SYNTAGMATIS
IVRIS VNIVERSI
PARS SECVNDA.

Vbi de Perſonis, iuribus & poteſtate earum agitur.

Authore PETRO GREGORIO *Tholoſano, I. V. doctore, & profeſſore publico in Academia Tholoſana.*

LVGDVNI,
APVD ANTONIVM GRYPHIVM.
M. D. LXXXII.
Cum Priuilegiis Cæſareæ maieſtatis, & Regis Gallorum Chriſtianiſſimi.

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI PARS SECVNDA.

DE PERSONIS, ET PRIMVM, DE STATV PERSONARVM NATVRALI, LIBER SEPTIMVS.

De homine & personis in genere. Cap. 1.

1 Continuatio libri.
2 Quare prius de rebus, quàm de personis diximus, contra Iustiniani ordinem.
3 Homo omnium rerum creatarum particeps.
4 Personæ nomen quid contineat & quid significet: & quid πρόσωπον apud Græcos.
5 Personalia quæ dicantur.
6 Homo duplex, externus & internus.
7 Personatus quid.
8 Persona pro proprietate diuina.
9 Hominis appellatio ad vtrumque sexum, masculi & fœminæ, pertinet.
10 In vtero existentes nondum nati, homines an dicantur.
11 Qui in vtero est, pro nato habetur.

EXPLICATA rerum corporalium & incorporalium præcipua substantia, & distinctione, rectè subnectitur personarum tractatio. Nam mixta quædam est species homo, qui componatur ex parte incorporali, nempe ex anima intellectuali, & rationali, & ex corpore physico & palpabili: aliter sine anima non homo, vt ait D. Augustinus [a], Cirylllus Hierosol. [b] Arnobius, [c] Plato [d], & alij. Et mea sententia ordo hic probari debet magis, quàm Iustinianeus, qui à personis voluit initium iuris tractationis facere: eò quòd eorum causa [e] ius omne constitutum diceret [e], secutus hac in re Hermogenem Iurisc. [f] vel ratus cum Paulo [g], dignitate, vt verum est, hominem cæteris excellere rebus; & ideò à personis, vt à dignioribus esse incipiendum: facilior ta-

a lib. Quæstio in Exodū, & in quæst. veter. & noui testam. In ca. quod verò, & caoo Moyses. 32. q. 2. ca. si quis oblicerit, 1. q. 1.
b Cathechesi 4.
c Arnob. 2. con. gentes.
d Plato, in Cratylo.
e de iure natu. ap. Iustin.
f L. 2. de sta. hom. lib. 1. P. titul. 5.
g L. iustissimè, l. 44. de ædilit. edict. lib. 21. P. titu. 1.

men via discendi à primis & simplicibus ad composita ascendere. Sicuti & in Genesi rerum [a], primùm res corporales & incorporales opere sex dierum creatæ atque distinctæ fuerunt, posteà verò homo creatus, veluti rerum ferè omnium, quæ præcedebant aliquomodo particeps. Nam, vt ait Horatius [b]:

> *Fertur*, inquit, *Prometheus*, i. prouidentia, *addere principi*, i. homini.
> *Limo coactus, particulam vndique*
> *Dissectam, & insani leonis*
> *Vim stomacho apposuisse nostro.*

4 Sicuti & iurisconsulti tradunt [c], hominum causa omnia constituta. Porrò personæ nomen, pro homine in indiuiduo, apud Latini etiam sermonis probos authores receptum est non aliter quàm in tit. P. de iure personarum: veluti apud Celsum [d] medicum, *nemo*, inquit, *in splendida persona periclitari voluerit coniectura sua, ne si non seruaßit occidisse videretur*. Eo modo dicimus personam vicem hæreditatis sustinere [e]; & patris & filij pro eadem haberi persona [f]; pactũ personale, quod adhæret homini in indiuiduo [g], & sic de similibus. Dicunt Græci πρόσωπον personam aliquando, vt apud Phocilidem, ἀδίκως μὴ κρῖνε πρόσωπον, *non iudicabis iniustè hominem*. Et apud D. Paulum [h], προσωποληψία, personarum acceptio, ὀ γὰρ, inquit, ἐςὶ προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ, *i. non est personarum acceptio apud Deum*. Propriè tamen Græcis πρόσωπον id in homine, τὸ πρὸς τοῖς ὀψὶ μέρος, quod est circa oculos quod apparet ex homine. Et vt ait Iulius Pollux [i], τὸ ὑπὸ τῷ μετώπῳ, i. quod fronti subest. Ita & Gellius, *sicuti quidam* inquit, *faciem esse hominis putant os tantùm, oculos, & genas, quod Græci πρόσωπον dicunt, vnde vultuum similitudines conficta, siue laruæ persona & τὰ πρόσωπα dicunt* [k]. 5 Vt existimem personalia illa dici, quæ attributa homini dicere possumus, circunstantias, qualitates tum animi, tum corporis, sed potissimum externa corporis, vt apud D. Lucam [l], οἴδαμεν ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, καὶ ὀ λαμβάνεις πρόσωπον, *i. scimus quia rectè dicis & doces, & non accipis personam*. 6 Eritque duplex homo, & is qui foris est noster homo, vt ait D. Paulus [m], apparens in facie & persona cum sua qualitate: & ille qui interior, anima inquam & spiritus intellectualis, qui pro forma hominis est, vt suo loco docuimus in tractatu hominis. Vnde & dignitas & honor, & omne quod hominibus impositum externam notam, & veluti visibilem præfert, persona dicitur. Vt sæpè apud bonos authores ita vsurpatur gerere personam, imponere personam &c. 7 Et ideò in re beneficiaria ecclesiastica personatus est, prærogatiua quædam apparens in ecclesia sine iurisdictione in sede, vel exedra, vel vt dicunt, in stallo, in choro præ alijs honorifico [n]. Sic Vlpia. dixit statuas illas figuræ hominum, ex quarum rostris aqua salire solet [o], personas. 8 Scio tamen & personam & πρόσωπον, pro proprietate quadam diuina & pro anima accipi aliquando apud sacræ paginæ professores, veluti Gregorius Nazianzenus [p], ἰδιότητας & ὑποστάσεις & πρόσωπα idem valere ostendit, id est, *idem proprietates, hypostases, & personas*. At de his loqui non præsentis est instituti, sed de personis, id est, hominibus, prout communiter in iure accipiuntur. 9 Genus itaque diuidendum est, persona & homo, is námque initio singulariter vnus creatus est à Deo [q], masculus: subinde ab eius latere Eua producta [q], vt non difficile sit intelligere hominis appellationem ad vtrumque sexum porrigi [r], omnémque statum personarum siue sint liberæ, vel seruæ, vel alterius modi [s]. 10 Quod de natis iam intelligendũ est: si quidem partus nondum editi in vtero existẽtes materno, non propriè homines, sed qui futuri sperantur, homines dicuntur à Papiniano [t], & Iustiniano [v]. Quãquã apud medicos, in quæstione, an partus in vtero animal sit & homo, obtinuerit esse hominẽ, quod pertinet ad hominis verã substantiam, vt docet Hippocrates libro de pueri natura, & Galenus proprio libello

[a] Genes. 1.
[b] Horat. lib. 1. carmin. ode 6.
[c] Caius, l. in pecudũ, l. 28. de vsur. lib. 22. P. tit. 1. § in pecudum, de rer. diuis. lib. 2. Instit. iur. ciuil. titu 1.
[d] Celsus, in proce. li. 1. Medicinæ.
[e] l. hæreditas, l. 24. de acq. rer. dom. li. 41. P. titu. 1.
[f] l. fin. de impub lib. 6. C.
[g] l. iurisgentium, §. pactorum. de pact. lib. 2. P. titu. 14.
[h] ad Roman. c. 2.
[i] Iul. Pollux, libr. 2. Onomast. cap. dum tractat παρώνυμα μεφαλῆς.
[k] Aul. Gell. libr. 13. c. 28.
[l] Lucæ, 20. vers. 21.
[m] 2. Corinth. 4. & D. Basilius, in sermo. in princip. prouerbiorum.
[n] c. audita, c. 4. de restit. spoliat. libr. 2. Decretal. titul. 13. Panor. in c. de multa, de praeben. glo. in extrauag. execrabilis, in verbo personatus, de praeben. in extrauag. communib.
[o] Vlp. in l. fundi nihil, l. 18. §. fin. de actio. emp. libr. 19. P. titu. 1.
[p] Gregor. Oratin. de τὰ ἐπιφάνια.
[q] Genes. 1.
[r] Caius, l. hominis appellatione, l. 152. de verb. sign.
[s] Vlp in l. 2. § homines coactos, vi bonor. rap. lib. 47. P. titul. 2. Vlp l. 1. § 1. de libe. hom. exhib. lib. 43. P. titul. 28.
[t] Papinia. in l. Falcidia placuit, l. 9. ad l. Falc. lib. 35. P. titu. 2.
[v] l. cùm inter veteres, de fideicom. libertat. lib. 7. C. titu. 45.

libello

libello. Iuriſconſulti tamen non propriè hominem per ſe partum arbitrantur, ſed partem viſcerum matris, quibus alitur, donec in lucem edatur, vt Vlpia. reſpondit [a]. Habentur tamen pro natis, qui poſteà naſcuntur, ſi de illorum commodo agatur, ex ſententia Pauli Iuriſc. [b]. Atque homicidij pœna ſancitur in eum eámue, qui quæúe partum animatum ab vtero abegit, vel abortum procurauerit: & ſi non animatum abactum, exilium [c].

[a] Vlp. l. 1. § ex hoc reſcripto, de vent. inſp. lib. 25. P. tit. 1.
[b] l. qui in vtero, l. 7. de ſta. hom. libr. 1. P. titu. 5.
[c] Exodi c. 21. can. Moyſes, 32. q. 2. l. ſi quis aliquid §. qui abortionis, & l. Cicero, de pœn. in P. l. ſi mulierem, ad l. Cornel. de ſicar. P. l. diuus, de extraord. criminib. P. & ſimilib.

De diuiſione perſonarum ex ſexu. Caput 2.

1 *Hominum alij maſculi, alij fœminæ, alij vtriuſque ſexus.*
2 *Hominis nomen pro viro, vt pro nobiliori ſignificatu.*
3 *Homo muliere dignior in ſexu.*
4 *Fœminina appellatio ad maſculos non porrigitur.*
5 *Hermaphroditi qui.*
6 *Androgynum Platonis, fabula.*
7 *Androgynorum alia poëtarum fabula.*
8 *Hermaphroditi ſeu androgyni quomodo natura gignantur.*
9 *Partus monſtroſi num ſint inter homines.*
10 *Androgynes inter prodigia aliquando.*
11 *Monſtroſi partus lege nefaſti.*
12 *Eunuchi & caſtrati inter androgynes, & quid eunuchus, tertiúmque genus animalium vide numer. 13. 14. 15.*
13 *Hiennam & Trochum non habere vtrunque ſexum defendit Ariſtoteles.*
14 *Eunuchorum vſus ademptus.*
15 *Eunuchus patritiatus, philoſophandi ius, & publica conſortia adempta, num 16.*
16 *Eunuchi, qui ſe caſtrauerunt & permiſerunt ſpontè caſtrari, maximè exoſi, nec clerici eſſe poſſunt.*
17 *Eunuchi ne fierent ſeu ne caſtrarentur prohibitum.*
18 *Eunuchi primùm facti à Semiramide. Spado quid &c.*
19 *Theobaldus Marchio, caſtrauit Græcos victos, vnde malè audiuit à mulieribus. Teſticuli virorum, vxorum ſunt &c. eo.*
20 *Eunuchi in delitijs aliquibus, & quare, cauſáq; cur in pratio. Eunucha apud Lydios facta.*
21 *Eunuchi quare ita Græcè dicti.*
22 *Eunuchorum in ſe morbi & mala.*
23 *Eunuchi præſtantes Hermeas tyrannus, Spadones regis præſides, ſacerdotes tales Dianæ Epheſinæ Megalobyzi, item Galli Cibeles.*
24 *Combabes architectus cur ſe caſtrauerit.*
25 *Caſtrandi modi ſine exciſione teſticulorum.*
26 *Caſtratio pro pœna inducta alicubi.*
27 *Triplex eunuchorum ſpecies. Spadones qui dicantur.*
28 *Thlibiæ ſpadones qui.*
29 *Caſtrati qui. Carſamatia, Græcorum caſtrati.*
30 *Eunuchi ſpirituales.*
31 *Origenes an ſe caſtrauerit.*
32 *Putiphar eunuchus, & alij eunuchi dicti ratione caſtitatis non naturæ.*

PRIOR itaq; hominis & personarũ diuisio ratione sexus fiet, vt alij sint masculi, alij fœminæ, alij ex vtroq; cõpositi. Homo & genus erit, & species propriè pro masculo, vt accipiatur pro nobiliori significatu [a], & quia mulier ab homine, & os ex ossibus eius, & caro de carne eius [b], & caput mulieris, vir, nõ contrà [c]. Neque quisquam ambigit digniorem esse virum qualibet muliere, quia maior dignitas est in sexu virili, vt ait Vlpianus [d]: & Papinianus [e], in multis iuris articulis admonet deteriorem esse conditionem fœminarum, quàm masculorũ: cogit autem illos articulos in, synopsim Accursius [f] ad responsum Papiniani, & alibi [g]. Quò fit, vt quæ dicuntur in appellatione masculina, vt plerunq; cõueniant etiã mulieribus [h], non etiam quæ fœminino nomine conceduntur, ad homines masculos extẽdantur, cùm exemplo turpissimũ sit visum vt appellatio fœminina ad masculos porrigeretur [i]. Sic & Clemens Alexandr. [k] scribit, quòd viris & mulieribus cõmune nomen est homo; ea ratione mihi videntur Attici παιδάριον cõmuniter, non solũ masculum, sed etiã fœminam vocasse, vt est apud Menandrum, sic ἄρνες, quod agnos signat, ad masculinũ fœmininũ epicœnũ genus. Quis autem vir quisue mulier dicatur, notius est, quàm explicatione egeat. Porrò hermaphroditi sunt, qui vtrunq; sexũ habent [l], eius tamen sexus existimati in quo præualeant [m]. Tales populos fuisse in Africa, quos Androgynos testatur Plinius [n]. Sic Plato [o] cõminiscitur tales omnes ab initio fuisse homines, & cũ fœminis viros dorso fuisse coniunctos, posteà diuisos: huicq; mutuũ sexuum inter se amorẽ, in repetenda priori coniunctione. Verba eius ἀνδρόγυνον γὰρ ἓν τότε μὲν ἦν, καὶ εἶδος καὶ ὄνομα, ἐξ ἀμφοτέρων κοινόν, τοῦ τε ἄρρενος καὶ θήλεος· νῦν δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ ἐν ὀνείδει τοὔνομα κείμενον, i. *androgynon autẽ tunc quidem erat, vna & species & nomen ex vtroq;, compositũ masculo & fœmina, nunc autem non vtiq;, sed exprobrationi nomen inseruit*. Legerat forsan Plato hominis creationem, & mulieris formationem ex costa Adami, quam cùm malè intellexisset, vel se legisse simularet, lapsus est in eam fictã coniunctionẽ. Non secus quàm & illi nugãtur, qui cum fabulã Ouidij [p] narrãt, Androgynẽ factum ex Salmacide vna Nympharum Naiadum, & filio Mercurij. Aristoteles [q] enim hoc tribuit naturæ exuperantiæ, vt fiat præter naturam, dum ait, *quibus autẽ gemina habere genitalia accidit, alterum maris, alterum fœminæ, ijs semper alterũ ratũ alterum irritum redditur, cùm per alimentum subinde delitescat, quoniã præter naturã est*. Tradit & ex seminis excretione causam ethorũ seminarium Hippocrates [r]. Cæterùm quanquam Androgynes, cùm formã habeant humanã, apud Iurisc. inter homines annumerari possint, & solùm existiment monstra, & expungant ab ordine hominũ forma humana destitutos partus [s]. Nihilominus olim aliquando inter prodigia fuerunt Androgynes. Et idcirco Lælio Licinio Crasso, & C. Cassio consſ. Cassini puerũ factũ ex virgine sub parentibus iussu Aruspicum deportatum in insulã desertam legimus. Item Spu. Posthumio Albino, Q. Martio Philip. consſ. cùm ex Vmbria nunciatum esset semimarẽ inuentũ duodecim ferè annos natũ, id prodigium abominantes Roma. põtifices, iusserunt hunc arceri agro Romano, atq; primo quoq; die interfici. Et Lælio Metello, & Q. Fab. Max. consſ. Lunæ Androgynes natus præcepto Aruspi. in mare deiectus est. Idem factitatum aliàs P. Africano, C. Fuluio consſ. cùm in agro Ferentino: Cn. domitio C. Fannio cõſſ. cùm in foro Vessano Læl. Cæsilio & L. Aurelio consſ. cùm in agro Romano annorum octo: & cùm Saturnæ decem annos natus Q. Metello & Tullio Didio consſ. natus inuentus esset. Prætereà & decretum L. Cornelio Lentulo, Pub. Licinio Crasso consſ. vt tota vrbe supplicationes fierent, vt referunt ea omnia Liuius [t], Plinius [v] Au. Gellius [x], & Iulius Obsequens [y]. Meminit & Eusebius Pamphilus [z] Constantinum imperatorem lege lata, hoc tertium genus vita tolli & auferri constituisse. Sicut & extat lex Romuli apud Dionysium Halicarnaſſ. [&], qua omnis partus monstro

a arg. l. cùm in diuersis locis, l. 4. de relig. & sumpt. funer. lib. 11. P. tit. 7.
b Genes. 2. & Esdiæ 3. c. ad Ephes. 5. ca. no. lex diuina, 27. quæst. 5.
c can. hęc imago, 33. quæst. 5.
d Vlpia. l. 1. de senator. lib. 1. P. titu. 9.
e Papin. in l. in multis, 9. de sta. homi. in P.
f Accurs. in d. l. in multis.
g in l. fin. de exhib. lib. 3. C. titu. 56. & l. 2. de reg. iur. in P.
h Modest. in l. seruus legatus, l. 79. de leg. 3. lib. 32 P. l. detestatio, § serui appellatio, de verb. sig. in P. Paul. l. illa verba, l. ibi. eod. titul.
i l. si is scriptum, l. 46. de leg. 2.
k Clemens Alexandri. libr. 1. pædago. cap. 4.
l Galen. in Isagogi. libr. de definitio. medicis, & tomo 1. libr. 2. de semine cap. 3.
m l. quæritur, l. 10. de sta. homi.
n Plini. lib. 7. Histo. natu. c. 2. & 3.
o Plato, in Symposio, vel conuiuio.
p Ouid. libr. 4. Metamor. fab. 10.
q Aristot. libr. 4. de generat. animal. capit. 4.
r Hippocra. lib. de victus ratione.
s Paul. l. non sunt liberi, l. 14. de sta. hom. lib. 1. P. titul. 5. Iustin. in l. quod certatum, l. 3. de posth. hæred. instit. lib. 6. C. titu. 29.
t Liuius, libr. 9. decad. 4.
v Plin. lib. 7. c. 3. & 4.
x Gell. libr. 9. cap. 4.
y Iul. Obsequẽs, lib. de prodigijs.
z Euseb. Pamphil. lib. 4. de vita Constan ti.
& Dionys. Halica. lib. 2. antiqui. Roman.

monstrosus necabatur, & abiiciebatur consilio proximorum. Inter Androgynes annumerari par est. & illos, quibus excissa sunt virilia, qui & ἀπόκοποι à Iulio Materno, & γύννιδες & ἡμιγύναικες dicuntur, & ἡμίανδρες, i. semimares & semiuiri, ij propriè castrati & eunuchi dicuntur, & spadones. Sic enim Clearchum Athenæus [a] meminit dixisse eunuchum, vt sit ἀνήρ τε κοὐκ ἀνήρ, vir & non vir. Cui accedit & Aristoteles [b]. Menander [c] tamen
13 dixit, εὐνοῦχος ἄλλο θηρίον ἐστὶ ἐν τῷ βίῳ. Eunuchus alia quædam fera est in vita: dixit forsan aliam feram, quia nec inter animalia aliquod sit inuentum, quod vtriusque sexus genitale efficax habeat membrum, vt defendit Aristoteles [d], irridens eos qui dicunt hiennam alternis annis marem & fœminam esse, sicuti sentit Orus Apollo in Hieroglyphicis [e], & subsannat herodotum Heracleotam scribẽtem duplex genitale habere & maris & fœminæ,
14 & se ipsum inire Trochum. Et Alexander Seuerus Cæsar nec mares nec fæminas eunuchos existimauit, sed tertium quoddam genus hominum, & ideo vsum eorum viris ademit omnino, & vix matronis præclaris concessit, vt refert Lampridius [f]. Scribit & Valer. Max. [g] Aemilium Lepidum Mamercum consulem, Genutium quendam, qui sibi membra genitalia amputauerat, à Neuiano Sardinij liberto hæredem institutum, hæreditatis successionisue indignum declarasse: ideò quia videretur obscæna Genutij persona, qui neque virorum neque mulierum numero haberi posset, atque perinfame esset huius monstri, tertiiue generis hominum, inquinata voce, sub
15 specie petiti iuris tribunalia pollui. Tradit Lucianus [h], philosophari non debere eunuchum, & huiusmodi homines secludi debere non tantùm à philosophia, sed & ab omnibus sacris & ab omnibus cœtibus publicis eiici, esséque quoddam animal varium & anceps, non aliter quàm cornices, quæ neque inter coruos nec columbas annumerari queant. Et lex quoque ve-
16 tuit eunuchos in consilium ecclesiasticum assumi, vt ait D. Athanasius [i]. Eò tamen magis exosi, qui seipsos castrauerunt, permiserúntue se castrari ab aliis nulla necessitate suadente, quòd veluti ex professo in naturam & propriam sæuierint: vt non immeritò statuerint sancti patres in concilio Niceno 1. [k] εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμεν, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει &c. *Si quis benè se habens seipsum inciderit, nõ numeretur inter clericos.* Rursum in canonibus apostolorum, *si quis amputauerit sibi virilia, non fiat clericus, quia sui homicida, & Dei conditionis inimicus. Si postquam clericus factus id egerit, deponitor* [l]. Repetitum in concilio Arelatensi 2 [m]. Et teste Suida [n], Theodosius imperator statuit edicto promulgato, ne eunuchus inter patricios censeretur. Vetuit & Deus, ne ingrederetur templum suum [o]. Etsi D. Hieronymus testetur [p] reginæ Candacis Eunuchum edoctum à D. Philippo, & baptizatum [q], fuisse apostolum Aethyopiæ. Et ne eunuchi fierent, placuit posteà me-
17 lioris æui principibus, vetuítque Domitianus [r] imperator, ne quis castraretur intra fines imperij Romani. Idipsum sanciuit Nerua Cocceius [s]. Constantinus autem imperator in eos qui castrarent aliquos, pœnam capitis statuit [t], agitúrque in huiusmodi castrantes præter necessitatem, iudicio legis Corneliæ de sicariis [v]. Vetuit & Leo quidem in ditione Romani imperij eunuchum fieri, & ibi factos vendi, alibi tamen exsectos & barbatos vbiq; permisit distrahi [x], cùm factum emendari non possit, quod tamen detestabiles
18 reddit eos, qui hoc tẽtarint. Sicut & Ammianus Marcellinus [y] scribit de Semiramide. *Quis*, inquit, *videns spadonum luridam multitudinem, non detestatur memoriam Semiramidis reginæ illius veteris, quæ teneros mares castrauit omnium prima, velut vim iniectans naturæ, eandémque ab instituto cursu retorquens, quæ inter ipsa oriundi crepundia, per primogenitos seminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandæ posteritatis ostendit.* Vbi tamen dignum notatu est, dici spadones castratos, cùm tamen spadonem non castratum & castratum dicat Vlpia. [z] forsan & eum spadonem dixit, qui absciso altero testiculo alterum habet [a].

a lib. 1. dipnosoph.
b Aristot. lib. 1. de generat. anima. c. 2.
c in sentent. ss comicorum & Alexandri, cap. 49.
d Aristot. lib. 3. de generat. animal. capit. 6.
e litera 17.
f Lamprid. in Alexan. Seuero.
g Valer Max. libr. 7. cap. 7.
h Lucia. in Eunucho.
i Athanas. in epist. ad solitariam vitã agentes.
k in Syno. Nicena, can. 1.
l in ca. apostol. can. 21. & 22 & in can. si quis absciderit, 55. dist. apud Gratia.
m ca. hi qui se, 55. distin. ap. Gratia.
n Suidas, dum agit de Antiocho præposi o. & in verbo μαγίστωρ.
o Deutero. c. 23.
p D. Hiero ny. in cõmenta. ad cap. 56. Iesaiæ, & tomo 1. in Catologo ecclesiasticorum scriptorum, vita 6. vbi agit de crescente.
q Actuum, 8. c.
r Xiphyl. ex Dio. in Nerone. Et Ammia. Marcel. libr. 18. Histor. & Sueton. in Domitia. c. 7.
s Xiphyl. in Nerua Cocceio.
t l. 1. de eunuch. lib. 4. C titu. 42.
v l. 3. §. qui hominẽ, & l. 4. § idẽ diuus, ad l. Cornel. de sicar. lib. 48. F. tit. 8.
x l. 2. de eunuchis C.
y lib. 14. Histor.
z in l. si serua, l. 40. §. 1. de iur. dot. lib. 23. F. titu. 3.
a in l. Pomponius, l. 6. §. fin. de ædilit. edict.

Huc accedit quòd Varro in lege Mæuia apud Nonium ſcriptũ ait, *ſi qui patriã maiorem parentẽ extinguit, in eo eſt cu'pa, hoc facit pro ſua parte is qui ſe eunuchat, aut alibi liberos producit.* Extat Phocylidis prohibitio [a], *μὴδ' ἄν παιδογόνον ποτὲ τέμνειν ἄρσενα κοῦρον*, *Nec marem caſtres natum generare valentem.* Theobaldus Ca- 19 merinorum & Spoletinorum Marchio in auxilium Beneuentani principis vocatus contra Græcos, cùm eos viciſſet captos, in ignominiam caſtrauit, ita vt à muliere per ludibrium inceſſeretur, viro eius capto cur contra fœminas bellum inítituiſſet, dicens contra illas illud deuolui, quando mariti teſticulis, qui vxorum erant ſolùm, priuarentur, vt refert Liuthprandus Ticinenſis [b]. Carolus Magnus in capitularibus legibus [c], ſic ſtatuit de Mancatione qualibet, *ſi quis alterum præſumptione ſua vel ſponte caſtrauerit, & ei ambos teſticulos amputauerit, integrum vuidrigildum ſuum iuxta conditionem perſonæ componat: ſi virgam abſciderit, ſimiliter: ſi vnum teſticulorum, medietatem ſoluat.* Et in legibus Salicis [d], *ſi quis ingenuum caſtrauerit, aut virilia tranſcapolauerit, vnde mancus ſit, 4000. denarijs, qui faciunt ſolidos centum culpabilis iudicetur: ſi verò ex integro tulerit virilia, 8000. denar. qui faciunt ſolidos ducentos: Si Saleucus Saleucum caſtrauerit, totidem præbeat: ſi quis antruſionem caſtrauerit 24000. denar. qui faciunt ſolid. 600. excepta medicatura, quæ 9. ſolidis componatur.* Notan- 20 dum tamen in eunuchos non ſemper neque vbique ſeueram fuiſſe legem: ſunt enim nationum mores diuerſi, & quodlibet ſeculum habet & fouet quædam, quæ præteritis diſplicuerunt, & à ſequentibus admittuntur. Et quidam voluptatis cauſa habuerunt eunuchos, vt Nero Sporum, imò & eunuchas, vt Lydij. Xanthus enim refert [e] primum Lydorum regem Andramytem, mulieres eunuchas effeciſſe, iiſque loco virorum eunuchorum vſum fuiſſe, teſte Athenæo [f]. Sed & vt ſcribit Herodotus Halicar. [g] apud Barbaros prætioſiores eunuchos fuiſſe conſtat illis, qui non fuiſſent caſtrati, in omni genere, fidei gratia. Quamobrem & ob fidem eorum habuerunt principes ex illis σωματοφύλακας, cuſtodes ſcilicet corporis, vt Cyrus teſte Xenophonte [h], Rex Aegypti [i], Aſsyriorum [k]. Erat Iuliano Cæſari Eutherius ſpado eximiæ fidei præfectus cubicularius [l]. Eunuchi quippè feri & acidi ſemper, carentes neceſſitudinibus cæteris, vt ait Marcellinus [m], acerrimi cuſtodes exiſtimati potiſſimùm matronarum, cum quibus concumbere non poſſent, quibúſque expeditius, quàm ancillæ poſſent obtemperare, vt inde 21 aliquibus εὐνοῦχος dictus videatur, ἀπὸ τοῦ τὴν εὐνὴν ἔχειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι, quoniam videlicet ad cubilium & gynęceorum cuſtodiam & curam comparari ſolerent, aliis ἐν τῷ νοῦ ἔχειν, à bona mente, eò quòd venere, quæ mentem adimere ſolet, careant. Quanquam meliùs ab Euſtathio dicantur, quaſi εὐνιόρχιας à priuatione vel viduitate teſticulorum. Et alicubi Vlpianus [n] per caſtrationem, puerum prætioſiorem fieri dixit, etſi iniuria in eo fiat. Quod Accurſ. [o] intelligit, habito reſpectu locorum & opinionis; vt in Apulia prætioſior ſit, non autem in Italia. Neque etiam re ipſa & in ſe ſunt prætioſiores, 22 ſed ratione vſus alterius: Nam ſpado, cui tam neceſſaria pars corporis abeſt, morboſus eſt, vt admittatur in eius redhibitione ædilium curuliũ edictum ex ſententia Pauli Iuriſconſ. [p] Et ex Ariſtotele [q], & Galeno [r] conſtat ex vi- 23 ro in fœminæ naturam caſtratione mutari, vocem fieri tenuem, corpus imbecillum, crura putrida. Veruntamen fuerunt ex grege horum eunuchorum, ſicuti & aliorum præſtantes viri, qualis Hermeas ille Acarne oriundus tyrannus, quem ſupramodum eſt admiratus Ariſtoteles, adeò vt ei perinde ac Deo ſacrificauerit, ſi credamus Luciano [s]. Regnauerunt & in Perſide ſpadones olim, vt author Plinius [t]. Atque ſacerdotes Dianæ Epheſinæ erant eunuchi, qui μεγαλόβυζοι dicebantur, ac ſemper aliqui accerſebantur digni tali præfectura, & in honore maximo habebantur, cum quibus & virgines aliquot ſacras eſſe oportebat, vt narrat Strabo [v]. Refert & Lucianus [x] tales fuiſſe ſacerdotes dictos Gallos, quorum originem refert ad Combabem

perpul

a Phocilyd. verſ. 175.
b Liuthprand. lib. 4. de reb. per Europam geſtis cap. 4.
c capitularib. legib. quas addere legibus Longobardorum placuit, cap. 5. fol. 82.
d in legib. Salic. titu. de debilitatib. §. 87. 88. 89. 80.
e lib. 2. rerum Lydarum.
f libr. 12. Dipnoſop. cap. 18.
g Herod. lib. 8.
h Xenop. lib. 7. Pędię Cyri.
i Geneſ. c. 39. & 40.
k Heſter, c. 1. & 2.
l Ammia. Marcell. li. 16. Hiſtor.
m Ammia. Marcelli. libr. 18.
n l. ſi ſeruus ſeruum, l. 38. §. etſi puerum, ad l. Aquil. lib. 9. P. titu. 2.
o Accurſ. in d. §. etſi puerum.
p l. ſi autem, l. 7. de ædil. ed. libr. 21. P. titu. 1.
q Ariſto. Problem. ſect. 10. q. 38. 39. 40. & lib. 1. de gener. animal. c. 2.
r Galen. in 6. libr. apho. Hippocra. aphor. 28.
s Lucia. in Eunucho.
t Plin. lib. 13. cap. 4.
v Strabo, libr. 14. Geogr.
x Lucia. in dialo. de Syria dea.

perpulchrum architectum, qui missus ab Assyriorum rege cum Stratonice regis vxore in Babyloniam ad ædificium peragendum, ne in zelotypiam regis incideret vel suspicionem adulterij, seipsum castrauit: cúmque posteà
25 multi nobiles imitati sunt. Estque interdum vtile habere huiusmodi vitiosos & morbosos domi, propter dominas fortè, vt ait Accurs. [a] Sed satius mentem castrare, quàm membra quæ voluntate delinquunt, vt dominus dicebat quosdam se castrasse propter verbum Dei [b]. Et apud Athenienses ἱεροφάντας sacerdotes, vt castius sacra peragerent, tradunt sortitione cicutæ solitos seipsos castrare [c]. Verus tamen modus castrandi in voluntate cir-
26 cuncidenda est. Nam alij raró ad bonam frugem peruenire eunuchi, etsi aliquando fuerint boni: nam ministerijs ferè vilibus & turpibus erant deputati. Sic Lampridius [d] meminit Alexandrum Seuerum eunuchos, quos Heliogabalus & in consiliis turpibus habebat & promouebat, donasse amicis addito elogio, vt si non rediissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine authoritate iudicij. Et apud Francos lege Salica, *serui qui quidpiam valens quadraginta denarios furati essent, castrari iubebantur in pœnam, vel 240. denarios, qui faciebant sex solidos, reddere* [e]. Et rursum alia lege [f], *seruus qui cum aliena ancilla*
27 *mœchatus fuerit, ea mortua castretur, vel 240. denarios id. solidos sex præbeat.* Porrò quæ de eunuchis dicta sunt, intelligenda sunt de triplici eorum specie. in triplici namque sunt differentia, vt monuit Theophylus in iuris ciuilis Institutionibus [g]: Quidam enim sunt spadones, alij Thlibiæ, alij castrati. Spadones propriè qui steriles nascuntur & frigidi & impotentes natura, vel propter aliquod vitium ad coitum, vt ait Aristoteles [h], & Deus ipse annotauit [i], & summi pontifices [k]; vnde Columella [l] per translationem, arboris surculos fructum non ferentes spadones nominat. Dicere tamen possemus spadones meliùs ab etymo propriè eos, quibus cremasteres vel colei euulsi sunt, à verbo σπάω euello, cui consentit Vlpianus [m]. Obtinuit tamen apud Theophylum, vt ij tantùm, quos natura vel vitium reddit coitui inutiles, spadones propriè dicantur: etsi spadonum generalis sit appellatio, continens tam eos qui natura spadones sunt, quàm Thlibias & Thlasias, &
28 si quod aliud genus spadonum sit ex Vlpiani responso [n]. Thlibiæ, sunt eunuchi, quibus à nutrice vel forsitan à matre extriti sunt testiculi [o], eunuchi inquam facti κατὰ θλάσιν, i. per cōpressionē, quando relaxatis mēbris infantiū aqua calida digitis testiculi comprimebantur, vsque dum abolerentur & euanescerent, vt notat Paulus Agyneta [p]. Castrati, sunt quibus exsecta sunt
29 membra virilia [q]. Sic enim distinguit Vlpianus [r] spadonem natura, ab spadone castrato, dum de matrimonio agitur & dote, vt cùm illo possit esse matrimonium & dos: quia vitium & frigiditas naturæ possit emendari: cum hoc nequaquam, qui omnino est impotens, hoc modo quoque distinguit [s], dum de institutione posthumi ab spadone facta agit, vt ille instituere possit, hic nullomodo. Accedere potest aliud genus castratorum eunuchorum, quibus amputabatur penis & colli, quos Luithprandus [t] vocare Carsamatia
30 Græcos ait. Istis alij eunuchi addi possunt, spirituales dicti, qui se castrauerunt propter verbum Dei [v], id est, qui abstinent perpetuò à concubitu fœminarum, vt liberius Deo seruiant. De quibus & loquitur Iesajas [x], *hæc dicit*, inquit dominus, *eunuchis*, id est, continentibus, *qui custodierint Sabbatha mea, & tenuerint fœdus meum, dabo eis locum in domo mea &c.* verba quippe illa euangelica intelligēda sunt de eunuchis spiritualiter, non simpliciter ad litteram [y].
31 In quo deceptus fuit Origenes, qui ad litteram intelligens illa verba, *sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter verbum Dei*, seipsum castrauit, vt narrat Nicephorus Calistus [z], quod tamen non refert D. Hieronymus [a] in eius vita.
32 Monebo etiam obiter, interdum per similitudinem castitatis eunuchos dictos fuisse eos, qui quidem vxores habebant, vel habere poterant, sed qui castè viuebant, vt digni essent quibus regia custodia, & matronæ committerentur

a Accurs. in d. l. fin autem, in verbo morbosas, de ædil. ed. in P.
b Matthæi, 19.
c D. Hierony. Ctibit. libr. 9. de bonest. discip. c. 10.
d Lamp. in Alexan. Seuero.
e in lib. leg. Salicæ titul. 13. de furt. lect. ..§ 3.
f eod. lib. titu. 29. de adulter. ancillar. § 6.
g § sed & eunuchi, de adopt. lib. 1. Institut. tit. 11. § sed & illud, eod. titul. ap. Iustinia.
h Aristot. lib. 2. de generat. animal. capit. 5.
i Matth. 19.
k Alexan. in c. 1. & 3. & toto tit. de frig. & malef. lib. 4. Decretal. titu. 15.
l Columel. libr. 1. de re rust. vbi agit de arbor.
m Vlp. l. 4. § idem D. Adrianus, ad l. Cornel. de sicar. libr. 48. P. titu. 8.
n l. spadonum, l. 128. de verb. signif. lib. 50. P.
o d. § sed & illud, de adopt.
p Paul. Aegiæt. lib. 6. vbi agit de illis.
q d. § sed & illud, de adoptio.
r Vlp. in l. si sexus, l. 40. § si spadonum, de iur. dot. lib. 23. P. titu. 3.
s in l. sed & quæsitum, l. 6. de lib. & posth. lib. 28. P. titul. 2.
t Loitpran. lib. 6. de reb. per Europam gest. cap. 3.
v Matthæi, cap. 19.
x c. 56. Iesaiæ.
y D. Hierony. & glo. ordinaria in c. 56. Iesaiæ.
z Nicephor. Calisti, libr. 5. Histor. ecclesi. cap. 8.
a in Catalo. ecclesiastico. scripto. vita 64.

a glo.ad c.37.Genes.

b Genes.c.39.

rentur, & talem fuisse existimat glossa [a] ordinaria Geneseos, Putipharem eunuchum Pharaonis, cui venditus à fratribus Ioseph fuit, qui vxorem habebat, quæ calumniata est Iosephum [b]. Et hæc hactenus dicta sint de prima & naturali diuisione & distinctionis hominis & personarum.

De alia generali, & naturali hominum distinctione. Cap. 3.

1. *Noua hominum Paracelsi distinctio, in Adamicos & non Adamicos.*
2. *Hominum non Adamicorum quatuor genera. De Nymphis seu Sylphis, Pigmeis, syluestribus.*
3. *Homines marini vel syluestres, non propriè homines.*
4. *Tritones & Nereides in mari apparentes.*
5. *Syrenes qua animalia.*
6. *Satyrus syluester, num homo &c.*
7. *Sphinx, num monstrum humanum, an animal.*
8. *Hippocentaurus quod animal.*
9. *Monstra hominum in India & alibi bellnina, ex abominabili cum feris commixtione.*
10. *Pygmei hominésne sint, & quales.*
11. *Hominum figuræ vbi obuiæ & euanescentes.*
12. *Lilithini & dæmones abortiui, ex semine hominis Iudaica stultitia.*
13. *De fatidicis mulieribus, quas vocant* fees.

ALIAM hominum distinctionem & differentiam præter antiquorum omnium sententiam nuper docuit Theophrastus Paracelsus in Philosophia magna, tractatu primo libri De homũculis: distribuit namq; homines in Adamicos, & non Adamicos, quos spirituales dicit. Adamicos anima & corpore constare autumat, & animam post corporis solutionem in illis viuentem & immortalem relinqui, & tales nos esse. Non Adamicos dicit, qui per propagationẽ nõ sunt ab Adamo, nec verè homines, licet homines existimemus, sed distinctæ naturæ ab hominibus, & animalibus reliquis, habẽtes hominis similitudinem, quorũ tamen natura corrũpatur & putrefiat, verùm animam post se non relinquentes superstitem. Horum non Adamicorum quatuor genera constituit, secundum loca in quibus habitant & apparent, ex aquis, aëre, montibus, & igne. Et in tractatu 2. eius libri, in aquis commorantes, Nymphas vel Vndenas vocat: in terra, Pygmeos: in igne, Salamandras vel Vulcanios: in aëre, syluestres: etsi in montibus, gnomos. Et alia quædam potius sibi persuasa, quàm vt putem vera, in eodem compendio magnæ Philosophiæ tradit. In fragmento libri de sanguine post mortem, dum ait Nymphas, quæ ex genere Pygmeorum sunt, vetusto nomine Sylphes dictas, agi à dæmonibus in arbores, & cum incisione illarum sanguinem emittere, & similia quædam noua verè, & magna ex parte fictitia. Apparent enim huiusmodi figuræ vel per imposturas dæmonum, qui se transfigurant corpore formato ex aëre in has laruas; vel etiam ex voluntate Dei manes apparent, vt tuemur in libris De immortalitate animæ. Vel si inueniantur marini vel syluestres homines, illi non propriè homines dicendi sunt, vt etiam dixit Paracelsus, sed vel monstra, vel animalia bruta, & ex omni parte mortalia, quæ quidem aliquando apparuerunt & comprehensa sunt. Referr namque Nicephorus Calisti [c] anno 9. Imperij Mauricij, Mena præfecto Aegypti existente

1 2 3 4

c Nicepho. Cal. libr. 18. Histor. ecclef. cap. 36.

ſtente & illam gubernante, eundem Menam vidiſſe in Nili fluminis alueo, repentè prodeuntem virum vel animal, vultu giganteo, aſpectu graui, capillo ſubplano, & canis reſperſo, pectore ingenti, dorſo & brachiis heroicum quiddam præ ſe ferens, pube tenus ex vndis ſubſiliens, & quod is homo adiuratus vt ſi homo eſſet, diutius ſe oſtenderet diutius apparuerit: atque tertio die aliud etiam animal muliebri forma ex vndis emerſiſſe. Nam vultus leuitas, comæ prolixitas, nec non reliqua corporis conſtitutio, & capilli partim complicati, partim ſoluti, formæq́; ſplendor fœminam eſſe denunciabat, idq́; pectore tenus apparentibus mamillis. Apparuiſſe etiam hos Tritones & Nereides in mari ſæpè refert Plinius[a]. Ludouicus Viues etiam narrat ſuis temporibus apparuiſſe apud Battauos hominem marinum, qui etiam ſupra duos annos ab hominibus detentus eſſet, cœpiſſétve fari, verùm bis peſtilentia afflictum, in mari remiſſum gaudentem & exilientem. Ferunt & eſſe quædam monſtra marina Sirenes dictas, ſuperiori ſui parte virginis formam referentes, inferiore in piſcis vel ſerpentis caudam definentes,

Monſtra maris, vt ait Ouidius, *Syrenes erant, quæ voce canora*
Quaſlibet admiſſas detinuere naues.

De quibus commentaria latè in Ouidij[b] Metamorphoſim, & Seruius in Virgilium[c], & Homerus in Odyſſea[d]. Et aliàs in ſyluis apparuiſſe Satyrum D. Antonio heremitæ teſtis eſt grauis author Hieronymus[e], homunculum, inquam, aduncis naribus, fronte cornibus aſperata, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes deſinebat, eúmque cum Antonio locutum fuiſſe & dixiſſe interrogatum, *mortalis ego ſum, & vnus ex accolis heremi, quos vario errore deluſa gentilitas Faunos Satyrosq́, & incubos vocans colit: precamur vt communem Deum pro nobis depreceris, &c.* Si ſit tamen libera ſententia, non dubito hos vel inter monſtra hominum[f], vel inter animalia annumerare: ſicuti & Sphingem, quam Nicephorus Caliſti[g] ſcribit habuiſſe mammas & corpus muliebre, & facie rotunda in eandem formam inclinante, voce humana, ſed non articulata. Meminit & Plinius, qui inter ſpecies ſimiarum conſtituit[h]. Etſi Diodorus monſtrum dicat[i]. Sunt & inter monſtra hominum hippocentauri, quorum vnum apparuiſſe in heremo eidem D. Antonio ſcribit etiam Hieronymus[k], media anteriore parte hominē, poſteriore equum. Et Plinius[l] ſe vidiſſe ſub Claudij Cæſaris principatu in melle conditum ex Ægypto delatum teſtatur: Quamuis Cicero[m] inter aniles fabulas centauros & chimæras habeat. Sunt & alia his ſimilia monſtra humana in India apud Strabonem[n], quæ vt Plinius author[o] eſt, potiſſimum in India naſcuntur. Quòd viri Indorum ſceleſtiſſimi quidam cum feris coeant, & inde mixtos & ſemiferos eſſe partus, quod valdè abominabile eſt & deteſtationis vindictæque ſeptem ciuitatum Sodomiticarum dignum, ſeuerè à Deo propria lege prohibitum[p], adhibita capitali ſupplicij vltimi pœna[q]. Eadem ſentit & Philo Iudæus[r] in aliis alibi natis monſtris. Bonifacius Simoneta[s] pariter ſpeciem hominum, ſed rationis vſu carentium conſtituit Pigmeos, qui vltra Ægyptum circa originem Nili habitant, in tertio anno generant, in octauo ſeneſcunt, non verecundiam, non iuſtitiam, non honeſtatem colentes: genus tamen hominum puſillum quamuis dicat Ariſtoteles[t], quod pugnat cum gruibus, nec fabuloſum; ſicuti & firmat Plinius[v], & Philoſtratus[x]. Refert & Plinius[y], in Africæ ſolitudinibus hominum ſpecies obuias ſubinde fieri, & momento euaneſcere. Ferunt & Rabinorum deliramenta[z], ex ſemine Adami & aliorum hominum pollutione collecta à dæmonibus, dæmones quoſdam abortiuos naſci, quos vocant Faunos ſeu lilithim, abortiuis partubus ſimiles: qui & naſcentibus pueris inſidiantur, & mortuo eo ex cuius ſpermate fuerint compacti, ad cadauer eius concurrere, & illud polluere, niſi arceantur. Et hæc ſunt de illis fabulæ Iudaicæ. Omitto hîc

recenſere

Marginal line numbers: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13

a Plin. lib. 9. hiſtor. natur. c. 5.
b lib. 5.
c lib. 5. Aeneid.
d Odyſſea, 12.
e Hierony. in vita Pauli heremitæ.
f l. non ſunt liberi, de ſtat. homin. in P. l. oſtentum, de verb. ſigni. l. quod certatum de poſthumis hæred. lib. 6. c. tit. 29.
g Nicepho. lib. 9. hiſtor. eccleſ. c. 29.
h Plin. lib. 8. c. 21.
i Diod. lib. 5. Biblioth. c. 6.
k Hierony. in vita Pauli heremi.
l Plin. lib. 7. c. 3.
m Cice. 2. de natur. deo.
n Strab. lib. 15. geograph.
o Plin. lib. 7. c. 2. vbi tractat de mõſtroſis figuris hominum.
p Geneſ. 29.
q Exod. c. 22.
r Philo Iudæ. lib. de ſpecialib. legi.
s Bonif. lib. 4. epiſt. c. 10.
t Ariſtot. lib. 8. hiſtor. animal. c. 12.
v Plin. lib. 10. c. 23. & lib. 7. c. 2.
x Philoſtrat. lib. de Iconibus in Hercule dormient.
y lib. 7. c. 2.
z Munſterus, in lib. qui Meſiah dicitur Chriſtianorũ propè principium.

recenſere ſomnia vaniſſima quorundam vulgarium ſcriptorum [a], qui rati ſunt, quaſdam mulieres compertas fatidicas, quas dicunt *Fees*. Viros quoque qui quæve perpetuis deliciis fruantur abundè in hoc ſeculo alicubi in vltimum vſque diem generalis iudicij, quo damnatione æterna ad inferos detrudentur perpetuis ſuppliciis cruciandi cruciandæve. Hæc enim ſunt cum nugis & gerris anilibus auerruncanda, vt falſiſſima; vel ſi quid habuerint oſtenti, vt dæmonica ſpectra & impiiſſima & ſortilega ignibus tradenda: ne vel veſtigia inter probos aut improbos vnquam remaneant.

[a] vt narrat de ſpelunca Sibyllæ quę in Ancona eſt Antonius de la ſale & talia ſomnia libri *d'Amadis de Gaule*, *& de la belle Meluſine*, & alij eiuſdem fariæ.

DE DISTINCT

DE DISTINCTIONE PERSONARVM EX GENERATIONE ET DE SPONSALIBVS.

LIBER VIII.

De coniunctione maris & fœminæ permissa, & vetita, & de personis inde natis in genere. Caput I.

1 Continuatio libri.
2 Summaria ex propagatione personarum distinctio, in naturales tantùm, naturales & legitimos, spurios, adulterinos, incestuosos, nepharios.
3 Rebus omnibus Deus semina conseruationis suæ speciei indidit.
4 Perpetuæ res corporales per subrogationem.
5 Generationis & corruptionis causa.
6 Maris & fœminæ coniunctio à natura.
7 Coniunctio maris & fœminæ in hominibus quomodo differat à brutorum coniunctione.
8 Finis coniunctionis legitimæ hominum, generatio & subrogatio.
9 Leges dictæ coniunctioni huic hominum, ne contaminaretur.
10 Naturales filij absolutè dicti, & qui naturales, & legitimi.
11 Legitimi & naturales quare dicti, & quid legitimum.
12 Diuisio personarum & filiorum, in naturales tantùm, legitimos tantùm, legitimos & naturales, & legitimatos.
13 Naturales tantùm qui, & quot species.
14 Spuriorum nomen ad omnes illegitimos pertinet.
15 Legitimi & naturales illi quoque, qui ex matrimonio dissoluto vel clandestino posteà approbato.
16 Hominum omnium principium post Adami creationem ex generatione & copula maris & fœminæ, dempto Adamo, Eua, & domino nostro IESV-CHRISTO.
17 Fabulæ Aegyptiorum de generatione hominum ex luto & aliorum, improbata.
18 Pallas ex cerebro Iouis nata.
19 Bacchus ex femore Iouis genitus.
20 Seruius Tullus quòd conceptus sit ex genitali ex cinere nato, & ex Ocrisia ancilla, fabula.
21 Cantharus ex pillulis fumi seipsum gignit.
22 Aqua fontis Cylli potus mulieres impregnat.
23 Honestas maximè in coniunctionibus consideranda.
24 Matrimonium affectasse malis artibus in Marino punitum.
25 Matrimonij honestas naturalis est.
26 Matrimonij potestas inhibita mulieribus furtiua libidinis coniunctis Vtopiæ.
27 Vxoris nomen, dignitatis non voluptatis nomen.
28 Matrimonia impudicis & raptoribus interdicta.
29 Matrimonij ritus & solemnia & quæ triplici modo ante quàm contrahatur, cum contrahunt, & postquàm contracta fuerunt.

30 *Matrimonia praecedunt sponsalia, arrha, osculum, donationes ante nuptias, anacalypteria.*

31 *Matrimony tempore considerata, ritus nubendi solemnia substantialia, affinitates, prohibitiones nubendi, dotes, incrementa, lucra, pacta, onera matrimonij, hypotheca, solutio.*

32 *Matrimonio soluto cõsiderantur viduitas, nuptiæ repetitæ, dotis restitutio, persona.*

EX sexu hominũ quædã alia affinis sequitur distinctio, vt quidam coniuncti sint, alij cælibes alij vidui, Cõiuncti quidã naturali cõiunctione solùm, alij lege etiam approbata coniunctione. Cælibes dicuntur, qui nec coniuncti sunt, nec fuerunt [a]. Vidui, qui nunc coniuncti non sunt, sed aliquando fuerunt [b], Legitimæ cõiunctionis sunt, sponsus [c], sponsa, vir, vxor [d]: illegitimæ, concubina, cõcubinus, meretrix, scortator adultera, adulter, incestuosi, nepharij &c [e]. Ex maris & fœminæ distinctione, quando personarum harum fit coniunctio, alia sequitur prolis distinctio, prout ea vel legitima vel illegitima præcessit. Proinde alij nati dicuntur naturales tantùm, alij naturales & legitimi, & alij horum respectu spurij, adulterini, incestuosi nepharij. Legitimi tantùm autem potius ad ciuilem causam filiationis & cognationis, quàm ad coniunctionem personarum pertinent. Quæ sigillatim explicanda sunt cum affinium coniunctionis cõsideratione, vnde propagatio. Itaque initio sciendum est, Deum optimum maximum naturæ vniuersæ sapientissimum opificem & creatorem rebus singulis ita prouidè prospexisse, vt perpetuò superessent: quocirca cõcessit cuique rei vim generationis ferè singulis, vt haberent sua femina ad suæ speciei conseruationem in semetipsis [f]. Sic perpetuæ res factæ per propagationem, & similium subrogationem, quæ ex naturali causa fit, vt ait Paulus [g], & Alphenus [h] iurisconsl. alioqnin enim in hoc seculo corporale, æternum, & perpetuum nihil est, vt notat idem Paulus [i]. Quippe quòd ea omnia quæ radiis & orbitæ lunæ subiiciuntur, corruptioni obnoxia & mutationi perpetuo cum motu supposita sunt, vt nouit etiam Iustiniana. Cæsar [k]. Et corrumpi omnia solent, cùm mouentur [l]: mouentur autem tum maximè ex circuitu lunæ, coitúque eius cum sole, vnde generationes, perfectiones, & dum moderatio caloris non est, corruptiones: & rerũ minorum circuitus, maiorum sequitur, vnde vita, ortus & interitus, vt tradit Aristoteles [m]. Et fluxa ac varia rerum humanarum natura & simul remidio indiget, teste Iustiniano [n]. Et sicut in plantis semen, sic & in animalibus, conseruandiq; sui generis indita est cupiditas, appetitus & semen natura: atque iuris naturalis existimata est in omnibus maris & fœminæ coniunctio, & procreatio, vt ait Vlpia [o]. & Cicero [p], & alij [q]. Legitima ad renouandã speciem coniunctio per se semper, dummodò legibus fiat illis quibus subiecta est à Deo cum sua natura. Nam concubitus in hominibus alterius sunt speciei, quàm coniunctiones & coitus brutorum, quamuis in vtrisque natura igniculos moueat & titillationes. Et quemadmodum alia vita brutorum animalium, alia hominum, & pro monstro est & prodigio brutum rationis argumenta præbere: sic prodigiò sum est magis homines in brutorum vitam prolabi, & tam fœditer degenerare à ratiõnali viuendi proprio modo, vt brutis & iumentis esse velint similes. Singula animalia quoque lege propriæ naturæ ad multiplicandam sobolem & speciem tempora habent sui coitus descripta, ætates certas ad venerem singulis animalium natura fixit & statuit, vt ait Aristoteles [r], vt vitio naturæ illorum detur & potentio anticipasse vel peruertisse: hominibus aliæ coeundi leges indictæ,

Margin numbers: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7

[a] de cælibibus, pauca infr. libr. 9.c.6. & 14.
[b] de viduis, pauca libr. 9. infr. c. 99. & sequens.
[c] de sponsal. infrà cap. 9.
[d] de nuptijs, infr. lib. 9.
[e] de alijs libr. 10. c. 12.
[f] Genes. 1.
[g] Paul. l. foramen, l. 27. de seruitut. vrb. præd. lib. 8. P. tit. 2.
[h] Alphenus, l. proponebatur, l. 76. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.
[i] l. cum debere, l. 32. de seruit. vrba. prædio. lib. 9. titu. 72.
[k] §. vt autem lex ad naturæ, de non alien. reb. eccles. collat. 2.
[l] Aristo. problem. sect. 12. q. 4.
[m] Aristo. lib. 4. de gener. animal. c. 10.
[n] Constitut. 39. in nouellis §. 1.
[o] Vlp. l. 1. de iust. & iur. libr. 1. P. titu. 1.
[p] Cic. 1. offic.
[q] Instin. §. 1. de iur. nat. gent. & ciuili 9. Instit. iur. ciuil. titu. 2. can. ius naturale, 1. distin.
[r] Aristo. lib. 5. de histo. animal. c. 8. & 14.

aliæ procreandi meliores & præstantiores etiam causæ. Bruta corpus, & & animam mortalem producunt: homines, corpus, cui inditur simul & semel perfectionis suæ tempore anima immortalis, in quibus templum Dei & Spiritus Sancti [a] est, & Spiritus ad imaginem Dei [b]. Quò fit, vt in illius generatione non sit vel debeat esse par ac belluarum irrationalis coitus, sed honestior & castior & alterius generis: sicuti nec homo pari modo creatus in Genesi mundi, ac bruta: dictum enim singulariter de eo, *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram &c* [c]. Idcirco creata muliere, vel educta ex latere Adæ, dictum est, *dominamini animalibus, non autem estote similes illis*: & rursum, *erunt duo in carne vna* [d]. Finis

8 istius coniunctionis legitimæ est, vt vicibus suis sibi immortalitatem procuraret [e], mas & fœmina generatione. Et hoc non ex electione, sed veluti in cæteris animalibus & plantis naturale [f]: túncque, vt ait Plato [g], ad perpetuitatem nobis parandam incredibile & naturale studium, quod legitima tantùm consequimur coniunctione, qua gignimus nobis similes [h]: quam rationem admiratur Cicero [i], & Dionysius Halicarnass. [k], nuptiæ terram implent, ita virginitas paradisum [l]. Itaque inter bona matrimonij proles est cum fide & sacramento [m], vt à nuptiis reijciantur qui generationi sunt inhabiles, quales frigidi, & eunuchi, & maleficio insolubili constricti, ex legibus pontificiis & iuris ciuilis, quibus permittitur solutio coniunctionis [n]. Præmiúmque nuptiarum fœminis est proles, quod si non assequantur, pudor illis est [o]; vtpote terræ steriles infructuosæ existen-

9 tes: & pudor etiam & vitium alia ratione, libidine, duci voluptatis satiandæ causa, non spe prolis. Quocirca ne homines degenerarent in voluptatem illam, quæ extra fines humanæ necessitatis erat, leges dictæ sunt plures huic coniunctioni à Deo, qui coniunctionem statuit: postmodum repetitæ à nomothetis: additæ & aliæ secundum gentium mores deprauatos, cùm circa modum contrahendi & conueniendi, tum etiam pro ea continenda, ex

10 quibus quæ legitima & illegitima proles sit, iudicatur. Legitima proles naturalis quoque dicitur, sic enim Latinè loquentes, vt Suetonius [p], natu-

11 rales absolutè filios iustos & legitimos dixere. Qui dicuntur quoque legitimi & naturales, quòd natura filij sint & eius copulæ, quam leges confirmant, & receptum est: eo modo legitima conuentio [q], legitimus tutor, legitima tutela, legitima successio, & sic de similibus, quæ separata consti-

12 tuunt alias præter hanc liberorum & personarum, species. Hinc alij naturales tantùm, alij legitimi tantùm, alij ex illegitimis legitimi facti, qui

13 legitimati vulgò. Naturales tantùm illi, qui non consentiente lege & præter honestatem matrimonij, natura tantùm suffulti, nati sunt. Quorum species tot esse adhuc possunt, quot sunt illiciti concubitus. Proinde quia illicitus concubitus cum ancilla, concubina, meretrice, sanguine coniuncta, nupta, Deo dicata, tot diuersitates erunt filiorum, vt concubinæ & ancillæ, naturales propriè in iure: scorti, vulgo concepti: proximorum, incestuosi: coniugum & aliorū, adulterini: vestalis, nepharij: vt & nepharij complexus,

14 qui cum patre & filio ab eadem fiunt [r]. Omnes autem vno verbo illegitimi, spurij, mansérésue dici possunt, de quibus ordine. Et in primis, de legi-

15 tima coniunctione: dehinc de illegitimis, & prole earum. Legitimi & naturales etiam dicuntur & illi, qui ex matrimonio dissoluto ante solutionē nati sunt, si modò illud bona fide palàm fuisset contractum, non aliter [s], & qui ex clandestino matrimonio quoque, si modò posteà probatum fuerit ab ecclesia, orti fuerint [t]. De quibus omnibus suo loco etiā Deo fauēte agemus.

16 Cōmune porrò omnibus iis exordium est, sexuum cōmixtio & venus, vt non immeritò idem generationis hominum & perfectorum dixerint animalium antiqui [v], principium. Neque quisquā qui ratione vtatur, nunc, vt reor, arbitratur aliundè quàm ex cōiūctione humana homines nasci posse, vt voluerit

a 1. ad Corinth 6. & 2. ad Cor 6. D. Ioā. cap. 2. ibi, soluite templum hoc &c.
b Genes. c. 1. l. si quis in metallum, l. 17. de pœn. lib. 9. C. ti tul. 47.
c Genes. 1. & 2.
d Genes. 2.
e Iustinia. in l. legis 12. tabula l. 14 de legit. hæred libr. 6. C. titu. 57 §. 1. de nupt. in auth. collat. 4. titu. 1.
f §. rursus, de restitu. & ea quæ parit in 11. mens. const. 39.
g Aristot. 1. Polit. capit. 2.
h Plato, in conuiuio.
i Cic. 2. de legib.
k Dionys. Halic. in Oratin. nupt.
l can. nuptiæ, 32. q. 2.
m can. omne, 27. q 2.
n c. 1. 2. & 3. de frigid. & maleficia. li. 4 Decretal. tit. 15. Iustin. l. in causis, l. 10. de repud. lib. 5. C. titu. 17.
o ca. pudor, 32. q 2.
p Suetoni. in Tiberio cap. 52.
q l. legitima conuentio, l. 6. de pact. lib. 2. P. tit. 4.
r l. 1. de concubi. in P.
s c. 2. qui filij sint legiti.
t c. quod nobis, qui filij sint legiti.
v Plinius, lib. 7. c. 8. Lucretius in 2.

hanc contemnere: si quidem Adam, quia primus à Deo ex terra creatus, factus, non natus est, potestate diuina, vt & Eua eius ex latere exædificata. At naturalis lex illis primis data, vt generarent concubitu [a], quam secuta omnis posteritas, neque nati omnes aliquando homines ex luto, vt vetines, sicut mentiuntur Aegyptij teste Diodoro Siculo [b]. Dempta conceptione sola secundi hominis perfecti, Domini nostri IESV-CHRISTI, qui in vna hypostasi verus Deus, verbum caro factum [c], conceptus ex virgine beatissima Maria, adumbratione Spiritus Sancti [d], sine hominis semine & commixtione. Nouimus autem & audimus vt fabulas & fictos vel symbolicos sermones, quod Lucianus tradit [e], Palladem ex cerebro Iouis natam, armatā Vulcano securi caput in duas partes diuidēte. Et similiter quod idem Lucianus [f] comminiscitur Bacchum ex fœmore Iouis genitum, & quod referunt eum Ionem cùm Semelem Thebanam mulierem ex filiabus Cadmi impregnasset, & Iuno ei insidiaretur, pro illa pepetisse, & mortua Semele, incisa eius aluo, fœtum imperfectum septimestrem intra fœmur dissectum nutrisse. Mendacia enim hæc, vt & illud insigne, quod refert Plinius [g], Tarquinio Prisco regnante, repente in foco eius apparuisse genitale e cinere masculini sexus, eámque quæ insederat Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Et ita Seruium Tullium natum, qui regno successit: inde eum esse existimatum Laris familiaris filium. Quæ accedunt ad ea, quæ de Merlino fabulantur incubi dæmonis filio, quæ alibi refellimus. Cùm & Plinius Nouocomensis [h] scripserit Seruium Tullium fuisse P. Corniculani & Ocretiæ captiuæ filium. Non enim putandum est instar canthari, qui rotando pillulas fimi; & suffodiens seipsum gignit [i], nasci homines. Vel mulieres ex solo potu aquæ fontanæ concipere, vt putat contingere Suidas [k] ex potu aquæ fontis κυλλῶ. Ritus & mores iustæ & legitimæ coniunctionis varij sunt, secundum cuiusque regionis leges: nos de insigniotibus substantialibus obseruationibus præcipuarum rerumpublicarum tantùm agemus. Cùm tamen cunctis probè institutis in animo fuerit, honestè connubia inire, & honestè continere, quæ lex aliàs vt præcipua docet & continet, *ita semper*, inquit Modestinus, *in coniunctionibus non solum quod liceat considerandum est, sed & quod honestum est* [l]. Idipsum constituit Xenophon [m]. Sic Claudianus [n],

> *Sed comprime motus,*
> *Nec tibi quod liceat, sed quid fecisse decebit*
> *Occurrat, mentémque domet respectus habendi.*

Et Marinus olim Romæ causarum defensor, Valentiniani, Valentis, ac Gratiani temporibus accusatus, quòd Hispanillæ malis artibus affectasset matrimonium, vltimo supplicio damnatus est authore Ammiano Marcellino [o]. Atque eam honestatem coniugij naturalem esse, docetur ex natura contrarij adulterij scilicet, quod natura probrum dicitur [p], vt & Iustinianus [q] Cæsar nominat idipsum naturæ excessum, & impetum. Proinde honesta illa lex imposita est Vtopiensibus insulanis, qua nuptiæ interdicerentur perpetuò mulieribus, quæ ante connubium conuictæ fuissent furtiuæ libidinis, cum graui animaduersione, teste Thoma Moro [r]. Sic Aelius Verus in Cæsarem ab Adriano post mortem adoptatus, vxori conquerenti de extraneis voluptatibus dixisse fertur ab Spartiano [s], Patere me per alias exercere cupiditates meas: vxor enim dignitatis est, non voluptatis. Statutum & olim à Constantino Paleologo imperatore Orientis, & à Romano [t], ne matrimonia vllam malā causam haberent, vel ex raptu vel ex præcedēte clandestino concubitu, & fieret ab iis, qui ab huiusmodi inquinamentis & à fornicatoria impuritate mundi essent. Quamobrem & multa adiecta substantialibus sunt, quæ ornatum & honestatem illam matrimonij conseruarent, solemnia & ceremoniæ, pudicitatis & castitatis emblemata

- a Genes. 1. & 2. & 3.
- b Diod. in 1. Biblioth.
- c Ioan. euang. cap. 1.
- d Lucæ 1. & D. Matth. c. 1.
- e Lucia. in Vulca. & Iouis dialogo.
- f Lucia. in dial. Mercurij & Neptuni.
- g Plin. libr. 37. c. 27.
- h Plin. secundus, lib. de vir. illustrib. in Tullio.
- i vt ait Suidas, in κανθάρῳ, & Orus Appollo, in Hieroglyph.
- k Suidas, in κυλλῶ
- l Modestinus, l. semper, l. 158. de reg. iur. lib. 50. ff. titul. 17 & l. semper, l. 42. de rit. nupt. lib. 23. ff. titu. 2.
- m in Oeconomicis.
- n in 4. Honorij consulat.
- o lib. 28. Histor.
- p l. probrū, de verb. sig. lib. 50. ff.
- q Iustin. §. fit igitur, quib. mod. natu. eff. sic legit. coll. 6.
- r Thomas Morus, lib. 2. Vtopiæ.
- s Aelius Spartia. in Aelio Vero.
- t lib. 2. ius Oriental. constit. seu nouel. u. Palæologi περὶ μνηστείας γάμων.

17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 26

mata: & tum ecclesiastica & diuina, tum etiam humana quædam, quæ præcederent coniunctiones, quædam ad eas pertinentia, quædam quæ sequerentur, vt ex serie dicendorum colligere quis poterit. Inter ea quæ præcedunt, sunt sponsalia, arra, osculum, donationes ante nuptias, ἀνακαλυπτήρια. In ipso matrimonio vel sub tempus matrimonij ritus nubendi, solemnia substantialia, affinitates, prohibitiones coniunctionis, dotes, incrementa, lucra, pacta, onera matrimonij, hypotheca, solutio. Post matrimonium dissolutum considerantur, viduitas &c. secundæ nuptiæ, aut quando & quibus vetitæ, & quatenus, de pœnis conuolantium ad vlteriores nuptias, restitutio dotis, modus repetendi: liberi seu personæ generantes & generatæ.

30 31 32

De Sponsalibus. Cap. 2.

Lib. 23. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 1. Lib. 4. Decret. tit. 1.

1 *Personarum in generatione considerandarum breuis epilogus.*
2 *Sponsalia quid &c.*
3 *Sponsus, sponsa, ab spondendo, & quare.*
4 *Spondere propriè, est pacta libationibus sancire.*
Sponsionis libatio, erat vini propinatio.
Sponsalia vini propinatione quare fiant.
5 *Sponsalia solo consensu perfici possunt, & pacta in illis facta recipiuntur.*
6 *Spondere & despondere quis in sponsalibus dicebatur.*
7 *Sponsalia aliquando alia quàm nuptiæ, interdum sponsalia & nuptiæ sine medio; sic sponsalia vera per verba de futuro, sponsalia nuptiæ per verba de præsenti; illa dissolubilia, hæc minimè.*
8 *Sponsi de futuro quando non possunt cogi nuptias inire.*
9 *Sponsa quantum temporis cogitur expectare sponsum.*
10 *Sponsa de præsenti & vxor tenetur omni tempore expectare virum absentem, donec certum nuncium de morte eius habuerit.*

1 INITIUM personarum legitimæ coniunctionis sumendum est ab sponsis, à quibus ad coniuges, & ex coniugibus ad liberos & natos ordine peruenitur. 2 Sponsalia sunt, mentio & repromissio futurarum nuptiarum [a], ab spondendo. Nam moris fuit veteribus stipulari sibi, spondereque vxores futuras [b], vnde sponsi, sponsæque appellatio nata est [c]. 3 Seruius Sulpitius in lib. quem scripsit de dotibus, teste Aulo Gellio [d], *qui vxorem*, inquit, *ducturus erat, in Latio stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, idem spondebat. Is contractus stipulationum sponsionúmque dicebatur sponsalia. Tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, sponsus. Sed si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur ex sponsu agebat: iudices cognoscebant. Iudex quamobrem data, acceptáue non esset vxor, quærebat. Si nihil iustæ causæ videbatur, litem pecunia æstimabat: quantíque interfuerat eam vxorẽ accipi, aut dari eũ, qui spoponderat, aut qui stipulatus erat, condemnabat. Hoc ius sponsaliorũ obseruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerso Latio lege Iulia data est. Hæc eadem Neratius scripsit in libro, quem de nuptijs composuit.* Sponsalia habent voluntatem pactionis liberæ, ab spontanea voluntate. Sicuti & Varro explicat [e], formulámque adiicit stipulationis, *spondes tuam natam vxorem iri? spondeo.* 4 Spondere propriè de firmioribus pactis dicitur, quæ adhibitis libationibus & sacris fiebant. Nam σπονδαὶ peculiariter seu libationes dicun-

[a] Florenti. l. 1. de spõsalib. lib. 23. P. titu. 1. ca. nostrates, 30. quæst. 5.
[b] Vlp. l. 2. de sponsal. in P.
[c] Florent. l. 3. de sponsal. in P.
[d] Gell. lib 4. cap. 4. Noct. Attic.
[e] Varro, 5. de ling. Lati.

dicuntur, quæ adhibentur in iudiciis & fœderibus sanciendis, quæ nimirum libatione intercedente sanctæ sunt, vt Homerus [a] ait,

σπονδαὶ τ᾽ ἄκρητοι καὶ δεξιαὶ ἧς ἐπέπιθμεν, I.

Sacramenta vini libatione sancita & dextera data. Meminit de his Iulius Pollux [b]. Sic apud Thucydidem [c], *μετέχειν ἐς τὰς σπονδὰς*, *participare in fœdere & inducijs*: & [d] *λύειν τὰς σπονδὰς*, *soluere fœdera*. Et apud Xenophontem in Cyripædia [e], *σπονδὰς ποιεῖσθαι*, *sanctè promittere*. Libationes autem has, ad vini propinationem refert in sanciendo Iulius Pollux [f], *ἐπειδὰν ἀπὸ σπονδῆ, σπεῖσαι ἀποσπεῖσαι* &c. Et Euripides [g]. Vnde & hodie dùm sponsalia fiunt, plerunque propinatio poculi accedit, dum eodem poculo spondentes nuptias delibant, dicunt Gallicè, *boire au nom de mariage*, Græci dicerent, *προπίνειν φιλοτησίαν*, vt apud Demosthenem [h]. Et certè in vino quodam latere potest etiam nuptiarum symbolum, si verum est, quod Plato [i] tradit, œonum vinum Græcis ideo appellatum, quòd mentem nostram celeriter cogitationibus impleat: vel quòd, vt ait Athenæus [k], celeriter iuuet, vnde quidam cibos oniota vocant, quod nos iuuent. Quamuis & solus consensus sine solemnitate alia in cõtrahendis sponsalibus sufficiat, vt ait Vlpianus [l]. Et intelligitur stipulatio interuenisse, sicut in fauorem matrimoniorum, stipulatio de dote restituenda omissa, vt expressa à lege suppletur [m]. Et pactum quodlibet ad hanc sponsionem pertinere in dubium non venit, dummodo fiat cum illis, quorum interest. Nam & antiquis spondere pro dicere, inde & respondere compositum, vt ait Varro [n], & apud Celsum suæ spontis, id est, voluntatis homo dicitur. Et quomodocunque placita sint legitimè pacta si causam habent, seruanda veniunt [o], vt non mirum si vt in cæteris rebus, ita & in matrimonio & filia nuptui tradenda vel accipienda, pacta valeant & recipiantur iure Romano, cùm fidei exolutio iuris naturalis sit. Et proinde non tantùm Latio iure, sed etiam Græcorum more receptæ erant futurarum nuptiarum repromissiones, cuius docet exemplum Xenophon [p], dum scribit Agesilaũ cum Otyde rege Paphlagonũ iunctis dexteris, de futuris nuptijs filiæ Otydis pactos, *ille, inquit, vt filiam daret, alter vt duceret, spoponderunt.* Et propriè spondere dicebatur pater filiæ ducendæ, despondere autem, pater adolescentis, vt innuit Terentius [q], *vltrò ad me venit, vnicam gnatam suam cum dote summa filio vt daret:*

Placuit, despondi &c.

Verùm obseruandum est lege ciuili, inter sponsalia & nuptias dari medium, at interdum iure pontificio quod diuinum imitatur aliquando, sponsalia nuptias esse: aliquando separari à nuptiis, separantur quippe, quando per verba de futuro quis pollicetur se ducturam aliquam in vxorem: nam si per verba præsentis temporis, accipio te in vxorem, vel accipio te in virum, tunc sponsalia illa nuptiæ sunt [r]. Extat in eo volumine, quod ius orientale inscribitur, constitutio Alexij Comneni imperatoris orientis, emissa mense Iulio indictionis septimæ, anni ab orbe condito 6592. qua refertur antiquam legem & terminos sponsalium nuptiarúmque separasse, harúmque interuallum magis, quàm Mysorum & Phrygum, vt est in prouerbio fuisse. Sed synodo sub Xiphilino habita, quæ multum inter se distabant in vnum contracta fuisse, cui subscripsisset bulla aurea imperator Nicephorus Botaniates. Atque idcirco sicut in nuptiis, sic & in sponsalibus sacram peragendam benedictionem, & præambulas nuptiarum preces, & huiusmodi sponsalia, si ætas fuerit contrahentium legitima, similem nuptiis habere vim & indissolubilia esse, vt nuptias: & ita differre à lege sponsalium antiquorum, quæ tantùm in consensu, & in arra & instrumentis conficiendis laborabat: quod si inquit sponsalia quædam secundũ multorũ cõsuetudinẽ congruenter iam contracta fuerint, & instrumenta iam contracta sint, nondum autem statutũ tempus, quo Christianis debita benedictio fieri consueuit, aduenerit, neque solemnes

a Iliad. 2. Home.
b Iul. Poll. libr. 6. Onomast. capit. 6.
c lib. 5.
d lib. 1.
e lib. 4.
f Iul. Poll. lib. 6. c. 6.
g Euripides, in Iphigenia, in Aulide in princ. vers. 59.
h Demosth. orat. περὶ παραπρεσ.
i Plato, in Cratylo.
k Athenæ lib. 2. c. 1.
l l. 4. de sponsal. in P.
m l. vni in §. 1. de rei vxor. act. libr. 5. C. titul.
n Varro, in 4.
o l. legem, C. de pact. l. 1. eod. titu. lib. 2. P. titul. 14. l. 1. de const. pecu. in P.
p Xenophon, libr. 4. rer. Græc.
q Teren. in Andria.
r c. penult. de sponsal. apud Gregor.

4

5

6

solemnes super disponsatis praeces per sacerdotes pronunciatae fuerint, haec sponsalia quantum ad exactam ecclesiae dissertationem, neque esse, neque dici iusta possunt, neque verò aduersus haec synodalis subnotatio efficatiam habet: sed tanquam hominum placita simpliciter per stipulationes confirmata authoritatem ferunt, vetúsque legislatio in illis firmitatem obtinet. Sic quaedam sponsalia nuptias non contrahunt, quaedam contrahunt: quaedam dissolui si de futuro sint possunt: quae de praesenti non possunt [a]: Etenim pactiones tolluntur eodem consensu quo constitutae sunt [b], si nullum sacramentum, nullàue benedictio interuenit, vel nisi praesenti consensu, temporis pacta in nuptias transierint: aliâque sic desponsata, renunciare conditioni, & nubere alij non prohibetur, ex cōstitutione Diocletiani & Maxi. CC [c].

8 Nec potest cogi qui quaeue futurum matrimonium promisit, nuptias celebrare: nisi iuramentum, quod firmet promissionem interuenerit [d], quae sponsalia purè & sine conditione facta corroborat: alioquin enim si conditiones essent appositae, vt de aliis obligationibus conditionalibus implendis iudicandum est [e]. Possent tamen ex consensu ab sponsalibus resilire contrahentes iuramento firmatis, nam iuramentum adiectum intelligitur, si in eadem voluntate perseuerauerint, non aliter [f].

9 Sed & Constantius statuit, vt si is qui puellam sibi pactus est intra prouinciam degens biennio, scilicet monitus, supersederit ducere eam, illa possit impunè alij nubere [g]: etsi in peregrinatione sit, post trienniū [h]. Et antè quoq; potest impunè repudium mittere, si arra data non sit [i], & nisi etiam iusta causa excuset moram triennij vel longiorem, vt notat Caius [k]. Statuit tamen Octauius teste Dione Cassio [l], ne qua pactio nuptialis rata esset vbi vltra biennium essent nuptiae differendae, id est, vt ea omnino decem annos nata esset, quam despondere aliquis & cuius fructum bonorum percipere vellet. Et iura pontificia, in simplici promissione futurarum nuptiarum, si mora fiat longiori peregrinatione, vel spatium decurrat trium vel quatuor annorum, permittunt ei per quem non steterit quominus nuptiae factae sint, aliam ducere, vel alij nubere [m]. Extat & lex Rhotharij regis Langobardorum [n], seu Insubrum, qua permittitur parentibus sponsae alij eam liberè coniungere: si post biennium, ab sponsalibus monitus, vt tollat sponsus sponsam intra certum tempus, distulerit, tollere.

10 In nuptiis tamen contractis vel sponsalibus de praesenti, placuit iuris pontificij authoribus, nunquam vxorem quae absentem habet virū posse alij nubere etsi is per multum tempus affuerit, & ignoretur vbi sit, nisi certum prius nuntium de eius morte acceperit [o], quibus iura ciuilia subscripserunt [p].

[a] Innocent. §. fin. & fin. de sponsal. lib. 4. Decretal.
[b] l. nihil tam naturale, de reg. iur. in P. Neratius l. ab emptione, l. 58. de pact. lib. 2. P. titul. 14 Gord. Caes l. 1. & Diocle. & Maxi CC. l. 2. quan. licet, ab empt. decesd. lib. 4 C. titul. 46 cum simillib.
[c] l. 1. de sponsal. C.
[d] c. ex litteris, cap. in. de spōsal. ap. Greg. c. de illis, c. super eum, c. per tua, de conditio. app. oft. lib. 4. Decr. tit. 5.
[e] glo. in c. 2. de sponsal. ap. Grego. cau. ne quis arbitretur, 22 q. 1. c quemadmodum, c. 25. de iureiur. lib. 2. Decretal. Grego. titu. 24.
[f] [illegible]
[g] l. 2. de sponsalib. lib. 5. C. titu. 1. & l. 4. libr. 3. Cod. Theod. tit. 5.
[h] Valerin. & Gallien. l 2. de repud. lib. 5. C. titu. 17.
[i] l. 5. C. de sponsa. notat glo. in l. 2. de repud. C. in verbo remittere.
[k] Caius, l. saepe, l. 17. de sponsal. in P.
[l] Dion Cassius, lib. 56 Histor. Roma.
[m] Alexand 3 in c. de illis, c. 5. & Innocen. 3. in c. sicut ex litteris, cap. 22. de sponsalib.
[n] l. 1. de sponsal. lib. 2. legum Langobard.
[o] Clem. 3. in cap. in praesentia, c. 19. de sponsal lib. 4. Decret. titu. 1. c. dominus, de secund. nupt. eod.
[p] auth. hodiè, de repud. C. § quod autem, vt liceat matri & auiae in authen. colla. 8.

Cur sponsalia praecedere nuptias bonum visum sit. Cap. 3.

1 2. Sponsalia praecedunt matrimonium, primùm vt habeatur parentum coniungendorum consensus.
2 Opia lex mulieribus liberam sui adimebat potestatem.
3 Sponsa Masconiae, non videtur, priusquam à parentibus sponsalia firmata sint.
4 Sponsalia 2. praecedunt nuptias, vt interim probent vicissim mores coniungendi, num simul conuenire possint, & mos in his antiquorum.
5 Sponsalia 3. praecedunt nuptias, vt interim se parent coniuges ad onera.
6 Sponsi vel ducentis vxorem à bello per annum immunes.
7 Sponsalia differunt 4. nuptias, vt vxoris desiderium indatur, & charior sit.
8 Sponsalia differūt nuptias 5. vt interim dotis pecunia colligatur, in nuptiis soluēda.
9 Sponsalia differunt postremò, vt denunciatione facta in Ecclesia nuptiarum impedimenta, si quae sint, opponantur.

De personis qui pro aliis sponsalia contrahunt. Caput 4.

1 *Sponsalia per se & per alios contrahunt sponsi.*
2 *Catheorum lege sponsi se mutuò eligunt: vxores vnà cum viris comburuntur.*
3 *Sponsalia promittuntur filiorum plerunque à patribus, & dissoluuntur, nisi sint emancipatæ.*
4 *Sponsalia pro impuberibus vel filijsfa. à parentibus facta non valent, nisi adulti consentiant ipsi.*
5 *Filij censentur consentire patri, nisi expressè repugnent.*
6 *Sponsalia fiunt inter absentes per nuncium, procuratorem, epistolam. Rebeca Isaaco per nuncium desponsata, &c.*
7 *Sponsalia non faciunt affinitatem.*

1 SPONSALIA & per coniuges futuros, & per alios nomine
2 illorum contrahi possunt. In India lex propria fuit Catheorum, vt sponsus & sponsa se mutuò eligant autore Strabone [a]; item vt vxores cũ viris defunctis cõburerentur, ob hanc causam, quòd cùm aliquando adolescentulos adamarent, à viris secedebant, vel viros interimebant. Consensu etiam eorum iure ciuili qui coniungendi sunt, fiunt interdum sine patre, si sui iuris, interdum adhibito consensu parentum, vt plerunque. Patres namque des-
3 pondent filios & filias quas habent in potestate, vt in superiori capite in prima ratione notauimus. Nam hoc officium parentum est, ad quod cogi possunt per magistratum, in matrimonium liberos collocare & dotare secundum Martiani Iurisc. responsum [b]. Idcirco destinatio & pactio parentum de nuptiis filiarum si illi moriantur, vim post mortẽ illorum adhuc consequuntur, neque à transactione tutorum etiam minorum filiarum consensu irritãtur, ex constitutione Honorij & Theodosij [c] CC. potestque pater sponsalia à filia familias facta dissoluere, & nuncium remittere: non autem pro eman-
4 cipata, authore Vlpiano [d]. Quæ de impubere filio filiáue dicta censentur. Nam pro puberibus pater paciscens nihil agit [e], nisi consentientibus illis quoque & adultis minoribus factis pactionem approbantibus [f]. Nec cogitur filiusfa. vxorem ducere, vt ait Hermogenes [g]. Matrimonia quippè libera, non coacta esse debent [h]. Censentur tamen liberi voluntati parentum
5 consentire, nisi expressè repugnent [i]. Itaq; illis volentibus pacta rata erunt:
6 sicuti & per procuratorem possunt sponsalia contrahi, & per nuncium, & per epistolam inter absentes [k], si absentes sciant vel ratum posteà habuerint, vt air Pomponius [l]. Desponsauit vt Rebecam Isaaco per seruum missum ab
7 Abrahamo [m] pater. Per sponsalia non contrahitur affinitas, siue per verba de præsenti, siue per verba de futuro fiant [n], vt & notauimus latiùs in c. de affinitate.

a Strabo, libr. 15. Geogr.
b Mart. l. qui liberos, l. 19. de rit. nupt. libr. 23. P. titul. 2.
c l. si pater pactum, l. 4. de sponsal. C. & l. 2. §. fin. si nupt. ex rescr. petan. lib. 5. C. titu. 8.
d l. in potestate, l. 10. de sponsal. in P. l. Iulianus, l. 4. de repud. lib. 24. P. titul. 2.
e c. 1. 2. 3. 4. de despons. impub. libr. 4. Decret. titu. 2.
f Paul. l. in sponsalib. l. 7. & l. filiofa. l. 12. Iulia. l. sponsalia, l. 11. de sponsal. in P. Pau. l. 2. de rit. nupt. libr. 23. P. titul. 2.
g Hermo. l. non cogitur, l. 21. de rit. nupt. in P.
h Alex. Imper. l. 2. de inutil. stipul. li. 8. C. titul. 39. Diocle. & Maxi. l. nec ob interio, l. 14. de nupt. lib. 5. C. tit. 4. Leo & Anthemi, l. fin. §. fin. de sponf. C. Pau. l. Titia, l. 134. de verb. oblig. lib. 45. P. tit. 1. c. gemma, requisisti, de sponf. ep. Gregor.
i Vlpia. l. sed ea quæ patris, l. 12. de rit. nupt. libr. 23. P. titul. 2.
k Vlp. l. 4. & fin. de sponsal. in P.
l l. hæc ita, l. 5. de sponf. in P.
m Genes. 24.
n c. sponsam, de sponsal. ap. Gregor.

De ætate & qualitate sponsæ & sponsi. Cap. 5.

1 *Sponsalia inter puberes & impuberes quomodo & quando contrahi possunt.*
2 *Sponsalia contrahi possunt à quolibet maiore septem annis, sed sine sacris ritibus vsque ad decimum tertium annum mulieres, & quatuordecimum viri.*
3 *Ius orientale collectum per Enimundum Bonefidium.*
4 *Sponsalia quæ impediant ex regula generali.*

Quia

QVIA in negotiis contrahendis pupillus legitimo adueniente authore obligari potest [a], & contrahere: at ante septem annos non potest authori etiam dici consentire. Ideò Iulius Paulus [b] sponsalia tam inter puberes, quàm impuberes contrahi posse tradit. Et Modestinus [c] respondit, in sponsalibus contrahendis non esse certam ætatem definitam, vt in matrimoniis. Itaque à primordio ætatis fieri posse, si modò id fieri ab vtraque persona intelligatur, id est, si non sint minores, quàm septem annis: sequuntur & leges pontificiæ idipsum [d]. Confirmat hoc & nouella Leonis Cæsaris, quam refert Constantinus Harmenopulus [e], verùm prohibuit ibi sacris ritibus sponsalia firmari, prius quàm sponsa 13. annū, sponsus 14. fuissent emensi: quod & statuitur constitutione Alexij Cæsaris orientis, quæ inibi iungitur ab Harmenopulo. Et in iure orientali collecto per Enimundum Bonefidiū, in constitutionibus imperatorijs orientis. Loquuntur autem illi de sponsalibus quæ nuptiæ dicuntur, post quas cummiscebantur cum sponsis minoribus sponsi, quod potius erat incentiuum libidinis & corruptio naturæ, ante legitimam ætatem: cùm tamen verè essent sponsalia futuri matrimonij, non nuptiæ, etsi celebratæ illæ fuissent, vel in domum ducta sponsa, vt notat Vlpia. ex Iuliani & Labeonis responsis [f]. Eritq; qualitas hæc legitima in sponsalibus requisita consequenter, si agatur de futura promissione ætas quæ intelligat maior septennio, dummodo aliud non prohibeat. Multa enim sunt, quæ officere sponsalibus præter impedimentum ætatis possunt, quæ hac breui concludi possunt regula, vt id quod nuptias fieri inhibet, si in sponsalibus reperiatur, quod perseuerare possit vsque ad nuptias, impediat quoque sponsalia [g]: Quò fit, vt impedimenta nuptiarum tempore cessantia, non impediant sponsalia [h].

1 2 3 4 5

a Caius, l. obligari, l. 9. de autho. tuto. lib. 26. P. titu. 8. § 1. eod. ap. Iustin. § furiosus, de inutil. stipul. l. quamuis, l. 32. § infans, de acquir. possess. libr. 41. P. titu. 2. l. in negotijs, l. 5. de regu. iur. libr. 50. P. titul. 17. facit rectè, l. si Infanti, l. 18. § fin. de iur. delib. lib. 6. C. titu. 30.
b lib. 2. recep. sent. c. 20.
c l. in spōsalib. l. 14. de sponsal. in P.
d c. literas, & c. à nobis, de despoensat. impub. can. 1. & n. 20. q. 2.
e Harmenop. libr. 4. promptua. iur. titul. 5.
f Vlp. in l. quæsitum est, l. 9. de sponsal. in P.
g Vlp. l. Oratio, l. 16. de sponsal. in P.
h Paul. l. si quis officium, l. 38. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2. Gratia. & Valent. l. vni. si rector prouinc. vel ad eius pertin. &c. libr. 5. C. titul. 2.

De his quæ sponsalibus accidunt. Cap. 6.

1. *Sponsalia de futuro non faciunt matrimonium, sed obligant ad contrahendum.*
2. *Sponsalia aut simplicia, aut firmata.*
3. Fermailles *Tholosatibus quare sponsalia dicantur.*
4. *Iuramento sponsalia firmata.*
   Acontij in sponsalibus Cydippis obtinendis dotes.

EX SPONSALIBVS propriè de futuro conceptis, non fit matrimonium, sed obligatio ad contrahendum matrimonium. Obligationum enim substantia non in eo consistit, vt aliquod corpus nostrum faciat, sed vt alium nobis ostringat ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præstandum [i]. Proinde sicur in aliis obligationibus cautiones & pignora interueniunt, eo modo & in horum pactionibus. Erunt itaque duæ sponsaliorum species, nempè simplex vna, alia firmata. Simplex, quando nudè & simpliciter promittunt sibi mutuò sponsus & sponsa nuptias futuras [k], nulla pactione, nullàue scriptura, vel alia solemni confirmatione interueniente, non arrha, non pignore accedente. Firmata sponsalia dicuntur, quando pacta accedunt de dotis constitutione & redditione [l]. Vel iuramentum, de implenda promissione nuptiarum [m]: firmantur quippe pactiones, alioquin nudæ & inefficaces ad agendum, iuramento [n]. Inde & apud nostros Tholosates, & Tectosages, hæc sponsalia publicæ factæ cum artharum datione, & aliis cautionibus, dicuntur à firmitate, *fermailles*, quæ, vt plerunque per verba de præsenti fiunt, & nuptiarum habent idcirco robur ante benedictio

1 2 3 4

i Paul. l. 3. de actio. lib. 44. P. titul. 7.
k cap. pen. de sponf. apud Gregor.
l Imp. Alexan. l. legē quam dixisti, l. 10. de pact. lib. 5. C. titul. 2.
m ca. si quis desponsauerit, 27. q. 2. c. de illis, & c. veniēs ad nos, de sponsal.
n l. vt iurisiurandi, de oper. libert. lib. P. auth. sacramenta puberum, si aduers. vendito. C. c. cùm contingat, de iureiur. apud Grego. & c. licet, eod. titul. in 6. cum similib.

dictionē ecclesiasticam. Extat de iuramenti firmitate in sponsalibus exemplum apud Ouidium [a] de Acontio, qui cùm ob generis imparitatem non auderet in vxorem petere Cydippem, cuius amore tenebatur captus, nouam commentus est fraudem, vt ab ea iuramentum nuptiarum extorqueret, scripsitque in pomo hos versus vel similes,

Iuro tibi sanè per mystica sacra Dianæ,
Me tibi venturam comitem, sponsámque futuram.

Quod cùm in Cydippes sinum sacra Dianæ ministrāti iecisset, illáq; verba legisset, illi visa est sibi fidē coniugij indissolubilē dedisse, atq; sic ei scribit ideò:

Coniugium pactámque fidem non crimina posco,
Debitus vt coniunx, non vt adulter amo.
Verba licèt repetas quæ demptus ab arbore fœtus
Pertulit ad castas me iaciente manus,
Inuenies illic id te iurasse quod opto,
Nil tibi cum verbis, excidit illa fides.

[a] epist. 11. Acontij ad Cydippem.

De arrha, & sponsalitia largitate, & donatione, propter nuptias. Cap. 7.

1 *Arrha sponsaliorū in symbolum futuri matrimonij, & ad probationem fidei data.*
2 *Arrha & pignoris differentia.*
3 *Arrha in sponsalibus vt plerunque annulus & in aliis. Annulus vsus in sponsalibus & in aliis numer. 3. Annulus sponsæ mittebatur sine gemma.*
4 *Annulis quare fingant se includi posse dæmones.*
5 *Annulorum Execesti Phocensium ducis incantatorum, & Gygis & Midæ narratio.*
6 *Annulos ferens mulier, desponsata censetur, & nume. 9.*
7 *Annulus quo desponsat dux Mediolani, mare & imperium.*
8 *Annulus quare detur Episcopis.*
10 *Annulus sponsalitius quare in digito medicinali sponsæ ponatur.*
11 *Arrharum nomine aliud quàm annulus.*
12 *Arrha quomodo duplicanda & quando, dissentientibus à nuptiis sponsis.*
13 *Arrharum sponsalitiarum, & sponsalitiæ largitatis differentia.*
14 *Sponsalitia largitas duplex.*
15 *Sponsalitiæ largitatis munera, [ἀνακαλυπτήρια, ὀπτήρια, ἐπαύλια, θεώρετρα].*
16 *De donatione, quæ ante vel propter nuptias est.*
17 *Donationis propter nuptias, & sponsalitiæ largitatis differentia nume. 23.*
18 *Donatio antè nuptias quare dicatur ita.*
19 *Donatio antè nuptias tempore coniugij hodie fieri potest, non contrà.*
20 *Dos constante matrimonio augeri & minui potest.*
21 *Dos causam habet pietatis, vt errore soluta non repetatur.*
22 *Donatio propter nuptias ab æqualitate dotis sustinetur.*
23 *Donatio propter nuptias in casu restitutionis dotis, in dotis solutionem venit.*
Donatio propter nuptias an hypothecam habeat potiorem, qualem dos.
24 *[ἀντίφερνα] dicuntur donationes propter nuptias.*
25 *[ἐπίβολον] accessionem dotis dixerunt Græci.*
26 *Donatio propter nuptias non semper æqualis dotis fuit & quando.*
27 *Aequalitas donationis propter nuptias, quare hodie non desideratur cum dote.*
28 *Societas legitima, in qua alter pecuniam, alter industriam tantùm contribuit.*
29 *In æqualitate dotis cōstituēda, obseruādi mores & pacta placita, quæ doti derogāt.*
30 *Orto pro dotis æqualitate feras venatus insulā dedit: Dauid præputia Philistinorū.*
31 *Augmentum seu [ἐπίβολον] pro dote datum vxoribus, vt pro eo à Græcis data.*
Dimidia pars dotis, apud Hellines triens.
De augmento seu incremento dotis, inibi.

Acce

ACCEDIT arrha sponsalibus, non tam pœnæ nomine, quàm in symbolum futuri matrimonij, & ad fidei datæ probationem, & quòd sponsalia facta sint, sicut in emptione aduenit [a], & vt ait Suidas, ἀῤῥαβὼν, ὁ ταῖς ὠναῖς περὶ τῶν ὠνουμένων διδόμενον πρῶτον καταβολὴ ὑπὲρ ἀσφαλείας, arrhabo, pecunia quæ in emptionibus primò dependitur, ad fidem faciendam, his quæ empta sunt persoluendis, in quo differt à pignore, nam pignus seu Græcis ἐνέχυρον, pro mutua pecunia data, & debito facto opponitur, vt tandiu sit apud creditorem, quandiu pecunia apud debitorem: at arrhabo futuræ emptionis quasi testimonium, vt D. Hieronymus annotauit [b]. Arrhæ nomine in spõsalibus datur ferè semper annulus, sic enim & olim factitatũ narrat Plinius [c], *qui ob legationem*, inquit, *aureos acceperant annulos in publico tantùm vtebantur eis: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ annulus ferreus mittitur, isq́; sine gemma.* Et rursum, communem sponsionis omnibus arrham fuisse annulos ostendit, ex eo quòd annulo omnia signarentur, vt intacta essent, & vindicarentur à rapina. Et paulò pôst, *celebratior quippè vsus*, inquit, *cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum annulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: vt planè affirmare possimus, nummos antè apud nos, mox cœpisse annulos.* Sic signatorius annulus ab ornamento alius est [d]. Et Iuuenalis [e] de illo sensisse videtur, dum monet Vrsidium ne facilè patiatur se matrimonio alligari, dicens:

Viderunt primos argentea secula mœchos
Conuentum tamen, & pactum, & sponsalia, nostra
Tempestate paras, iámque à tonsore magistro,
Pecteris, & digito pignus fortasse dedisti.

Apud Hebræos annulum fuisse promissionis quoque arrhabonem exemplũ Thamaris docet, quæ pro concubitu passo ab Iuda, & promisso hædo in præmium, petiit sibi dari pro arrhabone & fide missionis præstandæ annulum & armillam [f]. Et Pharao Aegypti rex in signum potestatis concessæ Iosepho, & quòd eum constituisset moderatorem populi fidei datæ arrhabonem dedit annulum suum [g]. Reconciliationis factæ arrhas & symbolum cum filio prodigo pater annulum aureum esse ostendit, dicens, *date illi aureum annulum &c.* apud D. Lucam [h]. Hinc astuti humanæ naturæ hostes impij dæmones fingunt se ampullis includi, & volunt per deceptos annulis se defferri: non quòd includantur illis, sed quòd miseras animas symbolo accepto annuli, vt arrhabone suas reddant & decipiant, leuiter illis mendacij patribus credentes & fidentes. Sic Execestus Phocensium tyrannus duos gestabat incantatos annulos, ex quorum sonitu profitebatur se scire tempus gerendarum rerum: mortuus tamen is est dolo interfectus, vt refert ex Aristotele de republica Phocensium Clemens Alexandrinus [i]. Fidendum enim nunquam tã sceleratis spiritibus est, etsi Gygis donent annulum, quo ille inuisibilis omnia conspiciens reddebatur, cùm gemmam annuli introrsum ad manum verteret, vt ait Cicero [k], & Plato [l]. Siquidem nec ille à quo accepit potuit insidias mortis euadere: narrant enim prædicti authores, hiatu terræ facto per terræ motum Gygem pastorem mirabundum in hiatum descendisse, conspexisséque multa alia quæ fabulantur miranda, & equum æneum concauum, & per fenestram cadauer in aluo equi maius quidem humana forma, quòd nihil habebat præter hunc in digito annulum. Midæ tribuunt etiam annulum, quo circumacto habẽtem nemo cerneret, quod etiam fabulosum Plinius putat [m]. Annulus igitur, quum fidei arrhabonem habeat, & in sponsalibus fidem facit promissionis nuptiarum, & ea desponsata præsumitur vel nupta, quæ annulos in digitis defert, vt ait Alexander 3. sum. pontif. [n] Et mulier quæ virum vt desponsatum prosequebatur in constitutione Clementis 3. sum. pontif. [o] ad probationem exhibet testes, quod aduer-

[a] Caius, l. quod sæpe, l. 35. de contrah. empt. lib. 18. P. tit. 1. § 1 eod. tit. apud Iustinia.
[b] D. Hierony. in epist. ad Ephes. c. 1.
[c] Plin. lib. 33. cap. 1.
[d] Paul. l. signatorius, l. 74. de verb. sign. lib. 50. P. titul. 16.
[e] Iuuenal. Saty. 6.
[f] Genes. cap. 38.
[g] Genes. 41.
[h] Luc. 15. C.
[i] Clem. Alex. libr. 1. Stromatou.
[k] Cic. 3. officio.
[l] Plato, 2. de repub. vel de iusto.
[m] Plinius, lib. 33. c. 1.
[n] c. illud, cap. 11. de præsumpt. libr. 2. Decret. titul. 23. can. nostrate 30. q. 5.
[o] c. tenor literarum, cap 10. de senten. & re iudic. libr. 2. Decret. titul. 27.

sarius

ſarius eius eam deſponſationis annulo publicè ſubarrhaſſet. Sic dux Mediolanenſis, dum eligitur & nanciſcitur ducatus poſſeſſionem, annulum in mare proiicit, veluti illud deſponſans, cuius imperio Veneti pollent teſte Contareno [a]. Et epiſcopus annulum defert vtpotè ſponſus eccleſiæ, vt notat Cardinalis [b]. Sic apud Terentium [c], annulus quem detraxerat compreſſæ Philomelæ vxori deſponſatæ Pamphilus, inuentus in manu Bacchidis datus eidem à Pamphilo, probauit matrimonium cum Philomela. Inſignitur autem ſponſa annulo in quarto digito à pollice, quem vocant medicinalem, quia in eo quædam vena eſt ſanguinis ad cor vſque perueniens, vt ſcribit Iſidorus [d]. Diſarius tamen apud Macrobium [e], melius mihi rationem explicaſſe videtur, dum ex Aegyptiorum ſententia & libris anatomicorum tradit, ex communi conſenſu annulum in digito, qui minimo vicinus eſt, quem etiam medicinalem vocant, manu præcipuè ſiniſtra geſtatum, quòd neruus quidam de corde natus prorſum pergit vſque ad digitum manus ſiniſtræ minimo proximum, & illic deſinit implicatus cæteris eiuſdem digiti neruis: & ideo viſum veteribus, vt ille digitus annulo, tanquam corona circundaretur. Eadem refert Aulus Gellius [f], ex Appione in libris Aegyptiacis. Dantur & arrharum nomine alia etiam, vt nummorum certus numerus, vel quiduis aliud, de quibus ſtatutum eſt, vt ſi quæ ſponſalia maior contraxit, nolit nuptias exequi, teneatur arrhas duplicare: ſi minor contraxit reſtituat, & ſi qui dedit non contrahat, amittat: niſi ſine culpa alterutrius diſſoluantur ſponſalia, putà morte alterius, vel lege nuptias prohibente, vel ſolutionem permittente [g]. Differunt autem arrhæ ſponſalitiæ, ab ſponſalitia largitate, de qua in §. I. vt ſponſalitia largitas proprius ſit contractus, in nouellis Iuſtinianeis [h], quòd arrha non ſit donatio, vt ſponſalitia largitas, ſed velut pignus. Sponſalitia largitas rurſum propriè & impropriè ſumitur. Propriè ſumpta, duplex: aliquando namque accipitur pro donatione inita inter ſponſos, vel ab altero illorum alteri, de qua loquitur Conſtantinus Cæſar [i]. Dicuntur & ſponſalitiæ largitatis nomine ſecundò, munera quæ ſponſæ donantur, & mittuntur triduo antequam ea prodeat in publicum ab eius amicis [k]. Iulius Pollux [l] vocat munera ab ſponſo data, ſponſalia ὀπτήρια, ἀνακαλυπτήρια, quæ & diem, qua ſponſa detegitur & prodit, ſignificant, & munera quæ & προσφθεγκτήρια dicuntur Cælio Rhodigino [m], & Alciato [n] quoque dicuntur ἐπαύλια. Et Conſtant. Harmenopulus [o], θεώρητρα quoque dici exiſtimat munera, quæ amici contribuunt ſponſæ, cùm primùm illa ſe retectam viſendam præbet. Suidas tamen ἐπαύλια ea fuiſſe dixit munera, quæ poſtridie nuptiarum ab ſponſæ patre, tam ſponſæ quàm ſponſo mittebantur cum pompa: puer enim præcedebat alba veſte, facem incenſam tenens, hunc ſequebatur mulier caniſtrum gerens, cæteris ſequentibus ordine, quæ aurum, patellas, ſinegmata, lecticas, pectines, lectos, alabaſtros, ſandalia, thecas, pyxides vnguentarias, interdum etiam ſponſò vnâ dotem adferebant. Impropriè autem ſponſalitia largitas dicitur ea, quæ eſt donatio propter vel ante nuptias, de qua Iuſtinianus in §. I. vt ſponſalitia largitas proprius ſit contractus in nouellis. Atque differt à vera ſponſalitia largitate: quòd donatio ante vel propter nuptias fiat propter æqualitatem dotis acceptæ à marito vxori [p]. Sponſalitia autem largitas, non propter dotem, ſed affectionem ſponſi vel ſponſæ [q]. Habuit porrò nomen donatio ante nuptias, ex eo quòd olim donatio hæc non fiebat, niſi ante nuptias à principibus inducta, antè omnino incognita [r] Iuriſconſultorum temporibus, in qua & conditio iurat, vt tum rata eſſet quando matrimonium ſequutum fuiſſet: nec tempore conſtantis coniugij fieri poterat, quòd donationes inter coniuges non valeant [s], neque ab ſponſis factæ in tempus coniugij ſuſpendi poſſint [t]. Verùm Iuſtino placuit poſteà, & tempore matrimonij fieri poſſe hanc largitionem. Quia & dos conſtante

[a] Contar. lib. 2. de rep. Venetu.
[b] Carden. in rubr. de poſtul. prælato.
[c] Terent. in Hecyra, act. 5. ſcena 3.
[d] Iſidorus, libr. 2. de officijs cap. 15. ex. ſermone, 30. q. 5.
[e] Macrob. lib. 7. c. 13.
[f] Gellius, libr. 10. c. 10.
[g] L. 3. & fin. de ſponſal. & arrhis.
[h] conſtitut. 119.
[i] Conſtant. l. ſi à ſponſo, l. 15. de donatio. ant. nupt. libr. 5. C. titu. 3.
[k] l. 1. ſi nupt. ex reſcrip. petan. C.
[l] Pollux, libr. 3. c. 3.
[m] Cælius Rhodig. li. 11. c. 60.
[n] Alciat. lib. 3. παρ. cap. 2.
[o] Conſtant. Harmenop. libr. 4. prompt. iur. cap. 7.
[p] d. §. 1. vt ſponſal. largi. in nouel. conſtit. 119.
[q] l. ſi à ſponſo, de donat. ant. nupt. C.
[r] §. eſt & aliud, de donat. lib. 2. inſtit. titul. 7.
[s] l. 1. 2. 3. de donatio int. vir. & vxo. in P. l. à marito, C. eod.
[t] l. cum hic ſtatus, l. 33. §. ſi ſponſus, de donatio. int. vir. & vxo. in P. l. quod ſponſa, l. 4. de donat. ant. nupt. libr. 5. C. titu. 3.

matrimonio augeri & minui possit consensu coniugum[a], si sine damno liberorum prioris matrimonij fiat, vel creditorum[b]. Atque huiusmodi donationes fuerunt à legibus improbatarum donationum, quæ fiunt inter viuentes coniuges, exemptæ, vtpotè remunerationes potius visæ, quàm veræ donationes, cùm remuneratoriæ donationes legibus communibus liberalitatis eximantur[c]. Et dos causam habere pietatis dicitur, ratione 21 cuius promissum vel solutum etiam errore à non debitore, non repetitur, vt notat Iulia. Iurisconf.[d]. Voluerunt & Cæsares æqualitatem inter con- 22 iuges conseruare, vt pro modo dotis vir quoque donationem propter nuptias contribueret, ita matrimonio necessaria[e]; potissimum si de lucranda dote maritus superstes, mortua vxore paciscatur[f]. Cautionem enim conseruationi dotis sic adinuenerunt per illa sponsalitiam æqualitatem, seu donationem propter nuptias, & propter dotem. Voluerunt namque solu- 23 to matrimonio extra pactionem lucri, eam capi ab vxore pro dotis solutione, & in dotem redigi ab ea inquam, quæ dotem dedit[g]. Non enim est donatio, quæ prædecedente marito possit præter dotem repeti: quo nomine quoque differt ab alia specie donationis quæ purè fit sponso vel sponsæ, quæ lucro eius cedit, si ante nuptias fiat[h]. Idcirco hæc donatio propter nuptias alia ab ea est, & veluti dotis cautio & hypotheca, & si de lucro agatur pacto æqualis priuilegij ac dos si agitur de repetitione, & ea si fiat ab initio matrimonij, vt sicut in dote, mulier creditoribus mariti, præferatur in ea expressam hypothecam habentibus[i], contra iuris communis regulam, qua potiores tempore iure priores sunt[k], quantum pertinet ad dotem, & quæ additamenta sunt eius dotis[l], vtpotè si de vestibus atque mobilibus agatur marito delatis: non tamen extra dotem incrementa vel lucra ex donatione propter nuptias, seu vt vocant adiacamenta vel augmenta debita eius sint priuilegij[m]. Non enim cum de lucro captando, agitur, mulieribus, sed in damno euitando fauetur in præiudicium aliorum[n]: nisi, vt monuimus, hypothecæ & cautionis nomine pro dote, eam donationem propter nuptias, velit aliis creditoribus euincere, in quo præfertur: non autem in domino, dote repetita, & ita intelligenda est Iustiniani san- 24 ctio[o]. Quamobrem hæ donationes propter nuptias ἀντίφερνα, id est, pro vel nomine dotis data dicuntur ab eodem Iustiniano[p], vel similia dotibus, vel opposita dotibus, vel pro dotibus, Græci ἐπίβολον accessionem ad dotem di- 25 xerunt teste Harmenopulo[q], περὶ ἐπιβόλε, vnde æqualitas aliquando eius cum dote exactè constituta, quamuis in ea sæpè & consuetudine & iure variatum sit. Nam in ciuili iure Romano, Leo & Anthemius CC.[r] permise- 26 runt aliquando inæqualitatem inter donationem propter nuptias & dotem, in quantitate & in lucro, sed non in quota. Iustinianus deinceps[s] pactum lucri futuri dispar inter donationem propter nuptias & dotem tantùm ad æqualitatem minoris maius redegit. Subinde æqualitas in omnibus definita[t], lucráque facta æqualia, si tamen dos dat fuisset, non aliter[v]. Mori- 27 bus & consuetudine regionum, hæc æqualitas in dote & donatione propter nuptias sæpius non exigitur, neque etiam desideratur hæc donatio saltem æqualis doti. Cùm animaduersum sit, disparem esse causam mariti & vxoris, & dotem pro oneribus dari marito[x], quæ vxor non subit. Satisque æqualitas videtur sine donatione cum dote, conseruata tamen geometrica, vel etiam arithmetica in societate hac, in qua mulier pecunias, vir autem operam, laborem, & solicitudinem confert: sicuti est iusta inter alias personas societas, pecuniarum & industriæ contributio: & plerunque tanta est industria socij, 28 vt plus societati conferat, quàm pecunia: vt si solus nauiget, solus peregrinetur, pericula solus subeat, vt ait Vlpianus[y]. Quamobrem rectè Accursius notat[z], ius æqualitatis consuetudine tolli hodie, & valere dotis constitutionem nulla donatione propter nuptias interueniente. Mores 29 tamen

a d. §. est & aliud, de donatio. ap. Instin. l. si constante, l. 19. de donatio. ant. nupt. C. Iustin. l. fi. C. eod.
b auth. sed iam necesse, de donat. ant. nupt. C.
c l. Aquilius, de donatio. in P.
d l. cùm is qui, l. 32. §. si mulier, de condict. indeb. lib. 12. P. titul. 6.
e auth. sed iam necesse, de donatio. ante nupt. C. auth. dos data, eod. titu.
f auth. æqualitas, & auth. sed quæ nihil, & l. lege Leonis, l. 10. de pact. conuent. lib. 5. C. titu. 14. §. 1. de æqualit. dot. constit. 97. & § si. de non elig. secu. nuben. consti. 2. in nouell.
g l. generaliter, l. 5. versi. hoc obseruari, de secun. nupt. lib. 5. C. titu. 9.
h l. 1. l. si consentiente, l. 14. & l. si à sponso, l. 16. de donat. ante nupt. C.
i l. assiduis, C. qui potio. in pig. habe. l. in rebus, l. 30. de iur. dot. C. lib. 5. titul. 12.
k l. 5. C qui pot. in, cũ similib.
l Gordia. l. cùm à locero, l. 8. de iur. dot. lib. 5. C. tit. 12. l. inter §. cùm inter, de pact. dotal. in P.
m d. l. assiduis in fine C. qui potio.
n l error, de iur. & fact. igno.
o Iustin. l. vbi adhuc, l. 29. de iur. dot C.
p Iustinia. l. fin. de donatio. ant. nupt. C.
q Harmenop. libr. 4. promp. iur.
r l ex morte, l. 9. de pact. conuen. lib. 5. C. titu. 14.
s l. lege Leonis, l. 10. C. eod. de pact. conuen.
t auth. æqualitas, C. eod. de pact. dotal. constit. de æqualit. dot.
v auth. sed quæ nihil, de pact. dotal. §. 1. de non eligen. secun. nuben. in authen.
x l. pro oneribus, de iure dot. cum similibus.
y Vlpia. l. si non fuerint, l. 29. & l. societas, l. 5. pro soc. li. 17. P. titu. 2.
z Accurs. in auth. æqualitas, in verbo pari, de pact. conuen. C.

tamen obſeruandi ſunt diverſi, & placita hac de re conuenta, quibus eiurare fauorem conſuetudinum poſſumus, vt potè iuribus in fauorē introductis [a]. 30 Itaque certa de hac re nulla eſſe poteſt lex. Meminit Parthenius [b], Orionem Hiriei filium propter Herum filiam Oenopionis & nymphæ Elicæ, inſulam cicurem reddidiſſe, quæ tunc feris erat refetta nimirum cùm magnam prædam ipſarum à ſe captarū pro dote offerret. Sic pro ſponſalibus Micolis filiæ Saulis numerauit Dauid centum præputia Philiſtinorum à ſe occiſorū [c]. In quibus elucent exempla donationis propter nuptias, vel melius donationes ad conſequendas nuptias validæ & irreuocabiles: ſicuti & eſt donatio quædam ante nuptias & fauore matrimonij nuncupata irreuocabilis, & præter dotem præſtanda, ſimplex & ab æqualitatis cenſura aliena [d], de qua & 31 Deo fauente in ſucceſſionibus agemus decedentium. Græcorum autem mos erat dari vxoribus pro ὑποβολῳ ſeu acceſſione dotis, dimidiam partem dotis, quod & Tholoſæ locum obtinet. Immutatum hoc tamen apud Hellines, vt pro eo ſemiſſe, acciperent tantùm dotis triētem, id eſt, quartam partem totius dotis, vt refert Harmenopulus [e], & poſt eum Phobenus Chartophilax Bulgariæ archiepiſcopus. Et rurſum Harmenop. [f] quod conuentum eſt pacto & de reſtituenda dote & de hypobolo, id ſeruandum eſt: quod ſi nihil placuit, poſtulatur tūc ab eo qui dotē reddit, vt hypoboli nomine trientē vniuerſæ ſummæ, in quā dos redacta ſit, præſtet, verbi gratia, ſi vnius libræ dos ſit, pro hypobolo triens ſummæ perſoluetur, vtpotè vigintiquatuor nummi: conſtat enim libra 72. ſolidis [g]. Indicat & Theocritus morem fuiſſe, ita de paciſcendi pro matrimonio his verbis, dum puella ſponſum alloquitur [h].

κορα. καὶ τί μοι ἕδνον ἄγεις γαμῶ ἄξιον, ἢν ὑπακούσω;
δάφνις. πᾶσαν τὰν ἀγέλαν, πάντ' ἄλσεα καὶ νομὸν ἕξεις, id eſt,

Puella. *Sed quam mihi dotem adfers nuptijs dignam, ſi annuero?*
Daphnis. *Vniuerſum gregem, omnia nemora & paſcua habebis.*

ὑπόβολον eſt alicubi in vſufructu tantùm, durante vita vxoris, & ad mulieris victū pro dote aſſignatur, vnde vocatur dotalitium, vt apud Sigisbertum [i], & alibi vitalititium, id eſt, pro vita, vt apud Albertum Krantium [k]. Neapolitani vocant dotarium [l], noſtrates Tholoſani augmentum.

a l. pen. C. de pact. l. ſi quis in conſcribendo, de epiſc. & cler. C.
b Parthenius, in Eroticis.
c 1. Reg. cap. 18.
d l. ſtante matrimonium, de donatio. ant. nupt. C.
e Conſtanti. Harmenop. lib. 4. promptu. tit. 7.
f Harmenop. libr. 4. cap. 10.
g l. quoties, de ſuſcep. tor. lib. 10. C.
h Theocrit. Eidylio. 28.
i Sigiſbertus, in Chronico circa annum 1171.
k Albertus Krantius, lib. 7. Daniæ cap. 31.
l lib. 3. conſtitut. Neapol. titul. 13. 15. 16.

De proxenetrijs, & oſculo ſponſaliorum. Caput 8.

1 *Proxenetria quid, & προμνήστρια & proxenetrian & προμνᾶσθαι item.*
2 *Oſculum inter ſolemnia nuptiarum.*
3 *Oſculo dato ſponſam lucrari mediam partem donationis propter nuptias, nō aliter.*
4 *Oſcula ſymbolum habent non vulgaris dilectionis, honeſta vel inhoneſta oſculantur ſe mutuò.*
5 *Oſculum in ſponſalibus matrimonium non contrahit, nec affinitatem.*
6 *Oſcula religionem habentia, & de oſculo manuum, & genuum.*
7 *Oſculo venientes excepti, & abeuntes dimiſſi amicitiæ cauſa. Idem num. 9. 10. 11. 12. 14. 18.*
8 *Perſonarum ſalutandi mos.*
10 *Oſculo & inclinationibus crebris ſalutant hoſpites Moſcouitæ.*
11 *Item Hebræi.*
13 *Caius Caligula adorandum pedem aut manum porrexit ſenatoribus.*
15 *Oſcula tandem Romanis quotidiana in ſuſpicionem turpitudinis venerunt.*
16 *Oſcula quotidiana prohibuit Tyberius.*
17 *Oſculatio puerorum arreptis auribus χύτρα quare fiebat.*

19 *Osculari licet ecclesiastica personæ manus principum in signum amoris.*
20 *Osculum dare non possumus, quibus cum communicare non licet.*
21 *Sponsatio osculo firmata valdè nuptijs accedit.*
22 *Osculari mulieres non licuit omnibus Romæ, nec illæ viros in ore, sed in fronte aliquando osculata sunt.*
23 *Osculari mulieres tunc cognatis licuit, cùm vsus vini introductus illis fuit.*
24 *Osculum non deferebant cognati Romani mulieri famosæ.*
25 *Osculo dato ab vxore alteri viro, ea vt adultera dote apud Italos & Hispanos priuatur, non in Gallia.*
26 *Oscula inania sunt.*
27 *Osculari fœminas consilio Altißidorensi, vel habere cõmatres monachis prohibitũ.*
28 *Osculorum certamen & præmium eius qui dulcius oscularetur, apud Megarenses.*

IN rubrica de sponsalibus C. adiicitur & de proxeneticis vulgo, sed emendatius de proxenetriis, de quibus tamẽ leges ex mente Accursij [a], ibi non loquuntur. Alciatus tamen [b] contrarium defendit, & arbitratur proxenetria esse eadem, ac προμνηστήρια: & proxenetrian esse προμνήστριαν, mulierem esse procuratricem & consiliatricem futurarum nuptiarum pronubam [c], in cuius manibus arrhæ custodiendæ deponebantur, non secus quàm sponsiones: & ita proxenetria ipsas arrhas à custodia proxenetriæ dici & explicari titulo de sponsalibus, dum inibi de arrhis tractatur, cui subscribo. Etenim mercedis proxeneticæ tractatio in aliud iuris caput reiicitur [d]. Præter arrhas Alexius Comnenus [e] Orientis imperator, addit etiã inter solemnia nuptiarum & osculum, quod est etiam arrhabo nuptiarum, si ea mente præbeatur: vsque adeò efficax, vt osculo dato, donatio facta ab sponso præmoriente pro media parte valeat, pro alia autẽ infirmetur, vniuersam autem infirmari, si osculum ante mortem alterius non fuerit secutum, ex constitutione Constantini [f]. Osculum siquidem quoddam initium consummationis nuptiarum esse videtur, & fruitio sponsæ quodammodo. Atque oscula signum & symbolum habent cuiusdam dilectionis maioris, quàm vulgaris. Idcircò & oscula libidinis prænuntia esse possunt, & honoris. Actus enim ad vtrumque relatus fuit osculi [g]: interdum tamen nominis quadam adhibita distinctione. Nam vt plerunque oscula, officiorum sunt: basia, pudicorum affectuum: suauia, libidinum [h]. Libidinis inquam, vt apud Ouidium,

Oscula si dederis, fiam manifestus amator.

Sic Theocritus [i], Νύμφα προσπτύξαι με τὸν αἰπόλον ὡς τὺ φιλάσω.
ἔστι καὶ ἐν κενεοῖσι φιλάμασιν ἁδέα τέρψις, id est,
Nympha amplectere me caprarium, vt te osculer.
Est & in vanis osculis suauis iucunditas.

Refert Aelianus [k] ex Aristotele [l], masculũ è columbis, non prius in fœminam ascendere, quàm osculũ illi dederit, nec recipere fœminas mariũ commercium, si vacuum sit osculo. Verùm illud animaduertẽdum est in sponsalibus matrimonium non contrahere, nec inde affinitatẽ nasci [m]. At honoris habita & religionis quondã fuerunt, & nunc sunt apud plerosque, vt ex verbis Ciceronis constat [n], dum de statua Herculis agit; *Herculis*, inquit, *templũ est apud Agrigentinos non longè à foro, sanè sanctum apud illos, & religiosum, ibi est ex ære simulachrum ipsius Herculis, quo nõ facilè quicquam dixerim me vidisse pulchrius: tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quàm multa vidi: vsque eo indices, vt rictus eius ac mentum paulò sit attritius, quod in precibus ac gratulationibus, nõ solùm id venerari, sed osculari solent.* Græci deosculata manu perfectã esse præcationẽ arbitrabantur, vt ait Lucianus [o]. Iubet D. Paulus [p] salutationẽ fieri in osculo sancto. Plinius [q], *in adorãdo*, inquit, *dextrã ad osculũ referimus, totúmq; corpus circũ agimus, quod in læuũ fecisse Galli religiosius credunt*, vnde & Seruius Honoratus [r] dixit,

a Accurs. in rubr. de sponsal. C.
b Alcia. lib. 1. dispon ctio. cap. 12.
c de hac meminit Plato, 6. de legib.
d l. 3. de proxeneticis in P.
e in cõstitut. Comneni, libro qui inscribitur, Ius orientale lib. 1.
f l. si à sponso, l. 16. de donatio. ante nupt. l. 5. de sponsa. in C. Theodos.
g Clemens Alexand. lib. 3. pædago. c. 11.
h in eunucho Aelius donatus, enarrans illud Terentii. ô Thais mea, meum suauium.
i Theocri. Eidyl. 3. & 23.
k Aelianus, lib. 1. de vari. histo. c. 15.
l Aristot. libr. 6. de histo. animal. c. 2.
m ca. lex diuinæ, 27. quæst. 2.
n Cicero, in C. Verrem.
o Lucia. libr. de saltatio.
p 1. Corinth. 16. 2. Corinth. 13.
q Plin. lib. 28. cap. 2.
r Seruius, in 2. Aeneid. Virgil. ibi, oscula libauit &c.

dixit, oſculum eſſe religionis. Oſcula manuum, ab imperatoribus ob amoris ſignum idque perpaucis dabantur, teſte Plutarcho [a]. Et rurſum Plinius [b], *hominis genibus quædam religio eſt, obſeruatione gentium: hæc ſupplices attingunt, ad hæc manus tendunt: hæc vt aras adorant: forſan quia ineſt his vitalitas. Namque in ipſa genu vtriuſque cõmiſſura dextera læuáque, à priore parte gemina quædam inanitas ineſt, qua perfoſſa, ceu iugulo ſpiritus fugit. ineſt & alijs partibus quædam religio, ſicut dextera oſculis auerſa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græcia mentũ attingere mos erat.* Excipiebantur ab imperatore amici oſculo vt exemplo conſtat Galbæ apud Suetoniũ [c], qui Othonem eo ſymbolo accepit, eo die quo illi mortem parauit. Perſæ ſalutationis loco occurrentes ſe mutuò oſculantur, inquit Herodotus [d], ſi pares: ſin alter humilior paulò, genas, oſculatur dumtaxat: ſi multò inferior, proſtratus adorat honoratiorem. Meminit quoque Xenophon [e], Perſas lege, in diſceſſu & regreſſu parentes & affines oſculatos tanquam pares. Apud alios Græcos & hunc morem inualuiſſe probè coniicimus ex Orpheo, dum in Argonauticis refert modum, quo excepit Chiron Heroës hoſpites,

> ἀλλ' ὅτι δὴ ῥ' ἄθρησεν ἀγακλειτοὺς βασιλῆας
> ἀσπασίως ἀνόρουσε, κύσεν δ' ἄρα φῶτα ἕκαστον, id eſt,
> *At vbi præclaros reges ad limina vidit,*
> *Excipit adſurgens, & lætus ad oſcula quemque:*

Adhuc apud Moſcouitas ſeu Rhutenos teſtatur Sigiſmundus Liber Baro [f], qui legatione ad principem horũ functus, excipi hoſpites & venientes in domũ porrectis & datis manibus, oſculo mutuo, & capitũ inclinatione crebra. Apud Hebræos pariter hic ſalutandi per oſcula mutua inualuit mos, extant exempla Geneſ. 29. 45. Exodi 18. 2. Reg. 14. Thobiæ 7. & 9. &c. Sic hoc ſigno oſculi proditor ille Iudas ſymbolo amicæ ſalutationis, dominum Iudæis tradidit [g]. Sicut & præceſſerat typus in Amaſe ſub ſpecie oſculi interfecto [h]. Ex exprobat Deus hoſpiti ſuo contra Mariam peccatricem murmuranti [i], *oſculum mihi non dediſti &c.* Romanis quoque principibus mos fuit, vt abeuntes, redeuntéſue peregrè ſenatum oſcularentur, quod omiſſum exprobrat in Nerone Tranquillus, quòd is neque veniens neq; proficiſcens quemquam oſculo impertierit, ac nec ſalutauerit quidẽ. Obſeruat Dio Caſſius [k] in Caio Caligula, quòd paucos oſcularetur, pleriſq; etiã ſenatorũ manũ tantùm aut pedem adorandum porrigebat, ac quibus amicitiæ ab eo oblatum fuiſſet, ij in ſenatu ei gratias agebant, cùm quotidie cum ſaltatoribus oſcula dare viderent. Non ita ſuperbè Aulus Vitellius, qui vt eſt apud Tranquillum [l], obuios quoſlibet milites caligatos oſculabatur. Hoc modo & plebs populúſque Romanus ſe ſalutabat dato oſculo, quod aliquando venit in ſuſpitionem, vt opinor, turpitudinis, vt Martialis [m] inſectatus ſit hanc oſculorum baſiatorumque moleſtiam in illo epigrammate,

> *Effugere non eſt, Baſſe, baſiatores, &c.*

Vt Tyberius etiam Cæſar, quotidiano edicto prohibuerit oſcula, ſi credamus Tranquillo [n]. Poterant enim his abuti, dum pueros ita deliniri & corrumpi fuiſſet periculum, Chriſtianis piaculum, Romanis aliquando à D. Paulo [o] exprobratum. Vt exiſtimem formulam exoſculandi pueros nõ carere myſterio, quos apprehenſos auribus oſculabãtur, vocabantque hanc exoſculationem Græci χύτραν, vt ſcribit Iulius Pollux [p], nempe vt pueri deſueſcerent dolore aurium, oſcula frequentare: forſan & alia eſt ratio, ſed hanc quoque comminiſci conuenit, pudori & honeſtati conuenientem. Retenta tamen Romanis oſculandi ſolemnitas inter viros honoris cauſa, vt ex lege Iuſtiniani apparet [q], *domeſtici*, inquit, *ac protectores principis oſculandi cùm ſalutauerint vicarios tui culminis habeant poteſtatem, pœna enim ſacrilegij ſimilis erit, ſi his honorificentia non deferatur, qui contingere noſtram purpuram digni habiti ſunt.* Quia itaque amicitiæ & honoris ſignum oſculum eſt, &

a Plutar. in vita Catonis Vticenſ.
b Plin. lib. 11. c. 45.
c Sueto. in Othone cap. 6.
d Herodo. in 1.
e Xenophon, libr. 1. Cyripæd.
f Sigiſmundus, in cõmenta. rer. Moſcouita. dum de ingreſſu in alterius domum agit.
g Matth. c. 25. Mar. 14. Luc. 25.
h 2. Reg. 20.
i Luc. 7.
k Dion, lib. 59. Hiſto.
l Sueto. in Vitellio cap. 7.
m Mart. lib. 12.
n Sueto. Tranq. in Tyberio capit. 14.
o D. Paul. ad Rom. 1.
p Iul. Pollux, lib. 10. cap. 14.
q Iuſtin. l. 1. de domeſt. & protecto. lib. 12. Cod. tit. 7.

episcopi qui in temporalibus principes superiores habent, & manus osculari regum & principum, quibus res habent, possunt, vt notat Archidiaco [a]. Et signum amoris osculari manum ex Theocrito collige [b], dum ait Cyclops ad Galateã. ὤ μοι ὅτ᾽ οὐκ ἔτεκεν μ᾽ ἁ μάτηρ βράγχι᾽ ἔχοντα,

ὡς κατέδυν ποτὶ τίν, καὶ τὰν χέρα τεῦ ἐφίλασα

αἰ μὴ τὸ στόμα λῇς. id est,

Hei mihi, quod mater mea non peperit habentem

Branchias, vt ad te per vndas subire possem,

Ac manum tuam osculari, si quidem os non velles &c.

Et quibus communicare societate prohibemur, illis nec osculum impertire possumus [c]. Quò fit, vt per osculum sponsalia firmata maiori vinculo vinciantur, & ad nuptias accedant. Arnoldus Ferronus huc [d] adfert certa sibi fragmenta Senecæ ostensa à Paulo Sadoleto nondum excussa, quibus morem fuisse Hispanorum, ad quos scripsit Constantinus [e], legem de osculo. Constat etiam osculo, vt maiori pacto vxorem pacisci. Sed forsan hîc nõ erit infrugiferũ annotasse, Romæ quidẽ inter homines oscula promiscua fuisse; at cum mulieribus idipsum promiscuè omnibus non licuisse. Nam Plutarchus [f] scribit, mulieres olim tantùm frontes virorum, & necessariorum hominum osculatas fuisse, & viros mulierum. Plinius [g], & Aulus Gellius [h] referunt ex authoritate Marci Catonis, tum primùm mulieres cognatis osculatas, cùm vsus vini eis interdictus fuisset, ne bibentes laterent, sed domesticorum congressu redarguerentur, subscribit & Blondos [i], Polybius [k], Athenæus, Plutarchus. Sed & Nonios Marcellus ex 4. de repub. Ciceronis libro tradit, apud Romanos si qua erat mulier famosa, ei cognationem osculum non detulisse. Itali, Hispani maximè oscula suspecta habent mulierum vsque adeò, vt ex eo arguant vxorem adulteram, quæ alteri viro porrexerit, eiusque causa dote vt adulteram priuandam censent, vt tradit Ioannes à Ripa [l]. Quia & iure pontificio receptum est priuari dote, & maritum eam lucrari, si vxor adulterij conuincatur [m]. Repugnant tamen Ripario Iason, & Decius, minimè oscula suspecta habentes: Inter quos ego censerem temperamentum illud adhibendum, vt mores regionom inspiciamus, à quibus quid in vsu sit obseruari oporteat. Nam & simplicia oscula, vbi non sunt ita superstitiosi homines, carent suspicione; nam, vt ait puella apud Theocritum [n],

Μὴ καυχῶ σατυρίσκε, κενὸν φίλαμα λέγουσιν

Τὸ στόμα μὰν πλύνω, καὶ ἀποπτύω τὸ φίλαμα. id.

Ne gloriare Satyrisse, inane osculum esse dicunt.

Lauo os meum, & osculum despuo.

Antissidorensi concilio cautum est, ne monachi sibi compatres cõmatrésue faciant, nec osculentur fœminas [o]. Et certè oscula, pro modo osculandi voluptatem habere docet alibi Theocritus [p],

Νισαῖοι Μεγαρῆες, ἀριστεύοντες ἐρετμοῖς,

ὄλβιοι οἰκείητε τὸν Ἀττικόν, ὡς περὶ ἄλλων

ξεῖνον τιμήσασθε Διοκλέα, τὸν φιλόπαιδα.

αἰεί οἱ περὶ τύμβον ἀολλέες εἴαρι πρώτῳ

κοῦροι ἐριδμαίνοντι φιλάματος ἄκρα φέρεσθαι:

ὃς δ᾽ ἐκ προσμάξῃ γλυκερώτερα χείλεσι χείλη,

βεβριθὼς στεφάνοισιν ἑὰν πρὸς ματέρ᾽ ἀπῆνθεν.

ὄλβιος ὅστις παισὶ φιλάματα κεῖνα διαιτᾷ. id est,

Nisas Megarenses, remis præstantes

Fælices habitetis. quoniam præ alijs hospitibus,

Atticum Dioclea, puerorum amatorem honore affecistis;

Semper primo vere ad eius tumulum congregati

Pueri certant osculi victoriam reportare

Quique

[a] Archid. in can. duo 96. distin.
[b] Theocri. Eydillio 11.
[c] can. fin. 11. q. fin.
[d] Arnol. Ferro. in cõsuet. Burdeg. in tit. 4. de dote § 2.
[e] Constant. l. 5. de sponsa. in C. Theodos. l. si ab sponso, de donat. ante nupt. in C. Iustinia.
[f] Plutar. in vita Romuli.
[g] Plinius, lib. 14. cap. 13.
[h] Gell. lib. 10. c. 23.
[i] Flauius Blondus, lib. 9. triumphan. Romæ.
[k] Polyb. in 6.
[l] Ioan. Riparius, in Rubric. de iudic. col. 3.
[m] capit. plerunque, de donatio. ap. Grego.
[n] Theocri. Eidyllio, 28.
[o] can. monachi, de consecrat. distin. 4.
[p] Theoc. Eidyllio 12.

Quiq; labris dulcius applicauerit,
Is coronis honoratus ad suam matrem reuertitur.
Beatus ille quisque inter pueros de osculis iudicat.

De solutione sponsaliorum. Cap. 9.

1. *Sponsalia impunè facilè dissolui nequeunt.*
2. *Sponsalia soluuntur morte.*
3. *Mutuo dissensu.*
4. *Alterius concubitu.*
5. *Superueniente lepra, vel insigni morbo.*
6. *Non impletis conditionibus.*
7. *Nouæ religionis susceptione.*
8. *Sponsa facta aliundè pregnante, & si ea adulterata fuerit.*
9. *Inopia sponsalia non dissoluit.*
10. *Sponsalibus dissolutis quomodo repetantur data.*
11. *Sponsalia dissolubilia sunt tantùm quæ futuram, non quæ præsentem habent promißionem.*
12. *Vxores desponsandi & ducendi apud Iudæos formula.*

1 DISSOLVTIO sponsalium facilis non est, etsi videatur.ideo & cautum, vt parentes, qui irrita fecerint sponsalia filiorum, à communione triennio separentur [a], & similiter filij, si sint in culpa; si tamen filij, secundum promissionem factam contraxerint, excusantur vtiq; scilicet, quoad pœnam ecclesiæ, sed non quoad reatum, ex quo in contrarium iussi sunt. Spō-
2 salia tamen, futurarum nuptiarum inquam pactiones, aliquando dissolui cōtigit pluribus de causis. Quarum frequentiores tantùm annotabo. reliquas namque videre licet apud Angelum de Clauasio [b]. Primus ad mortem pertinet, quæ vt omnium periodus, finis, & solutio est [c], sic & sponsalia soluit [d].
3 Alius ex mutuo dissensu, seu consensu in dissoluendo consistit [e], etsi glossa [f] quædam aliud sentiat, quam tamen reiiciunt Ioannes Andreas, & Pa-
4 normitanus [g]. Tertiò, si qui primam desponsauit pollicitatione futurarum nuptiarum, cum altera se commiscuerit [h]. Quartò, si post sponsalia huiusmo-
5 di, alter sponsatorum deciderit vel in lepram [i], vel in corporis insignem
6 quandam deformitatem [k], putà membro aliquo inciso. Quintò, si non satis-
7 fiat conditionibus & pactionibus sponsaliorum [l]. 6. si alter ex sponsis, post sponsalia alterius & diuersæ, quàm tunc esset, fiat cultu religionis [m]: veluti
8 si fiat hæreticus, vt notat Harmenopulus [n]. 7. Si ex alieno semine fuerit deprehensa sponsa vterū gestare [o]. Sic inter leges Langobardorū, Rhotarius eorum rex statuit [p], vt si fuerit sponsa adulterata, & non potuerit purgari hoc crimine illato, à duodecim proximis, dissoluantur sponsalia, & illa puniatur pœna adulterij: item si leprosa, vel dæmoniaca, aut ambobus ocu-
9 lis capta fuerit, tunc quoque sponsus recipiat res quas dedit, & non cogatur illam tollere. Porrò inopia sufficiens impunè visa non est sponsalia soluere; sicuti ab Ephoris pecunia multati sunt [q] parentes eius, cui desponsata fuerat filia Lysandri: quòd sponsalibus renunciassent, cognita post mor-
10 tem Lysandri eius inopia. Solutis sponsalibus, si is qui aliquid dedit eo nomine, vt in vxorem haberet, præbuerit causam solutioni, non reuocat data: contrà, si non dederit, nam reuocat [r]. Quin & ea quæ parentibus filiæ munera data sunt, ea intentione vt donans haberet in vxorem, si id non
11 consequatur, reuocantur [s]. Notandum tamen nos de sponsalibus agere, quæ

[a] can. si qui parētes, 31. q. 3. arg. can. si cui, de pœnit. distinct. 1.
[b] Angel. de Clauasio, in summa.
[c] § deinde, de nupt. in annell.
[d] l. fin. C. de sponsal.
[e] c. 2. de sponsal. ap. Greg.
[f] glo. in d. cap. 2.
[g] Ioan. Andre. & Panor. in c. 2. de sponsal.
[h] capit sicut ex literis de sponsal. cap. si in visum, & cap. 3. de spons. duor.
[i] c. literas, de coniug. lepros.
[k] c. quemadmodum, de iureiuran.
[l] c. de illis, de condit. appos.
[m] l. Deo nobis, de episc. & cler.
[n] Harmenop. libr. 4. titu. 1. facit l. si legibus, de episcop. audien.
[o] l. si constante, sol. matri. P. Harmenop. lib. 4. titul. 1.
[p] l. 2. & 3. de sponsal. libr. 2. legum Longobard.
[q] Plutarc. in Lysandro.
[r] l. cùm veterum, l. 15. de donat. ant. nupt.
[s] l. 2. C. de donat. ant. nupt.

quæ præſentem non habent promiſſionem, quibus ſcilicet nec benedictio adeſt, nec quis accipit in ſuam vxorem, ſed ſe accepturum pollicetur: alioquin præſens promiſſio illa eſſet ad matrimonij inſtar indiſſolubilis [a]. Sic enim & ſtatuit Alexius Comnenus Imperator [b] ad ſuggeſtionem Curopalatæ, & magni Drungarij Viglæ D. Ioannis Thraceenſis, anno à creatione 6600. menſe Martio indictione 15. qua declaratum, ſponſalia, quæ ſacra benedictione munita ſunt, diſſolui non poſſe. Et Rabini quoque de iure ſuo teſtantur in [illegible], mitzot gaſſe, in præceptis affirmatiuis [c], his verbis in Latium conuerſis, initianda vxor ducenda, pecunia, vel ſcripto, vel concubitu, idq; faciendum coram teſtibus. Subarthatio fieri poteſt dimidio ſiclo ſcriptum, quod conſenſum explicet, tale eſſe poteſt: filia tua vxor mea eſt. Quod concubitus matrimonium faciat, lex ipſa docet. Quando igitur, vno horum trium eam ſanctificauit, vxor illius cenſetur, & eſt prohibita toti mundo, hæc illi.

12

a d.l. de ſponſ. duo.

b in iure orientali & conſtitution. Imperatoris Alexij Comneni, tit. de ſponſ. cap. 1.

c præcepto, 41.

Libri octaui finis.

LIBER

DE MATRIMONIIS ET NVPTIIS.

LIBER IX.

De nomine nuptiarum, & synonimis matrimonij. Caput I.

1 *Synonima verbi matrimonium.*
2 *Matrimonij etymon, quare potius à matre, quàm à patre.*
3 *Connubium & conturbernium quid, & quare iusta nuptia inter seruos non erant olim, hodie sunt.*
4 *Nuptiarum etymon, maritus, marita quid.*
5 *Velata virgines nubentes, & quare nubentes velarentur.*
6 *Velum nuptiarum flammea erat, quod erat illud.*
7 *Velum duplex, virginum, vestalium.*

1 SYNONIMA sunt matrimonium, coniugium, connubium, nuptiæ, consortium, & pro eadem re promiscuè vsurpata ab Vlpiano [a], & aliis Iu-
2 risconsultis. Matrimonium, quasi matris munus, à matre potius quàm à patre dictum, ob onus quod subit mater in vtero gerendo, dolores in
3 edendo, labores in nutriendo [b]. Connubium, ducendæ vxoris iure facultas, nullum cum seruis, vt ait Vlpianus [c]: Contubernium tamen cum illis. Ita contubernij nomen non propriè ad liberarum personarum nuptias iure gentilium pertinet, sed ad seruas, dum cum ancillis & seruis coniunctio fit, vt ait Constantinus Cæsar [d]: aliquando tamen & de liberis contubernium dicitur [e]; ideò nec serui ob violatum contubernium accusantur adulterij illo iure [f]. Est namque contubernium generale nomen, nullius specialis vinculi, quàm societatis, referens modùm συσσίτιον, συνοίκησις, conuictus, vt apud Vegetium [g], Contubernium est tabernaculum seu tentorium decem militum, qui & contubernales, vt & apud Iulium Cæsarem [h]. Et Columella [i] suadet dominis dare seruo villico contubernalem mulierem, quæ eum contineat, hoc est, vxorem; quæ tamen cum illis verè non dicitur, eò quòd iustæ nuptiæ ex legum & iuris ciuilis pendent decretis [k], quorum seruus incapax est, quiue pro nullo in ijs, quæ ciuilis iuris sunt, habetur [l]. Verùm hodiè inter Christianos, & seruorum nuptiæ sunt, & legitima coniugia, eáque benedicuntur: quia & serui Christiani aliorum sacramentorum participes sunt, vt Comnenus Alexius statuit [m]. Nec seruus vel liber apud Deum [n]: & iura pontificia coniugia ho-
4 rum probant [o]. Nuptiæ à nubendo seu velando dictæ sunt [p]. Nubo enim velo signat, & tego. Quamobrem propriè nubere dicuntur mulieres, ducere
5 autem vxorem viri, etsi prior appellatio vtrique coniugum detur; vt etiam maritum & maritam aliquando dicimus. Moris erat, vt ait D. Ambrosius [q], antiquis, vt virgines testandæ pudoris causa, qui viri coniunctionem præ-

cedere

[a] Vlpia. l. in eo iure, l. 45. de rit. nup.
[b] c. ex literis, de conuers. coniugat.
[c] Vlp. in tit. tit. 5.
[d] l. 3. de incest. nupt. lib. 5. C. titu. 5. § si verò ab initio, de nupt. in Nouell.
[e] Iul. Paul. libr. 2. recep. sent. titu. 20.
[f] Dioclet. & Maxi. l. serui, l. 23. ad l. Iul. de adul. lib. 9. C. titul. 9.
[g] Veget. 3. de re milit.
[h] Cæsar, 3. commentar.
[i] Columel. 1. de re rust.
[k] § 1. de nupt. ap. Iustin.
[l] l. quod attinet, l. 33. de reg. iur. P.
[m] in iure orientali constitutio. Comneni tit. περὶ μαγίστρων καὶ ἱερολογίας τῶν δούλων.
[n] ad Coloss. 3.
[o] de coniug. seruor. libr. 4 Decretal. Greg. titu 9. ca omnibus, & can. dictum est nobis, 29. q. 2. & in concil. Maticensi c. 10. ex constit. Sabilon. c. 30.
[p] can. nec illud, 30. quæst 5.
[q] Ambros. libr. de patriarch.

cedere debet; caput obnuberent & velarent. Sic & Rebecca desponsata Isaaco absenti, cùm eum primùm vidit, & cognouit eum esse, cui vxor duceretur, caput suum obnubere cœpit [a]. Isidorus [b] autem ideò velari nubentes tradit in symbolum, vt nouerint viris se esse subditas. Siquidem eligunt tunc pro capite maritum, cui se submittunt: ita caput vxoris vir, caput autem viri Christus [c]. Fiebat autem velatio ante nuptias in sponsalibus, quod vel ex Pelagij papæ sanctione liquet, dum ait, eum alio velatam non nuptam, nubentem iterum: primo mortuo non inducere bigamiam [d], priori hæc secunda accedit: quam firmat Varro [e], *Neptunus*, inquit, *quòd mare terras obnubit, vt nubes cœlum: à nuptu, hoc est, apertione, vt antiqui, à quo nuptiæ nuptúsque dictus.* Pertinet huc illud Lucani [f], dum agit de nuptiis Martiæ, secundò cum Catone nubentis,

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Flammeam namq; , dum nubebant, accipiebant, quod perpetuò vxor Flaminis ferebat, inauguratione fœlici, vt nuptiæ, quemadmodum flamines, essent indissolubiles. Sic & Plinius [g] etiam notat, *Lutei*, inquit, *scilicet coloris honorem, antiquissimum in nuptialibus flammeis totum feminis concessum.* Meminit Valerius Maximus [h] C. Sulpitium Gallum, vxorem dimisisse, quòd eam capite aperto foris versatam cognouerat, vt inde pudicas matronas capite fuisse velatas colligere possimus, vtpotè præfiniente lege vxoribus, oculos tantùm maritales, quibus & formam suam approbarent, & placere desiderarẽt: & vlterior cõspectus illarũ superuacua irritatione accersitus, in suspicione & crimine hæreat necesse visum est. Festus ricã scribit, dici vestimentum quadratum fimbriatum purpureum, quo flaminicæ pro palliolo vtebantur. Velantur & virgines Vestales, tanquam Deo desponsatæ. Estq; 17 velum apud summos pontifices, mulierum obsequio diuino mancipatarum, conuersionis [i], & velum sacrum.

a Genes. 24.
b Isido. lib. 2. de offic. cap. 19. cap 15. cano fœminæ, 30. quæstio. 5.
c 1. Corinth. 11. can. cùm caput, & can. est ordo, 33. q. 5.
d ca. Valentino, 34. distin. c. debitum, de bigam.
e Varro, 4. de ling. Lat.
f Lucan. in 2.
g Plin. lib. 21. cap. 8.
h Val. Max. lib. 6. c. 3.
i ex cõcil. Arelaten. in c. sacrum, c. 4. de regularib. libr. 3. Decret. tit. 31 can. viduam, ca. omnes, 27. q. 1. can. sanctimoniales, & ca. virgines, 20. q. 2.

Nuptiarum finitio, & de vetita polygamia, & vago concubitu. Cap. 2.

1 *Nuptiæ quid.*
2 *Marium coniunctio aliena à nuptiis, quæ viri & fœminæ sunt, & de abominanda marium mixtione.*
3 *Persæ, Romani, impia virili commixtione notati.*
4 *Nero Cæsar Sporum libertum, & Pythagoram exsectum in vxorem duxit.*
5 *Quintus Cæsar Hieroclem aurigam pro marito accepit.*
6 *De abominatione & vindicta huius mixtionis virilis.*
7 *Gallus gallum iniens viuus comburebatur.*
8 *Muliebria passi à cœtu hominum, vt infames erant, & à postulando.*
9 *Stuprum virile turpius adulterio, & stupri acceptiones.*
10 *Matrimonium maris & fœminæ coniunctio, non marium & fœminæ, vel maris & fœminarum quare dicatur: & quod digamia & polygamia in vno matrimonio non fit.*
11 *Digamia seuerius vindicata in Lamecho, quàm parricidium Caini.*
12 *Duas habere vxores, vel sponsam cum vxore; vel duos viros, prohibitum iure ciuili, & quomodo punitum, nume. 15.*
13 *Matrimonium quare dicatur coniũctio maris & fœminæ in hominibus, quæ communis sit brutis alioquin.*
14 *Animalia bruta, quæ non nisi cum compare fœmina sola miscentur.*
15 *Gothis prohibuit digamiam rex Athalaricus, Moscouitis Ioannes Metrapolita.*
16 *Guntrandus excommunicatus duas vxores habens.*

17 *Garaman*

17 *Garamantes vno concubitu vsi.*
18 *Augilæ vxores prima nocte nuptiarum, omnium concubitibus exposita.*
19 *Concubitus promiscuus Troglodits, Britannis, Tyrrhenis, Icthiophagis.*
20 *Polygamia obtinuit apud Athenienses, Parthos, Thraces, Aegyptios, Persas.*
21 *Vxores plures ducere voluit aliquando lege facta permittere Iulius Cæsar, liberorum quærendorum causa.*
22 *Ethnici plures vxores habuerunt.*
Crates & Plato communes nuptias esse debere voluerunt.
Agareni tot ducunt, quot nutrire possunt, itid.
Lituaniæ vxores plures habent concubinos.
Nicolaitis vxores communes, & Gnostici & Epihanistæ.
23 *In Arabia vna solum erat vxor consanguineis.*
Britannis quinque denis duodenisue.
24 *Scotis vxores pro opibus ex lege ducere nobilibus licebat: plebeis, communes.*
25 *Defloratio virginis nuptæ, prima nocte debebatur regi, Scothorum lege. Sublata illa lex à Malcolmo, & aureus nummus subrogatus pudicitiæ redemptæ.*
26 *Anabaptistis vxores communes.*
27 *Phœnices, filias ante legitimas nuptias prostituebant, quod sublatum à Constantino Magno.*
28 *Nupta lege Amorrheorum præsidebat per septem dies in porta in fornicatione.*
29 *Valentiniani Cæsaris lex, licere duas vxores accipere.*
30 *Cabades regno à Persis priuatus, quòd legem sanxisset, vt vxores essent cõmunes.*
31 *Viles coniuges vnà plures sunt apud Numidas & Mauros.*

1 NVPTIÆ seu matrimonium est, maris & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens [a], diuini & humani iuris communicatio, dicitur in primis, maris & fœminæ coniunctio, quod Vlpianus [b] & Iustinianus [c] probant, & Cicero [d]. Sic & Propertius lib. 2.

Exemplo iunctæ tibi sint in amore columbæ.
Masculus & totum fœmina coniugium.

2 Ex quibus primùm colligitur, alienam à legitima coniunctione esse commixtionem marium inter se, impiam & aduersam iuri naturæ, diuino, & humano. Infanda quippè habita est illa luxuria & libido, quæ immutat naturalem coëundi vsum, dum fœminæ immutant naturalem vsum, & masculi in masculos detestabilem spurcitiem & turpitudinem operantur, quale scelus apud Persas viguit olim authore Agathio [e], &
3 apud Romanos teste D. Paulo [f], de quo & Lactantius Firmianus [g]. Refertq́;
4 Xiphilinus ex Dione [h], eò turpitudinis & impietatis prolapsum Neronem ad prodigium vsque abominandum insigniter principem, vt Sporum libertum suum prius exsectum pro vxore duxerit, pactis initis matrimonialibus.
5 Idque rursum cum alio Pythagora quodam fecisse. Meminit & idem author [i], Auitum alium sceleſtissimum Cæsarem, qui dictus pseudoAntoninus, & Sardanapalus, Hieroclem quendam aurigam in maritum accepisse, ipso se pro vxore gerenre. Ideò leges, violatæ hoc modo naturæ morte
6 vlciscuntur execrandum scelus, diuinæ [k] & humanæ [l], non solùm in agentes, sed & in consentienres agentibus [m]. Est enim hoc scelus ex professo, quod humanæ naturæ vim inferat, & interitum humano generi procuret, præter alia, quæ vnà concurrunt vitia, in sterili solo semine effuso, quod in Ona filio Iudæ seuerè vindicauit Deus [n]. Visumq́; etiam hoc ipsum in brutis prodigiosum: Nam & erat lex Plutarcho teste [o], si gallus gallum ineat, quamuis gallina absit, viuus comburatur, vatis cuiusdam aruspicisue iussu facinus perpetratum magnum & arrox esse denunciantis. Vnde meritò mu-
8 liebria passum prætor à postulando remouet [p]. Et ratus Iurisconsultus metum

a L. 1. de rit. nupt. lib. 23. P. §. 1. de pat. pot. ap. Iustin. can. 1. 27 q. 2.
b Vlp. l. 1. §. fin. de iust. & iur. lib. 1. P. titu. 1.
c Iustin. §. 1. de iur. natu.
d Cic. 1. officio.
e Agathius, libr. 2. belli Gotthorum.
f ad Roma. c. 1.
g Lactant. lib. 6. c. 23.
h Xiphilinus, in Nerone.
l Xiphili. in Auito.
k Leuit. 18. Exod. 20. Genes. 19. ad Roma. 1. Lactan. lib. 6. c. 23.
l l. cùm vir, ad l. Iul. de adulte. titu. vt nõ luxurien. cont. natu. in Nouell.
m ad Roma. cap. 1. l. qui domum suam, ad l. Iul. de adult. in P.
n Genes. 38.
o Plut. libel. nõ bruta ratio. vtant.
p L. 1. §. remouet, de postul. in P.

tum, ne patiatur quis hoc scelus, grauiorem esse timore mortis [a]. Fuitque hæc nota turpissima, qua Iulius Cæsar, alioquin vir magnæ virtutis, ex familiaritate Nicomedis contraxit, vt vulgi fieret ideò fabula, vt narrat Suetonius [b]. Atque pontificia lege à cœtu hominū tales arcentur [c]. Turpiúsq; adulterio visum est stuprum [d] virile, vocant enim hanc in masculos turpitudinem leges stuprum, non matrimonium [e]. Quamuis & stuprum ad alias illicitas referatur coniunctiones [f]. Et quia, vt ait Ouidius [g],

Non benè cum sociis regna, venúsque manent.

Atque post illum apud Senecam tragœdum [h] Aegistus,

Nec regna socium ferre, nec tedæ sciunt.

Adiecimus in finitione, & verba illa maris & fœminæ, singulari numero concepta. Neque enim dicimus maris & fœminarum, vel marium & fœminæ, vel marium & fœminarum: Siquidem vna vni coniungi debet, si matrimonium vel nuptiæ sint. Et vnusquisque ob vitandam fornicationem vxorem suam, & ea virum vnum habere debet [i], vt digamiam, polygamiam, & vagos concubitus à nuptiarum conuentione excludamus. Siquidem prima introductio legem accepit in Genesi mundi [k], *relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna:* dictum ibi duo, non plures in carne vna. Quam legem interuertisse summoperè Deo displicuit, seueriúsque vltus est, quàm parricidium: siquidem de Lamecho, qui primus bigamiam inuexit, dictum est, eius sceleris vindictam per septuaginta septem generationes fore exigendam: at de Caini erga Abelem fratrem parricidio, septies tantùm fuit postulata vltio [l]. Iure ciuili duas vxores vel alteram sponsam, & alteram vxorem vel duos viros, aut alterum sponsum alterum maritum habere prohibitum [m], & qui duas habent vel ducunt vxores, infames fiunt [n]. Verùm & vltrà stupri pœna plectendos dicemus [o], vel adulterij: nam adulterium verè est secundarum nuptiarum attentatio, cùm primæ teneant, nec aliæ sequi possint viuente coniuge [p], & cùm vir adhærere debeat primæ [q]. Sicq; in vniuersali sexto concilio, vetitum sponsam, videlicet vxorem, dum adhuc sponsus in viuis est, cum aliis in matrimonij consuetudinem coire, adulterium, rem manifestè statuens Carolus Magnus etiam imperator, eum eámue qui quæúe se flagitio aliarum nuptiarum viuente altero coniuge coniunxerit, adulterij capitali pœna subiicit, vtpote grauioris & turpioris criminis, quàm adulterij reos [r]. Hac nota monogamiæ, coniunctio quæ naturalis est maris & fœminæ, communis brutis & hominibus, propriam recipit, cùm de hominibus agimus, matrimonij appellationem. *Nam nos*, inquit Vlpianus [s] *eam matrimonium appellamus.* Ideò concubitus communes brutis relinquuntur indifferentes. Et si quædã adulteria non admittant, neque aliis quàm cum compari & socia fœmina vnâ conueniant, vt elephantes [t], aspides [v] delphini [x], turtures, æthnei pisces [y]. Prohibuit & Athalaricus Gotthorum & Romanorum rex edicto [z], ne vno tempore duabus vxoribus quisquam coniungeretur, alioquin rerum suarum amissione plectendum. Cato [a] etiam villicum instruens, vxóre ea contentus esto, quàm dominus dederit, ea te meruat &c. Apud Moscouitas seu Ruthenos extat canon Ioannis Metropolitæ, quem vt prophetam honorant, si maritus relicta priore vxore alteram duxerit, vel vxori alteri nupserit, ad communionem, nisi ad matrimonium redierit, non admittatur [b]. Sanctus Germanus excommunicauit Gunthrandum regem Aurcliorum filium Clotarij regis Francorum, quòd duas vxores, sororésque duxisset Marconeisam & inductã Merofledē; quæ, cū eam rex nollet dimittere, passa iudiciū Dei, interiit, vt scribit Gregorius [c] Turonēsis episcopus. Feris brutis illi verè homines turpiores videntur & insipientiores, quibus nulla certa vxor, sed venus vaga, ex grege barbarorum, qui nulla politia instructi, mancipia omnium vitiorum facti sunt, quales referunt fuisse Garamantes, populum Africæ

a l. isti quidem, quod met. cau. in P.
b Sueto. in Iulio Cæsare.
c cap. vt clericorum mores, de vit. & hon cleric. c. clerici, de excess. prælato. ap. Gregor.
d ca. adulterij, & can. flagitia, 32. q. 7. d. c. vt clericorum.
e l. stuprum §. fin. de adult. in P.
f ca. lex illa, 36. q. 1. latè Angel. tracta. de malefic. verb. che hay adulterato.
g Ouid. 3. de art. amat.
h Senec. Traged. 8. quæ Agamemnon.
i D. Paul. 1. Corin. b. 7.
k Genes. 2. cano. lex diuina, 27. q. 2. Matth. 19.
l Genes. 4. can. an non, 14. q. 3.
m §. affinitatis, in Su. & §. socrum, versi. item, de nup. apud Iustin.
n l. 1. § fin. & l. quid ergo, § 1. de iis qui notan. infa. in P. l. 2. de incast. nupt. lib. 5. C. titu. 5. l. eã quæ, de donat. ant. nup C. Innoc. 3. c. nuper, de bigami. lib. 1. Decreta. titu. 21. c. licet, de spon. duor.
o Valeria. & Galien. l. eum qui duas, l. 19. ad l. Iuli. de adul. lib. 9. C. tit. 9.
p Matthæi, 19. Marci, 6.
q in const. tatin. cansar. criminal. editis in comitijs Augustæ [illegible] dicata per Iustini. Gotherum, art. 121.
r c. 3. §. fin. de spons. duor. li. 4. Decret. titu. 4.
s Vlp. l. 1 §. fin. de iusti. & iur §. fin. de iur. natur.
t Plinius lib. 8. c. 5.
v Plini lib 8. c. 23.
x Plin. lib 9. capit. 8.
y Claud. Aelian. anali. 3. de histo. animal. cap 13.
z extat edictum lib. 9. variarum epistol. Cassiado. c. 18.
a Cato, lib. de re rustic. cap. 143.
b Sigismundus liber Baro, in commentar. rer. Muscouitarum, in canonib. Ioannis.
c Grego. lib. 4. histo. Franco. cap. 25.

Africæ minoris in Cyrenaica regione, vt ait Pompo. Mela, & Plinius [a].
18 Quibus vicini, eodem teste Mela [b], Augilæ aliquantum, sed non omnino consentiunt, proprium fœminis nubentibus concedentes, nocte qua nubunt, omnium stupro patere, qui cum munere aduenerint. Et cum cum plurimis concubuisse maximum decus, in reliquum autem tempus pudi-
19 citia existente insigni. Promiscuos concubitus & habebant Aethiopes [c], Troglodytæ [d], Britanni [e] olim, Ichthiophagi [f], & ferè reliqui Barbari. Et lege Thyrrenorum [g] mulieres communes fuerunt: & alij, qui polygamiam
20 probant, vt Athenienses aliquando [h], Parthi, Thraces, Aegyptij [i], Persæ, quorum morem improbat & refellit Cicero [k]. Helius Cinna tribunus plebis plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratamque legem, qua Iulius Cæsar ferre iussisset, cùm ipse abesset, vti vxores liberorum quæren-
21 dorum causa, quas & quot ducere vellent, liceret, teste Suetonio [l]. Et id commune fuisse, plures vxores inquam habere, Ethnicis, innuit Innocentius [m]. Erat & Cratis philosophi nomine tenus, nuptias communes esse debere, dogma, vt ait Tatianus [n]. Sanciuit idem ridiculè Plato [o]. Agareni, tot vxores ducunt, quod nutrire possunt. Apud Lituanos Morauiæ gentem, quæ hodie iuris est Boëmici, patrio more nobiles mulieres vnum pluresue pro viri facultate, concubinos nutrire consueuerant, qui negligente marito onera matrimonij subirent, teste Aenea Syluio [p]. Habebant & Nicolaitæ hæretici vxores communes, quamuis singuli singulas ducerent [q].
23 Item & Gnostici [r], & Epiphanis secta [s]. Et pariter in Arabia fœlici consuetudo erat, vt vna omnibus consanguineis vxor esset, teste Strabone [t]. In Britannia, quæ nunc Anglia, olim ex consuetudine deni duodeniue quinque
24 habebant, authore Iulio Cæsare [v], vxores communes. Scribit Polydorus Virgilius [x], fuisse iam inde à principio apud Scotos institutum seu legem, vt liceret cuique pro opibus ducere vxores, & nobilibus plebeiorum vxores
25 habere communes: ac domino loci virginem nuptam vitiare, antequàm vir cum ea cubuisset: illa duo superiora religionem Christianam statim sustulisse, vbi eam Scoti sunt complexi, istud posterius longo post tempore Malcolmum regem sanctissimæ Marguaritæ vxoris hortatu sublatum, vt institutum post homines natos turpissimum, eúmque sanxisse anno salutis humanæ 1090. vt virgo nupta nummũ aureũ, pudicitiæ redimẽdæ causa, domino
26 loci penderet, idque etiam nunc seruari. Inuexerant cum cæteris suis erroribus pari modo Anabaptistæ polygamiam, permittentes quoque promiscuã
27 libidinem, vt scribit Lambertus Hortensius Monforcius [y]. Apud Phœnices ante Constantinum Magnum, qui Libanum montem ad Heliopolim incolebant, virgines suas ante legitimas nuptias ex lege prostituere receptũ erat,
28 quod desiit Constantini temporibus, teste Nicephoro [z]. Erat & lex Amorrhæorum, præsidere nuptam in fornicatione per septem dies iuxta portam [a].
29 Scribunt Nicephorus [b] & Socrates [c] ecclesiastici, & post illos Ioannes Cuspinianus [d], Valentinianum primum, cùm destinasset superinducere vxori Seueræ, aliam vxorem Iustinam Iustini filiam, legem publicè promulgasse, vt cuicunque libitum esset duas legitimas vxores habere, liceret:
30 tamen illa lex seruata non fuit. Non secus quàm nec ea, qua Cabades rex Persarum, filius Perosæ, tempore Anastasij Cæsaris statuerat, vt communes vxores essent, quinimò & ob illam Persæ illi imperium abrogarunt, & in vincula coniecerunt, & Blasinm alterum Perosæ filiũ elegerunt in regem [e].
31 Crispus Sallustius, coniugij necessitudinem apud Numidas & Mauros leuẽ dicit esse, quia singuli pro opibus, quisque quàm plurimas vxores, denas alij, alij plures habent, sed reges eo amplius. Et ita animus multitudine distrahitur, nulla pro socia obtinent, pariter omnes viles sunt [f].

D De

a Pompo. Mela libr. 1. cap. 8. Plin. libr. 5. cap. 8.
b Mela, d. 1. libr. c. 8.
c Solinus, cap. 38.
d Strabo, lib. 16.
e Cæsar, libr. 5. comment.
f Herod. in 4. & Diodo. in 4.
g Athenæus, libr. 12. dipno. cap. 5.
h Gellius libr. c 3. c. 10.
i Eusebius. libr. 6. prapa. Euangel. Diodo. in 2. de Thracibus quoque Heraclides, de Polit. js, in illis.
k Cic. 5. Verrina.
l Suetonius Tranq. in Iuli o, c. 52.
m Innoc. 3. in c. gaudemus, e 2 §. quia vero, de diuort. lib. 4. Decreta. tit. 19.
n Tatianus Assyrius oratio. contra gentes.
o Pla. in Timæo.
p Aeneas Syluius, li. 4. de dict. & fact. Alphonsi cap. 2.
q Tertullia. libr. 1. cont. Marcio.
r Epiphani. tomo 2. libr. 1. con. hæres. 25.
s Idem Epipha. eod. libr. hæres. 1.
t Strabo, lib. 16.
v Iul. Cæsar, libr. 5. commentar.
x Polyd. Virgil. libr. co. Histor. Angliæ pag. 170. Et libr. c. de inuent. rer. c. 4.
y Lamb. Montf. libr. tumultuum Anabaptist.
z Nicepho. Calist. li. 7. histor. eccles. c. 46.
a in lib. qui testamentum 12. patriar. inscribitur, cap. 4.
b Nicepho. Cali. lib. cc. histor. c. 33.
c Socrat. lib. 8. Histo. tripart. c. 13.
d Ioan. Cuspin. in Cæsar. in vita Valentiniani & Valentis.
e Nicepho. Cal. libr. c6. histor. c. 36.
f Salust. in bello Iugurthi.

De coniunctione & consensu, quæ in nuptijs requiruntur. Cap. 3.

1. *In nuptijs coniunctio corporum & animorum sunt.*
2. *Amoris coniugalis exempla. Tanausius rex Gottherum.*
3. *Matrimonium duas habent præcipuas partes substantiales, consensum, qui præponderat concubitui.*
4. *Matrimonium cum continentia etiam verum, in beatissima virgine Maria, & Iosepho.*
5. *Ammon cum vxore continetur, & sine mixtione vixit.*
6. *Proles & coniunctio, consummatio & probatio matrimonij initi.*
7. *Consensus nuptijs ineundis tantùm, sponsi & sponsæ necessarius, matrimonium perficitur.*
8. *Quare indissolubile & perfectum matrimonium inter Christianos sine consensu parentum, & non inter Ethnicos.*
9. *Nuptiæ quare exigant consensum parentum, in quorum sunt potestate coniungendi. Officium paternum dotare filias, & quærere filijs conditionem.*
10. *Consensus parentum in nuptijs filiorum filiarúmue familias, iure ciuili Romanorum necessariò exigitur.*
11. *Pœna edicti regij & raptus in eos, qui pelliciunt & persuadent matrimonium filiabus sine voluntate patris;*
 Lege 12. tab. non traducenda suasione ingenua virgo.
12. *Consensus parentum etiam in nuptijs repetendis exigitur.*
13. *Proximorum non exigitur in nuptijs necessariò consensus.*
14. *Matris consensus quando in nuptijs filiarum exigitur, in minore orbata ratione.*
15. *Filiafamilias post 25. annum, impunè sine consensu patris nubit, & Burdigalæ post 30.*
16. *Furiosi & absentis patris non obest omissus consensus.*
17. *Filij emancipati sine consensu patris impunè ducunt vxores.*
18. *Vxorem meretricem ducere inter opera charitatis est.*
19. *Nuptijs videtur emancipari filius à patre, ex lege Numæ Pompilij.*
20. *Apud alias gentes in filiorum filiarúmue nuptijs parentum consensum natura dictante statutum.*
21. *Apud Græcos consensum patris in nuptijs filiarum exigi.*
22. *Iure orientali separata nuptiæ minoris 25. annis filiæ sine consensu patris.*
23. *Filia, quæ sine patris, vel fratrum, vel proximorum consensu nubit, iure Langobardorum priuatur successione.*
24. *Edictum Henrici 2. de nubentibus sine consensu parentum, & de pœnis.*
25. *Balduinus Ferreus abducens vxorem Indithàm filiam Caroli Calui regis communione fidelium, consilio Episcopum priuatus est.*
26. *Raptoris instar est, qui coniungit sibi volentem qualis sine consensu parentum, & pœna raptoris afficiendus.*
27. *Amare persuadens tenetur interdicto de seruo corrupto.*
28. *Matrimonia consensu patris non fiunt inuita filia.*
29. *Superbarum filiarum matrimonia à parentibus procurata detrectantium pulcherrima castigatio.*
30. *Samnitum nuptiarum diligendarum institutum publicum.*

Dicitur

1 DICITVR deinceps in finitione, nuptias habere coniunctionem, quæ est vnio corporis, & animorum seu voluntatum, erunt quippè duo in carne vna [a]. Et rursum ad mulierem dictum, Et eris subdita, & appetitus subditus viro [b]. Et iterum, Mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter, vir potestatem sui corporis non habet, sed vxor [c].

2 Neque amore isto & concordia hac maritali præstantior vel firmior esse potest, vel debet, vt olim ea Tanausius rex Gotthorum cum exercitu suo, ab Asiæ amœnissimis subactis ditionibus reuocatus fuerit ad sua [d]. Extant amoris coniugalis celeberrima exempla apud Valerium Maximum [e].

3 Itaque in matrimonio contrahendo consensus præcipuas obtinet partes & substantiales, secundas concubitus: dictúmque ideo, nuptias facere consensum, non concubitum [f], & nuptias solo consensu perfici [g], & inter inuitos aut dissentientes non contrahi [h], liberáque esse debere matrimonia [i]. Sic enim maiores nostri rati sunt, verum & honestum amorem coniugum animis solis constare, teste Vlpiano [k], nec coitum, sed affectionem maritalem matrimonium facere [l]. Quò fit, vt consensus & præsentis temporis in electione coniugij, illud firmum & indissolubile faciat, etsi alter illorum post illud alteri se coniunxerit corpore [m]. Et verè transacta matrimonia dicuntur etiam illa, quibus nulla corporalis copula accessit [n].

4 Veluti illud, quod inter beatissimam Dei genitricem Mariam, quæ virum nunquam cognouit [o], & beatum Iosephum eius sponsum interuenit. De cuius desponsatione loquens D. Augustinus [p], *hoc exemplo*, inquit, *magnificè fidelibus insinuatur coniugibus, seruata etiam pari consensu continentia, posse permanere, vocarique coniugium non permixto corporis nexu, sed custodito mentis affectu.*

5 Refert eius matrimonij continentiam in Ammone, & vxore eius Nicephorus Calistus [q].

6 Proles namque bonum quidem est matrimonij, & coniunctio corporum licitè accedit post initum matrimonium: cæterùm ea non sunt matrimonium, sed appendices & consummatio matrimonij [r]. Arguit tamen coniunctio corporum, matrimonij vinculum præcessisse, consuetudóque, quam quis cum libera muliere, quæ quæstum non facit corporis, habet, probationem facit certissimam matrimonij [s].

7 Cæterùm hîc obseruandum est, consensum, qui in nuptijs necessariò exigitur ad eas perficiendas, sponsi & sponsæ tantùm esse [t], quod pertinet ad sacramenti & matrimonij veritatem: vsque adeò, vt parentibus dissentientibus factum matrimonium verum sit, & indissolubile, expressè adhuc concilio Tridentino decisum [v], faciunt capita tituli de matrimonio contracto contra interdictum ecclesiæ, lib. 4. Decretal. tit. 16 & si qui contraxerint pœnis iuris ciuilis cuiusque regionis subiiciantur, & quamuis prohibeantur huiusmodi matrimonia temerè inita, & citra ritus, quos & sancta Dei & Catholica ecclesia, & iura ciuilia, & mores boni, & honestas statuunt. Honestum quippè, quamuis non necessarium iure diuino & pontificio, parentes consulere [x].

8 Nec mireris, quod inter Christianos hoc receptum sit, etiam contra consensum patris matrimoniũ, hoc verũ esse, si ritus illi voluntatis expressi sint, maximè sacris aduenientibus præibus: diuersum autẽ apud Ethnicos esse. Nam iure diuino, quod Deus coniunxit homo nõ potest separare [y]. Neq; in his quæ ad sacramenta pertinẽt, patria cõsideratur potestas [z]. Et relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ [a]. At iure gentili & ciuili, & solui poterat matrimonium. vnde & factum aduersus leges irritum pari licentia reddebatur, vt infrà docebimus. Et Iulius Paulus [b] sic respondit, *eorum*

a Genes. 2. can. lex diuina, 27. q. 2. D. Matth. cap. 19.
b Genes. cap 3.
c 1. ad Corinth. 7. c. non debet, de consang. & affinit.
d Ioan. Gotthus, lib. 1. de gest. Gotthor. cap. 25.
e Val. Max. lib. 4. c. 6.
f l. nuptias, de reg. iur. lib. 50. P. titul. 17. § nuptias itaq; de nupt. in auth. colla. 4 § illud. quib. mod. nat. effic. leg. l. fi. C. de repud. lib. 5. C. titul. 17.
g c. cùm locum, & c. fin. de spons. apud Grego. ca. sufficiat, & can. matri, 27. quæst. 2.
h Celsus l. si patre cogente, l. 22. de rit. nupt. lib. 23. P tit. 2. Mattis. l. inuitã, l. 20. cod. titul. Diocl. & Max. l. neque ab initio, l. 14. & l. nec filium, 12. de nupt. libr. 5. C. titul 4.
i d. l. neque ab initio, l. fin. de spons. lib. 5. C titu. 1. Alexand. Imp. l. 2. de inutil. stipul. libr. 8 C. titul. 39. Paul. l. Titia, l. 134. de verbor. oblig. lib. 45. P. titu. 1. c. gemma, & cap. requisiuit, de sponsal.
k Vlpia. l. 3. de donation. int. vir. & vxo. lib. 24. P. titul. 1.
l Vlp. l. cùm hic status, § si diuortiũ, versi. si diuortium, de donat. int. vir. & vxo. l. iubemus, de repud. C.
m c. fin. de spons. & ex conc. Ancyritano, c. 21. Syricius Papa in exemplis cap. 4. & ad Hymerium episcopũ Tarraconensem epist. 1. c. 4. & c. coniugal. ca. despõsatas, 27. quæst 2.
n Isidorus, libr. 9. c. 7. August. de bon. coniug. c. 11. libr. de nupt. & concupisc. can. coniuges, & can. coniunx, 27. q. 2. can. nec enim 32. quæstio. 2. Augusti. cont. Iulia. lib. 5.
o Lucæ, 1.
p August. lib. 2. de cõsen. Euangel. c. 1.
q lib. 8. Histo. eccles. Nicep. Cal. cap. 41.
r can. 10 omine, 27. quæst. cap. debitum, de bigamis.
s Lia libera, de rit. nupt. in P. Gordia. l. si vicinis, l. 9. de nupt. C.
t can. sufficiat, 27. quæstio, 2. gloss. in ca. si. 32. q. 2. glo. in capit. 1. de despon. imp. & ibi Panor. glo. in l. Paulus, de stat. homi.
v Sessio. 8 artic. 1. de reformat. matrimo.
x gloss. in d. can. sufficiat, in verbo solus, & ita intellige.
y Matthæi capit. 5. & 19. 1. ad Corinth. 7. Lucæ c. 6.
z cap. fin. de iudic. in 6.
a Genes. 2. Matthæi 19. ad Ephes. 5.
b lib. 2. recept. sent. titu. 20.

qua in potestate patris sunt, sine voluntate eius, matrimonia iure non contrahuntur, sed contracta non soluuntur: contemplatio enim publica vtilitatis priuatorum commodis praefertur, hæc Paulus. Inficias tamen non eo, omni iure honestum visum fuisse & penè necessarium, præcedere parentum sententiam & consensum nuptias eorum, qui minores in horum sunt tutela & sacris, & eo magis quòd infirmum sit huiusmodi consilium insidiis multis, & captionibus expositum [a], officiúmque patris sit collocare in matrimonium filias & dotare, & quærere conditionem filiisfamilias [b], indissolubile maiori consilio est, legendum, cautiúsque vbi maius periculum, agendum [c]: maximè in filiabus, quarum sexus & infirmitas paternæ prouidentiæ vel intis subsidium desiderat [d], vtpotè quæ plerunque maritorum titillatione contra propria commoda consentiunt [e]: neque pudoris virginalis est, eligere maritum [f]. Itaque iure ciuili Romanorum, pro substantia nuptiarum inductum est, patris quoque consensum, cuius in potestate est, filius filiáue, adhibendum, & præmittendum esse: alioquin nuptiæ illegitimæ censeantur, & filij illegitimi [g]. Docet & Catullus in carmine nuptiali, filium expectare & sequi debere hanc voluntatem dum, ait:

At tu ne pugna cum tali coniuge virgo:
Non æquum est pugnare pater cui tradidit ipse,
Ipse pater cum matre, cui parere necesse est.
Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est:
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Scribit Arnoldus Ferronus [h] præter edicti hac de re generalis sanctionem, Senatus Burdegalensis consulto vsqueadeò matrimonia absque voluntate parentum contracta, prohibita coërcitáue, vt capitalis pœna in ea contrahentes locum habeat, & presbyteros, eorum ministros, etiam profanos iudices damnare posse, & eos quoque, qui filium alterius ad nuptias impulissent sine patris consensu. Tractat & de pœnis in hos qui hæc tentarint Alexander [i]. Sed & rapuisse sine traductione [k], & pœnas raptus hic habere locum nemo ambigit, pro seductis ita virginibus & filiisfamilias. Lex ita 12. tab. prohibebat, ingenuam virginem suasione traduci. Et Solonis lege Plutarchus meminit, qui verbis pellexisset adolescentulas, grauius punitos. Inuehitur in Critonem Chremes Terentianus, qui adolescentulos imperitos rerum, in fraudem illiciat solicitando, & pollicitando eorum animos lactet, ac meretricios amores nuptiis conglutinet. Sic Plautus [l],

Virgo atque mulier nulla erit, quin sit mala,
Quæ præter sapit, quàm placet parentibus.

Tantum enim confidit lex ciuilis de parentum erga liberos solicitudine vt nullum affectum paterno præponi voluerit [m], & ratam omnino haberi voluntatem eius circa delectum personarum, quibus liberos morientes etiam post mortem committant defendendos, vt sufficiat solum paternum testimonium, ex sanctione Iustinianea [n]. Quæ omnia in nuptiis renouandis seu reperendis locum habent, si vidua minor adhuc filiafamilias, & iuuenis fuerit, vt ait Iulianus [o]. Quod & Cæsares Valentinia. Valens, & Gratianus [p], prorogant ad emancipatam viduam, iuuenem tamen & minorem 25. annis, ea lege, vt si in electione mariti, illius voluntas repugnet paternæ, & proximorum, tunc arbiter iudex adeatur, dicturus pro negotij qualitate sententiam. Necessariò namque aliter proximorum, sicut nec curatoris vel affinium vlla authoritas exigitur, & expectanda est sola voluntas eius, de cuius coniunctione tractatur [q]. Si tamen minor orbata patre sub tutela agar,

[a] Vlp. l. fin. de minor. 25. an. libr. 4. P. titul. 4.
[b] Marcia. l. qui liberos, l. 19. de rit. nup. lib. 23. P. tit. 2. l. fin. §. vtrumque, de dot. promi. lib. 5. C. titul. 11.
[c] c. vbi periculum, de electione.
[d] Vlpia. l. 1. & 2. ad SC. Vellea. lib. 16. P. titu. 1. §. 2. quib. alie. lic. vel non, li. 2 Instit. titu. 8.
[e] Honor. & Theod. CC. l. si pater puellam, l. 4. de sponsal. lib. 5. C. titul. 1.
[f] can. honorantur, 30 q. 2.
[g] l. Paulus, de sta. homi. lib. 1. P. l. 2. l. generali mandato, & l. seq. de rit. nupt. lib. 23. P. l. 2. & l. si vt proponis, C. de nupt. § 1. de nupt. lib. 1. instit. Iustini. in l. vn. § nec sit facultas, de rap. virgi. lib. 9. C. titu. 13.
[h] Arnold. Ferro. in consuetud. Burdegal. ad titul. 4. de dote & §. 3.
[i] Alexan. cons. 93. in 3. volum.
[k] l. Marcellus, de verbo signif. l. vni. de rap. virgin.
[l] Plaut. in Persa, actu 3. scena 1.
[m] l. fin. de curat. furio. P.
[n] Iustinia. l. de creationibus, l. 29. de episco. aud. libr. 1. C. titul. 7. l. humanitatis intuitu, de impub. C.
[o] Iulia. l. nuptiæ, l. 18. de rit. nupt. lib. 23. P. titul. 2. l. si vt proponis post querelam, l. 7. C. de nupt.
[p] l. viduæ, l. 18. de nupt. lib. 5. C. titul. 4. l. in coniunctione filiarū, l. 20. C. eod.
[q] Gordianus, l. in copulandis, l. 9. de nup. C. Pau. l. sciendum, l. 20. de rit. nupt. in P.

agat, & inter matrem & tutores & proximos de eligendo marito controuertatur, tunc quoque adeundus erit iudex [a]: viuente autem patre eius voluntati est deferendum, si tamen sui officij paterni non sit immemor; alioquin si nubilem negligat filiam, & vigesimum quintum illa 15 expectans annum transegerit, arbitrium filiæ in eligendo sibi marito non reiicitur, nec punitur: atque pater qui bonis suis nubentem intra eam ætatem poterat abdicare, & exhæredare liberè, post eam non potest [b]. Bur-16 digale autem nec post vigesimum [c]. Quò fit etiam, vt negligatur consensus etiam patris furiosi impune à filia familias [d]: eo quòd per illud consuli illi commodè non possit, eadémque ratione absentium parentum vel captorum ab hostibus post triennium à filiisfam. vel filiabusfam. consensus non est necessariò requirendus, si modò tales sint nuptiæ, quas certum 17 sit patrem non repudiaturus, vt notant Paulus & Iulianus Iurisconsul [e]. Ita & filius emancipatus sine consensu patris vxorem ducere potest secundum Modestinum [f], nec ob id iustè à patre exhæredatur: nisi, inquit Vlpianus [g], tam ignominiosam vxorem duxerit filius, quæ dedecori sit tam ipsi, quàm patri talem mulierem, habere, quo casu pater iure suo vti poterit. Quanquam hodie nec hanc esse contenderem iustam exhæredationis causam, eò quòd inter causas à Iustiniano non comprehenda-18 tur [h]. Et receptum sit hodie inter opera charitatis esse etiam meretricem per nuptias à fornicationis consuetudine reuocasse: quod enim agitur ita, in remissionem dicitur pertinere peccatorum [i]. *Nec est culpandus*, inquit D. Hieronymus [k], *Oseas propheta, si meretricem quam duxit ad pudicitiam conuertit, sed potius laudandus, quod ex mala bonam fecit*. Et scœnicæ mulieres, si pœniteat sceleris rectè, gratia præcedentis vitæ facta à principe, vt aliæ nubunt [l]. Quamobrem nos prohibitionem iuris ciuilis de non nubendo sine consensu patris, intra cancellos & fines patriæ potestatis coërcebimus, qua pendente cura & solicitudo liberorum maximè officio paterno relinquitur, eáque soluta à patre quodammodo abdicatur, mo-19 netúrque filius missus è manu, vt in posterum non fisus paterno labori sibi prospiciat & consulat, suæ enim potestatis tunc fit. Docet & lex Numæ Pompilij, nuptiis emancipationem quandam filiorum fieri, dum statuit [m], *si pater filio concesserit vxorem ducere, futuram sacrorum ac bonorum iuxta leges par-20 ticipem, patri posthac nullum eius vendendi filium esto*. Hanc etiam potestatem obseruant alia iura, quæ de consensu paterno nuptiis filiarum filiorúmue tractant, & easdem ferè admittunt distinctiones. Aliæ namque gentes, etsi potestatem in filios non dicantur habere parem Romanis in liberos [n], nihilominus natura admonet ipsa, adhiberi in horum coniugiis debere patris voluntatem. Ita ratio dicitur ciuilis quoque & naturalis hoc suadere [o]: quia iuris naturæ quoque est matrimonium [p], diuináque eius institutio. Diuini quoque & naturalis iuris honor, qui parentibus exhiberi debet [q]. Sic & apud Græcos obseruatum esse docet Homerus [r], dum Antinous Telemachum ita alloquitur,

21 μητέρα σὴν ἀπόπεμψον, ἄνωχθι δὲ μιν γαμέεσθαι
τῷ, ὅτεῳ τε πατὴρ κέλεται, καὶ ἁνδάνει αὐτῇ, id est,
Matrem tuam dimitte, iube autem eam nubere
Illi cuicunque pater iusserit, & ipsi placuerit.

Apuleius [s] cùm tradit rationes, quibus non videatur illi nuptiæ legitimæ inter cupidinem & Psychem, eam quoque adfert, quòd clam paren-22 tibus nullóque adhibito teste factæ fuissent. Inter sanctiones pontificias iuris Orientalis [t] extat vna patriarchalis Constantinopolitani Patriarchæ, de Hypothesi proposita nuptiarum initarum cũ Mitza filio Bombylæ conque renris, ab Anthimio filio cuiusdam Leonis nullo præcedente vel sequuto consensu Bombylæ patris: statuitúrque eas nuptias nullas esse, vtpote factas

D 3 fine

[a] Vet. & Antoni. l. 8. C. de nupt.
[b] § causa, vt cum de appell. cognos. in authen.
[c] In consuet. Burdegal. titu. 4. de dote § 2.
[d] Vlpia. l. si nepos. l. 9. de rit. nupt. in P. Iustin. l. si furiosi, l. 25. de nupt. C. § vn de quaesitum, eod. titul. ap. Iustinia.
[e] l. si ita, l. 10. & l. si filius eius, l. 11. de rit. nupt. P.
[f] l. filius emancipatus, l. 25. de rit. nup. in P.
[g] Vlp. l. 3. § si emancipatus, in t. de bo no. poss. cont. tab. lib. 37. P. titu. 4.
[h] In § causas, vt cum de appell. cog. in authen.
[i] Clem. 3. in c. inter opera, c. an. de spõs. libr. 4. Decret. Grego. titu. 1.
[k] D. Hieronym. in Oseam 1. & can. non est culpandus, 32. q. 1.
[l] Iustinia in l. imperial's. l. 23. de nupt. C.
[m] Dionys. Halic. lib. 2. Antiq. Romano.
[n] § 1. de pat. pot.
[o] § 1. de nupt.
[p] l. 1. § fin. de iusti. & iur.
[q] Exod. c. 20. cum similib. l. 2. de iust. & ior.
[r] Homer. 2. Odyss.
[s] Apuleios, libr. 6. asini aurei.
[t] lib. 2. Iur. Orienta. circa finem.

fine conenſu paterno cum filia minore 25. annorum, ſeparandáſque veluti non differentes ab ſcortatione. Langobardorum ſeu Inſubrum iure [a], filia 23 quæ ſine patris conſenſu, vel fratrum, vel proximorum, cum alio, quàm ei cui deſponſata vel promiſſa eſſet, nupſiſſet, priuatur ſucceſſione paterna, quæ proximioribus ea expuncta deffertur. Gallico noſtro iure lata eſt Hen- 24 rici 2. conſtitutio anni 1556. quæ prohibet matrimonia, vt clandeſtina, filiarum filiorúmue familias, inſciis, & inconſultis, inuitiſque parentibus fieri: alioquin ea attentantibus licere parentibus eos eáſue exhæredes facere, donationes illis factas reuocare. Hóſque declarat ipſo iure incapaces omnium lucrorum prouenientium ex conuentionibus matrimonialibus patrum & matrum, vel delatorum ex conſuetudine locorum: caſtigationem pœnalem tum contrahentium, tum proxenetarum arbitrio iudicis committens; exceptis tantùm filiis maioribus triginta annorum, & filiabus 25. quos nubentes inuitis parentibus eximit à lege, dummodò conſuluerint prius ipſos parentes, quamuis non obtinuerint exquiſitum conſenſum. Antea Balduinus Ferreus præfectus Flandriæ cùm ex ſylua nocte inconſulto 25 patre Iuditham filiam Caroli Calui regis Gallorum abduxiſſet, & pro vxore habuiſſet, conuocato per regem pontificum conſilio damnatus, & ex piorum loco motus anno domini 862. Is autem eius rei gratia Romam petiit abſolutionis & expiationis conſequendæ gratia, vtque de raptu ſe purgaret: tandémque regi conciliatus nuptias celebrauit teſte Meyero [b]. Et ra- 26 ptoris inſtar eſt, qui virgines etiam volentes ſibi ſine parentum conſenſu cõiungit, pœnáque raptoris vltimi ſupplicij plectitur à Iuſtiniano C [c]. ſi quidem quamuis volenti non fiat iniuria filiæ [d], nihilominus patri fit ex attentata filiæ pudicitia, ſuóque nomine agit, etſi filia agere non poſſit [e]. Tene- 27 túrque & interdicto de ſeruo corrupto, vt deteriorem filium filiámue faciens, qui perſuaſit vt amator amatrixue eſſet, vt ait Vlpianus [f], & Paulus [g] dicebat intereſſe parentum, animos liberorum non corrumpi. Quanquam mitius agatur cum iis raptoribus qui inuitis parentibus, conſentientibus tamen filiabus, eas rapuerunt, quo caſu raptus excuſatur, quod pertinet ad efficatiam matrimonij [h], quod ſua natura conſenſu vtriuſque coniugis celebratum firmum eſt. Præponunt tamen iura ciuilia voluntatem patris, filiæ. Quam tamen cogi à patre nolũt, vt libera ſint matrimonia, prout mo- 28 nui, niſi forſan vtantur illa honeſta coactione, de qua meminit Iulius Pollux [i], per quam ingenium patris deiicere poteſt ſuperbiam filiorum, ſi 29 monilia & cauſam ſuperbiendi filiabus adimant, veluti, inquit, qui aſinos admittunt, faciunt: ſi enim equæ aſinorum congreſſum aſpernantur, eóſque laceſſunt, equarum iubas tadunt, & ad fontes deducunt: hæ verò tanquam in ſpeculo cernentes defformitatem corporis & iubæ ſplendorem amiſſum, deterioris poſteà animalis congreſſum admittunt. Sed & Samnitibus alia 30 lex honeſta quidem erat, & quæ ad honeſtatem excitaret teſte Strabone [k], vt nec parentibus filias ſuas quibus collibuiſſet dari nuptui fas eſſet: verùm quotannis decem præſtantes decerni virgines ac optimos totidem adoleſcentes: ex iis, primam primo: ſecundam, ſecundo, & ita deinceps hoc pacto, quod ſi is qui primam accepit honeſtam, iuſtam inſtitutionem mutauiſſet in deterius, habitus contemptui pro ignominia erat, & ei locata adimebatur.

De:

a l. 6. de ſponſal. lib. 2. Langobard.

b Meyerus, libr. 2. Hiſtor. Flandriæ.

c l. vni. §. etſi quidẽ, de rap virgi. lib. 9. C. titul. 13. §. 1. de rapt. mulierib. colla. 9. titu. 13.

d l. cùm donationis, C. de tranſact, l. ſi venditor, de reſcri. vẽd. C. l. 1. de actio. emp. C.

e Vlpia. l. 1. §. vſque adeo, de iniur. libr. 47. P. titu. 1. Caius. l. ſi quis ſeruum meum, l. 26. Neratius, l. pater eius, l. 41. eod. titul.

f Vlp. l. 1. de ſer. corrup. lib. 11. P. tit. 3.

g Paul. l. vt tamẽ, l. 14. eod. titul.

h cap. pen. de rapto. lib. 5. Decreta. titu. 18. can. 1. & ca. lex illa, 27. q. 2.

i Iulius Pollux, libr. 3. Onomaſt. c. 11.

k Strabo, lib. 5. Geograph.

De indiuidua matrimonij & diuini & humani iuris societate. Cap. 4.

1 Societas in matrimonio, diuina & humana domus.
2 Theogena Agathoclis vxoris honestum responsum de societate maritali.
3 Indiuiduam esse societatem matrimonij, nec vxorem esse temporalem, nec filium.
4 Vxorem suam Cato Vticensis concessit Hortensio liberorum causa.
5 Vxores precariæ, & temporariæ mercede conductæ Saracenis, Romanis, Spartiatis, Aegyptijs.
6 Societas coniugalis facit communionem rerum vtriusque familiæ, habitationis, domicilij, vnde dicitur ducta vxor.
7 Matrimonia ferre coniuncta indissolubilia lege Romuli, & succedebat eo modo coniuncta viro.
8 Excommunicati, si modo seorsum ab vxore manentes, nolentes redire: viri consulares solent seorsum ab vxoribus habitare.
9 Vxorem inuito marito pater non potest retinere.
10 Vxores radijs maritorum splendent, & infælicitatis eorundem sunt participes.
11 Vidua artificis iurati, artem per seruum expertum non magistrum, potest exercere.
12 Viduæ viuum retinent mortuum maritum.
13 Anima defuncti, vidua sua ægrè fert secundas nuptias.
14 Vxores vnà cum virorum mortuorum corporibus ex lege concrematæ apud Vuendos & Catheos.
15 Coniugibus vnà debet esse communis religio.

1 ADICITVR finitioni nuptiarum quoque indiuidua vitæ consuetudo, & iuris diuini & humani communicatio: quæ nobis exhibent perfectam & indissolubilem societatem matrimonij, vt non immeritò summus Pontifex [a] argumentetur à societate ad matrimonium: vocat & Gordianus Cæsar [b] vxorem sociam rei humanæ, & diuinæ domus: sic Horatius [c] sociam vocat epitheto congruo vxorem,

Manet sub Ioue frigido venator,
Sociæ coniugis immemor.

ex lectione Lambini. Neque enim prohibita viro permissa societas inter aliquos, quandiu vixerint [d]. 2 Et Theogena vxor Agathoclis regis Siciliæ, cùm in Aegyptum remitteretur morituro Agathocle ægrè ab eo diuulsa dicebat, nubendo se non prosperæ tantùm, sed omnis fortunæ inisse societatem, vt author Iustinus ex Trogo [e]. 3 Indiuiduam autem hanc esse, omni consensu nationum, quæ ratione visæ fuerint, ferè semper receptum est, vt & ex sententia Solonis [f] de vxore coniicere possumus.

Ζεὺς γὰρ μέγιστον, τοῦτ' ἐποίησεν κακὸν
καὶ δεσμὸν ἀμφέθηκεν ἄρρηκτον πέδης
ἐξ οὗ τοὺς μὲν Ἀΐδης ἐδέξατο,
γυναικὸς εἵνεκ' ἀμφιδηριωμένους. id est,
Iupiter maximum hoc ipsum fecit malum,
Scilicet quòd cognoscamus æqualem
Omnium mulierum sortem,
Et vinculum constituit indissolubile,

Ex quo solutos Pluto aliquos accepit pro vxore pugnantes. Sed latius de solutione paulò pòst, modò annotasse sufficiet, vxorem esse non posse temporalem, sed perpetuam quandiu vixerit: Nam nec moribus nostris con-

a cap. 2. de sponsal.
b Gordia. l. aduersus, l. 4. de crimi. expil. hæred. lib. 9. C. tit. 32.
c Horat. 1. car. Ode 1.
d Paul. l. 1. pro socio, lib. 17. P. titu. 2.
e Iustinus, lib. 23. historiæ.
f Solon, in Gnomis.

uenit filiũ habere temporalem, vt ait Paulus Iurisc.[a] Etsi more aliquo antiquo aliquando receptum fuisse legamus aliud quidpiam diuersum: si tamẽ verum sit probarum fuisse quod Strabo[b] tradit, Catonem Vticensem vxorem suã Martiam concessisse Hortensio liberorum causa. Plutarchus[c] etiam contracta sponsalia dixit Philippi patris voluntate. Similes certè illis qui præcariò vxores habebant, vel ad tempus conducebant mercede, qualem morẽ tribuit Sarracenis Ammianus Marcellinus[d]. Scribit & Rhodiginus[e], sed alibi non legi, Romanos cùm liberorum satis ex sua vxore suscepisse viderentur, vxorem alteri, qui liberis egeret, cedere solitos. Vt Plutarchus[f], apud Spartiatas probis viris vxores infœcundas habentibus, alienas prolis causa adire licitum fuisse. Scribit quoque ex lege Lycurgi licuisse aliquando seniori viro, vxori iuueni probum & honestum adolescentem admiscere, & vbi eam generoso semine complesset, suum ipsorum quod natum esset efficere. Quod improbat meritò D. Augustinus, ad Claudium lib. 5. contra Iulianum[g]. Meminit Suidas[h] Vulcanum Aegypti regem, modestiæ tulisse legem Aegypriis, quorum vxores apud maritos perseuerare ignorarent. Societas hæc vitæ inducit communionem inter coniuges rerum & earum dominij, vt ait Paulus[i]. Commiscetur familia, & quæ vxoris sunt fiunt, ac si viri essent, propria; & contrà, quæ mariti, ac si vxoris, censentur ab Vlpiano[k]. Et proinde altero coniugum alteri subripiente quippiam, furari non dicitur, nec eius nomine, sed rerum amotarum actione repetitur subtractum[l]. Dicitur incola eiusdem ciuitatis vxor, cuius est maritus, apud Papinianum[m]: vt contra legata vxori habitatio ratione societatis fit communis viro eius[n], ibiq; habere dicitur vxor domicilium, vbi maritus habet vel habuit, si decesserit[o]. Ideò Clemens Alexandrinus[p], *honestum*, inquit, *est, vt viri vxoribus fidem habentes eis domus custodiam permittant, vt quæ eis ad hoc opitulatrices datæ sunt.* Sequitur vel sequi debet semper virum suum vxor, in vita & in morte[q]: nisi vagari incipiat vir[r], vel exularet, vt ait Aeschines[s], iis vna caro[t], vna domus, vnumque sepulchrum[v]. Proinde Pomponius[x] pro perfectione nuptiarum ex ritu Romanorum desiderare videtur, vt vxor in domum viri ducatur: *deductionem namque*, inquit, *opus esse in mariti non in vxoris domum, quasi in domicilium matrimonij.* Indéque tracta est appellatio, ducere vxorem, pro accipere vxorem; etsi sola deductio in domum, nisi sponsalia præcesserint, vel alia argumenta, nuptias non probent per se, vt notat Vlpia[y]. Promissione autem accedente de habenda ea vxoris loco maximam vim addit[z]. Ex lege Romuli apud Dionysium Halicarnasseum[a], per sacra farris vxor ducta coniugio, nullo redissolubili iungebatur, eratque mulier viro obsequens & pudica, & domus domina æquè ac maritus, & in eius mariti bona succedebat hæres, sicut parentis filia: ex asse quidem, si is intestatus & sine liberis decederet, si cum liberis vnà cum illis. Statuit aliquando Synodus quædam Constantinopoli sub Manuële eius patriarcha habita, vt notatur in responsis Dithyrrhachij[b] metropolitæ, eos qui seorsum ab vxoribus remanent & noluerint conuenire, excommunicatione notandos: quod intelligendum cum Vlpiano[c], si seorsum habitantes non habeant inuicem honorem matrimonij: alioquin si habeant, habitationum diuisio non dirimit matrimonij affectionem & vnionem, *solent enim*, inquit idem Vlpianus, *viri consulares ita seorsum habitare.* Hac ratione pater detinens vxorem, cogitur conquerenti apud prætorem marito, in domum maritalem deducere[d]: nec potest illam societatem paterna prærogatiua turbare aut dissoluere[e]. Scriptum quippè vt non semel dixi, *relinquet patrem homo, & adhærebit vxori*[f], Singularis certè vel meliùs præstantissima societatum ista, quæ authori natiuitatis præponitur, vt non solùm societas, sed commixtio & confusio duorum animorum, & corporum in vno composito, vnum quid faciens videatur: & animus viri in corpore vxoris, & vicissim

a Pau. l. quæsitum, de adopt. lib. 1. P.
b Strabo, lib. 11.
c Plutar. in vita Cato. Vticens.
d Ammian. li. 14. Hist.
e Cæl. Rhodigi. lib. 15. c. 17.
f Plutar. in vita Lycur.
g in cano. sic nõ sunt facienda adulteria, 32. q. 4.
h Suidas, in verbo Ἥφαιστος.
i Paul. l. 1. rer. amota. lib. 25. P. titu. 2.
k Vlp. l. 1 § si vir aut vxor. ad SC. Syllania. lib. 29. P. tit. 5.
l d. l. 1. & 2. & tot. titul. rer. amotar. in P. l. aduersus, de crimi. expil. hæred. C. l. quamuis, C. de furt.
m Papin. l. fin. § item rescripserunt, in 2. ad municip. li. 50. P. titu. 1.
n l. cæterùm, de vsu & habitat. P.
o l. ea quæ, l. 32. ad municipa. P. l. exigere, de iudic. in P. libr. 5. l. mulieres, de dignitat. lib. 12. C. l. fin. de incol. li. 10. C.
p Cle. Alexandr. lib. 3. Pædagog. c. 11.
q can. vna quæque, 13. q. 2.
r l quod olim, l. 10. de oper. liberto. li. 38. P. titu. 1.
s Aeschines, episto. ad Senat.
t Genes. 2. can. sunt qui, 27. q. 2. can. deinde, 26. distin. Matth. 19.
v can. ebron. 13. q. 2.
x Pompo. l. mulierẽ, l. 5. de rit. nupt. in P.
y Vlpia. l. quæsitum, l. 9. de sponsal. lib. 23. P. titu. 1.
z §. quoniam, authẽ. Nouell. 74. Iustini.
a Dionys. Halicar. lib 2. antiq. Roma.
b lib. 2. Iur. Orienta. 2. quæstio.
c Vlp. l. cùm hic status l. 32. §. si diuortium, de donatio. inter vir. & vxo. libr. 24. P. titu. 1.
d l. si inuita, C. de nupt. l. 2. de libe. exhib. in P. l. fin. C. eod. titu.
e l. filiæ diuortium, & l. dissentientis, l. 5. de repud. libr. 5. C. ti. 17. l. filia, C. de inoff. testa l. 1. §. fin. de lib. exhib. in P. l. reprehendenda, l. 5. de institut. & restit. sub con dit. fact. lib. 6. C. titul. 25.
f Genes. 2. cum simi lib.

cissim mulieris in marito viuere & sedem sibi delegisse, vt non abs re D. Paulus scripserit, nuptam præcipuum habere studium, quomodo placeat
10 viro, & virum habentem vxorem, quomodo vicissim eam redamet [a]. Quãobrem & illæ illustrantur radiis maritorum, & eorum dignitate refulgent [b]: cum mariti dignitate concrescunt [c], & corũ sentiũt fulgorem: æquum enim est & naturale [d], communicari honores, quibus communia sunt etiam infortunia, ob quæ non licet abire à iugo hoc matrimonij. *Quid enim tam humanum est*, inquit Vlpianus [e], *quàm fortuitis casibus mulieris maritum, vel vxo-*
11 *rem viri participem esse?* Placuit idcircò, nec iniustis rationibus, supremis orchestris, mortuo marito artifice, eius artificij quod nisi iuratis & peritis à republica permittitur cuilibet, viduam defuncti posse artificium mariti, ac si is viueret, per seruos expertos tamen in ea arte exercere palam, quamuis magisterij gradu insigniti non sint, & iure communi non nisi ab insigniris tractetur. Et ita Philibertus Buignonius [f] refert iudicatum fuisse à Senatu Lutetiano 13. cal. Decemb. anno 1427. & in comitiis Molinensibus 8. Octobris 1540. Ego quoque sæpè vidi Tholosæ eo modo Senatui placuisse, dum
12 subselliis eram assiduus. Videtur quippè adhuc extincto corpore coniugis, cum vidua nobilior coniunctionis maritalis portio remanere: viua nempe affectio, & animus qui immortalis est, cui iurata fuit viuente & superstite
13 corpore societas. Sicut & Iustinianus notat [g], animam defuncti coniugis
14 ægrè ferre superstitis secundas nuptias. Fuerúntque nationes aliquæ, apud quas vxores mortuis maritis vnà cum rogo maritali, vt perseueraret æqualis societas, iurebantur: veluti mos erat apud Vuendos, qui erant genus Sclauinorum, in agris Saxonum & Thuringorum habitantes, vt tradit Vunefridus Anglus, qui posteà Bonifacius appellatus est, episcopus Moguntiaci factus, in epistola ad Edoardum Anglorum principem, teste Beato Rhenano [h]. Idem apud Catharos prope Adrastarum terras in India lege scirum & seruatum, ob feminæ cuiusdam beneficium in maritum paratum, teste Diodo-
15 ro Siculo [i]. Strabo [k] hos vocat Catheos subscribens reliquis. Et quia in hac societate coniugali, est diuini & humani iuris communicatio: quemadmodum bona, sic & affectio æqualia esse debent, & religio, qua vita nostra maximè constat, vt ait Plinius [l] eadem vtrique esse debent coniugum. Neq; cum sectæ alicuius hominibus vel mulieribus disparis religionis inire nuptias lex permittit: veluti inter Iudæum & Christianam, vel Christianum & Iudæam, alioquin capitali supplicio imminente [m]. Et Leo & Anthemius CC. tradunt [n], sponsalia dissolui posse propter impudicam conuersatione͂, aut religionis vel sectæ diuersitatem. Explicant tamen illud intelligendum, si ante contracta sponsalia ignorassent diuersitatem; nam si sciuerint antè, impunè ea non dissoluunt [o], sed sibi imputare debent. Iubet Plutarchus [p], vt vxor in religione similis sit marito, néue aliam peregrinam admittat. *Nam*, inquit, *nulli Deo sacra occulta & abscondita grata sunt*. Sed de hoc in solutionis causis matrimonij, latiùs paulò post.

[a] Corinth. 7. ad Ephes. 5. ad Colo. 3.
[b] § hæc itaque, de cõsul. in authē. l. fœminæ, l. 8. de sena. to lib. 1. P. titul. 9.
[c] Iustin. l. fin. de nup. C.
[d] l. secundum naturam, de reg. iur. P.
[e] Vlp. l. si cum dotē, l. 23. §. si maritus, solu matrim. libr. 24. P. tit. 3. l. patre furioso, l. 8. de his qui sunt sui vel alie. iur. libr. 1. P. titul. 6.
[f] Buignio. in legib. abrogat.
[g] Iustinia. §. quæ vero, de nupt. in authent.
[h] Rhenanus, in fine 1. lib. rer. Germani.
[i] Diodo. Sicul. libr. 17. anno 9. Alexand.
[k] Strabo, libr. 15.
[l] Plin. lib. 14. cap. 19.
[m] Valentin. Theod. & Arcad. CCC. l. nequis, l. 5. de Iudæis lib. 1. C. titu. 2.
[n] l. fin. de sponsal. li. 5. C. titu. 1.
[o] l. si legibus, l. 16. de episcop. audiē. lib. 1. C. titu. 7.
[p] Plutar. in præcep. connubialib.

De ritibus nuptiarum. Cap. 5.

1 *Solemnia & ritus nuptiarum quare adijciuntur, hique varij.*
2 *Consensus in nuptys alio modo quàm verbis exprimitur.*
3 *Verba qualia in nuptijs consentiendis exiguntur.*
4 *Caiæ nomen in nuptys pangendis cur.*
5 *Verba matrimonij contrahendi seriò, non iocandi causa, obligant.*
6 *Verba etiam ioco dicta semper interpretantur pro matrimonio serò.*

7 *Ritus*

7 *Ritus nuptiarum quidam necessarij, quidam minimè.*
8 *Preces matrimonijs adiectæ in omni Ecclesia Orientali & Occidentali: & palàm & publicè contrahi iubet Ecclesia, quare.*
9 *Clandestina matrimonia, non erant tribus obseruatis.*
10 *Banni, quid in nuptijs.*
11 *Moscouia matrimonia publicè tantùm fiunt in Ecclesijs.*
12 *Clandestina matrimonia, quod pertinet ad Ecclesiam rata non sunt, quamuis firma per se & apud Deum, & quare. vide nume. 15.*
13 *Clandestina matrimonia, ab Ecclesia approbari debent.*
14 *Asserens matrimonium, probare debet.*
16 *Instrumenta matrimonialia, quomodo probant matrimonium. Instrumenta, pompa, dos, & apparatus non faciunt matrimonium, sed ne clam fiat exiguntur.*
17 *Matrimonia inita Romæ à sacerdote Cereris.*
18 *Nuptiarum solemnia Hebrais per hebdomadam.*
19 *Ritus quidam nuptijs Romanorum adhibitus ex Plinio, de colo fuso, stamine, spina, nucibus, confarreatione, adipe, sudo & lapino, lana.*
20 *Taxillarum puellæ nupturæ publicè se exponunt tuba, & venienti posteriora primùm, posteà anteriora denudant, & si placita illic nubit.*
21 *Ritus & forma, qua apprehensis dextris iunguntur coniuges, ex formula Iudæorum præcationibus diuinis additis, instrumento, epulis, & concubitu.*
22 *Romanis interdum ritus nuptiarum similes superioribus manus apprehensio, epithalamiorum & ominationis bonæ.*
23 *Vxor legitima & materfamilias Romæ fiebat ea conueniente in manum mariti, quomodo. Vxor materfamilias quæ dicebatur: & de triplici formula ducendi vxorem apud Romanos.*
24 *Vxor per coëmptionem quomodo fiebat, & conueniebat in viri potestatem.*
25 *Manus & mancipium potestatem significat.*
26 *Coëmptio quid.*
27 *Fœmina olim nunquam erat sui iuris, sed in aliena semper potestate, aut patris, fratrum, propinquorum, aut mariti, nec sine horum obligabatur authoritate. & numero 30.*
28 *Vestales tantùm erant sui iuris.*
29 *Mulier nupta etiam apud Græcos in potestate mariti.*
30 *Coëmptione simulata, aliæ fiebant Romanis alienationes. Coëmptio nuptiarum tribus assibus fiebat.*
31 *In manu mariti fiebant & nuptiæ per confarreationem, & quomodo.*
32 *Nuptiæ per farreationem sacra & pontificum Ethnicorum & aliorum.*
33 *Nuptiæ sacræ farracia quare.*
34 *Matresfamilias hodiè quæ dicantur etiam.*
35 *Nuptiæ vsu contractæ, & vxor vsu quid.*
36 *Vxor contestata erat concubina.*
37 *Vxor vulgaris concubina. Concubina honesta, vxor.*
38 *Concubinam cum vxore habere non licebat.*
39 *Concubina honestatem matrisfamilias amittebat.*
40 *Ritus alij Romanorum in nuptijs.*
41 *Aqua & ignis in nuptijs cur adhibebantur.*
42 *Cymbrorum coniugia firmabantur vnguium resecatione.*
43 *Theutones coniuges, capillos mutuò detondebant.*
44 *Armenij auriculas denotabant.*
45 *Elamitæ pungebant ad sanguinem vsque digitum.*
46 *Ritus aliarum gentium in nuptijs firmandis, Numidorum, Dacum, Hũgarorum, Scicionitarum, Tarentinorum, Scytharum, Cardiensium.*
47 *Cardienses ignem accendebant nubiles ipsum, quo extincto fiebat diuortium. igni aquam inijcere, prouerbium quid.*

1 In nuptiis aliqua substantialia, & alia non substantialia perpendere oportet: iam autem formam substantialem monuimus in consensu contrahentium consistere [a]. Siquidem reliqui ritus & solemnia, vel ad subsidium coniugum, vel ad probationem gestorum. Idcirco & forma contrahendi varia, ritusq; varij, veluti, expresso consensu, verbis, & ritibus. Quā-
2 quam & sine verbis alio modo exposito cōsensu fiant, quemadmodum dum
3 mutus mutáue nuptias contrahunt [b]. Verba qualiacunque sint, dummodo consensus ille de præsenti tempore exprimatur, etiam nihil interest; ea enim interdum sunt, *se pro vxore habiturum, & pro marito habituram*, vt ait Ale-
4 xander 3. sum. pont. [c] vel *accipio te in meum, & accipio te in meam* [d]. Apud Romanos vsurpata, *ego tibi Caius, tu mihi Caia*: à tempore Caiæ honestæ matronæ,
5 & optimæ lanificæ, secundum T. Probum [e], & Plutarchum [f]. Sunt & ijs similia, prout moribus regionum recepta sunt, quæ nodum iniiciunt copulæ, si modò seriò, non iocandi animo pronuncientur [g]; sicuti nec iocandi causa promissa, obligant [h]: nec qui se iactauit hæredem instituturum, ideò instituisse videtur, vel instituere tenetur [i]. Plus enim valet quod agitur, quàm quod simulatè concipitur [k], nec vltra intentionem actus agentium operan-
6 tur [l]. Verumtamen hîc cauendum est, ne hallucinetur quispiam, non semper verba etiam ioco dicta, pro ioco accipi, sed pro matrimonio interpretari ferè semper [m]. Itaque cauendum est, ne verbis capiatur quis temerè effutitis: verba quippè non ad simulandum, sed ad exprimendam mentem dicta censentur: & nemo existimandus est aliquid dixisse, quod prius mente non agi-
7 tauerit, vt ait Celsus [n] ex Tuberonis sententia. Ad ritus autem quædam pertinent ferè necessariò, alia non valdè requiruntur, etsi prætermissa sunt, non
8 exprobrantur. Itaque sancta, catholicaq; ecclesia in nuptiis firmandis & celebrandis, sacras adhibet preces, & orationes, cùm in orientali [o], tum in occidentali orbis parte: vtq; eas, ea, qua docet honestate concipiat, publicè exigit fieri matrimonia, non clam, vt sine dolo, & omni legitima approbatione
9 fiant [p]. Clam namque facta, fraudis habent aliquod argumentum [q]. Porrò clandestina non erunt matrimonia, tribus obseruatis: primùm, si testes, dum fiunt adhibeantur [r]: secundò, si parentum habeatur consensus, de quo diximus, adsintq; qui paranymphi dicuntur [s]: tertiò, si matrimonia celebranda prius in ecclesiis per curiones publicè proponantur, cōpetenti termino præfinito, intra quē qui voluerit, & potuerit, legitimū impedimentum opponat, & ipsi quoque presbyteri inuestigent, verum aliquod impedimentum obsistat, putà, si contracturi sint in gradu prohibito, vel alio modo impediantur, vt in concilio generali fuit decretum [t]. Vocant vulgo hanc propositio-
10 nem publicam, Bannos, declinata voce à Græca πᾶν omne, ὅτι πᾶσι̃ς innotescat. vel quòd per hanc dictionem Ban, prima, secunda, tertia denunciatio, quæ fit in suggestu ecclesiastico futurarum nuptiarum, id est, integra & per-
11 fecta prædictio & vniuersa significetur: mutatur enim facilè π. in β. Extat & canon cuiusdam Ioannis Metrapolitæ Moscouiæ, qui apud Ruthenos habitus est prophetæ loco, *matrimonium non nisi publicè in ecclesijs contrahatur*, vt re-
12 fert Sigismundus Liber Baro [v]. Requirit ista summoperè ecclesiastica disciplina, nec ecclesiæ rata dicuntur clandestina matrimonia, quamuis contracta clam, sine impedimento tamen, rata sint & firma per se, & apud Deum [x]. Cuius diuersitatis ratio ea est, quòd ecclesia non potest iudicare de his, quæ latent: & ideò si de clam contractis nuptiis coram iudice ecclesiastico agatur, cùm dubium illi sit, non interueniente ecclesiastica solemnitate, an fuerit
13 factum matrimonium, non potest compellere seruate illud. Ideóque etiam eius comprobatione in celebratis aliter opus est, vt explicat Alexand. 3. sum. pontif. [y]. Et quandiu illi de coniunctione legitima fides non fit, ita coniunctos, ex præsumptione certa scortationis, ab inuicem discedere iubebit, &

vt stu-

---

a glo. pen. in cap. tua nos, de sponsal.

b Paul. l. mutus, l. 76. de iur. dot. lib. 23. P. titu. 3. l. ex facto, l. 43. de vulg. lib. 28. P. titul. 6. c. cùm apud, c. 23. de sponsalib. li. 4. Decret. titul. 1.

c c. ex parte, c. 9. de sponsal. libr. 4. Decretal.

d c. pen. de sponsal. c. licet, de sponsal. duor.

e T. Probus, lib. de pronominibus, circa operis Valerij Maximi finem.

f Plutar. lib. problema.

g c. tua nos, 26. de spōs. Caius, l. simulatæ, l. 30. de rit. nupt. eod. in P.

h l. obligationū substantia, de actio. in P.

i l. fi. de testam. in P.

k rub. plus val. quod agit. C.

l l. si ego, & l. non omnis, de reb. cred. P. l. multum interest, C. si quis alt. vel sibi, l. verū est, & l. si quid fur. de fur. P.

m glo. 1. in c. tua nos, in verbo, mulierē. de sponsal. l. simulatæ, de rit. nupt. in P.

n l. Celsus, l. Labeo, l. 7. §. id Tubero, de supel. lega. libr. 33. P. titul. 10. l. nō aliter, de leg. 3.

o lib. 1. iur. Orienta. titul. de sponsal.

p Concil. Arelat. cap. 6. can. nostrates, ca. nullus fidelis, 30. q. 5. in decretis Hermisdæ sum. pont. cap. 6.

q l. fin. de rit. nupt.

r d. can. nullus, & c. nostrates, 30. q. 5.

s ca. sponsus, ex concilio 4. Carthagi. & ca. aliter, 30. q. 5.

t Innocen. 3. ex concilio generali, in c. cùm inhibitio, c. 3. de cland. despōsat. lib. 4. Decretal. titul 3.

v Sigism. in commenta. rer. Moscouita. in canonib. Ioannis.

x cap. 2. de clandest. desponsat. & ibi glo. cano. erubescen. 32. dist. & ca. Christiana, 30. q. 5.

y Alex. c. 2. de cland. despons.

vt ſtuprum de conlunctione iudicat [a]. Atque ab eo, qui aſſerit contractum 14 matrimonium, probatio exigitur [b]. At Dens qui occulta nouit [c], quiue te- 15 ſtibus non indiget, etſi quis contractum neget matrimonium occnltè, & quamuis, quia non probatur, non cogatur adhærere coniugi: verè tamen nouit factum & indiſſolubile: proinde legibus Dei qui occultum inficiatur, tenetur ac vincitur, vt nec alium poſſit inire coniugium illo occulto perſeuerante: et ſi ineat aliud, reus ſit adulterij. Inſtruunt itaque pleraque, & ſanctiora & honorabilia reddunt negotia, quæ de ſubſtantia non ſunt. Eóque 16 pertinent nuptialia inſtrumenta [d], quæ tamen per ſe non probant matrimonium [e], ſeu pacta matrimonialia, pompa, ſeu nuptiarum apparatus [f], & dotis conſtitutio [g], ſine quibus tamen ſubſtantia matrimonij conſiſtit [h]. Docet id Concilium Arelatenſe [i], *Nullum fiat matrimonium*, inquit, *ſine dote: nullus uxorem ducere vel nulla nubere præſumat, niſi ſecundum facultates dos conſtituatur*: audi poſteà rationem, *non quòd ſine dote matrimonium eſſe non poſſit, ſed ne ſine publicis nuptijs quiſquam nubere, vel vxorem ducere præſumat.* Erat & ritus apud Roma- 17 nos Ethnicos, vt matrimonia iungerentur à ſacerdote Cereris per orationem ſacram, teſte Plutarcho [k]. Et apud maiores Iudæorum lætitiæ iſtius 18 publicè teſtandæ cauſa, etiam ſub lege naturæ, per integram hebdomadam nuptiarum fiebant ſolemnia [l]. Poſſem hîc ritus varios ex Plinio, in nuptiis, 19 adhibitos antiquitus, referre: qui, etſi deſuetudine obliterati ſint, nihilominus tamen oſtendunt, non clam, non leui iudicio, &, vt ita loquar, non ſummariè, & de plano factas fuiſſe. Indicabo ſolùm de illis aliquot locos. Is itaq; in primis ait [m], *Lanam cum colo, & fuſo Tanaquillis, quæ eadem & Caia Cæcilia vocata eſt, in templo Sangi duraſſe prodente ſe, author eſt Marcus Varro, factámque ab ea togam regiam vndulatam in domo Fortunæ, qua Seruius Tullus fuerat vſus: inde factum, vt nubentes virgines comitaretur colus compta, & fuſus cum ſtamine.* Et alibi [n], *Spina nuptiarum facibus auſpicatiſſima, quoniam inde fecerunt paſtores qui rapuerunt Sabinas, vt author eſt Maſſurius.* Et iterum [o], *honor nucibus iuglandibus naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primùm calicis, mox lignei putaminis: quæ cauſa eas nuptijs fecit religioſas, tot modis fœtu munito: quod eſt veriſimilius, quàm quia cadendo, tripudium ſonúmque faciant.* Et rurſum [p], *in ſacris nihil religioſius confarreationis vinculo erat, nouæq; nuptiæ farreum præferebant.* Et alibi [q], *proximè in communibus adipis laus, ſed maximè ſuilli apud antiquos etiam religioſi: certè nouæ nuptæ intrantes, etiamnum ſolemne habent, poſtes eo attingere.* Et paulò poſt, *Maſſurius inquit, lupino adipi antiquos palmam dediſſe, ideò nouas nuptas poſtes illo vngere ſolitas, ne quid mali medicamenti inferretur.* Denique & alio loco [r], *Lanis authoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes à nubentibus attingi iubentes.* De Taxillarum, qui populus in India, nubendi conſuetudine, noua 20 quædam & inuſitata refert Ariſtobulus, & poſt eum Strabo [s]: vt qui præ inopia filias ſuas elocare non poſſunt, eas in ipſo ætatis flore in forum producant cum tuba & claſſicis, quibus bella ſignificari ſolent. Tum multitudine conuocata, puella accedenti primùm poſteriora humero tenus detegit, poſteà verò anteriora: quæ cùm placita fuerit, & approbata, quibuſcunque vt videtur nubit. Formula iungendi matrimonij, quam hodiè videtur imitari, 21 extat in Tobiæ hiſtoria [t], frequentata etiam, vt opinor, eius ſeculi hominibus, vt apprehenſa manus dextera futuræ ſponſæ daretur dexteræ futuri viri: Sic enim Raguel coniunxit filiam Tobiæ iuniori, præcationem addens ſacram, *Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, vobiſcum ſit, & ipſe coniungat vos, impleátque benedictionem ſuam in vobis.* Fiebátque charta poſteà ſcriptura coniugij, epulum, & Dei benedictio, & concubitus. Refert quid ſimile fe- 22 rè Iulius Capitolinus [v] factitatum, ſed non verba ſacra, ſed venerea recitata in nuptiis Galieni: *nuptiarum epithalamium*, inquit, *cùm dixiſſent centum poetæ de fratribus Gallieni coniunctis, ipſe Galienus Cæſar, cùm manus ſponſorum teneret, ita dixit,*

a ca. 1. 35. q. 5.
b c. 1. de cland. deſponſ.
c Phil. 41. ad Hebr. 4.
d l. nec ab initio, l. 24. de nupt. C. §. nuptias, de nup. in authen.
e l. donationes in concubinas, l. 32. de donatin. lib. 39. F. titul. 51.
f l. ſi donationum, C. de nupt.
g l. fin. de donatio. ante nupt. C. l. 3. de iur. dot. in F.
h proxime citatis in lib.
i concil. Arelatenſi can. 6. & can. nullum, 30. quæſt. 5.
k Plutar. in præcept. connubial. lib.
l Geneſ. 29. Iudic. c. 14.
m Plinius, lib. 8. c. 48.
n Plini. lib. 16. c. 18.
o Plin. lib. 15. c. 22.
p Plini. lib. 18. cap. 3.
q Plinius, lib. 28. c. 9.
r Plin. lib. 29. cap. 2.
s Strabo, lib. 15. Geogra.
t Tob. cap. 7.
v Iul. Capitol. in Galienis duobus.

Ite,

Ite, ait, ô pueri pariter sudate medullis
Omnibus inter vos: non murmura vestra columba,
Brachia non hedera, non vincant oscula concha,.

24 Huc pertinet vxoris legitimæ species, apud Romanos, quæ ita per manum mariti tantùm fiebat materfamilias, & transibat in familiam mariti, prolatis, certo ritu adhibito, verbis conceptis. Tres enim apud Romanos vxores ducendæ formulæ, per coëmptionem, per confarreationem, & per vsum. Per coëmptionem fiebat materfamilias, & veniebat in manum mariti vxor, vt ex Cicerone docemur [a], dum ait, *si ita Fabia pecunia legata est à viro, si ei viro materfamilias esset, si ea in manum non conuenerit, nihil debetur: genus enim est vxor, eius dua forma: vna matrumfamilias, ha sunt, qua in manum conuenerunt, altera earum, qua tantummodo vxores habentur.* Coëmptione *fiebant ista nuptia*, vt ait Boëtius [b] ex Vlpiani institutionibus, *dum sese coëmendo inuicem interrogabant: vir ita, An sibi mulier materfamilias esse vellet? Illa respondebat, velle. Mulier, An sibi vir paterfam. esse vellet? Ille velle respondebat. Itaque mulier viri conueniebat in manum, & erat materfamilias viro, loco filia: & ita mulier illa postea erat in manu mancipióque, id est, potestate mariti.* Sic Seruius Sulpitius apud Gellium [c], pellicem appellatam ait libro de dotibus, probrosamque habitam, quæ iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipióq; alia matrimonij causa foret, etenim transibat in potestatem mariti, vel particeps cum patre fiebat

25 potestatis conuentione. Manus namque arbitrium & potestatem significat [d], sicuti inde & manumissio [e], & emancipatio [f], dicũtur liberationes à potesta-

26 te dominica vel paterna. Coëmptio autem illa, erat simulata quædam distractio potestatis, qua tenebatur mulier antequã nuberet, & ex qua in potestatem aliam mariti scilicet, traducebatur. Siquidem sui iuris antiquis nunquã

27 fœmina erat, sed semper in tutela alicuius erat, vt M. Portius Cato pro lege Oppia apud Liuium dixit [g], maiores voluisse nullam nec minimam quidem rem sine authoritate fœminas agere, sed in parentum, fratrúmue, aut liberorum esse potestate, vt Cicero scribat, non potuisse sine tutore obligari [h], nisi

28 Vestales essent: nam tunc eximebantur à potestate ex lege Numæ [i], proinde

29 vt ait Euripides,

γυνὴ μὲν ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων,
οὐ τῶν τεκόντων ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ λέχους, i.
Mulier egressa domum paternam,
Non est amplius parentum, sed mariti.

Quod apud Romanos coëmptione fiebat: Nam coëmptione simulata, in alienatione rerum qualicunque, moris erat etiam antiquis vti: veluti in emancipatione liberorum ante Iustinianum & Anastasium [k]. In emancipatione familiæ, per æs & libram testamento facto [l]. Liberabantur & à sacris

30 res, & profanæ fiebant per coëmptionem sacrorum, vt notat Cicero [m]. Carolus Sigonius [n] ex Varrone refert rationem coëmptionis, vt veteri lege Romanorum nubẽtes mulieres tres asses ad virum deferrent, atq; vnũ, quem in manu tenebant, tanquam emendi causa marito dare solitas: alium, quẽ in pede habebãt, in foco larium familiarium ponere: tertium in sacciperio cùm cõdidissent compito vicinali resignare. Igitur & vxor, quæ matrisfa. nomen habebat, præter matrimoniũ, pactũ in manu mariti faciebat de familia: ideò matremfamil. eam solam appellatam ait Gellius [o], quæ in mariti manu mancipióque, aut in eius, in cuius maritus manu mancipióq; esset: quoniam non in matrimonium tantùm, sed in familiam quoque mariti & in sui hæredis venisset. Quæ annotanda pro iure vxorũ, & præsciri iussit Cicero [p], defendenti earum lites, dum ait, *Neque illud est mirandum, qui, quibus verbis coëmptio fiat, nesciat, eundem eum mulieris, qua coëmptionem fecerit, causam posse defendere.* Neque etiam solùm nuptias, quæ per coëmptionem fiebant, in manu mariti fieri inuenio, sed & illas, quæ per farreationem fiebant: modò

E vera

a Cic. in topic.
b Boët. in 2. topicor.
c Gelli. lib. 4. noct. cap. 3.
d vt apud Pompo. l. 2. de orig. iur. in prin. lib. 1. P. titu. 2.
e Vlpia. l. 4. de iust. & iur. eod. lib. §. 1. de libert. lib. 1. Instit. iur. ciuil. tit. 5.
f Iustinia. in l. fin. de emancip. libero. li. 8. titu 49. § praterea, quib. mod. ius pat. pot. sol. libr. 1. Institut.
g Liuius, libr. 44.
h Cice. pro Cecinna.
i Plutar. in Numa.
k l. fin. & pen. de emancip. libero. C. § praterea, quib. mo. ius pat. pot. sol. ap. Instit.
l § 1. de testa. ordin. lib. 2. Instit. tit. 10.
m Cice. pro Murena.
n Caro. Sigõ. de antiq. iure Roman. capit. 9.
o Gellius, lib. 18. c. 6.
p Cic. 1. de orat.

vera sint quæ tribuuntur Vlpiano in vndetriginta libris, qui ex corpore eius collecti dicuntur: is enim ibi scribit [a], *farre conuenitur in manum certis verbis, & testibus decem præsentibus, & solemni sacrificio facto, in quo panis farreus quoque adhibetur*. Cæterùm nuptias, quæ fiebant per farreationem, quidam dixerunt, proprias esse, tantúmque frequentatas apud Gentilium pontifices ducentes vxores, ideóque sacras nuptias dictas. Verùm melius opinor illas omnibus quibuscunq; vel volentibus communes fuisse. Deinde tamen omissam earum solemnitatem farris adiiciendi, & subrogatam in eius locum coëmptionē existimo, & ita exoleuisse, retentis tamen in coëmptione cæteris confarrationi additis solemnibus, vique & efficacia. Quod ex collatione rituum coëmptionis, & effectu & solemnibus nuptiarum confarrationis facilè est colligere. Sic enim de istis loquitur Dionys. Halicarnass. [b], *Romulus constitutione redegit vxores ad decentem modestiam: ea fuit talis. Mulierem nuptam quæ iuxta sacratas leges conuenisset cum viro, ei participem esse possessionum & sacrorum omnium. Nominabant autem prisci Romani sacras nuptias, vocabulo suo, farracia: quia coniuges vescerentur eodem farre, quod nos Græci Zeam dicimus: & quemadmodum nostri homines antiquissimam hordeaceam frugem ratæ, hordeo, quod molam salsam vocant, hostias initiant: ita Romani quoduis sacrificium igne adolendum respergunt farre, quippè qui hoc genus antiquissimum existimant & honoratissimum. Manet enim is mos hodiéque, nec quicquam est additum ad frugalitatem pristinam. Hæc sanè inter virum & vxorem communio primi & sacri quondam habiti cibi, atque fortunæ quamuis opimæ, à communi farre nomen inuenit, vinculum efficiens indissolubile: nec vlla res tale coniugium dirimere poterat. Ita lex hæc mulieres nuptas non habentes quò se vertant aliò, cogebat vnius mariti se attemperare moribus, viros item sic habere mulieres, vt rem necessariam, nullóque diuellendam tempore: vxor enim pudica & marito semper obsequens, æquè ac ille domus erat domina, & in eius defuncti bona succedebat heres, sicut parentis filia, ex asse quidem, si is liberis carens ac intestatus decederet: quod si prolem haberet, ex æquo cum liberis: si autem aliquid peccaret, pœnam luebat ex mariti læsi arbitrio, &c.* Hæc Dionysius ad verba, quæ ostendunt matrisfamilias dignitatem & authoritatem fuisse, & in nuptiis quæ per farrationem fiebant. Neque tempore Romuli alias iustas nuptias puto fuisse: quod mihi confirmare videtur Plinius [c]. *Quin & in sacris*, inquit, *nihil religiosius confarrationis vinculo erat, nouæq; nuptæ farreum præferebant*. Idémque [d], ex adoreo seu farre fuisse antiquis cibum scribit. Quibus si iungas quod superius attuli ex Vlpiani [e] selectis, & farre conueniri solitum in manum mariti mulieres, intelliges nos posse verè asserere coëmptionem successisse in locum farris. Iure tamen pandectarum receptum est, & recentiori, matresfamilias etiam dici, quæ sint honestis moribus mulieres, siue illæ sint viduæ, siue innuptæ vel nuptæ, teste Paulo [f]. Item & eas, quæ non sunt in potestate patris secundum Vlpianum [g]. Cæterùm quæ essent nuptiæ vsu tantùm contractæ, constat ex eo, quòd tradant [h], vsu mulierem dictam matrimonium contrahere, quando ea tutoribus authoribus, cum marito matrimonij causa conueniebat, & per annum impletum apud eum remanebat, qua conuentione non interrupta vsu dicebatur capta: quod si per trinoctium abiisset, interrupta vsucapio erat, & dicta vsurpata mulier. Verùm contestatio præcedebat in hoc genere vxoris inter virum & vxorem, quòd sobolis procreandæ causa coirent: alioquin enim si honesta esset, & ingenua ea, cum qua coniungeretur quis sine ea testatione, quod non ea mente vt vxorem haberet, vxor præsumebatur, & pro ea erat: testatione autem præcedente, non vxor, sed concubina olim permissa, dicebatur, authore Martiano iurisconsul. [i]. Et certè melius est, vt non annumeremus has concubinatus testationes, inter matrimonij coniunctiones, quia illæ à matrimonio per solubile vinculum differunt, vt notat Vlpianus [k]. Nisi dicamus matrimonium illegitimum cum Callistrato:

32 33 34 35 36

[a] Vlp. in tit. tit. 9. de iis qui in manu sunt.

[b] Diony. Halic. libr. 2. Histo. Roma.

[c] Plinius, lib. 18. c. 2.

[d] Plin. lib. 18. c. 8.

[e] Vlpia. libr. titulo. titul. 9. de iis quæ in manu sunt.

[f] Paulus, l. pronunciatione, l. 46. §. matremfam. de verb. sig. lib. 50. P. tit. 16.

[g] Vlp. l. nam ciuium Romanorum, l. 4. de iis qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. P. tit. 6.

[h] Gellius, lib. 3. c. 2. Sigonius, li. de antiquo iure Romanorum cap. 9.

[i] Martia. l. 3. de concubi. lib. 25. P. tit. 7. l. in libera, l. 24. de rit. nupt.

[k] Vlp. in l. 1. de concubi. in P.

37 strato[a]: & vxorem vulgarē concubinā, quando ea quæ se in concubinatum dedit mulier, matronæ nomen non amisit: sic enim opinor Vlpianum intelligendum, qui ex hac coniunctione adulterium quoque esse existimat[b]. 38 Siquidem & illa loco vxoris erat honesta concubina iure illo Pãdectarum. Et proinde tempore quo quis vxorem habet, inquit Iulius Paulus[c], concubinam habere non potest: & concubina ab vxore solo delicto separatur. Quod & statuit edicto Constantinus[d], *populo emisso, nemini licentia concedatur*, inquit, *constante matrimonio concubinam penes se habere.* Quod & firmauit Iustinianus[e]. 39 Sicuti nec licuit hoc iure Romanorum ad similitudinem vxoris habere, nisi vnam concubinam[f], quæ tamen extra personā patroni matrisf. honestarē non habebat[g]. Sed de concubinis suo loco latius. Et hæc pauca de ritibus Romanorum in nuptiis sufficiant, quando hodie & tempore iuris Cæsarei abierit ab vsu conuentio in manum, cōfarreario[h], & iure Christiano concu- 40 binatus, & vxoris temporariæ vsus. Omittam autem consultò recensere reliquos ritus, qui vt plerunque ab iisdem Romanis solemnibus & præstantiorū nuptiis adhibebātur, qui colligi possunt ex libro 2. Lucani, dū agit de Martiæ & Catonis nuptiis: quia parum, aut nihil, ad necessitatem matrimonij, & ad iuris quod tractamus quæstiones pertinere videbantur, veluti auspicia, aquæ 41 & ignis tactus, qui fiebat à noua nupta, de quo Plutar[i]. Meminit & Scæuola Iurisconf. nuptias celebratas igne & aqua adhibita[k], veluti cum symbolo generationis. Nam philosophorum quorundam opinio est, ex horum mixtione illam fieri agni actionem, terræ patiendi vim, tradentes: vel forsan quia monere volebant antiqui ærumnarum cumulum in nuptiis esse. Nam vt Græcus quidam ait, θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ, κακὰ τρία, *mare, ignis, mulier, mala tria.* Non persequar ea quæ de raptu fiebant, qui Sabinarum referebat coniugia prima, non Thalassi viri nominationem, dum nupta primùm domum ingrediebatur, per hastam pilorum discriminationem, singuli virginalis solutionem, aliáque quæ classici bonarum literarū authores fusè persequun- 42 tur[l]. Feruntur & plures diuersarum nationum ritus[m], Cymbri, vt aiunt, vbi depactum erat matrimonium, vngues resecabant, & sponsus sponsæ, & cōtrà, sponsa sponso, segmenta dono mittebat: quæ si mutuò acceptarentur, matrimonium ratum erat, atque tunc simul veluti coniuges conueniebant. 43 Inter Teutonicos, vxor marito, maritus vicissim vxori capillos radebat, in 44 quo faciendo consensus, nuptias perficiebat. Apud Armenios, sponsus scindebat extremum auriculæ dexteræ sponsæ, sponsa autem sponso extremum 45 sinistræ: & hoc solo ritu perficiebatur matrimonium. Apud Elamitas sponsi & sponsæ mutuò sibi vsque ad sanguinem pungebant digitum cordis, præ- 46 sentibus inuitatis, & ita firmabatur matrimonium. Apud Numidas, vterque coniugum spuebat in terram, & luto inde facto in symbolum matrimonij, frontes mutuò inungebant. Daci mutuò se amplectebantur, & iis qui adstabant nouum nomen imponebant: quod si hilarè acciperent, ratum erat matrimonium. Apud Hungaros, sponsi mutuò sibi imagunculas argenteas præmittebant, quibus receptis iucundè, nuptiæ celebrabantur. Mos apud Sicionitas, vt futurus vir calceum pedis dexteri sponsæ mitteret, sponsa autem sponso sinistri. Apud Tarentinos, proximis vtrinque in conuiuium vocatis, perficiebant matrimonium, manducantibus sponso & sponsa eadem manu. Scythæ mutuò sibi tangebant primùm pedes, pòst genua, dehinc cubitos, frontes, oculos, aures, & tandem se exosculabātur, eóque ritu in perpetuum firmabatur matrimonium. Apud Cardienses, sacerdotes ad domum mariti 47 ibant, vbi conueniebat mulier, ibíque accendebant ignem, quod nunquam extingui, saltem dum viuerent, debebat: nam si extingueretur, fiebat diuortium, & erat instar repudij, nisi simul quadraginta annis vixissent: indéque abiit in prouerbium, pro repudio aquam igni iniicere.

[a] Callistr. l. pen. § 6. ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
[b] Vlp. l. si vxor, l. 13. ad l. Iul. de adult. lib. 48. P. titu. 5.
[c] Iulius Paul. lib. 2. recept. sent. tit. 23. de concubinis.
[d] Constant. l. 1. de cō cub lib. 5. C. titul. 26.
[e] Iustin. l. fin. § fin. commu. de manu. miss. lib. 7. titu. 15.
[f] § considerauimus, in fine de trien. & semisse in authen. colla. 3.
[g] Martia. l. stuprum, l. 41. de rit. nupt. lib. 23. titu. 2.
[h] Cornel. Tacit. li. 4.
[i] Plut. in problem.
[k] Scæuo. in l. Seia. l. 65. § 1. de donat. int. vir. & vxo.
[l] Plut. in Romulo.
[m] de quib. vide Bocatium, lib. de nupt. & lib. inscriptum, *le parangon de verto* cap. 4.

Rationes, cur nuptiæ duorum tantùm, & quare tot ritibus & cæremoniis initientur & probentur. Caput 6.

1 *Deus matrimonium duorum in paradiso iunxit, nouerũt & Ethnici à Deo inductũ.*
2 *Ratio secunda, matrimonia inducta ad cohibendam vagam, & ferinam venerem.*
3 *Lex Papia Poppea de vetitis virorum sexagenariorum & mulierum quinquagenariarum nuptijs sublata. pariendi mulieribus annus quinquagesimus, terminus hominum sexagesimus generandi.*
4 *Papia Poppea legibus plura capita, & à quibus emendata.*
5 *Lex Papia Poppea à quibus lata.*
6 *Lex Papia & lex Poppea diuersa:*
Poppea de frequentandis matrimonijs.
Papia de iure ciuitatis.
7 *Papia lex de dicendo testimonio.*
8 *Papia Pompeia lex.*
9 *Papia de sexagenarijs & quinquagenarijs non coniungendis à Tyberio abrogata & à Seuero, quia vltra eam ætatem generare homines possunt.*
10 *Masinissa post 86. annos filium generauit: Cato Censorius post 80. Cornelia post 62. & de Sarra & Elisabetha.*
11 *Generationis inhibitæ, naturales causæ.*
12 *Senibus nuptiæ quare permissæ.*
13 *Papia lex decimarum ab ijs qui liberos non haberent sublata. Idem num. 14.*
14 *Vxores ducuntur, quoque in auxilium vitæ,*
15 *Vxoris bona vtilitatei,*
16 *Vxoris peruersitas à coniugio deterret, & quæ illa.*
17 *Cum vxore marito duo boni dies tantum.*
18 *Vxor malum necessarium,*
19 *Vxor cæca, maritus surdus, quietum faciunt matrimonium.*
20 *Nuptiæ inductæ etiam ad prolis certitudinem, & quare ea exigitur: filij probatio est incerta, nisi à nuptijs.*
21 *Filios proprios magis quàm alienos & seipsos patres diligunt.*
22 *Filij remedium necessariæ successioni.*
23 *Filios non procreare pœna illegitimi matrimonij, vel susceptos non amare.*
24 *Per filios nomen posteritati consecramus.*
25 *Filij debent esse similes parentibus.*
26 *Filij causa laborum parentum, & quod acquirant.*
27 *Filiorum suppositio prohibita: eáque duplici modo fit.*
28 *Subiiciendi partus techna ex Aristophane.*
29 *Virginitas præferenda nuptijs.*
30 *Nuptias reprobantes fuerunt hæretici Marcion, Euchratitæ, Origenij.*
31 *Nuptias bonas negantium opinio vbi damnata.*
32 *Nuptiarum bona.*
33 *Nuptis multa imposita, & habentibus liberos.*
34 *Matrimonij serotini & inhonesti actio:*
35 *Nupti in palmaria denegata mensa & honor.*
36 *Cælibes Romæ mulctati,*
37 *Papia lex contra cælibes sublata.*
38 *Filios habentibus priuilegia & immunitates concessa, quid apud Romanos, & alias nationes.*
39 *Spartiatæ excubijs liberabant tres dantem filios reipub.*
40 *Priuilegia & fauores matrimonij remissiuè.*

SED discutiamus paucis rationibus, cur antiqui nuptiarum ritus & mysteria duorum tantùm coniugum, regulis ita seriis concluserunt: quibus annectere poterit quilibet, quæ Lactantius [a], Xenophon [b], & Aristoteles [c] communioni illi vxorũ Socraticæ obiecerunt. Prior itaque erit ab authoritate Dei, & volũtate eius, quæ certior & venerabilior & sapiẽtior omnib⁹ omniũ hominũ quantumuis philosophantium sententiis esse debet: is enim cõiugiũ duorũ instituit cum cõtestatione prophetica, hoc est, *os ex ossibus meis &c* [d]. In loco quod peccatũ non potuit ferre, in paradiso videlicet, vnde peccantes primi parentes pulsi sunt, magnúmq; in hoc sacramentũ sacramento significatũ vnionis Dei cũ vnica sponsa ecclesia [e]. Et D. Paul [f]. *honorabile connubiũ in omnibus, & thorus immaculatus: fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.* Et Dionysius Halicarnasseus [g], qui verũ Deũ ignorabat, matrimonij inuentionẽ diis tribuit. Lege quoq; Athenæus [h] sancitũ fuisse dicit, vt symposia nuptiarũ tẽpore celebrarẽtur, Deorũ nuptialium gratia, & quasi testimonij cuiusdam. Quò fit, vt neque cælibes, ob Dei numen interesse nuptiis legitimis recusent, sicuti & dominus noster, dominus Iesus Christus interfuit in Cana Galileæ [i]. Sic Coluthus Thebeus Lycopolitanus [k], in nuptiis Thetidis & Pelei, fingit quoque studiosam & tetricam alioquin Mineruã adfuisse, *καὶ βριμίην τρυφάλειαν ἀπὸ κροτάφοιο μεθεῖσα ἐς γάμον ὡμάρτησε, γάμων ἀδίδακτος Ἀθήνη*, *l. & horrendam galeam ex capite deponens, ad nuptias secuta est, licèt nuptiarũ expers Minerua.*

Vnde secunda alia ratio nascitur, matrimonia quoq; permissa & probata ad euitandã vagam illam more ferarum & canum cõmixtionem, & ad remediũ eorum qui continere nequeunt, quos melius est nubere quàm vri [l], vt ideo vnaquæq; virũ suum habeat, quisq; vxorẽ propriã [m]. Sic non solũ ad sobolem procreandã, sed & ad cohibendos motus illos venereos [n]. Et ita D. Chrisost. *propter cõcupiscentias iuuenilis ætatis*, inquit, *dominus noster sciens naturæ infirmitatẽ, nuptias dedit, & sanciuit, vt ab illicito concubitu abstineretur* [o]. Quamobrẽ sublata meritò fuit lex Iulia & Papia quæ prolem tantùm considerans, sexagenarios vxores ducere prohibebat, velut steriles, & prolificationi minus idoneos, ex sãctione Iustiniani [p]. Et ea quæ quinquagenarias quoq; à nuptiis remouebat [q]: eadẽ ratione, quã & Dionysi. Halicarnas. sequitur, existimans quinquagesimũ annũ esse pariendi terminũ, nec vlterius ferre vterũ fœminã [r]. Meminit eius legis Lactantius [s], dum de falsorum deorum agit. *Non illepide*, ait, *Seneca in libris moralibus philosophiæ: quid ergo est, inquit, quare apud poëtas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere? vtrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulã imposuit? an impetrauit ius trium liberorum? &c.* Papiam Poppeam legem multa continentem capita primus emendauit Augustus sub finem dierum & imperij, vt testatur Cornelius Tacitus [t]. Non tamẽ satis constat, à quo & quando lata fuerit: siquidem Isidorus [v] scribit, sub Octauiano Cæsare suffectos consules Papium & Pompeium legem tulisse, quæ à nomine eorum dicta sit Papia & Pompeia, continentem patrum præmia pro suscipiendis liberis. Alij à Q. Aemilio Papo, qui cum C. Fabritio Lucino consul fuit. Alij à C. Pap. tribu. pleb. de quo meminit Appianus [x]. Et Ioannes Cuspinianus in commentariis in Aurelij Cassiodori consules [y], arguit hunc erroris, quòd nunquam isti fuerint simul consules inuenti, vultque eam olim anteà tulisse Papium Poppeum. Dio [z] tamen scribit, hanc legem Papiam Poppeam, de maritandis ordinibus latam à M. Papio. Mutilo, & Q. Poppeo [a], qui in parte eius anni ab vrbe condita septingentesimi sexagesimi primi consules erant, secundum Bartholomeũ Marlianum patritium Mediolanensem in annalibus Consulum & Dictatorum [a]. Qui & distinctionem ponendam inter legem Papiam, & legem Poppeam contendit, nec simul Papiam Poppeam dicendum esse, & duas eas fuisse: alterámque contra adulteros Papium, & alteram Poppeum de frequentandis matrimoniis tulisse. Tamen Philippus Beroaldus

a Lact. Firmia. lib. 1. diuinar. instit. c. 11.
b Xenophon, in œconomic.
c Aristot. 2. politic.
d Genes. 2. can. 1. 32. quæst. 7. can. denique, 16 dist. can. sicut. §. 1. 32. q. 2.
e ad Ephes. c. 5. cap. debitũ, de bigam.
f ad Hebræ. cap. 13.
g Diony. in præcep. de oratio. nupt. cõstruct.
h Athen. lib. 5. Gymnos. cap. 1.
i Ioan. cap. 2.
k Coluthus Thebeus in ἁρπαγῇ τῆς Ἑλένης, in raptu Helenæ vers. 30.
l 1. Corinth. 7. can. nuptiarum, 27. q. 1.
m 1. Corinth. 7.
n can. sicut non omnes, §. 1. 32. q. 2.
o D. Chrisosto. homil. 39. in Genesim tomo 1.
p Iustinia. l. sancimus, l. 27. de nupt. libr. 5. C. ita. 4.
q Iustin. l. si maior. l. 12. de legit. hæred. lib. 6 C. tit. 57.
r Dionys. Halicar. li. 4 antiq. Roma.
s Lactant. libr. 1. de fal. relig. c. 16.
t Cor. Tac. lib. 3. annal.
v Isido. in 4.
x Appia. libr. 1. bello. ciuil. Ludouic. Charondas in catalogo legum antiquarum, in lege Iulia, & alijs legibus ciuitatis Romanæ.
y in anno ab vrbe 761. sub Q. Sulpitio & Cn. Pompeio.
z Dio Cassius, libr. 56.
a Marl. in cõsulib. anni ab vrbe 761.

simul iungit pro eadem Papiam Pompeiam apud Suetonium [a]. Fuit & altera lex Papia, quæ peregrinos à iure ciuitatis repellebat, vt Cicero meminit [b], & alij [c]. Disponebat & circa Vestalium consecrationem Papia, vt viginti legerentur prius à Pontif. Maximo, vt scribit Gellius [d]. Licet & alia capita legis Papiæ obseruare in iure, partim expuncta, vt & quædam Alexander ab Alexan. annotauit [e], qui etiam semper legit legem Papiam & Pompeiam. Erat & aliud caput legis Iuliæ & Papiæ iudiciorum publicorum, ne alicui inuito denunciaretur, vt testimonium dicat aduersus socerum, generum, vitricum, & similes personas, quas Paulus Iurisc. refert [f]. Quædam & Alciatus de lege Papia pulchrè pertractat [g]. Et fuerũt tot alia legis Papiæ Poppææ capita, vt non possim non induci legendum esse Papiæ Pompeiæ potius à Cn. Pompeio, qui in turbulento statu triumuiratus, leges reformauit. Sic enim Cornelius Tacitus in annalibus, *ubi post Sullam dictatorem, multas aboleuisse & induxisse leges & postea altas Lepidum scripsit, & redditam licentiam tribunis, quo vellent populum agitandi: & cùm plures essent leges in corruptissima republica, tunc*, inquit, *Cn. Pompeius tertiùm consul corrigendis moribus delectus, & grauior remedijs, quàm delicta erant, suarúmque legum author ac subuersor, quæ armis tuebatur, armis amisit.* Sic ab hoc qui plura capita addit Papia Pompeia dici lex potest. Verùm quod ad institutam tractationem pertinet, inter alia capita eius, illud erat: quod sexagenariis, & supra hanc ætatem, turpe ducere vxorem visum, & ad procreandos liberos inconueniens. Cuius capitis primùm constituit vacationem, pro cuiusque ciuis conditione, Claudius Tiberius Cæsar [h]: & posteà, edicto abrogauit [i]. Seuerus etiam imperator leges Papias exclusit, quas etiam Tertulianus [k] vanissimas appellat. Siquidẽ & Aristoteles [l] asserit etiam post sexagesimum annum, & septuagenarium generare posse: *mares* inquit, *plurimi ad sexagesimum generant, quem si excesserint, ad septuagesimum vsque procedunt.* Et alibi [m], *finem vt plurimum gignendi viris annum ait septuagesimum, mulieribus quinquagesimum.* Prodidit & Plinius [n] literis Masinissam regem post octoginta sex annos generasse filium nomine Methymathinũ: & Catonem Censorium, octogesimo exacto è filia Salonij clientis sui: ex Cornelia Scipionum gentis, Volusium Saturninũ post sexagesimum secundũ annum: & octogesimum quintum apud ignobiles, vulgarẽ reperiri generationẽ. De Masinissa testatur quoque Solinus [o]. Sunt & exẽpla in sacra pagina Abrahæ & Saræ [p], & Elizabeth matris D. Ioannis Baptistæ [q]. Et quamuis Aristoteles [r], & Galenus [s] tradant, semine carere ægros, propter imbecillitatem: senes, quia non potest eorum natura satis concoquere: pueros, propter incrementum in quod consumunt. Nihilominus tamen qui sint senes isti ita debiles, manet in controuersia: siquidẽ alij aliis citius vel tardius senescũt, aliique aliis natura robustiore vel infirmiore sunt. Vt non immeritò quoque plenius abrogata fuerit illa lex à Iustiniano Christiano, vt suprà docuimus, & nuptiæ quoque istis senibus permissæ fuerunt: cùm & illi stimulis cupidinis possint incendi, & inde peccandi daretur occasio, si concubitu licito vti illis non liceret. Et quanquam ille concubitus generationi inefficax sit senum, tamen ad peccandum, & ad delictum extra matrimonium esset dispositus, vt ideo nec prolem aliquando consideremus in nuptiis. Sicuti, & in hac parte lex Papia alio capite abrogata ab Honorio & Theodosio, quæ decimas exigebat à relictis vxori vel marito, ex quorum coniugio nulli geniti essent liberi [t]. Succurrit huic emendationi, tertia ratio nuptiarum, vt matrimonium inductum sit, non tam ad sedandam libidinem, vel ad prolem producendam, quantum in auxilium maritorum & coniugum. Et ideo in Genesi [v] mulieris scriptum est, cùm de homine creanda esset, faciamus ei adiutorium simile. Si quidem in illa societate coniugali partito onere solicitudines, & curæ, & molestiæ, leuius feruntur. Et vt dicebat Hierocles [x], οὐδὲν οὕτω φορτικόν ἐστιν τῶν ὄντων, ὥστε μὴ ῥᾴστον

Marginal numbers: 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14

[a] Phil. Beroal. in c. 23. & 39. Claud Cæsaris apud Suetonium.
[b] Cic. in officijs, & pro Archia poëta, & 4. ad Atticum, & pro L. Cornel. Bal.
[c] Val. Maxi. libr. 3. c. 4. in Perpen.
[d] Gellius, lib 1. c. 12.
[e] libr. 4. genial. dier. cap. 22.
[f] Paul. in l. 4. de testib. lib. 22. P. tit. 5.
[g] Alciat libr 3. dispunct. cap. 8.
[h] Sueto. in Claudio, cap 23.
[i] Suet. in Clau c. 23.
[k] Tertul. in Apologet.
[l] Aristot. 7. de animal. histor. cap. 6.
[m] Aristo 7. polit. cap. 16.
[n] Plin. lib. 7. cap. 14.
[o] Solinus Poly histor.
[p] Genes. 18.
[q] Lucæ 1.
[r] Aristot. 1. de generat. animal. cap. 18.
[s] Gale. libr. 2. de tuend. sanit.
[t] l. 2. de infirmand. pœn. cœlib. & orbita. libr. 8. C. tit. 58.
[v] Genes. 2.
[x] Hierocl. in lib. nuptia.

ῥᾶστον τῶν συμφερόντων γε ἀνδρί καὶ γυναικί, καὶ κοινῇ φέρειν ἐνὸς βουλομένοις, id est, *nihil tam onerosum est, quod vir & uxor non facillimè ferant concordes, & communi opera*
15 *quicquid est ferre volentes.* Octauianus apud Dionem [a], optimam rem esse vxorem pudicam, ait, domus custodem, administratricem & nutricem liberorum, quæ & sanum exhilarare, & ægrum curare, lætis vtenti socia esse, aduersis consolari possit: iuuentutis nimiam animi naturam coërcere, effætam senectæ authoritatem temperare. Hinc prolis iocunditatem, animi & corporis paterni imaginem, vt alter tute ex te nascaris, hinc successorem, reipublicæq; magnam vtilitatem, & artes omni opera tractatas. Aristoteles [b] quoque hoc firmat his verbis, *homo natura magis coniugale animal est, quàm ciuile: quanto prius & necessarium magis est domus quàm ciuitas, & procreatio communior animalibus. Atque cæterorum quidem animalium, hic societatis est terminus: homines autem coniugium subeunt, non solùm procreationis sed eorum etiam gratia, quæ ad ipsam conferunt vitam. Officia namq; continuò sunt diuisa, atque alia viri, alia sunt vxoris: Opem itaque mutuò ferunt, res proprias in commune ponentes. Quapropter hac in amicitia vtilitas inest, atque voluptas. Erit autem & ob virtutem etiam amicitia, si boni sint: est enim vtriusque virtus, atque hoc ipso gaudebunt. Filij autē parentū vincula sunt & nexus: filij namq; bonū est vtriusq; commune: ipsum autem commune continet.* Et Columella [c], *sed qualiscunque villico cōtubernalis mulier assignāda est, quæ eum cōtineat, & in quibusdā tamen rebus eum adiuuet.* Ideo iure ciuili, vxor
16 tenetur & operas suas præstare mariro, & eius vtilitati [d]. Scio tamen plerosque ob mores potissimum istius ætatis mulierum corruptissimos, qui vix, rarò, aut nunquam ad sympathiam coniugalem conuenire queunt, quiue suo arbitrio viuere, imperare, dominari, & agere volunt, calamitatum & infortunij & miseriarum initium, matrimonio iungi & perpetuis molestiis colla dare, acerbissimum putent. Quibus & responderi potest, prius deligendam esse vxorem, quàm ducendam, cognoscendam, quàm amandam: & sæpius malitiæ & contemptus vxoris, esse stultitiam & fatuitatem maritorum, qui
17 non nouerint cum vxoria opera authoritatem viri retinere. Etsi quis à natura mulierum, vt mala proprietate quadam vrgeat & instet, duos tantùm dies matrimonio gratos & suaues esse; vnum, cùm vxor ducitur: alium, cùm mortua effertur, vt dicebat Hipponax; & vt Chæremas sepelire vxorem, quàm
18 ducere melius: Respondebo cum Susarione [e],

κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως ὦ δημόται,
οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ·
καὶ γὰρ τὸ γῆμαι, καὶ τὸ μὴ γῆμαι, κακόν, id est,
Malum sunt mulieres, verumtamen ô populares
Hoc sine malo domum inhabitare non licet,
Nam & vxorem ducere, & non ducere malum est.

Sed, vt ait D. Ambrosius [f], non est vitium, mulieris esse, quod nascitur, sed vitium viri quærere, quo sæpè tentetur. Neque res reiiciendæ sunt, quòd interdum incautis officere solent: nihil enim adeò est vtile, quod aliquid secum non adferat incommodi. Sic enim mala bonis coniuncta sunt, & dolores voluptatibus, ne quis obliuiscatur se mortalem, si omnia ex voto suc-
19 cederent. Erit & vnicum remedium prudentiæ in coniugij tolerantia addendum, vt maritus fiat surdus, mulier autem cæca: Sic enim Alphonsus Hispaniarum rex, matrimonium exigi tranquillè & sine querela posse di-
20 xit [g]. Quarta nuptiarum introducendarum & conseruandarum ratio est, prolis certitudo, quam habere permagni interest: primùm, ob curam & solicitudinem maiorem liberorum, quos quis diligentius conseruat, nutrit, & instruit, dum suos nouit, vel tales esse sibi persuadet ob nuptias. Filium enim definimus, quem nuptiæ demonstrant [h]: alioquin enim difficilis, imò ferè impossibilis filiationis probatio dicitur [i]. Vt & illi, qui ex concubitu promiscuo meretricis, patrem habere non censeantur: non quidem quòd

a Dion Cassius. lib. 56 histo. Roma.
b Aristo. ethic. ad Nicoma. lib. 8. c. 12.
c Columel. lib. 1. de re rustica cap. 8.
d l. sicut, de operis libertorum in P.
e apud Stobæum, in nuptijs
f D. Ambros. lib. de institutio. virgi. cap. 4.
g Antonius Panor. lib. 3. de dict. Alphon. cap. 7.
h Vlpia. l. filium, 1 c. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. P. tit. 6. Paul. l. quia semper, l. 5. de in ius voc. lib. 2. P. titul. 4.
i Paul. l. Lucius, 23. de cōd. & demon. lib. 35. P. titu. 1.

patre careant, sed quòd certū demonstrare vel honestè non possint [a]: matre quidem semper [b] certa, sed patre citra nuptias incerto. Et naturale hoc est 21 omnibus animantibus suos fœtus potius diligere & nutrire, quàm alienos, veluti ex substantia propria productos. Sicuti enim nemo carnem suam vnquam odit [c], & seipsum non diligit: ita quæ suæ substantiæ sunt, non amare non potest. Terrentur ideò magis veri parentes in filiorum periculo, quam proprio [d], affectu summo gnatos amplectentes [e]. Sic Euripides in Iphigenia in Aulide [f],

δεινὸν τὸ τίκτειν, καὶ φέρει φίλτρον μέγα.
πᾶσιν τε κοινὸν ὥσθ', ὑπερκάμνειν τέκνων. id est,
Res efficax peperisse, fértque vim amoris maximam.
Omnibus namque commune est, vt pro suis maximè laborent liberis.

Lucianus [g] dicebat, successionis necessariæ inuenta fuisse remedia, filios. 22 Iuuenalis [h] pœnam illegitimi coniugij dixit, non habere liberos, vel inde susceptos non amare. 23

Interea, inquit, tormentum ingens nubentibus hæret,
Quòd nequeunt parere, & partum retinere maritos.

Siquidem & subnixum liberis dicitur matrimonium, & veluti cōfirmatum, & firmius dixit Vlpianus [i]. Et sæpè diuortium filios natos prohibere, etiam ex adulterio conceptos, docet Iuuenalis [k],

Sed mariti putati
Instabile, ac dirimi cœptum, et iam pene solutum,
Coniugium in multis domibus seruauit adulter.

Sed eò magis incenduntur parentes ad liberorum educationem, quia, vt ait 24 Callistratus [l], *filios filiásue idcirco concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earúmue, diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus.* quod assequi non posset quis, si incerta proles esset, vel alterius seminis commixtione contaminata. Similes namque, vt plerunq; solent esse filij parentibus [m]. Sic Ca- 25 tullus [n],

Liberos date: non decet
Nam vetus sine liberis
Nomen esse, sed indidem semper ingenerari.

Et vt ait Horatius [o],

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et vt Pindarus [p],

φυᾷ τὸ γενναῖον
ἐπιπρέπει ἐκ πατέρων: παισὶν λῆμα. id est,
Natura generosum
Adiacet ex patribus: liberis fiducia.

Vt inde etiam emanarit dictum, interesse maximè reipublicæ partus non subijci [q], vt ordinum dignitas & splendor familiarū degeneri familia non conspurcetur. Et Valer. Maximus [r], imprudentiæ dicit genus nullo modo ferendum, periculique tum priuatum, tum etiam publicè latè patentis infimo loco natos mendacio se clarissimis familiis inserere, quod exemplis probat. Alioquin si vxores communes, & proles esset incerta, & hæreditates, quæ 26 ex voto parantur [s] à parentibus liberis, vt dicemus Deo fauente in successionibus, contra votum illorum, ad extraneos peruenirent. Et sæpè laborare & quærere contemnerent homines, quæ communibus, non propriis, vel alienis essent relicturi, liberósque communes contemnerent: naturale quippè vitium est, negligi quod communiter possidetur [t]. Sicuti et si certus non esset parens, senescentibus parentibus rara esset in eos curandos gratia.

Sicq;

a Modest. l. vulgò cōcepti, l. 23. de sta hom. lib. 1. P. titu. 5. § si aduersus, de nupt. ap. Iustin.
b Paul. l. quia semper, l. 5. de in ius voc. in P.
c ad Ephesios, 5.
d Iust. l. isti quidem, l. 8. de eo quod met. cau. lib. 4. P. ti. tul. 2. § pen. de in vul. acto.
e L. nō filio, de curat. furio. C.
f Actu 4.
g Lucianus, in amoribus.
h Iuuenal. Saty. 2.
i Vlp. l. 3. § fin. de liber. exhib. lib. 43. P. titu. 29.
k Iuuenal. Saty. 9.
l Callistr. l. liberorū, l. 220. de verb. sig. libr. 50. P. titul. 16.
m quod disputat Aristot. lib. 1. de genera. animal. c. 16. & 18. Et de histor. animal. lib. 7. cap. 6.
n Catullus, in epitha la. Iuliæ & Mallij.
o Horat. libr. 4. carmi. Ode 4.
p Pinda. Pythio. Ode 8.
q l. super statu, de quæstio. C. l. 1. § quamuis, de ven. in spic. in P.
r Valer. Max. libr. 9. cap. 15.
s l. scripto, vnd. liber. cum similib.
t l. 2. quan. & quib. quar. pars debe. li. 10. C. titu. 34.

Sicque Phalaris ad vxorem Erythriam scribit, ὡς τίνας γὰρ αὖ τις ἀναγκαιοτέρους ἐνέκαιτο περιουσιάζειν, γυναικὸς ἢ παιδὸς ἐπιμελόμενος? *Quis*, inquit, *familiarium gratia*

27 *desideraret distescere, non habens curam vxoris vel filiorum?* Et idcirco prospiciunt leges, ne supponantur partus à mulieribus maritis, ne hæreditates proximis, vel veris liberis subripiant eorum prætextu [a]. Et hæc suppositio fit dupliciter: siue dum se fingit mulier à marito concepisse, & tamen ab alio concepit, cuius datur accusatio etiam ea prægnante, sed suspenso iudicio, donec edatur interdum partus, ne quod præiudicium fieret nato, vt ait Paulus [b], interdum minimè si natus [c]. Aliquando suppositio fit, dum se peperisse mulier fingit viro, & non peperit, sed aliundè partum editum sibi subiicit. Quamobrem proditum est edictum, de ventre inspiciendo, vt constat ex l. 1. eius tituli. Extat iudicium sapiens Salomonis [d], in ea specie & hypothesi, inter meretrices, quarum vna occiso puero suo & imprudenter suffocato, alterius sibi vindicabat, suum dicens, & vt talem petens. Meminit de supponendi arte mulierum Aristophanes, in celebrantibus cerealia.

28 *Alteram* (inquit vna mulierium) *quæ dicebat dolores partus habere mulier*
Per decem dies, donec emit infantem.
Maritus autem obibat vrbem, medicamenta celerem partum facientia emens,
Intulit autem anus in olla infantem,
Vt ne clamaret cera obturatum:
Deinde vt annuit capite anus quæ ferebat, vxor statim clamat,
Abi, abi, iam enim, ô vir, mihi videor
Paritura esse: imum ventrem enim infans calcibus percussit.
Et hic quidem lætatus cucurrit: hæc verò extraxit
Ex ore infantis cerulam, ille verò clamauit. &c.

Scribit Luithprandrus [e], Hugonem regem Italiæ metuentem, ne Lambertus Marchio Thusciæ, filius Bertæ matris suæ, sibi regnum eriperet, dixisse, & supposuisse qui dicerent, Bertam Addelberto viro suo nullum filium peperisse, sed ab aliis mulieribus clam acceptos, simulato partu Lambertum & Guidonem sibi supposuisse, quatenus post mortem Addelberti sibi non deessent filij, quorum adiutorio omnem potentiam possideret. Post continen-

29 tiæ & virginitatis præstantiam, nuptiæ valdè honorandæ. *Præferimus autem sanctitatem, sine nuptiarum damnatione*, inquit Tertullianus [f], *non vt malo bonum,*

30 *sed vt bono melius.* Ex quibus, eos constat toto cœlo totáque via, vt dicitur, errasse, qui improbarunt nuptias, vt iniquas. Quemadmodum hæreticus Marcion, matrimonium vt malum & impudicitiæ negotium accusauit, vt impedientem sanctitatem, quam ipse falsò iactabat. Cùm tamen sanctitas cuiusquam, nisi post matrimonium fuerit: nec potest stare genus humanum, nisi nascantur homines, vt latè disputat Tertullianus aduersus Marcionem [g]. Damnati & hæretici Eucratitæ, dicentes palàm, nuptias esse diaboli, teste Epiphanio [h]. Item & Origenij, qui & turpes dicti, omnis libidinis mancipia, reiicientes nuptias [i]. Et Hierax, qui vt scortationes improbanit, im-

31 probatus [k]. In concilio itaque Gangrensi [l], ita cautum: *si quis vituperat nuptias, & dormientem cum viro suo fidelem ac religiosam detestatur, aut culpabilem æstimat, velut quæ regnum Dei introire non possit, anathema sit.* Et in canonibus Apostolorum [m], inhibita nuptiarum etiam βδελυγία, id est, execratio seu odium. Nota impietatis postremi seculi etiam in eo signatur à Sibylla [n], quod deficiet coniugio honor, dicens,

κ' οὐδὲ γάμος ἀμαχενῶ ὅτος ποτὲ τίμιος ἔσαι, id est.
Nec tunc coniugijs honos, auro præsente manebit.

32 Quod & apertius D. Paulus tradit ad Timoth. [o] Qui enim huic sacramento

33 & bono maledicunt, homicidæ quodammodo generis humani videntur, hostésque reipublicæ, cuius interest ciuitates repleri hominibus liberis [p], nō periuriis & impudicis moribus: & mulieres habere eximio priuilegio subnixas

a Vlp. l. 1. §. si mater, & l. 1. §. si mater, de carbon. edic. lib. 37. P. titu. 10.

b Paul. l. si ventris nomine, l. 8. de ven. in posse. mitte lib. 37. P. titu. 2.

c l. miles, §. quæ propter, de adult. in P. l. 1. §. fin. de carb. edic. in P. lib. 37. titul. 10.

d 3. Reg. 3. c. afferte mihi gladium, c. 2. de præsumptio. lib. 2. Decretal. titu. 3.

e Luithpran. libr. 3. de reb. in Europa gestis, cap. 13.

f Tertullia. lib. 1. adu. Marcio.

g Tertull. con. Marcio. lib. 1.

h Epipha. tomo 3. lib. 1. con. hæres. hære. 47.

i Epipha. tomo 3. li. 2. hære. 63.

k Idem Epipha. libr. 2. tomo 2. hære. 67.

l can. si quis vitupe-rat, & can. quicunque virginitatem 31. distin. in Syno. Gangren. ca. 1. & 9.

m in can. 51. concil. aposto.

n Sibyllinorum Oraculor. lib. 8.

o 1. ad Timoth. 4.

p l. 2. de indic. viduit. toll. lib. 6. C. l. sed si hoc, l. 61. § fin. cum 2. seq. de condit. & demonst. lib. 35. P. titu. 1.

nixas

nixas dotes, vt possint nubere [a]. Laudauit publicè Augustus [b] nuptias, quòd multitudinem augerent, quòd conueniat naturæ mortalitatem perpetua stirpis successione, quasi facem aliis subinde porrigentibus, compensare: vt qua sola re, dicebat, à diuina fœlicitate absumus, eam perennitatem mutuò inuicem nobis tradamus. Proinde idem, grauiorem mulctam innupris vtriusque sexus statuit: contráque, nuptiarum & multitudinis liberorum præmia constituit [c]. Hoc ipsum anteà leges fecerant, & posteà pariter aliquantum perseuerauit. Plato [d] in legibus suis statuit, vt nemo sine consortio matrimonij viueret in ciuitate, quinque & triginta agens annos: alioquin singulis annis, si de maiori esset censu, drachmis centum mulctaretur: si de secundo, septuaginta: si de tertio, sexaginta: si de quarto triginta: neq; honorum fore participes. Iulius Pollux scribit [e], apud Lacedæmonios fuisse actionem & iudicium serotini nimium matrimonij & inhonesti. Palmaria regione orbis nuperrimè detecti, cuius regulus dictus Pontachanus, nemini non coniugato fas est iungi in mensa, vel eadem lance vesci, aut poculo bibere, parémque coniugato se præbere, vt ait P. Martyr. [f] Olim qui cælibem vitam apud Romanos etiam degerent, censoria nota mulctabantur: veluti ingrati, exprobrante censore, quòd natura, vt legem nascendi, sic & gignendi dedisset, vt refert Valer. Maximus [g], & Cicero [h]. Lege Papia ius liberum non erat succedendi, qui cælibem ducebant vitam, donec Constātinus sua constitutione caput illud expunxit, quæ extat [i], & meminit de ea Eusebius [k]. Lex Papia præmium patribus posuit [l]. Meminit & Iuuenalis [m], cùm mulier maritum cogitantem diuortium, sic obiurgat,

33 34 35 36 37 38

Iam pater es, dedimus quod fama opponere possis.
Iura parentis habes, propter me scriberis hæres,
Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.
Commoda præterea iunguntur multa caducis,
Si numerum, si tres impleuero.

Suscipientibus liberos, plures vacationes & immunitates datæ [n]. Et pro singulis liberis à minore susceptis, tot anni ætati supplemento dati sunt [o]. Diocletianus, inter scriptos in albo decurionum, patrem, nō habenti filios præferri voluit [p]. Sed & Papinianus respondit [q], vt qui plures liberos habet, in suo collegio primus sententiam dicat, cæterósque honoris ordine præcellere. Meminit & Cornelius Tacitus [r], de lege candidatorum magistratus profrequentium, quæ statuebat, vt numerus liberorum in illis præpolleret. Sunt & alia iura, & priuilegia vnius, duorum, trium, quatuor, quinque, & plurium liberorum, quæ hic non addam: eò quòd proprio libello nuperrimè explicata sint à M. Vertranio Mauro, cui titulus, De iure liberorum. Iulius Cæsar etiam aliquando legem tenuiorum, in senatum detulit, de agris diuidundis patribus, quibus ius trium liberorum esset, mercedem popularis beneuolentiæ iam inde meditatus: cuius tamen sententiæ multi restiterunt in Senatu, vt scripsit Appianus [s]. Et Augustus Cæsar, proprium locum honoris causa in theatro maritis distinxit [t]. Iulius Scipio, cùm in seditionibus & bellis conspiceret multitudinem interiisse, præmia etiam proposuit iis, qui multos liberos procreassent [v]. Columella [x] dabat fœminis rusticis, quibus tres erant liberi, vacationem: quibus plures, libertatem. Apud Persas rex mittebat munera singulis annis, vt strenuo ei, qui plures sustulisset liberos, teste Herodoto [y]. Erant & Romæ homines, qui generationi filiorum vacabant, qui proletarij dicebantur: qui nisi magna vrgente necessitate ad prælium ibant, vt scribit Orosius [z]. Lex est Spartianis, vt qui tres filios suppeditaret reipu. ab excubiis liber esset: qui verò quinque ab omnibus publicis officiis immunitatem haberet, Aelianus [a] & Aristoteles [b]. Apud Massilienses nemo inter τιμούχους, id est, sexcentos viros, qui moderabantur rempubl. creari poterat, nisi haberet liberos, & ex ciuium sanguine tertiam per generationem ortus fuisset,

39

a l. 3. sol. matr. P.
b Dion, lib. 56.
c Idem lib. 54.
d Plato, libr. 6. de legib.
e Iul. Pollux, libr. 8. Onomast.
f Petrus Martyr, in orbe nouo de insul. nuper inuētis.
g Val. Max. lib. 2. c. 4.
h Cice. 3. de legib.
i l. 3. de inform. pœn. cœliba. lib. 8. C. tit. 58.
k Eusebius, libr. 4. de vita Constanti.
l ca. quædam leges, 2. distin.
m Saty. 9. Iuuenal.
n l. 8. de his qui numero lib. se excus. lib. 10. C. titul. 51. l. 2. de vacat. muner. l. 3. qui numero libe. se excu. C. §. 1. de excusat. tuto. ap. Iustinia.
o l. 2. de minor. 25. an. P.
p l. in albo, l. 9. de decurio. lib. 10. C. titu. 31.
q Papinia. l. spurij, l. 6. de decurio. libr. 50 P. titu. 15.
r Cornel. Tac. lib. 2. annal.
s Appia. Alex. lib. 2. bello ciuil.
t Sueto. Tranq. in Augusto. cap. 44.
v Dion Cassius, lib. 43. Histor. Roma.
x Columel. libr. 1. de re rusti. cap. 8.
y Herod. in 1.
z Oros. lib. 4. cap. 1.
a Aelia. lib. 6. cap. 5.
b Aristot. lib. 2. polit. cap. 7.

ſet, vt author Strabo [a]. Priuilegia fauoréſque matrimonij colliguntur à Bartholomeo Chaſſaneo, ad conſuetudines Burgundiæ ad tit. *des droictz apartenans à gens mariez*, In princip. Rubri.

[a] Strabo. lib. 4. Geog.

De iuſtis, & prohibitis nuptijs propter ætatem coniugum. Cap. 7.

1. *Iuſtæ nuptiæ quæ.*
2. *Iuſtæ nuptiæ exigunt ætatem legitimam coniugum.*
3. *Aetas nuptiarum Platoni, & Ariſtoteli legitima.*
4. *Immaturæ ætatis coitus, mala.*
5. *Medicorum & Romanorum generandi tempus definitum.*
6. *Citius pubeſcunt & intereunt fœminæ viris, quare.*
7. *Puberes ea potentia coëundi in nuptijs conſiderantur.*
8. *Malitia in nuptijs ſupplet ætatem. Puella vitiata in ſeptimo anno. Macrobiorum fœminæ pariunt ſeptimo anno; Caliquæ, quinquennes.*
9. *Puer nouennis nutricem impregnanit. Phares genuit Ezron nouem annos natus. Salomon in vndecimo Roboamum. Achaz decimo Ezechiam.*
10. *Ex inſpectione corporis pubertas, poſteà ex annis determinata.*
11. *Plena pubertas octodecim in viris.*
12. *Vxor legitima annis duodecim.*
13. *Nuptiæ factæ ante ætatem legitimam non valent, Nec iure ſponſaliorum, num. 15.*
14. *Nubenda ſponſo nuda exhibita, & ſponſus nudus ſponſæ Vtopia.*

1 ENcomia, rationéſque nuptiarum, & quæ proximè de nuptiis liberis dicta ſunt, de iuſtis & non prohibitis, intelligi debent. Iuſtas autem nuptias contrahunt, qui ſecundum præcepta legum coëunt [b], Et inde filij legitimi & naturales [c]: vt contrà, iniuſtæ nuptiæ, quæ contra eadem præcepta fiunt, nec nomine matrimonij dignæ, nec qui inde nati ſunt, appellatione filij legitimi digni ſunt [d]. Cæterùm præcepta legum in hac tractatione & prohibitoria ſunt, & diſponunt etiam ritum, quem in contrahendo ſeruari deſiderant: vbi quoque & prohibitio ineſt, ne aduerſus præſcripta quiſquam moliatur. Deſiderant igitur legitimam ætatem in nuptiis contrahen-
2 dis, omnia iura: verumtamē in ea determināda, vel pro more regionum cōſeruato, vel alia quadā ſingulari ratione, variant. Quorū aliqua ſummatim
3 capita ſubnotabimus. Plato [e], à triceſimo vſq; ad triceſimum quintū annū, ætatem matrimonio mari idoneā dixit. Ariſtoteles [f], mulieres 18. anno: ma-
4 res, circa ætatem 36. annorum coniungi oportere. Alioquin immaturas nuptias gignere corpora puſilla, facere mulieres veneri nimium indulgentes, vt citius ei aſſuetas: & omnibus iuuenibus animalibus partus eſſe imperfectos, quia ſemen nutritioni corporis adhuc inſeruiat. Apud Germanos, qui dutiſſimè impuberes remanſiſſent, maximam inter ſuos ferebant laudem. Hoc ali ſtaturam, ali vires, neruóſque confirmari putabant. Intra verò annum vigeſimum fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habebant rebus, vt ait Iulius Cæſar [g]. Heſiodus item ſic ſcribit [h],

ὡραῖος δὲ γυναῖκα τέον ποτὶ οἶκον ἄγεσθαι,
μήτε τριηκόντων ἐτέων μάλα πόλλ' ἀπολείπων,
μήτ' ἐπιθεὶς μάλα πολλά, γάμος δέ τοι ὥριος οὗτος,
ἡ δὲ γυνὴ τέτορ' ἡβώη, πέμπτῳ δὲ γαμοῖτο, id eſt,

[b] §. 1. de nupt. libr. 1. Inſtitut.
[c] l. filium, de his qui ſunt ſui vel al. iuri. lib. 1. ff. c. per. qui filij ſint legit. libr. 4. Decretal. §. 1. de patr. poteſt.
[d] l. qui contra de inceſt. nupt. lib. 5. C. §. ſi quis aduerſus, de nupt. ap. Inſtitu.
[e] Plato, 4. & 6. de legib.
[f] Ariſtot. 7. Polit. c. 16.
[g] li. 6. de bell. Galli.
[h] Heſiod. in ergis.

Aetate matura vxorem ducito domum,
Neque minor multò nata triginta annis,
Neque multò maior, ista enim tempestiua sunt nuptiæ,
Virgo verò pubescens anno decimo quarto, nubat decimoquinto.

Generandi in nuptiis causa præcipua est, quare ætas apud Physicos & Medicos constituitur eius, ad minus 13. annorum & vnius diei, in masculis. D. Augustinus adolescétiam [a] nec decennem generare posse contendit [b]. Romani duodennem virginem magis aptam matrimonio, quàm maiorem rati sunt: vtpote magis ad iugum maritale consuescendum idoneam, vt scribit Plutarchus [c]. Citius autem pubescunt fœminæ viris, cuius rationes notat Aristoteles [d]. Intra parentem fœmina tempore longiore conficitur, quàm mas: vbi in lucem venerint, celerius fœminæ quàm mares. Nam & pubes, & vigor, & senectus fœminis prius venit, quàm maribus: sunt enim fœminæ sua natura debiliores, frigidioresque, & sexum fœmineum quasi læsionem naturalem, & detrimentum esse putandum est. Intus igitur tardè, præ sua frigiditate discernuntur: hæc etenim discretio, concoctio est. Calor autem concoquit, & quod calidius, id concoctu facilius. Sed foris propter suam debilitatem, citò ad ætatis florem senectamq; perueniunt. Etenim omnia minora, vt in artis operibus, sic in naturæ, citius ad finem deueniunt. Proinde qui iura constituerunt, & rem accuratius considerarunt, definierũt masculos puberes, fœminas viri potentes esse debere [e], scilicet vt possent esse ad prolem idonei. Et proinde iuris pontificij antistites statuunt pubertatem, in potentia coëundi, non in annorum numero: vt pubes dicatur qui generare potest [f]. Atq; in controuersiis matrimonij, num cognita aliqua sit, non habetur ratio ætatis, sed ad signa ipsa virginitatis indaganda committi solent mulieres eius artis peritæ [g], qui per aspectum corporis iudicant. Et commixtio solet anticipare tempus pubertatis [h]. Et in istis malitia supplet ætatem [i]. Succurrit quod ex mulieribus celebrantibus Cerealia apud Aristophanem vna sic ait [k];

Ego enim ipsa primum, vt ne alia dicam,
Conscia sum mihi ipsi multorum malorum. Illud verò certè
Indignissimum est, cùm sponsa quidem sui tres dies,
Et maritus apud me erat dormiens, erat mihi amicus,
Qui quidem me vitiauit septem annorum existentem. &c.

Refert Plinius [l], Macrobiorum, quibus Mandrorum nomen dedit Clitarchus, fœminas septimo ætatis anno parere, senectam quadragesimo accedere. In Calingis eiusdem Indiæ fœminas quinquennes concipere, octauum vitæ annum non excedere. Notat Gregorius in Dialogis, puerum nouẽnem suam nutricem impregnasse [m]. Scribitur apud Hebræos, quòd Phares filius Iudæ genuit Ezron, cùm tantùm nouem annos haberet [n]. Item Salomon in 11. anno genuit Roboam. Nam Roboam successit patri Salomoni, agens annum 40. [o] Salomon autem, dum vitam & regnum deseruit, erat annorum 52. anno autem 12. regnum suscepit [p]. & 40. tantùm tenuit [q]. Achaz etiam procreauit decennis Ezechiam, nam anno 20. ætatis regnum consecutus, administrauit sexdecim: Sic obiit anno vitæ suæ 36. [r] Iã autẽ Ezechias patri successerat in regno, natus annos 25 [s]. Et D. Hieronymus [t], præmissa tamen obtestatione, commemorat mulierculam, alioqui prouectam, factam fuisse à puero decenni grauidam. Fuit & aliquando apud Romanos & mos receptus, ex aspectu corporis iudicari pubertatem viri [v], non autem mulieris: verùm sicut in muliere, ita & in viro posteà turpe visum: & decreta est certa annorum ætas, qua vt plerunque, vterq; sexus solet pubescere: in fœminis duodecim annorum, in viris quatuordecim [x]. Quanquam & plena pubertas ad generandum idonea, dicta etiam fuerit 18. annorum [y]. Quod & posteà receptum est in iure pontificio, nisi de potestate generandi controuersia iudicia

[Margin numbers: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12]

a D. Augusti. lib. 16. de ciuit. Dei c. fin. & in Psal. 104.
b D. Augusti. lib. 15. de ciuita. c. 12. & 15.
c Plutar. in vitis, in comparat. Numæ & Lycur.
d Aristot. libr. 4. de generat. animal. capit. 6.
e c. 2. de despon. impub. lib. 4. Decret. titu. 2. §. 1. de nupt.
f cap. 3. § fin. de desponsat. impub.
g Gregor. 8. c. proposuisti, cap. 4 & Honor. 3. c. causam matrimonij, c. 14 de probatio. libr. 2. Decreta. tit. 19. ca. nec aliqua, 27. q. 1.
h c. à nobis, cap. 9. & c. attestationes, 10. de desponsat. impub.
i c. de illis qui in minori, cap. 9. de desponsat. impub. l. 3. si min. se maio. dixer. C.
k Aristoph. in Cerealib.
l Plin. lib. 7. cap. 2.
m glo. in sum. 22 q. 2.
n in libro Seder olã Zutha.
o 3. Reg. 14.
p 3 Reg. c. 2.
q 3. Reg. 11.
r 4. Reg. 16.
s d. cap. 16. 4. Reg.
t D. Hierony. epistn. ad Vitalem.
v l. minor 25. an. de minorib. P.
x § 1. quib. mod. tut. finit. apud Iustin. l. fin. quan. tut. vel curat. esse desi. libr. 5. C. titu 60.
y l. minorem, de adoptio. l. arrogatio, §. 3. eod. titu. lib. 1. P.

iudicialis moueretur, citra quam & duodennes mulieres puberes, & 14. annorum viros, eamque ætatem nuptiis desiderari rati sunt[a]. Sicuti & iura ciuilia[b]. Ideo responsum[c], minorem annis duodecim nuptã, tunc legitimam vxorem fore, cùm apud virum duodecim annos impleuisset. Quamobrẽ si ante illam ætatem nuptiæ factæ sunt, illæ non iure matrimonij, sed iure sponsaliorum valebunt: si quidẽ præcesserint sponsalia: quod si non præcesserint neque valent nuptiæ iure sponsaliorum, quia non ea mens fuit agentium, neque iure nuptiarũ, quia lex improbat, nisi posteà ratæ sint. Hocq; expressè respondit Vlpia.[d] ex sententia Iuliani. Neque enim quod voluerunt facere potuerunt, scilicet matrimonium in minori ætate, in qua deest legitimus consensus: neque quod potuerunt facere, scilicet sponsalia, voluerunt. Quamobrem ex regulis iuris cõmunis, nihil actum videtur validè: duo enim sunt, quæ actum perficiunt concurrentia, volũtas, & potestas; quorum altero deficiẽte, & actus caret actione & effectu[e]. Quare & notabile, vt si intra illã ætatem per verba de præsenti facta fuerint sponsalia, quæ insolubilia diximus, liceat pœnitere perueniente minorẽ ad illam ætatẽ: si tamẽ perseuerauerint
14 post ætatem minorem, non licet[f]. Refert Thomas Morus[g] apud Vtopienses insulanos fœminas non ante 12. annum nubere, mares non nisi expletis 14. Mulierémque ducendam, siue virginẽ, siue viduam, sponso futuro
15 nudã exhiberi: itẽ futurum maritum vxori nudum. Dion Cassius[h] Octauium Augustũ summopere cauisse tradit, ne pactiones matrimoniales fierẽt de ea, quæ decem non esset, néue producerentur post sponsalia vltra biennium: maximè, quòd ij, qui ante fecissent, detectum est animo percipiendi fructus bonorum vxoris, cùm matrimonij rem ipsam non exhiberent, fecisse.

a c. 2. & 3. & c. attestationes, de desp. impub. c. 3. de decle. pueror.

b §. 3. de nuptijs.

c Pompo. l. 4. de rit. nup. lib. 23. P. tit. 2.

d Vlp. l. quæsitum, l. 9. de sponsal. libr. 23. P. titu. 1.

e L. 3. de iur. codicil. in P. l. multum interest, si quis alt. vel sibi C. cap. cùm super, c. 23. de offi. deleg. libr. 1. Decret. titu. 29.

f c. de illis quæ infra, c. 7. & c. à nobis, c. 2. cum si. glo. de despons. imp. c. 1. de sponsal. cap. 2. per totum de despon. impub. in 6.

g Tho. Mor. libr. 2. Vtopiæ.

h Dion libr. 54. Histor. Roma.

De consanguinitate & affinitate in genere.

Caput 8.

1. *Proximitas sanguinis nuptias vetitas facit & impias.*
2. *Cognatio quid.*
3. *Cognationis diuisio Aristoteli in naturalem & ciuilem.*
4. *Cognatio naturalis alia approbata à lege, alia non.*
5. *Vulgò quæsiti & serui natura habent cognationem, non iure ciuili.*
6. *Cognatio vel propinquitas ciuilis quæ, quotuplex spiritualis & temporalis, & quæ, & de mixta.*
7. *Affinitas propinquitas mixta quid.*
8. *Ordo naturalis cognationis & graduum.*
9. *Gradus quid.*

PROXIMITAS sanguinis, nuptias quæ per se bonæ sunt, improbas & impias inter certas personas constituit, cum quibus lex & natura abhorrent coniunctionem. Qua in re in primis oportet moneri iuuenem, ad hæc intelligenda, necessariã illi cognationem esse graduũ cognationis, de qua posteà proprio capite dicemus, quámque luculenter docent iurisconsulti sub titulo 11. lib. 38. P[i]. De gradibus affinitatis, vel affinibus, vt dicunt scribi in pandectis Florentinis. In quem coniectanea quædam vtilia edidit Georgius Viuiennus Antuerpianus. Et sub eodem titulo Iustinianus[k], & Demetrius Chomathenus[l]. In summa tamen monebo cognationis finitionem, & diuisionem, & ordinem. Cognati communiter dici putantur, quòd quasi vnà communitérue nati, vel ab eodem orti, progenitíne sint, vt ait Modestinus[m]: & vt ait Vlpianus[n] ex Labeone, quasi ex vno nati, & quasi commune nascendi habentes initium. Vocant Græci συγγενῆς, vt ait Paulus[o], & appellat etiã lex duodecim tabularũ agnatos. Verùm inter agnatos &

i Potissimum in l. 3. & 3. 9. 10.

k titu. de grad. cognatio. apud Iustinia.

l Demetrius Chomathenus, titul. de grad. consanguin. lib. 3. iur. Oriental.

m Mod. l. 4. §. 3. de grad. affinit. P.

n Vlp. l. 1. §. 1. vnd. cogn. libr. 38. P. titul. 9.

o Paul. l. iurisc. l. 10. de grad. cognat. affin. P.

cognatos interest, quòd agnati tantùm sunt, qui per patrẽ cognati ex eadem familia sunt: at cognati solùm, non agnati dicentur illi, qui per fœminas coniunguntur. Quò fit, vt ius agnationis aliud à iure cognationis, vt in specie sumpta cognatione, vt explicat Paul. Iurisc.[a] & Modestinus[b]. Diuidimus autem cum Iulio Polluce[c], Aristoteles verò[d] cognationem, quam Græci vocant συγγένειαν, diuidi in eã, quæ est κατὰ αἷμα, & eam, quæ est κατ' ἀγχιστείαν κατ' ἐπιγαμίαν tradit, id est, in eam, quæ per necessitudinẽ sanguinis, & eam, quæ per affinitatẽ coniungitur. Theophilus[e] vocat ἀγχιστείαν. Balsamon autem[f], συγγένειαν. Aliter diuidimus propinquitatem seu cognationem, in naturalẽ & ciuilem seu legalem, naturalis in sanguinis ex vno stipite, vel à quadã coniunctione quorundam, participatione legalis illam imitatur. Cæterùm[g] subdiuiditur vtraq; nã naturalis cognatio, & propinquitas interdum simpliciter est naturalis, à lege omnino improbata coniunctione: alia quæ habet legis etiam cõsensum. Prima per concubitus vagos & ex filiis inde ortis nascitur: estq; naturalis & vera; quæ etsi iure ciuili nõ decipiatur, tamen eius iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt[h]. Quæ naturalis est cũ legis consensu ex nuptijs nascitur iustis: & olim ex concubinatu probato ex eodem quoque oriebatur. Vulgo quæsiti sic iure ciuili (naturali tamen cõtrà) nullos habere agnatos manifestum est; cùm agnatio à patre, cognatio à matre est[i]. Hi autẽ nullum patrem habere intelliguntur, & tantùm cognati sunt sibi & matri, non consanguinei: non quòd tales patri non sint, sed quia cuj sint, incertum & inhonestum esset dici[k]. Sic in seruis, qui pro nullis iure ciuili habẽtur[l], & inter quos diximus non esse matrimoniũ[m], eo iure cognatio vix admittitur, vt nõ succedat eo iure[n]. Cognatio vel propinquitas ciuilis est, quæ ad similitudinem graduum naturalis inducta est. Ea autem vel temporalis seu secularis, vel spiritualis est: secularis ex adoptione nascitur[o]. Spiritualis dicitur ea, quæ nascitur ex susceptione infantis in sacro lauacro regenerationis seu baptismo, & confirmatione, de quã tractant summi pontifices sub titulo de cognatione spirituali lib. 4. Decretal. tit. 10. potissimũ c. fin & 30. q. 1. & 1. q. 3. & q. 4. in Decreto Bonifacij. Ex his omnibus mixta proquinquitas fit affinitas, quæ gradibus nõ continetur, propterea quòd trium generum habet complexum, vt ait Demetrius Chomathenus Archiepiscopus Bulgariæ[p]. Affines sunt viri & vxoris cognati inter se, dicti ab eo, quòd duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias, id est, ratione illarum copulãtur: & altera cognatio sic ad alterius cognationis finem accedit, & limitem. Sitque initium ibi & causa cõiungendæ affinitatis ex nuptiis, vt ait Modestinus[q]. Ideóq; vir & vxor affines non sunt[r], nec dicuntur: eò quòd illi iuncti sunt. & quod iunctum & confusum est, fines aut terminos non habet. Sed qui proximè illos sequuntur, adfines, secundúmque gradum proximitatis vel cognationis eodem gradu adfines consanguinei erunt. Accedit & affinitati, alia affinitas interdum; quæ est cum affinibus coniunctio aliorum, qualis in vxore quæ fuit privigni, apud Papinianum[s]. Ex ordine autem naturalis cognitionis & gradibus cæteræ cognationes normã generaliter suscipiunt. Ordo eius in lineam rectam & obliquas siue laterales descendentes distribuitur. Linea illa recta, in duas æquales, puncto in medio diuiditur: in superiorem & inferiorem partem[t]. Ex hoc puncto laterales quoque incipiunt, & eius puncti ratione, gradus fiunt & numerantur. Gradus porrò ad similitudinem scalarum, locorúmue procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id est, in eum qui quasi ex eo nascitur, transeamus, vt ait Paulus[v]. Quando ex puncto mediæ lineæ suprà ascendimus, gradus ascendentium numeramus ordine, primum, secundum, tertium &c. Quando descendimus, descendentium primum, secundum, tertium &c. Quando à puncto ad latus declinamus, dicimus collateralium primum, secundum, tertium &c. In primo gradu si constituas filium de quo quæratur, erunt pater, mater; in secundo, auus, auia, tam patris, quàm matris: in tertio, proauus

3 4 5 6 7 8 9

[a] Paul. d. Iurisconsultus.
[b] Mode. l. inter agnatos, l. 5. vnd. legit. lib. 38. P. tit. 8.
[c] Iul. Pollux, libr. 3. Onomast. cap. 1.
[d] Aristo. lib. 3. Polit.
[e] Theophil. libr. Inst. tit. 6.
[f] Balsa. Nomocan. titul. 13 cap. 2.
[g] Modest. l. 4. §. cognationis substantia, de grad. affinit. P. §. 1. de success. cognat. lib. 3. Instit. titul. 5.
[h] l. iura sanguinis, de reg. iur. & l. ... agnationis, vnde ...
[i] l. ... & vulgo ... de suis & legitimis, ...
[k] Modest. l. vulgò conceptos, 23. de stat. hom. P. lib. 1. tit. 4.
[l] l. quod attinet, de reg. iur.
[m] ... in nuptiar. fynoni.
[n] l. 1. §. 2. vnd. cog. in P. Paul. Iurisconsultus, l. 10. §. nomen cognationis, de grad. affinit.
[o] Vlp. l. 1. §. cognationem, vnd. cogn. lib. 38. P. tit. 9. Modest. l. 4. §. agnationis, & §. 10 adoptionem, de grad. affinit. 10 P.
[p] Demet. Choma. in lib. 3. iur. oriet. tit. περὶ βαθμῶν συγγενείας.
[q] Modest. l. 4. §. affines, de grad. affinit. P.
[r] glo. in l. affinitatis, commun. de success. lib. 6. C. titu. 58.
[s] Papin. in l. vxorem, l. 15. de rit. nupt. libr. 23. P. titu. 2.
[t] Paul. in l. stemmata, l. 9. de grad. affinit.
[v] Paulus l. fin. §. gradus autem, eod.

proauus proauia patris & matris &c. Si de patre & descendentibus agatur, erit in primo, descendentium linea, filius filia: in secundo, nepos neptis: in tertio, pronepos & proneptis &c Ex filijs & filiabus nati deinceps, vtrinque faciunt laterales cognationes, prout te docent exempla & enumerationes Caij & Pauli [a], & Iustiniani [b], & Demetrij Chomatheni. Quomodo autem numerandi sint gradus iure ciuili & canonico, vide glo. ad l. Iurisc. l. 10. §. parentes, ad verba, item liberi, de gradib. affinit. Affinitatis gradus, illis ipsis, quibus cognatio naturalis, perpenduntur, sed diuersa habent nomina: per se tamen nullos habent gradus affinitas. Nomina autem harum distinctionum, socer socrus, gener nurus, nouerca vitricus, priuignus priuigna [c], &c.

[a] Caius, in l. 1. & Paul. l. fin. de grad. cognat.

[b] Instit. §. 1. de grad. cog. & seq. §§.

[c] Modesti. l. non facile, l. 4. de grad. affinit.

De personarum distinctione, quæ ex coniunctione maris & fœminæ nascitur: & de consanguinitate vel cognatione. Cap. 9.

Lib. 4. Decretal. tit. 14. Lib. 38. P. tit. 11. Lib. 3. Institut. tit. 6.

1 *Ex nuptiarum coniunctione consanguinei, & affines.*
2 *Consanguinei qui.*
3 *συγγένεια & affinitas & consanguinitas est.*
4 *Cognatio quid.*
5 *Cognatio duplex, ciuilis & naturalis & mixta.*
6 *Cognatio naturalis etiam per fœminas orta vulgò conceptis.*
7 *Cognatio diuisa, in cognationem, & agnationem.*
8 *Cognatio amittitur seruitute quomodo.*
9 *Cognatio ciuilis quæ, seu legitima quæ ex adoptione.*
10 *Ciuilis cognatio quoque spiritualis ex baptismo & confirmatione.*
11 *Cognatio mixta naturalis & ciuilis ex nuptijs legitimis, diuisa in cognationem, & agnationem.*
12 *Agnatorum & cognatorum differentia.*
13 *Cognationis nomē generale, pertinet, ad parentis liberos, & propinquorū ex latere.*
14 *Ascendentes & descendentes qui.*
15 *Parentes & maiores qui.*
16 *Liberi & posteriores qui.*
17 *Laterales persona qua.*
18 *Cognatio lateralis diuisa in agnatos & cognatos, & qua personæ sint huius.*
19 *Agnationis & cognationis sublata differentia.*
20 *Tipus diuisionis stemmatum ascendentium, descendentiū, & collateralium.*
21 *Schemata & stemmata cognationum quid.*
22 *Gradus cognationum quare dicti.*
23 *Superior & inferior cognatio à primo gradu incipit; collateralis à secundo; nec habet primum.*
24 *Linea transuersalis ratione graduum duplex, æqualis & inæqualis.*
25 *Gradus numerandi diuersi modi iuris ciuilis & canonici, quare & qui. Gradus in iure pontificio, generationes dicuntur.*
26 *Cognatio vltra sextum gradum non numeratur iure ciuili, & ratio. Plura de his quæ septimo numero finem accipiunt in homine.*
27 *Gradus decimus in successionibus deferendis locum habet.*
28 *Methodus numerandi gradus in iure pontificio per generationes, & regula.*
29 *Nuptiæ prohibitæ inter descendentes & ascendentes vsque ad infinitum, in quo conueniunt ciuilia & pontificia iura.*
30 *In collateraliū gradib⁹ numerādis, differūt in nuptijs pōtificia iura & ciuilia quare.*

 Possent

POSSENT sufficere ad nuptiarũ cognitionem, quæ iam proximo capite, de consanguinitate & affinitate diximus: sed vt diligentioribus satisfaciamus, eadẽ paulò latius tractabimus. [1] Ex coniunctionibus maris & fœminæ, fiunt personarum aliæ nomẽclaturæ, quæ in duo capita reducũtur, nempe cõsanguineorũ, & affinium [a]. [2] Consanguinei sunt, ex eodem sanguine orti [b]: inde cõsanguinitas, quam Iurisc. vocant interdũ necessitudinẽ [c], aliquãdo ius sanguinis [d], Græci συγγένειαν. Et consanguineos συγγενεῖς, vt ait Paulus [e], dicũt, quos nos cognatos appellamus. [3] Verùm Paulus labi videtur, cùm Græci συγγένειαν, non tantùm ad consanguinitatẽ, sed etiam ad affinitatẽ pertinere dicant, vt ex Iulio Polluce constat [f], quam vocant κηδείαν & οἰκειότητα: recentiores ἀγχιστείαν, & Theophilus συμπενθερίαν, vt & Balsamon [g]. [4] Cognationis itaq; nomen, quod & cõsanguinitatis generale est, naturæ propagationẽ per se significãs. *Cognati*, inquit Modestinus [h], *dicti, quòd quasi vnà cõmuniterue nati, vel ab eodẽ orti progenitiue sunt*. Et ab vno initiũ habẽtes [i], naturalémq; causam cognatio habet [k]. [5] Sed quia hæc cognatio habuit in quibusdã casibus restrictionẽ & normã, idcirco bifariã diuidenda est cognatio, in naturalẽ & ciuilẽ: vnde & tertia ex his mixta oritur, ciuilis & naturalis simul [l]. [6] Cognatio naturalis per se sine ciuili cognatione, intelligitur, quæ per fœminas descendit, quæ vulgò liberos pariunt [m]. Huius generis sunt qui descendunt ex cõcubina naturales tantùm, vel spurii alij, etsi demonstrare patrem possint, non tamen honestè: quos lex ciuilis nõ agnoscit, vocátq; nõ cõsanguineos, sed proximos [n]: Natura tamẽ consanguinitatẽ eorũ demonstrat ex generatione. Etiam in legitimis cõiunctionibus, quòd pertinet ad cõiunctos & proximos, cognationis origo etiã per fœminas solas cõtingit [o]: videlicet, vt explicat Theophi [p]. quando agitur de cognatione, quæ ex latere venit. [7] Nã ea diuisa est in agnatos & cognatos. Et cognati sunt, qui per fœminã nos contingunt, vt soror eadem matre genita, & liberi eius. Natura etiam inspecta dicitur cognatio inter seruos, quamuis ius ciuile eam parum consideret [q], quia pro nullis eos habeat [r]. [8] Ideo iure ciuili cognatio amitti dicitur seruitute [s], nõ quidem, vt cognatus natura esse desinat, quia hoc fieri nõ potest ciuili ratione [t]: sed, vt iura cognationis amittat, putà succedẽdi ius, & id genus alia. Remanẽt ergo & in seruis naturales cognationes, vt ea ratione inter gradus prohibitos, natura illis vetet cõiunctiones [v], seu cõtubernia [x]. [9] Ciuilis cognatio per se, quæ etiã legitima dicitur, est, quæ sine naturali fit per adoptionẽ [y]. *Cognationẽ*, inquit Vlpia [z]. *facit etiã adoptio; quibus etenim fiet agnatus, is qui adoptatus est, eisdẽ & cognatus fiet. Nam vbicunq; de cognatis agitur ibi sic accipiemus, vt adoptione etiã cognati facti contineãtur.* Si quidem non tantũ naturales, sed etiã adoptiui iura consanguinitatis habẽt cũ his qui sunt in fami. vel in vtero, vel post mortẽ patris nati [a]. Quærũt enim per adoptionẽ fraternitatẽ [b]. [10] Ciuiles tantùm quoq; cognationes existimãdæ quæ spirituales sunt proximitates ex baptismo, & sacra chrismatis confirmatione natæ [c]: has enim digniores cognationes, quàm naturales existimamus [d]: quia per ista duo sacramenta renascitur & regeneratur homo ad vitam æternam. Quò fit etiam, vt in aliis sacramẽtis, in quibus hæc regeneratio non fit, non contrahatur paternitas vel consanguinitas spiritualis [e]. [11] Cognatio, quæ vtroq; iure consistit, id est, naturali & ciuili, est, cùm ea, iustis cõtractis nuptiis, copulatur [f]. Et hæc cognatio cùm per fœminas coniungitur, cognatio naturali nomine; cùm autem per virilem sexum, dicitur agnatio [g]. [12] *Cognati*, inquit Paulus, *& quos agnatos lex 12. tab. appellat: sed hi sunt, qui per patrem cognati ex eadem fami. sunt. Qui autẽ per fœminas coniunguntur, cognati tantùm nominantur.* Inter agnatos igitur, & cognatos, hoc interest, quod inter genus & speciẽ: nã qui est agnatus, & cognatus est: nõ vtiq; autẽ qui cognatus est, & agnatus est. Alterum enim ciuile, alterum autẽ naturale nomen est. Hoc modo Modestinus tradit, neq; affinitatẽ neq; cognationẽ esse posse, vbi nuptiæ interdictæ sunt [h]. Cæterùm vt hæc facilius intelligamus, istã legitimã & natura

a subr. de consang. & affinit. lib. 4. Decret. titu. 14.
b l. 1. § post suos, de suis & leg. hæred. libr. 38. P. titu. 17.
c l. fin. de leg. P.
d l. iura sanguinis, de reg. iur. P.
e Paul. in l. iurisconsultus, l. 10. de grad. affinit. P.
f Iulius Pollux, libr. 3. Onomast. 1.
g Balsamon Nomoca. titu. 13. cap. 2.
h Modest. in l. non facile, l. 4. § cognati, de grad. affinit.
i l. 3. vnd. cogn. libr. 48 P. tit. 9.
k § sunt autem, iuncto §. fin. de legit. agnat. tut. lib. 1. Instit. titul. 15 § qua parte, de success. cognat. lib. 3. Institut. titul. 5.
l d. l. non facilè § cognationis.
m d. § cognationis, & § 1. de legit. agn. tut.
n l. si spurius, l. 4. vnd. cogni. P.
o l. iurisconsultus, § cognationis origo, de grad. affinit. P.
p § & qui nam sint agnati, de legi. agnat. tut. lib. 1. Institut. titu. 15.
q titu. de seruil. cognat. libr. 3. Instit. titu. 7. d. l. iurisconsultus. § nouum, ver. inter agnatos, de grad. affinit. l. 1. § pertinet, vnd. cog. P.
r l. quod attinet, de reg. iur.
s § quod autem, de cap. dimi.
t l. iura sanguinis, de reg. iur. l. ius autem agnationis, de post. P. l. eas, de cap. diminut. P § sed natu ralia, de iur. natu
v § illud, de nupt. ap. Iustin.
x l. cum ancillis, C. de incest. nupt.
y d. l. non facile, § cognationis, & cap. 1. de cog. nat. leg.
z l. 1. § cognationẽ, vn. cogn.
a l. 1 § fin. de suis & legit. hæred.
b ce per adoptionẽ, 30. q. 3.
c in c. 1. c. & 3. & seq. de consang. spirit. libr. 4. Decreta. tit 11. in c. 1. 2, eod. in 6.
d can. 1. 2. 3. 30. q. 3.
e c. fin. § fin. de cogna. spirit. in 6. ca. omnes, 30 q. 1.
f Modest. in d. l. nõ facile § cognationis.
g d § cognationis, & § sunt autem, de legit agna tut.
h l. 4. § sciendum est, de grad. affinit. P.

naturalẽ cognationẽ diuidamus, ex qua consanguineorũ omniũ & ciuilium habebitur proximitatis dignotio. Cognatio itaq; nomen generale sit, quod diuidimus in parentes, liberos, & propinquos ex latere [a]. Parentum superior cognatio, siue ascendentiũ dicitur, liberorũ inferior, vel descẽdentiũ: ea quæ à latere ex transuerso vel collateraliũ, fratrũ, & eorũ qui ex his generãtur [b]. Ascendentiũ nomẽ latius diffunditur quàm parentũ: vt & liberorũ angustius, 15 quàm descendentium. Nam parẽtes apud Romanos, vsq; ad tritauũ proprio nomine appellãtur: vlteriores, qui nõ habent speciale nomen, maiores appellantur [c]. Item liberi vsque ad trinepotem, vltra hos, posteriores vocantur [d]: 16 etsi & aliquãdo quoq; liberi [e]: sicut & aliquãdo filij nomine, omnes liberos intelligimus [f]. Parentes sunt, qui nos genuerunt, pater, mater: auus, auia: proauus, proauia: & qui supra hos sunt. Liberi sunt, qui ex nobis nascũtur filius 17 filia: nepos, neptis: pronepos, proneptis: & qui infra hos sunt. Ex latere autem veniunt, qui neq; nos genuêre, neque à nobis gignũtur: sed eandẽ stirpem, & radicem nobiscũ cõmunẽ habent: veluti frater, soror, patruus, vel auunculus, 18 amita, vel matertera, & qui ex illis nascuntur. Porrò cognatio hæc, quæ ex latere venit, in duas species diuisa est, in agnatos, & cognatos. Et agnati quidem sunt, vt diximus, qui per virilem sexũ coniungũtur, veluti frater eodem fratre genitus, & liberi eius: item matertera, & liberi eius: deinde & amita. Cognati verò sunt, qui per fœminam nos contingunt, vt soror eadem matre tãtùm genita, ac liberi eius [g]: itẽ matertera, & liberi eius: tum & amitæ liberi. 19 Quæ tamen differentia hodie sublata est, & cognati omnes dicuntur æqualis 20 iuris sublata obseruatione agnationis [h]. In figuratione, seu demonstratione istarum cognationũ, iurisc. vtuntur duabus lineis ad punctũ sese intersecantibus in crucis modum, +, vbi se intersecant: pono ego stirpem, vel vnũ hominem seu punctũ & centrũ, ex quo ascendentes, descendentes, & collaterales numeres, & eorum schemata. Sic enim me docuit Paulus, dum ait [i], *Stemmata cognationũ directo limite in duas lineas separantur, quarũ altera superior, altera* 21 *inferior est: ex superiore verò & secũdo gradu transuersa linea pendent.* Stẽmata cognationum idẽ sunt ac schemata, ornamẽta videlicet & imagines personarũ, qui numerãtur à stirpe, seu ab aliquo, veluti à puncto & cẽtro, vt apud Iuuenalẽ [k],

> *Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longa*
> *Sanguine censeri, pictósque ostendere vultus*
> *Maiorum, & stantes in curribus Aemilianos?*
> *Et Curios iam dimidios, nasúmque minorem*
> *Coruini, & Galbam auriculis nasóque carentem?*
> *Quis fructus generis tabula iactare capaci*
> *Fumosos equitum cum dictatore magistros,*
> *Si coram Lepidis malè viuitur? effigies quò*
> *Tot bellatorum, si luditur alea pernox?*

Et Persius [l]: *-an liceat pulmonem rumpere ventis,*

> *Stemmate quod Thusco ramum millesime ducis,*

Et in illis cognationem esse numerandam docet etiam Ouidius [m],

> *Quid iuuat admotam per auorum nomina cœlo,*
> *Inter cognatos posse referre Iouem?*

Sic stemmata sunt coronæ, vel cellulæ orbiculatæ in tabula, vt imagines olim erant in forulis vel armariis, per lineas ordinem & seriem generis alicuius & familiæ referẽtes: vnde pro illa descriptione ordinata successiua stẽma etiam apud Græcos vsurpatur, vt apud Plutharcum [n], *καίπερ ἐξ ἀρχῆς εἰς τοῦτον κατάγεσθαι τὸ στέμματος ἀκριβῶς δοκοῦντος*, i. *quanquam generis series ab initio ad eum vsque exactè deduci videatur*. Sic Plinius [o], *expressi*, inquit, *cera vultus, singulis disponebantur armarijs, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilicia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat populus. Stemmata verò* 22 *lineis discurrebant ad imagines pictas*. Cæterùm, quia in ista diuisione linearum sunt superiores, & inferiores, & à latere singulares, priores

F 3 anti

---

a Theoph. in §. & qui nam sunt agnati, de legit. agn. tut. in suis Institut.
b §. t. de grad. cognat. l. 1. de grad. affinit. P.
c l. iurisconsultus, l. §. § parentes, de grad. affinit. l. quoque, §. fin. de in ius vocan. P.
d d. § parentes.
e l. liberorum, l. 220. de verb. signif.
f l. filij, l. 84. eod.
g d. l. iurisconsultus, §. cognationum, § 1. de legit. agn. tut. §. 3. de legit. agnat. succeß.
h §. t. de hæred. ab intest. venient. in auth. coll. 9.
i l. stemmata cognationũ, l. 9. de grad. affini.
k Iuuenal. Saty. 8.
l Persius, Saty. 6.
m Ouid. in epist. 11.
n Plutar. in vita Numæ, in princ.
o Plini. lib. 35 ca. 2.

antiquiores,& iuniores personæ: rectè dicemus, retenta metonymia ascensus & descensus,& gradus quoque, quibus ascendamus, vel descendamus,& ad latera moueamur ordine, confingi. Gradus, inquit Paulus [a], dicti sunt ad similitudinē scalarū, locorúmq; procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximū, id est, in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus. Et superior 23 quidem & inferior cognatio, iure ciuili à primo gradu incipit: at ea quæ ex transuerso numeratur, à secundo incipit [b]. Quia ex transuerso, siue à latere nullus est primus gradus. Ratione graduum, linea collateralis diuiditur in 24 duas, in æqualem & inæqualem. Aequalis, quando gradus æqualiter distant à cōmuni stipite seu centrica persona, quam antiqui vocant Petruciam. Inæqualis, quando inæqualiter distant, videlicet longius alter gradus abest à communi & centrica persona, quàm alius. In numerandi calculo, alius mo- 25 dus iuris ciuilis, alius iuris canonici: quia horum diuersi fines, ad quos stemmata ordināt [c]. Vnde & quos vocant gradus iuris ciuilis authores, canones vocant generationes. In iure ciuili tot sunt gradus inter consanguineos, quot sunt personæ ad propagationem necessariæ, vna dempta: vna porrò demitur, quia ad primum gradum est opus duabus personis,& deinde quælibet persona addita personæ facit vnum gradum. Exemplum in linea ascendentium, centrica persona & pater sunt in primo gradu, centrica & auus sunt in secundo: quia tres sunt personæ, ceotrica, pater, auus. Ex quibus si centricam adimas, erunt tantùm duæ: duo ergo gradus. Exemplū in linea descendentiū, centrica persona & filius eius, sunt in primo gradu: centrica & nepos, in secūdo: centrica & pronepos, in tertio: quia sunt quatuor personæ; deme vnam personam, residuæ erunt tres personæ,& ita tres gradus. Tertium exemplum in linea collaterali, primum, quando æqualis est: videlicet quando æquali gradu personæ, de quibus quæritur, distant à communi centrica. Illa centrica cum fratre est in secundo gradu, quia sunt tres personæ, centrica, pater,& frater: centrica cum filio patrui, in quarto: quia sunt quinque personæ computatis intermediis, nempe centrica, pater, auus, patruus, à quo descendit eius filius: tolle vnam, & supererunt quatuor quoque gradus. Exemplum quartum in linea inæquali, centrica persona,& filius fratris, sunt in tertio gradu, quia sunt quatuor personæ inibi: centrica, pater, frater,& filius fratris, quarum vna dempta, restant tres. Igitur in tertio gradu idipsum experieris in iis, qui sunt in linea materna, veluti centrica persona cum sua sorore in [illegible] gradu est, cū filia sororis in tertio, centrica cū auunculo, in tertio: quia sunt [illegible]tuor personæ, centrica, mater, auia, & auunculus. Nec refert cuius sexus sunt personæ, cum quibus fit collatio, vel quæ intermediæ sunt. Minus etiam inspicimus an mediæ sint in rerum natura, an verò mortuæ sint: an sint naturales & legitimæ simul, vel naturales tantùm [d]: vel sit status seruilis vel ingenuus in illis [e]. Etenim naturalem causam hîc obseruamus sanguinis, & fluuium generandi sequimur, ratione videlicet singularium personarum, à quibus ad proximos gradus fit transitus. Sic quoque numerant Iurisconsulti [f], In linea perpendiculari à centrica persona, vt primo gradu sint suprà pater mater infra, filius filia. Secundo suprà, auus, auia: infra, nepos, neptis; ex transuerso, frater, soror. Tertio gradu sint suprà, proauus proauia: infra, pronepos, proneptis: ex transuerso, fratris sororísque filius, & filia: conuenienter & patruus, amita, auunculus, matertera. Quarto gradu sint suprà, abauus, abauia: infra, abnepos, abneptis: ex transuerso, fratris, sororisque nepos, neptis: & conuenienter patruus magnus, amita magna, id est, aui frater & soror: item fratres patrueles, sororésque patrueles id est, qui quæue ex duobus fratribus propagantur: item consobrini, consobrinæ, id est, qui quæue ex duabus sororibus nascuntur, quasi consororini: item amitini, amitinæ, id est, qui quæue ex fratre & sorore propagantur. Sed vulgus ferè omnes istos communi appellatione consobrinos vocat. Quinto gradu sunt supra, atauus, atauia: infra, atnepos, atneptis: ex trāsuerso, fratris

[a] Paul. Iurisconsultus, l. 10. § gradus, de grad. affinit. P.

[b] § quare, de Grad. cognat. l. [illegible] de grad. affinit. P.

[c] ca. ad sedem apostolicam, 35. q. 5.

[d] Scęuola, in l. & nihil interest, l. 54 de rit. nupt. lib. 24. P. titul. 2.

[e] Paul. in l. adoptiu°, l. 4. § seruilis, eo. titul.

[f] in l. 1. 2. & 3. de grad. affi. Iustinia. in §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. de grad. cognat. ca. primo gradu, 35. q. 5. i in. [illegible] continua, l. 10. §. nunc singulos, de grad. affi. in P.

fratris & sororis pronepos, proneptis: & conueniētet, propatruus & proamita, id est, proaui frater & soror: item fratris patruelis sororis patruelis filius, filia: & similiter consobrini, consobrinæ, amitimi, amitimæ filius, filia: proprius sobrino, proprius sobrina. Isti sunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, auunculæ magnæ filius, filia, hoc est [a], patris, matrisue eius, de cuius cognatione quæritur, consobrinus, consobrina, siue pater patruelis, vel amitimus, soror patruelis, vel amitima. Sexto gradu [b] sunt suprà, tritauus, tritauia: infrà, trinepos, trineptis: ex transuerso, fratris & sororis abnepos, abneptis: & conuenienter abpatruus abamita, id est, abaui frater, & soror: abauunculus abmatertera, id est, abauiæ frater, & soror: item patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis: item fratris patruelis, sororis patruelis, consobrini, consobrinæ, amitimi, amitimæ, nepos, neptis: item propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius, filia. Qui verò ex fratribus patruelibus, aut consobrinis, aut amitimis vndiq; propagantur, ij propriè sobrini dicuntur. In septimo autem gradu, quàm multæ esse possint personæ, ex his quæ diximus, satis apparet: duplatis parētum, liberorumq; personis. Quæ volui enumerare iisdem verbis, quibus vtuntur Iurisconsulti, quòd in illis & nomina personarum, & gradus rectè

26 explicentur, vt luculentius tradi non possint. Verùm obseruandum est, tātum Iurisconsultos vsque ad sextum gradum personas enumerasse vtriusq; lineæ, & directæ, & transuersæ: nam vltrà difficile ferè est omnes eos numerare, qui ex genere sunt. Et natura vltra sextum gradum cōsistere cognationem vix patitur [c], propter nimium diffusam propagationem, quæ sanguinis substantiam communem primam dissoluisse videtur: non secus, ac fons per longas peregrinationes in mare descendens, elongatus à capite, eò minus retinet substantiæ primæ originis, quò longius ab ea discedit, terrarum, quas alluit, immutatus naturis. Et ita consanguinitas paulatim, dum sæpè propaginem ordinibus dirimit, vsque ad vltimum gradum se subtrahit, & propinquitas esse definit [d]. Addit Isidorus rationem [e], septimo gradu finiri cōsanguinitatis computationem, sicuti sex ætatibus mundi, generatio & hominis status finitur, ita propinquitas generis, tot gradibus terminetur. Possem hîc alia quæ de generatione traduntur hominis adferre, quòd septimo die semen in vtero matris conglobatur, fitq; ad capiēdam formam idoneum: & ante septimum mensem editus partus viuere nequit: post partum an victurus sit infans, septima hora decernit. A septimo die nomina infantibus olim imposita, tanquam saluti vitæ tunc fidēdum sit, pluribus ante diem septimum pereuntibus. Post septimum mensem, fiunt dētitiones: post annos septem, primi dentes cadunt, infans loquitur plenè. Annis bis septenis pubescunt. Venæ, seu arteriæ monētur numero septenario. Morborum pericula discriminat septenarius criticus decretorius. Possem & alia de septima generatione, & septenario numero tradere: sed hæc nos ab vtilioribus nos

27 remorarentur, ideò pertranseo. Et notò, vltra septimum gradum aliquoties extendi consanguinitatis considerationem, in successionibus iure proximitatis deuoluendis, videlicet ad decimum vsque [f]: & hæc in iure ciuili ser-

28 uāda sunt. At in iure pontificio paulò aliter gradus numeramus, videlicet per generationes [g]. Quomodo autem numerētur istæ generationes, & gradus, cōstituamus methodum oportet ex tribus axiomatibus. Primum, in linea recta seu perpendiculari ascendentium videlicet & descendentium, tot sunt gradus, quot sunt personæ, vna dempta, centrica videlicet, vt in iure ciuili dictum est, cum quo hæc cōcordat. Et proinde cētrica cum patre, erit in primo gradu: cum auo, in secundo: & sic in aliis, ordine graduum cōseruato. Alterum axioma ad collaterales in linea æquali pertinet, vt quoto gradu aliqui distant à communi seu cētrica persona, tātum distent à se [h]. Tertium in linea inæquali collaterali hoc, quoto gradu remotior distat à communi

[a] l. 1. eod. t.
[b] l. 3. eod. de grad. affinit.
[c] l. non facilè, l. 4. de grad. agnat.
[d] ex. 1. 35. q. 4. ca. pri mo gradu § successionis, 35. q. 5.
[e] Isido. lib. 11. Ethymologia. c. 6. d. ca. 1. 35. quæst. 5.
[f] § hoc loco, de succ. cognat. lib. 3. Instit. titu. 5. can. ad sedem §. hij verò exigilent, 35. q. 5.
[g] can. quædam, can. cōtradicimus, 35. q. 5. can. parentelæ, 35. q. 5.
[h] c. quod dilectio, e. sin. de consangui. & affinit.

ſtipite, eò diſtinguntur collatæ perſonæ, de quibus agitur inter ſe [a]. Cōueniūt ius ciuile & pontificium, in numerandis perſonis rectæ lineæ, quia vtrunque habet prohibitionem nuptiarum inter has perſonas vſque in infinitum [b]. Nō ita in collateralibus: nam iura ciuilia à pōtificiis diſſident, & ideo ſequimur ius canonicum in his [c]. Et aliter numeramus iure canonico in nuptiis gradus, reiecta ſucceſſione ad regulas ciuiles [d]. Et quia nuptiæ ſine duabus perſonis eſſe non poſſunt. Sic duo gradus legales vnum canonicum faciunt. Fratres itaque, qui ſecundum leges ſeculares dicuntur eſſe in ſecundo gradu, iuxta canones numerantur in primo: filij fratrum, qui illic numerantur in quarto, hic computantur in ſecundo: nepotes verò, qui in ſexto ibi, iſtic numerantur in tertiò: Sic deinceps qui legibus inſcribūtur in octauo & decimo, in canonibus definiuntur in quarto, & quinto: atque de reliquis ſentiēdum eſt, vt qui ſecundum canones dicuntur in ſexto vel ſeptimo, ſecundum leges accipiūtur in duodecimo, vel decimoquarto [e]. Et Zacharias Papa explicat, *Parentelæ gradus*, inquit [f], *taliter computamus, ſiquidem ego & frater meus vna generatio ſumus, primúmque gradum efficimus, nullo gradu diſtamus. Rurſus filius meus fratríſque mei filius, ſecunda generatio ſunt, ac gradum ſecundum faciunt, nec à ſe aliquo gradu ſeparantur: atque ad hunc modum cætera ſucceßiones ſunt habendæ.* 30

a d.c.fin.
b l.nuptiæ, 2. de rit. nupt. in P. §. inter eas enim, de nupt. ap. Iuſtin.
c c.non debet, de cōſan. & affinita.
d can. ad ſedem, 35. quæſt. 5.
e hæc in d.ca. ad ſedem, §. ſed vt veridicæ.
f can. parentelæ, 35. quæſt. 5.

De affinitate. Cap. 10.

1 *Affines qui.*
2 *Affinitatis gradus nulli proprij, ſed naturalis cognationis gradus imitantur.*
3 *Affinitas nulla inter coniuges, ſed principium affinitatis.*
4 *Affinium perſonarum & graduum nomina, ſocer, gener, vnde nomen priuignus, vitricus, nouerca.*
5 *Affinitas iure ciuili tantùm contrahitur ex coniunctione legitima, Iure pontificio ex naturali etiam illegitima.*
6 *Ex ſponſalibus non naſcitur affinitas, ſed proximitas publicæ honeſtatis.*
7 *Affinitas duplex, primi & ſecundi generis.*
8 *Affinitatis & publicæ honeſtatis gradus in nuptijs iure pontificio conſiderati.*
9 *Gradus in cognatione ſpirituali, qui impediunt matrimonium, & quomodo numerandi.*
10 *Compaternitas duplex, directa & obliqua.*
11 *Vtilitas tractationis conſanguinitatis & affinitatis, in quibus locum habeat.*

AFFINES ſunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quòd duæ cognationes, quæ diuerſæ inter ſe ſunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit: Namque coniungendæ affinitatis cauſa fit ex nuptiis [g]. Gradus affinitas per ſe non habet [h], reſpectu autem cognationis naturalis in coniunctione matrimonij cōtracta affinitate, affinitas gradus cognationis imitatur, vnde & gradus affinium rectè dici poſſunt [i]. Inter coniuges nulla quidem affinitas eſt [k], ſed à matrimonio eorum initium affinitatis. Nomina affinium enumerantur & explicantur à Modeſtino [l]. Socer, id eſt, viri pater, vxoríſque, ita dictus, quia generum ſibi ſociauit: mater verò eorum ſocrus appellatur. Apud Græcos propriè viri pater ἑκυρός, mater verò ἑκυρά: vxoris autem πενθερός, pater, mater autem πενθερά vocatur, inquit Modeſtinus. Scholiaſtes autem Homeri [m] duo ſuperiora nomina antiquiora putat. 1 2 3 4

g l. non facilè, l. 4. §. affines, de grad. affi. P.
h d. §. affines, verſicu. gradus.
i l. iuriſconſultus, l. 10. de grad. affinit. P.
k l. non ideò, C. de hæred. inſtitu.
l in l. 4. §. affines, de grad. affinit.
m interpres Homeri, in Iliad. γ. & χ.

pntat. Gener verò à genere, quòd ad augendum genus adhibetur maritus filiæ. Nurus filij vxor. Socer itaque vxoris meæ est pater, ego illi sum gener: socer magnus dicitur vxoris meæ auus, ego sum illius progener: & retrò pater meus vxori meæ socer est, hæc illi nurus: & auus meus socer magnus est, illa pronurus illi: item socrus mihi vxoris meæ mater est, ego illius sum gener: & prosocrus mihi, vxoris meæ auia est, & ego illius sum progener: & retrò mater mea, vxoris meæ socrus est, illa huic nurus: & auia mea socrus magna est, vxor mea illi pronurus. Priuignus, est vxoris meæ filius, ex alio patre, quàm ex me natus, ego illi vitricus: & in contrarium vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur: liberi mei illi priuigni sunt. Priuignus πρόγονος, id est, prænatus, quòd antequàm mater secundo nuberet, est progenitus. Vitricus πατρωός. Nouerca μητρυιά. Viri frater, leuir, Græcis δαήρ. Viri soror, glos, à Græco nomine γάλως. Duorum fratrum vxores, εἰνάτερες, quidam dicunt ianitrices.

5 Iure ciuili tantùm contrahitur affinitas ex coniunctione legitimarum nuptiarum, nõ alio modo, neque ex nuptiis interdictis [a]. Iure canonico affinitas contrahitur non ex nuptiis solùm, sed ex quacunq; cõiunctione naturali seu copula viri & mulieris, inter cognitã & cõsanguineos cognoscentis, inter cognoscẽtem & cõsanguineos cognitæ [b].

6 In sponsalibus autem legitimè contractis, non quidem nascitur affinitas, quæ à coniunctione oritur, sed species proximitatis, quæ dicitur nasci ex publica honestate [c]: quæ contrahitur non inter sponsos, quia sunt principium proximitatis huius, sed inter sponsum & consanguineos sponsæ, & inter sponsam & consanguineos sponsi. Non solùm si contrahantur sponsalia per verba de præsenti, sed etiam si per verba de futuro, vel inter impuberes [d]: non enim ex sponsalibus, etiam si sint contractæ per verba de præsenti nascitur siue cõiunctione affinitas [e]. In quo corrigitur ius ciuile à iure pontificio quod sequimur [f]. Sed cõtrahitur tantùm publica honestas. Cõtrahitur etiã ex spõsalibus publica honestas, licet sponsalia, alioquin pura & certa, nulla sint propter aliquod impedimentũ [g]. Declarata namq; fuit voluntas cõtrahentiũ ex actu alioquin inualido, quẽ efficere conati sunt [h]. Et in his publica honestas ab affinitate distinguitur, quamuis aliquãdo & hæc nomina cõfundantur [i]: cùm in affinitate sit publica honestas, quamuis in omni publica honestate non sit affinitas.

7 Affinitas duplex, primi & secundi generis: primi generis, ex coniunctione viri & mulieris nascitur: secundi generis, quando consanguineis affinibus alij alia affinitate iunguntur, alia secunda copulatione, exempla posteà docebunt.

8 Iure canonico in affinitate & publica honestate, gradus considerari certum est, etsi iure ciuili aliud seruari dixerimus. Itaq; per carnis copulam viri & mulieris, inter virum & consanguineas mulieris: item inter mulierem & consanguineos viri, contrahitur affinitas primi generis, in eo gradu, quo est consanguinitas, non autem inter consanguineos viri, & cõsanguineos mulieris contrahitur [k]. Ideò frater viri rectè matrimonium contrahit cum sorore vxoris fratris, aut cum alia eius consanguinea: nam hîc tantùm affinitatis ius considerat primum genus ex prima maris & fœminæ coniunctione, non secundum genus. Vt si affinis alteri iungatur affini, vt si frater tuæ vxoris, qui est tibi affinis in primo gradu & in primo genere, iungatur cum sua vxore, quæ erit tibi quoque affinis, sed in secundo genere, quod non habet prohibitionem [l]: nam & mortua tua vxore & fratre eius, potes vxorem fratris vxoris ducere. Considera rursum, nos dicere affinitatis gradus primi generis computandos esse, habita ratione eorum qui quæue coniunguntur: ideo cum his computamus gradus, non inter affines simpliciter. Veluti voca coniunctum copula Titium, & coniunctam Semproniam: soror Semproniæ est in eodem gradu cum Titio, & Titius est in secũdo gradu affinitatis cum filia sororis Semproniæ, & cum nepte eius in tertio: & sic consequenter numera gradus affinitatis Titij, cum gradibus consanguinitatis

[a] l.4.§ sciendum est, de grad. affinit.
[b] c. discretionem, & c. pen. de eo qui cogno. cõsang. vxor. suæ.
[c] c. sponsam, de spõsal. ap. Grego.
[d] d. cap. sponsam, de spons.
[e] Pauor. in d. c. sponsam
[f] cle. dispendiosam, de iudic.
[g] cap. 1. de sponsal. in 6.
[h] arg. l. fin. de reb. eorum.
[i] d. c. discretionem, & c. pen. de eo qui cogno. cons. vxo. lo.
[k] c. quod super his, de consang. & affinit. §. mariti, de nupt.
[l] cap. non debet, de consang. & affinit.

tatis Semproniæ:& contrà, gradus affinitatis Semproniæ numera cum gradibus consanguinitatis Titij [a]. Ad istos autem pertinēt potius gradus, quam ad alios affines: quia vxor & maritus, & alij qui copulantur, sunt duo in carne vna [b]: quod & de adhærētibus meretrici[b]us dixit D. Paulus [c]. Pro gradibus publicæ honestatis eadē, quæ in affinitate, obseruanda: vt per spōsalia per verba de futuro, aut de præsenti, cōtracta inter spōsum & cōsanguineas spōsę, itē inter spōsam & cōsanguineas spōsi cōtrahatur publica honestas primi generis in eo gradu, quo est cōsanguinitas [d]. In cognatione spiritali duo sunt tā- 9 tùm gradus cōsiderandi, administrorum regenerantiū, & regeneratorū Deo: vocāt iura compaternitatem, cōmaternitatem, & cōfraternitatē [e]. Appellatio quælibet satis indicat duas personas adesse singulis nominibus. In compaternitate duo patres, naturalis, & lustralis cū patre lustrali ratione baptismi: aut habita ratione sexus duo pater & mater lustrici, ideò compatres, id est, simul patres. In commaternitate duæ matres baptizati. In confraternitate baptizatus, & filij patrum aut matrum lustralium, seu spiritualium: idem de sororibus dicendum si fœminini sexus baptizatus sit, quæ consoror erit cum filia naturali patris lustralis. Soror enim & fratris appellatione cōtinetur [f]. Istæ omnes consanguinitatis species referuntur ab baptizatum, id est, eius causa sunt compatres, commatres, & confratres. Sed & habent relationem quoque ad alias personas baptizati, vt ad patrem, matrem, & fratrem naturalem [g]. Et propriè pater lustralis, cum patre naturali compater est: mater lustralis, cum matre naturali baptizati commater est. At inter patrem lustricū & matrem lustricam, non est propriè compaternitas, licèt ambo sint patres: & ideo inter eos potest esse matrimonium. Compaternitas duplex est, dire- 10 cta & obliqua: veluti diximus affinitatem primi, & secundi generis. Compaternitas est directa, eius qui filium alterius suscipit in baptismo cum patre naturali baptizati [h]. Obliqua vel ex prima orta, cùm sola vxor filium suscipit à baptismo, cuius vir & compater dicitur [i]. Ita pater naturalis baptizati, est compater non solùm cum patre lustrali, sed etiam cum eius vxore. Ita & mater naturalis non solùm commater est cum matrima, sed etiam cum eius viro [k]: sunt enim illi duo pro vna carne [l]. De horum consanguinitate sic statuit nouissimè concilium Tridentinum [m]. *Vnus tantùm siue vir siue mulier, vel ad summum vnus & vna baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos & baptizatum ipsum, & illius patrem ac matrem tantùm spiritalis cognatio contrahatur*, &c. Ea quoque cognatio, quæ ex confirmatione contrahitur, confirmantem & confirmatum, illiusq; patrem & matrem, ac tenentem non egrediatur. Et 11 hæc quæ de cōsanguinitate & affinitate dicta sunt, & personis earū, summoperè notanda sunt: cùm apud Iuriscōsultos crebrò de his recordari oporteat, & vtilis eius sit cognitio, vt in contractuum, & successionum, & iudiciorum quæstionibus: in quæstione redhibitionis gētilitiæ, dum proximior admittitur & præfertur in redhibitione [n]: Si agatur de deferenda successione intestatorum, quæ ad proximiores deuoluitur [o]: vel si quæstio de tutela legitima, quæ proximiorem sequitur agnatum vel cognatum [p]: vel de deferenda bonorum successione, vel diuidenda ea per capita, aut in stirpes [q]: vel de vocando proximiore in bonis reseruatis familiæ, vbi quæritur propinquior [r]: vel si agatur de expellendo à testimonio propinquo [s]: in feudis & aliis: Si agatur de nuptiis legitimis, inter quos possint esse, prohibitæue sint [t]. Quo de capite paulò vberius nunc dicendum est.

a Probantur, hæc in can. porro, 35. q. 5.
b d. can. porrò, cap. 2. Genes. eos, c. debitum, de bigam.
c D. Paul. 1. ad Corinth. 6.
d Panor. in c. iuuenis, de sponsal.
e In c. vlt. de cognat. spirit.
f l. tres fratres, de transact. in P.
g c. 3. de cogna. spirit. in 6.
h ca. ita, 30. q. 3.
i can. si quis ex vno, 30. q. 4.
k capit. Martinus, de cognat. spirit.
l cap. 2. Genes.
m in concil. Trid. Sessio. 8. ca. 2. reformatio.
n vt in c. constitutus, de restitutio. in integ.
o l. iurisconsultus, l. 30. de grad. affini. §. si vero, de hæred. ab intest veni. colla. 9. in authen.
p §. 3 de legit. agnat. succe. d. l. iurisconsultus.
q l. 1. §. gradatim, vnde cog. cum simil. lib.
r l. peto §. fin. de leg. 2.
s l. lege Iulia, de testi. in P.
t cap. non debet, de consang. & affinit. tota 35. q. 2. 3. 4. 5.

De prohibitione nuptiarum ratione consanguinitatis & proximitatis. Cap. II.

1 Matrimonium prohibitum inter ascendentes & descendentes vsq; ad infinitum, Inter collaterales vsque ad certum gradum.
2 Nuptiæ incestæ inter consanguineos, & Incestus vnde, & cestus quid.
3 Nefariæ & incestæ nuptiæ inter ascendentes & descendentes.
4 Pœna aduersus contrahentes incestas nuptias.
5 Persæ miscebantur illorum lege etiam cum matribus, & contrahunt nuptias.
6 Semiramis legem tulit, licere & cum matribus & alijs consanguineis nuptias contrahere.
7 Oedipodis calamitas ob matrem vxorem ductam, etiam inscius.
8 Climeneus filiam Harpalycem vxorem duxit, & mala inde consecuta.
9 Pœmandri & matris eius concubitus vindicta diuina.
10 Incestuosi alij principes, & monstra humanæ naturæ.
11 Fratris & sororis nuptiæ apud quos fuerunt permissæ.
12 Moses iussit proximis nubere mulieres, lex eadem Atheniensibus.
13 Lex de non ducenda vxore sorore, vel filia sororis, & pronepte.
14 Duorum fratrum filij & filiæ num coniungi matrimonio possunt. Gradus prohibitionis nuptiarum.
15 Gradus nubendi consanguineorum vsque ad septimum.
16 Salica lex de proximorum coniunctione.
17 Impedimenta legalis coniunctionis.
18 Impedimenta inter consanguineos spirituales cuius sint gradus, ratione Baptismi, & Confirmationis.
19 Cognatio pœnitentiæ seu confessionis non egreditur personas confitentium.
20 Nuptiæ quo gradu affinitatis prohibentur.
21 In gradibus nuptiarum prohibitarum cõputãdis affinibus variatum quomodo est. Frater fratri suscitabat prolem, iure Mosaico, quod correctum est. Domus excalceati quid.
22 Affinitas primi generis prohibet nuptias, non secundi.
23 In gradibus prohibitis dispensat summus pontifex solus, & potestatem nubendi dat, in certis tamen, non in omnibus.

1 HIS PRÆCOGNITIS, dicimus nuptias ratione cõsanguinitatis, & cognationis prohiberi inter ascendentes quidem & descendentes gradus lineæ rectæ, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, matrem & filium, auiam & nepotem, & vsq; in infinitum [a]: inter collaterales autem, vsque ad certos graduum limites [b]. 2 Dicunturq; hæ coniũctiones vnico nomine, incestæ [c], quasi non castæ, secundum Nonium: vel non venere iusta initiatæ. Cestum enim seu cingulum veneris, dicebãt annorum legitimorum initium, vt ait Angel. Politianus [d]: vel quod zonæ, quas virgines solebant deferre, quæ soluebantur à maritis iustè solutæ non essent, indicat Ouidius [e]:

Cui mea virginitas auibus libata sinistris.
Castáque fallaci Zona reuincta manu.

Possuntq; dici omnes nuptiæ, quæ legitimæ non sunt, incestæ: vt notat glossa ad rubricam de incest. nupt. C. Sed & expressè id respondit Paul. Iurisconsultus.

[a] Caius, l. nuptiæ, l. 53. & l. fin. de rit. nupt. lib. 23. P. & et gu nnu omnes, de nup. Diocle. & Maxi. l. nemini, l. 17. de nupt. lib. 5. C. titu. 4. §. fin. quib. mod. nat. effi. sui, in authen. col. 7.
[b] tot. titul. de incest. nupt. lib. 5. C. titul. 5. l. fin. si nupt. ex rescr. peta. lib. 5. C. titu. 8. Paul. l. incestu, l. 52. de rit. nupt.
[c] prædictis iuribus.
[d] Politia. Miscella. c. 11.
[e] Ouid. in epistol.

conf.[a] Nefarias quoque dicere possumus & incestas inter ascendentes & descendentes initas, vt nefaria coniunctio dicitur ab Vlpiano[b] eius, qui in concubinatu patris fuit, deinde in filij esse cœperit, vel nepotis vel e contrà: Eius generis, incestuosæq; dici possunt, quæ cum priuigna, nuru, nouercáq; fiunt[c], pari modo prohibitæ. Prohibent iura diuina concubitum cum matre & nouerca. Pœnæ, iure ciuili, aduersus has incestas, & nefarias, constitutæ graues[d]. Bonorum in ærarium seu fiscum relatio, dotis quoque, exilium, verberatio. Soluuntur & hæ coniunctiones iure pontificio, verùm non nisi cum authoritate ecclesiæ, episcopi scilicet, inquisitione proximitatis facta: alioquin non licet abire ab eo contracto matrimonio[e]. Sed & iure eodem nuptiæ incestæ dirimuntur, & scienter contrahentes, ne nubant aliis prohibentur, ex concilio Maguntinensi, & aliis sanctionibus, ca. si quis, ca. qui dormierit, ca. concubuisse, & seq 32. q. 7. Prohibitæ & iure ciuili etiam in personis seruilibus, vtpote naturali causa inspecta, vt ait Paul. Iuriscōs.[f] qui in vulgo quæsitis idem statuit, & fornicatione coniunctis[g]. Item & in personis per adoptionem coniunctis iisdem gradibus Caius respondit[h]. Inuenimus tamen ius aliquando fuisse apud Persas misceri cum matribus, teste Arnobio[i], & Philone Iudæo[k], qui ita censuram promit, *Honoratiores Persæ cum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobilißimos, regióque, vt ferunt, dignantur solio: quo nihil magis impium excogitari potest, conspurcare defuncti patris thalamum, cui maxima debebatur religio, matri nullam exhiberi reuerentiā, filium eundem, & maritum fieri, matrem vicißim vxoris nomen assumere* &c. Tulit legem aliquādo Semiramis regina, vt flagitium tegeret cum filio suo Nino commissum: vt nulla discretione habita sanguinis, liceret cum matribus & consanguineis coniungi nuptiis, vt scribit Orosius[l]. Ob factum tamen suum illa posteà miserè occubuit. Accidit tam scelestè facinus inter priscos Thebis Oedipodis Laij filio, non spontè tamen, sed per ignorantiam. Nihilominus tamen tantam calamitatem secum contulerunt hæ nuptiæ, vt nihil reliquum factum sit ad summum miseriarum cumulum: sequuta cōtinua bella, tum externa, tum ciuilia, veluti hæreditaria, vt scribit idem Philo[m]. Explicat autem Homerus, his verbis[n],

μητέρα τ' Οἰδιπόδαο ἴδον καλὴν Ἐπικάστην,
ἣ μέγα ἔργον ἔρεξεν ἀϊδρείῃσι νόοιο,
γημαμένη ᾧ υἷϊ· ὃ δ' ὃν πατέρ' ἐξεναρίξας
γῆμεν. ἄφαρ δ' ἀνάπυστα θεοὶ θέσαν ἀνθρώποισιν.
ἀλλ' ὁ μὲν ἐν Θήβῃ, πολυηράτῳ ἄλγεα πάσχων,
Καδμείων ἤνασσε, θεῶν ὀλοὰς διὰ βουλάς:
ἡ δ' ἔβη εἰς Ἀΐδαο πυλάρταο κρατεροῖο
ἁψαμένη βρόχον αἰπὺν, ἀφ' ὑψηλοῖο μελάθρου
ᾧ ἄχεϊ σχομένη. τῷ δ' ἄλγεα κάλλιπ' ὀπίσσω,
πολλὰ μάλ' ὅσσα τε μητρὸς ἐριννύες ἐκτελέουσι, id est,

Matrémque Oedipodis vidi pulchram Epicastam,
Quæ ingens facinus commisit, insipientia mentis,
Nupta suo filio: ille, suo patre perempto,
Vxorem duxit. Statim autem vulgata Dij fecerunt hominibus.
Sed ille quidem in Theba amabili, dolores patiens,
Thebanis imperabat, Deorum dira per consilia.
Illa abijt in Plutonis domum validas portas habentis,
Annexa laqueo sublimi ab alta trabe
Suo dolore correpta: huic dolores reliquit post se
Valde multos, quotquot matris furiæ efficiunt.

Climeneus Telei filius, Harpalycem filiam cum qua anteà occultè concubuerat, occiso Alastore cui desponsata erat, palàm vxorem habuit. Sed facinore commota Harpalyces, iuniorem fratrem necauit, ac quodam festo sacrifi

[a] Paul. l. sororis pronepte m, l. 39. de rit. nupt. in P.
[b] Vlp. l. 1. de cōcubi. lib. 25. P. titul. 7. §. ergo non omnes, versi. ex quibus, de nupt. apud Iustin.
[c] Papi. l. si adulterium cum incestu, l. 38. ad l. Iul. de adult. lib. 48 P. titul. 5.
[d] auth. incestus nuptias, & auth. ex cōplexu, de incest. nupt. C. § 1. de incest. & nefa. nupt. In auth. colla. 2. cōstit. fin. §. fin. quib. mod. nat. effi. sui, collat. 7. constit. 1.
[e] c. 3. de adulter. lib. 4. Decretal. tit. 19. can. seculares, 33. q. 2. ca. multorum, 35 q. 6.
[f] Paul. l. adoptiuus, l. 14. § seruiles, de rit. nupt in P.
[g] ca. nec eam, 35. q. 2.
[h] Caius, in l. quin etiam, l. 55. de rit. nupt. P. §. 2. de nupt. ap. Iustinia.
[i] Arnob. libr. 2. aduers. gent.
[k] Phil. de secular. legib. c. contra mœchos.
[l] Oros. lib. 1. cap. 4.
[m] Phil. 4. libr. de sec. leg. c. con. mach.
[n] Homer. Odyss. λ vers. 265. & seq.

sacrificiorũ comedendũ dedit populo Argiuo. Climeneus verò facinorũ conscië̃tia seipsum interemit, vt narrat Parthenius [a]. Refert & idem [b], matrem Periandri cum eo clam concũbentem, se quoq; interemisse, & Periandrũ in furorem & sæuitiã crudelissimã delapsum. Bassianus Antoninus, dictus Cara-

10 calla, vxorẽ incestu Iuliã nouercam suam duxit, teste Spartiano [c]. Sed qualis sceleris vir is fuerit, nemo ignorat: qualis fueCõmodus Antoninus, qui Lucillã sororẽ cõstuprauit, & occidit, consobrina patris complexibus suis coniuncta, vt ait Lampridius [d]: vitæ enim eius indignitas & ad scelera procliuem fuisse nouũ non ducit, si Herodianum legas [e]. Omitto reliquos incestuosos principes, vt monstra, Neronem, & Ottonem, de quibus Xiphilinus ex Dione [f]. Quibus, quia Dei neq; naturæ numen venerabãtur, id licere, quod non prohibebãt subditi, sed impiè, sibi persuadebant. Reseruati tamen grauiori pœnæ in illud seculum iudicio Dei. Fuit illis imperandi arbitrium ad malũ occasio, sicuti & Cambysi, qui cùm amore sororum captus esset, vt est apud Herodotum [g], nec liceret sororẽ lege Persarum ducere, interrogans iudices regios, apud quos legum custodia & interpretatio erat, num lex id permitteret, responsum accepit, nullam legẽ se inuenire, qua fratri licitum sit nubere sorori:

11 quãdam tamen inuenire, qua liceat regi Persarũ facere quod lubeat. Quod autem ad collaterales gradus & nuptias eorum pertinet, variæ certæ in illis fuerunt gentiũ leges. Nam apud Athenienses Solon vetauit in vterinis tantùm germanis: contrà Lacedæmoniorum legislator vterinis non interdicit connubia, sed solis eodem patre genitis. Aegyptius vtraque ridens, vtrisque laxauit libidinem [h]. Aemylius Probus quoque ait [i], patrum Atheniensium morẽ fuisse, ducere sorores. Et alibi [k] idẽ repetit, hoc tamen non congruere suis moribus, id est, Romanis, fatetur. Sunt tamen aliqui, vt Androcides [l], Athenæus [m], & Suidas [n], qui quod Probus firmat exemplo Cimonis, improbent: dicántq; Cimonem per Ostracismum vel testulas à ciuitate ad tempus exterminatum, quòd contra leges cõmisisset in eo, quòd sororem suam Elpinicem duxisset. Prohibet & hanc vxorem ducere Phocilides hoc versu,

Μηδ' ἐς κασιγνήτης ἴτ' ἀπότροπον ἔλθη μηδ' εὐνήν.

Ne stratum vetitum genialesororis inito.

12 Fuit lex lata à Mose [o], post distributionem factam terræ adeptæ promissionis tribubus Israëliticis, vt fœminæ, ad quas bona peruenissent familiarum, extinctis masculis, nuberent tantùm hominibus suæ tribus, ne confunderetur bonorum diuisiones, transeũtibus filiabus in alienas familias. Fuisse & inter alias gentes hanc legem, vt proximis nuberent fœminæ, constat ex Iulio Pollnce [p], dum meminit de lege Atheniensium Solonis: aitque filiam illis vnicam dictam ἐπικλήρῳ, quam duceret generis necessitate propinquus, eámque, si indotata esset, dotandam à propinquo, si illam non duxisset. De illa lege Terentius [q] videtur etiam locutus dicens,

Lex est orbe, qui sint genere proximi,
Eis nubat, & illos ducere eadem hæc lex iubet.

Et alibi idem [r], *Hæc virgo orba est patre.*
Hic meus amicus illi genere est proximus,
Huic leges cogunt nubere hanc.

Fortunatianus [s] quoque ait, *lex est, orba proximo nubat, vel si eam noluerit in matrimoniũ ducere, det decem millia.* Posteà autem & leges istæ in desuetudinem

13 abierunt, limitésque proximitati constituti, quibus non liceret consanguinibus coniungi: placuitq; non licere nuptias cum sorore primùm contrahere, etiam si illa vulgò quæsita sit [t]. Legem & tulit Coccius Nerua, ne fratris filiam vxorem ducere fas esset [v]. De neptibus scribit Plutarchus [x] in hæc verba, *superioribus*, inquit, *temporibus, quæ se aliqua necessitudine cõtigissent, vxores non ducebant, quẽadmodũ nec nunc quidẽ sorores: sed nõ ita pridie factũ est, vt neptes vxores ducere permitterent: & plebiscitum factũ, vt in ducẽdis vxoribus ad neptes vsq; ascẽdere*

a Parthen. in Erotic. cap. 13.
b Idem Parth. eod. c. 17.
c Aemil. Spart. in Caracal.
d Lamprid. in eius vita.
e Herodia. in Commod.
f Xiphil. in Nero. & Otho.
g Herodo. in Thalia. in lib. 3.
h Philo Iud. lib. de special. leg. C. com. march. Arnob. lib. 8. con. gent.
i Aemilius Probus, in Cimone.
k in proœm. vitar.
l Androc. oratio. cont. Alcibiad.
m Athenæus, lib. 13.
n Suidas, in verbo Cimon, & ἐπιγαμία.
o Numero. c. 36. & Tob. c. 7.
p Iul. Poll. libr. 3. Onomas. cap. 3.
q Terent. in Phormio.
r Terent. in Adelphis.
s Fortunat. libr. 1. Rhetori.
t Paul. l. adoptiuus, L. 14. § sororem. Et Sceuo. l. nihil interest, 14. de rit. nupt. in F.
v Dion, in Coccio Nerua apud Xiphili.
x Plutar. problem. 6.

 licerêt

liceret, superior tamē necessitudo prohiberet. Verùm Paulus [a] Iurisc. *sororis proneptem,* inquit, *non possum ducere vxorem, quoniā parentis loco ei sum.* Et Diocletia. & Maximi, CC [b], *nemini liceat,* inquiūt, *contrahere matrimoniū ex latere cum amita, matertera, sorore, sororis filia, & ex ea nepte, praeterea fratris tui filia, & ex ea nepte.* Et imperator Alexius Comnenus [c], ad suggestionem Proëdri & Etheriarchae Bardae Zeri constituit quoq; ne amita & fratris filia cū patruo & fratris filio, tametsi sexti gradus ex cognatione affinitatem obtineant, citra impedimentum iungantur. Quae constitutio etiam ex Nicolai patriarchae Constantinopolitani subnotatione recepta est. Meminit Suetonius [d], Claudium Caesarem, illecebris Agrippinae Germanici fratris sui filiae, per ius osculi, & blanditiarū occasiones pellectum in amorem, subornasse proximo senatu, qui censerent cogendum ad ducendam eam vxorem, quasi reipub. maximè interessee, dandámq; caeteris veniam talium coniugiorum, quae ad id tempus incesta habebantur: ac vix vno interposito die confecisse nuptias, non repertis, qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, quod & tradit Cornel. Tacitus [e]. Duorum fratrum filij, vel filiae, id est, consobrini, secundum Theophilum [f], matrimonio coniungi nequeunt: secundū autem Iustinianum [g] possunt, & ad tertium vsque gradum. Quamuis non olim nisi ad quartū vsq;. Dispensasse & olim Caesares, vt legitima esset vxor consobrina, Cassiodorus docet [h]. Porrò Caius [l], *fratres,* inquit, *amitinos vel cōsanguineos in matrimonio iungi, nulla ratione permittitur.* Et puniuntur in Cod. Theodosiano [k] huiusmodi, vt incestae nuptiae: & Harmenopulus [l]. Prohibet, & Alexius Patriarcha Constantinopolitanus [m], nuptias septimi gradus: idipsum Patriar. Constant. Michaël [n], & chartophilax magnae ecclesiae Nicetas, anno mundi 6565. Et Lucas Patr. Const [o]. Habes autem apud Alexium sic ordinatos septem prohibitionis gradus;

Fratres,

Georgius & Nicolaus;

Consobrini,

Theodote Helene:

Sobrini,

Demetrius Basilius;

Theodote in 7.

14

Sed & Gregorius ad Augustinū Angliae episcopū scribit, per ea matrimonia ex lege Anglorum intra hos gradus aliquando permissa, non potuisse sobolem succrescere [p]: ideo inhibendam. Et Bonifacius Martyr ideo plures nationes deletas à Deo [q]; & in Anglos Agarenos irrupisse. Eadem iure nostro pontificio recepta sunt, & ad septimū vsque gradū recepta prohibitio nuptiarum in collateralibus [r]. Septimus autem in prohibitione non est, sed sextus tantū [s]: distinctióq; graduū haec ibi, *filius & filia, id est, frater & soror sit trūcus, nepos neptis inde, primus gradus: pronepos proneptis, secundus: abnepos abneptis tertius: adnepos adneptis, quartus: trinepos trineptis quintus: trinepotis filius & trinepotis filia, sextus.* Sed haec latius intelliges ex epistola [t] Alexādri II. Papae ad Neapolitanos clericos, & Episcopos omnes Italiae, quae distinctionē & variū numerandi iuris ciuilis in successionibus deferendis ordinē, & iuris pontificij in nuptiis copulandis adferr. Extat lex Salica antiqua Frācorū [v], in haec verba, *Si quis sororē, aut fratris filiam, aut certè alterius gradus consobrinā, aut fratris vxorē, aut auūculi, sceleratis nuptijs sibi iunxerit, huic poena subiaceat, vt à tali consortio separetur, atque etiam si filios habuerint, non habeantur legitimi haeredes, sed infamia sint notati.* Impeditur & matrimonium, cognatione legali per adoptionem coniuncta: adoptio quippè naturam imitatur [x]. Ea itaque prohibet matrimonium inter adoptantem & filiam adoptatam [y], inter adoptatam & filium legitimū, & naturales adoptantis. Impedit etiam consanguinitas spiritualis, quae ex baptismate oritur, inter presbyterum baptizantem & baptizatum, & matrem patrēmue eius: inter confitētem & confessum [z]: inter baptizatam & baptizantem, non sunt iustae

15

16

17

18

a Paul. l. sororis proneptem, l. 39. de rit. nup. in P.
b Diocl. & Maximi. l. nemini, l. 17. de nupt. C.
c lib. 3. Iur. Orient. in constitut. Alexij Comne. περὶ γάμων.
d Sueto. in Claudio, c. 26.
e Cornel. Tacit. in 5.
f Theophil. § duorū fratrum, de nupt. in Instit. lib. 1.
g §. duorum fratrū, eod. ap. Iustinia. l. celebrandis, C. de nupt.
h Cassiod. libr. 7. Variar. cap. 46.
i Caius. libr. 1. Instit. titul. 4.
k l. 2. de incest. nup. lib. 13. C. Theodos.
l Harmenop. libr. 6. cap. 4.
m libr. 2. Iur. Orient. in eius constit.
n eod. lib. in eius cōstitut.
o eod. libr. constitutione sub imperio Manuēlis.
p in cann. quadam lex, 35. q. 2.
q ca. si gens Anglorum, 56. dist.
r ca. de affinitate, ca. progeniem, ca. nullum, ca. in copulatione, ca. consanguinitate, 35. q. 2. vid. c. nō. de consang. & affinit.
s ca. 1. 35. q. 4. ca. 1. 2. 35. q. 5.
t ca. ad sedem apostolicam, 35. q. 5. c. non debet, de cōsang. & affinit. ap. Greg. clem. 1. eod.
v in lib. leg. Sali. titu. 14. §. 12.
x §. minorē, de adop. ap. Iustin. §. & hæc adeò, eod.
y c. vni. de cognat. legal. libr. 4. Decreta. titu. 13. ca. ita diligere, 30. q. 3. l. adoptiuus, & l. quin etiam, de rit. nupt. l. per adoptionem, eod.
z ca. omnes, & seq. 30. q. 1. c. fin. de cognat. spirit.

Iustæ nuptiæ [a]. Nec inter patrem baptizati & vxorem leuantis vel patrimi [b]: inter patrem matrémue lustralem, matrimonium quoque impediebatur, quamuis factum non dissoluatur, sicut antè in consanguinitate dictum est [c]. Non permittitur etiam inter regeneratam seu regeneratam, & filios regenerantis posteà natos [d]. Obseruant & hanc prohibitionem alioquin barbaræ nationes Rhutenorum seu Moscouitarum, vt ait Sigismundus Liber Baro [e]. Inter confirmatum & patrem eius, & tenentem ad confirmationem cognatio & prohibitio [f], ex concilio Tridentino 8. sessio. ca. 2. reformationis. Demetrius Chomatenus [g] Archiepiscopus Bulgariæ, vnũ fieri hominem dixit, patrem naturalem, & eum qui filium suum ex baptismate suscepit, indéque compatres dici, & eorum liberos fratres: indéque natos naturalem sortiri cognationis appellationem, quia Sancti Spiritus vniendi potestas, omnes conciliauit in veram propinquitatem. Adfert & ca. 56. sextæ Synodi, quo cauetur, vt quia necessitudo seu affinitas spiritalis maior est corporum coniunctione, ne quis cum matribus matrimonium ineat, quarum filios ex sacro baptismate suscepit: alioquin pœnam diremptionis matrimonij statuens & fornicatorum.

19 Cognatio verò & filiatio spiritualis ex confessione seu pœnitentia, confitentem & absoluentem non egreditur [h]: quia per pœnitentiam ea non fit remissio peccatorum, vel regeneratio, quæ per baptismum fit.

20 Affinitas etiam in certis gradibus habet nuptiarum prohibitionem, [k] quia, vt ait Plutarchus [i], antiqui nuptiis necessitudines augeri voluerunt: & ideo illis minus iunctos potius quàm penè familiares cõiungi oportuit. Adde quòd & quãdam honestatem inter veneratione quadam iunctos conseruati oportuit intactã. Et ita prohibentur nuptiæ affinitatis gratia [k] cum priuigna, nuru, socru, nouerca. Affinitas vsq; ad quartum gradum à matrimonio ex quo nascitur computandũ, prohibitionem habet [l]. Statuit Emanuel Comnenus [m] Cæsar, ne vnus & idẽ duas sobrinas posset ducere successiuè, quia inquiebat contractum ad sextum gradũ affinitatis deduci, cùm maritus censeatur vnus gradus cum vxore. Extat & constitutio Sisinij Patriarchæ Constantinop [n]. ne duo fratres accipiãt duas cõsobrinas. Id ipsúmq; alius Patriarcha Nicolaus [o] firmauit. Imo Græcis omnibus non videtur idoneum, vt si pater matrẽ, cùm sint duo vnũ, vxorẽ accipiat, filius filiam non sine reatu, valeat sibi coniugio sociare, vt scribit Luithprandus [p]. Hæc etiã obseruãt Moscouitæ, vt ait Sigismundus Liber Baro cõmentariis de rebus eorũ.

21 In affinitatis prohibitione variatũ etiam fuit, nã iure diuino olim proximior frater tenebatur accipere viduam fratris sui præmortui, & ei suscitare semẽ: vel si proximior renuebat, conuocatis senioribus vidua protestata cum ignominia soluebat calceos, & spuebat in recusantẽ matrimoniũ, eiúsq; domus perpetuò dicebatur domus excalceati [q]. Quod tamen lege Euangelica, & iure pontificio sublatum est [r].

22 Et iura ciuilia quoque subscripserunt [s]. Affinitas primi generis tantũ prohibet nuptias inter virum & consanguineas vxoris, & inter vxorem & consanguineos viri vsq; ad gradus prædictos: at non inter consanguineos affines [t]. Idipsum dicimus in spõsalibus, in prohibitione ratione publicæ honestatis [v]. De quibus haurire oportet cognitionem ex illis quæ diximus in c. de affinitate post nuptias. Cæterùm ex dispẽsatione summi pontificis, nuptiæ possunt cõtrahi licitè inter gradus seu generationes prohibitas [x]. Nemo autẽ præter summũ Pontificẽ dispensat in gradu prohibito [y]. Siquidẽ in cõcilio generali prohibitio facta est nubendi intra quartũ gradũ [z]. Alius autẽ, quàm summus Pontifex, nõ potest contra cõciliũ dispensare [a]. Is quoque nec in omni gradũ dispẽsat, nec in quibus potest, sine magna potest causa. Item nec Sum. Ponti. in primo vel secundo gradu dispensabit [b], vt quis sororem vel neptem in vxorem habere possit: quia Deus prohibuit turpitudinem sororis & filiæ eius reuelare. *Filiam filiæ eius non sumas, quia vna caro sunt* [c]. Et si illa verba intelligantur in descendentibus, certè nec in collateralibus in secundo gradu dispen

G 2

---

a Iustin. l. si quis alienam, re. de nupt. C. c. 1. de cog. spirit. in 6.
b c. 4. de cognat. spirit. ap. Grego.
c c. 2. eod. ca. 3. & c. 30 q. 1. ca. dilectum, eod.
d cap. ex literis, & c. tua nos, de cog. spi. ca. pittacium, 30. q. 3.
e in commentar. de reb. eor.
f ca. si quis filiastrõ, 30. q. 1.
g Demet. Chomat. lib. 3. iur. Orient. titu. de grad. cognat.
h vide glo. in ca. omnes, 30. q. 1.
i Plutar. in problem.
k § affinitatis, & § socrum, de nupt. l. nemini, 17. de nupt. C. l. adoptiuus, l. 14. § nunc videamus, de rit. nuptia.
l c. 1. & c. nõ debet, & c. fin. de cõsang. & affini.
m In iure Orien. libr. 1. in nouell. 5. Emanuel. περὶ γάμου μονὰ ἀνὴρ ... de nup. cum duab. sobri.
n libr. e. iur. Orient.
o eod. in eius sanctio.
p Luithpr. libr. 4. de reb. per Europ. gest. c. 6.
q Deutero. cap. 25. Ruth. 4.
r c. fin. de diuort. ca. olim, 8. q. 1.
s l. fratris, l. 5. & l. pen. & fin. de incest. nup. C. §. affinitatis, de nup ap. Iustinia.
t c. quod super his, de consang. & affinit. §. mariti, de nupt.
v Panormit. in c. iuuenis, de sponsa. Angelus, in § si vxor, de nupt. d. c super his.
x c. quod dilectio, & c. quia circa, de consang. & affinit. de qua dispensa. vi de plura in glo. ca. vt constitueretur, 50. distin.
y glo. in d. tit. quod dilectio, & ibi Panormit. num. 5.
z c. non debet, de cõsang. & affinit.
a glo. in c. cùm dilectus, de elect. Felin. in c. at si clerici, §. de adulterijs, de iudic.
b late glo. in ca. paracum, 30. q. 3.
c Leuitici, c. 18.

dispensare potest [a]. Posse tamen eum in hoc, ex magna causa, putat cōmunis interpres Decretorum [b]. At inter collaterales in linea inæquali, vt in linea ascendentium, submouet Panormitanus omnem dispensandi facultatem [c]: cui & ego subscribo. In linea quandoque collateralium ex maxima causa admittunt omnes, vt pro pace inter principes [d] dispensatur. In his autem qui coniunguntur tertio, aut quarto gradu consanguitatis, vel affinitatis, Sum. Ponti. leui ex causa dispensat, si veritas gradus & lineæ illi narretur [e]. Faciliùs autem dispensat, prohibitis propter publicam honestatem, cuiuscunque sint gradus, vel propter cognationē spiritualem [f]. Porrò dispensatio efficiet, vt contrahens contra prohibitionem non sit excōmunicatus [g]: vt vitet pœnas, incestas nuptias contrahentium [h]. Dehinc tertiò vt nati ex eo matrimonio, veluti sublato impedimento, fiant & legitimi, etiam quòd attinet ad successiones iure ciuili deferendas [i].

a c. literas, de restit. spoliis.
b glo. in d. can. plurium, in verbo fu- rorts, per ca. quæsitur, 12. q. 2.
c Panor. in c. literas, num. 17. de restitu. spolia. & in c. proposuit, de concess. preb.
d arg. ca. nisi essent, de præbend.
e d. c. quod dilectio, de consang. & affinit.
f Interp. in d. c. literas, & cap. proposuit, de concess. præb.
g clem. vni. de consang. & affinit.
h de quib. in titu. de incest. nupt. in authen. in c. cum secundum leges, de hære. in 6. Anchara. consi. 409.
i Panor. in c. referente, c. 4. & c. per venerabilem, nu. 21. qui fil. sint legit.

De impedimentis contrahendi matrimonij, de furore, & errore, frigiditate, metu. Caput 12.

1 Furor iniri matrimonium prohibet, initum tamen superueniens non separat, nisi apud Græcos.
2 Error in matrimonio quando ipsum dissoluat.
3 Præsentia personæ omnem erroris adimit suspicionem, excepto statu seruitutis.
4 Error in virginitate soluebat olim matrimonium, hodiè non.
5 Impotentia coëundi quando dissoluit matrimonium.
Impotentia coëundi duplex, natura, arte.
Natura, quia aut frigidus, aut minoris ætatis.
6 Frigiditas naturalis ante matrimoniū, & cū matrimonio perseuerās, dissoluit illud.
7 Maleficium non coëundi dissoluit, si ante matrimonium fuerit, & perseueret per tres annos, & ignoretur tempore initi matrimonij.
8 Sterilitas non est causa sufficiens dirimendi matrimonij.
9 Maleficium dissolui potest.
Amasis regis Aegyptiorum maleficium coïtionis quomodo dissolutum.
10 Solonis leges de frigidis, & contra frigidos.
11 Creditur potiùs dicentibus aliquem esse potentem coëundi, quàm dicentibus esse impotentem.
12 Metu fieri non possunt matrimonia, & facta dirimuntur.
13 Prouinciarum administratores, nec qui erāt ex illorum comitatu, cum subditis contrahere matrimonium nequibant.
14 In Gallia permittitur magistratibus matrimonium cum subditis, quare.
15 Tutoris, curatoris, aut filiorum eorum cum pupilla, aut minori, matrimonium quando valet.

DEINCEPS impedit matrimoniū iniri furor, quandiu is perseuerat, propter consensus, qui illud, vt diximus, facit defectū & si furor superueniens iure Romanorum non dissoluat cōtractum [k], quod & pontificio receptum est [l]. Iure tamen orientali Græcorum paulò aliter receptum est, placuitq; vt notat Constātinus Harmenopulus [m], superueniētem furorē posse matrimonium dissoluere. Extat & constitutio Nicephori Botoniatæ [n] imperatoris Orientis ea de re & Leonis Philosophi nearа cētesima, & centesima prima, quibus cauetur, vt si per triennium vxor in furore perseueret, maritus 1

k Vlp. l. patre furioso, de his qui in sui vel al. iur. libr. 3. P. titu. 4. l. furor, de spons. in P.
l Innocen. 3. in c. dilectus, cap. 24 de spons lib. 4. Decre. titu. 1. ca. neque furiosus, 32. q. 7.
m Harmenop. libr. 4. titu. 12.
n lib. 1. iur. Orient. in eius cōstitutio. [περὶ διαζύγιον?] γάμου.

maritus dissolui possit petere matrimoniũ:sin autem vir per quinquennium furar,vxor quoq;abire possit matrimonio. Sequimur ecclesiæ catholicæ nos legem,qua matrimonium ritè contractum,nisi ratione thori,vt dicemus,nõ dissoluitur.Error aliquando,qui inter contrahendum matrimonium incidit, inhibet ne illud efficax sit, aut indissolubilis coniunctio. Non enim consentiunt, qui errant [a]. At error hic personæ [b] absentis, si vna pro alia intellecta subiiciatur,non autem in persona præsenti:veluti dum Lia supposita pro Rachele Iacobo,in quam tamen posteà consensit [c]. Nec si erretur in qualitate, vel fortunis, seu patrimonio coniugum. Præsentia itaque personæ omnem erroris sufficientis [d] adimet suspicionem, excepto errore conditionis status: nam qui liberã se duxisse putabat,si seruam esse deregat, abire potest ab eius coniunctione, & alteram ducere [e], dũmodo postquam seruam cognouerit, cum ea nõ cõcubuerit. Nam cõcũbendo ei adhærere cogeretur. Olim error in virginitate quoque iure diuino soluebat matrimoniũ,vt si quis quam pro virgine duxerat,talem non inuenisset [f]: illa autem dimissã,lapidabatur. Sed & hæc lex in desuetudinem abiit, & tenet matrimonium. Sicuti iure ciuili firma est emptio mulieris,quam quis emerat pro virgine:in sexu enim nõ est erratum,vt ait Vlpianus [g], nisi qui vendidit mulierem,inquit,sciuisset,& ita decepisset emptorem. Sic enim ait [h], *Si quis virginem emere putasset,cùm mulier venisset,& sciens errare eum venditor passus sit,redhibitionem quidem ex hac causa non esse verumtamen ex empto competere actionem ad resoluendam emptionẽ,vt pretio restituto mulier reddatur.* Verùm quia post nuptias initas & consummatas res non est integra,& quia pater vel alius vix de virginitate vadem se præstare potest: certè ob penuriam probationum,periculo ipsius mariti,non virgo, virgo fingitur. Vt maximè cauendum sit in his mercibus, quarum vitia non cognoscuntur,nisi postquam comparatæ sunt,cautius negotiari. Videtur tamẽ Romanis fuisse & hanc causam repudij,si quis eam, quam putaret castam, malæ famæ, & meretricẽ fuisse inueniret,vt innuit Persa filia Saturionis [i], qui eam vendebat, vt inde illi dotem pararet, post scortationem nuptui daturus vt liberam,dicens apud Plautum patri,

Verùm videto,me vbi voles nuptum dare,
Ne hæc fama faciat repudiosas nuptias.

Et potest mulier,ac virgo,marito obsequia thori,& prolis reddere. Quò fit, vt hic error non soluat matrimonium ; quamuis possit thorum separare, vt posteà in adulterio dicemus. At contrà, si vxor putans viripotentem & matrimonio idoneum accipere,inueniat eum non posse partem matrimonij implere & exequi,quæ in coniunctione corporum est ; tunc enim , distinctione obseruata , impeditur & dirimitur contractum matrimonium. Etenim non idoneus coniunctioni vel natura, vel artificio esse quis potest [k]. Natura,vel [l] propter defectum ætatis, quia impubes ; de quo satis anteà dictum est : vel quòd adeò frigidus quis inueniatur, vt nequaquam eo morbo liberari, nulloque remedio incalescere possit. Qui morbus, si, antequam coniuges conueniant,& contrahant,ignotetur:posteà perseuerante eo, soluendæ vel dirimendæ coniunctionis causam legitimam præstat [m]. Et potius dicetur impedimentum obiectum,ne matrimoniũ perfici potuerit, quàm dissolutio: quia quod non est coniunctum plenè , dici absoluté dissolui non potest [n]. Idem in vxore dicendum,vt si illa arcta ita fuerit,& talis morbo reddita , vt vxoris munia non possit præstare,possit dissolui matrimonium [o]. Quod & si maleficio contigerit insolubili,pari modo intelligendum [p]: vtpote artificio, velut exsectus pene vel veretro, eandem habebit causam. Verùm hic obseruanda sunt primùm , vt antè matrimonium hoc vitium vel morbus fuerit, non autem post cognitam vxorem [q]; secundò , vt cùm matrimonium fieret, ignotaretur [r]: tertiò, vt, si de frigiditate non constat, & dubium sit,expectetur in matrimonio lapsus trium annorum , posteà permittatur [s] : si constet,

[a] Vlpia.l.si per errorem,l.15.de iurisd. omn.iud.lib.5.P.ti tul.1.l.si procurator, in 2. de acq. rer.dom.
[b] ca.1.29.q.1.
[c] Genes.29.
[d] l.si id quod anrũ, de verb. obliga. in P.c cùm in corpus, de acq. rer.dom P.
[e] c.2.& fin. de coniug.seruo. libr. 4. Decretal.titu.9.tota 29.q.2.
[f] Deutero.c.22.
[g] Vlp.l.alioqui,l.11. de contrah. empt. lib.18.P titu.1.
[h] Vlp.in l.ex empto, l.11.§.si quis virginem . de actio. emp.lib.19.P.tit.1.
[i] Plaut.in Persa,actu 3.scena 1.
[k] c.1.& 2. de frigid. & malefic.
[l] d.c 1.& 2.& c.consultationi, de frig. ca.1 & 2. 33.q.1.
[m] Vlp.l.Iulianus,l.4. de diuorti.libr. 24. P.titu.2.
[n] c.3. & c. fraternitatis,c.6.de frig. & malef.ca. quod autem interrogasti,& can. sequenti , 33. q.1.
[o] can. si per sortiarias,33.q.1.
[p] ca. hi qui matrimonium,32.q. 7. glo. 2.in c.ex literis, de frig.& male. facit à simili c. 1. & 2. de coniug.leprof.
[q] c.4.de frig.& male,
[r] c.laudabilem , c.5. & c. fin.eod. §. distrahũtur,de nupt. in auth. coll.4.l.in causis, & auth. sed hodiè,de repud. li. 5.C.titu.17.

statim iudicio ecclesiæ solui possit. Inter fructus enim & fines matrimonij & ille est, generare liberos [a]. Veruntamen notandum est, solam sterilitatis causam & prætextum non sufficere ad impediendum, vel dirimendum matrimonium [b]. Porrò dicimus in maleficio ante solutionem expectandũ esse certũ tempus, quia maleficium solui potest, vel orationibus diuinis, vel aliis modis. Quemadmodum accidit Amasi regi Aegyptiorum, & Ladicæ vxori: refert enim Herodotus [c] Amasim cũ ea non potuisse cõcumbere, dum in toro cubaret, cùm tamen aliis mulieribus vteretur: donec Amasis, cùm id diu fieret, ad eam dixit, tu verò vxor veneficio me læsisti, ideóque nullo machinamento potes effugere, quominus inter omnes mulieres teterrima morte pereas. ea autem vouit Veneri, si ea nocte coiret secum Amasis, statuam Cyrenas se illi missuram: tunc enim coijt. Extat quædã lex Solonis de capite hoc statuens, *Si quis*, inquit, *lege obtinuerit, vt ei pupilla hæres elocata sit, factúsq; sit dominus, ad rem autem veneream minus idoneus: proximior viri admittetor.* Subijcit rationem Plutarchus, ne alienum quod nasceretur, esset [d]. Sed & is aliam legem eiusdẽ refert hanc [e], ἐάν τις δ' ἂν ἀνὴρ ὢν σαυτόν, χρημάτων δ' ἕνεκα λαμβάνων ἐπίκληρον, καὶ τῷ νόμῳ καταβιαζόμενος φύσιν φιλοπλουτίας καὶ ὕβρεως δίκην δώσει, id est, *Si quis ad generandum idoneus non sit, sed bonorum gratia vxorem duxerit contra naturam, cupiditatis & iniuriæ in eum actio dator.* Animaduertant tamen iudices, vbi duo testes deponunt aliquem frigidum esse, alij duo contrarium, fidem potius habendam negantibus, vt verisimiliora deponentibus & aptiora naturæ [f]. Impedit, ne matrimonium sortiatur effectum etiam metus, & contractum dirimit [g]; cùm libera debeant esse matrimonia [h]. Quamobrem qui in dignitate & maiori administratione administrabant prouincias sibi commissas, quippè quòd poterant nolentes cogere, ius matrimonij contrahendi, pendente potestate, non habebant, nec erat matrimonium, si fieret coniunctio [i], nec cum filiis eorum, nec cum personis, qui erant comites eorundem nisi post depositam administrationem, mulier, quæ gerenti consenserat in matrimonium, perseuerasset [k]. Vel in patria sua quis gereret officium [l]. In Gallia tamen istæ prohibitiones magistratibus remittuntur, quia dignitates sunt perpetuæ nunc, non autem temporales vt olim, vt notat Guill. Benedictus [m], & Guaguinus [n]. Extat & ea de re constitutio Ludouici XI. regis Galliarum, apud Aufrerium [o]. Propter eandem metus suspicionem, & honestatem quoque, prohibebatur matrimoniũ, illúdque contractum, nullum dictum, quo tutor vel curator intra vicesimum quintũ annum, non desponsatam à patre neque testamento destinatam, ducebat vxorem, vel filio suo iungebat [p]. Addunt Diocle. & Maxim. aliam rationem quòd huiusmodi cõiunctione, fraudem administrationis tutor vel curator tegere laborauerit: vnde manet infamia contra eum, veluti confessum [q]. Potest tamen curator adulto suo impunè filiã suam coniungere [r]. Sic & filium pupillæ is qui verè tutor non est, sed pro tutore negotia gessit [s].

8 9 10 11 12 13 14 15

a § 1. de nupt. in authen. l. 1. sol. matrim. P.
b cau. pen. & fin. 32, q. 7.
c Herodot. li. 2. pag. 153.
d Plutar. in Solone.
e Plut. eod.
f Auto. Corsetus, in singularibus, in verbo testis, incipiente duo testes deponunt, arg. c. præterea, de testib. l. ub carmen §. fi. eod. P. Imoe. in cap. 1. de frig. & malefic.
g c. cùm locum, de sponsal.
h c Gemma c. requisiuit, eod. l. 1. de inuti. stipul. C. l. neque ab initio, C. de nupt.
i Papi. l. perfectus, l. 63. Paul. l. si quis officium, l. 38. Marce l. qui in prouincia, l. 57. de rit. nupt. in P. l. 1. si rect. prouin. vel ad eam pert. &c. libr. 5. C. titul. 2. l. r. si quo. præd pot. &c. cod. lib. titu. 7. l. 1. §. videamus, de donat. int. vir. & vxo. in P.
k Gord. l. etsi contra, l. 7. de nupt. C. l. eius qui, & l. si qu a officiũ, de rit. nupt.
l d. l. eos, l. 65.
m Bened. in repe. C. Raynutius in verbo, duas habens filias, num. 44. de teste.
n Guag. lib. 10. in Ludo. 23.
o Aufre, titu. de excessib. offici. c. 9. §. præterea.
p Paul. l. non est matrimonium, l. 66 & l. tutor, 36. Tripho. l. non solùm, l. 67. & Papi. l. perfectus, l. 63. de rit. nupt. eo. titul. de interd. matri. int. pup. l. & tuto. &c. lib. 5. C. titul 6.
q Diocl. & Maxi. l. pen. de prohibit. matrim. int. pupill. & tuto. C.
r l. curatorem, l. 5. de prohibit. matri. int. pupi. & tuto. C.
s l. fin. de interd. matri. C.

De aliis impedimentis matrimonij propter diuersitatem qualitatum personarum. Caput 13.

1 *Prohibitiones personarum legis Iulia de maritandis ordinibus.*
2 *Liberi seruis ne coniungantur, lex Hebræa & Francica.*
3 *Adultera ab adultero duci non potest in vxorem, & quomodo intelligatur.*
4 *Periclis rex, non esse Athenienses nisi ex solis Atheniensibus natos.*

Lex

Lex 12. tab. de patriciis & plebeis non iungendis.

5 *Indorum lex, ne cum alterius artis homine, vel alterius generis, liceret matrimonia inire. Artes plures exercere non licebat Indis, nisi philosophis.*

6 *Cæsarum lex, ne cum barbara inire matrimonium, vel cum Persis: & Romanis, nisi cum Romanis, non cum peregrina.*

7 *Lex 12. tab. ne patritij cum plebeis iungerentur, sublata.*

8 *Moscouitarum lege, filia alterius religionis homini non nubit: hic D. Paulus, & sacra concilia leges firmant.*

1 ERAT quoque prohibitio matrimonij ex lege Iulia [a] & Papia, de maritandis ordinibus inter Senatorem, filium, nepotem, pronepotémue eius, & libertinam, & eam, cuius pater, vel mater ludicram artem fecissent: & inter Senatoris filiam, neptem, pronept émue ex filio, & libertinũ, cúmue, cuius pater vel mater ludicram artem exercuisset. Nisi & ipsa senatoris filia corpore quæstum fecisset [b], vel artem ludicram: non enim honor ei seruatur tunc. Legem Iuliam hanc 2 tulit Octauius Cæsar, vel antiquam emendauit [c]. Apud Hebræos lex, liberi ancillas non ducant vxores: nec si per amorem aliqui compellantur, teste Iosepho [d]. Et antiqua [e] Francorum lex Salica hæc, *si quis ingenuus ancillam alienam sibi in coniugium sociauerit, Malbergonemo, cum ea in seruitium inclinetur.* Cui pœnæ similis ferè ea, quæ ingenuis mulieribus sese prostituentibus seruis, in-3 dicta erat, Senatusconsulto Claudiano, à Iustiniano sublato [f]. Prohibent etiam iura eam duci in matrimonium, quam prius polluisset per adulteriũ [g]. Quod ita demùm verum esse intellige, si pœnitẽtiam non egerint, & si quicquam in necem eius, cui illatum est adulterium, moliti fuerint: his quippè cessantibus & licitè contrahunt, & indissolubile remanet matrimonium [h].

4 Pericles cùm in Repub. floreret, legitimósque liberos haberet, legem tulit: solos Athenienses haberi, qui ex duobus Atheniensibus nati essent [i]. Lex 12. tab. vna coniuncta aliis 10. tabulis consultò ex Græcia translatis, vetabat inter patritios & plebeios connubium: non aliam ob causam, vt ait Dionysius Halycarnasseus, vt ego interpretor, quàm ne consociatis familiis inter 5 ordines fieret concordia [k]. Apud Indos non licebat cum alio genere connubia contrahere, sicut nec studium, nec artem alterius imitari, nec eundem 6 plura exercere: nisi philosophus esset. Huic enim ob virtutem cõcedebatur, vt scribit Strabo [l], & Arrianus [m]. Interdixerunt Valentinianus & Valens prouincialibus, cum barbara vxore coniugium [n]. Nec Romanis matrimonij ius cum Persis, donec permisit Theophilus filius Michaëlis Impera. Cõstantinop [o]. Docet & abundè Nicolaus Gruchius [p], ius olim non fuisse connubiorum, nisi inter ciues Romanos, & non cum peregrinis: habebatur namque apud illos ratio in illis, nationis, cõditionis, gentis, & sanguinis. Nationis, ne Romanus nisi Romanam acciperet. Quamobrem & Campani hoc iure adempto, confecto bello, M. Messala & C. Salinatore consulibus, petierunt, vt ciues Romanas sibi ducere liceret [q]. Conditionis respectus erat, 7 vt ne libertinam ingenuus, nec libertinus ingenuam duceret, ex lege Papia Poppæa [r]. Gentis ratio, ex lege 12. tab. olim, ne patritiis cum plebeis Romæ connubium esset, quæ posteà abrogata fuit, vt videre est apud Dionys. Halicar. lib. 11. & Liuium. Sanguinis obseruatio ad gradus pertinebat, de quibus superius, & de his omnibus videndus Carolus Sigonius [s]. Responsumq; à Iulio Paulo [t], libertum qui nuptias patronæ vel filiæ patronæ affectasset, pro dignitate personæ metalli pœna, vel operis publici, coërceri. Moscouitæ seu Rutheni, ex canone cuiusdam Iohannis Metropolitæ eorum, te-8 ste Sigismundo libero Barone [v], nec viro religionis externæ principem filiã suam dare sinunt. Scribit D. Paulus [x], *nolite ducere iugum cum infidelibus.* Et

[a] Pau. l. Iulia, l. 44. de rit. nupt.
[b] Sueto. in Augu. Florus, lib. 59.
[c] Paul. l. senatoris filia, l. 47. de rit. nup.
[d] Ioseph. lib. 4. antiq. Iudai. cap. 6.
[e] lib. legis Salicæ, titu. 14. de ingenuis hominibus qui mulier. ingenuas rapiunt § 11.
[f] l. vni. de mulier. quæ se propr. ser. coniunxe. C. & §. fin. de success. sublata. quæ fieb. per bon. vend. in institu. ciuil.
[g] ca. 1. & § 4. & 1 q. 1. c. cum haberet, & c. ex literarum cum siá, de eo qui dux. in matr. quã prius pollus. per adulter.
[h] Papin. l. Claudius Seleucus, de his quib. vt indig. libr. 34. P. titul. 9. cau. si quis viuente marito, cum trib. seq. 31. q. 1. c. super hos, & c. significasti, de eo qui dux. in matri. quam polluis. per adult.
[i] Plut. in vit. Pericle.
[k] Dion. Halic. in an. li. 10. Histor. Rom.
[l] Strabo, lib. 15.
[m] Arria. lib. de reb. Indicis.
[n] l. 1. de nupt. gentil. libr. 5. C. Theudos. titu. 14.
[o] lib. c. sur. orient. cõstan. 3. Theophili, [illegible]
[p] Nicol. Gruch. lib. 1. de comitijs Romano. c. 1.
[q] Liuius, lo 2.
[r] Iulia. l. lege Papia, l. 23. de rit. nupt.
[s] Carol. Sigonl. libr. de anti. iur. ciui. Roman. cap. 9.
[t] Iul. Paul. libr. 2. recept. senteu. de nupt. titu 20 c. 5. facit l. libertũ, 17. & l. libertũ, l. 64. de rit. nupt. in P.
[v] Sigis. Ba. comment. rer. Moscouit. o re lig. eorum.
[x] D. Paul. 2. ad Cor. 6. c. adhuc, de Iuda.

Constantinopolitana sexta Synodo cautũ [a], non licere virum orthodoxum cum muliere hæretica, nec orthodoxam cum viro hæretico copulari: alioquin irritas nuptias existimari, & nefarium coniugium dissolui. Neque cogitur hodie [b] coniunx ad virum redire, si ille lapsus sit in hæresim, & illa voluerit ingredi monasterium [c]. Atque si vnus cōiugum infidelium ad fidem Christianam conuersus fuerit, & alius in errore perseueret, rectè solui posse matrimonium placuit, & fidelem ad alterius nuptias posse venire [d]. Nec esse nubendum gentili, vel infideli, docet abundè Q. Septimius Tertullia [e]. à religionis disparitate: atque id quod obiiciebatur ex 1. Corinth. 7. *Si quis frater infidelem habet vxorem, & illa matrimonio consentit, ne dimittat eam: sanctificatur enim infidelis per fidelem* &c. Intelligit dictum, non de ducenda, sed de ducta iam, cùm Christianus iam fit. Non enim in textu dicitur, si quis ducet, sed *si quis habet vxorem*. Docet & ab authoritate D. Pauli, *si quis vult nubere, nubat in domino*, In domino, inquam, non cum gentili, vel cum infideli. Dicebat Tobias filio [f], *Accipe de femine parentum tuorum, non alienam*. Idem & monuit Abraham seruum inquisiturum vxorem filio suo [g]. Iratus dominus ob nouum peccatum, quod alienigenas Israelitæ in vxores duxissent, quòd eos ad idololatriam traherēt: vt de Salomone ex libris Regum [h] notum est, quod D. Cyprianus fusè explicat [i].

a In 6. Synod. Const. ca. 72.
b c. de illa, c. 6. de diuort.
c c. vlt. de conuers. cōiugat. lib. 3. Decret. titu. 32.
d c. quanto, 7. de diuort. lib. 4. Decret. titu. 19.
e Tertul. li. 2. ad vxorem.
f Tobiæ, 6.
g Genes. 24. 1. Esdræ, cap. 10.
h 3 Reg. c. 11.
i D. Cypria. lib. 3. ad Quirinum cap. 62.

De prohibitione matrimonij ecclesiasticarum personarum. Cap. 14.

1 *Nuptiæ prohibitæ subdiaconis, diaconis, presbyteris, & antistitibus, religiosis, monachis, monialibus: & rationes ex SS. patribus.*
2 *Coniugati, electi in Episcopo, abstinebant in posterum coniugibus.*
3 *Clerici supra lectorem, etiam iure ciuili vxorem non ducunt.*
4 *Virgines moniales olim non nupsisse testimonium Ammiani.*
5 *Essei innupti, religioni dediti Iudæorum.*
6 *Sacerdotium apud Iurisconsultos Romanorum dissoluit matrimonium.*
7 *Vestales Romanæ vetulæ tantùm nubebant, si vellent.*
8 *Sacerdotes cœlibes in Palmaria.*
9 *Reymirius ex monacho Rex Aragoniæ, & vxorem ducens ex dispensatione.*
10 *Improbatæ rationes eorum, qui expugnant castitatem cleri.*
11 *Vitisa rex Aragoniæ permisit polygamiam sacerdotibus.*
12 *Alia in summa quæ matrimonium prohibent iuris.*
13 *Feriæ certæ nuptias vetant.*

PROHIBITÆ etiam nuptiæ in ecclesia catholica, à qua discessit orientalis Græca [k], iis qui in diacones, hypodiacones, & presbyteros, & episcopalem apicem promouētur [l]. Interdixitq; synodus Nicena, c. 3. ne subintroductam etiam mulierem, vel aliam, quàm matrem, vel sororem, secum haberent [m]. Item iis [n], qui solemne votum religionis professi sunt, quæue Deo consecratæ, & professæ religionem sunt; interdictum matrimonium. Referam hac de re paucas sententias sanctorum patrum, iisdem quibus illi scribunt, vtens verbis. D. Ambrosius [o], *melius*, inquit, *est nubere, quàm vri*, 1. *Cor. 7. hoc dictum est, ad non pollicitam virginem, ad nondum velatam pertinet. Cæterum quæ sese sponden-*

k c. quæsitum est, de pœnitent. & remiss. apud Grego.
l cap. diuersis fallaciis, & c. 1. de cleri. coniuga. c. coniugatus, c. 3. de conuers. coniugat. lib. 3. Decreta titu. 32. ca. 1 & can. si quis eorum, 32. dist. c. 1. & 2. qui clerici vel vouen. &c. lib. 4. Decret. titul. 6. Clem. eos, de consang. & affinit.
m ca. interdixit, can. hospitiolum, 32. distin.
n c. 3. & 4. qui cleri. vel vouent. &c. c. sicut, de regular. c. vni. de vot. in 6. 20. ta. 29. causa.
o D. Ambros. ad virginem lapsam, c. 5. tomo 1. operum.

dit Christo, & sanctum velamen accepit, iam nupsit, iam immortali iuncta est viro, & iam si voluerit nubere communi lege coniugij, adulterium perpetrat, ancilla mortis perficitur, &c. Et rursum alibi.[a] *Veteribus idcirco concessum est Leuitis, aut sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant à sacerdotio, aut ministerio: multitudo enim sacerdotum & Leuitarum, & vnusquisque certo tempore seruiebat diuinis caeremonijs, secundum institutum Dauid. Hic enim viginti & quatuor classes constituit sacerdotum, vt vicibus deseruirent: vnde Abia octauam classem habuit, cuius vice Zacharias fungebatur sacerdotio, sicut continetur in Paralipom. Ita vt illo tempore, quo non contingebat deseruire altari, domorum suarum agerent curam. Vbi autem tempus imminebat ministerij, purificati aliquantis diebus, accedebant ad templum offerre Deo. Nunc autem quotidiè onus illud imminet sacerdotibus ministrandi.* Basilius Magnus[b], *Ad hunc itaque modum,* inquit, *ante professionem grauis & religiosae vitae, liberum est volenti, iuxta concessam & legitimam viuendi rationem, coniugio se tradere: cum verò quis se iam propria professione obstrinxit, Deo se conseruare conuenit, tanquam anathema, quoddam sacrum, ne sacrilegij iudicio reddat obnoxium, si corpus per promissionem Deo consecratum, denuò communis vitae seruitute polluat.* In canonibus Apostolorum[c], *τῶν εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας, καὶ ψάλτας μόνον.* i. *ex ijs qui caelibes in clerum peruenerunt, iubemus vt lectores tantū, & cātores, si velint, nuptias ineant.* Citat & hunc canonē Epiphanius[d]. Quod si quis olim ad sacerdotiū, vel episcopatū eligeretur, nec quidē soluebatur coniugiū: verùm nunquam posteà conueniebāt cōiuges, sed oportebat & vxorem electi ex cōsensu eligere monasteriū, alioquin episcopus deponebatur, si vxorē vellet quoq;. Sic & in sexta Synodo ca. 48. statutū est, his verbis, *ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνὴ, κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν ἐν μοναστηρίῳ εἰσίτω πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκόπου ἐνδιαγωγῆς ᾠκοδομημένῳ, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαυέτω, εἰ δὲ καὶ ἀξία φανείη, πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀναβιβαζέσθω ἀξίωμα,* id est, *vxor eius qui ad episcopalem dignitatem promotus est, communi viri sui consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est, & consecratus, monasterium ingrediatur procul ab episcopi habitatione extructum, & episcopi prouidentia fruatur, sin autem digna fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem prouehetur.* Secundum quem canonem, Isaacus Angelus[e] orientis & Graecorum Caesar, idem statuit, vt creatis pontificibus, ante ordinationem vxores in muliebria monasteria procul sita ab habitatione pontificum, sine dilatione, induci, tonderiq; eas, & canonicè apud monachas degere, in quo monasterio comam deposuerint: Aut si ipsae tonsuram recusent, qui eis ante electionem coniuncti erant, pontificali solio & dignitate priuari, & in eorum locum alios suffici. Demùm, vt qui in posterum eos, qui, ante creationem, legitimam vxorem habuissent, non aliter ordinari, quàm si communi coniugum scripto consensu, & placito à se inuicem separentur, & mulier monasticam vitam amplexa esset. Quae constitutio ab imperatore decreta, assidentibus ei episcopis Caesareae, Ephesi, Cizici, & aliis. Eusebius Pamphilus[f], *oportet,* inquit, *vt ait sermo diuinus, episcopum vnius vxoris esse virum: verumtamen eos, qui sacrati sunt, atque in Dei ministerio, cultúque occupati, continere deinceps seipsos à commercio vxoris decet. Qui autem non ad tantum assumpti sunt sacerdotij munus, ijs idem sermo diuinus indulget, ac propemodum palàm omnibus praedicat, quod honorabile connubium, & thorus immaculatus &c.* Scribit & Nicephorus[g], in Thessalia ex consuetudine licuisse clerico cuiuis, priusquam in eum ordinem coaptaretur, legitimè vxorem ducere; at si posteà vxorem cognouisset, eo ordine motum. Et iure ciuili Caesarum, vt qui inter reuerendissimos constitutus clericos, vltra lectorem & cantorem, nuptias contraxerit, cadat sacerdotio[h]. Ammianus Marcellinus, virgines quoque Deo dicatas innuptas remansisse testatur lib. 18, in fine, loquens de direptione castellorum Remam & Busam, quae circa Romam erant, per Persiae regem. Tempore Constantij inuentas tamen, inquit, alias virgines Christiano

a D. Ambros. tomo 4. sup. c. 3. prioris ad Timothe.

b Basil. Mag. in asceticis, sermo. post ethica.

c in ca. 25. vel Graecis quibusdam 26.

d Epipha. lib. 2. con. haeres. tomo 1. in Catharos.

e lib. 1. Iur. Oriental. constitut. 3. Isaaci. Ange.

f Euseb. Pamp. libr. 1. de Demonstrat. euangel.

g Nicepho. Cali. lib. 12. cap. 14.

h §. sed & si quis, de nupt. in auth. coll. 4. §. neque autem, quomo. oport. episco. in auth. eod. collat.

ſtiano ritu cultui diuino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſolito more ſeruire, nullo vetante præcipit. Apud Eſſæos, qui contemplationi, & cultui aſſiduo Dei dediti erant, nulla vxorerat, vt ait Philo Iudæus [a], & Euſebius [b]. Sed & ſingulariter Hermogenes & Caius Iuriſconſultus reſponderunt [c], *Diuortij cauſa donationes inter virum & vxorem receptæ ſunt: ſæpe enim euenit, vti propter ſacerdotium, vel ſterilitatem, vel propter ſenectutem, aut valetudinem, aut militiam, ſatis commodè retinere matrimonium non poßit.* Putantes cum ſacerdotio matrimonium retineri non poſſe commodè. Nec nubebant Veſtales apud Ethnicos, niſi tum, cùm religioni erant inutiles, nempe vetulæ, ſicut Prudentius docet [d],

5 6 7

> *Tandem virgineam faſtidit Veſta ſenectam,*
> *Dum thalamis habilis tumuit vigor, irrita nullus,*
> *Fœcundauit amor materno viſcera partu.*
> *Nubit anus veterana ſacro perfuncta labore,*
> *Deſertiſq; focis, quibus eſt famulata iuuentus,*
> *Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas.*

Apud Barbaros, in regione Palmaria, in nouo orbe detecta, ſacerdotes viuunt cœlibes & incorrupti [e]. Legimus tamen ex diſpenſatione ſummi pontificis Reymirim, filium Sanctij, mortuo fratre Alfonſo rege Aragoniæ, in regem electum, quamuis diu in Gallia in monaſterio ſancti Pontij de Tomeriis religioni ſancti Benedicti ſeruiſſet, & vxorem duxiſſe filiam comitis Peitei [f]. Neque in hac re mores vel corruptelas aliquarum nationum, vt Moſcouitarum & Græcorum, qui à Catholica fide errarunt, vt docet in religione illorum Sigiſmundus Baro [g], conſiderare volui: non ſecus ac barbarorum, & idololatrarum. Illi enim non pertinent ad iuris noſtri veram & caſtam tractationem. Neque etiam hic locus poſtulat, vt caſtitatem impugnantibus quibuſdam leuibus rationibus, lucem ignorantiæ obiiciamus, cùm iam D. Thomas egregiè in hac re depugnauerit, & euulſerit illorum ſententias [h]. Omittam turpem quoque legem Vitiſæ refellere Egytæ filij regis Hiſpaniæ & Gotthorum, quæ inter nefarias leges alias aliquam indixit ſacerdotibus, vt quot quiſque vellet, aut poſſet alere, vxores haberet [i]. Sunt alia, quæ matrimonium impediant contrahi publicè, vt feriæ, & certa alia tempora [k]: ſi quis vxorem aliam vel ſponſam de præſenti habeat, vel ſi quæ alium virum vel ſponſum de præſenti [l]. Et alia quædam, quæ adfert Angelus Clauaſius [m].

8 9 10 11 12

a Phil. Iud. lib. quod omnis probus ſit liber.
b Euſ. Pamph. libr. 8. de præparat. euang. c. 4.
c Hermogen. l. vtrique, l. 61. § fin. & Caius, l. vel propter, 62. de donatio int. vir. & vxo. lib. 24. P. titul. 1.
d Prudent. libr. 2. contra Symmachum.
e P. Martyr, lib. noui orbis de inſulis nuper repertis.
f Franciſ. Tarapha, lib. de regib. Hiſpaniæ in Alphon. 1.
g Sigiſ. lib. commentar. de reb. Moſcouitar.
h D. Thomas, libr. 3. contra gentiles c. 136.
i d. Tarapha, de regib. Hiſpan. in Vitiſa ex Rutio.
k Panor. c. capellanus, de ferijs, can. non oportet, 33. q. 4.
l vt diximus prohibitas duas vxores, & c. fin. de ſponſal.
m Angel. Clauaſ. in Summa in verbo, matrimonium 3.

De ſolutione matrimonij. Cap. 15.

De diuort. & repud. lib. 24. P. tit. 2. Lib. 5. C. tit. 17. Lib 4. Decret. tit. 19.

1 *Impedimentum & ſolutio matrimonij in quo differunt.*
2 *Matrimonij ſeparatio quamuis dura, tamen aliquando eam fieri expedit.*
3 *Matrimonium quadruplici iure ſoluitur, natura, iure ciuili, diuino, & pontificio, quomodo.*
4 *Matrimonium ſoluitur natura, morte.*
5 *Matrimonium ſoluitur iure ciuili, morte & captiuitate, ſeruitute, diuortio.*
6 *Solutio matrimonij bona gratia.*
7 *Seruitute dirimitur matrimonium, quomodo.*
8 *Pœna hodie ſeruum ex libero non facit.*
9 *Diuortium ſoluit matrimonium, & vnde dicatur.*
10 *Repudium in ſponſa.*

11 Diuor

11 Diuortium quomodo testato fiebat coram septem testibus.
12 Diuertendi inter absentes formula.
13 Formula dissoluendi sponsalia.
14 Claues adimebantur, & reddebantur, in diuortio. Claues quare vxoribus nuper ductis dabantur.
15 Tempore Numæ & antè, Romæ coniugia indiuidua. Diuortium quis primus Romæ fecerit.
16 Diuortium iure ciuili quatuor modis inter viuentes coniuges fiebat.
17 Diuortium ex consensu quomodo fieret, & ex placito, & sublatum.
18 Coniugati quando possunt ingredi religionem.
19 Diuortium ob causam rationabilem, bona gratia.
20 Diuortium sine causa rationabili, in quo punitum.
21 Diuertendi causa legitima Iuris ciuilis & diuini.
22 Vxores Moscouitarum se contemni putant à viris, nisi verberentur.
23 Diuortij faciendi Platonis lex & formula.
24 Diuortij causa Persis, vxorem non facere iussa mariti.
25 Diuortij etiam causa mores vxoris marito displicuisse.
26 Diuortium, & separatio thori ratione adulterij.

1 POST cognitionem eorum, quæ matrimonium impediunt, facilior erit solutionis eiusdem tractatio: nempe quæ affines maximè, & veluti coniunctas habeat causas, nisi quòd impedimentum prohibet, ne fiat matrimonium: at solutio matri- 2 monium stetisse innuit, aliter non diceretur solutum [a]. Et dura quidem separatio patris & filij, viriq; & vxoris dicitur ab Vlpiano [b]. Verùm aliquando eam recipi expedire, interdum verò necessa- 3 rium visum est. Fit autem quadrupliciter eius solutio, aut iure naturæ, aut 4 ciuili, diuino, aut pontificio. Natura, morte alterutrius cõiugis soluitur iugum hoc, non secus ac reliqua [c] mortalia. Et ita Dominus noster Iesus Christus reiecit ignorantiam Sadducæorum interrogantium, cuius futura erat vxor in resurrectione, quæ septem fratribus nupta fuerat: quòd mortuo ma- 5 rito soluta fit à lege viri vxor, & in alio seculo nuptiæ futuræ non sint [d]. Iure ciuili Romanorum quoq;, & morte fit solutio: & vltrà captiuitate, seruitu- 6 te alterutrius, & diuortio, vt ait Paulus [e]. Captiuitate dirimitur exemplo mortis naturalis, & bona gratia, sine imminutione iurium coniugum: quando capto viro vel vxore ab hostibus, expectato quinquennio incertum est, captus mortuus fuerit, vel viuat, ex responso Vlpiani [f]. Firmat id Iustinianus [g], si modò inquisitio diligens facta fuerit, num adhuc viuat apud hostes vir captus, vel capta vxor. Quòd si captus quidem non fuerit coniunx, sed peregrè profectus, non censetur diremptum matrimonium, quãtumcunque incertum sit de vita, & quantumuis diutius absens fuerit: nec potest qui incertus incertãue de morte alterius est, alteri coniungi, antequàm certum de morte habeat testimonium, vt placuit nouissimis sanctio- 7 nibus [h]. Seruitus quoque sufficere visa est, superueniens alteri coniugum, dirimendi matrimonij iusta causa Iustiniano [i]. Obseruata tamen distinctione, de qua egimus in impedimento erroris conditionis personæ, in 13. superiori capite. Seruitutem mortalitati quippe compararunt Iurisconsulti [k]. Quamobrem olim pœnali quoque iudicio, in seruitutem pœnæ adiudicato altero ex liberis cõiugibus, soluebatur matrimonium, vt liquet ex constitutione Constantini [l]: veluti si in metallũ fieret condẽnatio, vel ad be- 8 stias, quibus libertas adimebatur [m]. Quod tamen iure nouellarum corre- 9 ctum est, cùm hodiè nemo benè natus, ex pœna seruus non efficiatur [n]. Diuortio deinceps dirimetur iure ciuili matrimonium. Diuortium dictum est

secun

[a] Vlp. in l. Iulianus, l. 4. & l. fi. de diuort. lib. 24. P. titu. 2.
[b] Vlp. in l. quæsitũ, l. 12. § sed an instrumenti, de fun. instr. & instrum. leg. lib. 33. P. tit. 7.
[c] 1. ad Corinth. 7. c. pen. & fin. de sec. nup. lib. 4. Decret. tit. 21. § deinceps, de nupt. in auth.
[d] Matth. 22. Mar. 12. Lucæ 20.
[e] Paul. l. 1. de diuort. P.
[f] Vlp. l. vxores, l. 6. eod.
[g] Iustinia. in § . sed etiam captiuitatis, de nupt. coll. 4. tit. 1. in auth.
[h] § quod autem, vt lic. mat. & auię, authen. hodie, de sepud. C. c. in præsentia, de sponsal. cap. dominus, de sec. nup. ca. cũ per bellica, 33. q. 2.
[i] d. § sed etiam, de nupt. in auth. & §. si verò decretum, c. 2. & fin. de coniug. seruor.
[k] Vlp. l. cùm hic status, l. 32. § si verò donatur, de dona. int. vir. & vxo. in P. § si verò decretum, de nupt. in authen. coll. 4. l. seruitute, de reg. iur. P.
[l] Constãt. l. eis vxoris, l. 24. de don. int. vir. & vxo. lib. 5. C titu. 16.
[m] § pœnæ seruus, quib. mod. ius pa. pot. sol. l. aut facta § inter eos, & §. quisquis, & l. qui vltimo supplicio, & l. quidam, de pœnis in P.
[n] § quod autem, de nup. in authen. sed hodiè, de donat. int. vir. & vxo. C.

secundum Caium [a], à diuersitate mentium, quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium. Dicit & repudium in matrimonio, quódq; ad reiectionem sponsæ pertinet, cui non diuortium sed repudium cõuenit [b]. Neque repudiare vxorem, vel ab ea diuertere quicquam aliud est, quàm cogitatò & deliberatè perpetuam dissensionem facere, non calore iracundiæ, vel alia leui de causa, in qua perseuerantia non fit [c]. Ideo testato fiebat, coram septem testibus eodem iure [d] Romanis, puberibus, & ciuibus. Diuertendi inter absentes formula generalis & communis erat, dato libello repudij, in quo continerentur causæ, ob quas dirimebatur matrimonium, hæcq; verba, *res tuas tibi habeto: tuas res tibi agito* [e]. Sicuti & meminit Martialis,

Mense nouo Iani veterem Proculeia maritum
Deseris, atque iubes res sibi habere suas.

Et Apuleius [f] lacessitum Cupidinem à Psyche, sic ait: *Confestim toro meo diuorte, res tuas tibi habeto: ego verò sororem tuam, (& nomen quo tu censeris, aiebat) iam mihi confestim arrha atque ijs nuptijs coniugabo.* Et in sponsalibus discutiendis, *conditione tua non vtar*: quæ & inter præsentes, sicuti inter absentes pronuntiari poterant [g]. Verba illa legum 12. tab. sunt, quibus interdum clauiũ ademptio iungebatur, vt vtrumque ex Cicerone [h] docetur, qui dum de repudiata Mima ab Antonio agit, *illam*, inquit, *suas res sibi habere iussit, ex 12. tab. claues ademit, exegit scilicet domo.* Scribit namq; Sextus Pompeius institutum fuisse Romanorum antiquorum, vt vxoribus primùm domum ingredientibus, claues darent: idq;, inquit, ad significandam partus facilitatem. Melius tamen & aptius meo iudicio, vt symbolum acciperent; se vt matresfamilias in possessionem, & in rerum mariti communionem seu societatem admitti. Nam receptum est, clauibus rerum traditis, res illis conclusas transferri ex sententia Papiniani [i]. Scribit Plutarchus [k], quamuis Numæ visa fuerit intolerabilis communio matrimonij, nihilominus inauditam tunc & anteà fuisse solutionem: & antiquos memoriæ mandasse, primùm, qui diuortium fecisset, fuisse Spurium Coruinum, qui septima, supra centesimam & trigesimam, olimpiade, diuortium cum vxore fecit, coactus à Censoribus iurare, liberorum causa se coniugem dimittere: ob quod factum, in perpetuum exosum à populo fuisse. Primam quoque Pinarij vxorem Taleam nomine, Tarquino Superbo regnante, aduersus Gitaniam eius socrum diuortium fecisse. Et alibi [l], non Coruinum quidem, sed Seruilium Spurium diuortiũ primum fecisse ob sterilitatem vxoris Romæ ait: atque ex industria, eius rei primum authorem annotatum, non secus ac apud Græcos primus parricida, vel matricida. Sed de eodem eadem referens Gellius [m] legisse videtur cum Dionysio Halicarnasseo [n], Spurium Carbilium, cui Ruga cognomentum erat: quod & Valerius Maximus probat [o]. Distrahebantur autem matrimonia quadrupliciter iure ciuili, in vita coniugum: aut ex consensu vtriusque, qui pactis & placitis diuertentium legem accipiebat: aut per occasionem rationabilem, quæ bona etiam gratia vocatur: aut citra omnem causam: aut cum causa rationabili, quæ explicat Iustinianus [p]. Ex consensu & placito, sine causa, Theodosius & Valentinianus [q] abiri matrimonio permittebant, & repudium mittere. Quod sublatum est nouella Iustinianea 117 [r]. Potest tamen & hodie ex consensu relinqui cohabitatio & commixtio, & repudiari cõsensu: si alter coniugum vel vterque, meliorem affectet vitam [s], remanente vinculo, nempe quod is qui vel in seculo relinquitur, alio arctiorem monasticam vel ecclesiasticam vitam profitente, non possit alterius thori nuptias, viuente priore coniuge, ambire, vel amplecti. Quo fit, vt alter illorum ingredi hanc vitam nequeant, nisi alterquoque voueat castitatem [t]. Per occasionem rationabilem abibant & bona gratia, vt suprà diximus, captiuitate, quando impotens ad coëundum quis erat [v], vt superius

dixi

[a] l.e. de diuort. lib. 24. P. titu. 2.
[b] d.l. 1. de diuort. l. inter diuortium, l. 191. de verb. sig. & P.l. inter stuprum, l. 101. eod.
[c] Paul. l. 3. & Papi. l. si penitus, l. 7. de diuort. l. quicquid calore, de reg. iur.
[d] Paul. l. nullum diuortium, l. 9. de diuort.
[e] l. 2. §. 1. eod.
[f] lib. 5. asini aurei.
[g] l. 2. de diuort. P.
[h] Cic. 2. Orat. contra Antoni.
[i] Papin. l. clauibus, l. 74. de contra empt. in P.
[k] Plut. in compar. Lycurgi & Numæ, & in vitis.
[l] Plut. in cõp. Rom. & Thesei in vitis.
[m] Gell. libr. 4. cap. 3.
[n] Dionys. Halic. in 2.
[o] Val. Max. lib. 2. c. 1. dum agit de primo repudio.
[p] Iustinia. § distrahũtur itaque de nup. in auth.
[q] l. si constante, l. 9. de repud. libr. 5. C. titu. 17.
[r] §. quia verò & ex consensu, constitu. 117. in auth. aut titul. vt lic. mat. & auiæ, auth. quod hodie, C. de repud. §. ex quo vero in quidam, in nouel. 134.
[s] Iustinia. l. Deo nobis, l. 42. de episc. & cler. lib. 1. C. tit. 6. § secundum occasionem, de nupt. in auth. §. irreprehensibilis, nouel. 22. & §. prad. & iis quidem, nouell. 117. §. quod si constante, nouel. 123. c. 1. & c. 2. de conuers. coniugat.
[t] c. cùm sis, c. 4. c. significauit, cap. 14. eod. de con. cõn. c. prudentia, de offic. delegat. vide Ang. Clauasium in summa, in verbo, matrimonium 4. numero 9. vide Abbat. & Calderi. in cap. 1. de conuers. coniuga.
[v] §. per occasionem, de nup. consti. 22. & §. si verò captiuitatis, eod.

diximus. Sine causa rationabili etiam fieri poterat olim, & à non benè consentiente iugo mittebatur repudium, verùm non impunè, sed ea lege, vt qui absque causa mitteret non posset intra quinquennium à diuortio alij cōiungi [a], amitteretq; donationem propter nuptias si vir esset, vel dotem si vxor: 21 mutata tamē nouellarum iure pœna quinquennij [b]. Causa autem iusta solutionis matrimonij iure ciuili erat, quæ esset ex numero expressarum à constitutione Theodosij & Valētiniani [c]. Si vxor sit adultera, venefica, homicida, plagiaria, sepulchrorum dissolutrix, sacrilega, latronum fautrix: si extraneorum hominum, ignorante vel nolente marito, conuiuia appetat: si eodem inuito, sine iusta & rationabili causa foris pernoctet: si spectaculis & theatralibus ludis, illo prohibente, assideat: si marito veneno aut gladio insidietur. Et iisdem de causis repudiata, quinquennio etiam alio iubetur abstinere cōnubio, & dotem amittere. Contrà, & eadem constitutione quoque vxor repudium mittebat iustè marito: si is adulter, homicida, veneficus, si in principem quippiam moliretur, de falso condemnatus, sepulchrorum dissolutor, sacrilegus, latronum susceptor, abactor, plagiarius: si in contemptum vxoris, ipsaque inspiciente, cum impudicis mulieribus, quod etiam maximè castas exasperat, cœtū ineat: si vxori insidietur, gladio, venenóue: si verberibus, quæ ab ingenuis aliena sunt, eam affecerit: atque per idem quinquennij tempus tenetur abstinere alio cōiugio, donatione propter nuptias amissa. Persequitur & causas diuortij receptas olim Alexander ab Alexandro [d], & Deute- 22 ronomij liber [e]. Verùm Moscouitis verberum causa, etsi repudiū admittant non esset iusta causa: quippe quòd mulieres se contemni à viris, nec diligi 23 putant, nisi verberentur, vt scribit Sigismundus Liber Baro [f]. Et apud Platonem [g] lex de diuortio hæc est, vt si vir & vxor, propter nimiam acerbitatem non conueniant, Decemuiri de legum custodibus qui medij sint, & decem mulieres de curatricibus connubiorum, prouideant. Quorum sententia, si ita conciliati sint, valida, & stabilis habeatur: sin autem eorum animi vehementius iracundia fluctuent, facto diuortio illos, illásque pro viribus quærāt, 24 qui quæue vtrisque conueniant. Apud Persas, ex lege vxor contumaciter mariti dicto nō audiens, repudiari poterat: sicut & Assuerus ipse rex repudiauit eam ob causam vxorem Vasti, in cuius locum subrogata Hester [h], vt eius 25 historia, & Iosephus [i] narrant. Propter mores etiam improbatos coniugum, solutum fuisse aliquando coniugium cōstat ex rubrica de repudiis & iudicio de moribus sublato [k]. Cuius iudicij exempla refert Valerius Maximus [l], veluti C. Sulpitiū Gallum repudiasse vxorem, quòd eam capite aperto foris versatam cognouerat: Q. Antistium Veterem suam, quòd eam in publico cum quadam libertina vulgari, secreto loquentem viderat: P. quoque Sempronium Sophum coniugem repudij nota affecisse, nihil aliud quàm se ignorante ausam ludos spectare: qui casus & posteà l. consensu, de repud. inser- 26 tus. Pertinet ad repudium, lex Iulia de adulteriis: neque enim licet compertam in adulterio retinere, nisi castigatam [m]. Et separatur thorus [n], potéstque adulteram ira abiicere quilibet, etiam si ei iurauit nunquam se eam repudiaturum: quia ea causa excepta videtur [o]. Sic Suetonius [p] meminit Tiberium Cæsarem in causa cuiusdam equitis Romani, gratiam ei fecisse iuramenti, vt repudiaret vxorem in stupro compertam.

a §. si verò altera, & §. mitiores, de nup. in auth.
b §. quia verò, vt li- ce matr. & aui. in auth coll. 4.
c l. cōsensu, l. 8. cum sui §§ de repud. C. §. mitiores de nupt. in auth.
d Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 8.
e Deutero. capit. 24.
f Sigis. in commentar. rer. Rutheno. seu Moscouitar.
g Plato, 11. de legib.
h Hester, cap. 1.
i Iosephus, lib. 11. antiqui. c. 6.
k lib. 5. Cod. titu. 17.
l Val. Maxi. lib. 6. capit. 3.
m l. 2. & l. castitati, l. 9. ad leg. Iul. de adult. lib. 9. C. titu. 9. l. 2. §. lenocinij, eod in P. ca. si vxorem, 32. q. 1. c. 3. de adulter. Pap. l. mulier, l. 31. §. fin. ad leg. Iul. de adult. lib. 48. P. titu. 5.
n ca. præcepit, & ca. præceptum, & ca. si vxorem quis, 32. q. 5. ca. omnes causationes, 33. q. 7.
o c. quemadmodum, c. 25. de iureiu. lib. 2. Decret. c. 34.
p Sueto. in Tiberio, cap. 35.

Num iure diuino dissolui posit matrimonium. Caput 16.

1 *Lege Mosaica permissum diuortium Iudæis improbatum.*
2 *Diuortium iure diuino nec pontificio nunquam approbatum, sed prohibitum.*

3 *Diuortio facto propter adulterium, separato thoro alteri etiam innocuus non potest nubere: & ibi rationes ab authoritate, quia relicta nubens mœchatur, quia reconciliari potest.*
4 *Diuortio facto ab fornicationem, separatos non posse alij nubere, probatio à sacris patribus.*
5 *Alia ratio à baptismo ad matrimonium, pro indissolubili copula per adulterium.*
6 *Diuortium apud Moscouitas excommunicatione prohibitum.*
7 *Morte tantùm naturali, soluta à lege viri vxor dicitur.*
8 *Authores qui putauerunt separatos causa fornicationis, posse alijs nubere, & eorum reprobationes.*
9 *Diuortium in thoro non fit, etiam inter coniuges adulteros.*
10 *Diuortium ob hæresim & infidelitatem.*
11 *Separatum matrimonium tanquam nullum, non habet prohibitionem semper, quin alij nubere possint separati.*
12 *Matrimonium separatur tantùm iudicio ecclesiæ, non propria voluntate coniugũ.*
13 *Matrimonium non dissoluitur hodie ob sterilitatis causam.*
14 *Ancillæ suppositæ ab vxoribus, prolis causa, Abrahæ & Iacobo, quare.*
15 *Lotharius rex Austrasiæ excommunicatus à summo pontifice, quòd repudiasset vxorem, vt sterilem, & aliam duxisset.*
16 *Diuortij iuris ciuilis causa sublata.*
17 *Abortum faciens olim repudiari poterat, hodie non.*
Turtij diuortia libera, & repetitio matrimonij, dummodo non se iunioribus iungerent.

SED, num iure diuino dissolui possit matrimonium, agamus: & certè Mosis decreto permittebatur diuortium Hebræis [a]. Ibi tamen annotamus permissionem, non legem, non approbationem; sicuti multa Deus permittit euenire ob malitiam hominum [b], quæ proba non sunt per se, sed secundum quid, vt permittit affligi iustos, regnare hypocritam, hæreses, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Sic permisit Deus repudium, ad maius malum vitandum: & satius visum est diuortium permittere impiis, & duræ ceruicis hominibus, quàm cogi eos inuitos vxores, quas occidissent, retinere. Ab initio enim, id est, in institutione matrimonij non fuit sic: sed quod Deus coniunxit, homo non separabat, vt ipsa veritas docuit [c]. Et D. Paulus [d], *præcipio*, inquit, *non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: & vir vxorem non dimittat.* Cõstituo autẽ hîc axioma, iure diuino & pontificio, indissolubile contractũ matrimonium: per illam regulam, quod Deus coniunxit, homo non separet. Vtque non liceat coniuge repudiato, coniugium repetere viuente eo: Nam si quis obiiciat, antiquum ius diuinum, dixi iam id ad permissionem pertinere tantùm, & cõtra vinculum. Si quis autem recurrat ad separationem fornicationis causa, euangelica lege permissam, audio quidem, sed de separatione concubitus & thori, non vt alteri, innocens ab adulterio, nubere possit, vt quidam rati sunt. Ea de causa perpendamus verba dominica, dum ait [e], *Audistis quia dictum est antiquis, quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, quicunque dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari, & quicunque dimissam duxerit, adulterat.* Quare si cum dimissa fit adulterium, ergo manent nuptiæ priores. Sic etiam placuit concilio Tridentino postremo, 11. nouembris anno 1563. sessio. 24 cano. 7. his verbis, *Si quis dixerit ecclesiam errare cum docuit & docet iuxta Euangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum, matrimonij*

Margin: 1, 2, 3

a c. 24. Deuterono. Ioseph. lib. 4. antiq. cap. 6.
b can. hac ratione, 31. q. 1.
c D. Matthæi, 19. Luc. 16. can. quod Deus, 33. q. 2. can. nunquid, 13. q. 1. c. de infidelibus, de consang. & affinit. c. inter corporalia, de translat. episc.
d 1. Corinth. 7.
e Matthæi, 5.

nij vinculum non posse dissolui, & vtrumque vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero coniugum viuente, aliud matrimonium contrahere: mœcharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ dimisso adultero alteri nupserit, anathema sit. Repetè hîc D. Pauli verba, 1. ad Corinth. 7. *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Perpendo, si discesserit, manere debere innuptam, discedere autem non posse, nisi causa fornicationis, dixit Deus superius, & causa adulterij. Ergo in illa causa reiecta debet remanere innupta, & pariter vir, cui reconciliari potest. Dehinc coniugamus causas repudij, & tẽporis eius, quo permissum erat à Mose, inter quas nemo ambigit fuisse adulterium, Domini nostri censuram apud D. Marcum [a]: & inueniemus, quamuis subsit causa, remanere insolubile matrimonium. Sic enim scribit, *Accedentes ad eũ Pharisei interrogabant, si liceret viro vxorem dimittere, tentantes eum: at ille respondit eis, Quid vobis præcepit Moyses? qui dixerunt, Moyses permisit libellum repudij scribere, & dimittere. Quibus respondens* IESVS *ait, Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. Ab initio autem creaturæ masculum & fœminam fecit eos Deus: propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit ad vxorem suam, & erunt duo in carne vna: itaque non sunt duo, sed vna caro. Quod Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum, & ait illis, Quicunque dimiserit vxorem suam (* vide quid dicat, dimiserit, quod permisit in adulterio *) & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur.* Ex quibus apparet dimissionem vxoris causa fornicationis, non esse separationem matrimonij: nam si separatio esset, non esset adulterium illius repetitum matrimonium. Item elucet separationem tori esse tantùm, quia reconciliatio fieri potest, vt alij non possit nubere quantumuis innocens. Sic etiam tradiderunt sancti, & grauissimi patres D. Hieronymus [b], Origenes [c], Tertullianus [d], DD. Ambrosius [e], Augustinus [f], Chrysostomus [g], Innocentius 8 [h]. Africanus in concilio Mileuitano [i]. Statuunt idem canones Apostolici [k], & segregari à communione eum, qui dimissa vxore, duxerit aliam. Nec ita efficax est adulterij macula, vt per illam aboleatur sacramentum hoc magnum: non secus, quàm Baptisma, quo coniungitur Deo anima, non ideo soluitur, vel amittitur, quòd baptizatus in fide mœchetur: sicut perpulchrè docuit in eadem quæstione D. Augustinus [l]. Refert Sigismundus Liber Baro in commentariis rerum Moscouitarum, Ruthenos, seu Moscouitas, libellum quidem repudij, & diuortij mittere: id tamen maximè celare, quòd contra religionem & statuta sciant: atque Niphontem Episcopum Nouogardiensem apud illos Cyrilli cuiusdam interrogationibus respondisse, diuortium mittentem, perpetuò ab Eucharistia, nisi iamiam animam efflaturum, submouendum. Sicque tantùm morte naturali mulier dicitur soluta à lege viri, à D. Paulo [m]. Sunt alia plura, quæ in hanc possem adferre sententiam, quæ tamen prætermitto: neque etiam tot adduxissem, ni fuisset mihi pugnandum cum errore, qui postquam à quibusdam malè hac de re sentientibus fuisset inuectus, accepit improuidos asseclas, & Melanctonem, qui in libro cui titulus, *Examen ordinandorum*, & in additionibus ad suos locos communes, & in c. 5. Matthæi asserit, citátque testem sui erroris, Iustinum in apologia de vxore Christiana, quæ miserat libellum repudij viro: quanquam ibi nunquam Iustinus dixerit, illam alij nupsisse. Trahere etiam nititur, sed ita appositè, vt Iustinum, in suam hæresim Hieronymum in epitaphio Fabiolæ, vbi iam ostendimus eum contrarium sensisse. Sic enim ibi scribit ad Oceanum scribens de epitaphio Fabiolæ, tomo 1. operum: *Igitur Fabiola (quæ dimisso primo adultero marito secundum sortita erat matrimonium) quia persuaserat sibi, & putabat, à se iure virum dimissum, nec Euangelij (* notet Melanchthon *) vigorem*

H 2 *nouerat*

[a] Marci, 10.
[b] D. Hiero. in Epitap. Fabiolæ & in c. 5. & 19. Matthæi.
[c] Orig. 7. Homil. in Matth.
[d] Tertull. 4. cont. Marcio.
[e] D Ambro. lib. 1. ad Roma. c. 7. & in Lucam libr. 3. cap. 4.
[f] August. li. de nupt. & concupisc. c. 10. & de bon. coniug. cap. 7. & libr. 2. ad Collu. & libr. 1. de adult. coniugat. ad Pollentium, c. 2. & li. de sermo. Dom. in mõte liter. P. D.
[g] Chrys. Homil. 17. in Matthæ.
[h] Innocen. 1. in Decret. epistol. 3. ad Exuperi. episco. Tholos. c. 6. tom. 1. concil.
[i] in Syno. Mileuit. c. 17.
[k] can. 48. aposto. tomo 1. concilio.
[l] D. August. libr. de bono coniugali.
[m] ad Rom. 7. can. fin. 14. quæst. 7.

nouerat, in quo nubendi vniuersa causatio viuentibus viris, fœminis amputatur, dum multa Diaboli vitat vulnera, vnum incauta vulnus accepit. Sed quid ego in abolitis & antiquis moror? quærens excusare culpam, cuius pœnitentiam ipsa confessa est? &c. quæ sequuntur apud Hieronymũ. Quo etiam abutitur Vuesembechius [a], & citat pro illa erronea sententia summatim cum Hieronymo Tertullianum, Iustinum, Ambrosium, Origenem, Augustinum, quos docuimus tamen sententiam hanc improbasse: putátque satisfecisse D. Pauli 1. ad Corinth. 7. *mulierem solui à lege viri morte*, & alia etiã causa iusta repudij. Cúmq; se videret incidisse in illam sententiam, *quod Deus coniunxit, homo non separet*, ait, *magistratus officio separatum ob adulterium, à Deo non ab homine separatum.* Sed ego non video quomodo magistratus vel suo vel nomine Dei possit solnere ob adnlteriũ, quod ipse Deus ob idẽ adulterium inseparabile dixit, vt docui. Quocirca subscribo catholicæ ecclesiæ, non posse matrimonium separari ob eam causam, nisi in toro & coniunctione. Quòd si in emendabilis adulrera sit, adsunt leges quæ possunt per magistratus, gladio, qui vlcifcitur adulteria obstinata & contumacia, vt in pœnis & criminibus dicemus, matrimonia verè morte dissoluere: & tunc innocenti dabitur liber aditus ad alias nuptias. Sic in locis, in quibus delicta odio sunt, & puniuntur, vtimnr. Et ita iubet lex Dei [b] adulteria tolli, non tolerari, vel dari ansam scortationis liberæ. Quod si ad indulgentiam confugiamus ecclesiasticam, reconciliationem potius cum D. Paulo suademus, ne separati delinquant maiotem in modũ, aut per nouas nuptias: & vitæ ita procuramus emendationẽ, quam si desperamus, & si ecclesiam non audierit separatus, detur temporalibus iurisdictionibus, sitque tanquam ethnicus. Nec etiam admitto dimissionẽ hanc esse repudiũ solutionis, ac illud, per quod olim soluebatur matrimoniũ. Siquidẽ nunquã legimus [c]; inter causas repudij, causam adulterij: nam vbi adulterium cõmissum erat, non repudiũ erat pœna, sed mors [d]. Idcirco leue argumentũ hoc, inhærere verbis, *excepta causa fornicationis*, quæ ad dimissionem, non ad repudium referri potest. Vocamus autem illam dimissionem, seperationem: quam iura in adulterio pontificia tradunt faciendam [e]. Obseruant & iuris pontificij leges, vt 9 adulterio separari etiam nequeant, si vterque coniugum sit adulter [f]: item vt conuenire ij cogantur. Sic enim Nicetas Metrapolitanus Heracleæ interrogatus à Constantino episcopo, lib. 3. iur. orientalis respondit: *ideo non separari matrimonium eius, qui longè ab vxore profectus, concubinam habuerit, nec liberam esse vxorem, vt posset alium ducere; sed à concubina discedere debere.* Facit c. ex literis de diuortiis. Et certè [g] si accusatione adulterij ita facilè solueretur matrimonium, futurum esset nouatum nuptiarum cupiditate impellente, calumniis, falsisque delationibus opprimenda esse matrimonia. Quomodo autem fiat 10 diremptio tori etiam ob hæresim, vel infidelitatem coniugum, cùm iuribus apertè cõtineatur [h], non vltrà immorabor: referã tantùm exemplũ, quod in iure orientali refertur [i], quòd tempore Theodosij Patriarchæ Constantinopolitani Basilius buccinator quidã separatus est à sua infideli vxore, postquã baptizatus fuerat, decreto patriarchali, vtpote quæ à viri suasione induci non posset, vt baptizaretur. Perstringam autẽ alios casus, quibus licet coniugibus 11 seiunctis ab inuicem, aliis nubere, alia regula. Vt quando matrimonium hoc ita dirimitur facto: intelligamus non tam dirimi, quàm contractũ anteà nullũ declarari. Quo loco cautè qui præsunt foro matrimonij, vtuntur his verbis, non fore matrimonium, vel nullũ dicere solent propter impedimentũ iuris vel facti, quod prohibebat coniunctionem, etsi coniunctio corporalis secura sit: non enim sola corporum coniunctio, vt diximus, matrimonium facit [k]. 12 Separatur & matrimonium aliquando, non propria voluntate, sed episcopi notione, inter consanguineos in gradibus prohibitis initium [l]: verùm si copula fuerit secuta, non datur licentia ad alia coniugia transeundi [m]. Ho- 13 diè propter sterilitatem non licet repudiare vxorem, exceptis, vt diximus

a Vuesemb. in tit. de diuortijs, li. 24. P, titul. 2. numero 8, 9. 10. 11.

b Leuit. 20. D. Ioan. c. 8. cum similib.

c Deuter. cap. 24.

d Deuter. c. 22. Ioan. cap. 8.

e c. intelleximus, & c. fin. de adulter.

f cap. fin. de adulter. ap. Greg. l. viro & vxore, sol. matrim. in P.

g can. apostolus, & can. omnes accusationes, 32. q. 7. & tota ead. q.

h cap. 2. de diuort. & c. gaudemus, & c. quanto, eod. & tota 28. q. 1.

i lib. 2. iur. Orient. in constitutionib. Theodosij Patriar.

k ca. non omnis mulier, 32. q. 2.

l cap. 8. de diuort.

m can. multorum, & ca. ab isto die, in 1. 35. q. 6.

mus, causis frigiditatis & maleficij præcedentibus matrimonium, insciis cõiugibus, quæ impediebant ne fieret matrimonium: si quidem sola proles
14 non est causa efficiens, vel finalis matrimonij [a]. Neque nos moueant exempla Abrahæ & Saræ sterilis, ob cuius sterilitatem permisit Sara cohabitare ancillæ Agar [b]: & quod Rebecca & Lia prolis causa, etiam ancillas supposuerunt Iacobo [c]. Nam ea ad mysterium quoddam, & prolis augendæ causa pertinent. Et quo tempore pusillus grex erat Dei [d], permissa, non probata fuerunt: nam & bigamia Lamech in eadem lege naturæ improbata, & fornicationes inhibitæ. Quæ reuelato lumine æternæ veritatis, lege euangeli-
15 ca nobis singulari Dei beneficio innotuerunt. Lotarius Austrasiæ seu Lotharingiæ rex, tempore Caroli Calui regis Gallorum, circa annum Domini 841. duobus episcopis regni sui authoribus, Gunthario Agrippinensium, & Tetgando Treuirorum, cum vxore sua Tetberga diuortium fecit, quòd eam diceret ætate prouectam, ac seram ad prolem suscipiendam, adulterij etiam eam arcessens, idq́; corruptis iudicibus, ac testibus: Valdradámque florentissima ætate, speciéque egregia duxit. Verùm cùm admonitus à summo Pontifice perstaret in amentia, communione piorum ei interdictum est: Episcopi, quòd connubium diremissent, è gradu dignitatis deiecti sunt, vt ait Paulus Aemilius [e]. Et de hac eadem quæstione in can. Lotarius, 31. q. 2.
16 Cessant & hodie imperatorũ causæ dissoluendi matrimonij, quæ ob crimina
17 alterius coniugis inducebantur [f]. Neque obseruatur cõstitutio Iustiniani [g], & Leonis Cæsaris, quæ faciebat potestatem dirimendi matrimonij, cum ea muliere, quæ sponte abortum fecit, de qua meminit Harmenopulus [h], quam
18 pontificia iura tollunt [i]. Legimus [k] apud Thurios legem modificatam, qua ius vxori permittebatur à viro, vbi visum esset discedere, viróque alteri cuicunque collibuisset, consuescere: adiectúmque, vt relicto priore viro cuicunque collibuisset, non liceret se iungere iuniori, pariter nec si vir vxorem eiecisset, non liceret sibi iuniorem iungere.

a ca. solet quæri, 32. q. 2. can. non enim, 34. q. 1.
b Genes. 16.
c Genes. 29.
d D. Ambros. lib. de Patriarch. & can. dixit Sara, 32. q. 4.
e Aemil. in Carolo Caluo.
f cap. 2. de diuort. can. in coniugio, 32. q. 1. can. si vxorem quis, can. præcepit, ca. præcepit, 32. quæstio. 5.
g §. has itaque causas, de nupt. in authent. coll. 4.
h Harmenop. lib. 4. titu. 12.
i ca. aliquando, cum duob. seq. 32. q. 2.
k Diod. Sicul. lib. 12. Biblioth.

De his quæ accedunt matrimonio, dote, antiphernis, paraphernis. Cap. 17.

1 *Maritus decipitur, si cogatur indotatam vxorem habere.*
2 *In nuptijs dos interuenit, non necessariò, sed alia ratione.*
3 *Dotis nomen vnde.*
4 *Dotes rerum quid.*
5 *φερνὴ quid.*
  προῖκα quid.
6 *Antipherna quid.*
  προῖξ & ἴδια quid.
7 *Parapherna quid.*
  Peculium Gallis parapherna.
8 *Vxor, quæ habet censentur esse ex bonis mariti, nisi de contrario constet, & quare.*
  Maritus paraphernalium vxoris iure censetur procurator, nisi ea prohibeat.

1 MARITVS, inquit Paulus iuriscõsultus, suum negotium gerit, cùm de dote sibi cauet: & decipiẽdus non est. quod fit, si coga-
2 tur indotatam vxorem habere [l]. Proinde in nuptijs pangendis, vt plerunque dos aliqua interuenit, etsi necessariò non desideretur, nisi quia probat dilucidius matrimoniũ [m]. Quamobrem de ea dicenda essent pauca, sed forsan plura, cùm hodie in coniugiis potius de dote, quàm de moribus agatur, verissimúmque quod Saturio parasitus apud Plautum ait filiæ [n],

l Paul. in l. si donaturus, l. 9. §. si quis indebitum, de condict. ca. dat. lib. 12. P. titu. 4.
m ca. Lotharius, 31. q. 2. c. per vestras, de donat. int. vir. & vxor.
n Plaut. in Persa actu 3. scena 1.

Tace

Tace stulta, non tu nunc hominum mores vides
Quoiusmodi? Hic cum mala fama facilè nubitur:
Dum dos sit, nullum vitium vitio vortitur.

Et vix sine dote nubitur, vt innuit Ouidius [a],

Cur nemo est Hecalem, nulla est quæ cœperit Irum?
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.

Sic auro conciliatur amor. Sed vt ait Propertius [b],

Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Et Iuuenalis [c], *Optima sed quare Cesennia teste marito?*
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam.

Et vt aiebat Lycon Troadensis apud Diogenem Laërtium [d], graue est onus patri puella præ dotis inopia excurrens in flore ætatis. Dos nomen à Græcis mutuatũ, vt pleraque alia, est: atque à verbo δίδωμι, vel à δοτέω, quod est dono, largior: vnde fit poëticè δώς, indeclinabile Lascaro, idem quod δόμα seu δόσις datio, vt apud Hesiodum [e] Δὼς ἀγαθὴ, ἅρπαξ δὲ κακὴ, θανάτοιο δότειρα.

Donatio bona, rapina verò mala, & mortem donans letifera.

Et Manuël Moscopulus [f], δωτίνη δωρεὰ, δὼς τὸ αὐτό. Adstipulatur M. Terentius Varro [g], *Dos*, inquit, *Si nuptiarum causa data, hæc Græcè δωτίνη: ita enim hoc Siculi vsi sunt, ab eodem & donum*. Sic & antiqui iuris cõditores, dotes connumerãt [h] inter donationes. Dicunt & accessiones rerum proprias dotes, Græcis ἐνδόσεις. Sic Ouidius [i], *Sed non inuenio dominum, sil sæq., meúmque:*
Vile solum locus est, dos erat ille loci.

Et Varro [k], vineam cum sua dote, dicit, id est, cum suis pedamentis & viminibus. Papinianus quoque [l], *dotes prædiorum*, inquit, *quæ Græcorum vocabulo* ἐνθῆκαι *appellantur, cùm non instructa legantur, legatario non præstantur*. Dixerunt & dotem sacrorum bibliorum septuaginta interpretes Græci, φερνὴν: sic enim in Exodo, apud illos legitur, de violata, φερνῇ φερνιεῖ αὐτὴν, αὐτῷ εἰς γυναῖκα, *dote dotabit eam (& habebit) sibi in vxorem*. Vbi Hebræi habent, מהר *mochar*, pro dote, quam quoque à datione vocant etiam, מתן *mattan*. Iulius Pollux [m] etiam id docet, dum ait, λέγοις δ' ἂν προῖκα καὶ φερνὴν, τὴν παρὰ τῆς γυναικὸς δόσιν: Αἰσχίνης γὰρ ὁ ῥήτωρ, τὴν προῖκα φερνὴν καλεῖ, i. *dixeris vtique* προῖκα *dotem & phernin, id quod à muliere datur: Aeschines enim orator, & proica vocat phernin*: et Manuël Moscopulus phernin à φέρω dici voluit. Hincque antipherna, quasi contrà dotalia, vel dotalibus opposita dixeris, donatio scilicet propter nuptias, ad æqualitatem doti præbendam facta à marito vxori [n], de qua suprà in sponsalium accessionibus. Propriéque dicitur quod ab vxore marito defertur προίξ, contrà, à marito vxori, ἕδνα. Hinc quoque parapherna, vocantur bona mulieris, aliundè quàm ex dote sibi aduentitia, quæúe in dote non fuerunt data, Galli vocant peculium vel bona peculiaria, vt tradit Vlpianus [o]. Potest enim vxor extra dotem res alias habere, vt monet Scæuola [p]. Vocat Harmenopulus [q], ἐξώπροικα καὶ παράφερνα. Oportet autem perspicuè constare, vt hæ mulieris censeantur, alioquin mariti præsumuntur esse, & ex eius bonis quæsitæ, quæ præter dotem ab ea possidentur, vt euitetur turpis lucri suspicio [r]. Recepta etiam sententia, qua vxor tenetur operari marito, & ideò quæ ex bonis mariti quærit, illi cedunt [s]; nisi aduentitia aliunde doceat, quæ tunc marito non quæruntur, sed vtilitati mulieris [t], nisi aliud inter coniuges conueniat [v]. Quanquam in paraphernis mulieris, vir quoque censeatur iure administrator & procurator, præterquã si nominatim & expressè vxor inhibeat, vel nolit [x].

a Ouid. 2. de remed. amor.
b Propert. in 3.
c Iuuenal. Saty. 6.
d Diog. Laërt. lib. 5. in Lyco.
e Hesiod. in Ergis.
f Moscopul. περὶ σχεδῶν.
g Varro, 4. de ling. Lat.
h l. fin. de donat. ant. nup. C.
i Ouid. in epist. Sapphus ad Phaonem.
k Varro, lib. 4. de re rust.
l Papin. l. 2. §. 2. de fun. instru. lib. 33. P. titu. 7.
m Iul. Poll. lib. 3. Onomast. cap. 3.
n l. fi. de donat. prop. nupt. C.
o Vlp. l. si ego, l. 12. § dotis autem, de iur. dot. lib. 23. P. titu. 3.
p l. pen. ad l. Falc. lib. 35. tito 2.
q Harmenop. lib. 4. titu. 9.
r l. Quintus Mutius, de donat. int. vir. & vxo. lib. 24. P. titu. 1. l. etiam, l. 6. eod. lib. 5. C. tito 16.
s l. sicut, de oper. libert. P.
t d. l. pen. ad l. Falcid. P.
v d. l. si ego § dotis autẽ, de iur. dot. P.
x Theodos. & Valent. l. hac lege, l. 8. de pact. conuent. lib. 5. C. tit. 14. l. maritus, l. 21. de procur. lib. 2. C. tit. 13.

De

De dotis finitione. Cap. 18.

1 Dos quid.
2 In dotem res communes dari possunt, quæ prohibitionem non habent.
Dotales res æstimatæ & inæstimatæ quæ, & quomodo restituendæ.
3 Dos constituitur traditione, & promissione.
4 Dos à quibus constitui possit. Dotes aut profectitia aut aduentitia.
5 Dotare filiam paternum officium, quare qui eam dotat, non de filia, sed de proprijs censetur dotare.
6 Dotare filiam quando matris officium.
7 Dotare sororem quam, & quando frater teneatur.
8 Ecclesiastica persona tenentur subuenire proximis pro modo eleæmosina.
9 Differentia quædam inter constitutionem dotis factam à patre, & ab extraneo.
10 Dotes vxoribus dabant mariti Cantabri.
11 Dotis dominium quomodo transeat in maritum.
12 Dos pro oneribus matrimonij sustinendis datur.
Fructus dotis in dotem conuerti nequeunt.
Dos optima vxor benè morata. Numer. 15.
Vxores diuites & pulchræ, vitandæ.
13 Dotes nullæ sunt nuptiarum apud Sopithas.
14 Græci vxores emebant.
16 Dotes legibus Solonis à matrimonijs sublata.
17 Dotes Spartiatis etiam nullæ.
18 Dotes apud Massilsenses maiores tantùm centum aureorum.
19 Dotes filiarum quæstorum regiorum, ne excedant decimam bonorum eorum partem.
20 Dotes nullæ dantur apud Indos.

1 2 DOS EST, res omnis tradita, vel promissa à patre, vel alio, marito, pro subeundis oneribus matrimonij. Dico rem omnem hîc dari in dotem posse, scilicet idoneam [a], quæ à commercio non sit aliena, quæúe prohibitionem traditionis vel promissionis non habeat. Quamobrem omnia bona sua mulier in dotem dare non prohibetur [b]. Dantur & mobilia, & immobilia [c], & res, quæ in pondere, numero, mensuráue consistunt: quæ sunt periculo ipsius mariti [d], qui eiusdē qualitatis, quantitatísque restituit [e], cùm oportet: & nomina debitorum, scilicet nobis debita, quorum nomine & actiones vtiles transeunt in maritum [f]. Dotaléque prædium accipere debemus, tam vrbanum, quàm rusticum, & id eius dominium ad maritum peruenit [g]. Dantur & æstimatæ, & inæstimatæ res: inæstimatæ tales restituuntur soluto matrimonio, quales tunc inueniuntur, cùm restituere expedit, nec iactura seu detrimentum, vt nec lucrum accedens, ad maritum, seu eius hæredes, sed ad vxorem, eiúsque successores pertinet [h], argumento creditoris, qui in pignore, quod pœnes se habet, hoc iure vtitur [i]. Aestimatarum autem rerum pretium conuentum, si attritæ sunt, restituendum est, & augmenta pertinent, compendia, & fructus, & partus interim etiam ad maritum [k], si placuerit rem æstimatam soluto matrimonio restitui: nam si non placuerit, & iure æstimatæ res fuerint, retinebit eas maritus vel hæres, si pecuniam offerant, viriq; erit electio [l]: nisi ea mente fuerit facta æstimatio, vt rei detrimenta supplerentur prætio in restitutione rei, quod inde colligitur,

[a] vt gradatim, de muneri. in P.
[b] l. mulier bona, de iure dot. lib. 23. P. titu. 3. l. nulla lege, l. 4. cod. titu. lib. 5. C. titu. 12.
[c] vt constat ex lectione titulor. de iur. dot. & de dot. promiss.
[d] Caius, l. res in dotem, l. 42. de iur. dot.
[e] l. cum quid, si cert. pet. P.
[f] l. 2. de actio. lib. 4. C. titu. 10.
[g] Vlpia. l. si dotale prædium, l. 13. & Paul. in l. si nuptura, l. 14. de fund. dota. lib. 23. P. titul. 5.
[h] Vlp. l. plerunque, l. 11. de iur. dot. lib. 23. P. titul. 3. l. vni. §. cúmque ex stipulatu, de rei vxo. act. lib. 5. C. titul. 13.
[i] l. pignus, l. 8. de pign. act. libr. 4. C. titul. 24. l. quæ fortuitis, l. 3. eod. titu. §. fin. quib. mod. re cont. oblig. §. cùm autem, de empt. l. quod te si cert. peta. in P. l. si ex. legati causa, de verbor. oblig. in P. cum similib.
[k] d. l. plerunque, de iu. dot. Dioclet. & Maxi. l. cum dotē, l. 10. eod. titu.
[l] Imp. Alex. l. quoties, l. 3. de iur. dot. C. l. si res, § 1. & l. plerunque, eod. titul in P.

gitur, si dictum fuerit res æstimatas restituendas, quando restitutio facienda erit. Prohibet enim restitutionis in indiuiduo adiectio, æstimationem facere emptionem [a]: quum tamen aliter æstimatio emptionem factam rei doceat [b]. Sed in inæstimatis pereuntibus dolo malo, vel culpa mariti, maritũ teneri damnum resarcire placuit [c]. Meminit finitio nostra, traditionis & promissionis: vt intelligamus constitui posse dotem traditione [d], & promissione [e]. Proinde nomina in solutum data, vel acceptilatione remissa, pro traditione dotis habentur [f]: neque numerationem semper exigimus, sed cautionem, id est, promissionem [g] sufficere etiam arbitramur ad dotis exactionem [h], si certæ summæ promissio fit, non aliter [i]. Vel si in arbitrium boni viri relata certitudo vel promissio fit incertæ dotis, à patre vel ab eo qui tenetur dotare. Velut arbitrio boni æstimanda, secundum qualitatem personæ, de cuius nuptiis agitur, & secundum facultates constituentis [k].

3

Dicimus etiam in finitione, à patre, vel ab alio dari, constituiue dotem. posse: nihil enim interest, quòd pertinet ad dotis causam, à quo promittatur, vel detur, aliarum autem circunstantiarum intuitu plurimum, vt propè infinitis iuribus, quæ occurrunt in titulis de iure dotium, & sol. matri. &c. apparet. Aliáque natura est dotis, quæ à patre datur, quæ profectitia dicitur: alia, quæ aliundè aduentitia est [l]. Et inde etiam duæ species dotium constituantur meritò, aduentitiarum & profectitiarum. Et in summa, omnes quidem, cuiuscunque sexus sint, promittendo dotem, obligantur [m]: quia in ea dotis promissione, species versatur pietatis [n]. Verumtamen diuersa consideratione, nam paternum est officium dotare filias, & quærere filiis conditionem [o]: Ideóque constituens dotem filiæ, quæ bona habeat aliundè propria, de suo, non de filiæ patrimonio, constituisse intelligitur [p]. Quod diuersum est in extraneo administratore bonorum mulieris, pro qua dotem constituendo, non ex suis, sed mulieris facultatibus, constituisse cẽsetur [q].

4

5

Officium enim extranei non est dotatio, neque etiam matris, nisi vel ex causa graui, vel lege aliqua cogeretur [r]: causa autem posset esse magna & grauis, si mater sit diues, pauper & inops pater. Tunc enim & alere, & dotare teneretur [s], potissimum cum Orficiano & Tertulliano SC. receptũ sit [t], vt filius & mater mutuò in legitima succedant, & dos succedat in locum legitimæ [v]. Et lege olim mater hæretica filiam catholicam dotare cogebatur, quod tamen deinceps emendatum est, eò quòd bona fisco defertẽtur [x]. Sic & frater, tantùm inopia vrgente tenetur dotare [y] sororem vtroque parente coniunctam, quia & frater tenetur, & cogitur alere eam sororem inopem, vt consentiunt interpretes [z]. Potissimùm si clericus sit & persona ecclesiastica frater, qui subuenire debet proximis, non quidem splendidè, neque diuitibus, sed pauperibus, & pro modo eleæmosinæ [a]. Bona quippè pauperum sunt [b], neque improbata est charitas quæ à seipso & suis orditur [c]: Receptúmque est clerico dari beneficium, vt ipse, & sui sufficiens possint habere subsidium [d]. Neque quisquam vnquam carnem suam odit, sed fouet & nutrit illam [e]. Non indigentibus autem proximis, illicitũ ecclesiæ bona elargiri [f]. Et sic nec frater à sorore, nec alius extraneus, eo iure quo pater, dotem dant. Sunt autem hîc extranei omnes, præter patrem, qui habet liberos in potestate, dicti [g]. Et in his insignis est differentia inter constitutionem dotis factam à patre, & aliis: sicut & alia, vt hodie extraneus dotem pro aliqua promittens simpliciter, si non prospexerit sibi restituendam iri post mortem, vel in casum alium restitutionis faciendæ, videatur donasse, competítque soli mulieri, hæredibúsque eius, non constituenti repetitio [h]. Neque sufficit quoque, in vnum casum solutionis ma-

6

7

8

9

a l. si inter virum, l. 21. C. eod. d. l. plerumque, §. pen. & l. cum post, §. cum quo, eod. l. si æstimatis, sol. matri. in P. cum simil.
b Pompo. in l. cũ fundus, l. 3. loca. libr. 19. P. titu. 2. Pap. l. quoties, l. 17. de iur. dot. in P.
c l. dotis, l. pen. l. 67. sol. matrim. in P.
d l. fin. sol. matri. lib. 5. C. titu. 18. Alex. l. legem quam dixisti, l. 12. de pact. C. l. 1. C. de pact.
e l. si voluntate, l. 4. de dot. prom. l. 11. 5. C. titu. 11.
f l. licet, l. 44. § 1. & l. promittendo, l. 41. de iur. dot. in P.
g l. sanctimus, de verbo sig. C.
h l. 1. & l. ad exactionem, l. 6. de dot. promiss. libr. 5. C.
i l. 1. eod.
k l. tam dementis, de episcop. audien. C. l. quæsita, de iur. dot. in P. l. cũ post §. gener. à socero, eod. titu.
l l. profectitia, cum suis §§. l. 5. de iur. dot. P. l. filiæ dotẽ, de collat. C.
m l. promittendo, l. 41. de iur. dot. P. l. fin. ad Sc. Vellei. C.
n l. si donare filiam, eod.
o Iulia. l. cum is cui, l. 12. §. si mulier, de cond. indeb. lib. 12. P. titu. 6.
p l. qui liberos, de rit. nup. P.
q l. fin. de dot. promi. C. l. profectitia, de iur. dot.
r gl. in d. l. fin. de dot. promiss. arg. l. Nesennius Apollinaris, de nego. gest. in P. & l. cum post mortem, l. 44. §. 1. de admin. in to. lib. 26. P. titu. 7.
s l. neque mater, de iur. dot. C.
t l. pen. de liber. agnosc.
v titu de Se Orfic. & Tertullia. in P. C. & Instit. iur. ciui.
x l. quoniam nonnulla, de haere. testam. C. Bart in l. Titio centũ, 30. de condit. & de monst. Paul. Castr. consil. 126. alias, 321. Bal. in l. quoniam in prioribus, de inoff. testam. C. Salic. in l. sancimus, C. de nupt. Nicol. Boerius, decis. 124. nume. 13. & q. 61. nume. 6.
x l. cognammus, l. 22 §. sed ne, de haereti. lib. 1. C. titu. 5.
y auth. gazaros, eod.
z glo. 1. in l 1. & ibi Bart. & Cyn. de alend. lib. C. gln. in l. si quis à libertis §. verum, in verbo iuste, de libe. agnosc. & ibid. Bartol. Iasan, in §. sed & si quis, de actio.

a l. cùm plures, l. 13. § tùm tutor, iuncta glo. in verbo, alio patre, de administr. tuto. lib. 26. P. titu. 7. notat glo. fin. in l. non omnis, eod. C. in verbo donandi. b Panor. in cap. peruenit, de arbitr. Iasa cap. 1. de cohab. cler. & mulier. can. aurum, 12. quæstio. 2. cum simili. c l. prases prouinciæ, de seruitut. C. can. non satis, 86 distinct. d can. studeat, 50. dist. act. e can. non æstimemus, 13. quæstio. 2. f can. de Syracusana, 28. distin. g l. vni. § extraneum, de rei vxo. act. C. h l. vni. § repetit. eod.

irimonij,

trimonij, restitutionem pepigisse mortis vel diuortij, si velit extra pactum repetere: sed oportet pacisci in vtrumque, si quis pro vtroque agere speret[a]. At dos à patre profecta, naturâ, nisi aliud placuerit, filiæ sa. data, in casu

10 vtroque restitutionis, ad patrem redire debet[b]. Dictum marito dari ab vxore, vel eius nomine dotem, secundum mores communes: fuerunt namq; nationes, quibus diuersum ius, vt potius mariti darent dotes vxoribus, vt

11 apud Cãtabros[c]. Adiecimus dehinc, dari marito dotem, quia & dominium penes ipsum pendente matrimonio residet[d]: datúrque ea mente, vt apud illum sit perpetuò[e], hoc est, durante matrimonio. Sic Vlpianus[f], *dotale prædium intelligimus, cùm dominium marito quæsitum est propter vxorem*[g]. Dominium autem hoc in maritum transire videtur iuris subtilitate, quamuis natura dos in dominio vxoris remaneat, vt ideo alienari, vt aliena à marito, non possit, vel obligari, vt expressè scribit Iustinianus[h]. Ni malimus dicere, vxoris dotis dominium dici, habita ratione futuri, quòd ad eam sit reuersura: vt filius, viuente patre quoque dominus bonorum patris, quia successurus certo sit[i]; alioquin enim, iure insolidum duo eiusdem rei domini esse nequeunt[k]. Sic magis ex persona vxoris dominus maritus, Vlpianúsque idcò accessiones dotis, vel vxori, vel viro competere ait[l]: nec id mirum, quia duo sunt in carne vna, & verè communia habent omnia, ita &

12 dominium dotis. Postremò in finitione dicimus, pro oneribus matrimonij dari dotem marito, scilicet vt ex fructibus dotis sustineantur[m]: vt nec illi in alios vsus conuerti possint, neque in dotem[n], nisi ante nuptias percepti[o]: neque mulier pacto retinere sibi eosdem possit[p], nisi ipsa se alat[q]. Non imus tamen inficias, etsi dos non sit sine matrimonio[r], tamen sine dote matrimonium esse posse[s]: Siquidem & vt ait Horatius[t],

Dos est magna, parentum
Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas.

Et Plautus[v],

Dum modò morata rectè veniat, dotata est satis.

Et Bias apud Ausonium,

Quàm dos matronis pulcherrima, vita pudica.

Imò consultius quidam virum agere existimant, si indotatam vxorem accipiat, & à diuite abstineat. Nam, vt ait Franciscus Petrarcha[x], dos & forma superbiæ coniugalis sunt stimuli: & vnde dos ingreditur magna, inde libertas egreditur mariti, quæ si chara illi fuisset, vllo prætio vendita non fuisset. Mutuatum id est ex Plauto[y], dum ait,

Argentum accepi, dote imperium vendidi.

13 Sopithæ, populus Indicus, in matrimonijs contrahendis, neque dotis, neque magni apparatus, sed formæ tantùm & procentatis corporum rationem ha-

14 bent, teste Diodoro Siculo[z]. Græci antiqui vxores emebant inuicem, vt ait

15 Aristoteles[a], Plautus[b] dotem veram etiam exprimit per Alcmenam, his verbis,

Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:
Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum cupidinem,
Deûm metum, parentum amorem, & cognatûm concordiam,
Tibi (scilicet viro) *morigera, atque vt munifica sim bonis, prosim probis.*

16 Solon in legibus ex matrimoniis dotes sustulit, tres tantû vestes, & quædam paruo empta vasa, præterea nihil nuptam secum importare iubet[c]: voluit enim viri vxorísque consortium, non præce, ac mercede, sed liberorum cha-

17 ritate, gratia, beneuolentiáque coniungi, teste Plutarcho[c]. Et Aelianus tradit legem fuisse Spartanis, vt matrimonia nulla, intercedente dote, con-

18 traherentur[d]. Et aliquibus nationibus dotes ad modestam & exiguam restrictæ sunt quantitatem, ne effluerent, vt nunc sic apud Massilienses, amplissima

a l. si cùm dotem, l. 23 sol. matr. libr. 24. P. titul. 3. innetis distinctionib. glo.
b l. dos à patre, C. sol. matr. & l. si ab hostibus, eod. in P. l. inter successum, l. 7. de iur. dot. libr. 23. P.
c Polyd. Virgil lib. 1. de inuent. rer. c. 7.
d l. dote ancillam, l. 9. de rei vend. libr. 3. C. titu. 32.
e l. 1. de iur. dot. in P.
f l. dotale prædium, § dotale, de fund. dot. P.
g l. si nuptam, l. 14. eod.
h l. in rebus, l. 30. C. de iur. dot.
i l. in suis, de lib. & posthum. P. & l. in suis, de suis & legit. in P.
k l. si vt certo, §. si duobus, cõmod. P.
l Vlp. l. Pomponius, l. 13. §. in dotem, de acq. posse. libr. 41. P. titu. 2.
m l. pro oneribus, l. 20. de iur. dot. C. l. dotis fructus, l. 7. eod. in P. c. salubriter, de vsur. c. per vestras, de donat. int. vir. & vxo. Pau. l. si maritus, l. 47. famil. ercisc. lib. 10. P. titu. 2.
n Vlpia. l. 4. de pact. dotal. P.
o l. videamus, l. 19. §. fin. de vsur. P.
p l. quæris, l. 28. de pact. lib. 23. P. titu. 4. §. dotes autem, de nupt. in authen.
q Vlp. l. si filia, l. 20. §. 1. fam. ercis. libr. 10. P. titu. 2. & Pau. in l. si is q Stichû, l. 17. de iur. dot. in P. Vlp. l. si quis pro vxore, l. 22. §. fin. de donat. int. vir. & vxo. lib. 24 P. titu. 1. Pau. l. si pater dotem, l. 12. de pact. dota. P.
r l. 3. de iur. dot. in P. l. dotis promissio, l. 69. eod. l. incestæ, de rit. nupt. P. l. 3. de priuil. credi. in P. cum simili.
s l. fin. C. de repud. l. si C. de donat. ant. nupt.
t Horat. libr. 3. Car. ode 24.
v Plau. in Aulular.
x Petrar. lib. 1. de remed. vtriusq. fort. dial. 64.
y Plautus, in Asinaria.
z Diod. Sic. libr. 11. Biblioth. anno 9. rer. gesta.
a Aristot. li. 3. Polit. cap. 6.
b Plaut. in Amphitruone, actu 2. scena. 2.
c Plut. in vita Solon.
d Aelia. lib. 6. de var. histor. cap. 6.

plissima centum aureorum tãtùm erat, ad vestem quinque, ad mũdum quoque aureum quinque, amplius verò nullo pacto conferre licebat, vt ait Strabo [a]. Franciscus quoq; eius nominis Galliarum primus rex, de statu Quæstorum constitutione edita, cauit, ne qui quærendæ pecuniæ publicæ regiæ inseruiunt, dotes filiabus constituerent, quæ decimam partem bonorum paternorum excederent. De Indorum nuptiis sic scribit Arrianus [b], γαμέουσι δὲ οὔτε τι διδόντες, οὔτε λαμβάνοντες: ἀλλὰ ὅσαι ἤδη ὡραῖαι γάμου, ταύτας δὲ πατέρες προάγοντες ἐς τὸ ἐμφανὲς καθιστᾶσι, ἐκλέξασθαι τῷ νικήσαντι πάλην, ἢ πύξ, ἢ δρόμον, ἢ κατὰ ἄλλην τινὰ ἀνδρείην προκριθέντι, id est, *Nubunt, nihil vel dantes, vel accipientes: sed quotquot iam maturæ viro fuerint, adducuntur à parentibus in publicum, vt is qui lucta vicerit, aut pugillatu, vel alia quapiam virtute reliquis antecelluerit, eam sibi, quam volet, deligat.*

19

20

a Strabo, lib. 4. Geograp.

b Arria. in libr. Ἰνδικῶν. de reb. Indorum.

De oneribus matrimonij. Cap. 19.

1 Onera matrimonij ab Hebræis septemdecim posita.
2 Onus primum matrimonij, alere vxorem etiam indotatam, num. 4.
3 Vxorem maritus non tenetur alere, & potest expellere, si dos ei promissa non soluatur.
5 Vxor diues maritum inopem tenetur alere.
6 Onus matrimonij secundum, vxori vestitum præbere & quomodo.
7 Vestes ingenuarum, meretricum, & ancillarum olim distinctæ.
8 Vestes meretricum Athenis ex lege florida, apud Thurios variæ.
9 Vestitum ob nimis mundum suspecta facta pudicitia.
Minutia vestalis vina inforsa.
10 Vxores & naues, semper negotij aliquid habent ad ornandum.
11 De vestitu contentio duarum fœminarum, interitus causa maritorum & gentis Gothicæ.
12 Arialius Assyriorum rex. 7. adauxit muliebres delicias.
13 Corinthijs lex, vt inquiratur in splendidè viuentes, num facultates illis suppetant.
14 Vestitus quotidie inspectiones obibant Lacedæmone Ephori, vt si excederent, corrigerent.
15 Vestem vnam tantùm singulis annis concessit æqualem iuuenibus Lycurgus.
16 Vestem vnam nunquam bis induit Nero.
17 Vestitum voluit Alexander Seuerus distinguere omnibus officijs & dignitatibus.
18 Senatores manè, & in consilio togati esse debent, & officiales. Serui byrris & cucullis tantùm vti debebant.
19 Bracha & Tzangæ sub pœna exilij & confiscationis bonorum ab Arcadio in vrbe.
20 Pellium indumenta & crines maiores, inhibiti, ab Honorio & Theodosio, seruis.
21 Vestitus seruorum & liberorum à senatu aliquando distinctus, sed postea ob periculum rebellionis confusus.
22 Vtopiæ vnus vestitus, nisi qui distinguat cœlibatum à coniugio.
23 Prætextata vestes quæ, & quid ætas prætextata.
Latus clauus cuius esset.
Trabea cuius.
Paludamentum cuius.
Toga prætexta.
Pænula communis.
Exomida fœminarum.
Chetridota vestes castitatis.
24 Fœminæ apud Spartiatas apertis fœmoribus ambulabant,

26 Vestis

*25 Vestis serica viris lege Quinti Halerij prohibita:
Et turpis etiam visa mulieribus.*
26 Sericum fuit cum auro æqualis olim æstimationis Romæ.
27 Sericum à Barbaris in luxum mulieris inuectum.
28 Vestes purpureæ, palmatæ, & pictæ prohibitæ ab Octauio.
29 Vestes auro intexere prohibuerunt Aurelianus & Gordianus.
30 Vestibus & pannis peregrinis vti prohibuit Ioannes Ducas imperator Orientis.
31 Vestitui modus edicto in Gallia impositus, & Germania.
32 Vestibus intextis auro & argento pensio posita: permissæ auratæ vestes nuptijs, prohibitæ quotidiano vsui.
33 Vestes prohibitæ paragandæ, auratæ, & conchiliatæ, & margaritæ, certis personis exceptis.

1 ONERA matrimonij quæ oportet maritum subire, multa & insuportabilia ferè, & misera [a] enumerari possent, ex quibus quædam insigniora delibasse sufficiet. Explicabimúsque, quę tradunt Hebræi hac de re in libro præceptorum עשו gnassot, id est, affirmatiuorum, vbi præcepto 48. scribunt, virum ad decem vxori teneri: ad tria videlicet ex lege, nempe ad cibum, indumentum, & concubitum: & ad septem ex scribarum decretis, nempe vt infirmam curare, captiuam liberare, mortuam sepelire tenearur: etsi is præmoriatur, post mortem suam eam quoque cibare de bonis suis, & sedem in domo sua præbere, quandiu vidua erit, filias susceptas ex bonis suis, donec inueniant viros, nutrire, eásque tandem dotare. Quæ omnia breuiter iuris nostri authoritate suffulciam, & in quibus à iure dissenriant, 2 obiter demonstrabo. Primum itaque onus est, nutrire seu alere vxorem [b]: siue dotem habeat, siue non habeat. Nam si habeat, hoc exploratū est, ea ratione fructus dotis marito lucro esse, vt diximus [c]: & idcirco dotem reddi etiam constante matrimonio posse vxori non perdituræ, vt sese suósq; alat 3 respondit Paulus [d], Vlpia [e]. & sanciit Iustinia [f]. Nisi dos à patre promissa non solueretur, staturo & placito tempore: nam eo casu Bartolus [g], & Salicetus [h], & Guido Pap [i]. Cinus [k], & Aufrerius [l] dicunt, non teneri ad alimenta præstanda vxori, sed posse eam expellere, quod & ex Iustiniani con4 stitutione firmari potest [m]. De qua re vide plura apud Chassaneum [n]. Quod si tamen nulla constituta dote vxorem duxit, imputet sibi quare duxerit [o], & teneatur, qui onus initio non potuit ignorare, subire: quinimo & maritus rixosus cogitur alere vxorem extra domum, si nolit cum eo habitare [r]. Ideo 5 indotatam, si nulla sit promissa dos, tenetur alere [q]. Sicut & vxor si diues sit, & maritus inops, maritum tenetur alere [r], quamuis illud sit valdè lugubre, 6 maliq; ominis interdum. Secundum onus, vt teneatur vestitum præstare vxori [s]: Sic enim & alimentorum nomine, vestes quoque continentur [t]. Quia sine vestibus commodè viuere nemo potest, aut sine teguméto: proinde non prætiosæ necessario dantur [v], sed quæ sunt vitæ necessariæ transigendæ, & secundum cuiusque facultates, & dignitatem [x]. Inter leges probas, mulieribus dictas, hanc summopere laudat Aristoteles [y], vt vestitu, sumptu, ac apparatu minori vtantur, quàm etiam leges permittant ciuitatis. Monet & Cyrillus [z] Hierosolymitanus, vestitu simplici vti, non ad ornamentum, 7 sed ad necessitatem. Et dummodo more ingenuarum vestiantur, sufficit: quod facilè erat olim distinguere, quando ancillarum vestes propriæ, sicut & meretricum, & ingenuarum seu matrûmfamil. erant, vt ex Vlpia [a]. liquet. 8 Refert & Suidas [b] Athenis legem fuisse, vt meretrices vestes ferrent floridas, id est, vt arbitror, ornatas, varias, aut nitidas. Alia & apud Locrenses Thurios à Charmida præscripta [c], vt mulieres, in forum prodeuntes, ingenuæ

a l. 1. impon. lucrat. descrip. libr. 10. C. l. 2. quan. & quib. quar. para debe. eod. lib.
b ca. omnino, 31. distinct.
c l. dotis fructus, l. 8. de iur. dot. P. l. pro oneribus, C. eod. cum similib. sup cita.
d Paul. l. mutus, l. 76. § tin. de iur dot.
e Vlpia. l. si quis pro vxore, l. 21. vers. pen. & fin. de donatin. int. vir. & vxo. lib. 24. P. tit. 1.
f Iustin. l. vbi adhuc, l. 29. de iur. dot. C.
g Bart. in l. iubemus, de sacrosanct. eccles. C.
h Salic. in l. si constante, de donatio. ant. nup.
i Gui. Pap q. 274. & 365. nume. 2.
k Cin. in l. quod ie vxorem, de nego. gest.
l Aufre. ad 87. decis. cap. Tholosanæ.
m Iustinia. l. fi. ad Sc. Velle. C. l. si donatorus § 1. de cond. can. dot. in P.
n Chass. in côment. ad consue. Burg. in § 23. tito. *des droicts appartenâs aux gens mariez* versic. item alia ratione, cum conclusionib. quas adijcit.
o l fin. de diuort. C. Innocen. c. per literas, de donat. inc. vir. & vxor.
p Aufr. vbi suprà. Raynal. de for. in Caio § fi. de alime. leg. P. Bald. l. 1. C. de legat. facit l. si conuenerit, pro soc. P. vide Boer. decis. 195. num. 7.
q § quoniam, quib. mod. nat. effic. legit. § si quis tam, de nupt. in auth.
r l. mulier, de iur. dot.
s ca. omnino, 31. distin. Immol. in rub. sol. matr. facit l. vestis, l. 29. § mulie bria, de au. & arg. leg. P. vbi Vlp. muliebria numerat vestimenta, quæ explicat Bassius, de se vestiaria.
t l. verbo victus, & l. quos nos hostes § verbum viuere, de verb. & rer. sig. Iabolen. l. legat s, l. 6. & l. fi. de alim. lega. P.
v Bart. in l. pen. § 1. sol. mat. & ibi glo. in verbo, in vestiarium.
x l. pen. de alim. & cib. leg. P.
y Aristo. 2. Oecono. cap. 1.
z Cyrill. Hierosoly. epist. catech. 4.
a Vlpia. l. item apud Labeonem, l. 15. § si quis virgines, de iniuri. lib. 47. P. titu. 10. b Suidas, in verbo ἀνθινά. c Suidas, in Zaleuco.

quidem

quidem, cum suis cognatis & vna pedissequa candidis: reliquæ, variis vestibus vterentur. Quò factum est, vt vestitus ratione, mores censerentur etiam mulierum, vt anno præcedente consulatum Papyrij Crassi, & Cesonis Duillij, Minutia Vestalis primùm suspecta facta est, propter mũdiorem iustò cultum: insimulata deinceps apud pontifices ab indice seruo, cùm decreto eorum iussa fuisset sacris abstinere, familiámque in potestate habere, facto iudicio, viua sub terram ad portam Collinam dextra via strata defossa scelerato campo, vt ait Liuius[a]: qui & idem de Posthumia alia Vestali refert[b], vt & Orosius[c], & D. Hieronymus[d], & vt ait Plautus[e], 9

Pulchra mulier nuda erit, quàm purpurata pulchrior:
Posteà nec quicquam est bene, si morata est malè.

[a] Liui. lib. 8. deca. 1.
[b] Liui. lib. 4.
[c] Orosius, lib. 3. c. 9.
[d] Hierony. lib. 1. contra Iouinianum.
[e] Plaut. in Menæch.

Quod si quis maritus ita mulierosus sit, vt velit vestibus ab vxore continuò petitis assentiri, certè nunquam expensæ finem accipient, nec priusquàm loculi exhausti fuerint; Nam[f], 10

Negotij sibi qui volet parare, nauem & mulierem, hæc duo sibi
Comparato, nam nullæ res duæ plus negotij habent.
Eas forte si acceperis exornare, neque vnquam hæ duæ res satis ornantur,
Neque eius vlla ornandi satietas est.

[f] Plautus.

Maximè enim vestium & ornatus voluptate cum pernitie maritorum hic sexus detinetur. Refert & Ioannes Magnus Gothus[g], ex superba contentione vxôris ducis eximij Vraiæ, & reginæ coniugis Ildouadi regis Gotthorum, ortam de vestitu, ornatúque tantam inimicitiarum occasionem, vt non nisi nece vtriusque mariti incitatorum ab vxoribus quiescere potuerit, & ferè Reipublicæ Gotthorum mouerit interitum. Tantaq; istius sexus superbia est, vt, quia non se nouit, nec mariti gradum, vel parentum, metiatur, semper monilia ornatiora, luxuriosúmque & peregrinum ambiat vestitum, & maritum ad stultitiam sæpius impellat implendam. De quibus & Dauid[h], *filiæ eorum composita & circumornatæ, vt similitudo templi. Ideóque non parcunt rapinis vetitísque artibus, vt satisfaciant mollitiei.* Arguit Berosus[i] Arialium regem 7. Assyriorum, quòd primus adauxerit pompas, gemmas, & muliebres delitias. Splendidè viuere & delicatè, & mollibus vestiri, indiget pecuniis maioribus: & idcirco his in rebus prudentes legislatores antiquorum soliciti fuerunt, & curam non modicam adhibuerunt tum legibus sumptuariis, de quibus alibi diximus, & modum conuiuiis adiicientes, & vestitui etiam prospicientes. Legem etiam quandam esse apud Corinthios scribit hoc pacto Diphilus in Mercatore, teste Athenæo[k], 11 12

[g] Ioan. Gothus, libr. 12. histor. Gotthor. cap. 16.
[h] Psal. 141.
[i] Berof. lib. 5.
[k] Athenæ. lib. 6. c. 2.

Est optimè hic statutum apud Corinthios, 13
Obsonijs si quem videmus splendidè
Semper frui, rogare: victus suppetit
Huic vnde, siue quid facit? si sufficit
Huic victui reditus, frui relinquimus.
Si contigit supra hunc omnes impendere,
Iubetur id non amplius fecisse: qui
Ni pareat, pœnam solent imponere.
Si nil habens, prorsus videtur splendidè
Vixisse, carnifici datur. Per Herculem
Nulli licet vixisse sic furtis sine
Intelligit. Sed est necesse noctibus
Spoliare, furaríue: vel cum quopiam
Habere partem, falsa testari, in foro
Falsò vel accusare. Pessimum genus
Purgamus hoc, & per Iouem rectissimè.

Et eandem legem primùm ab Amasi Aegypti rege latam scribit Herodotus[l], indéque & mutuatum Solonem. At in vestibus curam etiam gesserũt Ephori 14

[l] Herod. in Euterpe, seu lib. 2.

Ephori Lacedæmoniorum vt quotidiè inspectiones obirent vestimentorum: vt si quid in illis fortè à decenti iustóque ornatu alienum inueniretur, corrigerent [a]. Cauit Lycurgus ne iuuenes amplius, quàm vna veste vno anno vterentur, ne aliusalio cultior egrederetur [b]. In qua taxatur superfluitas & stultitia Neronis Claudij, qui nullam vestem bis induit [c]. Habebat in animo Alexander Seuerus Cæsar, omnibus officiis genus vestium proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à vestitu dignoscerentur [d]. Gratianus, Valentinianus & Theodosius statuerunt, ne Senatores manè clamydes ferrent, sed penulati & togati, dum sederent potissimùm in consilio, essent officiales quoque penulati cum interiore toga cincta: serui non nisi byrris, aut cucullis vterentur [e]. Arcadius & Honorius inhibuerunt intra vrbem, vsum tzangarum atque bracharum, exilio & confiscatione bonorum alioquin imminente [f]. Honorius & Theodosius inhibuerunt seruis maiores crines & pellium indumenta seruis intra vrbem [g]. Indicta est aliquando à senatu sententia, vt seruos à liberis cultus distingueret, *deinde apparuit, quantum periculum immineret*, inquit Seneca [h], *si serui nostri nos numerare cœpissent*. Per insulam Vtopiæ vna forma vestitus est, nisi qua sexus habitu discernitur, & cælibatus à coniugio [i]. Placuit & Romanis, vestitu dignitates quodammodo secernere, ideóque & prætextas vestes habuerunt quinqueplicis differentiæ, regales, augurales, cõsulares, senatorias, equestres, quas explicat Vuolphãgus Lazius [k], & maiorum 14. annorũ, vnde prætextata ætas [l]. Latus clauus dabatur Senatoribus [m]: Trabea præfectis potissimùm prætorio [n]. Paludamentum propriè consulum [o], & eorum qui loco consulum sortiebantur prouincias. Toga magistratibus prætexta: penula cõmunis omnium: exomidæ substrictæ fœminis solis Romanis olim relictæ, vt moles tunicæ. Cheiridotæ, quæ erãt prolixæ, vltra brachia & manus longè latéq; diffusæ, ad vlnas cruráque aduersus oculos protegenda, vt ait Gellius [p]. Castitati magis propriæ, quàm quas permisit Lycurgus, qui voluit in sua republica virgines, & fœminas esse omnino apertas: vnde & irrisæ à Poëtis, dictæ φαινομηρίδες, à patentibus fœmoribus, vt & Ibicus Andromanes dixit, quòd viros furere faciant. Si quidem tunicæ virginalis consutæ pinnæ non erant ab inferiori parte, sed aperiebantur, simúlque nudabant totũ fœmur incessu, vt scribit Plutarchus [q]. Contempta certè ibi, vel non egregiè obseruata pudicitia, nec pares in hoc virtute Lacedæmones Romanis, apud quos tamen Lazarus Bayfius [r] contendit genus vestimenti hoc quoque fuisse, & tunicarum Romanarum mulierum non fuisse consutas alas, verùm pallium tunicæ, quod eam opperiret, impositum: idque ex Ouidio firmasse videtur, dum is ait [s],

Pallia si nimium terra demissa iacebunt,
Collige, & immunda sedulus effer humo.
Protinus, officij pretium patiente puella,
Contingent oculis crura videnda tuis.

Verùm non inde id mihi persuadetur, nam nec inibi de dissutis mentio, sed quòd efferendo & excutiendo pallio, contingat etiam nudari crura, si patiatur puella, sensisse puto Ouidium. Quamobrem & cautum decreto, Octauio Frõtone prætura functo à Quinto Halerio cõsulari, ne vestis serica viros fœdaret [t]. Multóq; magis turpis mulieribus visa Senecæ [v], dum ait, *Video*, inquit *sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quod defendi, aut membra, aut corpus, aut denique pudor possit, quibus sumptis mulier parum liquido nudam se non esse iurabit &c.* Negauit vxori suæ huius vsum Aurelianus Cæsar, propter prætij magnitudinem: sic enim scribit Flauius Vopiscus [x], *Aurelianum vestem holosericã neque ipsum habuisse in vestimẽto suo, neq; alteri vtendã dedisse: & cùm ab eo uxor sua peteret, vt vnico pallio blateo serico vteretur, illũ respõdisse, absit vt auro fila pẽsentur.* Aequalis namque tunc sericũ, & aurum erant æstimationis: vt non immeritò etiam, sicuti ex naufragio auro saluato decimæ pendebantur ei qui saluarat:

[a] Aelia. lib. 4. de var. histo. cap. 7.
[b] Insti. ex Tiogo, lib. 3.
[c] Sueto. in Nerone, cap 30.
[d] Lamprid. in Alexand.
[e] l. 1. de habitu quo vti opor. int. vrb. li. 4. Cod. Theod. titu. 10.
[f] l 2. & 3. eod. titul.
[g] l. 4. eod.
[h] Seneca, lib. de Clemen.
[i] Tho. Mor. libr. 2. Vtopiæ.
[k] Vuolp. Lazius, lib. 2. comment. reip. Rom. c. 3. & seq. & lib. 6.
[l] l. 3. § fin. de libe. exhib lib. 43. P. tit. 29.
[m] Lamprid. in Alexand.
[n] Ammia. Marcell. li. 26.
[o] Liuius, libr. 2. Dec. 5.
[p] Gellius, lib. 7. c. 12.
[q] Plutar. in vitis, in compar. Numæ & Lycur.
[r] lib. de re vestiaria, cap. 13.
[s] Ouid. 3. de art. aman.
[t] Cornel. Tacit. li. 2.
[v] Senec. lib. 7. de benefic.
[x] Flauius Vopiscus, in Aureliano.

sic & statutũ in legibus Rhodiis [a] de serico sicco conseruato, his verbis, τὰ δὲ ὁλοσηρικὰ, ἐὰν ἄβροχα σωθῶσι, δεκάτας ἐπιφερέτωσαν, ὡς ὅμοια ὄντα, τῷ χρυσίῳ: εἰ δὲ βραχῶσι, ἐκπιεζέτωσαν τὴν ἀπόζεσιν καὶ τὴν ἀποβροχὴν, καὶ οὕτως εἰς συμβολὴν ἐρχέσθωσαν, id est, *holoserica si sicca saluata sint, decimas soluunto, tanquam auro paria: cæterùm aspergine commadefacta, exsiccantor, & ita ad collationem veniunto.* Et Dion Cassius [b] sericum 27 barbaricæ luxuriæ texturam dixit, ab iisque ad luxum mulierum inuectam, qua tamen hodiè nihil frequentius inter illas, vt quæ nec purpuræ parcunt, quæ regibus & senatoribus fuit tantùm peculiaris [c]. Prohibitum ab Octa- 28 uio [d] purpura palmatis pictisque vti vestibus, quas habuit peculiares princi- patui. Gordianus senior [e], aurum etiam vestibus intexere prohibuit, quod 29 aliquando fecit Aurelianus [f]. Omittam tot fortunas inuisas vestium recentes quibus quotidie iam paratæ vilescunt, & impendiorum ansam vbertimam adiiciunt, dum Proteum imitantur: vt si maritus vellet harum vestiumonus subire, non dotis certè fructus, nec quoque suum vel proximorum amplum patrimonium sufficere possit. Vt non possim satis laudare legislatores, qui etiam huic negotio opem tulerunt, & loculis. Qualis fuit Ioannes Ducas 30 imperator Orientis, qui decreto sanciit [g], ne quis subditorum vteretur vestibus Assyriis, Babylonicis, Italicis, variis artificiis confectis, sericis: nisi is, quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet. Vtque his contenti essent, quas Romanæ, scilicet Constantinopolitanæ, prouinciæ, ac manus præberent. In Gallia quoque modus impositus vesti- 31 bus, & mulieribus luxibus edicto [h] Caroli 9. anno 1565. 21. Ianuarij. Simili- ter Germaniæ, in comitiis habitis Augustæ Vindelicorum, sub Carolo 5. Maximiliano [i], anno domini 1548. vt constat ex politica constitutione, inibi edita, patria lingua, in Latium translata per Iustinum Gobletum. Fuitque 32 olim à Cæsaribus ad terrendam vestium exquisitarum temeritatem, impo- sita pensitatio intextis vestibus auro & argento [k]. At permittunt leges vestibus nuptialibus maiorem splendorem, & auream intexturam, quam vetant quotidianis [l]; prohibent tamen auratas, ac sericas paragandas [m]. Iulius Cæsar quoque, conchyliatæ vestis & margaritarum vsum, nisi certis 33 personis & ætatibus, perque certos dies, ademit [n]. Quæ quidem omnia admonent maritum, ne vestitum vxori porrigat vltra vires, dignitatem, & iuris permissionem: alioquin certè onus Aethna grauius erit subiturus. Et hæc hactenus de secundo onere matrimonij.

[a] in legib. Naualib. Rhodio. excussis per Oporinum Basilex, tit. 40. περὶ πλοίων ἀπαρτιζόντων δὲ ἐπιβατῶν &c. de naue rupta, vestibus &c.
[b] Dion Cass. lib. 43.
[c] Xiphil. in M. Vlpio Traia.
[d] Dion, lib. 49.
[e] Iul. Capitol. de reb. gest. Gordiano.
[f] Vopisc. in Aurel.
[g] lib. 1. iur. orient. in consti. Ioan. Ducæ, titul. περὶ ἐσθήτων, de vestiu.
[h] *Edict du Roy Charles sur le faict & vsage des soyes, & reglement donne à ses subiects à leurs habillemens.*
[i] in Politia Caroli 5. artic. 9. in. 11.
[k] Constanti. l. 3. si propt. pub. pensit. vend. iuer. celebr. lib. 4. C. titu. 46.
[l] l. 1. nul. lice. in frena. & equestr. sell. &c. libr. 11. C.
[m] l. 1. & 2. de vestib. holobar. & aura. eod. lib. C.
[n] Suet. Tranq. in Iulio Cæsare, c. 43.

De reliquis oneribus matrimonij. Caput 20.

1 *Tertium onus matrimonij, concubitus est.*
2 *Vxor habens virum inutilem, censetur vidua.*
3 *Vxor vrit: & lex de concubitu non frequentando.*
4 *Vxorem infirmam curare ex onere debet maritus.*
5 *Vxorem infirmam superfructus dotis non tenetur curare maritus, si ea habeat patrem, vel bona per se.*
6 *Vxorem captam an teneatur maritus redimere.*
7 *Vxorem an teneatur maritus suis sumptibus sepelire.*
8 *Vxorem sepelire gratius, quàm ducere.*
9 10 *Vxori viduæ an alimenta per hæredes, & quandiu debeantur.*
10 *Vxori viduæ prægnanti curator & alimenta decernuntur ventris nomine.*

11 *Vidua*

11 *Vidua quid est.*
12 *Vxori an debeatur habitatio post mortem à marito.*
13 *Liberi debent ali à parentibus & institui.*
14 *Liberi quando alantur à matribus.*
15 *Liberi quoque tenentur alere parentes.*
16 *Liberos non erudientis pœna, & liberorum non alentium parentes.*
17 *Patris officium, dotare filias.*
Spurias filias an teneatur pater dotare. Et remissiuè.
18 *Vxor summum & præcipuum onus mariti, & penè insupportabile, verum tolerandum.*
19 *Vxor etiam mortua cum viro litigat.*
20 *Vxor peruersa, liberorum causa plerúmque sustinetur.*

1 TERTIVM onus dicitur esse concubitus, nempe reddere debitum coniunctionis, vt dicunt, vxori, ad quod tenetur [a]: vt mutuò etiam viro vxor obstringitur. Verùm ista semper parata ille non vtique. Sic vterque non habet potestatem sui cor-2 poris, sed in coniugis est arbitrio [b]. Alioquin mulier, quæ maritum habet inutilem, vidua censetur [c]. Igitur hoc onus constitue, vel ex sententia Hesiodi [d], dum tradit quòd mulier,

εὕει ἄτερ δαλοῖο, καὶ ὠμῷ γήραϊ θῆκε,
Vrit sine torre, & ad crudam adducit senectam.

3 Solon huic oneri temperamentum adhibuit, authore Plutarcho [e]: statuit enim, *τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ συγκατακλινομένην, μήλου κυδωνίου κατατραγεῖν, καὶ τρὶς ἑκάστου μηνὸς αὐτὸν ἐκείνῃ ἐντυγχάνειν*, id est, *voluit sponsam cum sponso concubituram prius delibare malum cotoneum: & eum cum illa tantùm ter in mense congredi.* Moderatè enim venereis vtendum esse voluit, quia, vt ait Plato [f], id commodum est. Est & continendi tempus definitum à iure, post quod redeundum dicunt [g]. Quar-4 tum, infirmam curare: & idcirco quæ supra dotis fructus in eius ægritudinem impenderit, sibi expendit, & affectioni, & pietati, nec repetit [h]. Neque quicquam prætermittere, potissimum secundum dotis qualitatem debet, quod 5 vxoriæ saluti conducere possit [i], alioquin dos ei auelleretur. Quod intelligendum ait Chassaneus [k], & Socinus [l], nisi mulier haberet patrem, qui videtur teneri alere filiam in eo, quod est extra fructus. Quomodo vxor alenda in sanitate, & in ægritudine sit, constante matrimonio, latè tractant glo. Dynus, Barthol. & Angel [m]. Iacob. Areti. Cinus, Bald. Angel. Salycetus [n]. 6 Angel. Areti [o]. Quintum, vt captiuam ab hostibus liberare, & redimere cogatur. Hoc autem Rabinis receptum proculdubio: at apud nos remitti debitum posse, & censeri puto. Et proinde statutum, vt si quis redemptam duxerit, ne possit, quæ eius rei causa impenderit, repetere [p]. Cæterùm si vxor pendente matrimonio capta sit, maritum posse impensum repetere arbitror, si non donet: quia & mater, si antequam filium redimat, protestetur se velle repetere, repetit, etsi nihil dicens, non repetat [q]. Sicuti minuit dotem, da-7 tum vxori vt proximos suos redimat, vel filios alterius tori [r]. Sextum, vt mortuam teneatur sepulturæ mandare, si ea propria bona, nec dotem habuerit, ex quibus alioquin funeris impensa deducitur [s], quæ eum sequitur, ad quem dos reuertitur. De suo enim expedit mortuos funerari, vt ait Vlpia [t]. Itaque hoc onus marito iniungitur tantùm, dum mulier dotem non habet, nec hæredes, & quando pater eius soluẽdo non sit [v]: aliter non tenetur. Quia solutum matrimoniũ, & ita onera definit subire vir, vt ait Baldus [x], & Ludo. 8 Roma [y]. Sunt aliqui tamen, quibus leuius onus hoc esset cæteris, & gratior expensa, quibus vt Chæremon ait, *γυναῖκα θάπτειν κρεῖττόν ἐστιν, ἢ γαμεῖν, vxorem sepelire gratius & melius, quàm ducere.* Vbi iam cœpit quibusdam senescere, si credamus Iuuenali, qui ita scribit [z].

[a] c. gaudemus de diuort. cap. 1. de coniug. lepros. glo. in l. 2. § si non propter, si quis cautio. P. c. 1. de transl. prælat.
[b] 1. Corinth. 7. c. nõ debet, de consang. & affin.
[c] glo. l. fin. in ver. orbatus, ad leg. Fla. de plagia.
[d] Hesiod. in Ergis.
[e] Plut. in vit. Solon. & in legib. connubial.
[f] Plato, in Timæo.
[g] can. fœminæ, 30. q. 5.
[h] Ale. Imper. l. quod in vxorem, l. 18. de negot. gest. C.
[i] l. si cum dotem §. si autem, solu. matri. in P.
[k] Chassan. in consuetud. Burg. titul. *des droictz appart à gens mariez.* § 23. vers. octaua conclusio.
[l] Soci. 186. consil.
[m] l. si cum dotem §. fin. autem, sol. matrim.
[n] in d. l. quod in vxorem, de nego. gest.
[o] in § iuerat, autne, 33. de ræto.
[p] l. 2. & l. si is, qui te ab hostibus l. 12. de capt. lib. 8. C. titul. 51.
[q] Dioclet & Max. in l. si liber captus, l. 17. eod. titu.
[r] Paul. l. quamuis, l. 21. & Vlpia. l. sed etsi idem, l. 22. sol. matrim. in P.
[s] d. l. quod in vxorem, de nego. gest. C. & Vlpia. l. in eũ, l. 26. & Papin. l. sed si annuam, l. 27. & l. sic pro rata, l. 27. de relig. & sump. funer. lib. 10. P. titul. 7. l. Celsus, 26. & sequ. eod.
[t] Vlp. in l. 21 si quis, l. 14. §. idem Labeo, de relig. & sumpt. fune.
[v] Pompo. l. quod nulla, l. 22. eod.
[x] d. l. quod in vxorem, de nego. gest.
[y] Ludo. Rom. consil. 527.
[z] Iuuenal. Saty. 6.

Si verum excutias, facies, non vxor amatur.
Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores,
Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi,
Iam grauis es nobis.

Septimum onus, vt post mortem ex bonis suis, viduis vxoribus, castè tamen viuentibus, teneantur mariti alimenta, & viduitatis subsidia præstare intra annum luctus: ex consuetudine saltem Tholosana, quæ ad id mariti cogit hæredes, & vltra annum, quandiu, si dos data fuerit marito, eam hæredes retinebunt dotem, & incrementum seu adiancamentũ ex consuetudine debitũ [a]. Iure tamen ciuili cõmuni, hæredes tenentur tantùm præstare alimenta viduæ, quandiu dos est apud eos, si vxor nõ habeat alia bona, vnde se alat, nõ aliter: vt tractant interpretes communi calculo post Accursium [b], qui multis hoc firmat rationibus, quas non transcribam. Et certè videtur illa resolutio æquior, nisi filij hæredes sint, qui viduam vt matrem alere teneãtur [c]. Alioquin soluta mulier est à lege viri, morte ipsius, vt diximus, dum de solutione ageremus. Quocirca æquum non est ab extraneis hæredibus ali, cùm priuilegium coniugale personale sit, nec transeat ad hæredes [d], cùmque ea possit copulari, si velit alteri potissimum sublatis hodie pœnis: quod pertinet ad infamiam nubentium intra annum luctus [e]. Nisi se vterum gerere ex præmortuo viro vidua diceret, siquidem tunc, ventris potius nomine, alimenta constituuntur, & in hanc rem curator decernitur, qui cibum, potum, vestitum, & tectum præstet mulieri, pro facultatibus defuncti, & dignitate eius, atque mulieris, vt respondent Vlpianus & Caius [f]. Alia itaque causa viduarum non prægnantium, quæ parum, aut nihil, ad matrimonium pertinere videntur. Quanquam enim viduæ virum, & eius dignitatem repræsentent [g], & eius priuilegia; tamen verùm est, non esse matrimonium, ideo onus alimentorum cessare. Docet & nomen, cùm vidua sit ea, quæ sine viro est: etsi nunquam virum habuerit [h]. Sic Macrobius [i] viduam dictam notat, quasi valdè diuisam, aut à viro diuisam: quia *iduare*, lingua Etrusca, diuidere est. Vnde & idus vocatur, dies quæ mensem diuidit. Et Iulius Pollux [k], mulier à viro sola relicta, vidua est: sicut & à muliere relictus, viduus. Vnde χηρῶαι dicuntur, qui generi deserto in hæreditate succedunt. Octauum onus à Rabinis præscriptum, de præbenda domo, seu habitatione, eandem habet distinctionem iure ciuili, ac superius septimum: & expressè videtur dissentire illud, quod Iacob dixit Thamar [l] nurui suæ, post mortem mariti, esto vidua in domo patris tui. Nonum est alendi liberos ex matrimonio susceptos, quod patris potissimum est [m]: cuius nomine & erudite, & impendia in institutionem facere tenetur. Nam ea alimentorum nomine veniunt [n]. Atque eam institutionẽ deberi quoque à parentibus filiis, iam alibi docuimus [o]. Porrò si mater sit locuples, & maritus pauper, hoc onus ad illam, nutriendi, pertinet [p]; sicuti & minorem triennio lactandi [q]. Alioquin citra necessitatem, pater liberorum hoc alendi habet onus, non mater [r]. Accedit & istis solicitudo liberorum quælibet alia vltrà, & vitæ & aliorum necessariorum,

Duxi vxorem, inquit Demea [s], quam ibi miseriam vidi: nati filij,
Alia cura: porrò autem dum studeo illis, vt quamplurimum
Facerem, contriui in quærendo vitam, atque ætatem meam.
Nunc exacta ætate, hoc fructi pro labore ab ijs fero,
Odium: meam autem mortem expectant.

Romulus, authore Dionysio Halicar [t], primùm, necessitatẽ colonis imposuit educãdi quicquid esset masculũ, & è filiabus primogenitas. Verùm posteà iura ad omnẽ partem partũ, vt diximus, hoc prorogarunt ius. Sicut & contrà, liberi

a tit. de necessar. viduar. in consuetu. Tholos.
b Accurs. in l. vni. §. exactio, ad verb. restituendis, & ibi Bartol. & alij scrib. de rei vxo. act. lib. 5. C. titu. 13. & in l. si cùm dotem, §. si autem, sol. matr. in P. gl. in l. diuortio, eod. glo. in l. pen. vt in posse. lega. in P. Angelus tamen videtur, de modo alendi & quomodo, & vt non seorsum, sed cùm hæredib. ad § fuerat, nu me. 9. de actio.
c Vlp. l. si quis à liberis, l. 3. de lib. agnosc. lib. 25. P. titul. 3.
d Vlp. l. matrum, l. 13. & Paul. l. quia tale, l. 14. sol. matr. lib. 24. P. titu. 3.
e c. pen. de sec. nupt.
f Vlpia. l. 1. §. mulier autem, & Caius, l. curator ventris, l. 3. de ven. in posse. mit. lib. 17. P. tit. 8.
g l. fin. §. vidua, ad munic. l. 3. de incol. lib. 10. C.
h l. malum, §. viduã, de verb. sig.
i Macrob. libr. 1. Saturn. cap. 15.
k Iul. Poll. lib. 3. c. 3.
l Genes. cap. 38.
m l. fin. §. ipsum autẽ filium, de bon. quæ libe. lib. 6. C. l. vni. §. sileat, de rei vxo. act. C. l. 1. 3. 4. de alend. lib. C. lib. 5. titu. 25. l. si quis à liberis, de libe. agnosc.
n l. alimẽtis legatis, de alimen. & ciba. lega.
o in prælud. opti. iurisc. lib. 3. c. 40.
p auth. si pater, dinor. fac. apud quẽ lib. edu. deb. lib. 5. C. titu. 24.
q l. pen. C de patr. pot.
r l. pen. de lib. agnos. in P.
s apud Terent. in Adelphis, circa finem.
t Halicar. in 2. antiq.

liberi omnes, egentes patres alere tenentur [a]: Id enim natura suadet, qua beneficia rependere tenemur [b]:& animalium, ferarúmque quarundam exépla quæ rependunt parentibus senibus,& defectis viribus officium & vicem.

16 Erat & lex Atheniensiũ quæ à dicendo vel verba ad populum faciendo prohibet eum,qui patrem,aut matrem verberauerit, vel non aluerit, aut intra habitationem suam non receperit: nam ab eo qui aduersus eos, quos æquè venerari ac Deos oportet, est improbus,non potest nisi malum ciuitas expectare, vt ait Aeschines [c]. Apud eosdem tamen alia lex, quam Alexis poëta laudauit,non cogi filios eos parentes alere,à quibus aliquã artem edocti non fuissent,vt ait Vitruuius [d]. Refert eandẽ ad Solonem Plutarchus [e]. Meminit & Galenus [f]. Erat & alia huic similis illis,non teneri filium alimenta patri vel habitationem tradere, si eum mercede prostituisset [g]. Et iura etiam ciuilia [h] tollunt hac ratione patriam potestatem. Mortuum tamen sepelire iubebat,ac ei iusta facere: quia lex & numen ipsum hominem cnosequitur, etsi is non sentiat.

17 Decimũ onus esse,patris,& matrimonij dotare filias:consentiunt Iurisconsulti [i] cum Rabinis. Porrò longa est cõtrouersia,num quos liberos tenemur nutrire vel alere inspecta gratia iuris canonici, vt adulterinos & spurios, eisdem teneamur dotes constituere; quam non explico, quia extra matrimonij onus est,sed remittam lectorẽ ad Nicolaum Boërium qui eam explicat [k].

18 Porrò vt oneribus summum & extremum, aliorúmque causam subiiciamus,& mulierem ipsam etiam valdè onerosam dicunt viris, & boc onus malúmque meliori quo possis condimento ferendum, vel tollẽdum [l]. Vxórque ferenda, vt ait Plutarchus [m]: etsi vix sustineri possit [n]. Sic Anthiphanes quoque dixit, φορτίον τὴν γυναῖκα, *onus graue mulierem*: Plus namq; aloës,quàm mellis habet, vt ait Iuuenalis [o]. Et iterum [p],

Semper habet lites,alternáque iurgia lectus,
In quo nupta iacet minimum dormitur in illo:
Tunc grauis illa viro,tunc orba tigride peior,
Cùm simulat gemitus occulti conscia facti,
Aut odit pueros,aut ficta pellice plorat.

19 Scribit Alciatus [q], Romæ in saxo insculptum Epitaphium,verum litigiosi matrimonij testimonium,quod nec post obitum quiesceret,hunc in modum,

Heu viator miraculum,hic vir & vxor non litigant.
Qui simus non dico:at ipsa dicam,hic Bebius ebrius
Ebriam me nuncupat:heu vxor,etiam mortua litigas.

20 Cæterùm & liberorum habendorum gratia, plerique mores aduersos coniugum sustinent:veluti docuit Socrates,dum interrogatus ab Alcibiade, cur tam iurgiosam mulierem domo non exigeret: interrogationem dissimulans dixit, cur tu clamosas gallinas domo non abigis ? & cùm Alcibiades respondisset,quia mihi pariunt oua: & mihi, inquit Socrates, vxor Xantippe parit filios [r].

[a] l. si quis à liberis, de lib.agnosc. in P. cum simil.
[b] l. sed estũ lege, §. consuluit,de petit. hæred. P.
[c] Aeschi.adu. Timarchum.
[d] Vitru.in proœ. lib. 6. de architec.
[e] Plut. in vit. Solon.
[f] Galen.orat.exhortat.ad art.
[g] Aeschi.præd.loco.
[h] auth si lenones, de episc.aud.C.
[i] l. qui liberos, de rit.nup. in P. l. si. de dot. promiss. C. cũ similib.
[k] decis. 127. numeris, 11.12.13.
[l] Aul. Gell. lib. 1. Noct.c.17.
[m] Plut.in Præcep.connubial.
[n] §. 1. vt sine prohib. matr. debitri. & credit. &c.in auth. coll.7. glo. in l. ex his de legib.
[o] Iuuenal. Saty.6.
[p] Idem,6.Saty.
[q] Alcia.li. 2. parerg. cap.12.
[r] Diog.Laërt.in vit. Socrat.

Axiomata quædam nuptiarum cõmunia. Caput 21.

1 *In matrimonijs honestas inspicienda.*
2 *In matrimonijs ius pontificum sequendum.*
3 *In matrimonijs dubijs pro matrimonio iudicandum.*
4 *Matrimonio dubio pro eo defertur iuramentũ cum vno teste, & alijs adminiculis & quæ sunt adminicula,quæ probant matrimonium,& præsumptiones.*
5 *Mulieri iuranti vel asserenti se ab aliquo fuisse cognitam, vel aliquem sibi matrimonium promisisse,non creditur.*

6 Matrimonij causa, & num quis sit ex legitimo matrimonio procreatus, notio, pertinet ad forum ecclesiasticum, non ad laicum.

7 Coniuges vel sponsi possunt adire iudicem laicum, vt cogat aduersarium nubere, vel redire.

8 Contra matrimonium sententia lata non transit in rem iudicatam.

IN coniunctionibus legitimis semper & quod licet, quódue honestum, inspiciendum [a]. 1

In matrimoniis iudicandis & in his quæ ad ea pertinent, præponimus sanctiones pontificias ciuilibus [b]. 2

In ambiguis, pro matrimoniis iudicamus, & pro coniunctionibus potius, quàm pro solutionibus. 3

Idcirco si quis petat vxorem adiudicari sibi, vtpote cum qua dicat matrimonium contractum, si probet per vnum testem, defertur ei iuramentum necessarium in supplementum probationis pro matrimonio [c], etsi quidam repugnent [d]; non autem contra matrimonium [e]. Idem statuitur in vxore petente maritum, si modò indicia & præsumptiones, aliunde concurrant, veluti annulorum delatio [f], frequens familiaritas [g], & similia his, adhibita consideratione qualitatis æqualitatis personarum, num fraus vel aucupatio fuerit matrimonij. Et proinde per has peristases melius est committi delationem tunc iuramenti arbitrio iudicum, vt monet Siculus [h]. Atque vnus testis cum fama probabit matrimonium contractum & factum, dummodo alteri matrimonio non fiat præiudicium, quod fuerit manifestum cui per clandestinum ita probatum non obest [i], etiam si ambo confiteantur clandestinum, cum teste vno & fama [k]. Adminicula quoque, præsumptionésque matrimonij, instrumenta dotalia, & pacta dotalitia sunt [l]: tamen cum tabulis perpendenda censet Papinianus [m], si præcesserit, vel adfuerit maritalis affectio, vel honor, personis comparatis, vitæque coniunctione considerata: neque tabulas facere matrimonium. Addunt etiam adminicula, & semiplenas probationes, epistolæ à maritis vel coniugibus missæ, si de fide earum constiterit: vt nonnullam fidem instrumentorum esse decretum respondit Scæuola [n]. Et Papinianus [o], verba enunciatiua in epistola prolata obligationem quidem nullam producere, sed probationem impleri posse ait. Et quamuis plena probatio ex epistolis non oriatur [p], tamen confessionis species contra cōfitentem multam cum adminiculis aliis probabit. 4

Placuit tamen supremis curiis non esse dandam fidem dicenti, se stupratam vel raptam fuisse ab aliquo. Scribit Nicolaus Boërius [q], & respondit Barbatia [r], & Stephanus Bertrandi Carpentoractensis [s]: nec creditur iuramento vel asseuerationi mulieris sine alia probatione asserentis, virum in eam consensisse per verba de præsenti [t]: sicut nec ei creditur, qui dixit ab aliquo sibi mortis etiam vim illatam, nisi aliis idipsum fulciatur probationibus [v]. 5

Causa matrimonij validi vel inualidi, debet agi & decidi coram iudice ecclesiastico, non coram laico: item num quis ex legitimo matrimonio natus sit [x], quia merè est spiritualis [y]. Idcirco neque principaliter, neque incidenter tractari potest coram seculari iudice. 6

Potest tamen [z], alter coniugum, vel sponsatorum, iudicem secularem adire, vt compellat sponsum, vel sponsam, ad contrahendum matrimonium, si non controuertatur, vel dubium non sit de validitate sponsaliorum, sed tantùm petitur, vt impleatur promissio, quanquam iurata fuerit. 7

Singulare & illud, sententiam latam contra matrimonium, non transire in rem iudicatam: contrà, si pro matrimonio [a]. 8

a l. semper de regul. iur. P. l. semper, de rit. nupt. P.
b c. vn. de sec. nupt. ap. Gre. §. vlt quomodo opor. epis. in auth. coll. 1. § nu. vt clerici ap. prop. epis. coll. 9.
c decis. 171. Cap. Tholo. Hostien. & collectarius, in c. mulieri, de iureiur.
d c. lator, de sent. & re iudic. glo. in l. 3. §. 1. in verbo agatur, de iureiu. in P.
e glo & Pan. in c. mulieri, de iureiu. gl. in l. 3. §. 1. eodem in P.
f cap. illud, de præsumpt.
g l. in liberæ, de rit. nup. P.
h Sicu. in d. c. mulieri, per c. fin. de iureiur. iuncta l. 3. §. quæcunque, eo. in.
i decis. 172. c. Tholo. Innocen. in cap. præterea, de testib. & in c. illud 1. de præsumpt. facit gl. in c. 1. de appella. c. veniens, in 1. de testib.
k Ioan. And. in c. 2. de cland. despons.
l l. neque ab initio, l. 14. de nupt. C. § nuptias, eod. in auth.
m Papi. l. donationes in concubinam, l. 32. de donatio. lib. 39. P. tit. 5. facit l. si vicinis, C. de nupt.
n Scæ. in l. pen. de probatio. lib. 22. P. tit. 3.
o Papi. l. Publia, l. 26. § fin. depos. lib. 16. tit. 3. facit l. cùm quis §. codicillis, de leg. 3. l. emptor § fin. de pact. in P.
p l. non epistolis, l. non nud s, C. de probat. l. pen. in fi. qui potio. C. l. generaliter, de non numer. pec. C. l. nec professio, C. de testib.
q Boër. decis. 299.
r Barba. cons. 27.
s Step. Bertr. consil. 147. vol. 3.
t c. mulieri, c. 34. de iureiur. lib. 2. Decret. tit. 24.
v Vlp. l. 3. §. 1. ad Sc. Syllania.
x c. 1. & cap. causam quæ, & c lator, c. 5. qui fil. sint legit. apud Grego.
y c. tuam, de ordi. cogni.
z Abbas in c. ex litteris in 2. in 4 notabili de sponsal. Felin. in c. præterea, num 28 eod.
a c. lator, de sent. & re iudic.

De

De dotis repetitione soluto matrimonio. Caput 22.

Lib. 24. P. tit. 3. Lib. 5. C. tit. 18. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 *Soluto matrimonio dos repetitur.*
2 *Obseruanda plura in dotis restitutione: & in primis quid placuerit de ea.*
3 *Pacta dotis soluendæ minutatim per plures annos à senatu iustè improbata.*
4 *Dotis restituendæ annua bima trima die &c. Et quale hodiè tempus maritus in restitutione dotis conuenitur in quibus facere potest tantùm.*
5 *Dotium non solutarum quæ debentur vsuræ.*
6 *Secunda obseruantia, si nihil pactum de dotis restitutione, consuetudines municipales loci.*
7 *Tertia obseruantia, dotis profectitiæ & aduentitiæ distinctio.*
Dos filiafa. à patre profecta, ad patrem quibus rationibus redeat.
8 *Dos mortua filiafa. cum liberis: an ad patrem redeat, vel filiorum sit.*
9 *Dos matrisfami. remanet penes liberos.*
10 *Dos ex pacto restituenda extraneo, in casu & pacto solutionis, & de restituenda, non obstantibus liberis.*
11 *Dos aduentitia, filia vel vxore mortua, cui restituenda sit.*
12 *Dotalis res pendente matrimonio, etiam assentientibus vxoribus, alienari nequit vllo modo, nec vsucapi.*
13 *Dotales res æstimatæ in dotem datæ, num possint alienari.*
14 *Dotales res mobiles, quæ & quando alienantur.*
15 *Dotalium rerum immobilium quando valeat alienatio: nempe si necessaria, si cum fraude vxoris præsentis, si maritus lucretur posteà, si iniusto consentiat vxor.*
16 *Actio restitutionis dotis ex stipulatu, transfusa in eam rei vxoriæ actionem.*
17 *Dotali valdè re alienata, nihilominus datur repetitionis actio in hæredes mariti, nisi in quantum in vtilitatem vxoris conuersum.*
18 *Dotalis res non est, empta ex pecunia dotis, interea non repetitur.*
19 *Dos repetitur à muliere in foro mariti mortui, non ab extraneo.*

1 QVIA onerum matrimonij causa dari dotes constitit [a]; cessante causa, & matrimonio dissoluto, non erit absurdum easdẽ repeti [b]. Sic M. Antoninus Cæsar cùm moneretur, vt Faustinam repudiaret ob adulterium, vel occideret, respondit [c]: *si vxorem dimittimus, reddamus & dotem*; de imperio loquens, quod eius ratione erat assecutus. Solon [d] quoque statuit, vt qui vxorem suam à se exturbasset, dotem ei restitueret: alioquin interusurium sesquidragmale, ob moram reddere cogeretur. Apud Græcos etiam illum morem obseruatum, dotem repudiatis coniugibus redditam, docet interpræs Homeri [e] his verbis, ἔθος ἦ τις ἑκὼν ἐξ οἴκου γυναῖκα ἀπέπεμψε, χρήματα ἀποτίνειν τοῖς αὐτοῖς συγγενέσι, καὶ τῷ πατρὶ &c. Alioquin verò & iure mulier haberetur pro indotata, si dos non possit omnino peti, vel pacto, vel alio modo prohibita, vt ait Paulus [f]. Et idcirco illud inutile pactum, in quo idipsum fit. Cæterùm in restitutione, obseruanda plura sunt, quia illa non 2 semper in tuto est, nec integrè repetitur: cùm ob inopiam mariti [g], qua in datione fideiussores accedere prohibentur [h]: tum etiam ob pacta & mores, qui huic præiudicium faciunt. Itaque in primis obseruandum, quid placuerit

a ex l. pro oneribus, de iur. dot. cum simil. sup. cita
b c. 1. 2. & 3. & fi. de donat. int. vir. & vxo ap. Grego. tit. sol. matr. quemad. dos pet. in P. Vlp. in l. si ego Seiæ, l. 20. & l. stipulationem, l. 22. de iur. dot lib. 23. P titul, 3. l. fin C. sol. mat. lib. 5 titu. 18. l. dotis, l. 9. eod. tit.
c Iul Capito. in vita M. Anto. Philos.
d Alex. ab Alex. lib. 4. genial. dier. c. 8.
e Interp. Home. in Odyss.
f Paul. l. si pater dotem, l. 21. de pact. dot. lib. 23. P. tit. 4. l. vt autẽ, l. 16 eod.
g l. maritum, l. 13. & seq & l etiam, 19. sol. matr. P. l. in cõdemnatione, de reg. iur. l. non tantum, & l. sed hoc ita de re iudic. P. Ratio ponitur, in § 1. de not. feudo. lib 2. Feudo. titu. 51.
h l 1 & 2. ne fideiuss. dot. dent. C.

6 *Matrimonij causa,& num quis sit ex legitimo matrimonio procreatus,notio, pertinet ad forum ecclesiasticum,non ad laicum.*

7 *Coniuges vel sponsi possunt adire iudicem laicum, vt cogat aduersarium nubere, vel redire.*

8 *Contra matrimonium sententia lata non transit in rem iudicatam.*

IN coniunctionibus legitimis semper & quod licet, quódue honestum, inspiciendum[a]. 1

In matrimoniis iudicandis & in his quæ ad ea pertinent, præponimus sanctiones pontificias ciuilibus[b]. 2

In ambiguis, pro matrimoniis iudicamus, & pro coniunctionibus potius, quàm pro solutionibus. 3

Idcirco si quis petat vxorem adiudicari sibi, vtpote cum qua dicat matrimonium contractum, si probet per vnum testem, defertur ei iuramentum necessarium in supplementum probationis pro matrimonio[c], etsi quidam repugnent[d]; non autem contra matrimonium[e]. Idem statuitur in vxore petente maritum, si modò indicia & præsumptiones, aliunde concurrant, veluti annulorum delatio[f], frequens familiaritas[g], & similia his, adhibita consideratione qualitatis æqualitatis personarum, num fraus vel aucupatio fuerit matrimonij. Et proinde per has peristases melius est committi delationem tunc iuramenti arbitrio iudicum, vt monet Siculus[h]. Atque vnus testis cum fama probabit matrimonium contractum & factum, dummodo alteri matrimonio non fiat præiudicium, quod fuerit manifestum cui per clandestinum ita probatum non obest[i], etiam si ambo confiteantur clandestinum, cum teste vno & fama[k]. Adminicula quoque, præsumptionésque matrimonij, instrumenta dotalia, & pacta dotalitia sunt[l]: tamen cum tabulis perpendenda censet Papinianus[m], si præcesserit, vel adfuerit maritalis affectio, vel honor, personis comparatis, vitáque coniunctione considerata: neque tabulas facere matrimonium. Addunt etiam adminicula, & semiplenas probationes, epistolæ à maritis vel coniugibus missæ, si de fide earum constiterit: vt nonnullam fidem instrumentorum esse decretum respondit Scæuola[n]. Et Papinianus[o], verba enunciatiua in epistola prolata obligationem quidem nullam producere, sed probationem impleri posse ait. Et quamuis plena probatio ex epistolis non oriatur[p], tamen confessionis species contra cōfitentem multam cum adminiculis aliis probabit. 4

Placuit tamen supremis curiis non esse dandam fidem dicenti, se stupratam vel raptam fuisse ab aliquo. Scribit Nicolaus Boërius[q], & respondit Barbatia[r], & Stephanus Bertrandi Carpentoractensis[s]: nec creditur iuramento vel asseuerationi mulieris sine alia probatione asserentis, virum in eam consensisse per verba de præsenti[t]: sicut nec ei creditur, qui dixit ab aliquo sibi mortis etiam vim illatam, nisi aliis idipsum fulciatur probationibus[v]. 5

Causa matrimonij validi vel inualidi, debet agi & decidi coram iudice ecclesiastico, non coram laico: item num quis ex legitimo matrimonio natus sit[x], quia merè est spiritualis[y]. Idcirco neque principaliter, neque incidenter tractari potest coram seculari iudice. 6

Potest tamen[z], alter coniugum, vel sponsatorum, iudicem secularem adire, vt compellat sponsum, vel sponsam, ad contrahendum matrimonium, si non controuertatur, vel dubium non sit de validitate sponsaliorum, sed tantùm petitur, vt impleatur promissio, quanquam iurata fuerit. 7

Singulare & illud, sententiam latam contra matrimonium, non transire in rem iudicatam: contrà, si pro matrimonio[a]. 8

a l. semper de regul. iur. P. l. semper, de rit. nupt. P.
b c. fin. de sec. nupt. ap. Greg. §. vlt. quomo. opor. epis. in auth. coll. 1. § nu. vt cleri ap. prop. epis. coll. 6.
c decis. 172. Cap. Tholo. Hostien. & collectarius, in c. mulieri, de iureiur.
d c. latores, de sent. & re indic. glo. in l. 3. §. 1. in verbo egatur, de iureiu. in P.
e glo & Pan. in c. mulieri, de iureiu. gl. in l. 3. §. 1. codem in P.
f cap. illud, de præsumpt.
g l. in libera, de rit. nup. P.
h S. ceu. in d. c. mulieri, per c. fin. de iureiur. iuncta l. 3. §. quæcunque, eo. tit.
i decis. 172. e. Tholo. Innocen. in cap. praeterea, de testib. & in c. illud 1. de præsumpt. facit gl. in c. 1. de appella. c. venient, in 2. de testib.
k Ioan. And. in c. 2. de cland. despons.
l l. neque ab initio, l. 14. de nupt. C. § nuptias, end. in auth.
m Papi. l. donationes in concubinam, l. 32. de donatio. lib. 39. P. tit. 5, facit l. si vicinus, C. de nupt.
n Sc. in l. pen. de probatio. lib. 22. P. tit. 3.
o Papi. l. Publia, l. 26. §. fin. deposi. lib. 16. titu. 3. facit. l. cum quia §. codicillis, de leg. 3. l. emptor § fin. de pact. in P.
p l. non epistolis, l. non nudis, C. de probat. l. pen. in fi. qui potio. C. l. generaliter, de non numer. pec. C. l. nec professio, C. de testib.
q Boër. decis. 299.
r Batba. cons. 27.
s Step. Bertr. consil. 247. vol. 3.
t c. mulieri, c. 34. de iureiur. lib. 2. Decret. titu. 24.
v Vlp. l. 3. §. 1. ad Sc. Syllania.
x c. 1. & cap. causam quæ, & c. lator, c. 5. qui fil. sint legit. apud Grego.
y c. tuam, de ordi. cogni.
z Abbas in c. ex literis in 2. in 4 notabili de sponsal. Felin. in c. præterea, num a 8. eod.
a c. lator, de sent. & re iudic.

De

De dotis repetitione soluto matrimonio. Caput 22.

Lib. 24. P. tit. 3. Lib. 5. C. tit. 18. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 Soluto matrimonio dos repetitur.
2 Obseruanda plura in dotis restitutione: & in primis quid placuerit de ea.
3 Pacta dotis soluendæ minutatim per plures annos à senatu iustè improbata.
4 Dotis restituendæ annua bima trima die &c. Et quale hodiè tempus maritus in restitutione dotis conuenitur in quibus facere potest tantùm.
5 Dotium non solutarum quæ debentur vsura.
6 Secunda obseruantia, si nihil pactum de dotis restitutione, consuetudines municipales loci.
7 Tertia obseruantia, dotis profectitiæ & aduentitiæ distinctio.
Dos filiaefa. à patre profecta, ad patrem quibus rationibus redeat.
8 Dos mortua filiafa. cum liberis: an ad patrem redeat, vel filiorum sit.
9 Dos matrisfami. remanet penes liberos.
10 Dos ex pacto restituenda extraneo, in casu & pacto solutionis, & de restituenda, non obstantibus liberis.
11 Dos aduentitia, filia vel vxore mortua, cui restituenda sit.
12 Dotalis res pendente matrimonio, etiam assentientibus vxoribus, alienari nequit vllo modo, nec vsucapi.
13 Dotales res æstimatæ in dotem datæ, num possint alienari.
14 Dotales res mobiles, quæ & quando alienantur.
15 Dotalium rerum immobilium quando valeat alienatio: nempe si necessaria, si cum fraude vxoris præsentis, si maritus lucretur posteà, si inuito consentiat vxor.
16 Actio restitutionis dotis ex stipulatu, transfusa in eam rei vxoriæ actionem.
17 Dotali validè re alienata, nihilominus datur repetitionis actio in hæredes mariti, nisi in quantum in vtilitatem vxoris conuersum.
18 Dotalis res non est, empta ex pecunia dotis, interea non repetitur.
19 Dos repetitur à muliere in foro mariti mortui, non ab extraneo.

1 QVIA onerum matrimonij causa dari dotes constitit [a]; cessante causa, & matrimonio dissoluto, non erit absurdum easdē repeti [b]. Sic M. Antoninus Cæsar cùm moneretur, vt Faustinam repudiaret ob adulterium, vel occideret, respondit [c]: *si vxorem dimittimus, reddamus & dotem*; de imperio loquens, quod eius ratione erat assecutus. Solon [d] quoque statuit, vt qui vxorem suam à se exturbasset, dotem ei restitueret; alioquin interusurium sesquidragmale, ob moram reddere cogeretur. Apud Græcos etiam illum morem obseruatum, dotem repudiatis coniugibus redditam, docet interpræs Homeri [e] his verbis, ἔθος ἀ τις ἑαυ̃ ἐξ οἴκε γυναῖκα ἀπέπεμψε, χρήματα ἀποτίνειν τοῖς αὐτοῖς συγγενέσι, καὶ τῷ πατρὶ &c. Alioquin verò & iure mulier haberetur pro indotata, si dos non possit omnino peti, vel pacto, vel alio modo prohibita, vt ait Paulus [f]. Et idcirco illud inutile pactum, in quo idipsum fit. 2 Cæterùm in restitutione, obseruanda plura sunt, quia illa non semper in tuto est, nec integrè repetitur: cùm ob inopiam mariti [g], quæ in datione fideiussores accedere prohibentur [h]: tum etiam ob pacta & mores, qui huic præiudicium faciunt. Itaque in primis obseruandum, quid placuerit

a ex l. pro oneribus, de iur. dot. cum simil. sup. cita.
b c. 1. 2. & 3. & fi. de donat. int. vir. & vxo ap. Grego. tit. sol. matr. quemad. dos pet. in P. Vlp. in l. si ego Seiæ, l. 10. & l. stipulationem, l. 22. de iur. dot lib. 23. P titul. 2. l. fin. C. sol. mat. lib. 5 titu. 18. l. dotis. l. 9. eod. tit.
c Iul. Capito. in vita M. Anto. Philos.
d Alex. ab Alex. lib. 4. genial. dier. c. 8.
e Interp. Home. in Odyss.
f Paul. l. si pater dotem, l. 12. de pact. dot. lib. 23. P. tit. 4. l. vt autè, l. 14 eod.
g l. maritum, l. 13. & seq & l. etiam, 19. sol. matr. P. l. in cōdemnatione, de reg. iur. l. non tantum, & l. sed hoc ita de re iudic. P. Ratio ponitur, in § 1. de not. feudo. lib 2. Feudo. titu. 52.
h l. 1 & 2 ne fideiuss. dot. dent. C.

de restitutione in dotis traditione, inter eos qui dotem repetere possunt [a]: id enim proculdubiò seruandum erit [b], si terminos præfixos restitutioni à lege non transgrediantur, in fauorem scilicet dotis restituendæ citius, non in prorogatione diei [c], nisi iusta sit causa conuentionis huiusmodi, vt notat Iulianus Iuriscons [d]. Veluti, si longiori dilatione dos soluta fuerit, & placuerit eadem dilatione restitui patri, cui filia successerit [e]. Cùm tamen 5
subselliis inter aduocatos assiduus essem, in curia suprema Tholosæ, anno Domini 1564. 21. Februa. placuit senatui in causa cuiusdam *De las Tours* pacta conuenta matrimonij, quibus patet pollicebatur dotem se soluturum mille librarum singulis annis per septenas libras, improbata sunt: & statutum semel soluendam, non obstante patriæ recepta consuetudine, quæ eò loci obtinebat: non enim sunt minima incommoda particularis solutionis [f], & actus legitimus diem nec cōditionem recipit [g], posserq; interim mori vxor, & lucro hoc priuari maritus, nondum die solutionis perfectè adueniente: subitque integra onera statim maritus, etsi sæpius non integram vxorem. Dies longior erat restituēdæ dotis post solutionem matrimonij, annua bima trima die, hoc est, iurra tres annos [h]: quod emendatū hodiè Codicis iure [i], 4
& cautū, vt exactio dotis celebretur, non annua bima trima die, sed omnino intra annum, in rebus mobilibus, vel se mouentibus, vel immobilibus (scilicet aliis quàm soli, vt nominibus seu debitis) cæteris videlicet rebus quæ solo continentur, illicò restituendis, diuisione facta fructuum pro tempore, quo antè durauit matrimonium [k], remanente tamen priuilegio mariti, eo viuente dissoluto matrimonio, vt conueniatur pro iis, quæ in pondere, numero, mensuráue consistunt: & pro mobilibus, in quantum facere possit, non in solidum [l]. Et hoc tempus sicut concessum est creditoribus dotis ad 5
dotem restituendam liberum, sic non prolongatur impunè: nam eo exacto ob moram vsuras debent, non quidem sesquidragmales tantùm, vt pendi iussit Solon, sed quadrantales ex sanctione Iustiniani [m], quæ sunt tertia pars centesimæ. Placuit etiam Senatui Parisiensi 7. Februarij 1538 [n]. in causa cuiusdam Catharinæ de Bery, vsuras pro cessatione solutionis dotis quincunces statuere. Est enim ea iusta æstimatio prouentus patrimonij quæue constituit, & æquat veram rei totius æstimationem in viginti annis [o]. Existimauit tamen Angelus [p], Iacob. Cynus, & Gofredus [q], hæredem diuitem teneri statim quoque mobilia dotalia soluere, nec dari annum: quamuis reclament Barto [r]. Salic [s]. Videndus at Ludouicus Roma [t]. Alexander [v], & Paul. Castren [x]. qui intelligunt statim mobilia hunc restituere, nisi ex horum retentione annua, inrium mobilium quædam commoda perceptura fuisset. vide & Nicolaum Boërium [y]. Secundò, si pactum nullum sit restitu- 6
tionis, considerare oportet leges municipales, si quid ea de re statuant: illæ enim ius facient, si obseruatæ antè fuerint [z]. Tertiò, obseruanda est dotis di- 7
stinctio, vt si profectitia, mortua filiafa. in matrimonio, patri, ant auo, in cuius erat potestate, restituenda sit [a]: ne duplici damno pater, amissione inquam filiæ, & iactura dotis, afficiatur [b]: neue iniecta amissionis formidine, patres à liberalitate erga liberos exercenda, reuocentur [c]. Item quòd dos alimentorum causa à patre data videtur, vt ex fructibus se alat [d]: & vsufructuario mortuo, vsufructus ad proprietatis dominum redit [e]. Quódque, si dotem cum Bartolo & aliis in locum legitimæ succedere credamus [f], præmatura sit legitimæ datio ante mortem patris [g]. Neque etiam iure Pandectarum habebat filiafam. hæredes, qui possent ei in dote succedere.
Contingit autem hîc dubitari, num filiafam. decedente in matrimonio 8
cum liberis, ad patrem redeat dos, an verò relinquatur penes liberos. In qua quæstione duo antesignani pugnantes, Bulgarus & Martinus [h], aliis dispu-

a l. 1. de pact. dotal.
b Pompo. l. cu dos, l. 7. Iulia. l. de die red dendæ, l. 14. eod in P. Paul. l. si vnus, l. 28. §. quod & in specie, de pact. in P. l. legem quam dixisti, C. eod. & l. 3. de pact. conuen. C. l. vni. §. illud, de rei vxo. act. C.
c Caius, l. item, l. 15. & Paul. l. vt antè, l. 16. & Procul. l. Atilicinus, l. 17. de pact. dotal. Vlp. l. iurisgentium, l. 7. §. vt puta, de pact. in P.
d Iulia. l. licet, l. 18. de pact. dota. P.
e Vlp. in l. aliud est, l. 19. de pact. dotal.
f L. 3. famil. ercis. P.
g l. quoniam in prioribus, de inoff. testam. C. l. actus legitimi, de regu. iur.
h d. l. aliud, de pact. dotal.
i L. vni. § cùm autem, & §. exactio, de rei vxo. act. libr. 5. C. titu 13.
k l. de diuisione, sol. matrim. lib. 24. P. titu. 3.
l d. §. cùm autem, l. vni. de rei vxor. actio. l. alia. §. eleganter, sol. matr. P. l. sunt qui, de re iudic. P. §. item si de dote, de actio. ap. Iustin.
m Iustinia. l. cùm quidam dotes, §. fin. de iur. dot. C. de fructibus, l. videamus, a. §. si actionem, de vsur. cum simil.
n Pap. libr. 15. thepso. arestu. titul. 4. arest. 1.
o §. si verò alicuius, de non alien. reb. eccles. in autheo.
p Angel. in §. interdum, & § fin. de fideiuss. in auth.
q Iaco. Cyn. Gmz. in l. vni. § exactio.
r Bart l. diuortio, §. fin. sol matrim.
s Salic. in d. §. exactio.
t Lud. Roma. sing. 421.
v in l. debitoribus, de re iudic. in P.
x Castren. in l. nō solùm, sol. matr.
y Boër. consi. 50. nume. 19.
z Iulia. l. de quibus, l. 32. cùm 5. il. seq. de legib. P.
a l. dos à patre, sol. matri. C.
b l. iure succursum, de iur. dot.
c l. 2. de bon. quæ libe. C.
d l. dotis fructus, de iur. dot. P.
e l. 2. C. de donatio. quæ sub mod. l. 2. §. morte, qb. mod. vsusfru. amitt. in P. §. finitur, de vsufru. ap. Iustinia.
f Bart. in l. Titia certum, §. Titia centum, de cond. & demonst. in P. l. quoniam nouella, C. de inoff. testam.
g l. 1. § si impuberi, de collat. bono. lib. 37. P. titu. 6.
h vide gloss. in l. dos à patre, sol. matri. C.

tandi

tandi dederunt causas: ille namque Bulgarus, pertinere ad patrem nonobstantibus quoque putat liberis, quem sequunti Ioannes, & Azo in Summa tit. sol. matri. Martino, & Placentino, & aliis diuersum sentientibus. Agitatur & fusissimè per interpretes, in l. dos à patre, sol. matr. C. & in l. post dotem, eod. tit. in P. Et inibi repetitione omnium copiosa Benedicti de Plũbino, qui tertiam & mediam adiecit sententiam. Ego autem lubens accedo sententiæ Martini, & filios impedire repetitionem patri concessam arbitror per d. l. post dotem: alioquin si rediret ad patrem, perperam statutum fuisset [a], nepotes matris dotem teneri conferre patruis in successione aui: cur enim conferre dicerentur, si non haberent [b]? Atq; inuenio in iure cautum [c], dotem, quæ ad patrem rediit mortua filia, præcipuam relinqui nepotibus in diuisione hæreditatis, vel familiæ, vt eis quæsitam defuncta matre, non patri audeam dicere: cur enim aliter præcipuam dixeris illis? Et Scæuola [d] idipsum iudicasse videtur, dum refert filiam posse grauare patrem de dote sua restituenda liberis, scilicet nepotibus. Neque quisquam ambigit filium partem viscerum matris esse [e]; tenetur autem pater diuortio vel morte mariti soluto filiæ matrimonio, eidem filiæ reseruare dotem acceptam, & restituere iterum nubenti [f]: cogetur quoque & eandem filiis eius, id est, suis nepotibus restituere vel reseruare. Non etiam quis inficiabitur, vt opinor, dotis causam præcipuam esse, liberos [g]: quamobrem soluto matrimonio morte filiæ (cùm liberi sequantur patrem, non matris familiam [h]) nihil æquius mihi videtur, quàm apud maritum & liberos, dotem remanere, eodem remanente onere & causa. Apud eum namque esse debet dos, penes quem onera sunt [i]: alioquin hoc iuri naturæ pugnaret [k], vt alter onus, alter lucrum haberet. Nec video quomodo auo reseruetur tantùm vsusfructus dotis filiæ, quæ nepotum sit, si dixerimus non filiis, sed auo quæri, scilicet patri filiæ relinquentis liberos: quod tamen receptum iure est [l]. Perpendo item Paulum Iurisconsultum, dum ait [m], mulierem filiamfa. etiam posse repetere à marito secundo dotem, vt egentibus filiis ex alio viro susceptis, subueniat: quia, inquit, iusta & honesta causa est. Eam autem talem non censerem, si patri filiorum fauor postponeretur: quod si licet viuenti, cur non liceat morienti non video; vel committi in legem Fusiam Caniniam, quæ sublata vt inuida à iure est [n]. Estq; singulariter constitutum, vt quod viuenti licet in rebus dotalibus, idipsum liceat morienti [o]. Succurrit quòd filiæ dos proprium patrimonium dicitur [p], & tanquam æs alienum patris [q], nec amplius censetur in patris bonis esse, postquam constituta est [r]. Proinde cùm hodie mulier habeat hæredes iure nouellarum [s], etsi olim addubitatum fuerit: verius esse iudico filios in dote matri, ac in reliquis bonis, vel mutua successione Orficiani & Tertulliani id asserente [t]. Potior quippe descendentium, quàm ascendentium in hæreditate causa [v], nulla obseruata differentia potestatis [x]. Verumtamen placuit Senatui Gratianopolitano, in dote repetenda, adueniente casu solutionis, adiecto ab extraneo dotem dante, non impediri repetitionem à susceptis ex eo matrimonio liberis, anno 1460 [y]. Sic enim & ius ciuile adimit hæredi exceptionem extraneo paciscenti de dote soluto matrimonio [z], quo casu restringitur §. accedit l. vni. de rei vxor. act. C. Et hæc de profectitia dicta sint, & de dote filiæ in potestate constitutæ. Si autẽ de dote aduentitia agatur, tũc si nihil de eius redditione cautum sit, nec municipale ius aduersetur, mulieri vel eius hæredibus reddi debet [a]. Ex omnibus autem superioribus collige, dotem soluto matrimonio reddendam à marito, vel ab eius hæredibus esse: proinde pendente matrimonio maritum non posse rem dotalem obligare vel alienare [b], etiã consentientibus coniugibus [c]. Quod legi Iuliæ de fundo dotali fuit ad-

a l. illam, C. de collat.
b l. si vnicersæ, C. de legat.
c l. fin in princ. commu. vtil. iudi.
d Scæuola, l. fin. vt legat. seu fideicom. nomi. cauea. l. 16. P. titu. 3.
e l. 1. §. ex rescripto, de vend. inspic. in P.
f auth. sed quamuis, C. de rei vxor. act.
g l. 1. sol. matr.
h § fin. de pat. pot §. 1. de legit. agnat. tut. ap. Iustinia. l. cum legitimæ, de sta. hom.
i l. si maritus, l. 47. & l. si filia, l. 20. in princ. & §. 1. famil. erciscũ. P. l. si is qui Stichum, de iur. dot. P.
k l. secundum naturam, de reg. iur. l. si. §. sed cum in secundam, de furt. libr. 6. C.
l l. 2. & l. quæcunque, de bon. quæ li be. C.
m Paul. in l. quamuis mulier, sol. matri. in P.
n §. 1. de leg. Fus. Caninii. apud Iustinia.
o l. 1. de iur. dot. C.
p l. 3. §. verum, de minor. P.
q l. fin. de collat. dot in P.
r l. 1. in 1. responso, ad l. falc. in P.
s §. 1. de hæred. ab intest. veni. in authen. auth. intestato, de suis & legit. C.
t tit. ad Sc. Tertullia. & de Sc. Orficiano, § si igitur, de hæred. ab int. venient. coll. 9.
v l. 2. §. largius, de suc cess. edic. l. nã etsi parẽtibus, de inoff. testa. P.
x §. si verò neque fratres, de hæred. ab intest. venien. colla 9.
y Ioan. Pap. libr. 15. rhaps. arest, titu. 4. arestu 10.
z Paul. l. ob res, l. 20. § si conuenerit, de pact. dotal. lib. 23. P. titu 3.
a l. vni. §. accedit, de rei vxor. act. C.
b Caius, l. lex Iulia, l. 4. Vlpia. in l. Iulianus, l. 5. & 6. de fund. dota. lib. 23. P. titu. 5 §. 1. quib. alien. lic. ap. Iustinia. l. vni. §. & cùm lex Iulia, de rei vxo. actio. lib. 5. C. titu. 14.
c Alex. Imp. l. si sine voluntate, l. 5. de theo. sine à me, & auth. si qua mulier, ad Sc. Velleia. lib. 4. C. titul. 29. § si qua igitur, vt immob. ante nup. donat. &c. in authen. coll. 5. constit. 8. §. & illud; vt nul. iudi. lice. hab. soc. seruat. coll. 9. constitut. 9. l. si prædium l. 14. de iur. dot. C.

ditum, ea prorogata ad res non italicas [a]. Et inhibitus actus omnis, per quē dominium transferatur: hoc enim alienationis nomen hîc significat [b], & alibi [c], quod & vsucapionem complectitur [d]. Res quippè subiectæ restitutioni, non possunt alienari [e]: & prohibitæ per legem alienari, contractum malæ fidei reddunt, & inutilem [f], vsucapionémque inhibent incipi [g]. Neque ignorare id debuit emens, vel vsucapiens, vel si ignorauit, iuris ignorantia non excusat [h]. Hoc autem fragilitati naturæ mulierum concessit Iustinianus, ne ob eam in repentinam deducantur inopiam [i]. Sic emendata in fauorem vxorum Iulia, in qua, vt meminit Iulius Paulus lib. 2. Selectarū sentent. tit. 22. de dotibus, *Lege Iulia de adulterys*, inquit, *cauetur, ne dotale prædium, maritus inuita vxore alienet.* vbi notanda verba, *inuita vxore*, vt intelligamus non prohibitum ea lege, quin posteà, si consentiret, maritus alienate possit. Vt & Iabolenus firmat [k]. Addere possumus fragile esse mulierum consilium [l], quòd contra commoda propria laborat [m]. Verùm hæc obtinere existimandum, dum de immobilibus inæstimatis datis in dotem agitur, vel de æstimatis: in quibus electio in repetitione an prætium vel res in ea sit, ad vxorem pertinet, aliàs contrà [n]. Quia, vt suprà diximus, tunc res æstimata emptionis iure in plenum transit mariti dominium in mobilibus etiā dotalibus. Quidam hanc facultatem adimunt distractionis marito [o], nisi agatur de libertate præstanda seruis dotalibus, fauore libertatis: vt quidem liceat illos, dotales quamuis, marito manumittere [p], alia alienare non liceat. Alij permittunt, dummodo prætium mulieri saluum sit: quum lex Iulia, & eius prorogatio, de rebus soli agat nominatim, vt consequenter in aliis permissum censeatur [q]. Ego permissioni subscribo, cùm id potius fit in vtilitatem vxoris, si maritus soluendo sit, vendi mobilia, quæ seruando seruari non possunt: argumento bonorum minorum, quorum immobilia distrahi non debent sine decreto [r]: at mobilia possunt, ea ratione [s]. Atque vt facilius intelligamus, hæc sic distinguo, an mobilia in dotem data, sint eius naturæ, quæ in suo genere functionem accipiunt, in pondere, numero, & mensura, consistentia: & tunc periculo mariti dari videntur, vt eas distrahat, & tantundem soluto matrimonio reddat [t], nec puto ideo remorari earum solutionem; quòd soluendo maritus non sit, cùm nec fideiussio eius dotis nomine peti possit [v]. Aut res mobiles alterius generis sunt, & tunc si æstimatæ simpliciter sunt, vendi possunt à marito, qui pretium tantùm tenetur reddere: si æstimatæ vt reddantur, non vtique væneunt sine reuocationis licentia vxori permissa, nisi ea consentiat vel confirmet [x]. Aut inæstimatæ mobiles sunt, quo casu non licet vendere, nisi quæ peritura sunt [y], etsi sit soluendo: quia & culpam præstat & dolum maritus in his [z]. Sed & in immobilium dotalium alienatione responsum est, eam valere ex cōsensu mulieris, si alienatio sit necessaria [a]: firmatur quoque, si mortua vxore maritus qui vendidit, dotem lucretur, vt ait Martianus [b]. Item si dolosè mulier versata fuerit, népe quod obligante marito rem dotalem præsens patientiam præbuit, vt quasi suas res maritus obligaret, decipere volens pecuniam dantem, vt ideo Velleiano nō testituatur [c]. Excipiunt & iuris pōtificij authores consensum iuratum vxoris, vt si is in alienatione liber interuenerit, non vi, non metu præcedente; firmet alienationem [d]: quamuis Accursius cōtrarium scripserit [e], ratùs contra prohibitionem legis contractus non firmari iuramento [f]. Cui rationi plures aliæ annectuntur à glo. in c. cùm contingat, de iureiur. apud Greg. Quæ tamen veræ sunt, quando contractus habet perpetuam & absolutam prohibitionem, quæ tamen in hoc contractu non inuenitur: nam & mulier potest Velleiano renunciare. Et si iteratò post biennium quod anteà gesserat firmauerit, non potest amplius pœnitere, sed ratum est negotium [g],

13

14

15

a d. l. vni. §. & cùm lex Iulia, de rei vxo. act.
b l. 1. de fun. dota. C.
c l. fin. §. fin. de reb. aliæ. non alien. C.
d Tripho. in l. si fundum, 16. de fund. dot. in P. l. alienationis, de verb. si. Iustinia. in l. in rebus, l. 30. de iur. dot. C.
e auth. res quæ com. de lega. C. §. 1. de restitut. & ea quæ par. in 11. man. coll. 4. in authen.
f l. quemadmodum, l. 7. de agricol. & cens. lib. 11. C tit. 47. l. non dubium, l. 5. C. de legib. l. in risgentium §. præto. ait, & l. contra iuris ciuilis, de pact. in P.
g l. vbi lex, de vsucap. P.
h l. regula, de iur. & fac. ignor. in P. cum simil.
i l. vni. §. & cùm lex Iulia, de rei vxo. act. C.
k in l. fin. vers. ideirco, de pact. dotal. P.
l l. assiduis, l. 12. qui pot. in pig. hab. lib. 8. C titu. 18. l. 2. ad Velleia. in P.
m l. si pater pactum, l. 4. de sponsal. lib. 5. C. tito. 1.
n l. 1. C. de fun. dota. l. quod si fundus, l. 11. eod. in P.
o glo. in l. vni. §. & cùm lex Iulia, in verbo alienare, de rei vxo. actio.
p l. 3. de ser. pigno. dat. manumi. C.
q arg. l. cùm prætor, de iudic. in P.
r titu. de præd. minor. sine decre. nō alien. C. & de reb. eor. qui sub tut. P.
s l. fin. quan. decre. opus non est, lib. 5. C. titu. 72. l. lex quæ tutores, §. fin. de administ. tut. C.
t Caius, l. res in dotem, l. 42. de iur. dot. in P. l. æstimatæ, 52. sol. matri. P.
v l. 1. & 2. ne fideiusso. dot. petan. C.
x l. æstimatæ, l. 51. solu. matri. P.
y l. 1. C. de ser. pig. dat. l. 3. C. de iur. dot. l. si ex lapidicinis, eod. tit. in P.
z l. etiam, l. 19. solu. matri. in P. l. in rebus, de iur. dot. in P.
a l. 1. de fund. dota.
b Martia. l. fundum dotalem, l. 17. eod. in P. l. cùm vir, l. 42. de vsucap. in P. lib. 41. titu. 3.
c l. si sine voluntate, l. 5. ad Sc. Velleia. lib. 4. C. titu. 29. l. 3. eod. in P.
d c. cùm contingat, de iureiu. ap. Greg. c. licet eod. in 6.
e Accurs. in l. vni. §. & cùm lex Iulia, in verbo alienare, de rei vxo. actio. C.
f l. non dubium, in fin. C. de legib. l. si quis inquilinos, §. fin. de lega. 1.
g l. iubemus, cum auth. seq. ad Velleian. C.

Petitur

16 Petitur autem restitutio dotis, per actionem ex stipulatu, in quam transfusa 17 est rei vxoriæ actio [a]. Et quanquam prædium dotale alienatum consensu subsistente mulieris reuocari non possit, tamen repetit proculdubio pretium eius ab hæredibus mariti, nisi quatenus in vtilitatem vxoris conuersum hæredes docuerint, vt notant Speculator [b], Geminianus [c], Bartolus [d], & 18 Chassaneus [e]. Quod si ex pretio alia res immobilis empta sit, illa etsi videatur subrogata, tamen dotalis non est: sed tanquam pro rebus mobilibus annus expectandus est, exemplo rerum mobilium dotalium [f]: & Ludouicus 19 ita Romanus se consuluisse tradit [g]. Forum autem proprium huic repetitioni placuit esse eius iudicis, in cuius territorio maritus debitor domicilium habebat, agente vxore [h]: exigente autem extraneo, qui sibi restitui pollicitus sit, non vtique verum, vt notant Felinus [i], Baldus [k], Boërius [l].

a l. vni. in princ. & §. nemo putet, de rei vxo. act. C.
b Spec. titu. de obligat. & solu. §. 1. vers. sed pone vir & vxor, & ibi Ioã. Andre.
c Gemin. in c. 2. de pact. in 6.
d Bart. conf. 114.
e Chassa. ad consuet. Burg. ad titul. *des droicts des gens mariez*, §. 17. vers. sed quæro, pone quod vxor.
f l. cum in fundo, §. si fundus communis, de iur. dot. in P.
g Ludo. Roma. conf. 217. incip. tu habes, l. vni. de rei vxo. act. C.
h l. exigere, & ibi Bart. Angel. Cast. de iudic. in P. & omnes ferè interp. in l. cunctos populos, de sum. trinit.
i Felin. in c. 2. vers. 4. limita, de sponsal.
k Bald. in rubr. de priuileg. dot.
l Boër. conf. 50. nu. 20. & 21.

Quando non est locus restitutioni dotis, vel in toto, vel pro parte. Caput 23.

1 *Dotis repetitionem impedit pactum de lucranda dote, nisi maritus vxorem occidat, vel occisam non vindicauerit.*
2 *Dos non restituitur, si eam lucretur maritus ex statuto municipali.*
3 *Dotis partem non lucratur maritus, de qua vxor stipulata est sibi licere testari, etiã si non testetur.*
4 *Dos promissa, nec soluta, aquè lucro mariti, vt soluta, est.*
5 *Dotis augmentum præmortuo viro Tholosæ media pars est.*
6 *Augmentum integrum debetur dotis, si dos fuerit soluta, non aliter.*
7 *Dote non soluta, num debetur augmentum, etiam si fides de dote habita sit, in quo docetur contrarius sibi Guido Papeus.*
8 *Dotis lucrum & augmenti fit mortua tantùm vxore, vel viro post concubitum, & existente filia nubili ætate.*
9 *Dotalium rerum, & tantundem à marito facta in Gallia communicatio.*
10 *Dotem amittebat ea, cuius culpa diuortium fiebat.*
11 *Datum marito non repetitur soluto matrimonio.*
12 *Dos adultera vxoris conuicta pertinet ad maritum, & donatio propter nuptias ad vxorem ex adulterio mariti, nisi liberi sint.*
13 *Dotem num amittat propter osculum, vxor, vt adultera.*
14 *Dotem non amittit nupta, ex adulterio matrimonij anterioris alterius non accusata.*
15 *Dotem ob adulterium vxoris petere non potest vir, qui etiam adulter est.*
16 *Dos olim retenta ob malos mores vxoris.*
17 *Dotales res inæstimatæ datæ marito, cum repertorio ab vxore consumpta, non restituuntur ab heredibus mariti.*
18 *Dos reddita pendente matrimonio soluto iterum repeti nequit.*
19 *Dos ex quibus causis pendente matrimonio, ab vxore repeti possit legitimè.*
20 *Dotem num teneatur maritus, vel hæredes eius restituere, quàm non accepit, vel nõ petijt à patre vxoris, vel alio qui desijt esse soluendo.*
21 *Instrumenta dotem datam dicentia, non faciunt fidem, nisi doceatur.*
22 *Dotem quæ impensa minuunt, vt integra non restituatur. Tributa rerum dotalium marito cum fructibus perceptis computantur, nec minuunt dotem.*
23 *Dotes minui retentione quomodo intelligendum est.*

Casus

Casus aliquos operæpretium est annotasse, quibus cessat restitutio dotis. Primus, si pactum factum sit de lucranda dote, diuortio vel morte vxoris, tunc casu contingente, retentio fit [a]: nisi is vxorem occiderit [b], vel occisæ segniter necem vltus fuerit [c], nec prætextu lucri, eius vitæ insidietur: quo tempore ab eo dos in fiscum, non in proximos vxoris, vt ab indigno, transferretur [d]. Secundus, si consuetudo approbata statuat viro superuenienti vxori, dotem lucro fore, sicuti Tholosæ receptum est moribus & statuto municipali, nisi aliter prospectum pacto fuerit [e]. Et idem obseruari dixit Cadurci Guillelmus Benedictus [f]. Hic tamen non omittendum censeo, mulierem posse testari de ea quantitate dotis, de qua stipulata est à marito, vel in pactis matrimonialibus, vt sibi liceret: imo si non testatur, eam quantitatem vel partem stipulatam, lucrante marito morte vxoris dotem, transfert ad sibi ab intestato succedentes [g]. Meminit & similis cuiusdam statuti Salicetus [h]. Placet & lucrum mediæ partis dotis, vel totius, præmoriente vxore, maritum quærere, etsi dos soluta, pendente matrimonio, non fuerit, sed tantùm promissa: quia ex sola promissione mulier dotem habere videatur [i]. Et cautionem dare, & cautionem accipere, pro eodem habentur [k]. Sic etiam præmoriente marito ex consuetudine Tholosana, mulier, quæ per annum luxerit virum, lucratur pro additamento dotis, quod vocamus adiancamentum, tantum, quantum est media pars dotis suæ: vt si in dotem mille libras dederit, restituantur illi mille quingentæ. Et ita obseruatur ex consuetudine non scripta, vt omnes Tholosæ norint, & notat Ioannes de Casa veteri [l]. In quo falsus est Guillelmus Benedicti, dum ait [m], mulierem superstitem marito, viduam agentem vitam per annum, lucrari tantùm tertiam partem dotis supra eius summam: nam media non tertia est, tertia tamē Cadurci. Vera nihilominus sunt reliqua quæ subijcit, ita demum lucrum hoc deberi vxori superstiti, si dos soluta ex integro sit: alioquin pro modo solutæ, mediam partem lucri, non ratione totius promissæ, esse perpendendam. Vel nihil lucrari, si nihil attulerit, etsi fides de solutione habita fuerit: quo casu Senatus Tholosani placitum inter Raymundum Pagese & Annam de None viduam fratris Raymundi, prolatum 26. Aprilis 1505. singulare est ab eodem annotatum [n], cui adstipulatur ius ciuile [o]. Et in hac quæstione valdè incertus, nec satis constans Guido Papæus mihi videtur, siquidem sibi ipsi aduersarius est: in quæstione namque 90. asserit se in ea opinione fuisse, vt non debeatur augmentum, si dos non fuerit soluta. *Suprà* inquit, *q. 274. tetigi qualiter augmentum dotis, siue donatio propter nuptias, facta vxori contemplatione matrimonij, non debetur, nisi dote soluta, sed pone &c.* Et paulò post tamen ait, *ex forma instrumentorum, quæ*, inquit, *fides fit de dote, vxor lucratur dotem, siue maritus terminos* (sunt eius verba) *dederit ad soluendum dotem, siue non.* Eadem postrema firmat & in quæst. 565. quibusdam rationibus. Adstipularer ego lubentissimè, vt debeatur augmentum etiam non soluta dote, si dilationem dederit soluendi dotem maritus, intra quam mortuus fuerit, prout quæ adducit Papæus intelligi possunt. Et habita consideratione, vt mulier fuerit traducta in domum mariti, vt de lucro etiam dotis consuetudines [p] intelligunt, exceptaq; causa vt dicemus adulterij. Sed & requiritur in traductione, vt ætatis sit nubilis, antequam lucretur morte eius dotem vir, vel cum ea conenbuerit in domo vel alibi, vel per eum non steterit, sed per illam, puta ingressam monasterium. Sic enim tradunt interpretes Baldus, Ludouicus [q] Bolognensis, & alij, quos videbis apud Nicolaum Boerium relatos [r]. Boërius [s] tamen refert iudicatum die 13. Aug. 1534. Burdegal. Senatu, & Parisiensi, quod si vxor quæ pacto non tenebatur, nisi post quinquennium, dotem dare, decesserit antè, maritum vi statuti non lucrari dotem, vt notant Angelus [t], & Iason [v]; & tamen vxo-

tem,

---

a §. sciimus, de restitut. & ea quæ par. in 11. men. in auth. l. licet dus, de iur. dot. P. l. si pater dotē, de pact. dotal. P.

b l. ab hostibus § si. sol. matr. P.

c l. ei qui mortem, de ijs quib. vt indig. P.

d l. cùm mortem, de iur. fis. P. facit l. 1. C. de ijs quib. vt indig. l. Papinianus §. meminisse, de inof. testa. P. l. Claudius, in fin. de ijs quib. vt indig. P.

e in cōsuet. Tholos. titul. de acq. rer. dom. §. 1. & titu de dote, § 2.

f Guill. Bened. in repet. c. Raynutius, in verbo, mortuo itaque testat. num. 84 par. 1.

g l si mulier, 25. de iur. dot. lib. 5. C. titul. 12.

h Salic. in d. l. § constante, sol. matrim. Guid. Pap. decis. 663. num. 5.

i glo. in l. vni. § accedit, in verbo fecerit, de rei vxo. act. C. expresse Paul. in l. cum post mortem, l. 44. §. 1. de administ. tuto. lib. 26. titu. 7 P.

k l. fin. ad l. falc. libr. 5. C. titu. 49. l. § patronus, de donat. in P. l. 3. § hoc edicto, de calumniat.

l Io. de Ca. vetere, in commenta. consuet. Tholos. in §. fin. de necessar. vxor. & viduar.

m Guill. Bened. in c. Raynutius, ad verba & vxorem nomine, num. 62.

n Idem Bened. vbi sup. vide Nicol. Boer. decis. 22. nume 19. & 23. & 17. 21. 22 24. 21. 26.

o auth. sed quæ nihil, C. de pact. convent. § illud. §. pen. de non elig. sec. nuben. coll. 1. auth. dos data in Sue, C. de donat. ant. nup. Angel. ad §. fuerat, col. 17. ibi, & aduersus, de actio.

p §. 1. & 2. de dotib. in consuet. Tholo.

q Bald. in l. pen. §. fi. quod cum fal. tutu. autho. act. & ibi Ludou. Bolog. in primis annotatio. Bald. cons. 276. 2. vol. Abbas Siculus, cons. 79. vol. 1.

r Nicol. Boet. decis. 22. num. 17. & seq.

s Boer. q. 22. nu. 40. & 41.

t Angel. conf. 158. Incip. quod si aliquod.

v Iason, l. si donationis, § fin.

9 rem, decedente marito intra terminum, lucrari adiancamentum. Sunt mores itaque nationum & locorum perpendendi. Meminit antiquæ cõsuetudinis Gallorum Iulius Cæsar [a] hac de re, iisdémque, quæ sequuntur, verbis, *viri quantas pecunias acceperunt ab vxoribus dotis nomine, tantas ex suis bonis æstimatione facta cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniæ coniunctim ratio habetur, fru-* 10 *ctúsque seruantur: vter eorum vita superarit, ad eum pars vtriusque cum fructibus superiorum temporum peruenit*. Quartus, si culpa vxoris diuortium factum fuisset, lucrabatur maritus dotem, quemadmodum & illa donationem propter nuptias, si culpa mariti [b]: videlicet quando aliter vxori reddenda dos esset, non autem si alius præter illam quæ dedit, cauerit sibi reddi adueniente diuortio vel morte. Huic namque nullo modo nocet culpa vxoris diuertentis [c], neq; 11 etiam filiæfa. repudium patri in dote profectitia præiudicaret [d]. Quintus, si donationis puræ titulo, ante matrimonium, vel pendente, aliquid datum 12 à patre vel matre marito, soluto matrimonio non repetitur [e]. Sextus, si mulier in adulterio depræhensa & coniuncta sit, dote priuatur, vt innuit Horatius [f], dum de adultera loquitur.

vepallida lecto
Desiliat mulier: miseram se conscia clamet,
Cruribus hac metuat: doti, deprensa,

Nempe si mulier adulterium committat, & eius criminis expers sit maritus: dotem enim tunc lucratur [g] si liberi ex eo matrimonio non fuerint. Nam si sint, illorum dotis erit proprietas, vsufructu tantùm ad virum pertinen-13 te, vt notat Ioannes Andreas [h]. Sicuti & lucratur donationem propter nuptias vxor, si maritum reum adulterij peragat [i]. Porrigit & Baldus [k] amissionem dotis, veluti ob adulterium, si vxor lasciuiosè & turpiter passa sit se osculari, aut manus amatorias ad mammas admoueri. Subscribit Ioan. de Ripa [l], & alij, quos ipse refert: putarunt namque ea certissima esse præludia ad adulterium, potissimùm apud Italos & Hispanos, vt ait Ouid [m].

Oscula si dederis, fiam manifestus amator,
Et dicam, mea sunt, inyciámque manus.

Firmant & has suspiciones glossæ iuris ciuilis [n], & pontificij [o]: verumtamen ego non existimo hoc verum in Gallia, & sic sequor Dinum [p]: ita sentientem, & Alciatum [q]. Adulteriúmque hîc factum non faciendum considero, cùm has inter moras faciendi pœnitentia cogitationis possit reuoca-14 ri à crimine, vt de falsa moneta dicitur [r]. Atque hæc quoque in adulterio commisso tempore eius matrimonij, de quo agitur, intelligere par est: nam qui alias meretricem, vel adulteram, impudicámue duxerit, ob id repudiare non poterit, nec dotem vsurpare. Sicuti iudicatum à C. Mario prætore, pro Fannia vxore Ticinij Mintuonensis, apud Valer. Maximum [s], 15 contra Ticinium. Sed & obseruandum hîc quoque, vt ab adulterio alienus sit maritus, qui lucrum quærat, id est, vt neque ipse adulterium cum alia commiserit: nam tunc non lucraretur [t], sed delicta mutua compensatione tollerentur [v]. Neque etiam mores vxoris corrupisse arguatur, vel lenocinium admisisse: pari enim modò à lucro submoueretur, & ab accusatione, & 16 indignus lucro, pœna afficiendus esset vterque [x]. Olim ob malos mores vxoris soluto matrimonio retinebatur dos, quam vxor iudicio de moribus perdebat: sicut Cn. Domitius iudex pronunciauit, mulierẽ videri plus vini bibisse, quàm valetudinis causa posceret, viro insciente, & dote multauit, teste Plinio [y]. Hoc tamen posteà iure expunctum, vetita ob id solutione & retentione dotis [z]. Alius casus etiam notabilis & quotidianus, vt si mulier bona habens mobilia, ea det marito cum inuentario vel repertorio, si ea consumantur pendente matrimonio, hæredes mariti non tenentur ad æsti-

K matio

a Iul. Cæs. lib. 6. bell. Gall.
b l. consensu § hæc nisi, & §. sin autem aliter, & §. sin autẽ causam, de repud.
c C. l. Lucius, sol. matrim. in P.
d l. si dotem marito, de iur. dot. in P. l. dubium, C. de repud. l. si filia, de diuor. in P. l. filiæ emancipatæ, solu. matrim. in P.
e l. si mater vestra, l. ra. de donat. ant. nup. lib. 5. C.
f Hora. Saty. 2. lib. 1. in fin.
g l. plerunque, de don. int. vir. & vxo. in P. l. consensu. l. 8 § vitum, de repud. C. & ibi glo. videnda.
h Ioan. And. ad d. c. plerumque.
i l. fin. C. de repud.
k Bald. in c. tua, de procurat.
l Io. de Rip. in rub. de iudic. col. 3.
m Ouid. 1. de art. aman.
n glo. in l. quod ait, l. 23. in verbo, in ipsis, ad l. Iul. de adult. in P. facit c. 1. quib. mod. feu. amitt. in vsib. feudo.
o gl. in ca. ne aliquo, 27. q. 1. facit c. ioa. de procurato.
p Din. in l. 2. sol. matrim. in P.
q Alc. lib. 4. pater. c. 10.
r in l. qui falsam, ad l. Cor. de fals. in P.
s Val. Max. lib. 8. tit. 2. in Mario.
t c. intelleximus, de adulter.
v l. viro & vxore, sol. matrim. P.
x l. cùm mulier, eod. l. 1. & l. mariti lenocinium, ad l. Iul. de adult. in P. l. crimen lenocinij, C. eod.
y Plin. libr. 14. c. 13.
z l. vni. §. taceat, de rei vxo. act. C. l. fi. C. de repud. & rub. C. de repud. & iudicio de mor. subl.

mationem, vt notat Baldus & Chassanęus [a], nisi æstimatæ datæ essent res: quia tunc consumptio non minuit dotem [b]. Cessat etiam soluto matrimonio dotis integra repetitio, si iam anticipata solutione maritus restituerit. Bona fides enim repugnat, vt idē bis exigatur, vt ait regula iuris [c]: bonæfidei autem actio est hæc repetitio [d]. Sunt quippè plures causæ, quæ permittunt contra regulam generalem [e], singulari quadam humanitate & æquitate dotē ante solutum matrimonium repetere: vt si alterius tori liberos legitimos fame pereuntes, vel ab hostibus captos, quibus subueniendum sit, habeat: aut si alendi sint eius parentes, vel fratres, vel aliæ necessariæ personæ [f]: vel si maritus ad inopiam vergat, & declinent eius facultates [g]. Vt & iudicatum in senatu Parisiensi 13. Febr. 1497 [h]. Item si vir deportetur manente matrimonio [i]. Sed num decedente vxore vel marito, cùm dos repeti potest à marito, possit impediri, dicente marito vel hæredibus eius, se non eam accepisse à patre promissam. Et certè quidam dicunt hanc negligentiam nocere marito & eius hæredibus, non vxori qui petit, ac si accepta fuisset [k]: quia promissione facta in maritum transfertur periculum. Contrarium tamen verius, nec teneri maritum [l]: nisi ipse remiserit dotem sine consensu vxoris, aut confessus fuerit se recepisse, quam non recepit, quia videtur donare [m]: vel nisi mortuo patre promittente, neglexerit petere ab hærede eius, tunc enim imputabitur [o]. Sed & dos instrumentorum tantùm tenore conscripta, & quæ non probatur corporaliter tradita, non repetitur à muliere, vt data, si mariti bona fisco addicta sint [p], nec etiam si alij creditores sint mariti, qui præferuntur [r]. Nec creditur instrumentis, quæ quotidie ea formula fiunt, dotem datam fuisse: nisi doceatur de reali datione secundum singularem vnam glossam [q]. Minuunt etiam alia dotem, vt integra non restituatur, impensæ factæ in res dotales vtiles, & necessariæ [r]: non voluntariæ [s], vel modicæ necessariæ [t]: sicut nec tributa pro rebus dotalibus soluta, vtpote cum fructibus conferenda [v]. An autem minuant dotem in castrum expensæ pro defensione eius, & pro lite ad recuperationem rerum dotalium, Iason latè explicat [x]. Minuit & funeris impensa dotem, vt suprà docuimus [y]. Cæterùm hoc obseruatione dignum hic existimo cum Paulo Iurisc. [z], vt quod dicitur, impensas necessarias dotem ipso iure minuere, non eo pertineat, vt si forte fundus in dotem sit, desinat aliqua ex parte dotalis esse: sed nisi impensæ reddantur, aut pars fundi, aut totus retineatur: sed si tantùm in fundum dotalem impensum sit, per partes, quanti fundus est, desinere eum dotalem esse Sceuola dicebat, nisi mulier spontè marito intra annum impensas obtulerit. Quod notabile duco, pro repetitione dotis, cui incrementum seu adiancamentum pro modo & quantitate eius accedit, vt impensæ non minuant constitutionem primam dotis, sed retentionem lucri vel dotis pro rata parte inducant, salua constitutione.

18 19 20 21 23

a Bal. in l. de his, per illum text. C. de don. int. vir. & vxo. Chassa. in consuet. Burg. tit. des droits appartenans à gens mariez § 3. ad verba, & acquests. vers. item quando mulier, &c. & in § 24. eiusdem titu. in vltim. eius annotat.
b Bald. in l. æstimatæ, sol. matr. in P.
c l. bona fides, 58. de regu. iur. P. l. emptor, C. de euictio. cum similib.
d l. vni. § sed etsi nō ignorantes, de rei vxo. act. C. l. sed etsi ideo, sol. matr. in P.
e l. vni. si dos const. matr. redd. sacr. li. 5. C. tit. 19.
f l. quamuis, & l. sed etsi ideo, sol. matr. in P. l. maiores, §. fin. & l. fin. de iur. dot. in P.
g l. vbi adhoc, de iur. dot. C. l. si constante, solo. matr. in P. auth. quod locum, de collatio.
h Pap. libr. 15. Rhapsod. arest. titol. 4. arr. 3.
i l. 1. C. de repud. l. si maritus, sol. matr. in P.
k Masuer. in titul. de præscrip. vers. item & res dotalis, per tex. in l. si fundum, de fundo dota.
l l. si extraneus, §. sed si pater, de iur. dot.
m l. si quis pro vxore, §. si vxor, de dona. int. vir. & vxor.
P l. quamuis, §. Marcellus, ad Velleia.
n vide Boër. decis. 329.
o l. si quis posthac, de bon. proscri. C.
p l. prædia, de acq. posse. in P. l. si con, C. de non numer. pecu.
q glo. in d. l. si quis posthac l. 9. in verbo, dotalium.
r § si minus, vers. ob retentionem, de actio. l. 1. & l. quod dicitur, in 1. & 2. sic incip. & l. vtiles, de impens. in reb. dot. fact. in P.
s l. si voluntarijs, eo. titu. l. vn. § sed nec impensas, de rei vxo. act.
t §. l. omnimodo, de impens. in reb. dota. fact.
v l. neque stipendiū, de impens. in reb. dotal. fact.
x Iason, in §. si minus, vers. ob retentionem, ouinc. 3. 4. 5. de actio.
y l. in cum, cum 7. seq. de relig. & sumpt. fun.
z Paul. l. si is qui, l. 57. §. quod dicitur, de iur. dot. in P.

De priuilegijs dotis in hypotheca, & alijs. Caput 24.

1 *Priuilegia dotis quatuordecim.*
2 *Doti soluendæ obligata bona vxoris; & contrà, repetitionis eius causa bona obligata mariti.*
3 *Dotis repetendæ causa vxores habent hypothecam in bonis mariti, etiam potiorem anterioribus creditoribus, & rationes dantur,*

4 Vxor

4 *Vxor in repetitione dotis, an præferatur creditoribus expressam anteriorem hypothecam habentibus.*

5 *Num pro confessata dote, præferatur in hypotheca anterioribus creditoribus uxor, & fisco.*

6 *Dotis hypotheca initium temporis habet à die contractus matrimonij, etsi tunc soluta non fuerit.*

7 *Casus quibus priuilegio non vtitur prioritatis hypotheca vxor.*

8 *Hypothecæ priuilegium non datur extraneo repetenti dotem.*

9 *Hypotheca, quæ mulieri pro dote repetenda prioritatis competit, non datur ei pro additamento repetendo.*

10 *Dotis priuilegium aliud, vt alienari nequeat,*

11 *Dotis priuilegia alia. Et suppleri in ea stipulationem de restitutione: sitq́ actio pro ea bonæfidei: summariam habeat notionem: incerta certa arbitrio reddi possit, &c.*

1 PRIVILEGIA dotis 14. enumerantur & probantur à Ioanne P. de Ferrariis [a], & per interpr. in l. 1. sol. matri. in Pandectis. Ea paucis complectar, dempto priuilegio hypothecæ, de quo cùm frequẽs & vtilis, varia & difficilis sit quæstio, paulò latius agam, quàm de cæteris: atque ab eo, initium ideò faciemus.

2 Sicuti bona vxoris pro dotis præstatione tacitè obligata censentur [b], sic & viri, pro restitutione [c]: quod priuilegium & in eorũ successores transit [d]. Vt prospiciatur cõseruationi & repetitioni dotium, hypotheca

3 facit: plus cautionis namque in rem, quàm in personã [e]. Placuítque Iustiniano [f] mulieres, quæ dotes tradiderunt maritis, siue res illorum extent, siue dissipatæ sint, habere ius repetitionis & hypothecam potiorem in bonis mariti, supra omnes creditores mariti in hypotheca etiam priores & antetiores: rationésque adferuntur, quia de suo, non de bonis vxoris satisfaciendum creditoribus. Cui simile, quòd vxor pro marito non teneatur [g]: & inter alios acta aliis non præiudicent [h]. Dehinc dotis natura est inalienabilis [i], vt rem suam semper, non mariti retinere videatur mulier, & pro victu & alimentis suis. Accedit & liberorum fauor, vtque habeant mulieres, vnde nubere possint: fragilitas mulierum insuper, pariendi pericula [k]. Et anteà quidem concessa fuit prælatio mulieribus pro rebus dotalibus, extantibus creditoribus in hypotheca præcedentibus [l] tempore: verùm postmodum, & Iustinianus idem etiam ad non extantem dotalem rem, & pro ea concessit hoc priuilegium, vt creditoribus pro dotis repetitione præferantur habentibus tem-

4 pore anteriorem hypothecam [m]. Verùm non sine controuersia est, num & præferatur habentibus priuilegium expressæ anterioris hypothecæ: in qua re voluit Accurs [n]. non præferri expressæ anteriori, sed anteriori tacitæ, vel generali, quod sequuntur Ioan. Faber, Bartol. Baldus, Iacobus Butrigarius, Angel. Salicetus [o], & ita decisum quoque fuit in Capella Tolosana [p]. Præfertur ergo mulier tantùm habentibus tacitam anteriorem, dummodo dos

5 data fuerit. Nam si confessata esset tantùm, nec numerata, non gauderet hac prælatione [q]. Quanquam Bartolus [r] tractet contrarium verius, vt pro confessata habeat locum priuilegium, si renuntiatum sit exceptioni non numeratæ pecuniæ, vel biennium elapsum sit, quo ea exceptio opponitur [s]. Quidam, vt Ioan. ab Immola [t], Ang. Aretinus [v], Baldus [x] dicunt Accursij sententiam procedere indistinctè, quando mulier concurrit cum aliis creditoribus probantibus veram debiti numerationẽ, vt præferãtur tunc mulieri, quæ tantùm habet solam confessionem vel renunciationẽ exceptionis non numeratæ pecuniæ, vel lapsum temporis biennij, & idcirca fictam numerationem. Tunc enim causa onerosa, & creditores, qui certãt de damno eui-

a Ioan. de Ferrar. in for. libel. quo vxor agit pro dote, in sua praxi.
b l. 1. §. & vt plenius C. de rei vxo. actin.
c d. l. 1. & eod. §.
d §. fuerat, de actio.
e l. plus cautionis, de reg. iur. P.
f Instin. l. assiduis, l. 12. qui potio in pig. hab. lib. 8. C. ti tul. 18.
g titu. ne vxor pro mar. C.
h Rubr. cum lit. res int. alios acta &c. C. l. iurisgentium §. ante omnia, de pact. cum simil.
i vt sup. diximus, & l. lege Iulia, de fun. dot. P. §. 1. quib. alie. lic. vel non, cũ simil.
k hæc omnis dicta l. assiduis, qui potio. &c. C. l. 1. sol. matr. in P. l. 2. de ind. vid. toll. C. l. 1. de priuil. cred. P.
l Instin l. vbi adhuc, l. 29. & l. in rebus, l. 30. de iur. dot. C.
m d. l. assiduis, qui pot. C. §. fuerat, de actio.
n in d. l. assiduis, in verbo, licet.
o præd. authores, in d. l. assiduis, & iterum Faber & Areti. in §. fuerat, de actin.
p decis. 218. Cap. Tholos.
q Aufrer. in d. decis. facit l. si quis, de bon. damnat. C. & interp. in l. 1. sol. matr. glo. in l. assiduis, in verbo datæ, qui potio. C.
r Bar. in d. l. assiduis, citat & l. 1. de dot. cau. non numer.
s l. fin. C. eo. de dot. cau.
t Io. ab Immola, in l. 1. sol. matr. P.
v Angel. §. fuerat, de actin.
x Bald. in l. cum aliquis, de iur. delib.

tando, præferuntur mulieri quæ lucrum aucupatur [a]. Præsumitúrque ista cõfessio, si facta cõstante matrimonio, de receptione dotis, etsi de numeratione non doceatur, in fraudem, & donatio inter virum & vxorem [b]. Quo casu tantùm Angelus Aretinus [c] verã esse putat glossam l. assiduis, qui potior. C. vt tunc non præferantur vxóres expressam hypothecam anteriorem habentibus: contrà autem si confessio facta fuerit ante matrimonium, quo casu pro expressa numeratione confessionem haberi tradit. Idipsum verum, si creditores morosi fuerunt in opponenda exceptione, & lapsum fuerit tempus opponendi [d]. Aufrerius autem [e] cum Saliceto [f] resoluit distinguendo, vt si creditor & vxor habeãt vterque expressam hypothecam in bonis mariti, potior sit iure qui prior tempore: si autem vterque tacitam, mulier præferatur etiam posterior tempore, pro dote data: excepto fisco, qui si tacitam habeat concurrens cũ tacita mulieris, præfertur inter eos qui tempore potior. Quod si alter horum habeat expressam, alter tacitam, expressa præfertur tacitæ etiã anteriori [g]. Hoc vnum notabile tamen, hypothecam mulieris initium sumere, non à solutione dotis tantùm, sed à tempore initi & cõsummati matrimonij, quamuis tunc tradita non fuerit. Quod pluribus firmat rationibus & authoritatibus Nicol. Boërius [h]: vt etiam expressa posteà hypotheca non abroget præcedentem tacitam generalem, sed vtraque maneat [i]. A traditione etiam antè facta, quàm matrimonium sequatur, incipit: quare & in sponsa locum habet priuilegium, dotem repetente [k]. Neque omittendi sunt casus, quibus mulier potior nõ est in hypotheca, expressi in iure: veluti in eo, qui prior mutuauit pecunias marito, emendæ militiæ causa [l], in primipilari causa [m], nisi dotales res extent quas repetet [n]: si concurrat vxor cũ alia repetitione dotis eiusdẽ priuilegij, in quibus iure cõmuni & prærogatiua vtendũ est [n]. Si tamẽ liquidò constet res secundæ vxoris esse, & extare, illas rectè aduersus omnes sibi vendicabit [o]. In hoc prælationis etiã dotis in hypotheca priuilegio, duo singularia annotanda: vnum, quòd hoc quod datur mulieri, competat & suo hæredi, non autem extraneis, si eis restituenda sit, vt ait Iacobus Ferrariẽsis [q]. Alterum, quòd priuilegium pro dote iure hoc prælationis competens, non datur pro donatione propter nuptias, seu adiancamento, vel dotis incremẽto repetendo, sed ordo iuris & temporis in eo sequendus est [r]. Sed hæc hactenus de prioritate hypothecæ, dotísq; primo priuilegio, nempe quòd ratione fauoris eius [s], in ambiguo præcedere dotis obligatio censeatur debitũ alterius generis, quod datum & est successoribus. Aliud priuilegium dotis erit, quòd inalienabilis sit, de quo suprà diximus. Tertium, vt suppleatur omissio stipulationis [t], de dote restituenda, quod etiam transit in quemcunque aliũ successorem. Quartum, vt & sit actio bonæ fidei, contra naturam stipulationis [v]. Quintum, quòd summariè fit in ea procedendum [x], circuncisis dilationibus [y]. Sextum quòd dos incerta, arbitrio tertij possit certa reddi [z]. Septimũ, quòd mulier dotẽ promittens, non restituitur Velleiano [a]. Octauum, res inalienabiles subiectas restitutioni, causa dotis posse alienari [b]. Nonum, quia pater cogitur filias dotare, vt dictũ in oneribus matrimonij, officio iudicis [c]. Decimum, quòd repetenti mulieri non possit obijci compensatio vel rerum amotarũ vel aliorum debitorũ [d], quod priuilegiũ non transit in hæredes eius. Vndecimũ, quòd in dote aduentitia, filiafa. sine patre in iudicio esse possit [e]. Duodecimũ, quòd dos non præsumitur communicata in societate generali, sed excepta [f]: potest tamen si placuit [g]. Adde decimũ tertiũ, vt laudimia non debeantur, si res emphyteoticaria sine æstimatione in dotem detur [h]: quia dominium tunc iure naturali remanet penes vxorem [i]. Quamuis iure ciuili efficiatur dominus maritus pendente matrimonio, & cum conditione [k], tamen, nisi æstimata: quia tunc facit æstimatio emptionem [l].

6 7 8 9 10 11

a facit §. ledimus autem, de æqual. dot. coll. 7. dum agitur de augmẽto dotis repetendo ficut o.
b l. fin. § licentia, de iur. delibet. C. l. omnes, l. 17. § fin. quæ in fraud. cred. lib. 42. P. titu 9.
c Angel. Aret. ad §. fuerat, nume. 18. & 19. de actio.
d sic distinguit Alexan. in l. 1 sol. matrim. P. & ita iudicatum, vt refert & distinguit Boer. decis. 114. facit l. in contractibus, §. in contrarium de ea auth. seq. de non num. pec. C.
e Aufrer. in decis. capel. Tholos. 217.
f Sal. ce. in d. l. assiduis, qui potior.
g Interp. glo. & textus l. 2. de priuileg. fisc. C.
h Boer. decis. 331.
i idem Boër. decis. 334.
k l. 2, § fin. de priuil. credit. in P.
l § his consequens, & §. seq. de æqual. dot. in auth. coll. 7. const. 8. auth. quo iure, qui pot. in pigno. C.
m l fatis, C. ex quib. cau. pig. vel hyp. tac. contr. l. 3. de primip. lib. 12. C.
n l. 1 de priuil. fisc. C.
o l. assiduis § & ideo. cum §§. seq. & authen. si quid, qui potio. C.
p iuncta auth. si quid ex rebus, C. eod.
q Iacob. de Ferrar. in practi. titu de for. libello. quo vxor agit ad dotem, in §. priuil. dotis: per l. 1. C. de priuil. dot.
r §. his consequens, de æqual. dot. in auth. l. assiduis §. hæc autem, qui pot. in pig. hab. C. §. illud, de æqual. dot. in auth. coll. 7.
s arg. l. in ambiguis, de reg. iur.
t l. 1. de rei vxo. act. C. §. fuerat, de actio.
v §. in bonæ fidei, & §. fuerat, de actio. contra l. quicquid adstringendæ, de verb. oblig.
x de Ferrar. vbi sup. l. 3. de re iudic.
y l. 1. de feriis.
z l. cum post § gener. de iur. dot. in P. cõtra l. ita stipulatus, de verbo. oblig.
a l. fin. C. ad Velleia. cont. reg. iur. com.
b auth. res quæ, cùm de leg. 8. C.
c l. qui liberos, de rit. nupt. in P.
d l. vni. §. taceat, de rei vxo. actio.

e gl. & interp. l. 1. § quod si in patris, sol. mat. f l. actione §. si. cũ l. seq. pro soc. in P. g colligitur ex l. Lucius §. impuberes, de leg. 2. l. si socius pro filia, pro soc. in P. h Iason, in l. 3. 9. quæst. & Sali. de iure emphy. C. Aufrer. in decis. cap. Tholos. 278. i l. in rebus C. de ior. det. k l. doce ancillam, de rei vend. C. l l. quoties, C. de iur. dot. l. plerique § fin. eod. in P.

De

De donationibus inter virum & vxorem. Caput 25.

Lib. 23. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 16. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 *Continuatio tituli ad superiora.*
2 *In donationibus inter coniuges tria tempora inspicienda, ante, & post nuptias, & nuptiarum.*
3 *Donationes inter virum & vxorem nec directè, nec indirectè valent.*
4 *Donationes causa mortis inter coniuges, quæ valent.*
5 *Donationes inter coniuges reuocantur tantùm illæ, quibus donans fit pauperior, & accipiens ditior, non aliæ: & ideò fructus consumpti non restituentur, nec minuta donata.*
6 7. *Amor mulierum exhaurit bona amantium.*
7 *Donationes in focarias militibus prohibitæ.*
8 *Donationes affectionis gratia in meretrices valent.*
9 *Amoris furore nihil vehementius, dignus ideò venia.*
10 *Donatio inter coniuges non prohibetur, vt inter maleuolos, sed vt inter coniunctos.*
11 *Contractus inter coniuges alij quàm donationis, permissi.*
12 *Donationes secunda inter coniuges prohibitæ, ne venalia fiant matrimonia.*
13 *Amor verus solis animis, sine pretio constat.*
14 *Mulierum ingenium flexibile & volubile.*
15 *Donationes inter coniuges item prohibitæ, ne cura & solicitudo amitterentur.*
16 *Donationes ante matrimonium factæ, collatæ in tempus matrimonij improbæ inter coniuges.*
17 *Donatio inter coniuges quando valeat, veluti si plebeius maritus vxori det nobili, siue senex puellæ, & rationes horum.*
18 *Donationes, quæ donanti conferunt aliquam vtilitatem, veluti remuneratoriæ, valent inter coniuges, vt in dignitatem, in refectionem domus exustæ monilia, alimenta.*
19 *Vestes pretiosæ, & aliæ à marito vxori donatæ, an marito vel vxore mortuis restitui debeant.*
20 *Donata monilia, armillæ, bullæ vxori, quomodo vxoris sint, & quãdo restituantur.*
21 *Statutũ quo lucratur vxor donata, monilia, & vestes, intelligitur de non pretiosis.*

1 DONATIONES, quæ inter virum & vxorem fiunt, accedunt considerationi nuptiarũ, sine quibus seorsùm per se explicari nequeũt. Quocirca de illis pauca, quæ ex personatũ, coniugũ scilicet qualitate, nobis personas coniunctas magis ac magis 2 explicent. In primis autem tria tempora in istis personis perpendẽda moneo, ante nuptias, matrimonij cõstantis, & soluti: Tempus ante nuptias, si donationem admittat, quæ firma vt & postea facta [a], ad donationes propter nuptias, vel inter spõsos factas pertinet: vel si cõstante matrimonio factæ, ad dotis æqualitatem, vt remuneratoriæ validæ erunt [b], de quibus iam in sponsalibus diximus. Tempus soluti iam matrimonij, aliam quoq; consideratioñe quàm viri & vxoris habere videtur, soluta tunc vxore à lege viri, vt ait D. Paulus 1. Corint. 7. Neque itaq; tractatio de donationibus inter virũ & vxorẽ, ad hæc duo tempora, sed ad mediũ, quo constat coniugiũ 3 pertinebit. Proinde de eo sic cõstituamus axioma, donationes inter virum & vxorẽ non posse subsistere [c], siue illæ directò, siue per interpositas personas fiãt [d]. Quod de donatione inter viuos intelligimus: nã causa mortis inter illos non sunt inhibitæ, si re, ipsa. scilicet traditione fiant, nũ sola promissione [e], etsi

[a] Vlp. l. si sponsus, l. 5. de donat. int. vir. & vxo. 10 P. l. cum multæ §. sancimus, de don. ant. nup. C.
[b] l. si cõstante, eo. C.
[c] l. 1. 2. 3. de donat. int. vir. & vxo. libr. 24. titul. 1. l. quod sponsæ, de donat. ant. nupt. libr. 5. C.
[d] l. creditor l. 20. de donat. Int. vir. & vxor. lib. 5. C. titu. 16. l. 3. §. non tantum, eod. in P. Vlp. l. apud Celsum, l. 4. §. Iulianus, de dol. mal. excep. lib. 44. P. titu. 4.
[e] l. Papinianus, l. 24. de donat. int. vir. & vxo. P.

in volūtate perseuerauerint vsque ad mortē, qua ratæ fiunt, & confirmantur[a] moriente eo, qui donauit ante donatarium, vt etiam reuocatæ censentur præmoriente donatario ei, qui donauerat causa mortis[b], vel vna ambobus morientibus[c]. Item secundo, illæ donationes inter coniuges inter viuos prohibitæ tantùm censentur, per quas donatarius inuenitur factus locupletior: alioquin minuta illa, quæ donantur, & alia donata consumpta, cùm reuocari oportet donationes non restituuntur; nisi in quantum locupletior is factus fuerit[d]. Quocirca nec fructus rerum ita donatarum percepti & consumpti restituuntur, si is qui dedit, non factus sit pauperior, nec is qui accepit, ditior[e]; aliàs contrarium statuendum esset[f]. Hoc autem receptum est, vt ait Vlpianus[g], donationes inter coniuges, inter viuos non valere, ne mutuo amore inuicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa liberalitate erga se abutentes; nam vt est in antiqua paræmia, πράσω φύλλῳ τὸ ἐρώντων ἐνδεῖται βαλάντιον, id est, *porri folio ligantur marsupia amantium.* Atque ideo Antoninus[h], donationes in Focarias factas per milites, improbat: ne fictis adulationibus spolientur bonis. Quippe, vt ait Ouidius[i],

> *inuenit artem*
>
> *Fœmina, quæ cupidi captat amantis opes.*

Et Plautus[k], *Velut meretrix meum herum miserum, sua blanditia intulit*

> *In pauperiem: priuauit bonis, luce, honore, atque amicis.*

Sic accommodatè Luxuria apud eundem[l], filiam se dixit habere Inopiam. Etsi affectionis gratia in alias, etiam meretrices valeant[m]: Et in pari turpitudine melior sit possidentis causa, vt idem Antoninus rescripsit[n], & aliis nomotheris placuit[o]. Valdè itaque suspecta habita sunt delinimenta vxoria, vtpote quæ sæpè cogant parentes iudicium ferre contra proprium sanguinem: neque eisdem assentiendum putauit Caius[p]. Nihil furore amoris, vehementius, quem retinere tantùm est philosophiæ perfectè monentis, infrenem & inhærentem concupiscentiam frenantis, vt ait Iustinianus[q].

> *Sic dum vrit amor, quis modus adsit amori*[r]?

Et sicut mulierem viri, sic & virum vxoris, prouocare liberalitatem facilè blanditijs creditur[s]. Quomodo enim arbitrabimur facultates denegaturos coniuges mutuò, qui cupidinis illecebris peruicti propria concedunt mutuò corpora? Et extra matrimonij sanctam castitatem, infelix cupiditatis certè captio, quæ & propriam personam, pecuniis multò chariorem, prostituere sæpè persuadet, quæ res & auxilio & misericordia idcirco digna habetur[t]. Proinde iustè prohibet istas liberalitates lex, & ante obsepsit lubricas in paupertatem vias: satiúsque visum sic iuueniles coërcere calores, ne cupiditati dediti tristem exitum sentiant[v]. Neque enim inhibetur, vt inter maleuolos, vel infestos donatio, sed vt inter coniunctissimos: ne affectu nimio fiat alter pauperior[x]. Reliqui namque contractus, præter donationem sine fraude prohibitionis initi, permittuntur coniugibus, ex quibus pauperiores non redduntur[y]. Accedit quòd, vt ait Sextus Cecilius[a], futurum esset discuti matrimonia, si qui donare posset, detrectaret coniugi: atque tandem venalia fore matrimonia, nempe quia his donationibus, veluti prætio retinerentur: coactæque essent metu dissidij donationes aduersum propriam naturam; quæ liberalitatis & extra coactionem sunt[b]. Neque enim in necessitatibus liberalitas constituitur[b], Minúsque libera matrimonia, quàm eorum exigit natura, essent[c]. Atque antiqui amorem honestum solis animis, sine fæce hac liberalitatis constare æstimarunt[d]: amor etenim quippiam spiritale, qui simoniam vel gratiam promercalem non habet, vt notat Panormitanus[e]. Adiiciam puellarum leue & facile ingenium, fraudibus vel metu vel voluptate maritorum expositum[f], & volubile,

> *Vt corpus teneram, sic mens infirma puellæ.*
>
> *Fortius ingenium suspicor esse viris*[g].

Sic

---

a l. 1. & 3. l. ex verbis, l. 24. & l. pen. eod. C. Vlp. l. si eū seruum, l. 10. § fin. cum 2 l. seq. eo. P.

b l. a marito. l. 18. eo. C. l. 1. de donat. caus. mort. §. 1. de donatio. P.

c l. si inter virum, de reb. dub. in P.

d Dioclet. & Maxi. in l. de his quæ, l. 17. de don. int. vir. & vxo. C. Marc. l. si mulier. l. 6. Caius, l. quia quod, l. 7. Vlp. l. quod autem, l. 5. cum suis §§. eo. in P. l. sicut, eod. C. l. ex enimn cum 2. seq. eod. P.

e Alexan. Imp. in l. si fructus, l. 3. C. eod. de donat. int.

f L. 4. & l. si sponsus, § concessa, & §. si maritus, eod. in P.

g Vlp. l. 1. eod. P.

h Antoni. in l. 2. de donat. int. C.

i Ouid. 2. de arte aman.

k Plau. in Truçul.

l Plau. in proœ. Trinumi.

m l. affectionis, & l. donationes, de donat. in P.

n Antn. l. 3. de cond. ob tur. caus. lib. 4. C. titu. 7.

o l. transactione finita, C. de transf. l. si seruum, §. de illo, de verb. oblig. l. in pari causa, de reg. iur. cum similib.

p l. 4. de inoff. test. P.

q §. illud quoque, quib. mod. nat. effic. legit. coll. 6.

r Virg. Eglo. 2.

s l. fin. si quis aliq. test. prohib. in P. l. fin. C. eod. titu.

t l. 2. de Sc. Claud. C. §. fin. de success. subl. quæ fieb. per bon. vendit.

v l. fi. §. filius autem, de bon. quæ lib. lt. 6. C. §. optimum, de non elig. sec. nub. in auth.

x l. si id quod, §. si quis, & §. quod legaturus, de donat. int. vir. & vxo. P.

y l. si sponsus §. circa, & l. si vir vxori, de don. int. vir. & vxo.

z l. 2. eod. P.

a l. donati, de regu. iur. l. 1. & l. donari, de donat. in P.

b l. 4. de adimē. leg. P.

c l. 2. de inutil. stip. C. l. si ita stipulatio facta fuerit, & l. Titia, de verb. oblig. in P. c. cū apud, & c. cùm locum, de sponsal.

d Vlp in l. 3. de don. int. vir. & vxo. P.

e Panor. in c. quam in, de iudic.

f §. ōstrum, de æqual. dot. in auth. Asstn. 9. de animal. l. prim. l. cum mulier, de donat. ant. nup. C.

g Ouid. epist. Her. ad Leand.

Sic Tibullus [a], de Neæra loquens,

Sed flecti poterit, mens est mutabilis illi.

Et Virgilius [b],

Varium & mutabile semper,

Fœmina.

15 Ad extremum, si hæ donationes simplices permitterentur, arbitrati sunt nomothetæ futurum, vt liberorum contemneretur cura [c], aduersum præscriptum legis, quo mandatur, vt quisque suam sobolem nutriat [d]. Hinc sequitur, donationes pari calculo esse improbatas, quæ ante matrimonium 17 quidem fiunt, sed quæ conferuntur, vt valeant eo secuto [e]. Demunt tamen aliquos casus interpretes, vsu & moribus ratione aliqua receptos: veluti si maritus sit plebeius diues, qui vxorem cui donat, accipiat nobilem: si senex & capularis, vxor adolescentula [f]. Quia hæc non videtur simplex, sed remuneratoria donatio, ob alia, quàm ob matrimonij affectionem: & remunerationes aliam habent vim, quàm simplices donationes, valéntque inter personas, à quibus simplices reijciuntur [g]. Et in nobilem vxorem plebeius conferens donationem, non tam eam vxorem munerare censetur, quantùm sibi affinitatem proximorum eius comparare: cùm principium affinitatis vxor fit [h]. In iuuene alia vtilitas quàm matrimonij seni accedit, nempe quod quodammodo iuuenescat calore illius: sicut legimus conquisitam Dauidi Abisai [i] puellam pulchram Sunamitidem, vt cum eo dormiret, & calefaceret eum. Alioquin enim satis commodè propter senectutem retineri matrimonium non potest sine largitione, quæ ideò expressè permittitur, ne diuortiũ 18 fiat, vt expressè notat Caius [k]. Valebunt itaque & donationes, quæ & donanti aliquam adferunt vtilitatem, quibus pauperior fieri non videtur: veluti si ad dignitatem [l] comparandam viro donet vxor, exprimatúrque & dignitas, & quantum donetur. Ex ea enim vxor consequitur vtilitatem dignitatis, cùm radiis mariti refulgeat [m]. Compati etiam aduenientibus casibus, & infortuniis coniugis non est alienum à iure [n]: & ideó in refectionem ædium exustarum vxoris aliquid elargiri permittitur [o]. Multa etiam vxori donata tenent, vt vestimenta [p], monilia, fructus alimentorum causa, & huiusmodi pleraque, quæ non iure donationis solùm, sed ob officiũ 19 maritale, quòd ad ea tenetur, vt ad onera, sustinentur. Annotandum tamen obiter moneo, interdum vestes pretiosas & plures comparari à marito, quæ, si præmoriatur vir, vel ea præmoriatur viro, mariti hæredibus, vel ipsi superstiti restitui debent, quotidianis tantùm vxori relictis [q]: videlicet quando simpliciter concessæ sunt pretiosæ vestes vxori, & pro vsu. Alioquin autem si eo animo vt perpetuò vxoris essent, sint datæ & traditæ, nec mortis tempore reuocatæ, mulier, & eius hæredes eas retinent: sicuti & quando seruo vestimentum datur, ea distinctione vtimur [r]. Siquidem nisi exprimatur clarè donatio vxoris causa, comparata ad vsum tantùm, non donationis causa, censentur: & proinde ea mortua, sub mariti sunt dispositione [s]. Vt non inutile legatum earum sit factum vxori [t], quod nullum alioquin esset, si res quæ eius esset, iam eidem legaretur [v]. Semel enim meum, amplius fieri nequit meum [u], cùm dominium, non nisi ex vna causa ad nos pertinere possit, etsi in possessione diuersum statuatur [y]. Vt præsumatur tantùm, concessio huiusmodi facta vxori, vsus, non donatio, iuris vrgentissima præsumptione: qua neminem suum iactare voluisse colligitur [z]: idem cùm sit donare ac 20 perdere [a]. Hæc eadem & de torquibus, armillis, bullis, aliisq; monilibus, quæ vxori ornamenti causa conceduntur, dicenda censeo, obseruata eadem distinctione: nisi municipalis lex, vel conuentio in matrimonij præludiis, 21 vel in tractatione aduersetur. Dummodo & illud singulare Bartoli [b] notetur: statutum municipale vel mores quibus lucro huiusmodi esse dicuntur vxoribus, non esse intelligenda de pretiosis, sed de vulgaribus monilibus

a Tibull. 4. lib.

b Virgil. 4. Aeneid. & c. ferm, de verbo. sig. l. fin. de inoff. te. sta. C. ta. de viduit. lib. 2. ñ 7. q. 2.

c l. 2. de donat. int. vir. & vxo. in P.

d l. 2. de infan. expos. C. tit. de alen. lib. & de lib. agnos.

e l. quod sponsæ, de don. ant. nup. C. cũ simil.

f Nicol. Boër. in cõs. Bitur. tit. de consuetu. matrimo. & dotis §. 1. Franc. de Corte, cons. 6. Perdut. incip. quod notabile Bart. Bal. Iason, in l. si ita stipulatus, § si sibi aut pfecto, & in l. dinotio, de verb. oblig. in P.

g l. si pater §. fin. & l. Attilius Regulus, de donatio. in P.

h l. 4. de grad. affinit.

i 3. Reg. c. 1.

k Caius, l. vel propter, iondis, l. præced de donat. int. vir. & vxo. in P.

l l. quod adipiscendæ, eod. P.

m § fin. de consul. in authē. l. mulieres, de dignita. lib. 12. C.

n l. si cum dotē, 22. § si maritus, sol. matrim. P.

o l. quod si vir, de donat. int. vir. & vxo in P.

p l. si mulier ex pecunia, § fin. eod. l. metus, §. fin. de iur. dot. in P.

q Barth in l. pen §. si quis vxori, sol. matrim. Angel. cons. 101. Paul. Castren. cons. 184. Bald. l. cùm te, de donat. ant. nupt. num. 3. & 4. Boërius late, in cõment. ad cons. Bitur. in tit. de consuetu. matrimo. & dot. Decis. cap. Tholo. 336.

r l. id vestimentum, l. 66. de pecul. in P.

s l. si quid earum, l. 45. in princ. & § 1. de leg. 3. l. qui concubinam, l. 49. de leg. 1.

t l. hoc legatum, l. 41. de leg. 3.

v l. propter res, C. de lega.

u § sic itaque discretis, de actio. l. eum qui rem suam, de verb. oblig.

y l. 1. §. ex pluribus, de acq. possess. P. c. inter dilectos, de fid. instrumen.

z l. cum de indebito. § 1. de probat. in P.

a l. si filiusfa. de don. in P.

b Bart. in l. quamuis, de aur. & arg. leg.

& vestibus: quod quamuis subobscurè notet Bartolus, tamen Nicolaus Boërius secundum eam sententiam iudicatum fuisse scribit [a]. Quæ æquitatem eam habere mihi videtur, qua municipalia statuta, quoad fieri potest, iuri communi sint concilianda, & quia quæ iuris singularis non trahantur facilè ad consequentiam [b], vtq; stricti iuris non prorogentur ad similia [c].

[a] Nicol. Boër. ad consuet. Bitur. titu. de consuet. matri. & dot. § 4.
[b] Paul. l. quod verò contra. l. 15. de legi. lib. 1. P. titul. 3.
[c] l. quicquid adstringenda de verb. oblig.

De secundis nuptiis. Cap. 26.

Lib. 5. C. tit. 9. Lib. Decret. 4. tit. 1.

1 *Nuptiæ secundæ non sunt improbæ.*
Tertullianus malè secundas reprobat nuptias.
2 *Nuptiæ secundæ cur non benedicantur.*
3 *Nuptiæ secundæ & plures, repetitæ dicuntur.*
4 *Nuptiarum primarum, & repetitarum differentia.*
Nuptiæ secundæ quamuis permissæ, verè tamen fornicationes.
5 *Nuptiæ secundæ intemperatæ habitæ Ethnicis.*
6 *Nubebant viduæ publicis festis, non virgines, quare.*
7 *Nuptiæ repetitæ Moscouitis permissæ, sed vix habitæ legitimæ: tertias sine causa nō permittunt: quartas à Christiano alienas putant.*
8 *Nuptiæ repetitæ quando & quomodo, & num semper permissæ in Orientali ecclesia: & repetentium pœna.*
9 *Nuptiæ primæ benedicuntur, non secundæ.*
10 *Vxor sacerdotis Iudæorum & Ethnicorum esse nequibat vidua: nuptias sacerdos non repetebat.*
11 *Bigamus, & qui viduam duxit, non potest promoueri ad sacros ordines.*
12 *Relictum, si non nupserit, vidua prohibet nuptias, in virgine valet, spreta etiam conditione.*
13 *Mater ad secundas transiens nuptias, non reuocat donationes filijs factas propter ingratitudinem, paucis exceptis causis.*
14 *Pecuniæ piæ debitæ maritandis pauperibus, non debentur pro maritandis viduis, sed pro primò nubentibus.*
15 *Contributio taleæ, quæ debetur pro maritandis filiabus, debetur tantùm pro filiabus in primo, non in secundo matrimonio.*
16 *Bigamus non vtitur priuilegio clerici.*
17 *Secundæ nuptiæ punitæ, non primæ, si intra annum luctus fiant.*
18 *Annus luctus olim 10. nunc 12. mensium.*
19 *Nuptiæ repetitæ intra annum luctus, suspitionem habent sinistram.*
20 *Nubens ante annum luctus, sacrificabat vaccam prægnantem.*
21 *Vir non tenetur lugere vxorem.*
22 *Partum num edi possit 10. 11. & 13. mense.*
23 *Repetendarum nuptiarum spatium & luctus, eiusdem rationes.*
24 *Pœna nubentium intra annum luctus iure ciuili imposita, iure pontificio quare sublata.*
25 *Mulier etiam prægnans coitum desiderat.*
26 *Num pœna nubentis secundò sublata, censeantur ei qui intra annum nubit.*
27 *Miscella lex de viduitate remissa.*
28 *Pœna secundò nubentium fauore liberorum, quo ad lucra approbata.*
29 *Nouercæ superinducta liberis, malum.*
30 *Nouercam superinducens liberis, consilio patriæ lege Charundæ arcebatur.*
31 *Nouerca vnde dicta.*

32 *Nouerca*

32 Nouercæ Agrippinæ Claudij Cæsaris uxoris in vitricos crudelitas, vt suis faueret.
33 Nouercalia delinimenta infatuant parentes contra liberos proprios.
34 Nouercale odium, pro materi.
35 Fœminæ secundò nubentes contemnunt bona & vitam liberorum prioris matrimonij, amore secundi mariti.
36 Septitiæ Trachalorum matris nuptiæ secundæ, & eius testamentum, ob contemptos priores liberos, improbata.
37 Nuptiarum quoque repetitarum iniuria ad maritum præmortuum pertinet.
Morgin cap. Phaderfium. Mundium.
38 Nubens secundò, habens ex primo filios, amittit proprietatem lucrorum quæ habuit à priore marito quocunque titulo.
39 Nubens secundò, nec lucra prioris coniugij distribuere potest inter liberos prioris matrimonij suo arbitrio, vel electione: quod & in viro repetente matrimonium locum habet.
40 Ingrati filiæ amittunt lucra prioris matrimonij.
41 Vidua, quæ nuptias non repetunt, non procul à virginitate ponuntur.
42 Viduus vel vidua, si non repetant nuptias, partiuntur pro virili cum filijs illius matrimonij, dotis seu donationis propter nuptias seu augmenti lucra in proprietate, & de lucris alijs liberè disponunt.
43 Pater materue transeuntes ad secundas nuptias, filijs decedentibus prioris matrimonij, quomodo cum filijs seu alijs fratribus succedunt in vsufructu vel proprietate.
44 Mater non petito tutore filio pupillo, conuolans ad secundas nuptias, aut non reddita ratione tutelæ, ei non succedit.
45 Lucra prioris matrimonij instituto generaliter hærede extraneo à parente, censentur reseruata liberis prioris matrimonij.
46 Lucra quæ pater aut mater consequuntur ex morte filiorum prioris matrimonij, decedentium ab intestato, tenentur reseruare morientes alijs filijs eiusdem matrimonij, non autem si illis ex testamento successerunt.
47 Bona quæ coniunx transiens ad secundas nuptias habet per successionem intestati, à filio mortuo prioris matrimonij quæsita per illum aliundè, quàm ex præmortuo coniuge, sunt in illius libera dispositione, secus si veniant à præmortuo coniuge.
48 Infamis aliquando facta, quæ transiret ad secundas nuptias, si haberet liberos.
49 Nuptiæ repetitæ non priuant dote sua mulierem, nec virum donatione propter nuptias, quam vxori mortuæ dederat: sed sibi, non liberis prioris matrimonij conseruat.
50 Donationes quoque reciprocæ coniugum non reseruantur prioris matrimonij filijs, nec remuneratoriæ.
51 Pœna in bonis proprijs transeuntium ad secundas nuptias, ne possit ex his relinquere vxori, vel marito, vel vitrico, plus quàm vni ex liberis prioris matrimonij reliquerit.
52 Mater paterue repetentes nuptias, liberè possunt in bonis proprijs aliquem, vel aliquos liberos primi, secundi, vel tertij matrimonij instituere, relicta alijs singulis legitima & lucris suarum nuptiarum.
53 Coniunx qui decessit, & donauit vel legauit superstiti, potest cauere validè, ne donata subijciantur legibus reseruationis liberis priores matrimonij, etiam si superstes nubat, & potest permittere nuptias.
54 Filij prioris matrimonij consentientes secundis parentum nuptijs, non vtuntur posteà priuilegio reseruationis superioris.
55 An remitti possit pœna imposita nubentibus intra annum luctus.
56 Remitti non possunt pœnæ hac edictali.
57 Dos lucrata à marito ex statuto, vel incrementum seu augmentum lucratum ab vxore, illis transeuntibus ad vlterius matrimonium, reseruatur filijs solis illius matrimonij, vnde lucratum post mortem parentum.

NVPTIAS secundas detestandas non esse vt improbas & prohibitas, ecclesia docet catholica [a]: reiicitq; in eo Tertulliani sententiam, qui eas vt stuprum detestatur [b]. Permittit enim eas Deus [c], & melius esse nubere quàm vri tradit, etsi melius sit viduum castum permanere, quàm nubere & non vri. Nec quia non benedicuntur secundæ vel vlteriores post primas [d], ideò impiæ sunt: nam semel benedictæ cùm sint, videtur benedictio durare. Nuptiarum secundarum appellatio tepetit tantùm, non immutat substantiam matrimonij: secundæ dictæ ratione proximè deficientis matrimonij, etsi plures repetitæ sint [e]: Et ideò omnia quæ anteà explicata sunt de sponsalibus, & primis nuptiis, dote & aliis, secundis conueniunt: exceptis quibusdam titibus & priuilegiis, quæ speciali calculo signabuntur. Interest namque primùm inter primas vnicasque, & repetitas nuptias: quòd primæ seu melius vnicæ nuptiæ commendentur, & laudentur: repetitæ etsi permissæ, secundum veram rationem verè fornicationes sunt, vt ait D. Chrysostomus [f], & ad remedium incontinentiæ concessæ. Quod pluribus rationibus docet D. Hieronymus [g]. Et tutius visum est nubere in domino vni soli, quàm inhonestè multos admittere [h]. Valerius Maximus [i] scribit, eas quæ vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honoratas apud Romanos: quòd existimarent eum præcipuè matronæ, syncera fide incorruptum esse animũ, qui post depositæ virginitatis cubile, in publicum egredi nesciret: multorum matrimoniorum experientiam, quasi legitimæ cuiusdam intemperantiæ signum esse credentes. Et Plutarchus [k], *Quid est*, inquit, *quod publicis festis, veteri more, virgines non nubunt, viduæ nubunt? an quòd virginibus decorum, viduis verò multis præsentibus fœdum nubere? fælices namque ac fausta prima nuptia, secunda verò tristes ac detestandæ. Pudet enim viuis adhuc eis, quibus anteà nupserant, alios accipere, mortuos autem lugent. Quò fit, vt magis quietè, quàm strepitu & deducentium multitudine delectentur. Dies verò festi adeò multitudinem distrahunt, vt his rebus per otium interesse non possit.* Moscouitæ seu Rutheni concedunt quidem secundum matrimonium, sed vix legitimum putant: tertiam vxorem ducere sine graui causa non permittunt: quartam nec concedunt, nec Christianum ducunt. Atque in canonibus cuiusdam Ioannis Metropolitæ Moscouiæ scriptum habent, vt sacerdos si sciens tertiò matrimonium expetentem coniunxerit, officio priuetur, vt narrat Sigismund. Liber Baro [l]. Quod mutuatum est ab orietali ecclesiastica disciplina, cuius fidem amplectuntur. Nam in canonibus Nicephori confessoris sic statuitur [m]: *Bigamus non coronatur, sed in eo punietur, vt annis duobus, sacra non participet mysteria: Trigamus annis quinque emendetur, & sic admittatur.* Nicetas etiam Metropolitanus ad Constantinum Episcopum scribit [n], Bigamum annum à sactorum mysterio abstinere debere, neque eum qui preces super eos concepit, cùm illis cibum sumere debere. Meminit constantinus Harmenopulus [o] Synodicæ decisionis habitæ sub Constantino Porphyrogeneta, & socero eius Romano, ab iisdem principibus subscriptæ, qua permittebatur quadragenariis, si nullos ex secundis nuptiis suscepissent liberos, ad tertias peruenire ad prolem habendam: iis autem qui trigesimum annum haberent pariter, etsi ex secundis sustulissent liberos, ob infirmitatem ætatis. Verùm tam iis, quàm illis, cum ecclesiasticis pœnis (de quibus in ca. de iis, cum seq. 31. q. 1.) quartas omnino nuptias improbabat, & nullas dixit. Inseritur & nouella Porphyrogenetæ in iure orientali lib. 2. tit. περὶ πολυγάμων, quæ in suggestu singulis annis Constantinopoli legitur, qua prohibitum se quarto iungere matrimonio: alioquin imminente pœna ademptionis sacræ communionis, & expulsionis à sacris & ecclesia. Pari modo de tertio statutum, esse illud humanæ infirmitatis, sed non honestatis Christianæ, libidinis perturbatione vincente. Proindeq; inibi statuitur, vt qui tertiò nupserit, ad quinquennium non sit sacræ communionis particeps, néue hoc tempus illi contra

Margin numbers: 1 2 · 3 4 5 6 7 8

[a] can. aperiant, can. Deus masculum, ca. quod si dormierit, 31. q. 1.
[b] Tertull. lib. exortationis ad castita. & lib. de monogamia.
[c] ca. hac ratione, 31. q. 1. ca. virginibus, eod. c. pen. & fi. de sec. nup. 1. carni. 3.
[d] c. 1. & c. vir autem de sec. nupt.
[e] glo. in rub. de sec. nupt. C.
[f] can. hac ratione, cũ 2. seq. 31. q. 1.
[g] D. Hierony. con. Iouinia. lib. 1.
[h] c. 1. de ijs qui fil. occider. cap. veniens, qui cler. vel vouen. can. quomodo virginibus, 31. q. 1.
[i] Valer. Max. libr. 2. c. 1. dum de nuptijs agit.
[k] Plutar. proble. 99.
[l] Sigism. Baro, in cõment. rer. Moscouit.
[m] lib. 2. iur. orient.
[n] lib. 3. iur. orient.
[o] Harmenop. libr. 4.

8 contrahatur, & posteà non ei permittatur, nisi in sola Dominica Domini resurrectióne, ieiuniis anteà expletis: atque ita tantùm permittit matrimonium post quadragesimum annum, vt refulit Harmenopulus, si liberós quis ex prioribus non habuisset. Ita in concilio Neocesariensi [a], pœnitentia sæ-
9 pè nubentibus iniungitur, prohibetúrue ne presbyteri interueniant. Hinc secundò, iura statuunt, secundas vel repetitas nuptias ineuntes, non benedici à sacerdote, cùm primæ benedicantur [b]. Et D. Ambrosius [c], *homini vnā vxorem decreuit Deus, cum qua benedicatur: nemo enim cum secunda benedicatur.* Quod & apud Romanos religiosum fuisse monet Plutarchus, dum ait [d]: *Eodem tempore vxor cum viro consecratur, quemadmodum multa sunt in sacris, quæ*
10 *absente viro, agi nequeunt. Priore autem amissa, alteram statim superducere, tum difficile est, tum verò iniquum & impium: quare & mortua vxore, flamen Dialis se sacerdotio abdicabat.* In quo simiam & mimos egerunt veræ religionis veri Dei, in qua statutum erat [e] de sacerdote, *Virginem ducet vxorem: viduam autem, & repudiatam, & sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo, ne commisceat stirpem generis sui*, vulgò *gentis suæ, quia ego dominus, qui sanctifico eum.* Quò factum etiam, postquam receptum est in ecclesia occidentali & catholica sine vxore esse debere, quemadmodum docuimus in impedimentis, eum qui ad tractanda Dei mysteria promouetur, vt bigamus, qui duas habuit vxores, vel qui viduam duxerit, non possit ordinari, iure ciuili & pontificio [f]. Sic oportet Episcopum vnius vxoris esse virum, vt ait D. Paulus [g], id est, quod non promoueatur bigamus: non autem quòd neces-
11 sarium sit habere illum vxorem, sed negatiuè intelligendum illud. Proinde tertiò, fauorabiliores in capiendis legatis sunt primæ, quàm secundæ nuptiæ: si quidem legatum in dicta conditione, *si non nupserit*, relictum virgini, quæ nondum virum experta est, eadem remissa quanquam nupserit, debe-
13 tur: in vidua diuersum [h]. Nec mater, quæ ad secundas transiuit nuptias, propter ingratitudinem reuocare potest donationes prioris matrimonij liberis factas, exemplo eius quæ inhonestè vidua viuit: cùm tamen ea, quæ vidua ab vnico matrimonio, possit [i]. Exceptis tribus capitalibus ingratitudinibus, de quibus nouella Iustiniani cautum est [k]: si filius matris vitæ insidietur, vel manus impias ei intulerit, vel iacturam eidem vniuersi patri-
14 monij fuerit molitus. Accedit, quòd bona quæ relinquuntur pro pauperibus mulieribus dotandis & maritandis, non possunt distribui in dotem viduarum, quæ nubere volunt, quantumcunque pauperes sint, vt ait Baldus & Guillel. Bened [l]. quia appellatio matrimonij ad nuptias primas re-
15 fertur [m]. Neque subditi clientes, qui pro maritandis filiabus virginibus domini seu patroni tenentur pecuniam conferre, pro vidua filia iterante
16 matrimonium tenentur, vt notat Gui. Papæus [n]. Si quis etiam verberauerit, clericum vnius vxoris virum, incidit ipso iure in sententiam excommuni-
17 cationis canonis fauore cleri editi, non autem si bigamum [o]. Quartò differre videntur nuptiæ repetitæ à prioribus, quòd secundæ puniantur, vt exosæ à iure ciuili: duobus maximè casibus, quando intra annum luctus fiunt, vt nimium acceleratæ, vel quando liberi ex præcedente sunt matrimonio: vt non nuptiæ, sed præcipitatio & liberorum iniuria damnati videatur. Itaque sex pœnas iure Codicis Iustinianei [p], anticipans annum luctus incurrit, ex constitutione Gratiani, & Valentiniani, & Theodosij CCC. vt sit infamis: 2. vltra tertiam partem bonorum suorum in dotem date non possit secundo viro: 3. neque ei vltra eandem tertiam partem relinquere possit: 4. vt sit omnium supremarum voluntatum, legatorum, & mortis causa relictorum expers: 5. vt relicta à suprema voluntate prioris mariti amittat; 6. vt hæreditates legitimas sen ab intestato ciuili vel honorario iure delatas, non possit vltra tertium gradum vendicare. Hæc placuerant partim [q] quoque iurisprudentiæ authoribus, quibus sanctum visum est vxorem

per

[a] ca. 1. de ijs qui frequenter, 31. q. 1.
[b] ca. 1. & ca. vlt. aut, vel mulier, de sec. nupt. lib. 4. Decretal. titu. 21. ca. fin. 31. distin.
[c] D. Ambros. tomo 4. super c. 3. prior. epist. ad Timoth.
[d] Plut. in problem.
[e] Leuit. c. 21.
[f] ca. acutius, ca. deinde, ca. vna tantum & ca. fin. 26. dist. c. 1. & 3. & fin. de bigа. lib. 1. Decretal. titu. 18 § 1. vers. & neq; vxori, quom. opor. epis. & cæt. cler. ad ordina. perdu. in authen. coll. 1. titu 6 § sed & si quis inter &c. de nupt. coll. 4.
[g] D. Paul. 1. ad Timoth. 3. ca. 1. 28. distin.
[h] Papinia. l. cum tali, l. 72. § Meuia, de cond. & demonst. libr. 35. P. titul. 1. iunct. glo. & l. 1. 2. & auth. cui relictũ, de ind. vidui. toll. lib. 6. C. titu 40.
[i] l. his solis, l. 7. C. de reuoc. donat. lib. 8. titu. 56.
[k] §. mater tamen, de nupt. in auth. coll. 4 tit. 1. auth. quod mater, de reuoc. donat. C.
[l] Guil. Bened in c. Raynutius, ad verba qui cum alia, nume. 79 tert. par.
[m] l. bona fidei §. hoc sermone, de verb. si. nif.
[n] Gui Pap. q. 57. in fine,
[o] ca. si quis suadente diabolo, 17. q. 4. c. vni. de cleri. coniuga. libr. 3. sexti Decretal. titu. 3.
[p] l. 1. & 2 de secund. nupt. lib. 5. C. tit. 9.
[q] l. 1. de ijs qui not. infa. lib. 3. P. titu. 2.

per annum virum, cuius memoria damnata non sit, elugere debere [a]. Annum olim decem mensium constituentes, posteà expletum 12 [b]. Sic Ouidius [c], 18

Tempora digereret cùm conditor vrbis in anno,
Constituit menses quinque bis esse suo.
Scilicet arma magis, quàm sydera, Romule, noras.
Curáque finitimos vincere maior erat.
Est tamen & ratio, Cæsar, quæ mouerit illum,
Erroremque suum, quo tueatur, habet.
Quod satis est vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses à funere coniugis vxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Et rursum idem [d],

Annus erat, decimum cùm Luna receperat orbem,
Hic numerus magno tunc in honore fuit.
Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus,
Seu quia bis quino fœmina mense parit.

Et paulò post,

Assuetos igitur numeros seruauit in anno:
Hoc luget spatio fœmina mœsta virum.

Suspicantur iura aliquid sinistri contra vxorem, quæ hoc tempus non expectauerit, veluti quæ iam viuente marito cogitauerit de violanda pudicitia, elegeritq; virum secundum, quem priore contempto haberet [e]. Vnde etsi prolis natæ consideratio nulla sit, intempestiuas tamen cohibent iura nuptias infamia [f]. Persuasum habeo hoc anni spatium luctus habuisse prohibitionem & pœnam infamiæ, potissimùm ratione prolis, quæ posset esse concepta ex commixtione prioris matrimonij. Siquidem ex lege Gordiani [g] tristior atratúsque habitus remissam habuit infamiam in luctu, verùm acceleratio nuptiarum eandem retinuit, inustaq; labes perpetuo edicto pudori non solùm nubenti intra id tempus, sed ei qui eâdem sciens prudénsque duxisset. Suadet & sacrificium indictum secundò nubentibus intra ea tempora à Numa Pompilio [h], vt quæcunque ante decem menses à viri morte nupsisset, vaccam prægnantem immolaret. In remissa luctûs necessitate, æqualis facta est vxor viri priuilegio, qui infamis non est, si vxorem non elugeat [i]: at remansit prolis miscendæ periculum, quod cùm natura ipsa immineat, nulla iuris fictione potuit honestè vel legitimè obliterari. Aulus Gellius [k] fusè disputat ex Plauti Cistellaria, Menandro, Cæcilio, M. Varrone, Aristotele [l], Homero, & vsu obseruato, constitutionéque Adriani Cæsaris, partim posse edi in decimo & vndecimo mense à coitu. Sed & mirum quod ex Plinio refert [m], creditum fuisse & decimo tertio mense posse: citatúrque Massurius author, qui scripserit L. Papyrium prætorem, secundo hærede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cùm mater partum tredecim mensibus tulisse se diceret, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum ei videretur. Macrobius etiam [n], dum soluit quæstionem cur in compedibus vinciretur. Saturnus Romæ in templo, refert Apolodorum dixisse Saturnum alligari per annum laneo vinculo, & solui ad diem sibi festum, id est, mense Decembri. Significare autem semen decimo mense in vtero animatum, in vitam grandescere, quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur. Iustinianus tamen [o] hunc partum post 11. mensem à morte mariti editum, non existimat legitimum, sed aliundè quàm à marito susceptum: & eam quæ ita peperit, subiicit pœnis nubentis intra annum luctus. Narrat & Suidas [p], cùm Demarati natiuitas fuisset denuntiata Aristoni patri, Aristonem subducta

19

20

21

22

a Paul. l. solet. 10. & Vlp. l. liberorum, l. 11. § 1. eod.
b l. 2. C. de sec. nupt.
c Ouid. lib. 1. Fastor.
d Ouid. in 3. Fasto.
e Iustinia. §. alterum, de restit. & ea quæ par. in 11. men. nouel. 39.
f §. nam si nulla, & §. si verò rationabiliter, & §. & si militer per culpã, & §. si igitur ex prioribus, in nou. 22 § primæ si quidem nuptiæ, de nupt. coll. 4. in authen.
g l. decreto, l. 15. ex quib. cau. infa. irrog. lib. 2. C. titul. 12.
h Plut. in Numa.
i Vxores, l. 9. de ijs qui not. infa. libr. 3. P. titu. 2.
k Gell. lib. 3. cap. 16.
l Aristot. lib. 7. de histor. animal. cap. 4.
m Plin. libr. 7. cap. 5.
n Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 8.
o Iustin. Nouel. 39. § fin. de restit. dnt. & ea quæ pat. in 11. men.
p Suidas, in Demarato.

ducta ratione, quòd à nuptiis nondum elapsi essent decem menses, negasse huncsuum esse filium, atque vt nothum abdicasse. Verùm hic inter viuos coniuges potuit coniunctionis anticipatæ haberi certior obseruatio.

23 Quare cùm intra hæc tempora anni à morte mariti, partus conceptus nasci possit, per id tempus abstinendum prætor censuit, à nuptiis, & ad tempus, quo solet lugeri, se retulit propter turbationem sanguinis, vt norat Vlpianus [a]. Probátque sententiam Pomponij eam, cui lugendi solemnitas remissa est, quæúe intra legitimum tempus partum ediderit, posse se statim nuptiis collocare, non aliter. Sic enim familiæ diuersorum maritorum, & bona iniustè, reíquepublicæ damno [b], commiscerentur, & secundo marito conceptus ab alio succederet, & natus sub altero marito vt eius filius habitus, patris hæreditate priuaretur: quod certè valde iniquum est. Atque hæ pœnæ respiciunt maximè fauorem liberorum non-

24 dum natorum, non nuptiarum contemptum vel improbationem. Remissæ tamen hodie iure pontificio, permissæq; nuptiæ intra illud lugendi tempus [c], ad euitandam delinquendi occasionem: satius enim visum est permittere acceleratas nuptias, quibus homo, nempe liberi nondum nati &

25 familia commixta offenduntur, quàm peccari in Deum. Desiderat namque coitum mulier, etiam quæ concepit. Sic enim Aristoteles admonet [d], solam animalium mulierem, & equam grauidam, coitum pati. *Homo enim,* inquit, *sua natura perfœcundum animal est: aliquid etiam in vtero tum spacij, tum excrementi superest, quanquam non tantùm, vt vel alterum possit alere: mulier*

26 *itaque ob eam causam coitum recipit.* Quanquam non me latet Odofredum [e], & alios [f] existimasse, pœnas has nec iure canonico esse correctas in nubentibus intra annum luctus, & ita obseruari in Italia: neque ideo minus verum esse & legitimum matrimonium, quia non matrimonium per iura, sed acceleratio puniatur: Sed & illis accederet, quòd ex causa etiam matrimonium contractum suspendi possit in concubitu, veluti donec à menstruis purgata sit vxor, & recens editus partus ablactetur [g]. Cui sententiæ lubens subscriberem, nisi me remoraretur delinquendi occasio, cui via aperiretur, si mulieres continere non valentes, metu ne amitterent hæc lucra, & metu pœnarum, ad tacitam & secretam pollutionē & scortationem declinarent [h]. Qua ratione arbitror melius reipub. consultum iri, si re-

27 mittantur. Vtárque hac in re contra Iustinianum rescripto eiusdem & sanctione [i], per quam licet, sublata lege Iulia Miscella, mulieribus viduis, etiam maritorum suorū interminatione spreta, quæ viduitatem eis indicit, & non dato sacramento, ad secundas migrare nuptias: & nihilominus ea percipere, quæ maritus dereliquit, pœna cessante, siue habeat liberos, siue non habeat. *Augeri enim,* inquit, *magis nostram rempublicam, & multis hominibus*

28 *legitimè progenitis frequentari, quàm impijs periurijs affici volumus.* Cæterùm aliæ sunt pœnæ secundò nubentibus impositæ, nec in odium quidem nuptiarum, sed ad vtilitatem liberorum iam ex prioribus nuptiis susceptorum, & vt prospiciant leges, ne iniuria eis secundis nuptiis inferatur: quæ certè nullo modo sublatæ sunt, pertractatæ in l. fœminæ, & sequentibus legibus, de secund. nupt. C. Idcirco hæ pœnæ communes sunt, tum mulieribus, tum viris secundò nubentibus [k]: vterque enim irrogare damnum liberis secun-

29 do matrimonio videtur. Nam quod ad virum pertinet, qui nouercam superinducit filiis, quantum noceat vulgò cognitum est, & ex probis authoribus constat: vt Menander absolutè dixit [l],

δ' οὐκ ἔστιν ἄλλο δ' οὐ μητρυιᾶς κακόν,

Nullum maius malum nouerca.

[a] Vlp. l. liberorum, l. 11 § 1. de ijs qui not. infa.

[b] l. super statu, de quæstio. C. l. 3. §. quamuis, de ven. inspi. in P.

[c] c. pen. & fin. de secun. nup. & ibi interpres 1. ad Corinth. 7. glo. fin. in l. 1. de sec. nupt.

[d] Aristot. lib. 4. de generat. animal. c. 5.

[e] Odofred. in l. 1. C. de sec. nupt.

[f] glo. in l. decreto, in verbo contrahere, ex quib. cau. infam. irrog. C.

[g] ca. ad eius verò cōcubitum, 3. distin.

[h] Pan. in c. fin. num. 8. de secun. nupt.

[i] Iustin. l. 2. de indic. vid. toll. libr. 6. C. titu. 40.

[k] l. Generaliter, l. 3. de sec. nupt. C.

[l] In senten. comicn. Græcor. c. 24.

Sibaritis tulit legem Charundas, vt qui liberis nouercam superinduxisset, à consilio senatus & patriæ submoueretur: nunquam ab eo existimans patriam tectà ac salubria consilia sperare posse, qui liberis olim propriis malè consuluisset [a]. Dixerunt antiquorum quidam nouercam, quasi nonam arcam dici [b]. Melius tamen meo iudicio, quasi νέα ἀρχή, noua vel recens princeps: ea enim in domum traducta mariti, prioris matrimonij liberis nititur abrogare imperium, vt sibi & suis arroget: statim instruens bellum & odium irreconciliabile in eos, quos suis impedimento esse arbitratur. Vt Agrippina à Claudio Cæsare superinducta liberis, strenuè protinus dedit operam, vt suus filius Domitius Nero à Cæsare adoptaretur, & id consequuta ei imperium parens, statim è conspectu patris subduxit Germanicum è prima vxore natum: atque verita, ne contrà, quàm moliretur, accideret, immedicabile venenum marito, Locustæ veneficæ ope, in boleto porrexit [c]. Dehinc & Germanicum, & eius sorores interfecit, abscondito mariti testamento [d]. Et sæpè nouercalibus delinimẽtis infatuati mariti, coguntur iudicium ferre contra proprium sanguinem, & filios exhæredare [e]. Euripides [f] illud ipsum insigniter exprimit,

> Ἐχθρὰ γὰρ ἡ ἐπιοῦσα μητρυιὰ τέκνοις
> Τοῖς πρόσθ', ἐχίδνης οὐδὲν ἠπιωτέρα, i.
> *Inimica enim est subiens nouerca liberos*
> *Priores, vipera nihilo mitior.*

Abiit in prouerbium, pro truci inimicitia, nouercale odium: & apud Cornelium Tacitum [g], nouercales manus. Et pro insigni malo, nouerca: vt,

> *Dies quandoque parens, quandoque nouerca.*

Nec potuit Canidiæ veneficiæ odium supremum exprimere significantius Horatius [h], quàm illo versiculo,

> *Quod, vt nouerca, me intueris?*

Nec solùm liberis alienis nouerca nocet, verùm & sæpe quæ nuptias repetit, propriis officit: & fœminæ immoderatæ & intemperantes plerunque nouis maritis, non solùm res filiorum, sed etiam vitam addicunt, vt ait Constantinus Cæsar [l]. Ideo cùm Septitia mater Trachalorum, filiis irata, & in contumeliam eorum, cùm iam parere non posset, Publio seni admodum nupsisset, posteà quoque vtrumque testamento præteriisset; aditus Augustus, & nuptias mulieris, & suprema iudicia improbauit [k]. Nec patitur etiam Iustinianus [l], genitores qui sese secundis nuptiis deuouerint, irrationale odium ad priores liberos forsitan habentes, sine iusta ratione ingratitudinis, insimulare: neque innocuam posteritatem iniuriis afficere. Nuptiarum quoque secundarum etiam iniuria visa est pertinere Iustiniano ad maritum mortuum, cuius animam per eas contristari ratus est [m]: vt opinor, quia animis constat amor verus coniugalis [n], & animi sunt immortales. Et proinde, indiuiduum amorem perpetuum esse existimamus: vt & Langobardi, qui redimendam vxorem, ab hæredibus prioris mariti, per secundum maritum prætio statuerant. Sic enim lex apud illos sancita per Rotharium regem, in hæc verba [o]: *Si quis filiam suam, aut quamlibet parentem in coniugio alij dederit, & contigerit casu, vt illi maritus moriatur: potestatem habeat illa, si voluerit, ad alium maritum ambulandi liberum tantùm. Secundus autem maritus, qui eam tollere disponit, de suis proprijs bonis medium pretij, quantum fuerit dictum, quando maritus primus eam desponsauit, pro ipsa meta dare debet ei, qui hæres proximi mariti prioris esse inuenitur: etsi noluerit accipere habeat ipsa mulier, Morgin cap, & quod de parentibus eius adduxerit, id est, Phaderfium. Parentes verò eius potestatem habeant eam dandi ad alium maritum, vbi & ipsa & illi voluerint. Et Mundium eius prioris mariti non habeant parentes, pro eo quòd denegarunt voluntatem suam: ideo redeat Mundium eius ad parentes proximos,* qui

a Diod. Sic. libr. 12. Biblioth.
b glo. in §. focrum, de nupt.
c Dion Cassius, libr. 60.
d Xiphili. in Nerone.
e l. 4. de inoff. testa. in P.
f Eurip. in Alceste.
g Cor. Tac. in 2.
h Horat. libr. Epod. od. 5.
l l. lex quæ tutores, l. 22. §. lex enim, de admini. tuto. libr. 5. C. tit. 37.
k Val. Max. lib. 7. c. 7.
l Iustinia. l. fin. vers. pen. de sec. nup. C.
m § quæ verò, de nupt. in authen.
n l. 5. de dona. int. vir. & vxo. P.
o l. si quis filiam suã, de sponsal. libr. 2. legum Lãgobard.

30 31 32 33 34 35 36 37

qui prius eam ad maritum dederint : etsi parentes eius non fuerint legitimi , tunc Mundium eius mulieris , ad curtem regis pertineat. Et si talis fuerit mulier, quæ maritum non vult, aut non possit habere : sit in eius potestate , ad quem Mundium de eo pertinet. Et si ille eam malè habuerit , vel tractauerit , & probatum fuerit, tunc liceat ei ad parentes suos reuerti : etsi parentes non habeat[l], *ad quos ipsa reuertatur , ad curtem regis habeat refugium , & Mundium eius regis sit* , hæc apud

38 Langobardos lex. Iure ciuili mulier, quæ susceptis ex priore matrimonio liberis superstitibus, transit ad secundum , etiam post annum luctus , amittit proprietatem rerum , quas ex facultatibus , priorum maritorum perceperit , siue iure sponsalium , aut solemnitate nuptiarum , aut donatione causa mortis , vel legati, vel fideicommissi titulo; easque vel ad omnes liberos prioris matrimonij ; vel ad vnum illorum , conseruata aliis legitima, tenetur relinquere , solo vsufructu penes illam remanente, quandiu vixerit, sublata alienationis potestate, vt sanxerunt Gratian . Valentin. & Theodosius [a]. Deinde & illi inhibita harum rerum inter liberos distri-

39 butio , vel electio alicuius ex liberis : atque omnibus quia omnibus æquè irrogata iniuria, repetitione matrimonij , per legem fuerunt distributa [b]. Quæ & in marito repetente nuptias locum habet , vt amittat lucra omnia quæ ex priore matrimonio , & vxore , cuius extant liberi, siue nomine dotis, vel alio titulo consequutus est, & ea teneatur relinquere iisdem liberis , nec eligere quemquam ex illis possit [c] : sed illi à lege vocati , etsi hæredes non fuerint patris, ea consequantur [d]. Nisi ingrati sint parentibus [e].

40 In fauorem quippè liberorum hæc donata vel relicta creduntur. Et quanquam speciem indictæ viduitatis, hoc videatur habere improbatam : tamen cùm magis cura liberorum , quàm viduitas iniungi videatur, æquissimè recipitur , vt ait Terentius Iuriscon [f]. Remittitur namque hæc pœna subla-

41 tis liberis prioris matrimonij [g]. Atque optimum , laudabile, & dignum visum est Iustiniano [h] , vt mulieres ita honestè se habeant , quatenus quæ semel ad virum venerunt, seruent inuiolatum morientium torum : *Et huiusmodi* , inquit, *mulierem & miramur , & laudamus pariter , & non procul à virginitate ponimus : non tamen vt ideo secundæ inhibeantur nuptiæ illis , quæ continere*

42 *non possunt* . Quod si non conuolet ad secundas nuptias maritus superstes, vel vxor in lucro dotis , & donationis propter nuptias , vnà cum liberis partem succedendo faciet in proprietate quoque [i]. Et potest liberè eadem quæ ex lucro prioris matrimonij capit abstinens à secundo , liberè alienare, vel liberis , vel extraneis distribuere . Neque possunt liberi reuocare, vel petere alienata , nisi intestatus intestatáue decesserint : quo casu quæ non

43 alienata reperiuntur , petunt filij , & ex illis nepotes [k]. Et ex lege Theodosiana [l], ita demum filio , pleno iure, succedebat , si post mortem filij non repetebat nuptias: at lege Iustiniani , succedit , etsi secundo nubat , in vsu fructu , vt diximus , si alij filij sunt prioris matrimonij , & in proprietate , si non sint: siue filij prioris matrimonij mortui sint ante secundas

44 nuptias, siue post secundas matris nuptias [m]. Dummodo transiens ad secundas nuptias , si legitimam suscepisset tutelam filiorum , prouideat

45 dari tutores filiis : alioquin eorum successione priuaretur [n]. Fauore liberorum receptum nouellarum iure est, vt instituto hærede extraneo generaliter, non censeantur ea lucra illi relicta nec translata , nisi expressè in alios transpositio fiat , sed præsumatur testator reseruasse liberis [o] : quamuis iure Codicis aliter fuisset receptum [p]. Sed & receptum est ex communi

46 & certiori interpretum calculo [q] , etiam ea quæ pater vel mater consequitur ex bonis filij primi matrimonij decedentis, cùm hodie [r] illis succedant in proprietate , vnà cum aliis filiis , teneri reseruare aliis filiis eiusdem matrimonij , nec posse alienare , scilicet si ab intestato successerint : diuer-

a l. fœminæ , l. 3. in princ. & §. 1. & authe in donatione, de secun. nupt. C.
b §. si vero expectat, vers. veniet autem, de nupt. in auth. auth. lucrū, de sec. nupt. C.
c l. generaliter , l. §. iunc. auth. lucrum, de sec. nupt. C. §. hoc autem, de non elig. sec. nub. in authen. coll. 1. titu. 1.
d d. l. generaliter §. 1. de sec. nupt authen. hæres, cod. tit.
e d. auth. hæres, de secun nup. C. § si vero expectat , & §. quoniam infirmas, & § soluto , de nup. in auth. coll. 4.
f l. sed si hoc, l. 61. §. fin. de cond. & demonst. P.
g l. fœminæ §. illud, de sec. nupt. C.
h § cùm igitur, vers. optimum , de non elig. sec. nub. in authen.
i auth. si tamen abstineat, de sec. nup. C § quia verò mulieres , vt sint fil. &c. in auth. coll. 9. constit. 7. §. soluto igitur de nupt. coll 4.
k l. si quis , l. 8. §. illud, etiam , de sec. nupt. C.
l l. mater quæ defuncto, l. 9. ad Se. Tertull. lib. 6. C. titul. 55.
m d l. fœminæ §. illud, de sec. nupt C. §. hinc nos, de nup. coll 4 in auth.
n l. omnem matri , l. 6. ad Se. Tertull. C.
n §. deinceps, & §. soluto, de nupt. coll. 4. constitu. 1. auth. nunc autem, de secun. nupt. lib. 5. C. titu. 9.
p l. si quis prioris, l. 8. §. centum esse sancimus , de secun. nupt. C.
q auth. defuncto , ad Tertull. C. § consequenter , de hæred. ab int. ven. coll. 4.
r glo. in l. fœminæ , §. illud, in verb. possessione delata , & ibi Bart. latè videndus, qui contra. sol ait de sec. nupt. C. l. mater quæ defuncto , l. 3. ad Tertull.

 sum

sum enim, si ex testamento illorum, vel codicillis, vt quilibet extraneus [a], habuerint; quia videtur remisisse iniuriam filius [b]. Verùm obseruandum 47 est, quando mulier, vel vir, qui nuptiis secundis se coniunxerunt, succedunt ab inrestato filiis prioris matrimonij, ex bonis quidem quæ fuerunt ex priore coniuge mortuo, per mortem filij ad se peruenientibus, nihil posse retinere, si alij fratres sint. Cæterùm bona quæ aliundè filio præmortuo peruenerant, & in quibus cum fratribus defuncti succedunt, illis quæruntur: nec reseruant inuiti prioribus liberis fratribus defuncti, auth. ex testamento, de secund. nupt. C. ibi, quæ ex paterna substantia, &c. iunctis §§. ex quorum corpore sumpta est auth. Sed & patet qui habet vsumfructum in bonis aduentitiis filij [c], & maternis, eo non priuatur, si transit ad secundas nuptias [d]. Sed & Gratianus, Valentinianus, & 48 Theodosius [e] voluerunt habentem liberos mulierem, ad secundas nuptias transeuntem, infamem quoque esse: sicut de ea diximus, quæ intra annum luctus nubebat, nisi à principe gratia infamiæ fieret, & illa medietatem omnium bonorum, quæ essent tempore nuptiarum, iisdem filiis titulo donationis simplicis & irreuocabilis largita fuisset; cuius tamen vsumfructum dum viueret retinere poterat. Obseruandum tamen hîc est, de lucris 49 agi ex priore matrimonio procedentibus, vt liberorum ex eo natorum commodis reseruentur: non autem de iis quæ redeunt soluto matrimonio ad coniuges, quæ illorum ante coniugium erant, vel nomine illorum data. Siquidem donatio propter nuptias, quam vir superstes retinet, quam tenebatur mulieri dare, si prior decessisset, sibi non liberis cedit. Sicut & dos, quæ, mortuo marito, ad vxorem rediit, non quæritur prioris matrimonij liberis, siue ab ea, siue ab alio eius nomine data fuerit, vt notat imperator Zeno [f]. Sunt enim hæc propria patrimonia viri & vxoris, dósque in patrimonij nomen transit [g]. Quod & de donationibus reciprocis inter 50 coniuges excipiendum est, vtpote quæ compensationis non lucri nomine potius censeantur [h], & permutationis [i], itidem & in remuneratoriis donationibus, vt pro lucris non habeantur [k]. In propriis autem bonis, qui, 51 quæúe habet ex priore matrimonio liberos, & in coniugium aliud transit, alias pœnas paritur: nempe quòd non possit secundæ vxori, vel marito repetito, vel ex illis vitrico nomine donationis propter nuptias, si vir vxori dare, vel si mulier dotis causa, vel vitrico, testamento, vel alio modo donare, plus quàm vni ex liberis, cui minus dederit, prioris matrimonij. Quod si aliter factum sit, datum reuocatur: & ex constitutione Leonis & Anthemij [l], quod excedit ad liberos prioris matrimonij, æqualiter diuidendum redit: & secundum constitutionem Iustiniani [m], etiam cum secundi matrimonij liberis partiendum. Quæ tamen emendata fuit nouella [n], & secundum priorem Leonis & Anthemij statutum, vt ad solos prioris matrimonij liberos, quibus solis, secundis nuptiis irrogata videbatur iniuria, contemptaúe cura, pertineret. Fit autem æstimatio portionis relictæ vel coniugi secundo, vel vitrico, & eius quod filio prioris matrimonij relinquitur, habita ratione ad bona quæ sunt binubo tempore suæ mortis [o]. Possunt tamē pater aut mater, qui liberos ex priore & secundo vel vlteriore habent matrimonio, reseruatis singulis lucris ex singulis matrimoniis receptis, in propriis bonis, aliquem vel aliquos, siue prioris, siue secundi matrimonij præferre, dummodo reliquis legitimam relinquāt: quia si intestati decesserint, & bona propria inter omnes cuiusuis tori fuerint, deductis lucris, diuiduntur [p]. Neq; 53 omittendū est, coniuges qui prædecesserint factis donationibus, vel legatis, vel lucris, superstitibus relinquentes, posse prouidere, ne liberalitates illæ in priores pœnas incidant, si transeat superstes ad aliud matrimonium: quippe quòd receptum sit, expresè donantem hoc posse prohibere, permittendo expresè, vel tacitè, vxori vel viro, cui relinquitur ad alias peruenire nuptias, vt

a auth. ex testamento, C. de sec. nupt. §. huic not, de nup. in auth §. cum igitur, de non elig. se cun. nub. in auth.
b § fin. de iniur. ap. Iustinia.
c §. Igitur, per quas perso. cuiq; acqui. l. cùm oportet, de bon quæ lib. C. l. 3 de bon. mater. C.
d Iustin. in l. fin. de bon. mater. C.
e l. si qua mulier, ad Sc. Tertull. lib. 6. C. titu. 55.
f Zeno, l. si liberis, l. 31. de donat. ant. nup. lib. 5. C. tit. 3.
g l. 3. §. fin. de minor. P.
h Vlp. l. quod autē, l. 8. §. si vir, de donat. int. vir. & vxo. lib. 24. P. titu. 1. l. si pater puellæ, C. de inoff testa. l. de fideicommisso, C. de transact.
i l. sed etsi lege, §. cō suluit, de petit. hæred. in P.
k l. quod in vxorem. de neg. gest. C. l. si quis pro vxore, l. 21. de donat. int. vir. & vxo. in P. l. Attilius Regulus, de donatio. in P.
l l. hac edictali, l. 6. C. de sec. nupt.
m l quoniam, l. 9. eo.
n §. 1. §. nec illud, & §. optime, de nupt. in auth. coll. 4. tit. auth. ad eos C. de sec. nupt.
o §. quia verò hactenus, de nupt. in authen. collat. 4.
p Iustinia. in §. illud quoque, qui finalis est, de nupt. coll. 4. in auth. titu. 1.

54 vt eo modo etiam si nubant, propria habeant [a]. Sicut & filij quoque, quibus per secundas nuptiæ quæruntur hæc lucra, consentiendo secundo matrimonio, amittunt hoc priuilegium [b], vt vtrumque notat, & disputat Franciscus Cremensis [c], & Ludouicus Romanus [d]; volenti enim non fit iniuria, vel dolus [e]. Diximus autem has pœnas priores deferendorum lucrorum, vel potissimum introductas: quòd prior maritus censeretur reliquisse hæc vxori, vt curá esset illi diligentior liberorum. Atque res subiectæ restitutioni, consentientibus iis, in quorum gratiam inducta est, firma remanet [f].

55 Contendit tamen Ludouicus Romanus [g], virum non posse remittere pœnas mulieri transeunti ad secundas nuptias intra annum luctus: quia nubat ita contra bonos mores, vt constat ex l. 1. de sec. nupt. C. dum ad morum correctionem illam legem pertinere traditur: & quæ contra mores bonos sunt, testamento caueri nequeant [h]. Cuius tamen opinio vera est apud illos, inter quos pœnæ nubentis intra annum luctus retinentur: non autem inter nos Gallos, quibus, vt suprà dictum est, placuit cum iure pontificio remitti.

56 Et si honestius ducamus, si fieri per continentiam possit, annum luctus innuptam transigere.

57 In pœnis porrò l. hac edictali, de secund. nupt. nulla recepta est remissio. Sed hic singulare annectendum est de antiphernis, seu adiancamento, seu incremento dotis, quæ mulier superuiuens marito lucratur, & de dote, quam mutuò in totum vel pro parte lucratur superuiuens vxori, ex statuto vel consuetudine locorum, vt Tolosæ; quòd eadem lucra debent seruari solis liberis eius matrimonij, repetitis nuptiis, nec communicari liberis secundi [i], vt notant Baldus [k], Butrigarius [l], Fran. Cremensis [m], qui Baldi sententiam [n], quæ videbatur contraria, conciliat, vt locum habeat in vsufructu, non in proprietate, quam restituere cogitur.

a Bald. in l. 1. de sec. nupt. C. & in l. filium quem habentem, famil. ercisc. & Ang. in §. duo igitur, cir. princip. tit. in ver. sine vir, de nupt. in auth.
b Angel. in l. non est, P. ad Tertull. Angel. in §. 1. de non elig. sec. nub. in authen. Ang. in l. mater, C. ad Tertull.
c Fran. Crem. sing. 74.
d Ludo. Roma. sing. 250. & consi. 219. quod incipit, in Christi nomine ex themate consultationis promissu.
e l. cum donationibus, de transact. C. l. 1. §. vsque adeò, de iniur. in P. l. scienti, de reg. iur.
f l. quoties, C. de fideicom.
g Ludo. Roma. sing. 250.
h l. turpia, & l. si quis inquilinos §. fin. de leg. 1.
i facit l. fœminæ, in prin. & auth. vxore, de secun. nupt. C. §. Gregoriana, vers. perspeximus, de non elig. secun. nub. in auth.
k Bal. ad auth. vxore, de sec. nup. & auth. ex testamēto, & in l. generaliter, §. illud, eod.
l Butrig. ita consuluit.
m Cremen. sing. fin. quæstio. 172.
n Bald. l. fin. in fine, de bon. matern.

Libri noni finis.

DE PERSONIS EXTRA LEGITIMA CONIVNCTIONEM NATIS, ET NOMINATIS, LIBER X.

De concubinis. Caput I.

1 Concubinatus habet vmbram, & similitudinem matrimonij.
2 Pellex est concubina cum vxore, & sine ea,
3 Pellex Gellio, concubina cum vxore.
4 Cōcubina Ethnicis antiquis vxorato prohibita, permissa cœlibibus, iure Pandectarũ.
5 Concubina digna non erat nomine vel honestate matrisf. sed vilis.
6 Consuetudo habita cum muliere libera, præsumptionem facit nuptiarum.
7 Concubina quæ apud Hebræos.
8 פלגש *pilegesch, seu concubina Rabbinis, vxor sine solennitate ducta, cuius filij, patri non succedebant, nisi in muneribus,*
9 Concubina ab vxore, ritibus non affectione differebat.
10 Concubinas singulas singulis administratoribus prouinciarum, si vxores non haberent, permisit Alexander Imper,
11 Concubinarum intemperatus numerus ante Euangelium vsurpatus cum vxoribus. Commodus habuit 300. In Palmaria quisque quod vult. Salomoni fuerunt 700. & 300. Valdomiero regi Moscouitarum, 800.
12 Concubinos vnũ, vel plures Lituanicæ mulieres pro facultatibus mariti habebant.
13 Concubinum vnum vxori proximum viri permisit lex Solonis, impotente viro.
14 Concubinatus Athenis Demetrio prohibitus.
15 Concubinatus iure ciuili Christiano prohibitus.
16 Concubinatus prohibitus iure pontificio, & omnis coitus extra nuptias: multò magis & clericis.

LEGITIMA explicata nuptiarum tractatione, [1] incidimus in concubinatū, vbi similitudo quædam & vmbra matrimonij apparet: de quo quædam diximus, dum de ritibus Romanorũ circa nuptias, & de triplici specie vxorum egimus [a], explicantes concubinam vxorem esse, quæ vsu habebatur. Siquidem solus concubitus prolis causa, nulla nuptiarum interueniente solemnitate, interueniebat. Referam hac de re Pauli [2] Iurisc. verba [b], quæ ita se habent: *Masurius scribit libro Memorabiliũ, pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo tamen viuebat, eámque nunc vero nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari. Caius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgò vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat: quosdam eam, quæ vxoris loco sine nuptijs in domo sit, quam Græci παλλακὴν vocant.* Laurẽt. Valla [c] vtrique sententiæ subscribit, & verum esse pellicem, seu melius pellacem esse

a superio. lib. cap. 5.

b Paul. l. Masurius, l. 144. de verb. sig. lib. 50. F.

c Valla, li. 4. elegant. cap. 48.

esse eius, qui vxorem habet, & eius qui non habet, quod firmat exemplis. Gellius [a] tradit pellicem concubinam appellatam, probrosámque habitam, quæ vincta consuetáque esset cum eo, in cuius manu mancipióque alia matrimonij causa foret: quod antiquissima lege ostenditur, quam Numæ regis fuisse accepimus. *Pellex ædem Iunonis non tangito, si tangit, Iunoni crinibus dimissis agnum fœminam cædito.* Quibus verbis improbatus concubinatus cum eo, qui vxorem haberet, etiam iure prisco ostenditur, veluti adulterinus: Sicut & iure Codicis repetita est, post multa secula, huius prohibitio [b]. Cùm tamen concubinatus cum cælibe permissus fuisset, & extra pœnam iure Pandectarum [c]: ob vitanda adulteria aliorum, & plurium scortationes, malo hoc tolerato, vt maius pelleretur. Non tamen per omnia probato: quando & imminuta honestas eius mulieris esset, quæ se in concubinatum dedisset: ea enim, nisi liberta esset patroni concubina, matrisfamilias honestatem nõ habebat [d]. Permissus quidem in libertinis & vilibus personis proculdubiò cõcubinatus, dummodo sine stupro esset, hoc est, dummodo concubina nõ fuisset in concubinatu alias patris vel filij, vel consanguineæ personæ [e]. De ingenua honestiore aliquando dubitatum [f]. Attamen & Aurelianus Imperator eam posse quoque haberi decreuit, vt author Flauius Vopiscus [g], & idem Iustinianus [h]. Placuit tamen Modestino [i], in liberæ mulieris consuetudine non concubinatum, sed nuptias intelligendas, si non corpore quæstum fecerit. Et apud Hebræos quoque interdum concubinæ dictæ sunt, ancillæ concumbentes: interdum & illæ vxores, quæ præter legitimos ritus, & consueras solemnitates coniungebantur. Quod & vsurpatum nationibus reliquis, aliquot exemplis ostendemus. Rabbini itaque dicunt in sacris eloquiis, פלגש pilegesch, seu concubinam eam esse, vxorem concubitus gratia absque כתובה וקידושין cbetubah ue kidussim, id est, scripto vel anuli subarratione ductam, cuius filij non succedebant patri in hæreditatem, sed datis muneribus ablegabantur. Ita Agar ancilla dicitur vxor Abrahæ [k], Cethura quoque vxor eiusdem mortua legitima Sarà [l]. Vocantur autem posteà concubinæ, dum dicitur [m], quòd Abrabam omnia quæ possidebat, dedit Isaaco filio ex vxore legitima, scilicet Sara, filiis autem concubinarum largitus est munera. Sic iunctæ feruntur coniugio ancillæ [n] Iacobo Bala, & Zelpha, cùm tamen vxores legitimæ essent illi Lya & Rachel. Istæq; concubinæ erant subditæ in domo matrisfami. vt obseruauit D. Augustinus [o]. Et ita concubina omnis inter vxores erat, sed nõ omnis vxor concubina erat: Neque eadem iura vtrisque, nec erat filius ancillæ, quam in vxorem legitimam habere non licebat Iudæis, vt author Iosephus [p], hæres cum filio liberæ [q]. Et apud Vlpianum [r], omissis Accursij & sequacium illius nugis, non iusta vxor mihi dicta videtur concubina: is namq; cùm dixisset, non posse quempiam accusare concubinam suam de adulterio, iure mariti, sed iure extranei, subiicit statim: Planè siue vxor fuerit iusta, siue non iusta accusationem vir instituere potest. Atque hũc esse germanum Vlpiani sensum cõstat ex versiculo Homerico [s] per illum adducto,

ἢ μοῦνοι φιλέουσι ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεῖδαι, id est,

Non soli diligunt vxores inter mortales Atridæ.

In quo versiculo perpendẽdum est, loqui Acbillem de Briseide, quam se tanquam vxorem diligere ait: respondétque legatis ab Agamemnone, cæterísque Græcis missis, cùm tamen eandem non in vxorem, sed in concubinam haberet. Fuitq; ob eam ab Agamemnone ereptam, implacabilis odij inter hos, vt Agamemnoni post modum subesse recusauerit, nec is pugnare vellet contra Troianos, donec Patrocli nece nunciata, ad vindicandum eundem stimulatus est. Proinde concubina affectione & dilectione parum, aut nihil, à iusta vxore differebat, sed vinculo illo solenni & indissolubili vincta, vt vxor legitima, non erat: fiebátque ex sola animi destinatione [t], si

[a] Gell. Noct. 4. c. 3.
[b] l. 1. de concubi. C.
[c] l. in concubinatu, de concubi. P.
[d] l. stuprum intelligitur, de rit. nupt. P.
[e] l. 1. & 2. de concub. P.
[f] l. 3. eod.
[g] Vopisc in Aurel.
[h] Iustin. l. si qua illustris, l. 5. §. fin. ad Orfitia.
[i] Modesti. in l. in liberæ, l. 24 de rit. nupt lib. 23 P. titu. 2. facit l. si vicinis, de nupt. C. cum distinctione l. in concubinatu §. 1. de cõcubi. in P.
[k] Genes. 16.
[l] Genes. c. 25.
[m] Genes. eod.
[n] Genes. 30.
[o] D. Augusti. libr. 1. quæst. sup. Genes. quæst. 90.
[p] Iosep. lib. 4. Antiq.
[q] Genes. 21. ad Gala. 4
[r] Vlp. l. si vxor non fuerit, ad l. Iul. de adult. in P.
[s] Homer. Iliad. 9.
[t] l. 4. de concubi. in P.

indubitato affectu in vna eadem'q; domo cohabitarent [a]. Scribit Iulius Capitolinus [b], Alexandrum Cæsarem magistratibus, quibus committebat prouincias exemplo veterum, si vxores non haberent, singulas concubinas concessisse: quòd sine his esse non possent. Antequam illucesceret Euangelica veritas, apud omnes ferè nationes concubinatus erat frequentissimus, prolis habendæ vel libidinis explendæ causa, atque vsque ad populum Deo peculiarem abusu regum & procerum serpsit: & cum vxoribus quoque concubinas habuerunt, neque solùm singulas, verùm vsque adeò numerosas, vt pro monstro sit hanc vsurpatam inefrenem licentiam audire. Persæ chariores concubinas, quibus abundabant, in thesauris habebant, teste Trebellio Pollione [c]. Commodus Antoninus [d] Imperator, qui noctu popinas sectabatur, sibi conscivit trecentum concubinas, quas ex matronarum, meretricúmque delectu, formæ ad speculum, delegerat. In Insula Palmaria noui orbis licet vnicuique potenti, postquàm vnam duxerit vxorem, habere pellices quotquot voluerit: sed nupta, adulterio comprehensa, venditur à marito, primario tamen principi, à quo licet mulieris propinquis eam redimere [e]. Fuerunt Salomoni quasi reginæ septingentæ, vt concubinæ trecentæ [f]. Apud Saracenos, seu Agarenos, vxores esse mercede conductas testatur Ammianus Marcellinus [g]. Scribit Sigismundus Liber Baro [h] Vuolodinierum regem vel ducem magnum Moscouiæ seu Ruthenorum, habuisse vxores plures, & trecentas concubinas in Altocastro, & alias trecentas in Belgrad, & ducentas in Berestouuo. Sed & mulieres aliquando alicubi concubinos habuerunt, vt alibi viri concubinas: sicuti refert Aeneas Sylvius [i], apud Lituanios regionis Mauritaniæ iuris Boëmici olim, nunc Polonici, vel Sarmatici, mulieres nobiles nuptas, more patrio, vnum pluresue concubinos pro viri facultate nutrire consueuisse, qui, marito negligente, onera matrimonij subeant. Meminit Plutarchus [k] cuiusdam legis ridiculæ Solonis, quæ permittebat vxori, si eius vir minus ad rem veneream esset idoneus, mariti propinquos admittere: id tamen probatom fuisse illi, vt non cum omnibus coiret, sed ex mariti necessariis vnum sibi deligeret, ne alienum esset quod nasceretur. Castiorem vitam Athenienses exercuisse exemplo vno adduci quis posset: Nam Athenis Areopagitæ, cùm Demetrius Demetrij Phalerei, luxuriosius vitam ageret, & Aristagoram Corinthiam amicam domi possideret, vt melius & honestius viueret, imperarunt, vt ait Athenæus [l]. Inter Christianos tandem hoc genus concubinatus illicitus habitus est, & prohibitus, cùm iure nouissimo ciuili, quia castitatem amplexæ sunt eius leges [m], & consuetudinem cum honesta muliere, vel vt nuptias habent [n], vel vt stuprum & fornicarionem illicitam plectunt [o]. Tum procul dubio iure pontificio, omnis concubinatus & coitus extra nuptias, improbatus est, & punitus [p], nisi consensus in vxorem accipiendi probetur, vel in confesso sit. Et proinde nemo dubitabit, multomagis cōcubinas prohibitas esse clericis, quibus & vxores habere legitimas [q] interdictum est, vt diximus in impedimentis matrimonij. Admonebo tamen hîc, interdum inueniri in decretis, patrum [r], concubinatum permissum. Verumtamen ibi concubinatus accipitur, vt suprà diximus, pro vxore quæ consensit in maritum, & ita matrimonium contraxit; sed quia ecclesiasticis precibus & sanctis cæremoniis non fuit initiatum, & ita clandestinè factum, quod pertinet ad ecclesiam, quia apud eam non constat fuisse contractum, pro non cōtracto habetur: cùm verè tamen contractum sit [s]. Et sic concubinatus approbatus, matrimonium est. Non immorabor autem in recensenda prohibitione diuina, quæ cuique Christiano in aperto est, in mandato illo, *Non mœchaberis*, de quo in c. sequenti.

Margin numbers: 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16

[a] § cōsideramus, ibi, talibus enim solis, de trien. & semis. in authen.
[b] Capitol. in Alex.
[c] Trebell. Poll. in Valeriano patre.
[d] Aeli. Lamprid. in Commodo Antonino.
[e] Petr. Mart. lib. noui orb. de insul. nuper inuentis.
[f] 3. Reg. c. 11.
[g] Ammia. Marc. libr. 14.
[h] Sigis. Lib. Ba. in cōmen. rer. Moscouitis.
[i] Aeneas Syl. in cōmēt de dict. & fact. Alphon. c. 6.
[k] Plutar. in Solone.
[l] Athenæ. lib. 4. c. 20.
[m] § illud, quib. mod. nat. effic. sui, & § sancimus, de lenonib. in authen.
[n] d. l. in liberæ, de rit. nupt. in P.
[o] l. si ea quæ tibi, ad l. Iul. de adult. C.
[p] ca. nemo sibi blandiatur, 32 q. 4. can. de consanguinitate, 35. q. 1. ca. 1. 30. q. 5. glo. in c. illud, de præsump. ap. Grego. & in c. ex parte de testi. spol.
[q] l. eum qui, cum authen. sequent. de episcop. & cler. C. tot. tit. de cohabit. cler. & mul. ap. Grego.
[r] can. omnibus, cum seq. 34 distin.
[s] c. cum inhibitio, de clandesti. despō sat.

De

De Meretricibus. Cap. 2.

1 Meretrix unde dicta.
2 πόρνος & πόρνη.
3 Meretrix quæ dicatur.
4 Meretrix præsumitur, mulier diversas ædes frequentans.
5 Meretricis alia nota, mulierem solam aliquò ire.
6 Meretricis alia nota, scholasticum in eius domum noctu & interdiu sæpè ingredi, & solum alloqui.
7 Scholastici frequentantes mulieres, faciunt eas præsumi meretrices. Vidua, cui habitatio relicta, non potest scholasticum hospitem sine nota recipere.
8 Meretrix præsumitur in caupona ministrans.
9 Meretrix verè præsumitur, quæ in lupanari residet.
10 Lupanaria olim permissa, & impendijs honestorum virorum.
11 C. Caligula lupanaria in palatio posuit, & vectigal accepit.
12 Meretrices publicas permisit Solon.
13 Messallinæ lupanar & luxuria.
14 Lupanaria quare olim tuerentur antiqui.
15 Scortationes omni iure prohibitæ fuerunt.
16 Meretricem appellans levius, quàm si virginem appellasset, punitur.
17 Meretrices Constantinus tormentis subijcit, & donatis privat, & posse revocari à donante, vel proximus eius. Donata meretricibus revocabilia, & nume. 20.
18 Emens à vendente, ut det scorto scienter, tutus non est, nec usucapit.
19 Pro luxurioso pecuniam ut scorto largiatur accipiente, fideiussor accedens non obligat sibi luxuriosum.
21 Meretrix filia exhæredari à patre potest.
22 Meretricum negotiatio corporis, contra naturam.
23 Meretrices apud Persas infamissimæ. Donationes in concubinam valebant. Meretricem collo nudam deferre, pro pœna capitali Persis.
24 Lenones capitali pœna puniti.
25 Leno privatur potestate earum, quas prostituit.
26 Meretricem Iuliam filiam Octavius relegavit in insulam.
27 Meretricum & lenonum vectigal exigi à Severo, & à Boëmis prohibitum.
28 Meretricibus ius ademptum acceptandi legata & hæreditates à Domitiano.
29 Meretricem filiam sepeliri in suo sepulchro noluit Octavianus.
30 Meretrices undis submergi iussit Periander.
31 Meretrices in Palmaria morte puniuntur: in Cijs nullæ: à Scipione castris expulsæ: ab Atheniensibus infamia damnatæ.
32 Scortator Athenis non administrat Rempub.
33 Lupanaria Bizantij à Iustiniano sublata. Meretricum pœnitentium seu resipiscentium monasterium institutum à Iustiniano Bizantij.
34 Stuprum filiæ severè à patre vindicatum.
35 Scortationis iuris divini prohibitiones.
36 Meretrix pro simplici fornicatione, mœcha pro adultera.
37 Meretrices & lenones ab honestis locis & vicinijs expelli possunt, & debent.
38 Meretricibus vestes distinctæ. Iudæis à Christianis vestes distinctæ.
39 Meretrices Romæ extra mœnia in fornicibus. Submenianæ uxores sunt meretrices. Fornicari unde dictum.
40 Fornicationis, concubinatus, stupri, raptus, incestus differentia.
41 Scortationis natura tandem authoribus illata.
42 Molles, habiti infames.

CONIVNCTIONE & commixtione illicita scortationis, 1 appellationes etiã manarunt personarum aliæ, de quibus pauca subiiciere expedit. Meretrix dicta est [a], à merendo, quod est, stipendia facere, id est, mercede militare, nam & ipsæ suam militiam exercent, ac stipendia faciũt: vnde & scorta mascula meritoria, pueri meritorij, qui pretio prostituuntur. Sic Græcis πόρνος, qui 2 corpus suum prostituit, & veluti vendit, quæstum corpore faciens: hinc & πόρνη fœmina, corpus suum pretio prostituens, prostibulum, scortum, vtrũq; à πέρνω, vendo. Constatque ex Xenophonte [b], dum ait, τὴν τε γὰρ ὥραν ἐὰν μέν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσι, id est, *Si quis pecunia florem ætatis cupienti vendiderit, hunc pornon vocant.* Est itaque meretrix, illa quæ 3 publicè venalem habet pulchritudinem [c]: & ita multorum libidini patet [d]. Nec tamen requirimus ad hanc multitudinem implendam, quod glossa [e] quædam explicat, multorum quadraginta tria millia virorum, vel quinquaginta: sufficit enim ad conuincendam meretricem, quòd cum tribus se cõmiscuerit. Sic enim Vlpianus [f] admonet his verbis, *Palàm quæstum facere dicimus, non tantùm eam, quæ in lupanario se prostituit, verùm etiam si qua, vt assolet, in taberna, caupona, vel qua alia pudori suo non parcit. Palàm autem sic accipimus, passim, hoc est, sine delectu, non si qua stupratoribus vel adulteris se committit, sed quæ vicem prostitutæ sustinet. Item quæ cum vno aut altero pecunia accepta, se commiscuit, non videtur palàm corpore quæstum facere. Octauenus tamen rectè ssimè ait, etiam eam, quæ sine quæstu palàm se prostituerit, debuisse ijs connumerari.* Plautus etiam ait [g],

Matrona, non meretricum est, vnum inseruire amantem.

Sed & quia non semper prostitutionis habentur probationes apertæ, ex aliis 4 quibusdam argui potest esse aliquam scortum, & meretricẽ: veluti, si mulier erro sit, & diuersas plurium ædes frequentet, vt ait Angelus [h]. Proprium quippe pudicarum mulierum, intra proprios lares se continere, non vagari, nec conspectibus virorum apparere [i]. Dehinc & pro coniectura scortatio- 5 nis est, si mulier aliquò sola eat: sic enim matronæ antiquitus comitem ducebant seruum vel liberum, qui eas ducerent & reducerent, easq; publicè & priuatim sequerentur; & meretricium arbitrabantur, comite carere, & pro graui iniuria, comitem abducere vel auferre [k]. Lex fuit Charũdæ apud Thurios, vt mulieres in forum prodirent cum suis cognatis, & vna pedissequa, teste Suida [l]. Tertiò pro probatione certissima est Baldo [m], quòd ali- 6 qua sit meretrix, etsi actus non probetur, si videatur sæpius scholaris noctu & interdiu ingredi domum eius, & eam alloqui solam: *quia*, inquit, *Scholaris qui loquitur cum puella, non præsumitur dicere pater noster.* Additque alibi [n], 7 mulierem viduam cui habitatio relicta est, posse à domo repelli, vt inhonestè viuentem, si in eam hospitem induxerit scholarem. Scortationis quoq; infamia sequitur ex assidua frequẽtia, vt ait Vlpianus [o]. Sicut in liberæ mulieris consuetudine alibi [p] dicitur coniugij præsumptio: potissimùm si iuuenes sint, qui frequentant mulierem, iuxta versiculum, quem norat quædam glossa [q], *A iuuene & cupido credatur reddita virgo?* ac si dicat, non esse verisimile. Quartò ea quoque meretrix & prostituta, vel prostituenda præsumi- 8 tur, quæ in caupona ministrandi causa ponitur [r]. Quintò, verè ea pro mere- 9 trice erit, quæ in lupanari residet, & se prostituit [s]. Fuit enim is locus ali- 10 quando etiam inter Christianos ex patientia, ad vitandas matronarum sollicitationes, & stupra, & adulteria, permissus [t]: sicut & olim inter Ethnicos, vt narrat Vlpianus [v], in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exerceri solita, & indè & reditus illos percipere. Sicuti Caius Caligula lupa- 11 naria constituit in palatio, indéque ex prostitutis primariis fœminis pecuniã collegit, teste Dione Cassio [x]. Institutas quoque publicè meretrices à Solo- 12 ne Philemon author est, vt ea venere contenti iuuenes, à pudicis solicitandis

[a] Valla, lib. 4. elegãt. cap. 112.
[b] Xeno. 1. Apomnem.
[c] ca. meretrices, 32. q. 4.
[d] ca. vidua, 34. dist.
[e] gl. in d. ca. vidua.
[f] Vlp. l. palàm, l. 43. de rit. nupt. lib. 23. P. titu. 2.
[g] Plaut. in Mostella.
[h] Angel. in l. si qua illustris, ad Sc. Orfic. lib. 6. C. tit. 56.
[i] l. maritus, de procur. C. c. 2. de iudic. in 6.
[k] l. 1. §. omnem autẽ iniuriam, & l. item apud Labeonem, §. si quis virgines, de iniur. in P.
[l] Suidas, in Zaleucu.
[m] Bald. in l. neque natales, enum. 1. C. de procurat.
[n] Bald. in l. non alitee, de vin & habit in P.
[o] Vlp. l. item apud Labeonem, l. 15. §. aliud est appellare, de iniur. lib. 47. P. titu. 10.
[p] l. in libera, de rit. nuptia.
[q] gl. in l. in P. si verò non remunerand, l. 21. §. adulescẽs, mand. lib. 17. P. titul. 1.
[r] l. sin. si mancl. ita veneat ne prostit. C. Vlp. in l. palam, l. 43. § si qua caupenam exercens, de rit. nup. P.
[s] d. l. palàm, de rit. nupt.
[t] Hostien. & Panor. in c. inter opera, de sponsal.
[v] Vlp. l. ancillarum §. fin. de petit. hæred. P.
[x] Dion. lib. 59.

dis abstinerent. Messalina vxor Claudij Cæsaris [a] valde luxuriosa, publicè in Palatio adulteria & stupra in conspectum suorum maritorum committe-
13 re coëgit. Sed & illa, vt ait Iuuenalis [b],

Dormire virum cum senserat vxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix augusta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius vna,
Et nigrum flauo crinem abscondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam atque suam. Et paulò post,
Mox, lenone suas iam dimittente puellas,
Tristis abit: sed quod potuit, tamen vltima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vuluæ,
Ac resupina iacens multorum absorbuit ictus,
Et lassata viris, nondum satiata, recessit.

14 Voluerunt principes quas castigare non poterant, extra ciuitates pelli, & lupanaria esse: & eò, vt ad sentinam malorum, vt fœtore sociarum saltem resipiscerēt, inuitas adduci authoritate eorum qui iurisdictioni loci præessent, quiue eas redeuntes in oppida castigarent pœna, vt D. Ludouicus Rex Galliæ statuerat [c]. Et fuerunt, quando illa lupanaria perferebantur, statuta ciuitatum, vt mulier meretrix posset inuita ad lupanar duci: eo enim publico pudore quæ pro matronis haberi volebant meretrices, metu ne eò ducerentur, aliquando continebantur. Etsi propter maritorum causam, ne in eos forsan inscios criminis pœna extenderetur, in meretricibus nuptis adulte-
15 rantibus locum non habere placuerit [d]. Verumtamen iure omni scortationes & prostitutiones puniendæ veniunt: ius namque ciuile Pandectarum, neque ei ignoscendum censet, quæ obtentu paupertatis etiam, turpissimam vitam elegit [e]. Et Vlpianus [f], *qui suppressit*, inquit, *scortum libidinis causa, vel fores meretricis eadem ratione effregit, lege Fauia, vel de vi non tenetur, hic enim turpius facit, quàm qui surripit: sed quia secum facti ignominiam compensat, certè fur*
16 *non est*. Ex quibus verbis constat, turpius hoc crimem censeri furto & vi, & infamiam habere: vt non immeritò puniendum censeant leges, leuius tamen si quis meretrices appellauerit vel sollicitauerit, quàm si virgines &
17 pudicas matronas [g]. Iure Codicis Iustinianei, Imperator Constantinus [h], has meretrices, quarum venenis inficiuntur animi perditorum, tormentis subiicī iubet, ablatis omnibus, quæ illis donata sunt aut liberis ex huiusmodi natis. Facta reuocationis potestate legitimæ soboli donantis scortantis, aut fratri, sorori, vel aliis eius proximis. Qua lege certè leges anteriores meritò emendatæ videntur, quibus recipiebantur affectionis causa donationes erga meretrices [i]: nisi, quod verius puto, intelligamus donationes recepisse antiquos inhonestas in meretrices solummodo, quando turpis cupido scortandi ex parte dantis esset, non etiam si ex parte accipientis, hoc est, valere quando scortatio secuta non est, ex parte accipientis: sic interpretor Vlpianum, dum in hæc verba ait [k], *sed quod meretrici datur, repeti non potest, vt Labeo & Marcellus scribunt: sed noua ratione, non ea, quòd vtriusque turpitudo versatur, sed solius dantis. Illam enim turpiter facere, quòd sit meretrix, sed non turpiter accipere, cùm sit meretrix.* De facta scortatione nec verbum, sed de datione vt fieret. Neque etiam Antoninum & Diocletianum & Maxim [l]. officere arbitror dicentes, datum ob lenocinium repeti non posse: Siquidem etsi possemus illorum legem ad corrupta tempora dehinc emendata referre, succurrit adhuc explicatio, vt non possit datum repeti ab ipso turpiter dante: quòd allegans propriam turpitudinem non audiatur [m]. Cæterùm non ideo præclusam aliis proximioribus donantis, repetendi viam arbitramur. Et in pari quidem causa turpitudinis meliorem esse causam possidentis, quàm repeten

a Dion, lib. 60.
b Iuuenal. Saty. 6.
c In princ. stat. constitut.
d Barbat. cons. 27. col. 2. vol. 1. Ripa, in l. is cui name. 2. de verbor. obliga. Cap. q. 44. in decis. Neapolita.
e d. l. palàm, de rit. nupt.
f Vlp. in l. verum est, l. 40. de furt. lib. 47. P. titu. 2.
g Litem apud Labeonem, l. 15. §. si quis virgines reiecta ibi glo in ver. minus, quæ nullo modo puniri ait, de iniur. lib. 47. P. tit. 10.
h l. 1. de natur. lib. lib. 5. C. titu. 27.
i Vlpia. l. affectionis, l. 5. de donatio. lib. 39. P. titu. 5.
k Vlp. in l. idem & si ob stuprum, l. 4. §. quod si meretrici, de cond. ob turp. cau. lib. 12. P. tit. 5.
l L. 2. & l. mercalem, l. 5. cod.
m l. transactione final. de transf. C.

repetentis [a], fatemur: at quando proximi, vel filij, vel cognati, vel pater turpiter dantis, repetit, non est par causa petentis, & possidentis meretricis, vel lenonis. Nec verisimile est Iurisconsultos, qui meretriciam artem reprobant, & puniunt, eas lucro dignas arbitratos fuisse, quas pœnis subiiciendas responderunt: aut voluisse turpissimam vitam priuilegio hoc donare, supra ius commune, quod prohibet per illicitas artes donationes extortas ratas non haberi. Cùm & Iulianus respondeat [b], mala fide eum quoq; emisse videri, & idcirco non vsucapere, qui à domino emit luxurioso, & protinus scorto pecuniam daturo. 18 Et Vlpianus [c] improbat obligationem eius, qui ex mandato adolescentis, sciens pro meretrice fideiusserit: quia qui fideiusserit ita, videtur quasi perdituro pecuniam credidisse. 19 Idem si directò mandasset pecuniam meretrici credere, non obligabitur mandati: quia cõtra bonam fidem mandatum sit. Neque oportet laudando factam donationem, augeri malitiam: quia & is persuadendo, vt amator sui esset, vel luxuriosus, mentem eius corrumpit donantis, & ita deteriorem facit, vt vtriq; tradit Vlpianus & Paulus [d] in seruo ad eum modum corrupto: multóque magis, si quis putat liberum corrumpere [e], vt filium: cùm patris intersit animos liberorum non corrumpi [f]. Nec nouum hoc videri debet, reuocari liberalitates per proximos ex lege Constantini [g]: cùm propter eandem infamiam, proximi fratres etiam rescindant, & de inofficioso arguere possint testamentum fratris, si in eo infamem & turpem personam instituerit, vt idem Constantinus piè sanciuit [h]: alioquin sine turpitudinis occasione reiiciendi [i]. 20 Tanta autem est meretricum flagitiosa turpitudo, & fœditas, vt ob eam filia exhæredari à patre possit [k]. 21 Scelus harum magnum, proprium corpus vendendo minutatim, vt propolæ merces distrahunt, quæstum facientes ex membris cõtra ipsam naturam: cùm, quòd nemo dominus membrorum suorum [l], tum etiam, quòd liber homo non recipit æstimationẽ [m]. 22 Indignæ ideo aliquo iuris beneficio, vtpote quæ ad pretium participandum se venundari passæ sunt [n]. Et proinde etiam summæ infamiæ habitæ apud Persas, qui tamen vt diximus concubinas probant, & in quas vt iure ciuili receptas, olim donationes collatæ valebant [o]: vt referat etiam Plutarchus [p] Artaxerxem iussisse, Arbacem desertorem & apud se transfugam delatum, notati, pro pœna capitali qua erat puniendus duntaxat, humeris meretriculam (quæ summa apud Persas ignominia fuit) in via publicè tota die ferre ac traducere. 23 Iustinianus in ea lege [q], quam se consecrasse pudicitiæ profitetur, *In mulieribus*, inquit, *ingenuis & illustribus, quibus castitatis obseruatio præcipuum debitum est, nominari spurios satis iniuriosum, satísque acerbum, & nostris temporibus indignum esse iudicamus.* 24 Illicitus itaque hîc iure ciuili Romanorum meretricius concubitus, & lenocinium, & lenæ capitali supplicio supponuntur [r]: vel ea ratione, quòd lenocinium non minus crimen dicatur, quàm quæstum proprio corpore facere [s]. 25 Et Valentinianus, in lenones, qui inuitis peccandi ingerunt necessitatem, exilium & metalli publici pœnam statuit [t]: soluta potestate, si quam lenones vel paternam vel dominicam in prostitutas haberent [v]. 26 Quamobrem nec Octauius Cæsar [x] hoc vitium pati potuit in filia, Iulia, quam ob luxuriam in insulã Pandatariã, quæ sita ad Cãpaniam est, relegauit: Iulio, Antonio, aliisq;, qui cum ea rem habuissent, morte mulctatis. 27 Et Seuerus Imperator vetuit inferri in sactum ærarium lenonum vectigal, & meretricum, & exoletorum, vt ait Lamptid [y]. Et apud Bohemos, inquit Aeneas Syluius, vectigal meretricum exigi nequit, apud quos lupanaria publica prohibentur [z]. 28 Domitianus Cæsar lege perpetua mulieribus incontinenter viuentibus ademit facultatem accepta ndi legata & hæreditates [a]. 29 Octauianus Cæsar filiam suam, quæ malè & luxuriosè vixerat, quámque ob id in insulam antè relegauerat, humari in suo sepulchro vetuit testamento, etsi eam donatione dignatus fuisset [b]. 30 Exosæ quoq; in alia

[a] l. si seruus §. de illa, de verb oblig. P. l. si ob turpem, de cond. ob tur. can. P. l. in pari causa, de regu. iur. cum similib.

[b] in l. si quis cùm sciret, l. 2. pro empt. lib. 41. P. titu. 6.

[c] l. si verò non remunerandi, l. 12. §. adolescens, mand. libr. 17. P. titu. 1.

[d] Vlpia. l. 1. §. fin & Paul. l. 2. de ser. corrup. lib. 11. P. titul. 3.

[e] Vlp. l. doli, l. 5. eo.

[f] Paul. l. vt tantùm veniat, l. 14. eod.

[g] d. l. 1. C. de natur. liber.

[h] Constanti. in l. fratres, l. 27. de inoff. testa lib. 3. C. titul. 28. Iustini. §. 1. eod. titul.

[i] Diocle & Maxi. l. si fratris, l. 23. de inofficio. testam. C.

[k] idem l. si filium, l. 19. eod. §. si verò, vt cùm de appell. cog. in auth. colla. 8. const. 12.

[l] Vlp. l. liber homo, l. 13. ad l. Aquil. li. 9. P. titu. 2.

[m] l. 1. § sed cùm homo, de iis qui deiecer. P.

[n] Pôpn. in l. 3. quib. ad liber. procl. non lic. lib. 40. P. titul. 13.

[o] Papin. in l. donationes, in concubinam, l. 32. de donatio. P. excepto milite, l. 2. C. de donat. int. vir. & vxo.

[p] Plut. in Artaxer.

[q] Iustinia. in l. si quis illustris, l. 5. ad Sc. Orfic. lib. 6. C. titu. 56.

[r] §. 1. & tot. titul. de lenonib. in auth.

[s] l. palàm §. non est, de rit. nup. P.

[t] Valent. l. fin. de spectac. lib. 12. C. titul. 40.

[v] d. l. fin. & l. si lenones, l. 13. de episcop. aud. lib. 1. C. titu. 7. cum similib. ibi notat.

[x] Dion Cassius, libr. 55. histor. Roma.

[y] Lamprid. in Alexan. Seuero.

[z] Aeneas Syl. libr. 1. de dict. & fact. Alphon. c. 61.

[a] Sueto. Tranq. in Domitia.

[b] Dion Cassius, libr. 56. histo. Rom.

in aliarum nationum benè ordinatis politiis, quando bonos nactæ sunt principes. Sicuti apud Corinthios Periander rex omnes, quæ pudo-
31 rem prostituissent, in vndas submersit, teste Heraclide [a]. In regione Palmaria in orbe nouo nauigationis Hispanicæ comperta, quid sit coire, nemo intelligit, donec nubat: nefasque, & morte piandum est, aliter accidere, vt ait Petrus Martyr [b]. Scipio scorta, vt haruspices & vates, castris pepulit, teste Suida [c]. In Ciorum ciuitatibus neque amicas, nec tibicinas intueri licet, vt scribit Phylarchus lib. 23. apud Athe-
32 næum [d]. Athenienses easdem & scortatores infamia, & dignitate adempta damnarunt: quorum lex, *τὸν ἑταιρηκότα μὴ πολιτεύεσθαι*, id est, *scortatorem ad reipub. administrationem non admittendum*, vt refert Demosthe-
33 nes [e], & Libanius [f]. Sustulit lenonum & meretricum Bizantij sodalitia Iustinianus, & conuersarum in meliorem frugem monasterium ædi-
34 ficauit, & reditibus abundè dotauit, teste Procopio [g]. Athenis vir quidam ex ciuibus, cùm filiam suam corruptam comperisset, eiúsque ætatem ad nuptias vsque non probè custodisset, ipsam vnà cum equo quodam in deserta domo conclusit, quo porrò futurum erat, vt præ
35 fame absumeretur, vt ait Aeschines [h]. Iure diuino & pontificio certior quoque prohibitio, & scortationis vindicta: *Non erit*, inquit Deus [i], *meretrix de filiabus Israël, neque scortator.* Et rursum, *non mœchaberis* [k]. Mœchiæ autem nomine, continentur omnes illicitæ species, extra matrimonium, coitus [l]. Et ita mœchos omnes scortantes vocat Horatius [m], dum sic scribit de Lydia meretrice,

Inuicem mœchos anus arrogantes
Flebis in solo leuis angiportu. &c.

36 Etsi meretrices, & simplex fornicatio aliquando, & vt plerumque pro coitu illicito, citra incestum, adulteriúmque intelligatur; & mœchus propriè citra extensionem mentis intelligatur adulter, sicuti verba Plutarchi innuunt [n], *ὥσπερ μοιχοὶ τὰς ἑτέρων γυναῖκας θαυμάζοντες, καὶ τῶν ἰδίων καταφρονοῦντες.* Et D. Matthæus [o], *ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται.* Et apud D. Marcum [p], *ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶται.* Et D. Lucas [q]. *πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει.* Et Plato [r], *τὴν γυναῖκα μοιχεύσαντα.* Sunt & eius rei plura passim obuia
37 testimonia, quæ prætermitto. Quia igitur meretrices tam turpes & infames personæ sunt, possunt, imò debent à vicinia honesta, & pariter lenones & lenæ expelli, vt cadauera fœtida, quæ contagione & visu sana inficiunt corpora: vt tradunt Ludouicus Bolognensis [s], Lucas de Penna [t], Nicolaus Boërius [v], Ioannes de Blanasco [x]. Nec vnquam licere debet in loco honesto, inhonestas annotare, id est, videre & inuenire personas, vt ait Theodosius Cæsar [y]. Et turpia omnia ab obtutibus & conspectu hominum summoueri oportet [z]. Quinimo nouellarum iure, qui fæcem huiusmodi mulierum & lenonum domo sua non extruserit, ædibus quæ proscribuntur, & in fiscum deferuntur, priuatur [a]: sicuti & is qui passus est in sua domo falsam percuti monetam [b]. Itaque & quando lupanaria permissa erant, ea procul ab vicis vrbium honestis construebantur, vetitúmque meretricibus, vt leprosis, aliis mulieribus non commisceri, ne exemplo vel colloquio corrumperent & polluerent, metis egrediendi constitutis, quas citra pœnam fustigationis non licebat illis transilire. Adhæc & certa nota
38 illis vel signum impudicitiæ definitum, vt quales essent, dignoscerentur, & opprobrio vel resipiscerent, vel inter matronas non irreperent, ligula Tholosæ ab armis dependens symbolum erat. Voluerunt quip-

a Heracli. lib. de politijs, in politia Corinth.
b Pet. Martyr, in lib. noui orbis, de insul. nupr. repert.
c Suid. in verb. ἑταίρα.
d Athena. libr. 13. c. 32.
e Demost. orat. con. Androtio.
f Liban. in arg. oratio. Demosthe. cot. Andrat.
g Procop lib. 1. de ædif. Iustinia.
h Aeschi. orat. con. Timarchum.
i Deuter. c. 23.
k Exod. c. 20.
l can. fornicarij, 88. distin. can. meretrices, 32. q. 4.
m Horat. libr. 1. Carmi. od. 25.
n Plut. lib. περὶ ἀδολεσχίας, 2, de anim. tranq.
o Matth. 5. & 19. c.
p Marc. 10.
q Lucæ, 16.
r Plato, 8. de repub.
s Lud. Bol. in secũd. interpret l. nõ aliter, de vsu & habit. in P.
t Luc. de Pen. in l. si qua, de spectac. lib. 11. C.
v Nicol. Boër. in consil. 1. quod sequitur consuetud. Bitur.
x Ioan. de Blan. in praxi crim. na. cau. tit. de lenonib.
y Theod. l. si qua in publicis, l. 4. de spect. & scæni. libr. 11. C. titu. 40.
z Arcad. & Hono. in l. cum supra, de re milit. lib. 12. C.
a § præmisimus, de lenonib. in auth.
b L. 1. de fal. mone. C.

pe & leges discretum vestitum esse impudicarum mulierum, & matronatum, vt suprà diximus in oneribus matrimonij, in secundo onere: & vetitum matronarum vestes sibi vsurpare [a]. Vt de Iudæis quoque inter Christianos degentibus, statutum est iisdem rationibus [b]. Et Romæ prostabant meretrices extra mœnia vrbis in fornicibus, vnde subucnianæ dictæ sunt vxores non illepidè à Martiali [c], 39

a l. minimè de episco. aud. C. & ibi interp.
b c. in nonnullis, de Iudæis, apud Gregor.
c Mart. lib. 1.

Conuiua Zoili quisquis potest esse,
Submœnianas cœnes inter vxores.

Inde & fornicatrices, fornicari, & fornicatio, à fornicibus vilibúsque locis, in quibus degebant istæ χαμαίτυπαι, & lupanaria χαμαίτυπεια seu πορνεία. Putauit & Gelasius Pa. [d] fornicationem esse omnem speciem illiciti concubitus, etsi vt plerunque restringatur ad coniunctionem meretriciam: concubinatum, solutarum à matrimonio, item & viduarum: non virginum, in quibus propriè stuprum. Quod tamen latius Iurisconsultis patet [e]: at raptum, aut cum vi: & incestum, cum consanguineis & affinibus. Natura quoque istos venereos actus tandem in authoribus punit, sicq; Persius notat [f], 40 41

d Gelas. in ca. lex illa, § cum ergo, 36. quæst. 1.
e l. inter liberos, §. 1. ad l. Iul. de adul. P. l. inter stuprum, de verb. sig. ca. nemo, 32 q. 4. can. Idolatria, 3. q. 1.
f Pers. Saty. 3.

Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille
In venerem putris. Sed cùm lapidosa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum crassos transisse dies, lucémque palustrem,
Et sibi iam seri vitam ingemuere relictam.

Habiti & infames ipsi molles, vt Argyrius Demagogus [g] Athenis. Audierunt malè etiam olim Massilienses ob mollitiem, quòd muliebrem in morem vestirentur colligatis capillis, & delibuti vnguentis: vnde in effœminatos dictum, ἐκ μασσαλίας ἥκεις, *ex Massilia venis* [h]. Vt pessimè etiam infamati ob fœditatem irrumationis Lesbij, vnde & prouerbium pro eo, λεσβίσαι, *os inquinare* [i]. 42

g Suid. in Argyrio.
h Suidas, in verbo, ἐκ.
i Idem, in ver. λεσβίσαι.

De filiis ex illegitimis coniunctionibus natis. Caput 3.

1 *Natiuitates & mortes personarum quidam magistratus Indorum perscrutabantur.*
2 *Natiuitates puerorum profitebantur Romani cum die & consule in æde Saturni.*
3 *Natiuitatis & mortis quoque edicto iussit Franciscus 1. Galliæ Rex perscribi tempus.*
4 *Filiorum nomen vnde natum.*
5 *Filiorum diuisio.*
6 *Filij propriè dicuntur ex coniugio legitimo nati.*
7 *Filios, Φύλλ norunt ex proprietate sua.*

8 Filium mater suum cognoscit esse, pater putat.
9 Filius adulterinus dignosci potest, si lac matris quæ alit illum, & alium concipit, corrumpitur.
10 Filij & liberi idem, sed longius liberorum & parentum nomen porrigitur.
11 Liberorum nomen, & de vno tantùm filio dicitur.
12 Filiorum nomen ad omnes descendentes pertinet.
Fratris nomen ad omnes cuiuscunque gradus pertinet proximos.
13 Filiorum naturalium & legitimorum duæ species, sui & non sui: & qui illi.
14 Filiorum, alij posthumi, alij non: & qui huiusmodi: alij monstrosi, alij non, alij abortini.
15 Filiorum illegitimorum distinctiones, & quid naturalis tantùm.
16 Filij naturales non erant ex more patris apud Phryges.
17 Nothus filius quis Græcis.
18 Spurius filius quare ita dictus.
19 Nothi, spurij, & Manzeris differentia.
20 Manzer vel spurius arcebatur ab ecclesia vsque ad decimam generationem.
21 Spurium esse, opprobrium est.
22 Adulterinus filius quis, nume. 24.
23 Ex concubitibus illicitis impios nasci, & iram Dei concitari.
25 Matri non creditur nuptæ, dicenti filium ex altero, quàm marito se generasse.
26 Filij habiti suspecti, quòd ex se non sint à patre vel matre geniti, maximam filijs irrogat notam spuriorum.
27 Leotycides regno Lacedæmoniorum, vt suspectus spurius reiectus.
28 Assertio patris, naturalem filium faciebat legitimum, quomodo.
29 Filij illegitimi quando censentur, nati etiam ex matrimonio, sed ex publica honestate prohibito, sine Ecclesia permissione.
30 Illegitimi filij quoque, incestuosi, nepharij.
31 Illegitimi non censentur fily nati, 7.8.10. 11. 12. 13. mense.

1 APVD Indos, vt scribit Strabo [a], erant vrbis præfecti tertij ordinis, natiuitates & mortes perscrutantes, & quando, & quomodo factæ essent: idq; tributorum gratia, tum ne bonæ, malæúe natiuitates & mortes laterent. 2 Romæ quoque profitebantur & nomina, diem & consulem natiuitatis pueri edebant [b]. Capitolinus autem ait [c] M. Philosophum primum iússisse apud præfectos ærarij in æde Saturni vnumquemque ciuium natos profiteri, intra tertium diem nomine imposito: & per prouincias vsum publicorum tabellariorum instituisse, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarij, vt si quis forte natus in prouincia, causam liberalem diceret, inde ferret. Et alibi ait [d], Gordianum, filium nomine Antonini illustrasse: cùm apud præfectum ærarij more Romano, professus filium, publicis actis nomen eius insereret. Non assentior tamen Capitolino, cùm hoc institutum tribuat primum M. Antonino philosopho, qui imperium adeptus anno domini 163. vt tradunt Eusebius, & Orosius in 7. c 15. Ante quem tamen idipsum receptum Romæ testatur Iuuenalis, qui secundum Suidam vixit sub Domitiano, qui adeptus imperium teste Orosio & Aurelio, anno domini 84. vel secundum alios sub Traiano, qui imperator declaratus anno domini 102. Is autem Iuuenalis sic scribit [e], in prosopopæia mulieris adulteræ ad maritum,

a Strabo, lib. 15.
b l. cùm de ætate, l. 13. & l. pen de prob. lib. 22. P. titul. 3. l. 1. si minor se maio. dix. l. 3. C. titul. 3.
c Iul. Capitol. in M. Philoso.
d Capito. in Gordia.
e Iuuenal. Saty. 9.

Nullum ergo meritum est ingrate, ac perfide, nullum,
Quòd tibi filiolus, vel filia nascitur ex me?

Tollis enim, & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri.

a Pla. dial. 6. de legib.

Plato [a] sanxit pro magiſtratibus legitimè creandis, vt candidatorum vnuſquiſque in ara Dei nomen ſuum, & patris, & tribus, & gentis in tabula ſcriptum deponeret, ſcilicet tempore quo comitia haberentur.

b in regijs Francis. constitutio. anno Domini 1539. artic. 50. & 51. 52. 53.

3 Statuit Franciſcus primus Rex Galliarum [b], vt quilibet natus & baptizatus nomen ſuum & patris & matris profiteretur mortuorum quoque fieret profeſſio apud curionem ſeu parochum, à quo tingeretur, vel vbi ſepeliretur, vt certa & mors & natiuitas fieret. Cuius tamen conſtitutio, quod ad profeſſionem natiuitatis pertinet baptizandorum, paulatim abiit in deſuetudinem ex conſulta conniuentia magiſtratuum: quando aliquot mulieres ex turpi concubitu partum edentes, inuentæ fuerint potius maluiſſe partus necare, vel ſubtrahere baptiſmo, quàm in eo patris & matris nomen fateri.

c Cic. ad Atticum.

d Gelli. lib. 14. c. 4.

4 Filij dicti videntur à Græca dictione ἀπὸ τοῦ φίλου, ab amore; dicit enim Cicero [c], στοργὴν φυσικὴν εἶναι πρὸς τὰ τέκνα, geminam & naturalem erga filios eſſe beneuolentiam: vel ſecundum Alciatum & alios, à nomine φῶς: aut, vt aliis placet, à filo, id eſt, ſimilitudine, quòd procreati vt plerunque ſimilitudinem parentum referant, & in eam ſignificationem Gellius [d] filum vſurpauit, dum ait, Iuſtitiam ex ſententia Chryſippi pingi forma & filo virginali, aſpectu vehementi, &c. Filo, id eſt, ſimilitudine.

e Iul. Pol. lib. 3. Onomasti. cap. 2.

5 Filij, aut legitimi & naturales ſimul ſunt, aut naturales illegitimi, aut naturales legitimati, ſeu legitimi facti, aut legitimi non naturales.

6 Iulius Pollux [e] duas ſpecies ponit, nempe gneſios, ex coniugio ſuſceptos licito: & nothos, aliunde natos. Propriè & abſolutè filiorum pronunciatio ad eos tantùm pertinet, qui ex legitima nati ſunt coniunctione & matrimonio [f], legitimi & naturales ſimul dicti: lege & natura matrimonium approbantibus, & ex veriſſima præſumptione ex alieno concubitu non fuiſſe natos, quàm coniugum. Alioquin enim difficilis filiationis probatio [g]. Sic Auguſtus [h] Caium Tectium infantem à Tectio patre exhæredatum, in bona paterna reſciſſo teſtamento ire decreuit: neque de ſtatu filij poſt mortem patris queri paſſus eſt, quem Petronia matre, quam Tectius pater quoad vixit in matrimonio habuerat, natum, veluti in proprio iure, & ab iis mutuò educatum eſſe apparebat.

f l. filium, l. 6. iuncta glo. de his qui sunt sui vel alieni iur. lib. 1. P. titu. 6. Paul. l. quia ſæpe, de in ius voc. libr. 2. P. ti. ul. 4. auth. nunc ſoli, de natu. libe. C.
g l. Lucius, l. 82. de cōdit. & demonſt.
h Val. Max. li. 7. c. 7.

7 Nec licet hîc patribus prolem negare, niſi expreſsè adulterinam probent: quod difficile eſt, niſi eſſet vis quædam propria ſingulis inſita, quæ in prolem transferretur, & qua non inuenta non ſuum quis dicere poſſet. Qualem Pſyllis in Africa genti, quorum corpori Plinius [i] ingenitum fuiſſe tradit virus exitiale ſerpentibus, vt cuius odore ſopirent eas: mos verò illis, liberos genitos protinus obiiciendi ſæuiſſimis earum, eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino ſanguine natos ſerpentibus.

i Plin. lib. 7. cap. 2.

k Menan. in ſenten. comicorū Poetar. Græcor. c. 24.

8 Menander [k] itaque fidem patri concedit, vt putet ſuum filium vxore natum, vxori autem ſcientiam: & ideo illas magis filius diligere.

> ἔστιν δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός·
> ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν ὄν, ὁ δ' οἴεται, id eſt,
> *Mater amat magis liberos, quàm pater:*
> *Suum enim ipſe filium cognoſcit, ille putat.*

l Plin. lib. 7. c. 16.
m Calli. in l. liberorum, l. 220. de verbo. ſig. Paul. l. filij appellatione, l. 84. l. poſt ſilium, communia vti. ind. C. §. fin. qui dar. tut. poſſ. Vlp. l. cognoſcere, l. 56. §. fin. de verbo. ſi uti.
n l. quique §. parentes, de in ius voc. P. l. ſed etſi §. liberos autem, eod. l. cum quidā, de lib. & poſthum.

9 Cognoſci tamen poſſet num adulterinus, ſi verum ſit quod Plinius [l] tradit cum Nigidio, Lac fœminæ non corrumpi alenti partum, ſi ex eodem viro rurſus conceperit.

10 Dicuntur & filij liberorum nomine, & vtrumque nomē ad nepotes etiam porrigitur: ſed longius progreditur liberorum ſignificatio [m] & parentum, & propè in infinitum [n].

11 Quin & nomine plurali liberorum

rorum continentur vnus tantùm filius, filiáue, vt ait Gellius [a], Seruius [b], 12 Donatus [c], & Caius Iurisc [d]. Vocantur & filiorum nomine alicubi, omnes qui ex aliqua prosapia descenderunt: vt in sacra pagina, filij Adæ, filij Abrahæ [e], qui ex eorum descenderunt generatione. Sicuti & fratres [f] inter se omnes, qui eiusdem cognationis erant, in quocunque gradu essent proxi-13 mitatis. Filiorum naturalium legitimorum duæ sunt species, sui, & non sui seu extranei: sui sunt, qui in potestate patris vel aui sunt, cuiuscunque sexus sint [g]: non sui sunt, vt emancipati, qui à potestate exigerunt [h]. Opponuntur & suis, illi, qui alio modo, quàm per emancipationem, desierunt in patris esse potestate: multis enim modis soluitur patria potestas [i], vt dicemus Deo iuuante post patriam potestatem. Dicuntur autem vnica appella-14 tione omnes extranei, qui in potestate non sunt [k]. Sunt & liberorum distinctiones, vt alij sint nati viuente patre, alij posthumi, id est, postquam sepultus pater, nati: quamuis & similitudine quadam rationis, sed non propriè & posthumi dicantur, qui viuente patre post eius conditum testamentum nati sunt, vt notat Accursius [l]: vel arrogati, vel qui mortuo patre subijciuntur auo, vel auo moriente, patri [m]. Est & alia filiorum distinctio, vt quidam, nati viui & sine deformi portento, & isti propriè filij: alij cum monstrosa figura, qui potius monstra, quàm liberi [n]: alij mortui nati, qui abortiui dicti 15 sunt, nec nati censentur, & habentur ac si non fuissent [o]. Illegitimorum naturalium tantùm filiorum, vel liberorum species plures sunt: in primis quidam sunt naturales tantùm, qui aliquando permisso concubitu olim concubina nati erant, de quibus in tit. de natural. liber. in Codi. Iustinia. nati ex ea, quam quis non vago concubitu, sed vxoria affectione, præter ritus tamen matrimonij, sibi coniunxit, quæúe poterat esse vxor, non ex vili scorto [p]: quamuis iure pontificio meretricis non improbe-16 tur pœnitentis, sed laudetur coniugium [q]. Obseruari tamen apud Phryges, filios ex concubina non dici ex familia vel genere patris: Nam cùm Dictys Cretensis scribat [r] Priamum regem Troiæ, quinquaginta filiorum patrem fuisse: Dares Phrygius [s] tamen ait, tantùm ei filios fuisse ex Hecuba, Hectorem, Alexandrum, Deiphobum, Helenam, Troilum, Andromacham, & Cassandram: alios autem ex concubinis, quos, inquit, nemo ex genere regio dixit esse, nisi eos qui essent ex legitimis vxoribus. 17 Græci omnes illegitimos filios nothos dicunt in genere, & propriè tamen ex pellice natos, sicuti notat breuiorum scholiorum Homeri author in versum illum [t],

> Ἀλλ' υἱὸν Πριάμοιο νόθον βάλε Δημοκόωντα.

vbi νόθον dicit esse τὸν οὐ γνήσιον, ἀλλ' ἐκ παλλακίδος ὄντα.
Et rursum alibi [v] in versum illum,

> Μέδων κόσμησεν Ὀϊλῆος νόθος υἱός,

repetit νόθον esse τὸν μὴ ἐκ νομίμης γυναικὸς γεννηθέντα, ἀλλ' ἐκ παλλακίδος.

Quintilianus [x] nos non habere Latinum nomen; quo nothum referamus, tradit: ideóque Græco vti, quod ex Catone accepit, cui & subscribo: nisi contracta significatione, prout apud Iurisconsultos, is dicatur naturalis, quem definiunt esse ex ea, quæ legitima vxor esse poterat, quíque certo 18 complexu natus. In quo differt ab spurio, qui, quia sine certo patre est, vulgò conceptus [y], & spurius dicitur, id est, sine patre: vox enim spurij, teste Plutarcho [z] nata, omissis cæteris, quas refert, interpretationibus, à Romanis, qui soliti erant nomina primis tantùm literis exprimere, aut vna: vt dum Titum vno T. Cneum, sic Cn. Sextum, Sex. vnde & vulgo conceptos scribebant per S.P. id est, sine patre, quos Græci dicũt ἀπάτορας. Quamobrem summus Pontifex [a], distinctionem quandam meritò adhibet inter nothum, spurium

a Gell lib. 3. cap. 18.
b Ser. in 12. Aeneid.
c Don in Heauton. Teren. act. 1. sce. 2.
d Caius, l. non est sine liberis, l. 149. & l. seq. de verb. sig.
e Genes. 27. Luc. 16. Ioan. euang. cap. 8. Actuum, c. 13.
f Iob. 19. Rom. 9. ad Heb. 2. Genes. 25. Genes. 14. 29. D. Hieron. y. libr. ad Heluid.
g §. sui autem, de hæred. quæ ab int. defer. § fin. de hæred. qual. & diff. tot. tit. de suis & leg. hær. & tit quib. mo. na. ta. effic. sui.
h tot. tit. de emancip. lib. C. §. præterea, quib. mod. ius pat. pot. sol.
i tit. quib. mod. ius &c. eod.
k l. vni. §. extraneum, de rei vxo. act. C.
l Accurs. in rubr. de posth. hæred. instit. C. & l 3. § 1. de inius. rup. P.
m l. filius à patre § 1. de lib. & posthum. in P.
n l. non sunt liberi, de sta. hom. in P. l. quod certatum, l. 3. de posthum. hæred. insti. libr. 6. C. titu. 29. Vlp. l. quæret aliquis, l. 135. de ver. signif.
o l. 2. C. de posth hæred. insti. Pau. l. qui mortui 129. de verbo. sig. l. anniculus omittitur, l. 132. §. fin. eod.
p l. 1 lunctis auth. seq. de natu. lib C.
q c. Inter opera charitatis, de sponsal.
r Dictys Cret. lib. 3. de bello Troia.
s Dares Phryg. in exordio belli Troiani.
t Iliad. δ. Home.
v Iliad. β.
x Quintil. lib. 3. c. 6.
y l. vulgò concepti, de sta. hom. P. §. si aduersus, de nupt. ap. Iustinia.
z Plut. in problem.
a Innocen. 3. in c. nisi cum pridem, c. 20 §. pro graui, de renunciat. libr. 3. Decretal. titul. 9. vbi caue à confusione & inscitia gl. cum suis verbis.

ſpurium,& manzerem. Quanquam vtraque dictio,ſi generaliter proferatur, poſſit omnes illegitimos complecti, potiſſimùm & apud Hebræos, manzer: vocant enim ממזרים *mamzarim*, ſeu *manzeres*, omnes aliunde quàm ex legitimo matrimonio natos, quaſi מזרים *min zarim*, i. de alienis ſcilicet natos, de quibus ſic cautum in Exodo [a], לא יבא ממזר בקהל יהוה : גם דור עשירי לא יבא לו בקהל יהוה *lo iabo mamzer bikhal Iehoua, gam dor gnoſciri lo iabo lo bikhal Iehoua, i. non ingredietur manzer in eccleſiam domini, etiam decima generatione non ingredietur eccleſiam domini*, ſcilicet non fungetur miniſterio eccleſiaſtico: quod etiam ſtatutum poſteà iure pontificio [b]. Et certè quod pertinet ad pudicitiæ violationem, parum intereſt inter cōcubinam, & meretricē: vtrique enim peccatum eſt concubitus & turpitudo, neque quòd illa clam, hæc palàm [c] proſtituatur, delictum mutat, vt etiam Euripides ſcripſit [d],

20

> ὃ γὰρ ὃ μὴ καλὸν, ὅπεῖ ἐρη καλὸν,
> οὐδ' οἱ μὴ νομίμοι παῖδες, ματρὸς ὀλόχευμα
> μίασμα πατρός, id eſt,
> *Non enim quod per ſe non eſt honeſtum, poterit dici honeſtum.*
> *Neque liberi illegitimi honeſti matribus, ſed & patri*
> *Scelus & piaculum.*

Heraclidéſque Ponticus apud Plutarchum [e] commeminit legis Solonis, qua τοῖς ἐξ ἑτέρας γινομένοις, id eſt, *Spurijs non erat neceſſe nutrire patres: qui enim*, inquit, *in compreſſione mulieris decorum non ſeruat, non prolis, ſed libidinis cauſa eo ſe impelli apertè oſtendit.* Ariſtophanes Grammaticus in argumento Oedipi Tyranni Sophoclis, ſpurium dicit opprobrium fuiſſe Græcis, dum de Oedipo ſic ſcribit,

21

> *Corinthum vagus cùm liquiſſet Oedipus,*
> *Hoſpéſque paßim ab omnibus conuitio*
> *Inceſſeretur, quaſi foret ſpurius,*
> *Illegitimúſque incerto ſatus patre,*
> *Pythica ſcitatum venit oracula, &c.*

Maius tamen opprobrium in procreato fracto fœdere nuptiarum, qui Græcis, μοίχιος, vel μοιχίδιος, & μοιχαλίς. Adulterinus filius is nempe eſt, qui illegitimè procreatus ex ea, quæ nupta alteri eſt: vel ex eo, qui vxorem habet, & ex innupta, vel ex ambobus cum aliis coniunctis [f]. Bonifacius martyr ob iſtos concubitus illicitos valde iram Dei concitari, ſcribit regi Anglorum [g] ſeu Britanniæ, atque ideò prolem omnigenæ impietatis facilè inde naſci; cuius verba referam, *Si gens Anglorum, vt ab ipſis paganis*, inquit, *nobis etiam improperatur, ſpretis legalibus connubijs, adulterando & luxuriando ad inſtar Sodomiticæ gentis, fœdam vitam duxerit, de tali commixtione meretricum exiſtimandum eſt, degeneres populos, & ignobiles, & furentes libidine fore procreandos: & ad extremum vniuerſam plebem ad deteriora & ignobiliora vrgentem, & nouiſſimo nec bello ſeculari fortem, nec in fide ſtabilem, & nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem eſſe venturam. Sicut aliis gentibus Hiſpaniæ, & Prouinciæ, & Burgundionum populis contigit, quæ ſic à Deo recedentes fornicatæ ſunt: donec iudex talium criminum vltrices pœnas, per ignorantes leges Dei, etiam per Saracenos, venire & ſæuire permiſit; hæc ille.* Cui accedit Sapiens [h], dum ait, *Adulterorum filij in conſummatione erunt, & ab iniquo toro ſemen exterminabitur: & ſi longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & ſine honore erit nouiſſima ſenectus illorum, etſi celerius defuncti fuerint, non habebunt ſpem, neque in die cognitionis allocutionem. Nationes enim iniquæ, diræ ſunt conſummationis.* Dicitur & alibi [i], *Ad adulterorum filios paterna flagitia transire, & pro patribus puniendos.* Tales adulterini proculdubiò exiſtimantur, qui naſcuntur ex vxore abſente marito per duos vel plures annos continuos: vel ſi conſtet maritum cum vxore non concubuiſſe, infirmitate interueniente, vel alia cauſa, vel ſi ea valetudine paterfamil. fuit, vt generare non poſſet; vt ex Iuliani & Scæuolæ ſententia Vlpia

22

23

[a] Exod. 23.

[b] c. cùm in cunctis, c. 7. & c. innotuit, c. 20 de electio. lib. 3. Decre. tit. 6. c. et filij, c. pen. de fil. presbit.

[c] l. palàm, de rit. nup. l. 1. de concub. in 7.

[d] Eurip. in Phœniſſ. act. 3. verſ. 129.

[e] Plutar. in Solone.

[f] ca. nemo ſibi blandiatur, 32. q. 4. can. lex § adulterium, 36. q. 1.

[g] can. ſi gens Anglorum, 56. diſt. in Decreto Grat.

[h] Sapi. 3. & ca. dicat, 32. q. 4.

[i] Vrba. in can. pen. verſ. quod autem, 56. diſtin.

Vlpianus docet [a]. Quod si concubuerint simul aliquo tempore ante partum coniuges, ex quo verisimiliter generatio marito adscribi possit, etsi alterius interuenerit alieni viri coniunctio, pro filiis vt illo censeantur ma-
25 rito nati, & vt legitimi sint præsumitur [b]. Neque in horum præiudicium creditur matri profitenti se ex alio quàm marito eos concepisse, vt ait Scæuola [c]. Nec iuramentum matris delatum vel relatum, partui proficit, nec nocet, si iuretur ex aliquo prægnantem non esse [d]. Quinimo peregrè rediens, si inuenerit vxorem prægnantem, quæ ab alio conceperit, & non protestatus vel contestatus fuerit, antequam conueniret, eam non esse ex se prægnantem, certè partus nascitur illi suus, & cogitur partum agnoscere, vt filium, ex Senatusconsulto Pegasiano [e]: vel si is interim prægnante vxore moriatur, si statim non fuerint contestati qui excluso posthumo successuri
26 erant, non audiuntur ex Carboniano edicto [f]. Fieri tamen non potest, quin magna suspicio partus adulterini non sit, si mater sibi conscia moriens professa fuerit, nulla causa excandescens in odium mariti vel filiorum, sed pœnitentia sceleris & iniuriæ irrogatæ marito, ducta. Quanquam non soleat filio præiudicium ideo in successione patris putatiui fieri: eadémque suspicio maritorum, quòd ex se non sint liberi geniti, si illi prudentes & prouidi
27 sint, inter bonos & graues non exiguæ fidei est. Et proinde cùm Agis rex Lacedæmoniorum Agesilai frater, filium Leotychidem reliquisset, quem ille viuus non agnouerat, etsi eundem suum moriens fuisse dixisset, in regno habuit successorem Agesilaum fratrem vt proximiorem, prælatum Leotychidi, vt spurio, vt narrant historiographi [g]. Suspicabatur autem natum Leotychidem Agis ab Alcibiade procreatum: Ideo Plutarchus [h] eadē quæ Probus referens, addit, *Leotychides*, inquit, *puer anteà suspectus quidem erat Agidi, cùm autem se ad pedes ægrotantis patris abiecisset, & multas lachrimas profudisset, persuasit ei, vt se multis præsentibus filium pronunciaret.* Athenæus [i] quoque scribit, regis Agidis vxorem Timæam corruptam fuisse ab Alcibiade: verùm Pausanias [k] scribit, Agidi, mali genij impulsu hoc ei in mentem venisse, vt audientibus Ephoris, diceret se non putare Leotychidem filium
28 suum esse. Faceret pro filio postrema assertio paterna, etiam si anteà negasset filium, si pro legitimo habitus fuisset à vicinis, vel maiori parte eorum, etsi pater illum talem quoque nominasset: vtrumque enim requiritur [l]. Facit & assertio consentiens vtriusque parentis, quia negatur legitima proles contra filios, nisi aliundè doceri posset esse legitima: nam probatio præpo-
29 nitur illorum testimonio [m]. Illegitimi quoque censentur, qui nati sunt ex matrimonio contracto prohibente publicæ honestatis iustitia, & citra ecclesiæ permissionem, vt nec tanquam legitimi succedant, si patet scienter impedimentum [n]: alioquin si ignorantibus vtrisque parentibus impedimentum, vel altero illorum, accusatum non fuerit matrimonium, post eorum mortem proles non potest illegitima dici [o]. Quamuis hodie clandestina desponsatio in hoc impedimentum incidens alterutrius, hoc non operetur, nec ignorantia tunc excuset patris, quin proles sit illegitima, nisi reconciliatio accedat ecclesiæ & gratia [p]: quia fraus præsumitur, eò quòd clam factum sit [q]. Quòd si matrimonium fuerit ignoranter in facie & ritibus ecclesiæ initum, & separetur postmodum, filij geniti eo pendente, legitimi
30 habebuntur & fruentur priuilegiis legitimorum [r]. Illi etiam illegitimi, qui & incestuosi ex sanguine coniunctis in gradu prohibito nati sunt: vt nefarij, qui ex descendentibus & ascendentibus fœdissimè iunctis oriuntur: de quorū prohibita [s] coniunctione in impedimentis diximus. Quæritur autem, num nati 7. mense, 10 11. 12. 13. à morte maritorum legitimi sint & naturales: an verò in illis sit nothorum suspicio. Et de primo sic Paulus Iurisc. respondit, *Septimo mense nasci perfectum partum iam receptum est, propter authoritatem doctissimi viri Hippocratis: & ideò credendum est, eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus* est,

[a] Vlp. l. filium, l. 6. de his qui sunt sui vel alie. iur.
[b] d. l. filium, & l. quia semper, de in ius voc. in P. expresse Papin. l. defuncto, l. 11. § defunctu, ad l. Iul. de adul. P.
[c] Scæuo. l. pen. de probat. lib. 22. P. titul. 3.
[d] Vlp. l. 3. § pen. de iureiur. lib. 12. P. titul 2.
[e] Vlp. l. 1. § Iulianus & seq §§. de libe. agnosc. lib. 25. P. titul. 3.
[f] idem in l. 3. § quia Plautianum, eod titul. l. 1. § fin. de Carbon. edic. lib. 37. titul. 10. l. 3. § si mater, eod.
[g] Plutar. in Agide. Xenoph. libr. 3. rer. Græcar. Aemil. Probus, in vita Agesilaj.
[h] Plutar. in vita Agidis.
[i] Athe. lib. 13. c. 13.
[k] Pausan. in Laconic.
[l] c. per tuas, c. 10. & ibi gl. & Feli. de probatin. li. 2. Decre. titul 19. & ibi Panor. latè hoc examinat Guill. Bened. in ver. qua filium ex eo suscipiens, nume. 1. & seq. in 3. par. repetit c. Raynut.
[m] c. transmissæ, c. 3. & ibi Panor. & alij, qui fil. sint legit.
[n] Celesti. in c. referente, c. 1 n. eod.
[o] c. peruenit sane, c. 11. eod. c. perlatis, 8. & c. ex tenore, c. 13. eod. titu.
[p] c. cùm inhibitio, de clandesti. despons. gl. in fin. in c. referatur, qui fil. sint legit.
[q] l. fin. de rit. nupt.
[r] c. 2. & c. perlatum, qui fil. sint legit. [illegible]
[s] auth. ex complexu, de nupt. libe § fin. quib. mod. nat. ef. sic. sui.

est, iustum filium esse [a]. *Medici*, inquit Gellius [b], *& philosophi illustres de tempore humani partus quæsiuerunt*, πόσος ὁ τῆς τῶν ἀνθρώπων κυήσεως χρόνος: i. *quantum est hominis gestationis tempus. Et multa opinio est, eáque pro vero recepta, postquàm mulieris vterus conceperit semen, gigni hominem septimo rarenter, nunquam octauo, sæpe nono, sæpenumero decimo mense: eúmque esse gignendi hominem summum finem.* Dixit rarenter septimo gigni, quia septimo mense non nisi pridie, posteróue plenilunij die, aut interlunio concepti, nascuntur, secundum Plinium [c]. Qui & tradit [d], septimo mense genitis, sæpenumero foramina aurium & narium defuisse. Et Galenus [e] tradit in minori interuallo, quàm sit anni dimidium septimestres, partus vitales edi posse, negasse Hippocratem voluit. Explicat & Hippocratem Vlpianus, dum respondit secundum Hippocratis sententiam [f], posse nasci 182. die partum, id est, media parte anni eáq; nec integra, si consideremus annum vulgarem constantem 365. diebus & quadrante, vt bissextilis 366. perficitur, cùm tamen bis 182. reddant 364. dies. Sic Galenus iterum ait [g], *Nullas planè celerius notas parere 182. die cum dimidio, & quibusdam horis: vel post exactum quartum supra ducentesimum. Atque ego*, inquit, *vnam mulierem reperi, quæ centesimo & octuagesimo quarto die completo pepererit.* Porrò post decem menses mortis patris natum, non admitti ad legitimam hæreditatem, Vlpianus respondit [h]: illegitimum eum arbitratus. At posteà placuit, & in 10. 11. 12. & 13. mense legitimum nasci partum, vt suprà docuimus [l].

a Paul. l. septimo mense, l. 12. de sta. homi. lib. 1. P. titul. 5.
b Gell. lib. 3. c. 16.
c Plini. lib. 7. cap. 5.
d Plin. lib. 11. c. 37.
e Galen. libr. de septim. partu.
f Vlp. l. 3. §. 8. de suis & legit. hæred. P.
g Galen. d. li. de sept. par.
h l. 3. §. fin. d. tit. de suis & facit formula l. Gallus, de lib. & posthum.
l sup. lib. 9. c. 26. nume. 22. 23.

De filiis legitimatis, seu de legitimatione nothorum. Cap. 4.

Nouell. quib. mod. nat. eff. leg. & sui &c. in Auth. col. 5. tit. 1.
Quib. mod. nat. effic. sui, in Auth. coll. 7. tit. 1.
Qui filij sint leg. lib. 4. Decr. tit. 17.

1. *Nothi interdum digni, qui eximantur à nota illegitimorum.*
2. *Illegitimi esse desinunt, dum fiunt legitimi.*
3. *Legitimantur filij quatuor modis,*
   Oblatione curiæ,
   Si pater legitimos diceret,
   Per rescriptum principis,
   Per subsequens matrimonium.
4. *Adulterini & nefarij seu incestuosi filij, num legitimentur per subsequens matrimonium.*
5. *Legitimatio per rescriptum principis.*
6. *Filius spurius sacerdotis legitimari per rescriptum principis nequit.*

Caeterum interdum ita proficiunt bonis moribus & eruditione liberi nothi, vel aliis rebus, vt digni sint qui eximantur ab infami natiuitatis nota: sic enim apud Euripidem [k] arguit exemplo Peleus, 1

κεἰ τις νόθος πέφυκε, πολλάκις δέ τοι
ξηρὰ βαθεῖαν γῆν ἐνίκησε σπορὰ
νόθοι τε πολλοὶ γνησίων ἀμείνονες, id est,
Licet nothus sit, certè sæpenumero
Arida satio, fertile & pingue vincit solum,

k Eurip. in Androm. actu 3. vers. 90.

Multique

Multique spurij præstant legitimis.

Transeunt autem naturales illegitimi filij in legitimos suos, quando legitimi fiunt, dicuntúrque tunc legitimati. Quod fiebat quadruplici medio [a]: primùm, pro oblationem curiæ alicuius loci, si ipsi operas ipsi impendissent, vel illegitima curialibus nuberet [b]. Secundò, si illegitimum naturalem pater vocasset legitimum [c]. Tertiò, per subsequens matrimonium [d] cum concubina, ex qua liberi suscepti, initum: nisi aliud affinitatis vel alterius causæ impedimentum subsit. Quò fit, vt incestuosi & adulterini non possint per matrimonium matris eorum cum patre contractum legitimari, quia lex huiusmodi coniugia abominatur [e]. Quod tamen interpres glossator Ber [f]. intelligendum censet, si ea, cum qua adulterium committitur, sciuerit vxorem habere, nō autem si ignorauerit. Cui certè adstipulatur Innocentius iii. sum. Pont [g]. De nefariis autem & incestuosis spuriis, ne possint vllo modo legitimari sequēte matrimonio procul à dubio est, eò quòd, vt in impedimentis diximus, nullum possit in gradu prohibito recipi matrimonium iustum, si accusetur. Quòd si liberi nati sint ex matrimonio contracto in gradu prohibito, distinctio alia, quæ proximè in illegitimis distinguendis annotata est, adhibenda: neque ea ad spurios legitimandos per subsequens matrimonium pertinet, sed est alterius inspectionis. Quartò, legitimantur per rescriptum principis [h]: princeps enim qui in manu habet legum authoritatem, cui leges interpretari & abrogare licet [i], & potest gratiam præceptorum legum facere. Placuit tamen 6. cal. Aprilis 1562. Senatui Parisiensi, nullatenus regiis codicillis sacerdotis filium, iure legitimorum donari posse. Idem planè decretum regia sententia in eodem Senatu prolata 15. cal. Octob. 1573. triduo post fœlicem Poloni Regis in vrbem ingressum, teste Rhenato Chopino [k].

a glo. in c. transmissæ, qui fil. sint legit.

b §. quod verò, quib. mod. nat. effic. sui, § fin. de nupt apud Instit. l. 3. de nat. lib. C.

c §. si verò is qui, quib mod. nat. effic. sui.

d l. diui Constantini, & l. cùm quis, & l. nuper, de nat. lib. C. §. fin. de incest. nup coll. 2. in authen c. 1. & c tanta qui fil. sint legit.

e l Claudius, de his quib. vt indig. in P. c. cùm haberet, de eo qui duxit in matr. quàm prius polluet. per adult. ap. Greg.

f glo. in c. tanta, ad ver. aliam, qui fil. sint legit.

g Innoc. 3. in c. ex tenore c. 14. eod.

h §. si quis verò non habens filios, & §. fin. igitur, quib. mod. nat. effi. legi. § illud quib. mod. nat effic. sui coll. 7. in auth. c. per venerabilem, qui fil. sint legi.

i l. 1. & fin. de legib. C.

k Rhena. Chupi. lib. 1. de domanio Regis, titu. 11.

De filijs legitimis tantùm. Cap. 5.

1 *Legitimi tantùm filij, qui.*
2 *Legitimorum filiorum diuisio iure ciuili, in adoptatos & arrogatos.*
3 *Patres & filij secundum legem alij, & alij secundum carnem.*
4 *Filiatio iure diuino secundum similitudinem generationis pluribus modis dicitur, creatione, operatione, confirmatione, principio, imitatione, doctrina seu eruditione, catechismo, beneuolentia, honore, potestate, nutritione.*
5 *Filij dicti Dei, regeneratione Baptismatis, & qui à nobis in regeneratione suscipiuntur filij nostri lustrici, & ex confirmatione, & pœnitentia, spirituales filij.*

Illi legitimi tantùm illi dicuntur, qui à lege aliqua [l] in numerum filiorum naturalium probatorum iure rediguntur, & pro filiis habentur, etsi non sint: quando similitudo quædam cum naturalibus, vel æquale priuilegiū omnino vel ex parte datur. Quamobrem non natura, sed similitudine & participatione isti filij sunt. Et quia multiplex potest esse similitudo, sic & multiplex ea ratione filiorum appellatio iure diuino in sacris literis, & iure pontificio. Iure autem ciuili, adoptione & arrogatione tantùm recepta, quæ & aliis iuribus cognita est. Sic patres alij sunt secundum legem, alij secundum carnem, vt notat D. Hieronymus [m]. Et breuiter sacra pagina à similitudine ortus, quem generatione à patre trahimus, creationem nostram tribuit filiationi, vt sit is pater noster, qui nos creauit [n]: solet enim & scriptura sancta, id filium cuiusque rei vocare, quod ab eo factum seruatúmue est, vt Deus, pater cœli & terræ dicitur [o]. Sic filij Dei etiam Angeli mali, oratione dicti [p]. Et pater dicitur principium alicuius rei, *vt pater habitantium in ten-*

l l. legitima, de pact. in P.

m D. Hierony. in c. 2. Matthæi.

n Math. 23. Malac. 1. & 2. Sapi. 14. Esaig 63.

o Math. 11.

p Iob. 1.

torijs, Geneſeos 4. Et *Tubal pater canentium cithara*, eod. c. 4. Geneſ. Et à ſimilitudine, quòd filij vt plerumque imitantur ſubſtantiam & naturam parentum filius quoque dicitur alicuius, quod naturam illius imitatur: ita filij hominũ, pro hominibus [a]. *Fortes filij Deorum* [b], *filij Belial ſceleſti* [c]. A ſimilitudine quoque participationis ſubſtantiæ paternæ, qui erudiuntur doctrina aliqua ab aliquibus ſeu præceptoribus, vel gradu aliquo donantur, filij eorum dicũtur. Sic ſæpè Salomon quos erudit, in prouerbiis & alibi [d], filios vocat, ſæpéq; illa voce, *fili mi*, vtitur. Sic filij prophetarum, eorum diſcipuli dicti ſunt [e]. Et 1. Samuelis [f] dicitur præceptor pater ibi, *Quis eſt pater eorum? Et filij ſapientiæ iuſtorũ* [g]. Sic D. Paulus [h], *filioli, quos iterũ parturio, donec in vobis formetur Chriſtus.* Atque hac filioli nominatione ſæpe vtitur D. Ioannes [i]. Sic iura pontificia monent, per inſtructionem ad fidem ſeu catechiſmum contrahi filiationẽ, & cognationem ſpiritualem [k]. A paterna beneuolentia, quæ ſumma eſt, & dilecti ſummopere quoque filij dicuntur. Sic Iſraëlitæ peculiaris Dei populus, filij Dei dicti [l]. Ab honore, & ſeniores obſeruandi, vt patres [m], & à ſenioribus iuniores erudiendi, vt filij. Sic in Geneſi [n], filij Dei dicuntur illi qui inuocabant dominum, & honorem & obſequium cultus diuini offerebant. Sic amplectentibus fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti dedit Deus poteſtatem filios Dei fieri, qui non ex ſanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt [o]. Adoptióque hæc filiorum Dei [p]. Et ratione poteſtatis quæ in liberos eſt, filius interdum dicitur, id quod in alterius iure & poteſtate eſt indubiè, vt, *Filij mortis eſtis vos* [q], id eſt, addicti morti, vel ea digni. Ratione nutritionis, alumni filij, & quòd nutrit pater vel mater: vt filij maris dicti ab Oſea [r] piſces. Ratione generationis, quia Deus & Dominus noſter Ieſus Chriſtus per proprium ſanguinem lauit nos à peccatis noſtris, & eius applicatione per ſacramentum lauacri Baptiſmate renouamur [s], in nouum hominem [t], exuentes veterem: dicimur etiam filij Dei, fidẽ eius amplexi, & omnes fideles fratres in eodem patre Domino noſtro Ieſu Chriſto, renati ex aqua & ſpiritu ſancto. Quò fit, vt illi quos ex ſacro baptiſmate ſuſcipimus, quibus luſtrici ſumus parẽtes, filij dicãtur, & vulgò optimè filioli, vel luſtrici filij: cùm enim miniſterium illis hac in parte præbemus ſalutis & regenerationis, paterni nominis etiam efficimur participes, & naſcitur cognatio ſpiritualis [v]. Similiter & per ſacramentum confirmationis [x], ſi quidem à primo pabulo ſacrati ſalis vſque ad confirmationem contrahitur, vt dicunt ſummi Pontif. compaternitas [y]. Suidas adoptionem Chriſtianam dicit [z], quando ex ſacris fontibus ſuſcipitur. Pari modo filius filiáue ſpiritualis is eáue dicitur, quem, quámue quis exomologeſi vel ſacramento pœnitentiæ ſibi coniunxit [a]. 5

a Pſal. 8.
b Iob. 28.
c Iudi. 19. & 20. 1. Reg. 2. 1. Reg. 1. 2. Paral. 13.
d Prouerb. c. 6. Eccleſiaſt. c. 1. 2. 4. 31. 32. &c.
e 4. Reg. 4.
f c. 10.
g Eccleſiaſt. 3.
h Ad Galat. 4.
i D. Ioan. 1. Epi. c. 2. 3. 4. 5.
k c. contracto, c. 5. de cognat. ſpirit. libr. 4. Decreta. tit. 11. c. 2. eod. in 6. libr. 4. c. 1. can. in catechiſmo, de conſecra. diſtin. 4. can. ſi quis vnus, 30. q. 4.
l Deuter. c. 14. Eſaiæ, 1. Hiere. 31.
m 1. Timoth. 5.
n Geneſ. c. 8.
o D. Ioan. euang. c. 1.
p Ad Roma. c. 8. & 9. & ad Galat. 4. ad Ephe. 1. 1. D. Ioan. epiſt. c. 3.
q 1. Reg. c. 26.
r Oſeæ c. 31.
s D. Ioan. Euang. c. 3. D. Paul. ad Tit. 3.
t 3. D. Petri. 3.
u ad Epheſ. 1. & 4. ad Coloſſ. 3.
v c. 1. de cognat. ſpirit. lib. 4. ſex. Decreta. cap. 1. & tot. tit. libr. 4. Decret. tit. 11.
x c. 1. §. ex confirmatione, eod. in 6. ca. 1. 30. q. 1.
y Suidas, in verbo.
z ca. ad limina, §. fin. & can. omnes, 30. quæſt. 1.

De adoptione & arrogatione. Caput 6.

Lib. 1. Inſtitutio. tit. 11. Lib. 1. P. tit. 7. Lib. 8. C. tit. 48.

1. *Adoptio quid.*
2. *Filij fiunt adoptione, non fratres, aut alij proximi.*
3. *Filij adoptati prælati naturalibus.*
4. *Filiorum legitimorum ſeu adoptiuorum rationes, cur recepti. Filios cur relinquere noſtra intereſt.*
5. *Adoptio duplex, Adoptio & Arrogatio, & quid commune habeant.*
6. *Adoptare mulieres ſine gratia nequeunt.*
7. *Adoptare nequeunt, niſi qui generare poſſunt, & qui prohibeantur.*

Adoptiui

Adoptiui non sunt temporarij, sed perpetui.

8 *Sexagenarijs num adoptio liceat, & quare vetita.*

9 *Arrogatio quomodo fit. Arrogatio facta authoritate principis & rogatione populi, vnde arrogatio dicta.*

10 *Arrogandi per populum forma.*

11 *Arrogandi causas collegium pontificum dispiciebat.*

12 *Adoptio fiebat apud magistratum, penes quem esset legis actio.*

13 *Adoptio olim fiebat emancipationibus & manumissionibus pracedentibus, hodie minimè.*

14 *Arrogatio impuberis, curatoris eius assensum desiderat.*

15 *Adoptio quadruplici modo fiebat per principem, per legem curiatam, per pratorem seu magistratum, per testamentum.*

16 *Adoptare adoptariue qui possint.*

17 *Adoptatorum Casarum exempla.*

18 *Adoptare non potest, qui liberos proprios & naturales habet. Vtopia aliter quare.*

19 *Adoptare minorem suum tutor vel curator non potest.*

20 *Adoptabantur & filia apud Hebraos.*

21 *Arrogari nec arrogare potest fœmina, adoptari tamen: non autem adoptare potest iure Romano, aliter apud alios.*

22 *Adoptari vnus tantùm potest, & qui adoptari possunt.*

23 *Adoptati prasentia exigitur, & quando voluntas.*

24 *Arrogatio & adoptio transferunt in potestatem adoptantis adoptatum & suos.*

25 Εισποίητον *quem dixere Graci.*

26 *Adoptatis alia indebantur nomina retentis vel parumper illis immutatis.*

27 *Perdicum sagacitas in dignoscendis matribus.*

28 *Adoptandi inter Langobardos ritus.*

29 *Adoptio in Francia olim, & apud Hebraos & Gracos vsurpata.*

30 *Adoptati nunc in Gallia non succedunt, vt filij.*

Adoptati, & alumni quomodo differant.

1 ACtus legitimus adoptio dicitur [a], per quam in alienam familiam, vt ait Modestinus [b] & Gellius, [c] inque liberorũ locũ extranei sumuntur: idque vt Theophilus testatur [d], in solatiũ eorum qui liberos non habent. Finguntur enim liberi tantùm 2 adoptione, nõ autem fratres, vel alterius proximitatis cognatio, testibus Diocletiano & Maximiano [e]. Sic D. Ambrosius [f], *Aut natura filios suscipimus, aut electione: natura, casus est, in electione, iudicium. Magísque sine consensu patris in adoptandis offendimus, quàm in genitalibus filijs: quia genitales filios esse, ad naturam refertur: in adoptione dedecoris esse non nisi errori adscri-* 3 *bimus.* Et forsan ea ratione quòd præstantes tantùm in filios adoptabantur, adoptiuos præferẽdos esse naturalibus Hadrianus Cæsar persuasum habuit [g], atque Plinius Iunior [h]. Sic Theodericus rex Gotthorum, adoptans in filium regem Herulorum, inter cætera [i] scribit, *per arma posse fieri filium, grande inter gentes constat esse praconium: quia non est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnosci: ignaui autem esse nesciunt quos iudicia pepererunt: ij enim gratiam nõ de natura sed de solis meritis habent, quando animi vinculo obligantur extranei.* Horum legitimorum tantùm liberorum intuitu, & quando de naturalibus & legitimis ex matrimonio iusto conceptis agitur, qui ex matrimonio sunt, dicuntur na-4 turales: illi legitimi, adoptiui [k]. Adoptionis ratio multiplex, & eadem, quibus habere interest liberos naturales iustos, in quorum locum ij cooptantur: nempe vt habeamus successores certos, qui ideo nos obseruent, & curam nostri habeant, cæterorúmque insidias auertãt, vtque nomẽ familiæ posteris superesset. Sic & Isocrates in fine æginetici sermonis [l], *dignum est*, inquit, *legi succurrere, qua nobis filios adoptare licet, ac de nostris consultare rebus, reputantes apud*

a Lactus legitimi, de reg. iur.
b Modesti. l. 1. de adopt. libr. 1. P. titul. 7.
c Aul. Gell. lib. 5. c. 19.
d Theoph. lib. 1. institut. de adoptio.
e Diocle. & Maxim. haec apud, de hered. instit. lib. 6 C. titul. 24.
f D. Ambros. ad Sisinium.
g Dion vel Xiphill. in Adria.
h Plini. in Paneg. Traia.
i Libr. 4. episto. Cassiod. varia. epist. 2.
k § 1. de legi. agn. success. l. fi. de his qui sunt sui vel alie. iur. § minus, de hered. quæ ab int. defer. l. adoptiuum, l. 3. de in ius voc. in P. l. si pater, l. 29. & l. nam potest, 33. de adoptio. in P. cum simil. lib.
l orat. 23.

apud nos quod desertũ nominibus [a] *puerorum loco sit lex huiusmodi: propter hanc enim agnati, ac nullo se sanguinis gradu respicientes, magis inter se mutuò curantur.* Adoptio duplex, adoptio simpliciter, & arrogatio: adoptantur filijfami. arrogantur qui sui iuris sunt [a]. Hoc vtrisque commune, vt in potestatem eorum, à quibus adoptantur vel arrogantur, & in familiam transeant [b], fiántque sui: nisi hodie dentur in adoptionem extraneo ex constitutione Iustiniani [c], & in locum liberorum, quos suscipere possent, veniant. **6** Primùm autem, nempe potestatis causa, prohibet, ne mulieres adoptare possent iure communi [d], nisi ex gratia principis: quia in potestate liberos non haberent [e], nec suos [f]. **7** Alterum verò vetat, ne & viri quoque, quibus impossibile per rerum naturam ducitur suscipere liberos, adoptare possint, néue ad tempus fiat adoptio, ne filius sit temporalis [g]. Naturam enim adoptio imitatur [h]. Quamobrem minor maiorem, vel æqualem sibi ætate non adoptat [i]: pro nostro enim, & impossibile est id natura. Pari modo qui vitio incurabili, seu morbo detinentur, vt sanari non contingat, quo inhibeatur vxorem ducere & generare, nec adoptare quoque possunt, veluti castrati: qui autem generare quidem morbo non possunt, verùm contingit aliquando eo morbo liberari, & saltem potentia habiles ad generationem esse possunt, vt & steriles & spadones, iisdem & permittitur adoptio [k]. Et qui vxores non habent, habere tamen possint, si velint [l]. **8** Sic de sexagenariis placuit, quorum ætas ad liberos procreandos lege Papia, vt anteà diximus [m], inutilis habebatur [n]. Et Aristoteles [o] post quinquagesimum quintum aut circiter annum derelinquere debere dixit in aperto procreandi studium, ac de cætero vel sanitatis vel alterius huiusmodi causa concubitum facere videri. Sexagenariis itaque adoptandi liberos erat facultas: qui autem intra ætatem eam essent, non vtique adoptare licebat, sed illis iubebatur potius liberorum procreationi vacare, nisi forsan mores vel valetudo prohiberet, vt ait Vlpianus [p]. Sic Cicero pro domo sua, *Quod est, pontifices, ius adoptionis? nempe vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit, & quum potuerit, sit expertus.* **9** Arrogatio, id est, adoptio eorum quæ sui iuris sunt, authoritate tantùm principali interueniente, iure ciuili fit, scilicet rescripto principis [q] cum causæ inquisitione, num honesta ea vel turpis adoptãdi occasio [r]: etsi de impubere arrogando agatur, adhibita sufficienti cautione [s], de bonis restituendis, si impubes moreretur, iis quibus obuentura essent, si arrogatus non fuisset: vel eidẽ ipsi si eum emanciparet, item de non exhæredando [t]. **10** Et factam arrogationem per populum Gellius testatur [v], & ideo arrogationem, quòd per populi rogationẽ fieret, dictam, per hæc verba, *Velitis, iubeatis, vti L. Valerius, L. Titio tam iure legéque filius siet, quàm si ex eo patre, matréque familias eius natus esset: vtique ei vitæ necisque in eum potestas siet: vti pariẽdo filio est: hoc ita, vt dixi, ita vos Quirites rogo.* **11** Fiebat autem lege Curiata in comitiis arbitris pontificibus: collegium namque pontificum causas arrogandi dispiciebat, & approbabat, vel reprobabat, vt ex Cornelio Tac [x]. apparet, dũ de Galba adoptare volente Pisonem agit, & ex Cicerone [y] constat. Monebatur autẽ populus per trinundinũ, de quibus futura essent comitia, vt innuit Cicero [z], videndus Gruchius [a]. **12** Adoptio autem fiebat apud magistratum, penes quem esset legis actio [b]. **13** Adoptionem præibant more antiquo emancipationes tres, & duæ manumissiones, quæ postmodum sublatæ sunt, & statutum sufficere pro adoptionis solemnitate adire competentem iudicem, & ex voluntate patris naturalis dantis in adoptionem, & accipientis, & adoptari, fieri [c]: non autem agnatorum adoptati assensus exigitur [d]. **14** Si tamen impubes vel minor in arrogationem se det, certè curatoris authoritatem exigi, etsi anteà contrarie iure seruaretur, placuit [e]. **15** Cæterùm & auguror, alio quoque modo apud Romanos factam fuisse adoptionem, quàm per legem curiatam, per prætorem, & magistratum; nempe per testamentum, si tamen verum sit, quod scribit Suetonius in Tiberio, c. 6. fuisse testamento adoptatum à M. Gallio

a Modesti. l. 1. de adoptio. in P. §. 1. eod. ap. Iustinia.
b § 1. de adoptio.
c § sed hodie, de adopti. l. cùm in adoptiuis, l. 10. eod. C.
d §. fœminæ, de adopt. ap. Iustinia. l. 5. C. eod. l. nam & si fœminæ, l. 21. eod. in P. l. si suspecta, l. 29. §. nec absens, de inoff. testam. P.
e §. cæteri, de hæred. qual. & diff. ap. Iustinia. d. § fœminæ, & l. 4. § ad testamẽto, de bon. posse. cont. tab.
f Caius, l. nulla, l. 13. de suis & leg. hæred. P.
g Pau. l. si tibi filius, l. 34. de adoptio. P.
h §. minores eod. l. si paterfamilias, l. 15. §. fin. & l. adoptiuo rum, l. 16. eod. P.
i §. minorẽ de adop. l. arrogatu patre, l. 40. §. non tantùm, eod.
k l. 2. §. illud, eod. P. l. arrogatio, § fin. eod. § sed & illud, eod. l. si serua. §. si spadoni, de iur. dot. in P.
l Paul. l. & qui vxores, l. 30. de adop. P.
m in rationibus nuptia.
n l. pen. C. de nupt.
o Aristo. lib. 7. politicorum. c. 16.
p Vlp. l. si paterfamilias, l. 15. § in arrogationibus, de adoptio. in P. l. nec ei, l. 17. §. testam. eod.
q l. 2. & l. arrogationes, l. 6. eod. C. Caius l. 2. eod. P. § adoptio, & §. cum autem impuberes, eod. titu. apud Iustinia.
r d. §. cùm autem, l. nec ei, l. 17. §. eorũ, de adoptio. in P. l. 2. C. eod. Gellius, lib. 5. c. 19.
s Marc. l. non enim, l. 18. & l. hæc autẽ cautio, l. 20. l. his verbis, l. 19. de adop. d. §. cùm autem.
t d. §. cùm autem impuberes, & d. l. 2. C. eod.
v Gell. lib. 5. c. 19.
x Tac. lib. 17.
y Cic. pro domo sua.
z Cic. cont. Rullum
a lib. 3. de comitiis Romano. c. 4
b l. 2. 3. 4. de adop. P. l. 1. C. eod. & prox. cita. iurib.
c Iustin. l. 1. in l. fin. C. eod. l. in adoptionibus, l. 5. eod. P.
d Cels. l. cùm adoptio, l. 7. de adopt.
e l. fin. de autho. præst. C. Mode. l. quod nec curatoris, l. 8. de adopt. in P. §. 2. quib. mod. tut. finit.

Gallio Senatore. Adoptari possunt & adoptare, quibus specialiter non prohibetur, lege vel natura [a], filij, nepotes, extranei [b], & in locum filiorum, & 17 in locum nepotum [c], etiam si filios qui adoptat nō habeat [d]. Coccius Nerua Cæsar M. Vlpium Traianū adoptauit extraneum à se, móxque in curia Cæsarem designauit, vt ait Xiphilinus ex Dione in Coccio Nerua. Sic Adrianus adoptatus à Traiano [e] post mortē Neruæ. Et Adrianus successorē sibi delegit Antoninum: sed cùm illi nulla virilis stirps fieret, Cōmodi filium adoptauit, adiuncto etiam M. Anuio Vero, qui antè Catilius dicebatur [f]. Demúmque mortuo Vero Cæsare, rursum adoptauit Adrianus Arriū Antoniū, qui posteà pius dictus est, eadem lege, vt idem sibi duos adoptaret anniū Verum, & M. Antonium, teste Spartiano & Capitolino [g]. Iulius Cæsar adoptauit Octauiū 18 ex Actia nepotem, cùm liberos non haberet, cúmque hæredem imperij & fortunarum instituit, vt scribit Dion [h]: Qui liberos habet naturales & legitimos, non potest adoptare [i], ne quis cōtemptis suis alienos, vt curruca auis, educet: cùm liberorum solatium hoc iure tantùm ciuili resarciatur. Etsi apud Vtopienses alia causa adoptandi sit: nam apud illos, qui aliam artem, quàm paternam addiscere vellet, dabatur in adoptionem illius familiæ, qui artem 19 illam appetitam exerceret, vt narrat Thomas Morus [k]. Vetatur tutori & 20 curatori adoptare suum minorē 25. annis, ne rationes intercipiat [l]. Adopta- 21 bāt sibi & Hebræi filias, vt Mardocheus Hester filiam fratris sui [m]. Sed iure prohibetur, ne arrogetur fœmina, nisi per gratiam principis, néue arroget [n]: adoptari tamen potest [o], adoptare autem non iure Romano. Etsi apud Aegyptios longè aliter receptum fuisse constet, exemplo filiæ Pharaonis, quæ adoptauit Mosen in filium [p]: hanc filiam nonnulli tradunt dictam fuisse Thermutim. Refert tamen Arrianus [q], Adamam Cariæ reginam adoptasse Alexandrum Magnum, neque eum filij nomen aspernatum. Vt & Neapolitani regni regina post obitum fratris Ladislai, Iacobo Borbonio Marchiæ comiti nupta, dissidio cum marito orto, nec liberos habens, Tarraconēsium regem Alphonsum primùm adoptauit: hócque abdicato, posteà Ludouicum Andegauensem tertium Secundi filiū [r]. Græci autem in hoc Romanis similes, sic enim ait Isæus Græcus, *Μητρὸς δὲ οὐδεὶς ἐστιν ἐκποίητος ἀλλ᾽ ὁμοίως ὑπάρχει τὴν αὐτὴν εἶναι μητέρα, ἐάν τε ἐν τῷ πατρῴῳ μένῃ τις οἴκῳ, ἐάν τ᾽ ἐκποιηθῇ*, i. *à matre nullus per adoptionem alienus esse potest, neque matrem habere potest, nisi propriam siue* 22 *in gentilitate maneat, siue inde migret.* Sed nec quis plures arrogare potest, nisi ex iusta causa, vt si diues valdè: non libertum alienum, non maiorem minor, vt notat Vlpianus [s]. Suum libertum potest [t], & in seruitute à se genitum, ita tamen vt libertus non ingenuus fiat [v]; nisi natalibus restituatur, quod 23 fieri solebat per principem [x]. Non potest vel arrogari absens, vel dissentiens [y], quamuis in adoptione voluntas non admodum perpetuò exigatur, si adoptādus infans sit [z]. Sicut Octauianus Cæsar, metuēs insidias, adoptauit Lucium statim natū, & Caium fratres, filios Agrippæ & sororis suæ, vt author 24 Dion [a]. Natura arrogationis illa, vt quando quis adoptatur, non tantùm is in potestatem transeat adoptantis [b], sed & qui filij ei sunt, quósque in sua habet potestate, tanquam nepotes [c]. Siquidem qui non est suæ potestatis, alios in potestate sua habere non dicitur [d]. Sic natus ex adoptiuo, adoptiui locum obtinet [e]. Sic apud Cornel. Tacitum [f], Galba apprehensa manu Pisonis in hunc modum locutus fertur, *Si te priuatus lege curiata apud pontifices, vt moris est, adoptarem, & mihi egregium erat, tum Pompei & M. Crassi sobolem in penates meos* 25 *adscribere.* Græci eum, qui omnino in alterius familiam transibat, dixêre, teste 26 Suida, ἐκποίητον, id est, à familia sua abalienatum, datum εἰς ποίησιν. Nam & institutum antiquum erat, vt adoptatus ab adoptante acciperet appellationem, nomen tamen eorum quæ prius gesserat aliquod, aliter paulò formatum gestaret: vt Octauius anteà adoptatus à Iulio Cæsare, dictus est Caius Iulius Cæsar Octauianus, teste Dione Cassio [g]. Neque enim per

a l. etiam cæcus, l. 9. l. adoptio, l. 36. de adopt.
b Paul. l. cùm nepos, l. 6. & l. si is qui filium, l. 31. Vlpia. l. qui liberatus, l. 12 eod. P. § & tam filium, eod. ap. Iustiniā.
c Paul. l. adoptare, 37. & Pompo. l. adoptiones, l. 41. Procul. l. si is qui, de adopt. Vlp. l. si arrogator, l. 22. in fine, eod. titu.
d d. l. adoptare, l. 37. eod. §. licet, eod.
e Xiphili. in Traiano, & Aelius Spart. in eod.
f Xiphil. in Adriano, & Spart. in Vero.
g Spart. in Adriano, & Iul. Capit. in Antoni. Pio.
h Dion Cass. lib. 44. & 45. histor.
i Vlp. d. l. nec ei, l. 17. §. præterea, de adopt. in P. l. 3. C. eod.
k Thomas Morus, li. 2. Vtopiæ.
l Vlp. d. l. nec ei.
m Ester, c. 2.
n l. mulierem, C. de adopt. l. nam & fœminæ, l. 21. eod. in P. §. fœminæ, eod. ap. Iustinia.
o Vlp. in tit. ex corp. Iur. titu. 8.
p Exod. c. 2.
q Arria. lib. 1. de expedit. Alexand.
r Paul. Aemyl. libr. 10. histor. Franco. in Carolo 6.
s Vlp. l. si paterfa. l. 15. §. fin. de adopt.
t l. secundum, de ritu nupt. l. fin. de stat. homi.
v l. fi. de adopt. in P.
x Marc. l. 2. de natal. restit. lib. 40. P. tit. 11.
y Vlpia. l. neque absens, l. 24. & l. post mortem, §. fin. de adopt. Celsus, l. in adoptionibus, l. 5. eod.
z Modest. l. etiā infantem, l. 42. de adoptio.
a Dion Cass. lib. 54.
b l. 12. de adopt. P. §. 2. eod. apud Iustin. Vlp. in titulis, titu. 8. C. 1.
c §. illud proprium, eod l. si paterfa. in princ. eod. in P. & l. arrogato, l. 40. eod.
d l. si euenerit, ad l. Iul. de adulter. in P.
e Iulia. l. ex adoptiuo, l. 27. de adoptio. in P.
f Cor. Tac. libr. 17.
g Dion Cass. libr. 46. histo. Roma.

adoptionem dignitatem quis amittit pristinam, sed augetur [a], non patria, non ius originis amittuntur [b]. Atque iure codicis, in adoptionem extraneo datus, retinet iura patris naturalis [c], & alia coniungit: neque enim ciuilis ratio vel fictio, quod iuris sanguinis est, immutare potest [d]. Quod & in brutis relucet, si quidem id verum est, quod Theodericus Gotthorum rex Symmarcho scribens ait [e], Perdicibus hunc esse morem, oua perdita per alterius matris damna resarcire, vt adoptione alienæ sobolis, incommoda suæ reparent orbitatis: verùm nati mox vbi fiduciam habere cœperint ambulandi, in campos exeuntes cum matre, vt fuerint materna voce commoniti, ouorum suorum genitricem potius petunt, quamuis ab alia furtiuis fœtibus educentur. 27

28 Inter Langobardos seu Insubtes olim quoque adoptandi obtinuit mos sed paulò diuerso ritu, quàm Romanis esset, nempe detonsione capilli facta adoptati per eum, qui adoptaret: vt planum fit ex verbis Pauli Diaconi [f], quæ huiusmodi sunt. *Circa hæc tempora Carolus Pipini filius Francorum rex, filium suum ad Luithprandum regem Langobardorum misit, vt eius iuxta morem capillum susciperet, qui ei cæsariem incidens effectus pater est, multisque regijs muneribus donatum genitori remisit.*

29 Neque enim aliquando Franci ignorarunt vsum adoptionis, sicuti liquet ex eo quod Tritemmius [g] referat, quòd Clodouei anno 7. Sigibertus rex Galliarum in Austrasia filius Dagoberti anno domini 652. adoptauit Hildericum filium Grimualdi Maioris Domus, in filium & regni successorem. Hebræi quoque antiqui, & posteri adoptione vsi sunt, vt legimus apud Iosephum [h] Abrahamum adoptasse sibi in filium, natum ex fratre suo Aaramo & germanũ vxoris suæ Saræ. Apud Assyrios etiam adoptandi antiquissimum fuisse morem tradit Berosus [i], loquens de tertio rege Babyloniæ Nino. Eadem tempestate Dionysius Hammonis filius, armis sumptis Regam & Camesenum regno paterno pellens, & secum Osirim retinẽs, in filiúmque adoptans, eum à patre suo Hammonem Iouem cognominauit, vti à magistro Olympo Olympicum, eique totius Aegypti regnum tradidit. Eodem anno virgo Pallas apud Tritonidem lacum infantula exposita, ab eodem Dionysio Ioue Lybico etiam cognominato adoptata in filiam fuit, quæ omnem militiam prima Lybicos docuit. Inter Græcos & receptam monet Plutarchus [k], dum ait à Pandide Aegeum, ab Aegeo Theseum, vnde ei nomen, adoptatum. Et lex extat Platonis [l], vt qui plures liberos haberet, vno retento non habentibus alios in adoptionẽ daret.

30 In Gallia tamen, inquit Masuerius [m], filij adoptiui non succedunt adoptantibus quod & firmat Guillel. Benedictus [n], Tiraquellus quoque [o], qui & illis non competere ius retractus gentilitij tradit. Quamuis vt extranei, si instituantur, possint succedere, non enim prohibitum est [p] extraneum hæredem facere.

31 Cæterùm hodie non vtimur iure hoc adoptionis, neque quòd quis nutriat alienos liberos, erudiat, foueátque vt suos, ideo pater eorum vel illi filij dicuntur. Fuit enim & semper etiam tum, cùm adoptio frequens, inter adoptatum & alumnum discrimen: si quidem adoptatum vel instituere vel exhæredare, vt filium, necesse erat, & legitimam ex lege relinquere saltem [q]: at in alumno, quantumuis quis promiserit, vt filium habere, idipsum non est necessarium [r]. Neque inhibitæ sunt nuptiæ cum alumna [s], cùm tamen cum adoptiua filia prohiberentur [t].

[a] l. per adoptionem, de adoptio. P.
[b] l. in adoptionem, in 1. C. eod.
[c] l. cũ in adoptiuis, C. de adopt § sed hodie, eod. ap. Iustin.
[d] l. iura sanguinis, de reg. iur. in P. l. ius agnationis, de pac. in P. l. eas, de cap. dimi. § fin. de sor. natur. cum similibus.
[e] Cassiod. lib. 2. variar. epistol.
[f] Paul. Diac. lib. 6. de gest. Langobard. c. 15.
[g] Tritemmius, libr. breuia annal. Frãc. in rege 38.
[h] Iosep. 1. antiq. cap. 15.
[i] Beros. lib. 5. desolationis eadem fere me apud Diod. Sicul. lib. 4. Biblioth.
[k] Plut in vit. Thes.
[l] Plato, lib. 9. de legib.
[m] Masuer. in titul. de probatio. § item si defunctus.
[n] Guill. Bened. in repet. cap. Raynut in verb. & vxo nomi. decis. 5. num. 197.
[o] Tiraq tract. de retract. glo. 3 § 1.
[p] l. extraneũ, de hæred. instit. C. § fin. eod. titul. ap. Iustinia.
[q] l. si arrogator, de adopt in P. l. si quis cùm filium, de verb. oblig in P.
[r] l. si quis alumnam suam, l. 26. de nup. lib. 5. C. titul. 4. §. eodẽ, qui. matrim. non lic.
[s] §. & hac adeo, de nupt. ap. Iustinia.

De

DE PERSONIS SVI VEL ALIENI IVRIS.

LIBER XI.

De libertate & seruitute in genere. Caput I.

1 Continuatio libri,& quòd
Vnum genus hominum omnium, natura.
2 Hominum diuisio in liberos, seruos, ingenuos, libertinos,& qui.
3 Libertas quid.
4 Seruitus duplex, corporis & animi.
5 Vis cogit, & ei resistere licet.
6 Captos occidere licet, sed humanius actum, vitam conseruando eisdem.
Seruitus quomodo iuris & iurisgentium sit. eod.
7 Seruitus quomodo contra naturam, sed non contra ius naturale.
8 Ius naturale quomodo dicendum immutabile.
9 Ius ciuile,& naturale esse,& quomodo.
10 Seruitus iuris gentium,& iuris ciuilis quomodo.
11 Serui fiunt,& nascuntur.
12 Seruus impius, qui se ob pretium venundari passus est.
13 Seruituti mors praeponenda, & exempla eorum, qui mori elegerunt potius, quàm seruire.
14 Libertas inaestimabilis res, nihilque infaelicius seruitute.
15 Ius dominandi in seruos quibus rationibus probet Aristoteles.
16 Serui & liberi quidam natura, quidam ciuili iure:& vtile seruire aliquibus.
17 Libertatis frenum non est iure prohibitum.
Libertas vera, obedire benè praecipientibus,& legi. eod.
18 Dominatio & seruitus, in liberis personis potestas dicitur.

1 SVPERIORIBVS libris personas, veluti nascentes & ex prima origine, satis distingui admonuimus: nunc postulat ordo, vt easdem veluti natas, per accidentia, quae extrinsecus accidunt, perpēdamus: ex quibus status illarum naturalis iure gentium, vel ciuili, vel imminuitur vel impeditur. Itaque omnium hominum vna & eadem nascendi & moriendi conditio [a] naturalis, ratione quoque status naturalis, vnum & idem erit genus, quod aliud nomē ab initio proprium 2 non habebat. Quando autem cœpit ille status subiici, cœperunt distingui etiam ex accidente illo, aliis nominibus homines generaliter: nempe, vt qui statu suo pro nutu vti non possent, dicerentur serui: qui verò non fuerunt de sua dignitate deiecti liberi. Sic apparuit libertas vt naturalis, quia prior & antiquior, eò quòd ipsi repugnare cœpit: & quia quidam dehinc ex

[a] Sapient. 9.

seruitute: restituit sunt in libertatem, quidam autem nunquam seruierunt, facta sunt tria genera hominũ,& totidem generales appellationes: aliique ingenui dicti qui nunquã seruierunt, nec eorum parentes: alij serui, qui seruiũt: alij liberti, id est, liberati, relati ad patronos: vel ad ingenuos libertini, quibus oppressa per seruitutem libertas, restituta est [a]. Verùm libertis nota & macula quædam inter ingenuos remanet, vt pote ob receptum beneficium, illis à quo acceperint, nempe patronis & eorum successoribus valdè deuinctis. Vt Horatius de se dixerit ideo [b],

Quem rodunt omnes libertino patre natum,

Cognoscimus autem ex finitione libertatis, & ex eius substantia, seruitutis & libertorum conditionem, & qualis sit. Concipitur porrò illa à Florentino Iurisconsulto [c], & in iuris ciuilis institutionibus [d], his verbis: *Libertas est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur.* 3 Iuuenalis liberum existimare videtur etiam eum tantùm, qui suo arbitrio viuit [e],

Tu tibi, inquit, liber homo, & regis conuiua videris.

Sic Cicero [f] libertatis proprium ait, viuere vt velis. Item Aristoteli [g] videtur libertas esse, τὸ ζῆν ὡς τις βούλεται. Plutarchus [h] quoq; veræ vitæ liberum iudicium & liberam actionem esse dixit. Et Persius,

An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam
Cui licet vt voluit?

Et Cicero [i], Tabella dat eam libertatem populo, vt quod velint, faciant. 4 Verba reliqua finitionis, nisi quod vi aut iure prohibeatur, ostendunt à quo libertas illa minuitur, vel opprimatur, duplicémque seruitutem corporis & animi: vis quippe in corpore in externis, prohibitio autem iuris animum potissimùm cogit. Vis est maioris rei impetus, qui repelli, vel saltem ex arbitrio, vel commodè non potest [k]. Et Vlpiano [l] vis necessitas est, contraria alicuius voluntati. Quamobrem capti in bello vi, amittunt vsum seruitutis: 5 coguntur enim, & vt ait Virgilius [m],

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Qui enim nobis vim inferunt, possunt iure naturæ vi repelli [n]: qui mortem moliuntur nobis, vt morte afficiantur digni sunt [o]. Et vt ait Ouidius [p],

Iudice me, fraus est concessa refellere fraudem;
Armáque in armatos sumere iura sinunt.

Quò factũ est, vt captiuos occidere hostes liceret: tamen humanitate Cæ- 6 sarum, & eorum qui cœperant, vita donati [q]. Nam vt dicebat Pyrrhus [r],

Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Et nos parcere æquum est.

Ita iuris gentium dicta fuit seruitus [s], gentium inquam quia humanitate illa ferè omnes gentes vti soleant: at iuris, quòd iustum certè & æquum est, vt ei qui potuit vitam adimere, vitæ fructus & operas debeas. Sic enim, 7 contra naturam quidem libertatis est seruitus [t], quia natura liberi nascimur [v], sed non est contra ius naturale: nam qui abutitur sibi concessa potestate, indignus est ea, & priuari debet [x]. Neque naturalia omnia quæ sunt, incorruptibilia vel immutabilia sunt. Quinimo, sicut naturale est nasci: sic contrariis aduenientibus causis, naturale est per easdẽ causas corrumpi [y]. 8 Atq; in iure naturali & illud obseruo, ius naturale esse immutabile [z], quãdiu ius remanet, hoc est, quandiu iustũ illud naturale habet rationes & æquitatem, quibus iustum dicitur: verumtamen & mutabile erit, quando subductis columnis rationis & æquitatis, iustũ dissoluitur. Quòd accidit, quando rationes, quæ æquum statuebat, aliis subortis causis nouis, incipiunt minui, & superantur alia maiori æquitate: vt si quod anteà proderat, alio adminiculo incipiat esse nociuum & perniciosum [a]: vel si mali exempli fiat, veluti dum

[a] Vlp. in l. manumissiones, l. 4. de iust. & iur. lib. 1 P. titu. 1. §. ius autem gentium, de iur. nat. ap. Iustinia. lib. 1. § 3. de liberti §. de iur. person. Martian. l. & si suorum, l. 5. de stat. hom. libr. 1. P. titul. 5.
[b] Horat. libe. 1. sermo. Saty. 6.
[c] Florẽt. l. libertas, de sta. homi. lib. 1. P. titu. 5.
[d] §. libertas, de iur. persu.
[e] Iuuen. Saty. 5.
[f] Cice. 1. offi. & in Parrit.
[g] Aristot. 6. Politic. cap. 2.
[h] Plu. περὶ τοῦ ἀκούειν.
[i] Cice. pro Plancio.
[k] l. 2. de eo quod met. cau. in P.
[l] Vlp. l. 1. eod. titul.
[m] Virgil. 2. Aeneid. 2.
[n] Florẽt. l. 3. de iust. & iur. P. §. cum arie tes, si quadrup. Paup. fec. dic. § qui cum aliter, ad leg. Aquil. in P. l. 1. §. v in vi, de vi & vi armat. lib. 4. P. titu. 2.
[o] Caius, l. 4. ad leg. aquil. in P. l. 1. & 2. quan. lice. vnicui. sine iudi. se vendic. in P. cum similib.
[p] Ouid. 3. de arte.
[q] §. serui autem, de iur. person. l. libertas § fin. de sta. homi.
[r] apud Cice. 1. offic.
[s] can. ius gentium, 1. distin. l. manumissiones, l. 4. de iust. & iur. P. l. si id quod, l. 64. de condit. indeb. libr. 12. P. titu. 6. § seruitus autem est, de iur. person. l. libertas, l. 4. §. seruitus, de stat. homi. § ius autem gentiũ, de iur. natur.
[t] d. l. libertas §. seruitus, de sta. hom. & d. §. seruitus, de iur. pers. cum similib.
[v] § ius autem gentiũ, de iur. natur. l. manumissiones, de iust. & iur. P.
[x] ca. priuilegium, 11. q. 3. ca. posteaquã, §. his ita, 24. q. fin. ca. vbi ista, & can. gesta, 84. dist. Inno. 3. in c. tuarum, c. 31. de priuileg. lib. 5. Decreta. titu. 33. Lauxitium, de minor.
[y] l. nihil tam naturale, de regu. iur. P. l. 1. cod. titu. ap. Gregu.
[z] §. sed naturalia, de iur. nat. gen. & ciu.
[a] Alex. 3. in c. dilecti filij, c. 8. & c. suggestũ, c. 9. de decim. lib. 3. Decret. titu. 3. c. quid per nouale, de verbo. signif.

dum Ezechias comminuit serpentem æneum [a], qui anteà summæ venera-
9 tionis fuerat [b], quia in idololatriam inciderat populus. Sic ciuilis ratio,
iura naturalia non corrumpit: at naturalis alia opposita, si maior, & tollit, &
corrumpit [c]. Quemadmodum etiam & ciuilis ratio, quæ naturalem habet
causam, ferè semper comitem. Ratio enim vix dici potest, quæ natura-
lis non sit, quæ tamen non semper quod naturæ communi congruit omni-
um considerat, sed aliquando tantùm societatis alicuius ciuilis causam, vtq;
commodiùs alicuius vita instituatur, habita ratione morum præsentis loci, &
eius quod ibi sæpius, quàm alibi communiter inter homines contingit.
Indéque ius ciuile, quod proprium cuiusque ciuitatis, hoc est, quod maximè
conformatum est ritibus, & moribus receptis in ciuitate, partim cum iure
naturæ consentit [d], veluti cum fermento æquitatis, & iustitiæ & iuris, vnde
tantùm iustum: nec tamen per omnia ei inseruit, id est, non omnino secun-
dum vniuersalem æquitatem naturalem statuit. Necessitas quippè socie-
tatum, interdum iubet ab ea æquitate deflectere, vt propter frequentiam
criminum, augeri pœnas, aut propter mores sæuiores, & barbaros duriùs sta-
tui: interdum contraria causa minui, & aliter hîc expedit, aliter alibi le-
ges temperare. Quæ omnia tamen, etsi diuersa in locis diuersis & con-
traria, iusta nihilominus sunt & æqua: sed diuersa ratione, & secundum
quid, non secundum generalem considerationem iuris naturæ in abstracto,
sed secundum ius naturale in concreto, hoc est, pro conuenientia sub-
iecti, cui nomotheta iustum præscribit. Vt non dubitem ius naturale
& in iure ciuili esse, verùm in illo concreto appellationem ciuilis domi-
nari. Et tamen si sanctiones ciuiles non sint consonæ rationi, ius non fa-
ciunt, quantumuis ita nominentur, sed corruptelam: si autem consentiant
cum ratione, cùm ea naturalis sit, ius quoque ciuile, & naturale hoc modo
erit, & in concreto dici poterit, & ratione contractionis ad illam vel
10 illam ciuitatem, ius natnrale & ciuile quoque. Ea ratione seruitus & iuris
gentium est, & iuris ciuilis, nec contrariari hanc iuri naturali, sicuti ali-
qui absolutè perperàm rati sunt, arbitror: ratio enim naturalis recipit,
sui esse defensorem, vimque repellere [e], & aduersum nocentes, bellum,
vt ad bona cogantur, iustè & ritè mouere [f]. Recipit quoque humanitatem,
recipit & beneficiorum retributionem [g]: recipiet igitur ex istis natam ser-
uitutem. Et quia is non genuisset liberos, qui captus fuit, si fuisset occisus,
debere non tantùm seipsum, sed & suos conseruatori, non erit valde dif-
11 ficile colligere. Vnde serui & nasci, & fieri dicuntur [h]: fiunt captiuitate,
& aliis modis, de quibus cùm de seruis agemus: nascuntur, qui ex illis nati
12 sunt. Quibus alia species iuris ciuilis Romani accessit seruorum, eorum
qui tantùm beneficium naturæ contemnentes libertatis, ad pretium partici-
pandum se venundari passi sunt, maiores viginti annis [i], pluris facientes
pretium vile, quàm seipsos. Et verè certè isti serui natura, cùm seruilem
spontaneum habeant, & imminutum à ratione animum. Nam etsi ini-
quum est, liberum asseruisse eum qui seruus est, longè iniquius tamen seruum
sanxisse, qui liber est, ait Aristoteles [k]. Brutis isti insipientiores, quæ serui-
tutem quoque abhorreant: bestiæ quippe, vt ait Cicero [l], quas delectationis
causa concludimus, cùm copiosius alantur, quàm si essent liberæ, non facilè
13 tamen patiuntur sese contineri. Dixerúntque, qui bene philosophati sunt,
seruituti mortem præferendam, vt Cicero [m]. Eáque ratione Dardaniæ mu-
lieres, quæ seruitutem credebant miseriam turpissimam, filios pueros, quos
in vlnis baiulantes, in gurgitem fluminis, ne in hostium potestatem venien-
tes seruirent, proiecerunt, acclamantes, Vos certè non seruietis. Sic Xanthij
se & suos potius combuserũt, quàm Bruto captiui se dederent, teste Phi-
lone Iudeo [n]. Et mulieres Celticæ ex Cennis deuictis ab Antonino, cap-
14 tiuæ elegerunt potius mori, quàm seruire [o]. Inæstimabilis res libertas

a 4. Reg. c. 10.
b Numero. 21.
c l. eas, de cap. d. minut. P.
d Vlp. l. ius ciuile, l. 6. de iust. & iu. P.
e l. 3. de iusti & iur. cum similib. sup. citа.
f Lex hoc iure, eod. §. ius autem gentium, de iure natu. Vlp. l. hostes, l. 24. de capti. libr. 49. P. titu. 15.
g l. sed etsi, lege §. consuluit. de petit. hæred. in P. l. Aquilius, de donatio. P.
h §. serui autem aut, de iur. person. §. 2. de ingenu. l. partũ, C. de rei vendic.
i d. §. serui autem, l. 1. quibus ad lib. procl. non lic. P. l. si ministerium, & l. non idem, de liber. cau. C.
k Aristo. Proble. sect. 29. q. 13.
l Cice. 5. de finibus.
m Cic. Philip. 10. & 1. Officio.
n libr. quòd omnis prob. lib sit.
o Xiphil. ex Dione, in Antonino Caracalla.

habita meritò [a], nec gratius quicquam libertate præstari potest [b]. Sicuti, vt ait Cicero [c] & Seneca [d], nihil infœlicius seruitute, vt etiam ea morti comparetur [e], & serui pro nullis habeantur [f]. Pluribus Aristoteles [g] firmat ius dominandi in seruos, & docet graue non videri oportere, si quis eius, qui vim afferre potest & potentia præcellit, seruus fiat, & subditus is qui vim patitur: quòd semper id quod superat, est in excellentia alicuius boni, ex quo fit, vt vis non absque aliqua virtute esse videatur. Atque seruos quusdam esse secundum naturam, alios liberos: & quibusdam expedire, & conducere, & prodesse seruire, qui se regere nesciant. Imò naturam seruilia quædam corpora ideò robustiora fecisse ad necessarios vsus, alia verò ad ea inutilia. Et natura quidem omnia corpora virtute præstantia, & animo nobilia facere, & ex bonis & rationalibus homines similes generare vult, sed plerunque non potest: necessariúmque ideò in naturæ conseruatione humanæ, vt alij obediant, alij præsint, alij imperent & dominentur, alij seruiant. Sic enim mutuo membra se fouent, & qui ingenio pollent & sagacitate, imperio, & sanctione, & gubernatione, hebetes & improuidos ab errore, lapsu, damnóue præseruant: qui verò iuuantur, mutuò officia & obsequia rependunt. Quocirca qui vitiis sordescunt, & illis noluntabire, nec monita prudentum, & rationis, quæ in arce animæ imperat, perficiunt: etsi corpore aliis non seruiant, tamen verè serui & mancipia vitiorum sunt, ab illis superati. A quo enim quis superatus est, illius est seruus, vt ait D. Petrus [h]. Edidit librum eius argumenti eruditum Philo Iudæus, Quòd omnis probus liber sit: ea ratione, & omnis improbus & delictis scatens seruus, non habita ratione externæ dominicæ potestatis, vel libertatis. Idipsum quoque rectè probat multis Persius Satyra 5. Et veram libertatem à sapientia, quam nec prætoris erat stultis dare vindicta, nec veram libertatem, quam seruis pilea donant. Idipsum & ex Stoicorum rationibus exornat Cicero in Paradoxis [i], & alibi [k]; & qui facit peccatum, seruus est peccati [l]. Et Aristoteles [m] sententiam illam adfert, Nullum hominum esse liberum: nam aut fortunæ, aut pecuniæ seruit. Quamobrem ex finitione, libertas frenum necessarium accipit, vt non liceat quod iure prohibetur. Sic Persius [n].

Vindicta postquam meus à prætore recessi,
Cur mihi non liceat iussit quodcunque voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica vetauit?

Et quæ leges fieri prohibent, ea in nostra potestate non censentur [o]: habétque lex vim cogentem imperio [p], sed ad bona: vnde vis propriè non dicitur, nec improba, imò libertatis veræ conseruatrix, & libertatis per vitia læsæ, medicina vitiorum, & pharmacum. Immoderata quippè libertas, iam ex eo quòd immoderata est, ad morbum peruenit: nimium enim omne & excessus vitium est, in medio natura rei: Vt in corpore sua crasi temperato, dissolutio illius, & defectus, & excessus morbus est. Atque ingenium animúsque dum sui abutitur libertate, videtur iam obsessus, & seruus præter naturam: siquidem seruitus est obedientia fracti animi, & abiecti arbitrio suo carentis. Ideò vt non culpatur Chirurgus, vel medicus, dum salutis egroti solicitus, impatientem doloris & curæ ægrotum, & pati & sumere pharmaca medicata, nouaculámque & ferrum cogit: sic nec magistratus vim inferre dicetur, vel libertatem opprimere, qui leges exequens, ferrum, & pœnas, metum, & coactionem infert improbis, vt meliores reddantur, & à seruitute voluntaria resipiscant, restituantúrque sanæ libertati: nec iuris executio iniuriam habet [q]. *Vera*, inquit Plutarchus [r], *& amica libertas peccatis immunet, salutarem ac medicam adferens molestiam non secus ac mel, quod vlceroso mordet ac repurgat, alioquin iucundum & vtile.* Sicut igitur omnis humana creatura, prona est ad malum ab adolescentia sua [s], & vanitati subiecta est [t]; ita verè

natura

[a] §. sed cùm libertas, qui & a qu b. manu lib. non fiant, l. libertas, de regul. iur. P.
[b] l. Paulus, de fideicomiss. libert. in P.
[c] Cic. Philip. 2. 3e. & 10.
[d] Seneca, epist. 5a.
[e] l. seruitutē, de reg. iur. l. cum hic status §. 1. de donat. inte. vir. & vxo.
[f] l. quod attinet, de reg. iur.
[g] Aristot. lib. 1. Politic. c. 3. & 4.
[h] 2. Petr. 2.
[i] Cic. pen. parad.
[k] Cic. 4. ad Herenn.
[l] D. Ioann. 19, cap. 7.
[m] Aristot. lib. 2. Rhetor. ad Theod. c. 21.
[n] Pers. Saty. 5.
[o] l. filius, de conditio. institut.
[p] l. legis virtus, de legib.
[q] l. quemadmodum §. magistratus, ad leg. Aquil. lib. 9. P. l. Iniuriarum §. 1. de iniur. in P.
[r] Plutar. libr. de discret. adulato. & amici.
[s] Genese.
[t] Ad Roma. 8. Ecclesiastes, cap. 1.

natura serui homines sunt, etsi liberi se putent. Et quò magis eo in statu proficiunt, tantò amplius à libertate vera deficiunt. Et stulta est illa libertas, seu verè perniciosa seruitus eorum, qui legum benè docentium præscripta excuriunt & dissoluunt: nam illa est libertas ferina & indomita, vt Iob [a] annotat, dum ait, *Vir magnus in superbiam erigitur, & quasi pullum onagri, se liberum natum putat.* Contrà virtus est libertas perfecta à D. Iacobo dicta [b], eò quòd quis sine coactione legis recta perficit, & qui metu legis recta faciunt, sub seruitute legis quidem sunt. Item qui principibus, præceptoribus, Deóque, recta monentibus parent, sub illorum potestate seruiunt, sed illa seruitus ratione vitij est, & libertatem operatur. Quamobrem ista dominatio, & seruitus in personis, quæ liberæ sunt, potiùs dicetur potestas. Iraque primùm de liberis istis personis, potestatéque eorum, & de nominum diuersitate, potestatis ratione: posteà Deo fauente, & de seruorum nomenclatura, & de personis, quæ ex illis considerationem aliam ab ingenuis recipiunt.

[a] Iob, c. 11.

[b] Iacob. 1.

De potestate in liberas personas. Cap. 2.

1 Potestate alterius eget, qui se tueri & defendere nequit.
2 Personarum quædam sui, quædam alieni iuris.
3 Potestas, & potentia quid.
4 Potestatis nomen quid contineat.
5 Potestas alia publica, alia priuata.
6 Publicæ & priuatæ potestatis species.
7 Potestatis omnis priuatæ per ordinem necessitas, & historia consequentia repetita.

1 PRIMA lex naturæ est, teste Plutarcho, vt qui ipse se tueri non possit, eius ad eum redeat imperium naturâ, qui possit. Quamobrem & iuri naturæ consentaneum est qui se regere 2 non possint, ab aliis se regi patiantur Hinc ex personis quædam sui iuris esse, quædam alieni dicuntur, id est, quædam 3 suæ potestatis & arbitrij sunt, aliæ in alterius potestate [d]. Potestas à potentia, ea autem secundum Speusippum [e] est id, quod per seipsum est efficax: habitus, inquam, quo potentes efficimur, excellentia in dicendis 4 seu agendis. Et ita potestatis verbum latè patet, eóque plura significantur, sed contrahitur ex hypothesi cui accedit: in persona magistratuũ, designat imperium: in persona liberorũ, patriam potestatẽ: in persona seruorũ, domi-5 nium: in aliis copiam & facultatẽ, vt distinguit Paulus Iurisc. [f] Nos autem hæc clariùs alia diuisione concipiemus, vt distribuamus potestatem legitimam in personas, de alia enim nec institutus est hîc sermo, in publicam & priuatam. Sic enim legitimum & ius bipartitum est [g]. Publicum, ad statum communem pertinet principaliter, & consequenter ad vtilitatem singulorum. Priuatum, ad singulorum principaliter vtilitatem, & consequenter ad totius rei pub. componendam symmetriam, & conseruandum vniuersale corpus. Ita publica potestas, quæ publicam in omnes habet authoritatem: priuata, 6 quæ non in omnes, sed ad aliquos pertinet singulares. Publicum consistit in sacris, sacerdotibus, principibus, magistratibus, populo: priuatum, in reliquis.

[d] §. 1. de ijs qui sunt sui vel al. iur. l. 1. eod. in P.

[e] Speusip. lib. de definit. Plato.

[f] Paul. l. potestatis verbo, l. 215. de verbo. sig.

[g] §. huius studij, de Inst. & iur. & Vlp. l. 1. §. huius studij, eod. in P.

liquis. De priuata prius agamus potestate, quæ prælndia ad publicam docet, & ex qua composita consurgat, veluti ex membris, publica: vtraque enim est administratoria & gubernatrix, sed priuata paucorum, publica plurium. Cõstruemus autem potestatis priuatæ in personas species octo, primam circa domesticos, secundam in vxorem, tertiam patriam, quartam tutoriam, quintam curatoriam minorum, sextam curatorum furiosorum, septimam curatorum prodigorum, octauam dominicam. De quibus omnibus ordine, Deo iuuante, pertractabimus hoc libro: anteà tamen harum omnium historiam memoriæ causa, hac methodo & deductione disce, filo quodam necessitatis & consequentiæ paucis contextam. In principio Deus optimus Maximúsque cùm hominem Adamum ex limo formasset, & perfectissimũ opus perfecisset insufflando animam, dominum eum totius mundi constituit, & omnia potestati & pedibus eius subiecit [a], adiutoriúmque ei simile coniunxit mulierem [b], sociam diuinæ & humanæ domus. Quocirca ex hac æqualitate nascitur potestas communis marito & vxori in domesticos, secundum cuiusque sexus munera. 2. Sed quia mulier prima abusa est hac libera communi potestate, & perniciem mollita sibi viróque, facta est in posterum subdita viro à Deo [c]: Ideo nata est maritalis potestas. 3. Et quia retenta est coniunctio vtriusque, & liberi nati sunt, Cain & Abel, edoctúsque vel ipso scelere parricidij Abelis [d] Adam pater, vt continerentur & erudirentur iuueniles animi, vtq; natis patres prospicerent, rectè cautum est sub potestate parentum esse debere filios, parentum inquam masculorum, non fœminarum matrum: quia & illæ, vt dictum, sui iuris non erant, sed mariti: & quæ suæ potestatis non est, alios non potuit habere in potestate [e]. Eáque ratione quia magis audent iuuenes, potestate etiam maiori in vitam & necem contumaciámque liberorum, parentes à lege aliquando, vt videbimus, donati sunt: & onerati quoque vt eorum curam sedulò agerent, instruerent, & alerent. 4. Cæterùm quia fieri non potest per rerum naturam, vt quod prius natum est, prius non intereat, vel vt perpetuò filiis parentes superessent, & aliquando præmaturè filiis adhuc infantibus, dùmque illi parentum maximè indigent ope, è vita tollantur: permiserunt leges, parentibus etiam morientibus hac potestate quosdam in locum sui subrogare, qui filios tueantur, vnde & tutores dicti pupillorum [f]. Quòd si hoc prætermiserint, magistratus ex legis præscripto officium imitantes paternum, supplent & dant fœminis vsque ad 12. annum, masculis ad 14. 5. Sed quia minores 25. an. etsi post 12. & 14. annum suæ potestatis sint, tamen in negotiis contrahendis decipi possunt, paterna legis procuratio adhuc istos potestati curatoris submisit, in eorum vtilitatem & patrimonij conseruationem. 6. Neque solum istis minoribus 25. an. ob fragile consilium subuenit curatore, sed & maioribus annis, qui tamen eadem infirmitate animi vel maiore laborant, prospexit: eorúmque & bonorum illorum ius, potestati curatoris alterius generis quàm sit superior subiecit. 7. Atque ad horum exemplum pari benignitate prodigis, qui inconsultè bona profundunt, curatorem adiunxit auxiliarem, istis omnibus concedens certam & statam potestatem, non plenam. 8. In seruos tamen & mancipia, dominicam superioribus duriorem per omnia concedens. Quæ omnia ordine fusiùs tractabo, atque iura & vtilitates cuiusque potestatis, & quomodo, & quando quælibet finiatur, Deo iuuante, demonstrabimus.

a Psal. 8.
b Genes. 2. & 3.
c Genes. 3.
d Genes. 4.
e l. sic eueniet, ad leg. Iul. de adult. in P.
f §. 1. de tutel.

7

DE

De communi mariti & vxoris in domesticos potestate. Cap. 3.

1. *Societas viri & vxoris in domo qua, & quòd similis aristocratia.*
2. *Vir & vxor quibus in domo præsint.*
3. *Vxor dicta domina à viro.*
4. *Viri vxoribus subijcere se non debent, alioquin stolidi.*
5. *Viri & vxoris familia commiscentur.*
6. *Vir vxori res subtrahens, vel contrà, non conuenitur actione furti vel famosa, & quare.*
7. *Potestatis mariti & vxoris in familiam solutio.*

1 IAM satis de hac potestate dictum arbitror in nuptiarum finitione, dum ostendimus vxorem matremfamilias fieri sociam, & æquè ac maritum domus dominam [a]: quia vxor adiutorium viro simile data, & duo in carne vna [b], quæ pluribus explicauimus. 2 Aristoteles quoque scribit [c], viri & vxoris societatem similem esse aristocratiæ, id est, optimatum potestati: pro dignitate namque vir præsidet in his quæ virum oportet: vxor autem, in his quæ mulieribus & vxori accommodantur. Et alibi [d], probam mulierem omnibus quæ sunt intus, vult dominari: quoniam viro indecens videtur, ea scire, quæ intra ædes fiunt. In cæteris autem vult parere mulierẽ 3 vito. Eadem probat apud Xenophontem [e] Ischomachus. Sic rectè apud Seruidium Scæuolam [f] testator quidam vxorem dominam vocat, cum qua fundum emptum nũmis propriis, causa pietatis & affectionis communicauerat, rogátque eam his verbis, *peto à te domina vxor mea, ne ex fundo Titiano partem tibi vendices &c.* Domina autem, ibi dicta intelligenda est, scilicet respectu familiæ, & quasi condomina cum viro, & coniunctissima persona, vt vtilitas cum ea diuidatur, & quicquid marito præcipitur, ei quoque in his quæ ad matrimonium pertinent, præceptum censeatur [g]. Sic alius testator, dominam sanctissimam vocat vxorem in iure in alia hypothesi Scæuolæ [h]. Sic Angelus [i], dominas vocari vxores dixit à maritis ob eminentiam seu prærogatiuam, quam in domo eis dant: neque tamen ea lege teneri maritos Bartolus notat, vt cogantur eas dominas vocare [k]. Vocauit & Iustinianus Cæsar, vxorem suam reuerendissimam [l] Theodoram [m]. Epictetus teste Arrio [n], *Mulieres, inquit, statim à quatuordecimo anno dominæ vocantur: hu enim viri ob concubitum blandiuntur, virorum ergo culpa sibi desinere nimium placent. Monenda igitur fore, vt apud nos in honore sint, nihil ob aliud nisi modestæ sint.* 4 *Neque si eas dominas vocent, intelligendum est, dominas ideo dici, quòd vir eis obediat, hoc enim fatui & insulsi est animi vxori subijci.* Vt & Aristoteles [o] damnat eos, qui ex imperio vxoris viuunt, eáque ratione damnat Lacedæmoniorum rempub. Velut & Platonis respub. ridetur à Theodoreto [p], & Eusebio [q], in qua suis legibus concedit [r] mulieribus publica negotia tractare. 5 Quemadmodum & aliquando Germani permiserunt [s]. Commixtio itaque familiæ à iure introducta, hanc adfert communionem: quanquam enim viri serui propriè non dicantur vxoris, neque vxores propriè viri, quia tamen commixta familia & vna domus; ita iudicandum, vt in propriis Senatus censuit [t]. Proinde non datur actio famosa vel furti contra vxorem, quæ res mariti subtraxerit pendente & constante matrimonio, nec contra vitum

a Dio Nolic. libr. 2. histo. l. 1. de rit. nupt. §. 1. de nupt.
b cap. Gaudemus §. quia verò, de diuort.
c Aristot. lib. 8. polit. c. 10.
d Idem, 2. œconomi.
e Xenoph. in œconomi.
f Scæu. in l. vxorẽ & filium, l. 19. de lega. 3. lib. 32. P. titul. 1.
g ca. præcepit dominus, 32. q. 5.
h Scæu. lo l. Titia hæredem, l. 19 § qui Marcu homini docto, de ann. lega. li. 33. P. titu 1.
i Angel. consi. 144.
k Bart. in l. donationes, C. de donat. & in l. si post §. fio q. pen. de bon posse. con. tab.
l §. hæc autem omnia, vt iudi. sine quo. suff. coll. 5. in auth.
m §. 1. iusiurãd. quod præsta ab his &c. in auth.
n Arrius, in Enchir. Epicteti, c. 55.
o Arist. 2. Polyt.
p Theodo. lib 9. curat. Græca. affectio.
q Euseb. libr. 13. de præpar. euang. c. 12.
r Plato.
s Cor. Tac. de mor. Germanu.
t Vlp. in l. 1. § si vir aut vxor, de senatusc. Syllani li. 29. P. titu. 5.

virum, si vxoris res furatus fuerit: sed post solutum matrimonium, amotarum rerum propter hanc eandem societatem [a]: pendente autem matrimonio nec illa, sed in factum & condictio competit [b], si res extent. Quanquam enim delinquant furtum committentes, tamen ob bonum coniugij, malum benè conditum, nec camarinam moueri oportet: ne, vt rectè animaduertit Iustinianus [c], ex huiusmodi occasione inter maritum & vxorem, qui non benè secum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito volente, vxor eius extrahatur. Soluitur autem hæc potestas dirempto matrimonio, de cuius solutione, quia plura superiori libro egimus, nihil vltrà addemus.

a Paul. in l. 1. & 3. & Caius, l. 2. de act. rer. amot. lib. 25. P. titul. 2. Gord. in l. aduersus, l. 4. de cri. expil. hæred. li. 9. C. titu. 32.
b Diocl. & Max. l. 2. rer. amota. libr. 5. C. titu. 21. Marti. in l. rerum quidem, l. 25. de act. rer. amot. in P. Papi. l. fin. eod.
c Iustinia. in § fi. § fi. de furt. lib. 4. C. titul. 2.

De potestate mariti in vxorem. Cap. 4.

1 *Mulieribus imperandi ius natura ademit.*
2 *Vxorum dominatio in viros, vel contrà, duello inter coniuges constituitur.*
3 *Lunam vocans nomine fœminino subyciebatur vxori: contrà, si masculino apud Carrenos.*
4 *Vxores subditæ maritis iure diuino & gentium.*
5 *Dignior inferior homo quibuscunque mulieribus.*
6 *Vxores in Gallia in potestate maritorum & nunc, & olim, vt haberent necis potestatem.*
7 *Vir vocatus dominus ab vxore.*
Apud Persas vxores omnino debent obedire viris.
8 *Tholosæ, Biturigibus, & alibi vxores in potestate mariti, non patris.*
9 *Vxores esse in potestate maritorum etiam iure Romano, non patris.*
Probatur & defenditur. Et sublatæ antinomiæ.
10 *Vxor obsequia & operas potius marito, quàm proximus, & quæsita debet.*
11 *Vxor quæsita ex paraphernalibus sibi quærit, non marito.*
12 *Vxor & vir possunt inire rectè societatem bonorum, & lucra diuidunt.*
13 *Vxor corrigi, & compedibus retineri à marito potest.*
14 *Vinum mulieres bibisse capitale Romanis.*
15 *Vxoris castigatio debet esse moderata & paterna.*
16 *Actio κακώσεως mala tractationis.*
17 *Vxores à viris, non contrà, defendi debent.*
18 *Vxor quando teneatur sequi maritum: sequuta in prouincias, in militiam.*
19 *Vxor exulem non sequi teneatur virum: & exempla mulierum, quæ viros exules sequutæ sunt.*
20 *Vxor sequi debet virum in carcerem.*
21 *Vxor, quæ est sub potestate mariti, sine eius authoritate esse non potest in iudicio.*
22 *Vxor absente marito sine eius authoritate agit, etsi in sui fauorem sententia sequitur. Et sine marito in criminalibus est in iudicio.*
23 *Vxor sine authoritate mariti non contrahit efficaciter, vt pendente matrimonio possit conueniri: post solutionem tamen potest conueniri ex eo.*
24 *Vxor non contrahit sine mariti authoritate, videlicet in sui præiudicium, vel non absente marito: aliter contrà.*
25 *Vxori contrahenti præsentia mariti pro authoritate est.*
26 *Contractus sine authoritate mariti factus ab vxore per lapsum decem annorum firmatur & præsumitur solemniter actus.*
27 *Vxor negotiatrix rectè sine consensu mariti contrahit.*
Contractus filijfa. & vxoris sine patris & mariti authoritate quando inhibentur, & quando valeant. 23. 24. 25. 26. 27.
28 *Potestas maritalis soluitur morte mariti.*

Menan

1 MENANDER dicebat *γυναικὶ δ᾽ ἄρχειν οὐ δίδωσιν ἡ φύσις*, id est, *mulieri non concessit natura imperandi facultatem*. Addit, *ἐκ γυναικῶν ὄλλυται κόσμος μέγας· ἐν γὰρ γυναιξὶ πίστιν οὐκ ἔστ᾽ ἰδεῖν*, id est, *ex mulieribus perit magnus mundus, etenim in mulieribus fidem* 2 *cernere non licet*. Apud Saccas [a] imperium coniugum duello constituitur, si quidem vt ait Aelianus, si quis eorum puellam vxorem ducere cupit, pugnam cum eo suscipit, et si illa superior sit captiuum abducit, atque imperium in eum tenet: sin inferior, regitur ab ipso. 3 Apud Carrenos præcipuum habebatur, vt qui lunam fœmineo lumine ac sexu putauerit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inseruiat: at qui marem esse crediderit, dominetur vxori, neque vllas patiatur insidias, 4 teste Aelio Spartiano [b]. Iure diuino & ferè gentium receptum est, mulieres esse in potestate maritorum. Scriptum quippe primùm in mundi Genesi [c], dictũ mulieri post peccatũ à Deo, ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך lege, *veel ischecthescu katec veou imsal sac*, id est, *apud vel penes virum tuum desiderium seu concupiscentia vel appetitus tuus, & ipse praualebit vel dominabitur tibi vel in te*. Quod & sanctiones apostolicæ renouarunt [d], capútque mulieris virum statuunt, & ideo illi subditas esse, vt membra capiti [e]: nec vir imago mulieris, vel à muliere, sed mulier à viro facta est. Et ita ordo naturalis, vt vxor viro, filij parentibus 5 seruiant: quia nulla iustitia est, vt maior seruiat minori [f]. Dignior homo qualiscunq; ob sexũ nobiliorẽ, quibuscunq; & cuiuscunq; sint dignitatis mulieribus [g]. Et sicut Geometræ censent, lineas & superficies nõ per se, sed vnâ cum corpore moueri: sic vxorem nullum peculiarem affectum habere, sed studia, risum, curásque communes cum viro subire debere dixit Plutarchus [h]. Prohibuit Deus vxoribus sine consensu viri aut vouere aut ieiunare [i]. 6 Iohannes Faber [k] quoque in Gallia vxores in maritorum esse nunc potestate testatur, & Masuerius [l]. Sed ante illos Iulius Cæsar [m], qui sic scribit, *Viri in vxores sicut in liberos habent vitæ necísque potestatem. Et cùm paterfa. illustriore loco natus decessit, eius propinqui conueniunt, & de morte, si res in suspicionem venit, de vxoribus in seruilem modum quæstionem habent: & si compertum est, igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt*. Et Odofredus [n], Chassaneus [o], & alij [p] dixerunt, idcirco vxorem teneri ad omnia obsequia marito præstanda, vt res eius custodire, lauare caput & pedes, edulia præparare, & ad his similia. 6 Vocabat Sara proba & benè morata mulier virum suum dominum [q], vt & alia matrona apud Paulum Iurisconsultum [r]. Iubet sacra scriptura, derelinquendum patrem & matrem, vt adhæreatur coniugi [s]. Sed & apud Persas Vasti [t] regina reiecta est à rege Assuero, quòd ea iussa ab eo 8 venire contempsisset, & in eius locum subrogata Hester. Tholosæ certè inter leges municipales [v], & illa est, vt vxor sit in manu & potestate mariti. Itidem ex consuetudine Biturigum [x], vxor etsi patrem habeat, in mariti non patris est iure & potestate. Idem receptum iure Langobardorum tradit Andreas [y]. Cuius lex Rhotarij [z], *Nulli liberæ mulieri sub regni nostri ditione lege Lãgobardorum viuenti liceat, in suæ potestatis arbitrio, id est sine mundio, viuere, nisi semper sub potestate viri aut curtis regiæ*. Deficiente scilicet marito, aut eius hæ9 redibus aut proximis, vt alia lege placuit [a]. De Iure Romano, num in potestate mariti sint vxores, an patris, video à quibusdam interpretibus dubitatum. Quorum scrupulos prius eximam, atque proculdubio & omni iure Romano, in maritorum potestate fuisse ostendam. Quod antè constituisse & docuisse conducit, vt vtilitas istius potestatis, postmodum explicanda, Romanorum iuri quoque conueniat. Bartolus, in l. si vxorem, de conditionib. insert. existimauit, in potestatem patris filiam nuptam esse, non mariti; esse tamen in potestate mariti, in illis quæ viro suo sunt necessaria. Idem in illam l. notat Andreas, in additio. Ad Bart. vbi plures alios eius sententiæ adfert. Idem Barto. eadem tradit in l. 1. §. fin. per illum textum, de iniuriis.

Imola

a Aelia. libr. 12. de vat. histo. c. 38.

b Aelius Spart. in Antoni. Caracal.

c Genes. 3.

d 1. Corinth. 13. 1. Pet. 3

e ca. cùm apud, & ca. mulierem, can. hæc imago, 33. q. 5. can. fœminæ, 30 q. 5.

f can. est ordo, 33. quæst. 5.

g L. de fœmino. in P.

h Plutar. in præc. cõnubib.

i Numeror. c. 30. & ca. manifestum, 33. quæstio. 5.

k Ioan. Fab. in l. 1. de bon. mater. C & in §. 1. ad Tertull. & in l. non sine, de bon. quæ lib.

l Masuer. tit. de possesso. § item maritus, in praxi Iudi.

m Iul. Cæs. lib. 6. comment. belli Gall.

n Odof. in l. pro oneribus, de iur. dot. C.

o Chassa. ad titul. *des droicts appartenans à gens mariez* § 1. ad verba, *en puissance de son mary*, versic. & quia, in consue. Burg.

p Panor. in c. literas, de restit. spoliat. citat ca. hæc imago, 33. q. 5.

q Genes. 16.

r Paul. l. ea quæ, l. 58. de donat. inter vir. & vxo. titu. 23. lib. 1.

s Genes. 2. ad Ephes. 5. Matth. 19.

t Hester, c. 1. & 2.

v In consue. Tholos. titul. de acq. rer.

x In consuet. Biturig. tito. de sta. & iur. perso. § 4.

y Andre. in additio. ad Bart. ad l. si vxorem. C. de condit. insert.

z Rhota. l. 1, tit. qualit. mulie. libera aliena. permiss. sit, lib. 2. leg. Langob.

a l. si quis filiam suã, de sponsa. & titul. qual. Mundoald. amittat mundium cod. lib. leg. Lãgo.

Imola, in l. rei iudicatæ §. fin. sol. matr. Citat & alios asseclas Boërius, in commenta. ad consuet. Biturig. ad tit. de consuetud. iuris & statu personar. §. 4. glo. 1. Quibus & suffragari videtur l. filiæ licet, l. 12. de collatio. lib. 6 C. tit. 20. glo. in §. 1. in vet. parentis, & ibi Angelus, ad Senatusc. Tertull. Ego tamen arbitror verius esse in potestatem mariti iure Romanorum vxorem transiisse, si materfa. facta fuisset, & in manum viri conuenisset, quòd probauimus satis supérque, quando de ritibus ageremus matrimonij substantialibus. Videtur enim pater cessisse ius suum marito, eam ei tradendo nuptui, sicut ex verbis Catulli apparet [a],

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Et iure Romano succedebat materfa. vt filia marito, ex asse ab intestato: etsi liberi essent, vnà cum illis [b]. Et expressè Gellius [c] transire per coëmptionē & ritum legitimæ vxoris in manum mancipiúmque mariti tradit vel in eius potestatem, sub cuius potestate fuisset maritus. Iura reuerentiam etiam eas maritis debere, quæ non possit vllis pactis vel obliquè lædi tradunt [d]. Quod & firmat Aristoteles [e], & Plutarchus [f]. Et Venuleius Iurisc. [g] *imò*, inquit, *magis de vxore deducenda, & pater etiam qui filiam in potestate habebat à marito rectè conuenitur.* Cui consentiunt Cæsares [h]. In quo potestas marito decernitur supra patriam, cuius ratione exhiberi sibi filium quis tantùm postulat [i], ad instar cuius remedium hoc marito pro vxore competit [k]. Ne benè concordantia matrimonia iure patriæ potestatis turbentur, vt ait Vlpia. [l]. Neque ad rem facit l. 1. si vxorem, de conditio. inser. C. nam ibi non probatur vxorem remanere in potestate patris, vel non esse in potestate mariti. Neque etiam §. fin. l. de iniur. in P. vbi quidem verum est dici, filiæfa. iniuriam pertinere ad patrem & maritum, sed tantùm abest, vt ibi marito potestas denegetur, quin potius confirmatur: Dum & marito pro vxore, sicuti & patri pro filia datur actio iniuriarum, & cuique fiat reparatio iniuriæ [m]. Iura enim sanguinis patris per nuptias non dirimuntur, quia indissolubilia sunt [n]: verùm & iure paterno remanente, non eundum inficiâs & ius in personam vxoris marito esse. Et latius id probatum videbimus, dum effectus istius potestatis enumero. Atque si concedamus sub potestate patris nuptam esse posse, tamen liquidò constat maritalem potestatem potiorem: quando iura naturalia, paterna potissimũ, sarcta tecta remanent. Sunt autem effectus valdè notabiles ex iure ciuili pendentes & probati Romanorum, quos sine causa, id est, potestate esse posse nemo vt opinor iustè dixerit. Primus, quòd ratione eius vxor tenetur marito obsequia & operas potius, quàm aliis coniunctissimis personis præstare [o]: & quærit quod ex sua opera lucratur marito [p], quia ex rebus & occasione mariti præsumitur acquisisse [q]. Sustinet onera & curam eius maritus, vt secundum naturam sic ad eundem & peruenire commoda [r]. Et nota certè plenæ potestatis illa, qua filius non sibi, sed patri omnino quærebat, vt inferius Deo iuuante in patria potestate: mulier autem hîc non patri, sed marito quærit iure. Nisi mulier habeat parafernalia, ex quibus lucrata & negotiata sit, vel videatur: ea enim ad lucrum mariti non pertinent [s], vt diximus antea. Vel nisi societatem bonorum omnium inierint coniuges, tunc enim quæsita communia vtriusque sunt, & diuiduntur inter eos iuxta consuetudinem Parisiensem [t], quæ etiam potest vtroque iure comprobari pontificio [v] & Cæsareo [x]. Muliérque tunc tanquam negotiatrix & obligatur, & obligat [y] sibi etiam maritum [z]: quamuis pro ea obligatione conueniatur tantùm, in quantum facere potest, id est, deducto ære alieno, & ne egeat [a]. Secundus istius potestatis effectus, quòd vxor

10

11

12

13

[a] Cat. in carmi. nuptia.
[b] Dio. Halic. in a. l. 2. vnd. vir & vxor. C.
[c] Gell. lib. 4. c. 3.
[d] l. alia causa, l. 15. §. eleganter, sol. matrim. in P.
[e] Aristot. 2. œcono. cap. 1.
[f] Plut. in prec. connub.
[g] Venul. l. 2. de lib. exhib. lib. 43. P. titul. 49.
[h] Dio. & Maxi. in l. si inuita, l. 11. C. de nupt. lib. 5. titu. 4.
[i] Antn. l. 1. C. de lib. exhib. lib. 8. titu. 8.
[k] l. si ad instar, C. eo.
[l] Vlp. l. 1. §. fin. eod. in P. l. dissentientis, C. de repud. l. fin. de furt. cum similib. ibi nota.
[m] Paul. l. eum qui nocentem, l. 18. de iniur. lib. 47. P. titul. 10.
[n] l. cùm in adoptiuis, C. de adopt. l. iura sanguinis. de regu. iur. l. ius agnationis, de pact.
[o] l. sicut, de oper. libert. in P.
[p] Panor. in c. ex literis, de restit. spol. l. sed si vir ex lana sua, de donat. int. vir & vxo.
[q] Pompo. in l. si quæ. l. Quintus Mutius, de don. int. vir. & vxor. lib. 24. P. tit. 1. l. etiam, C. eod.
[r] l. secundum naturam, de regu. iur. l. fin. § sed cùm in eã partem, de furt. C
[s] l. etsi de pecunia sua, de don. int. vir. & vxo. C.
[t]
[v] c. 3. de don. int. vir. & vxo.
[x] Scev. l. alimenta § fin. de a. l. & cib. lege. P.
[y] Paul. l. ex diuerso, sol. matrim. in P.
[z] l. non tãtum, de re iudica.
[a] l. sunt qui in id quod facere possunt, eo. in P.

vxor à viro potiùs, quàm à patre corrigi & iudicari debeat [a]: possitq́, detineri compedibus ab eodem [b]. Ex lege Romuli vxor si aliquid peccasset, pœnam luebat ex mariti læsi arbitrio: atq; de huiusmodi criminibus cognati cũ ipso cognoscebant, in quibus violata esset pudicitia, etsi deprehẽsa fuisset vinum
14 bibisse, vt ait Dionys. Halicar [c]. Vinum quippe bibisse illis tũc Romanis erat capitale, ne matronæ in aliquod dedecus prolaberẽtur: quia proxim⁹ à Libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam venerem esse consueuit [d]. Quo casu si patria potior potestas, ea ad patrẽ pertineret emendatio, vt videbimus
15 suo loco, Deo iuuãte. Cæterùm hæc castigatio vxoris moderata esse debet [e], vt paterna, causáq; præcedere: nam temerè vel seueriùs quàm par sit vxorem verberare, nõ cõuenit cõiugi, & verbera ab ingenuis mulieribus aliena sunt: vt olim Iustinianea [f] cõstitutione, ob id tertia parte donationis propter nupti-
16 as multaretur maritus. Et Suidas [g] tradit olim proditã fuisse actionẽ κακώσεως, malæ tractationis, quæ daretur pupillis dotatis contra maritos, & filiis contra
17 parentes, & defensoribus pupillorũ contra tutores. Tertius effectus, vt ratione istius potestatis vxores à viris, non viri ab vxoribus deffendi debeãt [h]. 4.
18 Vt mulier tanquã subdita teneatur sequi maritũ ab eo iussa [i]. Et in summa [k] vnaquæq; vxor, tã in vita, quàm in morte virũ suũ sequitur, id est, & in sepultura, si locum nominatim nõ elegerit. Atq; Valerius Messallinus aduersatus Seueri Cecinnæ sententiæ est, quæ nõ probabat vxores comitari debere magistratus in designatas sibi euntes prouincias, nullũ honestius leuamentũ laboris & angustiarum ratus societate ipsa vxoris: & quòd hic sexus sit natura inualidus, & vix præsente custodia conseruari possit periculosiúsq; committi suæ custodiæ, si tãdiu separentur per absentiam in modum dissidij fœdera, vt narrat Cornel. tacitus [l]. Et Cæsares probant in militiam vxores sequi viros, eásq; militaribus donant priuilegiis [m]. Tantus enim est huius vinculi coniugalis nexus, vt nullo modo, aut vix ferre possit separationem [n]. Notat & Barto [o]. vxorem sequi virum debere etiam peregrinantem & errantem, si eius conditionis tunc esset, dum ei nupsit, vel si modicæ & honestæ contingãt, nõ assueto proficisci peregrinationes: quod certè ex responso Sceuolæ [p] Iurisc. rectè in simili specie colligitur. Cæterùm si vagari per orbem postmodum & præter solitum anteà morẽ velit, non esse iniungẽdam necessitatẽ vxori eum
19 sequi vbicunque, sicuti de liberto respondit Paulus [q]. Porrò num exilio damnatũ sequi teneatur, lex certè nulla mentẽ subit quæ iubeat: plura tamen exempla optimarũ matronarũ suadent, atq; ratio, quòd coniugũ sicut honores & bona dextræ fortunæ cõmunia sunt [r], ita & sortis infœlicitatẽ æquũ esse ad mulierẽ quoq; peruenire: voluntariè tamen, & vt afflicti coniugis miseria eo solatio vtcunq; releuetur. *Quid enim*, inquit Vlpia [s]. *tam humanum est, quàm fortuitis casibus mulieris maritum, vel vxorem viri participem esse?* Sulpitia cùm à matre Iulia diligentissimè custodiretur, ne Lentulum Crustulionẽ virũ suum à Triumuiris proscriptũ, in Siciliã prosequeretur, nihilominus familiari veste sumpta, cùm duabus ancillis, totidémq; seruis, ad eum clandestina fuga peruenit: nec recusauit seipsam proscribere, vt ei fides sua in cõiuge proscripto constaret [t]. Erythea vxor Phalaridis tyranni in exiliũ missi, repudiatis Pythonis nuptiis magis virũ sequi maluit: quod resciẽs Pytho, veneno ei mortem propinauit [v]. Hipsicratea Mitridatis [x] regis vxor, victũ à Cn. Pompeio maritũ per efferatas gentes fugientẽ, animo pariter & corpore infatigabili sequuta est, vt eo solatio, cum domo & penatibus vagari se crediderit, vxore simul exulante. Scio tamen Atheniensium ciuiles leges aliquãdo prohibuisse, ne exulantes viros vxores sequerentur, quas tamen pleræque bonis moribus instructæ contempserunt: sicut vtrumq; innuit Aeschines, ad senatũ populúmque Atheniensem scribens, his verbis, *Mater me exulante vnà mecum nauigauit, vnà quoque cum vxore quæ mecum profecta fuit, quamuis pater eam prohibuisset, ac leges*
20 *fortè cogerent manere, dum mores potius quàm ciuitatis leges edocta esset.* Notatur &

O vxorem

[a] ca. sicut alterius. 7. quæst. 1.
[b] ca. placuit, 33. q. 2.
[c] Dio. Halic. libr. 2.
[d] Val. Max. lib. 2. c. 1.
[e] can. duo ista. 24. q. 3.
[f] l. consensu iuncta authen. sed nouo iure, C. de repud.
[g] Suidas, dum de κακώσ. agit.
[h] L. 2. de iniur. P. §. patitur, eod. titu. ap. Iustinia.
[i] ca. si quis necessitate, 34. q. 2. c. 1. de coniug. leprof.
[k] ca. vnaquæque, 13. q. 2. vide decis. cap. Tholos. 86. & ibi Aufrer.
[l] Cor. Tac. libr. 3 Annal. facit l. obseruare, de offi. proconsul. in P.
[m] l. 1. & 2. de vxor. mili. lib. 5. C. titu. 16.
[n] l. plerumque, de ædil. edic.
[o] Bartol. in l. Mænia. §. 1. de annu. legatis P. glo. in c. 3. de coniug. leprosi.
[p] Sceuo. in d. l. Mænia §. 1.
[q] Paul. in l. quod nisi. l. 20. de oper. libert. lib. 38. P. tit. 1.
[r] l. fin. C. de nupt.
[s] Vlpia. l. si cùm dotem, l. 23. §. si maritus, sol. matr. libr. 24. P. titu. 3.
[t] Valer. Max. libr. 6. cap. 7.
[v] Phalar. epist. 45. ad Etheonicum scribens.
[x] Val. Max. lib. 4. capit. 6.

vxorem sequi debere maritum in carcerem [a]. Quintus effectus, vt in quibus 21 locis recepta est lex, vt fit sub potestate mariti vxor, ea non possit esse in iudicio sine authoritate mariti, vt ex consuetudine Biturigū constat, & in eam notat latè Boërius [b]: exemplo filijfa. qui in iudicio sine authoritate eius, sub cuius potestate est, esse nō potest [c]. Et ea ratione cogitur pater ei authoritatē præbere inuitus. Et Imbertus [d] tradit idipsum, sed degētes in prouincia, quæ iure scripto regitur in Gallia, non esse istius necessitatis, & sine authoritate mariti, posse easdem iudicio legitimè per se interesse, decisum aresto senatus Parisiensis anno 1528. 20. Mar. quē inseruit in rhapsodia sua Papus, vbi tamen alia aresta, quæ authoritatem mariti exigunt sine illa distinctione, adfert [e]. 22 Quod tamen intelligendum, si maritus non sit absens: nam tunc nō esset expectandus ob euidentem vtilitatē, sicut de filiofa. dictum [f]. Quod expresse in hac hypothesi Baldus notat [g]. Item quando sine authoritate mariti iudiciū contra vxorem latum: diuersum autem si in illius fauorē, nam tunc valet exemplo minorum [h]. Excipiuntur etiam causæ criminales, pro quibus sine authoritate mariti in iudicio esse & damnari potest, vt notāt interpretes [i]. Sextus effectus, vt huiusmodi nisi cū authoritate mariti cōtrahere nō possit, 23 vt notat Petrus Ancharanus [k], & alij [l]. Vt conueniatur tempore matrimonij ex eo tradit Tiraquellus sub finē libri de legibus connubialibus, vbi tamen illud singulare obseruandū: mulierē ita sine authoritate mariti contrahentē, soluto matrimonio posse ex eodē contractu cōueniri. Intelligenda autē hæc 24 cum temperamento sunt, primùm in contractibus in quibus incommodum versatur vxoris, non his quæ vtilia ei sunt. Sic enim sine authoritate cōtrahit mariti, & adiit hæreditatem, vt tradunt interpretes [m]: si tamen opulenta & luctuosa per se videatur sine dubio hæreditas, nō aliter, vt sanior interpretum opinio tradit [n] exemplo minoris [o]. Verùm & illud notabile, absente marito mulierem rectè contrahere vrgente necessitate [p]. Quanquā Baldus [q] tutius existimet facturam, si mariti loco authoritas publica iudicijs adhibeatur. Præ- 25 sentiam autē mariti solam, authoritatis vicē in actu habere placuit Angelo [r]. Forsan, quia in quibus mulier de propriis contrahit, reuerentia & honor maritalis inspiciatur, & authoritatem præsentare dicatur qui se probare dicit id quod agitur, etiā si non interrogetur, intelligat tamen quæ agantur [s]. Et qui tacet, non vtiq; fatetur, sed tamen verū est eū non negare [t]. *Et quid exspectas*, inquit Cicero in Catilinā, *loquentiū authoritatem, quorū voluntatē tacitorū perspicis?* Quinimo & Boërius [v] scribit, cōmunem esse opinionem, eámq; sequendam 26 interpretum, qua contractus ab vxore sine mariti authoritate factus, per lapsum decem annorū firmari possit, vt præsumatur solemnitas interuenisse requisita à lege vel à consuetudine. Cui accedo sententiæ, sed non ea solùm ratione, quia omnia præsumātur solēniter acta ex lapsu tēporis, vt ait Vlpia [x]. nā ea præsumptio non excluderet probationem contrariam [y]. Vix enim est, vt recipiam quod ab initio non valuisset, temporis solo cursu cōualescere [z], quando persuasum habeam solum tempus nō esse modum inducendæ obligationis [a]. Sed existimo recipi, quia cōtractus gestus sine mariti authoritate, non sit quidē inutilis prorsus: sed tantùm ea ex parte, vt non possit agi ex eo contra mulierem pendente matrimonio, posteà tamen possit, vt suprà docui. Quare lapsus temporis facit nō ratū contractum & validum, sed efficacē ad agendum, cùm per maritum, consensum in eo quum tacuit, videatur. Neque nouū in iure est, pactum valere, etsi agi ex eo non possit tunc, cùm fit, sed in futurum: vt filiafa. pacisci potest [b], ne de dote agat, cùm sui iuris esse cœperit: & filiusfa. de eo quod ei sub conditione legatum est. Et confirmatur sæpè contractus, qui potuit infirmari submoto impedimento & non proposito: veluti apud Martialem iurisconsul. fundum dotalem maritus vendens & tradens, decedente muliere in matrimonio, & dote cedente lucro mariti, rectè vendidisse videtur, nec fundus euelli potest [c].

a glo. lo ca. vnaquæque, 13. q. 2.
b Boer. ad cons. Bitur. in § 4. de consuet. iur. & sta. person. in verbo, Mari.
c glo. de iudic. in 6. l. fin. §. necessitate, de bon. quæ lib. C. l. 2. §. si. de autho. tutor.
d Imber. in manuali iuris scripti.
e Ioh. Pap. libr. 7. Rhapso aresto. lib. 7. ar. 15. & seq.
f l. si longius §. 2. de iudic. in P.
g Bald. cons. 444. in 3. vol.
h l. non eo minus, l. 14. de procur. lib. 2. C. titu. 13.
i Interp. in auth. sed hodie, de offic. diuers. iudi. & in authen. sed nouo iure, de custo. reor.
k Anch. consil. 384.
l Bolon. in cons. ... lib. 4. consi. Signor. de Homod. consil 164. Bald. libr. 3. cons. cons. 444. Pano. consil. 40. vol. 2. Boër. ad cons. Bitur. ad §. 4. titu. de cons. iur. & sta. person. Io. Fab. in l. filius, C. de pact.
m Barth. & Alex. in addit. ad l. apud Iulianum, § si pupillus, ex quib. cau. in poss. eat. Imol. Pao. Bald. Angel. in l. more, §. 1. de acqu. hæred. Angel in l. a. per gloss. ibi de acceptil.
n Bart ... l. more, de acq. hæred. Ias. in l. Barbarius, col. 3. de offic. præto. Alex. in l. apud Iulianum, §. si pupillos, de acq. hæred.
o l. contra iuris ciuilis regulas, de pact. in P. §. 7. de authos. tuto.
p l. si longius §. 1. de iud. l. cum filiusfa. de reb. cred. in P.
q Bald. in l. transactionem, C. de transact.
r Angel, cons. 383. eui. r.
s Vlp. in l. 3. §. fin. & l. 2. & Pompo. in l. 3. de auth. tuto. lib. 26. P. titu. 8.
t Paul. l. qui tacet, l. 142 de reg. iur.
v Boer. in §. 4. tit. de stat. & iur. perso. in cons. Bit. vbi interpretes adducit pugnantes.
x Vlp. in l. sciendum, l. 30. de verb. obl. lib. 45. P. titu. 1.
y glo. in d. l. sciendū, per l. iurisgentium § quod fere, de pact. in P.
z l. quod ab initio, de reg. iur.
a l. obligationum ferè, de actio. in P.
b Paul. l. & hæredi, l. 22. §. filiafam. de pact. lib. 2. P. titul. 4.
c Martial. l. fundum dotalem, l. 17. de fund. dota. lib. 23. P. titul. 5. & l. cùm vir, de vsucap.

Quanquam si in eum casum non incidisset dotale prædium, non potuisset legitimè defendi emptio, vtpote prohibente alienationem & obligationem 27 lege [a]. Excipitur etiam in hac quæstione prohibitionis contractuum, casus in quo liberè & cum effectu cum nupta cōtrahitur sine authoritate mariti, si ea sit mercatrix publica. Contractus quippè de ea negotiatione, quam exercet, sine marito rati sunt [b]. Sic enim & eo casu cum filiofa. etiàm licet 28 contrahere sine consensu patris [c]. Soluitur hæc potestas maritalis morte mariti, per quam vxor fit libera à lege viri [d].

a l. 4. de fi. dot. in l. 1. 1. §. & cum lex in lia. de re vxo. act. C. § 1 quib. alien. lic. vel non.
b § 4. de sta. perso. in consuet. B tur. & ibi Buër.
c Bald. in l. Macedoniani, in vlt quæst. ad Maced. C. Fräc. Arett. cōs. 73. col. 3.
d c. pen. & fin. de sec. nupt. 1. ad Corinth. 7.

De patria potestate. Cap. 5.

Lib. 1. Instit. tit. 9. Lib. 8. C. tit. 47.

1 *Filij sui dicuntur qui in potestate parentum.*
2 *Filij ex iustis nuptijs procreati in potestate parentum sunt, marium non fœminarū.*
3 *In filios potestatem Romani propriam sibi faciunt, verùm, iurisgentium esse docetur.*
4 *Filij iure Gallico in potestate parentum cum vita & necis authoritate.*
5 *Eadem in liberos potestas necis Persis, Moscouitis, & alijs.*
6 *In filios Græcis omnibus parentibus non erat ius necis.*
7 *In filios quam dederit parentibus Romulus potestatem.*
8 *Filium occidentis apud Aegyptios patris pœna leuis.*
9 *Potestatis necis & aliorum in liberos causa & rationes.*
Prior à summa amicitia patris in filios.
10 *Filius pars patris.*
11 *Filiorum causa parentes valdè sæuiunt.*
12 *Filio sæpè parcitur ob patris dolorem.*
Filij prauitatem vincit paterna beneuolentia. eod.
13 *Filios in omnibus obedire parentibus iubet lex diuina, vt alia iura.*
14 *Filios lædunt parentum imprecationes.*
15 *Filij nequeunt rependere parentibus beneficia ab eis accepta.*

1 LIBERI, qui in potestate parentum iure ciuili, sui dicuntur, titulo de suis & legitimis liberis [e], si pater alterius non sit potestatis: nam tunc filij auo sui nascerentur nepotes, non 2 patri [f]. Mortuo tamen auo in patris potestate fiunt [g]. Igitur in potestate parentum sunt liberi, quos ex iustis nuptiis procrearunt [h]: & ex ijs nati [i]. Quod iuri duodecim tabularum adscribit Alexander ab Alexandro [k]. Ego antiquius censeo, & referendum hoc ius ad leges Romuli, quibus vitæ necísque potestas in filios dabatur, vt didicimus ex Dionysio Halicarnasseo [l]. In potestate autem marium parentum, non matrum esse existimandum est: quia matres non habent liberos in potestate [m], quòd ipsæ, vt diximus, tutela egent aliena, & non sunt suæ potestatis, ideo nec alios regere possunt [n], nec alios in sua potestate habere [o]. Ita filij sequuntur familiam patris, non matris [p]: quanquam & filius matri ac patri reuerentiam debeat [q], & alimenta [r], & successionem [s]. Secundum enim ius regidissimùm patris filius est, non matris: secundum autem humanum, vtriusque, vt scribit Phalaris ad vxorem Erytriam [t]. Quare & iura illis potestatis quædam sunt communia, vt videbimus. 3 Romani hanc potestatem sibi vt peculiarem vendicant, neque nationes alias tanta potestate in liberos vti tradunt [v]. Quod tamen, pace illorum dictum sit, falsum est: nam & iurisgentium esse eandem ex moribus aliquarum nationum sigillatim enumeratarium, colligere licet: atque ex rationibus, 4 quibus suffulta est patria potestas. In Gallia certè & filij sunt in potestate

e §. sin autem de hæredit. quæ ab int. deter. ap. Iustinia.
f § pen. de pat. pot. l. sic eueniet, l. 21. ad l. Iul. de adult. in P. l. 4. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. in P.
g Vlp. in l. nepotes, in 5. eod.
h §. 1 de pat. pot. ap. Iustin. c. fin. de conuers. coniug. Vlpia. in epitom. tit. 5. l. 2. de ijs qui sunt sui &c.
i L. 3. eod. l. si maritus, l. 7. de pat. pot. C.
k Alex. ab Alex. libr. 2. gen. dier. c. 10.
l Dio. Halic. libr. 2. antiqu. Roman.
m §. fœminæ, de adop. l. mulierem, C. eod. §. cæteri, de hær. qual. & differ. ap. Iustin. l. nulla, de suis & legi. l. 4. § nam testamentu, de bon. poss. contab. l. nam & fœminæ, de adopt. in P.
n c. mulierum, c. 3. de ætat. & qualit.
o d. l. sic eueniet, ad l. Iul. de adult. l. fin. de legit. tute. libr. 5. C tit. 30. §. minores, de excus. tuto. l. filium habeo, ad senat. Maced P.
p l. cùm legitimæ, de sta homi. §. pen. de pat pot § 1. de leg. agna tut.
q l. congruentius, & l. filia tua, l. 5. de pat. pot. C.
r l. si quis à liberis, de liber. agnosc.
s l. nam etsi parentibus, de inoffi. testa. P. & titu. ad Senat. Tertull. l. 3. & tot. tit. libr. 6. C. tit. 55. & ap. Iustinia.
t episto. 54.
v § 2. de pat. pot. l. 7. de his qui sunt sui vel alien. iur. Vlp. l. 1. §. 1. vers. si quis ita, de rei vxo. act. P.

parentum, vt quemadmodum olim apud Romanos vitæ & necis potestas patri cōcedebatur, sic & apud Gallos teste Iulio Cæsare [a], & Prospero Aquitanico [b]. Illudq́, docēt cōsuetudines scriptæ variæ locorū regni, quæ & modos emancipationis præscribūt, vnde & potestatem præcessisse opus est. Cùm vt dicemus, emancipatio sit liberatio à patria potestate. Atq; Bartholomæus Chassaneus [c] notat fuisse iudicatum suo tempore in senatu Parisiensi, filios Gallorū esse in potestate parentū. Vt nō sit audiendus Accursius [d], & sequaces, qui Francigenas dicunt non habere filios in potestate, hoc enim verum non est, si Francigenas intelligas Gallicos populos, etsi referas ad tēpus Iulij Cæsaris: quamuis non eam inficias hodie illam potestatem esse desuetudine & moribus fuisse vel abolitam omnino, vel valdè imminutā, vt ex effectibus patriæ potestatis consistit, quos sequi oportet, cùm moribus constare dicatur hæc potestas [e]. Patris potestas apud Persas habebat quoque imperiū tyrannicum quale heri in seruos, vt ait Aristot [f]. Eādem potestatem necis & vitæ apud Moscouitas in filios, scribit Sigismūdus Liber Baro [g]. Sub lege naturæ & gentium illud ipsum receptum mihi persuadeo, ex eo quòd & Abraham voluit filium propriū sacrificio Deo immolare [h]; quod certè nec cogitasset, si lex aliqua prohibuisset. Græcis omnibus non eandem fuisse testatur Dion. Halicarnasseus [i], *Qui formas*, inquit, *viuendi Græcis condiderunt ciuitatibus, certum quoddam tempus admodū breue præscripserū', quo liberi essent subditi patribus. Quidam ad annum pubertatis tertium, quidam tantisper dum illi cælibes manserint: nonnulli, donec publicè inter viuos ascripti fuerint, quemadmodum è Solone, Pittaci, Charundaq; legibus acceperant, quorū magna celebratur sapientia. Pœnas etiam in contumaces filios statuerunt non graues, permittentes patribus eos exhæredare, domóue pellere, præterea nihil quæ non sufficiunt ad compescendam iuuentutis vesaniam, moresq́ue perfractos, neque contemptores honestatis leui brachio possunt ad modestiam redigi. Quapropter apud Græcos sæpè indecora multa in parentes committunt liberi. Romanorum autem legislator (id est Romulus) omnem vt ita dicā potestatē dedit patri in filium, idq́, toto vitæ tempore: siue in carcerem eum mittere, siue flagris cædere, siue vinctum ablegare ad rustica opera, siue necare libeat, etiamsi filius tractet Rempub. etiamsi magistratus gerat maximos, etiam si liberalitatis laudem publicè sit emeritus.* Quod firmat posteà exēplis idem Dionysius. Apud Aegyptios [k] pœna mortis patri non statuebatur, qui filium occidisset, sed lege tantùm cautum erat, vt tribus diebus noctibúsque, circa defuncti corpus adsisteret, adhibita quoque & adstante publica custodia. Non enim iustum putarunt, ob interfectum filium eum vita priuari, qui author eius vitæ fuisset, sed dolore & facti pœnitentia affligendum. Sed hanc potestatem magis planam facient causæ potestatis: quarum prior à naturali parentū in liberos affectu pendet, ob quē nulli alij tutius vel plenius potestas & tutela liberorum cōmitti potuit, nec probè vel cum ratione libera adimi vel imminui [l]. Valdè enim, imò omnino student natura impellente, illorum saluti honori, bonisque [m]. Dictaq; inde videntur filij ἀπὸ τῆς φιλίας, ab amicitia. Aristoteles [n] existimat societatem patris ad filium regni præ se ferre effigiē: *Nati enim*, inquit, *patri sunt curæ. Et hinc Homerū Iouem patrē vocasse, ipsum namque regnum, imperium est suapte natura paternum. Et regis amicitiam in eos qui reguntur, in excellentia beneficij consistere: confert enim beneficia in eos, qui ab ipso reguntur. Siquidem cùm sit bonus, curam ipsorum habet, quòd benè sese habeant, vt ouium pastor: sic natura pater filiorum, & auus nepotum, & rex eorum quibus præsidet, imperium obtinet. Et quandiu*, inquit [o], *filius paruus est & non separatus, pars ipsius est patris, se verò nemo vult lædere.* Quamobrem valdè torquentur & sæuiunt parentes ob contumeliam illatam filiis, magísque interdum, quàm si ipsis inferretur [p]. Et vt ait Apollonius Rhodius [q],

Valdè acerbi suos propter liberos parentes.

Hócque cum brutis etiam commune. Et vt Papinius [r],

Sic aspera Tygris

Fœtibus

a Iul. Cæsar, lib. 6. commen. bel. Gal.
b Prosp. Aquita. in ep. sto.
c Chass. ad § 1. titu. des enfans de plusieurs licts, in glo. 1. verbo. Et in glo. in §. 1. & c. in cōs. Burg.
d Accur. & alij, in §. ius autem, in verbo, Romanorum, de pat. pot. & ibi interp.
e l. patre furioso, de his qui sunt sui vel alie. iur. in P.
f Aristot. lib. 8. Ethico. ad Nicoma. c. 20.
g Sigis. lib. Baro, comment. rer. Moscouitic.
h Genes. 22.
i Dio. Hal. in 2. antiq. Roma.
k Diod. Sic. libr. 3. Biblio.
l l. fin. de cura. furio. C.
m l. scripto, vnd. lib. P. l. cum ratio, de bon. damnat. in P.
n Aristo. lib. 8. Ethico. ad Nicoma. c. 10. & 12.
o Arist. libr. 5. Ethico. c. 6.
p l. isti quidē, quod met. cau. in P.
q Apollo. Rhod. lib. 4. Argonaut.
r Papin. lib. 10. Thebaid.

Fœtibus abreptis Scythico deserta sub antro
Accubat,& tepidi lambit vestigia lecti.

13 Hinc quia grauissimus visus est dolor parentum ex pœna filiorum, quia ue æquum non sit ob filium delinquentem, pœnā delicto impositam transire in alium, quàm sceleris authorē, sicut iubent iura [a]; placuit sæpè, vel remittendam filio pœnam, vel demendā ob patrem, à quo nec tyrannus quoque crudelissimus Phalaris abhorruit. Is enim & ita faciendum liquidò testatur, dum filio Ariphradis pepercit, ad patrem in hæc verba scribēs [b]: Τὴν ἄμυναν ἐπέσχηκα, σοὶ βουλόμενος οὐκ ἐκείνῳ χαρίζεσθαι: μαρτυρεῖ γὰρ ὑπὸ πολλῶν ἀρίστην ἐπιείκειαν ἔχειν. διόπερ οὐκ ἐδοκίμαζον δι' υἱοῦ πονηρίαν, λυπεῖν γῆρας πατρὸς οὐδὲν ἀδικοῦντος. ἕνα γὰρ ἔχων υἱὸν τοῦτον, εἰ καὶ πάντως φαῦλος ἐστι, δι' ἐρημίαν ἄλλης διαδοχῆς στέργεις, νικῶσι γὰρ υἱοῦ πατρὸς εὔνοιαι νικᾷ, id est, *vindictam* (scilicet in filium tuum) *continui, volens tibi non filio gratificari: testimonium enim datur à multis, te optimam modestiam & humanitatem habere: ideo non bonum putaui, propter filij iniquitatem deficere senectutem patris nihil peccantis. Vnū enim habens filium, hunc, etsi omnino sit is malus, propter alterius heredis defectum affectu paterno diligis: nam filij prauitatem vincit paterna beneuolentia.* Et alibi [c] idem Niceneto scribens, se illi pepercisse ait, quòd pater eius bonus esset, nec alium haberet filium. Claudius Cæsar quoque [d], cùm censuram gereret, re cognitione equitum iuuenem plenū probri, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, dicens eum habere censorem suum. Ferunt [e] de Rhacone patria Mardo, quòd cùm is filium infandum captum, manibus post terga reuinctis obtulisset, Iudicibus puniendum: iudices rei nouitate consternatos, ad Persarum regem vnà cum filio adduxisse, regem autem ob id liberasse, & Rhaconē in collegium regiorum iudicū coaptasse. Atque idipsum legibus Romanis conseruatum video, dum responsum est [f], mitius agi cum desertore, quē pater obtulit puniendum: ne pater videatur ad supplicium filiū obtulisse. Quia & placuit [g] in contumacia perseuerantē filium,

13 iudicibus à patre traditum, dictuos ex arbitrio patris sententiā. Alia ratione potestas hæc patria munita, præcepti iniquā diuini, quod iubet honorare, venerari, audireue in omnibus parētes [h]. Et D. Paulus [i], *filij obedite parentibus.* Et, Maledictus qui non honorat patrem & matrē suam [k]. Iure etiam ciuili, persona parentis filio semper honesta & sancta videri debet [l]. Sanctum autem est id, quod inuiolabile est [m]. Sic Pamphilus apud Terentium [n],

Nam me parenti potius, quàm amori obsequi
Oportet.

Et apud Aeschylum [o], cùm Vulcanus ægrè induci posset ad ligandum Prometheum iussus à Ioue patre, tandem id facit dicens,

ἐξωρειάζειν γὰρ πατρὸς λόγους βαρύ, id est,

Negligenter agere sermones patris graue est.

Et Epictetus [p] ille summus philosophus, *pater*, inquit, *appellatur, curandus est, cedendum ei in omnibus, ferendus cùm aut obiurgat aut verberat. Sed malus pater est: at natura te non bono patri, sed patri conciliauit.* Et graue scelus esse, parentes cōtemnere, exasperare, esse Deo curam huius vindictæ, sicuti & elargiendi præmia

14 in beneficos, docet Plato [q], his verbis: *Oedipus contēptus à filijs, ea illis imprecatus est, quæ exaudita effectáque à Deo apud omnes feruntur. Amyntora quoque Phœnici filio iratum, illi maledixisse ferunt, & Hippolyto Thesea, plurimósque alios alijs: quibus apertissimum factum est à Deo praces parentum aduersus filios exaudiri. Nihil enim imprecatione parentis, non iniuria, perniciosius filio. Nemo enim cùm pater aut mater contemnitur, tunc solùm à Deo putet orationes exaudiri; sed cùm etiā honorantur, ac ideo cùm lætiores bona liberis à Deo petunt, exaudire similiter eū existimare debemus. Atq; nobis æqua inde distribui: nā aliter in bonis distribuendis æqui non essent. Quod longè abesse à Deo necesse est.* Hæc Plato. Habemus quoque vim benedictionis paternæ in sacra pagina, in Iacob ab Isaaco [r], & erga Iosephū & filios eius à Iacobo [s]. Et maledictionis pariter exemplū in Chamo seu eius filio Chanahamo [t]. Estq; summaria & verissima huius tractationis resolutio, benedictionē patris firmare

a l. sancimus, & l. si pœna, de pœn. in P. l. crimen, cod. C.
b Phalar. epist. 24. ad Ariphradem.
c Idem, epist. 27.
d Sueto. in Claudio cap. 16.
e Aelian. libr. 1. de var. histor.
f l. milites agrum §. desertorum, de re milit. in P.
g l. 3. de pat. pot. C.
h Exo. 20. Matth. 15. Mar. 7.
i Paul. ad Ephes. 6. ad Coloss. 3. can. si dominus, 11. q. 3.
k Deutero. 27.
l l. liberto & filio, de obseq. à lib. & liber. par. & patro. præstan in P.
m l. sanctum, de rer. diuis. in P.
n Terent. in Hecyra, sce. 4. actu 3. vers. pen.
o Aeschil. in princi. trage. Prometh. ligati.
p Arri. in Enchirid. Epicteti, c. 35.
q Plato, 11. de legib.
r Genes. 27.
s Genes. 49.
t Genes. 9.

domos filiorũ,& maledictionem matris eradicare fundamenta [a]. Tertia ratio pendet à beneficiorum retributione, cùm enim ad eam natura teneamur [b], non ægrè ferre debet filius, si hanc potestatem pater in eum habeat, qui tot beneficia natiuitatis, alimentorum, & vitæ subsidia recepit, quæ nunquam æqua mensura rependere possit. Sic Cyrillus [c] patriarcha Hierosolymitanus, *Honorantes patrem supercælestem, etiã corporis nostri parentes honoremus, Nam Christianorum est placida prima pietas, honorare parentes & labores educationis rependere, atque omni studio quæcunque ad eorum quietem pertinent curare.*

[a] Ecclesiast.c.3.
[b] l. sed etsi lege § cõsuluit, de petit.hæred. in P.
[c] Cyrill.Hierosol.catech.7.

Quibus modis contrahitur,& oritur patria potestas. Cap. 6.

1 *Patria potestas ex iustis nuptijs oritur, adoptione, legitimatione.*
2 *Ingratitudine emancipatus reuocatur in potestatem patris.*
3 *Filij contumaces patribus lege diuina lapidati.*
4 *Filij ingrati.*
5 *Granny filij Clotharij contumacis in patrem vltio.*
6 *Ingratitudinis actio, pœna, & reuocandi libertatem formula.*

Hæc patria potestas primùm oritur ex iustis nuptiis, ex quibus nati sunt in parentũ potestate, vt proximo capite diximus, si sui iuris patres sunt: quòd si illi in potestate quoque sint patris inde nati nepotes, vt patres, in aui erunt potestate [d]. Diuersum autem si ex illegitimis, id est, contra legis præscripta initis nuptiis nascantur, nam eius potestatis non sunt [e]. Secundò filij sub ea potestate sunt qui adoptantur vel arrogantur [f], de quibus suprà diximus [g]. Tertiò per legitimationẽ in potestatẽ reducũtur naturales tantùm, vt constat ex titulo quibus modis naturales efficiantur sui per quatuor modos legitimationis, de quibus etiã diximus [h], per oblationẽ curiæ, per nominationẽ patris, per rescriptũ principis, & per subsequẽs matrimoniũ. Quartò emancipati liberi in potestatem patris reuocãtur per ingratitudinẽ, si cõtumaces in patres, vel atroci iniuria, vel acerbitate cõuicij affecerint [i]. Id præter leges Romanas firmat D. Chrysosto [k], dicens reduci per ingratitudinẽ filios in potestatem parentũ, sicut & libertos in seruiturẽ: quia non emancipantur ideo, vt beneficia patris contumeliis ab eo dispungant. *Nec sanè*, inquit Constantinus Cæsar [l], *debita filiorũ votis patrum vota cessabunt, vt patenti copia liberos suos eruant potestate, magis proprijs obsequijs mãcipatos suũ intelligant ijs obsequij plus debere, à quibus meminerint se à sacris vinculis exutos.* Lex diuina filios contumaces lapidari iubet [m]. Sibylla Erithrea [n] damnationẽ futurã & iudicium ingratorum filiorum sic consignat damnandos igne vt alios, de quibus antè meminerat,

1
2
3

ὅσοι δὲ γονεῖς ἐνὶ γηρᾷ
ἐκλλιπον, οὔτι τίσαντες ὅλως ἀ θρέπτρα γονεῦσιν
αὖθι παρασχόντες, ἀυτὰρ δ' ὅσοι ἀπειθήσαν
ἠδὲ καὶ ἀντεῖπαν λόγον ἄγριον εἰς γενέτηρας, id est,

Et damnabuntur scilicet, omnes qui in senectute patres relinquunt, & qui non reddunt vicem, nec retribuunt præmia nutrientibus se. Rursum, quicunque sunt iis rebelles, vel aspera dixerint in parentes. Xenophon [o] quid apud Græcos hac de re fuerit sancitum, paucis demonstrat: cùm enim docuisset nullis nos magis beneficiis deuinctos, nec maioribus quàm parentibus, nec esse maiora aliorum posse, vtpote quòd per illos & simus, & viuamus, dehine vt tot bona videamus, illorúmque reddamur participes, pro quibus mater nullo à nobis accepto antè beneficio, pariendi labores & vteri tulit

4

[d] l.3.4.5. de iis qui sunt sui vel alien. iur. lib.1. P. l. septimo mense, l.1a de sta.homi. libr. 1. P. titul. 5.
[e] §. 1 § si aduersus, & § fin. de nup. ap. Iustinia.
[f] l.1. de adopt. in P.
[g] sup. lib 10. c.6.
[h] eod. lib. c.4.
[i] l.1. de ingra. libe. C.
[k] D. Chrisost. omil.2. in Psal. 115.
[l] Constan. l.1. de offi. præto. lib.1. C. titul. 43.
[m] Deuter. c.21.
[n] Sibyl. li.3. Oracul.
[o] Xenop. libr. 2. de gest. & dict. Socra.

tulit & pericula, posteà obnixè & solicitè nutriuit. Addit, ciuitas quoque aliam non nimium curat ingratitudinem, nec in iudicium compellit, sed dispicit si quis beneficiis acceptis non reddat gratiam: si quis verò parentes non obseruet, in iudicium compellit ac reprobat, magistratibúsque omnibus indignum existimat, tanquam ab illo non possint neque sacrificia piè sacrificari, neque aliud quippiam, nec iustè agi. Nec tantùm hunc, sed etiam si quis parentum defunctorum sepulchrum non ornet, hoc etiam ciuitas inuestigat in electionibus magistratuum. Ingratitudinem & rebellionem vel contumaciam filij Grannij Clothatius primus Clodouei filius, igne & ferro prosequutus est, & eum superatum exercitu, scamno cum vxore & eorum liberis per lictorem alligato, exuri iussit, vt ait Gaguinus [a], Paul. Aemylius [b], & Annonius [c], ratus plus ausuros in eum cæteros, si repugnantem filium non flecteret. Leges generaliter ingratitudinis actionem concedunt in eos qui benemeritis non retulerint gratiam, vt ait Lucianus [d]. Et vt ait Euripides [e].

τοῖς τεκοῦσι γὰρ
δύστηνος, ὅςις μὴ ᾽ντιδουλεύει τέκνων.
κάλλιστον ἔρανον δοὺς γὰρ, ἀντιλάζυται
παίδων παρ' αὐτοῦ τοιάδ', ἂν τεκοῦσι δῷ. id est,

Parentibus enim
Infælix, quisquis non mutuam officij reponit gratiam.
Pulcherrimo quippe munere dato vicissim
A liberis suis ijsdem remunerabitur, quæ parentibus dederit.

Multò magis & indigni sunt beneficio accepto ij, qui non solùm non repēdunt beneficia, sed contumeliosi sunt, & iniurij in benefactores. Et ob id iura ob id meritò reuocant liberalitatem paternam libertatis, vt diximus, & donationes factas bonorum, volentibus & conquerentibus tamen donantibus: permittunt & liberos exhæredare. Voluit & Guillelmus Benedicti [f] per ingratitudinem rescripto non tamen matrimonio legitimatum, illegitimum reddi, quòd pertinet ad commodum paternum. Reuocabatur in seruitutem quoque libertus per ingratitudinem [g]. Illudq; institutum Athenarum memorabile fertur, quo conuictus ingratitudinis libertus iure libertatis exuebatur, hac formula, *superſedeo, inquit, te habere ciuem tanti muneris impium æstimatorem, Nec adduci possum, vt credam vrbi vtilem, quem domi ſce lestum cerno. Abi igitur, & esto seruus, quoniam liber esse nescisti* [h]. Massilienses quoque [i] & vsque ad tertiam manumissionem ter deceptum dominum rescissionem earumdem dabant, quartam quamuis denegarent. Propter ingratitudinem qui postulat aduersus ecclesiam, priuilegio eius priuatur [k].

[a] Gag. lib. 1. c. sin. & lib. 2. c. 1.
[b] Paul. Aemil. libr. 1. histor. Franco. in Clotha. 1.
[c] Annonius, lib. 1. de gest. Franco. [illegible]
[d] Lucia. in abdicatu.
[e] Eurip. in Supplicib. actu 3.
[f] Guil. Bened. in annota. 2. ad ver. in eodem testamento relinquens, nume. 4. c. Raynunt. par. 1. de testa.
[g] l. 2. de libert. & eor. liber.
[h] Val. Maxi. libr. 2. c. 1. dum de Areopagu agit.
[i] Idem eod.
[k] c. fin. de postul.

De iure matris in filios. Cap. 7.

1 *Iura naturalia patri debita, & matri debentur.*
2 *Matri ac patri honor à filijs debetur.*
3 *A matribus apud Lycios & Locros genus repetitum, non à patribus.*
4 *Mater num magis contribuat generationi filiorum, quàm pater: & ibi de maiori amore matrum.*
5 *Matribus alimenta filij debent, & alia, vt patri: Ciconia, Meropes alunt parentes senes, eod.*

HAEC quæ dicta sunt, & quæ mox dicentur in effectibus patriæ potestatis, etsi omnino in matre locum non habeant, tamen ea quæ iuris generationis sunt, etiam matri competunt in filium, & filio tenetur exhibere: patri autem maior honos delatus, quia & onera præcipuè filiorum ad illum pertinent, non ad matrem [a]; ideo secundum naturam est sentire eum maiora commoda [b]. In præcepto honoris, non tantùm pater, sed & mater ponitur, *honora patrem tuam & matrem tuam si vis esse longæuus super terram* [c]. Et sicut qui thesaurisat, ita & qui honorificabit matrem suam [d]. Benedictióque patris firmat domos filiorum, & maledictio matris eradicat fundamenta [e]. Malæ famæ qui derelinquit patrem, & maledictus à Deo qui exasperat matrem. Et de vtrisque, *qui male dixerit patri aut matri, morte moriatur* [f]. Apud Lycios & Locros olim quisque à matribus, non à patribus genus suum repetebat, vt testatur Herodotus [g]. Cicero [h] maternum sanguinem anteposuit paterno, *Sic*, inquit, *se res habet*, *Iudices*, *magnam vim*, *magnam necessitatem*, *magnam possidet religionem*, *maternus paternúsue sanguis*. Nec parua fuit controuersia inter philosophos & medicos, num sanguis maternus ad generationem conferret, apud Aristotelem [i], Censorinum [k], Nemesium [l], Plutarchum [m]; Auicennam [n], Cœlium Rhodiginum [o]. Atq; Galenus firmat fœtum plus à matre, quàm à patre suscipere: sicut fructus amplius ab vbertate soli, quàm à coloni industria & labore habet. Vnde vis maxima amoris matrum in liberos, & contrà: quinimo semper mater certa est, pater verò aliquando incertus esse potest [p]. Debebunt itaq; alimenta filij matribus vt patribus, & contrà [q]: hoc enim & bruta faciunt, & naturæ lex vtrisque communicata genitoribus. Nam & mures glires genitores suos fessos senecta alunt insigni pietate [r]. Ciconiæ [s], & Meropes [t]. Phalaris [v] in pari causa potius consulendum matri quàm patri scribit, propter maiora ab ea accepta beneficia; quia nos tulerit, pepererit, educauerit, & alios infinitos labores pro nobis subierit. Succedunt sibi mutuò filius & mater [x]. Et potest vendicare interdum mater filium [y], sicut & pater [z]. Filius, sicut patrem prohibetur in ius vocare edicto prætoris, ita & matrem [a].

a l.pen. de lib. agnosc. lib. 25. P. titu. 4.
b re:. tit. secundum: ra'u.am cap qu. sent t, cod... tit. § sed cum in secundam, de iuri. C.
c Exod. c. 20.
d Ecclesiastici c. 3.
e Eccles. 3.
f Exodi, 21. can. non satis, §. cæterà, 26. distin.
g Herod. in 3.
h Cic. pro Sex. Roscio.
i Aristo. 3. de natu. animal.
k Censor. de die nata.
l Nemes. de nat. homi. c. 24.
m Plutar. de plac. philos.
n Auicen. lib. 3. de natu. homi. c. 24.
o Cœl. Rhodig. lib. 3. lectio. antiq. c. 42.
p l. quia semper, l. 5. de in ius voc. P. l. Lucius, de cōditi. & demonstra. in P.
q l. si quis à liberis, de liber. agnosc. l. 1. 2. de alien. lib. C. l. filia & l. nec fil 6, de pat. po. vide quæ diximus in 9. onere matrimonij sup. libr. 9. cap. 19.
r Plini. libr. 8. c. 53.
s Idem lib. 10. c. 23.
t Idem lib 10. c. 33.
v Phala. Paurolæ filio, epist. 19.
x titu. de senat. Orsici. & Tertull. ad Senat. Tertul. & Orsicia. in P. C. & Insti. iur. ciuili.
y vt in l. pen. de fideicō. liberta. libr. 40 P. titul. 6.
z l. 1. § 1. de rei vēd. P.
a l. 4. § parètes, de in ius vocan. libr. 2. P. titu. 4.

Iura vel effectus patriæ potestatis. Caput 8.

1 *Inæstimabilis patria potestas.*
2 *Pater non potest cogi liberare à sua potestate filium, nisi in 4. casibus.*
3 *In filios necis vitaq́ potestas cur data patribus.*
4 *Minorem triennio prolem non licebat necare parentibus.*
5 *Pœna acerbitas continet magis improbos.*
Dissecandorum debitorum permissio quare statuta, eod.
6 *Filius & pater pro eadem persona.*
7 *Necis ius in filios sublatum desuetudine.*
8 *Adulteram quando patri filiam, & marito vxorem, & vbi occidere liceat.*
9 *Filios castigat iure proprio pater, & castigandos ex arbitrio dat iudicibus.*
10 *Filijs contra parentum sæuitiam prospectum quare.*
11 *Filios tempore famis licuit vendere patri.*
12 *Filios ter vendere, ter manumittere, quando & quomodo licuit.*

Potestas

Potestas maior patris in filios, quàm heri in seruos.
13 Filiorum trina venditio permissa apud Moscouitas.
14 Emancipatio terna, & manumissio duplex in adoptionibus quid erat.
15 Filias & sorores vendere prohibuit Solon, nisi iuuenta illa fuissent coëuntes virgines.
16 Emancipati non reducebantur iterum in potestatem sine causa tempore Modestini, vt anteà lege Romulea.
17 Filiusfa. olim patri omnia quærebat aduentitia, hodiè quod pertinet ad vsum fructum.
18 Castrensia & quasi nullo iure quæsita patri à filiofa. nec in vsufructu.
19 Filiusfa. testari non potest de aduentitijs etiam volente patre, quare.
20 Filiusfa. ad pias causas cum consensu patris de aduentitijs testatur.
21 Filiusfa. in Gallia nihil etiam in aduentitijs acquirit patri præter commoditatem & administrationem.
22 Filiusfa. quærit profectitia omnia patri etiam in Gallia, vt iure antiquo.
23 Casus alij, in quibus pater non habet vsumfructum in bonis filijs.
24 Filijsfa. laici non possunt esse in iudicio sine autoritate patris, exceptis causis spiritualibus.
25 Filiusfa. in quibus sine patre in iudicio esse potest.
26 Filiofa. accedere patrem quare aduersario vtile sit.
27 Filiusfam. quando sine patre agit & experitur.
28 Filiusfa. in criminalibus publicis sine patre agere & conueniri potest.
29 In filiumfa. 25. anno. iudicium iure Delphina. valet sine autoritate patris in Gallia.
30 Filiusfam. in Gallia habetur prò emancipato, ideo agit sine patre, & contrahit &c.
31 Filiusfa. non potest sine consensu patris vxorem ducere.
32 Pater præfertur omnibus tutoribus & curatoribus filij.
33 Lis nulla inter patrem & filiumfa. esse potest, & quando.
34 Filius emancipatus patrem in iudicio vocans, vel alius matrem, debet impetrare veniam à Iudice.
35 Lis inter patrem & filium in Gallia hodiè.
36 Pater filiumfa. inuitum apud alium existentem repetere potest.
37 Filijsfa. pater tantùm substituit pupillariter.

1 INÆSTIMABILIS existimata est patria potestas, vt nullo
2 pretio inuitus pater adigi possit filium emancipare [a]. Nec filius siue adoptiuus, siue naturalis & legitimus, ad id possit patrem compellere: exceptis [b] quatuor casibus insignibus, si pater filiæ peccandi inferat necessitatem [c], si supra modum erga filium durè se habeat [d], si præmium vt emancipet acceperit [e]; etsi impubes adoptatus se liberari maior factus postulet [f].
3 Videndum igitur, quæ iura ex hac patria potestate competunt patri, quamúe inde vtilitatem filius consequatur. Notant Interpretes post glo. in §. ius autem, de pat. pot. & ibi Angelus Aretinus plures effectus eius, & alibi: quorum aliquos excutiam, reliquos ibi videndos omittentes. Primùm itaque ius patri inde oritur, vt habeat in filios omnimodam potestatem, anteà necis & vitæ [g]: crediderunt namque legislatores, parentes eò sæuitiæ non esse peruenturos absque causa, vt necarent filios: & id tamen magis conducere ad continendam reuerentiam & officium liberorum in parentes, & ad terrendam impietatem, in quam facilè ex leuitate iuuenes ad contemptum parentum, à quibus tot beneficia propè infinita acceperunt, prolabi possent.
4 Neque enim temerè aut sine causa occidendi potestatem patribus datam

a l. filiusfamilias, l. 117. §. secundum vulgarem, de lega. 1. in P. l. nec auus, de emancip. liber. C.
b Marcel. in l. nō potest. l. 31. de adopt. lib. 1. P. titul. 7.
c auth. si lenones, de episco aud. C.
d l. fin. si à pat. quis fuer. manumi. in P.
e l. si cui, de cond. & demonst. in P.
f l. nonnunquam, l. 32. de adoptio.
g l. fin. de pat. pot. C. Dio. Halic. in 2. & 8.

ex le

ex legibus ipsis Romuleis colligo, inter quas & illa, qua prohibuit vllam prolem necari minorem triennio [a]. Non enim in ea causa iusta necis, vel contumelia filij esse poterat: in maioribus poterat, ideo permissio facta. Acerbitas namque vindictæ maleficij, benè atque cautè viuendi disciplina plerúque est. Sicuti quia intererat perquam maximè societatis humanæ fidem seruari, fanciendæ fidei gratia lege decemuirali, pœna capitalis horrifica ostentu nouísque terroribus metuenda, in fœdifragos debitores lata est, vt ius esset creditoribus corpora illorum in partes dissecandi. Dissectum autem antiquitus neminem legimus, quoniam sæuitia ista pœnæ contemni consequuta est: vt disputauit Sex. Cæcilius cum Phauorino apud Aulum Gellium [b]. Eáque ratione plura seuerius vindicantur, cùm exemplo & terrore opus est [c]. Vt ideo putem tam latam dedisse legem potestatem parentibus in filios necis, ne filij obsequia detrectarent. Fidebat autem lex in amore naturali parentum, quo impulsi non necare, sed omni studio quod suum est conseruare nituntur. Quandiu enim filius paruus est, nec est separatus à patre, pars ipsius est patris, vt ait Aristoteles [d]; habetúrque pro eadem persona [e] apud Iurisconsultos, & pro eadem voce [f]. Se autem nunquam nemo lædere vult, sed omnibus viribus naturali iure defendit, illatámque iniuriam propellere nititur [g]. Et paterna potestas non in atrocitate, sed in pietate consistit [h]. Atque plerumque pietas paterni nominis etiam in his in quibus iustè mors filiæ infertur, consilium pro liberis capit, vt ait Papinianus [i]. Sublatum autem est hoc ius necis & vitæ postmodum, vt nimium rigidum, dissuetudine, non autem lege, vt quidam arbitrantur. Siquidem Constantinus [k] olim permissam in liberos necis vitæq; potestatem ait, non scribit posteà prohibitam: etsi in seruos lege potestas necis sit exprefsè adempta [l]. Id enim fuit necessarium in seruis prohibere, quòd domini eos amore quo filios non prosequuntur. In filiis non fuit necesse expressè prohibere, satis prohibente natura: qua quis partus suos & diligit & conseruat. Quinimo tantùm abest, vt expressè prohibita illis sit iure potestas necis, vt potius expressè permissam inueniam in responsis Iurisconsultorum, quibus ratione patriæ potestatis tantùm patri licet si velit occidere filiam in adulterio deprehensam [m] in sua domo, vel generi. Quod marito omnino impunè non licet, quia mariti calor impetus facilè sæuientis fuit refrenandus, inquit Papinianus [n]: exceptis quibusdam personis quas adulterantes cum vxore repertas marito licuit occidere, veluti lenonem, mimum, publico iudicio infamatum, & alias quas enumerat Martianus Iurisconsultus [o]. Iuxta cuius sententiam intelligendæ reliquæ leges, quæ marito quoque dant necis ius in adulteros [p]: nempe si ex earum personarum numero sint, vel si alias impunè omnino non ferant, quamuis mitius puniantur [q]. Ergo multò liberius ius est in nece filiæ patri eo casu, quàm marito iure ciuili. Nam iure nunc recepto Gallico & diuino, nec patri idipsum permissum est: quia dictum, *Non occides* [r], vt suo loco, si Deus voluerit, explicabimus. Remanétque ex legibus in eodem casu intacta antiqua patris potestas, in alijs autem ex ea datur libera sine nece castigatio. Et patet potest filium castigandum iudici offerre, dicturo ex eius præscripto sententiam [s]. Vnde & propinquis emendatio concessa propinquorum moderata, paterna dicitur [t]: maior autem ex iudicis authoritate pendet. Sicuti & Lucianus [v] scribit, liberam non esse parentum in filios vindictam citra iudicium. *Vt enim lex*, inquit, *concessit patribus certis de causis irasci filijs: ita prospexit & liberis, ne immerentibus accidat. Itaque iudices vocat, arbitratores constituit, qui neque per iracundiam, neque per calumniam, quod iustum sit iudicent. Noverat enim accidere multis, vt ob causas iniquas ad iram commouerentur: hic quidem alicui falsæ calumniæ credens, ille famulo fidem habens, aut vxori cuipiam inimicæ.* Quem casum vltimum & Iurisconsulti obseruarunt [x]. Et certè rectè statutum hac in parte est apud Græcos,

a Idem Halic. libr. 2.

b Gell. lib. 20. c. 1.

c Claudia. Iurisc. in l. aut facta, l. 16. §. fin. de poen. lib. 48. P. tit. 19. l. 1. ad leg. Iul. repet. C. l. quicunque, C. de hæreti.

d Aristo. 5. Ethic. c. 6. & libr. 1. Magn. Mora cap. 34.

e l. fin. C. de impub.

f §. ei verò, de inutil. stipulat.

g l. vt vim, de iusti. & iur. Cice. 1 offic.

h l. Diuus Adrianus, ad l. Pompe. de parricid. in P.

i Papi. l. nec in ea lege, l. 21. ad l. Iul. de adulte. lib. 48. P. titul. 5.

k Constant. l. fin. de patr. pot. lib. 8. C. tit. 47.

l §. 2. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. eod. titu. in P.

m Pompo. in l. patri datum, l. 20. Vlp. in l. sic enim, l. 21. Papin. l. nec in ea lege, l. 22. Vlpia. l. quod ait, l. 23. ad l. Iul. de adult. l. 48. P. titu. 5.

n Papi. d. l. nec in ea lege, l. 22 § fin. de adulter.

o Martia. in l. marito, l. 24. eod. ad l. Iul. de adult. in P.

p vel. Gracchus, eod. C. l. si quis in gra-ui. § si maritus, ad Senatusc. Sylian.

q gloss. in d. l. nec in ea lege, in ver. omnem, ad l. Iul. de adult. in P.

r Exod. c. 20.

s l. 3. de par. pot. C. Deutero. c. 21.

t l. 1. de emēda. propinq.

v Lucia. in decl. Abdicatus.

x l. 4. de inoff. testa. in P.

Græcos, de necis potestate tollenda: recordari enim debent parentes filios liberos dici, neque vt seruos esse tractandos vel instituendos, & vt dicebat Mitio in Andria apud Terentium,

Pudore & liberalitate continere liberos satius est, quàm metu.

Et meritis potius liberi sunt ad obsequia paterna prouocandi, vt monet Papinianus & Iustinianus [a]. Docet & Plutarchus [b], verbera aliena esse ab honestorum ingenuorúmque filiorum educatione, qui & exprobratione & 11 laudibus moueri & impelli debeant. Secundus effectus, vt liceret patri etiã iure Codicis, tempore necessitatis famis, filium vendere: ea tamen conditione, vt ideo perpetuæ non esset seruituti obnoxius [c]. Alioquin enim etiam quos licebat occidere, non licebat libertate priuare [d], non pignori obiicere [e]. Franciscus Balduinus [f], & Pandulphus Prateius [g], referunt 12 per legem fuisse 12. tab. permissum, ter parentibus vendere liberos: quid autem & quomodo illud fieret, neuter explicat. Ego tamen & antiquiorẽ hanc legibus 12. tab. puto, nempe à Romulo sancitam, vt authorem habeo Dionysium Halicarnasseum [h], qui & ternam manumissionem sic explicat. *Nec contentus hanc potestatem, scilicet vitæ & necis, dedisse legislator Romanus*, id est Romulus, *permisit etiam vendere filium, nihil deterritus crudelitatis specie, quòd res grauior videri posset, quàm pro affectu domestico. Quòdque maximè quis miretur in hac dissoluta disciplina Græcorum educatus, quasi durum & Tyrannicum, hoc quoque patri concessit, licere illi terna filij venditione pecuniam quærere, maiorem largitus potestatem patri in filium, quàm hero in mancipium. Seruus enim semel venditus, deinde libertatem adeptus, in posterum sui iuris est: filius verò à patre venditus, si liber fieret, rursum sub potestatem patris redigebatur, post tertiam demum venditionem eximebatur è patris potestate:* hæc ibi. Et paulò post, hanc legem inter cæteras 12. tab. decemuiros trecentesimo post anno, vt obseruatam anteà, non ausos expungere tradit. Scribit & Sigismundus Liber Baro [i], apud Moscouitas 13 quoque seu Ruthenos id seruatum, in hæc verba, *Si pater filium, vt mos est, vẽdit, & is quocunque modo liber factus tandem aut manumissus fuerit, pater hunc rursus atque iterum iure patria potestatis vendere potest: post quartam autem venditionem, nihil iuris amplius in filium habet.* Quòd valdè est notabile, & dat lumẽn legi 14 Iustiniani finali, titulo de adoptio [k], in qua ita scriptum est, *Veteres circuitus in adoptionibus qua per tres emancipationes, & duas manumissiones in filijs, aut per vnam emancipationem in cæteris liberis fieri solebant, corrigentes &c.* Vbi innuit antiquos, qui tutum ius adoptionis volebant habere, ita permisisse trinam venditionem, vt ob id patri naturali ius omne reuocandi filium in potestatem adimeretur: cùm post trinam venditionem non posset in potestatem reuocare, antè posset. Quæ solemnitas sublata fuit, postquam & placuit, vt diximus, patrem ingenuum filium vendere non posse. Et alia etiam constitutione [l], idem Iustinianus sustulit vanam obseruationem antiquam emancipationis, per venditiones liberorum figuratas, & circumductiones inextricabiles, & iniuriosa rhapismata, quorum illi nullus videbatur rationalis exitus. Et Vlpia. eius meminit in fragmentis [m], *filius*, inquit, *ter emancipatus, ter manumissus, sui iuris fit: id enim lex 12. tab. iubet his verbis, si pater filium ter venundauit, filius à patre liber esto.* Solon lege sustulit ius vendendi filias & so- 15 rores, ni qui cum viro coëuntem virginem deprehendisset, authore Plu- 16 tarcho [n]. Videtur & Modestinus Iurisconf. [o] indicare, suo tempore abiisse quoque in desuetudinem, vt filius emancipatus semel, posset iterum reduci in potestatem eo inuito, sine causa tamen ingratitudinis à patre, dum respondet inuitos filios naturales vel emancipatos non reduci in patriam 17 potestatem. Tertius effectus huius patriæ potestatis, seu vtilitas patris est, vt quæsita à filio in potestate constituto, patri quærantur, sed cum distinctione iurisprudentiæ veteris & Codicis: nam illo pleno iure, vt nec momento modicum quidpiam penes filium remaneret, quærebatur [p]. Isto autem,

a Iustinia. l. si quando. l. 5. § illud, eo. C. lib. 3. titu. 28.
b Plutar. lib. de libe. educan.
c Constant. in l. 1. de patri. q fil. distrax. lib. 4. C. titu. 43.
d l. fin. C. de pat. pot. l. 1. de patrib. qui fil. dist. Iul. a. l. minores 25. an. l. 19. §. pater, de euict. lib. 21. F. titul. 2. l. 1. de liber. cau. lib. 7. C. titu. 16.
e l. qui filios, quæ res pig. oblig. poss. C. l. fin. eod. in F.
f Bald. in 12. legẽ 12. tab.
g Prateius, lib. veter. iurisprud. in legib. 12. tab. c. 3.
h Dio. Halic. in 2. Antiq. Rom.
i Baro, in commen. rer. Moscouita.
k expli. l. fin. C. de adopt. lib. 8. titul. 48. & l. fin. C. de emācip. libero. lib. 8. C. titu. 49.
l l. fin. eod. C.
m Vlp. in titu. 10. in corpore iuris.
n Plutar. in Solone.
o Vlp. l. inuiti, l. fin. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. F. titu. 6.
p l. placet, de acqui. hered. in F. l. 3. de patr. pot. lib. 8. C. titu. 47.

autem, quòd pertinet tantùm ad vsumfructum quæratur patri à filio [a] in aduentitiis, remanente intacta filio proprietate [b]. In castrensibus namque, vel [18] quasi castrensibus, vtroque iure receptum est, nec patri vsumfructum, neque proprietatem quæri: quia in illis pro patrefa. filius habeatur, præcipuáque sibi facit [c], & de illis sine consensu parentis potest disponere viuens, & testamento [d]. De quo & plura tradimus de re militari in priuilegiis rerum militis. At de aduentitiis non potest, nec liberè alienare viuens, quia [19] melius est ita coërcere iuueniles calores, ne cupidini dediti tristem sentiant exitum, qui eos post dispersum patrimonium expectat [e]: nec moriturus testari ei licet, etiam volente patre [f]. Quòd pendere non debent voluntates vltimæ ex alterius, quàm disponentis arbitrio [g]. Et iuris publici testamentorum formula cùm sit [h], non potest remitti à priuato patre [i]. Quamobrem si filius velit sub mortem ex suis aduentitiis relinquere, id facit per donationem causa mortis, adhibito patris consensu [k]. Posse tamen eun- [20] dem ad pias causas testari cum consensu patris, iura videntur definire [l], & interpretes. Admonebo tantùm in Gallia ex generali recepta consuetudine, [21] omnia filiosfamiliàs sibi, non patri, & omnino acquirere: siue ea sint aduentitia, vel castrensia, vel quasi, & in proprietate & in vsufructu, vt notat Nicolaus Boërius [m], Chassaneus [n], & Alexander [o]. Etsi habeat pater commoditatem, vt Boërij verbis vtar, vsusfructus bonorum filij, & dum intra 25. an. filius degit, administrationem eorumdem, si voluerit [p]: eo autem recusante, curatore bonis dando ex iuris præscriptione [q]. Non autem filio, quia [22] sub tutela patris est. Nisi filius ex pecunia patris acquisiuisset, vel ex rebus eius: tunc enim istud censetur profectitium, & omne omnino acquiritur patri, in cuius est potestate. Sic enim & in profectitiis antiquum ius acquirendi intactum est patri [r], si ex eius mandato filius negotiatus fuerit: alioquin si sine mandato, industria filij consideratur, ac arbitris negotium committitur, quantum præcipuum ex eo lucro supra alios fratres debeat reportare, vt ex variorum interpretum sententiis colligit Chassaneus [s]. Iure [23] ciuili pater non habet vsumfructum in bonis filiifam. si sit pater furiosus, secundum Barthol. Bald. & alios [t]. Nec mentis compos, in donatis filio per principem [v]. Nec si pater Iudæus, in bonis filiorum qui Christiani facti sunt [x]: quia non sunt in eius potestate. Sed num in feudo filiifamiliàs habeat vsumfructum pater, videndi Baldus [y], & Chassaneus [z] disputantes. Similiter vsumfructum non habet pater, in bonis relictis filio cum prohibitione testatoris, ne pater habeat [a]. Si pater etiam habeat consortium proprietatis cum filio [b]. Vel si lex deferat bona liberis, præsumentibus parentibus soluere sine causa eorum matrimonia [c]. Sunt & alij casus, in quibus nec hodiè pater habet vsumfructum in aduentitiis filij, quos videto in glo. in §. igitur liberi, in verbo, vsumfructum, per quas perso. nob. acquirit. et in auth. idem est, de bon. quæ liber C. & apud Angelum Aretinum, in dictum §. igitur. Quartus effectus, vt filius in potestate constitutus, suo nomine non pos- [24] sit esse in iudicio sine licentia & authoritate patris [d]. Quod intelligitur in personis filiorum laicis, non in sacerdotibus, qui non egent eo consensu [e]; neque in rebus spiritualibus laici [f]. Porrò quia hæc materia habet [25] inuolutam tractationem, recurrendum censeo ad distinctionem Guidonis Papei [g], qui breuiter sic distinguit. Pro negotio, de quo agatur in iudicio, si agatur de peculio castrensi, vel quasi filij, vt tunc agere & conueniri filiusfami. possit sine authoritate patris [h]. Si agatur autem de aduentitiis, aut pater habet in illis vsumfructum, & tunc solus pater agit & conueni-

a l. cùm oportet, & l. fi. de bon. quæ li. lib. 6. C. l. a. de bon. mat. eod. lib C §. 1. per quas perso. nob. acquir.
b l. ius nulla, de iudic. in P. §. 1. d. titu. per quas perso.
c d. l. cum oportet, & l. sui iuris, de ad uoc. diuers. iudicio, C. l. fin. de inof fic. testam. l. fin. de collat. lib. 6. C. cùm similib. l. 1. § nec castrense, de col lat. bonor. in P. l. fi. §. exceptis, & §. eadem obseruandu, de bon. quæ liber.
d l. cùm lege, de sacrosan. eccle. C. au then. presbyteros, de episc. & cler. C. l. sui iuris, de aduo ca. diuers. iudicio C. l. fin. qui testa. fac. poss lib. 6. C. i. titul. 2 2. §. 1 quib. nō est permi fac. testa.
e l. fi. § filijs, de bon. quæ liber lib. 6. C. §. igitur liberi vestri, per quos pers. nob. acquir.
f l. 3. §. fin. qui testa. fac. poss lib. 6. C. l. qui in potestate, de testa. in P. §. 1. quib. non est per. fac. testam.
g l. illa institutio, & l. captatorias, de hæred. instit.
h l. 3. de testam.
i l. ius publicum, de pact. in P.
k l. tam is §. filiusfamilias, de donat. cau. mot. in P. l. filiusfamilias § pen. de donatio. in P.
l cap. licet, de sepultur in 6. Bart. l. qui in potestate, de testa. vide late Guill. Bened. in c. Raynutius, ad ver. mater lusuper, num. 29. & seq. de testam.
m Boerius, ad §. 3. de iur. & sta. perso. gl. 9. in consuet Bituri.
n Chass. in consuet. Burg §. 5. titul. *des enfans de plusieurs lictz*, ad vers. *& faict les fruictz.*
o Alexand. in l. placet, de acq. hæred.
p l. 2 & ibi Fab. Bart. Bal. Cyn. Salic. de bon. mater. C.
q l. fin § fin aute patre recusante, de bon. qua lib. C.
r §. igitur, vers. sancimus, per quas pers. nob. acquir.
s Chass. in consuetudo Bur. ad d. titul *des enfans de plusieurs lictz*: §. 2. ad verba, *ne participent point*, vers. nolo hic relinquere.

t Bart Bal. Castrens. in l. cùm hæres, de acqui. hæred P. v l. cùm multa, & ibi Doct. de bon. quæ lib. C. x ex. ex. indecorum, 24. quæstio. 1. y Bald. in l. cùm oportet, col. 4. de bon quæ libe. z Chass. in § 5. rub *des enfans de plus. lictz*, u vers. *& faict les fruictz*, vers. quicquid sit re- pro, in consuet. Burg. a auth. excipitur, de bon. quæ lib. C. § 1. vt liceat mat. & auiæ, in auth. b auth. item hæreditas, d. titu. de bon. quæ lib. C. § si verò cū de hæred. ab int. venient. coll 9. c auth. idem est, de bon. quæ lib C. § quia verò, venui. iudic. d. coll 9. d l. non solum & necessitate, de bon. quæ lib. C. c fin. de iudic. in 6. e glo. in c. indecorum, de æta. & qualit. f d. c. fin. de iudic. in 6. g Gui. Pap. q. 54. h l. imperator, ad Senat. Trebel. in P. l. 2. ad Senat. Maced. in P. l. 2. de Castr. pecul.

tur:

tur [a] :aut nõ quæritur vſusfructus parri, & tunc pater agenri & fugienti filio adeſſe in iudicio cõpellirur [b]. Quòd ſi quæratur de profectitiis,quia ea parris cenſentur,patris omnino requiritur authoritas [c]. Bartholus [d] apertius mihi hanc quæſtionem cõcludere videtur, cum diſtinctione:num in iudicio agatur de rebus ſeu actionibus, quæ patri pleno iure per filium quæruntur, vt tunc filius non poſſit agere ſine conſenſu patris, quia non habet actionem [e], poſſit tamen agere tanquam perſona coniuncta patris [f]. Aur verò actiones remanent apud filium,verumtamen exercirium earum competit patri: quo caſu,vel præſens pater eſt,& tunc conſenſus eius exigendus eſt: vel abſens, periculúmque circa dilationem agendi verſarur,vel ratione inreritus actionis, vel ratione incommodi perſonæ, & tunc agit filius non expectato conſenſu patris,officio iudicis,& extraordinario iudicio iuuatus [g]. Aut actiones remanenr apud filium pleno iure, & tunc filiofam. requirirur parris conſenſus [h]. Exiſtimat autem & Bartholus, conſenſum patris in agendo controuerti,ſi filius velit agere ex iure antiquo, at in defendendo filiumfa. ſcilicet maiorem, poſſe indiſtinctè ſine conſenſu conueniri patris, & defendere. Et ita leges intelligi,in l. 3. §. ſed vtrum de minoribus vigintiquinque anuis lib. 4. P. tir. 4. & l. tam ex contractibus, l. 57. de iudic. lib. 5. P. rit 1. Quia ex omnibus cauſis filiusfamilias ranquam paterfamilias obligatur [i], dem-

26 pto mutno [k], & voto, proprer legis prohibitionem expreſſam [l]. Accedere autem patrem in cauſa mouenda à filio in iudicio placuit ſecundum Paulum Caſtrenſem [m], non tantùm ad aurhoritatem præſtandã filio in poteſtate exiſtenti,ſed eriam vr iudex norit, num ipſe velit per ſe agere: putà, num illi actio competat, ne iudicio tranſacto cum filio, cóque condemnato vel

27 abſoluto pater dicat nullum, vtpote cum non domino factum. Diſtinguir autem idem Caſtrenſis [n] ferè ſimili modo, quo Bartho. & alij, Aut agamus de iure antiquo aut nouo: ſi de antiquo quidem, ex conrractu vel quaſi filiifa. vel ex delicto vel quaſi, in filij perſonam commiſſo, quærebatur aliqua actio patri, quoad exercirium: idq́ue regulare erat,& runc ſolus pater habebar ſuo nomine actiones, quia dominus earum filiùs eius nomine tantùm. Quòd ſi filius ſibi quoque actiones quærebat,& quoque exercebat, parre tamen abſenre vel vili exiſtente, in quinque [o], actionibus iniuriarum, vi aut clam, dcpoſiti, commodati, in factum. Interdum ex contractu patris actio acquirebatur filiofami. veluti ex dote,& tamen exercitiũ erat parris [p]:cõtrà ſi ſibi filius actiones omnino quærebat, tunc quoad exercitiũ quoque, & præſenre & abſente patre illis vtebatur, vt in caſtrenſibus aut quaſi, vt dictum quia in illis pro patrefa. habebatur [q]. At iure nouo, in rebus profectitij peculij actio ad parrem pertinet, nec ſuo nomine, ſed paterno tamen poteſt mouere iudicium filiusfa. Quòd ſi de aduenritiis quæſtio, diſtingue, vt ſi pater in his habeat vſumfructum, exercitium actionum ad eum pertinear, non filio, niſi abſente patre, vel eo vili, ſicut dicebamus in quinque aliis ex iure antiquo: ſin aurem non habeat parer in his vſumfructum, ſubdiſtingue, aut non haber, quia prohiberur, vr in caſibus annotatis ab interpretibus [r], & in illis poteſt ſuo nomine filiusfami. maior 25. annor. agere ſine conſenſu patris [s]; ſi minor, dato curatore bonis [t]. Aur pater non haber vſumfructum, quia non vult, ſcilicet quia reiicit & repudiar, & eo caſu, ſi conſtat de repudiatione, idem dicendum ac in præcedenti caſu; ſin minus, tunc cogitur parer venire in iudicium vel requirenre filio, ſi is agat: vel requirente aduerſario, ſi filius conueniatur. Et ita intelligitur §. neceſſitate, l. final. de bon.

28 quæ liber. C. De criminalibus autem iudiciis, ſi publicum ſit, agere vel conueniri poteſt, filiusfamilias ſine conſenſu patris [v]. Et ſi conucniatur in priuato delicto [x], ſe defendit inconſulro patre: verùm pro priuato, veluti pro iniuria & contumelia, non agit parre præſente; niſi abſente patre, vel præſente & non vindicante, exiſtenre ſimul patre vili, filio autem

29 in dignitate poſito, vt ait Vlpianus [y]. Annotat autem Guido Papæus [z],

P in curia

---

a l. vbi autem §. filij, de bon. quæ libe. C.
b l. fin §. neceſſitate, eod.
c l. cùm oportet, eo. § 1. per quas perſo. nob acq.
d Bart. in d. l. fin. §, neceſſitate, de bon. &c.
e l. ſi pupilli §. videamus, de nego. geſt. in P.
f l. ſed & hæ, de procurat. in P.
g vt in l. ſi longius, de iudic. in P. & in l. cùm filiusfam. de reb. cred.
h l. milea §. 1. de caſtren. pecul. in P.
i Calus, l. filiusfamilias, l. 39. de actin. lib. 44. P. titu. 7.
k l. 1. ad Macedo. in P.
l l. 2. de pollicit. lib. 50 P. titu. 12.
m Paul. Caſtr. in § neceſſitate, l. fin de bon. quæ lib. nu. 1. & 2.
n Caſtrenſ. vbi ſup. nume. 3.
o Paul. l. filiusfamilias, l. 8. & Vlp. in l. in 'aſtum, l. 12. de actio. in P.
p l. 1 §. ſi in patria, ſolu. matrim.
q l. 2. ad Macedo. in P. l. 3. §. ſi autem ſolus, eod.
r glo. & interp. in authen. idem eſt, C. de bon. quæ liber.
s l. fin. §. neceſſitate, eod.
t l. fin. § ſin autem, in ſecunda, eod.
v l. inter liberna §. pen. & l. filium, ad l. Iul. de adult. P. l. poſt legatum, de his quib. vt indig.
x Pompn. in l. noxali, l. 33. Iulin. in l. quoties, 14. & Vlp. in l. etſi condemnatus, l. 33. de noxal. actio. lib. 9 P. tit 4.
y Vlp. in l. ſed ſi vnius, l. 17. § filiofam. de iniur. & famo. libell. lib. 47. P. titul. 10.
z Guid. Pap. in q. 54. & 410.

in curia suprema Delphinali non haberi rationem authoritatis non adhibitæ pattis in negotiis filiisfami. maioris 25. an. neque ob illam omissionē nullum dici vel reddi iudicium, & ita fuisse iudicatum: at in negotiis minorum, in quibus res non pertinet ad patrem, veluti in personali actione, & similibus non tantùm requiriri authoritatem patris, sed & curatorem filio adiungendum iuxta Bartholi sententiam[a]. Notat & Nicolaus Boërius[b], quod ex consuetudine generali regni Franciæ, filiusfa. maior 25. annorum potest esse in iudicio sine authoritate patris, & testari, codicillari, & contrahere, cùm reputetur emancipatus secundum Baldum[c], Alexandrum[d] & Iasonem[e]: quia in his quæ iuris publici sunt consideratur patria potestas, habetúrque pro patrefa. filiusfamilias[f], & in illa ætate quis præsumitur sapiens[g], videtúrque factus æqualis patri filius, & ita extra eius potestatem, vt ait Aristoteles[h]. Quintus effectus, vt filiusfa. non possit sine patris cōsensu vxorem ducere[i], vt latè explicauimus in nuptiarū finitione. Sextus, vt patria potestas præponatur omnibus tutoribus & curatoribus, nisi pater prodigus, vel vitiorum mancipium fit[k]. Septimus, vt nulla lis inter filiumfa. & patrem esse possit, nisi de castrensibus agatur bonis vel quasi, in quibus pro emancipato habetur[l]. Emancipati namque possunt petita venia à prætore aduersus patrem experiri, sicuti & aduersus matrem cum eadem licentia[m]. Quare enim litigabit pater aduersus filium sibi subditum, cùm possit aduersus eum statuere? vt ait Vlpia[n]. Demuntur tamen quidam casus, in quibus glossa[o] notat, iudicium inter eas personas admitti iure. Verumtamen & in Gallia hodie, & nulla petita venia filium posse in ius vocare patrem, ex omni causa receptum esse video: quia, vt opinor, satis venia petita est, dum iudex permittit in ius vocare, nam sine iudicis præcepto nemo vocandus[p], & iuris executio non habet iniuriam[q]. In ius autem vocare nihil aliud est, quàm iuris experiundi causa vocare, apud Paulum[r]. Octauus, quòd pater filium suæ potestatis possit etiam renuentem ab aliquo retentum, repetere, vindicare, & ad se compellere venire[s]: & vti aduersus detentores præiudiciis, interdictis, & cognitione prætoria, ad exhibendum & deducendum[t]. Nonus esse potest, vt liceat tantùm patribus in potestate constitutis filiis, non aliis, substituere pupillariter[v]; & tutores testamento dare[x].

30 31 32 33 34 35 36 37

a Bart. in l. fin. §. 1. de verbo. obligat.
b Boër. ad § 2. de cōsuetu. tur. sta. person. In cons. Bituric. & in additio ad Din. in reg. cui licet, de reg. iur.
c Bald. in c. 1. §. 1. de doob. fratr. & cōs. 84. col. 2. titul 2 & in l. si longius §. 1. de iudic. P.
d Alex. in l. fin. qui teste. fac. poss.
e Iaso. in l. cunctos populos, col. 9. vers vnde si statutum, de sum. trinita.
f l. filiusfamilias, l. 9. de his qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. P. titu. 6. l. nā quod, ad Senatusc. Trebell. P. l. cum prætor, in fine, de iudic. l. in priuatis, eod.
g l. 2. qui ræta. se excus. libr. 10. C. l. 2. de minor. 25. ann. in P.
h Aristot. libr. 1. Magno. Moral. c. 14.
i l. 9. de rit. nupt. in P. §. 1. de nupt. l. Paulus, de sta. hom. cum similib.
k l. fin § minores, de senten. pass. & restit. lib. 9. C. tit. 51. l. consilio, de cura. furio. C.
l l. lis nulla, de iudic. lib. 5. P. titul. 1. l. actiones aduersus patrē, de actio. in P.
m l. fin. de in ius voc. lib. 2. C. tit. 2. l. 4. in fi. & l. 5. eod. titu. in P.
n Vlp. in l. serui & filij, l. 17. de furt. lib. 47. P. titu. 2.
o gl. in l. si lenones, de episc. audien. C.
p l. fin. de exhib. reis, lib. 9. C. titu. 5.
q l. iniuriarum, l. 13. §. 1. & §. quæ iure, de iniur. lib. 47. P. titu. 10. cum simil. lib. ibi à glo. nota. Vlp. l. 3. §. 1. de eo quod met. cau. lib. 4. P. titu. 2.
r Paul. l. 1. de in ius voc. lib. 2. P. titu. 3.
s l. 1. §. 1. de rei vēd. in P.
t l. 3 § post edictum, de vent. inspic. lib. 25. P. titu. 4. l. 1. & 3. de lib. exhib. lib. 43. P. titul. 29. l. 1. eod. titu. libr. 8. C. titu. 8.
v l. 2. de vulg. in P. §. 3. de pupill. ap. Iustinia.
x l. 1. de testam. tute. in P. § permissum est, de tutel. ap. Iustinia.
y §. fin. quib. mod. ius pa. pot. sol. l. nec auus, C. de emācip. libero. l. non potest, de adopt. cum simil.

De vtilitatibus, quas filius ex patria potestate capit. Cap. 9.

1 *Filijfamilias non possunt inuiti emancipari à patre.*
2 *Filiusfam. non obligatur ex mutuo.*
3 *Filium pater non potest abdicare, id est, dicere non filium.*
4 *Abdicatio quid, & quomodo fiebat apud Græcos.*
5 *Filiusfa. quasi dominus bonorum patris eo viuente.*

SICVTI parentes non coguntur inuiti filios à potestate soluere[y]: sic inuiti non emancipantur filij[z], ob iura & vtilitates quas inde percipiunt. Quarum illa, vt ea pendente ex mutuo contracto iure communi non obligetur ex senatusconsulto Macedoniano[a], cuius fuit suasor Vespasianus vt ait Suetonius[b]: demptis vndecim casibus, in quibus obseruarunt interpretes[c], ex iuris decisionibus eius decretum cessare. Altera, quòd non liceat patri filiū negare, senatusconsultis de partu agnoscendo repugnantibus[d]. Sic

1 2 3

z §. generaliter, quib. mod. natu. effic. sui, collat. 7. tit. 1. l. nec auus, in fin. & l. iubemus, in fine de emancip. liber. C. a l. 1. & tot. tit. ad Maced. in P. & in C. Iustinia. b Sueton. in Vespas. c. 11. c glo. in §. illud propriè, in ver. senatus, quod cum eo qui in alie. pot. est nego. gest. &c. libr. 4. Instit. titu. 7. d Diocl. & Max. l. nec filium, l. 9. cum similib. ibi nota. de pat. pat. C.

ſublata inter Romanos abdicatio, quæ Græcis ἀποκήρυξις [a]. *Lex eſt*, inquit Quintilianus [b], *vt minus audientem dicto filium liceat abdicare*. Atque Plato [c] id explicat, dum permittit patri filium abnegare & abdicare: verùm ſtatuit abdicationem faciendam non à patre ſolo, ſed & à genere vniuerſo depellendum filium, id eſt, adhibito conſilio & ſuffragiis proximorum, apud quos accuſet filium, oſtendatque dignum qui depellatur, data licentia defenſionis filio. Etſi plura ſuffragia quàm dimidiæ partis ſint, tum maſculorum tum 2 fœminarum, niſi ætas impedimento ſit, tunc liceat abdicare: quo caſu eſſet neceſſarium filium abdicatum aliò abire. Sicut contrà permiſit filio patrem accuſare, morbo, ſenio, aut morum acerbitate in dementiam incidentem, & res diſſipantem. Cuius accuſationem, admittentibus legum cuſtodibus patrem tanquam filiumfa. domi ſe continere iubebat. Heſychius ἀποκήρυκτον dici vult eum, qui propter delicta, paterna domo eiectus fuit ob pœnam. Abdicatum & negatum filium publicè quaſi per præconem, pœna facit differre ab abdicato per emancipationem & adoptionem, quæ transfert in familiam alterius. Sic Suidas ἐκποίητον, differre à ſuperiori tradit, quòd ἀποκήρυκτος eiiciatur ἐπὶ κακίᾳ: at verò ἐκποίητος ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς εἰς ἕτερον οἶκον ἐκδέδοται [illegible]. 5 Tertia vtilitas, quòd videatur filiusfa. quaſi dominus bonorum patris viuente patre, & ideo in eum poſt mortem eiuſdem ſine aditione per immiſſionem videatur continuari dominium: vnde & filiifamilias ſicut & pater, paterfa. dicti ſola nota abiecta, per quam diſtinguitur genitor ab eo qui genitus ſit, vt ait Paulus [d]. Obſeruandum tamen hîc, notam adiici improprietatis quaſi, eò quòd verè dominus non ſit, ſed tantùm ſpe. Quinimo lege 12 tab. Alexander ab Alexandro [e] notat cautum, *Neque filijs quicquam in bonis, viuentibus patribus eſto*. Cùm enim propria ſibi habere non poſſent, neque ea quæ parentum erant poſſidere verè dicuntur. Sunt & alia iura & vtilitates, quæ ex paterno vinculo oriuntur: verumtamen illæ ſunt communes emancipatis & ſuis, vt alium locum tractationis ſibi expoſcant, nempe ſucceſſionis, alimentorum, obſequiorum, & id genus ſimilium. De alimentis autem quædam dicta in 9. onere matrimonij: de aliis propriis etiam locis Deo fauente agetur.

[a] l. abdicatio, l. 6. de pat. pot. C.
[b] Quintil. lib. 7. inſtitut. Orato. c. 1.
[c] Plato, lib. 11. de legib.
[d] Paul. in l. in ſuis, l. 11 de liber. & poſthum. libr. 28. P. titu. 2. l. 2. § filium, pro hære. in P. l. in ſuis, de ſuis & legiti. hæred.
[e] Alex. ab Alex. libr. 6. Genial. dier. c. 10.

De ſolutione patriæ poteſtatis. Caput 10.

1 *Filios exponens, indignus patria poteſtate, & 3.*
2 *De filijs non exponendis leges.*
3 *Expoſiti filij an ſint ſerui eorum, qui eos educarunt.*
4 *Filij nutriendi dari non debẽt paſtoribus, i. latronibus: poſſunt tamen dati ruſticanis. Filios lactandos non lactare matres, expoſitio eſt. eod.*
5 *Patritiatus dignitas, & flaminis, dialis, & veſtalis liberabant à patria poteſtate & 6. 7. 8.*
6 *Patritiatus dignitas qua.*
7 *Flamen dialis quis.*
8 *Veſtæ priuilegia.*
9 *Emancipatione tollitur patria poteſtas, & quomodo fiat.*
10 *Patria poteſtas ſoluebatur permittente patre filio vxorem ritu perfecto ducere.*
11 *Emancipatus cenſetur filius tacitè, ſi pater illum ſeorſum res ſuas agere permittat diu.*
12 *Emancipatus in quibus cenſetur in Gallia maior vigintiquinque annis. & 11.*
13 *Patria poteſtas morte ciuili & naturali tollitur.*

PLVRIBVS modis patria potestas soluitur, & amittitur, inter quos primus si quis passus fuerit propriam sobolem exponi, quam nec posteà suam dicere poterit: vtpote indignus prole, qui crudeli, non paterno animo morti obiecit, pœnis etiam extraordinariis coërcendus ex constitutione Gratiani & Valentis [a]. Neque enim, vt diximus, ex sententia Diocletiani & Maximi [b], liberum est alicui filium negare, senatusconsulto denunciata pœna de partu agnoscendo [c]. Legē de exponendis liberis aliquam Romulus quondam tulit, *Primùm enim*, inquit Dionysius Halicarnasseus [d]; *necessitatem colonis imposuit educandi quicquid esset masculum, & è filiabus primogenitas: nullam autem prolem necari permisit minorem triennio, nisi si quid mutilum, aut alioqui prodigiosum in ipso partu editum fuisset. Tales enim fœtus exponi à parentibus non vetuit, sed indicatos prius quinque viris vicinis proximis, si illis quoque exponendos visum fuerit: contra hanc legem committentium, præter alias multas, etiam dimidium bonorum addixit ærario.* Abiit tamen in desuetudinem exponendi illa facultas, sicuti & necandi potestas [e]: vicina namque sunt occidere, & subsidia vitæ denegare [f]. Erat apud Thebanos teste Aeliano [g], lex rectissima, humanissimè posita. *Ne cui Thebano liceat infantem exponere, vel in solitudinem abiicere, capitis pœna apposita. Iubens quoque parentes in extrema necessitate positos, filios potius ad magistratus cum fasciis desferre, qui eos curarent ali publico sumptu ab alio. Qui posteà eos cásue seruorum seruarúmque loco haberet, alimentis cum seruitute compensata.* Similis huius postremæ parti lex Constantini & alia Theodosij & Honorij [h], quibus voluntariè expositi, suscipientis fiunt serui: & ita desinunt esse in potestate parentum, vt non posset huiusmodi à seruitute eximi [i]. Idque, vt arbitror, vt esset seruus contumelia consanguineis, & pœna liberis, quòd impiè ob æs modicum permisissent filium & proximum mancipari seruituti, cautioresque essent hoc probo in posterum idipsum non permittere: ignominia enim liberi generis est, habere seruum in eo [k]. Quanquam benigniorem viam Iustinianus secutus, & ne infans qui non peccauit, aliorum impietate macula seruitutis plecteretur contra iuris præcepta [l], sustulerit expositis ab aliis nutritis seruitutis iugum; & statuerit licere [m], parentibus repensis alimentis alumno patri à libera seruitute redimere. Meminit Quintilianus [n] legis huius de expositis, *Pater*, inquit, *qui expositum agnouerit filium, solutis alimentis recipiat*. Et rursum, *qui expositum recepit, imperat ei lex nuptias locupletis propinqui*. Quare & Diocletianus & Maximianus, aliquando statuerunt [o], dum agunt de consensu paterno nuptiis filiæ in potestate constitutæ adhibendo, saluum & integrum potestatis ius esse patri in filia exposita, si modò restituat prætium alimentorum in eam expositam factorum.

Verumtamen recentiores Cæsares Valentinus, Valens, & Gratianus, meliùs & sanctius decreuerunt [p], omnino eos, qui exposuerunt, priuari patria potestate, & si expositus liber sit vt indigno obsequio, qui contempserunt & vitam & mores filiorum. Patres enim natura fecit, non vt venerem & voluptatem expletent, sed vt administri naturæ & reipub. essent, alendo, & probis moribus instituendo. Vt optimè etiam Honorius & Theodosius inhibuerint [q] olim, ne quis pastoribus filios nutriendos daret, alioquin illis pœna, vt sociis latronum imminente; quamuis rusticanis, vt fieri inquiunt solet, dari non vetamus. Phanorinus [r] hoc nō longè ad abdicatione & expositione absedere arbitratur. *Quod est enim*, inquit, *hoc cōtra naturam imperfectum ac dimidiatū matris genus, peperisse ac statim abse abiecisse? aluisse in vtero sanguine suo nescio quid, quod non videret: non alere autem nunc suo lacte quod videat iam viuentem iam hominem, iam matris officia implorantem?* Et posteà, *Præter hæc autē, quis illud etiā negligere aspernaríque possit, quod quæ partus suos deserunt ablegántque à sese, & aliis nutriendos dedūt, vinculū illud coagulúmque animi atque amoris, quo parentes cum filiis natura*

a Val. & Grat. l. 2. de infant. expos. lib. 8, C. titu. 52.
b Diocl. & Max. in l. nec filium, l. 9. de pat. pot. lib. 8. C. titul. 47.
c Pena in l. 1. §. Iulianus, & §. pœna, de lib. agnosc.
d Dion. Halicar. in 2.
e L. fin. de pa. pot. C.
f L. necare, de liber. agnosc. in P.
g Aelian. libr. 2. de var. histor. cap. 7.
h Constant. in l. 2. Hono. & Theodo. l. 2. de exposit. libr. 5. Cod. Theod. tit. 7.
i Constant. in l. 1. de his qui sanguinol. empt. vel nutriend. acceper. eod. libr. Cod. Theod. cap. 8.
k l. 1. de liber. cau. in P.
l l. crimen paternũ, de pœn. in P. l. sancimus, C. eod.
m l. 3. de infant. exposi. C.
n Quintilia. lib. 7. capit. 1.
o Dio. & Max. l. patrem, l. 16. de nup. lib. 5. C. titu. 4.
p Valent. Val. Gratia. in l. 2. de infant. expos. C.
q Honor. & Theod. in l. 1. tit. ne pastor. filij dent. nutri. lib. 9. Cod. Theod. tit. 31.
r Aul. Gell. libr. 12. cap. 1.

natura consociat, interscindunt, aut certè quidem diluunt, deterúntque &c. quæ sequũtur apud Gellium [a]. Secundò soluitur patria potestas, ob dignitatem aliquam filij maiorem, vt si filius fami. ad patritiatus peruenerit dignitatem [b]: aliæ autem dignitates inferiores non soluunt, nec ea quoque vel alia quælibet ex legibus Romuli [c]. Theodericus rex Gotthorum, cùm Cassiodorum patritiatus dignitate donauit, in epistola qua illud insinuat Senatui Romano [d], ait, eam esse supremi gradus. Cassiodorus autem in forma patritiatus [e], scribit hanc dignitatem perpetuam, æqualem ferè sacerdotio, quia patritiorum prima familia numini dedicata. Et liberari eum, qui huius cingulo cinctus fuisset patria potestate, nisi contrà à principe caueatur: vt qui amplissimum genium libertatis acceperit, vilissimam conditionem cum subditis non habeat. Eúmque præcedere præfectorios viros dignitate. Ex quibus locis patritiatus longè alius est, maiórque magistratus illo, qui patritiis, id est, non plebeiis dabatur. De quibus frequens in comitiorum & antiquitatis inquisitione mentio, & explicat Nicolaus Gruchius [f]. Patritij namque antiquis nobiles, qui propagati ex stirpe eorum, quos in patres seu senatores delegit sibi Romulus [g]. Maior tamen hæc dignitas patritiatus, quæ faciebat patrem totius Reipub. vt notat Suidas & Budæus [h]. Vlpianus quoque [i] in potestate parentum esse desinere tradit eos, qui in flamines Diales inaugurantur, & quæ in virgines Vestæ capiuntur. Flamen Dialis vnus Ioui erat consecratus, quem Numa insigni veste, curulíque sella adornauit. Solus, vt Varro ait, albo galero vsus, eò quòd flaminum esset maximus, dignitas, iuráque & priuilegia propemodum regia illi concessa, quæ refert Gellius [k], Plutarchus [l], Varro [m], Dio. Halicarnasseus [n], Liuius [o]. De Vestali quoque lex antiqua, vt virgo Vestalis simulatque capta atque in atrium Vestæ deducta, & pontificibus tradita esset, eo statim tempore sine emancipatione, ac sine capitis minutione, è patris potestate exiret, & ius testamenti faciendi adipisceretur, vt authores Dionysius Halicarnasseus [p], Gellius [q], & alij. Tertiò soluitur emancipatione potestas, dum pater coram magistratu legitimo profiretur, sublatis antiquorum circuitibus de quibus suprà diximus, se eum è potestate manúue sua mittere [r]. Trina autem emancipatio ad hoc, vt plenè iuris sui esset filius, olim requirebatur lege 12. tab. in filiis primi gradus. Cæteri autem liberi, præter filium, tam masculi, quàm fœminæ, vna mancipatione & manumissione sui iuris fiebant, vt ait Vlpianus [s]. Quattò, lex est Numæ [t], *Si pater permiserit filio vxorem ducere, futurum bonorum & sacrorum iuxta leges participem, patri posthac nullum ius esto vendendi filium.* Vnde ex eo imminuta, & si non sublata censeatur potestas. Et nunc in Gallia ex consuetudine quorundam locorum, filius ducens vxorem habetur pro emancipato, & vt sui iuris in omnibus acquisitionibus, vt apud Bituriges [v]. Et hanc consuetudinem & statutum si fiat hac de re valere ait Bartholus [x]: Receptúmque consuetudine Senensi [y], Bletensi [z], Burgundiæ [a]. Quintò, tacitè præsumitur emancipatus filius, si pater eũ diu passus sit res eius, vt patremfa. getere ex rescripto Antonini [b]. Paulus autem Iurisc [c]. *diu* verbum, decẽnium interpretatur, ad præscribendã libertatẽ sufficiens tẽpus, quãdo manumissio à nõ habente potestatem facta fuit. Sine autẽ manumissione Diocletia. & Maximianus bonæfidei possessionẽ pro libertate 20. annorum præscribunt [d]. Et ita hodiè seruari tradunt Andr. Barbatia [e], Baldus [f], filiumfa. qui per 20. annos seorsum à patre habitauerit negotiando vt emancipatus, pro emancipato haberi. Meminit & Constant. Harmenopulus [g] nouellæ constitutionis Cæsaris Leonis, qua filius habetur pro tacitè emancipato, qui non contradicente patre, sibi certum & stabile viuendi genus delegit, si res suas prudentet & studiosè gerenti minimè aduersatus est, per se viuere eũ permittẽs

a vbi sup.
b l. fin. de consul. lib. 12. C. & in constitut. cõstitutio quæ de dignita. &c. in auth. coll. 6. § filius familias, quib. mod. ius pat. pot. sol. l. fin. de decurio. lib. 11. C.
c Dionys. Halicar. in 2.
d Cassiod. libr. 6. Varia. epist. c. 1.
e Idem, lib. 6. Var. capitu. 2.
f Gruchius, lib. 1. de comit. Romano. cap. 2.
g Dio. Halic. in 2.
h Budæ. in annotat. prio. ad P. in l. fin. de senato.
i Vlp. in l. fragment. seu tit. tit. 10. in §.
k Aul. Gell. libr. 10. capit. 15.
l Plut. lib. probl. prob. 42. & 48.
m Varro, in 5. de ling. Latin.
n Dio. Halic. in 2.
o Liuius, in 1.
p Halic. in 2.
q Gell. lib. 1. c. 12.
r L. pen. & fin. de emanc. liber. C. § prætereà, quib. modis pat. pot. sol.
s Vlp. in tit. ex corpore iuris, titu. 10.
t Dio. Halic. in 2.
v In consuetu. Bitur. titul. de iur. & sta. perso. §. 1.
x Barto. l. si maritus, §. legis Iuliæ, ad l. Iul. de adult.
y *Consu. de Sens*, titul. *de Bail* art. 148.
z *Cous. de Blois*, titul. *de l'estat des perso.* artic. 1.
a *Bourgog.* titu. *des enfans de plusieurs licts*, §. 8.
b Antoni. L. 3. de emanc. libero. lib. 8. C. titu. 47.
c Paul. in l. si eum fideicommissa, l. 28. § Aristo, qui & à quib. manumi. lib. non fiant libr. 40 P. titu. 9.
d Dio. & Max. in l. 2. de long. tempo. præscr. quæ pro libertate, non contra libertatem opponitur, lib. 7. C. titul. 22.
e And. Barb. in l. scié dum, col. 26. in fine vers. & adduco, de vet. obligat.
f Bal. in l. post mortem, de adopt.
g Harmeno. libr. 1. promptu. iur. titu. 18.

quamuis needum ad eam peruenerit ætatem, qua matrimonium contrahere possit. Quia ex diuturnitate temporis omnia præsumuntur solemniter acta, omniaque necessaria solemnitati supplentur, vt in aliis [a]. Et ideo non officit rescriptum Dioclet. & Maximiani [b], quo decidirur, non nudo consensu patria potestate liberos, sed solemni actu liberari: nam hoc silentio paterno, neque nudus consensus, sed solemnis præsumitur. Sed & hic tempore breuiori ex consuetudinibus singulorum locorum liberari potestate obseruabis, veluti si per annum Burdegalæ seorsum filius habitauerit à patre [c]. In Burgundia quoque seorsum à patre habitans, pro emancipato habetur [d]. Sextò tradunt Interpretes [e] ex generali consuetudine Galliarum maiorem 25. annis posse esse in iudicio, vt suprà diximus in effectibus huius potestatis, sine authoritate patris, posse testari, codicillari, & contrahere, eò quòd habeatur pro emancipato, talisque reputetur. Postremò soluitur patria potestas morte naturali filij, aut patris, dummodo posteà nepos incidat in aui potestatem [f]: quæ & in morte ciuili contingentre locum habent [g]. Suspenditur autem potestas capto patre ab hostibus [h], nam & eo postliminij iure reuerso, eandem recipit: sicuti & deportatus restitutus [i]. *Si patri*, inquit Vlpianus [k], *vel filio, aqua & igni interdictum est, patria potestas tollitur, quia peregrinus fit is, cui aqua & igni interdictum est. Neque autem, peregrinus ciuem Romanum, neque ciuis Romanus peregrinum in potestate habere potest.*

12

13

a l. qui in aliena. §. sed si non, de acq. hæred. in P. l. cum de in rem verso, de vsur. l. huc iure. §. ductus aquæ, de aq. quot. & æsti. l. 2. §. denique, de aqua plu. arc. l. sciẽdũ, de verb. oblig.

b Dio. & Max. l. non nudo, l. 1. de emãc. libero. lib. 8. C. tit. 49.

c § 2. de sta. person. in consuet. Burdegal. & ibi Ferronus.

d in cõsuet. Burg. tit. *des enfans de plusieurs lictz*, § 9.

e Bald. in c. 1. §. 1. de duob. fratri. Alexan. in l. fin. qui testam. fac. poss. & alij sup. citati.

f § 1. quib. mod. ius pa. pot. sol. l. nepotes, de ijs qui sunt sui vel alien. iur. in P.

g §. cùm autem, quib. mod. ius pat. pot. sol. l. si qua pœna, de ijs qui sunt sui vel alie. iur.

h l. in bello § si quis capiatur, de capti. P. §. si ab hostibus, d. titu. quib. mod. ius. Vlp. in titul. tit. 10. i l. fin. §. minores, de senten. pass. & restitut. libr. 9. C. k Vlpia. in fragmen. seu titul. tit. 10.

Libri vndecimi finis.

DE

DE TVTORIBVS ET TVTELA,

LIBER XII.

De Tutoria poteſtate, & Tutelis in genere. Caput I.

Lib. 1. Inſt. tit. 13. Lib. 5. C. tit. 28. Lib. 26. P. tit. 1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Perſonarum alia diuiſio, in eos qui in ſuam tutelam venerunt, Et qui non venerunt, & qui tutelam aliorum habent.*
3 *In tutela ſua qui ſunt.*
4 *Pupillus, & impubes quis dicatur.*
5 *Orphanus quis.*
6 *Tutores qui, & quare, & tutela.*
7 *Tutelæ perſonarum cur introductæ rationes, primáque à naturali hominum omnium coniunctione.*
8 *Tutela ſeu curatio diuina & humana. Humana alia inuitis, alia volentibus imperat.*
9 *Tutela & cura minorum & ſubditorum in vtilitatem eorum inducta.*
10 *Tutorum & curatorum fides maximè cur deſiderata.*
11 *Pupilli alendi, vbi ſine ſuſpicione ali poſſunt.*
12 *Pupilli pupillaúe à tutoribus debent inſtrui, & moribus bonis erudiri.*
13 *Tutela preſpicit & rebus minorum.*
14 *Q. Fabij Maximi filio ob prodigalitatem bonis interdictum.*
15 *Tutor Senatori prodigo, vt pupillo, datus à Tiberio.*
16 *Tutores etiam filiabus puberibus dati.*

1 SVBLATA è medio vel è viuis patria poteſtate, diximus filios ſui iuris effici: hoc tamen aliam recipit interpretationem. Vt interdum non plenè ſui iuris efficiantur, aliquando plenè. 2 Atque ideo alia diſtinctio perſonarum conſideranda eſt, ratione ætatis filiorum poteſtate liberatorum: vt perſonæ aliæ dicantur in ſuam tutelam perueniſſe, aliæ ſub tutela alterius eſſe, 3 aliæ curam & tutelam aliorum habere. In ſuam tutelam perueniſſe dicuntur, habita ratione & ſtatus eius, de quo ſermo habetur & mentis eius qui loquitur, minores & impuberes quidem puberes facti. At pubes tutelam ſuam adeptus dicetur, qui ad legitimam 25 annorum peruenit: in furioſo, prodigo, & eo cui ob cauſam prætor curatorem dedit, quando cura & tutela liberatur. Interdum & in filiofam. is in tutelam ſuam perueniſſe dicitur, qui etiam in ſuam poteſtatem venit, id eſt, quando à patris liberatus eſt poteſtate, & pubes

 fit,

fit vt omnia prosequitur & explicat Vlpianus [a]. Propriè tamen & simpliciter in suam tutelam peruenit, qui eius ætatis est, quæ amplius tutore non indiget, si masculus sit 14. annorum, & fœmina viripotens 12.[b] Ea enim ætate finitur, vt docebimus Deo fauente posteà, tutela. Porrò qui intra eam 4 ætatem est, pupillus est, seu impubes dictus, siue sit in potestate patris [c], siue extra potestatem: siquidem vox communis est à pupo, id est, puero & minore declinata. Verumtamen cùm alio nomine dicatur qui in potestate patris fit communiter, qui caret & est priuatus intra illam ætatem cura & officio patris, pupillus dicitur. Et ita cùm Pôponio Iurisc. [d] pupillus est, qui cùm impubes est, desijt in patris potestate esse, aut morte, aut emâcipatione. Orphanum vocant Græci, quod tamen nomen D. Hieronymus ei adscribit 5 qui patre & matre quoque caret. At qui in locum parentum, intra eam 6 ætatem substituuntur, vt curam habeant personarum pupillorum, & bonorum eorum, tutores dicuntur, quasi tuitores [e]: & munus ipsum, quod gerunt & officium, tutela. Quanquam & ad aliam ætatem, sed tamen minus propriè transferatur appellatio tutoris & tutelæ: nam ratione generalis significationis nominis tuitionis, quicunque etiam alios, quàm impuberes defendunt & tuentur, dici possunt tutores, vt & aliquando eo nomine curatores significantur cuiuscunque generis, & tutelæ pari modo appellatio generalis esse potest, ad omnem defensionem, quam idoneus paterfam. faceret [f]. Sic tutelam corporis dixit Florentinus [g]. Et Cicero [h] mulieres ait fuisse olim in perpetua tutela, propter infirmitatem consilij. Nam, vt ait Liuius [i], maiores nostri voluerunt, eam nihil neque priuati negotij sine tutore agere. Nunc porrò non de illa generali defensione, sed impuberum, instituta est nobis tractatio. Cur autem placuerit tutelam hanc personarum 7 introducere, audiamus rationes. Prior itaque ex naturali hominum mutua coniunctione pendet: cùm enim natura cognationem quandam inter omnes homines constituerit [k], interest etiam hominis alium ope egentem affici beneficio [l], & à sapientioribus imprudentes regi. Sicuti enim à superioribus pendent inferiora, prouidentia & tutela diuina: sic inter inferiora 3 qui sibi prospicere nequeunt, ab aliis regantur, aliisue subiiciantur ad eorum, & quæ illorum sunt conseruationem, expedit. Sic Plato [m] curatorem 8 diuinum, & humanum constituit curatorem: & rursum, curationem humanam, in eam quæ inuitis, & eam quæ volentibus prospicit & imperat, diuidit. Imperat inuitis etiam publicè rex & tyrannus, sed rex vt plerunque volentibus, iste autem semper renuentibus vi. In priuata curatione domi- 9 nus & tutor prospicit, sed ille ferè ex arbitrio, hic ex legis præscripto, & vt pater filiis, & rex bonus subditis. Si recusent autem pupilli, & inuiti subiiciuntur: & proinde D. Paulus dixit [n]. *Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit tamen dominus omnium bonorum, sed sub tutoribus, quòd & curatoribus est vsque ad tempus præfinitum à patre.* Habentúrq; tutores, quòd pertinet ad prouidentiam pupillarem, loco dominorum, ex responso Pauli Iurisconsulti [o]. Et naturali iuri conueniens est, vt ij qui perfectæ ætatis non sunt, alterius tutela regantur [p]. Sic Cicero [q], *vt tutela, sic procuratio reipub. ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa gerenda est.* Quod & de curatoribus dictum fuisse intelligo, qui & dati videntur, vt opem ferant iis, qui per ætatis infirmitatem rebus suis pertractandis vel sibi non sufficiunt [r], aut propter consilij seu mentis inopiam [s]. Solent 10 & idcirco parentes, quibus data est libera potestas deligendi filiis suis tutores, qui post mortem eorum paternum hoc officium præbeant, eligere amicissimos & fidelissimos, vt scribit Paulus [t]. Léxque & mores pariter ab hoc officio maximam fidem reposcunt. Quamuis enim quæsitum fuerit cum maxima controuersia & disceptatione seniorum & sapientum, de gradu & ordine officiorum in homines: conueniebant tamen facilè, constabátque

ex mo

a Vlp. in l. cum filiofa. l. 48. de leg. at. 3. lib. 32. P. titu. 1.
b Paul. l. si filiusfamilias, l. 49. eod.
c l. fin. § pupillus, de verb. oblig. in P. l. si infanti § pen. de iur. deliber. lib. 6. C.
d Pompo. l. pupillus est, l. 239. de ver. signif. lib. 50. P. titu. 16.
e §. tutores, de tutel. ap. Iustinia. Pla. lib. 11. de legib. l. tutoris præcipuum officium, de admin. tutor. lib. 26. P. tit. 7. l. fin. eod. titul. C.
f l. generaliter, l. 11. de administ. tutor. lib. 26 P. titul. 7.
g Florent. Iurisc. in l. 1. de iust. & iur.
h Cice. pro Murena, & Cecin.
i Liuius, libr. 34.
k l. 3. de iust. & iur. P.
l l. seruus ex lege, de seruis export. in P. & 1. officio. Cicero explicat.
m Plato, libr. de regno, vel de ciuili.
n D. Paul. ad Galat. cap. 4.
o Paul. l. tutor qui tutelam, l. 23. de administr. tuto. libr. 26. P. titu. 7.
p § fin. de Atil. tuto.
q Cic. 1. officior.
r l. quod si forte, l. 34 § pen. de solut. P. l. non quasi ipso iure, l. 4. § fin. rem pup. sal. for. in P.
s §. furiosi, de curator. libr. 1. Institut. titul. 23 l consilio, de curat. fur. C.
t Paul. l. amicissimos, l. 29. de excusa. tuto. lib. 27. P. titu. 1.

ex moribus populi Romani, primum iuxta parentes locum tenere debere pupillos fidei, tutelæq; nostræ creditos: secundum eos, proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem patrocinimúmque nostrum dederunt: tum in tertio, hospites: posteà, cognatos, affines vt est apud Aulum Gellium [a]. Et Plato [b], *Qui fœminam*, inquit, *marémue tutatur, & qui de legum custodibus*, id est, *de magistratibus, tutorem obseruare iussus est, non minus orphanos, quàm si genuisset eos, diligat, neque res illorum peius, quàm suas gubernet, imò*

11 *etiam affectu animi melius.* Quò fit, vt omnis suspicio sinistrà debeat in hac administratione & potestate tolli, decretúmque fit ibi alendum tantùm pupillum, & apud eum, de cuius fide non dubitetur, ex affectionis vel pro-

12 pinquitatis propensa ratione [c]. Altera ratio tutelarum pupilli, mores respicit: quòd intersit reipub. bonos habere ciues & probos, & idcirco in iuuenili ætate eruditione proba informari, vt tales in viros euadant, qui reipub. auxilio & honori sint. Illud autem congruentius assequi non possumus, quàm præficiendo impuberibus rectorem domesticum, népe patre orbatis, alium qui eorum curam obeat: datur enim potissimum personæ [d], & postmodum ex consequentia rebus eiusdem. Quamobrem tutoris munus præcipuum procurare pupillum institui bonis moribus & disciplinis, vel artificio [e], imò & pupillam olim liberalibus disciplinis erudiendam tradere moris erat [f]: easque pupillis imputat expensas, veluti legitimè factas tutor [g]: *Omnis ætas*, inquit Concilium Toletanum [h], *ab adolescentia in malum prona est, ideo si aliqui in clero pupilli existunt, sacerdotali tutela foueantur, vt & vita eorum*

13 *à criminibus intacta sit, & res eorum ab iniuria impiorum.* Tertia ratio prospicit rebus per tutoriam administrationem: *Melius enim*, inquit Iustinianus [i], *est, iniecta potestate alterius, iuueniles coarctare calores: ne cupidini dediti, tristem sentiant exitum, qui eos per dispersum sequitur patrimonium.* Meliúsque est prospicere & occurrere periculo abalienationis illicitæ patrimonij, quàm post dispersum restitutioni in integrum operam & auxilium impartiri [k]. Et interest reipub. ne quis re sua malè vtatur [l]: nam bonum publicum respicit conseruatio re-

14 rum, vt in vsucapione obseruatum est [m]: Qua ratione legimus, Quintum Pompeium prætorem vrbanum, Q. Fabij Maximi filio degeneri bonis interdixisse paternis. Neque in tanta ciuitate qui illud decretum reprehenderet inuentum fuisse. *Dolenter enim*, inquit Val. Maximus [n], *homines ferebant, pecuniam, quæ Fabiæ gentis splendori seruire debebat, flagitijs deijci: sic quem nimia patris indulgentia heredem reliquerat, publica seueritas exheredauit.*

15 Scribit & Dion Cassius [o], Tiberium Cæsarem Senatori cuidam luxuriosè viuenti, tutorem, quasi esset pupillus, dedisse. Vlpianus in titulis [p], *Tutores*, inquit, *constituuntur tam masculis, quàm fœminis: sed masculis quidem impuberibus duntaxat, propter ætatis infirmitatem: fœminis autem tam impuberibus, quàm puberibus, propter forensium rerum ignorantiam.*

a Gell. lib. 5. c. 13.
b Plato, lib. 11. de legi.
c l. 1. & 2. vbi pupil. educ. deb. in P. l. 1. & 2. de alimen. pupil. præstand.
d §. datus, de excusatio tutor. cum similib.
e l. cùm plures §. cũ tutor, de administ. tutor. l. fin. C. de alimẽ. pupil. præst.
f l. qui filium, vbi pup. educ deb. in P.
g §. 2. de alim. lib. l. 2. de alim. pup. præ.
h Concilium Toleta. in can. omnis ætas, 22. q. 1.
i Iustin. in l. fin §. ipsum autem filium, vers. melius, de bon. quæ libe. C.
k l. fin. in quib. caus. in integ. restit. non est necess. l. 1. quã. l. c. sine iudi. se vindic.
l §. fin. de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. eod. in P. l. seruum §. publ. re, de procurat. in P.
m l. 1. de vsucap. in P.
n Val. Maxi, libr. 3. capit. 5.
o Dion Cassius, libr. 57. circa finem.
p Vlpia. in tit. tit. 11.

De finitione Tutelæ. Caput 2.

1 *Tutela quid.*
2 *Tutoria vis ad quid cogat.*
Tutor inuitus fit, & inuito datur, eod. Curator non vtique.
3 *Tutela quare potius potestas in capite libero, quàm in caput liberum dicatur.*
4 *Tutor vel curator seruus esse nequit, nec seruis datur.*
5 *Tutoris authoritas quid, & quare concessa.*

6 Tutor

6 Tutor rerum & personarum curam habet pupillorum, curator potißimùm rerum.
7 Authoritas tutoris in quibus negotijs pupillorum non exigitur, & exigatur.
8 Authoritas tutoris esse debet præsentis & intelligentis tutoris, ratúmque habentis.
9 Authoritas & consensus tutoris duo sunt, quæ separari possunt.

TVTELA, *est ius & potestas in capite libero, ad tuendum eum qui propter ætatem se defendere nequit, iure ciuili data vel permissa*[a]. Quæ finitio Seruij Iurisc. est absoluta, totam substantiam definiti continens, totiúsque materiæ & formæ tractationis tutoriæ seriem. Vim in primis habet cogentem tutela, quia & inuitus fit tutor[b], & inuitus accipit tutorem[c]. Er ideo ille, si se non excusauerit à tempore quo sciuerit se datum, etsi non gesserit, obnoxius est tutelæ[d]: hic autem nec sibi eligere tutorem potest[e]. In quo differt à pubere, qui curatorem potest sibi deligere[f], etsi cogatur aliquem accipere[g]. Proindè gesta à tutoribus perinde rata sunt, ac si à dominis ipsis maioribus factis pupillis gererentur, siue cum præiudicio, siue cum commodo illorum fiant[h]. Vsque adeò, vt facto & negligentia tutoris, pupillus immeritus alioquin priuetur delata sibi & debita successione: tenetur tamen idem tutor damnum omne pupillo resarcire[i]. Eóque pertinet actio tutelæ, de qua, si Deus permiserit, posteà. Dicitur in finitione potestatem in capite libero tutelam esse, vt à seruili, de qua suo loco, differre intelligamus. Et, vis & potestas in capite libero hîc, loco generis sunt: Nam non solùm pupilli liberi sunt sub potestate, sed etiam filij alij, vt diximus, & vxor in potestate mariti. Reliqua, ad tuendum eum &c. loco differentiarum sunt. Dixit autem in hac finitione Seruius, in capite libero, non vt alij volunt, in caput liberum, sicut Theophilus exprimit[k]. In eo enim minus dixisse, quàm Seruij finitio apud Vlpianum, & apud Iustinianum referat[l], videtur: sicuti & in eo, quòd non meminit in ea finitione de data, sed de permissa tantùm tutela. Verba Theophili hæc sunt, *Tutela est, vt Seruius definit, ius quoddam ac potestas in liberum caput data, & ad tuendum eum inuenta, qui per ætatis imbecillitatem se defendere nequit, iure ciuili permissa.* Dico igitur latius patere verba in libero capite, quàm in liberum caput: quia & qui tutorem seu curatorem accipit, liber vel statuliber, non seruus esse debet[m], & qui tutor curatórue etiam datur[n]. Nam iis qui serui sunt, satis prospectum est dominica potestate, tutelaque eorum penes dominos est[o]: eámque oportet manere dominis imminutam[p]. Si autem seruum liberis suis tutorem relinquat, intelligitur quoque ei libertatem reliquisse[q]: nam concesso consequente, & antecedens, quo ad id peruenîri potest tantùm, concessum existimamus[r]. Nisi quis eum seruum tutorem dederit, quem liberum existimaret: tunc enim nec liber, nec tutor erit[s]. Adiicitur finitioni, *ad tuendum eum &c.* Hinc tutores à tuendo dictos monui: tuitio autem est authoritas ea ratione & contemplatione concessa, vt toties adhibeatur, quoties opus est: hæcq; in potestate consistit, etsi in actum non perueniat tuitionis, id est, etsi non interponatur. Potest namque aliquando ad eum modum cōpositum esse patrimonium pupilli, vt interpositione authoritatis non indigeat[t]. Authoritatem autem præbere nihil aliud est, quàm probare quod geritur[v]. Quem defendit principaliter & tuetur tutor, pupillus est[x]: accessoriè quoque & eius res, vt nec deductis rebus eius vel certis testamento dari possit[y]. Qua nota etiam differt tutela à curatela, quòd illa & vniuerso patrimonio etiam detur: ista autem; & certarum patrimonij possit esse[z]. Er in summa, tutor omnibus quæ nocere vel damno esse possunt pupillis, si gesta vel contempta, negligentérue pertractata fuerint, adesse debet. Colligimus autem contraria conclusione, in his quæ minor sui incommodo gerit, &

1 2 3 4 5 6 7

a l. 1. de tutel. in P. §. est autem tutela, eod. apud Iustinia.
b §. sed ex his, de Atilia. toto. apud eundem Vlpia. l. 1. de administ. toto. lib. 26 P. titu. 7.
c Vlp. l. nec non, l. 6 de tutor. & curat. da. ab ijs &c. eod. lib. titul. 3.
d l. tutor, 19. & l. & si sciffet, 8. de administra. tuto. libr. 5. C. titu. 3 & l. quidam decedens, l. 6. §. fin. eod. titu. in P.
e l. 1. de tutel. in P.
f l. 3. §. si pupillus, eod.
g §. item inuitis, de curato. apud Iustinia.
h l. cùm plures, §. 1. de administr. tuto. in P.
i l. Polla, §. fin. de ijs quib. vt indig. C. l. si tutoris vel curatoris culpa, de administra. toto. libr. 5. C.
k Theoph. in §. atque in primis, de tutel. lib. 1. Institut. titul. 13.
l Vlpia. l. 1. de tutel. in P. §. 1. eod. ap. Iustinia.
m l. ei qui, & l. si impuberi, de tutor. & curat. dat. ab his &c. in P.
n l. in seruili conditione, qui da. tut. vel cura. poss. C.
o l. 2. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. itē apud Labeonem §. prætor ait, de iniur. in P.
p l. s. d. tit. de ijs qui, §. pen. eod. ap. Iustinia.
q §. 1. qui testa. tuto. dar. poss. apud Iustinia.
r §. idem iuris, quib. ex cau. manu. non lic. l. fin. de off. eius cui mand. est iurisd. in P.
s l. si quis tutorem, de testa. tute. in P.
t l. qui totum negotia pupilli, eod.
v Paul. l. 3. eod.
x §. datus, de excusat. toto. § certæ, qui in stam. toto. dar. poss.
y Vlp. in l. certarum, l. 12. cum 3. seq. de testam. tute. lib. 26. P. titul. 2. inuesta l. propter litem, l. 24. §. fin. de excusa. tutor. libr. 27. P. titul. 1.
z §. item inuiti, de curat. & §. certæ, qui testa. toto. dar. poss. l. & si ad species curatur datus sit, rem pup. sal. fo. in P.

rit,& quæ fiunt cum suo compendio, non valde necessariò aut omnino ad actum firmandum non exigi tutoris authoritatem [a], vt pote cessante ratione tutelæ [b], quæ ad defendendum & tuendum inducta est, Néue quod in fauorem illorum constitutum indultúmue est,in eorundem conuertatur in iuriam [c]. In adiaphoris tamen & dubiis actibus, num vtilitas vel incommodum gerentibus pupillis possit accidere,satius erit iuxta legum præscripta, non pupillis solis fidere, qui specie apparentis commodi possent ex consequentia damnis inuolui, sed in his intercedere & præire tutoris authoritatem. Veluti si de adeunda hæreditate agatur [d], quæ videtur opipara & locuples, cùm tamen possit habere cæcum & latensæs alienum, vel litiũ & expensarum inexplicabiles labyrinthos. Interest autem minorum sumptibus & litibus non vexari,vt Vlpianus tradit [e]. Quod & de aliis actibus iudicialibus instituendis rescriptum est à Iustiniano [f], *Cùm cautius*, inquit, *& melius sit, cum suasione perfectissima & responsa facere minores, litémque inferre: ne ex sua imperitia vel iuuenili calore, aliquid vel dicant vel taceant, quòd si fuisset prolatum vel non expressum, prodesse eis poterat,& à deteriore calculo eos eripere.* Quocirca negotia quoque,quæ cum animi iudicio fieri debent,non mirum erit requirere tutoris quoque authoritatem [g]. Exceptis quatuor casibus notatis ab Accursio [h], in quibus sine tutore & curatore,minor iudicium subit:si agatur de toro violato [i]: si de momentanea possessione [k], si de interdicto de libero homine exhibendo [l]:si venia ætatis impetretur [m]. Quæ tamen magis ad adultos, quàm pupillos mihi pertinere videntur, excepta

8 momentanea possessione. Cæterùm authoritas præsentis & intelligentis est tutoris, qui gratum ratúmque habet quod agitur per pupillum in præsenti negotio [n], vel statim ferè posteà [o]: nam post aliquam negotij gesti temporis intercapedinem adhibitus consensus,non facit authoritatem [p]. Con-

9 sensus autem sine authoritate est in his, in quibus minor nihil agit, sed ipse tutor: vtrumque tamen & authoritas & consensus, partem faciunt administrationis.

a §.1.de authu.tuto. § pupillus,de inutil stip.l. contra iuris regulas,de pact. P l.Iulianus § si qa à pupillo, de act. emp.P.l. 1 & 2. de autho.præst.libr. 5. C.titu.54.Ca us,l. obligari,l.9. de authu.tutu.in P.

b l.adigere § quàuis, de iure patro. c. cũ cessante,de appellatio.ap.Gregor.

c l quod fauore, C. de legib.

d § neque tamen, de autho tuto.l. obligari,l.9.§.pupillus aod P.l. potuit, C. de iur.delibe.l. pupillus si fieri potest, de acqui. hæred.

e Vlpia.l.minoribus 25.an. l.8 de minor.25.an.lib 4.P. tito.4.

f Iustinia. l.clarum, l 4.de autho. præstan libr. 5.C titu. 59. facit l. 1. & 2. qui legit. perso. stan.in iudi hab li. 3.C.tit.6.l. & vniuersis,l.11. qui tutu.dar.poss.libr. 5. C titu.44.

g l. in negotijs contrahendis, & l. pupillus velle. de regu.iur.

h Accur.in § nec tamen, in verbo,nec vllum,de authu.tutor.

i l. si maritus §. lex, ad l. Iul. de adult. in P.

k l.momentaneæ, qui legi. perso. stan. in iudi.habe. C. l. 1.si per vim vel alio mod.C.

l l.quod & lex §.sed etsi mulier, de lib. hom. exhib. in P.

m l. 1. & 2. de ijs qui ven. æta. impetra.

n l.1 § fin. & l 3. l. non nullam intersit,l 14. & l obligari § fi. de autho. tuto. in P §. tutor autem statim, tud. ap.Iustinia.

o l.si quis mihi §.iussum,de acquir. hæred.

p d. §. tutor autẽ,de author. tuto. cum similib.

De officio, cura,& administratione tutorum. Caput 3.

1 *In omni tutela & cura considerantur res,personæ,& gesta:quomodo.*

2 *Tutoris authoritas quando in acquirendis rebus exigitur pupillo.*

3 *Tutores & curatores an pro pecunijs pupillorum ad vsuras non præbitis, vsuras aut quid præstent, vel pretium exactis pecunijs debitorum illorum.*

4 *Tutores & curatores esse appetunt, qui præda gaudent, non boni.*

5 *Tutoris & curatoris officium in conseruandis rebus minorum, vel pupillorũ quale. Tutor repertorium ante administrationem facere debet, & nisi faciat, in quo tenetur. eod.*

6 *Tutor repertorio facto debet gestionis facere ephemeridẽ, vbi rationes conscribat, recepta & expensa, quas edat finita administratione.*

7 *Tutori remittere non potest pater rationum redditionem.*

8 *Gesta per tutorem non confecto inuentario, pro pupillis, & contrà tolerantur.*

9 *Tutor reficere potius, & conseruare res & ædificia pupillorum debet, quàm noua inchoare.*

10 *Tutoribus non conceditur administratio, nisi satisdent rem pupilli saluam fore, exceptis testamentarijs.*

11 Tutoria satisdatio quibus remittatur.
Satisdatio tutoria quid, eod.
12 Tutores hodie etiam sine satisdatione in Gallia administrant.
13 Tutor ne publica vectigalia conducat, defendat pupillorum res, & pro eis agat.
14 Tutor rebus pupillorum debet diligentiam illam, quam suis bonis paterfa. adhibet.
15 Pupillorum & minorum res quomodo, & qua forma, & quando vendi possunt.
16 In alienatione rerum minorum requiritur causa.
17 Item 2. authoritas veri tutoris.
Tutor sibi authoritatem, cum pupillo gerens negotium, non præstat directò, eod.
18 Item 3. alienatio rerum minorum exigit authoritatem iudicis, & quæ sit illa.
Sine decreto iudicis vendita pupillus repetit cum fructibus, etiam non restituto pretio: nisi in quantum locupletior eod.
19 Decreti iudicis vim habet, in alienandis rebus minorum, rescriptum principis, præscriptio post 25. annum, quinquennij, aut decem vel 20. Item & ratihabitio.
20 Dos constituta à minore sine tutore, nulla est.
21 Res minorum venditæ repetuntur, vel via nullitatis, vel deceptionis, seu læsionis.
22 Tutores & curatores in vendendis fructibus & mobilibus minorum, tempus oportunum debent obseruare.

QVia igitur defensio seu tuitio versatur in rebus & persona pupilli, & in ipsa persona tutorũ: in summa colligimus in omni tutela considerari res, personas, & gestionem curæ. Agitur autem hîc, vel de rebus pupillorum acquirendis, vel de conseruandis, vel de amittendis. In personis actiuè, idoneos ad hanc curam subeundam, quíue possint excusari, quíue reiici: passiuè, pupillos ipsos. In gestione, modum administrandi, qui connectitur tractationi rerum & personarum. In acquirendis rebus, pupillo non semper necessaria est authoritas officiúmque tutoris, & nisi in his, in quibus veremur, ne quidpiam subsit damni & detrimenti, vt proximo superiori capite monuimus, exemplo repudiandæ vel adeundæ delatæ hæreditatis [a]: & aliis, in quibus si quid minus commodè vel damno pupilli fiat, rependitur per administratorem illum tutorem: vt furioso, vel puberi à curatore [b]. Hac ratione tutores à legibus, vt sint ἔνεργα χρήματα, commonentur, & pecunias pupillorum ne steriles retineant conclusas, sed vel sub fœnore mutuo idoneis dent, vnde augeri possint minorum facultates: vel in emptionem prædiorum conuertant [c], alioquin vsuras ipsimet persoluturi, vel si idonei non sunt, extra ordinem coërcendi, vt ait Paulus [d]. Et idipsum locum habet, si ipsi pecunias in suos conuerterint vsus [e], vel neglexerint à consociis exigere [f]. Annotandum tamen hodiè ex nouella Iustiniani [g], necessitatem collocandi pecunias pupillares, & administrationis minorum ad vsuram, abiisse in desuetudinem. Et melius esse ἄεργα δάνεια καὶ χρήματα. Cautúmque nouissimè, pecuniam illam non esse fœnerandam, alioquin si fecerit tutor vel curator, mutui subiacere periculo, nisi eius minoris, cuius suscepta cura, mobilis sit substantia: tunc enim solùm curator seu tutor mutuare cogitur, quod ad dispensationem sufficiat adolescentis, eiusq́; rebus: Iniungitur alioquin, vt eã cautè recondat. *Quia*, vt Constantinus ait [h], *ipsius pecuniæ fœnerandi vsus, vix diuturnus, vix cõtinuus & stabilis est: quo subsecuto, intercidẽte sæpè pecunia, ad nihilũ minorum patrimonia rediguntur.* Cui accedere alia ratio potest periculi animæ, dum prætextu pietatis & officij in orphanos exercendi veteris sese implicat vsuris, quàm commemorat Iustinianus [i], his verbis, *Quoniam vidimus curatores, quicunque Dei memoriam habent, ad curam difficulter accedere. (Nam pluri*

[Marginal numbers: 1 (QVia igitur), 2 (In acquirendis rebus), 3 (Hac ratione), 4 (Quoniam vidimus)]

a l. si ad pupillum, l. 31. de autho. tuto. in P. l. cùm in vna §. tutor, de appel lat. in P. cum simi- lib.
b d. l. si ad pupillum.
c l. 3. de vsur. pupilla. lib. 5. C. tit. 56. Paul. l. si tutor constitutus, l. 36 de administ. tuto. lib. 26. P. titu 7.
d Paul. l. ob fœnus, l. 50 eod.
e l. 1. de vsur. pupill. C.
f l. 2. C eod.
g § quoniam, titu. vt ij qui se oblig. prohib. habe. rea minor &c in auth. colla. 6. constit a. authen quæ est in princ. tit. C. de administrat. tutor
h Constant. in l. lex quæ tutores, l. 22. §. huic accedit, de adm nistr. tuto. lib. 5. C. titu. 37.
i Iustinia. §. quoniã, tit. vt ij qui obliga. perhib. se habe. rea minor. collat. 6. tit. 2. in nouell.

plurimis volentibus ea quæ minorum sunt, impiè in se vertere, amabilis est res & appetibilis.) Videmus autem difficilem esse curatorum causam, propter fœneratorum necessitatem: sancimus nullam necessitatem ex legibus esse, curatoribus minorum pecunias fœnerare [a]. In conseruandis rebus tutoris officium cautionem maximam habet, 5 officiúmque eius versatur in eo primùm, vt antequam administrationem seu tutelam suscipiat, repertorium seu inuentarium, apophasim seu indicem bonorum faciat, authoritate & in præsentia personarum publicarum [c]: alioquin vt suspectus habetur & infamis [b], tanquã dolosè versatus in quantũ pupilli interest factũ non fuisse, ex iureiurando minoris condemnatur [e]. Et idcirco qui non vult iudicẽ conscribere potest etiam vinculis, si vilis persona sit, co- 6 gi [d]. Iura autem modum & formulã inuentarij perficiendi docent [e], vt opus non sit plura de eo monere. Indicio bonorũ testatò facto, dehinc administrationis gerendæ Ephemerides, in quibus rationes & quæ recipit, quæ impendit, quæ gerit, conscribat [f]. Hásque rationes tutela finita edere & reddere cogitur [g]. Reddere enim debet tutor, qui deponit tutelam, rationem de omnibus quæ fecit, cùm facere non deberet: item de his quæ nõ fecit, præstando dolum & culpam, & quantum in suis rebus diligentiam, secundum Vlpiani 7 responsum [h]. Vt nõ possit testator ei, quem instituit tutorem, hanc rationum conficiendarum & reddendarum necessitatem remittere, scilicet cauere, vt tutor esset alogista: cùm id ad ius publicum pertinere Iulianus responderit [i]. 8 Et proinde non posse priuatorum sententia cõminui [k]. Tolerantur tamen gesta per tutores, quæ sine inuentarij cõfectione sunt in iudiciis & extrà, pro 9 pupillis, & contra pupillos, vt notat Guido Papæus [l]. Ad hanc conseruationem bonorum pertinet, antiqua ædificia minorum sarta tecta habere, & ne labantur fulcire, aut reficere [m]: sicque potius ædificata expedit conseruare, 10 quàm noua inchoare ædificia [n]. Sed & maiorem in modum cautum est conseruationi rerum pupillorum, vt non prius administratio illis concedatur, quàm satisdent tutores rem pupilli saluam fore [o]: demptis testamentariis, 11 quorum fides explorata à patre aliã probationẽ non exigit [p]. Nisi ex pluribus datis testamento, vnus solus satisdationẽ offerat, vt solus administret [q]. Remittitur & satisdatio patrono in tutela liberti [r]. Satisdare autem nihil aliud est, quàm datis fideiussoribus securũ aliquẽ facere [s]. Constringuntur namq pro satisdatione fideiussores, affirmatores [t], & nominatores [v] tutorũ: interdũ; quoq; & magistratus, qui non idoneos admittũt tutores, distinctione tamen & temperamento adhibitis [x]. Possunt enim magistratus cogere ipsos tutores satisdare, captis pignoribus [y]: vt non immeritò illis imputetur, si segniter id 12 iusserint. Verumtamen Guido Papæus [z] tradit, posse gerere tutorem administrationem satisdatione non præstita, ex consuetudine curiarum patriæ 13 Dalphinalis, quæ seruatur & toleratur. Ad hoc caput etiam pertinet, ne liceat tutori vel curatori pendente administratione tutelæ, vectigalia publica conducere [a]: ne detrectet iudicium nomine pupilli, sed quoties opus erit, & defendat & instituat [b]. Sciturus sine ea authoritate agentibus, contra pupillos iudicari non posse, & si pro illis possit, non interueniente tutore [c]; vel resti- 14 tuendum esse minorẽ [d]. Et in summa, tutor & curator tenentur in rebus minorum eam diligentiam & curam adhibere, quam bonus paterfa. bona fide suis rebus adhibere solet [e]. Demosthenes [f] inter capita accusationis suspecti Aphobi tutoris sui, illud adiicit, ὅτι καὶ τὸν οἶκον οὐκ ἐμίσθωσε, τῶν νόμων κελευόντων, καὶ τοῦ πατρὸς ἐν τῇ διαθήκῃ γράψαντος, *i. quod nec domum locauit, vt iubent leges, & 15 testamento patris cautum erat.* Quod autem pertinet ad distrahendas res, & tutoris sagax consilium & authoritas exigitur etiam, sine qua pupillus non potest vendere [g]: sed neque ipse tutor passim potest, nisi obseruata formula distrahendi à lege præscripta [h]. Forma portò constat, ex inspectione naturæ rei pupillorũ, & ex solemnitatibus adhibendis. Natura rerum alia mobilium quæ seruãdo seruari nequeunt, alia inutilium, alia vtilium, alia immobilium.

Q Olim

a Iulia. l. tutor qui repertorium, l. 8. de administ. tutu. P. l. tutores vel curatores, C. eod.
b l. fi. arbit. tutel. C.
c d. l. tutor qui repertorium.
d Vlp. l. tutor, l. 3. §. tutores, de suspect. tutor. lib. 26. P. tit. 10.
e l. fin §. fin. arb. tut. C. l. scimus §. fin autem dubius, de iur. delib. li. 6. C. §. sancimus igitur, de hæred. & falc. in auth. coll. 1.
f Vlpia. l. 1. § officium tutoris, de tutel. & ratio. distrah. lib. 27. P. titu. 3.
g § fin. de Attil. tuto. Modest. l. si sine hærede l. 33. §. Modestinus, in a. de administ. tuto.
h Vlpia. l. 1. de tut. & rat. distrab.
i Iulia. in l. quidam decedẽs. l. 6. de administ. tutu. in P.
k l. nemo potest, de leg. 1. l. ius publicum, de pact. in P. l. qui cum tutoribus, de transact. P. cum similib.
l Guid. Pap. q. 330. vbi plura de requisitis ante administrationem tutoris.
m d. l. lex qua tutores § ergo, de administ. tuta. C.
n l fi. de oper. pub. C.
o l. 1. 3. & fi. de tuto. vel cur. qui non satisd. lib. 5. C. tit. 42. §. 1. de satisd. tuto. l. 1. t. n. l. 4. rem pup. sal. fore in P. gio. in l. legitimos, de legit. tutor. C.
p l. testamẽto datos, de testa. tutel.
q d. l. testamento.
r l. legitimos, de tuto dat. ab iis &c.
s l. 4 § fi. de bac. ass. & nominat. tuto. l. 1. 2. 3. eod.
t l. 1. q sat. fd. cogan.
v §. peu. de satisd. tut.
x l. 1. de magistra. cõuenien.
y § fi. de satisd. tuta.
z Guido Pa. decis. 330.
a l. vni. ne tut. vel cura. vectig. pub. conduc. lib. 5. C. tit. 41.
b l. 1. & 2. qui legit. pers. stan. in iudic. hab. cum simil.
c l. una eo minus, C. de procurato.
d l. peu & fi. si aduersus rem iudica. C.
e l. generaliter, & l. à tutoribus, de admi nistra. tuto in P.
f Demosth. orat. 1. cõtra Aphobũ. Idipsum obijcit in prima.
g l. pupillus obligari § pupillus vendendo, de authn. tuto.
h Alex. imper. in l. tutela pupillarũ, l. 7. de administr. tuto. lib. 5. C. titu. 37.

Olim quippe ex oratione habita vel recitata in senatu [a], prohibiti sunt tutores & curatores prædia rustica vel suburbana distrahere, nisi id fieri parentes testamento cauissent [b]: etiam si irritũ sit factum testamentum, cùm ex eo de mente testantis appareat [c]: etsi tantùm æs alienũ esset, vt ex rebus cæteris non posset exsolui. Quo casu prætor vrbanus erat adeundus, vt existimaret quæ possent alienari, obligariue deberẽt. Cuius orationis prohibitio tracta est ad alia bona à Iustiniano, & ad prædia vrbana seu ædificia, & ad mobilia, exceptis illis quæ seruando seruari nequeunt [d]: exceptis quoque necessariis venditionibus solemniter & ritè factis. Solemnes autem dicuntur illæ si concurrat primùm causa, quæ fieri venditionẽ cogat, veluti æs alienum pupilli, quod aliunde per inquisitionem iudicis constet, non posse extenuari: cùm pupillus non habeat in numerato pecuniã, non in fructibus conditis non in redituũ vel obuentionũ spe, vel in nominibus vnde solui possit [e]. Huc pertinet necessitas diuisionis, si maior qui rem cum minore cõmunem habet ad diuidendum, pupillum vel eius tutorẽ prouocet [f]: aut si creditor qui pignori agrum à pareute pupillo accepit, ius exequatur [g], sicq; de similibus necessariis [h]. Deinceps, cùm causa alienandi secundò exigitur persona & authoritas tutoris veri [i], non falsi vel eius qui pro tutore habetur [k]. Eam autem authoritatẽ in negotio quod cũ pupillo gerit tutor, non potest sibi præstare directò, per consequentias tamen potest: vt adeundo hæreditatẽ, cuius debitor erat obligatus pupillo [l]. Itẽ requiritur iudicis authoritas, quæ causas alienationis, & æs alienũ & debitum excutiat: decretum inquam eius [m], quo prætermisso minor posteà poterit vendicare alienata, nec tenetur pretiũ à tutore acceptũ refundere emptori, nisi iu quantum ditior factus, & quantũ in suam vtilitatem conuersum fuisse cõstiterit [n]. Atq; non tantùm rem tanquã suam vendicat, sed etiam & fructus; si emptor sciuerit minoris fuisse, & ita decretum omiserit [o], omni præscriptione aduersum pupillũ cessante [p]. Neque sufficit hîc, causas necessitatis venditionis proponere iudici, nisi illæ ipsæ probentur apud acta [q]. Partes autẽ iudicis in hoc negotio quales sint, ordine Vlpianus describit [r]. Vim tamen habebit decreti & authoritatis iudicialis, rescriptum principis permittens alienationem [s]. Sed & præscriptio post 25. annos, incipit aduersus ius venditionis retractandæ ex defectu decreti: si post 25. annos ætatis non conqueratur de ea venditione, intra 5. annos continuos: aut de donatione intra decennium inter præsentes, & 20. inter absentes [v]: vel si expresse ratam habuerit [t]. Et hæc quæ de venditione diximus, ad omnem pertinere puta alienationem, qua pupilli res desinit esse [x]. Sicuti in cæteris iuris capitulis [y]. Et nominatim Cicero [a], de dote constituenda sine tutore, *Quæcunque sine tutore authore est dicta dos*, inquit, *nulla est*. Obseruamus autem in retractandis distractionibus rerum immobilium minorum, sine solemnibus factis, methodum duplicem, qua iudicium de illis interpellatur. Nam aut nullam venditionem dicimus, & repetimus via nullitatis: & tunc, ad negotium non pertinet disquisitio quo prætio, vilisne an legitimo distractæ sint. Aut verò per restitutionem agitur in integrum, & tunc prætij deceptio, & vilitas sola irritas facit minoris venditiones, etsi interuenerit authoritas iudicis & tutoris [a]. Sed & in fructibus, reliquisque distrahendis mobilibus, quę debent in pupillorum vtilitatem vendi, tutor & curator quoque debent tempus oportunum & vtilius, & prætium quo pluris vęneant, obseruare: alioquin de negligentia, & damno responsuri [b]. Porrò in alia administratione, & actionibus, & iudicus [c], considerari curam quoque tutoris & officium, ex superioribus apparuit: cùm de verbis finitionis tutelæ, *ad tuendum eum &c.* loquebamur.

16 17 18 19 20 21 22

a Vlp. in l. 1. de reb. eor. qui sub tute. vel cur. sunt sine decr. nõ alien. vel suppon. lib. 27. P. titu. 9.
b l. 1. quan. decre. opus non est C.
b l. fi. de reb. eor. qui sub tute. in P.
d l. lex quæ tutores, de administr. tuto. C. l. fin. si maior fact. alien. rat. habuer.
e Vlp. l. magis puto, l. 5. §. non passim, de reb. eor. in P. l. ob æs alienum, l. 12. C. de præd. & alijs reb. minor. li. 5. C. tit. 71.
f l. 1. §. si communis res, de reb. eor. in P. Vlp. l. si pupillorum, eod. tit. l. pen. de præd. & alijs reb. minor C.
g l. 1. si aduer. vend. pig. C. l. 1. §. si communis. & l. si pupillorum, l. 7. §. si pupillus, de reb. eor. qui sub tut. in P.
h l. 1. de præd. & alijs reb. minor. &c. lib. 5. C. tit. 71.
i l. vlt. § si autem, si prop. publ. pensit. C.
k l. qui neque, l. 2. de reb. eor. in P. l. 2. de eo qui pro tuto. se gessit C. l. 3. C de tuto. vel cura. q. i non satis. lib. 5. C. titul. 42.
l l. 1. de author. & cons. tuto. lib. 26. P. titu. 8. l. quod dicimus, l. 7. & l. pupilla, eod. l. cum quædam, de admi. nist. tuto. C.
m l. ob æs alienum, l. 12. & l. si. & to. tit. de præd. & alijs reb. mino. C. l. si prædia, l. 11. de reb. eor. qui sub tute. in P. l. si fundu, l. 13. §. 2. eod. l. lex quæ tutores, C. de admin. st. tuto.
n l. prædiorum, l. 10. de præ. & al. reb. mino C.
o l. 2. & fin. si quis igno. rem min. esse hoc decre. com para. lib. 5. C. titul. 73. l. vni. de reputatio. lib. 2. C. titu. 48.
p l. 2. d. titul. si quis igno.
q l. minorum, l. 6. de præd. & alijs reb. minor. in P.
r Vlp. l. magis puto §. non semper, cum suis versic. de reb. eor. qui sub tut.
s l. 2. quan. decr. opus non est, C.
t l. fin. si maior fact. alie. fact. sine decre. rat. habuer. lib. 5. C. titu. 74.
v l. 1. & 2. si maior fact. rat. habuer. lib. 2. C tit. 42. x Leon solùm, l. 4. l. si ad resoluendam, l. 7. & 8. de præd. & al. reb. mino. C. y l. fin. de reb. al. ne non alien. lib. 4. C. titu. 51. l. 2. de fund. dota. C. a Cicero, pro Flacco. a l. & si is quem, ad. tit. de præd. & alijs reb C. b l. tutor qui repertorium, §. si tutor cessauerit, de administ. tuto in P. l. fin. § fin. eod. titu. C. c l. in vniuersis, l. 23. C. qui tuto. dar. poss lib. 5. tit. 44.

Quæ

Quæ personæ tutelam gerere possunt. Capvt 4.

1 Tutrix esse non potest mulier.
2 Tutela quomodo,& quale munus publicum est.
3 Mater quando & quomodo possit esse tutrix filiorum.
4 Tutores quibus morbis repellantur à tutela.
5 Debitores & creditores minorum, num tutores vel curatores eorum esse possint.
6 Tutores vel curatores legatione fungentes non dantur.
Nec qui se ingerunt,serui,milites, ecclesiastica persona.
7 Tutoribus dandis,quæ in illorum persona magistratus obseruare debet.
8 Tutor num Iudæus non Iudæo dari possit.
9 Iudæorum impij mores,& odium in Christianos,& leges in eos editæ,prohibentes Christianorum commercia & conuictum.
10 Tutores num possint esse pupillorum Christiana & orthodoxæ fidei hæretici.
11 Tutores esse non possunt viles,quibus cum testamenti factio non est, maritus vxoris,non socer,nurus, malè moratus.
12 Tutores vicini quando dari possint.

1 NON omnes passim & indiscriminatim personæ in hoc tutelæ munus vocantur, sed quædam excipiuntur, quæ vel tutelam gerere non possunt;quia prohibentur, vel quia nolunt, quòd se excusent,& immunitatem habeant. Proinde principiò arcetur à tutela gerenda mulier[a], propter sexus infirmitatem: quippe quòd alienā subire defensionem, munus est virile[b]: & publicum & ciuile munus mulieri subire non conuenit iure[c]. Est autem 2 eius generis tutela, nempe publicum[d], ratione authoritatis quæ tutoribus conceditur:cùm ciuium & rerū conseruatio in vniuersum cōsiderata, publicam respiciat vtilitatem[e]. Priuatū autem administratione[f], munus:cùm priuatum sit, quòd ad singulorū cōmoda pertineat[g]. Extra tamen iuris cōmu- 3 nis regulas,matri & auiæ concedi placuit tutelam filiorū vel nepotum[h]:atq; in istis naturalis affectio,qua præsumuntur habere curam liberorū, singulari modo iuris alias excludit pugnantes præsumptiones,quæ illis prohibere possent. Si tamen testamēto paterno relinquantur administratrices,dominæq; , tutrices sunt,nec alius tutor dari potest:quia per illa verba, *dominam & administratricem relinquo* censetur tutrix,quia & tutor censetur dominus bonorum pupillorum[i]. Sed de hoc,& an minor 25. an. tutrix dari possit,& an teneatur renunciare secūdis nuptiis & Velliano, num etiam amittat secundis nuptiis tutelam, & ad quid teneatur relicta tutrix,& administratrix sine redditione rationum,vide latè Boërium[k], Papum[l]. Quod si relicta non sit tutrix maret in testamento mariti,vel patris, & alij aucupentur tutelam, si velit tutelam rectè & facilè à principe & æquitatis officina, id est, cancellaria, consequi- 4 tur. Secundò,tutores esse nequeunt[m] furiosus, mutus, cæcus, surdus, & si qui vno oculo tantùm orbatus est[n]. Tertiò,perpetua valetudine afflictus, arcetur à tutela;vel aliqua temporali, quæ tamen tunc cùm dandus est, enim 5 tutorem vrget[o]. Quartò, creditores minorum olim, sicut nec debitores, tutores eis dari poterant[p]: hodiè nequaquam[q]. Quinimo si subierint vel acceptauerint tutelam, priusquam iudici verè exposuerint debitum quale sit, vel ius quod habent in bonis pupillorum, amittunt debitum si datiui tutores sint, non etiam testamentarij, vt placuisse senatui Gratiano- 6 politano 6. Februarij 1461. notat Philibertus Bugnonius[r]. Quinto loco

a l. tutela plerunq; & l. fin. de tutel. in P. l. 2. de reg. iur. l. scire oportet, l. 21. de tut. dat. ab ijs &c. lib. 26. P. tit. 5.
b l. alienam defensionem, C. de procuratot.
c d. l. 2. de reg. iur. l. cùm prætor, de iudic. P.
d §. 2. de excus. tuto.
e l. 3. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. in P. §. pen. eod. apud Iust. oia. l. argentarius §. 1. de eden. in P.
f l. ath'e x, l. 3. §. tutela de excus. tuto. in P.
g l. 1. §. hoies studij, de iust. & iur. §. huius studij, eod. ap. Iustinia.
h l. 2. & auth. matri, quan. mul. tutæ. offic. fung. poss. C. l. omnem, ad Tertul. C.
i l. qui fundum, §. si tutor, pro empt. l. iuris: dum § qui iure. am. de iust.
k Boer. decis. 114.
l Pap. aresto. lib. 15. titu. 5 aresto 2.
m l. 1. qui morb. se excusa. C. l. post susceptum, de excus. tuto. in P. l. 3. qui dar. tut. vel cur. poss. libr. 5. C. titul. 34.
n l. frater tuus, l. 19. C. de excus. tuto. li. 5. titu. 62.
o §. item propter aduersam valetudinem, de excus. tuto. l. non solum §. fin. & l. idem Vlp. eod. in P.
p l. creditorem, l. 8. qui da. tut. poss. C. l. neque, l. 7. de excusat. tuto. libr. 5. C. titu. 62. §. item propter, eod. ap. Iostinia.
q §. 2. vt ij qui oblig. pat. hib. se hab. res minus. io auth. auth. minoris, qui dar. tut. poss. C.
r Bugnon. lib. leg. abrog.

ad vtilitatem minorum pertinet, ne illi qui in legatione sunt, dentur tutores vel curatores à magistratibus: quia per id tempus quo in legatione funguntur, periculum ad eos non pertinet[a]. Sextò, qui se ingerunt, petúntque tutelas, & easdem prætio aucupantur, creandi non sunt tutores[b], sed pœnæ potiùs subiiciendi, vt suspecti se vltrò offerentes[c], nisi alioquin idonei certò apparerent[d]. Septimò militiæ armatæ muneribus occupatus, nec tutor, vel curator etiam volens, dari potest[e]. Octauò, non seruus[f]. Nonò, non debent, nec possunt etiam ecclesiasticæ personæ tutelas subire. Atque concilio episcoporum statutum scribit D. Cyprianus[g], ne quis de clericis, vel ministris tutorem vel curatorem testamento suo scribat, quòd ij non nisi altari, & diuino ministerio debeant vacare, & orationibus: & nemo militans Deo, secularibus negotiis se immiscere debeat[h]. Atque pro eo defuncto in altari orandum non esse, qui tutoré clericum dederit: imò sacerdotem ab altari dimouendum, nec pro eius dormitione offerendum. Quæ transtulit inter pontificia decreta Gratianus[i]. Vnde ecclesiasticis immunitas à tutelis data est, ecclesiastici muneris fauore, vt non cogantur tutelas suscipere, vel curas[k]. Possunt tamen hodiè si velint legitimas suscipere, demptis episcopo & anachoretis[l]. Tenentur tamen ad miserabilium hominum tutelam omnes & ad defensionem eorum etiam cuiuscunque sint ecclesiasticæ gradus personæ[m]. Et decimo loco in summa cum reliquis, oportet magistratum & mores creandorũ inuestigare: neque facultates enim, aut dignitas ita sufficiens est ad fidem, vt bona electio, vel voluntas, vel benigni mores[n]. Vndecimò, non caret controuersia, num Iudæus Christiani tutor esse possit[o]. Placet autem mihi non posse, quia cultus diuinus, & mores inde corrumperentur pupilli: quamuis Modestinus dissentire prima fronte videatur, dum Iudæos nõ Iudæorum esse permittit. Verùm si consideremus eorum in corrumpendis moribus Christianorũ infidum morem, ipse eodem respõso apertè repellit[p]. Contemnunt enim alios, qui suæ religionis non sunt. Et vt ait Iuuenalis[q].

7

8

9

Quidam sortiti metuentem sabbata patrem,
Nil præter nubes, & cæli numen adorant,
Nec distare putant humana carne suillam,
Qua pater abstinuit: mox & præputia ponunt.
Romanas autem soliti contemnere leges,
Iudaicum ediscunt, & seruant, ac metuunt ius,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moses,
Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti,
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in caussa, cui septima quæque fuit lux
Ignaua, & partem vitæ non attigit vllam.
Sponte tamen iuuenes imitantur cætera: solam
Inuiti quoque auaritiam exercere iubentur.

Nec est quod referam quanto odio in Christianos flagrent, quoties ad necem vsque insidiati fuerint: prostant enim palámque sunt exempla, vbicunque illis permissa fuit habitatio. Et Constantinus[r] illorum in Christianos odium lætale constitutione duxit coërcendum, *Si quis*, inquit, *Iudæorum post hanc legem, aliquem qui eorum feralem fugerit sectam, & ad Dei cultum respexerit, saxis aut alio furoris genere, quod nunc fieri cognouimus, ausus fuerit attentare, mox flammis dandus est, & cum omnibus suis participibus concremandus.* Et Theodosius[s] & Valentinianus, & Gregorius IX[t]. ademerunt Iudæis omnes administrationes & honores, & potestatem inter Christianos, ne insultent fidei nostræ. Quamobrem cùm docuerimus maximè personæ dari tutores & moribus, vita autem nostra religione, vt ait Plinius[v], constet, certè pro religione statuendum erit[x], & si quædam contrarium suadere videantur aliquibus. Prætiosior enim cunctis rebus anima

a l. scire oportet, l. 1. §. eos qui in legatione, de tutor. & cur. dat. ab ijs qui ius dan. &c. lib. 26. P. titul. 5. l. In omnem, eod.

b d l. scire oportet §. fin. l. 2. §. tutor qui ad alimẽta, de susp. tutor.

c l. quæ omnia §. 2. de procur. in P. l. si quemquã, de episc. & cler. C. l. prætor, § neque, de offic. præf. in P.

d Paul. l. vxori, l. 11. ad leg. Cor. de fals. lib. 48. P. titu. 10.

e l. 4. qui dar. tuto. poss. C. § idem & in milite, de excus. tuto. ap. Iustinia. l. ab administratione, l. 7. de lega lib. 6. C. titu. 37.

f l. in seruili, l. 7. qui dar. tuto. poss. C.

g D. Cypria. lib. 1. epistola 9.

h 2. ad Timoth. 2. ca. 2. 2. 3. 4. 88. dist. titu. ne cler. vel mona. &c.

i ca. fin. 88. dist.

k l. generaliter, de episc. & cler. ca. generaliter, 16. q. 1. §. amabiles, de sanctis. episc. colla. 9. authen. presbyteros, de episc. & cler. C.

m ca. peruenit, 86. distin. cau. decreuit. 88. distin. ca. licet, 87. dist. ca. generaliter, 16 q. 1.

n l. scire oportet, l. 1. §. penul. de tuto. dat. ab ijs &c. in P. l. in confirmando, de testam. tute.

o Agitat hanc quæstionem Iason in l. 1. de iust. & iur. Bartho. & alij, in l. spadonem. §. tam autem, de excusat. tutor.

p Modesti. in l. spadonem, l. 17 de excusat. tuto. in P.

q Saty. 14.

r l. 2. de Iudæ. libr. 1. C. titu. 32.

s l. fin. eod.

t c. ex speciali, c. 18. de Iudæ. ap. Grego.

v Plinius.

x l. sunt personæ, de relig. & sump. funer. in P.

ma est [a], cuius vitæ magis consulendum: & ideo sicuti suspicio insidiarum in vitam minoris, prohibet, ne pupillus inter suspectas huiusmodi personas educetur [b], multò magis vbi suspicio est periculi animæ. Prohibuit & Constantinus [c]. Iudæis hæreticisque, habere seruos Christianos. Idipsum & pontificia iura cauent [d]. Vt non immeritò in sua potestate prohibeantur habere liberos. Quin & concilio Lateranensi statutum [e], non licere Iudæis vel Agarenis, prætextu alendorum puerorum suorum, nec pro seruitio, vel alia qualibet causa, mancipia Christiana in domibus suis habere, non liberas nutrices, non mercenarios Christianos [f]. Quoniam, vt ibi scribitur, Iudæorum mores & nostri, in nullo concordant: & facilè ob continuam conuersationem & assiduam familiaritatem, ad suam superstitionem & perfidiam, simplicium animos pertraherent. Et ob id etiam, in concilio generali placuit [g], vt habitu & vestitu essent distincti Iudæi inter Christianos commorantes, 10 ne latentes Christianæ insidientur fidei. Duodecimò, hæc eadem quæ diximus de Iudæis, in hæreticis obseruanda sunt, vt iisdem quibus Iudæi rationibus repellantur à tutela orthodoxorum, & Christianorum: serpit enim doctrina eorum, vt cancer, sicut voluit D. Paulus [h], prohibentúrque eorum nō tantùm consortia, sed etiam salutatio, vt nec eis dicendum esse, aue, D. Ioannes admoneat [i]. 11 Decimotertiò, non gerit tutelam turpis persona, cui nec tutela cum satisdatione committi debet [k]. Decimoquartò, testamento tutores ij dari possunt, cum quibus testamenti factio sit [l], videlicet passiua, hoc est, qui capere ex testamento possint: alioquin si de actiua agatur, qui testamentum facere non possunt, & ipsi tutores dari possunt, vt filiifamilias [m]. Verumtamen & de hac re Vlpianus sic ait [n], *Testamento dari possunt ij, cum quibus testamenti faciendi ius est, præter Latinum Iunianum: nam Latinus habet quidem testamenti factionem, sed tamen tutor dari non potest, id enim lex Iunia prohibet. Et lex Iunia tutorem fieri iubet Latino impuberi eum, qui ante manumissionem ex iure Quiritium fuit*. Decimoquintò mariti etiam tutores vel curatores vxoris, dici non possunt datitij [o]: quia iure ipso Romano mulieres sunt in tutela & cura maritorum, vt diximus in potestate in vxores. Decimo sextò, nurui suæ nemo curator dari potest [p]. Decimo septimò, quando ex inquisitione magistratuum vel præsidum dantur tutores, solet inquiri secundum Theophilum [q], sit ne qui est dandus locuples, frugi, probus vita, an vitæ pignora, hoc est, liberos habeat: item an eam quæ se progenuit patriam amet, secun- 12 dum Constantinum Harmenopulum [r]. Decimooctauò aliquando in controuersiam venit, num deficientibus testamentariis & legitimis, dari possent tutores vicini pupillorum, nulla affinitate vel cognatione illis cōiuncti, sed tandem placuit posse, ni se alia iusta ratione excusent, senatusc. Parif. 21. Maij 1534 [s]: quia etiam protinus extraneus, & ignotus tutor dari potest.

[a] l. sancimus, de sacrosan. eccles. C.

[b] l. 1. & fin. vbi pupil. educ. deb. in ff. l. fin. C. eod.

[c] l. 1. ne Christia. mā ci hæret. vel Iudæ. habe. lib. 1. C. titu. 10.

[d] c. 2. de Iudæis, libr. 5. Decret. titu. 6.

[e] c. Iudæi sub, cap. 5. eod.

[f] c. adhæc, c. 8. eod. c. & si Iudæos, c. 13. eod.

[g] c. In nonnullis, c. 15. de Iudæis.

[h] Ad Timoth. 2.

[i] 2. D. Ioan. episto. cap. 1.

[k] l. testamento datos, l. 17. de testam. tute. lib. 26. P. tit. 2.

[l] l. testamento tutores, l. 21. eod.

[m] §. 1 qui dar. tut. poss. apud Iustinia. Vlp. l. si quis, l. 28, § fin. de excus. tut. in P.

[n] Vlpia. in titulis iuris, titu. 12.

[o] l. 2. qui da. tuto. poss. lib. 5. C. titul. 34. §. pen. de excusat. tuto. ap. Iustin.

[p] l. licet orationis, l. 17. de excusat. tut. C.

[q] Theoph in §. 1. eo. & in §. sed ex his, de Atil. tut. in Institutio.

[r] Hermen. libr. 5. prompt. iur. tit. 11.

[s] Pap. lib. 15. arestor. titul. 5. aresto 1.

De suspectis tutoribus. Cap. 5.

Lib. 26. P. tit. 10. Lib. 5. C. tit. 43. Lib. 1. Instit. 26.

1. *Tutores ex quibus causis vt suspecti remoueri possunt:*
   Ex ijsdem ne dentur impediri possunt.
2. *Tutor suspectus quis dicatur.*
3. *Tutor suspectus ex quibus causis fieri potest.*
4. *Tutor pauper bonæ fidei vt suspectus remoueri non potest.*
5. *Tutor vt suspectus quomodo remoueatur à iudice.*
6. *Tutores vt suspectos qui accusare possunt.*
7. *Tutori vt suspecto accusato interdicitur administratio.*
8. *Tutor de suspecto pendente administratione non finita tutela accusatur.*

De excusationibus legitimis tutorum. Caput 6.

Lib. 27. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 62. Lib. 1. Inst. tit. 25.

1 Tutelam gerere habet periculum animæ.
2 Excusatio tutelæ quid,
3 Excusationum causa in genere.
4 A tutela quando paupertas excusat.
5 A tutela se excusat, qui alterius est prouinciæ, quàm bona pupilli.
6 Tutelæ tres aut duæ curæ, quando ab alia tutela noua excusant.
7 A tutelis excusant negotia alia necessariò gerenda.
8 Liberi qui, & quot à tutela dant excusationem.
9 Excusationes à tutela vel cura ex parte personarum quot, vt si quis fuerit tutor, si inimicus, si valetudinarius, si litem habeat, si minor.
10 Septuagenarius quare à tutela & cura excusatur.
11 Item alienigena, & de aliis causis excusationis.
12 Excusationes à tutore vel curatore ante administrationem sunt & intra 50. dies proponendæ, postea perperam proponuntur.
13 Excusatione non vtitur qui promisit defuncto patri subire tutelam, vel qui subscripsit dationi, vel legatum ob id acceptauerit.
14 Vtilitas legitima excusationis.

1 QVEMADMODVM proximè pertractatæ personæ idoneæ non sunt administrationi tutelæ, quia reiiciantur inuiti: sic nec qui se excusant ab hoc munere, & nolunt illud subire, accommodi non sunt, cùm cogi nequeant. Sunt enim aliqui, qui Dei memoriam habentes, inquit Iustinianus [a], ad tutelam & curam suscipiendam difficulter accedant: non solùm vt labores recusent, sed ne pupillorum gratia in animæ periculum incidant. Quidam tamen illegitimè, quidam legitimè tutelæ onus deprecantur: proinde de legitima excusatione agendum est. Excusatio hæc est, 2 muneris ritè delatæ tutelæ ex iustis causis legitimè propositis, exceptio. Munus genus est, quia alia plura genera quàm tutelæ [b]: reliqua differentias cõstituũt. Exigimus in hac excusatione ritè delatam fuisse tutelam, hoc est, vt idoneus is sit tutor, si vellet cui defertur: etenim illi qui idonei iure communi non sunt, excusatione non egent, pro reiiciendo munere vel onere. Veluti si ij qui dari non possunt, dati sunt: vel qui dari possunt quidem, ab iis tamen qui dare non possunt, dentur; aut quibus non oportet, aut non eo quo oportet modo [c]. Priuatio enim præsupponit præcedentem habitum [d]. Dari autem non possunt illi, de quibus proximè antè diximus. Excusantur 3 autem primùm ratione rerum, dehinc ex qualitate personarum, & subinde 4 ex aliis negotiis, quæ cum pupillo vel aliis sunt, vel futura sunt. Ratione rerum se excusant ob inopiam pauperes, si se impares oneri iniuncto possint probare [e] Videlicet si eius generis sint, qui repositas non habeant facultates, in victúmque necessaria, nisi manibus operentur, & conquirant: talésue sint pupilli facultates, quæ non permittant tutorem ab administratione abscedere [f]. Quamobrem qui in collegio pistorum operatur in pistrino per semetipsum, excusatur non aliter [g]: & ita mediocritas quoque, & rusticitas excusationem aliquando dant [h]. Et ideo cessante paupertate, & fa-

[a] §. quoniã, vt hi qui perhib. oblig. se hab. res minor. in auth. colla. 6. tit. 2.
[b] tot titu. de munerib. & honor.
[c] Modest. l. scire oportet, l. 15. § qui non iuste, de excusat. tuto. in P.
[d] l. decem. de verbo. obli. l. Iulianus, de diuort. in P.
[e] Vlpia. in l. paupertas, l. 9. de excus. tuto. in P. §. sed & propter paupertatem, eod. titu.
[f] l. post susceptam, 43. § fin. eod. titul.
[g] l. fin. eod.
[h] Vlp. in l athletæ, l. 8. § fin. eod.

cultatibus additis, non competit excusatio [a]. Recusant rectè etiam onus tutores dati testamento, si res administrandæ sint in alia quàm sua prouincia [b]. Et illi quoque qui pertractandis aliorum rebus occupati necessariò sunt, excusatione donantur: vt qui tres iam verè tutelas vel curas habet & administrat, quia aliis & istis non posset commodè superesse [c]. Nisi eas affectauerit, quia affectatæ non adscribuntur numero [d], nec honorariæ. Ideo etiam quibus tributorum exactio commissa à principe [e], vel aliarum rerum administratio, ea durante excusantur [f]: quales qui præsidatum gerebant Asiæ, Bithyniæ, Cappadociæ, & aliarum prouinciarum [g]: patrimonialis colonus [h], excepto conductore [i]. Item excusantur ob dignitatem administratoriam silentiarij principis [k], magistratus ciuitatum [l], excepto Aedili [m]: & qui occupati sunt aliis rebus publicis, quales grammatici, sophistæ, oratores, philosophi, qui publicè iuuenibus prosunt, & medici [n], doctores legum, non quidem qui in aliquo præsulatu docent, sed si Romæ [o], vel in alia regia academia profiteantur publicè [p]. Administratio quoque liberorum propriorum viuorum legitimorum, quæ plena curis est, & solicitudinibus, vt æquum non sit patrem ab illa naturali distrahi, vt extraneis, suis relictis, opem impendat [q]: si modò tot sint, qui totum eum desiderent. Vnde numerus definitus est liberorum ad excusationem sufficiens, in quorum recipiuntur seriem nepotes, neptésue ex filiis masculis [r]. Et qui in bello ceciderе pro republ. [s] Romæ sufficientibus tribus, in Italia quatuor, in aliis prouinciis quinque [t]. Item qui patroni senatoris negotia gerit, à tutela decetero patrum excusatur [v]. Ex capite quoque personarum, reiici possunt tutelæ vel curæ; veluti ne is qui tutor fuit, curam eiusdem cogatur subire [x]. Si humilis sit persona, & analphabetus simul; nam vtrumque requiritur, nec alterum sufficeret [y]. Inimicitiarum etiam præcedentium capitalium sine reconciliatione cum patre pupilli allegatio excusationem habet [z]. Vt si obiiciatur valetudo aduersa administrationi postulatæ [a]. Si lis futura sit cum pupillo, vel existat de vniuersitate bonorum, putà quia se hæredem arbitratur, vel alio modo dominum: etenim de re singulari vel parte bonorum lis, non esset legitima excusatio [b]. Et proinde communio rerum, vel de ea controuersia, cùm per curatorem pupillo ad communia tutanda datum expediri possit, non est iusta excusatio [c]. Aetas quoque, quæ ad negotia tractanda pupillorum idonea non est, excusat à tutelæ munere, veluti minor 25. annorum: qui enim se tueri non possunt, aliorum tutelam subire non debent, & ita iure repelluntur à tutela [d]. Maior etiam 70. annorum à tutela & cura se potest excusare [e]: Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni: si autem in potentatibus, octoginta anni, amplius eorum labor & dolor [f]. Solon humanæ vitæ terminum etiam septuaginta annos esse ait [g]. Quinеq; ciuis, neque incola eius loci est, in quo tutor datur, rectè detrectat administrationem [h]. Item quis non cogitur suspicere tutelam vel patrocinium contra fratres vel filios [i]. Et nauicularij excusantur à tutela extraneorum, non eorum qui sunt de corpore eodem, seu de collegio [k]. Et qui ingredi ciuitatem nequeunt, vt ignominia missi, ab vrbicis excusantur tutelis [l]. Quæ interueniunt quoque in excusatione proponenda, & prosequenda, cōsidera: primùm vt ea ante administrationem vel confirmationem tutoriam edatur, nam si posteà proponatur, serò fit, nec proficit [m]. Sed & tempus iure definitum est, intra quod qui sciuit se tutorem datum, excusationem debet obiicere: nempe quinquaginta dierum, si in ciuitate, vel intra cētesimum à ciuitate lapidem sit [n]. Qui autem supra centum miliaria à ci-

Marginal numbers: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12

a l. non tantùm, § eos qui de excus. tuto. in P.
b Modesti. in l. non solùm, l. 12 § & qui in testamento, eod.
c §. item tria onera, de excu. tuto. l. 1. 4. 5. 6. eod. in P.
d l. spadonem, l. 17. § fin. eod. P. l. voluntarie, eod. C. l. vni. q mon. tute. se excus. lib. 5. C. tit. 69.
e l. exactores tributorum, l. vn. C. de excus. tuto.
f l. Geometræ, & l. mensores frumentarios, eo. in P. §. itē D. Marcus, eod. ap. Instit. Hermogenianus, in l. administrantes, l. 44 eo. in P. l. iurisperitos, l. 13. eod. & §. & qui, de excusat. tuto. ap. Inst.
g l. athletæ, 8. §. 1. eo.
h l. fin. qui dar. tuto. pos. lib. 5. C. tit. 34.
i l. coloni, l. 8. de excu tuto. C. l. spadonem, l. 17. §. qui vectigalia, eod. in P.
k l. fin. C. eod. l. fin. de silentia. libr. 12. C.
l l. athletæ, l. 6. §. remittuntur, de excus. tuto. in P.
m l. non tantum, l. an. §. is qui aedilitate, eod in P.
n l. si duas, l. 6 § Grāmatici, & seq. §§ & l. sed & reprobari, l. 7. in princ. §. 1. eo.
o d l. sed & reprobari § fin.
p §. hæc autem, in proce. Pand. iuris.
q arg. l. præses prouinciæ de seruit. C. l. fi. de curat furio. C.
r l. 2. §. remittit, & seq. de excus. tuto. §. 1. & seq. eod. ap. Institutis.
s d. § 1. eod. l. bello amissi, l. 18. eod. in P.
t l. vnic. de ijs qui nume. liber. se excus. lib. 5. C. tit. 66.
v l. libertus, l. 17. § libertus, ad municipal. lib. 50 P. tit. 1
x § qui tutelam, de excusat. tuto. l. eo rator, C. eod.
y l. athletæ, §. pen. & fin. eod. P. §. similiter eos, eod. ap. Instio.
z d. l. athletæ §. dat remissionem, §. ite si propter, eo. apud Institutis.
a §. item propter aduersam, eod. l. item Vlpia. & l. non solū § fi. & l. seq. eo.
b l. si pupillum, & l. propter litem, eo. in P §. itē propter litem, eod. ap. Iustio. l. si vt allegas, C. eod.

c l. quod res C. eod. d §. minores, de excusat. tuto. ap. Iustinia. l. fin. de legi. hæred. C. l. non solùm, l. 12. §. si libertus, eod. in P. tacit pro ratione, c. indecorum, de æta. & qualit. e § item maior, de excus. tuto. ap Iustio. l. 2. eo. in P. l. vni. qui æta. se excus. lib. 5. C. titu. 68. l. 1. de iur. immunit in P. f Psal. 89. g Diog. Laert. in 1. in Solone. h l. idem Vlp. l. 14. § fin. de excusat. tuto. in P. Callist. in l. non tantùm, l. 17. § litensibus, eod. tit. Vlpia. in l. Illud vsitatissimum, l. 21. l. propter litem, l. 24. §. licet datus, l. fin. §. fin. eod. tit. l. 2. & 11. C. eo. i l. honoratitas, l. 23. C. de excus. tuto. k l pen. C. eo. tit. l l. sed & milites, l. 1 n. § scribit autem, eo. in P. m l. scire oportet, § qui non iustè, cū similib. ibi per glo. nota. de excus. tuto. in P. l. si nemo. §. si. de testa. tute. in P. n d. l. scire oportet § multa.

uitate

uitate abest, viginti milliatia habebit vltra numerata in vnamquamque diē, à qua cognouerit: oportet enim manifestari ei à præsidibus, vel in faciem, vel in domum: & extra hos, alios triginta dies habebit ad excusationem [a]. Peragi autem debet negotium à die nominationis intra quatuor menses [b].

13 Subinde animaduertendum, num is qui tutelam recusat, patri pupillorum viuenti promiserit tutelam se subiturum: tunc enim reiecta excusatione cogitur subire eam [c]. Idipsúmque statuendum, si dationi testamentariæ se subscripserit [d], vel legatum relictum accipiendæ tutelæ causa agnouerit [e]:

14 quod non potest iure consequi, nisi post acceptam tutelam [f]. Porrò vtilitas legitimæ & iustæ excusationis erit, vt excusatus à periculo tutelæ se eximat [g].

a d. l. scire §. qui autem, & §. seq. & §. toniquenos

b l. quinquaginta dierum, eod. tit. in P. l. quinquaginta, eo. C.

c l. spadonem §. qui patri de excus. tut. in P. § item si propter, eod. ap. Iustinia.

d Papi. in l. eo sententia, l. 29. de testam. tut. lib. 26. P tit. 2. l. vxori §. qui se filio, ad l. Cor. de fals.

e l. post legatum §. amittere, de ijs qb. vt indig. in P.

f l. qui tutelam, l. 20. de testo tuto. l. Nezean as, de excusb. tutor. cum distinctionibus ibi adiectis.

g l. si tutor, C. eod. titul.

De diuisione tutelæ, formulísque tutorum in vniuersum. Cap. 7.

1 Continuatio & epitome dicendorum.

2 Tutela in datiuam, & permissam diuisa. Permissa testamentaria, datiua legitima, & à magistratibus data. Mixta à testatore & magistratu confirmata; Vnde & tutores aliquando honorarij & notitiæ causa dati.

1 EXHIBITA imagine generali tutelarum & substantia, cum partibus eius, rerum, & personarum, diuisionem explico, in qua quemadmodúm, & à quibus & typū: secūdùm quē tutores dari & confirmari possunt, exhibebimus, & quibus dari possint: vnde & quæ affinia curæ, & dissidentia sunt, & conuenientia annotare licebit.

2 Igitur tutela vel permissa, vel datiua dicitur, vt ex finitionis verbis tutelæ [h] ibi, *iure ciuili data, vel permissa*, liquet. Permissa, testamentaria alio modo dicitur: quia iure ciuili permissum est parentibus, tutores filiis suis dare [i]. Datiua iuris ciuilis duplex, vel quæ defertur à lege immediatè, nullo alterius personæ adhibito ministerio, & legis solius authoritate, ideò legitima [k]: alia datiua, delata per leges ministerio magistratuum. Mixta inde, quæ à tutore, vel à iudice dari potest, dicitur. Ex his honoraria alia, à qua tutores quoque testamentarij, legitimi daritij, vel datiui, & honorarij dicuntur: quibus & addi possunt, qui propter rerum notitiam dantur.

h l. 1. de tutel. in P. §. 1. eod. ap. Iustinia.

i §. permissum, eod. l. 1. de testam. tute. in P.

k l. legitima, de pact. in P.

De testamentaria tutela, & eius confirmatione: & de tutoribus testamentarijs & confirmatis. Cap. 8.

De test. tute. lib. 26. P. tit. 2. Lib. 5. C. tit. 28. Institut. tit. 13. & 14.
De confirmando tuto. Lib. 26. P. tit. 3. Lib. 5. C. tit. 29.

1 Potestas dandi testamento tutores à patria potestate. & 3.

2 Tutor dari non potest certæ rei, nec testamento, vel codicillis inualidis.

3 *Curator testamento dari non potest, tutor potest.*
Tutor testamento non datur ab alio, quàm à patre: verùm datus à iudice confirmatur.
4 *Qui testamento tutores dari possint.*
5 *Tutores dari possunt quomodo testamento.*
6 *Tutores testamentarij quando confirmantur.*
7 *Curator à patre testamento datus confirmatur.*
8 *Officium iudicis quale in confirmando tutore.*
9 *Tutores & curatores à patre dati in confirmatione non satisdant, alij satisdant. Idem 11, & quid si à matre dentur.*
10 *Tutor filio matre viuente, ea inuita dari non debet.*

QVia Romani patriam potestatem, vt propriam, sibi arrogant [a], eodem iure ciuili & potestatem tutores dandi filiis post mortem concessam habent, ex capite legis 12. tab. vt *Vti quisque legasset super familia tutelàue sua, ita ius esset* [b]. Neque datio testamentaria valet, nisi secundum ius dentur tutores [c]. Iraque iura in hac sequi oportet, quæ pro re, considerandum docent, ne certæ rei, vel causæ tutor detur [d]: quia personæ potius datur tutor. Item testamentum vel codicillos in quibus fit datio, vt consistant & valeant [e]. Et in hoc differt etiam à curatore tutor, quia curator testamento dari non potest [f]. Demum personæ quæ dant, esse debent, quæ habeant liberos, quibus dant, in potestate [g]. Quo fit, matres non posse testamento filiis tutores dare, non patronos, nec extraneos: sed ramen dati ab istis, ex causa confirmantur à iudice [h], vt et si detur exhæredato [i]. Quemlibet autem posse tutorem dari, lex 12. tab. voluit [k]: dummodo is alioquin sit idoneus [l], & habeat factionem testamenti passiuam [m], sitq; certus [n], & non numeretur inter illos qui nequeunt tutores esse, de quibus suprà diximus. Potest & tutor testamento dari à certo tempore & vsque ad certum tempus, sub conditione & vsque ad conditionem [o], & post mortem hæredis [p]. Obseruamus tamen regulam, neminem posse cuiquam tutorem dare, nisi ei quem in suis hæredibus habuerit, vel habiturus esset, si vixisset [q]. Quod si talibus dederit, non inspicimus an nati sint, vel posthumi, filij vel nepotes, masculi vel fœminæ [r]. Quando autem testamento dati tutores, non possunt authoritate eius subsistere, ad confirmationem cefugimus, si æquum videatur & vtile pupillis illos tutores retinere, veluti, si dati in testamento rupto [s]: si ij, qui non poterant dare, dederint, testamento permanente [t]: si dubitetur de viribus testamenti [v]: si naturalibus liberis detur [x]. Confirmatur & à patre curator testamento datus [y]. Officium iudicis in confirmandis datis tutoribus testamento, in inquisitione consistit, qua discutit num idoneus sit is, qui datus est tutor, moribus, facultatibus, persona, num sit constrictus ære alieno, vel cum fisco damnosum contractum gesserit: aliter ipse tenebitur magistratus [z]. Sequetúrque prætor vtilitatem pupillorum, non scripturam testamenti, vel codicillorum [a]. Verùm si pater inutiliter dedit tutorem, fit confirmatio sine inquisitione [b]. Quod & in curatore responsum est, testamento inutiliter dato, sed confirmato, cui & satisdatio remissa [c], quamuis exhæredato det [d], dummodo legitimus & naturalis is sit, suúsque filius: aliud enim in naturali filio, cui nihil relictum est [e]. Et dummodo etiam causa propter quam tutor à patre datus videbatur, non sit mutata: vt ne inimicus, néue pauperior sit factus [f]. Non ita in tutore à matre filio dato legitimo, quem & instituere debet, antequà det, & rursum in confirmatione eius, inquisitio est necessaria [g]. Confirmari tamen æquum est: cùm nec ea viuente contra eius voluntatem tutor

a §.1. de patr. potest.
b l. 1. & l. tutor incertus, de testam. tute. l. verbis, l. 120. de verbo sign.
c l. 3. de testam. tut. in P.
d §. ad certum, qui testam. tuto. dar. poss. lib. 1. Instit. tit. 14. l. certarum, l. 12. cum ll. seq. de testam. tute.
e d. l. 9. eod. in P. l. 3. de confirma. tutu. lib. 26. in P. titul. 3. l. 2. C. eod. libr. 5. titu. 29.
f l. pen. C. de testam. tute.
g l. 1. eod. in P. l. 1. de confir. tutor. in P.
h l. 1. 2. & 4. eo. in P. l. 2. C. eod. l. qui in testam. 29 §. fin. de testa. tute.
i d. l. 4. eod. in P.
k l. tutor incertus, l. 20. § fin. eod. in P.
l l. vt gradatim, de muner. & honor.
m l. testamento tutores, l. 21. de testam. tute.
n Africa. in l. tutor ita recte, l. 31. de testa. tut. & l. si quis tutorem, l. 22. eod.
o Vlp. l. tutor datus, l. 8. § 2. de testa. tu. in P. l. tutoribus, l. 33. eod § ad certu tempus, qui testa. tuto. dar. poss.
p l. tutores, l. 7. de testam. tute. in P.
q l. quo tutela, §. 2. de reg. iur.
r l. si quis his liberis, l. 5. & seq. de testam. tute.
s l. si pater, 31. de testam. tute. in P.
t l. 1. & seq. de confir. tuto.
v l. iure nostro, l. 26. §. fin. & l. seq. de testa. tute.
x l. fin. C. de confirm. tuto.
y l. 1. § fin. eod. in P.
z l. tutores à patrono, l. 5. l. in confirmando tutore, & l. seq. de confirm. tu. tu.
a Trypho. l. vtilitatem, 10. de confir. tuto. in P.
b l. 2 § & si quidem, & l. si filio, l. 6. [illegible]
c l. fin. eod. l. ul. in P.
d l. 4. de testa. tut. 3.
e l. naturali, l. 7. de confir. tuto. in P.
f l. pater, l. 4. §. 1. de testam. tute in P.
g d. l. 4. de testa. tut. l. 2. de confir. tuto in P. l. mater, C. de testa. tute. l. fin §. si qui pet. tuto. libr. 26. P. titu. 6.

ror dari debeat [a]. Hoc commune testamentariis paternis & confirmatis tutoribus, vt satisdatio ab illis non exigatur, quod est valdè notabile, idq́ue ea ratione, quia iam electi ab illis qui satis fidem illorum exploratam habuisse præsumuntur [b]; ab aliis tamen dati, cauent in confirmatione [c], rem pupilli saluam fore.

a l. 1. si tut. contra matr. volunt. datus sit C.
b l. 3. de confirm. tuto. in P. §. 1. de satisd. tuto. § fin. de tutel. l. de creationibus, de episcop. aud.
c l. tutores à patruo, l. 5. de confir. tuto.

De legitima tutela, & de illa quæ agnatorum est. Cap. 9.

Lib. 26. P. tit. 4. Lib. 5. C. tit. 30. Lib. 1. Inst. tit. 15.

1 *Quando ad legitimam tutelam peruenimus.*
2 *Tutela legitima subsidiaria in locum testamentariæ, quæ prior est.*
3 *Legitimi tutores qui dicantur.*
4 *Legitimæ tutelæ quatuor species, agnatorum, parentum, fiduciaria, patronorum.*
5 *Legitima agnatorum tutela proximis, demptis fæminis, defertur.*
6 *Agnati & cognati qui dicantur.*
7 *Legitima tutela transit mortuis parentibus tutoribus in filios sola.*
8 *Legitimo agnato proximiore minore vel absente, si possit idoneus esse, vel redire ante ætatem legitimam pupilli, non datur legitimus tutor remotior, sed datiuus interim.*
9 *Legitima tutela cur potius defertur agnatis proximis, quàm alijs à lege.*
10 *Agnati adhibebantur ex lege in consilium iudicij vxoris à marito vindicante.*
11 *Agnati qui successuri erant pupillo, tutores lege Solonis ei dari non poterant: & quare.*
12 *Tutores legitimi satisdant rem pupilli saluam fore.*

1 QVANDO defunctus intestatus mortuus est pater, vel alius testatus, qui tutores testamento nec dedit, nec dare poterat: & pupilli sunt qui defensione, vel tutela egeant [d], ad legitimá, & lege 12. tab decretam, refugimus [e], & ad extensionem seu prorogationem mentis eius, verbis deficientibus [f]. Hæćq; 2 subsidiaria. Nam quandiu potest esse locus testamentariæ, ad legitimam non itur [g]: si tamen conditione suspensa sit testamentaria, vel mortuus tutor testamentarius, vel remotus sit, ad legitimam redeundum est [h]. Legi3timi tutores generaliter sunt, qui ex lege aliqua descendunt [i]. *Verùm per eminentiam*, inquit Vlpianus [k], *legitimi dicuntur, qui ex lege 12. tab. introducuntur, seu propalam, quales sunt agnati: seu per consequentiam, quales sunt patroni*. Legitimæ tutelæ species hodiè quatuor sunt, quia totidem modis defert 4 tutelam, & facit tutores lex: inde legitima agnatorum tutela, parentum, fiduciaria, & patronorum. Agnatorum est, quæ ex verbis & sententia legis 5 12. tab. defertur proximis agnatis, ad quos deferri potest pupilli hæreditas immediatè, si modo fœminæ non sint, quæ proximiores ad successionem esse possunt, & apud aliam tunc hæreditas, & apud aliam tutela esse posset [l]. Et si æquales in gradu sunt, æquè & ad tutelam vocantur [m]: nisi alia causa, putà minor ætas, vel alia excusatio prohibeat [n]. Quod & in successione & tutela patroni & patronæ in bonis liberti distinguitur [o], 6 Agnati sunt, qui per virilis sexus personas cognatione coniuncti sunt, quasi à patre

d l. intestato, l. 6. de de legit. tutor. in P.
e l. 1. & 3. & l. legitimos, l. 5. eod. in P. §. 1. & 2. de legit. tute.
f § 1. de leg. patro. tut. lib. 1. Institut. titul. 17.
g l. si quis sub conditione, l. 11. de testam. tute. P.
h d. l. si quis § quod autem lex, eod. l. intestato, l. 6. § fin. de legit. tuto. in P.
i Vlp. in titul. 11. & 1. legitimo. de pact. in P.
k Vlp. titu. 11.
l l. quo tutela, de regul. iur. l. sicut hæreditas, C. de legit. tute. l. 1. de leg. tuto. in P.
m Pau. l. si reliquero. l. 9. & Caius, l. si plures, 9. eod. P.
n l. fin. C. de legit. tute. d. l. si reliquero.
o l. 1. § 1. de legit. tuto. in P.

à patre cognati. Cognati per fœminini sexus personas coniuncti [a]. Quòd explica cum Theophilo [b] dilucidè & paucis. Cognatio nomen est generale, diuisa in parentes, liberos, & propinquos ex latere: parentes sunt, qui nos genuerunt, pater, mater, auus, auia, & alij superiores: liberi, qui ex nobis nascuntur, filius, filia, nepos, nepris, & qui ex illis: ex latere veniunt, qui neque nos genuerunt neque à nobis gignuntur, sed eandem stirpem & radicem communem nobiscum habent, veluti frater, soror: patruus, auunculus: amita, matertera: consobrinus, consobrina, & qui ex iis nascuntur. Porrò cognatio hæc quæ ex latere venit, in duas species est diuisa, in agnatos & in cognatos: & agnati quidem sunt, qui per virilem sexum nobis coniunguntur, veluti frater eodem patre genitus, & liberi eius, item soror eadem patre genita, tum patruus & liberi eius, deinde & amita. Cognati verò sunt, qui per fœminam nos contingunt, vt soror eadem matre tantùm genita, ac liberi eius: item matertera, & liberi eius, & amitæ liberi. Agnati autem & legitimi dicuntur à lege, quasi dicas *νομίμους*. Cognati etiam dicuntur, quasi dicas naturales. Quoniam quos ius ciuile nouit, nouit & natura. Cognati verò tantùm habent cognationem naturalem, quos enim natura nouit, hos non protinus nouit & ius ciuile. Quæ diuisio olim iure 12. tab. erat obseruata, & in successionibus, & consequentes in tutelis, quæ sequuntur successiones [c]. Et quia distinctiones nouo iure agnatorum & cognatorum sublatæ sunt, & propinquiores, siue illi agnati, siue cognati tantùm sint, ad successionem vocantur [d] pari modo. Et sublata legis 12. tab. distinctione, nulla separatione sexus adhibita, vel cognationis & agnationis, cognati quoq; propinquiores vocabuntur [e]. Et si plures concurrant eiusdem gradus, ex illis apud iudicem communiter conuenientibus, eligendus est vnus vel plures, vt magis idoneo vel idoneis tutela committatur [f], propter commodiorem administrationem. Transit autem hæc tutela legitima non aliæ, non quidem hæreditario iure ad alium, sed iure proximitatis ad liberos virilis sexus, si perfectæ sint ætatis [g]. Singulare & illud quod notat Ioannes Faber [h], vt si proximior in gradu propter minorem ætatem à tutela repellitur, sequens in gradu legitimus non potest esse, si minor possit esse legitimæ ætatis, antequàm ille pupillus, de quo agitur, pubes fit, sed interim donec proximior adipiscatur ætatem iustam, pupillo datiuum tutorem constituendum [i], qui desinet tutor esse adulto facto proximiore [k]. At diuersum, si proximior qui vocatur ad tutelam non possit capax esse tutelæ ante pupillum: nam tunc ex proximiori gradu legitimus, non datiuus erit tutor [l]. Idipsum si absens sit proximior, vel apud hostes, nam interim datiuus à prætore fit: non autem legitimus remotior vocatur [m], nisi in iure cedant vel se excusent [n]. Porrò hoc modo ad proximiores primùm defertur tutela à lege, quòd bona tutius administrari, nec melius conseruari posse lex crediderit, quàm ab eo qui eadem ad se suósque peruentura aliquando speret [o]. Et dehinc, quia æquum est vt is qui lucrum sperat, onera quoque suscipiat [p]. Vt Iustinianus notauit in tutela libertorum deferenda patronis [q]. Accedit & his omnibus arctior inter proximiores amicitia & affectio, quæ id suadet. Addatur consideratio reuerentiæ in maiores, qui ius quoddam in minores, propinquos natura ipsa obtinent [r]: vnde & naturalis lex videtur proximiores ad tuitionem & emendationem minorum prouocare. Quemadmodum etiam Romulea prisca lege, maritus qui ius animaduertendi in vxorem habebat, cognatos eius rei gratia in consilium adhibebat. Sic enim ait Dionys. Halicanasseus [s], *vxor si aliquid peccasset, pœnas dabat ex mariti læsi arbitrio: de huiusmodi criminibus cognati cum ipso cognoscebant.* Eadémque lex per omnia similis Gallorum refertur apud Iulium Cæsarem [t]. Legi 12. tabul. tamen lex Solonis aduersatur, qua ita iubetur, *τῶν ὀρφανῶν κληρονόμον ἐπίτροπον μὴ εἶν*,

7 8 9 10 11

a Caius, l. sunt autē cognati, l. 7. de legit. tutor. §. 1. & 2. de leg. agna. tute. § t. de leg. agnat. succ. l. iurisconsultus. §. inter agnatos, de grad. & affin. in P.

b Theoph. in §. & quam sunt agnati, de legit. agn. tute. lib. 1. Instit. tit. 15.

c l. quo tutela redit, de regu. iur. §. tum & agnatos, de legit. patro. tute.

d l. maximum vitiū, C. de liber. preter. l. lege duodecim tabularum, de legit. hæred. C.

e l. 1. & auth. sicut hæreditas, C. de legi. tute § ex his, de hæred. ab intest. venien. coll. 9.

f d. auth. sicut hæreditas, §. 1 & l. legitimos, §. in legitimis, de legit. tuto. in P. l. 3. de administra. tuto in P.

g l. tutela plerunq;, l. 16. de tutel. libr. 26. P. titu. 1.

h Ioan. Fab. in § fin de fiducia tute.

i l. idem fiet, de testam. tute. in P.

k l non solum, §. si libertus, de excusat. tuto. l. si tutor, §. 1. de tute. & ratio. distrah.

l l. pen. de legit. tuto.

m l. 1. §. apud hostes, eod. P.

n l. 3. § quarti potest, eod. Vlp. in titulis, titu. 11.

o l. 1. de legit. tuto. in P.

p l. secundum naturam, de regu. iur. l 3. §. pen secūdo, de cad. tollen. libr. 6. C. titu. 50. ca. charitatem, 12. q. 2. l. 2. §. sed cùm in secundam, C. de furt.

q l. quia plerunque, de legit. patron. tute.

r l. 1. de emēdat. propinq.

s Diony. Hal. libr. 2. antiq. Roman.

t Iulius Cæsar, libr. 6. commentar. bell. Gall.

tum[a], id est, *futurus hæres pupillis ne sit tutor*. Nam præsumebat ipse proximum agnatum cui de succedendo spes insedisset, insidiaturum vitæ eius. Et sic securitati pupillorum prospexisse Solonem optimo iure tradit Alexander ab Alexandro[b]. Verùm & huic malo occurrunt leges, dum legitimos tutores cogunt satisdare rem saluam pupilli fore, imò & patronum patroniue liberos adhibita ratione patrimonij & personarum causa cognita[c].

a Dieg. Laert. in 1. in Solone.

b Alex ab Alex. libr. 6. c. 10. genial. diet.

c l. legitimos, l. 5. de legiti. tutor. P.

De legitima parentum tutela. Cap. 10.

Lib. 1. Instit. tit. 18. Lib. 3. in princ. de leg. tut. P. Vlpia. in fragm. tit. 11

1. *Legitima parentum & agnatorum tutela iuris ferè eiusdem hodiè, non olim.*
2. *Fiduciam quomodo emancipatione pater contraheret.*
3. *Emancipandi imaginariæ fictiones sublatæ.*
4. *Filiorum tutela patri est naturalis, & tolli non potest, & inibi rationes.*
5. *Tutela legitima filiorum etiam matri debita.*
6. *Mater luxuriosè viuens priuatur tutela filiorum.*
7. *Mater lege Claudia tutrix etiam fiebat, & præfertur omnibus tutoribus legitimis & datiuis, non testamentarijs, aut patri.*
8. *Auus & auia, & auia cum patre simul admittuntur in tutela nepotis.*

EXEMPLO *patronorum*, vt ait Iustinianus[d] post Vlpianum[e], *recepta est alia tutela, quæ & ipsa legitima vocatur. Nam si quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit*. Parentū legitima tutela easdem ferè rationes admittit, quæ agnatorum & cognatorum, 1 hodiè videlicet: quando sublata est, quòd pertinet ad effectus patriæ potestatis & emancipationis, omnis differentia[f], vt suo loco in suc- 2 cessionibus ab intestato dicemus Deo fauente. At non ita olim, lege 12. tab. delata tantùm agnatis non cognatis successione[g], patre emancipato filio agnato non existente, donec inuentæ sunt fictiones à Iurisconsultis venditionum, quæ adhibebantur imaginariè in emancipationibus, cùm pater contracta fiducia cum emptore filium vendidisset, emisisetque, atque ita tertia emptione, veluti seruū suum factū manumitteret. Quo casu pro patrono habebatur[h], & legitimam eius successionem[i], & tutelam, qualem patronus in seruo manumisso habet[k], sibi reseruasse cēsebatur ex interpretatione legis 12. tab. per leges facta: alioquin naturalis pater, non nisi ex iure prætorio, ad successionē filij emancipati admittebatur[l]. Quod ius ciuile priscū dicitur[m], quo vicem legitimi tantùm tutoris sustinebat in filio impubere emancipato 3 pater[n]. Sed hæc omnia antiquata sunt, & fictiones illæ, imaginariæque venditiones ab emancipationibus explosæ sunt[o]: rectáque via licitū est parentibus filios emancipare sine ambagibus coram magistratibus. Et eadem iura nihilominus præstantur parentibus in bonis filij, eadémque tutela ex manumissione impuberis nascitur illis, quæ solēt dari patronis in bonis libertorū[p]. Et proinde hodiè parentum legitima dicitur tutela in filios emancipatos impuberes[q], extensione facta legis duodecim tabulatū, id est, exemplo patro- 4 norum. Sed & tutela hæc naturalis patri est filiorum, quæ nec emancipatione ciuili potest dirimi. Nec ita efficax est ciuilis ratio, vt vincat iura sanguinis[r]: aut ius cognationis naturale vllo pacto minuere possit[s], &c,

Naturam expellas furca licet, vsque recurret.

Quî enim fieri potest, vt pater desinat esse pater, etiam illo volente?[t]

d in §. 1. de legit. paren. tute. libr. 1. Instit. titu. 18.

e Vlp. l. 3. de legiti. tutor. in P.

f §. 1. 2. 3. de hæred. ab int. venien coll. 9. titu. 1. cum simi- lib. ibi nota.

g §. 1. de Senatuscon. Tertull. §. 1. de legit. agna. success.

h l. 1. in princi. & §. patrem, si à par. quis fuer. manum. in P. Vlp. in tit. tit. 11. Caius, lib. 1. Institut. titu. 6. l. liberos, §. 1. de cap. dimi. P.

i l. si ad patrem, l. 10. de suis & legit. hæred. in P. l. 2. §. obijcitur, ad Senat. Tertull.

k §. 1. de legiti. parent. tute. lib. 1. Instit. titu. 18.

l d. l. si ad patrem, & d. l. 1. §. patrem, si à par. quis fuer. manum.

m l. 2. ad Senatuscon. Tertull. & d. l. 2. §. obiicitur, eod. in P.

n Vlp. in l. 3. §. fin. de legit. tutor. in P.

o l. fin. de emanc. liber. C. § præterea, cùm 2. versic. seq. quib. mod. ius pat. pot. sol. lib. 1. Instit. tit. 12. §. sed quia stipulationes, de fideicom. hæredit.

p d. § præterea, versi. & tunc, & §. præterea, quib. mod. ius pat. po. sol. vbi exceptiones similitudinis adfert glo.

q tit. de legit. par. tut. & §. 1. de fiducia. tut.

r l. iura sanguinis, de reg. iur. in P. l. cum in adoptiuis, C. de adoptio. l. eas, de cap. diminut.

s l. ius autem agnationis, de pact. in P.

De fiduciaria tutela. Cap. 12.

Lib. 1. Instit. tit. 19.

1 *Continuatio cap.*
Fiduciarij tutores qui, eod. & 3.
2 *Fiduciariæ tutela & patronorum differentia.*
3 4. *Fiduciaria tutela quare dicatur.*
5 *Frater lege duodecim tab. non erat legitimus tutor fratri emancipato, quare hodiè contrà.*

1 ACCEDIT tractatio de fiduciaria tutela, velut appendix ad superiorem parentum proximè explicatam, dum in locum patris tutoris, qui emancipauit nepotes vel filios minores, & mortuus est ante ætatem legitimam eorum, filij eius alij, si virilis sexus superſint, fiduciarij tutores filiorum ſuorum, nepotum videlicet à patre emancipatorum, vel fratris vel ſororis, vel cæterorum efficiuntur: ſi modò perfectæ ſint ætatis & illi[a]. Quod non 2 poteſt dici de tutela libertorum minorum, mortuo patrono, quæ pertinet ad filios patroni, vt ad legitimos, non vt ad fiduciarios. Et ratio diuerſitatis eſt, ex eo quòd libertus ſi ſeruus manſiſſet, eodē iure vtique remanſiſſet apud liberos domini poſt mortem eius, id eſt eiuſdem ſtatus poſt mortē ac in vita domini fuiſſet. At contrarium in filio, qui ſi in vita patris non fuiſſet emancipatus, tempore vitæ in eius poteſtate quidem fuiſſet, at poſt mortem nequaquam, nec in fratrum poteſtatem recideret, neque ideo in tutelam[b]. Neque ius, quod ex emancipatione filij habet parens, ad alios filios, vel ſucceſſores transfert[c]: in manumiſſione autem ſerui diuerſum eſt, qua transfertur 3 ius in liberos[d]. Vlpianus, *Qui liberum caput*, inquit[e], *mancipatum ſibi, vel à parente, vel à coëmptore manumiſit, per ſimilitudinem patroni tutor efficitur, qui fiduciarius tutor appellatur.* Fiduciarij porrò hîc tutores dicuntur, habita ratione fiduciæ 4 ſeu fidei contractæ in emancipatione, ſeu pacto, quo diximus contractam fuiſſe fiduciam in parentum tutela. Alij referunt ad fidem, quam pater & lex habēt fratri, propter propinquitatem ſanguinis, eum fratris minoris tutelam non repudiaturum. Vtraque ſententia probabilis eſt: cùm fiducia, & fiducia- 5 rius à fide habita dicantur[f]. Frater quidem iure antiquo erat tutor fratri legitimus, ſi ante mortem pater nō emancipaſſet, quia agnatus proximus fratri minori[g]: at dum emancipabatur, non poterat talis eſſe, quia emancipatione capite minutus perdebat ius agnationis[h]: nec ad emancipati inteſtati ſucceſſionem ſui vocabantur iure ciuili, vel lege 12. tab. ſed per prætorem per bonorum poſſeſſionem vnde cognati[i]. Non autem erat capitis minutio, cum morte patris quis ſui iuris fiebat[k]; & ideo tunc nō deſinebat eſſe agnatus. Cæterùm hodiè cùm cognationis & agnationis, vt antè dixi in legitima tutela, differentiæ expunctæ ſint, & fratres quoque emācipati ſuis ſuccedāt, & contrà, emancipati ſuis ex lege poſteà introducta[l]: fratres dicimus quoque minorū fratrum emancipatorum vidente patre poſt mortem eius legitimos tutores, hoc eſt, authoritate legum vocatos, tentta quoque ratione legis 12. tab. vt quia ad ipſos ſucceſſio deferenda eſt, & tutela quoque perueniat[m].

[a] §. 1. & fin. de fiducia. tute. explicat optime Theophil. eod. titu. lib. 1. Instit. iur. titu. 19.
[b] §. et qui, cùm 2. ſeq. de fiduci. tute.
[c] l. 1. §. liberos; ſi à par. quis fuer. manu. lib. 37. P. titul. 12.
[d] l. filij, 7. 9. de iur. patro. eod. lib tit. 14. l. ſi operarū; l. 29. de oper. libert. lib. 38. P. titul. 1. l. vni. § ſin autem, de lati. libert. toll.
[e] Vlp. in titu. tit. 11.
[f] Iabole. in l. Seius Saturninus, l. 46. ad Senat. Trebell.
[g] l. tutor, ad Senatuſc. Velleia. l. fin. C. de legit. tute.
[h] l. tutelas, de cap. di minut.
[i] § fin. de legit. agna. ſucceſſ. cum ſimil. lib.
[k] l. ſi filius § fin. ad Senatuſcon. Macedon.
[l] l. meminimus, C. de legiti. hæred.
[m] l. qui tutela, de regul. iur.

De datiua tutela, & de Attilianis, aliiſque tutoribus. Cap. 13.

1 *Quando datiuus conſtituitur tutor,*
2 *Datiui non dantur tutores, quando teſtamentarij, vel legitimi ſunt: & ſi dentur*

illis non excusatis, periculum non ad datos, sed ad testamentarios vel legitimos tutela pertinet.

3 *Tutela datiua non datur habenti aliunde tutorem.*
4 *Tutor non datur tutorem habenti, nec curatorem habenti curator.*
5 *Datiua tutela decernitur, vel petitione præcedente, vel officio iudicis, quomodo.*
6 *Mater tenetur filijs etiam naturalibus tutores petere, alioquin eis non succedit.*
7 *Tutores filijs patronorum libertus cogitur petere.*
8 *Tutores qui poßint, sed non coguntur, pupillis tutores petere.*
9 *Tutores clarißimarum personarum à quibus eligi & dari poßunt.*
10 *Tutores interdum petit dari & curatores creditor eorum.*
11 *Tutores non habentibus & nemine petente dantur interdum à magistratibus.*
12 *Tutores à quibus magistratibus dari poßint.*
13 *Lex Attilia à quo lata, & inde tutores.*
14 *Lex Iulia & Titia de tutoribus in prouincijs dandis, qualis.*
15 *Iure ciuili nouo à quibus dantur tutores.*
16 *Tutoris datio neque imperij, neque iurisdictionis est, nec delegari potest.*
17 *Magistratus qui poßunt dare tutores enumerati.*
18 *Episcopi an tutores hodiè dare poßint, & quando.*
19 *Cuius territorij magistratus esse debeat, qui tutores dat, an pupilli, an tutoris, an vtriusque vel alterius.*
20 *Forma dationis tutoris, ne erretur, inquiratur de moribus & facultatibus eius, nuncietur absenti dato.*
21 *Qui tutores dari, & quibus diebus poßunt.*

QVANDO nullus pupillis est tutor testamentarius vel legitimus [a], vel nemo ex testamento hæres existit [b], vel is idoneus nō est [c], qui vel si sit impeditus administrare, vel quia pendet conditio [d], sub qua datus est testamento, vel quia minor est legitimus [e], vel quia captus ab hostibus datus [f], vel mortuus vel in perpetuum relegatus [g]: tunc dari aliam oportet. Quandiu tamen testamentarij vel legitimi sunt, non possunt alij dari, nisi prius illi se excusauerint, vel reiecti fuerint [h]. Singulareq́ue est, quod monet Ioannes Faber, vsqueadeo necessariò perquirendas esse testamentarias & legitimas tutelas, & eas præcedere datiuam: vt si testamentarij vel legitimi excusati non sint, datiua à iudice nihil operetur, nec valeat, & periculum administrationis ad testamentarios, vel legitimos non excusatos pertineat, nihilominus à tempore quo pupillus eguit tutore [i]. Quod certè expressè cautum inuenio à Diocletia. & Maximia. CC. quorum verba hæc [k], *Si sororis tuæ filijs tutore legitimo patruo constituto, nec vllo excusato priuilegio, tutor datus es: cùm habenti tutorem, alium dari iura prohibeant, necessitatem administrationis ad eum pertinere, nec te datore teneri non ambigitur.* Ratióq; alia quòd ipsi velint nolint, citra iustam excusationem tutores sint, & sic in mora ex qua sciunt se datos constituuntur. Proinde hac lege non tenebitur secundum mentem Fabri, mater vel auia, si non petant tutelam, quia illis non defertur tutela, nisi velint & petant [l]. Subsidiaria itaque est hæc datiua tutela, toties exequenda, quoties nullus tutor est [m]: nam quoties is qui iam tutor est, non potest superesse tutelæ: aut munere suo fungi, non tutores, sed curatores dandi sunt. Quia tutorem habenti, tutor dari non potest [n]: sicut nec curatorem curatorem habenti [o], Nisi causa cognita, necessitas cogat: vt diffusum patrimonium si sit, & amplum [p]. Daretur etiam alius tutor tutorem habenti ad tempus, si prior appellasset [q]: vel donec alius redeat, vel idoneus fiat. Bifariàm porrò datiua tutela decernitur, vel petitione præcedente, vel ex officio magistratus. In petitione, personæ quædam tutorem

a §. 1. de Attil. tuto.
b § sed etsi, eod. l. si nemo, l. 9 & l. si hæreditas, l. 10 de testam. tut. in P.
c l. sæpe ad alium, l. 23. de curat. furio. lib. 27. P. titu. 10.
d l. si quis sub conditione, l. 11. de testa. tut. d. § sed etsi, de Attil. tuto.
e § fin. de fiducia tute. l. 1. de legiti. tuto. in P.
f d. § sed etsi, & l. 1. §. si apud hostes, de legiti. tutor.
g l. 3. C. qui peta. tuto. l. licet, l. 4. in quib. casib. tut. hab. &c. lib. 5. C. tit. 36.
h § sed etsi testamento, de Attil. tuto. l. si quis sub cōditione, l. 11. de testam. tut.
i Fab. in §. 1. de Attil. tuto.
k in l. si sororis, l. 9. qui dat. tuto. vel cur. poss. lib. 5. C. titul. 34.
l In auth. vt lice. matri & auiæ, l. 2. quādo mul. tut. offi. fun. pot. C.
m vt antea diximus.
n § interdum, de curat. & d. l. si sororis, l. cum lex, qui pet. tuto. C. l. licet, 4. in quib. casib. tuto. hab. &c. lib. 5. C. titu 36.
o l. cùm semel, l. 5. de tutel. libr. 26. P. titul. 1.
p l. propter late diffusum, l. 3. in quib. cau. tut. vel cura. hab. tuto. dat. pot. lib. 5. C. titu 36.
q l. 1. de tutor. & cura. dat. ab ijs &c. li. 26. P. titul. 1.

torem pupillo vel minori dari tutores vel curatores tenẽtur iure petere: aliæ 6 quædam non tenẽtur, sed possunt petere, videlicet à magistratibus. Tenentur primùm matres, quæ si non petierint, indignæ successione filij se faciunt [a]. Quod & in liberis earum naturalibus tantùm locum habet, quibus non petitis eis non succedunt [b]. Verumtamen si filij iam habeant tutores alios, si non petant, non committunt in legem [c], nec etiam si non petant illis curatores: cùm puberes annis 25. sibi petere possint [d]. Et quamuis exigendum non sit à pupillo, vt tutorem petat, vel eum conueniat [e]: tamen rectè sibi cu-7 ratorem petit [f]. Imò si non petat & egeat, cogitur petere [g]. Item liberti filiis patronorum petere debent tutores, alioquin negligentia vel malitia 8 omittentes, vt desertores obsequij punientur [h]. Possunt, sed non coguntur petere tutores pupillis constitui, cognati, affines, amici parentum, & educatores ipsorum puerorum [i], amita [k]: alij vix possunt, nec coguntur, vt 9 nec etiam qui à tutela excusati sunt, petere non teneantur [l]. In clarissimarum personarũ pupillis, nominantur & eliguntur à senatoribus tutores: & si 10 senatores eo in loco non sunt, à curialibus ciuitatis eius loci [m]. In defectum quoque petentium, creditor petere potest, dari pupillo debitori tutores, vt habeat cum quo experiatur [n]: si modò prius proximos rogauerit, vt pete-11 rent, & contempserint [o]. Possunt & nullo petente etiam à magistratu da-12 ri [p]. Qui tamen seipsum dare non potest [q]: etsi collegam dare possit [r]. Qui sint autem magistratus, qui dent, & qua formula dare debeant, leges variæ præscripsere, ex quibus quædam in desuetudinem abierunt, quædam adhuc retinentur, aliæ quoque subrogatæ sunt. Quatuor olim leges hac de re latæ, Attilia, Iulia, Titia, Iunia: ex quarum authoritate, non ex pro-13 pria magistratuum iurisdictione dabantur tutores. Attilia lex fertur lata, vel ab A. Attilio Calatino, vel à C. Attil. Regulo temporibus belli punici primi, cum bello aduerso pluribus Romanis cæsis, complures Romæ orfani relicti fuissent. *Si cui nullus omnino tutor fuerit*, inquit Iustinianus [s], *ei dabatur quidem in vrbe à prætore vrbano, & maiore parte tribunorum plebis tutor ex lege Attilia.* In epitomate Vlpiani, seu in eius fragmentis dicitur, *quòd lex Attilia iubet mulieribus pupillisue Romæ, non habentibus tutores, dari à prætore, videlicet vrba-14 na & maiore parte Tribunorum plebis, quos tutores Attilianos vocamus* [t]. Lex Iulia & Titia in prouinciis potestatem dandi tutores præsidibus prouinciarum concedebat [v]. Arbitror ego illas leges, habuisse illud singulare, propter authoritatem eorum qui concedebant tutores, nempe prætoris vrbani, tribuni, & præsidum prouinciarum, vt sine cautione exigenda, rem pupillorum saluam fore, & sine mandato de cogendis tutoribus, possent tutores ex arbitrio cõstituere & cogere [x]. Vlpianus legem Iuliã ad filias restringere videtur, dum ait, *Ex lege Iulia de maritandis ordinibus, tutorẽ datũ à prætore vrbis ei mulieri virgini ue, quã ex hac ipsa lege nubere oportebat, ad dotẽ dandã, dicẽdã, promittendámue, si legitimũ pupilla non haberet. Et posteà senatum censuisse, vt etiam in prouinciis quoq; similiter à præsidibus earum, ex eadem causa tutores darentur* [y]. *Iunia lex* [z] *tutorem fieri 15 iubet Latino, vel Latinis impuberibus eum, qui etiam ante manumissionem, ex iure Quiritium fuit.* Verùm quia istæ leges ex vsu abierunt [a], & earum habent in iure tractationem, dicemus in summa omissa latiori de illis quæstione, repetendum quod his verbis tradit Iustinianus [b], *Hoc iure vtimur, vt Romæ quidem præfectus vrbi, vel prætor secundum suam iurisdictionem: in prouinciis autem præsides ex inquisitione tutores creent, vel magistratus iussu præsidum, si non 16 sint magnæ pupilli facultates.* Tutoris datio, neque imperij est, neque iurisdictionis: sed ei soli competit, cui nominatim hoc dedit, vel lex, vel senatusconsultum, vel princeps [c]. Proinde non omnes magistratus, qui imperium vel iurisdictionem habent, non ideo dare tutorẽ posse dicuntur. Quare quibus hæc facultas indulta, aliis mandare vel delegare non possunt [d]. Iubere tamen qui dare possunt, alios magistratus, quibus etiam concessum est, vt possint dare, vt dent si maiores sunt, non dubitamus [e]. Ius

a l. 1. 2. 3. qui pet. tuto. eod lib. titul. 8. l. 3. & l matris pietas, l. 6. & l. cùm à matrib⁹, l. 8. & seq. eod. lib. 5. C. titul. 31. l. matres, & l. omnem, ad Senat. Tertull C.
b l. fin. C qui pet. tuto.
c l cum iure, l. 9. C. qui pet tutu.
d l. matris pietas, l. 6. § 1. eod.
e l. 2. de tutel. in P.
f l. 3 §. fin. qui pet. tuto. in P.
g l. 2 §. pen. de tute. P. l. 1. C. qui pet. tuto.
h l. 2. §. liberti, eod. in P. l. 1. C. eod tit.
i l. 2. qui pet tuto. in P. l. nepotibus, l. 10 C. eod.
k l. amita, l. 5. C. eod.
l l. 2. qui pet. tuto. in P.
m l. 1. de tuto. & curat. illustr. personar. lib. 5. C. titul. 33.
n l si filijs debitoris tui, C. qui pet. tuto.
o l 3 §. 1. eod. titul. in P.
p l. 1. de iurisd. omn. iud. P. l. quod dicis, qui dat. tutu. poss.
q l. 4. de tuto. & curat. dat. ab his &c. in P.
r l. vbi absunt, l. 19. eod.
s §. 1. de Attil. tuto. lib. 1. Instit. tit. 20.
t Vlp. in titul. tit. 11.
v §. 2. de Attil. tuto.
x §. sed ex his vers. nam suprà scriptis, de Attil. tuto.
y Vlp. in titul. tit. 11.
z Idem d. tit.
a §. sed ex his, de Attilia. tuto.
b §. sed hoc iure, eo.
c Vlp. in l. multo, l. 6. § tutoris datio, de tute P. l. fin. eod.
d l. nec mandante, l. 8. de tutor. & curat. dat. ab his in P.
e d § sed hoc iure, l. pen. de offi. procõs. in P. l. Lucius Titius, l. 47. §. cùm in testamento de administra. tuto. P. l. quod dicis, l. 2. qui dat. tuto. poss. C.

dandi tutores habebant consules [a], Antonius autem Philosophus Cæsar, primus prætorem tutelarem fecit, cùm antè à consulibus peterentur, vt diligentius de tutoribus tractaretur, teste Iulio Capitolino [b]. Vlpianus ante Iustinianum testatur, ius dandi tutores concessum fuisse omnibus magistratibus municipalibus, eósque iure vsum: dummodo daretur is, qui municipij eorum esset [c]. Item concessum consulibus, proconsulibus, & oratione Marci eorum legatis, moderatoribus prouinciarũ, eis de qui eiusdem prouinciæ essent, vel ibi haberent domicilium [d]. Et Paulus iam responderat, *vbi absunt ex loco vbi tutor petendus, magistratus, qui tutores dare possunt, decurionibus iuberi dare, dũmodo legitimè conueniant* [e]. Iustinianus postremo loco sancit, *vt nec expectata iussione præsidum, si facultates pupilli vel adulti vsque ad quingentos solidos valeant: defensores ciuitatis vnà cum religiosissimo antistite ciuitatis, vel alias publicas personas, id est, magistratus, veluti iuridicũ Alexandriæ ciuitatis, tutores vel curatores creare, cũ legitima cautela, id est periculo eorum qui recipiunt* [f], *possint.* Antistites etiã hîc Iustinian[us] sacros, capaces notionis tutelæ & tutorũ facit, videlicet ea ratione, qua alibi [g] vult & antistitis sententia, dotes & nuptias filiorum furiosorũ & amẽtiũ definiri & statui: quia orphanorum & miserabilium personarum cura & inspectio, solicitudini episcopali iniuncta est [h], vt causa Dei. *Quia dominus custodit aduenas, pupillũ, & viduã suscipiet* [i]. At citra hanc miseriæ & necessitatis causam, hodiè forsan antistes se nõ immiscebit dationi, nisi in defectũ secularis iudicis: quo casu deuolueretur potestas ad ecclesiasticũ [k]. Exceptis locis vbi habet iurisdictionẽ tẽporalẽ, vbi proculdubio potest [l]. Vult & Iustinianus in curatoris furiosi iuramento, antistitẽ adesse in prouinciis & locis vbi est [m]. Si pupillus tamẽ sit clericus secundũ Bartolũ [n], tutor ei dari debet per iudicẽ ecclesiasticũ, non per laicũ: quia datur potissimũ tutor personæ, non bonis. Verùm laicũ dare nõ potest, quia iurisdictionis episcopi nõ est [o]: sed clericos alios vel religiosos, eósq; iure canonico [p], non ciuili [q]. Poterit & laicos nominare iudici seculari, quos subire tutelã secularis cogat: vt notant Ioan. Faber, & Angelus [r]. Cuius autẽ loci magistratus huiusmodi esse debent, qui creare possint tutores, an domicilij pupilli, an facultatũ, an vtriusq;, an alieni etiam ab istis, non vnicã habes analyseos speciẽ, sed distinctione fulfultã. Consentiunt quidẽ omnes, nõ nisi suæ iurisdictionis pupillis tutores per magistratus dari posse, quia lege ita expressè cautũ [s]. At quomodo iurisdictionis iudicis dicatur pupillus, non in omnibus cõsentiũt interpretes. Ergo dicendũ, si pupillus bona & domiciliũ habeat in vno municipio, vel loco alio, proculdubiò iudex eius loci tutorẽ dat; si in altero loco moretur, & alibi domiciliũ habet, iudex vtriusq; loci potest dare [t]. *Si tamen*, inquit Ioan. Faber [v], *alter alterũ præuenerit, præuentione cessat potestas alterius iudicis: quod si de præuentione non constat, vel concursu se impedient, nisi cõueniant* [x]. Vel, quod Faber sequitur, quilibet in iurisdictione sui iudicis administrabit [y]. Si tamẽ in vna prouincia bona, & originis domiciliũ in alia tantùm, aut ibi etiam bona habeat: tunc qui est datus in loco domicilij, vbiq; poterit administrare. Siue datus fuerit à testatore, quod caret dubio, siue à iudice [z]: nisi datus se excuset de bonis extra prouinciam tractãdis, quo casu rectè eius loci iudex prospiciet de tutore [a]. Quod si pupillus in aliqua prouincia moretur, & in alia habeat domiciliũ originis & bona iudex qui cognoscit in loco vbi moratur, debet hanc quæstionem reiicere tractandam ad locum domicilij [b]. Bartolus tamen dixit pupillũ, etsi iudicio careat, posse sibi constituere & eligere domicilium aliquo in loco, vt possit ita habere tutorem [c]. Sic Azo tradit, pupillum extra domicilium existentem, cùm litem mouere alibi vbi est desiderat, posse ratione eius litis, & ad illam legitimè tractandam, petere ibi sibi tutorem dari [d]. Similiter si pupillus alicubi conueniatur, iudex eorum quo vocatus est, etsi is iudex secundum ea quæ diximus extra domicilium non sit idoneus, eius rei tamen ratione potest tutorem dare [e]. Quia ratione litis, videtur res fori sui

19

- a d.§.sed ex his.
- b Iul. Capito.in vita Anto.Philos.
- c Vlp.l.ius dandi, l.3. & l.vbi, l.19.§.fin. de tuto. & curat. dat. ab his &c. P.l.1.de magistrat.conuenien. Cice.in Verrinis.
- d L.1.de tuto.dat.ab his.
- e L.vbi absunt, l.19. de tuto.& cur.dat. ab his P.
- f §.nos autem, de Attili.tuto.Nouel. 15.
- g in l.tam dementis, l.2 1. de episc. aud. lib.1.C.titu.7.
- h l.1.eod.C.
- i Psal.145.
- k c.ex tenure, & c.licet, de for.compet.
- l c.si duobus, de appell.
- m l.fin.§.sed cùm antiquitas, & § in prouincijs, de curat.furio. libr.5.C. titu.70.
- n Bart.in l.1.de tut. dat.ab his &c.
- o auth.statuimus, de episc.& cler.
- p ca.peruenit, 86. distinct.
- q auth. presbyteros, de episcop.& cler.
- r Ioan.Fab.in §.1.nouel. 4. & ibi Ang. Aretinus, in nume. 1a. de Attil. tutu.
- s l.neque à præside, L.5.qui dat. tut.vel curat.poss l.b.5.C. tit.14.l.1.§.fi.de tutu dat.ab his, in P.
- t l.1. vbi pet. tuto. C.l pupillo, & l.1. §.1.de tuto. & cura.dat.ab his, in P.
- v Ioan.Fab.in §.1.de Attil.tuto.num.3.
- x l.duo sunt Titij, de testa.tute.
- y L.2.C.de testa.tut.
- z L.1.de excus. tuto. C.§ datus, eod.ap. Instit.
- a l.non solum, § qui testamento, & l. propter §.licet, & l.iurisperitos §.cũ otiũdus, de excusa. tutor.l.magis puto §.illud, de reb.cor. qui sub tut.in P.
- b l.vnic. vbi pet.tutor. C.arg.l.cùm vnus, §.is qui, de bon.auth.iud.possid. in P. & eorum quæ notãtur à glo. in l. hæres absens. §.1.de iudic. in P.
- c Bart. in l.1.de tutor.& curat.dat.ab his.
- d Azo, in l.3.qui pet. tutu.C. in Summa.
- e l.fin.§.1. & ibi interp. de administ. tuto.lib.5.C.titul. 37. Bart. in d. l.1. de tuto.& curat.

ſui eſſe: quibus enim iuriſdictio permittitur negotij, his & omnia permiſſa cenſentur, ſine quibus expediri non poſſet [a]. Néue continentia cauſæ diuidatur [b], aut lis protrahatur [c]. Et ita plenè intelligimus iuridicos prouinciarum, poſſe tutorem in eo caſu dare ſubditis alterius iuriſdictioni, ſi ad eos lis deuoluta ſit, & ita ratione conſequentiæ. Nam aliter non poſſunt, inquit Faber, Seneſcalli ſubditis baronum dare, niſi in defectum & negligentiam illorum [d]. In comitiis Auguſtæ Vindelicorum anno 1548.[e] ſub Carolo 5. Cæſare ſtatutum eſt, ne ſinguli tutores vel curatores, ſiue teſtamentarij ſiue legitimi, datiui vel ordinati iudicialiter, ſe tutelæ adminiſtrationi ingerant, niſi à magiſtratu ipſis anteà decreta & commiſſa fuerit. Et vt poſteà teneantur de bonis omnibus mobilibus & immobilibus, creditis, debitis, literis, & regiſtris inuentarium conficere: & iurare quòd pupillorum ac minorum ſuorum rebus, ac bonis perſo-
20 niſque eorum, fidam & honeſtam cuſtodiam adhibebunt. In petitione tutoris, ad quam ſecuta datio, ſi erratum in facto ſit, non valet datio [f]. Ante dationem inquiſitio facienda eſt [g], vt diximus: dehinc, ſi abſens detur tutor vel curator, dare operam debet, vt nunciatio ei fiat intra triginta dies [h]. Nam ab ea denunciatione incipiunt currere tempora 50. dierum excuſationibus conceſſorum [i]. Poſteà ſatiſdatio exigenda ante admini-
21 ſtrationem, vt diximus in officio tutoris. Qui autem dari poſſint tutores à magiſtratibus, ſatis apparere arbitror ex his, quæ diximus proprio capite anteà. Porrò omni die tutor dari poteſt [k].

a l.2. de iuriſd. om. iudi. 10 P. l. fin. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. in P.
b l. nulli, C. de iudic.
c d. l. fin. §. 1. de admini. tuto. C.
d Fab. in §. 1. nume 6. de Attil. tuto.
e in politia Germaniæ habita in his comitijs, art. 31.
f l. tutor, l. 10. de tutor. & curat. dat. ab his, in P.
g §. ſed hoc iure vtimur, de Attil. tuto. l. 2. & 3. l. in confirmando, & ſeq. de confirm. tuto.
h l. fin. de tuto. & cura. dat. &c. in P.
i l. ſciſe, § quinquaginta, & § oportet, de excuſ. tuto.
k l. nec mandante, l. 8 §. dati tutor, de tutor. & curat. dat. &c. in P.

De tutoribus honorariis, & notitiæ cauſa datis. Cap. 14.

1 *Tutorum alia diuiſio.*
2 *Honorarij tutores qui, & quando tutelæ onere teneantur, & eorum officium.*
3 *Notitiæ cauſa tutor datus quis, periculum, & officium.*

1 INTER tutores quidam ſunt, quibus adminiſtratio tutelæ conceditur, alij qui honorarij dicuntur, alij qui notitiæ cauſa dati dicuntur [l]. De his qui adminiſtrant, vel adminiſtrare debent, potior eſt & præcipua in hoc tutelarum tractatu quæſtio. Et de his dictum iam eſt. Honorarij tutores ſunt, qui non gerunt tutelam, ſed adduntur gerentibus, vt ſua authoritate eos in defenſione pupillorum iuuent, & negligentes accuſent: dati vel à teſtatore, vel à iudice, qui tamen immunes à periculo tutelæ non ſunt [m]. Ita tamen ſi excuſſis facultatibus tutorum qui malè adminiſtrarunt, ipſi non ſoluendo inuenti ſunt, etſi malè adminiſtrantes non fecerint ſuſpectos, ob negligentiam videlicet: cùm illorum munus ſit obſeruare actus tutorum gerentium, & ſæpè ab illis rationem exigere, & ſolicitè curare qualiter conuerſentur: & ſi pecunia ſit, curare vt deponatur ad prædiorum comparationem [n]. Horum quoque authoritate rectè à pupillo negotia geruntur [o]. Non tamen is dicetur honoris cauſa datus, qui ita datus eſt, vt rationes ab aliis gerentibus acciperet [p]: aliud enim eſt

l Vlpia. in l. quod ſi forte, l. 14. §. 1. de ſolutio. lib. 46. P. titul. 3.
m l. ſi quis tutor, §. quod ergo, de ritu nupt. in P.
n l. 3. de adminiſt. tuto. lib. 26. P. titu. 7.
o l. pupillum, de acq. hæred. l. quod ſi fortè, §. fin. de ſolutio.
p Papin. in l. iure noſtro, l. 26. §. honoris, de teſta. tute.

rationem ab aliquo exposcere, nam hoc tantummodo honoris est videlicet, audire quid, & quomodo gesserint tutores, & consilium illis dare in faciendo: aliud rationes accipere, hoc est, gesti monumenta & actus, & subductionem calculi, & ratiocinia penes se habere, vnde hîc gestio quædam est, & administratio. Non autem quando rationem tantùm exigunt generaliter diligētiæ. Notitiæ causa datus dicitur tutor, is qui ad instruēdos contutores, scilicet de rebus & negotiis testatoris vel pupilli, datur: cui & soli potest, quia & hîc vt & honorarius si velint, administrare possunt, nisi inter dictū sit nominatim [a]. Et hîc etiā notitię causa datus, perinde in omnibus administrationis & accessionis iure conueniri potest, atque cæteri tutores, qui eodem testamento dati sunt [b]. 3

a d. l. quod si fortè §. sunt quidam, & §. qui notitiæ causa, de fo. tuto.
b l. quaro, l. 12. §. 1. de testam. tute. in P. l. 1. de peric. tuto. lib. 5. C. titu. 38.

Quibus modis tutela finiatur. Cap. 15.

Lib. 1. Instit. tit. 22. Lib. 5. C. tit. 60.

1 Pupillorum vel tutoris voluntate tutela non finitur, sed aliis modis.
2 Tutela finitur pubertate pupilli, & pubertas quomodo probetur.
3 Tutela secundò finitur capitis minutione tutoris, & 5.
3 4 Capitis minutio quid, & quotuplex, quídue maxima, media, & minima.
5 Capitis minutio pupilli etiam minima soluit tutelam.
6 Tutela tertiò soluitur morte naturali pupilli, vel tutoris.
7 Tutela quartò soluitur tempore tutori constituto.
Tutores dari possunt ad certum tempus, ex certo tempore, & sub conditione.
8 Tutela finitur quintò remotione tutoris suspecti.

TVTELA non finitur ex voluntate pupillorum [c], sed aliis modis lege & moribus introductis: vel habita ratione personæ tutorum, vel minorum, vel administrationis. Neque etiā sola voluntas tutoris se tutela abdicantis sufficit, nisi quo oportet modo fiat [d]. Finitur itaque tutela, pubertate adueniente pupillorum [e]. Quæ olim probabatur ex natiuitatis scriptura, & aliis legitimis probationibus [f]; & per inspectionem nudati corporis, quæ tamen formula hodiè hîc improbata est, vt turpis: & definita ætas 12. annorum fœminis, 14. masculis, pro pubertate constituenda [g]. Secundò finitur tutela, capitis diminutione tutoris, per quam libertas aut ciuitas amittitur [h]. Ita hîc caput aut status personæ est [i], qui habet in se libertatem, ciuitatem, & familiam: & capitis minutio, status huius prioris in aliū commutatio [k], vel status huius ademptio. Itaque minutio capitis triplex [l]. Maxima, si ciuitas aut libertas adimatur [m]: vt si quis seruus pœnæ fiat atrocitate sententiæ, vt damnatus ad bestias [n], & potissimum quando sententia vita adimitur [o]. Nam hodiè alioquin nemo benè natus, ex sententia exilij vel deportationis seruus pœnæ non fit [p]. Nisi ingrati liberti reuocentur in seruitutem [q], vel liberi ad pretium participandum venundari se passi sint [r]: nam hi capitis maximam minutionem patiuntur [s]. Minor capitis minutio vel media est, quando ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: vt si aqua & igni interdictum alicui, vel si quis deportetur [t]. Minima est, cùm libertas & ciuitas retinetur quidem, sed status mutatur; vt si alterius iuris seu potestatis quis fiat, veluti arrogatione & adoptione [v], aut emancipatione. Et ita vt ait Ausonius [x],

1 2 3 4

c l. 2. C. quan. tut. vel cura. esse desi.
d l. legatus Cæsaris, de offi. præsid. in P.
e §. quib. mod. tut. finit. li. 1. Insti. tit. 22. l. fin. C. quan. tut. vel cur. &c. libr. 5. titu. 60.
f l. 2. de excusat. tutor.
g d. l. fin. d. tit. quan. tut. §. 1. quib. mod. tut. finit. l. 4. de rit. nupt. l. qua ætate, de testam. Macrob. libr. 1. in Som. Scipio. cap. 6.
h §. sed & capitis minutione, quib. mo. tut. finit. ap. Iustin.
i §. seruus autem, de cap. diminut. ap. Iustinia.
k §. 1. eod. l. 2. eod. in P.
l l. fin. eod.
m § maxima, eod.
n l. aut damnum §. 2. de pœn. in P.
o l. q vitimo suppliico, l. 29. de pœn. in P.
p auth. sed hodiè, de don. int. vir. & vxo.
q l. 2 de liber. & eo. lib. C.
r Diximus in seruit. ex tit. quib. ad lib. procl. non lic.
s d §. 1. de cap. diminutio.
t d §. 1.
v l. 3. eod. §. minima, eod ap. Iustinia.
x Ausonius, in Gryphis.

Triplex

Triplex libertas, capitisque minutio triplex.

Vocat autem capitis minutionẽ Cicero [a], ademptionẽ de capite. Et ciuẽ indemnatum integri esse capitis dixit [b]. Agnationis ius cùm obtinebat in rutelis, capitis minutione tollebatur: & ideo & tutela ex lege duodecim tabularum corruebat, etiam ob minimam [c]. Hodiè quando ex nouis legibus legitima tutela deferatur iure cognationis, ideo semper tutela non perimitur ex omni minima capitis minutione tutoris [d]: quia cognationis ius non soluitur minima minutione, soluitur autem maxima & media, quòd pertinet ad iura successionis & tutelarum [e]. Pupilli pupillæue omnis capitis minutio etiam minima, tollit omnes tutelas [f]. Si tutor quoque in adoptionem se dederit, perit legitima tutela eius, non aliæ [g]. Ad seruitutem pertinet capi ab hostibus, ideo & eo casu finitur tutela [h]. Finitur tertiò tutela, naturali morte tutorum vel pupillorum [i]. Verùm morte tutoris legitimi, tutela legitima in eius liberos, si idonei sint, transferri videtur: non autem aliæ tutelæ, testamentaria vel datiua [k]. Quartò, ad tempus, vel sub conditione constituto tutore, tutela elapso tempore, vel cedente die perimitur [l]. Receptum enim est tutores dari posse ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel sub conditione [m]. Finitur & quintò tutela, quando tutores remouentur vt suspecti [n]. Sed hæc hactenus de tutoribus seorsum. De curatoribus nunc agamus. Porrò de actionibus quæ pro tutela & cura dantur, posteà sequente libro, Deo fauente, in fine tractabimus.

5

6

7

8

a Cic. in Verrem.
b Cic. in Pisonem.
c § sed agnationis, de legit. agnat. tute.
d l. tutelas, l. 7. de cap. diminut. l. 4. C. de legi. tut.
e § fin. de cap. diminut. § sed & capitis, quib. mod. tute. finit. l. 1. C. de hæred. instit. l. 2. in fine, ad Tertull. ff.
f d. § sed & capitis, & § item finitur, quib. mod. tut. finit. l. si arrogati, de tutel. in ff. l. fi. C. de autho. præst. l. legitimam tutelam, de legit. tutor. ff.
g d. § sed & capitis, l. tutelas, de capit. diminut. ff.
h § ité finitur, quib. mod. tut. finit.
i § simili modo, qb. mod. tut. finit.
k l. tutela vt plerũque, de tutel. ff.
l § sed & si, vers. prætetea, & § pen. qb. mod. tute. esse desi.
m § ad certum, qui te stam. tuto. dat. poss.
n § fin. quib. mo. tute. finit.

Libri duodecimi finis.

DE

DE CVRATORIBVS, ET CVRA EORVM,

LIBER XIII.

De differentia & conuenientia tutelæ, & curæ, & quot ſpecies curæ. Cap. I.

1. *Tutor gerens finita tutela tenetur, vt negotiorum geſtor.*
2. *Cura quid, & quomodo differat à tutela: quòd hæc præcipuè bonorum, tutela perſonarum.*
3. *Curæ & tutelæ conformitas.*
4. *Curæ & tutelæ differentia.*
5. *Curatorum ſpecies, pupillorum, minorum, furioſorum &c.*
6. *Communia omnibus curatoribus, ſatiſdatio, inuentarij confectio, poſſunt vt ſuſpecti remoueri, perſonalia gerunt munera.*

POSTQVAM in ſuam tutelam peruenit minor, deſinit officio ſuo fungi tutor, neque amplius talis dicitur: etſi in adminiſtratione ſua perſeueret tunc, non tutelæ actione, ſed negotiorum geſtorum Iulius Paulus teneri eum pupillo reſpódit [a]. Exemplo eius, qui pro tutore vel curatore minoris ſe geſſit [b]. Sequitur autem tutelam cura, quia cura eſt tutela bonorum potiſſimùm, & per conſequentiam perſonarum: vt tutela præcipuè perſonarum, & per conſequentiam bonorum [c]. In multiſque conueniunt, & ferè omnia quæ de tutoribus pupillorum dicta ſunt, in curatoribus minorum locum habent [d]. Et tituli qui de tutoribus pollicentur tractationem, adiungunt & curatores; vt in epigraphe, *de adminiſtratione tutorum vel curatorum: de tutoribus & curatoribus datis ab ys &c. de excuſatione tutor. vel curatc. cum ſimilib.* Dantur & ab iiſdem magiſtratibus curatores, à quibus tutores [e], excepta cauſa teſtamenti [f]: quamuis & in teſtamento datus confirmetur per inquiſitionem [g]. Quinimo & ſæpè ſimul ſint, & cùm habenti tutorem tutor ſuperaddi non poſſit, curator tutelæ iungitur [h]. Differunt tamen in paucis, & proinde ſeorſum curæ ſingularia nobis tractanda ſunt. Nam vt dixi proximè, tutor teſtamento datur, curator non vtique ſine confirmatione. Secundò, tutor inuitis datur: curator minimè, præterquàm in litem [i]. Tutor tertiò rebus omnibus & vniuerſis tantùm pupilli datur [k]: curator & vniuerſis, & ſingulis dari poteſt [l]. Quartò, tutor principaliter perſonis datur: curator rebus [m]. Quintò, maior poteſtas tutoris, quàm curatoris [n]. Sextò, tutores in negotiis contrahendis interponunt authoritatem: curatores tantùm conſenſum [o]. Non eget enim approba

a Iul. Paul. lib. 1. recept. ſentent. titul. 4. cap. 1.
b Idem vbi ſup. c. 8.
c l. ſciendum, l. 20. de rit. nupt. in P. l. in copulandis, l. 8. C. de nupt. l. conſilio, 7 de cura. furio. C.
d l. 1. de adminiſtra. tuto. l. ſi tutori, C. eod.
e § 1. de curat.
f l. pen. § fin. de teſtam. tute.
g l. de creationibus, de epiſc. aud. C.
h §. interdum, de curato. l. 1. 2. §. in qb. cau. tut. hab. tut. dat. poſſ. libr. 5. C. titu. 36.
i §. item inuiti, de curato. l. 3. §. pen. de tutel. in P.
k §. datus, de excuſ. tuto.
l §. 1. de curatur.
m l. ſciendum, de rit. nup. l. cùm plures, l. 12 § 3. de adminiſt. tuto. in P. l. in copulandis. C. de nupt.
n d. l. in copulandis.
o l. cum in vna, l 17. § 1. de appellatio. & relat. in P. rub. de autho. tuto. & conſen. curato. in P.

approbatione personæ minor, qui legitimam habere dicitur, dum in suam venit tutelam. Sed eget consensu ratione conseruationis rerum curatoris necessariò ad instar authoritatis, si alienet, non autem si quærat, quia sine curatore rectè contrahit, & se obligat [a], & ducit vxorem, & nubit [b]. Persona enim libera est à potestate aliena, bona nequaquam. Etsi deceptis contrahentibus iura per restitutionem subueniant in integrum [c]. Sextò finitur tutela, vt diximus, 12. annorum in fœminis, in masculis 14. spatio [d]: at cura eorum 25 tantùm anno [e]. Generaliter curator accedere potest, & dari omnibus, qui rebus suis superesse non possunt [f]. Et proinde quia plura sunt, quæ impediunt aliquem suis superesse rebus, vel rectè eas tractare, curatorũ, ratione subiectorum plures erunt positiones: sed ratione constitutionis curatorum, duæ species adferuntur ab Vlpiano [g], vt alij sint legitimi, alij honorarij seu datiui. Legitimi, qui ex lege 12. tab. dantur: honorarij, qui à prætore constituuntur. Omnes, si perpendamus morem, datiui. Itaque omnes curatores nota quadam personarum sic distinguo. Curatores esse pupillorũ, minorum 25. an. mutorum, furiosorum, prodigorum, ventris, bonorum, & actorum, & reipub. Dicemus de singulis. At interim annota in summa, generaliter omnibus commune esse, vt satisdent, nisi ex causa remittatur satisdatio, iuréntque coram magistratu, rem pupilli saluam fore ex fidéque gesturos, & ad vtilitatem sibi commissorum. Inuentarium faciant [h]. Item hos omnes vt suspectos remoueri posse, si causa subsit [i]. Dehinc, quòd omnes istæ curæ, vt tutelæ, sunt personalia munera; quia corporibus cum labore & solicitudine animi ac vigilantia principaliter præstantur [k].

5 … 6 (marginal numbers)

a l. puberes, l. 101. de verbo. oblig.
b d. l. sciendum, de rit. nupt.
c tit. de minor. 25. an. P. tit. de reci. i. in 00 C.
d l. in quib. tuto. esse desi. C § 1. quib. mod. tut. finit.
e § 1. de curator.
f l. his qui in ea causa, de tuto & cur. dat. &c. o P.
g Vlp. 10 titul. tit. 12.
h l. fin. §. sed cùm seniquitas, & auth. quo, de municip. & § ex inuentario, de cura fur. C. §. pen. vt ij qui oblig. prah. se habe, res mino. in auth.
i l. 1. §. non tantùm, & § si curator vero, de susp. tutor. lib. 26 P. titu. 10.
k l. 1. § illud tenendum, & § quæ, de muner. & honor. lib. 50 P. titu. 4.
l L. 3. § pen & fin. de tot. in P.
m §. interdum, & §. pen. de curato. §. fin. de auth. o. tuto. l. 1. 2. 3. de in lit. dan. tuto. lib. 5. C. t. 10. 44.
n l duobus, l. 25. de testam. tut. in P.
o d § interdum.
p l. fin. in quib. cau. tut. hab. tot. da. pos. C l. quoties, 9. de admini. tuto. l. pro latum 8. de susp. tutor. l. solet, 12. de tute. l. testamento, 11. de excus. toto.
q l. si tutor, 9. de susp. tutor. § item si testamēto, de cu-rat.
r L. 1. & 2. in quib. cau. tuto hab. &c. C. §. item loco totorum, de curat §. Item qui reip. causa, de excusat tuto. l. tutor, 18. eod. in P l. 10 omnem, 15. de toto. & curat. ab ijs &c. o P.
s d. l. in omnem, l. quæstionum, 12. de tutel. P. l. 2 in quib. cau. tuto. hab. &c. C.
t l. non solum, l. 1 21 §. fi. de excus. tuto.
v l. Modestinus, l. idē Vlp. in l. 14. de excu. tuto. P.
x d. l. non solùm §. si libertas.

De curatoribus pupillorum. Cap. 2.

In quib. caus. tuto. vel curat. haben. tut. vel curat. dar. pot. lib. 5. C. tit. 36.

1 *Casus, quibus pupillo habenti tutorem, curator ratione bonorum, vel litium adiungitur.*

2 *Curator pupillo datur, excusato eius tutore ad tempus.*

1 PVPILLIS curatores accedunt, non ratione personæ, sed ratione bonorum, negotiorum, vel litium [l]: vt si pupillo expediat agere contra tutorem, vel alium curatorem [m], alio cōtutore non existente [n]. Si legitimus tutor non sit idoneus [o], ob egestatem, aut dignitatem, aut diffusum pupilli patrimo-2 nium [p]. Idem in dato à magistratu, vel testamento [q]. Item loco tutoris, qui ad tempus tantùm excusatur, interim datur tantùm curator, veluti ob legationem, vel aliam iustam causam [r]; si enim in perpetuum excusatur, esset tutor dandus [s]. Datur itaque ægro tutore existente [t], vel furente per interualla [v], vel adhuc minore existente 25. annor. [x] Item in casu l. ex sententia, l. 29. de testam. tutel. in P. in eo qui sibi tutelam in testamento scripsit.

De curatoribus minorum 25. annorum. Caput. 3.

Lib.1.Instit.tit.23.

1 *Curatores inuitis non dantur minoribus, nisi in litem, & ratio. & 4.*
2 *Curatores dantur vsque ad 25. an. quare. & 3.*
3 *Contra minores 25. annorum non currunt præscriptiones.*
4 *Curatores olim non dati minoribus, nisi luxuriosis, & prodigis, & cum infamia ex lege Lectoria: hodiè omnibus minoribus. Lex Lectoria, eod.*
5 *Curator minorum satisdat, inuentarium conficit, iurat rem minoris saluam fore.*
6 *Minor sine curatore gerens læsus restituitur.*
Restituere in integrum quid.

CVRATORES dantur tantùm minoribus 25. an. si ipsi desiderent, & illis volentibus, nec inuitis [a]: si tamen in lite moniti noluit eligere, inuitis datur [b], cùm aliter non possint esse in iudicio [c]. *Masculi*, inquit Iustinianus [d], *puberes & fœminæ viripotentes vsque ad 25. annum completum curatores accipiunt. Quia licèt puberes sint, tamen eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint.* Dicitur & hæc ætas minorum imperfecta, ratione consilij & experientiæ rerum [e]. Et proinde præscriptiones contra minores tempore eius ætatis, quæ olim rescindebantur restitutione, neque hodiè currunt, vel fiunt [f]. Nec prius robustam ætatem vel animi vim dicitur minor adeptus, quàm ad vigesimumquintum peruenerit [g]. Olim curatorem dare minoribus non expressa causa, infamiam quandam habere videbatur, quòd esset suspicio prodigalitatis in minore: vnde nec inuitis dati voluerunt, & nisi postulantibus illis, etsi interdicta illis fuisset bonorum suorum libera administratio. Donec M. Antonius Philosophus Cæsar, de curatoribus cùm anteà non nisi ex lege Lectoria [h], vel propter lasciuiam, vel propter dementiam darentur, ita statuit, vt omnes adulti curatores acciperent non redditis causis, vt author Iulius Capitolinus [i]. Curatorum omnium & tutorum generale est, satisdare demptis quibusdam, de quibus suo loco: & sacramentum præbere omnia ex fide & vtilitate minorum & pupillorum gerendi, inuentariúmque conficere [k]. Si quando contingat minores 25. ann. negotia gerere sine curatore, & illos restituendos esse æquum visum est [l]. Restituere, est in pristinum statum reponere [m]. Videamus itaque de restitutione hac pauca.

a §. Item inuiti, de curat. l. si impol erl §. pro. de tuto. & curat. dat. &c. l. fin. de his qui ven. æta. impetra.
b l. 1. qui pet. tuto. C. d. §. item inuiti.
c l. 1. qui legiti. perso. stan. in iudic. hab. C.
d §. 1. de curato. l. 1. & l. 3. §. minores, de minorib. in P.
e l. fin. in quib. cau. in integ. resti. non est nece.
f d. l. fin.
g l. si maritus § lex Iulia, ad l. Iul. de adult. in P.
h de lege Lectoria, quæ fiebat iudicium rei priuatæ, adolescente aut furioso circunscripto, agit Cicero, 3. de Diuinat. & 3. Officio.
i Iul. Capito. in vita M. Anto. philos.
k l. fin § sed cum antiquitas, & auth. quod nunc, & § ex inocentio. de curat. furio. C. § pro. vt ij q. oblig. perh. se hac. res mino. &c. in auth. coll. 6. const. 7.
l l. 1. de minor. 25. an.
m l. restituere. de verbo signific. l. 1. de feor. pass. & restit. C. l. 1. § restitutas, ne quid in lo. pub. in P. l. videamus, in 2. § in Fabiana, de vsur. in P.

De restitutione in integrum minorum. Caput 4.

De rest. in integ. lib. 4. P. tit. 1. De minorib. eod. lib. tit. 4. De in inte. rest. mi. lib. 2. C. tit. 22. Lib. 1. Decretal. tit. 41. Lib. 1. Sex. tit. 21. Clement. lib. 1. tit. 11.

1 *Restitutione in integrum infans non eget, quare.*
2 *Minores ex quibus causis restituuntur in integrum.*

3 Re

3 Restituuntur minores laesi ob ignorantiam legum ciuilium, non naturalium, & ob imprudentiam aetatis.
4 In restitutione in integrum consideratur primùm, vt immodica sit laesio.
5 Minores in delictis quando restituantur.
6 Minores errantes, non fallentes restituuntur.
7 Minores non restituuntur ex laesione casu aduenìente.
8 Restitutio non datur, si alio remedio ordinario laesis subueniri possit.
9 Restitutio in integrum non datur contra patrem, vel patronos.
10 Restitutioni in integrum minor iuramento rectè renunciat contrahendo.
11 Restitutio non competit de gesto, post impetrationem veniae aetatis.
12 Restitutio in integrum repeti non potest.
13 Restitutus minor quae ipse accipit, restituit.
14 Restitutionem non petit qui maior factus, negotium in minori aetate factum ratum habuit.
15 Restitutionis nomen quàm latè pateat, & à quo magistratu fiat remissiuè.
16 Restituuntur in integrum non tantùm minores laesi, sed & alij certis de causis.
17 Restitutiones impetrantur à cancellaria, & examinantur apud iudices regios.

1 INTER priuilegia personalia, aetatis quoque est consideratio, per quã infans cõsilij innocentia excusatur [a]: & hic restitutio-
2 ne in integrũ non eget, cùm ipso iure tutus sit. Atqui maiores septennio sunt, infantiam excedentes [b], quousque aetatem 25. annorum impleant, vtuntur restitutione in integrum: si quid malè gesserint: aut si omiserint emolumentum, quod acquirere potuissent: aut perdiderint quod habuerũt; vel si obligauerint se imprudenter oneri, quod illis recusare licuit: caeteris rectè gestis, ratis, & probatis [c].
3 Subuenitur autem eis laesis ex duplici capite, vel propter legum ignorantiam ciuilium, & propter imprudentiam aetatis. Non autem si quid aduersus leges naturae commiserint, vel deliquerint; tunc enim negatur illis aetatis
4 beneficium [d]. Obseruanda itaque erunt in restitutione minorũ haec, & alia quae in epitomen redigo. primùm, vt laesus sit minor grauiter: nam ob modi-
5 cum damnum, ad restitutionem non recurritur [e] 2. Non restituatur minor in delictis, nisi quatenus leuanda est poena, ne iuxta maiorum poenam punia-
6 tur [f]: aut nisi delictum sit quod ex culpa procedat [g] 3. Minores errantes, non
7 fallentes restituuntur [h] 4. Minores restituuntur, si ex inconsulta sua facilitate laedantur: non si casu, qui & prouidentibus contingere potuit [i]. Nam
8 is minor qui iure communi vtitur, non videtur circumscriptus [k] 5. Circumscriptis minoribus dolo alterius non datur restitutio [l]: quia expeditam habent actionem de dolo: & proinde hoc remedium extraordinarium & subsidiarium cessat [m]. Vnde aliud 6. axioma colligendum, Non dari restitutionem in integrum, quando subueniri aliquo alio remedio ordinario mino-
9 ribus potest [n] 7. Minor non petit restitutionem in integrum contra patrem,
10 aut patronos [o] 8. Non auditur minor restitutionem petens, si contrahendo
11 restitutionem eiurauit solemni iuramento [p] 9. Nec si impetrauerit ante gestũ
12 veniam aetatis [q]. Vel 10. si eadem de re ante restitutionem postulauerit: quia
13 restitutio in integrum repeti non potest [r] 11. Quando minor in integrũ resti-
14 tui desiderat, debet & ipse quae ex negorio accepit omnia restituere [s] 12. Non potest postulare restitutionẽ in integrum negotij in minori aetate gesti, is qui ad maiorẽ aetatem veniens ratũ illud habuerit [t]. Sunt & plures cõgestae causae ab Oldendorpio in tractatu de iure singulari, eur aliquãdo minores 25. annis
15 nõ restituãtur. Porrò quàm latè pateat restitutionis significatio, & an omnes magistratus possint restituere, tradit idem Oldendorpius in sexta classe, cum quo videndus Zazius, & Azo in summa, tit. ex quib. caus. maio. in integ.

a l. quod infans, de rei vend in P. l. infans, ad l. Corn. de sicar.
b l. si infanti, C. de iur. delib.
c l. non omnia, & l. quod si minor §. non semper, de mi nor. 25. an. in P.
d l. etiam, de minor. in P. l. penul. de in integ. restitut.
e l. scio, l. 4. de restit. in integ. in P.
f l. auxilium, de minor. c. 1 & 2. de delict. puero.
g l. 1. si aduers. delict. C.
h l. 2. si minor se maior. dixer. C.
i l. verum § sciendũ, de minor. 25. an.
k l. fin. de in integ. restit. maior. 25. an. C.
l l. fin. C. de restitut. in integ.
m l. in causae, 2. de minor. 25. an.
n d. l. in causae, & l. sancimus, in quib. cau. in integ. restit. non est neces. tit. si aduers. vsucap.
o l. 2. qui & aduers quos C.
p auth. sacramenta, si aduers. vendit. C.
q l. 2. de his qui ven. aet. impetr. C.
r l. 1. C. si saepi. in integ. restitut. fuerit postul. C.
s titul. de reputatio. C.
t l. 1. si mai. fact. alienat. rat. hab.

restituantur. Etenim non minorum tantùm 25. an. restitutio est, quorum tutelam prætor accipit ob ætatem, cuius consilium fragile, & multorum insidiis expositum [a]. nam hoc rarum est ante hanc ætatem sapere: 16

Scilicet ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit, dicenda, tacendáque calles [b].

Sed etiam prætor lapsos & circumscriptos restituebat alios, & eis opem ferebat [c], siue metu [d], siue calliditate [e], siue absentia iusta & necessaria reipub [f]. siue dolo malo [g], siue per status mutationem [h], aut iustum errorem incidissent in captionem. Quando autē & istis denegetur restitutio in integrum, consule Oldendorpium [i]. In Gallia minores & alij læsi, restitutionis 17 perunt codicillos ab officina æquitatis seu cācellaria principis, quibus mandatur iudicibus regiis tantùm, non aliis [k]: vt si iusta & vera causa videatur, restitutio fiat, & rescindantur contractus, vel nulli declarentur [l]. Adimitúrq; notio harum restitutionum iudicibus minoribus & clienrelaribus dominorū locorū, itē & ecclesiasticis, nisi agatur de [m] læsione permutationis beneficiorū [m]: in qua adhuc si de possessione cōtendatur, rectè senescalcus cognoscet.

a l. 1. de minorib. a 25. an. in P.
b Persius, Saty. 4.
c l. 1. de restit. in integ. in P.
d l. 1. de eo quod met. cau.
e l. 1. de dol. malo, in P.
f l. absentia, de reg. iur. l. 1. ex quib. cau. maio. in P. l. Pannonius Auitus, de acq hæred. in P. l quia absente, C. de procur. l. cum quidam, de acquir. hæred. in P. tit. ex quib cau. maio. C. & l. si quid, de restit. milit.
g l. item ij, ex quib. cau. maio. l. ignorare, C. de restitut. mili. videlicet qui non sua vtilitatis causa absunt, l. reipublicæ causa. ex quib. cau. maio. P. l. qui libera legatione, de legat. in P. l. non vero, ex quib. cauſ. maio. in P.
h l. 1 de restit. in integ. P. l. pertinet, de cap. minu. in P.
i Oldendorp. in opusculo de iure & æquitate.
k Boer. q. 247. nu. 16.
l Imbert lib. 1 Institut. forens.
m Pap. lib. 3. Rhapsu. arresto tit. 4. ar. 9.

De curatore mente captorum & furiosorum. Cap. 5.

Lib. 27. P. tit. 10. Lib. 5. C. tit. 70. §. furiosi, de curator. ap. Iustin.

1 Insanorum species varia.
2 Phreneticorum distinctiones.
3 Insaniæ genus triste, paraphrenesis ex atra bili.
4 Mania & amentia quid, & vnde.
Mania & amentiæ differentia, eod.
5 Lethargia quid.
6 Maniæ furoris differentia cum insania.
7 Stultitia quid.
8 Atra bilis insaniæ species quomodo generentur.
Phrenesis & lethargi causa, & locus generationis, eod.
9 Fatuitatis & stultitiæ generatio & causa.
10 Meltides & Amphistides insignes stulti.
11 Coræbus stultus fluctus metiebatur.
12 Fatuorum & stultorum diuisio & gradus.
13 Insani bacchantes fanatici.
14 Furor alius continuus, alius cum interuallis.
15 Furoris interualla vel inumbrationes vnde fiant.
16 Dementis, seu mente capti, & furiosi differentia.
Amentes sunt pueri, & ebrij, eod.
17 Furiosi amentes cuiuscunque gradus sint, pupillis in gerendis negotijs comparati, pro absentibus habiti præsentes, cæci ad negotia.
18 Aiacis, Athamatis, & Aganes stultissimus furor, melancholicus, cæcus.
19 Fatui & stulti iudicio carent, vt imperiti.
20 Fatuus Abydij, quem pœnitebat sanum factum.
21 Thrasila mente captus mirificè stultitia sua delectatus potius, quàm sanitate.
22 Furiosus in agnatorum tutela iure 12. tab.
23 Curator furiosi tueri debet eius corpus, patrimonium, & salutem.
24 Furioso ferè in omnibus exemplo pupilli prospectum est, in substitutione, bonis, persona & c.
25 Furioso non datur curator nisi causa cognita, num verè furiosus.
26 Furorem & insaniam simularunt Vlysses, Dauid, Solon, Brutus.

27 Furioso

27 *Furioso pater, & filius patri esse curator potest, & de alijs personis, qui esse curatores furiosi, vel ei petere possunt.*

28 *Curator furioso filio testamento dari potest à patre qui non satisdat, iurat tamen, & innentarum facit.*

29 *Curatores à quibus magistratibus dantur furiosis.*

30 *Curator furiosæ vxori non datur maritus.*

31 *Furiosum curans extraneus, monitis proximis, & negligentibus eius successor fit.*

32 *Mutis curatores dantur.*

33 *Cura furiosi finitur cessante furore.*

34 *Furoris diuini breuis annotatio, & diuisio ethnicorum.*

35 *Curator furiosi conuenitur negotiorum gestorum actione, non tutelæ.*

1 INSANI & amentes suis rebus vix superesse, saltem non semper possunt; ij autem in multiplici differentia sunt [a]. 2 Phrenetici quippe quidã sunt, qui in dementia esse incipiunt, & ægri, quodammodo adhuc sapiunt: tamen & vanis imaginibus infestantur. Quidã perfectè phrenetici, quibus mens illis imaginibus addita est. Horúmque aliqui hilares, alij tristes sunt, alij facilius continentur, & verbis tantùm desipiunt, alij consurgunt, & violenter quædam manu faciunt, hósque furor vrget. Causatur phrenesis, ex a-3 postemate calido in quibusdam existente pelliculis cerebri. Aliud genus insaniæ, quod in tristitia consistit, quam videtur atrabilis contrahere: aliqui dicunt paraphrenesin, cuius causa est in apostemate existente in stomacho, 4 vel in matrice mulieris, quibus purgatis desinere potest. Tertium genus insaniæ eorum qui mente constant, sed imaginibus falluntur, & eorum qui mente desipiunt quoque cum imaginibus falsis. Mania vel amentia, læsio interioris partis cerebri est, quæ priuat imaginationem. Cæterùm amentia interiorem partem cerebri lædit: mania autem mediam cellulam offendit, 5 priuátque rationem, sicut amentia imaginationem. His addi potest lethar-6 gia, quæ est apostema in posteriore parte capitis generatum, quod inducit omnium obliuionem [b]. Latini furorem maniam dicere videntur, diuturniorem mentis alienationem, cúmque sic furorem ab insania distinguit Cicero [c], *Insaniam*, inquit, *censuerunt inconstantiam sanitate vacantem, quæ tamẽ tueri posset officium, & vitæ cõmunem cultum, atque vsitatum: furorem autem rati sunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod cùm maius esse videatur quàm insania, tamen eiusmodi est, vt furor in sapientem cadere possit, non insania.* Insaniam pro phrenesi accipit. Mi-7 nor est istis nec ita nociua, stultitia, quæ & μωρία ἄνοια, imprudentia. *Atra bilis,* 8 inquit Galenus [d], *vbi in ipso cerebri corpore abundat, eam insaniæ specië, quam Græci vocant melancholiam, inducit. Quemodmodum alter atra bilis succus, qui præassata flaua bile nascitur, ferina gignit delıramenta, modò cum febre, modò absque illa, in cerebri corpore abundans. Atque ob hanc causam phrenetis nonnunquam est mitior, vbi à pallida bile ortum traxit: nonnunquam vehementior, vbi flaua bilis eam peperit.* Quod & rectè distinguit Hippocrates [e]. Et rursum Galenus ait [f], alibi, phrenetin gigni à bilioso humore, & in tenui meninge & septo transuerso. Lethar-9 gum autem à piruitoso humore & in cerebro. Stultitiam porrò & obliuionem, affectus cerebri ex frigore ortos, tradit, quibus functio eius perit [g]. Et de fatuo sic loquitur alibi [h], *rationem animæ vim in cerebro, virilem irascibilémque in corde: appetitoriam denique in iecinore sitam esse, nemini non persuasum existimo. Id quod vel ex vulgarium sermone discere licet. Fatuum si quidem aiunt carere cerebro, timido & pusillanimi corde esse. Tityo autem fingunt cor erosum ab aquila. At verò quemadmodum, si ratio lædatur sæpe numero contingit lædi memoriam; sic si memoria vitietur, ratio ipsa quodammodo labefactatur, vtpote actionis vtriusque noxa procedente, ab eadem dispositione, quæ vbi vehementius, intenditur, simul cum memoria ratio, quoque*

S 2 *omnino*

[a] de quib. vide Celsum, lib.3.c.18.

[b] Vitalis de Furno, lib. de conseru. bona valetud. c. 69. sed & latius Hippocra. lib. de furo. quem tamen negat Galenus Hippocratis esse. Multa de his Aristot. lib. problema. sectio. 30.

[c] Cic. 3. Tuscul.

[d] Galen. de loc. affect. lib. 3. c. 3. plura de symptom. cau. 2. lib.

[e] Hippoc. in fragm. libelli de insania, maniáue.

[f] Galen. libr. 4. de caus. pulsuum, & libr. 6. Aphoris. aphor. 56.

[g] Gale. lib. 2. de sym pto. caus.

[h] Idem, lib. 3. de loc. affect. cap. 2.

omnino deperditur. Ac talis quidem affectio stultitia vocatur. Et paulò post, *intellectus amissio, stultitia est.* Vnde magna habita iniuria raka, id est, fatuum vocare, vt reus si gehennæ seu damnationis æternæ, qui hoc nomine proximum interpellat [a]. *Furiosi*, inquit Iustinianus [b], *testamentum non faciunt, quia mente carent* [c]: nec velle creduntur [d]. Zeno omnes stultos insanire dicebat, neque enim prudentes esse, verùm & peræqualem insaniæ omnia stultitiam gerere; neque cum iis litigandum [e]. Siquidem, vt ait Salomon, expedit magis vrsæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti sibi in stultitia [f]. Fatui 10 inter ridiculos habentur, furiosi inter nocentes: veluti in prouerbio Suidas [g] explicat γελοιότερον Μελιτίδου, stolidius Meltide. Scribit enim à comicis Meltidem, vt fatuum exagitatum, sicut & Amphistidem quem tradunt magno labore, vsque ad quinque numerare didicisse, & vltrà progredi nō potuisse: & sponsam suam attingere non fuisse ausum, veritum ne à puella apud matrem accusaretur: ignorasséque Amphistidem, num ex vtroque parente natus fuisset. Refert & de Corœbo [h], eum ista stultum, vt fluctus metiretur. 11

Horum fatuorum tres gradus ego constituo: primum in illis, 12 qui simpliciter fatui sunt, & temerè prout in mentem venit, de omnibus iudicant sine discretione, & arrogantia [i]. Secundum, in illis, qui cùm fatui sunt, tamen se sapientes arbitrantur: & horum infinitus est numerus, vt ait Salomon [k]. *Et via stulti recta est in oculis eius* [l]. Et vereor ne, si oporteret curatores illis dare, paucos fore qui curatoris munere fungi possint. Tertium constituo in illis, qui cùm stulti sint, insigniter latéque ebiberint ex flumine Cesco vrbis Siciliæ, quod ἄνους dicitur [m], tamen alios stultos putant, séque solos sapientes [n]: minimam nec scintillam mentis habentes, nec se nec alios cognoscentes. Et cùm nihil norint, omnia tamen superbè iudicant. Et dum vitant ita stulti vitia, in contraria currunt. Insanabiles certè cùm non sentiant morbum, nec erubescant vt priores. Sed ne diutius 13 philosophemur à diuerticulo ad iurisconsultorum redeamus rationes. Vlpianus, *Si vitium corporis vsque ad animum penetrat*, inquit [o], *fortè si propter febrem quidam loquantur aliena, vel per vicos more insanorum deridenda loquantur redhiberi huiusmodi venditos, vt morbosos & vitiosos posse.* Idémque [p], fanaticos, qui circa fana bacchantur, inter furiosos annumerat: & eos qui responsa reddunt, quasi dementes etiam si per luxuriam faciant, & tamen non tales haberi si desierint. Marcellus Iurisconsultus [q], furorem diuidit in 14 eum, qui habet continuam mentis alienationem; & in eum, qui habet dilucida interualla, quibus quis sensu sanior est. Vlpianus in furioso tantummodo voluntatis reliquias, non voluntatem dixit manere [r]. Dubitarunt autem antiqui, num in iudiciis seu dilucidis interuallis haberet voluntatem furiosus, donec Iustinianus habere sua constitutione declarauit [s]. Quamuis hìc cautè negotiandum censeam, cùm non omnis remissio furoris intensi tollat furorem, vt rectè mihi videtur exprimere Celsus iurisconsultus dum ait [t], *Si furioso, quem sanæ mentis existimabas, eo forte quòd in conspectu inumbratæ quietis fuerit constitutus, rem tradideris, licèt ille non fuerit adeptus possessionem, tu possidere desinis: quamuis verum sit à rabie eum quiescere, tamen à morbo non est liberatus, quandiu fomenta & causa morbi in eo perseuerant.* Quies autem 15 inumbratur per pituitam, quæ placatos reddit secundum Hippocratem [v]. Atque furiosorum sic quidam atra bili per totum corpus diffusa agitantur, quibusdam autem certis spatiis recurrit. Vnde illi perpetua rabie & inquietis motibus diuexantur: isti interualla furoris habent, inducias & intermissionem. Iustinianus inter mente captum seu dementem, & furiosum longam esse differentiam tradit: 16 verumtamē & quæ de mente capto inducta sunt, id est, de stulto seu fatuo, eadem & in furioso statuenda [x]. Insani, amentes vel dementes sunt & mente carent, quia in illis mens vagatur: quemadmodum & in pueris & ebriis, qui & amentes sunt, vt ait

Aristo

a Idem, d. l. 3. c. 3.
b Matth. 5. can. finali 33 distin.
c §. item furiosi, quib. non est permi. fac. testa. libr. 2. Institu. tit. 12. l. furiosum, l. 9. qui testam. fac. poss. C. l. 3. de inoff. testam. in P.
d l. furiosi, 40. de regul. iur.
e Diog. Laërt. in 7. in Zenone.
f Prouerb. 17. 6. Ecclesi. 2e.
g Suid. in illis verbis.
h Idem in Corœbo.
i Prouerb. cap. 33. & 13. c. ecclesiasti. e 1. ecclesiastes 10. c. pen. de eo quod met. cau. Quod fatuus sine sale insulsus, non prudens, vide Archid. in ca. legimus. 93. distin. & in ca. Constantinopolitenæ, 22. distin. vbi eb stultus, veluti eb arrogante fatuo videtur separare.
k Ecclesiastes 1.
l Prouerb. 12. & 26.
m Suid. in ver. Cesco.
n contra c. ne innitaris, de constitut.
o l. ob quæ vitia, l. 4. de ædil. edict. libr. 21. P. titu. 1.
p Vlp. in l. 1. eod. vbi pulchre plura de his lymphaticis, quæ ibi vide.
q Marcel. in l. diuus, l. 14. de off. præs. lib. 1. P. titu. 19. idē in l. si cùm dotem § si maritus, sol. matrim. P.
r Vlp. l. patre furioso, l. 8. de iis qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. P. titul. 7.
s l. furiosum, l. 9. qui testa. fac. poss. libr. 6. C. titu. 22.
t Celsus, in l. quod meo, l. 18 § si furioso, de acqui. possess. lib. 41. P. tit. 2.
v Hippo. lib. de furo.
x l. si furiosi parētes, l. 25. de nup. C. lib. 5. titu. 4. l. cum dementem, l. 21. de episcop. aud. lib. 1. C. titu. 7.

18 Aristoteles[a]. Vt nullum etiam negotium contrahere possint, nec per se soli, nec cum alio[b], & sæpè custodia egent[c]: & pupillis comparati, quoad ignorantiam & cognitionem negotiorum & requisitam authoritatem tutoris vel curatoris[d]. Imò & isti furiosi pro absentibus præsentes habentur[e]: Quia, vt
18 ait Cicero[f], furor, est mentis ad omnia cæcitas. Itaque phrenetici melancholici in multis hallucinantur, & mente imbecilles: vt Aiax iratus in Græcos furens gregem porcorum necauit, putans eos esse Græcos, & Agamemnonem & Vlyssem[g]. Athamas & Agaue putabant animalia bruta esse liberos
19 proprios, furore perciti: vt Orestes sororem esse matrem. In fatuis & stultis pariter obseruandum est, iudicium illis deficere, & ferè omnia ex arbitrio sibi iusta persuadere, vt solent imperiti, de quibus Terentius[h]:

Homine imperito nunquam quicquam iniustius,
Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

Et fuerunt, vt sunt plures stolidi & fatui, qui malint in mentis errore & stul-
20 titia degere, quàm resipiscere. Qualis ille, de quo meminit Aristoteles[i], in Abydo Asiæ, qui ad Amphytheatrũ iens exultabat, & manus percutiebat lætabundus, ac si ludus illi placuisset, cùm tamen ibi nemo luderet: quíue posteà resipiscens iurabat se nunquam iucundiorẽ fuisse, quàm cùm mente
21 captus fuisset. Huic similis fuit quidam Thrasila mente captus, qui verè putabat, vt author Athenæus[k], omnes naues appellantes portum Pyreum suas esse, eásque numerabat, & iubebat nautis abire, & gaudebat illis redeuntibus: & is etiam, dum sanus factus est, iurauit medico melius tunc fuisse sibi & iucundius, cùm mente captus erat. Meminit Horatius[l] cuiusdam hominis apud Argos existentis eiusdem morbi, his verbis,

Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus sessor, plausórque theatro,
Cætera qui vitæ seruaret munia recto
More, bonus sanè vicinus, amabilis hospes,
Comis in vxorem, posset qui ignoscere seruis,
Et signo læso non insanire lagenæ
Posses qui rupem, & puteum vitare patentem.
Hic vbi cognatorum opibus curísque refectus,
Expulit helleboro morbum bilémque meraco,
Et redit ad sese: pol me occidistis amici,
Non seruastis, ait: cui sic extorta voluptas,
Et demptus per vim mentis gratissimus error.

22 Proinde lege 12. tabul. iubetur furiosos eorúmque pecuniam esse in agnatorũ tutela seu curatione, donec sanitatẽ receperint[m]: Cõpleta videlicet legi-
23 tima ætate pupillari[n]. Huius consilio & opera curatoris, tuendum non solũ patrimonium, sed & corpus & salus furiosi[o]: exemplo tutoris, qui non tantùm rebus pupilli, sed etiam moribus præponitur[p]. Interest enim reipub. ne quis re sua malè vtatur. Quod & furiosis curatorem quoque cum miseria dandum esse suasit[q]. Et ita in mente captis nominatim Iustinia. sancit[r]. Et Caius in fatuis[s]. Nã & istis exemplo pupillorũ substitutiones fiunt pupillares, ideo dictæ exemplares[t]. Et oratione Seueri Cæsaris, constitutiones quæ vetabant distrahi sine decreto res minorum, ad res quoque furiosorum productæ sunt[v]. Quod si furioso habenti intermissionẽ morbi, curator datus sit, perpetua erit cura eius, etsi intercepta & interpolata sit administratio[x]. Octauius Cæsar rectorem solitus erat apponere, ætate paruis, aut mente lapsis, donec adolescerent vel resipiscerent[y]. Et quia causa istius curæ est furor, obseruare prætorem, inquit Vlpianus[z], oportebit, ne cui temerè citra

a Aristo. problem. sectio 30. q. 12.
b l. in contrahendis, l. 5. de reg. iur. in P.
c l. Diuus, de offi. præsid.
d l. pupill. l. si fori putest, de acq. hæred.
e l. si vous §. filiofa. de minor. in P.
f Cic. 3. Tusculan.
g Sophoc. in Aia. in Astigophu. Homerus.
h Terent. Adelph. act. 1. sc. 2.
i Aristot. libr. de mirabil.
k Athenæ.
l Horat. libr. 2. epistol. epist. 2.
m Vlp. in titul. tit. 12. & in l. 1. de curat. fur. in P. §. furiosi, de curat. Cice. 3. Tuscul.
n l. 1. C. de curat. furiu.
o Caius, in l. cõsilio, l. 7. de curat. furio. & alijs pers. da. in P.
p Paul. l. cùm plures, l. 11. §. cùm tutor, de administr. tutu.
q Valer. Max. libr. 8. cap. 6.
r § sed & mente captis, de curator.
s l. 2. de postul. libr. 3. P. titu. 1.
t l. humanitatis intuitu, l. 9. de impub. & alijs substit. lib. 6 C. titul. 26. l. cùm furioso, l. 7. de curat. furio. l. ex facto, de vulga. in P.
v l. 2. de curat. furio. C. l. fin. eod. titul. in P.
x l. cùm alijs, 6. C. eod.
y Sueto. in Augusto. cap. 48.
z Vlp. in l. obseruare, l. 6 de curat. furio. vel prod. dand.

causæ cognitionem, plenissimum curatorē det. Quoniam pleriq; vel furorē, vel dementiam fingunt, quò magis curatore accepto onera detrectent. Cu- 26 ius rei, sunt propemodū infinita apud bonos authores exempla relata: veluti de Vlysse fertur, qui cùm omnium haberetur sapientissimus, tamen insaniam simulauit, ne ad bellum proficisceretur, cuius tamen astum Palamedes detexit, obiiciendo aranti Telemachum filium, quem ne læderet pater, Vlysses aratrum suspendit [a]. Simulauit stultitiā Dauid coram Agide rege, ne ab illo malè reciperetur, & supplicium vt de hoste sumeret [b]. Solon, ne vel tacendo reipub. parùm consuleret, vel consulendo sibi noceret de repetenda Salamine, subitam dementiam sibi simulauit, cuius prætextu, non dicturus modò prohibita, sed & facturus erat [c]. Satis enim omnes exploratum habent, quòd furor commotionis tempore, iustum putat omne quod facit [d]. Iunius etiam dictus ὁ Brutus, quòd commodè stultitiam simulauerit; alioquin enim prudentissimus & eleganter institutus, quòd videret Tullio occiso, patrem quoq; & fratrem suum à Tarquinio Superbo occisum, sibiq; vereretur. Quod ei successit: etenim Tarquinius verè non fictè stultū existimans, acceptis eius omnibus facultatibus, cōuersari eum cū liberis suis patiebatur, non vt cognatū, sed vt ridiculis factis, verbisq; oblectamēto esset adolescentibus, quemadmodū solent veri fatui [e]. Constare itaque debet primùm de furore, posteà eligendi curatores, qui lege 12. tab. iis fatuis & furiosis agnati & gentiles primùm dati sunt ex probationibus, de quibus agit Iason in l. furiosum, vers. verùm quia furor, qui testam. fac. poss. C. Deinceps alij quàm gentiles 27 & ab aliis legibus & per alios magistratus, quàm lex 12. tab. statueret. Itaque datur curator & pater filio furioso si emancipatus, alioquin enim sufficiens curator dicitur ex patria potestate [f]. Item & prætor non dubitabit filium patri furioso curatorem dare, si tamen probus sit [g]. Et furiosæ matris curatio ad filium quoque pertinet. Pietas enim parentibus, etsi inæqualis est eorum potestas, æqualis debetur [h]. Ad matrem tamen furiosi filij vel filiæ non pertinet iure defensio, vel bonorum administratio [i]. Petere & patri curatorem dari filius potest, si esse nolit [k]. Sunt & fratres fratrum & sororum furiosorum curatores, qui ad furiosorum successionem vocantur [l]. Dari & potest testamento patris filio furioso curator, exemplo testamentarij 28 tutoris, qui non tenetur satisdare, paterno testimonio sufficiente: sed iurare omnia se ex fide gesturum, & ad vtilitatem furiosi, & ideo omnia inuentario concludere debere certum est [m]. Dantur & à præsidibus prouinciarum [n], 29 & proconsulibus [o]. Et si pupillus est clara persona, à senatu [p], & à prætore cum disquisitione personæ [q], cum satisdatione, & iuramento, & inuentarij confectione rerum furiosi [r], deficiētibus agnatis: vel ex arbitrio magistratus aliis hoc modo etiam cura furiosi & prodigi decernitur [s]. Virum tamen 30 vxori mente captæ curatorem dari non oportet [t]. Facta est facultas cuique 31 extraneo etiam curandi furiosorū personas, idq; inde lucrantur, vt si liberos furiosorum vel alios successuros cum attestatione missa moueant, vt eos curent, illisque negligentibus in domum suam receperint, & necessaria procurauerint, fint eius successores legitimi [v]. Dantur & mutis curatores [x]. 32 Finitur cura furiosorum, vbi omnino resipuerint furiosi [y]. Sciens prudénsque 33 prætermisi in hac furoris quæstione, ea quæ de diuino furore quidam tra- 34 dunt, & de quadruplici eius specie, poëtico, mysteriali, vaticinio, amatorio affectu [z]. Nam illos furores ethnicos non possum alio nomine dicere, quàm insanos, & qui si perseuerent, ad gentiles relegari debeant. Nam qui ponunt furorem duplicem, alterum ab humanis morbis, alterum ex alienatione mentis diuina, quasi quis extra vitæ constitutionem consuetam rapitur [a]: rectè diuidunt, si furorem diuinum pro diuina contemplatione accipiant, & impetu mentis, quæ se extra humana extollit. Sed gentiles

a Cic. 3. Officio.
b 1. Reg. cap. 21.
c Diog. Laërt. lib. 1. in Solo. & Plutar. in eod.
d can. illa, 15. q. 1.
e Dio. Halic. lib. 4.
f l. fin. C. de curat. furio.
g l. 2. eod. in P. l. 1. §. fin. eod. l. ijs qui, de tuto. & cur. dat. ab ijs &c. P.
h l. furiosæ matris, l. 4. de cura. furio. in P.
i l. cùm repudiante, l. 4. C. eod.
k l. 3. eod. C.
l l. ne lucrum, l. 5. eod.
m l. fin. §. sed cùm antiquitas, & seq. eod. C. l. pen. eo. P.
n d. §. sed cùm antiquitas.
o l. 2. de curat. furio. in P.
p Caius, l. curator, l. 5. eod. l. fin. § sed si quidem nobilis, C. eod.
q d. §. sed si quidem.
r l. consilio §. 1. eod. in P. l. fin. §. sed cum antiquitas, & § 7. & inuentario, C. eo.
s Marc. l. ab agosto, l. 12. & Paul. l. sæpe ad alium, l. 13. de cura furio. in P.
t l. virum, l. 14. eod. in P.
v auth. liberi furiosi, C. de episc. aud. §. si quis de prædictis parentibus, vt cùm de appell. cog. in authen.
x l. 1. § æquè, de numer. & honor. lib. 50. P. titu. 4.
y l. fin. de curat. furio. P. l. cùm alijs, C. eod.
z de quibus Plato, in Io. & ibi Marsil. Fici. & Plato, in Phædro.
a Idem in Phædro, vel de Pulchro.

gentiles illam diuinam extasim, in putidos suos dæmones & effectus conuertentes, Apollinis, Dionysij, Musarum, & Veneris, parùm sani mihi videntur, & egere curatoribus, vt pigeat de illorum nęniis hîc inter seria disputare. Cum curatore furiosi, non tutelæ, sed negotiorum gestorum actio est, quæ competit etiam dum negotia gerit [a].

[a] l. 4. §. fin. de tutel. & ratio. distrah. in P.

De curatore prodigi. Cap. 6.

Lib. 27. P. tit. 10.

1 *Prodigi sermonibus sapientes, sed reipsa furiosi.*
2 *Prodigus quis dicatur.*
Liberalis quis. eod.
3. 4. *Prodigo interdici bonis primùm & curator dari debet, & à quibus, & qui dantur.*
4 *Prodigus ante interdictionem bonorum validè contrahit & alienat. postea minimè, nec vltima voluntate quidem.*
Interdictionis bonorum formula.
5 *Interdici bonis meretrici, & luxuriosè viuenti potest. & 6.*
6 *Tutor datus Senatori luxuriosè viuenti à Tiberio.*
7 *Prodigo filio habenti filios pater testamento rectè curatorem dat.*
8 *Interdici bonis non potest negligenter res suas curanti, vt prodigo.*
9 *Sophocles studijs vacans negligebat res suas, nec tamen ideo vituperatus.*
10 *Prodigus quando potest reuocare contractus ante interdictionem factos.*
11 *Cura prodigi finitur sanis moribus.*

AFFINIS tractationi furiosorum, est cura prodigorum: Nam prodigi parum mentis suæ compotes sunt, & specie quidem & verbis sapientes, agentes reipsa furiosi. Ita enim Pius, vt ait Vlpianus [b], matris querelam de filiis prodigis admisit, vt curatorem accipiant, in hæc verba. *Non est nouum, quosdam etsi mentis suæ videbantur ex sermonibus compotes esse, tamen sic tractare patrimonia ad se pertinentia, vt nisi subueniatur eis, deducantur in egestatem. Eligendus itaque erit, qui eos consilio regat. Nam æquum est prospicere nos etiam ijs, qui, quod ad bona ipsa pertinet, furiosum faciunt exitum. Et perinde itaque illis, ac furiosis interdictum est, ne se obligare sine curatore possint* [c]. Prodigus est, qui neque finem, neque tempus expensarum habet, & bona sua dilacerando & dissipando profundit [d]. Cicero [e] ait duo esse genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis & viscerationibus, & gladiatorũ muneribus, ludorũ venationúmque apparatu, pecunias effundunt in eas res, quarum memoriã aut breuem, aut omnino nullam sunt relicturi. Liberales, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiunt amicorum, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur, vel in re quærenda vel augenda. Aristoteles [f] duo extrema vitiosa liberalitatis ponit, vnum in tenacitate seu auaritia, quæ non impendit vbi & quando oportet: alterum in prodigalitate, quæ vbi non decet, & plura quàm deceat, & vbi non deceat, expendit. Quando dicendus quis prodigus, recurrendum est ad id quod vulgò solet fieri [g], & ad modum, quo vicini eius communiter solent pecunias suas dispensare, & similes eius loci vel dignitatis. Et si quis excedere iudici visus sit, ei interdicere bonis, vt prodigo potest. Interest au-

[b] in l. his qui in ea causa, l. 12. §. 1. de tuto. & cu. dat. ab his, &c. lib. 26. P. titul. 5.
[c] l. is cui bonis, de verb. oblig. in P.
[d] l. 1. de cura. furio. P.
[e] Cic. 2. Officio.
[f] Aristot. lib. 1. Magno. Moral. c. 24.
[g] vt in l. sciendum, l. 19. §. illud, de adil. in P.

tem reipub. iis interdici citò, & curatores dari, ne re sua malè vtantur [a]. Proinde huiusmodi prodigis primùm moribus, posteà lege 12. tab. & à prætore & aliis dehinc magistratibus, dati sunt curatores, licet maioribus 25. annis, primò agnati, & alij subinde [b]. Sed in primis bonis interdicitur per magistratum prodigo, ne possit de rebus suis contrahendo disponere [c], nec etiam vltima voluntate [d], post interdictionem: ante namque potest. Et prodigus etiam talis manifestè ante interdictionem, potest efficaciter bona sua alienare [e]. Docet id & formula, qua interdictio fiebat, quam refert his verbis Iulius Paulus [f]: *Moribus, inquit, per prætorem interdicitur bonis hoc modo: Quando bona tibi paterna habita, qua nequitia tua disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi, ea re commercio interdico.* Huius ordinis est persona, quæ luxuriosè viuit, cui vt meretrici, bonis interdici potest [g]. Et luxuriosè viuenti, id est, nimium splendidè & more nepotum perditorum: quia honestus modus sequendus est, non immoderata cuiusque luxuria [h]. Adolescens qui in luxuriam vel meretrices profundit pecunias, similis ei est, qui perdit [i]. Et Tiberius Cæsar Senatori cuidam luxuriosè viuenti, tutorem, quasi pupillus esset, dedit [k]. Solùm olim lege Lætoria curatores dabantur, vel propter lasciuiam, vel propter dementiam, ante M. Antonini Philosophi edictum, quo ad alios minores datio prorogata est [l]. Ex luxuriosa conflatur egestas rei familiaris: hinc nefaria consilia, vt ait de Catilina Florus [m], & Sallustius [n]. Plautus [o] facit luxuriam inopiæ matrem. Sic Claudianus [p],

> *Et luxus populator opum, cui semper adhærens,*
> *Infelix humili gressu comitatur egestas.*

Er proinde isti ex lege 12. tab. erant quoque sub potestate agnatorum, & patruûm: quod ex Horatio [q] quoque constat, dum ait,

> *Miserarum est, neque amori dare ludum,*
> *Neque dulci mala vino lauere, aut examinari metuentis patruæ verbera linguæ.*

Atque idem Persius exprimit [r],

> *-et nucibus facimus quæcunque relictis,*
> *Cùm sapimus patruos, tunc tunc ignoscite: nolo.*

Dat & pater efficaciter curatorem prodigo filio in testamento, & eius voluntatem sequi debet magistratus, vtique si filius prodigus habeat filios: aliter enim, nisi ex causa alia interdicit [s]. Negligenter rem suam curare, quãuis censoriæ notæ olim esset, obnoxiam tamen non habet bonorum interdictionem: nec qui negligens est, prodigus dici potest. Sicut in Sophocle Tragœdiarum scriptore iudicatum, quum liberatus fuit à filiorum controuersia, qui ei dari tutores seu curatores postulabant, quòd studiis vacãs, tem familiarem segniter curaret, vt ait Cicero [t]. Curator prodigi, si ante interdictionem is prodigus notorius fuisset, & contraxerit, potest post interdictionem aduersus illos contractus restitui in integrum, si iustam causam alleget, vt quia minor [v]. Finitur cura prodigorum ipso iure, si sanos mores receperint [x].

a Val. Max. lib. 3. c. 5. l. 2. de iis qui sunt sui vel al. iur. in P.
b l. 1. de cura. furio. §. furiosi quoque, de curator.
c l. is cui bonis, de verb. oblig. P. l. Iulianus, 10. de curat. furio. in P.
d §. præterea, quib. non est perm. fac. testa.
e glo. in d. l. is cui, & in l. 1. de cura. fur. & in l. furiosum, de reg. iur. Et hæc est communis opinio secũdum Iasonem, in d. l. is cui, col. 3. pro qua facit à cõtra. sensu, l. Iulianus, de curat. furio. in P. in l. si curatorem habẽs, in verb. cui à prætore interdictum sit, de in integ. restit. minor. sent. in c. veritatis, de du. & contu.
f Iul. Paul. libr. 3. recep. sent. titul 3.
g l. & mulieri, l. 15. de cura. furio. in P.
h l. ex damni infecti stipulatione, de dam. inf. P.
i l. si verò non remunerandi, l. 12. § si adolescens, mand. lib. 16. P. tit. 1.
k Dion Cassius, libr. 57.
l Iul. Capit. in vita Antonini.
m Flo. lib. 4. Epito capit. 1.
n Salust. de bell. Catil. in princ.
o Plau. in princ. Trinum.
p Claud. 1. in Rufinum.
q Hor. lib. 3. Carmi. ode 12.
r Pers. Saty. 1.
s l. si furioso, 16. de curat. furio. in P.
t Cice. de senectu.
v glo. in l. patri pro filio, de minor. in P. l. 1. & l. nec non, ex quib. cau. maio.
x l. 1. §. pen. de curat. furio. in P.

De curatore ventris. Cap. 7.

1. *Ventris curator, non tutor à magistratu datur.*
2. *Curator ventris & cum inquisitione, & sine ea datur.*
3. *Curatorum ventris & bonorum, cum curatoribus minorum, furiosorum, & prodigorum differentia.*

Cura

1 CVRATOR ventri datur mulieris, id est, eius nomine, qui in vtero matris est, qui alitur alimentis præbitis matri. Et vētri quidem ita tutor à magistratu dari non potest curator tamen potest [a]: quia persona eius qui in vtero est, satis sub tutela matris est, quia & pars viscerum eius & portio censetur [b]. At curator bonis necessarius est, vt conseruentur nascituro, qui, quòd pertinet ad suum commodum, pro nato habetur [c]. Interdúmque curator alius ventris est, ad alimenta videlicet præbenda matri,
2 quæ fert partum, & ita nutrit: & alius qui bona administrat [d]. Datur curator ventri, vel sine inquisitione, & tunc is non satisdat: aut cum inquisi-
3 tione, & satisdat [e]. Hermogenianus [f], inter bonorum ventrisq; curatorem, & inter curatorem furiosi, itémque prodigi, pupilliue, magnam esse dicit differentiam: quippe cùm istis, scilicet curatori furiosi, pupilli, & prodigi, plena est rerum administratio: duobus autem superioribus, bonorum & ventris, sola custodia, & rerum, quæ deteriores futuræ sunt, venditio committatur.

a l. ventri, l. 20. de tu. & curat. dat. ab. &c. in P. l. lib. 26. titul. 5.
b l. 1. § ex hoc rescripto, de ven. in pos. lib. 25. P. tit. 4. l. curator, de vent. in posse. mitt. in P.
c l. qui in vtero, de sta. homi. in P. l. 1. de ven. in poss. mitt. lib. 37. P. tit. 9.
d l. 1. § quoties, & seq. de ven. in poss. mitt. in P.
e l. bonorum ventris, l. 8. de cura. furio.
f Hermoge. in l. inter bonorum, l. 49. de admi. tuto. lib. 46. P. titu. 7.

De curatore bonorum. Cap. 8.

Lib. 42. P. tit. 8.

1 *Curator datur bonis viuentium & mortuorum, quando, & quare.*
2 *Curator bonis controuersis authore iudice, & consensu contendentium datur.*
3 *Curatores bonis captorum ab hostibus dati.*

1 QVANDO agitur de bonis conseruandis, vel distrahendis vel viuentium, vel mortuorum, sæpè curator datur [g]: viuentiū, veluti si debitor solùm vertat, & foro cesserit, creditores eligunt vnum, per quem bona distrahantur, vt portio illis quæ ex redacto fit, soluatur [h], vel vt bona locētur & admi-
2 nistrentur [i]. Videlicet approbante curatorem iudice, qui adiri debet à creditoribus, vt constituat ex eorum consensu, vel dissentiē-tibus illis ex arbitrio seu officio curatorem bonorum debitoris vnum vel plures [k]. Idipsum in bonis mortui, si hæres nolit, vel non possit adire hæreditatem, creditores petunt bonis dari curatorem [l]. Dabitur & quamuis non sint, vel si non vrgeant creditores, ad conseruanda bona, & ad petitura distrahenda [m]: veluti si domini capti ab hostibus, reuerti sperantur [n]: si ex Carboniano edicto bonorum possessio petita sit, & cautio non detur [o].
3 Et sic in similibus. Dantur curatores quoque captis & viuentibus apud hostes, spe postliminij, ne interim bona eorum fraudibus dissipentur [p].

g Nerat. l. cuius bonis, l. 9. de cura. furio. P.
h l. fin. de curat. bon. dan. libr. 42. P. titu. 8.
i Caius, l. in venditione, l. 9. § fin. de bon. auto. iud. possid. eod. lib. titu. 5.
k l. 2. de cura. bon. dan. l. Falcinius, l. 7. § Labeo quib. ex cau. in poss. eat. eod lib. titu. 4.
l l. 1. de curat. bon. dan
m l. si diu, l. 8. quib. ex cau. in poss. eat.
n l. 1. § pen. & fin. de munec. & honor. lib. 50. P. titu. 4. l. in possessionem. quib. ex cau. in posse. eat.
o d. l. sed si is, § fi. de munec. l. 1. § quoties, de Carbo. edic.
p l. cùm cognatos, l. 9. de capti. & postli. reuer. lib. 8. C. titul. 51.

De actoribus & adiutoribus tutorum, vel curatorum. Cap. 9.

Lib. 5. C. tit. 6.

1 *Tutoribus & curatoribus dantur adiutores per iudicem, pro nutu eorum tutorum vel curatorum.*

2 *Tutores & curatores cur in locum sui procuratorem pro rebus pupilli non possunt dare, sed actorem: nisi lite contestata.*
3 *Actor datus à tutore & curatore quid praestat in iudicio.*
4 *Actorum tutorum quando finiatur officium.*

SVPERIORIBVS personis curatorum & tutorum aliæ quandoque accedunt auxiliares, additæ à iudice petentibus tutoribus vel curatoribus, si illi sufficere non queant administrationi: nempe actores seu adiutores, ratione iudiciorum [a], & in locum procuratorum ad lites. Qui periculo tutorum & curatorum dantur, id est, vt ipsi teneantur pro illis, si malè & perperam administrauerint negotia commissa [b]. Explicat autem id Iurisc. Paulus, & cur actor potius, quàm procurator hîc dicatur in tutela litium curam habẽs. *Decreto*, inquit [c], *tutorum, periculo tutoris actor constitui solet, quotiescunque aut diffusa negotia sunt, aut dignitas, aut ætas, aut valetudo tutoris id postulat: Nempe si infans pupillus fari non possit, vt procuratorem facere non possit.* Et Diocletia. & Maximi. nec patri quidem tutori filij permittit procuratorem creare, sed actorem tantum [d]. Iure enim tutor quandiu abest, alium quàm tutorem constituere non potest [e]. Tutores enim aut curatores, domini rerum minorum non sunt, sed illarum agunt curam, & ideo procuratorem non possunt cõstituere pro illis in iudicio [f], sed actorem [g], ex causa [h]: nisi lite contestata ordinate velit procuratorem tutor, quia tunc factus est dominus litis [i]. Quanquam in negotiis gerendis procurator rectè alium procuratorem constituat [k]. Hic actor tamen, tanquam procurator satisdat de calumnia, vt legitimam personam standi in iudicio habens [l]. Finitur horum actorum officium, finito officio eius cui additi sunt, nempe tutoris vel curatoris [m]: vel finito negotio cui præfecti fuerunt.

a l. qua omnia, de procur. in P.
b vtrumque probatur in l. solet, l. 13. de tute. in P.
c l. Decreto, l. 25. de administ. & peri. tute. lib. 26. P. titul. 7.
d l. 1. de acto. à tuto. seu curat. dan. lib. 5. C. titu. 61.
e l. curatorem habenti, l. 10. qui da. tuto. vel curat. poss. libr. 5. C. titu. 34.
f l. 1. de procur. in P.
g l. neque, C. de procur. l. si actor, de appel. C.
h §. fin. de curato.
i d. l. neque.
k l. si procuratorem § si quis, mãd. in P.
l l. 2 §. 1. & §. fin autem, & §. 2. de iuram. cal. C. & ibi gl. & glo. a. in d. l. 1. de acto. à tuto. vel curat. dan. C.
m l. 1. quan. tut. vel curat. esse des. C.

De actionibus tutelæ & curæ, directis & vtilibus, ciuilibus & prætoriis. Caput. 10.

Lib. 27. P. tit. 3. Arbit. Tute. lib. 5. C. tit. 51.

1 *Tutelæ actio non nisi finita tutela proponitur, contra curatorem autem & actio proponitur pendente administratione.*
2 *Tutor vt ex quasi contractu obligatur, vnde actiones tutelæ.*
3 *Tutor conuenitur pro malè gestis, non gestis gerendis, pro dolo & culpa: tenetúrque res eius & proprias curare.*
4 *Actio in tutorem duplex, tutelæ, & de rationibus distrahendis: quæ & vtilis in curatorem.*
5 *Tutelæ actio directa, & contraria, & vtilis.*
Res pro quibus tutelæ actio vel curæ directa datur, eod. & nume. 7. 9. 10.
6 *Negotiorum gestorum actio quando in tutorem vel curatorem datur.*
8 *Tutor à tempore quo sciuit se datum, & si non administrauerit, tenetur de periculo tutelæ.*
9 *Tutor vel curator num teneantur pro vsuris pecuniarum otiosarum minorum.*
11 Tute

11 Tutorum vnus pro omnibus in solidum conueniri potest pro tutela.
Quando inter contutores habet locum exceptio diuisionis: & quando in solidum quilibet tenetur, eod.
12 Tutoribus & curatoribus competere beneficium ordinis, cessionis, diuisionis, & vtilis actionis: & beneficium ordinis quod, & quando illis datur.
13 Beneficium diuisionis tutelæ & curæ quale, & quando detur tutoribus & curatoribus.
14 Beneficium cessionis actionis datum contutori.
15 Vtilis actio quæ detur contutori in contutores.
16 Actio pro tutela, in eum qui se pro tutore vel pro curatore falsò gessit: & de contraria pro tutela.
17 Tutelæ actio durat 30. ann.
18 Tutelæ & curæ nomine in quantum, & quomodo agant hæredes minorum, & teneantur hæredes tutorum & curatorum, an de dolo, lata, leuíque culpa.
19 Infamia ex condemnatione tutelæ vel curæ non transit in hæredes tutorum vel curatorum, quomodo.
20 Iuratur in litem contra tutorem, non contra eius hæredem.
21 Perfidia tutorum & curatorum infamia, & alijs pœnis punita. Item 19.
22 Platonis lex de tutelis, & accusationibus tutorum.
23 Tutores honorarij & notitiæ causa dati, quando, & in quantum teneantur.
24 Actio directa de rationibus distrahendis quid, & contra quos datur.
25. 26 Actio tutelæ, & de rationibus non concurrunt.
26 Furti actione interdum contra tutores & curatores agitur.
27 Actio de rationibus distrahendis datur contra quoslibet tutores non contra hæredes eorum.
28.29 Actio alia in curatorem & tutorem ex stipulatu, rem pupilli saluam fore, & quando ex ea agatur, & contra quos.
29 Actio ex stipulatu, rem pupilli saluam fore, vtilis datur in pro tutore gerentem.
30 Beneficium diuisionis agenti minori contra tutores obyci nequit ab illis, inter illos quatenus locum habeat.
31 Actio subsidiaria quando ob tutelam vel curam competat contra magistratus, qui tutores & curatores dederunt.
In nominatores tutorum & curatorum actio quando competat, eod.
32 Magistratus collegæ, qui conueniri possunt nomine tutelæ vel curæ, diuisionis an habeant beneficium.
33 Magistratus, qui non tenentur in subsidium tutorum vel curatorum, quos dederunt.
34 Scriba, cui de facultatibus minorum commissa est inuentarij confectio, quando in subsidium tutorum & curatorum teneatur.
35 Ordo, qui nominauit magistratum, qui minoribus tenetur, non tenetur pro magistratu in ea causa tutelæ vel curæ.
36 Vtilis actio ex facto tutoris vel curatoris data minoribus, & in minores.
37 Actiones prætoria pro tutore, & in factum pro tutela & cura, in quos dantur minoribus.
38 Restitutio minorum & aliorum, in factum actione aduersum gesta à falsò tutore vel curatore.
39 Actio pro tutela, & pro tutore prætoria, in quo differant.

1 ACTIONES tutelæ & curæ ferè eadem tractatione concludi possunt, paucis exceptis, veluti quòd actio tutelæ non nisi deposita administratione proponi iure communi possit [a]: cum 2 curatore autem manente administratione, vt cum procuratore agi possit [b]. Tutores qui tutelæ iudicio tenentur, non propriè ex contractu obligati esse intelliguntur, sed ex quasi contra

a l. nisi finita, l. 4. & l. si tutor, 2. §. fin. & l. sed non d. tut. l. 10. de tute. & ratio distrah. in P.
b l. cum curatore, 27. de administr. tuto. in P.

contractu : cuius nomine mutuæ sunt actiones, & quæ pupillo in tutorem dantur directæ, & quæ tutori dantur in pupillum contrariæ [a]. De omnibus quæ tutor fecit, cùm facere non deberet: item de omnibus, quæ non 3 fecit, rationem reddet hoc iudicio, præstando dolum & culpam, & quantam in suis rebus diligentiã [b]. Lex Platonis etiã ea [c], *Tutor nõ minus orphanos, quàm si genuisset eos, diliget: neque res illorum peius, quàm suas gubernet. Imò etiam affectu animi magis.* Cicero tutelam & procurationem reipub. ita gerendam ait, ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non eorum quibus commissa est [d].

Actio in tutorem ei qui in potestate eius fuit, duplex datur: tutelæ vna, & 4 de rationibus distrahendis conturbatis alia [e]. Quarum exemplo alia in curatorem datur vtilis, extensione facta actionis quæ datur pupillo, ad minoris personam in curatorem: quod indicat conceptio tituli seu rubricæ, *de tutelæ & rationibus distrahendis*: & vtili, curationis causa, actione. Tutelæ actio dire- 5 cta, & cõtraria, & vtilis. Res pro quibus datur directa, sunt omissa geri, & malè gesta: vt officio tutoris incumbit rationes actus sui conficere: & pupillo reddere. Cæterùm si non facit, aut factas non exhibet, hoc nomine iudicio tutelæ tenebitur [f]. Item quicquid tutoris dolo, vel lata culpa, aut leui, seu curatoris, minores amiserint, vel cùm possent, non acquisierint, hoc in tutelæ, seu negotiorum gestorum vtile iudicium venire non est incerti iuris [g]. Negotiorum autem gestorum tunc actio datur, quando post depositam tute- 6 lam, vel finitam, administrauit tutor, vt ait Iulius Paulus [h]: vel si pro tutore, vel curatore cùm non esset, se gesserit [i]. Sed illa nõ est tutelæ propria actio, de qua nũc agimus. Rursum directa tutelæ datur in tutorem, vel curatorem, 7 qui pecunias pupilli, vel minoris in suos vsus conuerterunt, vt eas cum vsuris legitimis restituant [k]. Item si tutor cessauerit in officio, vel resciens si- 8 bi decretam tutelam, non administrauerit, tenetur. Ex quo enim innotuit tutori, se esse tutorem, scire debet periculum tutelæ ad se pertinere. Innotescere autem qualitercunq; sufficit, nec vtiq; eum testato conueniri oportet: Nam si citra testationem aliundè cognouerit, nulla dubitatio est, quin periculum ad eum debeat respicere [l]. Qui tamen semper præsumitur perpetuò ignorare, nisi contrarium probetur [m]: videlicet si intra tempora excusationibus deputata cas non proposuerit [n], legitimas nempe: quando quidem illegitimæ non liberant à periculo cessationis [o]. Quemadmodum cõtrà, si tutoris datio nulla fit, aut non teneat, periculum nullum est tutoris, si non administrauerit, quanquam sciuerit se datum [p]. Competit & tutelæ in 9 tutores actio, si malè contraxerint, id est, si prædia non idonea comparauerint per sordes, aut gratiam, aut per latam negligentiam [q]. vt soluant fructus ex rebus perceptos, vel qui bona fide percipi potuissent [r], de dolo, si repertorium non fecerint [s], etsi alio modo gesserint dolosè, de culpa, de negligẽtia, vt suprà monuimus [t]. Iuratúrque in litem aduersus dolosum [v], etsi soluendo non sit, extra ordinem coërcetur [x]. Cæterùm de casu fortuito non tenetur [y], vt si incursu latronum res perierit [z]: nisi seruaret non seruanda, quæ perierint casu ob culpam præcedentem [a]. Ad fœnus quoque pecunia- 10 rum pupilli tenebatur tutor anteà, illúdque ipse præstabat, si otiosas reliquisset: hodiè tamẽ, si reditus, vel fructus patrimonij minorum & pupillorum sufficiant pupillorum vsibus, non tenentur fœnerari: aut si non sufficiant, non tenentur mutuare, nisi quatenus sufficiat ad dispensationem adolescentis [b]. Cùm quia vsuræ vetitæ à Deo sunt [c], tum quòd sæpè accidit, vt pecuniæ fœnebres iusto Dei iudicio, & patrimonia fœneratorum, in nihilum recidant [d]. Quò fit, vt si mutuauerit tutor pecuniam pupilli, mutui subiaceat periculo [e]. Cùm autem is ad vsuras condemnabitur, arbitrium erit iudicis quales præstet [f]: vt si fit in dolo, maximas [g]. Datur autem actio pupillis & hæredibus eius, aduersus omnes contutores, & singulos quos eligere voluerint in solidum [h]. Habet tamen locum inter contutores con- 11 tuma

a § igitur, de oblig. quæ ex del. nasc.
b Vlp in l. 1. de tute. & ratio. distrah. lib. 27 P. tito. 3. l. à tutoribus, eo. quicquid, 2. ib. utr. C. § fin. vt qui obl. per hab ... in auth.
c Plato, 11. de legib.
d Cic. 1. Officio.
e l. 1. § in tutela, de tute. & ratio. distrah. P.
f l. 1. § officio, eod.
g l. quicquid, l. 7. arbi. tute. C.
h Iul. Paul. lib. 1. recept. sentent. titul. 4. c. 8. facit l. curatoris, de neg. gest. C.
i Idem Paul. eo. lib. & in cap. 8.
k l. 5. & l. cùm interdicta, C. arbit. tute. l. tutor, qui repertorium, l. 1. § si post depositionẽ, cum seq. §§. de admin. & peric. tuto.
l l. quidam decedẽs, 6. § fin. de administ. tuto. l. tuint, l. 21. & l. etsi scissea, C. eod. Extant hac de re constitut. regiæ & placita curiæ supremæ de quibus vide Papum, li. 15. Rhapso. aresto. dit. 3. arc. 4. & 5.
m l. hoc autem, l. 7. de administ. tut. 10 P.
n l. 1. eod. titul. in P.
o l. quanquam, de excusa. tutu. C. l. qui testamẽto, eo. in P. l. 2. si tut. appell. C.
p l. militiæ, & l. neq; q dat. tuto. poss. C.
q l. tutor qui repertorium, § cõpetit, de admi. tuto. in P.
r l. si sine hærede, § Modestinus, eod.
s l. tutores, 88. eod. d. l. tutor qui repertorium.
t facit l. 1. de peric. tuto. C.
v d. l. tutor qui repertorium.
x l. ob fœnus, l. 50. eod. de administ. tuto.
y l. 4. de peric. tuto. lib. 5. C. titul. 58. l. negotium, C. de nego. gest.
z l. si res pupillaris, l. 51. de administr. tuto. P.
a l. 3. de peric. tutu. C.
b 10 l. tutores, 28 & auth. nouissime, de administ. tuto. C. l. 3. de vsur. pupil.
c D. Luc. 6. Psal. 14.
d l. lex quæ tutores, de admi. tuto C.
e d. auth. nouissime & § quoniam, tito. vt ij qui perth oblig. se hab &c. in authen. col. 6.
f l. 4. § quantas, de administ. tuto. in P.
g l. tutor, 7. § pecuniæ, & l. non earsti mo, de admi. tuto. 10 P.
h l. si sine hærede, 33. § hæredibus, eod.

tumaciter non gerentes exceptio diuisionis [a]. Verumtamen hic opus est distinctione. Nam diuisa tutela vel cura, siue à præside, siue à testatoris voluntate, periculum tutelæ seu curæ non pertinet ad contutores contutorum malè gerentium, sed pro parte sua quilibet conuenitur: nisi per dolum ob culpam suspectos non remouerint, vel tardè suspectos arguerint, cùm illi non soluendo effecti sunt: vel si suspicionis causam agentes, pupilli iura prodiderunt [b]. In solidum porrò tenentur pro contutore, nulla diuisione à 12 testatore, vel iudice facta. Attamen illis competit vel beneficium ordinis, vel cessionis, vel diuisionis, vel vtilis actionis. Beneficium ordinis est, vt ordine alter post alterum conueniri possit, si tamen inter illos omnes gerentes aliqua facta sit administrationis diuisio: nam nulla diuisione facta inter ipsos, sine ordine quilibet eorum electione libera in solidum conueniri potest [c]. Quod obtinet diuisione etiam facta inter contutores eiusdem generis, purà si sint omnes testamentarij, vel legitimi, vel datiui. Cæterùm si sint diuersi generis, vt alij eorum qui administrauerint, sint datiui, alij testamentarij: prius conueniuntur pro propria administratione datiui, secundò qui pro iis se obligarunt, dehinc magistratus qui eos dederint, antequam perueniatur ad contutorem [d]. *Et licet*, inquiunt Dioclet. & Maximia. *Tutorum contentione mutuum periculum minimè finiatur, tamen eum qui administrauit, si soluendo sit, primo loco, eiúsque successores conueniendos esse non ambigitur* [e]. Posteà contutores, dummodo tempore depositæ tutelæ soluendo alij qui gesserunt non sint: alioquin eo tempore soluendo existentibus, contutores pro his non tenentur [f]. Quòd si ex diuersi generis contutoribus datis, quidam gesserint, alij non administrauerint, sed aliis mandauerint gerere: inter eos non est locus beneficio ordinis, quia omnes gessisse videntur [g]. Si autem quidam tutelam vel curam non gesserint, nec mandauerint gerere, sequendum est rescriptum Alexandri, cuius verba: *Qui se non immiscuerunt tutelæ vel curæ, ex persona eorum qui gesserunt & idonei sunt, non onerantur: si qua verò sint, quæ cùm geri debuerint, omissa sunt, lata culpæ ratio omnes æqualiter tenet* [h]. Et certum est, non solùm eos qui gesserunt, sed etiam qui gerere debuerunt, tutelæ nomine teneri etiam de his, quæ à contutoribus seruari non potuerunt: si modò cùm suspectos facere debuerunt, id officium omiserunt [i]. Extat & singularis cum distinctione Papiniani hac de re in hæc verba, sententia: *In eum qui tutelam gerere noluit, post cæteros qui gesserunt, actionem vtilem tutelæ dari placuit: quod tamen ex tutela non peruenit ad eos qui se negotijs miscuerunt, sed communi negligentia perijt, citra substitutionis ordinem æqualiter ad omniū periculū spectat* [k]. Verùm 51 beneficiū datur diuisionis, quando plures simul gesserunt tutelam, & omnes simul soluendo sunt: æquissimum enim erit tunc diuidi actionem inter eos pro portionibus virilibus exemplo fideiussorū. Si non omnes soluendo sunt, inter eos qui sunt soluendo diuiditur actio: sed prout quisque soluendo est, poterūt cōueniri [l]. Sic tutores & curatores omnes alicuius, siue simul omnes administrauerint, siue nō administrauerint, aut inter se diuiserint administrationē, cuiuscunque generis sint aut datiui, aut legitimi, aut testamētarij, licèt quilibet eorum teneatur in solidum, tamē beneficium diuisionis habēt, non ordinis, etiā si dolosè administrauerint [m]: videlicet si ex cōmuni dolo & culpa cōueniātur, cōtrà, si ex dolo speciali [n]. Plures itaque curatores vel tutores in ius vocati, simpliciter cōdemnari pro virilibus cēlentur partibus cōdemnati, licèt obligatio & petitio fiant in solidum [o]. Quinimo arbitrātur interpretes, pluribus cōdemnatis ratione tutelæ in solidum, posse eosdem opponere adhuc beneficiū diuisionis [p]. Et ita iudicatum notat Boërius [q]. Illi autē ex sententia plurium, quos refert, interpretū, verius videtur proponendam esse exceptionē diuisionis ab exordio litis, ante litis cōtestationē: quòd sit exceptio dilatoria [r]. Diuisa tamen semper videtur condemnatio eorum, qui in di-

T uersis

[a] l. si plures, 19. eod.

[b] l. 1. de diuid. tut. C.

[c] d. l. 2. de diuid. tut.

[d] l. Lucius, 47. § cùm in testamento, de admin. tutu.

[e] l. fin. C. de diuid. tute l. 2. si tut. nō gesse. l. cum interdictæ, a. nebst. tute. in P.

[f] L. 1. de diuid. tute. C.

[g] l. tres tutores, 56. § nō solùm, de administra. tuto. l. ita autem, § gessisse, eo l. 2. de fideiuss. tutu. in P.

[h] l. 2. si tut. vel cur. non gesse. lib. 5. C. titu. 55.

[i] l. 2. si tut. vel cura. non gesse. l. si quis tutus, § quia ita, de rit. nuptia. in P. l. si tibi pater, de vsu tute.

[k] l. tutores qui pust, l. 4. § in eum, de adm. tutu.

[l] l. 1. § nunc tractemus, de tute. & rat. distrah.

[m] l. si plures in a. de adm. tuto. P. Boer. decis. 59 num. 2. & 3. l. 1. & 2. si tut. vel cur. non gesse. C.

[n] d. l. 1. & 2. eod. Bar. in l. 1. de trans. C. & ibi gloss. & interp. alij l. 1. § plane, de tut. & ratio. distr. in P.

[o] vt in l. 1. si plu. vna sent. fuer. condem. & ibi not. Bald. & Alber. in l. ea quæ, fam. hercisc.

[p] Bart. Paul. Castr. Angel. in l. Paulus, de solut. in P.

[q] Boër. in d. decis. 59. num. 9.

[r] idem in proxi. citata decis. nume. 10. per Bald. Cinum q. 6. in l. exceptione, de except. & c.

uersis prouinciis administrant eiusdẽ tutelam & bona: nam tutor vnius prouinciæ non tenentur de facto alterius [a]. De beneficio cessionis, vnde & actio vtilis in cõtutores, Vlpianus sic respondit: *Si forte quis ex facto alterius tutoris condemnatus præstitit, vel ex cõmuni gestu, nec ei mandatæ sunt actiones, videlicet si à pupillo vel minore non fuerit cessa actio: Constitutum est à D. Pio, & ab imperatore nostro,* 15 *& ab eius patre vtilem actionem tutori aduersus contutorem dandam* [b]. Datur etiam 16 protutelæ actio in eum, qui se pro tutore gessit, vel pro curatore, cùm tamen verè non esset tutor vel curator: atque ea exerceri potest ante tempus pubertatis [c]. Tenetur autẽ ad id quod tutor obstringitur, & pari modo ei contrariũ iudicium protutelæ datur [d]. Tutelæ actio tam hæredibus pupilli [e], quàm etiã 17 cõtra hæredes tutoris cõpetit [f], vsq; ad triginta annos [g]. Verùtamen nõ eo- 18 dem modo hæredes tutorũ vel curatorum, quo ipsi tutores vel curatores tenentur [h], neq; priuilegia minorum in successores transeunt [i]. Itaq; hæredes tutorũ vel curatorũ tenentur eo nomine rationem reddere de eo, quod tutor vel curator administrare debuit, nec administrauit: cõuentis primùm illis, vt diximus, qui administrauerint [k]. Item de eo quod defunctus à se, vel ab aliis nõ exigit [l]: vtili videlicet actione [m]. Quia tamẽ finitur tutela morte tutoris [n], hæres eius ex sua persona, non tenetur de periculo cõtutoris, si idoneus defunctus erat tempore mortis [o]. Sed neque tutores tutorum vel curatorũ, ob negligentiã, quæ non latæ culpæ comparari possit, cõdemnari oportet: si non contra tutorem lis inchoata est, neque ex damno pupilli lucrum captatum aut gratiæ præstitum sit [p]. Ex dolo tutoris vel curatoris hæres tenetur, alioquin & de lata culpa, non de leui ex persona defuncti [q]: quamuis ex sua persona de leui teneatur [r]. Quòd pertinet tamen ad infamiæ iudicium, 19 differunt defunctus & hæres: si quidem tutor aut curator de dolo proprio suo nomine, iudicio vel actione directa conuentus, damnatus infamis est: hæres autem, qui de dolo defuncti nomine damnatur, minimè. Quia de perfidia alterius agitur [s], & hæres tantùm in æs alienum, non in tutelam succedat [t]. Quare contra tutorem dolosè versatum in litem iuratur [v], non 20 autem contra hæredem, nisi & ipse in tutela, mortuo tutore, vel curatoris hæres in cura, defuncto curatore dolosè versetur: quia tunc ex proprio dolo quilibet tenetur, quamuis à negligentia leuis culpæ immunis sit [x]. Quædam enim sunt quæ hæres tutoris, quamuis tutor non sit, tenetur cœpta à defuncto implere & explicare, si is hæres legitimæ & idoneæ ætatis sit, in quibus ipse dolum committere potest [y]. Et Cicero [z]: *Si qua sint*, inquit, 21 *priuata iudicia summæ existimationis, & penè dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, & societatis. Atque enim perfidiosum & nefarium est fidem frangere, quæ continet vitam, & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit, & socium fallere, qui se in negotio coniunxit.* Platonis de tutoribus lex etiam hæc: *Si tutor negligere* 22 *aut malitiosè agere propinquis, aut cæterorum ciuium alicui videbitur, in iudicium adductus quadruplum damni restituat cuius pars altera puero, accusatori altera deferatur. Postquam verò ad pubertatem orphanus venit, si malè secum egisse tutorem duxerit, ad quinquennium vsque ab exacta tutela, in tutorem sibi agere liceat. Et si tutor quispiam condemnabitur, quid pati dariue debeat, & iudicibus decernatur* [a]. Quæ per omnia in hæredibus tutorum locum habere non possunt, maximè in hæredibus eius, qui non iure tutor vel curator datus, administrationi se non immiscuit, qui nec dolum, nec culpam præstare debent [b]. Datur & actio 23 tutelæ in tutores, quos vulgò dicimus honorarios, qui nihil administrant videlicet excussis prius facultatibus eorum qui gesserint. Imputatur namque illis, cur cùm alios gerentes malè gerere viderent, non fecerint suspectos [c]. Tutor autem notitiæ causa datus, perinde ac reliqui tutores, in omnibus administrationis & accessionis iure conueniri potest [d]. Alia actio 24 quæ contra tutores competit directa, est de rationibus tutelæ distrahendis, hoc est, vt ego interpretor, de controuersiis illarum rerum, quæ per tutorem

subtra

a l. 2. de peric. tuto. lib. 5. C. titu. 39.
b l. 1 §. nunc tractemus, vers. & si forte, de tute. & ratio. distrah. in P. l. ex facto, de nego. gest. in P. l. cùm interdictæ, l. 6. arbit. tute. C.
c l. 1. de eo qui pro tute. nego. gessit lib. 5. C. titu. 45. & l. 1. eod. lib. 27. P. tit. 5.
d l pen. & fin. eod. in P.
e l. tutelæ actio, 12. arbit. tute. C.
f d. l. tutelæ, & l. tutor qui repertoriũ, l. 8. de administ. tuto. 10 P. l. si tutoris, 61. eod.
g l. tutores tutelæ, l. 8. arbit. tute C.
h l. 1. de hæred. tuto. C. lib. 5. titu. 54.
i l. ex pluribus, l. 41. de administ. tuto. in P.
k l. 1 & fin. de hæredib. tuto. C. l. tutelæ, C. arbit. tute.
l l. 9. d. titu. de hæred tut.
m d. l 3. & l non quasi, § 1. rem pup. sal. fo in P.
n § simili modo, qb. mod. tut finit. libr. 9. Instit. titu. 22.
o l. tutores, l. 40. § cutoribus, de admi nist. tuto. in P.
p l. 1. de hæred. tuto. C. l. 1 ex delict. def. in quan. hæs. tenea. C.
q l. curatoris, l. 17. de nego. gest. C. l. alio, C. de in lit. iur. l. ex depositi, l. 33. & l. ea contractibus, de actio. in P. l. in hæredes, de magist. conuen. C. l. non similiter, l 4. eod. P. l. fin. & 4. de fideiuss. tuto. in P.
r l. 3. §. pen. de neg. gest. P. l. cùm ostendimus, l. 4 § 1. de fideiusso. & na. tuto. lib. 27. P. titu. 7.
s l 1. & l. furti, 6. §. pactus, & §. pen. & fin. de his qui not. infa P.
t d. l. furti, § pen.
v l. tutor qui repertorium, l. 8. de admini. tuto.
x d. l. 4. §. 1. de fideiusso. & hæred. tuto. in P.
y l. 1. de fideiuss. tuto. P. l. si tutor post, de tute & rat. distrah. in P.
z Cic. pro Q. Roscio.
a Plato, libr. 11. de legib.
b l. hæres eius, l. 1. de fideiusso. & nomi nat. tuto. in P.
c l. 3. §. si parens, de admi. tut. P § sed si si nulli, ouuel. 113.
d l. quæro, 32. § 1. de testa. tute. lib. 26. P. titu. 2. l. 1. de peric. tuto. lib. 5. C. titul. 18.

subtrahũtur à rationibus redditis, & intercipiuntur: vel interciperentur, nisi
25 peterentur à pupillis vel minoribus tanquam ablata. *Actione*, inquit Paulus, *de rationibus distrahendis nemo tenetur, nisi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupilli abstulerit: quod si furandi animo fecit, etiam furti tenetur, & vtraque actione obligatur, neque altera alteram tollit* [a]. Et condictio quoque furtiua competit,
26 per quam rem pupillus consequitur. Actio hæc est in duplum, in qua tamen simplum tantùm pœna [b]. Vlpianus autem sic explicat. *In tutela ex vna obligatione duas actiones esse constat, & ideo siue tutela fuerit actum, de rationibus distrahendis agi non potest: siue contrà, tutela actio, quoad speciem istam, perempta est. Hunc tutorem tamen, qui intercepit pecuniam pupillarem, & furti teneri, Papinianus ait* [c]. Videlicet si animo furandi intercipiat. Nam, vt Tryphonius ait, sine animo furandi interceptio rerum pupilli in duplum punitur per legem 12. tab. non tam propter furtum, quantùm propter perfidiam: quod perfidè
27 tutor se gessit [d]. De rationibus distrahendis actione non solùm ij tutores tenentur, qui legitimi fuerunt, sed omnes qui iure tutores sunt, & gerunt tutelam [e]. Estque perpetua, quæ minoribus & successoribus eorum datur: veruntamen in hæredem, cæterósque successores non dabitur, quia pœnalis
28 est [f]. Alia actio in tutorem est, ex stipulatu rem pupilli saluam fore, cùm pupillo rem saluam fore satisdatum est. Agi autem ea tunc potest, cùm & tutelæ agi potest [g]. Datúrque finita tutela, & ex quibus causis actione tutelæ agi potest, ex iisdem agitur ex hac stipulatione: & contrà, ex quibus non potest agi ex illa, nec quoque ex hac [h]. Tenetur ob hanc cautionem, non solùm verus tutor qui administrauit, sed etiam qui pro tutore gerit, & fide-
29 iussores eorum. Is tamen qui non gessit, quia nec actione tutelæ tenetur, hac actione non conuenitur, sed vtili actione: quia suo periculo cessauit [i]. Et hæc eadem quæ de tutoribus ex hac satisdatione diximus, vera in curatoribus cuiuscunque speciei erunt, siue puberibus, siue impuberibus, siue furiosis, siue prodigis, vel quibusdam aliis, vt fieri assolet, dati fuerint [k].
30 Nomine quoque tutorum & curatorum qui satisdederint rem minoris vel pupilli saluam fore, fideiussores conueniri possunt, & quilibet eorum in solidum: ita tamen, vt huic qui conuenitur cedantur aduersus confideiussores actiones. Neque conuenti à pupillo diuisionis beneficium obiicere possunt:
31 conuenti autem ab aliis possunt [l]. Subinde alia actio subsidiaria directa minoribus ratione tutelæ, vel vtilis ratione curæ malè administratæ datur, in magistratus qui eos dederint. *In magistratus municipales*, inquiunt Imperatores Dioclet. & Maximia. *Tutorum nominatores, si administrationis finito tempore soluendo non fuerint, nec ex cautione fideiussionis solidum exigi possit: pupillis quondam in subsidium, indemnitatis nomine actionem vtilem competere, ex senatusconsulto, quod authore Traiano parente nostro factum est, constitutum* [m]. Conuenitur itaque magistratus, vt nominator tutoris vel curatoris minus idonei, postquam bona nominati, & fideiussorum eius, nec non collegarum, ad quos periculum administrationis spectat, excussa fuerint, nec per ea indemnitati minoris satisfactum est [n]. Tenentúrque pupillo ad ea, ad quæ tutores conueniri possunt [o], si idoneam cautionem à tutoribus vel curatoribus non exegerunt, rem eorum saluam fore: nam omittendo eam cautionem, seipsos fideiussores pro ipsis dedisse videntur, qua ratione & eius hæres tenetur. Si verò cautionem exegerit, tunc temporis cùm cautum est, idoneam, etsi posteà defecerit esse idonea, tutus est, & hæres eius ab hac actione [p]. Similiter & hac actione non conuenitur, si duos tutores dans non exacta cautione, quorum vnus sufficiens, alius minus idoneus sit, & qui idoneus est, in solidum fuerit pupillo condemnatus, & satisfecerit. Non enim potest tutor condemnatus, pro contutore non idoneo conuenire magistratum, eo prætextu, quòd à contutore non exegerit cautionem, nisi inscio illo tutore contutor non idoneus datus sit sine cautione: tunc

a l. 2. de tut. & ratio. distra. in P. l. 1. §. in tutela, eod.
b d. l. 2. § pen. & fin. & l. 1. § considerandum, eod. titu.
c d §. in tutela, l. 2. de tutel. & ratio. distrah. P.
d l. tres tutores, 56. de administ. tuto. P.
e l. 1. § de rationibus de tute. & ratio. distrah.
f d. l. 1. §. pen. eod.
g l. 1. & 4. rem pupi. sal. fore, lib. 46. P. titul 6.
h l. cùm pupillus, l. 9 & l. non quasi, l. 4. § hanc stipulationem, & § generaliter, rem pupil. sal. fo.
i d. l. non quasi, § 1.
k d. l. nõ quasi, §. pen. & fin.
l l. fin. rem pup. sal. fo. P.
m l. In magistratus, l. 5. de magistrat. conuen. lib. 5. C. titul. 75.
n l. aduersus, l. 4. eo & l. 1. eod. C.
o l. fin eod. P. lib. 27. titu. 8.
p l. quod ad hæredẽ, l. 6. & l. 1. §. si magistratus, eod. P.

enim ex æquitate illi in magistratum datur actio [a]. In condemnatione porrò magistratuum tutelæ vel curæ nomine, duo distinguenda sunt [b]: num tutores vel curatores dando, nullam ab illis omnino cautionem exegerint, an verò aliquam exegerint, sed non idoneam. Rursum, si omnino non exegerint, an tempore finitæ tutelæ vel curæ fuerint idonei & soluendo, an non sint, nam: quo casu tunc idonei inueniuntur, etsi posteà destituantur facultatibus, extra periculum sunt, & hæredes eius: sin minus, contrà [c]. Ita si minus idoneam, vel nullam adiecerint ipsi, & similiter tenentur hæredes magistratuum. Nam magistratus in omne periculum succedit, & hæres ipsius dolo proximo culpæ succedaneus est [d], id est, de dolo & lata culpa defuncti tenetur, non de leui [e]. Cæterùm ipsi magistratus, si plures sint qui eiusdem actionis rei 32 sint, qui dederint siue inquisitione vel satisdatione tutores vel curatores si vterque soluendo sit, possunt petere beneficium diuisionis [f]. Quæ 33 intelligenda sunt de magistratibus, qui tutores vel curatores dant, & solent, vel debent exigere cautionem: non autem de illis, qui dant quidem, sed qui non solent exigere, vt præfectus vrbis, prætor, præses prouinciæ, & similes [g]. Verumtamen ij magistratus, quibus prætor, præfectus & similes mandant exigere cautionem à tutoribus & curatoribus quos ipsi dant, si non exegerint, tenentur: non etiam quibus mandatum, vt de facultatibus eorum inquirerent & renunciarent, nam isti non æquè ac magistratus qui dant tutores & curatores, simúlque qui exigere debent cautiones puniuntur [h]. Agitur etiam contra scribam, cui mandauerat 34 prætor inquireret de substantia minoris, vt pro facultatum modulo tutor vel curator eligeretur: si dolo aut negligentia sua veram substantiæ taxationem passus est occultari [i]. At contra ordinem qui magistratum, qui ex tutoris 35 vel curatoris datione tenetur, elegerit, vel nominauerit, non datur actio post eum magistratum subsidiaria: nam illi tantùm promittunt rempub. non pupillorum rem saluam fore, nisi expresè qui nominarunt & illud promiserint [k]. Alia etiam datur vtilis actio ex facto tutoris vel cura- 36 toris minori, ex iis quæ contraxerunt illi nomine eius; vt contrà, ex contractu eorum in minorem agitur [l]. Nisi illi vel in suam personam nouarint, vel dolo malo contraxerint: cùm dolus tutorum vel curatorum minori non noceat [m]. Duæ actiones sunt prætoriæ, quæ dantur in tutorem pupillo: vna 37 quæ pro tutore est, quæ in eum dirigitur, qui cùm tutor non esset, tamen se pro tutore gessit [n]. Alia quæ in factum est, contra falsum tutorem, si cùm tutor non esset, in aliquam captionem adolescentem induxisset [o]. Restitui- 38 tur & minor aduersus negotium gestum ab illo, nec non cæteri actione in factum, si modo ignorarint eum esse falsum tutorem [p]. Sunt & quædam personæ, quibus & scientia restitutioni non officit [q]. Propter dolum malum 39 autem hæc actio prætoria diuersa à protutela inducta est. Quòd in actione pro tutela crediderit se quis tutorem esse; at in hac prætoria sciens se non tutorem, dolo malo se talem finxerit, & gesserit, & proinde quanti ea res erit quam gessit, in tantam pecuniam condemnatur [r]. Datur & in eum, cuius dolo factum est, vt falsus tutor authoritatem suam nomine pupilli interponeret [s]. Dantur & in factum istæ actiones hæredibus & successoribus, non autem in hæredes, neque in falsum tutorem post annum: quoniam & factum puniunt, & in dolum concipiuntur, & aduersus eas personas, quæ alieno iuri subiectæ sunt, noxales fiunt [t].

a l. proponebatur, 2. iunct. l. 3. vt magist. conuen. in P. d. l. in magistratus, eod. C. l. Lucius §. penult. de administ. tuto. in P.

b §. subsidiaria, de satisd. tuto. libr. 1. Instit. titu. 24.

c l. Aemilius Dexter, l. 54. de administ. tuto. in P.

d Vlp. in l. non similiter, l. 4. de magist. conuen. in P. l. 1. de tuto. vel cur. illustr. perso. libr. 5. C. titu. 33.

e l. quod ad hæredē, 6. d. tit. de magist. conue. in P. l. 2. C. eod.

f l. 3. eod. C.

g §. fi. de susp. tutor. ap Iustin. l. 3. §. neque prior, de mag. conuen. in P.

h l. 1. §. si præses prouinciæ, eod. in P.

i l. 3. eod. C.

k l. 1. in princ. eod. in P.

l l. 1. 2. 3. 4. 5. quan. ex fac. tuto. min. conuen. poss. lib. 5. C. titul. 39. l. tutor, 6. eod. titul. lib. 26. P. titu. 9.

m l. 1. 3. 4. eod. in P.

n in titu. de eo qui pro tuto. neg. gess. in P. & C.

o l. fin. quod fal. tuto. autho. gest. esse dic. lib. 27. P. titul. 6. & l. falsus tutor, l. 12. eod.

p in l. 1. § fin. eod.

q l. 2. 3. 4. 5. eod.

r l. nouissimè, 7. eo.

s d. l. nouissimè, in princ. & § fin.

t l. huius actionis, l. 9. §. has actiones, eod.

DE

De contrariis actionibus tutelæ & curæ. Caput II.

Lib. 27. P. tit. 4. Lib. 5. C. tit. 58.

1. *Finito officio tutelæ datur contraria actio in minorem tutori. Et quid illa contraria actio.*
2. *Contraria pro tutore, & cura contraria, pendente administratione datur.*
3. *Res & causa, ob quas datur actio contraria tutelæ.*
4. *Tutor & curator quos sumptus repetant in minores factos.*
5. *Contraria actio tutelæ vel curæ quibus, & contra quos datur.*

1 PRAETER iuris communis ordinem, ob euidentem æquitatem & summam pupillorum, & minorum vtilitatē receptum est authoritate prætoris, vt qui non possunt in ea ætate aliis efficaciter & ciuiliter sine tutoris & curatoris authoritate obligari [a] nihilominus obligentur tutoribus & curatoribus, qui negotia illorum & personas tractant & gubernant, vt illi promptiores essent in exequendo officio, securi de repetitione eorum quæ vtiliter impendissent [b]. Ergo finito officio tutelæ, non quādiu durat, dabitur cōtraria in minorē actio tutori [c]. Videtur enim exceptio esse actionis directæ tutelæ, saltem tutelam, vt directa cōsiderat, & ad eius actionem aliquomodo refertur, & ideo contraria dicitur [d]. Tutelæ autem actio, vt diximus, non nisi finita tutela, pupillo seu minori non conceditur [e]. Verumtamen & placuit hanc actionem contrariam dari, etsi directa non agatur: non enim semper pupillus agere vult, vel quia nihil ei debetur, vel plus in eum impensum est, 2 quàm ei abest [f], vel de rationibus distrahendis agit [g]. Contraria tamen eius qui pro tutore gessit, vel qui curam administrauit, etiam pendente gestione, & antequam finita dicatur, competere potest: quia & statim vbi obnoxij sunt protutor, & curator directa conueniri possunt [h], excepto adultorum 3 curatore [i]. Res ergo ob quas datur actio contraria, tutelæ sunt, si aliquid impenderit tutor in rem pupilli, vt repetat, vel compenset [k], si pro eo fuerit obligatus vt liberetur [l]: aut rem suam creditoribus eius obligauerit [m] si pro 4 pupillo soluat. Sumptus porrò quos repetit, bona fide fieri debent [n]. Et quos expediat pupillo ita fieri, quamuis plus in pupillum impenderit, quàm sit in eius facultatibus: alioquin enim si non expediat, dicendum est pupillum absolui debere. Non enim in hoc administrantur tutelæ, vt mergantur pupilli [o]. Quamobrem iudex qui de contrario iudicio cognoscit, vtilitatē pupilli spectabit, & an tutor ex officio sumptus fecerit [p]. Potest & agere, vt pupillus illi mandet actiones aduersus contutores [q], vt salarium sibi soluat, 5 si debitum, vel si contutori debitum soluerit [r]. Hæc actio contraria non solùm tutori, verùm etiam ei qui pro tutore negotia gessit, competere debet [s], & vtilis curatori pupilli, furiosi, prodigi, videlicet contrarium iudicium negotiorum gestorum: item & curatori ventris [t]. Et hæredibus eorum, & in hæredes pupillorum per 30. annorum spatium [u], datur, & fideiussoribus tutorum [v].

a l. contra iuris, de pact. P. l. obligari, de autho tuto. in P. § 1. eod. ep. Iustinia. l. Iulianus §. si quis à pupillo, de actio. emp. cum similib.

b l. 1. de contr. & vtil. act. tut. lib. 27. P. titul. 4.

c l. 1. § finito, eod. in P.

d d. l. 1. § fin.

e l. nisi, l. 4. de tutel. & ratio. distrah. cū similib.

f l. 1. § fin. de cont. & vti. actio. tute. in P.

g l. 2. eod. titu.

h d. l. 1. § sed si pro tutore, de cont. act. tute. d. l. nisi §. fin. de tutel. & ratio. distrah.

i l. 2. & l. rationes, l. 14. de admini. tutu. C. ratio ponitur in glo. d. §. fi. l. nisi, in ver. dum negotia.

k § tutores, de oblig. quæ ex quas. contr. nasc. l. 1. § præterea, & l. 3. §. iudicio, l. 4. de in lit. dan. tuto. libr. 5. C. titu. 44.

l d. § tutores, & l. 3. § contrarium, & l. fin. de contr. act. tute. in P.

m d. § tutores.

n l. 3 §. iudicio, de contr. act. tute. in P. l. à tutoribus, l. 14. §. fin. de admini. tutu.

o l. pen. de cont. act. tute.

p l. 3. eod. in P.

q l. 1. & 2. de contr. iud. tute. lib. 5. C. titul. 18.

r d. l. à tutoribus, 14. § fin. de administ. tuto.

s l. 1. §. hæc actio, de contr. & vti. actin. in P.

t l. pen. eod. in P. & l. 3. § fin. eod. titul. C.

u [illegible]

v l. si cum fideiussoribus, l. 5. de fideiusso. tuto. in P.

De alijs curatoribus publicis in summa. Caput. 12.

1 Curatores operum publicorum reficiendorum qui.
2 Curatores rerum Cæsaris qui.
3 Curatores ciuitatis Romæ, rectores ciuium, viarum, riparum, vicorum.
4 Curator angariarum.
5 Curator Calendarij reipub.
6 Curator operum publicorum.
7 Curator murorum reficiendorum munus Atheniensibus excellentius.
8 Curatores emendarum specierum vini, olei, & similium. σιτῶναι, ἐλαιωπῶλαι *&c. eod.*
9 Curatores portarum.
10 Curatores reip. qui, & inquantum teneantur.
11 Curatores reipub. quando pro collegis teneantur.

PRAETER tutelarum & curarum prædictarũ curatores, alios sese offerre non dubium est: quales ij, quibus demandabatur in republica cura habẽdi sarta tecta opera publica, & refectionis procuratio [a]. Et qui curam habebant rerum Cæsaris, procuratores & curatores dicebantur [b]. Curatores ciuitatis triplices, alius generalis vel rector: alius ciuium Romanorum, qui ibi habitabant: alij vicorum, riparum, ac viarum [c]. Curator ad cogendas angarias dari dicitur [d]. Meminit & Papinianus curatoris Calendarij reipublicæ [e], videlicet qui curam gereret libri, quo nomina & debita continebantur: vel qui secundum Calendarium, & inibi descripta nomina, vel exigeret, vel solueret debita [f]. De curatoribus operum publicorum struendorum passim se offerent exempla in titulo de operibus publicis [g], & alibi. Et Aeschines [h], nullum maius munus curatore murorum reficiendorum, apud Athenienses, nec amplius fuisse dixit. Qui habebant etiam curam emendi frumenti vel olei, curatores quoque harum specierum dicti & creati, quos Græci σιτώνας καὶ ἐλαιωπώλας [i]. Refert & Aristoteles [k], ἀναγκαίας ἀρχὰς συντεταγμένας πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, necessarias functiones ad res bellicas expediendas cùm vsus veniret. δεῖ γὰρ ἐν εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ, inquit, πυλῶν τε καὶ τειχῶν φυλακῆς ὁμοίως ἐπιμελητὰς εἶναι, καὶ ἐξετάσεως καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν, id est, *opus & bello & pace, portarum & mœnium curatores esse, & recensionis ciuium descriptionisque in classes.* Curatores reipub. sæpè in iure occurrunt, qui publica, seu ciuitatis negotia & res tractant. Ab iis & fides, & diligentia exigitur: nam si negligenter in distrahendis bonis se gesserint, in simplum tenentur: si fraudem autem admiserint, in duplum: nec tamen ad eorum hæredes pœna descendit [l]. Tenentur ad vsuras pecuniarum, quæ apud eos remanserunt. Tenentur de periculo operum, & hæredes eorum, tenentur agros reipub. retrahere à possessoribus licet bonæ fidei, cùm possint ad auctores recurrere. Nec pro se tantùm quilibet tenetur, sed etiam nomine collegarum, si interuenire & prohibere eos oportuerit: item si deteriora nomina facta sint tempore curationis [m]. Nam & collegarum communi periculo pecunia, etsi inter illos diuisa, datur [n]. Prior tamen exemplo tutorum, conueniendus est qui gessit [o]. Non tamen pro gestione superiorum & antecessorum, curatores successores tenentur, sed singuli pro gestis à se [p].

a l. si in aliquam celebrem ciuitatem, de off. procons. ff. l. 2. §. 1. de oper. publ. in ff.
b l. fi. de off. procur. Cæs. 10 ff.
c de omnib. Volph. Laz. us. lib. 3. comment. reip. Roma. c. 13. Cassiod. lib. 7. Variar. de primis.
d l. 1. quemad. ciuil. munc. indicuo. lib. 10. C.
e Pap. l. fin. §. item rescripserunt à curatore, de administr. rer. ad ciuit. pert.
f Secundum Afric. in l. qui filium, 62. de leg. 3.
g in l. 1. & 2. de oper. pub. lib. 10. ff. titu. 20 & alibi.
h Aeschi. cõtra Ctesiphonem
i l. fin. de muner. & honor. in ff.
k Aristot. 6. politico.
l Papin. l. Imperatores, l. 10. §. Imperatores, de administ. rer. ad ciuit. pert. lic. 50. ff. titul. 8.
m hæc omnia in l. fin. eod.
n l. 3. eod. tit. de administ. rerum.
o l. 4. eod.
p d. l. 4. §. 1.

DE

DE SERVIS, ET LIBERIS, IVREQVE DOMINORVM.

LIBER XIIII.

De liberis & seruis in vniuersum. Caput 1.

1 Personarum diuisio in liberos & seruos.
2 Aequalis omnium hominum, vnáque naturâ conditio.
3 Iure gentium seruitute inducta, distingui cœperunt appellationes hominum.
4 Libertas quid.
5 Facultas agendi aliud, quàm actus.
6 Libertas per seruitutem non tollitur, sed impeditur eius actus.
7 Seruitus ex diametro aduersa libertati.
8 Libertas & seruitus corporis, animæ, & vtriusque est. Aut natura, aut hominũ constitutione, & qui serui, aut liberi natura.
9 Lege vel constitutione qui liberi, vel serui.
10 Cato Vticensis ne seruiret, se occidit.
10.11.19. Gratius libertate nihil, nec miserabilius seruitute item.
12 Domini olim dicti omnes patresfa. & serui familiares, quare. Dominica potestas visa tyrannica, eod.
13 Domini appellationem recusauit Octauius, & Tyberius.
14 Domitianus odiosus, quòd voluerit se dominum & Deum appellari.
15 Domini nomen proprium est soli Deo, quare.
16 Domini Imperatores dicti, & res dominicæ quæ.
17 Dominis olim libera in seruos vitæ & necis potestas.
18 Seruos Vidius Pollio edendos murenis obiecit.
19 Seruos non habuerunt Indi, Essæi, Phocenses, Locri.
20 Serui Christiani Iudæis, vel hæreticis, & paganis esse non possunt.
21 Biturigibus non erant serui.
22 Tholosam serui ingressi, liberi statim fiunt.
23 Serui nulli temporibus Saturni.
24 Seruitus est vltimus gradus vtilitatis humanæ.
25 Seruus seruorum Gregorius 9. Sum. Pont. se appellauit, & Iustinianus seruum. Seruus dimidius homo, eod.

1 SVMMA personarum diuisio dicta est, vt alij sint liberi, alij serui. Liberi à libertate, serui à seruitute dicti [a]. Ab initio quidem generis humani 2 vna fuit qualitas & status [b], à quo posteà discessum, facta & minutio capitis [c]. Aequalis hominum prima conditio, & vno nomine homines naturali iure vocabantur [d]. Et vt Seneca ait [e], neminem natura fecit liberum aut seruum, sed fortuna hæc nomina imposuit. Et D. Paulus, nec liberum, nec seruum apud Deum esse scribit [f]. 3 Iure gentium autem seruitute inducta, tres appellationes distinxerunt homines,

a §. 1. de iur. perso. ap. Iustin. l. 3. de stat hom. libe. 2. P.
b l. quod attinet, de regul. iur.
c §. 1. de cap. diminut.
d l. manumissiones, de iusti. & iur. in P. l. hominis, l. 185. de verbo. signifi.
e Senec. libr. 6. Declam.
f ad Galat. 3.

mines, vt alij liberi, alij serui, alij libertini dicantur [a]. Libertas est, natura- [4] lis facultas eius quod cuique facere libet, nisi quid vi aut iure prohibetur [b]. Naturalis facultas dicitur innata potestas agendi, vel viuendi, vt, velis [c]: facultas quæ ortum cuiusque comitatur, δύναμις, ἐξουσία, & vt facultas dicitur apud Galenum [d], causa quædam effectrix, vel per quam facimus, vel vt possimus facere datum est. Aliud enim est facultas agendi, aliud actus qui [5] ex illa facultate sequitur: vt & aliud ab iis instrumentum, per quod facultas operatur. Habet namque omnis facultas instrumentum accommodatum, per quod deterius, & melius idem efficiat [e]. Neque facultas importat necessitatem, vt quod in facultate faciendi est, necessariò fiat: sed vt fieri posset, habet [f]. Neque quod in facultate fieri potest, eodem modo fit, cùm & robur & imbecillitas in facultate consideretur [g]. Et proinde quamuis liber- [6] tas, sit naturalis facultas agendi quæ velis, tamen extrinsecus vel intrinsecus actus potest impediri. Extrinsecus vi, ob quam libertas ne faciat impeditur, ea tamen facultate nihilominus existente in homine: non enim ideò tollitur aut definit esse, quòd non possit operari. Vt non ideò minus hostis homo est, quòd ab hoste vincatur, & subiiciatur vi: vis quippe maioris est rei impetus, cui resisti non potest [h], & aduersus quam parùm valet custodia [i]. Atq; Aristoteles [k] intrinsecus per vim ea fieri dicit, quæ per cupiditatem fiunt. Atque vtroque modo prohibetur facultas libertatis, ne agat liberè: veluti & cùm ius se obiicit actui prauo, ne à facultate exeratur, vincitque ne fiat. Vt pote fortior, quæ habet vim cogentem [l], & metum inferentem formidine pœnæ [m]: vt ea facere nos non posse iure existimemus, quæ facta lædunt pietatem, vel sunt contra bonos mores, vel leges [n]. Seruitus porrò aduersa- [7] ria, & ex diametro opposita libertati est, vt nihil aliud seruitutem dicat Aristoteles, quàm priuationem libertatis [o]. Libertas & seruitus in homine, [8] & corporis separatim, & animæ [p], vel vtriusque: vtraque & natura, & constitutione hominum. Liberi sunt natura, etiam qui seruiunt corpore, & boni, qui sibi in cupiditatibus imperant, & cum virtute secundũ Dei præcepta viuunt, etsi sub potestate dominica sint corpore. Sic serui quidam natura, quanquam nullius potestati domini subiiciantur. *Ac statim*, vt ait Aristoteles, *ex generatione quadam distincta sunt, alia quidem ad imperandum, alia verò ad parendum. Quorumcunque est opus in corporis vsu, & hoc est in eis potissimum, hi sunt natura serui, quibus melius est vt imperetur. Est enim natura seruus, qui potest alterius esse: quapropter & alterius est. Et qui tantùm particeps est rationis, vt sentiat quidem, at non habeat.* &c [q]. Qui pecuniæ aut fortunæ seruit, liber non est [r]. Cicero, *Libertas*, inquit, *est potestas viuendi, vt velis. Quis igitur viuit, & vult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio, cui viuendi via considerata atque prouisa est? qui legibus, non propter metum paret, sed eas sequitur atque colit, quia id salutare esse maximè iudicat? &c* [s]. Qui metu pœnæ legum se cohibet adhuc, & is seruus mereretur dici: & sic Euripides ait [t],

φεῦ, οὐκ ἔστι θνητῶν, ὅστις ἔστ' ἐλεύθερος.
ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν, ἢ τύχης.
ἢ πλῆθος αὐτὸν πόλεως, ἢ νόμων γραφαὶ
εἴργουσι, χρῆσθαι μὴ κατὰ γνώμην τρόποις. id est,

Heu, non est quisquam liber mortalium:
Aut enim pecuniæ seruus est, aut fortunæ.
Aut multitudo ciuium, aut legum sanctio
Vetant, suo ne quis viuat arbitrio.

Seruus est Philoni Iudæo, quicunque peccat: & omnis probus, liber [v]. Et qui facit peccatum, seruus est peccati [x]: à quo quisque superatus est, eius est seruus [y]. Et Salomon [z], *Qui stultus est, seruiet sapienti.* Lege vel constitutione [9] liber est, qui seruitutem non patitur. Seruitutem autem patitur, qui ex lege domino subiicitur, & priuatur fœlici statu illo libertatis. Status libertatis, inesti

a d.l.manumissiones, & § 1. de iure. ap.iustinia.
b §. 1. de iure perso. l.4. de stat. homi. P.
c Iuuena Saty.3. Cic. pen Parad. 1. Offic. & 4. ad Heren. Aristot. lib.6. Polit. capit.2.
d Gale. lib.1. de simplic. medicam. facult. c.1. & libr. de plenitudine,
e Aristo. lib.4. de generat. animal. c.2.
f c. cùm aliquibus, de rescr. in 6. l.2. §. dies autem iustos, de appel. recip. lib. 49. P. titul.4. can. si fortè, 2. q.6.
g Gale. 3. lib. de caus. puls.
h l.2. de eo quod met. cau. P.
i Nerat. in l. si ea res, de actio. emp. libr. 19. P. titu.1.
k Aristot. lib.3. Rhetoric. c.10.
l l. legis virtus, de legib. Theophi. § summa itaque, de iur. pers. in suis instit.
m l.1. de iust. & iur. P. cau. factæ sunt autẽ leges, 4. distin.
n l filius, de condit. Instit. in P.
o Aristot. lib.1. Polit. capit.3.
p Philo Iud. lib. quòd omnis probus sit liber.
q Aristot.1. Polit. c.3.
r Idem libr.2. Rhetor. ad Theodec. c. 31.
s Cic. pen. paradox.
t Euripid. in Hecuba, actu 4.
v Phil. Iud. lib. quòd liber sit quicunque virtuti studet.
x D. Ioan. Euang. c.8.
y 2. D. Petri, c.2.
z Prouerb.11.

10 inæstimabilis res [a], nec gratius quicquam libertate [b]. Et Cato Vticensis, ne libertate priuatus cogeretur se submittere misericordiæ Cæsaris, seipsum interfecit [c]. Atque, vt ait Strabo, qui voluptatem & dolorem, vitam ac mortem contemnit, subditus esse non patitur [d]. Et Philo Iudæus [e], Cōtemptor mortis, paupertatis & obscuritatis, seruus esse non potest. Misera contrà seruitus, nihilq; ea infœlicius [f]: ideò morti comparata [g]. Vt & serui pro nul-

11 lis, & ac si non essent, iure ciuili habiti [h]. Vocat Vlpianus seruitutem, casum aduersámque fortunam hominis liberi, quam expectare vt contingat, nec ciuile, nec naturale sit [i]: neque fas secundum Paulum Iurisconsultum [k]. Tyrannica visa est pluribus dominica in seruos potestas, & nimium exosa & contumeliosa: in potestate namque dominorum propriè dicuntur esse ser-

12 ui [l]. Quare & antiquitus domini, dicti sunt patresfamilias, & serui omnes

13 familiares, vt contumelia seruorum tolleretur, teste Macrobio [m]. Et Octauianus Imperator, domini appellationem, vt opprobrium & maledictū semper exhorruit, edictóque cauit, ne posthac dominus appellaretur [n]. Tiberius quoque Cæsar dominus à quodam appellatus, denunciauit, ne se am-

14 plius contumeliæ causa appellaret [o]. Nec paruum odium concepit populus in Domitianum, quòd nimium elatè voluit dominum & Deum vocari [p].

15 Qui enim hoc sibi domini arrogant nomen, sibi vsurpare videntur omnimodā & plenissimam in subditos pro arbitrio potestatem: quæ sola est Dei, qui omnia quæ vult potest, nihílque nisi iustum velle potest. Vnde illi soli hoc nomen Domini conuenit, vt & Dauid scribit [q], *Cognoscant gentes quia nomen tibi est dominus, tu solus altissimus in omni terra.* Et alibi [r], *Scitote quoniam*

16 *dominus ipse est Deus* Hócque est nomen illius reuelatum Mosi, *Adonai* [s]. Imperatores tamen alij, qui se dominos orbis dicebant [t], domini & nomen

17 vsurparunt [v]: & res eorum dominicæ absolutè dictæ sunt [x]. Qui dominus est alicuius rei liberam eius rei, vt suæ, habet potestatem, imò vt abuti ea possit [y]. Quamobrem & olim donec prospectum fuit, vt dicemus, in seruos, quorum dominium habebant, libera erat vitæ & necis potestas [z]. Satis miserum & abominandum spectaculum, pares natura & conditione similes

18 homines, vt bruta animalia & pecudes, mactare, & peius habere. Sicuti ferunt Vidium Pollionem, seruos murenis inuadendos & edendos obiectas-

19 se [a]. Vt pleræque nationes fuerint, quæ casibus hominum misertæ, à seruis habendis abstinuerint, nec apud se passi sint esse: vt Strabo [b] scribit apud Indos nullum fuisse seruorum vsum [c]. Inter Essæos Iudæorum nemo seruiebat illis, omnes liberi ministrabant sibi inuicem [d]. Prohibuerūt ne serui seruæue

20 haberentur Phocenses & Locri, teste Athenæo [e]. Iure Romanorum ne sint

21 apud Iudæos, vel hæreticos, vel paganos serui Christiani prohibetur [f]. Sed

22 & consuetudine Biturigum, apud illos vetitum habere seruos [g]. Tholosæ serui qui ingrediuntur ciuitatem, liberi sunt, nec repeti vel euelli illinc à

23 dominis possunt [h]. Temporibus quoque regni Saturni, priscis nullus seruus seruáue [i]: vnde & in Saturnalibus posteà seruorum cum liberis æqua condi-

24 tio [k]. Et vltimus gradus vilitatis & abiectionis humanæ est in seruitute. Et ideò Deus omnium, natura dominus noster Iesus Christus, dicitur formam

25 serui accepisse [l], hoc est, humilioris viri. Vnde & Pontifex Max. Gregorius nonus, quem alij deinde secuti sunt, seruum seruorum Dei se nominauit [m]. Sicuti etiam & Iustinianus seruum se nominat [n]. Dicebat præstantissimus Poëtarum apud Athenæum [o].

> *Dimidium rapuit virtutis Iupiter almum*
> *Mortali, cui seruilem mox destinat esse.*

a l. libertas, de reg. iur. §. sed cùm libertas, quib. ex cau. manu. non lic. l. r. § sed cùm homo, de ijs qui deiec. in P.
b l. Paulus, de fideicom. libert.
c Dion Cassius, libr. 41. histo. Roma.
d Strabo, li. 15. Geogra.
e Phi. Iud. d. lib. quòd lib. sit qui vir. stu.
f Cic. Phil. 2. Sene. epist. 52.
g l. interdicit, de condi. & demonstra. l. seruitutem de reg. iur. l. cùm hic status, §. si donator, de don. int. vir. & vxo.
h l. quod attinet, de reg. iur.
i Vlp. in l. inter stipulantem, l. 83. §. sacram rem, de verbo oblig. in P.
k l. si in emptione, l. 34 § liberum, de contra empt. in P.
l l. 1. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. in P. §. in potestate, eod ap Iustin.
m Macrob. libr. 1. Satur. c. 11.
n Sueto. in Octauio, c. 53.
o Idem in Tiberio, c. 28.
p Idem in Domitia. c. 13.
q Psal. 82.
r Psal. 99.
s Exodi, c. 6.
t l. bene à Zenone, de quad præscr. C. ea. connentor, 13. quæst. 6.
v vt in proœ Instit. in subscrip. dicitur Dominus Iustinianus.
x vt tito de gre. domini. tit. 75. & tit. de palat & domib. dominic. titul. 76. lib. 11 C.
y l. in re mandata, C. mand. l. nemo exterus, de Iudæ. titu. 9 lib. 1 C.
z l. 1. de ijs qui sunt sui vel alie. iur.
a Tertullia. libr. de Pallio.
b Stra. libr. 15. Geograp.
c Arria. in lib rerum Indaicarum.
d Philo Iudæ. lib. quod lib. sit qui vir. stud.
e Athen. libr. 6. dipnosop. c. 7.
f l. 1. ne Christia. mancip. Iudæ. hæreti. vel pag. hab.
g §. 1. de consuetu. iur. & sta. perso. in consuet. Bitur.
h Nicol. Boërius, ad d. §. 1.
i Athenæ. lib. 6. c. 7.
k Lucian. in Chronosol. siue in Saturnal. l ad Philipp. cap. 2. m In proœ. Decretal. n in l. 1. de offi. præf. præto. Afri. o Athen. libr. 6. dipno. capit. 7.

De seruitutis finitione. Cap. 2.

1 *Seruitus quid.*
2 *Seruitus probata sub lege diuina.*
3 *Serui fiscalini & ecclesiastici in Francia qui olim.*
4 *Seruitus quomodo contra naturam, & non contra ius naturale.*
5 *Naturalia vitia quomodo dicantur.*
6 *Hominis natura imperare.*
7 *Hominum vnum genus, & natura prima, & ortus, & interitus.*

IAM tradidimus libertatis finitionem supra libro 11. c. 1. Restat nunc examinanda seruitutis finitio, quæ libertatis naturam plenius explicabit, & ideo de illa vberius paulò: vt cognito altero contrariorum, aliud quoque lumen accipiat [a]. Illam porrò subiicimus oculis, quam accepimus à Florentino iurisc [b]. & Iustiniano [c]. *Seruitus, est constitutio iurisgentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur.* Verbum hîc, *constitutio*, passiuè pro eo, quod constitutum est, vsurpatur: nam secundum Accursium [d], verbalia in io, vt petitio & constitutio tam actiuè, quàm passiuè accipi possunt. Estq; constitutio hæc, lex iuris gentium, in quam ferè omnes gentes conuenêre, vt serui essent [e]: quamuis & posteà iure ciuili quoque serui alterius generis esse cœperint [f], vt deinceps Deo fauente dicemus. Erántque iure diuino permissi serui, & de illis leges cõstitutæ [g]. Et in euangelica legimus [h] lege, *serui obedite dominis carnalibus, non ad oculum seruientes &c.* Et rursum [i], *domini, quod æquum seruis præstate*, quamuis consideratis hominibus, ratione Dei qui interiora dispicit, seruus à libero non distinguatur [k]. Permisśósque Christianis aliquando seruos, iure pontificio constat [l]: imò erant & serui in ipsis ecclesijs, seu basilicis [m]. In Francia olim erat copia seruorum tam fiscalinorum seu regiorum, quàm ecclesiasticorum, vt scribit Rhenanus [n]. Narrátque victoria adepta apud Tolbiacum de Alemannis per Francos sub rege Clodoueo diuinitus, maiorem partem Alemannorum, ne posthac rebellarent, in pœnam seruituteaffecisse: hósque seruos fiscales, vel absolutè fiscalinos dictos, quòd res & corpora eorum fisco cessissent, vnde & seruis regiis nomen: fuisséque insuper seruos ecclesiasticos, quos rex, aut dux, aut comes monasterio alicui donasset. Fuisse & seruos in Gallia tempore Caroli Magni constat ex legibus capitularibus eius, potissimum in capitulari de de lege Ripuarensi, c. 1. 2. 3. Vtuntur & Moscouitæ seruis emptitiis & captiuis, vt ait Sigismundus Liber Baro [o]. Contra naturam seruitus dicitur [p], non contra ius naturale, sed contra id quod cuique homini à natura, id est, in prima natiuitate concessum & inditum fuit, contra facultatem vt velis. Natura dicitur D. Augustino [q], quod in vno quoq; genere intelligitur esse: adhærent ab ortu rebus quædam bona, quædamue mala, quæ naturalia & connata videntur. Naturale primùm fuit homini primo Adamo, immortalitas si voluisset, iustitia, reliquæque virtutes. At postquam decidit ab illa perfectione, naturale homini vs ab illo progenitis fuit, mori, & peccatum transfusum quod originale dicitur, & contra naturam primam à Deo creatam: naturale autem secundum naturam corruptam. Et naturalia alia vitia nobis, quæ ita nobis sunt familiaria, vt in habitum transierint, & quodammodo nobiscum nata videantur. Ita intelligendus Horatius, dum ait [r],

Denique teipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseuerit olim

Natur

[Margin numbers: 1 (Iam tradidimus), 2 (Et in euangelica), 3 (In Francia), 4 (Contra naturam), 5 (Et naturalia alia vitia)]

a l. 3. de ijs qui sunt sui vel alie. iur.
b Florenti. in l. libertas, l. 4. §. seruitus de sta. homin. in P. li. 1. titu. 5.
c Iustinia. in §. 1. de iur. perso. lib. 1. Instit. titu. 3.
d Accurs. in l. 2. de duob. reis.
e can. ius gentium, 1 dist. l. ex hoc iure, de iust. & iur. l. si id quod, l. 64. de cod. indeb. in P. §. ius autem gentiū, de iur. nat. gen. & ciui. ap. Iustinia.
f §. serui aut nascuntur, de iur. perso. ap eund.
g Exodi c. 21. & 21.
h ad Ephes. 6. & 1. D. Petri. cap 2.
i ad Colossen. 4.
k a 1 Coloss. 3.
l tit. de ser. non ordin. scilicet iniuri. dominis, & de coniugio seruorum.
m c. 3 & c. episcopi, de reb. eccles. non alien.
n Beat. Rhena. libr. 2. rer. Germanica.
o Sigism. libr. Baro, lib. commetar. rer. Moscouit.
p de hoc quoque superius, lib. 11. c. 1. num. 7. tradidim a quædam, & infrà capit. 2.
q D. August. libr. 2. de morib. Manich.
r Horat. 1. Sermo. Sa 7 , 3.

Natura, aut etiam consuetudo mala: Namque
Neglectis vrenda filix innascitur agris.

Sic dicimus naturale vitium esse, negligere quod communiter possidetur [a]. 6 Et naturale loci vitium, quod ei adhæret [b], naturam quoque agrorum [c]. Sed & seruire, contra naturam hominis est, quia status eius est vt imperet: dictum namque hominibus generaliter, *Crescite, multiplicamini, replete terram, subycite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & omnibus animãtibus quæ mouentur super terram* [d]. 7 Pares natura ortúue sunt homines, & vnus hominum omnium, regum, & pauperum, & seruorum, & dominorum, ortus & interitus [e]. Et vt ait Pindarus [f].

ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος, ἐκ
μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμφότεροι.
διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις, ὡς τὸ μὲν, οὐδὲν, id est,

Vnum hominum, vnum Deorum genus, & ex vna spiramus matre vtrique, sed discriminat, omnia separata, potentia: quia hoc quidem, scilicet genus hominũ, *nihil est.* Et cùm inter homines omnes natura quandam cognationem constituerit, nefas est hominem homini insidiari [g], & potestate tyrannica opprimere, omnes liberi, vt dictum est, natura nascuntur [h]: sed aliundè facultas libertatis impeditur.

a l. 2. quan. & quib. quar. pars debea.
b l. flaminum, l. 24. §. vitium, de dam. infect lib. 39. titol. 2.
c l. 1 §. fin. de aqua plu. arc. in P.
d Genes. 1. & 9. Psal. 8. Aristot. lib. 1 Pulit. c. 3. l. in pecudum, de vsur. in P. §. in pecudum, de rer. diuis. ap. Iustinia.
e Se p. 7.
f Pinda. ode 6. Nemeop. stroph. 1.
g Flor. Iurisc. in l. 3. de iust. & iur. in P.
h l. manumissiones, eod.

De causis & rationibus legitimæ seruitutis & seruorum distinctione. Cap. 3.

1 *Natura & ius naturale dictum.*
2 *Serui aut fiunt, aut nascuntur.*
Fiunt pœna, necessitate, captiuitate.
3 *Seruos quomodo pœna fecit.*
4 *Seruus prius ob pœnam Chami filij Noachi.*
Cham irrisit, aut incantauit virilia patris eod.
5 *Serua olim mulier fiebat coiens cum seruo ex Claudiano Senatusconsulto.*
Claudianum senatuscon. de quo, & emendatio, eod.
6 *Serui ex quibus criminibus fierent rei, veluti ingrati, latrones, raptores, victi, vltimo supplicio damnati.*
7 *Serui pœnæ qui.*
8 *Serui sine spe libertatis, qui se vendi patiebantur quando.*
9 *Bœotij serui spontè seruituti se subiecerunt.*
10 *Libertatem Germani in ludo extremam ludunt.*
11 *Seruitus ex necessitate aliqua orta, & 12.*
Filium vendere, patrem tempore famis potuisse, eod.
12 *Debitores inopes addicti pro seruis creditoribus aliquando, prohibitum dehinc.*
13 *Carcer species seruitutis est.*
14 *In seruos ob famem & miseriam Aegyptij & Galli se vendebant ditioribus.*
15 *Ambacti Gallorum dicti serui sunt.*
16 *Serui fiunt captiuitate, quare, & huiusmodi Mycenæ, Salaces, Lycij, Thebani, & alij.*
17 *Capti inter Christianos in bello Christiani, serui non fiunt, quamuis retineantur pro redemptione. Postliminij ius nullum inter illos. eod.*
18 *Capti tantùm ab hostibus, non à prædonibus, vel in seditionibus fiebant serui.*

19 Pene

19 Penesta, Thessalaceta, Menesta serui qui.
20 Serui vnde nascuntur.
21 Seruorum ex alijs qualitatibus distinctio.
22 Serui, famuli, liberi homines, bona fide seruientes qui.
23 Famuli ne relinquant dominos illis inuitis lex.
24 Serui operis, & serui gleba qui, & aliæ species.

EX finitione seruitutis, quibusdam seruitus visa est omnino improba & illegitima, vt contra naturam, & ius naturale, quod natura quoque dicitur interdum [a]. Cæterùm aliter rem se habere docendum est, & ex causis quibus libertatem amittit, planum primùm faciemus: vnde & distinctiones seruorum colligere possumus. Serui aut fiunt, aut nascuntur: fiunt autem [b], ex pœna, necessitate, captiuitate. Primum itaque quod seruos ex liberis fecit, pœna est delicti: vt qui abutitur libertate, dignus fit vt eius facultas restringatur & cohibeatur, ne possit posteà liberè peccare, & vt à delicto iam commisso castigetur. Priuilegium meretur amittere, qui sibi concessa abutitur potestate [c]. Eò referenda est prima seruitutis introductio, dum inflicta est filio Chami, quòd is virilia patris nudata irrisisset [d]; &, vt ait Berosus [e], *incantationibus magicis virilia patris comprehendens, sterilem eum reddidit perinde ac castratum.* Sic olim senatusconsulto Claudiano hodiè sublato, mulier quæ se seruo alieno supposuerat, monita prius à domino ne id faceret, adempta libertate cum mœcho conserua fiebat [f]: vt illa quæ se proprio contaminasset seruo, eo flammis tradito, vltimo damnabatur supplicio [g]. In pœnam quoque ingratitudinis, liberti ingrati reuocabantur in seruitutem [h]. Et ex familia latronum comprehensi, fiebant serui, comprehendentium [i]. Raptores quoque mulierum, qui bona non habebant, vnde dotem raptis constituerent, pro dote seruituti mancipabantur [k]. Argiui vrbe Mycena potiti, omnes ciues seruitute damnarunt, suis decima illorum consecrata [l]. Ipso iure ciuili vltimo supplicio damnati, statim & ciuitatem & libertatem perdunt: & quandiu suspenditur iudicium, tandiu serui remanēt [m]. Generaliter, quibus ob crimen sententia atroci libertas adimebatur, & serui pœnæ fiebant, eius generis erant [n], pœnæq; serui dicebantur in metallum damnati, vel bestiis obiiciendi [o]. Nemo tamen nouo iure benè natus à principio, ex supplicio fit seruus [p]. Iure ciuili etiam serui fiebāt sine spe libertatis, in pœn. ob contemptum eiusdē libertatis, qui maiores 20. annis [q] scientes se ingenuos [r], ad prætium participandum [s], se venundari ignorantibus patiebantur [t]. Indigni certè libertate & restitutione vel misericordia, qui sese scientes prudentésque in tantam seruitutis necessitatem coniecerint [x]. Ex horum numero esse possunt illi, de quibus meminit Athenæus [y], his verbis. *Ij*, inquit, *ex Bœotis, qui Arneam coluerunt, qui non recesserunt in Bœotiam propter amorem regionis, seipsos Thessalis in seruitutem dederunt ex stipulatione, ex qua neque se extra regionem recipient, neque occident, ipsíque regionem illis colentes tributa persoluunt.* Spontè apud Germanos seruitus etiam subitur in ludo. *Aleam etenim*, inquit Cornelius Tacitus, *sobrij inter seria exercent, tanta lucrandi perdendíue temeritate, vt cùm omnia defecerunt, extremo ac nouissimo iactu, de libertate ac de corpore contendant; victúsque voluntariam seruitutem adit, quamuis iunior, quamuis robustior, alligari se ac venire patitur. Ea est in re praua peruicacia, fidem ipsi vocant, &c* [z]. Necessitas dehinc libertatem tollit, & permittit seruitutem filiis inferre, & eos distrahere tempore famis vrgentis [a]: ea tamen conditione, vt restituto prætio emptori à patre vendente, vel aliis, possent ingenuitati restitui. Et olim quoque debitor inops adiudicabatur creditoribus ex lege duodecim tabularum [b].

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

a l. nam hoc natura, de condict. indeb. in P. l. iure naturæ, de regu. iur.
b §. serui, de iur. pers.
c can. priuilegium, 11. q. 3. c. suarum, de priuileg. l. Iudæos, de Iudæ. cùm simil.
d Genes. c. 9. ca. sententiæ, 35. dist.
e Beros. lib. 3. Desloreus.
f l. 3. de Senatusc. Claud. toll. lib. 7. C.
g l. vnic. de mulier. quæ se propriis ser. iunxer. C.
h l. 2. C. de libert. & eor. liber. § maxima, de cap. diminut.
i l. 2. quib. ad liber. procl. non lic. lib. 7. C. tit. 18.
k can. de raptoribus, 36. q. 1.
l Diod. Sicul. lib. 11.
m Marcel. in l. quod ad statum, l. 12. & Paul in l. qui vltimo supplicio, l. 29 de pœn. in P.
n §. maxima, de capi. dimi.
o §. pœnæ autem serui, quib. mod. ius pa pot. sol. l. quidam, de pœn. l. in metallum, de iur. fisci in P. l. res vxoria, l. 24. de don. inter vir. & vxo. C.
p authen. sed hodie, de don. int. vir. & vxo. C. §. quod autem, & §. si verò, de nupt. in auth.
q l. si ministerium, de lib. cau. C. l. si ex causa §. Papinianus de minor. 25. an. in P. aliàs restituuntur l. 1. & 3. si ad ues. vend. C. §. serui, de iur. perso.
r l. 1. quib. ad liber. procl. non lic. P.
s l. non ideo, C. de libe. cau.
t l. liberis §. si quis sciens, eod. in P.
v §. serui, de iur. perso. l. cùm pacto, l. 40. de lib. cau. P. l. & seruorum, l. 5. §. 1. de sta. hom. in P. l. 1. 2. & 3. quib. ad lib. procl. non lic. P. l. 2. si libert. ingen. esse dic. in P.
x arg l. 1 § si quis tamen cùm posset, si quis caut. in P. l. si fideiussor §. 1. qui satisd. cog. in P. l. pen. quod vi aut clam. l. pen. quib. ad lib. procl. non lic.
y Athenæ. lib. 6. c. 7.
z Cor. Tac. de mor. Germ.
a l. 1. & 2. de patri. qui fil. distrax.
b Gellius, lib. 20. capit. 1.

Sic

Sic & inter Israëlitas aliquando obtinuisse, coniicio ex illa vidua, quæ ita Heliseum affatur [a]. *Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit timens deum: & ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi.* Hodiè tamē iure Codicis Iustinianei, quod olim obtinebat, prohibetur, ne personæ liberæ ob æs alienum seruæ fiant [b], vel opignorentur [c], nisi forsan quis emerit captum à Barbaris: nam nisi pretium ei restituatur, potest per quinquenniū seruitio redempti vti [d]. Ea ratione grauiter leges ferunt, pro debito ciuili quemquam carceribus mancipari [e]: quia speciem seruitutis carcer habet, & nō posse à loco dum velis recedere [f]. Ob necessitatē vrgentis famis Ægyptij dicebant ad Ioseph, *Eme nos in seruitutem regiam; & prabe semina* [g]. Et de Gallorum antiquis moribus sic Iulius Cæsar scribit: *Plebs penè seruorum habetur loco, quæ per se nihil audet, & nulli adhibetur consilio. Plerique cùm aut ære alieno, aut magnitudine tributorū, aut iniuria potentiorum premuntur, sese in seruitutem dicant nobilibus: in hos eadem omnia sunt iura, quæ dominis in seruos* [h]. Arbitror istos seruos Ambactos dictos apud eundem [i]: nam vt ait Festus apud Ennium, Ambactus lingua Gallica seruum significat. Captiuitate serui fiunt in bello capti, & seruati à victoribus, qui iure necare captos poterant [k]: iusque hoc gentium permisit [l]. Et à quo quis superatus est, eius & seruus dicitur à D. Petro [m]. Argiui vrbe Mycena potiti, omnes seruitute damnarunt, decimámque idolis suis dicarunt [n]. Salaci rebellantes contra Octauianum Cæsarem, victi & domati fuerunt à M. Terentio Varrone: eorum filij diuenditi ea conditione, ne quis eorum ante vicesimum annum liber fieret [o]. Claudius Cæsar Lycios ad cædem vsque Romanorum quorundam tumultuando progressos, in seruitutem redegit, & Pamphyliæ adiecit [p]. Alexander Magnus, oppidum quoddam, in quod Mallotum quidam profugerant ex acie, cùm vi cæpisset, omnes qui eò confugerant, in seruitutem redegit [q]. Et anteà capta vi Thebanorum ciuitate, quæ ab eo defecerat, quotquot Thebanorum cædibus superfuissent, exceptis sacerdotibus vtriusque sexus, atque iis qui Philippo aut Alexandro priuatim, aut Macedonibus hospitalitatis iure deuincti essent, in seruitutem redegit [r]. Rationes huius receptæ seruitutis relatæ sunt iam in lib. 1. istius compendij iuris, cap. De iure gentium ab humanitate & clementia victorum, & à beneficij ob vitam seruatam agnitione, quas ibi videto. Hodiè capti inter Christianos, captiui Christiani serui non sunt, redemptio tamen à captis debetur: & ita non seruatur ius postliminij in personis, sed in rebus, secundum Boërium [s], quem sequor: quanquam retentionem, qua vtuntur victores, non longè abesse a seruitutis specie non diffitear [t]. Verùm ius libertatis integrum manet. Nec possum subscribere Bartolo, Baldo, Angelo, Franc. Aretino, dum aiunt [v], captos in bello ab Imperatore, & rege Galliæ, fieri seruos. Et iure ciuili non omnes in bello capti serui fiebant, sed capti tantùm ab hostibus, quibus bellum publicè decretum erat: hi enim hostes, cæteri latrunculi & prædones, quibus hoc ius non est, nec cum captis ab illis est ius postliminij [x]. Sic nec in factionibus, & ciuitatum seditionibus, vel ciuilibus bellis, iura captiuitatum & postliminij locum habent, nec capti amittebant ingenuitatem [y]. Seruos captiuitatis, non generis, dicebant Thessali Penestas, & Thessalæcetas: qui autem seruitutem se dedissent, Mnestas [z]. Nascuntur porrò serui ex ancillis, sequunturque statum matris iure gentium [a]. In gratiā tamen libertatis statuerunt iura, consideranda in matre tria tēpora, conceptionis, partus, natiuitatis, & quod inter hæc lapsum: vt si in aliquo horū fuerit mater libera, quamuis anteà vel posteà, vel medio fuerit serua, vel posteà fiat, semper partus fit liber, nec calamitas matris debet nocere filio, qui in vtero est [b]. Vt, & si ex patre seruo & matre ingenua quis nascitur, partus nascitur ingenuus, & sequitur matrem, non secus ac si vulgò conceptus ex libera sit [c]. Nec habetur ratio cōiunctionis serui & liberæ, cùm matrimonium iustū non

Marginal numbers: 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20.

a 4. Regum, cap. 4. Ioseph. li. 9. Antiquit. Iudaic. cap. 8.
b L. ob æs, C. de actio. & oblig. 4. tit. 10. & auth. immò, eo tit. § quarè vero, vt nul. iudi. licere hab. loc. seruat. in auth. coll. 9.
c l. qui filios, quæ res pign. oblig. poss. C. c. 2. de pignor.
d l. fin. de capti. lib. 8. C. titu. 51.
e l. nemo, de exact. tribut. lib. 10. C.
f l. 2. de lib. homi. exhib. in P.
g Genes. 47.
h Iul. Cæsar, libr. 6. bell. Gall.
i Idem, d. lib.
k §. serui autem, in 1. & 2. de iure person. Institut. § fi. de sta. homi. in P. l. & seruorū § intra gentium, eod. titu. l. pupillus § seruorum appellatio, de verb. signif.
l l. postliminij ius, de capti. & hostes sunt, eod. titu.
m 2. Petri 2. c.
n Diod. Sic. libr. 29.
o Dion Cassi. libr. 53. Histo. Roma.
p Idem lib. 60.
q Arrian. lib. 6. de expedi. Alex. Mag.
r Idem, libr. 1. expedit. Alex.
s Boerius, in §. 1. de iure postlim. in consuet. Bitur.
t l. 2. de lib. hom. exhib. P.
v prædicti interp. in l. qui à latronibus §. fin. de testam. & cursura Bart in l. hostes, de capti. & ibi viden. Alexan. nume. 11.
x l. hostes, l. 24. de capti. & postlim. reuer. l. hostes, & l. quos nos hostes, de verb. sign.
y Vlp. in l. si quis ingenuam, l. 21. §. fin. de capti. & postlim. reuer. Paul. l. postliminium, l. 19. §. 2 piratis, eod. titul. l. cum captiuū, l. 4. de ingen. & manum. lib. 7. C. tit. 14.
z Athenæ. lib. 16. Dipnosop. c. 7.
a l. & seruorum § ingenui, de sta. hom. ai. §. serui in 2. de iur. perso. l. fin. de liber. cau.
b §. sed & si quis, & §. è contrario, de ingen. l. & seruorum § ingenui sunt, de [illegible]
c §. 1. de ingenuis. [illegible] l. ex facto, l. 24. de sta. homi. [illegible] ad municip. in P. l. vulgò conceptus, 23 & seq. l. cùm legitimæ, l. 19. de sta. homi.

19 Penestæ, Thessalacetæ, Menestæ serui qui.
20 Serui vnde nascuntur.
21 Seruorum ex alijs qualitatibus distinctio.
22 Serui, famuli, liberi homines, bona fide seruientes qui.
23 Famuli ne relinquant dominos illis inuitis lex.
24 Serui operis, & serui glebæ qui, & aliæ species.

EX finitione seruitutis, quibusdam seruitus visa est omnino improba & illegitima, vt contra naturam, & ius naturale, quod natura quoque dicitur interdum [a]: Cæterùm aliter rem se habere docendum est, & ex causis quibus libertatem amittit, planum primùm faciemus: vnde & distinctiones seruorum colligere possumus. Serui aut fiunt, aut nascuntur: fiunt autem [b], ex pœna, necessitate, captiuitate. Primum itaque quod seruos ex liberis fecit, pœna est delicti: vt qui abutitur libertate, dignus sit vt eius facultas restringatur & cohibeatur, ne possit posteà liberè peccare, & vt a delicto iam commisso castigetur. Priuilegium meretur amittere, qui sibi concessa abutitur potestate [c]. Eò referenda est prima seruitutis introductio, dum inflicta est filio Chami, quòd is virilia patris nudata irrisisset [d]: &, vt ait Berosus [e], *incantationibus magicis virilia patris comprehendens, sterilem eum reddidit perinde ac castratum.* Sic olim senatusconsulto Claudiano hodiè sublato, mulier quæ se seruo alieno supposuerat, monita prius à domino ne id faceret, adempta libertate cum mœcho conserua fiebat [f]: vt illa quæ se proprio contaminasset seruo, eo flammis tradito, vltimo damnabatur supplicio [g]. In pœnam quoque ingratitudinis, liberti ingrati reuocabantur in seruitutem [h]. Et ex familia latronum comprehensi, fiebant serui, comprehendentium [i]. Raptores quoque mulierum, qui bona non habebant, vnde dotem raptis constituerent, pro dote seruituti mancipabantur [k]. Argiui vrbe Mycena potiti, omnes ciues seruituti damnarunt, suis decima illorum consecrata [l]. Ipso iure ciuili vltimo supplicio damnati, statim & ciuitatem & libertatem perdunt: & quandiu suspenditur iudicium, tandiu serui remanēt [m]. Generaliter, quibus ob crimen sententia atroci libertas adimebatur, & serui pœnæ fiebant, eius generis erant [n], pœnæq; serui dicebantur in metallum damnati, vel bestiis obiiciendi [o]. Nemo tamen nouo iure benè natus à principio, ex supplicio fit seruus [p]. Iure ciuili etiam serui fiebāt sine spe libertatis, in pœn. ob contemptum eiusdē libertatis, qui maiores 20. annis [q] scientes se ingenuos [r], ad prætium participandum [s], se venundari ignorantibus patiebantur [v]. Indigni certè libertate & restitutione vel misericordia, qui sese scientes prudentésque in tantam seruitutis necessitatem coniecerint [x]. Ex horum numero esse possunt illi, de quibus meminit Athenæus [y], his verbis. *Ij, inquit, ex Bœotis, qui Arneam coluerunt, qui non recesserunt in Bœotiam propter amorem regionis, seipsos Thessalis in seruitutem dederunt ex stipulatione, ex qua neque se extra regionem recipient, neque occident, ipsíque regionem illis colentes tributa persoluunt.* Spontè apud Germanos seruitus etiam subitur in ludo. *Aleam etenim*, inquit Cornelius Tacitus, *sobrij inter seria exercent, tanta lucrandi perdendíue temeritate, vt cùm omnia defecerunt, extremo ac nouissimo iactu, de libertate ac de corpore contendant; victúsque voluntariam seruitutem adit, quamuis iunior, quamuis robustior, alligari se ac venire patitur. Ea est in re praua peruicacia, fidem ipsi vocant, &c* [z]. Necessitas dehinc libertatem tollit, & permittit seruitutem filiis inferre, & eos distrahere tempore famis vrgentis [a]: ea tamen conditione, vt restituto prætio emptori à patre vendente, vel aliis, possent ingenuitati restitui. Et olim quoque debitor inops adiudicabatur creditoribus ex lege duodecim tabularum [b].

. Sic

Margin numbers: 1–12.

a l. nam hoc natura, de condict. indeb. in P.A. iure naturæ, de regu. iur.
b §. serui, de iur. pers.
c can. priuilegium, 11 q. 3. c. quarum, de priuileg. l. Iudæos, de Iudæ. cum similib.
d Genes. c. 9. ca. serui dic, 35. dist.
e Beros. lib. 3. Desiorat.
f l. 3. de Senatusc. Claud. toll. lib. 7. C.
g l. vnic. de mulier. quæ se propriis ser. iunxer. C.
h l. 2. C. de libert. & eor. liber. § maxima, de cap. diminut.
i l. 2. quib. ad liber. procl. non lic. lib. 7. C. tit. 18.
k can. de raptoribus, 36. q. 1.
l Diod. Sicul. lib. 11.
m Marcel. in l. quod ad statum, l. 12. & Paul in l. qui vltimo supplicio, l. 29 de pœn. in P.
n §. maxima, de capi. dimi.
o §. pœnæ autem serui, quib. mod. ius pa. pot. sol. l. quidam, de pœn. l. in metallum, de ius. fisci in P. l. res vxoris, l. 24. de don. inter vir. & vxo. C.
p authen. sed hodie, de don. int. vir. & vxo. C. §. quòd autem, & §. si verò, de nupt. in auth.
q l. si ministerium, de lib. cau. C. l. si ex causa § Papinianus de minor. 25. an. in P. aliàs restituuntur l. 1. & 2. si ad uer. vend. C. §. serui, de iur. perso.
r l. 3. quib. ad liber. procl. non lic. P.
ſ l. non ideo, C. de lib. cau.
t l. liberis §. si quis sciens, eod. in P.
v §. serui, de iur. perso l. cum pacto, l. 40. de lib. cau. P. l. & seruorum, l. 5. § 3. de sta. hom. in P. l. 1. 2. & 3. quib. ad lib. procl. non lic. P. l. 2. si libert. ingen. esse dic. in P.
x arg. l. 2 § si quis tamen cum posset, si quis cant. in P. l. si fideiussor § 1. qui satisd. cog. in P. l. pen. quod vi aut clam. l. pen. quib ad lib. procl. non lic.
y Athenæ. lib. 6. c. 7.
z Cor. Tac. de mori. Germ.
a l. 1. & 2. de patri. qui fil. distrax.
b Gellius, lib. 20. cap. 1.

12 Sic & inter Israëlitas aliquando obtinuisse, conijcio ex illa vidua, quæ ita Heliseum affatur [a]. *Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit timens deum: & ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi.* Hodiè tamẽ iure Codicis Iustinianei, quod olim obtinebat, prohibetur, ne personæ liberæ ob æs alienum seruæ fiant [b], vel opignorentur [c], nisi forsan quis emerit captum à Barbaris: nam nisi pretium ei restituatur, potest per quinquen-
13 nium seruitio redempti vti [d]. Ea ratione grauiter leges ferunt, pro debito ciuili quemquam carceribus mancipari [e]: quia speciem seruitutis carcer habet, &
14 nõ posse à loco dum velis recedere [f]. Ob necessitatẽ vrgentis famis Ægyptij dicebant ad Ioseph, *Eme nos in seruitutem regiam; & prabe semina* [g]. Et de Gallorum antiquis moribus sic Iulius Cæsar scribit. *Plebs penè seruorum habetur loco, quæ per se nihil audet, & nullis adhibetur consilio. Plerique cùm aut ære alieno, aut magnitudine tributorũ, aut iniuria potentiorum premuntur, sese in seruitutem dicant nobi-*
15 *libus: in hos eadem omnia sunt iura, quæ dominis in seruos* [h]. Arbitror istos seruos Ambactos dictos apud eundem [i]: nam vt ait Festus apud Ennium, Ambactus
16 lingua Gallica seruum significat. Capriuitate serui fiunt in bello capti, & seruati à victoribus, qui iure necare captos poterant [k]: iusque hoc gentium permisit [l]. Et à quo quis superatus est, eius & seruus dicitur à D. Petro [m]. Argiui vrbe Mycena potiti, omnes seruituti damnarunt, decimámque idolis suis dicarunt [n]. Salaci rebellantes contra Octauianum Cæsarem, victi & domati fuerunt à M. Terentio Varrone: eorum filij diuenditi ea conditione, ne quis eorum ante vicesimum annum liber fieret [o]. Claudius Cæsar Lycios ad cædem vsque Romanorum quorundam tumultuando progressos, in seruitutem redegit, & Pamphyliæ adiecit [p]. Alexander Magnus, oppidum quoddam, in quod Mallotum quidam profugerant ex acie, cùm vi cæpisset, omnes qui eò confugerant, in seruitutem redegit [q]. Et antea capta vi Thebanorum ciuitate, quæ ab eo defecerat, quotquot Thebanorum cædibus superfuissent, exceptis sacerdotibus vtriusque sexus, atque iis qui Philippo aut Alexandro priuatim, aut Macedonibus hospitalitatis iure deuincti essent, in seruitutem redegit [r]. Rationes huius receptæ seruitutis relatæ sunt iam in lib. I. istius compendij iuris, cap. De iure gentium ab humanitate & clementia victorum, & à beneficij ob vitam seruatam agnitio-
17 ne: quas ibi videto. Hodiè capti inter Christianos, captiui Christiani serui non sunt, redemptio tamen à captis debetur: & ita non seruatur ius postliminij in personis, sed in rebus, secundum Boërium [s], quem sequor: quanquam retentionem, qua vtuntur victores, non longè abesse a seruitutis specie non diffitear [t]. Verùm ius libertatis integrum manet. Nec possum subscribere Bartolo, Baldo, Angelo, Franc. Aretino; dum aiunt [v], captos
18 in bello ab Imperatore, & rege Galliæ, fieri seruos: Et iure ciuili non omnes in bello capti serui fiebant, sed capti tantùm ab hostibus, quibus bellum publicè decretum erat: hi enim hostes, cæteri latrunculi & prædones, quibus hoc ius non est, nec cum captis ab illis est ius postliminij [x]. Sic nec in factionibus, & ciuitatum seditionibus, vel ciuilibus bellis, iura captiuitatum & postliminij locum habent, nec capti amittebant ingenui-
19 tatem [y]. Seruos captiuitatis, non generis, dicebant Thessali Penestas, & Thessalæcetas: qui autem seruitutem se dedissent, Mnestas [z]. Nascuntur
20 porrò serui ex ancillis, sequunturque statum matris iure gentium [a]. In gratia tamen libertatis statuerunt iura, considerãda in matre tria tẽpora, conceptionis, partus, natiuitatis, & quod inter hæc lapsum: vt si in aliquo horũ fuerit mater libera, quamuis anteà vel posteà, vel medio fuerit serua, vel posteà fiat, semper partus fit liber, nec calamitas matris debet nocere filio, qui in vtero est [b]. Vt, & si ex patre seruo & matre ingenua quis nascitur, partus nascitur ingenuus, & sequitur matrem, non secus ac si vulgò conceptus ex libera sit [c]. Nec habetur ratio cõiunctionis serui & liberæ, cùm matrimonium iustũ non

[a] 4. Regum, cap. 4. E Ioseph, li. 9. Antiquit. Iudaic. cap. 3.
[b] l. ob æs, C. de actio. [illegible] ll. 4. tit. 10 & auth. [illegible] eo tit. § quæ vero, vt nul. iudi. li. ce. hab. loc. seruat. in auth. coll. 9.
[c] l. qui filios, quæ res pign. oblig. poss. C.
[d] l. 2. de pignor. l. fin. de capti. lib.
[e] l. 2. C. de exactor. tribut. lib. 10. C.
[f] l. 2. de lib. homi. exhib. lo P.
[g] Genes. 47.
[h] Iul. Cæsar, libr. 6. bell. Gall.
[i] Idem, d. lib.
[k] §. serui autem, Inst. & 2. de iure personarum. l. libertas, § fi. de st. homi. in P. l. 4. & seruorũ § inte gentium, eod. tit. l. pupillus § seruorum appellatio, de verb. signif.
[l] l. postliminium, in de captiuis & postliminio reuersis, eod. tit.
[m] 2. Petri 2. c.
[o] Diod. Sic. libr. 31.
[p] Dino Cass. libr. 31. Histo. Roma.
[q] Idem lib. 60. Arrian. lib. 4. de expeditione Alex. Mag. Idem, lib. 1. expeditionis Alex.
[s] Boerius, in §. 1. de iure prilo... [illegible] Regn.
[t] l. 2. de lib. hom. exhib. P.
[v] prædicti interp. in l. qui a latronibus §. fin. de testam. & ratione Bart. in l. hostes, de capti. & ibi viden. Alexan. num. 11.
[x] l. hostes, l. 24. de capti. & postliminio reuer. l. hostes, & l. quos nos hostes, de verb. sign.
[y] Vlp. in l. si quis ingenuam, l. 21. §. fin. de capti. & postlim. reuer. Paul. l. postliminium, l. 19. §. a piratis, eod. tit. l. cum cognosti, l. 4. de ingen. & ma num. lib. 7. C. tit. 14.
[z] Athenæ. lib. 16. Dipnosop. c. 7.
[a] §. & seruorum § iure gentium, de sta. hom. in. §. serui in a. de iur. perso. l. 5. de liber. cau.
[b] §. sed & si quis, & §. è contrario, de ingen. l. & seruorum § ingenuus sunt, de stat. hom. ... [illegible] de ingen. ... [illegible]
[c] l. 24. de sta. homin. P. l. 2. ad municip. in P. l. vulgò concepit, ... de sta. hom.

sistat cum seruo: quamuis inter liberum & ancillam recipiatur [a]. Et in his [21] omnibus, insigniores notæ differentiarũ inter seruos apparent, omissis qualitatibus aliis leuioribus, vel ex officio eis iniuncto tractis, vt quod nouitij & veterani seu veteratores [b], vicarij, ordinarij [c], mediastini [d]. Superioribus [22] seruis affines sunt famuli & liberi homines, qui tamen nobis bona fide seruiunt, & præstãt operas, vel cum mercede vel sine ea [e], & nobis acquirunt [f]. Et legari & locari potest opera liberi hominis [g], quamuis iureiurando obligari nequeat [h]. Horum apud Moscouitas lex, vt iis non sit licitum quolibet [23] tempore à seruitio recidere: & si aliquis citra domini voluntatem abierit, nemo eum assumit [i]. Simile etiam edicto aliquãdo nostra ætate [k] cautum est, ne liceret famulos vel ancillas alicuius recipere inconsultis dominis à quibus abibant, ad vitanda furta & latrocinia domestica, & dominorum contemptum. Item quia nemo dominum suum deserit, sciens nusquam latendi locum sibi esse derelictum [l]. Adscribunt aliqui seruorum aliam speciem, qui [24] rebus inseruiant, qui operi vel rei alicui faciundo, velint nolint, addicuntur; agnito legato, vt dũ imponitur onus libertis, vt sepulchro patroni inseruiãt [m]: dum glebæ terræ addicuntur, vt captiui perpetui [n]: dum serui pœnæ efficiuntur, ad remos vel metallum damnati [o]; vltimo supplicio damnati [p]: damnati ad perpetuos carceres [q]. Instar enim seruitutis non posse liberè recedere [r].

a l. 3. C. de incest. nupt. l. serui, l. 23. iunc. glo. C. ad l. Iul. de adult.
b l. fin. de ædil. edic. l. præcipiunt, l. 37. eod.
c l. sed & si quid §. 2. de vsufruc. in P.
d l. 8. §. 1. & l. 1. §. cãponem, nau. caup. stab. in P.
e vt in l. qui operas, loca. in P.
f Pompon. in l. liber homo, l. 17. & l. si seruus meus, l. 21. & Vlp. in l. qu. bona fide, l. 23 & Modest. in l. homo liber, l. 54. de acqui. rer. domi. lib. 41. P. tit. 1.
g l. hominis, l. vsufruc. lega.
h l. vt iurisiurãdi, de ope. libert. in P.
i Sigism. Lib. Baro, in commẽtar. rer. Moscouit.
k constitut. Regia.
l l. seruus, l. 22. de agricol. & censi. li. 11. C. tit. 47.
m l. Titio centum, §. Titio 2. de condit. & demonstra. in P. l. Mæuia, de manum. testa.
n to. titul. de agri. & cens. 4. 11. lib. C.
o §. pœnæ, quib. mod. ius pat. pot. sol. l. quidam, de pœn. in P.
p l. qui vltimo, de pœn. in P.
q c. quamuis, eod. in 6. c. nominis in §. fi. de verb. sign.
r l. 2. de libe. hom. exhib.

De iuribus & vtilitatibus dominicæ potestatis. Cap. 4.

1 Dominica potestas ius necis habebat & vitæ in seruos.
2 In seruos sæuire sine causa prohibitum.
Vmbricia matrona relegata, ob leuissimas causas ancillã atrocissimè tractata. eod.
3 Seruorum insolentiæ non fauendum.
4 Serui castigandi, sed sine contumelia.
5 Chij seruis emptitijs primum vsi, & vindicta diuina in illos, quod seruos pessundarent.
6 Seruorum iniuriæ audiendæ quoque legibus humanis, & diuinis.
7 Seruus quicquid quærit, acquirit domino.
8 Seruus communis vsufructuario, & proprietario quæ quærat.
9 Seruus quid vsuario suo acquirat.
10 Seruus communis pluribus pro indiuiso quantum cuique quærat.
11 Seruus inuitus potest fieri necessarius hæres.

QVID autem accedat vtilitatis hominibus ex illa dominica [1] potestate, ne tractatio diuidatur à personarum distinctione, paucis explico, antequàm progrediar ad aliam distinctionem, quæ ex seruis manumissis nascitur. Prior itaque inde colligitur vtilitas, vt qui eam haberet, posset in seruos ex arbitrio sæuire, iúsque necis in illos esset, vt paulò antè meminimus. Fuit tamen potestas hæc iure posteà restricta & tẽperata, cùm reipub. [2] intersit, ne quis re sua malè vtatur: & dominorũ quoq;, ne auxiliũ seruis contra illorum sæuitiam denegetur [a]. Et ex constitutione Pij Cæsaris statutũ, vt qui sine causa seruũ suum occidisset, eadem pœna puniretur, ac qui alienum necasset. Cum causa, vt in facinore deprehensum, in quo occidere sontẽ permittatur, licet [b]: vel sine dolo malo eundem castigando, non adhibitis tormentis vel modis, qui inferunt directò mortem: tunc enim reus homicidij

a l. 1. & 2. de his qui sunt sui vel al. iur. in P. §. in potestate, § sed & maior asperitas, eod. ap. Iustinia.
b Marcel. l. 96. de verbo. oblig. lib. 45. P. tit. 1.

cidij esset [a]. Adrianus Cæsar seruos à dominis occidi vetuit, eósque iussit damnari per iudices, si digni essent [b]. Atque Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegauit, quòd ex leuissimis causis ancillam atrocissimè tractasset [c]. Ita rectè humanam perpendens communem seruorum & liberorum naturam. Nec tamen insolentiæ seruorũ fauens, is namque eam

3 perosam habebat, vt & fidem facit eius factum: cùm enim quodam tempore suum seruum inter duos senatores è cõspectu ambulare vidisset, misit qui ei colaphum daret, & diceret, noli inter eos ambulare, quorum adhuc potes

4 esse seruus [d]. Et Plato [e], castigandos quidem dicit esse seruos, ne nimium

5 desidiosi reddantur: sed fine cõtumelia, ne in iracundiam efferantur. Scribit Athenęus [f], in Chios, qui primi inter Græcos seruis empritiis vsi sunt, numẽ iratum, quòd seruorum barbarorũ honorem pessundarent: atque in eius rei vltionem à Mithridate captos, suorum seruorum seruituti mancipatos.

6 Sancirúmque, vt seruorum quoque iniuriæ audirentur. Apud Moscouitas, si dominus seruum suum, aut accommodatum, non benè tractat, fit quodammodo infamis apud alios, nec posthac alios famulos assequi potest [g]. Iure dinino, qui percusserit seruum vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit: sin autem vno die vel duobus superuixerit,

7 non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est [h]. Secundum ius dominicæ po-

8 testatis, vt quæ acquirit seruus, domino quærat [i]. Cùm autem idem seruus, duorum & diuersorum dominorum seruus est, putà proprietate vnius, vsufructu alterius [k], vel vsu: per seruum vsufructuario eius quæruntur ea tantùm, quæ ex operis eius & re vsufructuarij veniunt: quod autem extra has duas causas accedit seruo, veluti legatum, hæreditas, & id genus, domino proprietatis quæruntur [l]. Sunt autem operæ in fructu, qui pertinet ad possidentem [m]. Idipsum in libero homine seu famulo, & seruo alieno, qui bona

9 fide seruit, intelligendum est [n]. In seruo autem, cuius tantùm relictus est vsus, controuersum est, quòd per eum vsuario quæratur. Puto tamen & operas ei deberi, quòd operis legatis vsus relictus censeatur [o]. Ita tamen, vt eis ipse vtatur; non tamen locet, nec extra res suas vtatur [p]: Sicut inter vsumfructum & fructum hoc interest, quòd in vsufructu & fructus percipiantur [q]: vsus autem sine fructu fit [r]. Et ad vsum quotidianum vsus rerum datur, non autem vt fructus compendio sint, locatiue possint [s]. Sicuti nec is qui vsumfructum habet, de proprietate disponere potest: quia ius vtendi fruendi est,

10 salua rerum substantia [t]. Quòd si seruus plurium dominorum sit pro indiuiso & eodem iure, quæ quærit, generaliter omnibus æquè acquirit: nisi vni ex illis specialiter, veluti stipulatione acquirat, nam non ijs, de quibus non meminit, sed nominato in stipulatione acquiritur [v]; vel ei, cuius solius iussus

11 præcedat [x]. Tertia vtilitas potestatis est domino, vt seruum si velit etiam inuitum habeat hæredem necessarium [y].

a l. 1. de emend. seruo. lib. 9. C. titu. 14.
b Spartia. in Adriano.
c l. 2. § fin. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. in P.
d Spartia. in Adriano.
e Plato lib. 5. de legi.
f Athen. lib. 6. dipnosop. cap. 7.
g Sigis. Lib. Ba. in cõmentar. rer. Moscouita.
h Exodi, cap. 21.
i §. in potestate, de ijs qui sunt sui vel alien. iur. l. 1. §. 1. eod. titu. in P. § 1. per quas persu. nob. acq. l. placet, de acq. hæred.
k §. constituitur, de vsufr.
l §. 1. § de his, per quas persu. nob. acquir.
m l. 3. & 4. de oper. seruo.
n § idem, per quas pers. nob. acq. l. liber homo, de acq. rer. dom. in P. §. vlt. per libe. homi. per quas perso. nob. a. q.
o l. operis, de oper. seruo. P.
p l. per seruũ, de vsu & habita. l. plenũ §. fin. eod. titu.
q l. vsusfructus rei, de vsufr. in P.
r l. per seruum vsuarium, §. 1. & l. 1. & 2. de vsu. & habita.
s §. 1 de vsu & habit. ap. Iustiniã.
t §. 1. de vsufr. l. 1. P. eod.
v § fin. per quas perso. nob. acquis.
x §. fin. de stip. seruo. l. si communis seruus, cum 4. ll. seq. eod. P.
y § serues enim, de hær. institiuen §. necessarios, de hæred. qual. & diff. §. 1. quib. & ex quib. cau. manumit. non possi.

Quibus modis serui liberentur à dominica potestate. Cap. 5.

1 Serui liberantur à potestate dominica volentibus, vel inuitis dominis: volentibus manumissione iudiciaria, testamentaria, legitima, voluntate alia.

2 Manumissio quid.

Legitimus actus manumissio, & à quibus fiat, & 4.

4 Manumissio in fraudem creditoris quando fiat.

5 Vindicta quomodo fiebat manumissio, & coram quibus iudicibus.

V 2 *6 Vindicta*

6 *Vindicta manumißio vnde habuit originem.*
7 *Manumißiones quare consules faciebant Calendis Ianuarij.*
8 *Alapa infigebatur in manumißione manumißis.*
Circunductiones & versiones in manumißionibus interueniebant. eod.
9 *Rapismata & solemnia manumißionis aliquando obseruata in emancipatione liberorum.*
10 *Manumittebantur & serui in æde sacra.*
11 *Manumißio testamentaria.*
12 *Lex Furia Caninia de manumißionibus seruorum qua, & quando sublata.*
13 *Libertates testamento & codicillis liberè ex voluntate relinqui seruis possunt.*
14 *Orcinus libertus, seu Charonianus quis dicatur.*
15 *Statuliberi qui.*
16 *Manumittere quis poßit, & quos testamento.*
17 *Manumitti potest seruus absens quomodo per epistolam.*
18 *Serui pileati incedentes cum cadauere defuncti, liberi, & pro manumißis.*
Pileum insigne libertatis capite raso. eod.
19 *Manumittendi alij modi, redditio instrumenti seruitutis, affirmatio filij, ancillam iungendo libero.*
20 *Libertas à seruo præscribitur, & si seruus fiat clericus, vel monachus tacēte domino.*
21 *Serui manumittuntur vniuersitatis vel collegij eo modo, quo priuatorum.*

LIBERATIO à potestate dominica contingit seruis, vel voluntate dominorum, vel illis inuitis; volentibus fit, vel manumissione iudiciali, vel testamentaria, vel alia legitima voluntate [a]. Manumissio, est actus legitimus, quo quis exit dominicam potestatem: nam quandiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, manumissus liberatur à potestate, quasi è manu missus dictus [b]. Vbi enim iure gentiū seruitus inuasit genus humanum, secutum est beneficium manumissionis [c]. Legitimus porrò actus dicitur, quia ea fieri debet secundum legum præscripta [d]. Nec tenet si fiat lege prohibente, veluti si à minore 20. annorum [e]; exceptis iustis causis manumissionis probatis apud consilium, quæ à Iustiniano numerantur [f]. Impedit enim in aliis legis authoritas, ne aduersus eam quis voti compos esse possit. Quare & qui testari non potest, nec posse manumittere Nouellarum iure [g], nec alius, in fraudem creditorum [h], saltem data directè libertate: nec per obliquum, vt per fideicommissum [i]. In fraudem porrò fit, non quando quis non soluendo est, sed si eo animo faciat, vt creditores eludat [k]. Sic & à non domino data libertas seruo alieno, inuito domino eius non valet, veluti si ab eo qui tantùm pignori habet [l], vel precariò [m]. Inter legitimos modos manumittendi, est vindicta [n]: quando coram magistratu lictor virgula quadam tangebat caput serui rasum, & dominus manu eius apprehensa, vertebat seruum, & è manu mittebat, dicendo eum liberum: cuius etiam verba suppler lictor [o]. Fiebátque hæc manumissio coram quocunque iudice habente eius actus authoritatem, vt & apud consilium, apud prætorem, præsidem, magistratúmue ciuitatis [p]. Vindictæ manumissio originem habet à Iunio Bruto primo Romanorum consule, & primo libertatis Romanæ assertore, qui ob detectam proditionem vindicem Vindeliorum seruum manumisit [q]. Ideóque in initio cuiusque consulatus moris fuit Calendis Ianuarij manumissiones expedire, vt & tractat Cassiodorus [r]. Et leges quoque de officio consulis, tractant de his manumissionibus expediendis [s]. Meminit & huius moris Ammianus Marcellinus [t], & Claudianus [v] his verbis, de Honorij consulatu,

Aspice mox lætum sonuit clamore tribunal,
Te fastos ineunte quater, solemnia ludit

Omnia

[a] vide Cic. in Topic.
[b] Isidor. lib. 39. Etymo. c. 4.
[c] hæc in l. manumissiones, l. 4. de iust. & iur. lib. 1. P. titul. 1. §. 1. de libertin. ap. Iustin.
[d] arg. l. legitima, de pact. in P.
[e] l. 1. de manumissio. in P.
[f] in § eadem lege Aelia Sentia, qui & ex quib. caus. manu. non poss. item in l. si minor, cum ll. seq. vsque ad l. apud, de manumissio. in P.
[g] l. si minor annis, & auth. sed hodie, C. qui manu. nō poss. §. cùm autem quis, qui & ex quib. cau. manu. non poss.
[h] § 1. eo. ap. Iustinia. l. in fraudem, de iu[?] sti. manum. C.
[i] l. fin. qui manu. non poss. C.
[k] §. in fraudem, quib. ex cau. manu. &c. l. in fraudem, qui & à quib. manu. lib. non fiant, l. 1. C. qui manu. non poss.
[l] l. 3. de manumissio. in P. l. ab eo, C. de ser. pig. da. l. 4. 5. & 6. qui & à qb. manu. lib. non fiūt, in P.
[m] l. si non propter pietatem, C. de his qui à non dom. man.
[n] §. multis modis, de liberti.
[o] Hermogenia. in l. manumissio. l. 23. de manumi. vind. lib. 40. P. titu. 2.
[p] l. fin. de vind. & apud consil. manumiss.
[q] Plutar. libr. de ijs qui tard. puni. à Deo. Cos. Tacit. in 23.
[r] Cassiodo. lib. 6. Variar. in formula cōsulat.
[s] l. 3. de offi. consul. lib. 3. P. titu. 10.
[t] Ammia. Marc. libr. 22.
[v] Claudia. in 4. Hono. consul.

Omnia libertas, deductum vindice morem
Lex celebrat, famulúsque iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat securior ictu.
Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In ciuem rubuere genæ, tergóque remouit
Verbera, promissi fælix iniuria voti &c.

8 Innuit & Persius antiquos manumittentes seruos, alapa percussos circumagere solitos, & ita liberos confirmasse, dum ait [a],

Quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

9 De circumductionibus obseruatis scribunt Appianus [b], & Arrianus [c]. Fuerant & ista solemnia translata ad emancipationem liberorum, quæ vocan-10 tur in iure Codicis iniuriosa rapismata, & sublata sunt [d]. Legitima quoque ea erat, quæ in æde sacra seu ecclesia fiebat coram iudice [e], præsentibus antistitibus & populo, & interueniente scriptura memoriæ causa: quæ & mi-11 noribus 25. annis sub hac forma permissa erat [f]. De testamentaria manumissione, extat titulus, de manumissis testamento, in P. lib. 40 tit. 4. & in 12 Cod. Iustinianeo, de testam. manumissio. lib. 7. tit. 2. Antiquitus lege Fusia vel Furia Caninia non licebat quidem omnes seruos, nec tot testamento manumittere morientibus, ne ciuitas repleretur sordidis hominibus, quot licebat viuentibus. Fuitque lex à Pub. Furio Camillo, & C. Caninio consulibus lata, vt in testamento à duobus seruis vsque ad decem, liceret dimidiam eorum partem dumtaxat manumittere: à decem vsque ad triginta, tertiam: à triginta vsque ad centum, quartam: à centum vsque ad quingentos, quintam. Et deinceps non esset licentia vltra centũ seruos manumittendi [g]. Fuit autẽ illa lex sublata, & æqua potestas morientibus, ac viuentibus in ser-13 uis manumittendis concessa [h]. Et proinde in testamento & codicillis testamento confirmatis, dantur libertates directè [i], & purè [k], & sub conditione [l], & per fideicõmissum [m]. Directè sic, *Seruus meus liber esto*: quo casu manumissus, 14 non hæredum sed mortui libertus est. Qui & Orcinus dicitur [n], & Theophilo [o] *χαρωνικός*, quasi dicas, libertum Orci, seu mortis, seu Plutonis, cui fabulæ inferorum regna tribuerant. Porrò sub conditione relicta libertas valet, si tempore implendæ conditionis nõ sit futurus alterius potestatis [p] sui natura: non enim ab hærede vendi vel distrahi potest, vt adueniente cõditione liber-15 tas impediatur [q]. Sunt enim pendẽte tempore statu liberi qui destinatam in tempus, vel in conditionem, habent libertatem, vel conditione expressa, vel vi ipsa [r]. Et ideo non nisi cum suo statu, vt eum sua causa distrahi possunt [s].
16 Et si ad tempus relicta sit libertas, sublata tẽporis limitatione fiet perpetua [t]. Sublata etiam nec recepta conditione, *Cùm morietur, liber esto* [v]. Testamento manumissus ita demùm liber est, si testamentum valeat, & ex eo adita sit hæreditas [x], vel omissa causa testamenti in fraudem quis ab intestato possideat [y]. Fauetur quidẽ hîc, vt & in ambiguis, libertati [z]. dummodo qui potuit manumittere, testetur. Nam nec minor 20 ann. quamuis sit miles, testamento manumittit [a]. Ex quibus tamen causis probatis apud consilium potuerit quis manumittere, ex iisdem poterit & testamento, necessarium hæredem faciendo [b]: si aliundè seruus non sit indignus libertate, putà quòd damnatus in perpetuum, vel aliter prohibitus ad libertatem perueni-re [c]. Si tamen adhuc natus non sit, cui relicta est, & valet legatum [d]. & si eo nato, vel aliàs idoneo, hæres comperendinet libertatis relictæ 17 dationem, iudicis authoritate legatarius seruitute liberabitur [e]. Ad exemplum vltimæ voluntatis, & codicillorum, potest dominus seruum libertate donare etiam absentem, per epistolam, quinque testibus adhibitis & subscriptis [f]: at præsente seruo, sufficit si adhibitis quinque testibus, voluntatem suam explanet, quòd ei libertatem donet [g]. Ex volun-

a Persius, Saty. 5.
b Appia. Alex. lib. 4. bell. ciuil.
c Arria. in Epicte. li. 2. cap. 1.
d l. vlt. de emancip. liber. C. & nouel. 81.
e l. 1. com. de manumiss. C.
f l. 2. de his qui in ecclesi. manumitt. lib. 1. C. titu. 16.
g de hac lege Vopisc. in Tacito, Iul. Paul. lib. 4. recept. sent. e. 14. Vlp. in tit. c. 1. Theoph. in §. 1. de lege Fus. Canus, lib. 1. Instit. titu. 2. Cic. 3. in Verrem.
h §. 1. de leg. Fus. Caninia toll. lib. 1. Instit. titu. 7. l. 1. eod. tit. lib. 7. C. titu. 3.
i l. libertates, 43. de manum. testa. in P.
k l. cum seruus, l. 14. l. libertas, l. 17. § 1. eod.
l l. S fructuarium, l. 6. l. Netatius, l. 7. l. si quis libertatem, & seq. eod. titul.
m to. tit. de fideicõ. liber.
n § ha. de sing. reb. per fideicom. relic. lib. 2. Insti. tit. 24. l. 3. de leg. it. tuto. l. dominus, l. 22. de pec lega. l. 4. de bon. liber.
o Theoph. in §. fi. de sing. reb. per fideic. relic.
p l. Stichus seruus, l. 19. de manu. testa.
q l. statuliberis, l. 13. C. de testam. manu miss.
r l. 1. de statulib. in P.
s l. 2. eod.
t l. libertas, l. 31. l. Ideoque 34. de manumiss. testam.
v l. libertas, l. 17. & l. fin. eod. titul. l. cùm hæres, l. 4. § 1. de statulib. in P.
x l. testamento manumissus, l. 23. & l. testamento liber, l. 35. de manu. testa. in P. l. 2. de testament. man. C.
y l. 1. S omi. cau. testa. C.
z l. 1. & 2. l. Diuus Pius, l. 20. de manu. testa. in P. l. pen. C. de fideic. libert.
a l. 3. de manum. testam.
b l. qui potuerunt, l. 27. eod.
c l. 1. & 2. q nõ poss. ad libert. perueni.
d l. cùm inter veteres, C. de fideicom. libert. l. qui in vtero, de sta. hom.
e l. ancillam, C. de fidei. libert.
f l. vni. § sancimus, de Lati. liber. tolle. lib 7. C. titu. 5.
g d. l. vni. § sed & si quis, § multis modis, de libertis.

tate quoque domini, serui nascifcuntur libertatem, qui domini funus pileati antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadauer ventilare videntur: si hoc ex voluntate fiat testatoris vel hæredis [c]. Nam qui patitur pileatos seruos incedere, videtur testari populo, cui eos exhibet, seruos liberos esse: vocabantur namque teſecto pilo raso capite, ad pileum insigne libertatis, vt apud Liuium [b]. Sed & dedititia libertas seruo acquiritur, si dominus præsentibus quinque testibus tradat instrumentum seruitutis seruo, vel corrumpat [c]: sic enim instrumentum debitori redditum à creditore, liberat [d]. Affirmans quoque apud acta, seruum suum esse filium, facit eum liberum: licét sibi non faciat filium [e]. Iungens ancillam suam libero, ea libera efficitur [f]. Item seruus qui moratus est in libertate per 20. annos bona fide, liber erit [g]: imò si post quinquennium in possessione libertatis moriatur, status eius cótrouersia moueri non potest [h]. Sed & si seruus sciente, & non contradicente domino suo, in clero fuerit ordinatus, liber & ingenuus erit [i]. Idem si religionem ingressus, & triennio tacuerit dominus [k]. Et hæc quæ dicta sunt de seruis, & manumissionibus factis à priuatis, intelligi debent de seruis à collegio aliquo licito, vel à municipio, vel ab vniuersitate, vel ciuitate manumissis, in iis quæ conuenire possunt corporibus istis [l].

19

20

21

a d.l. vni. § sed & qui dominus suus, de lati. liber. toll.
b Liuius, in 4.
c l. vni. § hic etiam, de lati. liberi. toll. C.
d l. pecuniæ, & l. seq. de solutio. l. si chirographum, de probat. l. Labeo, de pact. in P.
e l. vni. §. similique modo, de lati. lib. toll. C. §. fin. de adopt.
f d.l. vni. §. sed & si quis, & authen. ad hoc, de lat. lib. toll. § si verò ab initio, & § adscriptitii, de nup. in auth. coll. 4.
g l. fin. de lon. tempor. præscript. quæ pro liber. & aduer. lib. oppo. C.
h l. fin. ne de sta. liber. post quinquen. quæ in P. & eod. titul. C.
i ca. si seruus sciente, 54. dist. Panor. in c. 2. de ser. non ordin.
k d. ca. si seruus, & in can. fin. 17. q. 2.
l L. 1. & 2 de manumiss. quæ ser. ad vniuers. perti. impon. in P. l. 1. de ser. reip. manumitt. C.

De solutione seruitutis dominis inuitis, vel præter eorum voluntatem.
Caput 6.

1. *Communi iure serui inuitis dominis liberi non fiunt.*
2. *Ad libertatem sine manumissione proclamat, qui se ingenuum, dicit & quomodo.*
3. *Assertor desideratus interdum ab eo qui reuocabatur in seruitutem.*
4. *Collusio prohibita inter dominum & seruum pro ingenuitate asserenda.*
5. *Seruus sub conditione vt manumittatur venditus, ea veniente inuito domino fit liber.*
6. *Item seruus liber inuito domino in casibus, in quibus pro libertate pretium capit, & qui sunt casus.*
7. *Postliminium liberat à seruitute,*
   Transfugæ non vtuntur iure postliminij. eod.
8. *Seruum prostituens amittit ius potestatis, legésque gentium de ea re.*
9. *Vnus ex dominis seruum inuitis alijs reddito pretio manumittit.*
10. *Seruus Christianus à Iudæo emptus, fit liber.*
11. *Seruus dente excusso, vel eluscatus à domino, liber lege Dei.*
12. *Seruos seuerius tractans, quàm par sit, vendere cogebatur.*
13. *Seruos ob malè habitos Lacedæmonum ciuitas terræmotu diruta.*
14. *Seruus Hebræus post septennium erat liber.*
15. *Auris perforata subula serui, erat signum perpetuæ seruitutis voluntariæ.*
16. *Seruus ægrotus eiectus domo à domino, liber fit.*

QVAMVIS regulari iure, coacta vel ficta domini de seruo manumissio libertatem non det [m]: tamen speciali ratione, inuitis dominis plerumque quis assequitur libertatem. Vt si proclamet ad libertatem, dicens se esse ingenuum: quo pertinêt iura de liberali causa, quæ tuentur & distinguunt causam libertatis à seruitute, & permittunt certis personis, quorum interest,

1

m l. si priuatus coactus, qui & à quib. manum. libe. non fiunt.

interest, defendere, ne quis in seruitute moretur, vel in eam contra ius trahatur [a]. Et ipse quoque qui pro seruo habebatur, dum se ingenuum asserebat, proclamat ad libertatem coram iudice certis ex causis, non postulata manumissione [b]. 3 Vt contrà, dominus eum qui pro ingenuo vel libero, se gerebat, interdum reuocabat ad se, nec is anteà poterat se defendere, nisi assertorem & defensorem libertatis haberet: qui tamen postea in hac causa ventilanda desideratus non est, sed sine assertore litem agitari placuit [c]. 4 Adhibita tamen in omnibus cautione, vt collusio inter dominum & seruum, vel eum qui se ingenuum profitebatur, non fieret, præmio ei constituto, qui collusionem detexisset, si intra quinquennium detulisset [d]: 5 nomineque præmij & seruus, qui se ingenuum falsò dixisset [e]. Dehinc secundò, seruus ea lege venditus domino, vt post certum tempus liber fit, eo 6 adueniente, liber inuito domino fiet [f]. Atque tertiò in omnibus casibus, in quibus seruus pro præmio libertatem consequitur: veluti si vindicet mortem domini [g], si adulterantem monetam deferat [h], si raptorem virginis de- 7 tegat [i], si desertorem militiæ prodat [k]. Quartò liberat ius postliminij à seruitute capientium captos, vt etsi euadant manus hostium [l]: restituit enim 8 postliminij ius pristinum statum [m], exceptis transfugis, qui hoc iure non vtuntur [n]. Quintò, qui seruum prostituisset publicè, iure ciuili nouo cogitur manumittere [o]: iure Pandectarum tantùm cogebatur vendere [p]. Multò magis si in venditione ancillæ cautum sit, ne prostituatur ab emptore, si quidem prostituta, venditore consentiente, libera fit [q]. Adrianus Lenoni vel lanistæ seruum vel ancillam vendi causa non præstita vetuit [r]. Et lex Hispaniæ, *Serua, quæ à domino liberos susceperit, libera esto* [s]. Pius Cæsar, ad impudicitiam cogentem seruum dominum, cogendum eum vendere rescri- 9 psit [t]. Sextò, si plures sunt domini vnius serui, & vnus ex illis velit manumittere, deponendo vel dando prætium aliis condominis, potest solus aliis 10 inuitis manumittere [v]. Septimò, si Iudæus emerit seruum Christianum, fit 11 statim liber [x]. Octauò lege diuina [y], *Si percusserit quis oculum serui sui, vel ancillæ suæ, & luscos eos fecerit, dimittet eos liberos, pro oculo quem eruit: dentem quoque si excusserit seruo vel ancillæ suæ, similiter dimittet* 12 *eos liberos*. Iure ciuili Pij Cæsaris rescripto, durius habiti serui quàm æquũ est à dominis, vel infami iniuria affecti, vendi à dominis iubebantur, ita vt 13 in potestatem dominorum non redirent [z]. Refert Aelianus [a], cùm Lacedæmonij contra seruos Tenarenses, qui erant ex genere Eilotarum, per vim ac perfidiam insurrexissent, indignatum Neptunum terram Spartham con- 14 cussisse, vt ex vniuersa vrbe quatuor solùm ædificia relinquerentur. Item alia nonò, *Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiet tibi, in septimo egredietur liber gratis. Cum quali veste intrauerit, cum tali exeat. Si habens vxorem, & vxor egredietur simul. Sin autem dominus dederit illi vxorem, & pepererit filios & filias, mulier & liberi erunt domini sui: ipse verò exibit cum vestitu suo. Quod si dixerit* 15 *seruus, diligo dominum meum, & vxorem ac liberos, non egrediar liber: offerat illum dominus dijs, & applicabitur ad ostium & postes, perforabitque aurem eius subula, &* 16 *erit ei seruus in seculum* [b]. Seruus ægrotus domo à domino pulsus, nemini pro cura commendatus, iure Codicis consequitur libertatem, nullo etiam iure patronatus domino reseruato [c].

a l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. de liber. cau. in P.
b extat titu. qui. ex cau. ad lib. procl. non lic.
c l. 1. de assertio. toll. C.
d l. 1. C. de collusio. detegen.
e l. 1. eod. in P.
f l. 1. & 2. qui sine man. ad liber. perven. in P. l. 1. & 2. si mãc. ita fuer. alien. vt manumit.
g l. 1. quib. ex cau. ser. pro lib. præm. acci. C.
h l. 2. eod. tito.
i l. 3. eod.
k l. 4. eod. l. 1. de deserto. & occult. eor lib. 12. C.
l l. 2. & fin. de capti. P. l. cum non redemptum, & l. cùm & postlimi nij, C. eod. l. adeo quidem, de acq. rer. dom.
m l. postlimi nij, & l. postliminiũ est ius, de capt. & postli. reuer. in P.
n l. postliminij § trãsfuga, & §. ita liber, de capti. Qui porro transfugæ & emansores, in l 5. de re milit. in P. dicitur.
o l si lenones, C. de episco. aud.
p l. 2. de ijs qui sunt sui vel alie. iur.
q l. 1 si manci. ita vene. ne prostit. C.
r Spart. in Adria.
s Anto. Panor. lib 2. de dict. & fact. Alph. c. 39.
t l. 2. de ijs qui sunt sui vel alie. iur.
v l. 1 § his itaque, de com. ser. manumi. C.
x c. 2. de Iudæ ca. mãcipia, 54 dist. l. vol. ne Christ. manc. Iudæ. hab.
y Exodi c. 21.
z l. 2. de ijs qui sunt sui vel alie. iur.
a Aelia. lib. 6. de var. histo. cap. 76.
b Exodi 21. Deutero. 15.
c l. vni § sed scimus, de Lati. lib. toll. C. §. si verò ab initio, & §. ne multo potius, de onpt. coll. 4. l. fin. § his videlicet, de bon. lib C. l. fin. pro derel. in P, cum simil.

De Ingenuis, & Libertinis. Cap. 7.

Lib. 1. Instit. tit. 4. & 5.

1 *Libertas natiua, & factitia, ingenuitas & libertinitas.*
2 *Ingenuus quis.*

3 Ingenuus ex libertino natus.
4 Ingenuus & est sententia talis declaratus.
5 Libertus quis, & libertinus, & 6.
6 Patronus quis.
7 Patronatus ius quot modis quæritur.
8 Libertinorum tres species, Ciuium Romanorum, seu Iunianorum, & dedititiorum.
9 Ius nudum Quiritium sublatum dominorum.
10 Liberti in Germania parum absunt à seruis, nec seria illis committuntur.
11 Orcini liberti qui, & proprij item qui.

MVTATA causa naturalis status, inter homines libertatis, [1] fecit & simul liberorum duas species: per natiuam, & factitiam ex facto hominis libertatem. Prior ingenuitas dicitur, altera libertinitas: & inde ingenui, & libertini [a]. Ingenuus [2] est, qui ex matre libera natus est, statimque vt natus est, liber est: siue ex duobus ingenuis matrimonio editus, siue ex altero ingenuo, altero libertino: ex matre libera, patre seruo: sufficitque aliquo tempore matrem fuisse liberam, vel conceptionis, vel natiuitatis, vel medio tempore, etsi aliis sit ancilla facta [b]. Et qui nascuntur ex libertis, non [3] liberti, sed ingenui sunt [c]. Ingenuum etiam [d] eum accipere debemus, de [4] quo sententia lata est, scilicet esse ingenuum, quamuis fuerit libertinus: quia res iudicata, pro veritate habetur. Libertini sunt, qui ex iusta seruitu- [5] te manumissi sunt [e]. Libertinus statum ostendit, libertus personam singularem, vt notauit Valla [f]: Ideo relatio est inter libertum & patronum. Patro- [6] nus namque is, qui ex iusta seruitute manumisit, & ita fecit sibi ex seruo libertum, vel collusionem detexit, vel iurauit libertum suum, vel cui libertus adiudicatus est [g]. Et contrà libertus manumissus dicitur [h]. Et beneficij dati libertatis, patronatus est remuneratio, ad quam natura tenemur [i]. Atque tot modis ius patronatus quæritur, quot à iusta seruitute liberari [7] quis potest, & libertatem nancisci. Libertinorum olim tres erant species, [8] quia tres erant gradus libertatis concessæ [k]. Quibus dabatur plena libertas, fiebant ciues Romani: quibus minor, Latini libertini fiebant, & data dicebatur Latina libertas ex lege Iunia Norbana, quæ sublata postea [l]. Aliis autem dabatur minima quæ dedititia dicebatur, quæ tantùm competebat tempore mortis manumissi ex lege Aelia Sentia, sublata quoque postmodùm [m]. Et ita tempore Iustiniani tantùm vna libertas dari cœpit, minore & minima sublatis, factique omnes libertatem assecuti ciues Romani, id est plenè liberi [n]. Sicuti & sublata illa differentia seruorum, per quam nudo [9] iure Quiritium, quidam non plenum dominium, sed semiplenum habere dicebantur [o]. Liberti apud Germanos parùm distabant à seruis, nec illis, [10] nisi rarò, alicuius momenti quicquam nec in domo, nunquam in ciuitate, committebatur, vt ait Cornelius Tacitus [p]. Libertorum etiam in iure erant [11] duæ aliæ distinctæ species, Orcinorum, & propriorum [q]. Orcini erant, quibus in testamento relinquebatur directò libertas à testatore, & fiebant liberti testatoris mortui & filiorum eius, non hæredis manumittentis [r]. Item si rogatus erat hæres manumittere, nam Senatusconsultum sub Rubrio Gallo, & Cælio Pisone CC. factum, statuit libertatem fiduciariam perinde præstandam esse, ac si directò esset relicta: & ideo quibus relicta erat ita, erant quoque Orcini [s]. Orcini porrò, quia mortui testatoris celebrantur dicti, vt ab eo manumissi, ab Orco dicti, id est, morte vel loco mortuorum, vt apud Plautum [t].

Benè vale, apud Orcum te videbo.

a §. fin. de iur. perso. Marcia. in l. & liberorum, l. 5. de sta. homi.
b §. 1 de ingen. l. & seruorum, §. ingenui. Iul. Paul. lib. 2. recep. sent. de liber. agnosc. tit. 25.
c l. quod ex liberta muliere, de oper. libert. in P. d. §. 1. de ingen.
d l. ingenuum, l. 25. de sta. homi. P. l. res iudicata, de reg. iur.
e Caius, in l. libertini, l. 6. de sta. homi. § 1. de libert. l. 4. de iusti. & iure in P.
f Laurent. Valla, libr. 4. elegant. c. 1. l. fin. si liberti. ingen. esse dic. in P.
g l. adoptiuum patrē §. patronum, de in ius voc. P.
h l. 3. de suis & legit. hæred. in P. l. in eo iure, de rit. nup.
i l. sed & si lege. §. consuluit, de petit. hæred. in P.
k de quib. vide Vlp. in fragm. tit 1.
l l. vni. § illud, de Lati. lib. toll. C.
m l. 1. de dediti. lib. toll. C.
n §. libertinorum, de libert. ap. Iustinia. l. 2. C. commun. de manumiss.
o l. vni. de nud. iure Quir. toll. lib. 7. C. titu. 25.
p Cor. Taci. de morib. German.
q l. cum testamento, l. 8. de iur. & fac. ignor. lib. 1. C. titul. 21.
r §. fin. de sing. reb. per fideic. relic. li. 2. Instit. titu. 24.
s l. 3. § plane, de legit. tuto. in P. l. cum vero, l. 26 § tribuentum, de fideicom. libert. lib. 40. P. titul. 5.
t Plaut. in Asinar.

Sic

Sic Varro [a], loquens de deligendo agro salubriori, & insalubrem etiam feracem non habere fructus certos dicit. *Etenim*, inquit, *vbi ratio cum Orco habetur, ibi fructus non modò est incertus, sed colentium vita.* Proprij liberti sunt, qui à dominis viuis, suo iure manumittuntur. Sunt & Orcini ex fideicommisso manumissi, in vno liberti manumittentis, videlicet vt in muneribus ciuilibus manumittentis originem sequantur, non eius qui manumitti iussit [b].

a Varro lib. 1. de re rusti. cap. 4.

b l. libertus, §. 17. §. ex causa, ad municip. libr. 50. P. tit. 1.

De patronis, & iure patronatus libertorum. Caput 8.

Lib. 37. P. tit. 14. Lib. 6. C. tit. 4.

1 *Patronatus ius inaestimabile.*
2 *Patronus vnde dicatur, & obsequia liberti.*
3 *Patrono debet libertus obsequia, & honorem.*
4 *Lis nulla mouetur sine licentia praetoris in patronum.*
Actionem famosam non proponit libertus in patronum. eod.
5 *Ingratus libertus in seruitutem reuocari potest, & quis ingratus.*
Libertus tutelam filiorum patroni subire tenetur, aliter ingratus, eod.
6 *Libertus patrono praestare operas cogitur.*
Opera quid. eod.
Opera obsequiales, & fabriles ex conuentione. eod.
7 *Opera obsequiales, & fabriles in quibus differunt.*
8 *Opera fabriles quando, & quatenus imponi possunt, aut non, in manumissione.*
9 *Operas liberta amittit patrono, quam patitur nubere.*
10 *Operas praestare patrono tenetur fabriles, qui eius libertum occultauit.*
11 *Patronum libertus, & contrà patronus libertum egenum cogitur alere.*
12 *Patronus quando succedat liberto.*
Actio Caluisiana qua, eod.

1 QVA ratione maximum beneficium est, libertatem consequi, eadem multùm libertus ei, qui eum à miseria seruitutis liberauit, obstrictus est. Et proinde quoque libertum habere, 2 inaestimabile est ius [c]: quod & indiuisibile [d]. Et qui manumisit, liberto debet officium tutoris & defensoris, & quodammodo patris, vnde & patronus dicitur: vt ex iuribus patronatus istius 3 apparebit, quae singularia sunt. Primùm, vt libertus teneatur obsequia, honorem, & reuerentiam praestare patrono [e]. Extat lex Platonis [f], ius esse patrono, propria authoritate capere libertum, si ab eo sufficienter non coleretur. Cultum autem dicit, vt singulis mensibus teneatur venire ad domum patroni, seq; offerre, vt ostendat paratum facere eius iussu quicquid honestum, possibiléque ei sit: deinde, quicquid de matrimonio suo, domino vi-4 debitur, faciat. Hinc fit, vt lis à liberto moueri aduersus patronum, saltem quin venia à praetore petatur, non possit: nec eundem actione famosa in ius 5 vocare [g]. Secundò, ex hoc patronatu, patronus ius castigādi libertos sibi retinet, & contumaces, & ingratos reuocandi in seruitutem [h]. Ingratus porrò & is, qui obsequia debita non praestat, & qui filiorum patroni tutelam 6 detrectat [i]. Tertiò, & libertus operas praestare tenetur. Operae sunt, officium diurnum [k], officij praestatio ad nutum patroni [l]. Sunt autem duplicis speciei,

c l. naturales §. fin. de praesc. verb.

d l. si de iur. patron. in P.

e l. 1. de obseq. à libert. patro. praestand. l. 1. de ingrat. liber. l. fin. de bon. liber. & iur. patro. C.

f Plato, 11. de legib.

g l. 4. § praetor ait, de in ius voc. in P. l. veniam, C. eod. titul.

h l. 1. de ingra. liber. C. l. 2. & 3. de liber. & eor. liber. C.

i l. ingratus, de iur. patro. in P.

k l. 1. & 3. de oper. libert. lib. 38. P. tit. 1.

l Caius, l. cùm patronus, l. 22. eod.

ciei, vel officiales vel obsequiales, & fabriles: ad illas naturà, veluti in remunerationem acceptæ libertatis tenetur [a]. Ad fabriles tantùm ex lege, vel conuentione in manumissione facta, dummodo ex præter legitimum modum, nimiúmque non onerent libertatem: quod ad notionem iudicis pertinebit prospicere [b]. Operas obsequiales in alios non transfert patronus, 7 stipulatas autem fabriles contrà [c]: in quo differunt singulari iure, sicut in eo, quòd officiales libertus teneatur suo victu & vestitu subministrare partono, nisi valdè inops sit: non autem fabriles ex stipulatione debitas, & ita puto conuenire leges quæ alioquin inter se pugnantes videntur [d]. Atque, obsequiales ita temperandæ erunt, vt petantur per patronum à liberto tantùm quas liberti ætas, institutúmque vitæ, dignitas, necessitas, valetudo patitur [e].

Cæterùm non semper imponi possunt operæ fabriles in manumissione, nec 8 impositæ debentur: veluti si qui manumittit, aliundè quàm ex voluntate propria & spontanea faciat; veluti quia grauatus, vel quia præmium accipit, vel alio modo cogitur [f]: vel si seruus emptus est propriis nummis ab eo, à quo manumissus est [g]. Sed & debitæ operæ amittuntur libertæ, si eam pa- 9 tiatur patronus nubere, quia debentur tunc marito [h]: saluo tamen iure patronatus [i]. Singularéque & illud, vt si quis libertum occultauerit alterius, 10 pro eo operas fabriles teneatur præstare [k]. Quartò, in iure patronatus vtili- 11 tas, vt libertus teneatur alere egenum patronum [l]: vt vicissim patronus libertum inopem, alioquin ius patronatus amissurus [m]. Quintò ex hoc pa- 12 tronatu pẽdet ius patroni succedendi liberto locupleti, id est, qui plus quam centum aureos habet in facultatibus: adhibita etiam actione Caluisiana, qua reuocantur alienata in fraudem istius successionis [n].

a l. si non fortem. §. libertus, de condict. indeb.
b l. 1. de oper. liber. in [illegible] l. 1. C. eod. & fere tot. tit.
c Vlp. in l. fabriles, l. 6. & l. operæ, l. 5. de oper. libert. in P.
d l. impon. l. pen. de ope. libert. in P. & l. suo victu, l. 18. & seq. eod.
e l. eius artificij, cum leg. seq. eod. in P.
f l. si quis hac lege, de oper. liber. in P. l. 2. & 3. C. eod.
g l. si suis nummis, l. 7. C. eod. tit.
h l. sicut, de oper. libert.
i l. quod ex liberto, C. eod.
k l. fin. C. eod.
l l. [illegible] §. fin. C. eod.
m l. Diuus Claudius § fin. de iur. patro. P. l. si quis à liberis §. solent iudices, l. alimenta, & l. fin. de libe. agnosc. in P. l. si patronus non aluerit, de bon. libert. in P.
n l. si libertus minorem, de iur. patro. in P. l. sicut testatur, & l. sine libertis, eod. titul. facit titu. de success. libert.

Quibus modis ius patronatus amittitur. Caput 9.

1. *Patronatus ius finitur denegatis alimentis liberto, & reuocato in seruitutem liberto restituta ingenuitate.*
2. *Aureorum anulorum ius quale.*
3. *Anulus quale olim insigne.*
4. *Patronatus nullum ius manumisso seruo in præmium.*
5. *Patronatus etiam ius amissum, si cogat patronus libertum iurare ne nubat, aut si pretium pro operis accipiat.*

Vxorem non ducere, iurare cogi non potest libertus. eod.

DESINIT autem nomen & ius patronatus primò, denegatis 1 alimentis liberto [o]: secundò, reuocatione in seruitutem propter ingratitudinem [p]: tertiò, si libertus restituatur natalibus id est, ingenuitati per principem: nam & in ea restitutione consensus patroni cuius interest, accedere debet [q]. Est quo- 2 que medius quidam status inter ingenuitatem & libertinitatem, eorum qui assequuntur ius aureorum anulorum à principe, quo pro ingenuis quidem qui hoc impetrauerant, habebantur, sed saluo, integróque remanente iure patronatus, permissúmque illis aureos anulos ferre [r]: ita differentes à restitutione natalium, qua ingenui fiebant [s]. Subinde tamen ius hoc desiit postulari, & omnes liberti ingenui dicti sunt, saluo iure patrona

o l. Diuus Claudius § fin. de iur. patron. eum similib.
p l. 1. de ingra. liber. C. l. 2 & 3. de libert. & eor. liber.
q l. 2. & fin. de nata. restitu. in P.
r l. 2. pen. & fin. de iur. aureo. anulo. P.
s l. sed si hac lege, §. patroni, de in ius voc. in P.

trona

3 tronatus patrono [a]. Sic anulus promiscuè vsurpatus est, nec distinctionem
4 adiecit: sicuti & vsus anulorum ex singulari nota, popularis posteà factus. Si quidem olim priscis temporibus anulus primùm ferreus, dehinc aureus ordinem populi equestrem ostendebat, erátque eius insigne, distinguens equites à Senatoribus & plebe: repudiatus tamen posteà, cùm primùm dignitas ædilis curulis data Cn. Flauio, qui primus fastos publicauit [b]. Quartò, ius patronatus amittitur, quando non vindicante filio patris mortem, seruus detegens homicidas, pro præmio manumittitur [c]. Quintò, lege
5 Aelia Sentia priuatur patronus iure, si iureiurando adigat libertum generandi compotem, ne nubat [d]. Et sextò, si pro operibus promissis præstandis patronus petat pretium, renunciare videtur iuri suo [e]: cùm pretium non debeat accipere futurarum operarum, nisi in casu inopiæ nomine alimentorum [f].

a auth. sed hodiè, tit. de iur. anteo. anulo. C. & §. 1. vt liber. de caet. aur. anulo non egeant, in authen.

b Plin. lib. 33. cap. 1.

c l. pen. de iur. patro. in P.

d l. adigere, & l. qui contra, de iur. patron. in P.

e l. 4. de oper. libert. C.

f l. 1. C. eod.

De iure patronatus clientari, & eius personis, colonis, adscriptitiis, & censitis. Cap. 10.

1. Clientes & liberti pares facti.
2 Clientes qui, & patroni eorum.
3 Clientelæ publica, & priuata.
4 Clientum & patronorum leges & iura ex Romulo.
5 Penestæ Mnestæ, subditi iurisdictioni dominorum inter clientes.
6 Coloni inter clientes.
Adscriptitij & censiti qui, 6. & 8. & 10.
7 Mariandini serui qui.
9 Originarij alieni qui.
10 Colonorum adscriptitiorum durior, quàm censitorum conditio in quibus.
Adscriptitij serui non sunt, eod.
11 Adscriptitij sub clientela dominorum sunt, vt in aliam nequeant transire.
12 Clientelam colonorum, & iurisdictionalium dominorum non fuisse clientelam Romanorum, & Romuleam docetur.
13 Cliens propriè homo ligius.
Ligius homo quis, eod.
14 Soldurij Gallorum qui.
Ambacti Gallorum qui. eod.
15 Sepeliebant cum defuncto Galli, quæ ipse magis dilexerat, & in rogum inferebantur & animalia, & clientes, & alia.
16 Soldurij differunt à soldatis & solidarijs.
17. Soldata quid in feudis.
18 Militaris annona quomodo militibus distributa Romanis.

1 QVIA Vlpianus [g], æqualis conditionis facit clientes & libertos, quòd ad ius habitandi cum patronis pertinet, & commodè libertis clientes subiunguntur [h]: de istis quoque pauca.
2 Clientes vocat Proculus Iurisconsultus [i], homines liberos qui communiter cum fœdere, personam eius, cuius erant clientes, obseruabant. Erant & clientes, qui se in potentioris cuiusdam

g Vlp. in l. si verb. plures, de ijs qui deiecer. in P.

h in l. 2. §. fin. iuncta l. 3. de vsu & habit. in P.

i l. non dubito, de capti. in P.

iusdam tutelam applicassent cum suis, vt eius patrocinio & defensione protegerentur, in capite & fortunis: ipsis suos ipsos patronos à defensione ita dictos, obsequio & obseruantia colenibus. Eránque & publicæ, & priuatæ clientelæ: publicæ, veluti si pagus quidam, aut ciuitas, regnum alicuius magnatis, regis, vel imperatoris patrocinio se concederet. Priuatæ, dum priuatis priuati se concedunt. Leges porrò harum clientelarum constituit Romulus, vt author Dionysius Halicarnasseus [a]; quibus munus patronorum dicitur, clientibus de iure respondere: absentium atque præsentium curam æquè agere: lites pro clientibus suscipere, vt patres pro filiis: accusatoris impetum repellere. Clientum autem munus, vicissim patronos filias elocantes matrimonio pecunia iuuare, si pecunia egerent: ab hostibus captos redimere, multas, æstimationes litium priuatarum deperditarum, exsoluere pro eis sumptu proprio. Commune vtrisque nefas, alteris alteros accusare, aut aduersum ferre testimonium, aut censeri inter inimicos. Conuictum autem de his criminibus, cuique patere ius occidendi. Possent inter clientes referri serui, quos vocat Athenæus Penestas & Mnestas [b]. Possunt & dici clientes hodiè qui subiiciuntur iurisdictioni dominorum locorum seu oppidorum; & illi patroni qui præsunt: quia superiores leges Romuli optimè illis conueniunt. Hisq; plura poteris addere, quæ tradit Budæus [c], & Cælius Rhodiginus [d]. Videndus quoque Gellius [e], disputans quo ordine ponatur tutela clientum; & num præferenda hospitibus, & aliis amicis. Sed quia & colonos clientes aliquomodo dici posse persuasum est, inter eos & adscriptitios fuisse opinor, qui se culturæ prædiorum dominorum cum suis, vel glebæ dabant. Quales fuêre Mariandini serui, qui sese Heracleoti voluntariè subiecerunt, ea stipulatione & lege, vt sibi vitæ necessaria ministrarent [f]. Adscriptitij & censiti addicti erant prædiis, vt nec in alia prædia dominus mutare posset, indéue fugientes ad ea reducerentur. Idem ius in originariis, id est, natis ex adscriptitiis, eiusdem ac patres cōditionis [g]: veluti terræ membra [h], & glebæ ita adstricti, vt nec momento quidem temporis ab ea debeant abesse vel amoueri [i]; nec vendi separatim sine prædiis à dominis prædiorum possint [k]. Hi adscriptitij coloni, deterioris sunt conditionis, quàm coloni qui dicuntur censiti. Nam censiti tributa præstant tantùm dominis prædiorum, & faciunt eorum fructus suos, vt hodiè qui à dominis emphiteotico iure, prædia sub annua pensione & laudimiis accipiunt [l]. Adscriptitij autem non item, sed sunt veluti instrumentum & pars fundi, viuentes sub specie quadam seruitutis: quanquàm ideò serui non sint, sed ingenui. Verumtamen omnes in clientelâ censentur esse eorum, quibus tributa pendunt, potissimùm si iurisdictionem habent, & eorum quorum, prædia colunt, quibus adscripti sunt [m]. Quamobrem & cautum ne huiusmodi possint transire in alienam clientelam, néue extraneus horum suscipiat patrocinium [n]. Cæterùm illud annotatum volo, non omnes clientes vel patronos vnius speciei esse, sed respectu diuersarum rerum diuersa, continere patrocinia & iura. Cæterùm illa clientela colonorum & dominorum iurisdictionalium, non propriè erat clientela Romanorum, quæ nihil concedebat rerum, vel feudi ad ineundum hoc ius patronatus: sed in ea tantummodo in fidem se recipiebant potentiorum inferiores, fœdere facto, & defensore, quem eligebant. Vnde & cliens mihi propriè esse videtur, qui & homo ligius [o], in tractatu Feudorum dicitur, ab eligendo patrono, vel quòd ligabat se patroni amicitiæ & dedebat, vt in Feudis docemus. Galli horum species habebant Soldurios & Ambactos [p]. Soldutiorum, quos & deuotos Cæsar vocat, ea erat conditio, vt omnibus in vita commodis vnà cum iis fruerentur, quorum se amicitiæ addixissent, etsi quid eis per vim accidisset, aut eundem casum subirent, aut mortem sibi consciscerent: neque adhuc hominum memoria repertus est

quisquam,

- a Halic. lib. 2. Histor. Roma.
- b Athenæ. libr. 6. c. 7.
- c Budæ. in annot. poster. ad Pand. ad l. non dubito, de capti.
- d Cæl. Rhod. lib. 23. cap. 41.
- e Gell. lib. 5. cap. 13.
- f Athenæ. d. lib. 6. capit. 7.
- g l. omnes, & l. quemadmodum, & l. originarios, & l. definimus, de agri. & cens. lib. 11. C.
- h l. cùm satis, eod.
- i l. colonus nunquã, eod.
- k l. quemadmodum, eod.
- l Iuxta l. 1. & 2. & fin. de iur. emphyt. C. l. 1. si ager vecti. vel emphyt. peta. in P.
- m l. 9. in quib. caus. colo. domi. accus. pos. lib. 11. C. l. 1. de Colon. Thracens. eod. lib.
- n l. 1. vt nemo ad suũ patroc. suscip. rustica. aut vic. eor. eod. li. 11. l. 1. 2. & 3. de patrocin. vicor. lib. 11. Cod. Theod. titul. 24.
- o de Ligio, nos plura etiam in feudorum tractat. libr. 6. cap. 4. nume. 30. & seq.
- p de Soldur. etiam dixim. lib. 6. cap. 2. num. 27.

quiſquam, qui eo interfecto, cuius ſe amicitiæ deuouiſſet, mori recuſaret [a]. Inde autem dictos puto ego à firmitate fidei, nam voces illæ ſunt vulgares, noſtrates, & maternæ, quibus componitur verbum, *Soldurius, sol dure*, aut *sol endure*, quod eſt ſolus durat, vel ſolus patitur, ſcilicet cum delecto amico ſolus tolerat, vt apud Virgilium [b],

Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.

Loquitur autem Iulius Cæſar, dum de Solduriis agit, de Aquitania, cuius idioma quoque eſt, vt Tectoſagum in ea appellatione, ex qua declinaui etymon nominis commune. Clientes etiam appellat Cæſar [c], quos anteà Soldurios dixerat, dum ait. *Clientibus Gallorum nefas eſſe, etiam in extrema fortuna deſerere patronos.* Idipſum etiam tribuit Valerius Max [d]. Celtiberis, vtpotè à Gallia tranſlatum. Et Tacitus [e], Germanis. Confirmat hos Soldurios clientes eſſe, quod Cæſar etiam ſcribit alibi, dum de funere patronorum ait [f]. *Funera Gallorum ſunt pro cultu magnifica & ſumptuoſa, omniáque quæ viuis cordi fuiſſe arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia.* Ac Paulò ſupra hác memoriã, ſerui, & cliẽtes, quos ab illis eſſe dilectos cõſtabat, iuſtis funeribus confectis vnà cremabantur. Vt inde colligamus Solduriorum deuotionem, qua etiam vitam arbitrio patronorum fideique ſubiicerent. Neque mihi placet, vt Soldurios Gallorum eoſdem dicam cum ſoldatis vel ſolidariis. Nam Soldurij nulla mercede conducti ſeruiebant, & adſtabant in periculis cum patronis, vt dixi: at ſolidarij milites erant ſtipendiarij. Sic Radenicus [g], innuit in his verbis, *vt largitione pecuniæ milites, qui ſolidorij vocantur, colligeret.* Sic in ſuplemento Chronici Sigiberti, *Sumpſit Henricus rex pecunias de feudo vniuſcuiuſque lorica: capitales barones ſecum duxit, ſolidarios verò milites innumeros.* Soldata in vſibus feudorum [h], eſt præſtatio quædam annua gratuita, quæ à neutra parte tranſit in hæredem: morte enim dantis, vel accipientis interueniente finitur. Soldata verò dicitur, quia plerumque in ſolidorum donatione conſiſtit, quandóque in vino & annona [i]. Solebat enim ſtipendium militibus olim per annonã diſtribui per ſingulos dies, in ſingulos annos expeditionis tempore: veluti bucellatus panis, quem bis coctum vocamus, duobus diebus, ac panis alius tertio: vno die vinum, alio acetum: vno die lardum, caro veruecina biduo [k]: ex commeatu publico. Cui annonæ interdum etiam pecuniæ erogatio accedebat [l], & veſtitus [m], & alia id genus militibus neceſſaria. Quando annona loco pecuniæ in ſolutum militibus dabatur, dicebatur ſtellatura [n]: quia per teſſeras ſtellatas, ſpecies alias pro annona accipiebant.

Libri decimiquarti finis.

X DE

a Iul. Cæſar, libr. 1. Comment. bel. Gal.
b Virg. 1. Aeneid.
c Iul. Cæſ. lib. 7. Comment. bel. Gal.
d Valer. Max. libr. 2. cap. 1.
e Cor. Tacit. de moribus Germanor.
f Iul. Cæſ. lib. 6. Commen. bel.
g Radenicus, libr. 2. cap. 20.
h de ſoldata dixim. in Feud. lib. 4. n. 3. nume. 7.
i In §. fin. quis dicatur dux Marc. li. 2. Feu. titu. 10.
k l. 1. & l. iubemus, l. 10. de erogat. milit. annon. lib. 12. C. titul. 38. de anno. in l. fortiſſimi, l. 6. eod titu.
l l. iubemus, l. 36. eſt ſius §§. eo. de erog.
m l. 1. 2. 3. 4. de milit. veſte, libr. 12. C. tit. 40.
n Volphgan. Lazius lib. 12. commentar. Reip. Roma. c. fin.

DE PERSONIS ECCLESIASTICIS MAIORIS ET MINORIS DIGNITATIS ET OFFICII,

LIBER XV.

De præstantia potestatis ecclesiasticæ in laicam. Caput I.

1 Continuatio libri 15.
2 Potestas publica diuisa, & persona eius, in ecclesiasticas, & laicas.
3 Christianorum duo genera, clericorum & laicorum.
Horum alij imperantes, alij subditi.
4 Potestatem ecclesiasticam maiorem seculari docetur.
5 Anima præstantior, & spiritualia corpore & corporeis.
6 Personæ ecclesiasticæ digniores ob mysteria Dei, quæ pertractant.
7 Honores ecclesiasticis abrogati à tyrannis, restituti à Leone & Antonino.
8 Sacerdotium prælatum imperio etiam apud Gentiles.
9 Imperatores summum pontificatum gesserunt.
10 Reges Aegyptiorum ex sacerdotibus.
11 Pontificum summorum in reges potestas.
Imperium, & regna Galliæ translata per summos pontifices, eod.
12 Pontifici debent reges, & Cæsares obedire: is autem Deo.
Restiterunt episcopi Cæsaribus, Ambrosius Theodosio, Innocentius Archadio, Innocentius Constantino, eod.
13 Summus pontifex rex seculi à Tertulliano dictus.
14 Summi pontifices, & sacerdotes num vtantur gladio materiali.

TOTVM hominem simul & vna comprehẽsione corporis & animæ iam superioribus libris cõsiderauimus, & naturales differentias qua potuimus faciliori methodo docuimus ex generatione legitima & illegitima: atq; de distinctione, quæ ex potestate priuata, ex naturali quadã causa proficiscitur, breuiter quæ & scitu necessaria & vtilia videbantur, exposuimus. Nunc peruenit series tractationis ad eam partem, quæ de potestate publicarũ personarum pollicetur notionem. In qua publicam potestatem in duo summa genera diuidi par est: Nempe in ecclesiasticam & seculare͂. Homo considerandus est in suis præcipuis partibus, quibus conflatur, anima & corpore. Sic aliis cura potior est, vel excellentior rerũ spiritualiũ, earúmq;, quæ ad salutem animæ pertine͂t [a]: alijs maior corporis, & rerũ, quæ ad politiã & quiete͂ reipublicæ, & quæ eius sunt administrationis. Quare & duo genera Christianorũ vniuersalia [b]: vnũ clericorũ est, spiritualibus deditum, & sacris inseruiens: aliud laicorũ, qui curant secularia. Et in his duobus generibus, alij sunt imperantes, seu præpositi: alij subditi. Duæ potestates præcipuæ, duóque genera subditorum sufficiũt, nec plura legitimè esse possunt [c]: quia nõ sunt aliæ partes principales in homine, præter anima & corpus, quibus potestates impositæ sunt. Nisi mixtã inde cõstituas & omnimodam

a 1. ad Corinthios, 4. ibi, sic nos existimet homo, &c.
b can. duo sunt 12. quæst. 1.
c D. Lucæ 22. c. vnam sanctam, de maiori. & obedient. lib. 1. Extrauag. com. titul. 8.

modã, quæ habet imperiũ in corpus & animã, quæq; soli Deo omnipotenti[a] cõuenit, qui postquã occiderit corpus, potest animã in æternã gehennã mortéq; secundã mittere: aut nisi temporũ quorundã obseruas necessitatẽ & Dei mandatũ, quibus vtraq; potestas indiuisa penes vnũ principẽ certis de causis & cum certis legibus fuit, vt ex narratione sequentiũ Deo fauẽte apparebit.

4 Potestas ecclesiastica seu spiritalis maior seculari[a]. In cœlo duo luminaria magna, sed vnũ maius Sol, aliud minus, Luna[b]. In homine quoq; duo luminaria magna, maius ratio, minus sensus. Maior & honestior visus qui melioribus &

5 honestioribus præest[c]. Anima plus quã corpus, & corpus plus quàm vestimẽtũ, id est, plus quàm externa bona[d]. Corpus cõditum animæ causa[e], & bona externa propter hominẽ[f]. Et propter quod vnũquodq; tale, & illud maius. Nobilior anima, & spiritualia omnibus corporalibus[g], & fortiora spiritualia illis[h]. Vt & princeps cura Iustiniano primùm animas, deinde linguas subditorũ fieri eruditas[i]. Proinde qui curã gerit animarum & rerũ earũ, præstantiori exornabitur potestatis dignitate. Et vt anima præest corpori, imperat & iubet, vt regina in proprio regno: Sic qui imperat animæ, & potior erit imperãte corpori. Si vinco enim te vincẽtẽ, & vincã te[k]. Nec dubitauit D. Paulus corpus excõmunicati dare in interitum carnis, vt nobilior pars, anima videlicet, salua esset[l]. Grauior & pœna habita excõmunicatio, quòd hominem

6 interiorem animã videlicet, feriat[m]. Dignius & secundò ecclesiasticarũ personarũ officium, ob mysteria quæ pertractant, vnde non tam honori earũ tri-

7 buitur, quantũ maiestati Dei, cui inseruiunt[n]: cuius ratione & tot priuilegia, & immunitates etiã ethnici suis sacrificulis cõcesserũt[o]. Et Leo & Antoninus CC. irritis tyrannorum decretis, Antistitibus, quos patres pietatis, vocãt, honores restituerunt, & priorem locum residendi ante alios in consilio episcoporũ & extrà[p]. Principes seculi subditi legibus pontificalibus, potissimùm in causis fidei[q]: imò & sacerdotibus per episcopos factis, qui soluendi & ligandi habent potestatem[r]. Sic & iussit D. Petrus[s]. Sic omnes etiam qui fi-

8 dem veram sectantur: nõ enim loquor de hæreticis, admittunt[t]. Et antiquitus sacerdotium prælatum imperio, & reges Israëlis electi & inuncti à sacerdotibus & prophetis[v]: vt nunc etiam[x], non contrà. Et eadem causa impellente, erga sacra tractãtes fuit apud ethnicos præcipua reuerentia: ita Druidæ Gallorum sacerdotes monarchiam suis legibus Gallorum temperabant secularem[y]. Et sacerdotes Germanorum à cultu veri Dei abhorrentium, in conuentibus ius habebant imperandi, & silentium indicendi[z]. Apud Romanos Scipio & Figulus, ad Tiberij Gracchi ponti. summi idolorum iussum, fasces & imperium deposuerunt, & potestate regia consulari se abdicarũt[a].

9 Ea ratione, vt de religione dispensare possent Cæsares, summũ pontificatum gesserunt aliquando, & inaugurabantur omnibus sacerdotiis, vt omnes religiones & sacerdotia in sua manu haberent[b]. Sicut apud Assyrios, vt refert Berosus, Belochus x. eorũ rex à Belo nomẽ sumpsit, quia cum imperio voluit

10 summũ pontificatũ Iouis Belj exercere[c]. Et Aegyptiorum rex non aliundè

11 quàm à sacerdotũ collegio deligebatur[d]. In Aethiopia quoq; sacerdotes qui in Meroë erant suorũ deorum cultui dediti, tanta pollebant authoritate, vt quando illis visum esset, regibus nunciarent, vt mortẽ oppeterent: vsq; ad Ergamenẽ regem Græcis doctrinis philosophiæque deditum, qui Ptolomæi II. tempore hanc sustulit consuetudinem[e]. Zacharias sum. pontifex ecclesiæ Dei regnum Gallicum à Ludouico in Pipinum transtulit[f]. Et Stephanus II. sum. pontif. imperium à Græcis in Germanos, & Carolum Magnum Pipini filium[g]. Confirmauit & Germanis maiori priuilegio eligendi potestatem Gregorius V. sum. pont. Saxo, circa annum 995[h]. *Et iubet* D. Ignatius, *Presbyteri*, inquit, *atque omnis clerus, simul cum omni populo, cum militibus & principibus, sed & Cæsares obediant episcopo, episcopus Christo*[i]. D. Ambrosium in Theodosium I. Cæsarem potestatem hanc exercuisse nemo ambigit,

[a] d. c. vnam Sanctam.
[b] Genes. 1.
[c] § nos autem, de damnato. ciuitat. in authent. co. l. a.
[d] D. Matthæi, 6. Lucæ, 12. D. Augusti. de catechizandis rudibus. can. sedulo 33. dist. l. sancimus, de sacrosanc. eccles.
[e] Aristotel. libr. 1. de partib. animal. c. 5.
[f] l. in pecudum, de vsur. ff. § in pecudum, de vsufruct. apud Iustinia.
[g] c. 2. de translat. episcop. ap. Gregor.
[h] c. inter corporalia, 10. titu.
[i] § Illud vero, in proœmio Pandect.
[k] l. de actionibus, de diuer. & tempor. præscript.
[l] 1. ad Corinth. 5.
[m] can. 2. & ca. si quis episcopus damnatus, can. audi, 11. q. 3. ca. corripiatur, 24. q. 3.
[n] Paulus l. non distinguemus, l. 37 § sacerdoti, de recep. arbi. lib. 4. P. titu. 8.
[o] Dionys. Halicar. li. 2. Antiq. Roma. l. quisquis ementis, de episcop. & cleri. lib. 1. C. titu. 5.
[p] l. decernimus, l. 15. de episcop. & Cler. C.
[q] can. duo sunt gladij 96. dist. D. Ambros. in can. conuenior, 23. q. 8. extrauag. vnam sanctã, de maior. & obed.
[r] c. omnis vtriusque sexus, de pœniten. & remissio. ap. Gregor.
[s] 1. Petri, c. 2. c. omnis, c. 4. de maior. & obed. libr. 1. Decre. titu. 33.
[t] ca. cum ad verum, 96. distinct. cap. per venerabilem, in fine, qui filij sint legi. c. solite. de maiori. & obedien. ap. Grego.
[v] 1. Reg. 10. & 15. & 16 & in 2. Reg. c. 1. & 5. & in 3. Regum. cap. 1. & 19. & Paralipo. 2. c. 23.
[x] c. 1. §. vnde in veteri testamẽto, & de sacra vnctio. lib. 1. Decretal. titu. 15.
[y] Iul. Cæsar, lib. 6. Cõmentar. de bello Gallico.
[z] Cornel. Tac. de moribus Germa.
[a] Valer. Maximus, li. 1. c. 1.
[b] Dion Cassius, libr. 51 & 53.
[c] Berosus, lib. 5. Defflor.
[d] Plato, lib. ciuili, vel de regno
[e] Diod. Sicul. li. 4. Bibliot. cap. 1.
[f] can. alius, 16 q. 3.
[g] c. venerabilem, de electione libr. 1.

[g] Decretal. titul. 6. [h] Blond. lib. 3. Deci. 2. Plati. in Gregor. 5. Krantius, libr. 4. cap. 25. [i] D. Ignatius epistola 9.

qui Imperatori sacris interdixit,& è cancellis ecclesiæ remonit, donec pœnituisset de crimine,quòd in Thessalia ob seditionem motam, occiśumque tribunum vnum, septem millia militum occidisset [a]. Idipsum & probabit Innocent. I. in Archadium Cæsarem [b]. Restitit & liberiùs sum. Pon. cõuenticulis à Cæsare indictis contra Athanasium [c]. Tertullianus Pontificē Max. vocat regem seculi [d]. Duo gladij Petro fuerũt, iurisdictionis vtriusque symbolum referentes,quos sufficere dixit Deus Dominus Iesus Christus:tamen exercitium ei materialis & corporalis prohibuit,& in vaginam retineri ab eo iussit [e]. Nec voluit ecclesiam suam mortem temporalem inferre [f] passim. Quamuis in lege antiqua sacerdotes eo vterentur,qui adumbrabat ecclesiã nostram: quemadmodum vsus eo Samuël in Agag rege [g]: Elias in prophetas Baal [h], & in quinquagenarios Ochosiæ [i]: Elisæus in pueros irrisores [k]: Ioiadas in Araliam [l]: Eliachim in Holofernem [m]: & ipse D. Petrus in Ananiam & Saphiram [n]. 13 14

a Ambros. 5. lib. Epistola. epist. 28 Rosin. lib. 2. capit. 18. Eutro. lib. 12.
b ca. nos si incompetentes § 1. 2. q. 7.
c Amian. Marcel. libr. 15. & Athanasius.
d Tertull. libr. 2. ad vxor.
e D. Matth. c. 26.
f c. in Archiepiscopatu, de raptor. c. sententiam sanguinis, ne cleri. vel mo. & c. ca. occidit, & can. legitur, 2. q. fin. ca. nos si incompetentes, §. ijs ita 2. q. 7.
g 1. Reg. 3. & 4. & 15.
h 3 Reg. 18.
i 4. Reg. 1.
k 4. Reg. 4.
l 4. Reg. 11. 2. Para. 22.
m Iudith. 4.
n Actuum. 5.

De episcopis in vniuersum. Cap. 2.

Lib. 1. C.

1. *Personarum ecclesiasticarum nomenclatura varia vnde.*
2. *Episcopi nomen solicitudinis olim sine beneficio tẽporali, & quid significet. Item 6.*
3. *Episcopi ethnicis qui.*
   Cretarij,& Forriers *Gallis vnde, eod.*
4. *Episcopi rerum venalium obseruatores.*
5. *Episcopi regis oculi,& magistratus gentilium.*
   Armostæ qui magistratus dicti, eod.
6. *Episcopi apud nos Christianos qui dicuntur.*
7. *Episcopi in locum præsulum prouinciarum, & in locum gentilium sacerdotum.*
8. *Episcoporum gradus inter Christianos & ethnicos,& quomodo successerunt.*
9. *Panepiscopus Deus.*
10. *Patriarcha qui,& patres qui dicti.*
11. *Patriarchæ quinque tantùm episcopi in orbe,& h urm ordo dignitatis.*
12. *Patriarcha Romanis summus Pontifex.*
    Pappa dictus summus Pontifex, eod.
13. *Pappæ episcopi omnes dicti.*
    Pappa quid significat, eod.
    De Pappæ nomine Krantzij lapsus.

PERSONARVM ecclesiasticarum nomenclatura varia, vel à cura cõmissa,vel ab officio, vel ex his duobus, vel ab ordine, vel à gradu ecclesiastico trahitur.Episcopi nomẽ,solicitudinis & curæ est, cui & posteà beneficium additum fuit. *Attendite,* inquit diuus Paulus,*vobis & vniuerso gregi, in quo spiritus sanctus posuit,episcopos regere ecclesiam Dei, quã acquisiuit proprio sanguine* [o], ἐπισκοπεῖν,vel ἐπισκέπτομαι Græcis,speculor est,cõsidero. Cicero huius dictionis exprimit his verbis vim:*Vult Pompeius me esse,quem tota hæc campania & maritima ora,habeant episcopum, ad quem delectus & negotij summa referatur* [p]. Erãt inter ethnicos episcopi, qui inter milites metatoribus, qui nunc Cretarij aut *Forriers*, à foribus dicuntur,præerant. Quod circumeundo dispicerent pro dignitate cuiusque,hospitij commoditatem.In qua significatione vritur Cassiodorus [q], dum ait, *Et primum quidem interrogare militem, quis eum ad metatum duxisset episcoporum*. Erant & episcopi qui venalibus præerant rebus, & inspiciebant,vt rectà æstimatione singula venirent, quæ in vsum essent quotidianum : munúsque id erat personale [r]: quod & antistitibus sacris 1 2 3 4

o Actuum. cap. 20.
p Cicero, libr. 7. epistola. ad Atticum.
q Cassiodor. libr. 4. Variar.
r Archad. in l fin. §. Irenarchæ, de muner. & honor. libr. 50. P. tit. 4.

episcopos

episcopis iniunctum quidam putant[a]. Arrianus tradit apud Indos ἐπισκέπτων munus fuisse, videre quid in quaque regione fieret, vt cognita ad reges vel magistratus referrent[b]. Tales erant apud Persas magistratus dicti, οἱ βασιλέως ὀφθαλμοὶ, & in Attica qui mittebantur ad iudicium exercendũ in ciuitatibus ditionis Atheniensium. Sic enim scribit Aristophanis scholiastes[c], dum interpretatur illum versiculum, ἐπίσκοπος ἥκω δεῦρο τῷ κυάμῳ λαχὼν &c. i. *Communi omnium suffragio electus episcopus venio huc.* οἱ παρὰ ἀθηναίων inquit, εἰς τὰς ὑπηκόους πόλεις ἐπισκεψόμενοι τὰ παρ᾽ ἑκάστοις πεμπόμενοι ἐπίσκοποι καὶ φύλακες ἐκαλοῦντο, οὓς οἱ Λάκωνες ἁρμοστὰς ἔλεγον, id. *Missi ab Atheniensibus considerare quæ singulis opus erant in ciuitatibus subditis, episcopi & custodes dicebantur, quales Lacedæmonij Armostas dixerunt.*

6 Inter nos Christianos, qui curam actuũ in sacris dispiciendorum, & solicitudinẽ disciplinæ ecclesiasticæ cõseruandæ & emendandę susceperunt, episcopi quoque dicti sunt[d], eiúsque tituli seu sacerdotij quo inaugurantur iuxta conciliũ Alteum[e]. Huius generis sunt sacri præsules in ecclesia præcipui in

7 locum apostolorũ subrogati[f]. Annotauit & Vuolphgangus Lazius, in Italia & alijs prouinciis prætorialibus videlicet subiectis prætori Italiæ, successisse in locum administrantium, & in sedem illorũ episcopos sacros[g]: atque præsulis vocem, quæ tribuitur episcopis olim fuisse prælidum propriam, docétq;

8 ex Cassiodoto[h]. Episcoporum sacrorum quinque gradus sunt: præcipuus iis præest vnus, qui pauepiscopus dicitur: alij patriarchæ, alij archiepiscopi, alij simpliciter episcopi, alij chorepiscopi[i]. Quẽadmodũ & priscæ superstitionis seu idololatriæ, varij fuerunt præfectorum gradus, & sacerdotũ: quorum alij, pontifices summi, alij pontifices, archiflamines alij, alij flamines. Quibus subrogati sunt sacri antistites, ad expũgendã & abolendã idolorum memoriam, ferè iisdem sacerdotij nominibus, sed longè alio existente sacerdotio. Sic. Romæ reiecto summo põtificatu idololatriæ vniuersalis & totius orbis, subrogatum est caput totius sanctitatis terrestris, & summus põtifex veræ & catholicæ religionis[k]. Et in locis in quibus pontifices archiflamines, & flamines gentilium, plantati archiepiscopi, & episcopi, & sacerdotes fidei nostræ[l]. Nec tantùm Romæ id factitatum est, sed etiam in Britannia, vt testatur Gildas[m], & Gothfridus[n]. Et in aliis præstãtioribus prouinciis, & in earũ insignioribus ciuitatibus, quibus tantùm istæ maiores dignitates conceduntur.

9 Panepiscopus, idest, omnium summus, & præcipuus episcopus Deus est apud Dionysium Areopagitam, in diuinis nominibus: & apud vatem Erythream, in Sibyllinis oraculis. Is enim sua prouidentia & virtute, omniũ curam habet, omnia intuetur, omnibus prouidet. Dominus noster Iesus Christus summus verusque sacerdos, qui seipsum obtulit sacrificium pro omnium salute, in ara crucis patri Deo, cuique cura de nobis omnibus[o]. Patriarcha, Græcis

10 πατριάρχα dicitur primus vel princeps seu honorabilior inter patres, seu inter præstantes, vt legimus in sacris literis fuisse 12. patriarchas[p]. Patris nomẽ, nõ tantùm ad genitores pertinet, sed etiã eo nomine honorabiliores digni sunt. Sic enim Græcis πατὴρ pater dicitur, quasi παῖδας τηρῶν, i. seruans ex se genitos. Quamobrẽ senatores à Romulo facti pro cõsilio reipub. dicti sunt honoris causa, patres ab eo, & illorum filij & posteri Patritij[q]. Et itẽ venerandi & seniores patres: & hoc nomine Fabiũ Maximũ honorauit Minutius, his verbis apud Plutarchum[r]: πατέρα δ᾽ ἐμὲ σὲ χρυσὸν προσαγορεύων τιμωρεῖσθαι οὐκ ἔχων προσηγορίαν, ἐπεὶ τῆς γε τοῦ τεκόντος μείζων ἡ παρὰ σοῦ χάρις αὕτη. ἐγεννήθην μὲν γὰρ ὑπ᾽ ἐκείνου μόνος, σώζομαι δὲ ὑπὸ σοῦ μετὰ τοσούτων. Quamobrẽ episcopi, & qui præstãt cæteris authoritate in ecclesia, patres dicti[s]. Et in sacra pagina illi quoque patres, qui doctrina, & verbi sacri prædicatione nobis verbi Dei ingenerãt cognitionem. Hac ratione & D. Paulus Corinthios alloquitur[t]: *Si decẽ millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui.* Et rursum, ad Galatas[v], *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus.* Patrem ergo nominari, dignitas est: maior autem, patriar-

a l. 1. de episcop. audien. C.
b Arria. lib. 1. historiæ & in reb. Indicis.
c Scholiastes Aristophanis, in auibus, tradit & Suidas, vide & Augustinũ lib. 19. de ciuita. c. 19.
d ca. cleros, 21. distinct.
e can. 1. 18. q. 2.
f ca. vlt. 61. distinct. ca. in nouo, 21. distinct. ca. videntes. 12. q. 1. cãn. dominus, 93. distinct.
g l. Vuolphgangus Lazius, libr. 1. reipub. Roma. c. 2.
h Cassiodor. libr. 8. variarum, epistol. Theodosiei ad Adeodatum.
i de quibusdam in ca. cleros, § ordo episcoporum, 21. distinct.
k can. Beati Petrus, & Paulus, 2. q. 7. ca. vrbes, can. in illis, 80. distinct.
m Gildas, de victoria Ambrosij Aurelij regis Britonum.
n Gothfridus Monomutensis Britan seu Anglus, in historia Britonum, & Tritemius, lib. 1. compendij annaliũ Francorum. c. 1. de priuil. lib. 5. Decreta. titu. 33.
o D. Paul. ad Roma. capit. 2. 8. 4. 5. 8. 9.
p Actuum, 7. c. & 1. Paralip. capit. 8. & Thob. 6.
q Liuius, in 1. Dionys. Halicar. in 2. Sallustius, in bello Iugurthino, l. 1. de emenda. C. iustinia.
r Plutar. in vita Fab. Max.
s can. sexta synodus, 16. distinct. can. fin. 63. distinct.
t 1. ad Corinth. 4.
v ad Gala. 4.

cham, seu patrum principem dici. Porrò Patriarchæ quinque tantùm in orbe & in ecclesia catholica, & totidem patriarchatus. Quorum adhuc vnus summus & vniuersalis [a], vt omnia ad vnitatem & pacem reducantur: & is primus & summus patriarcha, est Romanorum pontifex, qui sedet in prima, & apostolica, & digniori sede. Post hûc, ordine quatuor alij dignitate se consequuntur; Constantinopolitanus, Bizantij sedens, Alexandrinus Antiochenus, Hierosolymitanus, secũdũ dfienitionẽ sextæ & octauæ Synodi [b], & concilij generalis [c], & decretis Nicolai, Anacleti, & aliorum summorum pontificum [d]. Nihilominus & ij patriarchæ, episcopi dicti, & summus ipse pontifex [e]. Appellatur etiam Pappa episcopus Romanus à D. Ignatio, his verbis ad virginem Dei genitricem scribens: *Verus est sermo, quem audiui Romæ de te apud beatum Pappam Anacletum, cui successit beatitudine dignus Clemens, Petri & Pauli auditor.* Hócque nomine Pappæ etiam nũc dicitur summus Christianorum pontifex in terris. Quemadmodum etiam apud Græcos cæteri patriarchæ, necnon & reliqui simplices episcopi, Pappæ nominabantur: non alia ratione, quàm qua patres appellati. Cuius rei fidem faciunt epistolæ, quæ inter apologetica Athanasij leguntur, quarum hæ inscriptiones, *Ischyrias Beato Pappæ Athanasio.* Et rursum, *Victor & Constantinus Maximus scribunt Beato Pappæ Athanasio.* Et apud Gregorium Turonensem, episcopi nomine, petenti clerico vas vel vrceum ecclesiæ inter prædam ab ecclesia sublatum, Clodoueus Francorum rex quamuis infidelis respondit, quæ pappa poscebat se adimpleturum [f]. πάππος Græcis maior pater dicitur, seu auus. Iulius Pollux enim sic explicat, *καλεῖται δὲ ὁ μὲν πατρὸς ἢ μητρὸς πατὴρ πάππος.* Neque vox tam noua est, vt fastidium mouere possit doctis: nam & vulgus Græcorum sic charum parentem vocabant, vt apud Homerum [g], Nausicaam puellam legimus sic compellantem patrem;

> πάππα φίλ᾽ οὐκ ἄν δή μοι ἐφοπλίσσειας ἀπήνην
> ὑψηλὴν, εὔκυκλον. &c. id est,

Pater chare, velis ne mihi apparere currum excelsum rotundum &c. Scythæ hanc appellationem quoque vt mitiorem & benigniorem norunt. Et vt Herodotus [h], *Qui regij Scythæ vocantur etiam Neptuno sacrificant appellantes Vestam lingua sua Tabithi, Iouem Pappæum rectissimè.* Itaque summus pontifex Pappa per antonomasiam, solúsque pater dicetur: Quando & verum sit quod D. Hieronymus [i]. scribit, quemque subditum esse debere suo pontifici, quasi animæ parenti vel patri. Et hoc loco videtur mihi lapsus Krantzius [k], dum ait summum pontificem non fuisse dictum patrem, nec sanctissimum dominum olim.

a vide Isidorum, anno 557.
b ca. penult. & fin. 22. distinct.
c c. antiqua, de priuileg. lib. 5. Decreta. tit. 33.
d In ca. omnes, & ca. sacrosancta, eod. 22. distin.
e can. prima sedes, 99. distin.
f Gregor. Turonens. lib. 2. historiæ Francor. c. 27.
g Homerus, Odyssea 3. scn. 5.
h Herodot. lib. 4.
i D. Hierony. Epistol. ad Nepotianũ de vita clericorum.
k Albertus Krãtzius, lib. 5. c. 18.

12

13

De summo pontifice sedis apostolicæ, Caput 3.

1. *Pappa, seu pontifex summus, vnus summus, sine pare, & rationes, & 4.*
2. *Sacerdos summus inter ethnicos vnus.*
3. *Item apud Hebræos,*
4. *Roma sedem primam & apostolicam esse, & potestatum culmen docetur.*
5. *Pappa plena potestas, & beneficium maius summus pontificatus. Et quæ possit solus sum. Pontifex.*
6. *Concilia vniuersalia quare non debeant, nec possint congregari alia authoritate, quàm summi pontif. non Imperatoris, vel regis.*
7. *Schisma in pontificali authoritate abominabile.*

8 Pontifices

8 Pontifices summo pontifici subditi, vt membra.
9 Pontificibus subditis & laici Imperatores, & magistratus inter gentiles quoque.
Rex sacrificulus cur introductus, eod.
10 Imperatores inaugurati sacerdotijs quare.
Pontifices summi fuerunt Imperatores aliqui ethnicorum, eod.
11 Pontifex Romanus summus ex omni ætate Ecclesiæ catholicæ.
12 Pontificis summi qualitates, & insignia, & vestitus, & ornatus.
13 Religio peperit diuitias, quæ eam suffocant.
14 Præsatorum, & ecclesiasticarum personarum luxus improbandus.
15 Summus pontifex vnus tantùm esse vno tempore potest.
Schismata aliquot notata, eod.
16 Pontifex summus quis eligi possit.
17 Pontifex sum. à quibus eligatur. & 18. à viuente, clero pòst approbante, dehinc principe.
Linus & Cletus adiutores in temporalibus D. Petri.
19 Imperatoris consensus quando adhibitus, & sublatus in electione summi Pontif.
20 Pontifex sum. à cardinalibus eligendus: & de forma electionis.
21 Pontificis sum. electioni quæ obijci possunt.
22 Pontifex summus non potest eligi fœmina, quare.
23 Pontifex sum. electus, quare sella forata sedere iubeatur primùm.
24 Pontifex sum. electus inthronisatur, coronatur, confirmatur: & quid gerat ante hæc, & differentia rescriptorum antè & post omissorum.
25 Bullæ integræ, & non integræ in rescriptis sum. pontificis ratio.
29 Pontificatus summæ dignitatis finis.
27 Pontificis summi potestati quæ reseruata.

1 IN dignitate summi pontificis vnitas cõsideratur, vt ille sit primus omniũ ecclesiarũ princeps [a]: nemo autem aliorum pontificum sit illi par. Dominus noster Iesus Christus, vnũ solum vniuersarũ omnium suarũ pastorẽ reliquit D. Petrum: & vni soli, præsentibus omnibus apostolis, pascendi oues & agnos reliquit solicitudinem à morte suscitatus, ad patris dexteram ascensurus [b]. Ecclesia vna catholica & vniuersalis [c], vna columba [d], sponsa vna & mater electa, quæ vnius debet esse viri [e]: vna fides [f], vnum baptisma [g], vnum rerum generale principium. Vnus Deus [h], vnus eius vicarius [i]. Cœli omnes vnius prioris motu rapiũtur, singulis subinde propriũ motum habentibus: vnicus inter astra Sol præcipuus. In hoc corpore physico nostro, mẽbra vni spiritui, vni capiti inseruiunt. 2 Erat & summus sacerdos apud ethnicos, authore Liuio [k]. Inter Druidas Gallorũ sacrificulos vnus præerat, qui summã inter eos haberet potestatem [l]. Et apud ethnicos Francos, erat vnus summus pontifex, cuius sæpè meminit prisca Francorum historia Hunibaldi, & Tritemius in prim. c. breuiarij annaliũ Francorũ. 3 Et apud Hebræos sacerdos magnus dictus כהן גדול cohen [m] gadol. De summo vnóq; põtificatu, D. Chrisost. etiã sic scribit [n]: *Si dixerit aliquis, qualiter Iacobus thronũ assumpsit Hierosolymorũ? illud vtiq; dicã, quoniam Christus Petrum intronizauit orbis terrarũ magistrum.* Quæ etiam refert Theophilus [o], D. Augustinus [p], & Ambrosius [q]; omittã & sciens 4 prudénsq; quæ de apice huius dignitatis scribũt D. Bernardus [r], & Tho [s]. Indico tantùm Athanasiũ consignatum literis reliquisse [t], Romæ sedem esse apostolicam & potestatum culmem; idq; aliquando hostes ecclesiæ Arriani confessi sunt, eam sedem matrem appellantes, vnde per orbem reliqui missi essent prædicatores, vt narrat Sozomenus [v]. Tertullianus quoque [x], eam sedem primam dixit, & successisse beato Petro, eámque præcipuam & ad quam solummodo in dubiis fidei esset recurrendum. Victor episcopus Vticensis [y], ecclesiarum dixit caput: Cyprianus [z], Petri cathedram, eccle-

a l. 4. de Summa Trinita. & fid. catho. C. can. In nomine, 23. distinct. ca. omnes, 21. distinctio.
b D. Ioannis, cap. 21. D. Matth. c. 16. can. sacrosancta, 22. distin. cap. quanto, de translatio. episcop.
c ca. ecclesia, de consecra. distinct. 1. ca. Nouatianus, 7. q. 1.
d canticor. c. 6.
e c. cùm nõ ignores, de præbend.
f ad Ephesios, c. 4. D. Ioan. euang. cap. 17. Actuum 4. ad Galat. 3.
g ad Ephes. 4.
h ad Ephes. 4. Malach. 2.
i c. saluator, de præben. in extra. communi c. 1. de Summa trini. apud Gregor. in loquitur, & can. penul. 24. q. 3. & ca. in apibus, & ca. Nouatianus, 7. q. 1.
k Liuius sæpe, potissimùm in 32. vbi agit de summo põtificatu, & libr. 10.
l Iulius Cæsar, libr. 6. cõmẽt. bell. Gall.
m Leui. c. 3. nume. 35. Iudith. c. 13.
n D. Chrisostomus, in illud c. 21. diui Ioãnis sequere me.
o Theophilus, in c. 21. Diui Ioan.
p D. Augustinus, in dictũ cap. 21. Diui Ioannis.
q D. Ambros. in c. 5. Lucæ, super illa verba, sedens IESVS docebat de nauicula.
r D. Bernar. libr. de consideratione ad Eugenium papam.
s D. Thomas, in 4. Summæ contra gentiles, & 2. Sententiarum, distinctio. vltima.
t Athanasius, epistola ad solitarios.
v Sozomenus, libr 4. historiæ tripartitæ cap. 16.
x Tertullian. libr. de Præscriptio. contra hæretic.
y Victor. lib. 2. Persecutionis Aphricæ.
z Cypria. li. 1. Epistola. ep. 3.

siam principalem, vnde vnitas sacerdotalis orta sit. Extat & in constitutionibus iuris orientalis à Michaële Palæologo editis[a], conuentio per legatos orientalis ecclesiæ missos, ad Romanum summum pontificem de sarcienda ecclesiæ orientalis cum occidentali concordia, qua inter alia capitula continetur. Primùm, vt in sacrorum voluminibus, hymnodiisque, Papæ cum quatuor aliis patriarchis mentio fieret. Secundò, vt liceret cuiuis Romam veterem, quæ curia maior & perfectior esset, appellare. Tertiò, vt illi principatus in omnibus deferretur. Et rursum institutum fuisse primum gradum, & successionem ecclesiasticæ præeminentiæ à beato Petro tradit Tertullianus[b]. Idipsum leges apud Abdiam Babilonicum[c], Nicephorum Calixtum[d], Eugenium[e], Egesippum[f], Epiphaniū[g]. Quamobrem, pontificatus ipse, beneficium dicitur[h]: idq; maius, excellentiusque[i], in quo sit potestatis plenitudo dispensandi, potissimùm in beneficiorum collationibus[k]. Qui in eo præficitur, omnia iudicat, & à nullo ipse iudicatur, nec quidem ab ipsis regibus & imperatoribus[l]; vt neque synodicis constitutionibus potestas eius videatur coarctari, imò semper excepta[m], vt potius sedi apostolicæ credatur, quàm totius mundi aduersanti opinioni[n]. Sine huius sum. ponc. voluntate, nec cogi debent, vel possunt legitimè œcumeniea[o] concilia: nec eorum decreta, nisi eodem iubente, vbique terrarum seruari possunt. Sicuti nec prouincialia, nisi volente proprio episcopo vel archiepiscopo, in prouincia seruari vel sanciri nequeunt[p]. E si benè ad amussim concilij vniuersalis substantia perpendatur, constabit etiam pertinacibus, illud non posse imperari aut congregari[q] ab alio, quàm à summo pontifice, non à rege aut ab imperatore: etenim concilia ecclesiastica non possunt nisi per personas ecclesiasticas iniri vel decerni. Episcopi porrò vel sacri patres nollent conuenire, neque possent, iubente imperatore vel rege: cùm, quòd reges vel imperatores in clericos imperium non habent, ecclesiasticósue antistites: tum etiam, quòd hodiè nullus sit imperator, nec vnquam fuit ab instituta ecclesia, cui per vniuersum orbem omnes æquè obtemperauerint. Imperant namque sine Cæsare, & spreto eius iussu in suos subditos, veluti monarchæ, reges Galliarum, Hispaniæ, Portugaliæ, Angliæ & in oriente alij imperatores & reges, qui Romanorum Cæsarum contemptis legibus, suis viuunt. Quamobrem eis subditi antistites, quod Romanus vel alius princeps iuberet facilè contemnerēt, nec vnquam in vnum cogi locum possent. Et rursum, si conuenissent, nec decreta eorum posteà vbique eorum authoritate seruarentur, vel reciperentur, etsi ius esset principibus statuendi de his, quæ religionis sunt. Quare necessarium fuit vnum esse & solum præsulem, ad quem summa totius religionis, & potestas vniuersa in sacra referretur, cui omnes Christiani obtemperent, cuius iussu antistites sacri diuersorum regnorum veniant, conueniant, decernant, & decreta apud se seruari faciant, vt ab illo approbata, qui imperandi ratione earum rerum quæ salutem animæ & fidem respiciunt, habeat potestatem. Sic enim & apud patres antiquos legis Mosaicæ statutum erat à Deo[r], vt qui superbisset nolens obedire sacerdotis summi imperio, qui eo tempore ministraret domino Deo, ex iudicis decreto moreretur, & aufferretur malum de Israël. Cuius legis translatio facta in Christianam ecclesiam, quia translatum in eandem est sacerdotium[s], perfectiusque in ea est, quò perfectior veritas est, quæ in Christiano sacerdotio tractatur, vmbra, quæ erat in lege antiqua. Schisma in potestate pontificali, & nūc quemadmodum in antiqua lege, abominabile & horrendum est: cui vltimum imminet supplicium[t], exemplo Chore, Dathani & Abironis[v]. Symbolum huius erat in præcepto, ne summus pontifex vestem suam scinderet[x]. Et vestis illa inconsutilis domini nostri IESV CHRISTI, desuper contexta per totum, quæ etiā māsit integra inter milites & carnifices, vt scriptura Dei impleretur[y]. Multò magis & inter Christianos,

5 6 7 8

a in 1. lib. Iuris Orientalis, in penul. constitutione, quæ Michaelis Palæologi est.
b Tertullia. li. 4. epist. epi. 2.
c Abdias Babilonicus, 2. historiæ Apostol.
d Nicepho. Calix. lib. 2. cap. 35.
e Eugenius, lib. 2. c. 33.
f Egesip. libr. 3. c. 3.
g Epipha. tomo 2. li. 1. contra hæres. hæresi 27.
h c. 1. de maledic. ca. cleros, 21. distinct.
i ca. sacrosancta, 22. distinct.
k c. proposuit, de concess. præben. c. illa, de electio. apud Greg. Clement. pastoralis § si. de sententia & re iudica.
l ca. nemo, ca. aliorū, ca. facta subditorū, & can. cuncta per mundum, 9. q. 3.
m can. significasti regres, de electio. apud Grego.
n ca. hæc est fides, 24. q. 1. ex D. Hierony. ad Damasum.
o can. ecclicuit, can. synodum, ca. nullos, ca. concilia, 17. distinct.
p ca. 1. & ca. quando quidem, 18. distin. ca. habeatur, & ca. quinque synod ca. eist. nam autem Papa sit supra concilium, vide Duarenum de benefic. li. 3. c. 2. § 1. de colla. in prag. sanc.
q c. diligenter, de foro compet. contra l. si quis in conscribendo, C. de episcop. & cler.
r Deutero. cap. 17. c. per venerabilem, qui filij sint legit. ca. absit, 23. q. 3.
s c. translato, de constitutio. ad Gala. capit. 4.
t ca. denique, 7. q. 1.
v Numero. c. 19.
x Leuit. c. 10.
y Diui Ioan. euang. c. 19 & D. Matthæ. 38. & D. Mar. c. 15.

nos, potissimum inter alios minores pōtifices, qui creari & authoritate donati ab eo summo pontifice, non à regibus vel Cæsaribus sunt: quanquam aliquando per illos, ad prælaturas & dignitates nominentur. Quæ nominatio & summo pontifici, vt soli qui authoritatem habet ordinandi, fit: Non secus, quàm apud Ethnicos quoque Pontificibus ius erat in flamines sacerdotésque, statuendi & destituendi, si quid contemptu vel negligentia religionis admisissent, & animaduertendi in vestales segnes in conseruando igne perpetuo, vel in delinquentes [a]. Neque certè æquum est, aut erit monstro simile, à capite membra discedere [b]: sunt autem inferiores præsules summi membra, in partem solicitudinis eius, non in plenitudinē potestatis vocati [c]. Nec minus principes seculi, aliíque ex populo Christiani cuiuscunque sint imperij, huic capiti inseruire debent: & ideo & quæ fidei sunt illis rectè imperari à summo pontifice possunt. Sicut & inter gentiles, ille illorum superstitionis primus & summus antistes, consules ipsos qui imperiū tractabant, in prouincias sortitas ire vetarent [d]. Et ideo gentium reges, ne pontificibus sacrorum subiicerentur in omnibus, & ipsi curam gerebant sacrorum & ceremoniarum authore Aristotele [e]. Et Seruius in illum versum Virgilij,

Rex Anius, rex idem hominum Phœbíque sacerdos [f].

Vt & necessarium fuerit sublatis de medio Romanorū regibus, regē sacrificulum creare, qui in sacris regis solitas ageret partes [g]. Ea quoq; ratione monuimus gentiles Cæsares inauguratos omnibus sacerdotiis, vt quæ religionis essent, tractarent nullo verante [h]. Vnde sibi hūc titulum pontificis summi inter præcipuos vsurpant, vt cōstat ex inscriptionibus titulorum, Augusti, Vespasiani, Traiani, Septimij Seueri, & aliorum. Meminit & Lampridius Alexādrum Seuerum Christianos passum, & tantum detulisse pontificibus, & quindecimuiris, atque auguribus, vt quasdam causas factorū à se finitas, iterari, & aliter distinguere pateretur [l]. Ex quibus apertè docetur eos falli, qui comminiscuntur à tempore tantum Euchariſtiæ [k]. sum. pontif. Pontificem Romanum, seu sedem apostolicam esse caput ecclesiæ catholicæ: nam anteà Christiani idem per orbem sentiebāt, quamuis non apertè, ob tyrānorum persequutiones, Traiani, Hadriani, & Neruæ, & anteriorum Neronis, & Domitiani. Etsi non diffiteamur Eucharistum titulos vrbis Romæ præsbyteris diuisisse, & septem diaconos instituisse, qui veritatis gratia concionatorem obseruarent. Atque vnà sanciuisse sacerdores non esse affligēdos à subditis, sed valdè colendos [l], sub anno domino 105. Falluntur quoque qui putant primum Pappam, & summum Pontificem ordinatum Bonifacium 3. per Phocam qui 61. imperator factus est anno domini 605. secundum Gregorium [m]. Nam Phocas quidem defendit electionem Bonifacij 3 [n]. Verùm & ante Bonifacium 3. & ante Phocam erant episcopi seu pontifices summi, vniuersales, & Pappæ dicti, vt antè docui. Magna certè dignitas huius pontificatus summi, & idcirco virum egregium, & præstantissimum desiderat [o], & sanctissimum: qualem vestimenta, & insignia in veteri lege demonstrabār. Nam ei primùm erant fœminalia, circa verenda, castitatis symbolum, 2. tunica linea, honestatis, puritatis, & innocētiæ: 3. balteus circa lumbos, indiciū, quòd superflua restringēda sint: 4. erat illi mithra in capite: 5. lamina aurea sub fronte pēdens, in qua scriptum erat nomē tetragrammaton יהוה adonai: 6. superhumerale aureum: 7. Rationale iudicij [p]: 8. tunica iacyntina cum tintinabulis aureis, & malis punicis in fimbriis: Aderat & coccus, & byssus, & purpura bis tincta, & alia quæ Moses describit in Exodo, cap. 28. quæ explicant ibi sacri interpretes. Ethnicis pontificibus & auguribus, turrita erat gemmata, & regia corona, vt constat ex Lampridio [q], & Herodiano [r], dum agit de Bassiani ornatu sacerdotali. Secundum Panormitanum [s] pontificis summi nunc insignia sunt: vestis purpurata, equus albus,

a Valer. Max. lib. 1. c. 1. Iul. in obsequ. e libro de prodig. Liuius, dec. 3. libr. 4. & Dionys. Hal lib. 2. & 9. Plinius li. 2. epistolas. Oro lib. 13. cap. 4.
b c. cum non liceat de præscrip. ap. c. 5. 201.
c c. mandata, cod tit. de præla... ad honorem, & authori. & vio pallij.
d Cornel. Tacit. in 3.
e Aristot. 3 Polit. c. 10.
f Seruius, in vers. 80. libr. 3. Aeneid. Virgil.
g Pomp. Lat. de sacerd.
h Dio. Cass. libr. 50.
l Aelius Lampridi⁹, in Alexan. Seuero.
k Eucharistum 3. sedisse restatur Ireneus, libr. 3. aduer. hæres. c. 3.
l Isidor. tom. 1. concilior. Polydor. Virg. libr. 4. de inuentor. rer. cap. 9.
m Grego. 13. epistol. capit. 3.
n vide Platinam in eius vita, & Sabellicum.
o cap. officij, 14 q. 1.
p Ratio, in cap. si Pappa, 40. distinct.
q Lamprid. in Alex.
r Herodian. lib. 5.
s Panor. in cap. antiqua, numero 4. de priuileg.

bus, frenum & calcaria aurea, quibus & vritur eius legatus, nempè quando legatione fungitur vltra mare [a]. adduntur & alia pontificis insignia, soli cōcessa, quæ & mysticè quid inesse ei debeat; dignitatémue eius testantur. Dominus noster Iesus-Christus ecclesiæ constituit suæ vicarium primum, in sanctitate præstantem, in paupertate eximium, in humilitate maximum, in virtute supremum D. Petrum: non fastu, sed simplicitate, pedibus nudis ambulantem. Illa recens tunc ecclesia, & tyrannorum vi oppressa, paupertate, & vitæ puritate, spiritussancti virtute fœliciter propagauit longè latéque fidei & Christiani nominis surculos, & vicit tandem impiorum crudeles proprio sanguine minas, & disseminato vbique verbo Dei, sedatisque persecutionum fluctibus, religio sancta & immaculata peperit diuitias: tandiu tamen fides clara emicuit, quandiu diuitiæ non suffocauerunt matrem; & luxus immodicus non obsedit prælatos. Verendum autem nunc est, nisi ad primum ecclesia redeat viuēdi morem, & ad rerū humanarum contemptū, tot adhuc fluctibus apud nos agitandam iri, quot iam in Asia & eum prodiret in orbe iactata est, donec expurgata igne persecutionis, in suam restituatur puritatem. Ego pusillus homo, nihil ausim iudicare de vestitu aurato & sericato vel olosérico & vario cleri, minus de summi pontificis, cardinalium, & episcoporum apparatu; dicam tamen quod sentio, omnem luxum, & pompā, & magnificum ornatum esse ab omnibus Christianis respuendū, & maximè ab ecclesiasticis: exceptis iis, quæ ad insignia pertinent dignitatis, & ad necessitatem officij, vel humanæ naturæ. Quemadmodum sub Gregorio 4. anno 830. synodus interdixit ecclesiarum ministris, & vniuerso clero pretiosiores vestes, aurum & argentum, omnéque corporis luxum [b]. Plures, quàm vnus pontifices esse non possunt summi, vno & eodem tempore: & proinde si contingat plures eligi, schisma est. Vt olim factitatum, sed non sine iactura pacis Christianæ, legimus: quale ingens inter Italos & Gallos ob duos creatos pontifices, Vrbanum sextum Neapolitanum creatum ab Italis circa annum domini 1376 [c]: & Clementem 7. creatum Pappam à Gallis [d]: quod durauit annis 39. ad Martini 5. electionem, qui depositis Iohanne 23. Gregorio 12. & Benedicto 13. Constantiæ in pontificem electus est, per synodum Constantiensem anni 1415. [e] Fuit primum & exitiale schisma Nouati, contra Cornelium sum. pont. itē Liberij & Felicis, Vrsicini, contra Damasum: Eulalij, contra Bonifacium primum: Laurentij: contra Symmachum: Dioscori, contra Sozimum 2. Debet eligi ex consilio Stephani Pappæ [f], & ex decreto Nicolai Pappæ in summum pontificem, ex cardinalium gremio, si inueniatur idoneus, aut si non sit, aliundè [g]. Sicuti in omnibus alijs electionibus prælatorum statutum, vt de gremio & collegio clericorum eligerētur, primùm si idonei sint, eligantur, sin minus, ab alia ecclesia [h]. A quibus autem eligatur summus pontifex, quæstio temporum habet distinctionem. Et sacrosancta Romana & apostolica ecclesia, non ab apostolis primùm, sed ab ipso domino & saluatore nostro primatum obtinuit [i]: nam beato Petro apostolo dixit, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, &c* [k]. Subinde D. Petrus sibi in sede delegit successorem Clementem [l], quamquam is immediatè D. Petro in sede non successerit, & ipso volente ante illum eandem tenuerint Linus, Cletus seu Anacletus [m]. Eò quòd viuente adhuc D. Petro, Linus & Cletus adiutores adsciti sunt in administrationem bonorum externorum, qualem diacones habebant, & nunc camerarij Pappæ [n]. Fuitque Clemens secundum electionem secundus, sed in administratione quartus summus pontifex. Deinceps quia exemplo perniciosum visum est, vt quis deligeret sibi episcopum successorem [o], & quæ Dei sunt ab hominibus dari [p], alia formula eligendi summ. pontificem comprobata est, & à solis ecclesiasticis delectus. Ecclesia posteà pacem adepta, interfuit populus, & secuta Imperatorum comprobatio, seu authoratio [q]: omissa Imperato-

[a] Hostiens. in dicto c. antiqua.

[b] Platina, in Gregorio 4. Ioan. Trit. in Cron. Gal. Pirchus, in tract. de vestib. Olobar. lib. 3. C

[c] Blond. in. Dec. 0.

[d] Gaguin. lib. 9.

[e] Tomo 2. Cōcilior. in Constantiens. cōcil. sessio 41. de hoc schismate vide historiā Theodorici de Niem.

[f] ca. 1. & 3. distin. 79.

[g] can. in nomine domini, 23. distinct.

[h] can. nullus, ca. obitū, 61. dist. can. Metropolitano, 63. distinct. can. quam si 10. q. 2. ca. licet, 8. q. 1. de alia ecclesia valet, electio etiā, c. cum nobis, c. cū inter, c. in causis, de electio. ap. Gregor.

[i] ca sacrosancta, 22. distin. can. ita domino, 39. distinct.

[k] D. Matthæ. cap. 16.

[l] ca si Petrus, & ca. vnde ipse Clemēs, 8. q. 1. Clemēs epistola ad Iacobum fratrem domini, Euseb. 3. c. 11. Tomo 1. Cōciliorum in Clemente.

[m] Irenæus, lib. 3. c. 3.

[n] can. si Petrus, iuncta gloss. penul. 8. quæst. 1.

[o] in concilio Antiocheno, in ca. episcopo, non liceat pro se, & concilio. Martini Pappæ, ca. episcopo non liceat, ante, 8. q. 1. c. 3. de concess. præb.

[p] dicto cann. episcopo non liceat, ante 8. q. 1. ca. remoto, 7. q. 1. ca. in cannonibus, 16. q. 1. ca. conuenior, 23. q. 8.

[q] Poly. Virgil. libr. 4. de Inuentor. rer. c. 10. can. episcopos, & can. principali, 63. distinct.

ratoris comprobatio in electione Pelagij [a] & Gregorij 1. [b]. Benedictus 2. sum. pontif. statuit in posterum deligi summos pontifices per clerum & populũ Romanum, fine consensu imperatoris [c]: prohibitum dehinc laicis, ne se immiscerent pontificum electioni, ab Adriano S. P. & in 8. Synodo [d]: néue consensus imperatoris adhiberetur, & ne electio ab imperatoribus facta rata esset, cautum est [e]: quamuis placuerit aliquando & plebem electioni adesse [f]. Sub Agathone sum. pontifice Siculo, imperatori dabatur certa pecunia pro ordinatione pontificis, & ideò eius requirebatur authoritas [g], sub annũ domini 680. Quia & Stephani Pappæ extat decretum, vt præsentibus legatis imperatoris ordinaretur summ. pontifex, videlicet vt coërcerentur scandala, quæ solent in electione interuenire [h]. Adrianus primus, qui adeptus est sedem apostolicam anno domini 772. cùm eius rogatu Carolus magnus ad defendendas res ecclesiæ venisset, habita synodo cum 153. patribus, electionem summi pontif. archiepiscoporum & episcoporum, cum omnibus inuestituris Carolo concessit cum dignitate patriciatus [i]. Ludouicus primus, Caroli Magni filius, cessit hoc ius electionis in perpetuum Paschali primo [k], sum. pontifici qui sedit anno 817. & ipse antè à populo Romano sine consensu imperatoris electus [l]. Quare nec in electione Adriani 2. adhibiti fuerũt legati Cæsaris Ludouici 2. quamuis tunc in vrbe essent, anno dom. 869, & si quædam vsurpata consuetudo antè optinuisset [m]. Henricus 5. Imperator, contendere de principatu & de inuestituris episcoporum, cum Pascali 2. ausus, excommunicatus, tandémque culpã deprecari coactus est, vt eius tẽporis author cõgnauit literis Gothfridus Viterbiensis lib. 17. historiæ quæ Pantheon inscribitur, in Henricho 5. Adrianus 3. qui sedit in pontificatu anno domini 886. primus ad populum retulit, ne in creando pontifice consensus imperatoris expectaretur. Verumtamen Leo. 8. sum. pont. qui sedit circa annum domi. 968. Otthoni 2. Imperatori, potestatem eligendi pontificem renouauit & confirmauit, certis ob id literis datis, quò tutiùs se imperij hostibus opponere posset [n]. Iurauit autem antea Ottho Iohanni 12. antecessori fidelitatem, & nihil suo consilio consensúue, aut exhortatione perditurũ, nullúmque placitum de rebus, quæ ad illum terráue sancti Petri sine consi-
10 lio suo facturum [p]. Ex his tandem variis concessionibus, & remissionibus, & decretis, nihil præter seditiones crebras & schismata ecclesia accepit; donec Nicolaus 2. Sabaudus, qui sedit circa annum 1065. ex concilij decreto, quod Mantuæ habitum est, statuit pontificem summum à solis cardinalibus eligendum esse, cum præcedente tractatu [q]. Alexander 3. Senensis rursum circa annum 1165. statuit addendo, vt dissentientibus inter se in electione cardinalibus, valeat illius electio, quem ex tribus partibus cardinalium duæ elegerint [r]: excepta causa necessitatis, in qua non expectantur duæ partes cardinalium, imò & aliquando huic solemnitati renunciare possunt eligentes [s]. Et si duæ partes consentire non possunt, dicunt quidam brachio seculari cogendos esse conuenire, & ideò tandiu in conclaui detineri: vt Perusij factum ferunt in electione Honorij 3. item in electione Celestini & Innocentij 4. etsi ius repũgnet [t]. Et hic etiam Alexander 3. Imperatori Friderico Barbarossæ seu Anobarbo constanter restitit, & cùm 15. antipapas primò Victorem; 2. Pascalem; 3. Calistum; 4. Innocentium elegisset, qui ordine se Alexandro opposuerunt, & magnos in ecclesia tumultus cõcitarunt [v], de omnibus vnus probatus fuit, conciliis & synodis, neglecto etiam loco ab imperatore præscripto, habitis [x]. Subinde sub Gregorio 10. sum. pont. anno do. 1273. coacta est synodus Lugdunensis 2. generalis in præsentia Michaëlis Palæologi imperatoris [y], in quo inter alia capita & illud sancitum quòd ad electionẽ sum. põt. pertinet [z]. Primùm, vt *si sũmus põtifex in ciuitate moriatur, cardinales qui inibi præsentes sunt, teneãtur expectare absentes per decẽ dies tãtùmodo: quibus elapsis, siue absentes venerint, siue non, omnes qui aderunt conueniãt in palatiũ vbi ponti-*

a Platina, in vita Pelagij.
b Platina, in Greg. 3.
c Polydor. Verg. lib. 4. de Inuent. rerum c. 10. Platina, in Benedicto 2. & Volater.
d ca. nullus, ca. Adrianus 63. distinct.
e ca. Valentinianus, & canon. sequentib. 63. distin.
f ca. plebs. 63. distin.
g ca. Agatho, 63. dist.
h ca. quia sancta Romana 63. distinct.
i ca. Adrianus, 63. distin. Sabell. Ennea. 8. lib. 9. & Sigibert.
k ca. ego Ludouicus, 63. distinct.
l Platina, in Paschal. & Vola.
m can. in synodo 63. distinct.
n Platina, in Adriano 3. & Sabellic.
o Platina, in Leone 8. Alber. Krantius, lib. 4. c. 30. & 31. & can. in synodo, 63. distinct.
p can. tibi domino, 63. distinct.
q can. in nomine domini, 23. distinct. Lanfran. de sacramentis. Volatera. Polydor. Virg. libr. 4. c. 10.
r Alexan. 3. in c. licet de vitanda, c. 6. de electione. ap. Grego.
s glos. in dicto c. licet, in verb. à duabus partibus, & ibi Goffred. & Ioan. Andreas.
t in gloss. ad verbum nollatenus, dicto c. licet.
v Platina in Alexan. 3. Alber. Krantzius libr. 6. cap. 16. Randenus [illegible] 4. c. 72.
x Randenus. lib. 4. c. 71. & Sauagramma libr. 14. Paul. Aemil. libr. [illegible]
y Paul. Aemil. libr. 7.
z Plati. in Gregor. 10. quod ponitur latè in c. vbi periculũ, c. 3. de electio. lib. [illegible]

habitabat præmortuus pôtifex &c prout fusè explicatur in cõstitutione Gregorij [a] 10. quã interpretatur & confirmauit Clemẽs 5. propria cõstitutione [b], in qua & secũdũ præcedentẽ Gregorij 10. aliæ solẽnitates, quæ in pappę electione & cõfirmatione requiruntur, describuntur. Pluribus etiam hoc summi pontificis electionis argumentum tractauit ex professo Iohannes de Brunello Doctor Aureliacens. in repetitione c. licet de vitanda, de electio. Tantæ autem efficaciæ solemnis hæc summ. pontif. electio est, vt ea perfecta, nihil regulariter obiici electo possit [c]: nisi aut quòd ex forma facta non sit, aut quòd electus hæreticus sit [d], & incorrigibilis, non aliter [e]. Obiectum est Iohanni 12. summo pontif. in consilio Romæ celebrato, in præsentia Otthonis, inter alia, quòd missam celebrarit, nec communicarit: quòd in equorum stabulo diaconos ordinarit: quòd in ludo aleæ dæmonum auxilia implorauerit, & alia [f]. Decretum Mantuæ in concilio latum sub Nicolao Sabaudo, cõtra summos pontifices largitione creatos [g]. Et deffendit Bellemote, vt refert cardinalis eius qui per pecuniam aut gratiam humanam, aut datione officiorum, vel aliarum rerum est electus, electionem esse nullam [h]. Sed & sexus fœmineus impedit electionem sortiri effectum, si in summum pontificem eligatur fœmina: cùm, quia claues regni cœlorum fœminis non sunt commissæ vnquã à Deo [i]: tum etiam, quòd ob sexus fragilitatem scandalum inferri posset ecclesiæ, vt ferunt contigisse in ea quæ Angliæ nata in Moguntia facta summus pontifex sexum ementita, dicta est Iohannes 7. Post cuius mortem, dicunt cautum, iuxta aliquos, ne posthac summus pontifex in põtificalem proueheretur cathedram, néue confirmaretur, quin prius in sella forata existẽs, eius virilia attrectarentur [k]. Quamuis arbitrer summum pontificem in sella humili & sede constitui, vt moneatur, quò altior est sedes episcopalis & dignitas, eò magis eum de se humilitet sentire debere, atque similem se esse cæteris hominibus recordetur, eisdémque infirmæ naturæ subiici defectibus, & se Deum non esse. Sic enim non superbiendum esse admonetur, cùm posteà in sede apostolica inthronizatur, vt dicunt, & confirmatur: ante tamen inthronizationem, & pontificalia gerere potest, si bella vel aliæ causæ impediant coronationem, & inthronisationem & confirmationem [l]. Obseruat tamen vsus, vt summi pontifices electi, ante coronationem Phrygiæ mythræ, & confirmationem, in datis, vel rescriptis vtantur subscriptione, Datum anno vel die 3. suscepti à nobis apostolatus officij: & tunc non sigillant bulla integra, sed ea quæ ex vno latere habet DD Petri & Pauli imagines in plumbo: ex altera verò, plana est. At post coronationem, scribunt, Datum anno pontificatus nostri &c. & integra vtuntur bulla, cum imaginibus prædictis ex vna parte, & cum nomine põtificis ex alia [n]. Finis huius præcipuæ dignitatis, est conseruatio vnitatis fidei, de quo anteà: & ideò quia maius periculum in eligendo vnico & generali pastore, cautiùs est agendum, & ne schismata fiant præcauendum obnixè, & legitimè dignus eligatur [o], qui possit onus hoc magnum pastoris vniuersalis exequi, & prudentia quæ eius libero relinquuntur iudicio, syncerè iudicare, illi soli reseruata, & sedi apostolicæ. Qualia sunt depositio episcoporum [o], restitutio iniustè depositorum [r], exemptio eorumdem à metrapolitani subiectione [s], datio pallij [t], restitutio clericorum [u], famæ restitutio [t], congregatio conciliorum vniuersalium [v], interpretatio canonum & suorum rescriptorum [x]. Sunt & 30. casus, in quibus excommunicationis absolutio, summi põtificis solius potestatem desiderat, quos fusè pertractat Angelus Clauasius [y]. Sunt & alij in quibus solus summ. pontif. potest gratiam facere & rigorem iuris temperare, seu dispẽsare, quos idem Clauasius collegit [z]: idque cum causæ cognitione [a]. Pertinet & ad eum notio de fidei ratione [b], & aliæ grauiores quæstiones [c], & reseruata iure speciali, quæ versibus comprehenduntur istis.

21 22 23 24 25 26 27

[a] In dict. c. vbi periculum cùm suis §§.
[b] Clem. ne Romani, cùm suis §§. de electio. ap. Clemen.
[c] Dicta c. licet vitanda.
[d] ca si Pappa, 40. distinct.
[e] glossa in dicto canone, si Pappa, in verb. à fide deuius, per can. aperte, can. ait, can. hæc est fides, 24. q. 1. ca. dixit Apostolus, 2. q. 1.
[f] Luitbprandus, lib. 6. cap. 6. 7. 8. 9. 10.
[g] Polyd. Virgilius, li. 4. de Inuentor. rer. cap. 10.
[h] Cardina. in can. in nomine, 23. distin.
[i] cap. nona, c. 10. de pœnitẽt. & remissio. lib. 5. Decreta: titu. 36.
[k] Platina, & Sabel.
[l] can. in nomine domini, vers. planè, 23. distinct. cap. licet, de vitanda, de elect.
[m] tradit glos. in c. finali, in verb. pontificatus, de regul. iur. in sex.
[n] dict. c. vbi periculũ, de elect. in sex, dic. c. licet, eo. titu, ap. Gregn.
[o] can. dudum 2. q. 6.
[p] ca. Ideo in 1. 2. q. 6.
[q] ca frater, 16. q. 1.
[r] can. quoniã 16. q 1.
[s] ca. cõuenientibus, 9. q. 7.
[t] ca. cõuenientibus, 2. q. 3.
[v] dict. ca. dudum, & ca. Ideo, & tota 17. distinct.
[x] c. 1 de confir. vtili vel inuti.
[y] Angel. de Clauas. in Summa, in verbo excommunicatio, 5.
[z] Angel. Clauas. in verbo. dispensatio, & in verbo irregularitas.
[a] ca. requiritis, §. pro tempore, 1. q. 7.
[b] cap. pro remedio, ead. 1. q. 7.
[c] c. 1. de iuramento calum. lib. 2. Decretal. titu. 7. c. vt debitus honor cap. 59. § fin. de appella. li. 2. Decreta. titu. 28.

Restituit

Restituit pappa solus, deponit & ipse,
Articulos soluit, synodumque facit generalem.
Transfert & mutat, appellat nullus ab illo,
Diuidit ac vnit, eximit atque probat.

Quos refert & explicat glos. in c. quod translationẽ, de officio legati. lib. 1. Decretal. Gregorij tit. 30.

De Cardinalibus. Cap. 4.

1 *Cardinales vnde dicti.*
2 *De cardinalibus quare potius, quàm de patriarchis.*
Cardinales pars corporis, senatores fratres, coadiutores summi pontif. filij primi gradus.
Senatus ecclesiæ vniuersalis cardinalium, eod.
3 *Cardinalium insignia, dum legatione funguntur.*
4 *Cardinalium dignitas quando orta, & quando prælata episcopis.*
5 *Cardinalium titulorum differentia, diaconorum, presbyterorum, & episcoporum ordo & dignitas.*
6 *Decanus inter cardinales quis.*
7 *Cardinalium tituli habent episcopalem iurisdictionem.*
8 *Cardinalium tituli aliqui enumerati.*
9 *Cardinalium numerus quantus esse debeat.*
10 *Pontanus sum. pontifex quo anno sedit.*
11 *Innocentius 4. sum. pont. quo anno sedit.*
12 *Cardinales quo tempore ita nominari cœperunt.*
13 *Cardinalium deligendorum formula, & qui, & à quibus deligantur.*
14 *Cardinalatus num maior patriarchatu.*
15 *Cardinalium, & summi pontif. consistorium, & quæ ibi tractantur notiones.*
Consistorium Pappæ quid, & de quibus indicet.
Consistorialia beneficia quæ.
Protectores & & patroni consistoriales qui dicantur, & munus eorum.
16 *Cardinales sede summ. ponti. vacante, interim rempub. Christi regunt.*
17 *Legati ex Cardinalibus plerumque, & quod eorum species.*

1 CARDINALES dictos esse annotatum est[a], quòd inseruiant sedi apostolicæ, quæ axis, & veluti cardo aliarum ecclesiarum est[b]. Aptius tamen dicemus adiectiuè cardinales videlicet personas, ad quas, quòd sint ex sum. pont. senatu, ad quem summa negotiorum omnium Christianorum defertur. Et sicut cardinem vocamus negotij, summam rei quæstionem[c], 2 ita cardinales, sacerdotes præcipuos & principales[d]. Cardinales itaque priorem ante patriarchas habent ordine tractationem: quia & illi pars corporis Pappæ dicti sunt[e]: vt senatores principis, pars corporis quoque eius[f]. Item fratres[g] & coadiutores eius, cum quibus ipse rotum orbem iudicat[h]. Habetque ita ecclesia primò suum senarum episcoporum, & cardinalium[i]: ex quo, veluti ex corpore, summo pontif. mortuo, alius deligendus est[k].

Proinde & illi maximæ erunt dignitatis, vtpote quos labor assiduus, & lateris principalis comitatus illustrat[l]. Et sicut Pappa, vnus ecclesiæ sponsus dicitur, sic cardinales filij, primi gradus dicuntur, ex sen-3 tentia Ioannis Andreæ, & Immolæ[m]. Et vtuntur insignibus apostolicæ dignitatis, dum legatione funguntur, ex concilij generalis statuto[n].

a glos. in c. execrabilis, de præbend. in extrauag. comm. in verb. cardinalibus.
b ca. sacrosancta, 22. distinct.
c Siluius in primum lib. Aenei. Virgil. in illa verba, *haud tanto cessabit cardine rer.*
d c. 2. de offi presbyter. lib. 1. Decretal. tit. 24. & ibi glos.
e ca. quisquis, 6. q. 1. Clem. Fœlicis, de pœn.
f l. quisquis, ad leg. Iul. maiesta.
g c. per venerabilẽ, vers. rationibus igitur, qui filij sint legi. c. fundamenta, §. decet. de elect. in Sex. can. Constantinus, 96. distinct.
h Panor. in c. ecclesia vestra, 2. colum. de electio. & in c. ex gestis, in glos. de cleri non residenr.
i ca. ecclesia, 16. q. 1.
k can oportet. & cap. seq. 79. distinct.
l in l. 1. de præpositi. labor. libr. 12. C.
m in c. fœlicis, de pœn. in Sex.
n c. antiquæ de priuileg.

Obseruandum tamen est, cardinalium dignitatem non eandem atiquitus cum hodierna fuisse. Nam in collegio quidem apostolorum, D. Petro in consilium erant apostoli, quandiu vnà fuerunt: posteà & alij in consilium per illum, & successores admissi. Fuerunt & aliquando summorum pontificum consiliarij & cardinales inferiores ordine & dignitate episcopis, vsque ad tempora Clementis 5. & Ioannis 22. Atque post summum pontificem, ante diaconos cardinales episcopi subscribebant, & gradu deprimi videbantur episcopi, qui fiebant cardinales, vsque ad Bonifacij 8. tempora, vt scribit Ioannes Andræas [a], & Ludouicus Gomes [b]. Oportebat enim episcopos, qui ad cardinalatum vocabantur, eiurare episcoparum, propter sacerdotiorum vetitam cumulationem, quæ nec illis concessa erat, donec permissum fuit episcopatum cum cardinalitatus retinere titulo, id est, cum beneficio dignitati cardinalatus annexo, ex quo titulum seu nomen cardinalis quis adipiscitur. Tituli autem cardinalium, in triplici differentia sunt: nam alij dicuntur cardinales diaconi, alij cardinales præsbyteri, alij cardinales episcopi: habita ratione titulorum, seu beneficiorum, quibus cardinales tantùm insigniuntur. Sic enim tituli diaconales, presbyterales & episcopales (neque enim loquor hic de aliis episcopatibus, qui contingere possunt cardinalibus presbyteris aliundè, quàm ratione dignitates cardinalatus, ex quibus vt præpositi alij quilibet, possunt dici episcopi cardanales [c]). Inter cardinales, postremum & nouissimum tenent ordinem cardinales diaconi: medium presbyteri: supremum, episcopi. Inter diaconos antiquior, receptione decanus diaconorum dicitur: vt inter presbyteros, qui prior in eum ordinem cooptatus est, decanus presbyterorum: aqui senior coöptatione est inter episcopos cadinales, decanus collegij dicitur [d]. Singuli cardinales in suis titulis sibi decretis iurisdictionem habent penè episcopalem: quia & tituli illi cõparantur ecclesiis seu parochiis episcoporum [e]. Et per hos titulos cardinalatus dignitatis sectio & distinctio. Sic cardinales episcopi dicti, Hostiensis, Velitrensis, Portuensis & S. Ruffinæ, Sabiniensis, Tusculanensis, Prænestinensis, Albanensis. Tituli presbyterorum cardinalium Sanctæ Crucis in Hierusalem, sanctorum Marcellini & Petri, quatuor coronatorum, Ioannis & Pauli, S. Anastasiæ &c. Tituli & ecclesiæ diaconorum, vt sanctæ Luciæ in Septisoliis, S. Mariæ in Aquiro, S. Theodori, S. Mariæ in Cosmedin &c. De quorum titulorum institutione, numero & insignibus, nihil amplius adiungam, quòd de his latè pertractauerit Onuphrius Panuinus Veronensis, libro de Episcoparibus, & Damasius Bibliothecarius libro Cameræ apostolicæ: extat & vulgaris liber inde sumptus, qui Prouinciale omnium cathedralium vniuersi orbis ecclesiarum inscribitur, vbi tituli referuntur [f].

5

6

7

8

Monebo tamen, titulos cardinalium fuisse aliquando plures, aliquando pauciores, eò quòd & numerus cardinalium diffinitus non est: Nam summi pontificis arbitrio, à quo fiunt, vel augetur, vel minuitur. Ideóque nec immorabor in quæstione, num Septuaginta tantum esse debeant discipuli: quia tot fuerint domini [g], tot linguæ, & nationes, ex quibus plures confugiunt ad sedem apostolicam, quemadmodum voluerunt Albericus [h], cardinalis Zabarella [i], & Martinus Laudensis [k], an verò plures vel pauciores. Scio tamen constitutũ in concilio Basiliensi [l], esse debere moderatum cardinalium numerum, Cuius interpres [m] refert, tempore sum. pont. Pontiani, cardinales fuisse numero 236. quod tamen falsum auguror, ex eo quod Eusebius annotat [n], Pontianum sum. pontificatus sedem adeptum anno domini 235. quo tempore nomen cardinalium non erat in vsu, quod cœpit vsurpari si credamus Volaterrano [o], sub Benedicto 9. sum. pontif. circa annum domini 1031. vt & posteà Innocen. 4. circa annum domini

9

10

11

a Ioan. Andræ. in c. cùm aliquibus, de rescrip. in Sext. & in c. cùm Apostolus, de censib.

b Gomes in proœmio Commenta. ad regul. Cancellar.

c can. relatio. 21. q. 1. ca. sacrosancta, 22. distin. can. pastoralis, 7. q. 1.

d vide Hostiensem, in capit. 2. de offic. archipresbyter. & in Summa eius tit. gloss. in §. 1. de numero & qualita. cardinal. in pragma. sanctio.

e c. his quæ pro ecclesia, de maiorita. & obedient. c. ex gestis, de cleri. non residentib.

f vide & Speculatorē, in titul. de legato. §. sequitur. Iacob. Aluarot. & præpositum, in c. 1. de episcop. vel Abba. Chassan. in Catalogo glor. mundi. 4. par. consider. 20.

g ca. septuaginta, 16. distinct. can. in nouo, 21. distinct. D. Matthæi, cap. 9.

h Alberic. de Rosat. in rub. de sta. hom.

i Zabarell. in Clem. 2. in §. iritum, in 6. quæstio. de electio.

k Marti. Laudens. in tracta. de cardinalib.

l in § statuit, de numero cardinal. in pragma. sanctio.

m gloss. in dicto. § statuit, in verbo moderatus.

n Eusebius, libr. 6. c. 22.

o Volaterra. in Anthropologia.

domini 1250. galerum roseum cardinalibus, & vt equo veherentur per vrbem concessit [a]. Arbitror tamen Volaterranum non obseruasse ante Benedictum nonū cardinales fuisse dictos temporibus Constantini 8. & 9. CC.
12 Orientis, & sub Ludouico 4. imperat. Occidentis & Henricho primo Saxone, Othone Magno, & Ioanne 11. sum. pontifi. circa annum 930. Etenim Luithprandus Ticinensis [b], qui eo tempore vixit, meminit de synodo contra Ioannem 11. celebrata. Et nominat cardinales diaconos, cardinales presbyteros, & cardinales pontifices, qui erant sub Otthone Magno. Hos etiam fuisse tēpore Syluestri, ex synodo generali sub eo habito, costat, cuius meminit ius pontificium [c].

13 Forma qua eligendus sit cardinalis, in synodo Basiliensi praescripta [d], vt fiat scrutinio & consensu cardinalium de viro probo, moribus bonis, insignito, iustis natalibus orto, idest, legitimo, licentiato aut doctore, aetatis 30. annorum, qui non sit nepos ex fratre vel sorore sum. pontif. vel
14 cardinalium. Nescio tamen num hodiè arbitrio pontificis sum. fiant cardinales. Caeterùm num cardinalatus dignitas maior patriarchatu sit, in quaestionem versum est. Atque ordinarius concilij Basiliensis interpres, cardinalatum praeponit patriarchatui [e]. Ego ramen iuris pontifici censurae, vt mihi videtur, expressae, & indubitatae, adhaereo: qua post sedem apostolicam patriarchales sedes in gradu proximo dignitatis enumerantur [f], nulla mentione facta cardinalium. Cuius sententiae arbitror esse Panormitanum [g], qui in suas partes vocat Hostiensem Asserentem cardinalem, Hostiensem habere ex priuilegio ecclesiae Hostiensis, eo quòd Pappam coronet, & vngat imperatorem, vt praecedat omnes patriarchas: & immediatè post sum. pontifi. sedeat. Hoc tamen non inuenio in concilio generali exceptum [h], quo sedes secunda data est patriarchis: neque inibi etiam scriptum, huic decisioni Hostiensem cardinalem se obiecisse, vel interpo-
15 suisse, vt potius mihi consensisse videatur [i]. Quia autem hic sacer cardinalium coetus, concilij causa & senatus loco sum. pontifi. institutus, cardinales olim apud summum pontificem bis in hebdomada conueniebant: nostra verò aetate cùm negotia apud illum decrescant, semel tantùm. Vocatur eorum conuentus consistorium. Inibi proponuntur & deciduntur controuersiae electorum ad episcopales, archiepiscopales, Metropolitanas, patriarchalésque ecclesias, atque discutitur. Vbi ecclesia vacet, & ad quem electio pertineat, num ad capitulum, ciuitatem, prouinciam, regem, vel alios. Eliguntur etiam per illud cōsistorium praepositi ad ecclesias monasteriáque, quae ex solita consuetudine sedi apostolicae reseruantur: quare & illa beneficia consistoralia dicuntur. In hoc consistorio & senatu, vna quaeque prouincia, singuláque regularum sodalita, habent suos patres seu patronos tutelares, quos protectores vocant, quorum munus est electiones & alias prouinciae sibi addictae causas in sacrosenatu proponere, oppositoribus respōdere. In hoc deinceps, quae ad cultum diuinum, ad fidem Christianā, religionem, & ad pacem christiani gregis, & ad conseruationem temporalis patrimonij
16 ecclesiae Rōmanae pertinēt, tractantur. Cum summi pontificatus sedes vacat, in interregno sacrosanctū cardinaliū collegiū rempub. Christianā regit, re-
17 rúmq; difficultati consulit, donec alius ab eis pontifex creatus fuerit [k]. Ex cardinalibus vt plerúmque legati, qui ideo dicuntur legati à latere, scilicet sum. pontificis. Sunt enim tres species legatorū summi pontificis, qui fiduciariā & vicariam pro eo operam praebent: id enim legati nomē significat [l]: alij namq; legati nati dicti sunt, idest, eo ipso legati dicti, quòd nacti sint aliquam dignitatem, cui adiuncta est legatio, qualis in Anglia est archiepiscopus Cantuarensis [m]. Alij dicti legati missi: alij legati de latere, cardinales videlicet missi, ad prouincias regendas [n], qui nec iudicium exercere possunt alibi, quàm in archiepiscopatibus, vel aliis locis insignioribus, tū ob

Y 2 hono

[a] Volaterra. vbi suprà & Polydo. Vergil. libr 4. de inuento. rer. c. 9.

[b] Luithprandus, lib. 6. de reb. per Europ. gestis.

[c] ca. praesul. 2. q. 5.

[d] § fin. de numero & qualita. cardin. in pragma. sanctio.

[e] gloss. in § quòd si quis, de col. o. in pragma. sanctio.

[f] ca. penul. & fin. ca. omnes, & can. sacrosancta, 22. distinct. & c. antiqua, de priuileg.

[g] Panor. in dict. c. antiqua.

[h] in dict. c. antiqua.

[i] ca. Nicena, 17. distinc. l. si remancipandi, § 1. manda.

[k] vide de his Octauianum Vestrium, li. 3. Introductionis in Romana aulae actionem & iudiciorum mores c. 1. & ibi Nicolaū Antoniū Gianattinum.

[l] Iul. Caesar. 2. de bell. Galic. l. vicarius, de legatis 2.

[m] c. 1. de offic. lega.

[n] de tribus istis speciebus, in c. 1. de offi. legat. in Sexto & c. volentes, & sequen. eo. titul. ap. Grego.

honorem sedis apostolicæ, cuius gerunt vices, tum vt copia peritorum sit illis pro concilio [a]. Legatorum horum potestas in prouincia commissa, recipit ex diplomate legationis legem, quæ maior interdum, interdum minor est. Et in Gallia, nunquam in præiudicium iuris Gallici admittitur [b]: neque potestas permittitur nisi à die, quo diplomata legationis publicata & actis curiæ supremæ Parisiorum descripta fuerint [a]. Priuilegia legatorum sedis apostolicæ tradit Ioannes de Selua, tractatu de benefic. 2. par. q. 3.

[a] c. statutum, de rescrip. in sex.

[b] Placuit ita curiæ supremæ Parisiorum coactis 10 vnum senatorum decurijs 5. Septemb. 1529.

[a] sic placuit Curiæ supremæ Parisiensi. 30. Martij 1547.

De patriarchis Christianis, & primùm de Constantinopolitano. Cap. 5.

1. *Patriarchæ omnes sunt archiepiscopi, non contrà.*
2. *Patriarchæ præpositi archiepiscopis, & episcopis, & quare.*
3. *Patriarchæ 4. post sum. pontificem.*
4. *Patriar. Constantinopolitanus primus post sum. pont. dignitate.*
   Patriarchalium ecclesiarum antiquitas, quæ prior, & ordo dignitatis, eod.
5. *Dabertus Pisanus pontif. primus Hierosolymitanus dictus Patriarcha.*
   Hierosolyma quando à Christianis recepta, eod.
6. *Pauli Diaconi lapsus de primatu Constantinopolitanæ ecclesiæ.*
7. *Cōstantinopolis ciuitas à quo fundata, & à quibus reparata, & varia eius nomina.*
   Pausanias Spartanus, eod. Byses Megarensium classis princeps, eod.
8. *Constantinop. regia orientalis imperij vrbs.*
9. *Constantinopolis quando à Turcis occupata.*
   Mahometes Amurathi filius Turcarum imperator, eod.
10. *Imperium orientale quando finiuit.*
    Constantinopolis nunc dicta Cæsarondum, eod.
11. *Prætorium Illyricum cum duabus ciuitatibus Metropolitanis, Constantinopoli, & Thessalonica.*
12. *Constantinopolitanus patriarchatus, Romania, & eius episcopatus.*
    Turcarum in Hispania per Carolum Martellum insignis clades quando, eod.

OMNES patriarchæ archiepiscopi dici possunt [d], sed tamen non omnes archiepiscopi patriarchæ: at quid patriarcha sit paulò antè explicauimus [e]. Dicetur & patriarcha princeps episcoporum, quod nomen & competit archiepiscopis [f]. (1)

Patriarchæ potiores episcopi, & præcipui constitui fuerunt aliquibus regnis, seu imperijs, aliis episcopis in illis regionibus & archiepiscopis præpositi, vt ad eos summa negotiorum religionis grauiorum deferatur: & simul ab omni oppressione imperatorum, & regum Christiani ditionis eorum defenderentur, vt scribunt Anacletus [g], & Licinius [h]. Quatuor post sum pontifi, Romanorum episcopum, primates constituti sunt, vt diximus [i], quos Lyranus designari in Apocalypsi scribit, in figura sedentis in Throno, & quatuor animalium existentium in circuitu, quæ erant plena oculis antè & retrò [k]. (2) (3)

Anno domini 383. Constantinopoli habitum est concilium secundum vniuersale, 180. coactis patribus, in quo, inter cætera, regula lata est, vt Constantinopolitanus episcopus haberet honoris priuilegia post pontificem Romanum, eo quòd sit noua Roma Bizantium. Et patriarchæ fuerunt constituti [l]. Cùm tamen antea prior fuisset Alexandrina ecclesia honore [m], & Antiochena prior tempore, sedésque olim prima Diui (4)

petri

[d] l. habemus nulli, l. 24. de sacrosanct. eccles. C. §. 1. de ecclesiasti. tit. in authen.

[e] suprà hoc lib. c. 2.

[f] can. cleros, 21. distinct.

[g] can. prouinciæ, 99. distinct.

[h] can. vrbes, 80. dist.

[i] suprà capit. c.

[k] Nicolaus de Lyra, in c. 4. Apocalyp. S. Ioan.

[l] lib. 9. historiæ Tripartitæ c. 13. Theodoret. lib. 5 cap. 9 Isidorus, tomo 1. consilior. c. Antiqua, de priuileg. extrauag. sancta Romana, de primi. § 1. de ecclesiasti. titu. in authent. l. 3. de priuil. vrbis Constantino. lib 11. C titu. eo. l. omnium de sacrosanct. eccles. C.

[m] ca. renouantes, 22. distinct.

petri, dehinc Romam translata ab eodem[a]: primúmque discipuli Domini vocati sunt primùm Antiochiæ Christiani[b]. Sed sedes firmata, orbis vniuersi capur Romæ. Patriarchatus porrò Hierosolymitanus posttemus ordine fuit, constitutus ex sententia Guillelmi Tyrij[c]. Qui scribit Dabertum præsulem Pisanum, primum patriarcham Hierosolymitanum factum fuisse sub id tempus, quo Boemundus dux Apuliæ, princeps Antiochiæ factus est, & Hierosolyma, anno domini 1099. Idibus Iulij, 39. die obsidionis capta, & Agarenis qui eam 490. annos vsurpauerant, erepta est: & inibi Gothfridus Lotharingiæ dux, creatus rex fuit[d]. Hîc monebo lapsum esse Paulum Diaconum, dum ait[e], Phocam imperatorem Bonifacio petente, primùm statuisse sedem apostolicam præcipuam Romanam & anteà, vt ipse ait, fuisse primam Constantinopolitanam. Nam quantum hoc alienum à vero, constat ex proximè gestis sub Theodosio primo, qui imperauit circa annū domini. 390. ante Phocam ferè. 200. ann. quia Phocas diadema adeptus anno dom. 605. vt scribit Gregorius[f]. Faciunt & ea fidem, quæ de primatu sedis apostolicæ Romanæ anteà indicauimus.[g]

Remanet ergo Constantinopolitanum patriarcham pòst sedem apostolicam secundam & digniorem esse sedem in ciuitate Constantinopoli, quæ antè dicta fuit Byzantium in Thracia[h], à Pausania Spartano primùm condita, si sequamur Iustinum;[i] vel secundum Eustathium[k], à Byze Megarensium classis præfecto. Et quia reparata à Constantino Magno subinde dicta Constantinopolis.[l] Dicta & Plinio, Ligos:[m] Et sæpe alibi noua Roma[n], quem titulum ei etiam Constantinus Magnus indidit[o]. Fuit & sub Seuero & Antonio eius filio dicta Antonia[p]: sub Parallelo dia Boristhenes cum Massilia ab Strabone sita[q]. In ea ciuitate fuit sedes & caput imperij Orientalis, vt Romæ sedes imperij Occidētis: ex quo cœpit aquila insigne Romani imperij biceps fieri, atque inibi Iustinianus Cæsar se regiam habere scribit[r]. Quare inibi patriarchalis sedes toti Thraciæ præest, eiusdem priuilegij ac Romana sedes, excepta honoris prærogatiua[s]. Hodiè tamen pulsi Cæsares & Christiani ab illa sede & ciuitate, ex quo Agareni illam occuparunt, sub rege Turcarum 7. Mahomete Amurathi filio, qui Constantinum 13. Orientis vltimum Christianum imperatorem interfecit, cum omnibus suis, & Orientale imperium sustulit, anno 1453[t]. Constantinopolitanum & Trapezuntinum imperium, 12. regna, 200. vrbes Christianis ademit, Peloponesum & Pontum expugnauit[v]. Vocántque nunc Turcæ eam ciuitatem Cæsarondum.

Florente repub. Romana prætorium erat Illyricanum, cuius ditio per Thracias, Pontum, Dacias, Mysias, totamque Græciam exporrigebatur, duplici sede Metropolitana conspicuum, Constantinopoli videlicet & Thessalonica: Cuius secuti rationem Christiani, patriarchalem fecerunt sedem Constantinopolin primatem apud Thessalonicam subrogantes, vt notat Volphangus Lazius[x]. In prouinciali libro omnium ecclesiarum orbis, patriarchatus Constantinopolitanus Romania dicitur: eique subiiciuntur 26. Archiepiscopatus, ex descriptione facta ecclesiarum, Pipini regis Galliarum tempore, filij eius Caroli Martelli, qui in Hispania ad Turonem 375000. Agarenorum prælio trucidauit[y]; à proceribus regni Galliarum regis renunciati in locum Childerici, circiter annum domini 747[z]. Alius numerus Metropolitanarū ecclesiarum, nempe 80. & archiepiscopalium 39. recensetur in iure Orientali, lib. 2. in fine sub titulo, τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου, περὶ τῆς κατὰ τὴν καθέδραν τάξεως τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων, καθὼς ἐν χαρτοφυλακίῳ καταγράφονται[a].

a ca. Rogamus, 24. q. 1. can. beati Petrus, & Paulus, 2. q. 7.
b Actuum 11.c.
c Guillel Tyrius, li. 9. histor. Sacra, cap. 15.
d Blondus, libr. 4 Dec. 2. Guilel. Tyrius, libr. 2. c. 18. & Lib. 9. c. 4. & 5
e Paul Diacon. lib. 7. cap. 24.
f Gregor. Magn. lib. 11. epistolarum, c. 1. & 43.
g supra eoc libr. c. 3.
h Strabo, lib. 3. & 7. Geograph. Pompe. Mela li. 2. Cornel. Tacit. lib. 12.
i Iustinus, ex Trogo, libr. 4.
k Eustathius.
l ca. Constantinus, in 2. § praeterea, 96 distinct.
m Vadian. in Comment. in l br. 2. Pompo. Mela.
n § sexoutamen, vt ordinatæ præfectura &c. in authē. coll. 3. intra vrbē, de nocalb. publ. ag. in authent.
o Socrates, in histo. tia Tripertita li. 2. cap. 18.
p Ioachimus Vadianus, in 2. Melæ.
q Strabo, in 2. Geogra.
r L. 1. §. Romam, de veter. iure enucleo. C.
s can. Constantinopolitana, 22. dist. dicta. cap. Antiqua, de priuileg. & extrauag. sancta Romana, de electio. in extrauag. comm. l. omnes innouatione, l. 6. de sacrosanct. eccles.
t Aeneas Syluius, & Sabellicus.
v Egnatius, l br. 3. Cæsarum Sabell.
x Vuolphgā. Lazius, libr 2. Commentarior reip. Roma. capit. 3.
y Paul. Aemilius, lib. 2. & Sebell.
z Gaguinus libr. 3. Blōd. Lib 10. Paul. Aemil & al., Francia Historiogra.
a Id. Sanctissimi Patriarchæ domini, de sessionis ordine Metropolitanorum & archiepiscoporum, vt in Cartophilacio describuntur.

De patriarcha Alexandrino. Cap. 6.

1 *Patriarcha Alexandrinus unde dictus.*
2 *Alexandria ciuitas quæ, & qualis.*
3 *Patriarchatus Alexandrinus quibus præest.*
Pentapolis Libiæ ciuitas, eod.
4 *Præfectus Aegypti in Alexandria imperium accipiebat.*

ALEXANDRINVS patriarcha à ciuitate Alexandria, in qua [1] sedem habet, dicitur. Alexãdria ciuitas est in Aegypto, Africæ [2] cõtermina, vt scribit Mela [a]. Hanc verticem ciuitatũ Aegyptiarum Amianus Marcellinus dixit [b], ab architecto nobilissimo Dinocrete, vel vt alij legũt apud Arrium & Strabonem, à Chinocrate, iussu Alexandri, ædificatam, Europæ totius nobilissimum emporium, quo Indicæ merces, Arabico sinu & Nili variis fossis excipiuntur, & in omnes mediterranei orbis oras distribuuntur. De qua ciuitate etiam abundè scribunt Plinius [c], Strabo [d], Cornelius Tacitus [e], Diodorus Siculus [f], Egesippus [g], Iosephus [h], Hircius [i], Vitruuius [k], Solinus [l]. Itaq; [3] ob loci insignem laudem, & populi frequentiam, quæ eò confluit, sedes ibi posita est principalis, quæ præesset ex more approbato [m] per Nicenam synodum Aegypto vel Libyæ, & Pentapoli, quæ ideò Pentapolis dicta est in regione Libyca, à quinque ciuitatibus, Beronice, Arsinoë, Ptolemaide, Apollonio, Cyrene, vt author est Plinius [n]. In hac ciuitate etiam Alexandria, [4] præfectus Aegypti, qui à Romano Cæsare regendam suscipiebat cum imperio prouinciam ad similitudinem proconsulis, per legem sub Augusto latam imperium non alibi assumebat [o].

a Pompon. Mela Li. 1. c. 9.
b Amia. Marcellinus, Lib. 22.
c Plinius lib. 5. c. 10.
d Strabo, lib. 17.
e Cornel. Tac li. 20.
f Diodor. Sicu libr. 17.
g E, esipp. lib. 30.
h Ioseph. libr. cõ ra Apionem.
i Hircius, libr. 4. bel los C ail.
k Vitruuius, in proœmio lib. 1.
l Solinus, c. 35.
m can. mos antiquus, 65 distinct.
n Plinius, lib. 5.
o Vlpia. in l. vnic. de offic. præfect. Augustal. lib. 1 P. titu. 17.

De patriarcha Antiocheno. Cap. 7.

1 *Patriarcha Antiochenus à ciuitate dictus.*
2 *Antiochia ciuitas, Syriæ, quæ nunc Suria, caput.*
Syria nunc Suria, eod.
3 *Prætorij orientis Antiochi sedes, eiúsque ditioni subditæ ciuitates.*
4 *Patriarchatus Anthiocenus quibus præest.*
5 *Patriarcha Antiochenus cur dictus Catholicus.*
Catholicus præfectus pratorio Antiocheno, eod.

ANTIOCHENVS patriarcha à ciuitate quoque Antiochia [1] dicitur, vbi sedem habet. Antiochia Syriæ regionis, quæ nunc [2] Suria, caput est, ab Seleuco Nicanore condita, & de patris eius nomine Antiochia appellata [p]. Regio illa potens, & dum ei imperauit Semiramis potentissima [q]. De hac præclara plura Procopius [r]. Tempore quo Romanum integrũ viguit imperium [3] oriẽtis prætorij, vel Magisterij Antiochia etiã sedes fuit, cuius erat iurisdictio supra omnes orientis, Asiæ, vtriusque Syriæ, Armeniæ, Phœniciæ, Palæstinæ & Arabiæ prouincias [s]. Dion Cassius metropolim Syriæ dixit, vbi erat Adrianus cùm imperator declaratus fuit [t]. Scribit Spartianus Adrianum Antio

p Strabo, lib. 15.
q Pompo. Mela, lib. 1. c. 11. in Syria
r Proco lib. 1. & bello Persi.
s Volphgan Lazius libr. 2. commenta rio. reipu. Roma capitu 1.
t Dion Cassius, in Adriano.

Antiochenses odio habuisse, vt Syriam à Phœnice separare voluerit, ne tot ciuitatum metropolis Antiochia diceretur [a]: verùm nihil optinuit, & ita in sua dignitate perseuerauit, dignáque visa est sede patriarchali. Subiiciútur autem ei in libro Prouinciali ecclesiarum 153. ecclesiæ cathedrales, archiepiscoparus autem 12. Dictus hic patriarcha sacrosanctæ ecclesiæ Antiochenæ Catholicus, apud Procopium, sicuti & qui prætorio eius anteà præficiebatur, catholicus nominabatur. Guillelmus Tyrius scribit suo tempore sub Antiocheno patriarcha fuisse 13. archiepiscoparus, quos nominat, & cuiusque episcopatus [b].

a Aelius Spartia. in Adria.

b Guillel. Tyri⁹, lib. 14. belli sacri c. 12.

De Patriarcha Hierosolymitano. Cap. 8.

1 *Patriarchatus Hierosolymitanus à ciuitate dictus.*
2 *Hierosolyma ciuitas quæ, & quare ita dicta.*
3 *Hierosolymitanus patriarchatus quando constitutus.*

HIEROSOLYMA, ex qua patriarcha titulum accipit, est Iudeæ ciuitas totius orientis clarissima [c], quæ & Hierusalem vocatur, quasi ἱερόν, id est, templum Salomonis [d]: inibi enim templum sanctum, fama & gloria præstans, Rex Salomon ædificari curauit [e]: illustrior reddita, morte & sepultura saluatoris Domini nostri IESV-CHRISTI: & insigni clade, quæ ei in vindictam tanti sceleris illata fuit sub Vespasiano [f], postquam & iterum fuit Adriani iussu habitata, & deinceps ab eodem multis cædibus ob contumaciam Iudæorum oppressa [g]. Et quamuis ex Sion exierit lex, & verbũ domini de Hierusalem [h], tamen prouincialis liber omnium ecclesiarum annotauit, monumenta veterum, quæ non modicam habent authoritatem apud Palestinos maximè, & Græcos, Hierosolymitanam ecclesiam vsque ad tempora Iustiniani Augusti episcopum habuisse nulla vel modica dignitatis prærogatiua. Imperante autem illo principe congregatam fuisse synodum generalem Constantinopoli, sub Vigilio Pap. & Elicio Constantinopolitano patriarcha, & Apollinario patriarcha Alexandrino, & Euthachio patriarcha Antiochensi: & in illa, inter alia placuisse honore patriarchali donandam sedem Hierosolymitanam. Et quia ciuitas inter fines & limites erat patriarchatuum Antiochiæ, & Alexandriæ, nec illi essent sufficienter episcopi suffraganei, ex communi omnium consensu, ab vtroque patriarchatu vicino placuit etiam decerpere, & vt in formam patriarchatuum aliorum ille ordinaret ecclesias sibi subiectas. Quæ omnia sumpta sunt ferè ad verbum ex Guillelmo Tyrio patriarcha Hierosolymitano, qui & describit nominatim archiepiscopatus & eorum suffraganeos [i].

c Plinius, lib. 5. c. 14.

d Eusebius, lib. 9. de præparatio. Euangel. c. 4.

e 2. Paralipo. c. 3. & 7. Ioseph. lib. 1. de bello Iudaic. c. 5. & contra Apionem.

f vide Hegesipum.

g Xyphilin⁹, ex Dione, in Adriano.

h Isaiæ 2.

i Guillel. Tyrius, Lib. 14. Sacri belli, cap. 12.

De Patriarchatu in genere. Cap. 9.

1 *Patriarcharum senatus qualis.*
Euicellij episcopi patriarcharum qui, eod.
2 *Patriarcha electio ad quos pertineat.*

3 *Patriarcharum electionem confirmat sum. pontifex, vel eius legatus.*
Confirmatio electionis patriarchæ primatem exemptorum summi.est pontif.eod.
4 *Episcopatus vsurpati ab Agarenis. Sebaste, olim Samaria.*
5 *Episcopatus in nouis insulis.*
6 *Patriarcharum insigne pallium, crux, & priuilegia.*
Crux quando & vbi non potest præferri patriarchæ.eod.

QVEMADMODVM summi pontifices Romæ Senatorum loco cardinales habent, sic & patriarchæ in concilio habent quosdam episcopos, qui non subiiciuntur cuipiam Metropolitano, sibi familiares & suffraganeos, semper adstantes, quos Græci vocant Euicellos [a], dicunt enim Græci εὔκηλος, stantes sine motu, quietos, sicut apud Hesiodum [b]. γυμνὸς δ' ἐν κνημῖσι τ' ἄνευθε κεῖτ' ἀστεμφὴς ἔμπεδον εὔκηλος. &c, vt & apud Homerum [c] & alios. Hos familiares suffraganeos à Græcis vocari testatur Guillelmus Tyrius [d], cancellos, sed vereor ne corrupta vox sit. Electio, destitura pastore sede patriarcharum competit canonicis ecclesiarum patriarchalium: nisi ciuitates patriarchales occupentur ab Agarenis, & canonici pauci inibi inueniantur, quo casu electio deuoluitur ad sum.pontif [e]. Cõfirmat & alioquin electos patriarchas & primates sum. põt. [f] vel legatus delatere vt & episcopos, qui ab archiepiscoporũ eximũtur potestate [g]. Hîc notãdũ est, in episcoparibus & archiepiscopatibus vltra marinis, patriarchales sedes valdè decreuisse ob tyrãnidẽ Turcicã, sub qua degunt, illis à Cristianis derelictis: sicuti in Aegypto vsurpata Senlona, quæ erat Archiepiscopatus sub imperatoribus Græcorum Orientis: item Gazatus & Varo episcopatus, vbi erant templariorum sedes: Hierusalem, Sebaste quæ olim Samaria. Et versus Arabiam, Ebrõn, Patrasensis, Cumatensis quæ nunc Eracum, sedes archiepiscopales, aliæq; alibi permultæ. In quarum locum, Deus fidem Christianam in insulas extimas, seu noui orbis incolas producens, episcopales sibi delegit sedes. Nam & ibi plures nunc episcopatus à tempore Alexandri 6. summ. pontif. qui primus quinque erexit [h]. Patriarchæ à summo pontifice pallium accipiunt, plenitudinis officij pontificalis insigne, quod & ipsi posteà suis suffraganeis largiuntur [i]. Atque cùm hoc priuilegium habent, vt crucis vexillum vbique sibi præferri iubere possint: præterquam in vrbe Roma, aut vbicunque summus pontifex extiterit, aut eius legatus, qui vtatur insignibus apostolicæ primæ dignitatis. Ad hos quoque qui ditionis patriarchalis sunt, potest liberè appellari. Quod Iohannes Andreas, Panormitanns & alij [k], intelligunt etiam omisso medio: aliter enim hoc priuilegio non esset adscribendum, cùm ad Metropolitanum quemlibet prouocari possit iure ordinario à suffraganeis [l], & Metropolitani sint suffraganei patriarcharum [m]. Item priuilegium vt non nisi consulto patriarcha, possit archiepiscopus episcopum ordinare [n].

(margin numbers: 1, 2, 3, 4, 5, 6)

a In prouinciali omnium ecclesiar. dũ agitur. de Hierosolymita. patriarch.
b Hesiod. libr. 2. Ergoo.
c Homer. Ilia. 1.
d Guilliel. Tyrius, li. 24. belli Sacri. c. 23.
e c. fundã Romane, de electio. in extrauc. commu.
f c. scriptum, c. 42. de electio. ap. Gregor.
g c. si abbatem, c. 36. de electio. in sext.
h Petrus Martyr. lib. 9. Decadis 2. noui Orbis.
i c. antiqua, 23. de priuileg.
k Andreas Panor. & alij, in c. antiqua de priuileg.
l can. si inter episcopos, 6 q. 1.
m c. vit. pastoralis, de affi. ordinat.
n ca. quoniam, 65. di stinct.

De Primatibus. Caput 10.

1 *Primas dicitur omnis patriarcha, sed non contrà.*
2 *Primatia ius præscribitur & priuilegium.*
3 *Primatia regnorum.*

Prima

1 PRIMATES quidem, appellari quodammodo patriarchæ possunt [a]: attamẽ non omnes primates, verè patriarchæ sunt [b]. Primas namque alio in loco, quàm vbi patriarchæ instituti sunt: esse potest, nihilominus officij, quod est patriarchis; sed nec tantæ authoritatis, neque cardinalibus præferuntur [c].
2 At maiores archiepiscopis, à quibus ad illos prouocatur [d]. Archiepiscopus primas est, & potest ius primatiæ in prouincia alterius episcopi sibi acquirere [e]. Primates sub sum. pontifice sunt Aquiliensis, in Italia: Cã-
3 tuarensis in Anglia: Bituricensis [f], Grandiensis [g], & Lugdunensis præcipuus horum, in Gallia: in Hispania, Toletensis [h]: in Sardinia, Pisanus [i].

De Archiepiscopis. Cap. II.

1. *Archiepiscopi constituti vbi antè erant archiflamines, & rectores prouinciarum.*
2. *Archiepiscopus, & Metropolitanus idem.*
3. *Metropolitanus vnde dictus. Prouincia constituenda quot ciuitates exiguntur, eod.*
4. *Metropolis ciuitas quæ dicatur.*
5. *Archiepiscopus à quibus eligitur.*
6. *Archiepiscopus consecrandus, vngendus, & ordinandus. Archiepiscopus quid non possit ante consecrationem, eod.*
7. *Archiepiscopi Masceinitici à quibus, & ex quibus eligantur, & consecrentur.*
8. *Archiepiscoporum authoritas & officium, & 9.*
9. *Episcopi sine permissione archiepiscopi in aulam principis non eunt.*

1 ARCHIEPISCOPI illis vrbibus feruntur à beato Petro præpositi, quibus antiquæ superstitionis & idololatriæ præessent archiflamines [k]. Atque ex sententia Vuolphgangi Lazij, in Galliis & Germania, in illis sedibus, vbi erant rectores prouinciarum, proconsules, legatiue proconsulares, Metropolitani constituti fuêre episcopi [l]. Archiepiscopus episcopis maior [m], inferior primati [n]. Sidonius tamen Apollinaris scribit, Metrapolitanos in Gallia
2 sedi Romanæ immediatè subiectos, alibi autem patriarchalibus [o]. Archiepiscopus in vtroque ciuili & pontificio iure, sæpè Metrapolitanus dicitur [p], neque hæc nomina differre docet Rebuffus [q]: vt & Metropoliticum ius est,
3 quod archiepiscopis competit [r]. Isidorus ratus est Metropolitanos dictos fuisse à numero ciuitatum: quia & Pelagius pp. scripserit, singulis prouinciis præesse debere vnum Metropolitanum, atque in vnaquaque prouincia esse debere vndecim vel saltem decem ciuitates, & totidem episcopos [s]. Et forsan quidem Pelagius talem prouinciarum & diocesum distinctionem accommodam existimauit: at eiusmodi non fuit semper, sed nutu principum, annorumque curriculo, prouinciarum forma mutata est, vt do-
4 cet Beatus Rhenanus [t], Sextúsque Rufus consularis [v]. Placuit autem Budæo, Metropolim ciuitatem dici, ex qua coloniæ, nempe alia oppida processerũt, id est, ex qua coloni & incolæ in alium locum translati sunt [x]. Et ita se habere μητρόπολιν, ad ἀποικίαν seu coloniam, vt matrẽ ad filiam, quod & Suidas tradit, ἀπὸ τῆς μητέρος καὶ πόλεως, quasi dicamus ciuitatem matrem. Et vt scribit Simplicius [y] ἀρχὴ καὶ μητρόπολις ὑπὸ τῶν ἄλλων. Er iuxta hanc mentẽ, episcopus Metropolitanus is esset, qui in ea vrbe sedem haberet, ex qua colo-

niæ

a ca. 1. 9. & 99. distin. can. conquestus, 9. q. 1.
b can. nullus primas 9 q 1.
c Felinus, in rubr. de maiori & obed.
d in can. 1. 99 distin.
e Fanor. in c. expos-suit, per illud cap. numero. 4. de Dia tin.
f glos. in can cleros, in verbo archiepiscopis, 21. distin.
g Angelus de Glauasio, in summa, in in verbo patriarcha.
h quem primatũ instituit Vrbanus 2. sum ponti. vt authore Francis Tarapha lib de regi. Hispanie. in Alphonso. 6.
i vide Rophredum Beneuentanum tit. de iurib. quæ competant prælat. Nicol Boëtiũ, in lib. de Authorita. Mag. concilij, numero. 54.
k can. illis, 80. distinc.
l Vuolphgã. Lazius, lib. 2. Commentario reipub. Rom. ca pit. 2.
m can. c. 2. 8. 9. q 3. can. cleros, 21. distinct. § fin. de monach. in authent. colla. 1. titu. 5.
n can. 1. 99. distinct.
o Sidonius Apollin. dum Claud ani episcopi epitaphium describit.
p per totam ferè 9. q. 3. & in §. fin. de monach. & in §. nos autem. de non alienan. reb. ecclesiastic in authent.
q Rebuff. ad § 1. de institutio. in Concordat.
r c. vt litigantes, c. 3. de offic. ordinat. lib. 1. San. Decreta. titu 16. c. 1. de offi. lega. lib. 1. Decreta titu. 30. c. 1. de et bit. lib. 1. Decreta. titul. 49 §. 1. de ecclesiasti. tit. coll. 9. titu. 6. in authentic.
s ca cleros, 21. distinct.
t in libro. qui inscribitur, notitia vtriusque Imperij, tum Orientis, tum Occidẽtis, cũ agitur de descriptione prouinciarum Illyric.
v Sextus Rufus consular. in epitome historiæ Romanæ.
x Budæus, ad l. obseruare, de offi. procõsu. in annota. priori. ad pandect.
y Simplicius, lib. 1. de Geometria.

niæ deductæ sunt: quæ tamen interpretatio non quadrat archiepiscopatui verè, neque archiepiscopatus sunt coloniæ, quas ex ea vrbe translatas esse constat: quia coloniæ etiam in longinqua regna & nationes transferebantur, vt fuerunt ex Romanis coloniæ per tractum Norici, Ripensis, Pannoniæ primæ, Laureacum, Carnutum: & in mediterraneis ad Sauum atque Drauum fluenta. Distribuit etiam Carolus Magnus Francos & Sueuos per Pannonias & Teutonum colonias. Fuerunt Getarum seu Gotthorum, Vandalorum, Cattorum, & aliarum nationum in varias partes propagatæ coloniæ, quæ archiepiscopo vni subiici nequeunt. Quamobrem per translationem metropoles ciuitates & archiepiscopatus dicemus, quæ tamquam matres curam agunt sibi subditarum ecclesiarum, in eadem prouincia constitutarum, vt ex Theodosij sanctione colligitur, per quam, ciuitatem Berytũ in prouincia Phœniciæ Metropolis nomine [a] donauit. Archiepiscopus eligitur ab episcopis conuenientibus in Metropolitana ecclesia ex clericorum omniúmque ciuium consensu [b]. Anicetus qui sedit anno domini 159. est decretum, vt Archiepiscopus ab omnibus suffraganeis ordinetur [c]. Electus à primate, vel patriarcha confirmatur; vel si is sit ab eorum ditione exemptus à summo pontifice [d], siue electio fiat iure communi, siue ex nominatione regis in Gallia fiat [e]. Consecratur subinde, & vngitur [f], & ordinatur: palliũ accipit, ante cuius receptionem non potest iura ordinis episcopalis exercere, non virgines consecrare, nec synodum celebrare [g]: hæc enim licent tantùm post consecrationem & pallij adeptionem, non antè, etiam si confirmatio facta fuerit. Iubet tamen & suffraganeos suos ab aliis consecrari [h]. Etenim Metropolitanus ab omnibus suffraganeis consecrari, vel ordinari debet [i]: episcopus autem à tribus episcopis saltem, Metropolitano iubente [k]. Metropolitæ Rutheni seu Moscouitici, authoritatem suam à Patriarcha Constatinopolitano habent, qui aliquando eligebantur, conuocatis omnibus Archiepiscopis, episcopis, abbatibus, & prioribus monasteriorum, inquisitione facta viri sanctioris vitæ per monasteria & eremos: Nunc verò aiunt principem ad se certos conuocare solere, atque ex eorum numero vnum suo iudicio deligere [l]. Archiepiscoporum authoritas maximè in episcopos sibi suppositos est, quibus in synodo Antiochena iubetur, vt ad Metropolitanum respiciant, nihilque noui audeant facere in suis parochiis sine conscientia & consilio eius: nec Metropolitani, sine eorum consilio: quod lege etiam Francica antiqua statutum est per Carolum Magnum [m]. Habet Archiepiscopus sibi subditam propriam diœcesim iurisdictione ordinaria, vt episcopus quilibet; & vltrà, aliam in suffraganeos exercet potestatem, vtpote qui habet totius prouinciæ solicitudinem [n], ratione cuius procurationes à suffraganeis ad illum deferuntur [o]. Cognoscit de controuersia, quam clericus habet cum aliquo ex suffraganeis [p], & supplendo episcoporum negligentiam, agit, quod episcopi est officium [q]. Quare prouinciam percurrit vt visitet, inquirat, emendet subditorum vitam & acta: illi huic vicissim subsidia, quæ procurationes dicuntur, conferunt [r]. Atque dum ita diœcesim inspicit, potest pontificalibus vti insignibus, & iubere crucem antè deferri [s], benedicere populo, etiam in locis exemptis à sua iurisdictione, dummodo sint in sua diœcesi [t]. Nec possunt iure episcopi presbyteri illi subditi sine eius & aliorum coëpiscoporum consilio, in aulam imperatoriam proficisci, ex constitutione synodi Antiochenæ [v]: vel nisi permiserit summi pontificis expressa dispensatio. Nam Gelasius Pappa inconsultis Metropolitanis gratiam commeatus in aulam principis, episcopis facere posse voluit [x]. Iussum Archiepiscopis in Matisconensi concilio, ne sine pallio missas celebrent [y].

5 6 7 8 9

a l. 1. de Metropoli. Beryto, lib. 12. C. titul. 21.
b can. Metropolitano, 63. distinct. c. n. qui in aliquo erimine, 51. distinct.
c ca. Archiepiscopus ab omnibus, 66. distinct.
d c. bonæ, & c. nihil, de electio.
e titul de reg. ad prælatur nomin. in cõcordat.
f cap. 3. de sacra. vnctio.
g gloss. in ca. quoniā quidam, & ca. pallium, 100 distinct. c. quod sicut, & c. significasti de electio. vide Bertha chinum tracta. de episcopo. c. fi. tit. 3.
h c. cùm ex officij, c. 16. de præscriptio: lib. 2. Decretal tit. 26. c. sopitæ, c. 14. & cap. cùm nuper, 25. de censib. lib. 3. Decreta. titu. 39.
i Clemens, libr. 3 cõstitutio. Apostolica. cap. 20.
k c. si episcopus, c. 6. & c. sequenti, de tẽpori. ordin.
l Sigismundus liber Baro. in Commentari. rer. Moscouiticarum dum de religione agit.
m Lib. 7. legis Franci cæ c. 8. de suffraganeis episcopis.
n ca. 1. & 2. 9 q. 3.
o cap. 3. de offic. lega. libr. 1. Decretal. titul. 30.
p can. si clericus, 11. q. 1.
q can. cùm scimus, 9. q. 3. c. per tuas, 40 §. fin. de senten. excom. lib. 5. Decretal. tit. 39.
r c. cùm ex officij, de præscriptio. c. sopitæ, 14. cap. cum nuper, de censib. ap. Grego.
s c. 1. & lite pẽdent. lib. 2 Decretal. tit. 16 cap. antiqua, de de priuileg.
t Clementina, archiepiscopo, de priuileg. ap. Clem.
v can. si quis episcopus, 23. q. 1.
x ca quo casu, ca. 23. q. 1.
y in Matisconen. concil. sub Pelagio ca. 4.

De

De episcopis. Cap. 12.

1 *Episcoporum & presbyterorum aliquando commune officium, & quare diuisum.*
2 *Episcopi tempore legis Mosaicæ.*
3 *Diœceses episcopales quales, & vnde.*
4 *Diœceses quando episcopatus factæ.*
5 *Episcopus quis eligi potest, & qualitates boni episcopi.*
6 *Episcopi eligendi quale scrutinium requiratur.*
7 *Episcopi à quibus eligantur.*
8 *Episcopus quando plebe interueniente electus.*
9 *Episcopum non eligit hæreticus.*
10 *Episcoporum electio quando ad principes pertinuit, & quando eis adempta est.*
Henrichus 5. Cæsar inuestituras extorsit episcoporũ, excõmunicatus, remisit. eod.
Baculus & anulus inuestitura episcoporum. eod.
Honorius Pappa, anteà Lambertus dictus. eod.
11 *Hēricus primus rex Angliæ episcopos instituere præsumpsit, sed resipiscere coactus.*
12 *Nicephorus Phocas orientis imperator episcoporum instituendorum ius vsurpauit lege, quæ fuit posteà sublata.*
13 *Alexij Comneni, de episcopo eligendo, sanctio.*
14 *Nominatio ad prælaturas regis Gallorum.*
15 *Episcoporum eligendorum in Gallia formæ.*
16 *Andium & Alenconius reguli nominant ad prælaturas.*
17 *Episcopum princeps laicus ordinans excommunicatus, & episcopus ipse.*
18 *Princeps non potest interesse electioni episcoporum, vt eligens.*
19 *Episcopum eligunt iure eius ecclesiæ canonici, & qua forma.*
20 *Absens an suffragium electionis committere alij, & cui possit.*
21 *Episcopi ordinatio qua forma ab alijs episcopis fiat.*
22 *Episcopi electio intra 3. menses fieri debet, & posteà intra tres alios confirmari: alioquin fit deuolutio iuris ad superiorem.*
23 *Episcopus non consecratus, gerere non potest quæ sunt ordinis: quæ iurisdictionis pontificalis autem sunt, potest.*
24 *Episcopus non adempta possessione, bullis expeditis, num rectè beneficia conferat. Idem 25.26.27. & seq.*
25 *Regalia principis, non euanescunt ante consecrationem episcopi.*
26 *Episcopus nisi consecratus, stricta iuris ratione episcopus non dicitur.*
27 *Episcopatus qui sint iuris regaliæ.*
28 *Confirmatio tradit dominium prælaturæ.*
29 *Possessionis beneficij adeptio quando præcipuè desideratur.*
30 *Episcopi boni honore digni.*
31 *Nicephorus imperator orientis Manicheus, & eius mors.*
32 *Episcopalium sedium distinguendarum ratio.*
33 *Episcopalis officij, & potestatis quæ sint.*
34 *Decimæ beneficiorum quare non debentur nunc episcopis.*
35 *Annonæ cura episcopis demandata.*
36 *Episcopo datus à rege Clotario fiscus regius.*
37 *Episcopalis iurisdictio apud Masconitas, & apud nos.*
38 *Episcopalis curæ symbolum, baculus, & anulus. De baculo pastorali. eod.*
39 *Baculi loco præfertur episcopo apud Vtopienses cereus, & quare.*
40 *Anulus, mythra, quid significent in episcopo. Mythra. eod.*
41 *Episcopalia vestimenta, baculus, anulus, mythra, sandalia, chirotheca quid significent.*
42 *Episcopis prohibita in alios episcopatus transitio, & diuagatio, & ambitus.*

43 Episco

43 Episcoporum translatio non prohibita, si rectè fiat.
44 Episcopi portatiui seu titulary qui, & ius.
45 Episcopus non delegat quæ ordinis sunt, nisi episcopo.
46 Chorepiscopi qui dicantur, & eorum munus.
47 Chorepiscopi quæ non poterant exequi.
48 Chorepiscopi sublati.
49 Episcoporum sacrum iuramentum.

a supra cap. 2.

EPISCOPI nomen quid significet, iam satis anteà [a] dictum est, & curæ & sollicitudinis esse. Fuit autem aliquando presbyterorum, & episcoporum commune officium, donec ortæ sunt contentiones & schismata in ecclesia Dei, & quisque suos vel suæ potestatis esse putabat quos baptizasset: qua de causa per totum orbem decretum est, vnum & certum presbyterum cæteris præesse [b]. Testatur at Neemias episcopatum etiam in lege antiqua fuisse, & episcopum fuisse tunc Leuitarum in Hierusalem Azi filium Bani, filium Hasabiæ &c [c]. Vt episcopi etiam authoritatem vtroque testamento constet iuris esse diuini, distinctionem tamen episcopatuum iuris positiui. Quemadmodum & diœcesum antiqua est, & ante admissum Christianum dogma apud Ethnicos diuisio, quæ aut nihil, aut parùm immutata est in episcopatuum territorio; aut noua ad priorum similitudinem facta est. Sic Beatus Rhenanus scribit Romanorum magistratuum diœceses, apud Christianos episcopos gubernandas suscepisse, & Romanos diœceses vocasse, quas administrationes, procurationes dicere possumus [d]. Mutuari hoc nomen Romani à Græcis, quibus διοίκησις est administratio: vt apud Aeschinem διοίκησις τῆς πόλεως, administratio ciuitatis, vt Herodianus dixit [e], τὰς τε πράξεις ἁπάσας καὶ τὰς διοικήσεις, τάς τε πολιτικὰς, καὶ στρατιωτικὰς ἐνεχείριζον. Cicero minores sub prouincias diœceses nominat, *vt ne omnium* [f], inquit, *diœcesium, quæ cis Taurum sunt, omniúmque earum ciuitatum magistratus, legationésque conuenirēt*. Et ad Atticum, *mirifica expectatio nostrarum diœcesum*. Ab hac ergo procuratione populi diœcesanus episcopus dictus quoque, qui præpositus est ecclesiæ Dei, vt ei benè præsit: & episcopus in ecclesia, & ecclesia in episcopo [g], & caput diœceseos episcopus [h]. Episcopatus factæ sunt diœceses non statim simul ab initio, sed successu temporis, prout Christianorum creuit numerus, & disseminata fides, factæ primùm aliquæ ecclesiæ sub curionibus, aliæ sub abbatibus, & ex his facti episcopatus. Sic Rex Dagobertus nouas sedes episcopatuum instituit Argenroractensem, Constantiensem [i]: Sic Miesca siue Miezlaus Polonorum primus Christianus rex, Diœceses & Basilicas illarum distribuit, & ex his quasdam episcopales, quasdam archiepiscopales distinxit, dotauit, & decimas dari statuit anno 9. dom 965. [k] Verum id approbante summo pontifice, veluti cùm circa annum domini 1376. in Russia episcopales sedes Premisliensis, Vuladimirensis per principem institutæ sunt, consulto & statuente Gregorio XI. Sum. Pont. [l] sic Carolus Magnus Bremensem episcopatum fundauit, anno dom. 788. [m] & alios, vt & fecerunt alij reges & Cæsares [n]. Fecit & sine illis summus pontifex, ex episcopatibus archiepiscopatus, & ex aliis ecclesiis episcopatus: vt quando à Iohan. 22. facta est ex episcopali, archiepiscopalis sedes, & ecclesiæ Montisalbani, S. Papuli, de Riuis, de Lumbetiis episcopales [o]. Aliquando & Londini authore Lanfranco habitum est antistum, & sacerdotum concilium, in quo decretum est, vt aliquot sedes episcopales, quæ in opidulis ac pagis anteà fuerant, in vrbibus & locis celeberrimis constituerentur [p], multorúmq; annorum euolutione variata fuit prouinciarum diuisio facta ab Anacleto [q], qui tertius à D. Petro fuit pont. summ. Isaacius Angelus orientis imperator quoque

b D Hierony. super epistol. ad Titum, can. olim, 95. distin. can. legimus, 93. distinct. Euseb. Pamphil. li 6. historiæ, c. 33. & in histor. Tripar. lib. 4. c 24.
c 2. Esdræ, c. 11. vers. 22.
d Beatus Rhenanus libr. 3. rer. Germanicarum de diœcesibus Imperij Romæ. in libro qui inscriptus, notitia vtriusque orbis, & apud Sextum Rufū consularem in Cōpen. histor.
e Herodia. libr. 6. de primi. suorum tēp.
f Cicero, 3. epistola. familiar.
g can. scire debes, 7. q. 1.
h c. cùm non liceat, c. 12. de præscriptio.
i Beatus Rhena. lib. 2. rerum German.
k Martinus Cromer. lib. 3. de reb. Polo.
l Idem Chromer. li. 13. de reb. Polo.
m Albertus Krantios, libr 1. c. 24. & 15.
n de fundatione, & institutione quorundam episcopatuum & archiepiscopatuum, tractat Henrichus Pantaleon part. 1. prosopographiæ in Bonifacio 1. Archiepiscop. Moguntino, anno, 756.
o In cap. in suerer, de præben. libr. 3. extrauag. communiū.
p Polydor Virgil. lib. 9. histor. Angliæ.
q Anacletus id testatus epistol. 2.

que

quoque ſtatuit, vt epiſcopales eccleſiæ in Metropolitanas per eum electæ gauderent honore Metropolitano, ſaluo tamen iure quod in eas erat ante Metropolitis, & iure eligẽdi Metropolitam, ex ſanctionibus canonicis con-5 uenientibus epiſcopis [a]. Ex quibus eligantur & fiant epiſcopi, alia nõ poteſt rectior dari regula, ea, quã præſcripſit D. Paulus, qualitates eius percurrens [b]. *Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat, oportet enim ipſum irreprehenſibilem eſſe* [c], *vnius vxoris virũ* [d], ſobrium [e], ornatum [f], prudentẽ [g], pudicum [h], hoſpitalem [i], non vinolentum [k], nõ percuſſorẽ, ſed modeſtum [l], non litigioſum, non cupidum [m], ſed ſuæ domui benè præpoſitũ [n]. Si quis enim domui ſuæ benè præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ Dei diligẽtiã adhibebit? Quia curæ aliorũ præfectus, oſtẽdere debet quomodo oporteat alios in domo Dei cõuerſari [o].

6 Proinde fiunt in epiſcopis perquiſitiones, ſeu vt dicitur examinationes, antequàm ordinentur, vt ſint [p] natura prudentes, docibiles, motibus temperati, vita caſti, ſobrij, vigiles, negotiis ſuis cauẽtes, humiles, affabiles, miſericordes, literati, in lege domini inſtructi, fideles catholici. Et hæ inquiſitiones ſaltem in ſcrutinio electionis facienda eſt ſummariè & de plano, ſi noti ſint eligendi. Scrutinium quippe, neque in cognitorum conſecratione omittendum eſt [q]. Circa autẽ ignotos plenè hæc examinatio facienda eſt, non in alijs [r]. Neque debet eligi bigamus [s], ignarus [t], nec negotiorũ ſecularium imperitus [v]. Valentinianus Cæſar occidentis ſcribens ad omnes orientales epiſcopos de determinatione concilij Ilyrici de cõſubſtantialitate trinitatis, in fine admonet de creandis epiſcopis, vt eligantur ex ſanæ mentis & doctrinæ, qui magiſtratum epiſcopalẽ geſſerint, præfectis, ſi quidem extent: ſin minus, ex ipſis preſbyteris: ſimiliter presbyteri & diaconi, ex ipſo ſacro clericorũ ordine, qui non

7 ex curia, vel ex militari magiſtratu ſint lecti [x]. Quibus porrò perſonis eligatur epiſcopus, & qua forma, inferius Deo fauente latius explicamus, cùm agimus de legitimis modis conferendi beneficia. Varia enim obſeruanda & diſtinguenda ſunt in his tempora, & principũ iura, poſtulationes, & nominationes. Fuitq; hoc ius primũ penes apoſtolos [y], deinde penes ſacerdotes & presbiteros ciuitatũ, adhibito ſuffragio plebis: nã populus flagitabat epiſco-

8 pũ, & ſæpè ad ſeditionẽ vſq; in illo contentio fiebat [z]. Sic Cypria [a]. Plebs obſequens præceptis dominicis, & Deũ metuẽs, à peccatore præpoſito ſeparare ſe debet, nec ſe ad ſacrilegij ſacerdotis ſacrificia miſcere, cũ ipſa maximè habeat poteſtatẽ vel eligẽdi dignos, vel indignos recuſandi. Quod & ipſum videmus de diuina authoritate deſcendere, vt ſacerdos plebe præſente, ſub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac teſtimonio comprobetur. Sicut in Numeris Moyſi præcepit dominus dicens [b]: *Prehende Aaron fratrem tuum, & Eleazarum filium eius, & impones eos in montem coram omni ſynagoga &c.* Suffragatur Athanaſius, dum ait, *Sed vt demus querelam aliquam aduerſum me ſuſceptam eſſe, meumq́, inter reos nomen receptum eſſe: non tamen oportuit in mei locum Arrianum, aut qui Arriana ſaperet, ſubrogari, ſed ſecundum eccleſiaſticos canones, prout apoſtolus præcepit, congregatis populis vnà cum ſpiritu ſancto, qui epiſcopum conſtituunt, publicè & in præſentia clericorum epiſcopum poſtulantium inquiſitionem fieri, atque ita omnia canonicè peragi* [c]. D. Ambroſius nondum baptiſatus præſidialis homo, miſſus ad ſeditionem compeſcendam Mediolanum à Valentiniano Cæſare, conſentiente in eum populo & clero, ipſe in epiſcopum electus eſt, & poſteà baptiſatus & conſecratus [d]. Ex authoritate etiam concilij Carthaginenſis 4. examinatus & inuentus plenè inſtructus, cum omni conſenſu laicorum & clericorum, & conuentu totius prouinciæ epiſcoporum, maximéque Metropolitani vel authoritate vel præſentia, ordinandus epiſcopus [e]. Quod & ſynodus 3. Carthaginenſis ſtatuerat [f]. Adhibebatur autem populus confirmationi, vt ante eam poſſet obiicere quilibet, ſi quid is haberet criminis, & vt teſtimonium haberet electus

6 etiam ab iis qui foris ſunt [g]. Non tamen eligit epiſcopum hæreticus [h].

a in conſtitutio. Iſaacij lib. 1 iuris Orientalis, titul. περὶ μητροπολιτῶν, &c.
b 1. ad Timoth. 3. ca. qui epiſcopatum, 8. q. 1. & ad Titum c. 1. Diuus Clemẽs, libr. 2. conſtitutio. Apoſtolica c. 6.
c ad Tit. c. 1 §. 1. quo modo oporteat epiſcop. in authent.
d can. 1. can. acutius, can. vna tantùm, ca. ſin. 26. diſtinct.
e can. eccleſiæ principes, 35. diſtin.
f can. parſimoniam, 41. diſtinct.
g ca. 1. & ca. qui eccleſiaſticis, §. eſſe quod ſacrarum, 36. diſtinct.
h 41. diſtin. in princip.
i ca. 3. verſi. ordiendus, 41. diſtin.
k can. 1. & can. vinolentum, 35 diſtinc.
l can. 1. 44. diſtinct.
l ca. 1. & can. epiſcopum, 45 diſtin.
m ca. 1. & ca. honorũ, 47. diſtinct.
n can. ſicut, §. neceſſe, 47. diſtinct.
o c. cùm in cunctis, cap. 7. de electio. li. 1. Decretal. titul. 6.
p can. qui epiſcopus 23. diſtinct.
q can. 1. 2. 3. 40. diſtin. ca. 1. 75. diſtin. ca. quia ipſis, 78. diſtinct.
r ca. de Petro, 75. diſtinctio. can. valdè, 94. diſtinc. gloſſ in can. qui epiſcopus, in verbo, examinetur, 23. diſtinct.
s ca. 1. & 2. 26. diſtin.
t ca. penul. & ſin. 38. diſtin. cap. niſi cùm pridem, §. pro defectu, de renuncia.
v can. vaien, 39. diſt.
x Nicephor. Caliz. li. 11. eccleſiaſt. hiſto. c. 30.
y Actuum, 1. Euodius 1. ab apoſtolis ordinatus Antiochenus. Ignat. epiſto. 12.
a D. Cyprian. libr. 1. Epiſtol. epiſtol. 5.
a idem Cyprian. lib. 1. Epiſtolar. ep. 4.
b Numerorum, c. 20.
c D. Athanaſ epiſtola. 1 de perſecutione ſua ad Orthodoxos.
d Theodoritus, li. 9. hiſtoriæ Tripart. c. 8. Niſephorus Caliſtus, li. 11. hiſtoriæ eccleſiaſti. cap. 30.
e can. qui epiſcopus, 23. diſtinct. Iſidor. in 54. epiſtol. Leonis.
f ca illud, ca. 23. diſtinct.
g ca licet, 8 q. 1. can. iubemus, de conſecratio. diſt. 1. vide gloſſam in dicto can. Illud, in verbo, plebe, 23. diſtinct.
h can. ſin. 9. q. 1.

Circa annum domini 780. in synodo habita Romæ, electio summi pontificis, archiepiscoporum, & episcoporum, cum omnibus inuestituris Carolo Magno concessa [a]. Sed posteà hoc ius rediit ad summũ pontificem & cardinales, vt suprà docui [b]. Rursum tamen anno ab incarnatione domini 1111. Henrichus 5. Cæsar coronatus, à Paschali 2. carcere detẽto anteà, & à quibusdam episcopis collectis minis & terroribus extorsit priuilegium & inuestituras episcoporum, id est, baculum & annulum. & ita is imperator cum suis episcopis in synodo vel conuenticulo concluserat, inuestituras episcoporum pro more antiquo imperatori esse retinendas [c]. Cæterùm cùm imperator Roma abiisset, synodum Paschalis Romæ celebrauit, in quo priuilegia, & inuestituras, & pacem, ei per minas & metum concessa reuocata fuere [d]. Atque Calixtus 2. sum. pontif. qui post Paschalem 2. & Gelasium 2. Romæ pontificalem sedem acceperat, imperatorem Henrichum 5. excommunicationis vinculo innodauit: qua ratione impulsus cùm videret à se regnum paulatim deficere, & exemplum patris sui mente reuolueret, atque metu anathematis qua vrgebatur, collecta generali curia apud Vormariam inuestiturã episcoporum, videlicet baculum & annulum in manus legati apostolici nomine Lamberti, qui posteà fuit Pappa Honorius, publicè resignauit, perquã etiam ab anathemate est absolutus: Pappa quoque tale priuilegium imperatori scripsit, vt episcopi omnes tam Cisalpini quàm citra, non prius episcopi ordinentur, quàm per manus imperatoris de regalibus sint inuestiti [e]. Polydorus Virgilius tradit huius imperatoris tempore Henrichum 1. Britanniæ seu Angliæ regem elatum victoriis, tantùm sibi sumere cœpisse, vt sua dumtaxat authoritate episcopos faceret, & factis episcopatuum possessionem daret. Et circiter, inquit, hæc tempora principes vbique gentium cœperunt illud sibi ius declarandorum episcoporum vindicare, quod & hodiè mordicus tenent. Hos tamen Anselmus religionis antistes, tanquam abortiuos religionis filios consecrare recusabat, sed parum profecit donec Paschalis 2. summus pontif. consulrus, regem ab hac sententia abire coëgit [f]. Fuit & imperator Orientis Nicephorus 2. Phocas, qui successit Constantino 9. circa annum domini 965. qui legẽ tulit, subscribentibus quibusdam incautis, menteq; parùm prouidis episcopis, ne imperatoris iniussu crearetur vllus episcopus [g]: iisq; mortuo aliquo episcopo, aliquẽ suorũ submisit qui definitos faceret sumptus, ipse autẽ quod reliquum erat de reditibus accepit. Sed & hanc legem sustulit, vt malorum omnium fontem, quum detraheret Deo & possessionibus ecclesiasticis, vt quæ facta sunt ab eo qui imperium inuaserat, Basilius iunior porphyrogeneta Cæsar orientis, mense Aprili, indictione 1. anno à creatione mundi 6495. sic enim Græci computant annos & restituit leges priuilegiorum ecclesiæ [h]. 11 12

Legimus tamen posteà factum decretum ab imperatore Alexio Comneno primo in præsentia cõuocate tunc synodi consentientis vnàq; determinantis, mense Maio 10. indictione anno ab orbe 6565. orta contentione de Metropoli Basilçi, & Metropoli Madytana viduis pastore, cum à Patriarcha Constantinopolitano, an à Metrapolitis Heracleano & Anchyrano, quorũ erant episcopatus, antequã per imperatorem erectæ fuissent in archiepiscopatus. Statutúmq; imperatori licere põtificalem thronum ecclesiis largiri: & episcopatus vel archiepiscopatus in Metropoles erigere, eáque quæ ad electionẽ pertinent, & reliquam dispositionem prout ipse voluerit describere. Verumtamen Patriarchæ permittitur, ne aliter à quouis allatam de cuiuscumque ecclesiæ primatu chartã confirmet, nec eius præsules inter archiepiscopos vel Metropolitanos recipiat, quàm dignos cognouerit, & si indignos viderit rescribat imperatori [i]. Quod ius ferè, & eadẽ cum summi pontificis authoritate regibus nostris Gallicis in synodo concessum est in nominatione ad prælaturas dignorum facienda [k]. Quam tamen nominationem in conuentu seu comitiis generalibus Aureliæ habitis anno domini 1560 [l]. in formam 13 14 15

electionis

[a] Sigibert. & in can. Adrianus, 63. dist. Sabell. Ennea. 8. lib. 8.
[b] suprà cap. 3.
[c] Alber. Krantius, li. 5. c. 30. & 33.
[d] Idem Krantius, lib. 5. c. 34. 37. 38.
[e] hæc ad verbũ apud Gothphridum Viterbiensem in pantheon, seu Chronico. parte 17. in Henricho. 5.
[f] Polydor. Virgilius, lib. 11 historiæ Angliæ in Henrico, 1.
[g] extat constitutio eius in lib. 2. iur. Orientalis, inter eius constitutiones, 4. titul. περὶ τῶ μὴ τὰς ἐκκλησίας ἀκινήτους κτᾶσθαι.
[h] In dicto lib. 2. iuris Orientalis in post prædictam, Nicephori constitutione, 2. tit. περὶ ἀνέσεως τῶν ἐκκλησιῶν.
[i] In iure Orientali li. 3. in constitutionibus, Alexij Comneni, 1. titul. 3. περὶ τῶ ἀνάγειν τὰς ἐπισκοπὰς εἰς μητροπόλεις.
[k] titul. de regia ad prælaturas nominatio. in concordatis.
[l] In constitutioni. Aureliæ habitis artic. 1.

electionis ecclesijs cathedralibus adhibitis nobilibus & clero & populo trāsferri voluerunt, vt tribus nominatis, seu electis, princeps vnum ex his delectū summo pontifici nominaret confirmandū: sed illa constitutio nō fuit vsu seruata. Andium & Alenconius Reguli, nominatione ad prælaturas vtuntur in suis ditionibus, regis permissu, sed ita, vt huius nomine ac postulatione diploma pontificis summi postuletur. In quo ordinatio est summo pontifici reseruata, quemadmodū iure pōtificio à principe vel rege, episcopus ordinari non potest, etsi inuestituram det excommunicatus [a], & alij episcopi quoque qui per laicum inuestiti recipiunt, & inuestitus deponitur [b]. Nec interesse potest princeps iure communi electioni cum canonicis eligentibus episcopum, vt eligat cum ipsis, præcipiat, vel disponat [c]. Canonicis quippe libera est in ecclesia cathedrali electio sui episcopi, iisque solis [d]: quamuis anteà ad summum pontificem pertinuerit [e]. Potest tamen capitulum in electione facienda eum admittere, qui de iure interesse non potest, dummodo omnes canonici consentiant, & vel vnus non repugnet [f]. Eligunt canonici ecclesia viduata pastore, sede vacante [g], sepulto mortuo episcopo, non prius [h], infra tres menses à die vacationis [i], congregatis illis in ecclesia, vel alibi in ciuitate, loco idoneo [k]: absentibus canonicis, veluti in actu alio capitulari vocatis, cum tempore & dilatione ad veniendum sufficiente secundum loci intercapedinem [l], cautione adhibita, ne nimium prorogetur electio, cùm periculum est in mora [m], dummodo sint in prouincia, vel extra, commodè vocari & venire facilè possint, non aliter [n]. In ciuitate citantur vel vocantur canonici, per campanæ pulsationem : extra ciuitatem, per literas, vel per nuncium [r]. Dupléxque citatio, prima, vt adsint certo loco ad electionem faciendam; altera, vt ad electionem veniant. Et quamuis absentes commodè venire non possint, tamen vocari debent [q]. Quia absens iusto impedimento, vel non legitimo consentientibus aliis canonicis, potest vocis suffragium alij committere per literas [r]. Si committat vni de capitulo [s]: non enim alteri potest inuitis præsentibus canonicis [t], nec etiam per literas ipse vocem, vt dicunt, seu suffragium fert absens [v]. Authoritate apostolica quoque ordinationes episcoporum, ab vniuersis qui in eadem fuerint prouincia episcopis, sunt celebrandæ, qui simul conuenientes scrutinium cum precibus perficiant, manus cum sanctis euangeliis admoueāt dominica die, hora tertia orantes, sacráque vnctione prophetarum exemplo vngentes [x]. Nam cùm ordinatur episcopus, duo episcopi imponunt manus, quibus tenent euangeliorum codicem super caput & verticem eius, vno super ipsum fundente benedictionem, reliquiq; episcopi qui adsunt, manus eius tangunt [y]. Sunt aliæ, electionis & confirmationis episcopi ceremoniæ & solemnitates, de quibus latè tractat Berthachinus [z]. Electio episcopi, vel archiepiscopi intra 3. menses à vacatione ecclesiæ fieri debet [a]: alioquin olim ad summum pontificem deuoluebatur [b] eligendi facultas, hodiè ad proximum superiorem, archiepiscopum, vel primatem [c]. Intra tres alios etiam menses confirmari debet [d] ab archiepiscopo [e], vel à summo pontifice. Confirmationem præcedit electio, hanc sequitur consecratio, vt notant interpretes [f]. Episcopus post electionem & cōfirmationem quidem est, si tamen consecratus non sit, quædam, quamuis episcopalia sint, gerere non potest quæ ordinis sunt: & ita ante consecrationem quæ iurisdictionis sunt, rectè exequi potest, nempe excommunicare, corrigere, iuramēta recipere à vassallis, inuestire, beneficia conferre, & similia [g]. Quæ ordinis minimè, eò quòd eorum potestatem tantùm accipiat in consecratione: qualia sunt, clericos ordinare, & deponere, chrisma conficere, benedicere virgines, ecclesias vel altaria consecrare, & similia [h]. Vidi tamen de facto

Marginal numbers: 6, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24

a can. si quis deinceps, & seq. 16. quæst. 7.
b d. c. can. si quis, & can. omnis, 63. distinct.
c c. Messane, de electio. can. laici, can. nullus, 63. distinc.
d c. in Genes. c. ecclesijs, 2. c. Cumana, c. cùm in veteri, cap. congregato, c. bonæ, c. electio. ep. Gregor.
e can. 1. 63. distinct. gloss. in c. quamquam, de elect.
f c. scriptum, de electio.
g c. vt circa, cap. quoties, c. sapientes, de elect. in Sex.
h c. bonæ, c. de elect. in. & ibi gloss. ca. Nonetianus, ca. ad finem, 7 q. 1.
i c. ne pro defectu, c. cùm in cunctis, de elect. ca. postquam, 30. distinct.
k c. cùm terra & cap. quod sicut, de electio. c. in Genes. c. quemquam, eod. titul.
l c. 3. de dilatio. Doctor. in authen. hoc ius porrectum, de sacrosanct. eccles.
m c. cùm inter, & c. ne pro defectu, de electio.
n gloss. in c. cùm in ecclesijs, de preb. in Sex gloss. in c. quod sicut, §. si autem, de electio.
o c. in causis, de electio.
p gloss. & Doctores, in c. causam & c. in c. Cumana, de electio.
q c. quod sicut, § si autem, & c. cùm inter vniuersos, & gloss. & Doct. in c. quia propter, de electio.
r cap. scriptum, cùm gloss. & c. quia propter, de electio. ep. Grego. cap. si quis vnn. eod. tit. in Sex.
s dicto c. quia propter, & ibi gloss. & Doct.
t c. constitutus, de appella.
v cap. si quis iusto, & ibi Doctores, de electio. in Sex.
x ca. 8. 75. distinct.
y ca. episcopus, 23. distinct.
z Berthachinus, tracta. de episcopo. 2. parte libr. 7. 8. & 3. parte libri.
a ca. postquam, 50. distinct.
b cap. dilectus, de concess. preb.
c c. ne pro defectu, cap. 41. de electio. ep. Greg. c. nulla, de concess. preben.
d can. quoniam quidā, 100. dist. ca. quoniā, quidā, 75. dist.

e can. extra conscientiam, & can. final. 64. distinc. cap. cùm dilectus, 1 c. de electio. ep. Grego. f Berthachinus, tracta. de episcopo. in 3. parte 3. libri, gloss. in c. pendente, de electio. in Sex. g c. nosti, de electio. ep. Gregor. capit. 1. & capit. transmissam de translatio. episcop. h c. quod sicut §. præterea de electio. can. quamuis, 68. distinctio.

quæsitum, num episcopus qui nominatus à rege, confirmatus est per summum pontificem, vel qui à summo pontifice habet prouisionem, bullis confectis, non tamen adhuc adepta possessione, possit beneficia conferre. Qua in re distinguendum censeo, an quæstio sit de episcopatu, in quo rex ius regaliorum habet, an de alio: Nam regalia principis, non euanescunt, quæ competunt ratione vacationis ecclesiæ episcopalis, nisi consecratione facta episcopi, atque post electionem, nominationem, & confirmationem sum. pontifi. integra manent; & ita rex fructus interim percipit, beneficia iure regaliorum confert, nec cogitur antè consecrationem episcopo dare inuestituram [a]. Quòd stricta iuris ratione episcopus non dicatur, nisi consecratus sit [b]. Episcopatus iuris regaliorum enumeratos habes apud Aegidium Magistrum [c]. Cæterùm in episcopatu, qui regalis iuris non est, episcopus ad nominationem principis legitimè confirmatus, vel sine nominatione ab eo, qui confirmandi ius habet, poterit conferre beneficia suæ diœceseos ante consecrationem, vt dixi, & ante possessionem adeptam, literis & codicilis seu bullis insinuaris, vel prouisione optenta [d]. Confirmatio namque tradit dominium prælaturæ [e], prouisióque, seu collatio beneficij transfert ius, si illa acceptetur [f]. Et possessionis adeptio tunc demum exquiritur: quia corporalis est, si alterius intersit: si agatur de publicanda renunciatione intra tempus conueniens, si de infirmis resignatibus, aut de similibus in quibus fraus committi potest, si palàm non eant in possessionem, secundum præscripta regularum cancellariæ, quæ de his latæ sunt. In sacerdotiis autem & prælaturis, quæ vel morte, vel alia certa ratione & verè vacant, & conferuntur, illa possessionis exacta non obseruatur quæstio & solemnitas [g]: quamuis non me lateat, hac in re varias fuisse easque pugnantes interpretum sententias, quas video apud Ioannem de Selua [h]. Is tamen tandem concludit cum distinctione, vt si quis alius in possessione prior sit prælaturæ, licet iniustè, is cui collatio facta est & confirmatio, non possit administrare vel conferre, non adepta possessione legitimè, alioquin enim spoliaret possidentem, & diceretur intrusus, ius propria authoritate sibi vsurpans, iuréque suo, si quod haberet, priuandus [i]: contrà, si quis prælaturam consequatur, quam alius nec iustè vel iniustè possideat, licere ei administrare & beneficia eius ante consecrationem conferre [k]. Dummodo, vt plerique tradunt, consuetudo in ea prælatura sit anteà obseruata, ne administratio concedatur ante adeptam possessionem [l]. Nisi, vt Hostiensis tradit & prædictus de Selua [m], dixerimus, hanc consuetudinem reprobandam, tanquam quæ possit esse damnosa [n]. Ego autem in ea sententia sum, episcopum vel alium antistitem, non posse se immiscere actibus iurisdictionis nec collationis, quousque diplomata seu bullas suæ collationis & confirmationis susceperit, aut concessæ fuerint, atque in illis vim maiorem, quàm in adeptione possessionis facio: quòd ita exigat extrauagans, iniunctæ, de electio. in extrauag. communibus. Et ita Panormitanus, se curasse obseruari scribit [o].

25 26 27 28 29

Cuius autem dignitatis sint episcopi, certè munus illorum & authoritas satis fidem facit, finíque, & rationes cur præfecti sunt populo Dei. Quamobrem & eos principes piique homines ab omni labe hæreseôn & superbia alieni, coluerunt, & honores regios ferre, & aliquando maiores eis detulerunt: vt contrà, perditi homines & impietatis mancipia, eos vt caput, dominum, cui illi inseruiunt ludibrio habuerunt de re Christiana non benè sentientes. Ex quorum grege Nicephorus orientis imperator qui iussit ducibus belli, episcopis & clericis mancipiorum loco vti, próq; sua authoritate in ædes episcopales & monasteria diuertere, eorumque rebus pro arbitrio abuti [p], erat autem hic Manichæus, qui tandem & miserè obtrúcatus cœpit pœnarum æternarum certum argumentū exhibere, post

30

[a] Arnulphus Ruzæus, tracta. Regalior. 59. priuilegio.
[b] c. licet, de translat. episco. c. tue, de his quæ fiunt à Prælatis sine consens. capi. Panor in c. eam te, de rescrip.
[c] Aegid. Magister, tracta. Regalior. c. 4.
[d] Berthachin., in tracta. de episcopo. li. 3. in parte 2. principalis numero. 6. per c. nostri, de electio.
[e] Innocentius, in c. ex parte, de arbit. Bald in Margarita, in verbo, electio.
[f] c. si tibi absenti, de præbend. in Sexto.
[g] Rebuffus, in praxi beneficiorum, dum de resignatione agit.
[h] Ioan. de Selua in tracta. beneficiorū 2. parte quæst. 15.
[i] c. cum qui, de preben. in Sext. l. extat, quod met. cau. l. si quis in tanta, C. vnde vi. l. 1. C. de suffra. can. placuit, 16 q 6
[k] per c. transmissam, & c. qualiter nosti, de electio. apud Gregor. c. euenitur, eod. titu. in Sex.
[l] per dictum c. transmissam.
[m] Ioan. de Selua, vbi suprà.
[n] Iuxta c. cùm venerabilis. & c. auaritiæ, de electio. in Sex.
[o] Panor. in dicto cap. qualiter, de elect.
[p] lib. 1. Iuris Orientalis, in consti. 3. Nicephori, titu. ...

post mortem etiam[a] decaluato capite ludibrio habitus à Chrumno rege Bulgarorum[*]. 32 Scopus & finis distinctionum episcopalium sedium, & præfecturarum harum sacrarum est, qualis totius sacri ordinis ecclesiastici: vt omnia cum ordine, & ad laudem Dei, & in ædificationem ecclesiæ sine confusione fierent, ne acephali clerici, veluti sine freno, remoto locorum intercapedine summo pontifice, opprobrio Christiano nomini essent, & quisque in sibi deputata contineretur cura, solicitudo ecclesiarum diligentius haberetur, & pleraque alia fierent, quæ huic pontificio muneri committuntur. 33 Et quæ ad illos pertinent, vt consecratio virginum sacrarum[b], dedicatio, consecratio, & inauguratio[c] ecclesiarum, ordinatio clericorum[d], aut facultas permittendi per litteras cõmendatitias, quas dimissorias vocãt, vt ab alijs ordinentur[e], conficere chrisma[f]: linire seu cõfirmare baptisatos[g]. Solemniter anathematisare[h], ecclesias duas vnire[i], vnam in duas diuidere, nouas erigere.[k] Ex causa: propter morum correctionem bis in anno cõcilia seu synodos cogere[l]: iudex is etiam clericorum est suæ diœceseos tantùm ordinarius, alij extraordinarij[m]. Et Honorius 3. sum. pontifex, hæc, & res quæ horum causa episcopo debentur, vna constitutione[n] refert, quæ & aliis iuribus suffulta est: quæ sunt, canonica obedientia[o], subiectio & reuerentia[p], institutio & destitutio[q], & correctio[r] clericorum, reformatio[s], censura ecclesiastica[t]. 34 Iurisdictio causarum fori ecclesiastici[v], pœnitentiæ[x], sacramentorum collatio[y], synodus[z], synodaticum vel cathedraticum[a], quarta decimationum[b]. Illud tamen dignum obseruatione, vt tertia pars quæ ex decretis antiquorum conciliorum dabatur episcopis à parrochianis ecclesiis[c], hodiè non detur, nisi ecclesiam sartam tectámue conseruẽt, sed relinquitur curionibus cum hoc onere[d]. Datur & episcopis quarta vel aliqua pars oblationum, mortuariorum, vel ex consuetudine[e], visitatio annua, vel procuratio, moderatum auxilium[f]. Omnium in summa ecclesiarum, monasteriorúmque regimẽ, solicitudo, & cura pertinet ad episcopum loci[g]. Episcopus solus sacerdotibus, & ministris honorem dare potest, quamuis solus auferre non possit[h]. Sedet in constitutionibus Caroli Magni capitularibus transactis cum episcopis regni, cautũ, vt episcopi emendandi incestuosos habeant licentiam, & corrigendi intra suam prouinciam viduas authoritatem[i]. Idem in Aquisgrani sanctionibus, iussit, vt eorum qui ordinari cupiunt, fides & vita ab episcopo diligenter discutiatur, & sic ordinentur: 35 quod & nouella Iustinianea comprehensum est[k]. Demandata etiam antistibus sacris cura annonæ, vt iusto prætio vendatur[l] egentibus. Hancque eandem Athalaricus rex Gotthorum illis rursum iniunxit, apud Cassiodorum[m]. 36 Chilpericus rex Galliar. antè Suessonum, filius Clotharij regis Francorum, liberatus ab obsidione & periculo, quo cingebatur apud Tornacum à fratre Sigiberto, donauit episcopo Crasmaro, fiscum regium, vt aiunt in Tornaco, cum quadam temporali iurisdictione in Flandros, anno domini 578[n]. Et hodiè in Gallia in plerisque locis ex liberalitate principum, & iure clientelarum per ecclesias possessarum, etiam in laicos & iurisdictionem temporalem habẽt episcopi, & abbates: quæ notiora sunt, quàm probatione indigeãt, 37 nosque alibi de fisco episcopali agimus. Apud Ruthenos seu Moscouitas, vt refert Sigismũdus Liber Baro[o], episcopi notio est, de diuortiis factis inter Kez, quos dicunt, id est, duces, & inter quos dicunt Boiarones, i. nobiles, & super omnes seculares qui concubinas fouent: item si quando vxor marito non obsequatur, si quisquam in adulterio vel fornicatione depræhensus fuerit, si vxorem consanguineam duxerit, si coniunx coniugi quip-

a Ioannes Monachus Zonara, in eius vita & Ioannes Cuspinia. in Cæsaribus, sub Carolo Magno.
b c. 1. de tempori. ordina. can. si iubet, 26 q. n.
c c. aqua pèt episcopum, c. 9. de consecrat. ecclesiæ, relata lib. 1. Decreta. s[illegible] tol. 40. can. per o, de consecra. dist. 1.
d tit. de tempori. ordinatio. & titul. de ordinatis ab episcop. qui renunciat episco. tota 71. dist.
e ca. primatus, ca. ab extraneo, 71. dist. no[illegible] 71. dist. ca. fraternitatis, c. 5. de cleri nõ residen. li. 3. Decretal. titul. 4.
f ca. illud, 95. distinc. can. si iubet sanctitas, 16 q 6.
g cao. 1. & in manus, de consecratio. distinct. 5.
h ca debent, 11. q. 3.
i c. sicut vnire, de excess. prælator. Clem. § fin. de reb. ecclesi. non aliena.
k c. ad audientiam, in 1. in fine de eccl. ædifica.
l can. propter ecclesiasticos, 18. distin. & in legib. Francicis Caroli Magni, lib. 1. c. 13.
m can. scriptum, can. scitote, cap. deniq. can. placuit, can. de illis, 6. q. 3. can. per singulas, ca. salno, can. si autem, can. archiepiscopus, 12. conquestus. 9 q 3. cap. 1. de offic. ordinar.
n c. conquerente, de offi. & potesta iud. ordinar. & ibi latè interpretes.
o ca. si autem vobis, & cao. absit, 11. q. 3. Dinus Ignatius, epist. 5. & 6. Deutero cap. 17.
p Ecclesiast. c. 7. & 1. ad Timo. 5. can. ecce ego, 95. distinc. can. fin. 99 distinct.
q cao. cùm ex iniuncto, de hæreti. cap. cum & plantare, de priuileg.
r capit. irrefragabili, & c. licet, de offic. ordinar.
s ca. visis, 18 q. 2.
t ca. corripiantur, 24. q 3. c. quæsitum, de verb. signif.
v cap. si diligenti, de foro competente. & per totam, 6. q. 1.
o capit. si episcopus, de senten. excom. in Sex. vbi gloss. numerat casus episcopalea.

y cap. cùm inter vos, & cap. quanto, de consuetud. z tota 35. quæstio. 7. a c. cùm canonicis, & capit. olim, de censib. ca. placuit, 10 quæstio. 3. b can. vobis, can. concessio, & can. placuit, 12. q. 2. c cùm super, de sepultur. c ca. quatuor, & 2a. de reditibus, 12. q. 2 & cano. decreuimus. 10. q 1. d cao. placuit, can. priscis can. volo, 10. q. 3. e can. decreuimus, can. de his, can. antiquos, 10. q. 1. c. 1. c. 2. c. certificari, de sepultur. f c. cùm Apostolus, §. inhibemus, de censib. capit. 1. §. fin. vt ecclesiasti. benef. sine quaque diminutione conferantur can. cauendum, 10. quæstio. 3. g can Basilicæ, 16 q. 7. ca. obitum, 61. dist. can. Decretum, & cao. regendo, 10. q. 1. h can episcopus, 67. distinct. ca. scitis, 15. q. 7. c. 1. de hære in Sex. i in capitularib. Caroli Magni, c. 5. k nouel. a, 123. l l. 1. de episcop. audiend. m Cassiod. lib. 9. Variar. epist. 5. n Meyerus, lib. 1. Annal. Fland. in eo anno. o Sigismundus Liber Baro, in Commentarijs rerum Mascouitarum.

piam mali machinetur, de diuinationibus, incantationibus, venenis, de contentionibus propter hæresim vel fornicationem susceptis. De Sodomitis, sacrilegiis, mortuorum spoliatoribus, qui ab imaginibus & statuis sanctorum amouerint, de iis qui canem, auem, aut alind animal immundum in ædem sacram duxerint, aut comederint: hisque pœnas imponunt, ant si filins parentes sororésque acrins increpauerit, item mensuras rerum singularum ordinate statuereque debent ex concilio Toletano 3. cano. 16. episcopi cum iudicibus secularibus idola destruere debent, & in cano. 17. de iis qui necarunt filios cognoscere. Apud nos etiam plura sunt, de quibus iurisdictio ad episcopum pertinet: verùm de ea alibi dictum est [a].

38 In symbolum dignitatis & potestatis huius, baculus pastoralis datur [b]. Vt Mosi & Aaroni virga [c]: accipit autem à superiore summo pontifice, qui tamen non fert baculum, cùm ratione, cuius meminerunt vt de baculo dato à D. Petro D. Martiali Historiæ [d], tum etiam quia is à nullo homine, sed à Deo accipit potestatem [e]. Hic baculus vncus est ex more Romanæ ecclesiæ, rationésque traduntur, vt ea potestate in Dei ecclesiam morosi & gentiles trahantur, & delinquentes inuiti cogantur ad mentem redire [f]. item quia pedum incuruum non lædat oues, sed in viam redire sine læsione cogat: est tamen pastoralis baculus cruciatus apud Ruthenos [g]. Apud Vtopienses insulanos loco baculi præfertur cereus [h], vt arbitror symbolum bonæ vitæ, quæ aliis in episcopo prælucere debeat. 39 Datur & annulus episcopo tanquam sponso ecclesiæ [i]. Mitra quoque vel cydaris bicornis, vt scientiam vtriusque testamenti capitis sui esse ornamentum cognoscat: & aliquo modo metuendus populo videatur. Quemadmodum legimus Mosis faciem cornutam visam, cùm de monte descenderet [k]. Apud Moscouitas archiepiscopi, episcopi, & abbates, mitras nigras, & rotundas ferunt: solus autem episcopus Noruogardensis albam bicornẽ more nostro [l]. Flammines quoq; apud idololatras Romanos habebant pilea [m], & æstate filo caput cingebant, quia eo nudato incedere nefas habebatur [n]: quemadmodũ & sacerdotes augures lituo vtebantur [o], id est, baculo incuruo, de quo Cicero, *quid litum iste vester, quod clarissimum est insigne auguratus, vnde vobis est traditus* [p]? 41 Conceduntur ex episcopo sandalia, quæ vigilantissimam gregis curam significant: item vestis linea summa, quæ puritatem: chirothecæque, quæ manus ab omni humana contagione cõseruandas esse admonent. Est & superhumerale, cũ mysterio, & reliqua ornamenta, quæ & in lege antiqua sacerdotibus erant mystica [q].

42 Quia igitur episcopis cura gregis dominici per partes fuit distributa, cum fiducia tantæ probitatis, placuit & maioribus, vt quilibet episcopus suo muneri summa fide inuigilaret, & ne ordinẽ turbaret decretũ, in alias prouincias transeundo. Vt enim coniugiũ corporale nõ potest ab homine, vt à Deo coniunctũ separari [r], sic nec coniugiũ semel cũ ecclesia sua ab episcopo initũ nisi ex causa & à sum. pontif. [s] solum, vt nec patriarchæ id liceat [t]. Decretum autẽ est in synodo Nicena de non transferendis episcopis, vt occasio etiam ambitus in ecclesia præcideretur, quòd multa ex prensatione competitorum euenissent mala [v]. Et sub Theodosio, episcopi omnes vnà cum Nectario constituti Constantinopoli, senatusconsulto cauerunt, vt Nicenæ synodus decretum certum esset, & iuxta antiquos canones episcopi in ecclesiis suis manentes, non temerè in aliarum diœcesiũ fines transirent, quod anteà facilè fiebat propter persecutiones [x]. Cæterùm canon de episcoporũ in alias parœchias mutatione, μετάβασιν, ὴ μετάθεσιν, id est, transitionem, non mutationem episcoporum prohibet. Transitio eorum est, qui per arrogantiam, fortè miscendarum rerum gratia in thronos insiliunt, quæ inhibetur, non legitima translatio. 43 Nam & primus apostolorum Petrus ecclesiam Romanam gubernauit translatus, & alij plures translati licitè, quos refert Nicephorus Calixti [y], & Socrates [z], Episcoporum reperiuntur species, eorũ, qui titularij, &

[a] diximus in lib. artis iuris, c. 8.
[b] ca. disciplina, 45. distinct.
[c] Exod. 4.
[d]
[e] textus cum gloss. in c. 1. §. fin. de sacra vnctio. libr. 1. Decreta. tim. 15. C.
[f] gloss. penul. in dicto cap. si. c. vni. de sacra vnctio.
[g] Sigismun. Liber Baro in reb. Moscouitarum.
[h] Thomas Morus, li. 2. Vtopiæ.
[i] can. sicut vir, 7. q. 1.
[k] Exod. 34.
[l] Sigismũdus Liber. Baro, commentarijs de reb. Moscouitarum.
[m] Aulus Gellius, lib. 3. cap. 8.
[n] Plinius, lib. 3. c. 22.
[o] Liuius, in 1.
[p] Cicer. 1. de diuina.
[q] Exodi. 28.
[r] cap. 19. diol Matth
[s] c. 2. & 3. de translatio. episco. libr. 1. Decretal. tit. 7. ca. vendum ea. quam mis, 1. q. 6. ca. mutationes, 7. q. 1.
[t] c. 1. eo. tit. de transla. epi.
[v] Nicephor. Calix. lib. 12. c. 10.
[x] Nicephor. Calix. li. 12. c. 13. Socrat. li. 9. Histo. triparti. c. 38.
[y] Niceph. Calix. lib. 14. Histor. ecclesi. c. 39.
[z] Socrates in historia tripartita libr. 12. c. 8.

44 & chorepiſcopi appellãtur. Ambulatorij etiam apud nos,& vt vocantur portatiui reperiuntur epiſcopi, titularios vocat Synodus Tridentina: ij enim verè epiſcopi aſſecuti ſunt dignitatem & poteſtatem & titulum. Verùm non potiuntur fructibus ſui benefici, vel ſuæ eccleſiæ, epiſcopali ſede ab Agarenis occupata. Ambulatorij & mobiles dicti epiſcopi, quòd veluti à propriis exules, poſſint vbicunque peruenerint conſentiente loci epiſcopo, & eo delegante,munus epiſcopale obire. Poteſt namque quidem epiſcopus in ſua ſede, quæ iuriſdictionis ſunt cuilibet delegare, etiam non epiſcopo,
45 at quæ ordinis ſunt, non poteſt niſi epiſcopo [a]. Quare hic epiſcopus titularius,poterit, vt delegatus ea quæ ordinis ſunt vice epiſcopi in epiſcopatu alieno peragere, veluti clericos ordinare, virgines, aut chriſma conſecrare, & reliqua, quæ miniſterium exigunt conſecrationis perficere. Epiſcopatus iſti titularij retinent prioris ſtatus vmbram, & eos quibus cõ feruntur impellunt quodammodo, ſi zelo Chriſtianæ fidei teneantur, eò vbi ſunt proficiſci, vt experiantur, ſi quid ex grege poſſint vel reſtituere in priſtinã ſalutem, vel ſi qui adhuc inibi ſint, ſi liceat eò proficiſci, in fide conſeruẽt
46 ac nutriant. Et meo iudicio non alia ratione conferri debent iſti epiſcopatus, nec aliis,quàm operariis pro vinea domini mori paratis: Alioquin enim mihi videtur valdè ambitioſus,& iniuriam eccleſiæ Dei irrogare,qui prohibitam μετάβασιν, & tranſitionem in alienos epiſcopatus prætextu ſpecioſi ti-
46 tuli, aucupatur,nullomodo de grege, quem deſiderauit, sollicitus. Chorepiſcopi, Græcis χωρεπίσκοποι, erant vicarij ab epiſcopis in aliquem locum diœceſos miſſi, vt notat Budæus ex Baſilio [b]. De iſtis Damaſus Pappa tractat [c].
47 Erat illis officium cum epiſcopis commune ferè in omnibus, dempto quòd erigere altaria non poſſent, nec eccleſias conſecrare,nec per impoſitionem manuum fidelibus baptizatis,vel conuerſis hæreticis, paracletum ſpiritum tradere,non chriſma conficere, non baptizatorum frontes chriſmare ſignare,non publicè quemquam pœnitentem in miſſa reconciliare,authore Leone ſum.pontif [d]. De Chorepiſcopis,concilium ſub Carolo Magno Aquiſgrani habitum, Ancyrenſe ſtatuit, ne quicquam facerẽt abſque licentia epiſcopi, in cuius eſſent diœceſi [e]: quod & in concilio Laodicenſi ſtatutum eſt [f]. Meminit & concilium œcumenicum Chalcedonenſe, ne Chorepiſcopi,vel alij epiſcopi eccleſiaſticiue muneris participes,pretio vel nundinatione fiant. Quod Gennadius patriarcha Conſtantinopolitanus rurſum ſynodali conſtitutione firmauit [g]. Is floruit circa annum domi. 470. vt ait
48 Trithemius [h]. Ante eum tamen inuenio Damaſum Hiſpanum ſum. pont. qui cathedram conſcendit anno domini 368. Chorepiſcopos iam improbaſſe,creſcentibus iam titulis clericorum [i], decreuitque tamen, ne quid Archidiaconi,quos vocabant Chorepiſcopos,aliquid molirentur contra epiſco-
49 pos [k]. Extat apud Gregorium Nazanzenum iuramentum & votum epiſcopale,quod omni ſpeciei epiſcoporum maiorum & minorum commune eſt, & Chriſtianorum,incipiens.

> ὤμοσα τὸν λόγον αὐτὸν, ὃ καὶ θεός ἐστι μέγιστος
> ἐξ ἀρχῆς ἀρχὴ, πατρὸς ἐκ' ἀθανάτου, &c.

Cuius ſumma eſt, vt iuret ſe fidem rectam ſeruaturum, non deſideraturum ſedem magnam,non quæſiturum opem aliundè, quàm à Deo, humanam. Quod feciſſe ſemiarianos notat Epiphanius,dum ait, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν σαρκὸς δεξιὰν Κωνστάντιον τὸν βασιλέα, καὶ ὑποκρινόμενοι τὴν βασιλέως δεξιάν. Habentes ſecum carnis dexteram Conſtantium imperatorem, & per aſſimulationem præferentes, principis dexteram. Iurat inſuper ſe ſecundis rebus in ſuperbiam non iturum,nec malis ceſſurum, iura inter iudicandum ſeruaturum incorruptè, ſe victurum ſine inuidia, ſine ira, ſine detractione, ſine inertia, ſine odio,ſine vltione propria inimici: quod pauperes vacuos non ſinet abire, quod verbum Dei prædicabit.

[a] c. penul. de conſecrat. eccleſiar. ap. Gregor.
[b] Budæus, in Comment. linguæ Græcæ.
[c] Damaſ.Pap. in epiſto.4. in volumine conſiliorum.
[d] can. quamuis.68 diſtinct.
[e] in legib. Francicis. c.19.
[f] concilio Laodicenſi, ca.57.
[g] Lib.2. Iuris Orientalis, in Gennadij conſtitutione.
[h] Tritem. de ſcrip. eccleſ.
[i] can. Chorepiſcopi. 69. diſtin.
[k] Sigiber. & Iſidorus,in conſil.

De Abbatibus. Cap. 13.

Tota 18. caus. in 2. parte Decreti Gratiani.

1 *Abba vox quid, & vnde.*
2 *Abbatis appellatio quando primùm cœpit.*
Hilario Anachoreta primus monachus, eod.
D. Antonius, eod.
3 *Abbatis nomen superbè vsurpatum, & reprehensum.*
4 *Abba nomen dignitatis, & præpositure.*
5 *Archimandrita quis.*
6 *Hetæriarcha quis dicatur.*
7 *Abbatum distinctiones ratione exemptionis regula commenda, & varij ordinis.*
8 *In abbates qui possunt eligi.*
9 *Abbatissa ex quibus eligenda.*
10 *Abbatissarum quæ debeat esse ætas.*
11 *Ad abbatias rex Gallarum nominat.*
12 *Abbatis & abbatissæ electionis confirmatio ad quos pertineat.*
13 *Abbates benedici debent intra annum post electionem.*
14 *Abbatis, & episcopi differentia.*
15 *Abbates benedicti suos monachos benedicunt, dummodo sint presbyteri.*
16 *Abbatialis dignitatis ratio, & finis, & potestas seu iurisdictio.*
17 *Abbas aut monachus non intersit nuptijs, non suscipiat de baptismo.*
18 *Abbatissa sola non alloquatur virum, non velet virgines.*
19 *Abbatissæ quæ liceant, & prohibeantur.*

SVSPICANTVR quidam, Abba vocem, primam esse ex qua prodierit pappa, mutato b. in p. & sublata prima vocali a. Hebræi vocant patrem אב ab, cui nomini Chaldæi & Syri suo more addunt in fine א a, vnde factum אבא abba [a]. Titulus hic & forma appellationis ex Anachoretis primùm cœpit frequentari in Christiana religione. Scribunt namque Sozomenes [b], D. Hieronymus [c], & alij [d], Hilarionem Anachoretam in saltibus Thebaidis Syriæ primùm floruisse monachum, à quo plures viuendi formulam accipientes, eremi cultum in cœtum trãstulerunt. Vixit & D. Antonius in Thebaica regione Aegypti, & inibi condidit monasterium. Hunc innumeri posteà secuti sunt, qui suos duces & præpositos nomine patrio abbates dixerunt. Fuit hoc nomen primùm tributum monachis, & solitariis venerationis causa ab iis, qui se tamquam filios edoceri & haberi nouerant; posteà tamen in ambitionem apud quosdam degenerauit, vt quondam etiam fastidita superbia eorum, qui volebant vocari rabi. In quos inuehitur, superbiam detestatus D. Hieronymus, dum ait [e]: *Cùm autem abba, pater, Hebræo sermone Syrioque dicatur, & dominus noster in euangelio præcipiat nullum patrem vocandum nisi Deum* [f]: *nescio qua licẽtia in monasterijs vel vocemus hoc nomine alios, vel vocari nos acquiescamus.* Loquitur enim de iis, qui nulla cura aliorum donati, nullis præpositi se ita nominari desiderant. Trãsiuit nãq; hoc nomẽ in dignitatem & præposituram monachorum, quod idcirco ab aliis quàm à præpositis certis vsurpari verè sine stultitia vel gloriola nequit: sollicitudinis potius, quàm honoris appellatio [g]. Dictus itaque olim abbas prisco nomine Græcis

a D. Matth. 24. ad Roma. 8. ad Gala. 4.
b Sozomen. lib. 3. c. 30.
c D. Hierony. in vita Hilarij.
d Polydor. Virg. lib. 7. cap. 3.
e D. Hierony. in epistolam, 4. ad Galat. cap. 4.
f D. Matthæi, c. 23.
g gloss. in c. tuam, ad verb. non ascẽdat, de ata. & qualita.

ἀρχι

ἀρχιμανδρίτας archimandrira [a], quo tempore tyranni persequebantur Christianos, qui metu eorum in sylnas & eremum secedebant, & in speluncis quæ μάνδραι dicuntur, se continebant [b]. Quare retento hodiè nomine, ratione solitariæ vitæ, quam eligunt illi quibus præsunt abbates, archimandri-
6 tæ dicuntur: item & ἑταιρειάρχαι hetæriarchæ. Siquidē apud Suidam ἑταιρειάρχης
7 dicitur, ὁ τῆς ἑταιρείας ἄρχων, princeps sodalitij. In prouinciali Romano ecclesiarū, traditur monachorū ordines S. Basilij caput vocari archimandritā. Abbatū alij exēpti à potestate episcopi diœceseos, alij ei subditi; alij regulares, & tales omnes esse debent ex regula monasterij, alij commendatitij, qui
8 seculares clerici, in commendam abbatias habentes. Atque abbatum tot varia nomina, quot sunt ordinum quibus præficiuntur nomenclaturæ. Eliguntur iure abbates, vel ordinantur illi tantùm, qui in regula eius asceterij competenter instructi fuerint [c]: quò fit, ne laici huius dignitatis fint capaces, nec seculares clerici aut presbyteri [d]. Cùm alioquin beneficia regularia dentur regularibus, secularia tantùm secularibus [e]: nisi per commendā ex gratia summi pontificis aliter statuatur, vt suo loco dicemus, Deo fauente. Vnius monasterij abbas vnus tantùm eligitur [f], vt statutum est in concilio prouinciali, etiam Epaunensi tempore Gelasij Pappæ, & Sigismundi Regis. Et in concilio Cabillonensi, nè duo vnius monasterij essent abbates [g]. Pos-
9 sunt & eligi in abbatissas monasteriorum vestalium seu virginum sacrarum, fœminæ, & vna ex vestalibus eius ordinis, cuius est abbatia, per alias vestales iure [h]: eáque habebit iurisdictionem in sibi subditos [i], qualem abbas in sua abbatia [k]. Eligitur illa præposita non minor annorum quadraginta [l], & quæ post professionem annos octo laudabiliter vixerit, nec tamen vna duobus monasteriis præficitur: & si ea quæ eligitur aliam habeat abbatiam, tenetur intra sex menses, alteram emancipare & eiurare ex concilio Tridenti-
10 no [m]. In ætate porrò olim variatum est: nam aliquando sexagenaria [n], ali-
11 quando triginta annorum [o], aliquando 25. esse debuit [p]. Iure Gallico vt episcopatus, sic abbatiæ ad nominationem regiam pertinent, eneruata ele-
12 ctionis antiqua formula [q]. Confirmatio electionis abbatum & abbatissarū, si monasteria exempta sint à potestate episcopi diœcesani, à summo pontifice [r]: alioquin monasteria, vt reliquæ ecclesiæ diœceseos iure communi subsunt episcopo, & correctioni & dispositioni eiusdem [s]. Et ipse abbas, si criminis reus inueniatur, ab episcopo deponitur, etiam inuito conuentu [t]. Neque is inconsulto episcopo ecclesiæ suæ res alienat [v]. Et generaliter monasteria omnia subiiciuntur, sicut & eorum ecclesiæ, episcopo in lege iurisdictionali [x], quanquam non subiiciantur legi diœcesanæ in his quæ iure monasterij ex facultatibus & bonis piorum offeruntur [y]. Liquet autem ex iuris pontificij decisionibus, in quibus eximuntur abbates & monasteriorū ecclesiæ, à pontificis diœcesani potestate [z]. Tradunt etiam, ecclesias illo-
13 rum seculares, legi diœcesanæ episcopi subiici [a]. Abbates confirmantur, & benedicuntur post electionem intra ann. [b] loco consecrationis episcopa-
14 lis [a]. Quamuis episcopus, & abbas in hoc differant etiam cum aliis multis, quòd electus & confirmatus in abbatem, antè benedictionem acceptam dicitur abbas [d], & ideò beneficia electi & confirmati in abbatem, post adeptam pacificam possessionem vacant ante benedictionem adeptam [e]. At episcopus ante consecrationem, non vocatur episcopus, sed electus [f]: & potest retinere beneficia priora vsque ad consecrationem, vel donec tempus
15 consecrationi concessum lapsum fuerit [g]. Iure consuetudine cessante & priuilegio, abbates benedici debent ab episcopis proximè superioribus priusquàm illis liceat suos monachos benedicere [h], nisi episcopus ter requisitus, seu interpellatus, recusasset benedicere [i]. Benedicunt autem & illi suos

a L. nos reddentes §. omnes, de Summa trinita.
b Ad Hebræos, n. 11.
c c. ostb. ij. 101, c. 38. de electio. ap. Greg. gor. quæ scientia requiratur in abbate tradit gloss. in §. deinde, de elect. in prag. sanctione.
d c. cum ad nostrā, & c. cum in magistrū, & c. cum causam, de electio.
e c. cùm de benefi-cio, de præbend. in Sex.
f can. clericus, 18. quæstio. 2.
g concil. Cabillonēs. cano. 25.
h c. indemnitatibus, de electio. in Sex.
i c. dilecta, de priui-leg. ap. Gregor.
k c. 2. de iudic.
l ca. nemo, 28. dist. §. presbyteros, & sequenti de sanctissimis episcop. colla. n. auth. diaconissæ, de episcop. & cler. C.
m in concilio Tridentino, sessione 9. in canonibus de regularibus, cap. 7.
n can. seculares, 20. quæst. 1.
o c. indemnitatibus, de electio. in Sex.
p c. cum in cunctis §. inferiora, de elect. ap. Gregor.
q titulo de regia ad prælaturas nominatione in concordatis.
r c. cùm monasterij, cap. 13. de electio. apud Gregor. c. si abbatem. eod. titu. in Sex. c. cùm venerabili de consuetu.
s cano. abbates, 18. q. 2.
t can. abbas, & cap. si quis abbas 18. q. 2.
v can. abbatibus. 18. quæstio. 2.
x c. conquerente, & c. dilectus, de offic. ordinar. can. cognouimus, & ca. hoc tātum, can. monasteria, 18. q. 2. can. interdicimus, 16 q. 1.
y ca. cum pro vtilitate, 16. q. 1. can. si ea laicis quispiam, 10. q. 1.
a ca. seruitiū, 18 q. 2.
a 2. can. de his, & ca. antiquos canones, 10. q. 1. can. statuimus, 18. q. 2.
b Clem. 2. §. statuimus, de sta. monachorum.
c cap. 1. de supplen. neglig. præla. nota. in Clemētina 2. de stat. regul.
d d. c. c. 1. de supplēd. negl. prælator. c. nominimus, de accusatio.
e c. de multa, de præben.
f c. sua, & c. nostra, de his quæ fiunt à præla. sine consen. c. 1 nisi specialis de autho. & vsu pallij.
g c. cùm in cunctis, de præben. glo. lrc.
g ratione, de rescri. in Sex.
h §. consequ. de electio. & reformatio. in prag. ma. sanctio.
i cap. 1. de supplen. neg. præla.

monachos,

monachos, si ipsi sacerdotes sint, non aliter, & iuxta sextam synodum[a], suis monachis primæ tonsuræ & lectoriatus ordines conferunt Benedicere tamen publicè populo non possunt, hoc enim illorum excedit potestatem: De qua, & de cura abbatis videto apud Innocentium 3.[b] Gregorium 9.[c], & Alexandrum 4.[d] Finis & rationes institutionis huius prælaturæ eiusdem 16 generis, ratione monasteriorum & monachorum erunt, cuius sunt quæ episcopalis dignitatis erga diœcesim. Habet enim abbas & iurisdictionem in suos monachos, si adulterium commiserint, si peculiare habuerint, aut furtum fecerint, vt emendet & puniat, vel episcopo suo vel archidiacono puniendos deferat; ad hoc enim institutus est, vt sui regularis gregis curam gerat, vel ipse in monasterium pœnitentiæ peragendæ causa trudit ex sententia concilij Antisidotensis[e]. Videtur enim qui officium suum conniuet, & vitia dissimulat, particeps scelerum esse, & nolle in aliis quæ ipse gerit castigare: cùm tamen abbas exemplar & vitæ probæ monachis esse debeat omnino à vulgaribus & secularibus, non tantùm vitiis, sed etiam congressu alienus. Quamobrem & eodem concilio Antisidorensi vetitum est, ne 17 abbas aut monachus intersit nuptiis[f], ne de baptismo filios suscipiat[g], id est, ne sit pater spiritualis lustricus. Abbatissæ quoq; cum monialibus regulariter ideo viuere debent, vt placuit Moguntiacæ synodo[h], & ab omni malo & mali suspicione abesse: & ideo allocuturæ aliquem, comitem vetulam 18 monialem habere debent[i], & solicitudinem vt honestè, & religiosè sibi commissæ viuant, ei namque velatæ & Deo consecratæ commissæ sunt. Illa tamen virginem vel viduam velare non potest: quod si fecerit, excommunicatur, in decretis Euthiciani Pappæ[k]. Quæ possit facere ab- 19 batissa, & quæ non permittantur, & in quibus minor eius sit potestas, quàm abbatis, vide tractatum, per glossam, & interpretes, & in textu c. dilecta filia, c. 12. de maioritate & obedien. apud Gregor.

[a] c. cùm contingat, c. 31. de ætate. & qualita. lib. 1. Decretal. titu. 14. can. quoniam videmus, 69. distinctio.
[b] Inno. 3 in cap. cùm ad monasterium, cap. 5. de stat. monach. libr. 3. Decretal titu. 35.
[c] cap. si. de regula. & transeu. ad religio. lib. 3. Decretal. tit. 31.
[d] c. Abbates, c. 4. de priuil. in Sex. lib. 5. titul. 7.
[e] can. 13. concil. Antisidor.
[f] can. 24.
[g] eod. conc. Antisid. can. 25.
[h] in Moguntiaco concilio. can. 13.
[i] can. definimus, & can. in decima, 38. q. 2.
[k] can. statuimus, 20. q. 1. can. prædicandum, 20. q. 1.

De Monachis. Cap. 14.

De stat. Monach. Lib. 3. Decretal tit. 35. Lib. 3. Sex. tit. 16. Lib. 3. Clement. tit. 10. In Decreto Gratiani, per totam causam, 16. 17. 18. 19.
De regul. & transe. ad relig. Lib. 3. Decretal. ti. 31. Lib. 3. Sex. titu. 4. Lib. 3. Clem. tit. 9. Lib. 3. Extra. commu.
De religios. domib. Lib. 3. Decr. titu. 36. Lib. 3. Sex. titu. 18. Lib. 3. Clem. titu. 11. Lib. 3. Extrau. commu.

1 *Continuatio capitis ad superiora.*
2 *Monachi nomen quid significet.*
3 *Monachi finitio.*
4 *Solitudo per se sine Dei contemplatione ad rabiem ducit, & periculosa. Dæmones in solitudine insidiantes. eod.*
5 *Populus & turba à prudentibus vitari debent.*
6 *Solitudinis non otiosæ præconium, & vtilitates.*
7 *In solitudinem sapientes etiam Ethnici se contulerunt, vt Pythagorei, Plato, Pyrrho, Eleus, Sylla.*
8 *Sacerdotes ethnicorum solitarij.*
9 *Monachorum tria genera in Aegypto.*
10 *Eremitæ qui, & quales.*
11 19. *Testari non possunt monachi regulares, eremitæ possunt.*
12 *Eremitæ qui diu latuerunt inuisi, Acepsemas, Pior, Didymus, Paulus, & 14.*

13 Simonis de columna eremita mirum.
14 D. Antonij austera eremitica vita.
15 Cœnobitarum monachorum institutiones.
Benedictus Nurcinus. eod.
16 Monachi, & fratris quibusdam differentia.
17 Monachi qui fieri possint.
18 Monachus quando possit ab vna in aliam transire regulam.
19 Monachi à quibus recipiantur.
20 Monachi probationis tempus, & professionis solemnitas.
21 Monachi professio expressa & tacita.
22 Monachi ætas qua esse debet.
23 Monachus fieri non potest demens.
24 Monachos facit paterna deuotio, sed ne infantes indeuotos verendum.
25 Monastica professionis vota generalia.
26 Proprietatem rerum eiurant ecclesiastica persona.
27 Paupertatis votum omnium clericorum.
28 Monachi peculium non debent habere.
29 Monachi & clerici maioris ordinis castitatem voueant.
30 Castitatem voueant ecclesiastica persona.
31 Nuptia monachorum, aut monacharum professarum nulla, & detestanda.
32 Castrati qui, & quando remoueantur à ministerio ecclesiastico.
33 & 36 Fœmina ne ad claustra monasteriorum monachorum accedant.
34 Monachi non debent habere commatres.
35 Monachi ab instrumentis musicis abstineant.
Ne conuiuijs mulieres in monasterio adhibeant. eod.
36 Obedientia leges monasterijs seruanda.

1 NON potest intercipi ordo, vt post abbates de monachis non dicatur: siquidem personæ istæ relatiuæ sunt: præpositus quippe monachorum, abbas: quamuis & monachis etiam alterius nominis alij præpositi dicantur, vt priores, ministri, 2 vicarij &c. Monachus nomine μοναστὴς est, id est, solitarius, vt μοναστεία, solitaria, μόνος solus, μονὰς vnitas: vnde μοναχὸς, ἐκ τῆς παραγωγῆς, deductione facta ex μόνος & ἰυκὴ, & vt alijs placet, ex μόνος & ἄχος, à tristitia & solitudine, quasi sit solus tristis [a]. Etenim sine solitudine, & qui intra claustra non se continent, monachi non dicuntur, nec viuere vt tales, non secus quàm pisces sine aqua, possunt [b]. Vitare enim debent, vt vita 3 nomini conueniat, hominum frequentiam. Quamobrem, monachus diffinietur, vir solitariam vitam regula quadam sancta definitam secutus, vt Dei obsequio, & rerum diuinarum meditationi liberius inseruiat. Hæc finitio genus continet vitæ solitariæ, sed reliqua differentiã constituunt inter vitam solitariam aliis de causis electam, & monachismum Christianum, qui 4 cum solitudine habet diuinum ministerium, & iucundam in Deo vitam: alioquin enim si ea desit, verendum est, ne in rabiem & desperationem solitudo desiliat. Homo sociale namque animal [d]: & mala facilè persuadet iniucunda & tristis solitudo, nulli negotio virtutis intenta. Ideo enim, inquit Seneca, lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine malè vtatur [e]. Nec vir magnanimus solus potest omnia exequi, sicut non solent planetæ, nisi geminentur, aliquid moliri [f]. Vt & Deus dixit, bonum non esse hominem esse solum [g] & Ecclesiastes, *vt homini soli, qui cum ceciderit, non habet sublenantem* [h]. Et sentiunt Hebræi maximè omnium Dæmones noxios, quos ipsi מזיקק mizekek nominant, tum maximè insidiati, cùm homo solus

a vt in ca. placuit, 16 q. 1.
b dicto. can. placuit.
c ca. si cupis, 16. q. 1.
d Aristoteles, 1. polit. cap. 4.
e Senec. lib. 1. episto. epist. 10.
f Iason de Mayno, in epitalamio Blanchæ Mariæ Augustæ.
g Genes. 2.
h Ecclesiast. cap. 4.

ſolus eſt. Sicq; Rabbi hannina filius Hachinai dicit. *Qui euigilat in nocte, quique iter facit ſolus, & auertit cor ſuum ad vanitatem, ſeipſum reum facit mortis.* Sicque ſic habent verba Hebraica [a]. הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו quæ ſic leguntur, hanegor belaielah, vehamehalec bederec iehidi, vehamiphaneh libo lebatala horei ze mith haieb benapheſco. Qua ratione etiam ex eremo ſolitarij rectius in monaſteria & cœtus congregati ſunt, legibus viuendi præſcriptis, à prudentioribus, retenta ſancta ſocietate, & ablegata curarum & hominum ſeculo inſeruientium familiaritate & frequentia. Nam & turbæ & populi conſortium prudentioribus quibuſcunque vitandum eſt, dum nec inde quippiam commodi haurite, nec vtilitatem eis conferre poſſunt: vnum exemplum luxuriæ aut auaritiæ mali multum facit: conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & ſimplici, rubiginem ſuam affricuit. Quid tu accedere his moribus credis, in quos publicè factus eſt impetus? neceſſe eſt, inquit Seneca [b], aut imiteris eos, aut oderis. Et, vt Menander ait, ὡς ἡδὺ τῷ μισοῦντι τοὺς φαύλους ἐρημία, *quàm bona ſolitudo ei, qui malos odit.* Hincque prodiit illud Pythagoreum λάθε βιώσας. Quod etſi non ſemper aut in omnibus non approbarit Plutarchus [c], aliter tamen placuit Poëtæ qui ait, *Benè vixit qui latuit.* Platonicorum philoſophorum conuerſatio in lucis erat, vt Pythagoreorum ſolitudo inſignis [d]. Firmat id Porphyrius, *Sapientes*, inquit, *diligenter olim omnia deuitabant, quæ animam corpori affigere poſſent.* Sic Pythagorei & ſimiles ſapientes, partim ſe in ſolitudinem receperunt, partim in lucis templiſque viuebant, vndè procul turba omnis ſubmoueretur. Plato elegit academiam inhabitandam, agrum non modò ſolitarium & ab vrbe ſemotum, ſed etiam vt ferunt inſalubrem. Alij verò oculis minimè pepercerunt, quò contemplationem intimam, nullis interpellatam & perpetuam conſeruarent [e]. Solitudo ex ſententia D. Auguſtini menti neceſſaria eſt [f]. Et ad philoſophiam ſecundum D. Chryſoſtomum [g] neceſſaria. Quia, vt notat Marſilius Ficinus, ſolitudo, philoſophantibus non tam remiſſio mentis, quàm intentio eſſe ſolet [h]. Solentque dicere quod Scipio maior vſurpauit [i], *Nunquàm minus ſe eſſe otioſos quàm cum otioſi, nec* minus ſolos, quàm cùm ſoli ſunt. Et prædicant, vt author eſt Heſychius [k] Illuſtrius, Pyrronem Eleum Anaxarchi comitem, ſolere ſolitudines & ſeceſſus captare, rarò domeſticis videndum ſe præbendo, idq; feciſſe ab eo tempore, quo Indum audiuerat Anaxarcho exprobrantem, obiicientémque, quòd alium neminem virtutem & bonum doceret, ipſe aulas regum colens atque frequentans. Sylla, quem ferunt ad omnia fœliciſſimũ, & tantum proſperitatis quantum concupierat adeptum, voluit ex tyranno ſpontè fieri priuatus: & ob id ad ſolitudinem & agreſtitatem declinauit, profectus Cumas ad agros proprios, quo in loco maritima ſolitudine oblectatus [l]. Et Plato tradit ſacerdotes antiquorum ſeparatos ab omni turba, vitam egiſſe [m]. Sacerdotes quoque Sicambrorum, qui poſteà dicti Franci, certis anni temporibus non in vrbibus, ſed in ſolitudine commorabantur, quibus & cibus parcus ingenij exercitatio ad diſcendum, curſus aſtrorum, carmináque & veterum hiſtorias continua [n]. Refert Philo Iudæus in Aegypto circum Alexandriã in colle terreno accliui, ſito ad ſtagnum Mariam, ſuo tempore viſas ſacras ædiculas, quas Samnea vocabant, ſeu monaſteria, vbi ſolitarij ſanctæ vitæ myſteriis darent operam. Et poſteà permulta de horum vita recenſet, quæ ſpeciem cœnobitarum deliniant, apud ipſum videnda [o]. Monachorum tria genera fuiſſe in Aegypto ſcribit D. Hieronymus, vnum Cœnobitarum, quod illi *auſes* lingua vulgari & gentili dicunt; communiter viuentium aliud Anachoritarum, ab hominibus longè in deſertum ſecedentium, id enim quoque ἀναχώρησις ſignificat. Tertium eorum, quos ipſi ſuo idiomate *remeboth* dicunt, teterrimum & neglectum, quorum bini, terni,

nec

5 6 7 8 9

a in libro, qui inſcribitur pirke abot. ſeu capitula patrũ. capit. 3.

b Seneca. epiſtol. 7. lib. 1. epiſtolarum.

c Plutarch. libello de eo ſingulari.

d Cælius Rhodig. li. 23. c. 10.

e Porphyrius, libr. 1. de abſtinent. animal.

f D. Auguſt. 17. tracta. expoſit. in eua.

g D. Chryſoſto. in D. Ioannem home. 42.

h Marſil. Ficinus lib. 5. epiſtolarũ, ep. 9.

i Cicero, 3. Officio.

k Heſychius Mileſius, Illuſtrius, libro περὶ σοφῶν.

l Appianus Alexandrin. lib. 1. bellorũ ciuil.

m Plato in Timæo.

n Tritemmius lib. 1. Breuiarij annalium hiſtoriæ Francorũ in 3. rege.

o Philo Iudæus, libr. de vita contemplatiua.

10 nec multò plures habitant, arbitrio suo suáque ditione viuentes [a]. Antiquiores sunt institutione eremitæ, qui soli viuūt, horúmq; liberior vita & verè solitaria & singularis [b]: nec legibus cænobitarum tenentur, & propiū possidere possunt [c]. Si qui tamen ex cænobitis regularibus professis regulam aliquam in eremum secedant, arctioris ordinis & vitæ eruot: retinent enim primam professionem, cui vltra addunt professionem eremiticam, dum tamen eam amplectantur ex consensu suorum prælatorum, qui eam concedere 11 possunt [d]. Sic eremitæ simplices testari possunt, isti cœnobitæ, & qui ex 12 cœnobitis fiunt eremitæ, non possunt [e]. Proprium eremitæ est latere, ab omniue conspectu procul abesse, vt ferunt Accepsemam in solitudine Cyri vrbis, in conclaui per annos 60. abditum latuisse [f]: vt & Pior in eremo Scytica Aegypti, post annos quinquaginta vix aspici se à sorore idque parumper 13 passus est [g]. Et Dydimus cum nonaginta, annos vixisset, nulli hominum ad mortem vsque se coniunxit [h]. Simeon dictus de Columna, in columnis minoribus septem annis, in maiori quadraginta cubitorum vitam egit triginta annis, atque cùm septum circumcirca fieri mandasset, ferream cathenam viginti cubitorum comparauit, cuius initium quidem cuidam petræ maximæ appendit, alterum aurem dextro pedi adaptauit, vt nec si vellet, 14 abiret extra hos limites [i]. D. Antonius sumebat panem, salem, & paululum aquæ, panem per tectum immissum bis in anno, neque ab eo quidem qui immittebat vel alio vnquam visus, aut vllum cum eo aut alio aliquo colloquiū miscens: erátq; omnis ad ipsum aditus lapidibus obstructus, eamque viuendi ratione, per totos viginti annos tenuit, vt est author Athanasius [k]. Vt & ex D. Hieronymo didicimus, Paulum alium, eremum 16. ætatis suæ anno petentem imperante Decio, in ea totam vitam traduxisse, à nemine interim, nisi à D. Antonio, idque sub mortem ipsius vnquam conspectum [l]. Constantinopolitana 6. synodo cautum est, canone 42. quoque, vt eremitæ qui in vrbibus vagantur inter viros & mulieres, vel habitum monachorum cætero-15 rum sumant, vel vrbe secedant. Cœnobitarum collegia ex dispersis solitariis instituit Benedictus Nurcinus in Vmbria Italiæ regione natus, quando ipse ex eremo in Cassinum venit montem, iuxta Sublacum, Latinorum opidum. Anteà illi alibi erant, vt diximus, congregati per cœtus solitarij, quibus leges descripsit & descriptas ab aliis auxit Basilius Magnus Cæsareæ Capedocum præsul, qui floruit circa annum domini 383. Alias constitnit D. Augustinus. Sicque tribus formulis viuendi præscriptis cœnobitis, à DD. Basilio, Augustino, & Benedicto, propagatæ sunt sacræ plures familiæ & sodalitia [m]: quæ superfluum est enumerare, quòd & nota sint, & ea iam cumulatè tractauerit [n] Polydorus Virgilius, apud quem etiam legito de canonicis regularibus, carthasianis, hieronymianis, carmelitis præmonstratensibus, crucigeris, & aliorum mendicantium, alteriusque ordinis familiis [o]. De quibus etiam fusius Bartholomæus Chassaneus [p].
16 Sunt quidam tamen qui monachi nomine vocari diffugiunt, quamuis ex iostitutione monachorum sint, & regulam professi sint, frenum sibi laxantes, & fratres se dicunt, inter fratres, & monachos constituentes discrimen, & diuersa esse monasteria fratrum & collegiorum & monacho-17 rum putant [q]. Monachi fieri possunt seculares & clerici, etiam inuito episcopo, eo tamen prius consulto, si ecclesias illius teneant [r]. Aliquando tamen in Gallia non licuit inter Francos libero homini se dedicare monasterio, nisi consulto principe. Nam aliqui in monasterium transibant, non studio pietatis, sed vt pericula bellorum & ciuilium munerum functiones euitarent; aliqui, quòd opibus pollerent à callidis monachis circumueniebantur, illos veluti pisces in nassam pellicientibus: proinde legitimis quoque testibus opus erat, si quis aliquid ecclesiæ donare vo-18 luisset [s]. Hodiè etiam iure pontificio ab vno in alium non licet diuersum [t]

a D. Hieronymus in regula monachor. Franciscus Syluius in Commentar. ad Gryphum An'on j.
b can. qui vere, 16. quæst. 1.
c dicto can. qui vere, & can. prelatum § econtrà, 19. q. 3.
d c. cùm ex eo, de excess. prælat. in Sex.
e cap. prælatum, 19. quæst. 3.
f Theodoretus, lib. 4 c. 38.
g Sozomenus, lib. 6. cap. 29.
h Socrates, lib. 4. Ecclesiastic. hist. c. 21.
i Theodoretus, in sacra historia.
k D Athanasius, in vita D. Antonij.
l D Hieronymus, in vita Pauli eremitæ
m can. periculosam, 18 q. 2.
n Polydor. Virg. libr. 7. de Inuentor. rer. 2. c. 3.
o vide & Polydor. Virg. lib. 7. capit. 4.
p Bartholomæus Chassaneus, in catalog. Gloriæ mundi, 4. partæ, consecratione 52. & sequentibus plurib.
q notant neoterici interp. in c. causam quæ de iudic. sp. Gregor. gloss. in regul. 3. cancellariæ Innocentii. 8.
r can. 1. & 2. 19 q. 1. can. 1. & 2. 19 q. 2.
s Beatus Rhenanus, libr. 2. rer. Germanicarum.
t can. nullus abbas, 19. q. 3. can. sanctorum, 70. distin. can. clericos, 71. distin.

transire ordinem, nisi in arctiorem regulam, & licentia petatur ab eius ordinis quem relinquit prælato [a]. Qui coniugati sunt non possunt monasterio se dedicare, nisi vterque coniugum monasterium ingrediatur, vel castitatem perpetuam iuret se seruaturum, altero ingrediente [b]: aut ingrediantur ante matrimonium consumatum [c]. Fiunt & admittuntur monachi à præpositis 19 monasteriorum, & monachorum vt plerumque assensu & consilio, probatio- 20 ne prius facta, num & ipse qui monachus fieri desiderat, iugum possit ferre monasterij & regulæ: & num etiã monasterio is idoneus videatur, subsecuta professione, quæ fit solemniter testatione facta, & publicè se velle votum & regulam eius ordinis & religionis sequi, scriptura interueniente, & à profitente subscripta [d], cum habitus mutatione [e] quæ sola non facit monachum sine professione [f]: vt nec illa professio facta ante annum probationis ad minus obligat, siue de fœmina siue de masculo agatur [g]. Et interdum, in clerico incognito biennium, interdum triennium exigitur, probationis faciendæ causa [h]. Ignorandum tamen non est professionem & expressam, & taci- 21 tam esse, de quibus videndus Angelus Clauasius [i]: in vtraque ætas legitima 22 interuenire debet, in masculis secundum ius pontificium, 14. annorum, in fœminis 12 [k]. hodiè porrò in masculis Gallica inra 25. annos, in fœminis 20. desiderant [l]. Tridentina synodus inri consentit antiqno [m]. Vtroque iure tamẽ in insulis desertis, vbi austerior ducitur vita, prohibitum in monasterio suscipere pueros ante octodicim annos [n]. Neque etiam licet dementes 23 admittere in religiosos, nec admissi pro monachis habentur, nisi sanæ mentis facti comprobarint religionis professionem [o]. Licuit & parentibus, filios in infantia constitutos monasterio dedicare. Placuit & paternam deuotio- 24 nem monachum facere, vt non possit posteà pubes factus ad seculum rediro vel nubere [p], exemplo Samuelis [q]. Desiderarem tamẽ ego, vt in istis oblatis, quemadmodum in Samuele, esset & illorum spontanea perseuerẽtia: verendũ enim est, ne aliquando, patetua deuotio irreligiosos constituat. Monachis omnes in professionis formula quædam cum aliis monachis vota generalia emittunt, & quædã religionis, cui se mancipant specialia. Generalia illa tria, proprietatis abalienatio, castitas, & obedientia superiorũ: particularia alia ex regulis ordinis iurantur. Generalia sunt etiam cõmunia personis aliis ecclesiasticis, non monachis, si imitentur apostolos dicẽtes Deo, *ecce nos reliquimus omnia* [r]. Consistit enim vitæ perfectio in contemptu rerum seculi, & in dis- 26 pensatione propriorum in pauperes, iuxta illud dominicum præceptum, *si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, da pauperibus, & sequere me* [s]. Quod & secuti sunt omnes cuiusque gradus etiam non ecclesiasticæ personæ, Christiani [t], contenti alimentis, & quibus tegerentur ex dogmate D. Pauli [v]. Contemnentes diuitias, quæ pungunt & suffocant verbum Dei [x]. Quod & 27 ethnicorum plerique sapientiores fecerunt. Et clerici quidem omnes ex lege suæ professionis paupertatem & votum paupertatis amplectuntur, vtpote quibus omnia vilessere debent, vt stercora [y]: expresse autem regulares omnes & monachi renunciant rerum proprietati [z]. Et quamuis in communi quædam possideant, tamen propria singuli non habent, neque etiam quidam illorum in communi, vt qui ex legibus viuunt sancti Francisci [a]. Concilio Lateranensi cautum est, ne monachis peculium 28 concedatur habendi facultas [b]. Et alibi Alexandex 3. Cistersiensis õdinis monachis inhibuit, ne, contra institutionem patriam ordinisque regulam habeant villas, ecclesias, altaria, officia iudicum secularium [c]. Cautum itaque, vt monachus qui conuictus fuerit proprietatem habere rerum, cùm moritur, nec voluerit quod ante regulam clàm habuerit eiurare, sepultura Christiana priuetur, & sepeliatur in sterquilinio [d]. Symbolum eius est quia tondentur monachi, vt omnia externa se eiurasse protestentur, vt dicemus

a c. licet, de regular. & transeun. ad relig. ca. monachum, 20. q. 4.
b can. quidam, & cap. ad sis, c. vxoratus, c. placet, c. venies & sequẽti, de côuersione coniug. c. 33. q. 5. & ca. Iunt qui cum 2. seq. 27. q. 5.
c c. 2. & c. ex publico, de conuers. coniug. c. commissum, de sponsal. l. Deo nobis de episco. & cler. C.
d can. vltimo, 20. q. 1. can. omnes, 19. quæst. 3.
e can. In multis, 16. quæst. 1.
f c. 3. de regular. ap. Grego. c. porrectũ nobis, eod. titul.
g c. ad apostolicam, 16. de regularib. apud Gregor. c. cõsulti, an. eod. titul. can. Gonzalcus, 17. quæst. 2. can. monasterijs, 19. q. 3. can. puella, 20 q. 2.
h Dict. can. monasterijs, & ca. siquis incognitus 17 q. 2. in synodo. 6. Constantinopolita. can. 41.
i Angel. Clauas. in summa, in verbo professio, & in verbo, nunitius, numero. 12 & c. 4 de regularib. per susceptionẽ habit. professorum in c. super eod. titul. c. ex parte & c. statuim, eod.
k c. 2. de regular. in Sex. cum similib. c. 1. & c. ad nostram, eod. titu. apud Gregor.
l in constitutionibus Gallicis habitis Aurelię, in comitijs, articu n. 19.
m in Tridẽtina Synodo sessione, 2. in canonib. regularium, canu. 15. 16. 17.
n can. quia autem in insulis, 20 q. 1. cap. quia in insulis, 2 2. de regular. & trãseunt. &c.
o c. sicut tenor, c. 15. de regular. ca. Gonsaldus, 17. q. 2.
p can. addidistis, can. monachum, ca. quicunque 20. q. 1.
q 1. Reg. 1.
r D. Matthæi, 19. D. Marci, c. 10.
s dict. c. D. Matthæi, 19 & D. Mar. 10. & diui Lucæ, cap. 18.
t Actuum, 5.
v 1. ad Timoth. 6.
x D. Matthæi, c. 14. & D. Marci, 4. & D. Lucæ, 8.
y D. Paul. ad Philippen. 3.
z cap. 2. & 2. cum ad monasterium, de sta. monach.
a Clem. exiui de Paradiso, de verbo. significati. ap. Clement.

b capit. 2. de stat. monach. c capit. 3. eod. titul. de sta. monach. d capit. super quodam, & capit. cùm ad monasterium de sta. monach.

in

29 in tonsura & in sacris ordinibus. Quare nec testamentum facere queunt, vtpote nihil habentes post ingressum monasterij, cui vnà cum propria persona omnia, quæ habent, consecrant[a]: nisi liberos habeant, quibus post ingressum religionis legitimam distribuere licet, reliquis bonis monaste-
30 rio quæsitis[b]. Castitatem vouent non solùm monachi, sed aliorum maiorum ordinum clerici, subdiaconi, diaconi, & presbyteri, virgines vestales, episcopi, quibus omnibus interdicuntur concubinæ & nuptiæ[c].
31 Et D. Chrisostomus arbitratur, monachorum qui castitatem professi sunt nuptias peiores esse adulterio, & separari & eos monasterio recludendos[d]. Vt & de monialibus professis cautum est[e]: vt nuptiæ illarum potiùs incestus sint[f], & qui cum illis rem habent seu commiscent incestum, ipso
32 iure sunt excommunicati[g]. Sunt enim istæ personæ ex numero eorum, qui se castrauerunt propter verbum Dei, vt ait sacra scriptura[h], idest, se sponte à venereis abdicarunt, constituentes in corde suo, suam virginem conseruare castam. Non enim locus ille de castratione membrorum genitalium corporali intelligi debet. Etenim qui eam abscissionem in se molliti sunt sponte, ab altaris ministerio sacrísque repelluntur ordinibus: nisi ægritudo coëgerit exscindendi, vel iis inuitis ab hostibus, vel in cunis
33 contigerit castratio[i]. Iure etiam cautum est, vt omnis suspitio mali arceatur ne mulieres quacunque ex causa ad monasteriorum claustra acce-
34 dant[k], néue monachi commattes sibi faciant[l]. Apud Ruthenos seu Mos-
35 couitas, ex laudabili instituto, monachi viuentes sub archimandrita abbate, vel prioribus, quos vocant igumenos, si cythara, aut alio musices instrumento vtantur, grauissimè puniuntur. Lexque Ioannis Metropolitæ Moscouiæ[m], *in monasterio conuiuia aduocando mulieres ne habeantur*. Atque in Russiæ ducatu Moscorum, monasterium est in Solomulki insula Septentionem versus, inter Duuillam & Cotelam prouincias, in quod mulierem aut virginem ingredi magnum piaculum est: sicut & char-
36 tusiis impium. Obedientiæ leges in monasteriis præcipuæ habentur[n], quòd si monachi nolint obedire, excommunicari possunt à priori vel abbate[o]. Leges propriæ in regulis seu constitutionibus ordinis conscriptæ à monachis seruari etiam debent[p], & leges monasticæ communes quarum aliquas proferemus quæ in corpore iuris pontificij, & apud patres reperiuntur.

a can. quis ingredientibus, & can. perlatum, 19. q. 3. authe. ingressi, de sacrosan. eccles. C.
b can. si qua mulier, 19. q. 3. authent. si qua de episcop. & cler. C.
c can. presbyt. & alijs ce 27. distin. 1. cum qui, & autheo. multo magis, & authe. episcopo, de episco. & cleric. § sed & si quis, de nup. in authen. coll. 4. sicut tota 28. dist. in Decreto Gratiani, & can. interdixit, & cano. hospitiolum, 32. distin. ca. quoniam, 34. distin.
d D. Chrysosto homilia 21. ad Theodorum monachi
e can. & qui o, & can. vt lex, 27. q. 1.
f can. hu. 27. distinc.
g ca. impudicas, & ca. si qua virgo, 27. q. 1.
h D. Matthæi, c. 19.
i c. ex parte, & c. significauit, de corpore vitiatis nõ ordina. ca. si quis per ægritudinem, 55. distinct.
k can. peruenit, 18. quæst. 2.
l dicto c. peruenit.
m Sigismundus Liber Baro in Chorographia Moscouiæ.
n c. cùm ad monasterium § abbas, de sta. monach. can. qu d colpatur, 24. q. 1.
o c. cùm in ecclesijs, c. 10. de maiori. & obedien.
p can. recolentes, de stat. monach.

De legibus quibusdam monasticis. Capvt 15.

1 *Monachi lineis indusiis non vtantur.*
Monachorum vestitus qualis.
2 *Silentium monachis vbi indictum.*
3 *Monachi claustrum ne exeant, ne vagentur.*
4 *Monasteria olim extra vrbes ædificata.*
5 *Monachis militare iussit Valens.*
6 *Monachi solitaria qua vita.*
Monachis prohibitum alios quàm fratres sepelire, nec alijs pœnitentiam dare, non prædicare, docere &c. eod.

7 Monachi curiones fieri possunt.
8 Carne abstinere iussum omnibus semper, & quare. Item 9. & seq. & 12.
9 Carnes animalium à dæmone creatas vitandas dixit Manichæus & Priscillianus. Carnes vllo modo gustare recusans excommunicatur.
10 De carnibus non edendis error Pythagoreorum, ob animas in animalia transfusas.
11 Carnium non edendarum rationes.
12 A carnibus qui ethnici abstineant.
13 Otiosi ne sint monachi.
14 Monasticæ leges apud quos authores tractantur.
16 De monasteriorum reformatione, & consilijs seu capitulis eorum. visitatores, eod.
17 Monasteriorum reformatio ex quibus personis fieri debet.
18 Monasteria episcopo subiecta, nisi exempta.
19 Monachi quando corrigi ab abbate, vel episcopo possunt.
20 Monachus in diuersis monasterijs locum seu monachatum habere nequit.
21 Monachi & monachæ habitum propriæ religionis semper deferant.

INTER leges, quæ monasteriis & regularibus ferè omnibus cõmunes sunt, illa est de formula viuendi, ne lineis indusiis vtantur [a], vestitu decenti vtantur, qui qualis sit docebit D. Augustinus [b], D. Ambrosius [c], Gregorius Nazianzenus [d], Hieronymus [e], Chrisostomus [f], Athanasius [g]. (1) Alia in oratorio refectorio, dormitorio, continuum silentium obseruent, (2) in claustro quoque horis certis [h]. 3. Monachi in claustro se contineant, ne vagentur, & si absint annuatim, requirantur, & vt fugitiui in monasterium retrudantur [i]. (3) Cœnobitarum angelorum vitæ similem esse conuersationem dixit Theodoretus, si à negotiis secularibus abstinieant, quòd omissis curis seculi Deo administrant [k]. Idcirco solebant ex prima institutione (4) cœnobitæ seorsum ab aliis hominibus habitare, & seorsum monasteria ædificari iussum [l]. Et Theophilus imperator orientis Michaelis filius, edixerat, ne monachis vrbem intrare liceret, iusseratque eos omnimodo arceri [m]. Idipsum & in Chalcedonensi concilio statutum [n]. Néue se negoriis secularibus immiscerent [o]. Cui constitutioni vim aliquando intulit Valens (5) orientis Cæsar, hæreticus Arrianus, legem statuens, vt monachi militaret: & si nollent per tribunos impunè occiderentur [p]. Monuit autem synodus (6) Nicena, vt cõuersatio & vita monachorum, secundum etymon nominis, ab omnibus discrepet. Monachus degat singularis, non impartiat pœnitentiam, vel sepulturam nisi confratribus [q]. Se & mundum lugeat, nec docentis puret se habere officium [r], non det publicas, sine episcopi consensu pœnitentias, non possit infirmos visitare, vel vngere, missas publicas cantare, chrisma oleúmque consecrationis altarium facere, potissimùm si sit ordinis sancti Benedicti: nam eius ordinis monachus, non potest vicos aut ciuitates peragrare, nec prædicare, nisi intra claustrum, vt quando quis in fratrem recipitur & fit Monachus [s]. Nec claustralis monachus populum seu plebem regere: & ideo in ecclesiis monasteriorum quæ plebem habent & parœchos, præfici oportet seculares clericos [t]. Nec monachus in prioratu solus potest cum populo remanere sine expressa concilij Lateranensis derogatione, sed renouantur ad claustrum [v]. Ad curiones ecclesiarum propriè pertinet officium prædicandi, & exhibitio sacramentorum, non ad monachos, nisi ad hoc munus dispensentur legitimè [x], vel illud exequantur concessa licentia per curiones proprios [y]. Quia & aliquando ex

a c. cùm ad monasterium, de stat. monach.
b D. August. epist. 199.
c D. Ambros. de institutione virginis, & epistol. 56. & 1. de virginitate.
d Gregor. Nazian. in exercitatione ad virgines.
e D. Hierony. in Hilario.
f D. Chrysostomus, homilia 69. in 21. Matthæi.
g D. Athanas. de virginitate.
h d. cap. cùm ad monasterium.
i c. ne religiosi, c. 24. de regularib.
k Theodoretus, lib. 1 de curatio. Græcorum affectin.
l can. Luminoso, 18. q. 2.
m lib. 1 Iuris Orientalis in constitutio 2. Theophili, titulo περὶ ἀπελασίας τῶν μοναχῶν, i. de expulsione monachor.
n can. quidam monachi, 16 q. 1.
o rub. ne cler. vel monach. seculari. negot. se immisc.
p Eutropius scholiastes Niceph. Calisti, 10 lib. 9. c. 16.
q can. placuit, in s. & 2. 16. q. 1. can. si cupis, eo.
r can. monachus nõ docentis, 16. q. 1.
s can. interdicimus, ca. peruenit, cao. 10 sta, 16. q. 1.
t c. 1. de capellis monachor. c. monachi, de stato monachr.
v c. si §. percipimus, de sta. monachor. can. peruenit, 18. quæst. 2.
x can. adijcimus, 16. q. 1.
y gloss. in dicto can. adijcimus, & ca. sic eius, 16. q. 1.

ex monachis, si idonei sint, curiones fieri posse placuerit [a]. Ecclesiæ quippe necessitas hoc suadet & exposcit & iubet, idoneos ad eius curam promoueri potiùs, quàm in eremo recludi. Sic & illi antiqui prophetæ principes eremitarum Elias, Elisæus, D. Ioannes, D. Antonius, & Aphraates, prodierunt ex speluncis & nemoribus vastisque desertis, vt dum opus fuit, verbum & legem Dei disseminarent, & hæreticos retunderent [b]. Et eremum aliquando deserendam docuit suo facto & exemplo D. Hieronymus, & literis quoque consignauit [c]. Præclara sunt quæ Aphraates monachus 8 respondit Valenti Cæsari Arriano, exprobranti, quòd claustra desereret, quæ videto apud Theodericum [d]. Quarta lex monastica, ne in refectorio seu cænaculo communi vllus monachorum carne vescatur [e], nec in nosocomeio seu valetudinario, vocant infirmariam, nisi suadente & deposcente 9 morbo [f]. Non quòd carnes, veluti creatura immunda, detestabiles sint, & quòd ab illis tanquam à Dæmone creatis, abstinendum sit, hæc enim est Manichæorum & Priscilianistarum damnata hæresis [g]. Sed quia abstinentia ab vsu & escis carnium vtilis idoneaque visa fuerit monasticæ vitæ. Quare in concilio Braccharensi statutum, vt quicumque in clero cibo carnium non vtuntur, ad tollendam superstitionem Priscilianæ hæreseos, vel olera cocta saltem cum carnibus prægustare cogantur. Quòd si neglexerint, pro suspicione istius hæresis, excommunicentur, & ab officio remo-10 ueantur [h]. Error enim sententiæ de animalibus ille, alienus esse debet ab omni Christiano: vt alius Pythagoreorum, qui abstinebant ab esu carnium & animalium, quòd arbitrarentur animas hominum in corpora 11 animalium transire [i]. Porphyrius autem rationem abstinentiæ animalium ab istis diuersam tradit instituto conuenientem, *Abstinere*, inquit [k], *ab animalibus præcipimus, non tamen omnibus, sed omni duntaxat diuina contemplaturo, qui sanè animaduerterit huius habitaculi veneficia quod inhabitamus: Deus est simplicissimus, & qui eum est contemplaturus, & ex ea contemplatione vnum desiderat, non tantùm verbo, sed bonis operibus sibi puritatem conciliare debeat, sensusque emundare. Item victus tenuitas ad conseruandam sanitatem pertinet, nec philosophaturus Milonis athleta eget robore, nec proinde eius copioso bruto ali-* 12 *mento.* Atque idem author refert [l], Dicæarchum scripsisse, antiquos Græcos tanquam proximè Deo genitos, optimos fuisse natura, ac vitam optimam peregisse, eos autem ab animalibus abstinuisse. Annotat quoque ex Aegyptiorum sapientibus, plerosque abstinuisse ab animalibus, teste Cheremone, item Essæos sapientes, Iudæorum & Indorum Bragmanas, Samneos, Gymnosophistas. Scribit idipsum de philosophis Indiæ, qui habitabant circa montes Hyperboreos Strabo [m]. Pomponius Mela quoque notat [n], Athlantes in Cyrenaica regione, non vesci animalibus. Sicuti nec ante diluuium vsus erat hominibus carnium animalium, qui 13 concessus est desiccato orbe [o]. Itaque mirum videri non debet, si hæc carnium abstinentia imposita fuerit solitariis, qui pœnitendi vitam sibi delegerunt, quique & maiorem & sanctiorem profitentur philosophiam, quàm ethnici. Multò magis etiam abstinere debebunt ab ebrietate, & crapula: luxuriosa enim res est vinum, & contumeliosa ebrietas. Et omnis qui cum huiusmodi hominibus miscebitur, non erit sapiens [p]. Sicque bonũ esse nõ bibere vinum, & nõ comedere carnes scribit D. Paulus [q]. Et à lautis conuiuiis pellendi sunt clerici, vt docet ex Michea D. Hieronymus [r]. Sanctimonia à mortalibus abstinens æternam continet vitam, & corpus pinguefactum animam cogit esurire à fœlici vita cadentem, augetque mortale [s]. Et exhalatio, quæ ex carnibus comestis ascendit, cùm sit crassior & turbidior, effundit animæ tenebras. Et author Clemens Alexandrinus [t], Matthæum apostolum seminibus, baccis, & oleribus, absque

[a] ca. in parochiis, 16. quæst. 1.
[b] Athanasius, in vita D. Antonij. Theodoretus, lib. 3. Ecclesiasticæ. Tripartit. histor. c. 4.
[c] D. Hierony. ad Rusticum scribens.
[d] Theoderic. lib. 8. historię Tripartitę, cap. 4.
[e] dict. c. cùm ad monasterium, §. in refectorio, de sta. monach.
[f] can. Carnem, de cõsecrat. distinct. 5.
[g] D. Augustinus, de hæresib. ad Quoduultdeum.
[h] cõcilio Braccha. 1. can. 32.
[i] vide Lucian. in Gallo, & Porphyrium, lib. 4. de abstinentia animal. Ouid. lib. 15. Metamorph.
[k] Porphyrius, lib. 1. de abstinent. animal.
[l] Porphyr. 4. de abstinent. animal.
[m] Strabo, lib. 15. Geograph.
[n] Pomponius Mela, lib. 1. de sit. orbis.
[o] Genesios, c. 9.
[p] Prouerbiorum, c. 20. can. luxuriosa, 35. distinct.
[q] ad Roma. cap. 14. can. ab exordio, 35. distinct.
[r] can. ecclesiæ presbyteri, & seq. 35. distinct. Micheæ, cap. 3.
[s] Porphyrius, 4. de abstinentia animal.
[t] Clemens Alexandrinus, lib. 2. Pædagogi.

carnibus vsum, Diuum autem Ioannem, vlterius continentiam extendendo, locustas & mel agreste comedisse [a]. Mandatur quintò solitariis, ne 14 sint otiosi, & semper lectioni, vel orationi vel aliquo honesto corporali exercitio intendant animũ [b]. Sunt & aliæ leges de monasticæ vitæ formatione, 15 quas videto apud D. Basilium, toto sermone ascetico, D. Dionysi. De ecclesiastica Hierarchia, c. 6. Nicephorum Calistum, lib. 9. c. 14. & 16. Sozomenem, lib. 1. Historiæ Tripartitæ, c. 11. In c. 1. de statu monachor. apud Clementem, c. cùm ad monasterium, c. in singulis, eo. tit. apud Gregor. Pro 16 legibus istis conseruandis, & ad reformandos mores corruptos, placuit licere capitula generalia inter abbates & priores eiusdem ordinis congregare singulis trienniis: cura quoque commissa episcopis reformandi monasteria sibi subiecta [c]. Vbi enim gubernaculum disciplinæ contemnitur, restat vt religio naufragetur [d]. Proinde in capitulo seu synodo hoc illorum generali, creantur visitatores [e]. Cæterùm reformatio monasteriorum, & sub- 17 rogatio in locum eorum, qui eo titulo indigni sunt, fieri debet ex personis regularibus. Quòd si regulares defuerint, in eorum locum poterunt clerici seculares ordinari [f], seruato ordine, vt primùm in reformando monasterio informi eius ordinis ex aliis dominibus sufficiantur benè ordinati [g]: et iis deficientibus, ad seculares clericos perueniatur. Quemadmodum & contrà de seculari ecclesia fieri potest monasterium [h]. Voluit & Alexander 3. summi pontifi. quando monachi seculariter viuunt, in monasterio, & alios suo malo corrumpunt exemplo, primùm ab episcopo suo compelli seruare regulam, religionis appellatione remota. Et si non possit ex proprio ordine numerum eiectorum supplere, posse alterius ordinis sedes implere, vt impij, eorum laboribus à bonis editis, tandem rubore perfusi, ad regulæ propriæ obseruantiam reuertantur resipiscentes [i]. Episcopo mo- 18 nasteria omnia iure communi subiecta sunt [k], nisi speciali priuilegio se eximi inde doceant [l]. Et proinde monachi delinquentes subiiciuntur cor- 19 rectioni abbatis, si de denunciatione vel inquisitione agatur: si autem de criminibus monachi per viam accusationis contentiosæ agatur, munus erit episcopale, aut eius vicarij in iurisdictione seu officialis, adhibito temperamento & distinctione, de qua disputat Guido Papæus [m]. Ad reforma- 20 tionis curam pertinebit etiam prospicere, ne monachi in diuersis monasteriis locũ seu monachatum habere præsumant [n], vt neque abbas dispensare in eo possit etiam cum consensu aliorum religiosorum seu fratrum [o]: quia monachatus illi inter beneficia quodammodo annumerantur, beneficia autem plura non licet habere simul iure communi [p]. Similiter & prospi- 21 ciendum, vt monachi & monachæ seu moniales, habitum propriæ professæ religionis semper & vbique deferant [q].

a Mat. 3. Marc. 1. Esai. 40.
b ca. nunquam, de consecrat. distin. 5.
c cap. in singulis c. 7. de sta. mona.
d c. attendentes, de stat. monach. apud Clementem. can. Salomon, & can. seq. 45. distinct.
e cap. ea quæ, de stat. monachor.
f c. inter quatuor, §. fin. de relig. dom. can. quæ semel, 19. q. 3.
g capit. relatum, ne cleri. vel monach.
h c. ad audientiam, de eccles. ædifican.
i dicto c. relatum.
k c. de Xenodochijs, & cap. pen. de religios. dom. ca. monasteria, 18. q. 2. can. si quis episcopus, 16. quæst. 1.
l dict. c. penul. de religio. domi. & can. abbatibus, 18. q. 2. c. cùm non liceat, de præscriptio.
m Guido Papæus, decisione 559.
n c. fin. §. fin. de religios. dom.
o cap. constitutus, de elect.
p c. de multa, de præbend. cum simil.
q ca. sæ & moniales, 23. distinct. can. viduas, 20. q. 1.

Propter quid, & quare monasteria, & vita monastica. Cap. 16.

1 *Monasteria nata ab eremitica vita, metu tyrannorum, & contemptu seculi.*
2 *Monachorum vestitus, est vestitus pœnitentium.*
3 *Monasteria instituta studendi & prædicandi gratia.*
4 *Monachorum vita studijs literarum sacrarum, & orationibus constat.*

EX

EX superioribus rectè colligi potest, vitam monasticam prima institutione eremitica introductam, temporibus quibus maximè vrgebat tyrannorum odium Christianos, vt Deo obsequia & cultus liberius exhiberetur: adfuit & vnà pœnitendi causa, contemptis istius miseri seculi curis. Atque vestitus monachalis eius symbolum exhibet. Nam ea quæ pœnitentibus dantur, à bonis illis primis patribus, qui viam aliis strauerunt & demonstrarunt, vsurpata sunt: nempe cilicium, quod imponitur à sacerdote mutata veste, & tonsis vel rasis capillis [a], & saccus, & cinis [b]. Arbitror enim cucullam & vestitum veri monachi olim fuisse saccum capiti inductum, & ex latere brachiorum educendorum causa perforatum, reliquo pro amictu circa corpus rudi cingulo cincto, vel pannum alium vilem: non autem eius generis, quo hodiè quidam vtuntur delicato, cum cuculla & veste serica distinctione in morem mollium laicorum exornata, quod certè bonis stomachum meritò mouet, & malis calumniandi fidem catholicam, & institutum viuendi monachorum priorum præbet. Sic enim mutata forma est prisca, vt hodiè in aliquibus monasteriis nihil minus, quàm monastica vita inueniatur: & cùm olim pœnitendi causa essent refugia, hodiè otiosè viuendi videantur receptacula. Sed hæc desiderant pij emendari, & nitori pristino restitui, & summoueri scandala & causas maledicendi. Fuerunt quoque monasteria & sodaliria instituta, prædicationis verbi Dei causa, qualia instituit D. Dominicus: alia instituendæ iuuentutis & prædicandi quoque gratia, vt ordinis congregationis nominis Iesu. Suntque diuersi particulares aliorum cœnobiorum fines, qui tamen eum communem finè habent, vt prætermissis rebus seculi & earum solicitudine, propriæ animæ & aliorum Christianorum salutem operentur, & gloriam Dei promoueant, & eius mandata seruent, & seruare alios opere, exemplo, & verbo doceât: qui & est, vel esse debet omnium Christianorum, sed potissimum ecclesiasticarum personarum finis. Refert Beatus [c] Rhenanus, præter monachos rudibus adhuc seculis neminem nouisse literas. D. Chrysostomus de sui temporis monachis tradit, matutinis præcibus hymnisque peractis, eos ad sanctarum scripturarum studia se contulisse [d]. Et Basilius Magnus ad Gregorium scribens, duobus tantùm vitam hanc solitariam contineri & perfici docere videtur, orationibus & studiis literarum: εὐχαὶ, inquit, πάλιν τὰς ἀναγνώσεις διαδεχόμεναι, νεαρωτέραν τὴν ψυχὴν καὶ ἀκμαιοτέραν τῷ πρὸς θεὸν πόθῳ κινουμένην παραλαμβάνουσιν, id est, *orationes iterum lectionibus succedentes, recentiorem animam & vegetiorem, ad Deum desiderio motam recipiunt.* Et in concilio Viennensi sub Clemente 5. sum. pontif. sancitum, vt in singulis monasteriis, quibus eius rei gratia sunt sufficientia bona, sit idoneus ludi literarij magister & doctor, qui monachos erudiat, & bonis artibus imbuat [e].

[a] can. pœnitentes, & can. frequenti, 50. dist.
[b] Ioan. c. 4.
[c] Beatus Rhena. li. 1. rer. Germa. de Francis agit.
[d] D. Chrysostomus in 1. epistola ad Timoth. 5. homil.
[e] Clem. 5 prael. de stat. monachorum c. 2. de magistris, apud Gregorium.

De monialibus, seu vestalibus sacris quædam. Cap. 17.

1. *Monachorum & monacharum regula ordinis communis.*
2. *Consecrantur Deo virgines, & viduæ: sed diuersa earum professio.*
3. *Monachandæ ætas.*
4. *Monachandæ voluntas adsit spontanea legitimæ ætatis, quamuis parentes reclament.*
5. *Moniales subsunt correctioni episcopali, & ordinationi.*

6 *In monialibus emendanda per visitatores aut episcopos.*
7 *Vestales virgines, & vnde illæ ortæ.*
8 *Monialium diuersi ordines, & habitus earum, vota.*
9 *Moniales canonicæ seculares nubunt.*
10 *Monacha adulterij causa tonsa.*
11 *Velantur moniales virgines in professione, non viduæ.*
12 *Moniales à quibus consecrantur, & quibus diebus.*
13 *Moniales cum monachis ne habitent, nec conueniantur singulariter, non cantent cum monachis in choro, eod.*
14 *Monasterium virginum ne vir aut monachus ingrediatur.*
15 *Senatus in templo vestalium non habitus Romæ quare.*
16 *Moniales separatas adiculas non habeant, simul degant.*
17 *Moniales sacra ne tangant, aut incensum offerant.*

EA quæ de monachorum institutione normâque viuendi eorum diximus transferri possunt ad virgines Deo dicatas, quæ ordinis regulam monasticam virorum amplexæ sunt: verumtamen de illis singulari quadam, breui tamen annotatione, præscribemus. Consecrantur Deo virgines & viduæ, sed illæ profitentur votum virginitatis: istæ, tantùm castitatis & viduitatis [a]. Diximus de nomine, & ætate professionis legitima in monachis: addimus autem, vt si ante annos pubertatis fiat, tunc demum ita rata sit, quando ætas adulta esse cœperit anno probationis elapso, si modo spontè ingrediantur minores monasterium, non autem si vis [b], aut deceptio interuenerit [c]. Iure pontificio voluntas spontanea virginis sufficit ætatis 12. annor. in professione monastica etiam inuitis parentibus, qui tamen ante eam ætatem possunt intercedere [d], constitutio autem Gallica in comitiis Aureliæ lata 25. annos exigit, atque eam ætatem anticipantibus permittit, non obstante professione de rebus propriis liberè testari & disponere in fauorem cuiuscumque [e]. Moniales subsunt ordinationi & correctioni episcopi diœceseos [f]: quod & Aureliæ in comitiis firmatum est, omni exceptione remota [g]: sine præiudicio tamen visitationis, de qua statutum in concilio Viennensi [h], & quid per visitátes debeant emendari, nempe vt auferantur ab illis panni serici, sandalia, compti & cornuti crines, *seu antia*, scacata & virgata caputia, choreæ, festarum secularium consortia, vagationes extra claustra, voluptatum illecebræ, non obstantibus exceptionibus & priuilegiis quibuscunq;. Erant antiquitus apud paganos seu idololatras & vestales virgines, quæ perpetuam saltem vsque in trigesimum annum post professionem emissam, consecrabant virginitatem: de quibus abundè nos alibi diximus [i]. Eo autem nomine vestales dictas Berosus scribit, à Tithea vxore Noachi, quæ dicta Hebraicè Aretia, Latinè terra, quòd mater omnium viuentium esset, & Esta, post mortem cognominata, id est, ignis. Quia ipsa regina sacrorum fuerat, & puellas docuerat sempiternum ignem sacrorum inextinctum seruare [k]. Erant tamen Deo addictæ, vt opinor, tempore Noachi illæ virgines qui fouebant ignem perpetuum, qualem voluit perpetuò quoque ardere & inextinctum in suo tabernaculo custodiri verus Deus tempore legis Mosaicæ [l], nec alienum inferri [m]. Sed simia ille Dei, qui voluit Deus haberi Dæmon, hoc institutum, sicuti & pleraque alia imitatus, in suam superstitionem & impietatem conuertit, & voluit etiam in sua idololatria virginum habere cœtum, vestalium nomine, quas eius scelerata religionis pontifices maximi arbitratu suo deligebant, semotis suffragiis populi [n], certis adhibitis ceremoniis & legibus. Christianæ moniales regulares sunt, diuersæ regulæ & habitus, prout viuendi institutum delegerunt, eadémq; proficen

[a] ca. penul. & fin. 20. q. 1. ca. scotius, 26. distin. cano. viduæ quæ, 27. q. 1.
[b] can. sunt qui, & ca. illud autem, 20. q. 3. can. præsens, 20. q. 3.
[c] can. final. 20. q. 1.
[d] ca. 1. & can. puella, 20. q. 1.
[e] articulo 19. in constitutio. Aureliacē.
[f] concil. Aphricanum, 4. ca. placuit, & 20. q. 1.
[g] ca. cognouimus, 18. q. 2. Clement. 1. de religios. domib.
[g] Articulo 11. constitutio. Aureliacen. anni 1560.
[h] Clem. 2. §. 1. de sta. monach. vbi videto per glossam quo modo visitatio facienda per moniales sit, & quæ monasteria sint exempta.
[i] diximus de ijs lib. 40. artis mutabilia, c. 11, 12, 13 vide vulgaria de ijsdem apud Lilium Gregorii Gyraldum, Ouidium in Fast. 4. Cicero. 2. de Natura Deor. Pōpo. Leto & Fen. stellam.
[k] Berosus, lib. 1 Defloratio. historia Chal.
[l] Leuit. 6.
[m] Leuitic. 10.
[n] Gellius lib. 1. c. 12.

profitentur generaliter seruaturas, quæ monachi, videlicet castitatem seu virginitatem, paupertatem, & obedientiam, & alia, quæ ordinis, in cuius 9 numerum transeunt, sunt Exceptis quibusdam, quæ apud Theutones seu Germanos nominantur canonicæ seculares, quæ nullam faciunt professionem, nec renunciant propriis, imò contrahunt matrimonium [a]. Est & aliud 10 genus monialium deferentium quidem habitum, & quæ tondentur, in monasterio ob adulterium detrusæ, veruntamen propriè non sunt mona- 11 chæ [b]. Velum accipiunt in professione virgines, & non viduæ, quas velare 12 prohibentur episcopi [c]. Consecrantur ab episcopo moniales, vel eius consensu & authoritate a presbytero [d]. Stati autem & definiti dies fuerunt certi, quibus licet virgines consecrare tantùm, nisi necessitatis alia causa vrgeat: dies videlicet Epiphaniæ, ebdomada Paschalis, dies natalitij aposto- 13 lorum, dominici [e]. Viuunt vel viuere debent moniales & Ascetriæ secundum proprij ordinis professi leges, de quibus paulò antè dictum. Sed nec licet illis, quæ virginitatem suam Deo consecrarunt spontè, nubere [f]. Ex cōstitutione D. Basilij monachis cum monialibus habitare non licet, neque monachus pernoctare seu cubare in monialium monasterio, neque singulariter cum monacha conniuari [g]: incauta enim & incōsulta familiaritas mulierum & clericorum suspecta, periculosa, & offendiculo est [h]. Quare nec 14 monialis cum clericis vel aliis monachis in vno choro psallere debet [i]. Atque rectè cauit Nicena synodus secunda [k], ne duplex esset monasterium, id est, ne vno ambitu monasterium virorum & mulierum concluderetur, propter scandalum. Cautum quoque ne monasteria mulierum ab homini- 15 bus frequententur. Sic & legimus templum Vestæ & virginum apud ethnicos non fuisse consecratum, ne illuc Senatus accederet: non enim poterat 16 alibi quàm inaugurato loco curia aut senatus haberi [l]. Imò vt omnis suspitio absit ab istis virginibus statutum quoque, vt cuiuscunque ordinis sint, siue Basiliani, siue Augustiniani, aut Benedictini, in cœnobiis, ecclesia, refectorio seu cœnaculo & dormitorio simul conueniant, vnà degant, nec se- 17 paratas ædiculas sibi construant vel habeant [m]. Inhibetur & monialibus tāgere sacra vasa, sacratas pallas, incensum circa altaria deferre [n].

[a] gloss. & text. in c. dilecto, in verbo. canonicas, de maior. & obed.
[b] textus cum glo. in authen. sed hodie, in verbo recipere, ad leg. Iul. de adul.
[c] can. deuotis, § fin. 20 q. 1.
[d] can. si iubet, §. fin. & can. presbytero, 26. q. 6. c. 3. de temporib. ordina.
[e] can. deuotis virginibus, 20. q. 1.
[f] can. puellæ, 20 q. 1.
[g] can. diffinimus, & can. in nullo loco, & can. peruenit, 18. quæst. 2.
[h] d. c. can. peruenit.
[i] can. perniciosum. 18 q. 2.
[k] in can 20. Synod. 2. Nicen.
[l] Siluius, in 7. Aeneid. Virgilij. ibi *Horrendum syluis et religione parentum.*
[m] can. perniciosam, 18. q. 2.
[n] cā sacratos, 23. distinct.

De prioribus & præpositis. Cap. 18.

1. *Priores, & prioratus qui.*
2. *Priorum alij claustrales, conuentuales, & seculares, & qui horum prioratus.*
3. *Prioratus regulares tantum dantur regularibus professis.*
4. *Prioratus regularis perpetuus, & quibus ex causis adimatur.*
5. *Priores seculares qui.*
6. *Præpositus quis, & vnde dictus.*
7. *Præpositura beneficium cum dignitate, & fine.*

1 PRIORES dicuntur, qui aliquibus ecclesiis præsunt supra alias personas earundem: vnde & prioratus ecclesiæ, quæ il- 2 lis in titulum dantur nominantur. Horum alij sunt claustrales, alij conuentuales [o], alij seculares. Claustrales sunt, qui præsunt cœnobitis post abbatem vel alium antistitem, quorum funguntur vicaria potestate & opera intra monasterij claustra [p]. Conuentuales illi, qui principes cœnobio constituti sunt, quibus

[o] Clem. 2. de rescrip.
[p] c. cùm ad monasterium, de sta. monach.

bus nullus abbas vel alius dignior inibi est [a]. Et prioratus horum obtineri non possunt ab aliis, quàm qui expresse ipsius ordinis cuius sunt expresse professionem legitimam emiserint, & electi sint iure à suis capitulis & instituti. Perpetui tamen vt iis præfecti non possint amoueri ab illis, præterquam si bona monasterij dilapident, & perdant, vel incontinenter seu impudicè viuant, aut si in aliud monasterium transferatur [b], prioratus conuentualis dignitas est, claustralis minimè [c]. Priores seculares dicuntur, qui habent prioratus seu beneficium prioratus, quod solitum est regi per clericos seculares. Interdum quoque prioratus est regularis, sed per seculares cura eius exerceri debet [d]: quia à mente iuris alienum est, vt animorum curâ concedatur regularibus [e]. Itaque qui à regularibus præficitur regendæ plebis causa, vel rector, vel vicarius perpetuus dicetur, prioratu remanente apud alium, vel penes monasterium, vel capitulum aliquod [f]. Sicque qui ei portionem præbet, prior nominabitur. In ecclesiis in quibus regulares in canonicos transierunt, loco prioris conuentualis in secularisatione, vt dicunt, successit aliquando præpositus, vocant *preuost*, si is prioritate dignitatis præfulgeat: quemadmodum Tholosæ in ecclesia S. Stephani, post quem secundum ibi locum tenet cancellarius [g]. Quamquam Guido Papæus existimet eum successisse in locum questoris [h]. Præpositus is generaliter erit qui præfectus aliquibus est [i], sed & is vsu talis qui primam habet inter aliquos dignitatem. Quamobrem & præpositura per se singulare nomen beneficij ecclesiastici facit, quod assiduitatem, seu, vt loquuntur iura, residentiã exigit [k], & ætatẽ & scientiã legitimã & ordines [l]. In aliquibus tamẽ ecclesiis ex earum consuetudine, vbi officium nullum gerunt præpositi, præposituræ dignitates non sunt [m], vt in Carnotensi & Turonensi ecclesia [n]. Tradit & Rota alicubi inter canonicos in quibus non est archidiaconus, in locum eius præpositum constitutum [o].

a Clem. 1 §. ceterùm, de sta. monach.
b cap. 2. de stat. monach. ap. Gregor.
c glos. in Clem. 1. de rescrip. in verbo cõuentualem & Panor. in cap. nisi, de prebend.
d Clem. 1 §. ceterũ, de sta. monach.
e capit. 1. de capell. monach. ap. Grego.
f c. extirpandæ. c. 30. § qui vero. de præben. ap. Gregor.
g Aufret. quæstio. Thol. 13.
h Guid. Pap. decis. 436.
i c. quamuis, de verbor. & rer. sig. ap. Gregor.
k c. ex parte, in 2. de cleric. non residen.
l cap. dudum, 10 a. c. 2 a. de electio.
m Rota decis. 452. in nouis.
n Innocen. 3. ed cap. de multa in fine, de præbend.
o Rota, decis. 442. in nouis.

De Cancellario seu magistro scholarum. Caput 19.

1 & 3 Cancellarij dignitas.
2 Magister scholarum Cancellarius factus.

THOLOSÆ post præpositum, secundus in dignitate est cancellarius Academiæ, & canonicus in choro, & alibi [p]. Cadurci non ita, sed post archidiaconos duos & cantorem officium gerit. Hic in diplomatibus summi pontificis qui priuilegia Academiæ nostræ Cadurcorum largiti sunt, dicitur magister scholarum. Nã antequã Academia esset, erat inter canonicos vnus magister, aut canonica portio vni magistro dabatur, qui docẽdi prouinciam susciperet, & sua cura alios præceptores & magistros, docendi causa deligeret, iuxta concilij generalis & Lateranensis decreta [q]. Subinde in institutione Academiæ ex magistro scholarum factus est cancellarius, eiúsque dignitas, vt aliarum dignitatum ordo, metienda est ex consuetudine ecclesiarum, in quibus sunt instituti [r].

p Aufret. in quæstio. Tholos. 13.
q c. quoniam, de magistris lib. 5. Decretal.
r glos. in c. execrabilis, de præbend. in extrauag. commun. in verb. personatus, Innocen. & Hostien. in c. de multa, de præben.

De Archidiacono. Cap. 20.

Lib. 1. Decretal. tit. 23.

1 *Diaconi nomen quid significat, & qui diaconi.*
2 *Diaconi sacri, & seculares.*
3 *Archidiaconus quis.*
4 *Archidiaconi constituendi qualitas.*
5 *Archidiaconi cum officio, & sine eo.*
6 *Archidiaconi officium.*

1 DIACONI nomen, ad alias quàm ecclesiasticas personas referri potest, propter generalem significationem verbi, quod ad diuersa ministeria transfertur. διακονεῖν, vnde διάκονος, ministro & famulor significat. Vt D. Paulus vocat magistratus, τῶ θεῶ διακόνους [a], & Iulius Pollux [b], legatos, ὁ δὲ πρεσβύτης, inquit, ὡν ἄν καὶ ἄγγελος καὶ διάκονος. Sunt & apud eundem διακονίαι δημοσίαι, munera publica, & administrationes publicæ: vt & apud 2 Aeschinem [c] & Demosthenem [d]. Ea ratione diaconi sacri, & seculares: & inter sacros quidam diacones administrantes presbyteris simplicibus: alij qui inseruiunt episcopo, dicti archidiacones, seu principes, vel primi seu 3 proximi qui inseruiunt episcopo: ad quem eorum ministerium refertur, & vt diacones simplices presbyteris subiiciuntur [e]. Sic & presbyteri, & ar-4 chipresbyteri, his archidiaconis subiiciuntur. In archidiaconatum promouentur nati 25. ann. digni qui saltem diaconi sint [f], & licentiati in aliquo iurium, vel theologia [g], cum habeant dignitatem. Primi diaconorum ij dicti [h], quibus iure communi adhæret dignitas, eaque maior monasteriis ipsis, 5 & præpositis eorum [i]. Etsi alicubi cum dignitate sine officio sint, quemadmodum Innocentius notat in Parmensi ecclesia archidiaconum nullum exercere officium, & nihilominus dignitatem habere [k]. Obseruandum tamen pro dignitate, officio, & gradu honoris censendis archidiaconi sequendam esse legem capituli proprij, & consuetudinem, qua vsi fuerint in sua ecclesia antè archidiaconi: & eis potius deferendum, quàm præscriptis 6 & concessis à iure pontificio [l]. Archidiaconus oculus episcopi est, & iure ipso eius vicarius in visitationibus, correctionibus & dispensationibus rerum ecclesiasticarum, censor morum clericorum & emendator: subdiaconibus & leuitis imperat, parœchiarum diœceseos subit solicitudinem, quas circuit, & inspicit, subditos habet suæ iurisdictioni archipresbyteros [m]. Hic examinat & præsentat episcopo ordinandos [n]. Mittit in possessionem prælatos, abbates, vel abbatissas [o], aliaque pleraque quæ sui muneris sunt exequitur [p]. Quæ quia plura sunt, interdum efficiunt, vt plures quàm vnus archidiaconi instituti in vna ecclesia cathedrali sint, duo, tres, quatuor, vel plures. Statuit Tridentina synodus [q], vt archidiaconi vbicunque fieri poterit, sint magistri seu doctores aut licentiati in Theologia, aut iure canonico.

a D. Paul. ad Roma. capit. 13.
b Iulius Pollux, li. 8. Onomasti. περὶ πρέσβεων.
c Aeschines, contra Ctesiphontem.
d Demosthe. de Corona.
e can. legimus, 93. distinct.
f can. nullus in propositum, 60. distin.
g in conci. Tridentino. 8. sessione de reformatione generali can. 12.
h cap. 1. de scruti. in ordi. facien.
i Panor. in capit. per tuas § excellentio res, de simonia. Gomez, in regula cancellariæ, de annal. possessore. q. 11. in fin.
k Innocen. in cap. de multa, de preben.
l Hostiensis in summa de offic. archidia. dū quærit quod sit eorum officium, facit cap. fin. eod. titul.
m c. ad hæc, de offic. archidiacn.
n c. 1 de scrutinio in ordine faciendo, c. vt nostrum, de offi. archidia.
o dicto c. vt nostrū.
p de quib. in ca. perlectis. § archidiaconus, 25. distinct.
q in concil. Triden. sessio. 9. in decretis de reforma. generali, can. 12.

De Archipresbytero, & decanis. Cap. 21.

1 *Presbyter, & archipresbyter quis.*

2 Presby

tem, rerum ſaltem experientia & vſu ſapientiores illos euaſiſſe, dictúmque
6 de illis à Deo, *Honorabis vultum ſenis, & a facie canicei conſurges* [a]. Et ita Rabini annotarunt [b], סבא בביתא סמנא טבא בביתא *Saba bibetha, ſimana taba bebetha: id eſt, ſenex in domo, ſignum bonum eſt in domo*. Nec tantùm in domo, ſed & in ciuitate, & in orbe: vt contrà, ſenum interitus, eſt certiſſima coniectura vindictæ Dei, & venturi mali, & peccati commiſſi atrociſſimi. Sic maledictio maior interminata eſt Heli, ob peccatum inemendatum filiorum, quod erat Deo abominabile. *Ecce*, inquit Deus per prophetam ad illum, *dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium patris tui, vt non ſit ſenex in domo tua*. Et poſteà, *veruntamen non auferam penitus virum ex te, ſed vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua, & pars magna domus tuæ morietur, cùm ad virilem ætatem peruenerit* [c]. Propter malitiam tollitur iuſtus [d]. Omnis prouincia, vt aiunt Rabini, in qua non eſt ſenex, digna eſt vt deuaſtetur [e]. Sicuti & quandiu Loth inter Sodomitas, fuit, non potuit ciuitas ab angelis ſubuerti [f]. Et propter vnum ſenem Mathuſalah, Deus vindictam diluuij per ſeptem dies ſuſpendit, donec is [g] moreretur.

7 Senibus itaque deferendi honores & rerum adminiſtrationes, & ſi plures ſint, quàm ſint magiſtratus vel adminiſtrationes, illis ſaltem vt dignis decedendum eſt, conſilia illorum ſcrutanda & perpendenda potius, quàm iuuenum, qui perdiderunt regem Roboam filium Salamonis [h]. Monet & Eccleſiaſticus, *Ne te prætereat narratio ſeniorum, ipſi enim didicerunt à patribus ſuis: quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dabis reſponſum* [i].
8 Et alibi [k], *Corona ſenum, multa peritia, & gloria eorum, timor Dei*. Ergo delatus hic honor ſenibus, qui πρέσβεις, dicuntur, multò magis ſenioribus qui presbyteri, πρεσβύτεροι. Vt etiam antiquitus obſeruatum innuit Xenophon [l]. ἤρξατο λόγου ὁ Φαρνάβαζος· καὶ γὰρ ἦν πρεσβύτερος. i. *cœpit loqui Pharnabazus, erat enim ſenior*.
9 Quódque melius eſt, & antiquius dictum eſt ſæpè apud M. Tullium: vt ad Atticum, *ne dubitaris, quin quod honeſtius, id mihi futurum ſit antiquius*. Et alibi [m], *at ſalus antiquior, id eſt potior, militum, quàm impedimentorum*. Et iterum [n], *nihil vita antiquius, exiſtimare omnia poſteriora libertate ducere*. Eademque phraſis obtinet apud Græcos, veluti apud Iulium Pollucem [o]. οὐδὲν εἶναι πρεσβύτερον, pro οὐδὲν τιμιώτερον, & apud Platonem [p]. ἐμοὶ μὲν γὰρ οὐδέν ἐστι πρεσβύτερον τοῦ ὡς ὅτι βέλτιστον ἐμὲ γενέσθαι.

Hac ratione qui honore præcipuo in eccleſiis viſi ſunt, quíue curæ aliorum præpoſiti ſunt, vel qui curam myſteriorum venerabilium in eccleſia Dei
10 ſuſceperunt, presbyteri dicuntur, digni habiti hoc miniſterio. Ita D. Paulus ad Titum [q] ſcribens, *Reliqui*, inquit, *huius gratia te Cretæ, vt ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut ego diſpoſui tibi: ſi quis ſine crimine eſt, vnius vxoris vir, filios fideles habens, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos*. Et ad Timotheum [r], *qui benè præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina*. Digniſſimum & venerabile horum peculiare munus, quod non niſi ſacerdotibus conceditur, ſacratiſſimum & adorandum ſacrificium corporis & ſanguinis domini noſtri IESV CHRISTI in altari conficere & offerre, orationes dicere, benedicere [s], & alia pleraque exequi, de quibus paulò
11 poſt agetur Deo iuuante, cùm de ordinibus & ſacerdote loquemur. A presbyteri nomine archipresbyter dicitur, qui ſacerdotibus ſeu presbyteris certis quibuſdam de cauſis præponitur, & præeſt illis quæ ſacerdotalis officij ſunt: præcipuè ſi epiſcopus defuerit [t]. Proinde & archipresbyter appellatur decanus, ſcilicet presbyterorum vel eccleſiæ [v]. Quia decanus eccleſiæ, in locum archipresbyteri ſubrogatus eſt [x]. Decanus alioquin, qui præeſt decemuiris, dici exiſtimatur à Vege-

a Leuit.c.19.
b in ſententijs moralibus Ben Sire, c. 15.
c 1.Regum, c.2.
d Ieſayæ, c.57.
e In prædictis ſententiis 15. Ben Sire.
f Geneſ.cap.19.
g Geneſ.7.
h 2.Parali.c.10.
i Eccleſiaſtici.c.8.
k Eccleſiaſtici, 25.
l Xenoph.lib.4.Helleni.
m ad Herennium.
n Orat.1.in Anto.
o Iulius Poll. lib.2. Ono.
p Plato, in Sympoſio.
q ad Titum, c.1.
r 1.ad Timo.c.5.
s can.perlectis, §.ad presbyterum, 23.diſtinct.
t cap.1.& 2.de offic. archipresby.
v c. ad hæc, de offic. archidia. can. ios omnius, 60.diſtinct.
x Rota deciſ.451. in nouis & rurſum, deciſ.441.

tio [a], sed translatione facta à perfectione & præstantia denarij numeri, decanus dicitur præcipuus inter aliquos eiusdem ordinis vel status [b]. Ita ecclesiæ Constantinopolitanæ canonici, tanquam digniores, decani dicti sunt ab Honorio & Theodosio CC. [c]. In eo sensu Aelianus scribit, quòd optimus quisque decuriæ præponi, & cæterorum ductor esse debet, qui & decurio, & decanus, & dux, & primus, & præses nominatur [d]. Sic & porta maior, quæ in castris erat, decumana dicta, vt præcipua, diuersa ab ea quæ erat in postica castrorum parte [e]. Et

Vastius insurgens decimæ ruit impetus vndæ [f].

Decanus in capitulo, honorabilior videtur pars capituli [g]: inter cardinales etiam præcipuus eorum decanus, vt in cardinalibus monuimus. Interque rotæ auditores, honorabilior decanus est in capella pappæ, propter ministerium, quod vocatur mithræ, vt notat Ludouicus Gomesius [h].

14 Archipresbyterorum duæ sunt species, vna vrbicanorum seu ciuitatensium: altera ruralium. Ciuitatensis seu vrbicus est, qui in vrbe constitutus. Eius munus est, absente præsule, & eius loco officium diuinum incipere, benedictiones in ecclesia daro presbyterales, missam quando voluerit cantare, & reliqua peragere, quæ tradit propria constitutione Leo Pappa [i].

15 Ruralis archipresbyter in rure degit, & qui habet curam presbyterorum, qui per minores titulos habitant, quorum vitam, mores, & simul plebis obseruat: vt deinceps episcopo denuntiet [k]. Partitur quippe cum hujusmodi episcopus solicitudinem gregis, habentque iurisdictionem, qualem illis consuetudo permisit [l]. Satuit & Carolus Magnus, ad archipresbyterum notionem pertinere de incantatoribus & maleficis [m].

16 Hic tamen subiicitur archidiacono dioeceseos, quia ei inferior [n]: quamquam ratione simplicis ordinis diaconatus & presbyteratus, maior presbyter diacono [o]. Sic enim, & in aliis, qui alio maior vel minori, diuersis respectibus vel rationibus esse potest [p]. Et in ordine, primum locum habent presbyteri honorabiliorem, secundum diaconi, tertium subdiaconi tenent, ex decreto Gregorij noni [q]. Quare etsi in ecclesia absente episcopo archidiaconus & archipresbyter adsint & concurrant, archipresbyter loco episcopi missarum solemnia peraget [r].

a Veget. libr. 2. de re milita. c. 2.
b gloss. in rub. decanis, lib. 12. C. & ibi Alciat.
c l. non plures, l. 4. de sacrosanct. eccles. libr. 1. C. titu. 5.
d Aelianus libello De acie instruēda.
e Iulius Cæsar, libr. 3. Commentar.
f Ouid. 11. metamorph.
g c. post electionem, cap. 7. de concessione præben. c. cùm inter vniuersas, c. 18. & ibi Panor. & gl. de electiu.
h Ludoui. Gumes. in proœmio ad regulas cancellariæ, dū agit de prothonotarijs.
i c. penul. de offic. archipresbyter.
k c. fin. de offic. archi presb.
l glo. in c. ex literis, de consanguin. & affinita. in verba cōiam decano.
m in constitutioni. capitularibus Caroli Magni, capitulari de pace c. 25.
n c. 1. & c. ad hæc, de offi. archipresb. can. prolatus §. archipresbyter, 25. distin.
o notat Hostiēsis. in summa de offic. archidia.
p can. puto, 2. q. 7.
q c. statuimus, de maior. & obedient. ap. Grego.
r c. 1. de offic. archipresby.

De primicerio ecclesiastico, cantore, & præcentore, & eorum beneficiis. Caput 22.

De offic. primicerij lib. 1. Decreta. tit. 25.

1 *Primicerius quis, & num cantor. Cantor primicerius, & eius munus, eod.*
2 *Præcentor quis. Concentor quis, eod.*
3 *Primiceriatus cum dignitate beneficium.*
Primiceriatus notariorum summi pontificis, eod. Primicerius datarius, eod.
4 *Primicerius cantor quare, & subditus archidiacono.*
5 *Primicerius in omnibus quis generaliter.*
Primicerius mensorum, diaconorum, fabricæ, protectorum quis, eod.
6 *In ceris olim scriptitatum. Scriptura diuersa materia, eod.*
Cera prima, secunda, ima, & vltima scribi quid, eod.

7. Scribe

7 *Scribebantur digniores primo loco.*
8 *Choragus cantor,& quod priscis choragus.*
9 *Chorodectes quis.*
10 *Chorodidascalos,magister chori.*
11 *Chori summa apud unum esse debet.*
12 *Chorus ecclesiasticus quid dicatur.*
Chorus ecclesiasticus quando diuisus in duas partes, psalmorum Dauidicorum canendorum causa,& anthiphonarum,eod.
13 *Pracentor quis,& officium eius. Corostates pracentor,eod.*
14 *Succentor & succentoratus.*
15 *Choraula qui.*

PRIMICERIVS est primus inter clericos & diaconos,quibus præest in docendo,subditus archidiacono [a]. Butrigarius ratus est primiceriũ accipi pro cantore [b]. Nam & officium cantandi & legendi lectiones, laudes, responsoria ad eum pertinet:ordo & modus canendi,pro tempore & solemnitate, determinatio delationis cereorum seu luminum, castigationes leues clericorum [c]. Cantor alibi dicitur, quòd voces in choro moduletur [d].
2 Species cantoris præcentor,qui voce præit,qui ante omnes incipit:item con-
3 centor,qui simul concinit,de quibus Deo fauente posteà. Colligitur autem & rescripto Innocentij 3. ad Tullenses canonicos [e], primiceriatũ esse beneficiũ cum dignitate. Aliud tamen, ab officio primiceriatus quod habet primus inter notarios sum. pontif [f]. anteà dictus notariorum decanus, & protoscrinarius:& ille primicerius qui dicẽ,seu vt loquuntur, datus adiiciebat diplo-
4 matibus pontificalibus, quas nunc bibliothecarius apponit. Primicerius itaque cantor ex consensu dicitur, veluti primus in choro, & prius ratione cantus:alioquin non is primus simpliciter dicendus, cùm is subordinetur archidiaco. Exigit enim pronunciatio nominis primicerij,adiectionem ex
5 relatione alicuius, vel postulat subintelligi. Quòd primicerius in omnibus is dici possit, qui primus & in aliqua dignitate est antesignanus, vel primus in aliquo. Sic dicimus primicerium mensoram, inter mensores primum [g]: & primicerios ex corpore decanorum [h]. Primicerium fabricæ [i], primicerium protectorum, domesticorum, equitum [k]. Sic de similibus. Nam πριμικήριος, vel πρῶτοκήριος, est πρῶτος τάξεως, primus in ordine quolibet
6 ceræ seu scripturæ. Mos enim erat antiquis in tabulis ceratis & pugillaribus scribere, præcipuè ante chartæ & membranæ inuentionem :tentatis pluribus scribendi materiis, de quibus scribit Plinius, de Papyro arbore loquens. *Hanc*, inquit [l], *Alexandri Magni victoria repertam author est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Et anteà non fuisse chartarum vsum, sed in palmarum folijs primò fuisse scriptitatum:deinde quarundã arborũ libris:posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox, & priuata linteis confici cœpta,aut ceris:pugillarium enim vsum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum.* Et posteà etiam remansit cerarũ vsus,vt ex Plinio Iuniore constat,dum ait [m], *Erat in proximo, non venabulum aut lancea; sed stylus aut pugilaris : meditabar aliqua annotabámque, vt si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Et Iuuenalis,

Non ne libet medio ceras implere capaces Quadriuio.

Quare quę in ceratis tabellis, & per translationẽ,in aliis scripta erant,in ceris scribi dicebantur,& quod in primo loco,in prima cera, & posteà,secunda & tertia &c. & in ima. Et ita apud Suetoniũ legimus [n], Iuliũ Cæsarem Q. Pedium ex quadrante hæredem instituisse, reliquos in ima cera. Et Asconius Pædianus extremam ceram, vltimam tabulam, vel vltimam partem tabulæ interpretatur [o]. Quocircà primicerius primo scriptus in choro cantor,

Bb 2 dignior

a c.1.de officio primicerij.lib.1.Decret. titu.25.
b Butrig. in dictam sub.de offic.primicer.
c can.Perlectis, §.ad primicerium,25.distinct.
d ca cleros,§ cantor, 21.distinct.
e c. cùm accessissent, c.8.de constitutio.
f Gomes,in procem. Regulat. Cãcellar.
g l.1.de mensori.lib.12.C.titu.28.
h l.2.de decimis, lib. 12.C.titu.27.
i l.3.de Fabricensib. lib 11. C. titu.9.
k l. 8.de domesti. & protector.libr.12. C.
l Plinius, lib. 13.c.11.
m Plinius Iunior, lib. 1.epistolarum.
n Sueton. in Iulio Cæsa.
o Ascon. Pedia. in 1 Verrinam Ciceronis.

dignior. Sic enim digniores in albo magiſtratum primo ſcribebantur [a]. Nihil ergo prohibet quin hunc cantorem coragum quoque vocemus. appellarunt enim choragos priſci, vt refert Athenæus ex Demetrio Bizantio, *Non hos*, inquit, *qui volunt nunc choros mercede conducunt, ſed eos qui chori ſunt ductores qui ſicut ait Demetrius Bizantius libro 4. Poëmatis, iubent, rectè muſicæ incumbere, neque leges vetuſtas muſicæ præterire* [b]. Affinis huic is qui χοροδέκτης apud Suidam dicitur, qui cantantes & ſaltantes admittebat in chorum, qui ſciret qui admittendi, & in quo loco chori eſſent diſponendi. Vocabatur & χοροδιδάσκαλος, chori magiſter, qui docebat eos quos in chorum ille admittebat, quomodo cantare deberent: non enim paſſim licebat etiam bona voce prædito eo inconſulto in chorum Ethnicorum etiam venire, teſte his verbis Ariſtotele [c]: οὐδὲ δὴ χοροδιδάσκαλος τὸν μείζον καὶ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν id. *neque ſemper magiſter chori eum qui pulchriorem ac meliorem toto choro vocem emittit, ſinit in choro eſſe*. Sicque & neceſſarium dixit idem Ariſtoteles chori ſummam apud vnum eſſe [d]. Quare apud Athenienſes, in feſtis ſuorum idolorum conſtituebantur chori a tribubus quæ decem erant, & ex vnaquaque tribu eligebatur coragus, vt author Demoſtenes & Libanius [e]. In choris quoque eorum cantum fuiſſe, etſi eorum alius quàm in ſacris vſus teſtatur Macrobius [f]. *Vides*, inquit, *quàm multorum vocibus chorus conſtet, vna tamen ex omnibus redditur vox, vna eſt illic acuta, aliqua grauis, alia media, accedunt viris fœminæ, interponitur fiſtula*. Suidas chorum eccleſiaſticum ait eſſe cœtum canentium in templis: & choros eccleſiarum diuiſos fuiſſe in binas partes ſub Conſtantio Conſtantini Magni filio, & Flauiano epiſcopo Antiochiæ. Et ex Antiochia vbi cœpit in omnes mundi partes tranſiuiſſe morem ita pſallendi bifariam pſalmos Dauidicos. Hæc tamen Suidæ opinio non valdè de initio pſallendi in aliis probabilis. Siquidem legi apud Socratẽ [g] & Nicephorum [h] Calixti, modum antiphonarum, id eſt modum concinendorum carminum per mutuam reſponſionem & per vices, iam ab apoſtolorum temporibus cœpiſſe. Nam tempore D. Ignatii, qui tertius in eccleſia Antiochena à D. Petro apoſtolo hierarcha fuit, & qui cum apoſtolis plurimo tempore vixit, ea pſallendi formula inſtituta ab eo eſt. Publicè tamen in duas partes Antiochiæ choro diuiſo Dauidicam melodiam pſallere docuêre Flauianus & Diodorus; poſteà epiſcopi, vt author Theodoricus [i]. Additur interdum cantoribus & ma magiſtris chori, præcentor, qui modulationem incipit [k], forſan conueniens cum eo qui Græcis vocatur χοροστάτης, ὁ τὸν χορὸν ἱστάς. Quod colligitur ex epiſtola quadam Iuliani, dum ait [l], καθάπερ οἱ τῷ Διονύσῳ τὸν θίασον ἱερώσαντες πρὸς τὴν χορείαν ἀπίσι φέρονται, οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῷ σῷ πλήκτρῳ τὸ εἰκὸς ἀντιχήσομεν: ὥσπερ οἱ τῷ χοροστάτῃ πρὸς τὸ ἀνάκλημα τοῦ ῥυθμοῦ συναμαρτάνοντες. Quibus docet choroſtatas reſpondere ad auſpicatum rhitmi. Corraxates dici poteſt in quibuſdam eccleſiis nominatus ſuccentor, cuius ei beneficium dicitur ſuccentoriatus, habens dignitatem alicubi, vt in Pictauienſi eccleſia [m]: alibi autem tantummodo habens officium, alibi perſonatum. Mores enim & conſuetudo eccleſiarum in iſtis, & in cantorum præcentorum, & aliorum beneficiorũ qualitatibus ſequi õportet [n]. Beneficia porrò hîc cantorum, præcentorum, & ſuccentorum & officia, alia ſunt à communi canonicorum officio modulandi & canendi. Et pariter diſtincta à Choraulis, quorum munus per clerum aut canonicos, alióſue præbendatos fit per vices:: iſti enim choraulæ ex diuerſo more regionum, vel ſedent & cantant & ceremonias perficiunt, vel circa exedras chori diſcurrunt, & deficientes in cantu canentes admonent, & voci ſeu conuenienti modulationi reſtituunt: ferunt alicubi ſcipiones argenteos vel auratos, alibi ſacrum pallium quoque ſumunt, & eos qui reſponſoria incœpturi ſunt monent, de reſponſoris initio

& voce

[a] l. 1. de Albo ſcrib. lib. 50. P. titu. 3.

[b] Athenæus, libr. 14. Dipnoſ. cap. 25.

[c] Ariſtotel. lib. 3. Polit. cap. 9.

[d] Ariſtotel. libr. de Poetica.

[e] Demoſthenes, in oratione in Midiã, & in eam Libanius in argumento.

[f] Macrob. in initio Saturnalio.

[g] Socra. li. 10. hiſtor. Tripartitæ. capit. 9.

[h] Niceph. Calixti, lib. 13. c. 8. hiſtor.

[i] Theodor. libr. 5. hiſtor. Tripar. c. 32.

[k] can. cleros, 20. diſt.

[l] Iulia. epiſtola ad Iamblychum.

[m] c. inter dilectos c. 33. de exceſſ. prælat.

[n] c. cum olim, c. 6. de conſuetu. ap. Greg.

8 9 10 11 12 13 14 15

& voce seu tono. Dicti choraulæ metonymia facta à corraulis antiquorum: etenim in choris eorum erant qui inflabant tibias, quæ choris canentium miscebantur, inde & dicti choraulæ. Sunt in ecclesiis choraulæ qui primi responsoria & antiphonas inchoant.

De præbendatis, & canonicis vtriusque sexus. Cap. 23.

1 *Præbendati vnde dicti, & quid præbenda in plurali numero, & 5.*
2 *Salgamum quid.*
1.3 *Præbendæ publicæ. Ventidius Bassus, eod.*
4 *Præbia, & præda vnde declinatur.*
6 *Præbenda in singulari beneficium.*
7 *Præbenda duplex, laicalis, & spiritualis, & quæ laicis debetur*
8 *Præbenda laicis data in ecclesiis iuris regij à rege.*
9 *Præbendæ spirituales duplices, simplices & canoniales.*
Præbenda simplex quale beneficium, eod.
10 *Præbendati hebdomadarij qui.*
11 *Præbendati assisij. Assisij in ecclesia qui, eod.*
12 *Præbenda canonialis quid. Canonia quid, eod.*
13 *Canonici qui non sunt subdiaconi, non habent vocem in capitulo.*
14 *Canonia in herbis & ad effectum, qui & quod non percipiant fructus.*
15 *Mandatarius in beneficiis habet ius ad rem, sed non in re.*
16 *Canonici clerici primi gradus honorabiliores alijs beneficiarijs.*
17 *Canonici quare ita dicti.*
Canonici harmonici Pythagorici qui, eod.
18 *Canonicorum alij regulares, alij seculares.*
Canonici regulares qui, eod.
19 *Arnulphus canonicos regulares auspicatus. Monachi canonici facti, eod.*
20 *Canonicæ seculares mulieres.*
21 *Beguinæ.*
22 *Præbenda præbendatorũ & canonicorũ, ex tribus, præbenda, diarijs, & de mensa.*
23 La grosse *inter præbendatos quid.*
24 *Distributiones quotidianæ, manualia dicuntur præsentibus debita.*
25 *Canonici absentes studiorum causa quid ex præbendis percipiant, & 26.*
26 *Mensæ fructus quomodo, & quando inter canonicos distribuantur.*
27 *Canonici nuper recepti habent æqualem partem in fructibus mensæ cum antiquis.*

1 PRÆBENDATI ab eo, quod victus causa præbetur in ecclesiis dicuntur. Præbenda enim absolutè in plurali numero apud priscos dicebantur quæ, parochi quotidiè legatis publicè missis exhibere tenebantur ligna, sal, vt innuit Horatius [a],
Proxima campano ponti quæ villula tectum
Præbuit, & parochi, quæ debent ligna, salémque.

[a] Horat. Serm. Satyr. 5. & ibi Acron.

2 Vocant iura codicis salgamum, quod præbetur ab hospitibus militibus, quo tamen nomine non veniunt culcitræ, lignum, aut oleum [b].

[b] l. 1. de salga. hospitib. non præst. libr. 12. C. tit. 42.

3 Meminit & Gellius de præbendis publicè, dum agit de Ventidij Bassi fortuna, & eum dum adoleuisset victum sibi ægrè quæsiuisse, sordidéque

inueniße, comparatis mulis & vehiculis, magistratibus qui sortiti prouincias fuissent præbenda publicè conduxisse [a]. Ab eadem declinatione Varro [b] vocat præbia ἀλεξητήρια, vel amuleta, à præbendo. Vt si lorum detur quod sit remedio pueris. Et alibi [c], verbum præda & prædes, à præstando ducit, quod ea pignore data publicè mancupes fidem præstent. Erant & largitiones ab imperatoribus factæ prouincialibus, quæ & præbenda dicebantur, vt apud Cassiodorum, *præbendarum*, inquit, *tenor adscriptus, quem nostra diuersis largitur humanitas prouincialibus &c* [d]. In iure pontificio & beneficiorum tractatu præbenda in singulari numero, eadem tamen significatione, vsurpatur. Hæcque duplicis generis præbenda dicitur, vna datur laicis: altera quæ tantùm conceditur clericis titulo beneficij. Laicis præbentur ab ecclesiis quædam amonæ stipendiorum gratia, ratione obsequij vel officij, vel solicitudinis impensæ in ecclesiam [e]: cuiusmodi sunt quæ præbentur aduocatis, syndicis, & aliis. Imponuntur & ecclesiis onera annonarum præbendarum nobilibus pauperibus, vel ob seruitium temporale, vt scribit Compostellanus, & post eum Panormita [f]. locum habere in ecclesia S. Martini Carnotensis. Atque idipsum Symmachus Pappa, ratione temporalis concessionis [g] permisit. Et D. Hieronymus omnibus monasteriis præcepisse videtur [h]. In Gallia in monasteriis quæ regij iuris sunt & fundationis vel dotationis regis præbendæ huiusmodi sunt, in quibus princeps milites membris mutilos pauperes, etiam inuitis monachis alendos quandiu vixerint statuit [i]. Et sæpè ita iudicatum Tholosæ vidi à curia suprema, repugnantibus manachis largitioni regiæ & codicillis eius. Nec mirum si princeps ita possit statuere, cùm præbendæ in fructibus consistant propria natura, quorum & laici capaces sunt. Alteriùs generis præbendæ quæ debentur clericis, spirituales dicuntur, & beneficij ecclesiastici nomine censentur, quòd habeant spiritale munus annexum, diuisis portionibus tamen, non anteà [k]. Hæ rursum vel simplices vel canoniales dicentur. Simplex præbenda, est ius spilitale recipiendi certos prouentus, in ecclesia collegiali competens ob diuinum officium cui præbendatus inseruit [l]. In spiritali consistit titulus, in temporalibus præbendarum substantia. Simplices præbendæ possidentur per clericos secundi ordinis in ecclesia collegiali. Quorum aliqui ratione officij diuini maioris, quòd exequi debent exemplo, & loco cononicorum, qui per vices integras ebdomadas solemnia missarum & offici diuini peragere tenentur [m]. Hebdomadarij dici possunt aliquando, & vno gradu simplices præbendatios antecedant. Sunt & alterius generis simplicis præbendati, dicti assilij [n]: vel mansionarij alicubi dicti, *habitue*..., in Gallia. Canonialis præbenda ea dicitur, quæ est annexa canonicatui, quæúe ea omnia continet quæ simplici concluduntur, & vltrà habet vocem, seu ius suffragij ferendi in capitulo, exedram seu stallum in choro seu in peristilus, & alicubi, vt Cadurci, pacis osculum [o]. Hæc enim habenr canonici, si modo sint subdiaconi: Nam qui non sunt ad subdicaualem ordinem pro... oti, sententiam nō dicūt, idest, non habent vocem in capitulo [p]. Quemadmodum neque illiqui creati dicuntur canocici in herbis, vel honorarij; vel ad effectum optinendi primam vacaturam prebendā, qui nec quotidianas distributiones seu diarias annonas habent, nec actibus capitularibus intersunt [q]: nempe quòd propriè non sunt canonici, habita ratione præsentis temporis, quales mandatarij vel qui habent literas expectatiuas [r]. Quia qui habet canonicatum sub expectione præbendæ, habet quidem ius ad rem, sed non in re [s]: & qui verè habet canonicam, habet vel habere debet in præsenti vel de proximo præbendam [t]. Innocentius ratus est, canoniam longè honorabiliorem alio simplici beneficio, & idcirco canonicos dici clericos primi gradus, alios etiam beneficiatos secundi gradus [v].

Margin numbers: 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16

[a] Gellius lib. 15. c. 4.
[b] Varro, li. 6. de ling. Latina.
[c] Varro li. 4. de ling. Latina.
[d] Cassiodo. lib. 5. Varia.
[e] gloss. in c. cum Martinus, in verb. necessitas, de constitutio. & ibi Panor. nume. 22.
[f] Panor. in d. c. cum Martinus.
[g] ca. possessores, 16. quæst. 1.
[h] D. Hierony. ad Damas. & in can. sin. 16. q. 1.
[i] c. maioribus & c. cum causa, 16. de præben.
[k] c. ex parte Hatten. sis, c. 10. de concessio præben. lib. 3. Decretal. titu. 8.
[l] interpretes in c. cū Martinus, & ibi Felinus numero 3. & Panor. numero 22. & 23. de cōstitut.
[m] argument. 3. dilecto, c. 25. de præben. ap. Gregor.
[n] c. penul. de cleric. non residenti & ibi gloss. 1. ap. Gregor. lib. 3. titu. 4.
[o] c. dilecto, & c. pro illorū, de præben.
[p] clem. 2. de ætate & qualita. in clem. c. ea ratione, eo. titu.
[q] ap. Gregor. Imnole in clem. 6. de præben. col. 1. Rebuffus, in § 6. de reseru. in concorda.
[r] in Rotæ decision. 445. titu. de præbē. in antis Siaphilqus in prima forma, pra tiarum expectatiua rum.
[s] cap. fin. de concessio. præben. in Sex. c. quædam, de præben. in Sex.
[t] c. relatum, & c. dilecto, de præben. & cum super, de concessio. preb. & c. cum Martinus, de consti tutio.
[v] Innocē. in c. sides, de rescript.

17 Canonici qui annonam statam habent, & priuilegia certis maioribus clericis destinata dicuntur οἱ ἐν κανόνι, id est, qui in album talium clericorum in ecclesia relati sunt: siue qui canonem, id est, demensum ex ecclesiastico ærario capiunt, vel primi in ecclesia, quemadmodum à Pythagoricis dicebantur κανονικοὶ harmonici, qui primas in iudicando partes longéque ratas
18 maximè rationi adscribebant [a]. Canonicorum & canonicatuum præbendę iterum, vel monachales seu regulares sunt, vel seculares. Regulares sunt in monasteriis, vnde vetitum ne quis in duobus monasteriis locum occu-
16 pet [b]. Et ij etiam habent suffragij ius in suo capitulo [c]. Scribit autem Volaterranus, Arnulphum abbatem canonicorum regularium ordinem auspicatum circa annum domini 1066. Munsterus tamen notat, Spirenses, Vnormatienses & Maguntinenses canonicos, monasticæ vitæ professione abiecta seculares fieri & seorsum habitare cœpisse circa annum domini 966. Sed isti inter seculares annumerandi, vt plerique, alij in Gallia & alibi, qui eius
20 generis sunt, non regulares. Sunt & mulieres etiam, quæ vulgò dicuntur canonicæ seculares, viuentes exemplo secularium canonicorum, quæ non renuntiant propriis, nec professionem vllam faciunt, quas concilium Vien-
21 nense non probat, verùm & eas visitari [d], nominatque eas beguinas: atque illis iubet aliquam viuendi normam & regulam monachalem deligere [e].
22 Cæterùm annona quæ præbetur præbendatis & canonicis, tribus modis distinguitur, & ex tribus variè conflatur. Nam vel præbenda separata & stata annua est, vel consistit in diariis seu distributionibus quotidianis: vel
23 percipitur ex mensa communi, si sit [f]. Præbendæ nomen refertur ad id
24 quod vocant, *la grosse* [g]. Quotidianæ distributiones, manualia dicuntur quoque beneficia [h], seu victualia: quæ tantum præsentibus officio diuino
25 diurno distribuuntur. Qualia ea, quæ ex anniuersariis dispensantur tantum iis, qui orationibus interfuerint [i]: non autem absentibus, etsi studiorum cau-
26 sa absint, quibus præbenda tamen integra remanent. Fructus mensæ dicuntur ea, quæ vltra præbendæ fructus, vel diaria & manualia, ex aliis reditibus capituli colliguntur simul, & in communi reseruantur, distribuenda non certo tempore, sed aliquando cùm inter canonicos participes placuerit. Quorum quoque qui absens studiorum causa est, fit particeps, non au-
27 tem alij sine causa, vel ea illegitima absentes [k]. De his fructibus annotat vnum valdè singulare Calderinus [l], vt si hoc anno contingat diuidi fructus mensæ qui præteritis annis collecti & coacti fuerint, canonicos qui vel hodiè, vel nupertimè fuerint creati seu instituti vel ordinati, æqualem partem cum cæteris antiquis facere. Quod etiam scribit Felinus [m].

a Cell. Rhodiginus, libr. 5. c. 21.
b cap. fin. de regular. ap. Grego. & c. ne nimis § fin. de religio. dom. glos. in Clem. 2. de Iudic.
c c. constitutis. 47. de electio. ap. Gregor.
d Clement. 2. de stat. monach. c. indemnitat. h^a. 45 § penul. de electio. in Sex.
e c. 1. de religio. domi. & vt episc. sint subiec. ap. Clementem.
f videndum c. vnico, cum glo. penul. de cleric. non residen. in Sex.
g in dicto cap. vnico gloss. 3.
h c. olim. c. 16. de verbor. signific.
i dicto c. vni. de cleric. nō residen. in Sex. c. de cætern. eod. titul. ap. Grego. c. licet, de præben. ap. Gregor.
k Felinus, in c. Iacobus nume. 2. de Simon. Panor. in c. licet, in fine, de præben.
l Calderinus, titulo de præben. concil. 21.
m Felinus in dicto c. Iacobus, numero 1. de Simo.

De Curionibus, rectoribus, parochis, plebanis & vicariis. Caput 24.

1 Curiones & curati vnde dicti: à cura & curia.
2 Curionum seu curatorum officium & munus.
3 Curionis quantitas & ætas.
4 Ecclesia reparari à quo debeat, & num à curione.
5 Decimarum pars episcopo debita hodiè quare remaneat apud curionem.
6 Parochi & parochiani qui, & quare ita dicti.
7 Paræchia & paræchi quid.

8 Parœchia etiam diœcesis, episcopalis dicitur.
9 Parochiani quare in parœchia propria debent baptizari.
10 Rector ecclesiæ quis dicatur, & quare, & quid rectoria.
11 Rectoris nomen generale ad plura pertinens, & eius officium.
12 Plebanus quis: & quare dictus.
13 Plebania aliquando maior rectoria.
14 Plebs in plebania & alibi quomodo intelligatur.
15 Vicarius perpetuus quis, & quare dictus.
Vicaria perpetua beneficium & quale. eod. & 18.
16 Prior beneficiatus quis.
17 Vicarij perpetui, & temporalis differentia.
18 Prioratus cum vicaria perpetua quid.
19 Rectori vel vicario perpetuo congrua debita portio beneficij, & peti potest.
20 Congrua portio vicarij perpetui quomodo constituenda, à quibus supplenda, formula petendi, coram quo iudice petatur, & qua quantitas congruæ portionis.
21 In congrua pensione vicarij perpetui quæ sunt consideranda.

A BENEFICIO, quod curam animorum habet, denominātur, curati melius curiones parochi, rectores, parochi, vicarij perpetui. Sacerdotia enim sunt, quibus inest cura animarum, alia immunia ab illa solicitudine [a], vt in beneficiis paulò post, Deo fauente, latius docebitur. Curiones rectè dicti à curiis etiam, id est, à regionibus vrbis, quibus in sacris præponuntur, vt est apud Varronem [b]: quemadmodum Romæ quæ per curias diuisa erat, tempore idololatriæ ex singulis curiis præficiebantur sacris & deligebantur ad sacerdotium, ex lege Romuli [c]. Et curiæ & curiones à cura regionum seu locorum & hominum eorum dicebantur. Proinde curiones in sibi concessis locis curam suscipiunt distribuendorum sacramentorum personis sibi subditis, prædicandi verbum Dei, audiendi exomologeses [d], diuinorum officiorum [e], absoluendi confessa delicta [f]. Quò fit, exigi in eo qui curionis munere fungi vult, & potiri beneficio, cui cura animorum adhæret, probatos mores, ætatem 25. annorum, saltem vt legitimam, ordinem sacerdotalem actu, vel vt eum consequatur intra proximum annum à die adeptæ pacificæ possessionis ecclesiæ [g], vt per se hanc fori pœnitentiarij, ligandi & absoluendi potestatem, & reliqua quæ sui muneris sunt, & quæ non possunt nisi à sacerdotibus fieri, præstare possit. Ad eius curam quoque pertinet, ex reditibus sacerdotij templum sartum tectúmque conseruare. Cùm enim antiquitus curiones partirentur reditus beneficiorum cum episcopo, qui & fabricæ curam subibat, & cum pauperibus, tertia vel quarta parte contentus, tunc immunis quidem erat ab hoc onere [h]. Sed hodiè episcopalis pars eius rei gratia, & pauperum quoque quæ in pauperes distribuenda est, apud eum remanet [i]. Vt non immeritò quædam glossella dicat, non teneri laicos ad contributionē fabricarum ecclesiasticarum coactè [k]. Multóque minus debent conqueri, si pro pauperum alimentis de reditibus conferre cogantur, qui spontè suam debitam opem illis non præstent. Dicuntur & isti curiones parochi, vt proprio constat titulo [l], παροχὴ Græcis præbitio est, πάροχος, qui magistratibus [m] & legatis annonas salis & ligni præbebat, vt antè meminimus in præbenda. Hinc parochia, parochi, ecclesiæ parochiales. Et curio, vt diximus, sacramenta, & alia præbet subditis: illi contrà curioni dant decimas [n], & alia ad cultum diuinum necessaria in ecclesia quam extruxerunt [o]: & propriè istis decimæ debitæ [p]. Et forsan dici parochias ab agrorum assignatione, qui eas præstarēt non

[a] c. cùm singula, de præben. in Sex. c. de multa, eod. titu. ap. Gregor.
[b] Varro, 4. de ling. Latina.
[c] Dionysius Halic. in 2.
[d] Clem. dudum §. verum, de sepultu. c. 2. eod. titu. ap. Gregor.
[e] c. .de paroch.
[f] c. omnis vtriusque sexus, de pœniten. & remiss. can. placuit, de pœniten. distin. 6.
[g] c. licet canon, 34 c. statutum 22. & c. commissa, de electio. in Sexto, lib. 1. titu. 6.
[h] ca de reditibus, & can. quatuor 12. q. 2. can. decernimus, 10. q. 1.
[i] can. placuit, can. prisca can. vnio. 10. quæst. 3.
[k] gloss. in dic. can. quatuor, 12. q. 2.
[l] de parochis, & parochia. lib. 3. Decretal. titu 29.
[m] dict. c. licet canon. & c. statuimus, de elect. in Sex.
[n] c. quoniā à nobis, & toto tit. de decimis.
[o] c. 1. de sepultur. ca. nemo, de consecratio. distinct. 1.
[p] c. cùm sicut, de consecrat. eccles. ca. reuertimini, & can. decimæ, 16. q. 1. Malach. 3.

non erit alienum. Sic apud Pomponium Lætum, *comitibus*, inquit, *& ducibus qui pro imperij augmento consenuerant, dabantur agri, villæq́, vt necessaria suppeterent, quoad viuerent, quos parochias vocabant* [a]. Quamquam non me fugiat 7 Budæum [b] parœcias non parochias legendum esse annotare: quòd *παροικία*, sit vicinia & accolarum conuentus, habitatio, curia, vnde curiones, ἀπὸ τοῦ παροικεῖν, ab eo, quòd iuxtà habitent. Vtramque namque lectionẽ probo, & ita conuenire arbitror, vt vna aliam non expungat, & hoc nomine antiquos Christianos vsos fuisse fidẽ facit D. Augustinus [c], *fuit*, inquit, *presbyter quidam nomine restitutus, in paræcia Calamensis ecclesiæ, &c.* Tunc enim distincti erant fines parœciarum, sicut & diximus tempore Dionysij summi pontificis per orbem iussu, eius factum. Quare & parœcia pro loco benefi- 8 cij accipitur [d]. Etsi de episcopatu agatur, pro diœcesi quoque [e]: singulis enim episcopis & curionibus distributæ fuerunt ecclesiæ, & loci definiti, vt de his curam habeant & reddant rationem [f]. Et definitionem limitum inter substantialia parœciæ annumerat Ludouicus Romanus [g]. Videbis autem 9 in quibus consistant iura parœciarum apud Alexandrum [h]. Proinde vt cognoscas curiones, de quibus ineunda est ei cum Deo ratio, rectè institutum est, vt nati in propria ecclesia à suo pastore vel eius vicario baptizentur: & fontes baptismatis, seu baptisterium in ecclesia parœciali, non alibi sit, vbi natus & fidem [i], & nomen profiteatur. Quemadmodum & fiebat ali- 10 quando, natorum professio nominis & gentis apud Romanos [k]. Rector appellatur & curio, sacerdos qui plebẽ & populũ sibi cõmissum [l] regit. Rector itaq; ecclesiæ dictus [m], & beneficium rectoria [n]: idem quod cura pastoris 11 optimi [o]. Sicque hîc rector, alius est à rectore quolibet qui & secularis esse potest, & ecclesiæ, & alterius rei, & alterius, quàm ecclesiasticæ potestatis [p]. Omnis enim, qui imperat, moderatur, & regit, rector dici potest: vt rector prouinciæ, Academiæ, ciuitatis, & sic de similibus. Quorum officium paucis explicat Ecclesiasticus. *Rectorem, inquit, te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis, curam illorum habe, & sic considera: & omni cura tua explicita recumbe, vt lateris propter illos, & ornamentum gratiæ accipias, & dignationem consequaris* 12 *corrogationis* [q]. Plebanus ipse idem curio ab Honorio 3. summ. pontifi. dicitur, qui habet plebis curam [r], & beneficium quoque plebania [s]. Itali populum *la pieue*, & plebeium, *il pieuano*, nominant. Est tamen aliquando ple- 13 bania aliud genus beneficij & maius, quàm rectoria, habent sub se se capel- 14 las, vt notant interpretes, qui & eam dignitatem esse putant [t]. Plebs hîc pro omni generis populo accipitur, non autẽ tantũ pro fece populi, quæ Græcis ὄχλος & πλῆθος, turba, semotis patritiis, & senatoribus, vt distincta erat à Romulo [v]. Quare subditi erũt parocho sacerdoti, non tantũ viles & plebeij, sed & nobiles, & senatores, & principes parœciæ. Ita plebem facere dicuntur in iure decem mancipia, aut decem homines [x]: plures quàm decem aut quin- 15 decim, turbam [y]. Vicarius perpetuus, & curio quoque est: isq; animorum curam habet. Manauit autem origo curæ eius generis, à tempore quo, qui beneficium possidebant habens animorum curam, quod assiduitatem seu residentiam exigit: cœperunt excusari, ne assiduitatem in loco beneficij redderent, ob maiorem dignitatem aduenientem, vel quòd fructus capitulo alicui vel collegio assignati fuerint, vel aliam ob causam, & proinde consti- 12 tui cœpit vicarius, isq; perpetuus cum aliqua fructuum beneficij portione, qui regeret actu populum, in ecclesia præpositus ex constitutione eius, qui 16 alios fructus perciperet, approbante & instituente episcopo [z]. Et sic vicaria perpetua, beneficium dicitur [a]: atque eo modo ex vno beneficio duæ factæ appellationes, sed vnus prior rector, vnde prior absolutè dicitur, alter verò ab eo præpositus qui actu regit, vicarius est perpetuus cum institutione 17 episcopi. In qua institutione differt à vicariis aliis temporalibus curionum. Primùm quia & hic rector est actu, vt prior est rector habitu [b]. 2. quod mor-

te

a Pompo.Læt. in Cõstantino.

b Budæus in Commenta. Linguæ Græcæ.

c D. August. libr. 14. de ciui. ta. Dei.

d cap. quoniam à nobis, de decimis apud Gregor. cum simil.

e can. beuæ rẽi, 12. q. 2. c. ad apostolicæ, c. 20. de decimis libr. 3. Decret. tit. 30. c. significaui, cap 6. de offic. ordinar. libr. 1. Decret. tit. 31.

f ca. ecclesias, 13. q. 1.

g Ludoui. Roma. concil. 356. incipiens circa primũ, col. 1.

h Alexan. consil. 74. in 4. volum. ac, incip. viso.

i can. plures baptismales, 16. q. 1.

k Plut. in Parallelis.

l c. 1. de capell. mona. c 3. de vit. & honesta. clericor. ca. fin. 61 distinct.

m capit 3. de clerico. ægro. lib 3. Decretal titu. 6.

n cap. fin. de præben. lib. 3. Decre. titu. 5.

o can. sic rector, 43. distinct.

p vt in cap. fin. de Iudic lib. 2. Decretal. titu. 1. c. e. duersus, de Immunita. eccles. & titu de officiis rectoris prouinc. in P.

q Ecclesiastici, c. 32.

r c fin ne clerie. vel mona. secular negotiis se immiscẽãt, lib. 6. Decreta. titu. 3. cap. 1. eo. titul. in Sexto.

s dicto c. 1. ne cler. vel mona. in Sex.

t Ioãnes Andreas in additionibus glos. ad c. 1. ne cleric. in Sex. in verbo Capellas. Archidia. in ca. plures, 16. q. 1. numero 4.

v §. plebiscitum, de iure natura. Gellius, lib. 10 cap. 20. Dionys. Halicar. libr. 2.

x can. vnico, 10. q. 3. gloss in c. 7. de electio. ap. Gregor.

y l. prætor ait, ff 4. §. prætor ait, vi bon. rap. P.

z c. fin. de offic. vic. libr. 1. Decretã. titul. 28. c. extirpanda §. qui verò, de præben. c si verò, c. 6. cod. titul. in Sex.

a c. 3. de offic. vicar. c. ad hæc, eo. clem. 1. eod. titul. ap. Clemen. Michael de filijs præsbyteris. li. 1. Decret. titul. 17.

b Clem. 1. de off. vic.

re etiam prioris non reuocatur eius potestas [a]. Alij autem vicarij temporales, sine episcopo à curionibus præficiuntur, instituuntur, & destituuntur nutu eorum, reguntúe illis præsentibus, vt coadiutores vices eorum exequentes, ex communi omnium qui vices aliorum gerunt natura [b]. Nam quibus in rebus ipsi interesse non possimus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur [c]. Quòd si absens curio sit, vicarius temporalis eius nomine non potest regere, nisi accipiat & impetret literas, vt dicunt, de regendo, ab episcopo: quod in vicario perpetuo diuersũ est: Quia ab episcopo semel authoritatem quandiu vixerit acceperit, præsentante priore, & ita consentiente. Quocirca annotandum est, vicariam perpetuam vnam esse 18 videri beneficium cum prioratu, cui annectitur [d]: siue sit prioratus regularis, siue secularis: totidem enim eius species esse possunt. Proinde ex eo 19 beneficio æquum est, vicarium perpetuum idoneam & sufficientem congruámue portionem capere [e]: siquidem episcopus non debet consentire vnioni ecclesiarum, priusquàm congruens portio earum presbyteris reseruetur [f]: nec præsentatum à prioribus, nisi is habeat, vnde commodè viuere possit [g], & iura episcopalia soluere [h]. Potest tamen & episcopus præsentatum admittere primò si velit, & posteà præsentantem cogere idoneam & sufficientem & congruam ex fructibus beneficij pensionem illi præstare [i]. Idipsum sequendum quando beneficia mensæ capituli, episcopi, abbatis vel monasterij fuerint vnita, vel si dantur temporalia beneficia religiosis: tunc namque, & reseruanda congrua portio vicariis perpetuis ecclesiarum [k]. Congrua portio seu pensio vicarij consideratur aliquando, habita 20 ratione oneris impositi eidem vicario, interdum ex constitutione modicæ pensionis, interdum ex pactione, quando priores, vel qui præsentant vicarios, cum illis paciscuntur, vt illi pensionem prioribus soluant, & reliquos fructus suos faciant. Contingit autem vt id, quod relinquitur deducta pensione soluenda, victui non sufficiat: quo casu agitur per vicarium ita pressum, ad leuandum onus pensionis [l]. Quandoque etiam vicarius partẽ aliquam fructuum accipit, sed non sufficientem; & tunc eam augeri postulat ab iis, qui fructus percipiunt, siue sit episcopus, siue monasterium, vel alius prior, vel patronus laicus, aut ecclesiasticus qui præsentauerit [m]. Etsi plures sint qui possideant decimas vel fructus beneficij, à singulis pro modo possessionis petet [n], secundum formulam quæ in curiis frequens est. Nempè absolutè proposita petitione decimarum antiquarum, & noualium: & vt interim possint sacramenta parochianis ministrare, per modum prouisionis, adiudicari congruam portionem, quando prior vel patronus suæ possessionis & sui iuris ostendit titulum [o]: atque reformari pensionem vsque ad quartam partem fructuum [p], quæ clericis curionibus debetur [q]. Agitur autem pro congrua hac pensione coram ordinario loci episcopo, vel archiepiscopo, & sede vacante coram capitulo, nempe quòd & hoc sit iurisdictionis episcopalis, quæ transit in capitulum sede vacante [r], vel coram conseruatoribus Academiarum [s]. Agitur & interdum coram iudice seculari, si de possessione decimarum antiquarum & noualium, coram eo pendeat quæstio, veluti de incidente controuersia, quæ ad iudicem potioris causæ, ne diuidatur eius notio, pertinet [t]: idque per modum prouisionis, vt pendente lite 21 interim alatur sacerdos, qui actu curæ insidet. Cæterùm in constituenda portione congrua vicarij, iudex habebit rationem victus vicarij & alimentorũ sufficientium [v], secundum qualitatem personæ & quantitatem prouentuum beneficij [x]; nam qui in dignitate est, maiora percipere debet, & meretur [y]. Item, vt diximus, habebitur ratio onerum subeundorum ecclesiæ, & episcopalium, aliorúmque clericorum, quos secum habere debet [z], & reparationis ecclesiæ [a].

[a] c. vlt. hæc, de off. vicar.
[b] can. 1. 94. distinc. l. 1. de offic. vicar. lib. 1. C. titu. 41. c. pe. nol. de offic. vicar. ap. Grego. c. fin. eo. titu. in Sex.
[c] Cicero, pro Roscio Amer.
[d] c. si pro eo, de præben. in Sex.
[e] dicto c. extirpãdæ, § quia verò, de præbend.
[f] c. exposuisti § fi. de præbend.
[g] c. 1. de præbend. in Sex. c. de monachis, eod titu. ap. Greg. clem. 1. de iure patro.
[h] dicto cap. de monachis, iura pontifi. episcopalia in c. cõquerente, de off. ordin.
[i] Iuxta ordinem literæ clem. primæ, de iure patro.
[k] c. in Lateranensi, & c. de monachis, de præben. clem. vni. de offic. vicar.
[l] cap. 2. de supplen. neglig. prælator. vide Rebuff. in tract. congruæ pẽsio. numero. 18. & 19.
[m] c. sicut, de supplen. negl. prælator. cap. extirpãdæ, c. de monachis, c. in Lateranẽsi, de præbend. ap. Gregor. c. 1. eo. tit. in Sex. clem. 1. de iure patro.
[n] argum. l. 3. §. fin. de alimen. & cibar. lege. P. l. si liberti, in 1. §. libertus de bon. libertor. P.
[o] Rebuffus, in 6. quæstio. congruæ pensio.
[p] Rebuff. tractatu de pacif. possessor. ampliatio. 18.
[q] can. de reditibus, can. quatuor, 12. q. 2.
[r] c. 1. ne sede vac.
[s] Rebuff. de cõgrua pensio. nume. 58.
[t] eo. Rebuff. nume. 59. argumento. l. quoties, de iudic. C. & c. tuam, de ordine cognitio.
[v] ca. penul. 12. q. 1. c. de his, de ecclesi. ædific.
[x] l. cum vnus c. fin. de alimẽt. legat. P. l. sed etsi §. 1. de vsufru. in P. l. cum post § gener, & l. quæro, de iure dot. P.
[y] c. de multa, de præben.
[z] c. vt quisque, de vita & honesta. cleric. c. propoluit, de filijs presbytero.
[a] c. pastoralis, de his quæ fiunt, à præla. sine consen. cap.

De Coadiutoribus. Cap. 25.

1 *Coadiutor quis.*
2 *Coadiutor viuenti datur præsuli, non autem in eorum locum alius subrogatur.*
3 *Coadiutores Mosi, & aliis dati.*

1 NON solùm vicarij tẽporales, de quibus proximo capite superiori dictũ est, coadiutores dicũtur, sed & alij qui munus presulis cuiusq; in ecclesia supplẽt: qui tamẽ titularij, nõ sunt, sed cõiungũtur titulariis si ipsi ægritudine perpetua laborẽt corporis, vel nimia senectute premãtur, vel alia rationabili causa, 2 sine crimine tamẽ, nõ possint munus suũ exequi. Quãdiu enim viuunt veri titularij, nunquã alius in eorum ecclesiis subrogatur [a], & proinde coadiutorem dari receptum est [b]. Sicut & religiosè fuit apud ethnicos obseruatum, vt nec viuentis, quantumuis criminum rei, summum pontificatum alteri concederent. Qua ratione Octauius Augustus, recusauit summum pontificatum à populo sibi oblatum, viuente Lepido pontifice [c]. Sicut enim inter prælatum & suam ecclesiam dicitur coniugium, sic nec illud dissolui, vel ecclesia alteri viuente pastore, etsi destituto viribus, dari sine adulterij crimine potest [d]. Non secus, quàm legitimum matrimonium inter 3 coniuges, extra mortis causam iure communi indissolubile est [e]. Accepit Moses in adiutorem legationis impositæ Aaronem fratrem [f], & in munere iudicandi, ex consilio Iet ro adiunxit sibi tribunos & centuriones [g]. Habuerunt apostoli coadiutores, vt D. Petrus Linum, & Cletum [h]. Prisca, & Aquila, & Timothæus adiutores D. Pauli [i]. D. Augustinus à Valerio notæ sanctitatis episcopo Hipponensi, episcopalis officij adiunctus adiutor. Et Valerius Cæsaraugustanus episcopus D. Vincentium coadiutorem in enunciando Dei verbo habuit, propter linguæ impedimentum, quo Valerius officio eo fungi non poterat.

[a] c. 1. de concess. præben.
[b] tota 7. q. 1. & can. 1. 2. 3. 4. de cleric. ægrotan. libr. 3. Decretal. titu. 6.
[c] Dion Cass. lib. 49. historiæ.
[d] ca. sicut vir. 7. q. 1. c. quanto, de translat. episcop.
[e] c. 6. de codit. apos. D. Matthæi cap. 19. can. quos Deus, 32. quæst. 2. c. quicunque, & c. quàto, de diuort. capit. fin. de adulter.
[f] Genes. c. 4. & 7.
[g] Exod. c. 18. & Numerorum cap. 11.
[h] can. si Petrus, 8. q. 1.
[i] ad Roma. cap. 16.

De Intitulatis. Cap. 26.

1 *Intitulatus vnde dictus, & quid titulus ordinati.*
2 *Titulus à quibus constituatur, & 9.*
3 *Sine titulo nemo ordinandus.*
4 *Clerici qui dicantur verè.*
5 *Clerici seminariorum maiorum ordinum, & sacerdotes ex approbatis. Rectores prouinciarum ex approbatis eligendi, eod.*
6 *Mendicitas in clero turpis visa, non paupertas voluntaria.*
7 *Sacerdotes Romanorum censum sufficientem habebant, antequam legerentur.*
8 *Clerici non possunt fieri aliis obærati.*
9 *Titulus non potest capi à creditoribus intitulati.*

INTITVLATVS inter personas ecclesiasticas annumeratur, à titulo dictus. Titulus porrò dicitur à tuendo, quòd factum sui authoris tueatur. Factum autem, quod hîc tuendum & defendendum, est ordinatio clericorum in gradus maiores, quæ concilio Lateranensi non permittitur, nisi de eo qui habet bona, vndè Deo extra seruilia opera, possit commodè & honestè inseruire [a]. Titulum, & viuendi veluti reditum, coram episcopo sibi constituunt ordinandi ex suis propriis facultatibus: interdum alij nomine ordinãdorũ res proprias obligationi ei subiiciunt, ea lege vt quãdiu ordinati vixerint, possint alimẽtis inde necessaria capere, vel donec beneficium ecclesiasticum adeptus fuerit ordinatus. Interdum quoque intitulatus in ecclesia dicetur, is qui ab aliqua ecclesia admissus, & dignus habitus est, qui stipendiis eius nutriatur, vel annona seu præbenda vel capella fruatur. Et hic verè titulatus, qui aliquando tantum capax maioris ordinis promotione vt probatus habebatur, non alij, ex concilio Vrbani Pa [b]. Et ita in concilio Chalcedonensi cautum quoque, vt nemo ordinetur, nisi manifestè, in ecclesia suæ ciuitatis siue possessionis, aut in martyrio, aut in monasterio, qui ordinatur, mereatur publicæ ordinationis vocabulum & aliter ordinatus, vel absolutè ordinatus, non habeat manuum impositionem [c]. Et verè quidem dici tunc possunt clerici secundum nominis significationem, qui sortis domini & ecclesiasticorum bonorum facti sunt participes [d]. Sicq; ex titulatis istis & clericis solummodo, subdiaconi, & ex illis diaconi, vt & ex diaconis, presbyteri deligendi sunt. Vt antiquitus etiam [e]. Non enim Christiani suos deligebant sacerdotes, nisi ex iam approbatis: vt etiam obseruauit Alexander Cæsar, quando de legendis rectoribus prouinciarum actum est [f]. Turpis in clero visa est mendicitas [g], etiam si semper dilecta fuit voluntaria paupertas, & diuitiarum contemptus. Quare episcopus in hoc clero prospicere debet, ne ordinatus mendicitatem cogatur amplecti [h]. Neque etiam Romulus in sacerdotium suarum curiarum deligi voluit, quàm si haberent censum sufficientem [i]. Reiecti & ab ordinatione clericali, qui obærati erãt, per Bonifacium i. summ. pontific. [k] quod tamen ad seruos refert Bonifacius Simoneta, videlicet, ne illi dominis obnoxij ordinarentur [l]. Et ita quoque cautum in concilio Toletano dominis repugnantibus [m]. At permisit Leo Imperator obæratos quoque præter causam primipilarem, in numerum clericorum recipi [n], adhibita tamen distinctione concilij Carthaginensis [o]. Efficit autem intitulatio ne bona titulo supposita creditoribus exposita sint, si à non obligato pro obligato in titulum dentur. Pro titulo etiam sunt beneficia [p].

a c. ep. scopis, cap. 4. de p̃ æbend. ap Gr. go.

b can. sanctorum canonum, 70. distin.

c can. 5. 70 distinct.

d can. cleto, 81, dist.

e Nicephor. Calix. li. 31. c. 10.

f Lamprid. in Alexã.

g Deutero. 15. ibi nõ sit omnino mendicus inter vos.

h can. Diaconi sunt, 93. distinct.

i Dionys. Halicar. in 2. histor.

k Sabellicus, & Sigib.

l Bonifacius Simoneta, lib. 4. episto. c. 9.

m c. 1. & 2. de seruis ordi. lib. 1. Decret. titu. 18. authent. si seruis, de episco. & cler. C.

n l. quisquis, l. 47. & l. officiales, 4. de episcop. & cler. C.

o de qua in cap. 1. de obliga. ad ratiocin. ordi. vel non, & ibi Glos. ap. Grego.

p vt in can. episcopi, 80. distinct.

De Pensionario. Cap. 27.

1 *Pensionarius ecclesiasticus quis.*
Pensio ecclesiastica quomodo constituatur in ecclesia, eod.
2 *Pensio ex beneficio in titulum dari non potest.*
Pensionis constitutio afficit personam, non rem. eod.
Pensio beneficij nomine non venit, eod.

Inter

1 INTER personas ecclesiasticas inuenies quoque pensionarium, qui annonas, seu pensionem aut portionem capit ab aliqua mensa, vt dicũt, capitulari, vel ab aliquo beneficio, seu ecclesia: interdum mercedis nomine[a], aut in remunerationem præstiti commodi[b], vel alia de causa iusta. Quæ eatenus iusta videtur, si modo clericis, à quibus capitur pensio, relinquatur quantum exigitur pro obsequio & munere cultus diuini eis imposito, & adhibeatur superioris in constitutione pensionis authoritas[c]. Alioquin enim illicita & prohibita est, exemplo nouorum censuum & onerum quæ imponi nequeunt[d]. 2 Neque etiam licebit iure pensionem in titulum beneficij dare, vt fit aliquando[e]: ne sectionem beneficiorum prohibitam admittamus[f]. Et proinde receptum est, pensiones super beneficio constitutas, per possidentes beneficia, non adhærere beneficio, nec eos qui iu eo succedunt obligare, sed constituentis personam, & non rem[g]. Atque in mandatis summor. pontif. vel aliis rescriptis de prouidendo, vel ad beneficia, non continentur, appellatione beneficij, pensiones[h].

a l. quaesitum, §. 14. de pignor. lib. 2. n. P. titu. 5.
b ca. quicunque, 12. q. 2. can. possessiones, 16. q. 1. Oldra. consi. 226 incipiẽte: quidam episcopus. Gigas tracta. de pensioni. q. 5. & 54. & 67.
c c. auaritiæ, c. 10. de praben. lib. 3. Decretal. titu. 5.
d c. prohibemus, de censib. lib. 3. Decretal. titu. 39. clemẽt. 1 § eadem, de supplen. negl. prælatur.
e Cardina. in clem. 1. de supplen. negl. prælat. Abbas Panor. in c. conquerẽte, de cleri. non resid. in c. ad audientiam in 1. de rescri.
f c. maioribus, c. vacante, c. cùm causa, de præben. ap. Gregor. c. vt nostrum, vt ecclesiast. benef. sine di. confer. ca. fin. 1 q. 2.
g cap. nisi essent viri prouidi, de præbẽ. in Sex.
h c. quamuis, de præben. in Sex.

De nomenclatura piorum hominum, qui pijs locis regendis præficiuntur. Caput 28.

1 *Pauperum cura hominibus omnibus quare impressa fuit.*
2 *Cinclus auicula marina nido altarum autum ab inacritiam excipitur.*
3 *Orphanotrophus & orphanotropheũ, quid, & cura orphanorum quæ.*
4 *Brephotrophus, & brephotrophium quid, & cura infantium.*
5 *Infantes qui dicti. Infantes expositi, eod.*
6 *Exponens infantes, parricida, & vt homicida puniendus.*
7 *Ptocotrophos, & ptocotrophion.*
8 *Pauperum cura, potissimum puellarum, demandanda est probo homini, ne lupanaria fiant ex ptocotrophijs.*
9 *Pauperum cura vtroque diuino testamento commendata.*
Pauperes Dei sunt, eod.
10 *Pauperum cura ethnicis. Hecates mensa pauperum, eod.*
11 *Pauperes qui in ptochotrophijs admittendi.*
12 *Pauperum, & mendicorum differentia.*
13 *Mendicantes validi ab eleemosinis remouendi, & castigandi.*
Mendicos suos quodlibet oppidum nutrire debet, eod.
14 *Mendicantium cura iure ad episcopos pertinet.*
15 *Nosocomion & Nosocomos quid, & quot Nosocomiorum species.*
Valetudinarium quid, eod.
16 *Leprosaria.*
17 *Leprosaria in titulum beneficij non conferuntur.*
18 *Leprosi de quibus decimas non debent.*
19 *Leprosi ab alijs hominibus separandi.*
20 *Leprosi in propria natiuitatis loco alendi, & eò relegandi.*
21 *Leprosariarum cura iudicibus demandata quare.*
22 *Leprosi coniurarunt cum Iudæis in Christianos.*
23 *Expositorum hospitalia.*

24 *Aesculapij templum expositorum. Expositi liberi sint lex, eod.*
25 *Hospitalia pestiu, insanorum, morborum insanabilium.*
26 *Hospitale senum nutriendorum. Senum nosocomium, eod.*
27 *Senectutis mala.*
28 *Senes apud Sardos & Ceos necati.*
29 *Gerocomion, & Gerusia Sardorum.*
30 *Gerusia Sparthanorum quid.*
31 *Eleemosinarij, & eleemosinariae.*
32 *Beneficia omnia eleemosinaria speciem prae se ferunt.*
33 *Xenodochium & hospitale propriè. Hospitale peregrinorum, eod. Hospitale Albrachi, eod.*
34 *Hospitale publicum quis inuenit.*
35 *Hospitalia publica, & priuata. Hospitij ius antiquorum & tessera, eod.*
36 *Tessera hospitij Christianorum. Pauperes Christianorum & Dei tessera, eod.*
37 *Pauperum conuiuia ἀγάπαι. ἀγάπαι, eod*
38 *Inhospitalitatis poena ex lege Leucanorum.*
39 *Hospitalia in titulum beneficij concessa quando.*
40 *Pius locus authoritate episcopi tantum fit.*
41 *Hospitalium cura ad episcopum iure, non ad magistratus pertinet, & quando, & pro quibus ad magistratus.*
42 *Hospitalium causa & pauperum primo iudicio in senatu agitantur.*
43 *Hospitalis non beneficij cura, & administratio à quibus conceditur.*

VERVNT à piis hominibus, cùm ethnicis, tum Christianis, loca quaedam extructa, reditus & census constituti, ad pauperum releuandam miseriam, veluti omnibus hominibus sibi ipsis existentibus consanguineis, ab vna stirpe natis[a], & veluti membris natura ipsa compatientibus. Sicuti & ferunt natura etiam feras quodammodo sibi ipsis opem ferre, &c, si ita loqui fas est, commisereri ferarum aliarum. Vt narrat Suidas[b], κίγκλον, ἢ κίγκλον auiculam marinam, quae caudam agitat, ita infirmam & macram, vt sibi nidum construere non possit, ex aliarum auium veluti misericordia, in nidis alienis parere: vnde & pauper dictus est Cinclus, qui non habet vbi recliner caput. Proinde cùm humanae naturae plurima sit misera miseria, plures & appellationes loca pia sortita sunt, plures modi distribuendarum eleemosinarum, de quibus Lucas de Penna abundè[c]: diuersa & nomina eorum, qui curam harum suscipiunt. Erat itaque in primis orphanotrophos, ὀρφανοτρόφος[d], is, cui prouincia demandata erat alendi orphanos, parentibusque orbatos ex certis reditibus pauperes, eadem cura, qua tutores pupillos, sumptibus illorum nutriũt. inde, ὀρφανοτροφεῖον, locus vbi orphani aluntur, quorum, ex propriis legibus notio habetur[e]. 2. est βρεφοτρόφος brephotrophos, qui curam habet procurationis, vt infantes nuper nati pauperes, vel expositi certis decretis reditibus & pecuniis ei negotio deputatis educentur[f]. Et locus vbi nutrientur ideo dicitur βρεφοτροφεῖον, brephotrophaeon: à nomine βρέφος infans, qui est Eustathio τὸ ἄρτι γέγονὸς παιδίον τὸ τρεφόμενον ὑπὸ τιθηνῆς. Nominamus & infantes minores septennio[g]: eum in locũ deferũtur inuẽti paruuli veluti pro derelicto habiti & abiecti à matribus & publicè expositi, nec à parentibus agniti[h]: tum quia forsan nõ habẽt vnde illos nutriant, vel quòd impia & illegitima coniunctione procreatos erubescãt affectere filios. Quò fit, vt de expositione infantiũ variae sumatur suppliciũ habita ratione causae expositionis. Quacumq; tamen de causa expositio fiat, matres quae illã iubẽr parricidae, & qui administri eius sunt, digni homicidae poena sunt[i]. Etenim necare videtur qui alimenta denegat, potissimùm quae debet mater aut pater, qui quaéue abiicit & exponit: vt qui occidit & praefocat[k].

Ita

a l. 3. de iust. & iure, Genes. 1. & 2.

b Suidas, in verbo, κίγκλος.

c Lucas de Penna, in rubricam, de mendican. valid. lib. 12. C.

d l. Orphanotrophos, l. 30. de episcop. & cleri. lib. 1. C tit 6.

e l. illud, de sacrosanct. eccles. lib. 1. C. tit. 5. l. sancimus, 28. eod. titu. §. 1. & §. hoc verò, de alie-na. & emphy. in authent. colla. 9. titu. 3. §. fin. de eccle siast. titul. ea colla 9. titu 6.

f dic. l. sancimus res, 28 & illud, 16. & d. § hac illud.

g l. si infanti. c. de iure delibera.

h can. fin. 87. distinct. c. vnic. de infanti. exposit. libe. 5. Decretal. titu. 11.

i l. 2. de infanti. exposit. C. lib. 8. titul. 52. l. nec filium, de patria. potesta. C. l. 2. §. poena, de liber. agnoscen. in P.

k l. necare, de liber. agn. P.

1 2 3 4 5 6

Ita etiam in synodali congressione Constantinopolitana post varias disceptationes placuit, matres proprios filios in diuinorum templorum aditibus exponentes, vt homicidas puniri, quamuis filij ab aliquibus aliis
7 educentur [a]: sed de his alibi. 3. Est ptochotrophos, qui mendicos alit: & locus vbi aluntur publicus, πτωχοτροφεῖον, πτωχοδοχεῖον, & πτωχεῖον [b]. Paupertas
8 miserabiles homines facit, eosque debiles [c], & proinde horum cura digna Christiano, eoque pio, bonoque & probo homine, potissimum si puellarum vel iuuenum præficiatur solicitudini: periculosum enim est, ne si quilibet & malè natus huic muneri præficiatur, ex domo Dei lupanar fiat, vt sæpè alicubi audiui egenos egenasue conquerentes. Tanto scelestius tamen crimen cùm hoc fit, quanto Dei prætextu pietatis & misericordiæ videtur adumbratum. Qua in re desidero ciuitatum rectores & præfectos, concedere operam, & num tale admittatur, clam inquirere, vt vindicta posteà publica sumpta, deterreantur à lenocinio & imposturis huiusmodi
9 scelesti. Pauperum & mendicorum procuratio Dei causa est, vtroque & veteri & euangelico testamento commendata [d]: vsque adeo, vt dominus
10 noster IESVS-CHRISTVS eleemosinas pauperibus elargitus, sibi factas asserat: membráue sua eos dicat [e]. Cui fermè simile est, quod Menander comicus ait [f]. ἀεὶ νομίζονθ' οἱ πένητες τῶν θεῶν, *semper censentur pauperes esse Dei*. Sic Dauid de Deo, *tibi relictus est pauper, orphano tu eris adiutor* [g]. Et Homerus [h]. πρὸς γὰρ διὸς εἰσιν ἅπαντες πτωχοί τε ξεῖνοί τε. Explicat eruditè Gregorius Nazianzenus propria oratione de pauperibus amandis, rationes, cur pauperibus benefaciendum, & cur Deus hanc gratissimam habet operam. A qua
11 etiam idololatræ non abhorruerunt, & apud quos, vt narrat Aristophanis interpres [i], ἔθος ἦν ἀρτοὺς καὶ ἄλλα τινα ὑπὸ πλουσίων τίθεσθαι τῇ Ἑκάτῃ τῆς νουμηνίας, λαμβάνειν δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς πένητας, ἀπὸ τῶν ἱερῶν γὰρ καὶ οἱ πτωχοὶ ζῶσιν. id est, *mos erat antiquis Græcis, panes & alia quædam diuites ponere per singulos menses Hecatæ, & hinc accipere pauperes: ex sacris enim viuebant & pauperes*. Sic etiam Appianus Alexandrinus, annonam pauperibus esse dispensandam asserere videtur [k].
11 Obseruandum tamen est, ne prætextu eleemosinæ, otiosorum hominum foueatur inertia. Et distinctio adhibeatur pauperum, ne in publica ptochotrophia admittantur, qui ex proprio labore si vellent victum parare possent,
12 vel aliundè habent, vnde viuant. Et tantummodo alantur debiles, mutili, illique pauperes omnino inualidi, & ad laborem minimè idonei [l]. Sunt isti qui alendi sunt verius mendici, qui nihil habent, nec habere possunt, quàm pauperes, qui aliquid quamuis valde tenuè habent patrimonium. Sic apud Martialem, *Non est pauperies, Nestor, habere nihil*.
Ita & Græci distinguunt inter πτωχὸν & πένητα, vt ex verbis Aristophanis colligitur [m]. πτωχοῦ, inquit, μὲν γὰρ βίος ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστιν μηδὲν ἔχοντα, τοῦ δὲ πένητος ζῆν φειδόμενον καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα περιγίνεσθαι δ' αὐτῷ μηδὲν μὴ μέντοι μηδ' ἐπιλείπειν.
13 In constitutionibus comitiorum habitorum Augustæ Vindeliciorum, anno
3 1548 [n]. statutum ab Imperatore Carolo V. vt magistratus prospicerent quilibet in sua iurisdictione, ne liceret cuiquam mendicare, néue permitteretur ei, cui nulla deformitas vel defectus corporis adfuerit, quiue non indiguerit: vtque mendicorum liberi ad laborem apti, parentibus adimantur & opificiis addicantur, aut ministeriis aut seruitiis aliis, vt quælibet ciuitas oppidumque, suos ægros, egenos & mendicos nutriat & foueat: nec cæteris allophylis seu alienigenis passim permittatur mendicare. Item vt mendicantes validi, seuerè & in exemplum, & ad timorem aliorum puniantur. Quod si mendici à proprio non possint nutriri oppido, ita eisdem alibi liceat mendicare, si à suo magistratu eius penuriæ testimonium referant. Subinde, vt magistratus hospitalium suorum locorum curam gerant, inspiciant, visitent semel saltem ea in anno, & prouideant,

[a] lib. 2. Iuris Orientalis circa finem titulo, περὶ τῶν ἐκτιθεμένων τὰ ἑαυτῶν βρέφη.
[b] §. hac illud, de alie na. & emphyteo. di & in l. sancimus, & l. illud, & in can. 8. concilij Chalcedonensis.
[c] can. pauper, 11. q. 3. l. nec quicquam §. ad uocatus, de officio proconsul. P.
[d] Ecclesiast. 7. & 29. & Psalmo. 111. Tobia 4. D. Matth. 10. can. qui elemosinas, 86. distinct. ca. gloria episcopi, 12. quæst. 2.
[e] D. Matthæi, c. 25.
[f] in sententijs comicorum, & Menandri, c. 74.
[g] Psal. 9.
[h] Homer. Iliad. 5.
[i] Interpretes in Plutum Aristophanis.
[k] Appia. Alexand. lib. 1. bellorum ciuil.
[l] l. 1. de mendicant. validis lib. 11. C. tit. 25. l. si quis ad declinandam, l. 17. §. vbi autem, de episcop. & cler. C. in concilio Coloniensi anni 1536. parte 9. c. 3. 4. 5.
[m] Aristophanes, in Pluto. & Iustini. in § si quis ad decimã dam, §. sin autem, de episcop. & cler.
[n] in Politia Caroli V. Imperatoris, cap. 23. Similes leges ex senatusconsultis supremarum curiarũ videtis apud Rebuffum Tomo 3. constitutionum regiarum, & ibi inuenies constitutionem curiæ Parisiensis des pauvres mendiants &c. publicatã 22. april. 1534. aliam eiusdem anni mensis Iunij: aliam 5. Februar. 1535. aliam 12. Nouembris 1545. & constitutio Henrici 2. 9. Iunij. 1547.

ne fructus & reditus eorum, in alia, quàm ad quæ destinantur negotia, dispensentur, & conseruentur. Meminit legis Francorum Rhenanus [a], *Mendici per regiones vagari ne permittuntor. Suos pauperes qualibet ciuitas alito: illis, nisi manibus operentur, nullus quicquam dato.* Eandem præcinit & legem Plato [b], *nullus in ciuitate nostra*, inquit, *sit mendicus: quicunque ad eam tanere, victúmque inexplebilibus quærens precibus, explere cœperit, à rerum venalium curatoribus à foro expellatur: ab ædili magistratu ab vrbe eijciatur, deinde, ex tota regione ab agri magistratu exterminetur, vt ab huiusmodi animali omnino vniuersa regio munda sit.* Aliam propè similem comperi Caroli Magni, titulo de mendicis, qui per patrias discurrunt [c]; *volumus*, inquit, *vt vnusquisque fidelium nostrorum, suum pauperem de beneficio aut de propria familia nutriat, & non permittat alicubi ire mendicando: & vbi tales inuenti fuerint, nisi manibus laborent, nullus eis quicquam tribuere præsumat.* Illi itaque cibos pauperibus destinatos capere debent, qui amplius operari nequeunt manibus [d], non qui possunt, & nolunt; vt, *qui non vult operari, non manducet* [e]. Apud Athenienses ἀδύνατοι i. inualidi corpore, & mutilati, si à senatu quingentorum tales approbati essent, quotidiè, vt quidam aiunt, binos, vt alij singulos obolos ex ærario capiebant, & Philocoro authore nouennas drachmas in mensem, vt legimus apud Suidam [f]. Extant leges præscriptæ in Gallia circa alendos pauperes & peregrinos tum generales in constitutionibus regis, & placitis curiarum supremarum [g]; tum speciales, quales in politia Lugdunensi [h], singulares & alibi ex fundatione locorū piorum erui possunt. fecit & pias de his leges senatus Hyprensis in Flandria. Ius pontificium, opus hoc alendi & vestiendi pauperes, qui sibi sua industria suóque labore subuenire nequeunt, episcopis demandauit vt illis subueniant, non autē mendicantibus validis. Quartò, est νοσοκόμος nosocomos, qui ægrotos curat, vel qui ægrotis curandis & morbosis præfectus est, minister ægrotantium: inde νοσοκομεῖον, locus in quo ægroti curantur, valetudinarium Columellæ [i]. Quod in familia in loco salubri construi iubet, sicuti Vitruuius [k], Galenus [l], Hippocrates [m], eius locum iubent eligi salubre, excelsum, non nebulosum, non pruinosum, non respiciens cœli regiones æstuosas aut frigidas, sed temperatas, non palustrem, non maritimum. Nosocomiorum tot genera esse possunt, quot morborum, si loca distincta sint secundum morbos. Verùm assolent nosocomia communia esse omnium morborum, exceptis illis qui contagione possent inficere, vel quæ propter multitudinem exigant separatam curam. Quamobrem inter nosocomia separata sunt leprosariæ, ea ratione constitutæ per singulas vrbes & oppida ferè, & reditibus ornatæ, vt seorsum à consortio hominum leprosi habitantes, qui arcentur à communi aliorum cætu, habeant quo nutriri possint [n]. Quò fit, vt leprosariæ quæ in gratiam pauperum nutriendorum reditibus dotatæ sunt, in titulum beneficij conferri possint, non per se tanquam verè beneficia [o]. Possunt tamen leprosi communi vita degentes congregari, habere ecclesiam cum cœmiterio, & proprium presbyterum, sine præiudicio ecclesiæ parochialis in cuius territorio sunt, quibus decimas & ipsi debent ex omnibus quæ percipiunt, præterquam ex satis in hortis suis, & de animalibus [p]. Separari huiusmodi homines quamuis inopes non sint, & ius diuinum [q], & canonicum [r], & consuetudo, & necessitas iubet: cautumque vt leprosus sit aperto capite, ore veste contecto, vt eo se contaminatum signo prædicet & ostendat [s]. Neque congressu aliorum impromiscuè admittatur: item ne ecclesiam ingrediatur [t]. Quemadmodum Ozias lepra percussus à Deo, quòd in incenso offerendo sacerdotum officium vsurpasset, domi secretus ab omnibus se continuit [v]. Qui enim istius morbi vim norunt, cum per respirationem, aërem, & tactu & conuictu inficere sibi proximos rati sunt [x]. Galenus, vel alius eius nomine in Isago

a Beatus Rhenanus, lib. 2. rer. Germani.

b Plato, lib. 11. de legib. de iis etiā nos praefatimus in communibus extraordinarijs, dum agimus de otio.

c Carolus Magnus in constitutionibus capitularibus, capitulari, quæ ad Niumacna. cap. 9. Commentar. per Amerbachium.

d can. quomodo, 9 z. distinc. c. 1. 82. dist.

e 2. ad Thessalo. c. 3.

f Suidas, in verbo ἀδύνατοι.

g quas suprà paulò ante indicauimus.

h vide Paradinum, li. 3. historia Lugdunens. cap. 13.

can. non omnis, 5. q. 5. gloss. in can. 1 in verbo, non possunt, iuncto textu 82. distinc.

dicto can. 1. 82 distin. & in can. quomodo, 81. distinct.

i Colum. 2. de re rust.

k Vitruuius, 4. architec. cap. 4.

l Galen. de tuen. bona valetud. & in 1. lib. epidimion Hippocrat. & lib. 9. & 10. Methodi Aphorismor. Hippoc. 3 & 1. prædictio.

m Hippocra. lib. 1. de aere & aquis, & de natura huma.

n Clement. quia contingit, de religios. domi.

o c. per literas, c. 2. de præben. ap. Clementem.

p c. 2. de eccles. ædificio. lib. 3. Decretalium. 48.

q Leu. 13. vbi vide quomodo iudiciū sit lepræ & leprosi.

r c. 1. de coniug. lepros.

s Leui. c. 13.

t c. 3. de cleri. ægrota.

v 2. Paralip. c. 26.

x Auicenna, 3. parte quarti tracta. 3. c. 1. Philonium, lib. 7. c. 21.

Isagogicis[a], lepram diffinit cutis mutationem in habitum qui præter naturam fit, cum asperitate & pruritibus, doloribusque, nonnunquam & 20 squamis decidentibus, quæ plures corporis partes depascuntur. Leprosi in leprosariis locorum, in quibus nati sunt, debent concludi, & nutriri, & alienigenæ ad leprosarias suæ patriæ relegandi, vt aliàs placito senatus Parisiensis 21 decretum est[b]. Iubet constitutio regia Francisci primi[c], ex iure deprompta[d], inspici & lustrari leprosarias per iudices ordinarios locorum, in quibus sitæ sunt, inquisitionis causâ qui & quales earum sint reditus, qui eos administrent, & vt illis dispensandis ciues vel incolas probos & spectatæ fidei & qui soluendo sint, præponant, caueántque, ne quid leprosi 22 indignum & alienum à pietate patiantur: néue ipsi contra salutem publicam amoliantur, quemadmodum tempore Philippi Longi regis Galliarum, detectum est in prouincia Narbonensi, & alibi in Gallia, eos Iudæorum hortatu quod ab illis venenum acceperant, aquis fontium & puteorum iniecisse, coniurasseque in necem Christianorum: attamen seuerè vindicatum[e]. Quod & in Germania accidisse anno 1321. testatur Munsterus.

23 Præter leprosarias sunt in ciuitatibus nosocomia aliorum morborum, in quibus recipiuntur ægroti inopes: sæpè etiam plures & filios & seruos proximos, obliti pietatis & misericordiæ, exponunt, ob famen morti ni subueniatur[f]. Qui ideo ad xenonem, vt scribit Iustinianus, mittuntur, & 24 publica misericordia & eleemosinis iuuandi. Claudius tamen Cæsar, cùm quidam ægra & affecta mancipia in insula Æsculapij tædio medendi[g] exponerent, omnes qui exponerentur liberos esse sancit, nec redire in ditionem domini si conualuissent: quod si quis necare mallet quem, quàm exponere, cædis crimine teneri authore Suetonio[h]. Ex quo & colligere per illa verba possumus, etiam inter Romanos adhuc paganos in insula Tyberina templum fuisse Aesculapij, in quod delati expositi moribundi curarentur. Vt & apud Aristophanem mentio habetur de ægrotis existentibus in æde Aesculapij, vt salutem consequerentur[i].

25 Sunt alicubi nosocomia epidimeticorum & pestis, propriis de reditibus sumptus in eius morbi curationem subministrantia. Item alia insanorum & stultorum, vt in Hispania. Bizantij ante templum martyris Sancti Pantaleonis erat locus, qui ἀγυγιῶνων dicebatur, mendicorum habitaculum, quos morbus immedicabilis corrupisset, quem renouauit Iustinianus authore Procopio[k]. Stultorum certè & insanorum, si à proximis detineri non possint, publica debet esse custodia, & interdum carcer[l]. Vnde refert Sextus Pompeius in libris de verborum significatione, ex Santra Dalium insanum & stultum dictum Oscorum lingua, quem Græci δάλαιον, dicunt, propter cuius fatuitatem quis misereri 26 debeat. Fuerunt alicubi loca alendis pauperibus senibus tantùm destinata: locus itaque is dictis γεροντοκομεῖον[m]. Et hunc etiam inter nosocomia, annumero, quando quidem senex debilis & infirmus dicitur ætate, suis 27 negotiis prorsus corpore, & sæpè dilirante animo inutilis[n]. Et senectus ipsa per se morbus est, vt ait Terentius[o].

Et ipsa senectus, secundum Ausonium[p],
Expectata diu, votisque optata malignis,
Obijcit innumeris corpus miserabile morbis.

Multaque senem circumueniunt in commoda[q], quorum aliqua notat Archidiaconus[r]: vnde laboribus idonea non est[s]. Ideo nec senectuti imputatur inertia[t], nec alia plurima in quibus excusantur senes, & defertur senectuti. Aeschines[v] miseros dixit, quibus adesset paupertas & senectus

[a] Galenus, in Isagogicis lib. de distinitionibus medicis.
[b] Arrest sur le faict des mandians.
[c] cõstit. Francisci. t. Sur la reformation des maladeries.
[d] Clem. quia contingit, de religios. domi.
[e] Gaguinus, lib. 7 in Philippo Longo.
[f] t. r. de infanti & languid. expositis. lib. 5. Decretal. titul. 11.
[g] l. vni. § sed scimus, de Latina libertat. toll. C.
[h] Suetonius, in Claudio, c. 25.
[i] Aristopha. in Pluto.
[k] Procopius, libr. 1. de ædific. Iustiniani.
[l] l. congruit, & l. diuus, de offi. præs. P.
[m] dicta l. sancimus, 2. & l. illud, de sacrosanct. eccles.
[n] can. desolatis, 87. distin. 3. l. ciuitatibus, de lega. 1.
[o] Terent. in Phorm.
[p] Auson. in Eclog.
[q] Horatius, de arte Poëtica.
[r] Archidiacon. in can. situ, 86. distinctio.
[s] c. magnæ, cap. 7. de voto lib. 3. Decretal. titu. 44.
[t] 1. § si vero aliqui, de quæstore in authent. collia. 6.
[t] l. 2. de remi. mo. in P. l. 2. qui mo. et se excusant libr. 10. C. l. semper, de muneri. & honor. in P.
[v] Aeschines, orat. cõtra Timarchum.

senectus, quòd maxima mala inter homines existant, ideo & misericordia digni, ne incidamus in impietatem & inhumanitatem Sardoum & Ceorum, qui lege sanxerant fustibus cædendos & occidendos senes à filiis: absurdum arbitrati, si delirus senex vlterius vitam ageret [a]. Refert Vitruuius [b], Cræsi domū lateritiam à Sardianis ciuibus ad requiescendū ætatis ocio, seniorum collegio gerusiam dedicatam. Gerocomeon hunc locum vocatum inuenio etiam in constitutionibus iuris orientalis. In constitutione Nicephori [c], ibi, πέμπτη συμφορά, τὸ τῶν ἱερῶν οἴκων παροίκους, τῶν τε ὀρφανοτροφείων, ξενώνων, γηροκομείων, ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, βασιλικῶν τὰ καπνικὰ ἀπαιτεῖσθαι. id est, *quinta calamitas. Quod ab omnibus sacris ædibus paræcijs, orphanotrophijs, xenonibus, gerocomiis, ecclesiis, monasterijs regijs fumaria tributa exegit.* Hæc tamen gerusia γηροκομεῖα, alia est γερουσία Lacedæmonum, apud quos eo summo ordine, virtutis premio adlegebantur, in gerusiæ senatum in administranda republica perpetuò senes peritia & probitate præstantiores [d]. Accedunt istis eleemosinarij, quorū prouentus eleemosinariæ dicuntur, eó quòd relicti & deputati sint eleemosinis faciendis [e]. Sacerdotia quidem omnia quodammodo speciem eleemosinariæ habent, verùm non tam pauperum, quantum clericorum cultui diuino inseruientium gratia constituta sunt [f], vna ex quatuor redituum portionibus pauperibus destinata [g]. At nihilominus gloria episcopi & sacerdotum est, pauperibus subuenire de omnibus [h]. Et vt ait Constantinus [i], si quid vel parsimonia, vel prouisione, vel mercatura, honestari tamen conscia coniecerint, id in vsum pauperum atque egentium ministrari oportet: aut id quod ex illorum ergasteriis aut tabernis conquiri potuerit & colligi, collectum id religionis existimet lucrum.

Proximus pietatis locus est superioribus & officij in pauperes ξενοδόχειον, xenodochium, hospitale cuiusmodi debent esse omnes Christianorum domus, & potissimùm ecclesiasticarum personarum [k]: omnes namque peregrinos & pauperes suscipere ex Dei mandato tenemur. ξενοδόχειον enim authore Suida est, τὸ τοὺς ξένους ὑποδεχόμενον, quod suscipit hospites. Sunt loca etiam eius rei causa publicè, fundata hospitalia reditibus in peregrinos & in iter agentes pauperes distribuendis, tale opiparum, & reditibus abundans hospitale in Aluernia, in montibus Albraci: per ciuitates quoque propria peregrinorum hospitalia dicta vt plerumque D. Iacobi, quòd proficiscentibus ad votum Compostellanum D. Iacobi inseruiant. Tradunt Leo, & Anthemius Cæsares, Zoticum quendam primum huiusmodi nutriendi publicè peregrinos modum constituisse, & locum exædificasse, ad cuius hospitij pij, vel hospitalis similitudinem cætera hospitalia redacta tunc fuerunt [l]. Hospitalium quædam sunt priuata, quædam publica. Eratq; etiam ius hospitij inter gentiles, publicum & priuatum gratis exhibitum, amicitiæ ineundæ & conseruandæ causa. Nam & hospitium publicum gratuitò à ciuitate vel republica præbebatur interdum extraneis, & aliarum ciuitatum vel oppidorum incolis, vt de republica benemeritis. eratque pro sanctioris amicitiæ pignore ius hospitij & tessera hospitalis, vt notat Budæus [m] ex Liuió [n], & Cicerone [o]. Meminit & de eo iure Pomponius Iurisconsul [p]. Scribit & Herodotus Milesiorum & Sybaritarum ciuitates maximè hospitio fuisse coniunctas [q]. Fuerunt & inter priuatos & familias, iura hospitij mutua, atque in signum amicitiæ antiquæ eius rei conseruabant tesseras, signa videlicet, quibus etiam post multum temporis se internoscebant, & beneficiis [r] posteà filios afficiebant. Inter christianos tessera hospitij, & qua nos veros profitemur Dei seruos, & ipse nostrū se exhibet amicum, sunt ipsi pauperes, cum quibus Deum ipsum, & Dominum IESVM-CHRISTVM hospitem suscipimus, & qua ab eo agnita tessera speramus, eum ipsum nos in suam æternam

29 30 31 32 33 34 35 36

a Aelia. libr. 4. Variæ histor. c. 1. & tit. 9. cap. 36.
b Vitruuius, libr. 2. cap. 8.
c Lib. 3. iuris Orientalis titulo περὶ τῶν ... i. de militia inopum.
d Cicero, in Catone. Demosthenes πρὸς Λεπτίνην & de Spartanorum repub. Aristotel. 2. politicor.
e Clemen. 2. de praeben. in Clemen. & Clem. quia contingit. de religios. domi.
f can. nemo, de consecra. distinct. 1.
g ca. quatuor, can. de reditibus, can. quatuor, 12. q. 2. cum simil.
h ca. gloria, can. sancimus, 12. q. 2.
i in l. 2. de episcop. & cler. C.
k can. 1. 42. distinct.
l in l. omnia, l. 35. de episcop. cler. C.
m Budæus, in annot. posteriori. ad in l. postliminij, de captiuis P.
n Liuius, in 5. & 7. de bello Macedo.
o Cicero, actio. vltima in Verrem.
p in dicta l. postliminij, de captiuis, in P.
q Herodo. in 6.
r vide Gellium, libr. 5. ca. 13.

æternam mansionem recepturos [a]. Et hoc modo hospitalitatem commendarunt post Dominum Apostoli, vt monet D. Petrus, *hospitales simus inuicem, sine murmuratione* [b]. Item D. Paulus & verbis, & exemplis impellit [c]: *Hospitalitatis*, inquit, *nolite obliuisci, per hanc enim placuerunt Deo, angelis hospitio suscepti*. Et D. Iohannes quendam [d] nomine Diotrepem detestatur, quòd non susciperet fratres peregrinos, & eos qui susciperent prohiberet. Fiebant & olim

37 frequentia conuiuia pauperibus, quæ *ἀγάπαι*, dicebantur [e], quòd Deus iussisset vocari ad conuiuia pauperes [f]. Erant & agapæ, conuiuia quæ inter Christianos fiebant olim mutuæ charitatis fouendæ causa, & sæpè cum dominica cœna coniuncta [g]. Quæ posteà ne fierent in dominicis locis seu vestibulis ecclesiarum, atque in illis accubitus sternere vel edere prohibitum est concilio Constantinopolitano, 6. cano. 74 [h]. Lex erat Leucanorum,

38 Christianismo proxima, *si sub occasum solis veniret peregrinus, volueritque sub tectum alicuius diuertere, & is hominem non susceperit, mulctetur, & pœnas luat in-*

39 *hospitalitatis* [i]. Hospitalium rursum publicorum, quædam in titulum beneficij conceduntur hospitalariis, quædam tantùm administrationis ratione [k]. Beneficium dicitur ex institutionis vel fundationis vt plerunque constitutione, ecclesia ædificata inibi, quando est videlicet in ea pinnaculum seu campanile cum campana publicè pulsata ad conuocandos homines diuini officij causa [l]: aut si in hospitali sit altare fixum & consecratum [m]. Videtur namque pars aliqua hospitalis redituum assignata præposito officij diuini ratione, & in gratiam onerum & laborum subeundorum. Quò fit, vt tunc beneficij appellatione veniat & comprehendatur hospitale [n]. Alioquin his non concurrentibus, hospitale potius pius locus, quàm beneficium dice-

40 tur [o]. Si modò constructus sit authoritate episcopi loci [p], sine cuius licentia nemo pium locum excitare, vel oratorium ædificare potest [q], in quo publicè perficiatur diuinum officium & sacra liturgia: priuatum enim cuique habere licet [r]. Est & aliquando hospitale annexum ecclesiæ: vel contrà, ecclesia hospitali: & tunc proculdubio beneficij gaudet priuilegio [s], & onere. Porrò quæ hospitalium publicorum priuilegia sint, & quando illa similia sunt ecclesiasticis, explicat Felinus [t]. Exigit tamen Iohan. de Selua [v] antequam beneficium dici possit hospitale, quamuis sit religiosorum, vt

41 sit spiritualisatum, & conferatur ad præsentationem laici. Cura hospitalium, vt secundum constitutam illis legem regatur, iure ad episcopi solicitudinem, non magistratuum laicorum pertinet [x]. Si tamen episcopi vel eorum vicarij negligentius in ea cura se gerant, quàm par sit, receptum est & de his magistratus ordinarios cognoscere [y], atque constitutione regia Francisci Primi, mandata est iurisdictio iudicibus regiis ordinariis locorum vel pro-

42 ximioribus hospitalium, vt inquirant & statuant de administratione eorum [z]. Quin & hodiè curiæ supremæ senatus Galliæ primo iudicio vt ordinarij de causis hospitalium & pauperum cognoscunt, &, vt pragmatici dicũt, *en premiere instance*, ob personarum priuilegium: exemplo principis, cuius authoritatem superiorem senatus refert vt pars corporis eius [a], qui & ex libello, summatiè & de plano de pauperibus & aliis miserabilibus personis

43 cognoscit [b]. Si administratio hospitalis non sit beneficium, ex laicorum vt plerumque decreto, ex lege fundationes & authoritate magistratuum eum consilio episcopi, illa conceditur: si autem sit beneficium patronatum, ad præsentationem patronorum, fit per episcopum præfecti institutio. Extat & constitutio Caroli Magni de regalibus in hæc verba: *De monasterijs & Xenodochijs, quæ per diuersos comites esse videntur, vt regalia sint, & quicunque ea habere voluerint, ea per beneficium regis habeant* [c]. In cõcilio Tridentino De hospitalibus lex hæc posita: *Omnes ecclesiastici ordinis hospitalitatis officium pro beneficiorum prouentu & fundationis præcepto administrent. Administratio autem hospitalium, vni & eidem personæ vltra triennium deinceps non cõmittatur, nisi aliter in fundatione cautum reperiatur* [d].

[a] Matthæi c. 25. can. 1. & 2. 42. distinct.
[b] 1. D. Petri, 4.
[c] D. Paul. ad Hebræos, c. 13. can. offerebat, 11. q. 7.
[d] Diuus Ioannes, epist. 3. c. 1. ca. si quis despicit, 42. distin.
[e] dicto can. si quis despicit ex concilio Gangrensi.
[f] D. Lucæ, c. 14.
[g] vide Tertullia. libro aduersus gentes.
[h] vide & Diuũ Chrysostom. in Panegyrica oratio. super c. 3. Esayæ.
[i] Aelian. lib. 4. de varia historia, c. 1.
[k] Felinus, in cap. de quarta, numero 13. de præscriptio. probat. & clem. quia contingit de religio. domi. Gomes, ad regulam Cancellar. de triennal. possessio q. 1.
[l] Panor. in c. patentibus, de priuileg.
[m] Felinus, in dicto c. de quarta vt & in c. tuarum, de priuileg.
[n] glos. in c. 2. de decimis ap. Clemẽtem.
[o] glos. in c. dispendiosam, in verbo, beneficijs, de iudic. in Clementinis.
[p] can. ad hæc, de relig. domib. libr. 3. Decreta. tito. 36. ca. quidam, 18 q. 2.
[q] videnda hac de re glossa antiqua, in titu. de tabula pendẽte in choro, in pragma. sanct. probat & ca. nemo, de consecra. distin. 1.
[r] can. vnicuique, de consecra. dist. 1.
[s] Felinus, in cap. de quarta, numero 4. de præscriptio.
[t] Felinus, in dic. c. de quarta numero 3. & sequent.
[v] Ioã. de Selua tract. de benefic. part. 1. q. 17.
[x] Petrus de Anchara. concilio 141. incipiente oportet primo inquirere, circa finem, c. de Xenodochijs, de religio. Domi.
[y] Clement. quia contingit de religio. domi.
[z] Perdonan. du Roy Francois, sur la reformation des hospitaulx.
[a] l. quisquis, l. 5. ad legem Iul. Maiesta. C. l. humanum esse, de legib. C.
[b] l. 1. quando Imperator inter pupill. & viduas, lib. 3. C. titu. 14.
[c] in capitularib⁹ Caroli Mag. capitulari, præcepit, seu de quibusdã causis, c. 6.
[d] In cõcil. Triden. in 8. sessio & in Decretis reformatio. generalis can. 8.

De Capellanis, capellis, & oratoriis. Cap. 29.

1 *Capella, capellania, & capellanus vnde dicuntur.*
2 *Capella, & capellania differentia.*
3 *Ecclesia adiutrix quando parochiæ addatur.*
4 *Sacellum vnde dictum.*
5 *Capella secularisata & prophana.*
6 *Capellania duplex, & cum plebe, & sine plebe.*
7 *Aedes sacra tantum authoritate Dei consecrantur, & eriguntur quare. Sacrum locum priuatus quare non faciat sua authoritate.eod.*
8 *Dedicare quid, & à quibus ædes sacræ & votorum fiebant, & fit.*
9 *Pontificatum gerebant Imperatores Romani paganorum quare.*
10 *Pontifices soli nunc templa dedicant.*
11 *Capellania secularis qua.*
12 *Capellani dicti sacerdotes.*
13 *Capellanorum papæ qualitas, & varij ordines.*
14 *Auditores sacri palatij qui summ. pontif.*
15 *Auditores Rotæ qui, & quot.*
16 *Capellani titulo tenus.*

CAPELLANVS à capellania, & capella cui præficitur, nominatur [a]: item ab officio sine beneficio, & capellania. Capella aliquibus [b], dicta quasi capiens λαὸς, seu populos: vel capiens laudem; vel secundum Præpositum [c], à cappa diui Martini: aut à caprinis pellibus, quibus olim altaria tegebátur, secundum Archidiaconum [d]. Arbitrarer & à simplici recto, quo oratorium campestre operitur, lateribus, vndequaque patentibus, & patulis. Tectum enim Gallis simpliciter dicitur *chapelle*, à capite: vnde & formata alia nomina, *chapeau*, *chape*, *&c.* Aut capella locus, qui minoris spatij sit, quàm ecclesia: quòd tot homines non capiat, vt ecclesia. Ita altare capella est [e], & præbenda cum onere quotidiè celebrandi sacram liturgiã [f]: oratoriũ [g], quòd in eo loco orationes, nõ aliæ res profanæ peragi debeant [h]. Capella à capellania, secundum Rebuffum [i], differt: quòd capella dici possit quælibet ecclesia parochialis per se consistens, vt explicat etiam Clemens quintus ex concilio Viennensi [k], si modò collegiata non fuerit, ex sententia Panormitani [l]. At Capellania dici soleat illa, quæ non est per se, sed est iuxta aliam ecclesiam fundata & constructa. Sic putat Rebuffus capellaniam proprios habere fines & secretos ab alia ecclesia: capellaniam autem esse ecclesiam intra fines alterius ædificatam, veluti auxiliarem, appendicem, sacellum, ædiculam, oratorium. Quemadmodum aliquando latius quàm par sit patentibus finibus ecclesiæ parochialis, minor intra fines extruitur ecclesia, forsan vel quòd hieme intercipitur parochis iter, ne possint ad matricem ecclesiam venire, vel niuibus, vel aquarum copia. Quare à sacerdote matricis ecclesiæ, in adiutrice illa addita præficitur diuini officij causa quidam presbyter cum clerico [m], qui sacerdoti parocho sit subditus [n]. Capella, sacellum dici quoque Latinè loquentibus potest: quòd sacellum sit paruus locus cum ara consecratus, composito nomine, authore Trebatio

a c.3. de capellis monach. lib. 3. Decretal. titu. 37.
b Archidiaco. in can. concedimus, de consecr. dist. 1. Rebuff in tracta. de paci. poss. nume. 39.
c Præpositus, in can. presbyter. 23. dist.
d Archidia. in can. plures, 16. q. 1. glo. in dic. can. concedimus.
e ca. quæsitum, & ca pen. 1. q. 3. Ioan. Andreas, in c. 1. de suc cess. ab intesta.
f cap. significatum, c. 11. de preben.
g c. authoritate, de penult. in Sex.
h can penult. & fi. 42. dist. vel.
i Rebuff in § vita ac morum honestas, titul de forma manda. apostolic. in concordat.
k Clementi 1. de excessib prælator.
l Panormita. in c. nobis, per illum textum, de iure patrona.
m cap. ad audientiam, de eccles. ædifican.
n glos. 8. in c. eam te, de æta. & qualita.

-Trebatio, & sacro & cella, quasi sacra cella, quanquam Gellius ex sacro
5 sacellum diminutum dicat [a]. Capellæ quædam dicuntur spiritualisatæ, seu ecclesiasticæ: quædam profanæ, seu seculares. Spiritualisatam seu ecclesiasticam eam dicimus, quæ authoritate episcopi est ordinata & fundata, quo casu habet formam beneficij ecclesiastici [b], & proinde non possit donari vel concedi, à patronis seu fundatoribus, inconsulto episcopo, videlicet sine in-
6 stitutione episcopi diœcesani [c]. Capellania hæc duplex, & cum plebe subdita [d], & sine populo, cum onere tamen officij diuini sibi adiuncti existens, atque in postrema hac specie, si non habeat in fundatione dictam legem assiduitatis, quàm vocant residentiam, potest præfectus per alium munus impositum implere [e]. Iure ethnicorum erant huiusmodi quoque gentilitia sacerdotia, quæ patronata nobis, per familias aliquas prouentibus & reditibus donata & exornata [f]. Ab episcopo inter Christianos tantùm, sacræ
7 ædes & ædiculæ dedicantur & consecrantur, non authoritate propria cuiusque [g], ne prætextu religionis superstitio vel error irrepat in mentes hominum, vno quoque fanum & locum & modum colendi sibi arrogante. Quemadmodum de Micha legimus [h]; néue sacra inhonestè & illegitimè & cum abusu à singulis tractentur, aut sine reuerentia. Quod ne fiat dedi-
8 catio cauet publica. Nihil enim aliud est dedicare, quàm vtcodi initium legitimum facere, secundum D. Chrysostomum [i], adhibitis publicis orationibus & supplicationibus. Exemplumque eius rei in lege diuina prostat in sanctificatione arcæ & tabernaculi Dei [k], & templi [l]. Iusserat enim Deus, ne sacrificaretur in omni loco, sed in loco quem dominus elegisset in vna tribuum [m]. Lex erat etiam idololatrarum & 12. tab. *nemo Deos separatim habeat nouos, aut alienigenas, quòd id confusionem pareret* [n]. Liuius ideò narrat [o], sæpè ætate auorum negotium magistratibus datum, vt sacra externa fieri vetarét. Et Iosephus scribit [p], Persas olim religioni peregrinæ irrogasse capitis pœnas. Apud Romanos etiam in politia religionis seu idololatriæ, ante constitutum imperium, non nisi per duumuiros vel ædiles sacros licebat dedicare. Ita apud Liuium legimus [q], ædem Martis Gallico bello votam, dedicatam fuisse à T. Quintio duumuiro sacris faciundis. Et rursum [r], duumuiros creatos, M. & C. Attilios, qui ædem Concordiæ, quam Lælius Manlius prætor vouerat, dedicarent. Iterum, Fabrum duumuirum esse iussum à senatu, vt dedicarent ædem Veneris Ericiniæ quam Q. Fab. Dictator vouisset. Munus & id fuit summorum illorum pontificum, item consulum, & subinde imperatorum. Sed pontifices verba præibant. Ex consensu, ait Liuius [t], populi, Cornelium Barbatum Pont. Max. in dedicatione templi concordiæ, verba præire, cùm more maiorum negaret, nisi imperatorem aut consulem posse templum dedicare [u]. Meminit Flauius Vopiscus, Aurelianum ita man-
9 dasse, *ego ad senatum scribam, qui mittat pontificem, qui dedicet templum* [x]. Fiebat ergo dedicatio templi per imperatorem aut eius iussu [y], maximè si de loco publico in sacrum conuertendo agebatur, vel de priuato dedicando. Atque ideò Romani imperatores, suorum idolorum gerebant summum pontificatum, & inaugurabantur omnibus sacerdotiis, nec alia ratione, quàm vt haberent omnes religiones & sacrificia in sua potestate & manu [y]. Quod
10 & in regno Aegyptiorum aliquando obtinuit [z]. Postquam autem Cæsares Christianam coluere religionem, ex Iustiniani etiam sanctione cautum, nisi authoritate pontificis diœceseos loci sacri fieri dedicationem [a]. Quod firmauit Vrbanus tertius & alij pontifices summi [b]. Vt eius prouidentia cultui diuino in futurum & clericis consulatur [c]. Hicque curabit eo modo fieri quod admonet Epictetus [d], libare & sacrificare secundum patrios mores vnumquemque, purè, absque lasciuia, absque negligentia, non parcè, non supra facultatem. Et proinde iubet ius episcopis, vt altaria sub memoria martyrum publicè falsò ædificata deijciant [e]. Quod hodiè nec priuatus, nec

a Gellius, lib. 6. cap. 12.
b can. quæsitum, 1. q. 1.
c c. cùm laicus, & c. nobis, de iure patrona c ex frequētibus, de Institut. o.
d in c. 1. de capel. monachor.
e Nicola. Boërius, cō sil. 91. numer. 4. & 6
f Meminit Cicero, pro domo, & de arusp. respons.
g can nemo de consecra. distin. 1.
h Iudicum cap. 17.
i D. Chrisostom. in epistol. ad Hebræos.
k Exod. c. 40.
l 3 Reg. 8. & 1. Esdræ, 6. & 2. Macha. 4.
m Deutero. 12.
n Cicero, 2. de leg.
o Liuius, lib. 39.
p Iosep. cōtra Apiō.
q Liuius, libr. 6. deca. 1
r Liuius, libr. 3. decadis 1.
s Liuius. dicto lib. 3. deca. 3.
t Liuius, libr. 9. Deca 1.
u Flauius Vopisc. in historia & epistola Aurelia.
x l. sacro loco, l. 3. de rer. diu. l. 9. l. 6. & in possession. legator. lib. 36. l. ult 4.
y Dion Cassius, libr. 53. Historiæ.
z Pia. lib. ciuili vel de regno. Aristotel. 3. Politicor. c. 10.
a §. sacræ res, de rerū diuisio. ap. Iustinia.
b c. ad hæc, & c. 2. de religio. domi. c. 2. de consecra. eccle. can. nullus, ca. altaria, in 2 de consecra distin. 1. melius in c. authoritate, 4. de priui. in Sexto. § 1. vt nullus fabricet, orat. domus præter vol. episcop. in authent. co. 3. titul 16 constitu. nouel. 67.
c dicto ca. nemo, de consecrat. distin. 1.
d Arrian in enchiridio Epicteti.
e can. placuit, de consecra. distin. 1.

nec publica populi authoritas absque episcopo, possit locum sacrum facere, sicuti olim [a]. Capellania itaque secularis erit, quæ per laicos, in suis fundis & domibus fundatur, & destinatur alicui sacerdoti: vt inibi alicui cultui diuino inseruiat, eiúsque nomine stipendia aliqua percipiat, idque sine authoritate diœcesani episcopi. Quare fundatio hæc, profana tantùm est: aut legatum pium tantum, vt ait Ioannes Faber [b]. Quare in consulto episcopo, nutu patroni vel hæredis concedi poterit presbytero, cui libebit: vt notat Guido Papæus [c]. Neque episcopus, qui visitando & circuendo diœcesim ab ecclesiis quippiam exigit visitationis iure, poterit ex huiusmodi priuato oratorio quicquam capere aut petere [d]: quia nec huiusmodi capella seculari liceat habere insignia ecclesiæ, campanam, aut pignaculum, seu campanile ex prohibitione Celestini [e]. Sed hîc de his capellis plura dicere supersedebo: videto de illis Matthæum Pacum, tracta. de mandatis apostolicis, quinta parte, numero 32. & sequentibus. Quæ refer ad capellanos dictos ratione beneficij vel sacelli: vnde nascitur ius patronatus ecclesiasticum, de quo alibi diximus. Alij porrò capellani sine sacerdotio & 12 capella aliqua, vel absque reditu ex capella, sunt. In Gallia alicubi, capellani dicuntur, & sacerdotes omnes, sine sacerdotio, vt apud nos Tectosages. Sunt & capellani papæ diuersi generis, & priuilegij [f]: alij namque sunt 13 commensales, alij honoris huius titulo tantùm donati, alij cum stipendiis, alij sine illis. Commensales in curia Romana tenentur residere, alij nequaquam [g]. Capellani verè papæ erant iurisperiti, qui in officiis diuinis summ. pontif. seruiebant in sua capella, in qua & summ. pontif. sæpè audiebat causas & controuersias, per principes & reges seculi & orbis Christiani, etiam extra negotia fidei delatas ad illum, quæue consistoriales non erant. A quo munere paulatim summ. pontif. sese auocantes, cœperunt primùm harum controuersiarum audientiam suis capellanis concedere, ex quorum relatione posteà iudicabant. Et ideo qui prius capellani papæ dicebantur, 14 nunc auditores sacri palatij dicti. Quibus etiã deinceps summ. pontifices, causarum quoque decisionem suo rescripto cõcessere. Atque ex more vsurpatum subinde, vt ferè in omnibus decisio speciali rescripto istis demandetur [h]. Hodiè ordinem hunc constituunt duodecim ex restrictione Sixti. 4. 15 ante quem plures. Dicti & illi nunc auditores Rotæ, cuius Rotæ & auditorij decreta. pro senatusconsultis habentur: vt ex decisionibus eorum excussis apparet. plura autem de auditorio Rotæ videto apud Ludouicum Gomesium [i]. Capellani, qui honoris causa huiusmodi ornantur titulo, verè non 16 sunt capellani papæ secundum Boërium [k]. Sic enim princeps aliquibus honorem solum communicat, non autem vtilitatem [l].

a Martian. in l. in tantum, l. 6 § fin. & Vlpian. in l. sacra loca, l. 9. de rerum diuisio. l. 3. §. si quis in sepulchra, de sepulc. violato. P.
b Ioan. Faber, in §. nullius, de rerum diuis.
c Guido Pap. quæst. 187.
d c. fin. de censib. ap. Grego.
e c. petentibus, c. 16. de priuileg. libr. 5. Decreta. titu. 33.
f Ioannes Gallus, in quæstio. decisis per Aresta parlamenti, q. 31. vbi & de com̃ beneficijs, quæ in curia Romana vacare dicuntur.
g c. vnic. de verborũ significa. in Sex.
h Octouianus Vestrius, lib. 2. introductionis in actiones aulæ Romanæ, cap. 37.
i Gomes. in procemio regularum cãcellariæ.
k Boërius, quæst. 17. numero, 9.
l §. renouamus, titu. vt ordinario præfect. &c. in authen. colla. 5. titu. 9. & ibi gloss. in verbo videantur.

De Præstimonio, obitu, & obituariis.
Cap. 30.

1 *Præstimonium interdum beneficium, aliquando minimè.*
2 *Obitus, & obituarij quid.*

ACcedit capellis præstimonium, seu præstimonia, quæ ali- 1 quando beneficij habent formam, si in titulum conferatur: interdum minimè, vt si destinetur officio temporali, vt scribit Rebuffus [m], Oldradus [n], Dominicus [o], & Ioannes Franciscus de Pauinis [p]. Meminit de præstimoniis & c. f. de concessio.

m Rebuff. tracta. de pacif. possessor. numero. 90.
n Oldrad. conci. 140. aliàs 153. incipit. in ecclesia, & concil. 81. incipien. quod processus.
o Domini. conci. 89.
p Franciscus de Pauinis in Apostillis vltimis, ad extrauagantes Ioan. 22.

fio.præb.in Sexto. Tunc autem proculdubiò beneficia non ſunt, cùm dantur, ſtipendiorum & mercedis cauſa. Et proinde in impetratione beneficiorum, in cuius diplomate exprimi debent etiam beneficia poſſeſſa per impetrantẽ modici valoris [a], non tenetur impetrans de præſtimonia in ſtipendia conceſſa, mentionem facere, quòd beneficium non ſit, vt notant Dominicus [b], 2 & Ioannes Andræas. Affines quoque capellis & beneficiis, ſunt obitus: vnde obituarij dicti ſunt. Quando per legatum, vel fundatione à viuente facta, bona quædam deſtinantur orationibus faciendis pro aliquo qui iam obiit, vel moriturus eſt. De quo conſulendus Philippus Decius [c]. Refert Vuolphangus Lazius apud idololatras florente Romanorum repub. ſacrificulis certos annuos reditus relictos, vel ad lucernas, vel ad candelebra ad memoriam obeuntium repetendam [d]. Probant illorum iuriſconſulti legatum ea conditione relictum, vt lucerna perpetuò circa ſepulchrum accendatur [e]. Et conqueritur Symmachus apud Valentinianum, Theodoſium, & Archadium CCC. pro ſuorum Deorum cultu, contra Chriſtianos, agros virginibus veſtalibus & miniſtris ſuorum ſacrorum, deficientium voluntate relictos, à fiſco tunc retineri [f].

a c. cùm adeo, 17. & c. ad aures, 8. & c. ad audientiam, 31. c. poſtulaſti, 27. de reſcrip. apud Gregor.

b in c. ſi motum proprio, in verſ. benefic. & ibi Dominicus, col. 2. verſ. ſed quid habente, de preben. in Sex.

c Philip. Decius cõſ. 148.

d Vuolpgan. Lazius, lib. 8. Commentar. reip. Roman. c. 12.

e l. Mæuia, 44. de manumiſſ. teſta. P.

f Symma. ad Valentinia. Theodo. & Archad.

De operario, ſeu ædituo ſacro. Cap. 31.

1 *Operarÿ, ſeu* Ouuriers, *eccleſiarum qui.*
2 *Quæſtores ſacræ pecuniæ.*
Aeditus templorum qui, & eorum munus. eod.
3 *Aediles curam refectionis templorum habuerunt.*
3.4.5. *Templorum refectio ad quem pertineat, eod. 3.*
4 *Refectio loci ſeruientis, onus eſt eius, cui debetur ſeruitus.*
5 *Operariæ beneficium non eſt.*

1 VULGUS operarios vocat eos, quibus cura operum & fabricæ eccleſiaſticæ commiſſa eſt: *ouuriers & marguilliers.* Quos 2 Plato [g] vocat quæſtores & aſſeruatores ſacræ pecuniæ, eóſq; arbitratur neceſſarios in ſingulis templis, qui lucorum agrorúmque ipſis dedicatorum, & fructuum conductionúmque & locationum domini eſſent. Ariſtoteles autem eos videtur nominare æedituos, & ſacrarum pecuniarum cuſtodes. *Alia ſpecies*, inquit [h], *curationis eſt circa rem diuinam, ſeu ſacerdotis, & æditui circa templa, vt conſeruentur quæ ſunt, & erigantur ruinoſa ædificia, & cætera omnia quæ pertinent ad diuinum cultum: euenit autem alicubi vt in paruis ciuitatibus curam hanc eſſe vnam; alibi verò plures ſeparatas à ſacerdotio, & eſſe ſacrificulos æedituos, & cuſtodes ſacrarum pecu-* 3 *niarum.* Varro apud Romanos hanc fuiſſe curam ædilium teſtatur [i]. Et inde ædiles dictos, quòd ædes ſacras, & priuatas procurarent. Fuit & cura præſidum prouinciarum prima, vbi in prouincias ſuas perueniſſent, ædes ſacras, & opera publica circuire, inſpiciendi gratia an ſarta tectáque eſſent, & refectione aliqua indigerent [k]. Erat permiſſum olim in lege antiqua ſacerdotibus, ex gazophilacio templi pecuniam capere quæ offerebatur pro peccatis: ea tamen lege, vt templum reficerent. Quamobrem legimus regem Iſraëlis Iohan, cùm ſacerdotes non inſtaurarent ſarta tecta templi, vocaſſe

g Plato, 6. de Legib.

h Ariſtotel. 6. Politicor. cap. fin.

i Varro. 4. de Lingua latina.

k Vlpia. in l. ſi in aliquam, de offi. proconſul. P.

Ioiadam pontificem & sacerdotes, & dixisse: *Quare non instauratis sarta tecta templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam.* Et posteà sequitur, prohibitos sacerdotes vltra accipere pecunias à populo, & instaurare sarta tecta domus. Et pecuniam posteà in gazophilacio delatam cùm excreuisset, & inde eductam præsente scriba regis & pontifice numeratam, & datam iuxta numerum atque mensuram in manu eorum, qui præerant commentariis in domo domini[a]. Aliquando inter Christianos, pontificibus sacerdotiorum vna ex quatuor pars pro fabrica data[b], posteà præfectis sacerdotiis relicta[c]; vt anteà docuimus, dum de curionibus seu rectoribus & parochis hoc libro egimus. Aequumque visum est, sacerdotes & curiones, qui pro fructuatijs in beneficijs habentur[d], ad modicam refectionem ædium, ex quibus consequuntur fructus, teneri; vt reliquos ædium vsufructuarios[e]. Sic etiam regulariter is, qui ex re seruitutē 4 percipit, & eam sibi deberi asserit, ad refectionem rei seruientis tenetur, non is qui eam debet[f]. Quæ de modica refectione intelliguntur, non de maiori. 5 Nam si illa ad curionem pertineret, plerumque fructuum excederet perceptionem & is cogeretur fructibus aliò quàm ad cultum diuinum impensis, officium eiurare & cedere. Quocirca vt curionis onus aliqua ex parte releuetur, rectè in ecclesiis seu templis quæstores sacri ea de causa constituti, qui ex fide pecuniam quærerent ex parochorum liberalitate, & eādem fidē in opera ecclesiæ necessaria impenderent. Et alicubi huic necessitati fructus assignati sunt, regendi, & distribuendi per viros delectos, strenuos & prouidos. Proinde res instaurādis tēplis relictæ, & officium quæstorum, &c, vt 6 dictum est, operaria, inter beneficia non sunt ecclesiastica[g]. Tum etiam quia hoc munus annuum est, vel alterius spatij ad tempus & non perpetuū, & laicis etiam committitur[h]. Nec in vtilitatem quæstoris, sed ecclesiæ solius cui tenetur gestorum reddere rationem[i]. Quæ aliena sunt à natura beneficij ecclesiastici, quòd perpetuum est[k], id est, possideri potest ab instituto quandiu vixerit: id enim perpetuum significat ad vitam relatum[l]: quodue fructus habet in fauorem potissimùm clerici inseruientis distributos[m]. Inter officia tamen cum reditu aliquo monasteriorum, vel ecclesiarum, quæ regularem vitam abiecerunt, sunt operaria, & infirmaria, vt dicunt.

a 4 Regum, c. 12.
b can. quatuor, can. de reditibus 12. q. 2. cum simil.
c can. priscis, cum vnico, can. placuit, 10. q. 3.
d gloss. in c. præsenti, de offic. ordinar. in Sex. in verbo refectiori.
e l. vsufructu legato, & l. hactenus, de vsufruct. ff. & l. inter vsufructuarium, de damno infecto. ff.
f l. etsi forte §. Gallus, & l. sicut refectum, si seruit. vendicet. ff.
g Rebuff. in tract. Nominationum, q. 13. numero 18.
h Decius in c. decernimus, numero 21. de iud. c.
i Rebuff. in prax. eo loco, & gloss. in clemen. 2 de iudic.
k capit. fin. de clerico ægrotan. & capit. vnic. de cape. monach. in Sex. can. sic pfit, can. aliter, can. quamuis triste, 7. quæst. 1.
l l. pen. socio ff.
m c. 1. & fin. de pecul. cleric. can. 1 eum, de consecra. d. 1. gloss. in d. c. præsenti, de offic. ordinar. in Sex.

De Collegiatis. Cap. 32.

1 *Collegium, & collegiati quid.*
2 *Collegiorum alia licita, alia illicita; & licitorum varia species, profana, ecclesiastica, mixta.*
3 *Collegia profana artificum.*
4 *Collegium, corpus, societas, affinia, sed diuersa.*
5 *Sicarij qui Romæ.*
6 *Collegia studiorum.*
7 *Collegia sacra & scholastica.*
8 *Collegiorum studiorum loca non sunt beneficia, nec ea perpetua, nisi presbyterorum.*
Collegijs fundatores leges ponunt. eod.
9 *Collegia mixta Academia priuilegiata.*
10 *Collegia debent institui, vel approbari à principe; alioquin illicita ob metum conspirationum & monopoliorum.*
11 *Collegiatus non faciens officium collegiati, priuilegijs non gaudet collegij.*

12 *Fratria*

12 *Fratria permissa in religione non faciunt beneficium.*
13 *Falcidia non detrahitur à legatis factis confratriis.*
14 *In collegiatos tantùm recipi debent, qui eius artis sunt, quam exigit collegium.*
15 *Collegiatus admissus super definitum numerum non vtitur priuilegijs collegij.*
16 *Collegiatus in duobus collegijs quis esse non potest.*
17 *Collegium non mutatur, mutatis personis.*
Collegium in vno retinetur, non nisi in tribus constituitur, eod.
18 *Collegiatis fundatores leges dant, possunt & collegiati sibi constituere quomodo.*
19 *Collegij debita & credita non singulos priuatim respiciunt, sed vt vniuersos.*
20 *Collegio dissoluto, num possint res collegij diuidi inter collegiatos.*

1 COLLEGIVM dictum est, quasi delectus & coëlectio, teste Varrone, quædam hominum eiusdem artis, professionis, opificij, officij, & potestatis; vnde & collegæ dicti [a], & collegiati.
2 Hinc diuersæ species manarunt collegiorum, aliaque licita, & alia illicita seu improbata certis de causis, vel ratione personarum, aut officij, aut loci, vel similium [b], vel quia non sunt probata à principibus [c]. Rursum collegiorum licitorum, quædam sunt profana omnino artificum, quædam studiorum, magistratuum: mixta alia quodammodo; quædam omnino ecclesiastica. Collegia profana artificum plura,
3 in quibus delectus artificum fit, & sociantur: cuiusmodi plura instituit Romæ Numa [d], vt pistorum, nauiculariorum [e], argentariorum [f], figulorum [g].
4 Obseruandum tamen, tria esse maxima sibi affinia, sed non eiusdem naturæ in omnibus, videlicet societatem, corpus, & collegium. Inter quæ collegium corpus dici potest, & societas, sed nō omnis societas, vel omne corpus, collegium faciunt. Quia propriè collegium est, quando plures simul eo habitant animo & degunt, vt vna communione, & æquali viuant. Societas porrò tantùm & artis, & mercium, & aliorum seorsum habitantium esse potest: item & corpus [h]. Sic corporati, non collegiati dicuntur conciues,
5 & in albo incolarum conscripti [i]. Et alij ex corpore suariorum [k]: saccatiorum, videlicet eorum qui soli ex portu Romano inuecta, iusta & taxata mercede euehebant [l]. Item classicorum [m], & similium. Collegia studiorum & sodalitia plura sunt, tum humanarum artium liberalium, tum iuris prudentiæ, philosophiæ, & theologiæ &c. Magistratuum sunt & collegia, vt & decurionum [n]. Inter sacra collegia & sodalitia olim collegium augu-
6 rum, aruspicum, pontificum: nunc cœnobia, capitula, ecclesiæ dictæ collegiales. In quibus canonici, præbendati vel clerici, habent cōmunia, sigillū [o],
7 arcam [p], & tractatum [q], vel capitulum. Et isti collegiati, quia titularij
8 nomine & beneficiarij fiunt, perpetui dicuntur. In quo differunt à collegiatis collegiorum studiorum causa constitutorum, qui temporales sunt, donec studiorum certam attigerint metam, statutis & lege fundationis comprehensam: quam ei, qui collegiū dotauit, superioris authoritate licuit ex arbitrio decernere, si modò vis nō fiat iuri publico. Quod & Solonē permisisse refert Caius: lege, quam explanat Alciatus [t]. Sunt tamen in collegiis studiorum, vt plerumquue & loca presbyteralia perpetua, presbyteris, vt inibi cultum exequantur diuinum, destinata. Hæc porrò collegiorum loca literarum discendarum causa instituta, inter beneficia ecclesiastica non annumerantur, neque de illis mentionem in beneficiorum impetratione fieri opus est, nec debentur graduatis aut nominatis in vim gra-
9 dus, quamuis eorum mensibus vacauerint [t]. Ad collegia mixta ecclesiastica & non ecclesiastica, academiæ quodammodo pertinere videntur priuilegiis summi pontificis & regum institutæ & temperatæ [v].
10 Collegiorum omnium institutio aut collectio, vel à principibus secularibus,

a L. collegarū, l. 171. de verbor. significa. ff.

b L. 3. de colleg. illicit. lib. 47. ff. tit. 22.

c dicta, l. 3. de coll. illi. & l. 1. quod cuiusque vniuersit. no. lib. 3. ff. tit. 4.

d Plutarch. in Numa. Plinius, lib. 35. c. 13.

e l. 1. quod cuiusque vniuers. no. in ff.

f Nouella. 126.

g Plinius dicto lib. 35. c. 12.

h glos. in dicta l. 1. quod cuius. vniuersita.

i in l. vni. de priuil. corporatus lib. 14. C. titu. 14.

k l. 3. de suarijs lib. 11. C. titu. 16.

l l. vnic. de saccarijs vrbis Romæ, lib. 14. C. Theodos. tit. 22.

m l. vni. de classic. lib. 13. C. titu. 13.

n l. 2. de decurio. lib. 12. C. titu. 13.

o cap. significauit, de appella.

p l. 1. quod cuiusque vniuersit. nomi. ff.

q cap. testi. & loca de probat. Pellaus, in c. attendentes col. 3. de praescriptio.

r in l. fi. de colleg. illic. ff.

s Alcia. lib. 2. prætermiss. in titu. de colleg. illic. & in lib. 1. dispunctio. c. 31.

t Rebuffus, in tract. nomina. q. 15. numero 20.

v c. quæ nonnullis, & c. 1. de magist. l. 3. de stud. liberalib. vrb. Romæ lib. 11. C. titu. 18.

aut sacris, penes quos summa reipublicæ sit [a], fieri debet, vel ab aliis facta, eorum debent authoramentum seu comprobationem habere. Sic Martianus, mandatis principalibus ait [b] præceptum præsidibus prouinciarum, ne patiantur esse collegia sodalitia, neue milites in castris collegia habeant. Et Caius [c], *neque societas*, inquit, *neque collegium, neque huiusmodi corpus passim omnibus habere conceditur. Nam & legibus & senatusconsultis, & principalibus constitutionibus, ea res coërcetur, paucis exceptis*. Ita Vlpianus, ad notionem pertinere iudicum, principis, vel senatus tradit, num collectio ratione professionis, artis, vel causæ sit licita [d]: propter imminens periculum coniurationum, & proditionum, quæ solent ex congregationibus hominum, seu conuenticulis conflari. Et vt vitentur monapolia artificum & ergolaborum [e]. Ita Octauius Augustus, collegia præter antiqua & legitima dissoluit, cùm plures factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris societatem coirent, vt scribit Suetonius [f] & Liuius [g]. Franciscus quoque eius nominis primus rex Galliarum edicto statuit, secutus antiquas regum constitutiones, & supremarum curiarum senatusconsulta, ne essent fratriæ artificum seu confratriæ, & factæ opprimerentur [h]: ad monapolia vitanda religionis tamen causa coire non prohibentur homines, dum tamen hoc non fiat contra senatusconsultum, quo illicita collegia coërcentur [i]. Ita

11 sub prætextu religionis, aut sub specie soluendi voti, cœtus illicitos noc à veteranis tentari oportet [k]: vt neque prætextu collegij, in quo verè quis munus collegiati non exequatur, quis immunis ab aliis oneribus esse non

12 debet [l]. Fratriæ permissæ & probatæ in religione, beneficium non faciunt: ideò presbyteri alicuius confratriæ vel alij confratres loca non possunt

13 permutare [m], neque episcopus à confratriis potest, tanquam à beneficiis, iura episcopalia exigere [n]. Pia tantùm loca sunt: & proinde si fratriis relinquatur legata, exemplo legatorum piorum non detrahitur falcidia [o].

14 In collegiis recipiendi sunt tantùm, qui eius artificij, artis, vel professionis sunt, cuius gratia institutum collegium [p], & ad illum vsque numerum qui definitus est. Sic Plinius Iunior ad Traianum scribit. *Tu domine dispice an instituendum sit collegium fabrorum dumtaxat, hominum centum quinquaginta: ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur* [q]. Quare qui munus & officium collegiati non implet, amouendus est, eiusque in locum alius

15 sufficiendus, siue ecclesiæ aut alterius loci sit collegiatus [r]. Et qui supra & præter numerum fundationis vel priuilegij collegij admissus est, non

16 vtitur priuilegiis & iuribus collegij [s]. Placuit etiam, in duobus collegiis

17 vnum non posse esse collegiatum [t]. Mutatione personarum collegiatorum, collegium non mutatur, sed idem [v] remanet. Atque vniuersitatis ius, per vnum solum vniuersitatis retineri potest [u]: quamquam constitui non possit, nisi ad minus tres sint. Quia Neratius Priscus tres collegium facere dixit, quod magis sequendum est [y]. Sicuti nec vnus solus familiæ ap-

18 pellatione continetur: nec duo familiam facere dicuntur [x]. Cuius sit qualitatis collegium, & secundum quas leges viuere debeant adscripti, ex propriis statutis colligi potest: cùm fundatoribus licuerit in rerum traditione leges, quas voluerunt præfigere [a], in quas iurarunt qui admissi sunt. Licet & sodalibus, qui eiusdem collegij sunt, quos Græci ἑταίρους vocant pactionem inter se quam voluerint sancire, dum ne quid ex publica lege corrumpant. Sic & statuta noua facere possunt [b]. Si tamen acceptas à fundatoribus seu institutoribus collegij leges, nouis lædant, non probabuntur placita in præiudicium successorum [c]. Nisi ex causa legitima mutent antiquas leges, & consensio eorum per superioris authoritatem firmetur & rata habeatur [d]. Communis vtilitas, & causa, & finis efficit,

19 vt omnes eiusdem iuris collegij participes, non vt singuli, sed vt vnum corpus considerentur, in præterito, præsenti, & futuro temporesita si quid

[a] Iuxta c. per venerabilem, qui filij sint legit.
[b] in l. 1. de colleg. illic. P.
[c] l. 1. quod cuiusque vniuersi. non P.
[d] l. 3. de colleg. illic. P.
[e] l. vni. de monopol. D.
[f] Sueton. Tranquil. in Octauio c. 32.
[g] Liuius, lib. 39.
[h] constitution Francisci 1. anni. 1539. arti. 185. 186. & 187 vide de his Rebuff. tomo 2. commentarior. in constitutiones regias.
[i] l. 1. de colleg. illic. P. can. si quis despicit 42. distinct.
[k] Vlpia. in l. 2. de extraord. criminib. lib. 47 titu. 11.
[l] l. qui sub pretextu, l. 9. de sacrosanct. ecclef. C. lib. 1.
[m] glos. in tit. de annatis in verbo beneficiorum, de anna.
[n] Federi. consil. 25.
[o] Panor. in c. officij de testament. per auth. si quis ad declinandam, de episcop. & cler. C. c. requisisti, de testamē.
[p] l. qui sub prætextu, C. de sacrosanct. eccles.
[q] Plinius Iun. in epist.
[r] dicta l. qui sub prætextu, l. 9. C. de sacrosanc. eccles. l. 1. de collegia. lib 11. titu. 17.
[s] dicta l. 1. § qui autem supra, de pri. mil. lib. 11. C.
[t] l. 1. de colleg. illic. in P. facit c. cùm nō ignores, cap. 15. de præbend. in Sex. c. fin. de religios. domi. 4. & 5. § in posterum, qui mil. ita. non poss. lib. 12. C. l. liberius, § præscriptio, ad municip.
[v] l. sicut municipiū, § in decurionibus, quod cuius vniuersi. nomine P. l. proponebatur, de iudicijs P.
[x] dicto § in decurionibus.
[y] in l. Neratius, l. 85. de verbor. signi. Cicero, pro domo sua, vide gloss. in c. 1. de electio. ap. Gregor.
[u] l. deresstatio, 40. de verbo. signific.
[a] l. in traditionibus, de pactis.
[b] Caius, in l. 2. de colleg. illic. P.
[c] c. cùm omnes, & c. ex parte, de constitutin. ap. Grego.
[d] dict. c. ex parte, & c. cum Martinus, de caūsl. l. quod semel, 5. de Decret. ab. ordi. fa. P.

si quid vniuersitati vel collegio debetur, non singulis debitum est: & si quid debet, singuli non dicuntur debere [a]. Daturque actio aduersus vniuersitatem, & eidem contra alios, sed vniuersitatis nomine [b]. Et si nemo defendat, quod commune est capitur, & venit [c]. Si tamen collegium dissoluatur, quod commune est inter collegiatos, lege permittente, potest 20 diuidi [d]: videlicet si ex collegiatorum collatione bona collegio contigerint. Alioquin arbitror ad institutores vel eorum hæredes redire, vt liberas ab onere res, & conditione, & modo quo datæ erant resolutis. Nec puto licere collegiatis fructus earum seorsum capere à collegio, etsi non sufficere videantur ad omnes alendos [e]: sed vel contribuere in collegio, vel loco decedere debere.

a l. sicut municipium § si quid quod cuiusque vniuers. nõ. l. in tantum §. 1. de rerum diuis.
b dicta l. sicut, & l. si tibi, l. 9. quod cuiusque vn. nom.
c l. 1. § fin. & l. ciuitates, 1. eod titul.
d l. 3. de colleg. illic. in P.
e ratio in l Septitia, l. 10. in fine, de pulli. P. lib. 50. tit. 13. l. si legatum, l. 5. § fines de operib. public. P. l. 2. de iure immuni. P.

De collegijs, & conuentibus sacrorum militum: & primùm de Templarijs. Caput 33.

1 *Militum, seu equitum sacrorum origo.*
2 *Hospitale Hierosolymis Christianorum Latinorum.*
3 *Hospitale D. Magdalenæ Hierosolymis.*
Hospitale D. Ioannis Hierosolymis eod.
4 *Cruciferorum militum origo.*
5 *Templum Hierosolymis post Titi ruinam à Christianis, permissu Arabum, ædificatũ.*
6 *Templarij milites vnde, ordo, habitus, professio, crux.*
Templariorum primi authores: Hugo de Paganis, & Gaufredus de Sancto Aldemaro, eod.
Garmundus patriarcha Hierosolymi. episcopus antè Ambianensis, eod.
7 *Templariorum opes, & superbia, & in eos odium ante ruinam.*
8 *Templarij hospitalarij, fratres, & religiosi.*
9 *Templarij approbati quando in Italia.*
10 11 *Templarij quando sublati, & quare.*
Simulachrum templariorum, & Idolum, eod. Puer tostus, eod.
Cinis mortuorum in potum porrectus à templarijs, eod.
11 *D. Ludouicus rex Gall. proditus à templarijs.*
12 *Fridericus 2. proditus à templarijs.*
13 *Templarios qui dicant odio Gallorum regis sublatos.*

1 RELIGIONIS causa plures milites coierunt aliquando, quorum collegia, partim sublata, partim extantia sunt. Ex paruis autem initiis sacrorum militum institutio, ad summas opes conscendit. Nam circa annum domini 1099. cùm Gothfrido duce à Christianis Hierosolyma fuisset recepta, Hierosolymis erant Christiani, Latini nomine, qui ab Agarenis qui 2 ibi imperabant, impetrauerant, vt sibi liceret domicilia iuxta sepulchrum domini nostri Iesu Christi redemptoris habere, vbi cœnobiũ Dei genitricis cõstruxere, quod Latinorũ appellabatur, cuius abbas munere & officio fungebatur excipiendi Christianos hospites Latinos. Additũ posteà cœnobiũ D. 3 Magdalenæ, quod itẽ fœminas reciperet. Atq; crescẽte peregrinorũ numero, vt cœnobiis recipi non possent, proximè ædificata hospitalis domus, quam 4 diui Ioannis Baptistæ titulo, Deo consecrarunt. Ei quoque & vnus præfectus [f]. Et ex his prodierunt cruciferorum familiæ, vel ab eorum exemplo, alij

f Polydor. Virgil. lib. 7. de Inuentor. rerum, cap. 5.

crucee se signarunt, vt eandem operam militarem in fidei causa præstarent. Fuit & Hierosolymis templum Dominicum, vt scribit Guillelmus Tyrius, Arabum permissu post Cosdroë ruinas ædificatum à Christianis, quod suo tempore extitisse testatur[a]. Cosdroas Persarum rex autem, circa annum domini 610. Hierosolymam & magnam partem Asiæ cœpit & vastauit tempore Herachij imperatoris[b]. Subinde prodiit Arabum maxima manus duce & imperatore impietatis Mahumeticæ Homare filio Chorabi, qui iterum Palestinam, Damasum, Syriam, Aegyptum populatus est, & Hierosolymam iam vastatam suis legibus cum tributo reliquit, data potestate habendi Christianam religionem & pontificem, & ædificandi templum, quod extructum est vbi anteà aliud erat à Tito Romano dirutum, vt scribit Tyrius. Templo huic reditus assignati, præfecti, & ædirui, & additi milites qui peregrinos, qui eo venerant sacra loca ex voto visitare, ducerent & conseruarent[c]. Cæterùm cum temporis non fuit ordo templariorum institutus, sed postquam Christiani repetierunt Hierosolymam, sub Balduino rege anno domini 1118. quo quidem nobiles viri ex equestri ordine, Christi seruitio se mancipârunt, & more canonicorum regularium, in castitate & obedientia & sine proprio, velle perpetuò se viuere professi sunt: inter quos præcipui fuerunt Hugo de Paganis, & Ganfredus de sancto Aldemaro. Iis cùm nulla esset habitatio, pallatij partem, quæ iuxta prædictum templum erat, rex concessit, & annonas & beneficia temporalia & perpetua victus gratia: canonici quoque templarij plateam quandam seu aream iuxta templum & palatium ad extruendas officinas concesserunt. Prima autem eorum professio, & opus quod à patriarcha Hierosolymitano nomine Garmundo natione Franco, qui antè episcopus fuerat Ambianensis, ortus in oppido Pinqueniaco, in remissionem peccatorum fuit iniunctum vt vias & itinera maximè ad salutem peregrinorum contra latronum insidias conseruarent: nouem annis, post eorum institutionem in habitu fuerunt seculari, vestibus vsi eleemosinis elargitis. Nono anno in concilio in Francia apud Cretas habito, institura illis est regula, & habitus assignatus albus, ex mandato Honorij Pappæ & Stephani Hierosolymitani patriarchæ, cœpit augeri eorum numerus. Et tempore Eugenij pappæ cœperunt cruces panni rubei in palliis seu amiculis seu clamidibus albis assuere tam equites, quàm eorum fratres inferiores, qui dicuntur seruientes[d]. Hos Tyrius refert dictos fratres militiæ templi, & eorum ordinem per vniuersum orbem vsque adeò creuisse, & ad tantas opes beneficiis & liberalitatibus principum peruenisse, vt regias tandem opes excederent. Eaque de causa ab humilitate quam professi fuissent decidisse, & suo tempore se à patriarchæ Hierosolymitani obedientia, à quò primùm ordinis institutionem acceperant, se substraxisse, decimas & primitias ecclesiarum Dei sibi vsurpasse, & eorum prædia, & proinde fuisse valde posteà exosos[e]. Alexander 3. summus pontif. nominat in quadam sanctione templarios, hospitalarios fratres, & religiosos, eosque tradit habuisse quasdam ecclesias pleno iure sibi subiectas: & alias, in quarum institutione postulare debebant episcopi authoritatem[f], Innocentius 3. sum. pontif. qui electus 1198. anno domini cruciferorum templariorum ordinem approbauit, in Italia[g]. Templarij cum eorum ordine sub Clemente 5 pontifice summo sublati fuerunt, & quotquot comprehendi potuerût necati: eò quòd cum Sarrasanis iuncti in Christianum nomen conspirassent, vt refert Platina[h]. Gaguinus enumerat causas his verbis[i]. *circa annum domini 1307. prodiit error templariorum, qui cùm apud Hierosolymam fidei defensionem professi, cùm primùm religionis consideratione opulentissimos se effecissent, præclarissimis per orbem Christianum, ædibus comparatis, Christo resecto falsis religionibus se dediderunt: erat enim illis simulachrum cui*

a Guillel. Tyrius li. 1. belli sacri, c. 2.

b Sabellic. Emend. 8. libr. 6. Guilelmus Tyrius lib. 1. c. 1.

c Paul. Aemil. libr. 5.

d Guillel. Tyrius. Belli sacri, libr. 12. c. 7. & 6. Paul. Aemil. libr. 5. & ipsis historiam Tyrius, sub Balduino, 3. sub annum domini 1180.

e Guillelmus Tyri. dicto c. 7. libr. 12.

f in c. cùm & plantare, cum suis §§ de priuil. libr. 5. Decret. titu 33.

g in c. cùm deputati, capit. 16. de iudic. Volater.

h Platina, in Clemen tis 5. vita.

i Gaguinus, in vita Philippi Pulchri, libr. 7.

6 7 8 9 10

cui pellem humanam super induxerant, appositis ad oculos statuæ fulgentissimis carbunculis, qui vice oculorum micarent. Et statuæ dum quispiam ad illos ingrederetur ordinem vitámque templariorum professurus, abnegato ante omnia Christo, & cruce eius calcata, sacrificium faciebat. Morientis autem corpus, in pulverem conversum cæteris in potum dabant, quo poculo suos constantiores fieri arbitrabantur. Præterea si ex templarij coitu infans ex puella virgine nascebatur, hunc igni torrebant, exq; eliquata inde pinguedine suum simulachrum decoris causa vngebant. Hæc
11 quoque refert de istis P. Crinitus [a]. *Sed addit Gaguinus, pro confesso etiam habitum, eorum dolo D. Ludouicum, dum in Syria peregrinaretur, in vincula à Soldano Aegyptio coniectum fuisse. His atque huiusmodi criminibus, & quòd essent fœdissimi amatores, templariorum ordo in concilio Viennensi, anno dominicæ pietatis 1312. per Clementem S. pontifi. finem accepit comprehensis vbilibet terrarum atque crematis*
12 *qui eius impietatis fuerunt. Hæc Gaguinus.* Scribit etiam Abbas Vspergensis anno [b] 1228. Fridericum 2. imperatorem, mense Augusti ad terram sanctam peruenisse, & in ciuitatem Acconam, ibique multa pertulisse grauia, perfidia & proditione templariorum, solósque hospitalares S. Mariæ
13 Theutonicorum illi fideliter adstitisse. Quidam tamen erga Gallos malè affecti, comminiscuntur per calumniam, & ex nutu regis Gallorum, sublatos milites templarios: narratque Albericus de Rosato, se audiuisse à quodam causæ & testium in eos examinatore, contra iustitiam illos punitos, hacque de re monitum Clementem S. respondisse: etsi via iustitiæ ordo ille destrui non possit, fiat tamen via expedientiæ, ne scandalizetur charus filius noster rex Galliæ. Et in Chronico Hermani legitur, à pappa Clemente S. in fauorem regis Galliæ crimine hæreseos fuisse falsò insimulatos. Iacob. Meyerus notat anno 1307. abolitum templariorum ordinem, qui per omnem ferè Europam comprehensi, horrendis suppliciis necabantur. *Ortumque*, inquit, *initium à Pulchro rege ac Gallica nobilitate, qui precibus pontificem maximum ad hoc adegerunt, spe ducti, vt Itali tradunt scriptores, se ditatum iri eorum possessionibus, quas per omnem Galliam plurimas habebant. Multa, inquit Antoninus, etiam templariis obijciebantur, sed vtrum verè, non satis constat* [c].

a Crinitus, lib. 14. De honesta discip. cap. 18.

b Abbas Vspergen. lib. Chronic. in Friderico. 2.

c hæc Meyerus, lib. 11. historiæ Flädricæ.

De militibus cruciferis hospitalis Sancti Ioannis Hierosolymitani. Caput 34.

1 *Militum hospitalis D. Ioannis origo, & professio, seu vota.*
2 *Militum Hospitaliorum paupertas nihil habet proprij.*
Præceptoria, seu commenda hospitaliorum non sunt beneficia, eod.
Commanderies, *eod.*
3 *Milites Hierosoly. hospitalarij non ducunt vxores, nec fiunt presbyteri.*
4 *Priorum hospital. D. Ioannis quis debet esse presbyter.*
5 *Ordo militum D. Ioannis Hierosol. habet & presbyteros, & moniales,*
6 *Priores commendatarij ordinis militum Hierosolymit.*
7 *Militaris ordinis institutor, habitus, & crucis color.*
8 *Crux ordinis Hospitaliorum D. Ioannis ne sit quadrimembris.*
9 *Ordinis cruciferorum quale munus diuini officij, & orandi.*

De Capellanis, capellis, & oratoriis. Cap. 29.

1 Capella, capellania, & capellanus vnde dicuntur.
2 Capella, & capellania differentia.
3 Ecclesia adiutrix quando parochia addatur.
4 Sacellum vnde dictum.
5 Capella secularisata & prophana.
6 Capellania duplex, & cum plebe, & sine plebe.
7 Aedes sacra tantùm authoritate Dei consecrantur, & eriguntur quare. Sacrum locum priuatus quare non faciat sua authoritate.eod.
8 Dedicare quid, & à quibus ades sacra & votorum fiebant, & fit.
9 Pontificatum gerebant Imperatores Romani paganorum quare.
10 Pontifices soli nunc templa dedicant.
11 Capellania secularis qua.
12 Capellani dicti sacerdotes.
13 Capellanorum papæ qualitas, & varij ordines.
14 Auditores sacri palatij qui summ. pontif.
15 Auditores Rota qui, & quot.
16 Capellani titulo tenus.

CAPELLANVS à capellania, & capella cui præficitur, nominatur [a]: item ab officio sine beneficio, & capellania. Capella aliquibus [b], dicta quasi capiens λαὸν, seu populos: vel capiens laudem: vel secundum Præpositum [c], à cappa diui Martini: aut à caprinis pellibus, quibus olim altaria tegebãtur, secundum Archidiaconum [d]. Arbitrarer & à simplici recto, quo oratorium campestre operitur, lateribus, vndequaque patentibus, & patulis. Tectum enim Gallis simpliciter dicitur *chapelle*, à capite: vnde & formata alia nomina, *chapeau*, *chape*, *&c.* Aut capella locus, qui minoris spatij sit, quàm ecclesia: quòd tot homines non capiat, vt ecclesia. Ita altare capella est [e], & præbenda cum onere quotidiè celebrandi sacram liturgiã [f]: oratoriũ [g], quòd in eo loco orationes, nõ aliæ res profanæ peragi debeant [h]. Capella à capellania, secundum Rebuffum [i], differt: quòd capella dici possit quælibet ecclesia parochialis per se consistens, vt explicat etiam Clemens quintus ex concilio Viennensi [k], si modò collegiata non fuerit, ex sententia Panormitani [l]. At Capellania dici soleat illa, quæ non est per se, sed est intra aliam ecclesiam fundata & constructa. Sic putat Rebuffus capellaniam proprios habere fines & secretos ab alia ecclesia: capellaniam autem esse ecclesiam intra fines alterius ædificatam, veluti auxiliarem, appendicem, sacellum, ædiculam, oratorium. Quemadmodum aliquando latius quàm par sit patentibus finibus ecclesiæ parochialis, minor intra fines extruitur ecclesia, forsan vel quòd hieme intercipitur parochis iter, ne possint ad matricem ecclesiam venire, vel niuibus, vel aquarum copia. Quare à sacerdote matricis ecclesiæ, in adiutrice illa addita præficitur diuini officij causa quidam presbyter cum clerico [m], qui sacerdoti parocho sit subditus [n]. Capella, sacellum dici quoque Latinè loquentibus potest: quòd sacellum sit paruus locus cum ara consecratus, composito nomine, authore

Trebatio

a c.1. de capellis monach. lib. 3. Decretal. titu. 17.
b Archidiaco. in can. cõcordiamus, de consecr. dist. 1. Rebuff in tracta. de paci. poss. nume. 29.
c Præpositus, in can. presbyter. 21. dist.
d Archidia. in can. plures, 16 q. 1. glo. in dic. can. cõcedimus.
e ca. quæsitum, & ca. pen. 1. q. 3. Ioan. Andreas, in c. 1. de suc. cess. ab intesta.
f cap. significatum, c. 31. de præben.
g c. authoritate, de priuil. in Sex.
h can. penul. & 41. dist. ...
i Rebuff in § vita ac morum honestas, titul. de forma manda. apostolic. in concordat.
k Clement. c. de excessib. prælator.
l Panormita. in c. nobis, per illum textum, de iure patronat.
m cap. ad audientiam, de eccles. ædifican.
n glos. 1. in c. cum te, de æta. & qualit.

Trebatio, & sacro & cella, quasi sacra cella, quanquam Gellius ex sacro
5 sacellum diminutum dicat [a]. Capellæ quædam dicuntur spiritualisatæ, seu ecclesiasticæ: quædam profanæ, seu seculares. Spiritualisatam seu ecclesiasticam eam dicimus, quæ authoritate episcopi est ordinata & fundata, quo casu habet formam beneficij ecclesiastici [b], & proinde non possit donari vel concedi, à patronis seu fundatoribus, inconsulto episcopo, videlicet sine in-
6 stitutione episcopi diœcesani [c]. Capellania hæc duplex, & cum plebe subdita [d], & sine populo, cum onere tamen officij diuini sibi adiuncti existens, atque in postrema hac specie, si non habeat in fundatione dictam legem assiduitatis, quàm vocant residentiam, potest præfectus per alium munus impositum implere [e]. Iure ethnicorum erant huiusmodi quoque gentilitia sacerdotia, quæ patronata nobis, per familias aliquas prouentibus & rediti-
7 bus donata & exornata [f]. Ab episcopo inter Christianos tantùm, sacræ ædes & ædiculæ dedicantur & consecrantur, non authoritate propria cuiusque [g], ne prætextu religionis superstitio vel error irrepat in mentes hominum, vno quoque fanum & locum & modum colendi sibi arrogante. Quemadmodum de Micha legimus [h]; néue sacra inhonestè & illegitimè & cum abusu à singulis tractentur, aut sine reuerentia. Quod ne fiat dedi-
8 catio cauet publica. Nihil enim aliud est dedicare, quàm vtendi initium legitimum facere, secundum D. Chrysostomum [i], adhibitis publicis orationibus & supplicationibus. Exemplumque eius rei in lege diuina prostat in sanctificatione arcæ & tabernaculi Dei [k], & templi [l]. Iusserat enim Deus, ne sacrificaretur in omni loco, sed in loco quem dominus elegisset in vna tribuum [m]. Lex erat etiam idololatrarum & 12. tab. *nemo Deos separatim habeat nouos, aut alienigenas, quòd id confusionem pareret* [n]. Liuius ideò narrat [o], sæpè ætate auorum negotium magistratibus datum, vt sacra externa fieri vetarēt. Et Iosephus scribit [p], Persas olim religioni peregrinæ irrogasse capitis pœnas. Apud Romanos etiam in politia religionis seu idololatriæ, ante constitutum imperium, non nisi per duumuiros vel ædiles sacros licebat dedicare. Ita apud Liuium legimus [q], ædem Martis Gallico bello votam, dedicatam fuisse à T. Quintio duumuiro sacris faciundis. Et rursum [r], duumuiros creatos, M. & C. Attilios, qui ædem Concordiæ, quam Lælius Manlius prætor vouerat, dedicarent. Iterum, Fabrum duumuirum esse iussum à senatu, vt dedicaret ædem Veneris Ericiniæ quam Q. Fab. Dictator vouisset [s]. Munus & id fuit summorum illorum pontificum, item consulum, & subinde imperatorum. Sed pontifices verba præibant. Et consensu, ait Liuius [t], populi, Cornelium Barbatum Pont. Max. in dedicatione templi concordiæ, verba præire, cùm more maiorum negaret, nisi imperatorem aut consulem posse templum dedicare [u]. Meminit Flauius Vopiscus, Aurelianum ita man-
9 dasse, *ego ad senatum scribam, qui mittat pontificem, qui ea licet templum* [v]. Fiebat ergo dedicatio templi per imperatorem aut eius iussu [x], maximè si de loco publico in sacrum conuertendo agebatur, vel de priuato dedicando. Atque ideò Romani imperatores, suorum idolorum gerebant summum pontificatum, & inaugurabantur omnibus sacerdotiis, nec alia ratione, quàm vt haberent omnes religiones & sacrificia in sua potestate & manu [y]. Quod
10 & in regno Aegyptiorum aliquando obtinuit [z]. Postquam autem Cæsares Christianam coluere religionem, ex Iustiniani etiam sanctione cautum, nisi authoritate pontificis diœceseos loci sacri fieri dedicationem [a]. Quod firmauit Vrbanus tertius & alij pontifices summi [b]. Vt eius prouidentia cultui diuino in futurum & clericis consulatur [c]. Hicque curabit eo modo fieri quod admonet Epictetus [d], libare & sacrificare secundum patrios mores vnumquemque, purè, absque lasciuia, absque negligentia, non parcè, non supra facultatem. Et proinde iubet ius episcopis, vt altaria sub memoria martyrum publicè falsò ædificata deijciant [e]. Quod hodiè nec priuatus,

nec

[a] Gellius, lib. 6. cap. 12.
[b] can. quæsitum, 1. q. 1.
[c] c. cùm laicus, & c. nobis, de iure patronatus & ex frequentibus, de Institut.
[d] in c. 1. de capel. monachor.
[e] Nicola. Boërius, concil. 32. numer. 4. & 6.
[f] Meminit Cicero, pro domo, & de arusp. respons.
[g] can. nemo de consecra. dist. n. 1.
[h] Iudicum cap. 17.
[i] D. Chrisostom. in epist. ad Hebræos.
[k] Exod. c. 40.
[l] 3. Reg. 8. & 1. Esdræ, 6. & 1. Macha. 4.
[m] Deutero. 12.
[n] Cicero, 2. de leg.
[o] Liuius, lib. 39.
[p] Iosep. cōtra Apiō.
[q] Liuius, lib. 6. deca. 1.
[r] Liuius, lib. 2. decadis 4.
[s] Liuius, dicto lib. 2. deca. 1.
[t] Liuius, lib. 9. Deca. 1.
[u] Flauius Vopisc. in historia & epistola Aurelia.
[x] l. sacro loca, l. 9. de rat. diu. [illegible] l. 6p. & in possession. legator. lib. 3 d. F. [illegible] 4.
[y] Dion Cassius, lib. 53. Historiæ.
[z] Pla. lib. ciuili vel de regno. Aristotel. 3. Politicor. c. 10.
[a] §. sacræ res, de rerū diuisio. ap. Iustinia.
[b] c. ad hæc, & c. 1. de religio. domi. c. 2. de consecra. eccle. can. nullus, ca. altaria, in 2. de consecra. distin. 1. inclina in c. authoritate, 4. de priui. in 6. [illegible] § 1. vt nullus fabricet, orat. domum [illegible] episcop. in authent. co. 5. titul. 16 constitu. nouel. 67.
[c] dicto ca. nemo, de consecra. distin. 1.
[d] Arrian. in enchiridio Epicteti.
[e] can. placuit, de consecra. distin. 1.

nec publica populi authoritas absque episcopo, possit locum sacrum facere, sicuti olim [a]. Capellania itaque secularis erit, quæ per laicos, in suis fundis & domibus fundatur, & destinatur alicui sacerdoti: vt inibi alicui cultui diuino inseruiat, eiúsque nomine stipendia aliqua percipiat, idq́ sine authoritate diœcesani episcopi. Quare fundatio hæc, profana tantùm est: aut legatum pium tantùm, vt ait Ioannes Faber [b]. Quare in consulto episcopo, nutu patroni vel hæredis concedi poterit presbytero, cui libebit: vt notat Guido Papæus [c]. Neque episcopus, qui visitando & circuendo diœcesim ab ecclesiis quippiam exigit visitationis iure, poterit ex huiusmodi priuato oratorio quicquam capere aut petere [d]: quia nec huiusmodi capella seculari liceat habere insignia ecclesiæ, campanam, aut pignaculum, seu campanile ex prohibitione Celestini [e]. Sed hîc de his capellis plura dicere supersedebo: vide to de illis Matthæum Pacum, tracta. de mandatis apostolicis, quinta parte, numero 32. & sequentibus. Quæ referad capellanos dictos ratione beneficij vel sacelli: vnde nascitur ius patronatus ecclesiasticum, de quo alibi diximus. Alij porrò capellani sine sacerdotio & capella aliqua, vel absque reditu ex capella, sunt. In Gallia alicubi, capellani dicuntur, & sacerdotes omnes, sine sacerdotio, vt apud nos Tectosages. Sunt & capellani papæ diuersi generis, & priuilegij [f]: alij namque sunt commensales, alij honoris huius titulo tantùm donari, alij cum stipendiis, alij sine illis. Commensales in curia Romana tenentur residere, alij nequaquam [g]. Capellani verè papæ erant iurisperiti, qui in officiis diuinis summ. pontif. seruiebant in sua capella, in qua & summ. pontif. sæpè audiebat causas & controuersias, per principes & reges seculi & orbis Christiani, etiam extra negotia fidei delatas ad illum, quæúe consistoriales non erant. A quo munere paulatim summ. pontif. sese auocantes, cœperunt primùm harum controuersiarum audientiam suis capellanis concedere, ex quorum relatione posteà iudicabant. Et ideo qui prius capellani papæ dicebantur, nunc auditores sacri palatij dicti. Quibus etiã deinceps summ. pontifices, causarum quoque decisionem suo rescripto cõcessere. Atque ex more v surpatum subinde, vt ferè in omnibus decisio speciali rescripto istis demandetur [h]. Hodiè ordinem hunc constituunt duodecim ex restrictione Sixti. 4. ante quem plures. Dicti & illi nunc auditores Rotæ, cuius Rotæ & auditorij decreta. pro senatusconsultis habentur: vt ex decisionibus eorum excussis apparet, plura autem de auditorio Rotæ videto apud Ludouicum Gomesium [i]. Capellani, qui honoris causa huiusmodi ornantur titulo, verè non sunt capellani papæ secundum Boërium [k]. Sic enim princeps aliquibus honorem solum communicat, non autem vtilitatem [l].

12 13 14 15 16

[a] Marcian. in l. in tantùm, l. 6 § fin. & Vlpia. in l. sacra loca, §. 9. de rerum diuisio. l. 3. §. si quis in sepulchro. de sepulc. violato. P.
[b] Ioan. Faber, in §. nullius, de rerum diuis.
[c] Guido Pap. quæst. 187.
[d] c. fin. de censib. ap. Grego.
[e] c. patentibus, c. 16. de priuileg. lib. 3. Decreta. titu. 18.
[f] Ioannes Gallus, in quæstio. decisis per Arresta parlamenti, q. 31. vbi & de eorũ beneficijs, quæ in curia Romana vacare dicuntur.
[g] c. vlt. de verborũ significa. in Sex.
[h] Octouianus Vestrius, lib. 2. introductionis in actiones aulæ Romanæ, cap. 17.
[i] Gomes. in proœmio regularum cãcellariæ.
[k] Boërius, quæst. 17. numero, 3.
[l] §. renouamus, titu. vt ordinatio præfect. &c. in authen. colla. 3. titu. 9. & ibi gloss. in verbo videantur.

De Præstimonio, obitu, & obituariis. Cap. 30.

1 *Præstimonium interdum beneficium, aliquando minimè.*
2 *Obitus, & obituarij quid,*

ACCEDIT capellis præstimonium, seu præstimonia, quæ aliquando beneficij habent formam, si in titulum conferatur: interdum minimè, vt si destinetur officio temporali, vt scribit Rebuffus [m], Oldradus [n], Dominicus [o], & Ioannes Franciscus de Pauinis [p]. Meminit de præstimoniis & c. f. de concessio.

1

[m] Rebuff. tracta. de pacif. possessor. numero. 90.
[n] Oldrad. consil. 140. aliàs 119. incipiẽt. in ecclesia, & concil. 81. incipien. quod processus.
[o] Domini. consi. 89.
[p] Franciscus de Pauinis in Apostillis vltimis, ad extrauagantes Ioan. 22.

sio.præb.in Sexto. Tunc autem proculdubiò beneficia non sunt, cùm dantur, stipendiorum & mercedis causa. Et proinde in impetratione beneficiorum, in cuius diplomate exprimi debent etiam beneficia possessa per impetrantē modici valoris [a], non tenetur impetrans de præstimonia in stipendia concessa, mentionem facere, quòd beneficium non sit, vt notant Dominicus [b], & Ioannes Andreas. Affines quoque capellis & beneficiis, sunt obitus: vnde obituarij dicti sunt. Quando per legatum, vel fundatione à viuente facta, bona quædam destinantur orationibus faciendis pro aliquo qui iam obiit, vel moriturus est: De quo consulendus Philippus Decius [c]. Refert Vuolphangus Lazius apud idololatras florente Romanorum repub. sacrificulis certos annuos reditus relictos, vel ad lucernas, vel ad candelebra ad memoriam obeuntium repetendam [d]. Probant illorum iurisconsulti legatum ea conditione relictum, vt lucerna perpetuò circa sepulchrum accendatur [e]. Et conqueritur Symmachus apud Valentinianum, Theodosium, & Archadium CCC. pro suorum Deorum cultu contra Christianos, agros virginibus vestalibus & ministris suorum sacrorum, deficientium voluntate relictos, à fisco tunc retineri [f].

a c. cùm adeo, 17. & c. ad aures, 2. & c. ad audientiam, 31. c. postulasti, 27. de rescrip. apud Gregor.

b in c. si motum proprio, in vers. benefic. & ibi Dominicus, col. 2. vers. sed quid habente, de præban. in Sex.

c Philip. Decius cōs. 148.

d Vuolpgan. Lazius, lib. 3. Commentar. reip. Roma. c. 12.

e l. Maula, 44. de manumiss. testa. P.

f Symma. ad Valentinia. Theodo. & Archad.

De operario, seu ædituo sacro. Cap. 31.

1. *Operarij, seu* Ouuriers, *ecclesiarum qui.*
2. *Quæstores sacræ pecuniæ.*
   Aeditui templorum qui, & eorum munus. eod.
3. *Aediles curam refectionis templorum habuerunt.*
   3. 4. 5. Templorum refectio ad quem pertineat, eod. 3.
4. *Refectio loci seruientis, onus est eius, cui debetur seruitus.*
5. *Operaria beneficium non est.*

1 VULGUS operarios vocat eos, quibus cura operum & fabricæ ecclesiasticæ commissa est: *ouuriers & marguilliers.* Quos 2 Plato [g] vocat quæstores & asseruatores sacræ pecuniæ, eósq; arbitratur necessarios in singulis templis, qui lucorum agrorúmque ipsis dedicatorum, & fructuum conductionúmque & locationum domini essent. Aristoteles autem eos videtur nominare ædituos, & sacrarum pecuniarum custodes. *Alia species*, inquit [h], *curationis est circa rem diuinam, seu sacerdotis, & æditui circa templa, vt conseruentur quæ sunt, & erigantur ruinosa ædificia, & cætera omnia quæ pertinent ad diuinum cultum: euenit autem alicubi vt in paruis ciuitatibus curam hanc esse vnam; alibi verò plures separatas à sacerdotio, & esse sacrificulos ædituos, & custodes sacrarum pecuniarum.* 3 Varro apud Romanos hanc fuisse curam ædilium testatur [i]. Et inde ædiles dictos, quòd ædes sacras, & priuatas procurarent. Fuit & cura præsidum prouinciarum prima, vbi in prouincias suas peruenissent, ædes sacras, & opera publica circuire, inspiciendi gratia an sarta tectáque essent, & refectione aliqua indigerent [k]. Erat permissum olim in lege antiqua sacerdotibus, ex gazophilacio templi pecuniam capere quæ offerebatur pro peccatis: ea tamen lege, vt templum reficerent. Quamobrem legimus regem Israëlis Iohan, cùm sacerdotes non instaurarent sarta tecta templi, vocasse

g Plato, 6. de Legib.

h Aristotel. 6. Politicor. cap. fin.

i Varro. 4. de Lingua latina.

k Vlpia. in l. si in aliquam, de offi. proconsul. P.

Ioiadam pontificem & sacerdotes, & dixisse: *Quare non instauratis sarta tecta templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam.* Et posteà sequitur, prohibitos sacerdotes vltra accipere pecunias à populo, & instaurare sarta tecta domus. Et pecuniam posteà in gazophilacio delatam cùm excreuisset, & inde eductam præsente scriba regis & pontifice numeratam, & datam iuxta numerum atque mensuram in manu eorum, qui præerant commentariis in domo domini[a]. Aliquando inter Christianos, pontificibus sacerdotiorum vna ex quatuor pars pro fabrica data[b], posteà præfectis sacerdotiis relicta[c]; vt anteà docuimus, dum de curionibus seu rectoribus & parochis hoc libro egimus. Aequumq; visum est, sacerdotes & curiones, qui pro fructuarijs in beneficijs habentur[d], ad modicam refectionem ædium, ex quibus consequuntur fructus, teneri; vt reliquos ædium vsufructuarios[e]. Sic etiam regulariter is, qui ex re seruitutē percipit, & eam sibi deberi asserit, ad refectionem rei seruientis tenetur, non is qui eam debet[f]. Quæ de modica refectione intelliguntur, non de maiori. Nam si illa ad curionem pertineret, plerumque fructuum excederet perceptionem & is cogeretur fructibus aliò quàm ad cultum diuinum impensis, officium eiurare & cedere. Quocirca vt curionis onus aliqua ex parte releuetur, rectè in ecclesiis seu templis quæstores sacri ea de causa constituti, qui ex fide pecuniam quærerent ex parochorum liberalitate, & eâdem fidē in opera ecclesiæ necessaria impenderent. Et alicubi huic necessitati fructus assignati sunt, regendi, & distribuendi per viros delectos, strenuos & prouidos. Proinde res instaurādis tēplis relictæ, & officium quæstorum, &c, vt dictum est, operaria, inter beneficia non sunt ecclesiastica[g]. Tum etiam quia hoc munus annuum est, vel alterius spatij ad tempus & non perpetuū, & laicis etiam committitur[h]. Nec in vtilitatem quæstoris, sed ecclesiæ solius cui tenetur gestorum reddere rationem[i]. Quæ aliena sunt à natura beneficij ecclesiastici, quòd perpetuum est[k], id est, possideri potest ab instituto quandiu vixerit: id enim perpetuum significat ad vitam relatum[l]; quodq́ue fructus habet in fauorem potissimùm clerici inseruientis distributos[m]. Inter officia tamen cum reditu aliquo monasteriorum, vel ecclesiarum, quæ regularem vitam abiecerunt, sunt operaria, & infirmaria, vt dicunt.

a 4 Regum, c. 12.

b can. quatuor, can. de reditibus 12. q. 2. c. & simil.

c can. priscis, ca. volo, can. placuit, 10. q. 1.

d gloss. in c. præsenti, de offic. ordinar. in Sex. in verbo refectioni.

e l. vsufructu legato, & l. hactenus, de vsufruct. ff. & l. inter usufructuarium, de damno infecto. ff.

f l. etsi forte §. Gallus, & l. sicut refectio, si seruit. vendicet. ff.

g Rebuff. in tract. Nom. nationum, q. 15. numero 18

h Decius, in c. decernimus, numero 12. de iud. c.

i Rebuff. in praxi eo. loco, & gloss. in clemen. 2. de iudic.

k capit. fin. de clerico ægrotan. & capit. vnic. de cape. monach. in Sex. can. si pst, can. aliter, can. quamuis triste, 7. quæst. 1.

l L. pro socio ff.

m c. 1. & fin. de pecul. cleric. cor. ca. nemo, de consecra. d. 11. 1. gloss. in d. c. præsenti, de offic. ordinar. in Sex.

De Collegiatis. Cap. 32.

1 *Collegium, & collegiati quid.*
2 *Collegiorum alia licita, alia illicita; & licitorum varia species, profana, ecclesiastica, mixta.*
3 *Collegia profana artificum.*
4 *Collegium, corpus, societas, affinia, sed diuersa.*
5 *Sicarij qui Romæ.*
6 *Collegia studiorum.*
7 *Collegia sacra & scholastica.*
8 *Collegiorum studiorum loca non sunt beneficia, nec ea perpetua, nisi presbyterorum.*
Collegijs fundatores leges ponunt. eod.
9 *Collegia mixta Academiæ priuilegiata.*
10 *Collegia debent institui, vel approbari à principe; alioquin illicita ob metum conspirationum & monopoliorum.*
11 *Collegiatus non faciens officium collegiati, priuilegijs non gaudet collegij.*

12 Fratria

12 *Fratria permissa in religione non faciunt beneficium.*
13 *Falcidia non detrahitur à legatis factis confratriis.*
14 *In collegiatos tantùm recipi debent, qui eius artis sunt, quam exigit collegium.*
15 *Collegiatus admissus super definitum numerum non vtitur priuilegijs collegij.*
16 *Collegiatus in duobus collegijs quis esse non potest.*
17 *Collegium non mutatur, mutatis personis.*
Collegium in vno retinetur, non nisi in tribus constituitur, eod.
18 *Collegiatis fundatores leges dant, possunt & collegiati sibi constituere quomodo.*
19 *Collegij debita & credita non singulos priuatim respiciunt, sed vt vniuersos.*
20 *Collegio dissoluto, num possint res collegij diuidi inter collegiatos.*

1 COLLEGIVM dictum est, quasi delectus & coëlectio, teste Varrone, quædam hominum eiusdem artis, professionis, opificij, officij, & potestatis; vnde & collegæ dicti [a], & collegiati. 2 Hinc diuersæ species manarunt collegiorum, aliáque licita, & alia illicita seu improbata certis de causis, vel ratione personarum, aut officij, aut loci, vel similium [b], vel quia non sunt probata à principibus [c]. Rursum collegiorum licitorum, quædam sunt profana omnino artificum, quædam studiorum, magistratuum: mixta alia quodammodo; quædam omnino ecclesiastica. Collegia profana artificum plura, 3 in quibus delectus artificum fit, & sociantur: cuiusmodi plura instituit Romæ Numa [d], vt pistorum, nauiculariorum [e], argentariorum [f], figulorum [g]. 4 Obseruandum tamen, tria esse maxima sibi affinia, sed non eiusdem naturæ in omnibus, videlicet societatem, corpus, & collegium. Inter quæ collegium corpus dici potest, & societas, sed nō omnis societas, vel omne corpus, collegium faciunt. Quia propriè collegium est, quando plures simul eo habitant animo & degunt, vt vna communione, & æquali viuant. Societas porrò tantùm & artis, & mercium, & aliorum seorsum habitantium esse potest: item & corpus [h]. Sic corporati, non collegiati dicuntur concius, 5 & in albo incolarum conscripti [i]. Et alij ex corpore suariorum [k]: saccariorum, videlicet eorum qui soli ex portu Romano inuecta, iusta & taxata mercede euchebant [l]. Item classicorum [m], & similium. Collegia studiorum & sodalitia plura sunt, tum humanarum artium liberalium, tum iuris prudentiæ, philosophiæ, & theologiæ &c. Magistratuum sunt & collegia, vt & decurionum [o]. Inter sacra collegia & sodalitia olim collegium augu- 6 rum, aruspicum, pontificum: nunc cœnobia, capitula, ecclesiæ dictæ collegiales. In quibus canonici, præbendati vel clerici, habent cōmunia, sigillū [o], 7 arcam [p], & tractatum [q], vel capitulum. Et isti collegiati, quia titularij 8 nomine & beneficiarij fiunt, perpetui dicuntur. In quo differunt à collegiatis collegiorum studiorum causa constitutorum, qui temporales sunt, donec studiorum certam attigerint metam, statutis & lege fundationis comprehensam: quam ei, qui collegiū dotauit, superioris authoritate licuit ex arbitrio decernere, si modò vis nō fiat iuri publico. Quod & Solonē permisisse refert Caius [r] lege, quam explanat Alciatus [s]. Sunt tamen in collegiis studiorum, vt plerumque & loca presbyteralia perpetua, presbyteris, vt, inibi cultum exequantur diuinum, destinata. Hæc porrò collegiorum loca literarum discendarum causa instituta, inter beneficia ecclesiastica non annumerantur, neque de illis mentionem in beneficiorum impetratione fieri opus est, nec debentur graduatis aut nominatis in vim gra- 9 dus, quamuis eorum mensibus vacauerint [t]. Ad collegia mixta ecclesiastica & non ecclesiastica, academiæ quodammodo pertinere videntur priuilegiis summi pontificis & regum institutæ & temperatæ [v]. 10 Collegiorum omnium institutio aut collectio, vel à principibus secularibus,

[a] l. collegarū, l. 173. de verbor. significa. P.
[b] l. 1. de colleg. illicit. lib. 47. P. tit. 22.
[c] dicta, l. 1. de coll. illi. & l. 1. quod cuiusque vniuersit. no. lib. 3. P. titu. 4.
[d] Plutarch. in Numa. Plinius, lib. 35. c. 12.
[e] l. 1. quod cuiusq. vniuer. no. in P.
[f] Nouella. 136.
[g] Plinius dicto lib. 35. c. 12.
[h] glos. in dicta l. 1. quod cuius. vniuersita.
[i] in l. vni. de priuil. corporator. lib. 11. C. titu. 14.
[k] l. 2. de suarijs libr. 11 C. titu. 16.
[l] l. vnic. de saccarijs vrbis Romæ, libr. 14. C. Theodos. tit. 22.
[m] l. vni. de classic. lib. 11. C. titu 12.
[o] l. 3. de decurio. lib. 11. C. titu 18.
[o] cap significauit, de appella.
[p] l. 1. quod cuiusque vniuersit. nomi. P.
[q] cap. test. o loco de proba. Pelicus, in c. attendentes col. 7. de præscriptio.
[r] in l. fi. de colleg. illic. P.
[s] Alcia. lib. 2. præter miss. in titu. de colleg. illic. & in lib. 2. dispunctio. c. 28.
[t] Rebuffus, in tracta. nomina. q. 25. numero 20.
[v] c. quia nonnullis, & l. 1. de magist. l. 3. de stud. liberali. vrb. Romæ lib. 11. C. titu. 18.

aut sacris, penes quos summa reipublicæ sit[a], fieri debet, vel ab aliis facta, eorum debent authoramentum seu comprobationem habere. Sic Martianus, mandatis principalibus ait[b] præceptum præsidibus prouinciarum, ne patiantur esse collegia sodalitia, néue milites in castris collegia habeant. Et Caius[c], *neque societas*, inquit, *neque collegium, neque huiusmodi corpus passim omnibus habere conceditur. Nam & legibus & senatusconsultis, & principalibus constitutionibus, ea res coërcetur, paucis exceptis*. Ita Vlpianus, ad notionem pertinere iudicum, principis, vel senatus tradit, num collectio ratione professionis, artis, vel causæ sit licita[d]: propter imminens periculum coniurationum, & proditionum, quæ solent ex congregationibus hominum, seu conuenticulis conflari. Et vt vitentur monapolia artificum & ergolaborum[e]. Ita Octauius Augustus, collegia præter antiqua & legitima dissoluit, cùm plures factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris societatem coirent, vt scribit Suetonius[f] & Liuius[g]. Franciscus quoque eius nominis primus rex Galliarum edicto statuit, secutus antiquas regum constitutiones, & supremarum curiarum senatusconsulta, ne essent fratriæ artificum seu confratriæ, & factæ opprimerentur[h]: ad monapolia vitanda religionis tamen causa coire non prohibentur homines, dum tamen hoc non fiat contra senatusconsultum, quo illicita collegia coërcentur[i]. Ita [11] sub prætextu religionis, aut sub specie soluendi voti, cœtus illicitos nec à veteranis tentari oportet[k]: vt neque prætextu collegij, in quo verè quis munus collegiati non exequatur, quis immunis ab aliis oneribus esse non debet[l]. Fratriæ permissæ & probatæ in religione, beneficium non faciunt: [12] ideò presbyteri alicuius confratriæ vel alij confratres loca non possunt permutare[m], neque episcopus à confratriis potest, tanquam à beneficiis, [13] iura episcopalia exigere[n]. Pia tantùm loca sunt: & proinde si fratriis relinquãtur legata, exemplo legatorum piorum non detrahitur falcidia[o].

In collegiis recipiendi sunt tantùm, qui eius artificij, artis, vel professio- [14] nis sunt, cuius gratia institutum collegium[p], & ad illum vsque numerum qui definitus est. Sic Plinius Iunior ad Traianum scribit. *Tu domine dispice an instituendum sit collegium fabrorum dumtaxat, hominum centum quinquaginta: ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur*[q]. Quare qui munus & officium collegiati non implet, amouendus est, eiusque in locum alius sufficiendus, siue ecclesiæ aut alterius loci sit collegiatus[r]. Et qui supra [15] & præter numerum fundationis vel priuilegij collegij admissus est, non vtitur priuilegiis & iuribus collegij[s]. Placuit etiam, in duobus collegiis [16] vnum non posse esse collegiatum[t]. Mutatione personarum collegiato- [17] rum, collegium non mutatur, sed idem[v] remanet. Atque vniuersitatis ius, per vnum solum vniuersitatis retineri potest[x]: quamquam constitui non possit, nisi ad minus tres sint. Quia Neratius Priscus tres collegium facere dixit, quod magis sequendum est[y]. Sicuti nec vnus solus familiæ appellatione continetur: nec duo familiam facere dicuntur[z]. Cuius sit quali- [18] tatis collegium, & secundum quas leges viuere debeant adscripti, ex propriis statutis colligi potest: cùm fundatoribus licuerit in rerum traditione leges, quas voluerunt præfigere[a], in quas iurarunt qui admissi sunt. Licet & sodalibus, qui eiusdem collegij sunt, quos Græci ἑταίρους vocant pactionem inter se quam voluerint sancire, dum ne quid ex publica lege corrumpant. Sic & statuta noua facere possunt[b]. Si tamen acceptas à fundatoribus seu institutoribus collegij leges, nouis lædant, non probabuntur placita in præiudicium successorum[c]. Nisi ex causa legitima mutent antiquas leges, & conuentio eorum per superioris authoritatem firmetur & rata habeatur[d]. Communis vtilitas, & causa, & finis efficit, [19] vt omnes eiusdem iuris collegij participes, non vt singuli, sed vt vnum corpus considerentur, in præterito, præsenti, & futuro tempore: ita si quid

a Iuxta c. per venerabilem, qui filij sint legit.
b in l. 1. de colleg. illic. P.
c l. 1. quod cuiusque vniuersi. nom. P.
d l. 3. de colleg. illic. P.
e l. vni. de monopol. D.
f Sueton. Tranquil. in Octauio c. 32.
g Liuius, lib. 39.
h constitution Francisci 1. anni. 1539. arti. 185. 186. & 187 vide de his Rebuff. tomo 1. commentarior. in constitutiones regias.
i l. 1. de colleg. illic. P. can. si quis despicit 42. distinct.
k Vlpia. in l. 2. de extraord. criminib. lib. 47 titu. 11.
l l. qui sub prætextu, l. 9. de sacrosanct. eccles. C. lib. 1.
m glos. in tit. de annatis in verbo beneficiorum, de anna.
n Federi. consil. 55.
o Panor. in c. offici de testament. per auth. si quis ad declinandum, de episcop. & cler. C. c. requisisti, de testamẽ.
p l. qui sub prætextu, C. de sacrosanct. eccles.
q Plinius Iun. in epist.
r dicta l. qui sub prætextu, l. 9. C. de sacrosanc. eccles. l. 1. de collegiat. lib. 12. titu. 27.
s dicta l. 1. § qui autem supra, de priuil. lib. 11. C.
t l. 1. de colleg. illic. in P. facit c. cùm nõ ignotes, cap. 15. de præbend. in Sex. c. fin. de religios. domi. 4. & 5. § in posterum, qui militia. non poss lib. 12. C. l. libertus, § præscriptio, ad municip.
v l. sicut municipiũ, §. in decurionibus, quod cuius vniuersi. nomine P. l. proponebatur, de iudiciis P.
x dictu §. in decurionibus.
y in l. Neratius, l. 85. de verbor. signi. Cicero, pro domo sua, vide gloss. in c. 1. de electio. ap. Gregor.
z l. denetatio, 40. de verbo. signific.
a l. in traditionibus, de pactis.
b Caius, in l. 4. de colleg. illic. P.
c c. cùm omnes, & c. ex parte, de constitutio. ap. Grego.
d dict. c. ex parte, & c. cum Martinus, de cõsti. l. quod semel, 5. de Decret. ab ordi. fa. P.

ſi quid vniuerſitati vel collegio debetur, non ſingulis debitum eſt: & ſi quid debet, ſinguli non dicuntur debere [a]. Daturque actio aduerſus vniuerſitatem, & eidem contra alios, ſed vniuerſitatis nomine [b]. Et ſi nemo defendat, quod commune eſt capitur, & venit [c]. Si tamen collegium diſſoluatur, quod commune eſt inter collegiatos, lege permittente, poteſt diuidi [d]: videlicet ſi ex collegiatorum collatione bona collegio contigerint. Alioquin arbitror ad inſtitutores vel eorum hæredes redire, vt liberas ab onere res, & conditione, & modo quo datæ erant reſolutis. Nec puto licere collegiatis fructus earum ſeorſum capere à collegio, etſi non ſufficere videantur ad omnes alendos [e]: ſed vel contribuere in collegio, vel loco decedere debere.

20

a l. ſicut municipium §. ſi quid quod cuiuſque vniuer. nō. l. in tantùm §. 1. de rerum diuiſ.
b dicta l. ſicut, & l. ſi tibi, l. 9. quod cuiuſque vn. nou.
c l 1. § fin. & l. ciuitates, 2. eod titul.
d l. 3. de colleg. illic. in P.
e ratio in l Septitia, l. 10. in fine, de polli. P. lib. 50. tit. 13. l. ſi legatum, l. 5 § ſines de operib. public. P. l. 2. de iure immuni. P.

De collegijs, & conuentibus ſacrorum militum: & primùm de Templarijs. Caput 33.

1 *Militum, ſeu equitum ſacrorum origo.*
2 *Hoſpitale Hieroſolymis Chriſtianorum Latinorum.*
3 *Hoſpitale D. Magdalenæ Hieroſolymis.*
   Hoſpitale D. Ioannis Hieroſolymis eod.
4 *Cruciferorum militum origo.*
5 *Templum Hieroſolymis poſt Titi ruinam à Chriſtianis, permiſſu Arabum, ædificatū.*
6 *Templarij milites vnde, ordo, habitus, profeßio, crux.*
   Templariorum primi authores: Hugo de Paganis, & Gaufredus de Sancto Aldemaro, eod.
   Garmundus patriarcha Hieroſolymi. epiſcopus antè Ambianenſis, eod.
7 *Templariorum opes, & ſuperbia, & in eos odium ante ruinam.*
8 *Templarij hoſpitalarij, fratres, & religioſi.*
9 *Templarij approbati quando in Italia.*
10 11 *Templary quando ſublati, & quare.*
   Simulachrum templariorum, & Idolum, eod. Puer toſtus, eod.
   Cinis mortuorum in potum porrectus à templarijs, eod.
11 *D. Ludouicus rex Gall. proditus à templarijs.*
12 *Fridericus 2. proditus à templarijs.*
13 *Templarios qui dicant odio Gallorum regis ſublatos.*

1 RELIGIONIS cauſa plures milites coierunt aliquando, quorum collegia, partim ſublata, partim extantia ſunt. Ex paruis autem initiis ſacrorum militum inſtitutio, ad ſummas opes conſcendit. Nam circa annum domini 1099. cùm Gothfrido duce à Chriſtianis Hieroſolyma fuiſſet recepta, Hieroſolymis erant Chriſtiani, Latini nomine, qui ab Agarenis qui 2 ibi imperabant, impetrauerant, vt ſibi liceret domicilia iuxta ſepulchrum domini noſtri Ieſu Chriſti redemptoris habere, vbi cœnobiū Dei genitricis cōſtruxere, quod Latinorū appellabatur, cuius abbas munere & officio fungebatur excipiendi Chriſtianos hoſpites Latinos. Additū poſteà cœnobiū D. 3 Magdalenæ, quod itē fœminas reciperet. Atq; creſcēte peregrinorū numero, vt cœnobiis recipi non poſſent, proximè ædificata hoſpitalis domus, quam 4 diui Ioannis Baptiſtæ titulo, Deo conſecrarunt. Ei quoque & vnus præfectus [f]. Et ex his prodierunt cruciferorum familiæ, vel ab eorum exemplo, alij

f Polydor. Virgil. lib. 7. de Inuentor. rerum, cap. 5.

cui pellem humanam super induxerant, appositis ad oculos statuæ fulgentissimis carbunculis, qui vice oculorum micarent. Et statuæ dum quispiam ad illos ingrederetur ordinem vitámque templariorum professurus, abnegato ante omnia Christo, & cruce eius calcata, sacrificium faciebat. Mortentis autem corpus, in puluerem conuersum cæteris in potum dabant, quo poculo suos constantiores fieri arbitrabantur. Præterea si ex templarij coitu infans ex puella virgine nascebatur, hunc igni torrebant, exq; eliquata inde pinguedine suum simulachrum decoris causa vnguebant. Hæc quoque refert de istis P. Crinitus [a]. *Sed addit Gaguinus, pro confesso etiam habitum, eorum dolo D. Ludouicum, dum in Syria peregrinaretur, in vincula à Soldano Aegyptio coniectum fuisse. His atque huiusmodi criminibus, & quòd essent fœdissimi amatores, templariorum ordo in concilio Viennensi, anno dominica pietatis 1312. per Clementem S. pontif. finem accepit comprehensis vbilibet terrarum atque crematis qui eius impietatis fuerunt. Hæc Gaguinus.* Scribit etiam Abbas Vspergensis anno [b] 1228. Fridericum 2. imperatorem, mense Augusti ad terram sanctam peruenisse, & in ciuitatem Acconam, ibíque multa pertulisse grauia, perfidia & proditione templariorum, solósque hospitalares S. Mariæ Theutonicorum illi fideliter adstitisse. Quidam tamen erga Gallos malè affecti, comminiscuntur per calumniam, & ex nutu regis Gallorum, sublatos milites templarios: narratque Albericus de Rosato, se audiuisse à quodam causæ & testium in eos examinatore, contra iustitiam illos punitos, hacque de re monitum Clementem S. respondisse: etsi via iustitiæ ordo ille destrui non possit, fiat tamen via expedientiæ, ne scandalizetur charus filius noster rex Galliæ. Et in Chronico Hermani legitur, à pappa Clemente S. in fauorem regis Galliæ crimine hæreseos fuisse falsò insimulatos. Iacob. Meyerus notat anno 1307. abolitum templariorum ordinem, qui per omnem ferè Europam comprehensi, horrendis suppliciis necabantur. *Ortumque, inquit, tantum à Pulchro rege ac Gallica nobilitate, qui precibus pontificem maximum ad hoc adegerunt, spe ducti, vt Itali tradunt scriptores, se ditatum iri eorum possessionibus, quas per omnem Galliam plurimas habebant. Multa, inquit Antoninus, etiam templariis obijciebantur, sed vtrum verè, non satis constat* [c].

a Crinitus, libr. 14. De honesta discip. cap. 11.

b Abbas Vspergen. lib. Chronic. in Friderico 2.

c hæc Meyerus, libr. 11. historiæ Flandricæ.

De militibus cruciferis hospitalis Sancti Ioannis Hierosolymitani. Caput 34.

1. *Militum hospitalis D. Ioannis origo, & professio, seu vota.*
2. *Militum Hospitaliorum paupertas nihil habet proprij.*
   Præceptoria, seu commenda hospitaliorum non sunt beneficia, eod. Commanderies, *eod.*
3. *Milites Hierosoly. hospitalarij non ducunt vxores, nec fiunt presbyteri.*
4. *Priorum hospital. D. Ioannis quis debet esse presbyter.*
5. *Ordo militum D. Ioannis Hierosol. habet & presbyteros, & moniales,*
6. *Priores commendatarij ordinis militum Hierosolymit.*
7. *Militaris ordinis institutor, habitus, & crucis color.*
8. *Crux ordinis Hospitaliorum D. Ioannis ne sit quadrimembris.*
9. *Ordinis cruciferorum quale munus diuini officij, & orandi.*

10 Ordinis militum Hierosol. priuilegia, & iurisdictio.
11 Hospitalarij D. Ioannis dicti Rhodienses, Miletenses milites.
12 Rhodes insula à quo Hospitalarijs data, & quando inde pulsi.
13 Cruciferos Hierosolymit. Chromerus vt rapaces arguit.

MONVIMVS superiori capite, crescente numero peregrinorum, iuxta templum Hierosolymitanum xenodochium ædificatum titulo Diui Ioannis, quo exciperētur peregrini, quos cœnobia capere non possent. Huius ergo ministerio, quoqi viri pij nobiles se deuouerunt, qui & peregrinos tutarentur & à latronū seu Agarenorū incursu defenderent. Horum professio est, votum solemne paupertatis & abdicationis propriorū, castitatis, & obedientiæ [a]. Proinde propter primum votū nihil proprij habent, vel habere nō debēt, sed accipiunt annonā quādiu viuunt, vel præceptorias, quas vocāt, *cōmanderies*, administrāt quandiu eas possident & optione mutant vel ex magistri licentia permutant, reddituri morientes quæ apud illos reperiētur societati, vnde beneficia propriè eorū præceptoriæ non sunt, ex sententia Rebuffi [b], etsi dissentiat Molineus [c]. Pari modo illorum priores, castellani impostæ, vel baiuliui, vt cōmendatarij sunt tantùm administratores bonorū ordinis sine proprio [d]. Et proinde cōmendantur illis bona, non ab episcopo vt beneficia, sed archimagistro ordinis. Ob votū castitatis affines sunt & ecclesiasticis personis, nec vxorē ducere possunt [e]. Atque Alexander 3. sum. pontif. cū vetaret eis coniugiū, illos vocauit fratres sancti Ioannis, & præfectū eorū priorē [f]. Et Innocentius 3. fratres hospitalis sancti Ioannis [g]. Verumtamen ecclesiasticæ personæ sunt, cùm arma liberè & ex professione pertractent pro fidei tuitione aduersus Agarenos, exemplo Machabeorū, quæ tamen clericis non cōcedūtur, vt cōtrà, nec isti hospitalarij milites, presbyteri fieri possunt. Inuenies tamē apud Honoriū 3. sum pontif. narratū, dum ad illos scriberet, se audiuisse priorē eorū presbyterū esse debere [h]. Quod vt intelligas, annotare expedit, in eo ordine esse milites & ecclesiasticas personas quæ inseruiūt eorū ecclesiis: esse & prioratus, & monasteria monialiū quoq; cruce signatarum, vbi nobiles professionē emittere possunt [i]. Ita in eo ordine est prior magnus ordinis totius, qui præest omnibus, seu magister magnus est & prior ecclesiæ, qui præest omnibus capellanis, & habet curā spiritualiū, ex capellanis omnibus magis idoneus eo muneri delectus in conuentu, vbi magister magnus residet, perpetuò assiduus [k]. Quia autē ex pluribus prouinciis & regnis milites ei ordini se deuouent, suntq; illis inibi bona pleraq; ex beneficiis principum & aliorū piorum hominum collecta nec non ex spolijs Templariorū in illos translata: in singulis ferè sunt prouinciis priores præcipui, quibus subiiciuntur alij commendatarij & hospitalarij, vt illi quoque magno ordinis magistro. Tradunt statuta eius ordinis seu religionis, primùm præpositū huic ordini dictum Geraldū, qui cum sociis crucem candidā in nigro panno affixit, assumpsitque eum viuendi ritum, qui nunc est, vel quo degere debent: quibus & alij adiūcti plurimi per magistros religionis tēporis successione, prout expedire visum est. Inter quos & illud cautum à Claudio de la Sangle magno magistro, vt donati, sic loquitur, vel confratres, crucem quadrimembrem non defferant sed trimembrem, dempta stipite superiori [l]. Huius ordinis fratres milites & seruientes, in canonicis horis centies quinquagies dominicam orationem repetere tenentur. Fratres verò sacerdotes, diaconi, subdiaconi, & clerici eius ordinis officium canonicum, & ordinem Sancti sepulchri Hierosolymitani exequi debent [m]. Horum militum priuilegia multa sunt, qualia perscribit circa annalia vacantis hospitalis Ioannes 22. sum. pontifi. [n], vt eximantur quoque à iurisdictione episcopali in criminalibus, vt sæpè curiæ supremæ placuit [o].

[Margin numbers: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10]

a In statutis hospitalis Hierosolymitani cap. 2.
b Reboff. in tracta. nomina q. 15. numero 16.
c Carol. Molineus, in clem. 1. de sup. plen. negligent. præla.
d In statutis eorum, titu. 1. c. 3. & titu. 2. c. 1 & titul. 5. c. 4.
e In statutis hospitalis Hierosolym. capit. 9.
f c. vxoratus, c. 8. de conuersio. coniuga.
g c. tuarum, c. 11. de priuileg. & ibi glo. & c. dudum, de decimis.
h c. canonica, c. 50. de senten. excommu.
i In statutis eorum. titu. 2. c. 33.
k In statutis eius ordinis, titulo 13. de electionibus, capit. 5.
l In eorum statutis, titul. 2. c. 33.
m In eorum statutis. titu. 3. c. 2.
n in c. cohibita, de priuilegijs, in extrauag. commun.
o Papon, lib. 1. arresto. tit. 10. arresto. 3. & 2.

& Innocentius 3. hos habere iurisdictionem, in signatos cruce verè non fictè
11 tradit [a]. Hospitalarij isti milites, Ioannitæ dicti sunt, & hospitalarij Hierosolymitani, ab hospitali, vt dixi, Diui Ioannis, equites Rhodienses, eò quòd illam possiderent insulam, & infidelium debilitarent vires, inibi eis obsi-
12 stentes, sedemque potiorem habentes & propugnaculum præcipuum. Dicunt autem quidam Clementem 5. summ. pont. illis Rhodiensem insulam assignasse, postquam illi Turcæ eripuissent anno domini 1308. alij Gothfridum Hierosolymorum regem. Cœperunt tamen Maltenses seu Miletenses dici, ab insula in quam se receperunt, postquam Soleimanus duodecimus Ottomanæ familiæ tyrannus, cum Agarenorum ingenti vi, post semestrem obsidionem die natiuitatis domini, & anno 1522. illis Rhodon ademit, capto prius Tauruno vulgò Belgradu opido, apud Pannonios & situ & opere validissimo, vt scribit F. Thomas Guichardus Rhodius, in oratione, quam de
13 ea expugnatione apud Clementem septimum summ. pontif. habuit. Martinus Chromerus in historia Polonorum, cruciferos absolutè vocat: & de illis sæpè meminit, tanquam de infidis & crudelibus in Polonos & alios. Eósque arguit, quòd decimas ex suis arationibus in Pomeria & alibi vsurparent, contra iura sacerdotum [b].

a c. tuorum, a. 11. de priuileg. vbi gloss. in verbo priuilegij, de eorum iurisdictione disputat.

b Martinus Chrom. passim in historia Polon. potiss. 13. li.

De aliis cruciferis militibus, & piis equitum societatibus. Cap. 35.

1. 2. 3. *Theutonicorum militum ordo quis, & vnde.*
2 *Milites Theutonici Deiparæ virginis Mariæ cur dicti.*
3 *Heinrichus à Vualpot primus magister ordinis Theutonicorum.*
Saladinus quando Christianis ademit Hierosolymam. eod.
4 *Militum Theutonici ordinis magistri.*
5 *Theutonicorum ordo in Prussia quando sublatus, & quare.*
6 *Milites cruce signati Liuoniæ.*
7 *Militum nobilium de Calatrana Hispaniæ ordo à quo institutus, & finis. & 10.*
8 *Militum ordo sancti Iacobi in Hispania quando institutus.*
D. Iacobus pugnans contra Saracenos apparuit, eod. & 9.
9 *Militum ordo sancti Iacobi de Spatha in Hispania quando cœpit.*
Miramolinus Arabum rex ingenti clade à paucis victus. eod.
Tholosa. eod.
10 *Militum ordo de la Banda Hispaniæ.*
11 *Militum sacrorum nouus ordo à Ioan. 22. in Portugalia.*
12 *Militum Galliæ equestres ordines stellæ, sancti Michaëlis, sancti spiritus quando instituti.*
13 *Ordo equestris velleris aurei Burgundiæ, Annũciationis Beatæ Mariæ Alobrogum quando.*
14 *Milites cruce signati fratres.*

1 ALIVS sacræ militiæ ordo Theutonicorum, cuius initia ab homine quodam Theutonico manarunt, qui post Hierosolymam receptam à Christianis vnà cum pluribus suæ gentis remansit in eadem cum vxore, & domum suam hospitale esse voluit suis, qui visendi sepulchri sancti causa eò peregri-
2 narentur: atque ibidem diuæ virginis Mariæ sacellum ad-

 iunxit,

iunxit, vnde Deiparæ virginis milites vocati sunt. Et crescente numero eorum qui se huic pio ministerio deuouissent, cooptatus magister qui præesset, amictique sunt albo pallio cum alba cruce, & in ordinem tantùm milites admissi [a]. Munsterus tradit Heinrichum à Vualpot primum fuisse magistrum Theutonicorum dominorum, anno 1190. Hierosolymis, quod non patitur historiæ veritas, cùm eo tempore à Saladino occuparetur Hierosolyma, adempta Christianis & capta cum suo rege ab eo anno 1186. cum fuisset à Christianis per 88. annos possessa [b]. Minus quoque placet, quod Volaterranus tradit, anno 1192. pro liberanda Hierosolyma primùm conscriptos, Theutonicos, & quod ait 21. lib. Theutonicorum ordinem institutum in terra sancta à quodam Germano: quod reiiciunt aliqui in annum 1333. quo tempore Prusiam Turca Græcis ademit. Proindè vt concilientur historiæ tempora, sequor hîc Heinrichum Pantaleonem [c], qui huius Heinrici à Vualpot vitam describit, & posteà refert magistrorum Theutonici ordinis seriem, & annos quibus eo magisterio functi sunt. Atque cum illo dico, antequam à Saladino caperetur Hierosolyma, eum Heinrichum à Vualpot, inter Christianos in ea ciuitate hospitali tali peregrinorum domum suam dedicasse, & ad eum nobiles Germanos voto facto se omni tempore contra impios pugnaturos conuolasse, postquam intellexissent vires Christianorum exiguas & deiectas ferè. Capta autem Hierosolyma suum collegium & hospitale sanctæ Mariæ Anconam, quæ & Ptolomais dicitur, transtulit: atque eam vrbem fortiter contra Saracenos defendit, anno domini 1190. Et effecit, vt multi principes & nobiles è Germania sua bona huic ordini conferrent, & ad eos profecti eum ordinem amplecterentur. Sic cùm in Germania plures arces & ædes haberent Theutonici ordinis milites, & magistros quoque plures, vt hospitalarij constituerunt. Desierunt autem esse milites Theutonici in Prusia, quo tempore Albertus Marchio Brandeburgensis ex magistro constitutus est Dux Prusiæ, atque à rege Poloniæ Sigismundo in feudum accepit Prusiam, anno domini 1527 [d]. In Liuonia sunt sodales seu fratres militiam Christi professi, qui rubrum ensem cum cruce pallio insutum deferunt [e]. Sanctius eius nominis tertius, rex Hispaniarum Legionis & Castellæ, cognomento Desideratus filius Alphonsi 8. filij Raymundi Berenguarij comitis Tholosani, instituit militum sacrorum ordinem de Calatraua in prouincia Toletana, in loco & prouincia Calatrauæ, vbi cœnobium templariorum fuerat [f]. Dieghus Valera ordinem militiæ diui Iacobi institutum ait in Hispania, anno domini 8.6. quo Ranimirus primus eius nominis Hispaniæ rex, vicit manu exigua ingentes Sarracenorum copias ope Dei, & auxilio Beati Iacobi, qui visus est in eo prælio equo candido, vexillo niueo, & in eo cruce rubea conspicuus & pugnans [g]. Huic ordini & magister & commendatarij constituti. Et ad hoc tempus refert institutionem quoque Ioannes Vasæus [h], quamquam F. Alphonsus Venerus huius principium referat ad annum domini 1160. Et Raphael Volaterranus [i], & Nebrissensis, Franciscus Tarapha scribit [k], Alphonsum 9. Hispaniæ regem ordinem militum sancti Iacobi de Spatha instituisse, quorũ insigne est gladius sanguinolentus, eò quòd die quo prælio rex Alphõsus Maurorũ regẽ Miramolinũ superauit in quodã loco, quem Tholosæ Nauas appellant, in quo ducenta millia Arabum ferunt cæcidisse, & ex quo triumphum Petrus rex Aragonum retulit, crux in cœlo apparuit, & D. Iacobus apostolus equo candido vectus auxiliator Christianorum, gladium gestans sanguine Maurorum eruentatum. Subinde Alphonsus alius Hispaniæ rex eius nominis xi. cùm fœliciter aduersus Almoacenum & Hynzephinum Bellamarini & Granatæ reges dimicasset, oppido Alcala, quod Regale vocãt, Calatrauæ magistrum leuibus de causis delatum interfici iussit, & ordinem militum de la Banda apud ciuitatem Burgensem instituit anno 1308 [l]. Eodem tempore Ioan

a Paul. Aemilius, in 5. histor. Franc.

b Aemil. lib. 5. Sebast. Brant. Blond. 6. Dec. 2.

c Henrich. Pantaleon, in Prosopographia seu parte 2. de Viris illustribus Germaniæ in Heinricho à Vualpot.

d Henrich. Pantaleon, in prosime citato loco, & 3 parte de Viris illustrib. in Alberto 3. duce Prusiæ, & Sleidanus.

e Martinus Chromerus, libr. 7. de reb. Polonicis.

f Franciscus Tarapha, libr. de regib. Hispan. in Sanctio. 3.

g Franciscus Tarapha, de regib. Hispaniæ, in Raymiro, Ioannes Vasæus in annalibus Hispaniæ anno 826.

h Ioan. Vasæus vbi supra.

i Deca. 1. lib. cap. 9

k Franciscus Tarapha, de regib. Hispaniæ in Alphon. 9. & in Genealogia regum Hispaniæ.

l Franciscus Tarapha, vbi sup. in Alphonso 11.

Ioannes 2. summ. pontif. ordinem nouum militiæ Christi instituit, qui militare sub Christo dicerentur in Lusitania & Sarracenis resisterent, Bæticam & Aphricam incolentibus. Cuius militiæ præfectus in Marino Syluēsis diœcesis opido sedem habet principalem,& cuius militibus omnia bona Templariorum annuente rege Portugaliæ concessa sunt. Cuius ordinis censor & moderator est abba Archohasiani monasterij Cisterciensis ordinis, Vlyssiponensis diœceseos,qui conscribendi & exauthorandi milites potestatem habet [a]. Fuerunt in Gallia instituti equestri ordines,vnus stellæ institutus apud sanctum Ouenium anno 1351. per Ioannem regem Galliarum, vt scribit in annalibus Froissardus: subinde institutus ordo sancti Michaelis cum torque aureo, qui ordo institutus est à Ludouico XI. rege Gallorum anno domini 1469. Et anno 1579. calendis Ianuarij ordo sancti spiritus, ab Heinricho 3. rege nostro & Poloniæ. In Burgundia, Philipus Burgundiæ rex anno 1429. ordinem equitum aurei velleris instituit: vt in annalibus scribit Monstreletus Amatus S. nomine comes viridis dictus, Alobrogum dux, ordinem equitum instituit, cuius insigne imago annunciationis, seu salutationis virginis Mariæ Domini nostri IESV-CHRISTI genitricis, vt in historia legitur Sabaudiæ. Fuit & in Anglia ordo alius. Verumtamen isti ordines postremi non fuerunt sacrorum militum, nec ea ratione instituti, vt se Deo & religioni solùm tutandæ deuouerent, vt prædicti sacri milites: quibus & accedere possent, qui cruce aliquando se signarunt, in auxilium Christianorum in Syriam & Hierosolymis profecti cum Gotefrido & aliis ducibus præclarissimis. Qui & milites sacri primùm, posteà fratres se appellabant, vt author Paulus Aemilius [b]. Sed horum nullum habemus regula certa definitum ordinem, vel votum aliud, quàm militandi pro fide Christiana. Vnde illos non inserimus inter sacros militares equitum ordines.

12, 13, 14 (marginal numbers)

[a] Idem Tarapha, in Alphonso 11.

[b] Paul. Aemi. libr. 4. histor.

De habentibus manualia beneficia. Cap. 36.

1. *Beneficia manualia non propriè beneficia, quia amouibilia & regularia.*
2. *Abbas S. Sulpitij Biturigum triennalis.*
3. *Abbatia & prioratus monialium triennales.*
   Beneficium manuale quomodo adimi à superiore potest possessori: & remedium si adimatur sine causa. eod.
4. *Beneficia manualia quomodo fiant perpetua.*

Qvædam personæ regulares, vel quæ regularibus accedunt, titulo quodā sæpè nominantur, quæ sacerdotiorum, & ecclesiasticarum personarum appellationem referunt. Imitantur etenim nomen & naturam quodammodo beneficiatorum, qui manualia, vt appellant, beneficia habent, quæ tamen propriè beneficia non sunt [c]: quia præfecti his beneficiis possunt amoueri ad nutum abbatis vel prioris. Sunt enim huiusmodi beneficia manualia regularia, non secularia: qualia in ordine humiliatorum, & præmonstratentium ex consuetudine esse tradit Ioannes Andreas [d]. Et Rebuffus [e], scribit abbatem sancti Sulpitij apud Bituricenses triennalem esse, & singulis trienniis eligi. Atque in comitiis Aureliacensibus placuit, vt posthac abbatissæ,

[c] glo. in verbo, consuetudinem, in c. vni. de capel. mona. in 6.

[d] Ioan. And. in addit. ad d. glo.

[e] Rebuff. in tracta. de pacifi. possess. nume. 371.

tissæ, & priores essent aduenienre vacatione triennales, ex electione Vestalium [a]. Sancit & Innocentius 3.[b] ne alicui monachorum committatur obedientia perpetuò possidenda, tanquam sibi in suam vitam locetur; sed cùm oportuerit amoueri, sine contradictione qualibet reuocetur. Explicat Clemens 5. ex concilio Viēnensi [c], dum ait, priores & administratores beneficiorum, quæ sunt de mensa abbatis vel monasterij, posse liberè ad claustrum cùm oportuerit reuocari. Quod intelligendum est de beneficiis, quorum administrationes conferunrur ab abbatibus, non quando per electionem ad ea vocanrur. Priores enim manualia habere beneficia, & ad nutum priuari posse dicunrut iure: alij nequaquam [d], qui titularij sunt, nec aliorum more ad regimen tantùm ecclesiarum vel prioratuum dicuntur [e]. Obseruandum iraque est in hac quæstione, posse beneficium vel prioratum regulare esse administrationis causa tantùm concedendum: vel naturam habere perpetui beneficij. Et in primo casu amoueri posse ab abbate præfectum, videlicet si iusta amotionis adsit causa: aliter enim posset monachus à beneficio manuali sine causa amotus, implorare superioris abbatis auxilium, vt post Innocentium [f], & Decium [g], & Ioannem de Selua [h], notauit obseruari in Gallia Rebuffus [i]. Sed & fit hoc irreuocabile beneficium proculdubiò, quando post concessionem abbatis confirmatur possessor ex certa scientia, & expressa qualitate per summum pontificem, vt annotant Immola & Panormita.[k] & Rebuffus [l]. Quòd si perpetui beneficij naturam habeat prioratus, beneficium illud præsentis non est tractationis, nec amoueri præfectus per abbatem poterit: concessio enim facta censetur cum sua qualitate [m]. 4

[a] Aux ordonnan. des trois estatz d'Orleās, 322.3.
[b] Innocē.3. in c. cùm ad monasterium, c. 6. §. tales, de sta. mona. li. 3. Decret. titul. 35.
[c] in c. vni. de suppl. negli. prælat. lib. 3. Clemens. titu 5.
[d] c. 2. de sta monacho. sp. Grego iste de Selua, in tract. benefic. par. 3. q 61.
[e] in c. 1. §. in eos autem, de priuileg. in 6. lib. 5. titu. 7.
[f] Innocen. in c. insinuante qui cler. vel vouent.
[g] Decius, in c. ad nostram, circa finem, de confir. vtl.
[h] Ioan. de Sel. in d. trac. benef. & d. q.
[i] Rebuff. in d. tract. de pacif. posse. nu. 275. & 281.
[k] Immol. & Panor. in cap. nisi essent, de præb. & in c. cùm inter, de electio.
[l] Rebuff. in d. tract. nu. 279.
[m] Clement. vnic. de suppl. negli. prælat. io clem. c. vni. de cap. monacho. in 6.

De vicariis temporalibus, officiali, & aliis. Capur 37.

1 *Vicarius temporalis quis.*
2 *Officialis vicarius est episcopi, & vt sit ecclesiastica persona.*
3 *Vicarius episcopi in spiritualibus.*
4 *Officiales ordinarij, & foranei episcopi qui.*
5 *Officiales ordinary episcopi perpetui sunt, nec destituuntur ab episcopo.*

VICARII temporales quidem beneficium tegunt, sed ideò beneficiarij non sunt: nam non sibi, sed alteri possidenr. De hoc, & de vicario perpetuo paulò anrè dictum est, dum ageremus de plebanis seu parochis. De vicario autem episcopi generali, & paulò post dicemus c. 41. Et rursum pauca de officiali. Dicitur & officialis vicarius episcopi, habens iurisdictionem. Hic ex clericis, non ex laicis constitui debet [n], & locum episcopi tenet vel repræsentat: vnde & in eius sede, eo absente, in actibus, in quibus episcopi interest, præsidet [o]. Et quia vices gerit episcopi officialis in iurisdictione ecclesiastica distribuenda, dicitur vicarius [p]. Sicuti & is, qui absente episcopo in beneficiorum collatione munus illud pro episcopo exequitur, dicitur vicarius in spiritualibus, vel vicarius generalis [q]. Qui si non distinguatur ab officiali, & officialis rectè dicetur is vicarius: quia & officialis 1 2 3

[n] ca. in noua, 16. q. 7.
[o] can. fin. 93. dist. ca. 1. 94. distin.
[p] cap. 1. de offi. vica. in 6.
[q] cap. fin. eod.

4 lis dicitur, nomine episcopi conferre beneficia [a]. Porrò officiales in duplici sunt differentia: nam alij faciunt eandem sedem cum episcopo, & sunt iudices ordinarij: alij delegati ad certas causas, & in certa regione diœceseos, qui dicuntur foranei, à quibus appellatur, vt à delegatis ad delegantem episcopum: cùm ab ordinariis nequaquam ad episcopum, sed ad archiepiscopum fiat prouocatio [b]. Foranei vt plerumque etiam temporales, alij per-
5 petui, id est, quandiu viuunt [c]. Quamuis enim ad nutum fiant ab episcopo, tamen facti nec ab eo, nec à succedente in episcopatu amoueri ab officio possunt, nisi mors vel delictum interueniat: etsi ad beneplacitum fiant, vt notat Oldradus [d], Iason [e], Alexander [f], Ludouicus Gomes [g]. Decet enim beneficium perpetuò manere [h].

a c. ex frequentibus, de institutio. ap. Gregor.
b clem. 2. iuncta glo. de rescrip. io clem. c. 1. de offic. ordin. in 6.
c q. 1. to P. pro soc.
d Oldra. cons. 4.
e Iaioo, §. sed istae, 6. col de actio.
f Alex. cons. 216. Incipit magister, col. fin. lib. 7.
g Lodo. Gom. ad reg. cancel. de non toll. iure quaesi. quaest. 4.
h l. iurisperitos, de excusat. tutor.

De commendatariis. Caput 38.

1 *Commendatarij verò non sunt beneficiarij.*
2 *Commendatarij iure regaliæ qui.*
3 *Regaliæ ius regi ex duplici causa competit.*
4 *Ecclesia tantùm ex facultate principis bona possidet.*
5 *Manus mortuæ quæ collegia dicantur, & quare.*
6 *Bona immobilia quare manus mortuæ non possideant sine gratia.*
7 *Regaliæ iure quando, & quandiu fructus ecclesiarum capiat rex.*
8 *Regaliæ ius durat, donec præstetur fides regi à prælato.*
Collatio beneficiorum iure regaliæ. eod.
9 *Episcopi probandi à principe.*
10 *Vacantium ecclesiarum annui fructus à quo Regi Gallorum concessi.*
S. Ludouicus à Bonifacio in numerum sanctorum relatus. eod.
11 *Philippus rex à Bonifacio excommunicatus, absolutus à Benedicto 11.*
Philippo regnum ademptum, & restitutum. eod.
12 *Collationes iure regaliæ à quo tempore competant regibus Galliæ.*
13 *Electio & nominatio ad prælaturas solius regis Gallorum.*
14 *Spiritualis & temporalis potestas quando simul laicis concessa fuit.*
15 *Beneficiorum vacantia annales concessa reuocatæ.*
16 *Vacantiæ commendatariarum annuæ militum hospitaliorum.*
17 *Philippus Imperator bona ecclesiæ baronibus concessit.*
Bona ecclesiæ tyrannicè distrahuntur. eod.

1 QVI in commendam habet temporale beneficium ab episcopo, cùm vltra sex menses non possit commendari [i], non dicitur beneficiarius: quia nec perpetuò, nec sibi, nec alij possidet [k]. Nihil enim aliud est commendare, quàm deponere [l]. Is autem qui deponit, remanet potius dominus, quàm is cui res committitur [m]. Et Vlpianus [n] non aliàs res alicuius loci vel personæ censuit, quàm si quis perpetuò ibi habuerit, atque ita deposuerit, vt perpe-
2 tuò haberet. Non sunt etiam inter beneficiatos annumerandi, qui iure regaliæ sub custodia habent beneficia ecclesiastica, vel qui collationem eo-
3 rum à laicis nacti sunt, vt monuit Molinæus [o]. Sunt autem regaliæ beneficiorum in duplici differentia: nam ius regale, vel ratione bonorum immobilium

i c. nemo deinceps, c. 15. de elect. lo 6.
k Rota, in decis. 244. in antiquis.
l l. commendare, de verb. sig. l. Lucius, depos. in P. c. 8 eod. titu. ap. Grego can. oe quis arbitretur, 22. q. 2.
m l. rei depositae, com mod.
n Vlp. in l. ex facto, l. 35. §. reo autem ita licatum, de hæred. institu. lib. 23. P. titul. 5.
o Molin. in reg. de in fir. renunciantib. nume. 286.

bilium temporalium regi competit, vel ratione iuris spiritualis. Ratione bonorum, quia episcopatus & prælaturæ, siue cathedrales ecclesiæ ferè omnes in Gallia habent bona temporalia à principe in feudum. Non enim licet 4 collegialibus ecclesiis in Gallia, bona habere immobilia, quin facultas à principe concedatur [a]: quæ dicitur dispensatio, communi autem idiomate, amortissamentum, vel ius morticinij. Siquidem manus mortuæ dicuntur, 5 ecclesiæ, collegia, capitula, vniuersitates: quia in eodem statu permanent, veluti mortui sunt, expertes omnis vicissitudinis, istius saltem seculi. Siue enim lignum ceciderit ad austrum, siue ad aquilonem, ibi ardebit [b]. Cùm tamen viuentes multis & penè infinitis mutationibus & alterationibus sint obnoxij, vtpote sub perpetuo motu degentes [c], variisq́; acti voluntatibus [d]. Et quia collegia, capitula, ecclesiæ semper per subrogationem personarum, statum eundem habent. Sicuti sedes iudicialis, quanquam moriatur iudex, habet idem iudicium; etsi alius in defuncti locum substituatur [e]. Bona itaque quæ ab illis tenentur & possidentur, veluti mortua dicuntur: quia mutare statum non possunt, præsertim cùm alienari iure communi nequeant [f]. Quamobrem neque possideri bona temporalia posse ab iisdem iure com- 6 muni placet, potissimùm ab ecclesiasticis, collegiis, & ecclesiis, aliisque similibus personis. Cùm enim immunes [g] illæ sint ab omnibus ferè exactionibus, & indictionibus, à secularibus principibus necessariò rebus pro negotiis vrgentibus reipub. imponendis, fieret vt cum immunitate illa perpetua respub. detrimentum maximum pateretur, eneruatis reditibus per illam detentionem: vt neque laudimia à dominis directis eorum bonorum, neque renouationes feudorum in bonis mobilibus, quæ quintum & reirequintum dicuntur, amplius penderentur, rebus in eodem statu manentibus, qui tamẽ mutatur, quando ad alios singulares possessores perueniunt. Hi enim, vel moriuntur, vel distrahunt: vnde & iura clientelaris prædij & feudorum, tes ipsæ & iura sæpius ad dominos recurrunt. Vt nullo modo fieri posse videatur ex parte naturæ rerum, & personarum ecclesiasticarum habita consideratione, res ab illis possideri, qui emori non possunt: præcipuè, si de ecclesiasticis agatur. Cùm iure legis Moseos [h] non potuerit Leui stirps habere partem aut possessionem cum fratribus suis: quòd ipse dominus, possessio eius esset. Quod & initio, & nascente ecclesia Christiani secuti sunt, donec ex permissione Constantini Magni licuit [i]: vti & nunc dispensat rex in feudis. Quorum origo prima ab eo est, vt teneant impetrato iure morticinij. Ius autem morticinij est, valor, æstimatióue tertiæ partis totius rei, in qua ius feudi extingui postulatur, vt cautum est cõstitutione Caroli, anno 1402. mense Octobri. Quamuis hodie in parte luenda, alia sit pro nutu principum taxatio [k]: inquisitione tamen facta præcedenti census, & qualitatis, & quantitatis rei, & facta concessionis in camera computorum descriptione. Quibus obseruatis habent ex iure illo morticinij, collegia vel ecclesiæ in posterum ius possidendi in perpetuum, nec teneantur è suo mancipio ablegare, si nolint [l]. Cæterùm quando vacat pastore ecclesia episcopalis, vel archiepiscopalis, quæ 7 patitur hoc ius regaliæ, interim rex fructus capit, veluti iure feudi concessi, & ratione custodiæ [m], quandiu vacauerit. Et notat Aufrerius post stilum par- 8 lamenti [n], beneficium in regalia, vacante sede episcopi vel archiepiscopi, qui habent ius collationis, etiamsi episcopus vel archiepiscopus sit electus, vel confirmatus, aut missus in possessionem ecclesiæ & collationis beneficiorum, donec ipsius prælati persona fuerit recepta in fidem & hominium regis. Medióque tempore, & ante fidem præstitam, & vacare prælaturæ beneficia in regalia, & iure regaliæ conferri à rege. Exigit ius regni, vt episcopi à 9 nostro principe approbentur, quod conforme iuri pontificio [o]. Sic enim in epistola quadam ad Lotharium primum imperatorem scripsit Leo 4. summ. pontif. Atque in synodo definitum est generali [p], ob beneficia concessa in sedem

a Aegidius Magister, in tracta. des amortissemens. nos in Feudis plura.

b

c §. vt autem lex, de non alie. reb. eccles.

d l. quia poterat, ad senatuscõ. Trebell. in P.

e l. proponebatur, ie iudic.

f Liubemus nulli, l. 14. §. scientes, in fine, & § sane, in fine, de sacrosan. eccles. C. titu. de reb. eccles. non alien, in authen.

g c. aduersus, c. 7. de immun. eccles. lib. 3. Decret. tit 49. l. placet, l. 5. de sacrosf. eccles. C. cum similib.

h Deutero. c. 12.

i can. futuram, & ca videntes, 12. q. 1.

k Aegidius Magister, tracta. des amortissemens, cap. 3.

l in constitut. regia, declaration sur les amortissemens.

m c. generali, de electio. in 6.

n tit. de quib. caus. curia. parlam. cognosc. consue.

o ca. Reatina, 63. dist.

p ca. Hadrianus, 63. distin.

sedem apostolicam per Carolum Magnum, vt ab eo rege episcopi & archiepiscopi per singulas prouincias inuestituram acciperent, néue nisi à rege laudatus & inuestitus episcopus à quoquam consecretur. Quæ proculdubiò ratione bonorum temporalium intelligenda sunt: nam inuestitura alioquin ecclesiastica nihil operatur, si à laico concedatur, vt episcopus, vel alia ecclesiastica persona potestate sua conferendi beneficia, vel exercendi diuina officia fungatur [a]. Statutúmque est iure communi, neminem ob fundationem beneficij, quicquam aliud præter honorem communem omnibus Christianis in ecclesia retinere sibi

10 posse [b]. Neque etiam in concessione Hadriani, & Leonis 4. regibus Gallicis factum est, ius accipiendi annuos fructus vacantium ecclesiarum, in quo maximè quidam labuntur: sed posteà concessa est illis hæc singularis potestas à Bonifacio 8. pontif. sum. qui quidem Philippo Pulchro & eius successori concessit, postquam eius patrem S. Ludouicum in numerum & album sanctorum retulit, priuilegium vacantium ecclesiarum & prouentuum earum anni vnius exigendi: prætérquam earum, quas cathedrales & monasticas dicimus, vt ait Gaguinus [c]. Atque Polydorus Virgilius scriptum reliquit [d], circiter annum 1294. in Anglia sub Bonifacio 8. concilium Londini celebratum contra Iudæos, in quo & statutum fit: nemini hominum amplius licere prædia dare collegiis & sodalitiis monachorum: nec sacerdotibus aut monachis emere

11 possessiones aliquas, nisi permissu regis. Nisus tamen est idem Bonifacius 8. paulò post adimere hoc ius Philippo, & regnum ipsum, quod detulit cuidam Alberto imperatori in conuentu generali, vt scribit Gaguinus [e], Krantius [f], & Platina [g]. Excommunicato Philippo, prætextu quòd sacrum bellum in Agarenos instituerit. Cuius tamen consilium in hoc dissoluit Benedictus 11. pontifex, successor in sedem Bonifacio, & absoluit à censura regem, iussítque Galliam regi suo parere, vt ait Blondus [h], & Platina [i]. Quanquam Phillippus ipse, constitutionibus suis editis anno 1334. & 1346. repetat ab antiquo sibi ius esse regaliæ, & ante concessionem Bonifacij 8. competens regiæ dignitati ob

12 honorem singularem coronæ Galliarum. Quo possint reges Galliæ iure regaliæ ex prisca possessione, concedere præbendas & beneficia vacantia iure & facto, vel ipso iure tantùm. Sicuti & olim vsos esse hoc iure regaliæ reges Angliæ faciunt quædam fidem [k]. Referunt alij itaque concessionem huius priuilegij ad concilium Aureliacense habitum sub Clodoueo, in quo concessa regi electio & nominatio prælatorum in remunerationem victoriæ à Clodoueo in Visigotos, fuso Alarico eorum rege. Alij ad Caroli Magni, & Caroli Calui beneficia in sedem apostolicam, & ob fusos Arrianos referunt: vnde priuilegia multa illis irrogata, vt notant Arnulphus Rusæus,

13 & Philippus Probus [l]. Ius etiam consentiendi in electionem episcoporum, & regibus aliis Hispaniæ, & Galiciæ, item imperatoribus cōcessum, vt constat ex concilio Tolletano [m]: nunquam tamen electionem ipsam & nominatiōē prælatorum alij, quàm imperatori Gallico, & eius successoribus datam inuenio [n]. Quamobrē si imperator, alius, quā ex hac progenie velit hoc iure vti, ea ratione quòd Carolus fuerit imperator, cui cōcessum est priuilegium, id iure Gallico vsurpabit, nō proprio, ratione imperij: quia huic tanquā imperator renunciauit Otho Magnus, siue primus, Ioanni 11. sum. pontifici [o]. Et Ludouicus primus [p] renunciauit electioni summi pontif. Paschali primo, vt nec hodiè Galliarum rex eligat summum pontificē remisso illo iure, cæteris iuribus & in alios episcopos concessis non ciuratis, quæ inter regalia hæc te-

14 nētē annumerantur. Errat autem valdè Ioānes Petrus de Ferrariis [q], dum ait, *scire debes, tu indocte laice, quod imperiū habuit aliquando, scilicet temporalem, & spiritualem à domino potestatem: quia tunc imperatores conferebant omnia beneficia ecclesi-*

a can. 1. ca. quoniam inuestituras, 16. quæst. 7.
b ca. piæ mentis, ead. quæst.
c Gagul. lib. 7. in Philip. Pulchro.
d Pol. Vergil. lib. 17. in Anglia.
e Gaguinus, in vita Philippi Pulchri.
f Krant. lib. 8. c. 36.
g Plat. in vita Bonifa. 8.
h Blond. 9. Deca. 2.
i Plati. in Bened. 11.
k Aegid. Magist. in decisio. in tracta. regalio. c. 1.
l ambo in tracta. regalium.
m can. cùm longè, 63 distin.
n ca. in synodo, ead. distin.
o can. tibi domino, ead. d.
p can. ego Ludouicus, 63. distin.
q In practi. in for. libel. quo agitur de substitutione, in exemplari ad ver. ex suo corpore & legitimo matrimonio natis.

astica per vniuersum orbem. Nam hoc falsum est, neque Innocentius, quem ipse citat, vnquam in eo loco quem signat [a], neque canon, Adrianus 63. dist. quem adducit, hoc ait: quamuis non diffitear ante aduentum Messiæ, ante stabilitum regnum, Mosem vtramque potestatem habuisse, & Samuelem: verùm, dum discretum ab imperio sacerdotium fuit, duo fuerunt gladij, & imperium suis limitibus debuit esse contentum [b]: nisi quatenus ex priuilegio permissum est vltrà. Neque Ozias rex Israëlis impunè tulit, quòd ausus fuerit munus sacerdotale vsurpare [c]. Et ita antiquata ethnicorum obseruatio, qua imperator inaugurabatur omnibus sacris, vt in potestate sua haberet omnes religiones, scilicet idololatrorum, vt ait Dion Cassius [d]: nam hoc Christianis imperatoribus nunquam permissum fuit absolutè. Fuerunt & aliis principibus, & ecclesiasticis vacantiæ 15 annales beneficiorum concessæ ex priuilegio, quod tamen posteà reuocatum est, aut valdè imminutum, & meritò, à Ioanne 22. [e]. Habent & hoc 16 ius in commendis ordinis vacantibus morte commendatarij, milites S. Ioannis Hierosolymitani: nam mortuo commendatario, vacantis commendæ fructus annui ærario communi acquiruntur [f]. Neque negauerim 17 iure tyrannico aliquos præter priuilegium, sibi ius in ecclesiarum prædia vsurpasse: verùm illud potius iniuriæ & sacrilegio adscribendum, sicuti nec inultum abiit. Veluti apud Vrspergensem abbatem legitur [g], Philippum imperatorem qui successit fratri Henrico 6. cùm deficerent pecuniæ, quibus stipendia militibus præberet, primùm cœpisse distrahere prædia, quæ Federicus pater in Germania emerat, & cuilibet baroni prædia rusticana, & ecclesias sibi contiguas obligasse, à quibus ecclesiæ demùm fuerunt valdè diuexatæ, & tandem excommunicatum ab Innocentio 3. gladio tyranni interemptum.

a citat Innocen. in c. 2. de maior. & obed.

b can. Imperium, 10. distin. c. per venerabilé, qui fil. sint legiti.

c 2. Paralip. c. 26.

d Dion, libr. 53. histor.

e in extrauag. suscepti. ne sede vacan. in extra. commu.

f vt habetur in eorũ statutis ferè per totum titu. 4.

g Vrsperg. abbas, in Chronico. pag. 31. & 32.

De officiarijs ecclesiasticis, & primùm de thesaurarijs, seu sacristis. Caput 39.

1. *Officium ecclesiasticum quomodo à beneficio distinguitur.*
2. *officium custodire portas, pascua, pecora, porcos, &c.*
3. *Sacrista quis, sacrarium quid.*
4. *Thesaurarius, thesauraria quid.*
   κειμηλιάρχης, & κειμηλιάρχιον quid, eod.
   Cimiliale & cimilia quid, eod.
5. *Gaza & gazophilacium quid.*
6. *Thesaurus fuit in templo Dei.*
7. *Custos ecclesiæ quis, & eius munus.*
8. *Ignem souendum perpetuò in ecclesia Dei inextinguibilem.*
9. *Ignis inextinguibilis fotus à vestalibus, & quis author.*
   Ignis perpetuus sacer apud quos seruatus, eod. & 10. 11.
   Noachi vxor Tythea & Aretia ignem seruari docuit perpetuum, eod.
   Græci ab Aramæis plura mutuati nomina, eod.
10. *Viduæ ignem perpetuum seruarunt Athenis.*

Quamuis

1 QUAMVIS omne beneficium non nisi ratione officij detur, tamen non omne officium ecclesiasticum beneficium habet, nec perpetuam solicitudinem. Et proinde alia quoque, ratione officij simpliciter ecclesiastici, distinctio personarum erit. Porrò officium inuenitur, vel ratione rerum profanarum, quæ ecclesiæ sunt, vel ratione rerum sacrarum, vel ratione iurisdictionis, vel sacramentorum: quando de his tractandis agitur. Ratione rerum profanarum, vel penè profanarũ, dici possunt quidam officium habere: nam & custos portarum, pascuorum, pratorum, pecorũ, & porcorum dicitur habere officium, vt notat glossa[a], quam singularem & vnicam existimat Andreas Barbatia[b]. Sunt & liberti ex familia ecclesiæ, officium pro necessitate ecclesiæ patronæ præbentes[c]. Sacris rebus custodiendis præpositus, sacrista dicitur, qui nutu & mandato archidiaconi[d] curam habet sacrorum vasorum, vestimentorum ecclesiasticorum, sacri thesauri, & eorum quæ ad fonendum lumen exiguntur, scilicet olei, & ceræ, vt placuit concilio Toletano[e]. Sacrista à rerum sacrarum nomine dictus: sicuti sacrarium, locus vbi sacræ res reponuntur, etsi priuatus is sit, vt ait Vlpianus[f]. Alibi thesauraria, & præfectus thesaurarius dicitur[g]. Dicitur & κειμηλιάρχης, qui sacræ & prætiosæ supellectili, vel thesauro præest, & κειμηλιάρχιον, locus, vel thesauraria à Iustiniano[h]. Vocat Honorius 3[i]. ciminile thesauri illius locum. Erant autem κειμήλια Græcis, mobilia bona recondita vel prætiosa: vt apud Homerum dicuntur κειμήλια, æs, aurum, ferrum reconditum, vel vasa ex his facta, dum ait[k],

πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος.

Meminit & sæpè eius alibi, atque alij authores Græci, & Gregorius 3[l]. Dicerent Persæ gazan, voce per alios vsurpata populos[m]: & locum ex Persico & Græco nomine gazophylacium, vt scribit Hesychius & Suidas. Et frequens eius mentio in sacra pagina. Ex qua constat thesaurum fuisse perpetuò in templo Dei, variis & prætiosis muneribus, oblationibus, vestibus, vasis & pecuniis conflatum & conseruatum: vt non possim istos hæreticulos satis demirari, qui obgannientes donariis diuinis, quæ à probis hominibus Deo consecrata, & eius ministerio sunt, improbare ecclesiæ opes audent, non alia ratione quàm Iudas domini scelestissimus proditor, efutientes insulsè, *vt quid perditio hæc*[n], *potuit enim vnguentum hoc multò venundari, & dari pauperibus*. Non quòd de pauperibus illis cura sit, sed quòd sibi malunt, quàm Deo; & sacrilegij sui, quod quotidianis prædationibus exercent, prætexere, sed stollidè, nituntur excusationes. Meminit de gazophilacio domini Neemias[o], & domini nostri Iesu-Christi sæpè sacri amanuenses[p]. Extat & decretum[q] Iosue, qui populum Israëliticum probè rexit in expugnatione Hierico, latum. *Quicquid auri & argenti eris, & vasorum aneorum, ac ferri, domino consecretur, repositum in thesauris eius.* Meminerunt & frequenter de thesauro domus domini, libri Regum[r]. Meminit & de Leuiticis custodibus vel præfectis sacri thesauri, & diuini liber Paralipomenôn[s]. Legimus fuisse & inter thesauros Dei clypeos dono oblatos à Salomone[t]. Quos inuenit Sesac rex Aegypti & euexit. Addit Iosephus[v] lanceas aureas, & sagittas aureas, quas sumptas à rege Sophone Dauid Deo dedicauerat. Erant & vasa aurea[x], & alia supellectilia, quæ refert historia Machabeorum[y]. Deponebantur & sacræ vestes in gazophylacio sanctuarij, officio diuino peracto, vt constat ex prophessia Esdræ[z]. Et hanc ipsam habendi thesauri cõsuetudinem in templis suis ethnici imitati sunt: multa enim diis suis vel melius Idolis suspenderunt, ex manubiis hostium, ex victoriis, cum ex voto, cum ex largitione. A quibus omnibus qui Dei numen aliquando olfecerant,

a glo. in l. ne quis §. officiorum, de dignit. lib. 12. C.
b And. Barb. in rubr. de offic. & pot. iud. deleg.
c can. liberti, cum 4. seq. 12. q. 2.
d Grego. 9. in c. ex ante, c. 3. de offic. archid. lib. 1. Decretal. titu. 23.
e ios. de offi. sacri. lib. 1. Decreta. titu. 26.
f Vlpia. in l. sacra loca, §. de rer. diuis. tit. 8.
g can. perlectis, 25. dist. vlt.
h Iustin. in l. fin. § fi. de hon. autho. iud. possi. lib. 7. C. titu. 72.
i c. cùm inter, c. 29. de verb. signif. ap. Grego.
k Homer. Ilia. 6.
l Grego. 9. in c. 3. de offic. archid.
m Hester, c. 3. e. Ezechiel, capit. 27. e. adtnom, c. 28. d.
n Matth. 26. a. D. Mar. 14. a.
o Neemiæ, cap. 10. d. & c. 13. a.
p D. Marci, c. 12. d. D. Luc. c. 21. a. D. Ioã. cap. 8. e.
q Iosue, c. 6. c.
r 3. Reg. c. 14. & 4. Re. cap. 14. & 15. & 24.
s 1 Paralip. c. 9. d.
t 3. Reg. 14. 2. paral. cap. 12.
v Iosep. lib. 8. Antiq. cap. 10.
x 4. Reg. c. 24.
y lib. 1. Machab. c. 1.
z Esdræ, cap. 44. vers. 19.

nihil etiam inimico & hostili impetu clades inferentes, delibabant. Et scribit Iosephus Pompeium Magnum, post captum templum Hierosolymorum, sanctè à duobus millibus talentorum in gazophilacio templi inuentorum abstinuisse[a]. Quod & alij in sua religione fecerunt, sacrilegorum diuinas & humanas pœnas vetiti, & exemplo aliorum facti cautiores. At cùm pœnas hodiè contemnant impijssimi sacrilegi, certè summoperè hoc munus sacristæ requiritur, cum archidiaconi cura: imò & maiori necessitudine addendus est custos vtrique. Custos ecclesiæ, qui & minister sacristæ est[b], & archidiacono obedit in pulsandis horis canonicis, in custodienda perpetuò supellectili ecclesiæ, & in igne sancto conseruando, ne extinguatur. Non secus, quàm & apud Iudæos sacerdotes & Leuites ignem perpetuum conseruabant, ne extingueretur ex iussu Dei[c], in symbolum Spiritus sancti, vel diuinitatis indeficientis; vel ob charitatem quam perpetuò fouere debent præpositi sacri antistites, qui nec diuinitatem alterius Dei, nec alienum à Deo quippiam fouere debent. Vnde & inuectio ignis alieni in Dei sanctuarium, morte expiata fuit ministrorum in Leuitico[d]. Habuitque hoc munus fouendi ignem sacerdos Heli, quod tradit Samueli posteà, puero peruigili, dum senectute caligare eius cœperunt oculi, vt extinguentem vel defecturam lucernam non videret[e]. Habebant hoc munus apud ethnicos Romanos Vestæ virgines ignem perpetuò fouentes, quod innuit Virgilius ex persona Hector[f].

Sic ait, & manibus vittas vestámq; potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Quod ad Numam institutum referunt Liuius[g], Ouidius[h], Dionysius Halicar[i]. Plutarchus[k], & alij. Quamuis Berosus[l] scribat, vxorem Noachi Tytheam, Aretiam etiam dictam, quia mater omnium esset, vocatam Estam, id est, ignem, post mortem: eò quòd ipsa regina sacrorum fuerat; & puellas docuerat sempiternum ignem sacrorum inextinctum seruare. Non enim tantùm apud Græcos Vesta, vel Esta ignem significat, sed apud Aramæos, quos, quia Græciam incoluerunt anteà, & barbara Græcis nomina reliquisse testatur Strabo[m]. Athenis etiam ignis perpetuus in Prytaneo asseruabatur, non quidem à virginibus, sed à viduis, vt ait Plutarchus[n]. Et Strabo[o] Poliadis Mineruæ dixit templum in saxo vetustum, in quo esset lichnus inextinguibilis & virginum domus; id est, παρθένων. Seruabant & ignem Aegyptij, vt ait Diodorus Siculus[p]. Item & perpetuus Delphis, & apud Persas teste Procopio[q]. Seruabant & in Pyreo Magi. Et in Cappadocia idipsum Magni Pyrethi factitarunt[r].

a Ioseph. lib. 14. c. 8.
b c. 1. de off. custo. & ibi glo. & rubric.
c Leuitic.
d Leuitic. 10.
e 1. Reg. cap. 3.
f Virgil.
g Liu. li. 1.
h Ouid. 6 Fasto.
i Dionys. lib. 2.
k Plut. in vita Numæ.
l Beros. lib. 3. Defloræ.
m Stra. in Geograp. Græc.
n Plutar.
o Stra. lib. 9.
p Diodo. Sicul.
q Procop. lib. 2. bell. Pers.
r Stra. lib. 10.

7

8

9

10

11

De oeconomo, & vicedomino, syndico, & alijs. Caput 40.

1. *Oeconomi qui dicantur.*
2. *Oeconomus ecclesiæ ex quibus eligendus.*
3. *Vicedominus quis, & quomodo differat ab oeconomo.*
4. *Syndicus quis.*
5. *Aduocatus & procurator officium gerunt.*
6. *Cellaria officium claustrale.*

Sunt

1 SVNT etiam oeconomi, vicedomini, syndici, procuratores, cellarij, officiarij ecclesiastici. Oeconomi sunt, quibus res ecclesiæ gubernandæ mandantur[a]. Domui tantùm 2 ecclesiasticæ videtur hoc officium munus præstare: vnde & dicitur dispensator pauperum, oeconomus ecclesiæ[b]. Qui eligitur ex numero clericorum administrandæ ecclesiæ, non ex laicis[c], vel aliis. Potissimùm quando de dispensatione rerum sacrarum agitur: nam si de temporalibus tantùm cura subeunda sit, clericum esse non exigit necessariò oeconomum Speculator[d]. Est enim nomen οἰκονόμος generale, ad omnem dispensationem pertinens: sicuti à diuo Paulo[e], ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως dicitur, quod versum est in antiqua lectione, *Erastus arcarius ciuitatis*, pro quæstore ærarij, vel procuratore, vel dispen- 3 satore. Et Θεοῦ οἰκονόμος ad Titum[f], *dispensator Dei*. Huic affinis & ferè similis vicedominus officio[g]: nisi quòd in episcopatu sit vicedominus[h], 4 oeconomus aliis in ecclesiis. Exhibent officium in litibus persequendis ecclesiasticis syndici: si collegij sacri res controuersæ sint[i]. Sicuti & in causis vniuersitatis & eius nomine constituuntur, qui singulorum de collegio, vt vniuersorum prosequantur & defendant ius[k]. Ii agunt & defendunt 5 in iudicio, de quibus latè Speculator[l]. Exhibent & officium in litibus etiam patroni causarum, & procuratores ad lites, & ad negotia: quorum extant tit. de postulando, & de procurator. in vtroque iure. Et de quibus Deo fauente proprio loco in iudiciis agetur, dũ tractabitur de personis, quæ pro 6 actore & reo interueniunt. Inter officia conuentualia connumeratur cum sacrista, etiam eleemosinaria, & cellaria[m]. Cellarium nominant aliquæ ecclesiæ eum, cui vini & tritici dispensatio ecclesiæ committitur, de quo fit in iure mentio[n]: quia cellarium locus est, in quo conduntur, & vnde depromuntur ad victum necessaria, vt in D. Lucam 12. interpretatur D. Hieronymus, *considerate coruos, quibus non est cellarium, vel horreum*. Et Plautus de cellario meminit[o].

Sume, posce, prome quiduis, te facio cellarium.

Inter leges Caroli Magni capitulares, habitas Aquisgrani anno 789. kal. Aprilis, c. 6. sic scribitur de cellariis monasterij, vt non auari mittantur, sed quales regula præcipit.

a l. Iubemus nulli, l. 14. de sacro. eccles.
b l. omnes qui, l. 31. § hoc etiam omnin°, de episcop. & cler. C.
c can. Iudicatum, 89. distin. can. quoniã, can. nona, 12. q. 7. c. edoceri, de præscript.
d in 1. par. 1. par. Specula. tit. de oecono. argu. can. in singulis, 77. distin.
e ad Rom. c. fin.
f ad Tit. c. 1.
g can. volumus, & 2. seq. 89 distin.
h ca. diaconum, ead. 89. distin. &.
i cap. 1. de syndic.
k l. 1. in princ. & § quibus, quod cuiusque vniuers. nomi. in P.
l In 1. par. 1. par. Specul. tit. de acto. syndi. & oecono.
m glo. in clem. 1. § ad hæc, in ver. officijs, de sta. monacho.
n in cap. dilecto, de præbend. ap. Greg.
o Plautus, in Captiuis.

De officiis quarundam personarum ratione iurisdictionis, & earum appellationibus. Caput 41.

1 *De officialibus Romanæ curiæ remissiuè.*
2 *Officium pro iurisdictione in quibus titulis iuris vsurpatur.*
3 *Officiales episcopi quotuplices in iurisdictione, & de aliorum officialibus.*
4 *Vicarius episcopi quis, & maioris potestatis officiali, & de eius potestate.*
5 *Inquisitorum hæresium officium.*

1 DE officialibus Romanæ curiæ, proprium tractatum edidit Gomesius. De illis quoque & Chassaneus tract. Catalogi gloriæ mundi 4 par. consid. 29. Ratione iurisdictionis officia 2 etiam præbent nomina personis, vt fidem faciunt tituli[p], *de officio archidia. de offi. archipresbyt. de offi. delega. de offi. indic.* Et in lib. 1. cod. Iustinianei, à titulo 29. vsque ad tit. 48

p lib. 1. Decret. titul. 23. 24. 25. 27. 28. 30. 31. 32. cùm similib. in 6. & clemen.

&lib. 1. PP. à tit. 10. vsque ad lib. 2. In quibus officium accipitur pro iurisdictionis legitimæ exercitio, vt notat Barbatia [a]. Officialis vel propontifex, in iurisdictione officium pontificis exercet [b], cuius duæ sunt species: alio dicto principali, alio foroneo [c]. Ille generalis officialis est, & ordinarius iudex, faciens vnum & idem tribunal cum episcopo: hic autem foroneus in certa regione diœceseos constitutus, & ad certas causas, & potius iudex delegatus [d][e], non secus quàm decanus ruralis [e]. Sunt & alij officiales [f] ecclesiastici, vt is quem dat archidiaconus, vel alius inferior episcopo, & in quem constituit capitulum sede vacante, penes quem iurisdictio episcopalis tunc residet [g]. Accedit proximè officiali, vicarius episcopi, qui maioris est potestatis officiali. Nam quicquid potest officialis, potest vicarius: sed non contrà, nec eadem potest officialis, quæ vicarius episcopi. Quia officialis non habet potestatem circa actus spirituales extraiudiciales, quæ tamen ad vicarium in spiritalibus pertinet, vt possit punire & corrigere. Si tamen vicarius vnus tantùm sit episcopi sine officiali, is omnem sibi concessam censetur habere potestatem, vt notat Federicus de Senis [h]: sed hoc si expressè commissa sint, quæ officialis etiam sunt, non autem si generaliter potestas iurisdictionis concedatur, ex constitutione Bonifacij 8 [i]. Facit etiam & determinatio loci facta in vicariatu, vt extra illum locum censeatur adempta potestas, vt scribit Innocentius 5. Sunt & inquisitores hæreticæ prauitatis, vicarij, & officiarij sum. pontif. qui iudices à sede apostolica creati sunt, ad pestem eluendam hæresium [k]. Quamobrem nec de aliis causis cognoscunt officio concesso, quàm de hiis quæ hæresim redolent: non de diuinationibus, non de vsuris, secundum rescriptum Alexandri 4. sum. pontif [l]. Perpetuum hoc officium inquisitionis, nec morte sum. pontificis concedentis extinguendum, quod regulis & cancellis conclusum fuit propriis à Clemente 4 [m]. & Bonifacio 8 [n].

4 5

a And. Barb. in rubr. de offic. & potest. iud. deleg.
b c. 2. de offic. vicar. lib. 1. 6. titul. 13.
c clem. 2. de rescri. lib. 1. clem. titul. 2. c. Romana, de offi. ordin. lib. 6.
d Innocen. & Hostiē. in c. Romana, de offic. ord. Ioan. And. in glo. clem. 2. in verbo, foraneo, de rescrip. la. son in rub. de offi. eius cui mand. est iurisd.
e c. adhoc in fine, de offi. archid. ap. Gregor.
f gloss. in clem. & in ver. episcopi, de rescript.
g c. vni. de maior. & obed. in 6.
h Feder. de Senis, cō sil. 302. incipien. reuerende pater.
i c. 2. & 3. de offi. vicar. in 6.
k c. sua nobis, de offic. vica. ap. Grego.
l c. accusatus, c. 2. §. sane, & §. de quæstionibus de hæreti. lib. 5. Sex. Decretal. titu. 2.
m c. ne aliqui, c. 10. & c. vt officium, c. 11. §. 1. & 2. eod. titul.
n c. vt commissi, c. 12. eod.

De officiariis quibusdam sedis apostolicæ, vicecancellario, camerario, secretariis, protonothariis, & aliis. Cap. 42.

1 *Vicecācellarij Romæ dignitas, & authoritas, munus, & cur non dicatur cancellarius.*
2 *Bibliothecarius num idem fuerit ac vicecancellarius.*
3 *Abbreuiatores maioris & minoris parci, qui in aula Romana, & munus.*
Scriptores aulæ Romanæ qui, eod.
Rescribendarij in aula Romana qui, eod.
4 *Solicitatores apostolici qui.*
Scriptores archiuij, cubicularij, scutiferi aulæ Romanæ, eod.
Plumbatores, eod.
5 *Expeditores contradictarum in aula Romana qui.*
6 *Camerarij Romæ dignitas, & potestas.*
7 *Auditor cameræ apostolicæ.*
8 *Camera apostolica, & eius officiarij.*
9 *Secretariorum apostolicorum collegium à quo introductum.*
10 *Breuia apostolica quæ, & quare ita dicta.*
11 *Summistæ apostolici qui, & eorum munus.*
12 *Protonotharij qui, & origo, & munus, & priuilegia.*
Notarij regionarij, eod.
13 *Auditores Rotæ qui, & quot numero, & munus.*

14 Auditores Rotæ primi & secundi gradus.
15 Rota auditorium quare dicatur.
16 Pœnitentiarius Pappæ,& pœnitentiarius Pappæ quis,& munus.
17 Auditorium rerum gratiæ, & rerum iustitiæ.
Signaturæ gratiæ & iustitiæ vnde habent nomen, eod.
18 Referendarij gratiæ & iustitiæ qui dicti.
19 Clericus sacri senatus quis,& munus.

1 EST Romæ vicecancellarius cardinalis, qui primum locum dignitate, authoritate, & vtilitate hodiè Romæ post summ. pontif. tenet: cancellariæ, apostolicæ, & iustitiæ præpositus [a]. Is ratione proprij officij, literarum expeditioni de rebus ecclesiasticis vniuersi orbis, & earum expeditoribus præest. Nominatus vicecancellarius, non cancellarius: quòd cancellarius dicatur Dei pappa ipse solus [b], cuius ac Dei vnum & idem dicitur esse 2 consistorium [c]. Olim bibliothecarium dictum fuisse tradunt vicecancellarium [d]. Negat tamen Gomesius, qui alium fuisse bibliothecarium & seruiarium à vicecancellario contendit: vt & adhuc alius in palatio apostolico. Quòd autem quidam scribunt vicecancellarium potius nominatum, quàm cancellarium, quòd aliquando vicecancellarius de dignitate cum summo pontif. contenderit, & de æqualitate honoris [e], totum commentitium est [f]. 3 Sub vicecancellario in cancellaria plures personæ. 1. Abbreuiatores maioris parci, quorum munus est, ex supplicis libello signato, diplomata seu literas signare, quarum dictaturam, minutam vocant. 2. scriptores, qui dictaturam in forma literarum conscribunt. 3. rescribendarii, qui taxant scriptorum mercedem. 4. abbreuiatores minoris parci, qui sollicitatoribus expeditionum remittere solent aliquid eius quod taxatum est: & receptis pecuniis 4 taxationis, remittunt diploma ad abbreuiatores maioris parci. Sunt sollicitatores apostolici, qui Iannizerii dicuntur, scriptores archiuii, cubicularii, scutiferi, ripari, qui ex taxatione diplomatum partē aliquam accipiunt. Plūbarores, notarii seu registratores, de quibus & eorum officio Octauianus Vestrius, lib. 1. Introductionis in Romanæ aulæ actionem, & iudiciorum mores 5 c. 3. Et idem c. 4. meminit de officio expeditorum contradictarum, qui expediunt in cancellaria proprio officio diplomata, quæ concernunt iustitiā [g]. 6 Post vicecancellarium, qui secundus à summ. pontif. camerario Romæ locus fit, qui regimen vrbis habet & curam, patrimonio fiscóque summ. pont. præest [h], distribuítque ecclesiæ reditus pauperibus: vnde nec morte pontificis eius officium expirat. Putant & camerarium hodiè locum sibi vendicare procuratoris Cæsaris [i]. Alii quia is cameræ apostolicæ caput est, fiscóque præest, præfecto prætorio æquiparant [k]. Multa de auditore cameræ, 7 & iurisdictione eius Octauianus Vestrius, quem consulito [l]. Est & qui præsidet cameræ apostolicæ, is qui rationibus vniuersi ærarii præest: & rationes aliorum, qui prouentus ecclesiæ in vrbe vel alibi administrarunt, recipit, & 8 videt, & adiutorio cameræ recenset, Octauianus Vest. d. lib. 2. Introd [m]. Sunt & officiarii in camera apostolica, quæ est alia à cancellaria, & quę alia tractat, quæ non conceduntur cancellariæ: siquidem ibi fiunt expeditiones per expressum iussum summ. pontif. & signo crucis per eum apposito [n]. Camera apostolica dicta, quòd esset audientia pontificis domestica, in qua summ. 9 pontif. tractabat ipsemet negotia. Introduxit & Innocentius 6. collegium 32. secretariorum apostolicorum, qui ante eum erant secretarii pappæ domestici, & per hos in secretaria, vt dicunt, fiunt extra cancellariam & cameram expeditiones de rebus fidem ac rempub. concernentibus tantùm, aut 10 reges, principes, respublicas, ciuitates, cardinales absentes, episcopos. De re-

a Cardin. in cle. 2. de elect. 4. quæst. antiq. glossat. in proœ. ad regul. cancellar.

b vide Gomes. in proœ. ad reg. cancella.

c Hostien. in c. quanto, de translat. epis. Guil. Bened. in repet. c. Raynútius, in ver. & vxorem nomine, num. an 5. de testam.

d can. Hadrianus, in 1. iuncta gl in 63 di. & in gl. antiqua in proœ. reg. cancell. & d. d. Gomes. in d. proœ.

e vt Guill. Bened. in d. c. & ad. d. verba decis. 1 num. 203. Zabarel. in clem. ne Romani, de electin.

f Gomes, in d. proœ. dum agit de diminutione dignitatis episcoporum.

g vide etiam de hoc officio auditoris contradictar. glos. Gofredum, & Hostiens in clem. auditor, de rescript.

h a. ad audientiam, de præscript. clem. ne Romani, de elect. & ibi gl. plura, & Cardin. Zabar. & Bonifa. Vitellianus, Gomes. in d. proœ. reg. canc.

i Capit. decis. 97. Ioan. 1 Bolognet. in rubr. de offic. eius cui mā. est iurisd. num. 17.

k argu. §. eos autem, de cellario. & l. vlt. de exact. tribut. li. 10. C.

l Octauia. Vestr lib. 2. Introduction. c. 1. 2. 4. Aegidina, decis. 36. 305. 528.

m cap. 6.

n vide Octauia. Vest d. 1. lib. Introd. c. 6

n Idem, eod. lib. c. 7.

bus gratiæ, iustitiæ, & ex his mixtis olim quidem plumbeis imaginibus sigillatæ, nunc autem anulo piscatoris, vel sub sigillo breuiori, vnde & breuia dicuntur apostolica. In isto collegio secretariorum, sunt & summistæ, quorum munus est, quædam quæ alibi conceduntur, & quæ debent à secretariis, non à notariis cameræ vel cancellariæ registrari, discernere, & discreta secretariis remittere. Ea sunt literæ facultatum, indultorum, confirmationum, dispensationum, absolutionum, conseruatoriæ, indulgentiæ, exemptionis, donationis, infeudationis, legationis, regiminis, gratiarum ad vacatura beneficia, non tamen ad vacantia. Sunt in curia Romana quoque protonotharij, quorum origo & successus hic est [a]. Principiò Clemens 1. summ. pontif. septem creauit [b] notarios, ad describendas diligenter martyrum res gestas: quibus septem vrbis Romæ regiones, parœchiæ dictæ, distributæ: & regionarij ideò notarij dicti. Statuit autem Antherus 1. martyrum gesta conscripta scriniis ecclesiæ seruari, ideò & illi forsan scriniarij dicti [c]. Cessantibus deinde martyriis pace concessa ecclesiæ sub Constantino Magno, nihil forsan quod scriberent habentes notarij illi, iidem ex mandato Iulij 1. summ. pont. quæ ad ecclesiam pertinebant scribere cœperunt [d], apostolicas quoque literas. Deinceps crescentibus opibus, & honore, ad differentiam aliorum vrbicorum notariorum, dicti protonotharij, id est, primi notarij [e]. Sicut & inter eosdem notarios olim antiquior seu decanus protoscriniarius, vel primicerius appellabatur: cui & inter cæteros facultas, & prærogatiua dandi erat concessa. Polydorus Virgilius [f] scribit, tempestate nostra excusso scribendi onere, in ordinem hoc munus abiisse haud indecorum, etsi venalis sit: & hodiè esse protonotharios apostolicos numero 7. qui in id collegiũ cooptentur. Præterea extraordinarios sine numero à summ. pontif. gratuitò creatos, qui eius dignitatis priuilegiis perinde gaudent, atque alii, commodum aliud tamen non consequuntur. Omnes equitando pileo vti nigro tradit, vt internoscantur à cardinalibus, cùm vtrique omnes lineam togam induant. Auditores Rotæ antiquitus sine numero deputati, ad audiendum & referendum tantùm [g] sedi apostolicæ: sed crescentibus sedis negotiis data & illis definiendi potestas [h]. Auditorum dehinc definitus numerus ad 12. 13. & 14. Duplicis generis, primi & secundi gradus: primi gradus, in prima lite vel instantia: secundi, appellationum iudices. Qui examinantur hodiè à vicecancellario, habéntque pro insignibus cappam, vt dicunt, rochetum & birretum. De quibus vide Gomesium [i]. Principiò summ. pontifex causas quæ ad illum ex vniuerso orbe deuoluebantur iudicandæ, si non essent cõsistoriales, quæ sacri palatij dicuntur, per seipsum audiebat seorsum à senatu, in capella sua, adhibebatque iuris peritissimos secum in audientia earum, vnde & pontificis capellani, qui auditores nunc: deinceps paulatim ab hoc onere se subtrahentes summ. pontif. audientiam delegabant, & nũc committunt, posteà & decisionem. Rotæ auditores dicti, quòd ij in orbem sedentes, controuersias accuratè rotant & examinant, vt pro oraculis habeantur illorum iudicia [k]: etsi in præsentia pappæ ij auditores, vel alij in eius præsentia non habeant ius statuendi, nec plenam ordinariam potestatem [l]. Pœnitentiarius summus est ipse quidem pappa, qui vt D. Petrus absoluendi & ligandi pœnitentes [m], potestatem accepit: verùm solet is munus id hodiè vni cardinalium delegare, quem summum pœnitẽtiarium vocamus, vel maiorem pœnitentiarium, qui post vicecancellarium & camerarium honore dignior est. Et hic quoque habet alios vicarios, quos pœnitentiarios vocant in ecclesiis D. Petri in Vaticano, D. Ioannis in Laterano, Diuæ Mariæ maioris. Hoc pœnitentiariæ officium pro commodiore expeditione cõsentium, habet 24. patronos supplicum, quos eiusdem sacræ pœnitentiariæ procuratores vocant, qui causas dictant, & orant apud summum pœnitentiariũ, & postulata concedi, & diplomata expediri curant. De quibus, & quæ

soleant

11 12 13 14 15 16

a ex Gomesio, in procœ. reg. cancell. q. 3.

b Damasus, & Platina, in Clemente.

c glo. in c. ad audientiam, de præscript.

d Damas. in vita Iulij.

e Ioan. de Platea, in l. 2. de primicer. li. 12. C.

f Polyd. Virgil. libr. 4. de Inuentor. rer. c. 11.

g Specul. titul. de lega. § iam nunc dicendum, vers. item non obstat.

h Speculator, tit. de auditore.

i Gomes. in procœ. reg. cancell. q. 1.

k Vide Ostiens. Vestrium, libr. 2. Introd. in Roma. aulæ actio. cap. 17. & Gomes. in procœ. reg. cancell. q. 2.

l glo. antiqua in reg. cancel. 27. per glo. in clem. auditor, de rescrip.

m Matth. 16.

solent ab illis concedi, vide Octouianum Vestrium lib. 1. Introductio. c. 2. & Gomesium, in prolo. regula. cancellariæ q. 1. & proprio tractatu, de potestate & stylo officij sacræ pœnitentiariæ, Cardinal. & alios in clem. ne Romani, de 17 electio. vbi de hoc munere, & eius origine. Hoc officium etiam non extinguitur morte summ. pontif. Summus item pontifex pro commodiori supplicum expeditione, duo constituit auditoria: in quorum vno, ea quę gratiā, in altero, quæ iustitiam concernunt, postulatur. Inde signaturæ gratiæ, hinc signaturæ iustitiæ prodeunt. Habet signatorem quodlibet auditorium, ei negotio præpositum, dum summus pont. non potest per se signare, aliis occupa-18 tus. In vtroque sunt omnes quotquot sunt iurisperiti cardinales, vel alij prę-lati iurisperiti, qui referendarij dicti sunt gratiæ, vel iustitiæ: quorum & cuiusque munus est, supplicum postulata videre. Et si sint de his quæ solent postulantibus concedi, in capite supplicationis nomen suum apponere, quo solent summ. pontif. vel cardinali signatori, rem esse concedendam significare. Si autem dubia postulata sint, cum aliis conferre. Vide hac de re dict. Octauia. d. lib. 1. c. 3. & Gomes. in tract. de vtraque signatura, post reg. cancel-19 lariæ, de non iudicando iuxta formam supplicationis. Est & clericus sacri senatus, qui in camera apostolica, iura & prouentus cardinalibus designat, & alia si quæ tractantur ipsos cardinales tangentia tuetur & defendit[a]. Sunt aliæ personæ, quæ iurisdictioni ecclesiasticæ subseruiunt, quorum munus, quia commune est cum aliis personis fori secularis, ad personas, quas circa iudicia considerabimus Deo fauente, reiiciemus: vt aduocatorum, procuratorum, & similium.

[a] Octouia. d. lib. 1. Introductio. c. 33.

Libri decimiquinti finis.

DE

DE PERSONIS SACRIS ORDINIBVS INITIATIS, ET DE earum ſacerdotiis.

LIBER XVI.

De ordinatis in genere, & de clericis. Caput I.

1 Chriſtiani laici clerici, & in tertio genere religioſi, eccleſiaſtica perſona, conuerſi, canonici, &c.
2 Laici qui, & vnde dicti.
3 Eccleſiaſticarum perſonarum diuerſa appellatio ab ordine, gradu, & miniſterio.
4 Ordines ſacri, gradus ſunt ad ſacerdotium, & epiſcopatum.
Honores per gradus deferendi. eod.
5 Clerici omnium ordinum perſona dici poſſunt.
Clericus, & cleros quid.
6 Clericorum primus gradus, propriè clericorum dicitur, ſimpliciter à prima tonſura.
7 Tonſura prima quid.
8 Tonſura prima ſeu corona, ianua omnium ordinorum, & beneficiorum.
Tonſuram probare per literas oportet, alioquin quis eſt incapax beneficiorum. eod.
9 Tonſura prima inter ordiñes num numeretur: Theologorum negantium, & iuris Pontificy interpretum aſſerentium pugna.
De pontificatu, num ſit ordo, eorundem pugna. eod.
Ordines ſacri num. 7. vel 9. eod.
10 Milites addicti, & tyrones.
11 Corona prima quare exigua, & parua.
12 Sacerdotium regale munus eſt.
13 Tonſio capillorum ſymbolum eiurationis rerum ſecularium.
14 Tondebant ſe, qui ſe ſanctificabant.
15 Radere caput quando, & quare ſacerdotibus olim prohibitum.
16 Raſio capitis & corporis ſacerdotibus ethnicorum communis.
17 Veſtalibus capillus tondebatur.
Capillum vouebant virgines. eod.
18 Raſio ſacerdotum Chriſtianorum prædicta per Eſaiam.
19 Detonſionis cauſa.
20 Detonſio capilli luctus tempore. Item & ſubmiſſio quare.
Vxores vbi perpetuò maritos lugent. eod.
21 Tonſio capillorum pro pæna.
22 Tonderi apud Gallos populare erat, non principum, aut nobilium.
23 Tonderi, ſignum olim ſeruitutis.
24 Tondebantur qua ætate Græci iuuenes.
25 Coma fluminibus cur ſacrata.

Comas

Comas, virgines maritum ducentes deabus sacrabant. eod.
26 Adoptio per incisionem capilli.
27 Tonsio capillorum ad mundiciem.
28 Tonsura monachorum quid significat.
29 Tonsio monachalis liberabat à mortis periculo.
30 Babtizatis infantibus comas detondent Moscouita.
31 Tonsura prima quomodo ordo esse dicatur.
32 Clerici ne comam, vel barbam nutriant.
33 Clerici prima tonsura sine gradu, aliorum ordinum maiorum respectu.
Clericatus priuilegium quibus amittatur. & 34.
34 Clericatus priuilegia quadam.
Clericus coram ecclesiastico iudice conueniendus, & quando coram seculari. eod.
35 Clericum offendens excommunicatus.
36 Cessum facere percusso clerico quid.
37 Episcopatus quomodo ordo, & non ordo dicatur.
38 Clericorum omnium benè viuendi quadam leges.

1 DVo sunt genera Christianorum, quorum alij laici, alij clerici sunt [a]: quibus tertium genus addendum, ecclesiasticarum personarum, eorum qui nec laici, nec clerici dicuntur, sed vel religiosi, vel conuersi, vel canonici, vel moniales, aut iis similes, qui nominibus ecclesiasticis & à clericis separantur [b]. Reiiciunt & interpretes ad hunc tertium ordinem, reges & imperatores inunctos seu consecratos: etenim vngi plerumque solent [c]. Latius sic patet ecclesiasticorum, quàm clericorum appellatio. Laici dicti videntur à λαὸς, 2 plebs, turba populi. λαὸς, à λᾶας, vel λᾶος, lapis: ferunt enim vel fingunt, ex iactu lapidum Pirrhæ vxoris Deucalionis, durum hoc vulgus procreatum [d]: 3 quia populus inordinatum quippiam est, & bellua multorum capitum. Sortiuntur autem varias appellationes ecclesiasticæ personæ, ratione ordinis vel 4 gradus, quem optinent in ecclesia, vel ob eius ministerium. Fuerunt quippè gradus in ecclesiastica disciplina prudenter distincti, per quos quis se exerceret, antequam ad fastigium & dignitatem sacerdotij perueniret [e], vel ad episcopatus apicem: ne inuerso ordine prius fieret quis dux, quàm miles: prius miles emeritus, quàm tyro, aut antequam stipendia meruerit: ne citius magister, quàm discipulus [f]. Et vtroque iure receptum est honores non promiscuè, vel sine delectu personarum, sed gradatim deferendos [g]. Scripsitque Beatus Gregorius Siagrio [h] episcopo, ordinatè ad ordines ascendendum: quòd casum appetat, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum, nec nuperrimè ædificati parietes tignorum pondus patiuntur, priusquam si à nouitatis suæ humore siccentur. Generalis porrò ordinum conclusio, appellatione clericorum intel5 ligitur: nam hoc ordine, omniũ ordinum ecclesiasticorũ personæ, larè sumpta significatione, veniunt [i], prout differunt à populo, qui laici nomine dicitur. Vt tot sint clericorum species, quot sunt ordines [k]. κλῆρος autem dicitur sors, vel pars sortita, vel contingens alicui: vnde & hæreditas κλῆρος, apud Isæum oratorem [l], & Demosthenem [m], aliis κληρονομία. Cæterùm receptum inter Christianos, vt κλῆρος, vel clerus peculiari nomine dicatur collegium, vel allectio eorum, qui ministerio sacro tum dant operam: sicuti & lex duodecim tribubus Israëlis, vna Leui vocatur, cui Deus pars & hæreditas [n]. Vnde & κληρικὸς adiectiuum, qui ex clero est, vel ad clerum pertinens apud pontifices [o], & Tertulianum [p]. Et proindè qui hodiè adleguntur in clericorum ordinem, palàm sacrum professionis huius versiculum [q] pronunciãt,

Domi

a can. duo sunt, 12. quæst. 1.
b c. non dubium, c. de monialibus, de sent. excom. lib. 5. Decretal. titu. 39.
c c. vni. §. vnde in veteri, de sacra vnctio. ap. Grego.
d Vide Ouid. libr. 1. Metamor. Fabu. 4.
e can. si officia, cum trib seq. 59 distin.
f c. cùm in ma. istrũ, c. 49. de electio. lib. 1 Decretal. titul 6. can. miserum, 61. distin. can si clericatus, 16. q. 1.
g can. legimos, in fi. 93 distin. l. vt gradatim, de munet. & honor. in P.
h can. fin. 48. distinct.
i vt in c. de monialibus, de sent. excõmu. c. nõ dubium, eod. titu. c. cùm tibi, de benignitate, de verb. signific. in canonib. apostol. c. 22. 23. 30 in Laodicensi synodo, ca. 24.
k can. cleros, 21. dist.
l in orationib. Isæi inscriptis, περὶ τοῦ κλεωνύμου κλήρου & περὶ τοῦ πύῤῥου κλήρου.
m Demost. orat. περὶ ἀγνίου κλήρου.
n Numer c. 18. vers. 20. & Deuter. 18. vers. 2.
o can. cleros, 21. dist. c. cùm secundum, de praben. ap. Grego.
p Tertul. lib. de Monogam.
q ex Psal. 15.

ideò nec tanta coronæ, vel tõsuræ, vel rasionis, verticalis siue capitis dilatatio. Attonsa tamẽ vtrisq; in vertice coma Nā mos hic omnibus ferè temporibus & in omni religione obtinuit, vt capillos succiderent qui Deo se dicarent ex voto: siue in perpetuum, siue ad tempus se sanctificarent, aut si cõmunibus se separarent, fecit hoc Priscilla, Aquila [a], D. Paulus ipse, & alij discipulorum. Sicuti & scribit Herodotus [b], Argiuos à Lacedæmonijs victos cõdidisse legẽ, se deuonentes, ne prius comã alerent, néue illorũ mulieres aurũ ferrẽt, quàm Thyreas recuperassẽt. Et olim Nazareni postquã sanctificati erãt & votũ impleuerãt, peracto sacrificio radebãt ante ostiũ tabernaculi fœderis cæsariem cõsecrationis suæ, iniiciebanturq; capilli in ignẽ, qui erat suppositus sacrificio 15 pacificorũ [c]. Prohibuit tamẽ Deus sacerdotibus in Leuitico [d], ne raderẽt caput, vel barbã: ne viderẽtur imitati paganorũ & idololatrorũ sacerdotũ ritum qui, vt ait Baruk [e], sedebant habentes tunicas scissas, capita & barbã rasam, & ea ratione Nazarenus non radebatur tẽpore cõsecrationis suæ: quia eo tẽpore erat deputatus cultui diuino [f]. Prohibetur & omnibus Israëlitis in Leuitico [g] rursus, non attondere comã in rotundum, sicut ethnici faciebant. In Leuitico tamen est c. 19. vers. 23. in Hebræo, לא תקפו פאת ראשכם i. *non succindes angulos capitis*, scilicet pilorũ: non enim ibi rasio capitis superior intactis illis angulis inferioris comæ, sed inferioris partis prohibita erat: vel ex integro prohibita rasio. Nostri autẽ sacerdotes nõ inferiores partes, nec omnino caput radũt: vnde rasio eorũ non est vetita: in qua inferiores partes pilorũ sunt, & *peot*, id est, limbi & anguli. Dixerũt & Rabini Iudæorum sum. pontif. legis antiquæ (quod tamen per Ezechielem iubet Deus omnibus sacerdotibus [h]) non debere nutrire comam, sed singulis octenis diebus tondere oportere. Idque notat Paulus Israëlita in præcepta Iudæorum [i]. Et quamuis in Leuitico videatur depilatio prohibita, non tamen vetita tonsio, vel rasio, remanentibus radicibus pilorum. Sic enim verba Hebræa sonant Leuitici c. 21. vers. 6. de sacerdotibus, לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו, id est, *non depi* 16 *labunt caluitiem, & angulum barbæ non detondebunt*. Voluit autem quantum fieri potuit Deus populũ suum, qui duræ erat ceruicis, & pronus ad idololatriam, etiam à ceremoniis similibus auocare, quæ idolorum possent referre cultum. Radebant autem caput idololatræ sacerdotes, qui Isidis sacris fuerant deuoti: cuius sacerdotium & aucupatus Cõmodus Cæsar, caput rasit, vt scribit Spartianus [k]. Meminit & Herodotus [l] in Euterpe, sacerdotes quoquo 17 die totum corpus eradere, ne quid eis inter suorum Deorum cultum aut pedioculi, aut alterius sordis creetur. Plinius quoque tradit [m], Vestalibus capillum adẽptum, & ad Loton quandam arborem in Lucinæ area delatum. Sic Apollonius Rhodius [n], dum de Medeæ fuga agit ex Colcho, refert quòd ea osculata suum thorum, & bifores vtrinque postes, & parietes contrectauit, ac manibus prolixum euellẽs crinem thalamo monumẽta matri reliquit virginitatis, flebiliq; lamentabatur voce. Verùm & prædictũ fuit per prophe- 18 tiam Iesaiæ, futurum in diebus Messiæ, vt rasio fieret. Sic enim [o] is ait, loquẽs dẽ diebus natiuitatis Emanuëlis & Messiæ, *In illa die radet dominus nouacula conducta, vel acuta ys; qui sunt trans flumen Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam totam*. Detulit autem barbam & capillos dominus noster Iesus-Christus, quia nihil radendum fuit, vel amputandum penitus sancto: nobis autem, qui vocati ex gentilitate sumus, cùm penitus infecti fuissemus omnia superflua amputanda fuerunt, Deo seruituri, vt ait Franciscus Venetus [p]. Paganorum itaq; & ista, sed & in ecclesia Dei recepta alia ratione, retenta causa tonsionis, quæ olim potuit esse, vel ob indicandam mœstitiam & luctum, vel ob subiectionem profitendam, vel ad munditiem, ob renunciationẽ temporalium & superfluorũ, & in cõtemptum lautitiæ. Ob mœstitiã autem, capillũ qui tempore lætitiæ promissus & longus erat, decidi docet nos Iobi historia [q]: quæ narrat Iobum audita filiorum clade, totondisse capillum. Et ab Hieremia

[a] Actuum. 18. 1. Corinth. 11.
[b] Herod. lib. 1.
[c] Numero. cap. 6.
[d] Leuit. c. 21.
[e] Baruk. 6. c.
[f] Numero. c. 6.
[g] Leuit. c. 19.
[h] Ezechiel. c. 44. e.
[i] Paul. Israël. in præcept. negatiua Iudæo. præc. 102.
[k] Spart. in Pescenni. no nigro.
[l] lib. 2.
[m] lib. 16. Hist. natur. cap 44.
[n] Appol lib. 4. Argonaut. vers. Græca 25.
[o] Iesaias, cap. 7.
[p] Franc. Venet. libr. proble. sacræ scripturæ, tomo 4. sectio. 9. proble. 197.
[q] Iob. c. 1.

an verò occiderentur, vt ait Gregorius Turonensis [a]. Fuerunt de tonsi quibusdam capilli in symbolum seruitutis apud Longobardos, vt scribit Aemilius [b], Pilum barbamq; ponere sanctioris cuiusdam deditionis & signum, regiæque maiestatis insigne est. Extant leges Salicæ [c], quibus sic statuitur, *Qui puerum crinitum sine consilio, aut voluntate parentũ totonderit, malberg, schutfara chrogmo, 2500. denarÿs, qui faciunt solidos 62. & dimidium, culpabilis iudicetur.* Et alia, *Si verò puellam sine patris aut matris authoritate totonderis, theoctidia 1800. denarÿs, qui faciunt solidos 45. culpabilis iudicetur.* Satuit Clodio rex Francorum, anno quo post mortem patris regnum adeptus est, vt Franci omnes comã & barbã nutrirent, vt internoscerentur à Gallis, quos subactos tonderi iubebat, in signum seruitutis, vt author Trithemmius [d]. Seruis enim olim comam nutrire erat prohibitum, vt annuit Aristophanes [e], *δοῦλος ὤν*, inquit, *κόμην ἔχεις*, i. *seruus cùm sis, comam nutris.* Et Sidonius Apollinaris [f], dum conqueritur de Soronati tyrannide in Aruernia Hecdicio in epistolis. *Si nulla sint*, inquit (*quantum rumor est*) *Anthemÿ principis opes, statuit te authore nobilitas Francorum seu patriam dimittere, seu capillos*, i. libertatem. Atque etiam in contumeliã rasam fuisse barbam, vel mediam partem legimus à Dauidis legatis, per Amonitas & Anonẽ regem illorum [g]. Sic Aribertus 26. rex Langbardorum Rhotaritum ducem Bergonum, & Fœdonem regem cùm cœpisset, eorũ caput & barbam radens,
24 Taurinis in exilium retrusit, vt ait Paulus Diaconus [h]. Meminit at Scholiastes Homeri [i], quòd ἔθος ἦν τοῖς Ἀρχαίοις μετὰ τὸ παρακμάσαι τῆς νεότητος, τὰς κόμας ἀποκείρειν τοῖς ποταμοῖς. Et Eustathius, ἔθος ἦν τρέφειν κόμην τοὺς νέους μέχρι ἀκμῆς, εἶτα κείρειν αὐτὴν τοῖς ἐγχωρίοις ποταμοῖς, i. *mos fuit antiquis comam iuuenes nutrire vsque*
25 *ad integram ætatem, posteà tondere fluminibus ipsam.* Qua de re plura Tarrhæus [k], qui & scribit hoc fieri in testimonium, quòd faterentur ex aquis omnia orta, & sua illis reddi. Scribit & Iulius Pollux [l] virgines cùm matrimonium
26 inissent, comæ primitias deabus suis tulisse. Ea ratione mos forsan obseruatus apud Langbardos, in adoptione filiorum incidendi capillum per patrem qui adoptaret. Quemadmodum Paulus Diaconus [m] meminit Carolum Francorum regem misisse filium suum ad Liuthprandrum Langbardorum regem, vt iuxta morem capillum eius susciperet, qui eius cæsariem incidens pater eius effectus est: multisque regiis numeribus donatum genitori remisit. Scribit & Xiphilinus [n] ex Dione, capillos rasos primum è barba
27 Neronem, Ioui Capitolino in sphæram æream coniectos consecrasse. Alia fuit causa rasionis, munditiεs, quam maximè colebant, qui purificati diei volebant. Radebant ea ratione, vt monuimus, sacerdotes Aegyptij [o] totum corpus. Quare mysticè hanc tonsionem, Sanctus Paulinus [p] à Victore iussu Seueri fratris consns, interpretatur peccatorum ablutionem, quasi nouacula radente fieret peremptio peccatorum: remedij & decoris nouaculam, Christum interpretatus, qui cor nostrum circuncidit, vitia radit,
28 animæ caput leuigat &c. quæ adiicit. Ex eodem fonte natus mos detondendi capillos iis, qui profitentur monasticam vitam: quo significant se omnia huius seculi, vt superflua à mente abiecisse, & cinrasse, vt implerent quod dicebant apostoli domino. *Ecce nos reliquimus omnia.* Et alia præcepta Euangelica, quæ iubent nos omnino à seculi rebus animũ subtrahere, omniaque Deo postponere. Quod vtinam monachi, & reliqui Christiani tam accuratè facto implerent, quantum symbolo contenti viuunt. Mulieres tondentur quoque, quæ diuortium ex consensu faciunt thori, dummodo anteà in monasterio prius perseuerauerint in ea voluntate per tres menses, ex decisione & nouella Emanuelis Comneni, Cæsaris orientis [q]. Extat & alia constitutio vel confirmatio Isaaci Angeli imperatoris item orientis [r], vt vxor eius, qui ad episcopalem dignitatem promotus est, tondeatur inter monachas in monasterio longè à marito: alioquin ea rennente tonderi, pontificali solio & dignitate maritus priuetur. De tonsura monasti-

a Grego. Turo. lib. 3. histor. Franco. capit 27.
b Aemilius, in Carolo Magno, in Clodoneo, & Clotar. 3.
c in lib. leg. Salicarum 38. titu. de homicidijs paruulorum §. 2. & 3.
d Trith. lib. 1 Breuia. histor. Franci. in rege 44.
e Aristoph. in Anib.
f Sidoni. lib. 2. epistto. 1.
g 2. Reg. c. 10.
h Paul. Diaco. lib. 6. de gest. Langb. c. 4.
i Scholiastes, in Homeri Iliad. 4.
k Tarrh. in 4. Odam Pythior. Pinda. antist. 4.
l Iul. Pollux, libr. 3. cap. 3.
m Paul. Diaco. libr. 6. histo. Langb. c. 53.
n Xiphil. in Nerone.
o Herod. in 2.
p S. Pauli. epist. 4.
q hæc constit. in iure orient. 1. lib. & in constitut. 12. [illegible]
r in prud. iur. orien. lib. 2. constit. 3. Isaci Angeli sub subnotat. facta, die 30. Septem. indict. 4.

ca vidēdus D. Ambrosius epistola 36. D. Hierony. ad Sabinā, D. Dionys. Areopagita De ecclesiastica hierarchia c. 6. Augusti. de opere monacho. c. 31. Fuit & causa aliquibus monachis capita radendi, symbolū quòd eiurarent & contemnerent lautitiā & ornatū, quorum gratia nutriebantur capilli antè, & ita arbitratur D. Augusti[a]. Et proindè ij videbantur penè mortui mundo. Ideircò pro præstanti remedio legimus in postremis libris historiæ Francorū Gregorij Turonensis, eis fuisse qui metu principū sibi mortem instare putabant, capillos tondere, & in monasteria, vel inter clericos transire: tumq; principes quiescebant ab ira. Sic Iulianus apostata etiam metu Cæsaris[b], cui infestus erat, comā totondit. Sic Constantinus Leonis filius, Romanū qui imperium sibi vsurpauerat ducta in vxorē matre, eum cum Stephano & Cōstantino alio ex eo filiis, tonsos in proximā insulam, vbi multitudo erat philosophantium monachorum, misit, vt ait Luithprandus Ticinensis[c]. Et cùm Theodosius excanduisset ira contra Antiochum præpositū, læsæ maiestatis reum, & præpositus honore priuatus fuisset, is in sacerdotū collegiū coöptatus est, vt ait Suidas[d]. Post mortē Clotarij 3. regis Galliarū orta de regno cōtentione inter Childericum Austrasiæ regē, & Theodoricū fratrem eius natu minorem, ex factione Ebroini magistri equitum, victus Theodoricus regiis insignibus depositis, ad cœnobiū D. Dionysij ponere comā cogitur: Ebroinus in Burgundiā ad Luxoniense cœnobiū tondendus ablegatur. Vterq; tamen mortuo Childerico in dignitatē restitutus pristinā[e]. Fuit alius Childericus 3. eius nominis rex, quē pappa Zacharias subrogato Pipino filio Caroli Martelli, in monasteriū detrudi iussit à throno deiectū[f]. Apud Mosconitas seu Ruthenos etiā solēt sacerdotes baptizantes, infanti capillos abscindere, eósq; ceræ etiam intricare, & in templo loco certo reponere, vt ait Sigismundus Liber Baro[g]. 30

Itaq; his omnibus persensis, propriè & impropriè dicemus primam tonsuram ordinē, diuersis respectibus: propriè, inquā, ordinē, prout distinguit eo signo à prophanis clericos. Nā alia vita debet esse clericorū, nempe sanctior[h], magis composita, sine coma, sine barba ex concilio Carthaginēsi[i]. Sunt autem simpliciter clerici tamen, respectu ecclesiasticorū ministeriorū, sacrorúmq; ordinū sine gradu. Quod miror non considerasse iuris pontificij interpretes, cùm illud expresse dicatur in concilio Triburiensi[k]. Indéq; fieri possunt clerici coniugati: quia possunt ducere vxorē minoribus initiati ordinibus, vsq; ad subdiaconatū, eo excluso[l]: nisi aliud votū prohibeat[m]. Gaudentq; priuilegio clericali, si velint tonsurā deferre[n], & togam tallarē, ex cōsilio Martini Papæ[o]. At tonsuram nō coguntur deferre coniugati, si non deferat tamen, huic intelliguntur priuilegio clericali tacitè renunciare, itē si militent[p]. Amittet etiam priuilegium qui bigamus fiet, hoc est, vel si viduā ducat, vel duas vxores habuerit[q]: tales enim non possunt gradus ecclesiasticos conscendere[r]. 31 32 33

Porrò priuilegia clericorū eximia sunt. Primum, vt in causis criminalibus & ciuilibus non nisi coram iudice ecclesiastico cōueniri possint[s]: fas enim non est, vt diuini muneris ministri potestatem templorum subdantur arbitrio, vt ait Theodosius Cæsar[t]. Ratione cuius priuilegij plures prætextu initiati verticis, admissorum impunitatem olim, dum viguit ecclesiastica dignitas, consecuti sunt, eò quòd ecclesia mortis temporalis non soleat proferre sententiam, & vt dicitur, non nouerit sanguinem, vel vltimū supplicium, prohibente cōcilio Toletano[v]. Excipit tamen Clemens 5[x]. in cōcilio Viennensi ab hoc priuilegio, clericos laniones, vel caupones, nec abstinentes ab hoc officio post trinam monitionem diœcesani. Sicut & alij casus sunt, quibus præscriptione vel exceptione clericatus quis non vtitur, quo minus à iudicibus secularibus & regiis indicetur, de quibus suo loco, Deo fauente, dum de iudiciis agemus, tractabimus. Interim autem de iisdem poterit studiosus, si egeat, consulere Bartholomeum Chassaneum, qui eosdem in vnum conlecit[y]. Aliud singulare priuilegium clericorum simplicium, vt 34

si quis

a D. Augustin. lib de ope. monacho. & in retractat.
b Ciryl ex Alexand. in prol. libr. contra Iulia. epist. ad Theodosium.
c Luithprand lib 5. de reb. per Europ. gest c. 9. & 10.
d Suidas in verb. *ἀντίοχος*
e Paul. Aemili. lib 2.
f Idem in 2. Annal. lib. 4 de gest. Franco. c. 21.
g Sigis. Baro, lib. cōment. rer. Moscouit. in baptis. cer.
h c. 2 de vit. honest. cleric. can. clerici, can quicūque, 23. q. vlt.
i c. clericus, 5. & c. clericis, & c. 4. de vit. & honest. cler. lib. 3. Decret. titu. 1. can. si quis, 23. distin.
k c. clericus si tonsura, c. 6. de vit. & honest. cler.
l can. si quis eorum, 32. distin. c. clerici cun., d. titu. de vita c. 1. 2. 3. de cler. coniug. libr. 3. Decret. titu. 3.
m in can. proclinis, & can. eos, 20. q. 4.
n can. sed quid verò, 32. distinct.
o ca. pen 22. dist. c. 1. §. fin. de cler. coniug. in 6 vide c. clerici, officia, de vit. & honest. cleric.
p c. Ioannes, c. 7. & c. fin. de cler. coniugat. ap. Greg. Guid. Pap. decis. 118. Alexan. consil. 8. col. pen. & fin. 10 1. volum.
q can. quisquis, 84. distin.
r cap. 1 de biga. non ordin. lib. 1. Decretal. titul. 21.
s can. 1. & seq. 11. q. 1. c. at si clerici, de iudic. ap. Grego. c. 2. & c. si diligēter, de fo. compet c. si iudex laicus, de senten. excommu. in 6. § 1. vt cler. ap. propr. episco. in nouel. melius in constitutione Frederi. statuimus, quæ corrigit authen. clericus, & l. omnes, tit. de epis. & cle.
t l. fin. quæ. 47. de episcop. & cler. lib. 16. Cod. Theod. tit. 2.
v c. clericus, c. 5. & c. sententiam, c. 9. ne cler. vel mona &c. libr 3. Decret. titu. 50. c. in archiepiscopatu, de raptor. cap illud fieri, 24. quæst. 3.
x Clem. 1 de vit. & hon. cleric. libr. 3. clem. titu. 1.
y Chass. ad consuetud. Burg. titul. *des iustices*, §. 5. ad verbum, *perdra la vie*, vers. prima regula, cum seq.

si quis sanguinolentas iniecerit illis manus, ipso iure fit anathemate excommunicatus: vnde non possit ab alio, quàm à sum. pontifice (excepta mortis 36 necessitate, in qua proprio episcopo facultas illa conceditur) absolui [a]. Adduntur & istis ab interpretibus alia priuilegia, quæ tamen potius alterius gradus, quàm primæ tonsuræ clericis conueniunt. Vt illud, quod olim obseruabatur, vt si quis in clericū manus violētas intulisset, cessum, id est, cessatio vel interdictio diuinorū officiorum ab episcopo vel eius officiali, et loco in quo reus erat, donec vltio & satisfactio clerico fieret. De quo meminit arestum curiæ Tholosanæ latum anno 1316. die 11. Septembris in causa Rectoris ecclesiastici de bello Martesio apud Ioannē Gallum [b]. Et de hac cessione vel cessatione ne fiat leuiter cauet Innocent. 3 [c]. Adiiciebatur & ad execrationē criminis illati in clericum ex consuetudine quarundā ciuitatum, vt cum hac cessatione vel suspensione diuini officij crux beatæ Mariæ & aliorum sanctorum imagines in terram deiicerentur, & per vrticas & spinas traherentur: qui abusus postmodū prohibitus & punitus est per Gregorium nonum in 37 concilio generali Lugdunensi [d]. Dicendum itaque superest nobis de septem ecclesiasticis ordinibus, omisso clericatu simplici, & pariter episcopatu, de quo superiori libro dictum est: nam neque inter ordines ecclesiasticos, qui sacerdotio concluduntur, illum contineri volunt Theologi. Etsi episcopalem dignitatē ordinem dixerint sum. pontif. [e] quia supremam hierarchiā faciāt in ecclesia militanti, alio tamē respectu: propriè enim ordinati non dicūtur, sed consecrati, vt ablates benedicti, & clerici ordinati, vt notat Felinus qui hanc quæstionē discutit [f]. Vtitur tamē & D. Cyprianus ordinationis nomine dum scribit Cornelio [g], *Literis nuper ab vtraque parte susceptis, tuas literas legimus* 38 *& episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimauimus*. Clericis omnibus leges impositæ cōmunes rectè viuendi sunt, à quibus ex necessitate peregrinationis dispensantur aliquomodo, & pleraque illis permittuntur tunc, quæ alioqui prohibentur: possunt enim tunc tabernas ingredi seu cauponas [h], habitū mutare [i], ab excōmunicatis cibos capere [k], comā relaxare [l], sacramenta etiā tempore interdicto capere [m]. Vetatur illis interesse conuiuiis nuptiarū, ioculationibus, cantilenis, choreis [n]. Iubet etiā Isidorus in vita clericorū, vt se à mundi voluptatibus abstineant, conuiuia publica fugiāt, priuata sobria & pudica habeant, ab vsuris, ambitione honorū, odio, obtrectatione, inuidia caueant, & alia id genus fugiant, quæ referuntur in ca. his igitur, 23. dist. Valentinianus etiam quasdam sanciuit regulas in legibus Nouellarum titulo 12. de episcopali iudicio, quarū illæ. *Nullus originarius*, inquit, *inquilinus, seruus, vel colonus, ad clericale munus accedat, nec monachis vel monasterijs aggregetur, non corporatus, non curialis, non aurarius. Clerici nihil prorsus negotiationis exerceant, si velint negotiari, sciant se iudicibus subditos, clericorum priuilegio non muniri* [o]. Et Maiorianus A. lib. legum Nouellarum, tit. 2. de episcopali iudicio, aliam addit: vt nullus inuitus clericus fiat vel consecretur, alioquin pœnam imponit archidiacono hoc facienti, & suæ libertati reddit ordinatū. Sint temperantes in vestium, victúsque vsu [p]. Et quæ in episcopo exigit diuus Paulus [q], quoad fieri poterit imitentur: conuiuia & comessationes fugiant [r].

a can. si quis suadente diabolo, 17. quæst. 4.

b Ioan. Gallus, in quæstio. in 2. esta parlam. in 5. par. styli parlam. quæst. 392. & vlt. in dispositis per Carolum Molinæum.

c in c. irrefragabili, cap. 13. 1. extrem, de offi. ordin. libr. 1. Decret. titu. 31.

d in c. si canonici. c. 2. de offic. ordin. in 6. lib. 1. titu. 16.

e c. fin. de presbyt. non baptizantib. minist. can. ordinationis, 75. distinct.

f Felin. in cap. sicut pro certo. per illū textum, numero 9. de Symon. & per c. vnicū in fine de sacra vnctio.

g D. Cyprian. libr. 1. episto. epist. 10.

h can. clerici, 44. distinct.

i can. episcopi, 23. quæst. 4.

k can. quoniam, 13. quæst. 1.

l can. si quis ex clericis, de vit. & hon. cleric.

m cap. quod in te, de pœnit. & remiss.

n can. presbyteri, 34. distin. ca. non oportet, in 2. de pœniten. distin. 5.

o vide Pap. libr. 9. Rhapso. arest tit al. 5. aresto 9. & 10.

p can. parsimoniam, & can. fin. 41. dist. de vesti. splen. prohib. in can. omnis & seq. 21 q 4.

q 1. ad Timoth. 3.

r tota 44. dist. apud Gratia.

De ordinibus hierarchiæ ecclesiasticæ in genere. Caput 2.

1. *Clericorum appellatio, & diuisio.*
2. *Ordinis diffinitio.*
3. *In ordinibus quæ consideranda.*
4. *Ordines ecclesiastici quot.*
5. *Ordinum diuisio in minores & non sacros, & maiores seu sacros.*

1 COLLIGIMVS ex superioribus in summa, clericorum appellationem generalem esse, pertinentem ad eos qui capillo tantùm initiati sunt, quiue & cõiugati clerici [a], & non coniugati dici possũt: & ad eos, qui aliis ordinibus sacris adscripti sunt [b]. Et proinde clericorum alij regulares, qui & viri religiosi dicti [c]: alij non regulares, qui & seculares dicuntur [d]. 2 Ordinis sacramentum [e] à Theologis diffinitur [f], vt sit signum seu signaculum quoddam per quod spiritalis potestas traditur ordinato. 3 In hac ordinatione, gradus primùm ordinis inspiciendus: dehinc ipsa ordinatio, in qua personæ ordinatorum & ordinantium: postremò, & modus ordinandi perpenduntur. 4 Erunt autem ex cõmuni omnium cõsensu septem species vel gradus ordinis ecclesiastici: nam & qui plures numerãt, & istos adiiciunt. Nempe ostiariorũ [l], lectorum, exorcistarum, acolytorum, subdiaconorum, diaconorum, & presbyterorum. 5 Qui omnes quidem ordines, verè sacri sunt: ad maiorem tamẽ aliquorum sanctitatem, quatuor primi, & minores, & non sacri dicti, & facilius concessi diebus dominicis ab episcopo proprio. Alij verò tres posteriores, sacri & maiores dicuntur: qui non nisi sabbato de passione, & Pentecostes, & quatuor anni solemnibus temporibus conferuntur [g]. Hos omnes ordines nominat, & alios D. Ignatius epistola ad Antiochenses, ibi, *Saluto sanctum presbyterum vestrum, saluto sanctos diaconos, saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, atque confessores*. Vt non dubium sit ex tempore apostolorum, in quo vixit D. Ignatius, omnes hos ordines fuisse. Et de his etiam Epiphanius contra hæres. lib. 3. tomo 2. circa finem.

a Rubrica, de cleri coniugat. lib. 3. Decret. titu. 3.
b c. literas, c. 14 de fil. presbyt. c. cum tibi, 8. de verb. sign.
c in c. licet, 12. de usfic. & por. iud. ordi. & alibi, de horum specieb. & reg. dial mus lib. super, cap. 14. 15. 16. 17. Tractatus & in rub. de regular & in auth. ingressi de sacr. eccle. C.
d c. inter quatuor, c. de relig. dom.
e c. fin. de presby. nõ baptizato. & in cõcil. Trident. sess. 7.
f in 4. Sent. dist. 24.
g cap. 1. & 3. de tempo. ordinatio.

De ostiaratu, & ostiarijs. Cap. 3.

1 *Ostiarij habent ordinem ecclesiasticum nunc, & apud Hebræos.*
2 *Ostiarij officium quod.*
3 *Symbolum ordinis ostiarij claues.*
Ecclesiam ingredi prohibebantur excommunicati, infideles, profani, pœnitentes publicè, heretici, eod. Mulieres ad altare non accedant, eod.
4 *Ostiarij fuerunt in templis ethnicorum, & quale eorum munus.*
5 *A sacris profani etiam apud ethnicos arcebantur.*
6 *A sacris arcebantur quibusdam mulieres innuptæ, serui, latrones, lentiginosi, renuiscentes, & alij.*

1 FVERVNT in ministerio ecclesiastico, ostiarij, vel ianitores, Hebræis, שוערים qui in vestibulis & portis tabernaculi potissimum ad id electi choritæ, descripti deinceps in ciuitatibus propriis per Dauid & Samuëlem, vt seruirent per vices [h]. Et hos ex sacro ordine esse oportere docet sententia Dauidis, dum scribitur in libris Prætermissorum [i], *Iuxta præcepta quoque Dauidis nouissima, supputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & supra, & erunt sub manu filiorum Aron in cultum domus domini in vestibulis, in exedris, & in loco purificationis, & in sanctuario, sicuti & in arca* [k]. 2 Ostiarij officium est [l], claues interiores & exteriores custodire, ianuas claudere & aperire, fideles admittere, infideles & excommunicatos ingredi prohibere. Symbolum eius ordinis concessi, claues ecclesiæ traditæ ab episcopo [m]. 3 Sic Musæus apud Iustinũ Martyrẽ, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι, i. *ianuas autem opponite, vel obijcite, profanis*. Sunt & publicã agentes pœnitentiã ex disciplina ecclesiastica per totã quadragesimã ab ecclesia pellendi per ministros hos [n]. Prohibet & cõciliũ Laodicenũ,

h 1. Paralipo. cap 9. & 26 & 2. Paralip. cap. 34.
i 2. Paralip. c. 23. d.
k 1. Paral. cap. 15.
l can. perlectis, 25. distinct. can. 1. in fine, 21. distinct.
m ca. ostiarius, 23. distinct.
n can. in cap. 10. dist.

ca. 44. non oportere mulieres ingredi ad altare. Et in ca. 6. non conceden-dum hæreticis ingressum domus Dei, in hæresi permanentibus. Et ca. 43. nõ oportere ostiarios vel breui tempore ab ostiis abesse, & orationi vacare. Et apud ethnicos illud ipsum ministerium obseruatum ianitorum, cùm profanis non liceret sacris quibusdam interesse. Ideò & apud Græcos ad sacrificium sacerdos accessurus, antea quærebat, τίς τῇδε, *quis hic?* Respondebant autem qui sacris intereant, πολλοὶ κ' ἀγαθοί, id est, *multi & boni* [a]. Et dum vaticinari volebant vates illi idolorum, & sentiebant ἐπιδημιᾶς θειασμὸν, id est, *aduenire afflatum diuinationum*, clamabat minister quod scribit Calimachus [b] Cirenæus, ἑκὰς, ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός, *exeat, exeat qui est impius*. Quod Virgilius vsurpauit [c].

Procul ô procul este profani,
Conclamant vates.

Atque Plutarchus scribit [d] ἐσὶ δ' ἄλλος φύξιμος βωμός, ἐσὶ καὶ λυσαῖς ἀβέβηλα πολλὰ τῶν ἱερῶν, id est, *fit ara detestabilis per seruum, nec sunt communicanda ea quæ sacrorum sunt latronibus.* Et à quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, vel ære coëmptos abesse oportebat: ideò in sacrorum apparatu lictor clamare solebat, *hostis victus, mulier virgo exesto.* Et in Chæronea, sacerdos lorum tenens pro foribus ædium sacrarum Matutæ, id est, Leucotheæ clamitabat, *seruum non ingredi, non atholum, non atholam.* Apud Magos ab aris submouebantur lentiginosi, qui elati reuixerant, quibus viuentibus exequiæ factæ fuissent, velut profani. Apud Germanos qui scutum amisissent in acie, sacris interesse non licebat. Apud Aegyptios subulcis omnibus templa interdicta. Hebræis fœtis ante 40. diem impetigine deformibus. Apud Scythas, qui hostem nullum interfecissent in acie, libare non licebat.

a Grego. Gyrald. 17. Syntagm. hiftor. Deo.
b Calima. hymno 2. qui est in Apollinem.
c Virg. 6. Aeneid.
d Plutar. De superfti.

De lectoriatu, & lectore. Cap. 4.

1 *Lector dictus pappa.*
2 *Lectoriatus 2. gradus ordinum. Lector, cantor, psaltes idem. eod.*
3 *Lectiones ex sacra scriptura Hebræis.*
4 *Lector in orationibus magnæ authoritatis ethnicorum.*
Iube domine benedicere, quid signat in ecclesia. eod.
5 *Lectoriatus in ecclesia primitiua.*
6 *Lectoriatus ordo dari potest viris, & mulieribus.*
7 *Lectoris officium.*
8 *Psalmista in quo differat à lectore, & conueniat.*
9 *Lector à quo ordinatur, & qua formula.*
Psalmistatus à quo conferatur. eod.
10 *Lectio Euangelij lectoribus simplicibus permissa non est.*

ISAACVS Comnenus Orientis imperator, pappam vocari tunc etiam lectorem insinuat in Constitutionibus suis, dum sanxit [e], μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονοῦντα τοῦτον ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἢ μόνα τὰ ἑπτὰ χρυσᾶ νομίσματα &c. ἐν οἷς, ὅτι ποιεῖ τοῦτον λιτὸν πάππαν, ἤτοι ἀναγνώστην: τρία δὲ ὅτι χειροτονεῖ αὐτὸν διάκονον, καὶ ἕτερα τρία, ὅτι πλαγεῖ αὐτὸν ἱερέα, ἤτοι πρεσβύτερον, *nihil in ordinatione episcopus qui ordinat amplius accipiat; quàm septem aureos num-*

e In Constitutio. imperial. iur. orient. constitut. Isaaci, περὶ τῶν κανονικῶν.

mos: vnum videlicet quando facit simplicem pappam, siue lectorem: tres quando ordinat diaconum: alteros tres quando sacerdotem, seu presbyterum perficit. Secundus gradus hic ordo lectorum est, qui cantores vel משוררים dicebantur ante aduentum Christi in templo Dei, vel psaltes, canentes domino in organis, & hymnis, & psalmis [a]. Erat & receptus mos in synagogis Hebræorum, singulis sabbathis per annum quædam legere ex lege Mosaica, & aliam lectionem ex prophetis: sicuti in ecclesia Dei ex Euangelio, & antiquo Testamento, vel ex aliis sacris libris singulis diebus fit, potissimùm in sacræ liturgiæ consecratione. Lectionem quidem ex lege vocantes פרשה *parsa*: ex prophetis autem הפטרה *haphtarah*, alteram alteri copulantes, vt scribit Sebastianus Munsterus in appendice Bibliorum sacrorum Hebraicorum, vbi illas distinguit lectiones. Meminit & eius moris D. Paulus apud D. Lucam [b], in oratione habita ad proconsulem Paphi, Sergium, loquens de Domino nostro Iesu-Christo, & verbo Dei. *Qui habitabant*, inquit, *Hierusalem, & principes eius hunc ignorantes, & voces prophetarum, quæ per omne sabbathum leguntur, iudicantes impleuerunt.* Et alibi D. Petrus [c], *Moyses à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbathum legitur.* Concessumq; inuenimus hoc munus Domino nostro Iesu-Christo à synagoga. Sic enim scribit D. Lucas [d], *Et venit Nazareth vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbathi in synagogam, & surrexit legere: & traditus est illi liber Esaiæ prophetæ &c. & cùm plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et posteà cœpit prædicare de eo quod legerat.* Vt coniicere liceat, lectorem præire concionem ad populum sacram, eámque esse eius quod lectum fuisset explicationem ad populum. Erant & lectores in religionibus ethnicorum: quia quæ magnæ dicebantur authoritatis precationes, nobis id significant, quibus faciendis scripto præibat aliquis, & alius adhibebatur custos, ne erratetur in verbis: alius etiam præponebatur, qui linguis faueri à circunstantibus iubebat, vt author est Plinius [e]. Sicut apud nos obseruatur, cùm aliquis lectiones in æde sacra dicturus alta voce profert, *iube domine benedicere.* Sic apud Liuium [f], *Agedum pontifex publicus populi, præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam*, id est, prælege verba concepta voti, quæ ego pariter totidem numeris referam. Diuus Cyprianus [g] scribit ad Clerum, se lectorem Saturnum fecisse, & die Paschæ semel atque iterum lectionem dedisse, examinatione perhabita an illi hoc congrueret. Meminit D. Ignatius ad Antiochenses epistola, huius ordinis, *saluto*, inquit, *presbyterum vestrum, saluto sanctos diaconos, subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, & exorcistas, atque confessores.* Vt omnes eos fuisse ordines tempore apostolorum, quibus conuixit Diuus Ignatius, non dubitemus. Et fuisse ex primis ordinibus lectionem, apertè restatur D. Cyprianus [h], dum de Aurelio, qui bis confessus erat Dominum nostrum Iesum-Christum, loquitur. *Merebatur*, inquit ille, *talis clericæ ordinationis vlteriores gradus, sed interim placuit, ab officio lectionis incipiat: quia & nihil magis congruit voci, quæ dominum gloriosa prædicatione confessa est, quàm celebrandis diuinis lectionibus personare, post verba sublimia quæ Christi martyrium prolocuta sunt: Euangelium Christi legere, vnde martyres fiunt, ad pulpitum post catastam venire.* Notat etiam Optatus Mileuitamus [i] pro inaudito, Maiorinum lectorem tempore quo Cecilianus erat diaconus, per factiones Lucillæ fuisse ordinatum episcopum: scilicet omissis aliis gradibus. Meminit & Epiphanius [k], in antiquo ecclesiastico instituto fuisse hunc lectorum ordinem, ad quem tradit posse subiri à virginibus & vitam solitariam agentibus, à continentibus, à viduis, & ab iis qui sunt in venerando coniugio. Ad lectoris officium pertinet, lectiones pronuntiare, & ea quæ prophetæ prædixerunt palàm populo dicere [l]. Cum hoc ego contineri psalmistam puto, qui alibi à lectore distinguitur [m]: scilicet vt minor, & qui dicat extra pulpitum benedictionis laudes, responsoria, & quicquid pertinet ad canendi peritiam [n], idque

Margin numbers: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

a 1. Paralip. c. 23.
b Actuum, c. 13. a.
c Actuum, c. 15. d.
d Lucæ, c. 4.
e Plinius, lib. 28. c. 2.
f Liu. lib. 8. Deca. 1.
g D. Cyprian. li. 3. Epistol. epist. 25.
h Idem, li. 2. Episto. epist. 5.
i Opt. Mileu. lib. 1. Historiar.
k Epipha. lib. 3. contra hæres. tomo 2 circa finem.
l ca. perlectis, 25. distinct.
m d. can. perlectis, & can. cleros, 21. dist.
n d. can. perlectis.

9 idque ad iussum vel solius presbyteri [a]. Cùm tamen lector non ordinetur nisi ab episcopo, spectante plebe, cum hac verborum formula, *Accipe codicem in quo lecturus es, & esto relator verbi Dei* [b]. Videtur tamen psalmistatus potestatem accipere cum ordine primæ tonsuræ [c], vt non immeritò vtrumque
10 abbas suis possit conferre monachis [d]. Nicephorus tamen Calisti [e], docet secundum locorum consuetudinem diuersam lectionem, maioribus ordinibus sacrorum bibliorum, Euangeliorũ videlicet, demendata olim, *Vt, inquit, in Alexandria sacrum librum legit archidiaconus, in aliis diaconi, in multis verò aliis sacerdotes, in nonnullis etiam quoque diebus celebrioribus episcopi: id quod hodiè etiam Constantinopol, inquit, fit, & maximè Paschalium feriarum die prima, & primo anni ipsius ingressu.*

a can. psalmista, 23. distin.

b can. lector, ead. distinct.

c glo. in can. cleros, in verbo, psalmista, 21. distinct.

d can. cùm contingat, de æta. & qualit.

e Nicepho. libr. 12. histo. c. 34.

De exorcista. Caput 5.

1 Exorcista quis, & munus.
2 Exorcismi conferebantur verbis conceptis.
3 Exorcista officium apud Iudæos, & 7. 8.
4 Dæmones se adiuuari posse fassi sunt.
5 Exorcizandi potestas primùm communis omnibus Christianis.
6 Exorcistarum definitus numerus erat.
7 Exorcistæ quibus adhibebantur.
8 Catechumenorum cura ad exorcistas pertinebat.
9 Orationes efficaces diuinæ super creaturis.
10 Tempestates exorcismis, sedari.
11 Exorcistæ ethnicorum, & 12. 13. 16.
12 Grandinum depulsores Ethnicorum.
13 Dæmon in specie senis, Ephesi pulsus ab Apollonio Tyaneo.
14 Dæmonis mirum in extinguendis flammis, & pulsum aqua lustrali.
15 Incantatio prohibens ignem ardere.
Aqua lustralis & consecrata vis mira 14. & 15.
16 Dæmon, seu lamia in forma mulieris iuuenem decepit.
Lamia Dæmon, ab Apollonio qualis esset coacta fateri.
17 Exorcismus baptismo, & oleo sancto adhibitus.

1 EXORCISTA dicitur, qui potestatem accipit adiurandi dæmonia, vel energumenos, id est, à dæmone possessos. Quamobrem cùm hic ordo confertur [f], ab episcopo dicitur tradendo libellum, vbi conscripti sunt exorcismi, *Accipe, & commenda memoriæ, & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue catechumenum.* Nam con-
2 ceptis verbis conferebantur exorcismi, vt ait Minutius Fœlix [g]; inter quæ præcipua, vt non fierent orationes per conclusionem, *per dominum nostrum Iesum Christum, &c.* quæ aliis ecclesiasticis subiicitur precibus: sed, *per eum qui venturus est iudicare sæculum per ignem.* Vt inde in memoriam dæmonum supplicium proprium reducatur, vt ait Micrologus. Erat hoc officium exorcista-
3 rum apud Iudæos, vt licet colligere ex historia apostolorum [h], dum ibi legimus. *Tentauerunt quidam de circumeuntibus Iudæis exorcistis, inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen domini Iesu, dicentes, Adiuro vos per Iesum, quem Paulus prædicat &c.* Fidem & facit Iosephus [i], Salomonem modos adinuenisse

f can. exorcista, 23. distinct. ead. perfectis, 5. ad exorcistam, 4 p. distinct. & in concil. Auter. c. 10.

g Minut. Foel. in.

h Actuum, 19.

i Iosep. lib. 4. Antiq. capit. 4.

nisse coniurationum, quibus obstricti dæmones, ne denuò redeant, effugantur. *Et hæc cura*, inquit, *apud nos hactenus, multùm prævalere dignoscitur, & vidi Eleazarum de gente nostra, præsente Vespasiano fecisse*. Quod innuit etiam Dominus noster Iesus-Christus apud D. Matthæum [a], dum ait: *si ego in Beelzebul eiicio dæmonia, filij vestri in quo eijciunt?* Adiurare enim per nomen Dei se posse dæmones confessi sunt, hoc est, veluti iureiurando ab eis inuitis præstito, cedere loco cogi & domari. Interrogatus enim Apollo sic respondit, vt refert Lactantius [b], 4

> Δαίμονες οἳ φοιτῶσι περὶ χθόνα ἠδὲ περὶ πόντον.
> ἀκάματοι, δάμνανται ὑπὸ μάστιγι θεοῖο. id est,
> *Dæmones qui ventitant circa terram, & circa pontum,*
> *Indefess., domantur sub flagello Dei.*

Et remedia ecclesiastica dæmones expellere & cogere, satis sacra pagina docet, ob potestatem adiurationi nominis Dei concessam personis ecclesiasticis. Nam apud D. Marcum [c], *dedit illis potestatem curandi infirmos, & dæmonia eiiciendi*. Et inter signa credentium in fidem domini nostri Iesu-Christi, est potestas dæmonia eiiciendi [d]. Atque quia in nascenti ecclesia ob fidei feruorem erat omnibus hæc communis ferè facultas, sicuti post baptismũ linguis loqui variis; tunc non fuit distinctus hic ordo, vt constat ex constitutionibus apostolicis apud D. Clementem [e]. At paulò post in ecclesia institutus, & formula præscripta exorcizandi. Vt & tempore D. Cypriani obtinuisse morem & ordinem ex eius scriptis apparet liquidò. Is enim [f], & causam & effectum ordinis, & nominis rationem adfert, dum notat baptismi figuram præcessisse in mari rubro, vbi submersus cum exercitu est Pharao, qui anteà fidem datam Israëli sæpè fefellerat. Vt pariter in baptismo opprimatur & exire cogatur sathanas, qui pro suo exitu promisso sæpè promissionem fallit. *Quod hodiè etiam*, inquit, *geritur, vt per exorcistas voce humana & potestate diuina flagelletur, & vratur, & torqueatur diabolus &c.* 5

Constat & hoc ipsum ex epistola Cornelij Romani pontificis apud Eusebium [g], & concilio 4. Carthaginensi [h]. Erátque definitus etiam in ecclesiis singulis certus exorcistarum numerus, vt constat ex epistolis Anacleti, & Cornelij Pontificis apud Eusebium [i]. Adhibebantur autem exorcistæ primùm, ἐνεργουμένοις, χειμαζομένοις, & iactatis vel possessis à spiritu pessimo, vt aiunt interpretes in concilio Ancyrano [k], vt & suprà in principio huius exorcistatus tractationis diximus. Item secundò infidelibus, vel non Christianis, dum ad Christianismum, vel dum ad sacrum lauacrum accedunt: quia & ante Dei possessionem, illi erant sathanæ mancipia, ob peccatum primi parentis. Proinde ante baptismum iubet D. Dionysius Areopagita [l], ter exsufflari sathanam, & eius opera eiurare. Et D. Augustinus [m]. Et Cyrilius Hierosoly. Patriar. [n] exorcismos ait salubres, fugare dæmonem, & reuerentiam adhibendam, cùm fit exorcismus. Et nunc hodiè ante valuas ecclesiæ adiurantur, & exorcizantur baptizandi: non autem in ecclesia ipsa, ob venerationem loci: neque in priuatis domibus ob metum scelestium spirituum vt statutum in concilio Laodiceno [o]. Curáque eadem erat etiam eorundem exorcistarum κατηχουμένων, scilicet eorum qui erudiebantur in rudimentis fidei ante baptismum, quorum capitibus imponebant manus exorcistæ singulis diebus quadragesimæ, non secus quàm energumenis, vt ex concilio 4 Carthaginensi constat. Sunt namque istæ orationes efficaces: innocato Dei nomine super creaturis. *Scimus enim*, inquit D. Paulus [p], *omnem creaturam sanctificari per verbum Dei & orationem*. Atque ideò inimicus dæmõ, qui abuti creaturis Dei desiderat, possessionem vacuam cedere, vi hac cogitur. Sic sæpè dæmone obsessus, qui ferreis vinculis à multis detineri 6 7 8 9

non

a Matth. c. 12.
b Lactan. lib. 1. De fal. relig. c. 7.
c Mar. 9.
d Mar. cap. 9. & 6. & Luc. cap. 10.
e D. Clem. lib. 8. Cõstitu. apostol. c. 32.
f Cypria. lib. 4. Epistol. epist. 7.
g lib. 3. histor. c. 33.
h 4. concil. Carthag. cap 4. & 7.
i Euseb lib. 7. histo. cap. 33.
k concil. Ancyra. ca. 18.
l D. Diony. Areopag. lib. de ecclesi. hier. c. 2.
m August. sermo. 10. de verb. apostol.
n Cyril. Hierosolym in Procatechesi il lumenato. plura in Catache. 16.
o concil. Laodic. cap. 59.
p 1. ad Timoth. 4.

non poteſt, ab vno ſolis verborum precationibus continetur, per eam quæ in illo eſt ſpiritus ſancti virtutem. Simpléxque exorcizantis afflatus, efficitur ignitus his qui videri non poſſunt, vt ait Ciryllus Hieroſolymitanus [a]. Magna vis per ſe verborum, quibus & mouentur & turbantur & pacantur affectus, ſed cum his maior fidei diuinæ poteſtas, & nominis Dei authoritas. *In nomine*, inquit, *meo dæmones eiicient, ſerpentes tollent, linguis loquentur nouis, &c* [b].

10 Adhibentur & exorciſmi eccleſiaſtici in ſedandis tempeſtatibus, pro depellendis ſerpentibus, locuſtis, & id genus noxis: non quòd credamus hoc intelligere, ſed quòd ex ſacra pagina nobis conſtet, ſæpè excitari hæc à dæmonibus in pernitiem generis humani. Sicuti in hiſtoria Iobi [c], & in operibus magorum ſatis conſtat. Quod & teſtantur Conſtantinus, & Iulianus Cæſares [d]: *Multi*, inquiunt, *magicis artibus elementa turbare, vitam inſontium labefactare non dubitant*. Atque idem Conſtantinus [e]: *Nullis criminationibus*, inquit, *implicanda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut agreſtibus locis innocenter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis, grandiniſque lapidatione quaterentur.*

11 Erant apud ethnicos qui dæmonia etiam pellerent, & morbos incantationibus curare ſe poſſe profiterentur: verùm hoc vel ex conſortio impio dæmonum, & conſenſu, vel ſimulatè contingebat, vel cultu idololatriæ dæmoni, tanquam Deo, exhibito nephandiſſimo.

12 Veluti & Seneca refert [f], Cleonæ fuiſſe publicæ præpoſitos χαλαζοφύλακας, hoc eſt, ſpeculatores futuræ grandinis, quibus ſignum dantibus adeſſe iam grandinem, quiſque pro ſe agnum album immolabat, alius pullum: protinus autem illæ grandines aliò declinabant cùm aliquid guſtaſſent ſanguinis. Quòd ſi quis nec agnum nec pullum habebat, digitum ſuum benè acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minus ſe ab huius agello grando ſe auertebat, quàm ab illo pro quo maioribus hoſtiis exorata erat. Meminit & Plutarchus de hoc [g]. Omnino certè falſum, vel dæmoniacum hoc: niſi forſan credamus, ſanguinis horrore abigi grandines turbinéſque. Veluti Plinius notat [h], muliere quæ patitur menſtrua nudata, eadem contingere, & auerti cœli violentiam.

13 Narratur & de Apollonio Tyaneo [i], eum dæmonem quendam ab Epheſo ciuitate pepuliſſe, poſtquam populo oſtendiſſet eundem ſub ſpecie & forma ſenis inter ciues obambulare, & peſtis, quæ in ciuitate graſſabatur, cauſam eſſe, quem lapidibus obrui imperauit.

14 Narratur in Tripartita hiſtoria [k], de Appamææ templo Iouis, quod cùm demoliendum eſſet à præfecto orientis iuſſu epiſcopi Marcelli, apparuit teterrimus dæmon, qui flammas ardentes immiſſas prohiberet, & ea in ignem immiſſa dæmonem fugaſſe, & aqua in olei ſpeciem conuerſa, templum celeriter conflagraſſe.

15 Scribit Epiphanius [l] quoque Ioſephum quendã à Iudaiſmo ad fidem conuerſum, cùm mandato Conſtantini in Tyberi templum Deo ædificare vellet, & calce egens, caminóſque calcis inſtruens, adiurationibus vel incãtationibus Iudæorum prohibitus fuiſſet igne calcem coquere, aqua, quam ſigno crucis coram populo conſecrauerat, inſperſa in caminos, inuocato nomine Ieſu incantationes magicas diſſoluiſſe.

16 Narrat etiã Philoſtratus [m], vnam ex lamiis, quas vocant Græci μορμολύκας, phaſma quoddam Menippo cuidam Lycio in formam mulieris pulchræ conuictam, atque nuptias cum eo depactam: verùm die nuptiarum, Apollonium Tyaneum coëgiſſe eam ſeſe lamiam eſſe fateri, & voluiſſe Menippum voluptatibus explere, vt eius poſteà corpus deuoraret. Conſueuiſſe enim pulchris & iuuenibus hominum corporibus veſci, vbi ad ſummam ſanguinis abundantiam perueniſſent: & poſteà euanuiſſe, & eius apparatum, & coquos, & ſeruos.

17 Fuerunt & exorciſmi adhibiti in baptiſmo, & oleo chriſmatis, quo exſufflatur dæmon, vt ait Ciryllus Hieroſolymitanus [n].

[a] Ciryl. Hieroſol. cathec. 16. Illuminato.
[b] Mar. 16. Lucæ. 10. Actuum, 4. & 19.
[c] Iob. c. 1.
[d] l. multi, l. 6. de malef. & mathem. lib. 9. C. titu. 18.
[e] in l. eorum, l. 4. §. 3. eod.
[f] Seneca, li. 4. Quæſt. natur. c. 6.
[g] Plut. lib. ſympo. 7. problem. 2.
[h] Plin. lib. 28. c. 7.
[i] Philoſt. lib. 4. de vita Apollonij.
[k] lib. 9. c. 34.
[l] Epiphan. Cypri epiſcopus, tomo 2. lib. 3. contra Hæreſes
[m] Philo. lib. 4. de vit. Appollon.
[n] Ciryllus Hieroſolym. cathec. 3. Myſtagog.

De

De acolytis. Cap. 6.

1 Acolyti qui, & munus.
Lumen in ecclesia Dei quare accendatur. eod.
2 Acolytatus maior ordine lectoris.
3 Acolyti nomen quid significet.
4 Acolyti constituendi atas.
5 Tonsurandi prima tonsura atas.

SVNT Acolyti, qui faculas & lumen deferunt in ecclesia, [1] dum sacra mysteria peragenda sunt, vel quando Euangeliũ legendum [a]: non quidem ad effugandas tenebras, vel ad Solem lucentem illustrandum, sed vt hoc symbolo luminis corporalis, significent lumen illud æternum, eum inquam, qui venit vt testimonium perhiberet de lumine [b], quíque lux ipse est, & qui illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum, cuius veritatem ecclesia catholica didicit. Estque huic aliud officium iniunctum, nempe vt diacono ministranti in sacra liturgia sacerdoti, suggerat vrceolos, ex quibus vinum & aqua in sacerdotis calicem infunditur, ad consecrationem sanguinis domini [c]. Maiórque hic gradus lectoris ordine: [2] quia lectori non licet sacra in sacrario contingere, acolyto licet [d]. Vnde & [3] nomen ἀκώλυτος, id est, non impeditus: is enim cùm in numerum eorum, qui sacramenta maiora pertractant, non sit receptus, tamen non est impeditus, quin possit cum illis sacris faciundis interesse. Sic enim Græci dicunt ἀκώλυτον ἔφοδον, vt Lucianus [e], & Herodianus [f], ῥᾳδία δὲ ἔσοδος αὐτῷ καὶ ἀκώλυτος, ingressus liber vt nec accessu prohibeatur. Meminit de acolyto Nicephoro D. Cyprianus [g]. Aetatem sufficientem ad hunc consequendum ordinem [4] existimauit Sozimus summ. pontifex, 21. annum, quatuordecimum inquam à prima tonsura suscepta post infantiam [h], quæ est septem anuorum [i]. [5]

a can. cleros §. fin. 21. distin. can. perlectis. 25. dist. can. Acolytus, 23. distin.
b D. Ioan. in Euang. cap 1.
c can. Acolytus, 23. dist. nes
d can. non liceat cuilibet, cum can. seq 23. distinct.
e Lucia. in Timo.
f Herodi. in 2.
g D. Cypria. libe. 2. Episto epist. 8.
h can. in multis, & can. seq. 77. distin.
i l. si infanti, C. de iure delibe.

De diacono, & subdiacono. Cap. 7.

1 Ordinum omnium finis sacerdotium.
2 Diaconorum institutionis causa, & munus.
3 Diaconi episcopi.
4 Diaconus quis maior & minor sacerdote.
5 Diaconi in ecclesia Dei, in locum Leuitarum.
6 Diaconi retrahi possunt ad ecclesias, in quibus ordinati sunt, nec ordinari debent, nisi certis ecclesiis.
7 Diaconi officium quod.
8 Subdiaconus quis: & officium.
Nathannei. eod.
9 Diaconatus num ordo ecclesiasticus.

10 Diaconissa,

10 *Diaconissa, & eius atas.*
11 *Diaconorum & presbyterorum atas qua.*
12 *Diaconissa officium.*
13 *Diaconissa castitatem promittunt.*
14 *Subdiaconatus est gradus precedens diaconatum.*
15 *Manuum impositio fit diaconis & subdiaconis.*
16 *Subdiaconatus officium.*

1 HIc repetere oportet, quæ de archidiacono dicuntur, quantũ pertinet ad nominis diaconi significationem: quod nõ aliud quàm ministerium exprimere diximus. Porrò hîc diconus & subdiaconus ratione presbyteri dicuntur, cui ministrant vel subseruiunt, non secus ac omnes ordines ecclesiæ pertinent ad finem officij sacerdotalis, in quo nobilioris sacramenti fit tractatio, & in quo sacramentorum omnium fons, institutor, & largitor gratiarum omnium adest, Deus ipse & redemptor humani generis dominus 2 noster Iesus-Christus. Et quanquam olim in nascente ecclesia diaconi fuerint introducti ab apostolis, vt ministerio mensarum quotidiano inseruirent, tamen obseruandum est, & in auxiliũ presbyterorum, nempe & apostolorum electos fuisse, vt ij liberius incumberent verbo Dei: illi autem quæ ad temporalium solicitudinem pertinebant, tractarent [a]. Idcirco nihil aliud diaconi officium est, quàm opera adhibita sacerdoti in rebus subministrandis in consecrationem: quare ei vel sacrificanti, vel baptizanti adstant. Prohibitam tamen illis concilio Arelatensi [b], ne ipsi offerant sacrificium: eucharistiam tamen confectam distribuunt, ex concilio Carthaginensi [c]. Diaconi episcoporum, nunc archidiaconi, vel præcipui inter diaconos, sunt veluti episcoporum oculi, perspicientes actus totius ecclesiæ, quos referant episcopo [d]. 4 Nobiliores tamen hi diaconi, ratione personæ episcopi, cui deseruiunt, eaque de causa tunc præstantiores presbyteris non fungentibus eo officio: at reliqui minores censentur sacerdotibus, & eis subijciuntur, & locum digniorem concedere debent [e]. De vita autem & moribus requisitis in eis, sicut & in 5 hypodiaconis, docet adundè D. Paulus [f]. Successit autem diaconatus in ecclesia Dei, in locum Leuitarum [g], qui ministrabant sacerdoti legis anti- 6 quæ ex Dei iussu [h]. Idque pro necessitate ecclesiarum, in quibus ordinabantur, ad quas iure possent ab episcopis, vt ad ecclesias proprias retrahi, etiam per sententiam excommunicationis: veluti prostat exemplum apud Gregoriũ Turonensem [i], de Theodulpho diacono Parisiensi à Ragnimundo episcopo Parisiorum excommunicato; quòd ab episcopo Andegauensi nollet redire in propriam ecclesiam. Quod etiam fuit decisum in concilio Arelatensi 1. tempore Constantini Cæsaris & Syluestri papæ, can. 2. *de his qui in quibuscunque locis ordinati fuerint, in illis perseuerent*, & in can. 21. *presbyteri & diaconi dimittentes propria loca in quibus ordinati sunt, reuocantur: si recusent, deponuntur*. Et in 23. sessione concilij Tridentini, in decreto de reformatione c. 16. statutum, vt nullus in posterum clericus ordinetur, qui illi ecclesiæ aut pio loco, pro cuius necessitate aut vtilitate assumitur, non ascribatur vbi suis fungatur muneribus, nec incertis vagetur sedibus. Quod si locum inconsulto episcopo deseruerit, ei sacrorum exercitio interdicatur. Idem statutum concilio Niceno [k], & in concilio Antioche- 7 no [l], & Calcedonensi [m]. Ad diaconi officium pertinet, assistere sacerdotibus, ministrare omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi, in baptismo, in chrismate, patena, calice: oblationes quoque inferre & disponere in altari, componere mensam domini ac vestire, crucem ferre, prædicare Euangelium, & epistolam ad Paulum [n]. Et si diaconus sit, episcopi circuire gregem, & vitia obseruare, & episcopo referre [o]. Diaconi etiam simplicis offi-

a Actorum, 6.
b can. 15.
c can. 38.
d can. diaconi ecclesiæ, can. diaconi septem, & can. diaconi qui, & can. diaconca, 93. distinct.
e can. à subdiacono, can. peruenit, & canon oportet, can. diaconi ita se, & can. nonnulli, 93. distinct.
f prior. Timoth. 3. ca. erubescant, 32. distinct. cap. si quis quam, de cohabit. clerico.
g ca. cleros, circa finem, 93. distinct.
h Numeror. capit. 3. & 8.
i libr. 10. histo. Turon. c. 14.
k c. 15. & 16 can. sanctorum, 70. dist. c. tua, de cleri. pereg.
l cap. 7.
m cap. 13.
n can. perlectis, 25. distinct.
o can. diaconi, 93. distinct.

cium, corporalia & pallas lauare [a]. Qui ministerium adhibet diacono, is ὑποδιάκονος, vel subdiaconus dicitur [b], qui successit in locum Nathanneorũ, qui erant in sinagoga Iudæorũ [c]. Huius officium est [d], Leuitis, vel diaconis calicem & paterã ad altare Christi deferre, eisque ministrare, vrceolũ quoq; aquam, & mantile tenere, aquam lauandis manibus episcopo, presbyteris, & Leuitis præbere. Existimauit Vrbanus Pappa [e], inter sacros ordines nõ fuisse 9 connumeratũ in ecclesia primitiua subiaconatum: ideo non posse inde promoueri aliquem iure cõmuni in episcopum, quod Innocentius 3. sequitur [f]. Hodiè tamen est sacer ordo [g], cùm & fuerit ordo tempore apostolorũ: sed nõ inter eos, quos nunc dicimus sacros, siquidem de illo meminerunt canones apostolici [h]. Meminit de hypodiacono & acolyto Cyprianus [i]. Meminit & D. Ignatius [k]. Inuenimus etiam in iure ciuili diaconissæ mentionẽ, eamque 10 saltem esse quinquaginta, vel sexaginta annorũ exigit [l]. In Nouellis autem Iustinianeis postulantur quadraginta [m], quod & in Chalcedonensi concilio 11 statutum cum diligenti examinatione [n]. Quamuis in diaconatu nunc [o] ætas sit legitima viginti annorum: in subdiaconatu, 18. presbyteratus 25. De diaconissarum officio sic scribit Epiphanius [p], *Sed & diaconissæ constituuntur in ministerium mulierum solùm, propter venerentiam, si opus fuerit, balnei gratia, aut visitationis, aut inspectionis corporum: & ipsæ sint etiam quæ in vnis nuptijs continenter se habuerunt, aut ab vnis nuptijs viduitatem seruauerint, aut semper virgines sint*. Nam 13 nec licet illis posteà matrimoniũ experiri: alioquin anathemate plectuntur [q]. Prius enim quàm ordinentur, promittere debent castitatem [r]. Gradus ad diacõatum subdiaconatus est, nec turbato ordine diaconatus ante subdiaconatum confertur [s]: vnde nec ex subdiacono per saltum fit archidiaconus, etsi possit episcopus elici inde [t]. Fit vtrique & diacono & subdiacono manus 15 impositio per episcopum, cùm ordinantur: alioquin sine illa ordinatis hoc supplementum adiicere oportet [v]. Verùm diaconus recipit manus consecratoriæ ab episcopo impositionem, non autem talem subdiaconus, sed benedictionis [x]: sic enim accipitur in subdiacono manus impositio pro benedictione [y]. Ad subdiaconi officium pertinet, calicem & pateram ante altare 16 Christi deferre, & Leuitis tradere, eisque ministrare: vrceolum quoque, & aquam, & mantile, & manutergium tenere, episcopo, presbyteris, & Leuitis, pro lauandis ante altare manibus, aquam præbere [z].

a ca. nemo per ignorantiam, de consecrat. distinct. 1.
b can. cleros, 21. dist.
c 1. Esdræ, cap. 8.
d can. perlectis, 23. distinct. c. 2. subdiaconus, 23. distinct.
e in can. sin. 63. dist.
f in c. à multis, c. 9. de æta. & qual. lib. 1. Decret. titul. 14 can. ante triennium, 32. distinct.
g c. miramur, c. 7. de ser. non ordin. lib. 3. Decret. titul. 18. clem. vt hi, de æta. & qual. in clem.
h can. episcopus, 15. distinct.
i Cyprian. lib. 2. Epist. epist. 10. & lib. 3. epist. 22. & 81.
k epistola, ad Antiochenses.
l l. nullam, de episc. & cler.
m §. diaconissam, de sanctis episcop. coll. 9. auth. diaconissam, C. de episc. & cler.
n in Chalced. concil. can. 14. & ca. diaconissam, 25. q. 1.
o can. de his, 23 dist.
p Epiphan. li. 3. con. hæres. tomo 2.
q in can. 14 concil. Chalced & in can. diaconissam, 25. quæst. 1.
r can. de Siracusanæ, & §. ecce, cũ duob. et seq. 23 distinct.
s in can. solicitudo, 52. distinct.
t can. innotuimus, & can. nullus in episcopum, 60. distin.
v c. 1. de sacra. non iter. can. diaconus, 23. distinct.
x can. subdiaconus, 23. distinct.
y in d. c. 1. de sacr. nõ ite. can quoniam, 69. distinct. can. quanto, 1. q. 1.
z can. perlectis § ad subdiaconum, 23. distinct.

De presbytero, sacerdotio, & presbyteratu. Caput 8.

1 *Anima inditus Dei natura dictante cultus.*
2 *Religio iuris gentium, & naturæ: etsi modus colendi alterius iuris.*
3 *Deo omni tempore ab omnibus sacrificatum.*
4 *Sacrificare quid.*
5 *Sacrificia publica, & priuata, & eorum species.*
6 *Sacrificulorum necessitas.*
Sacra tractanda honestè, eod.
7 *Sacerdos ethnicis notabat offerendam hostiam prius.*
8 *Sacerdotes vnde nominati.*
Presbyteri quare dicti sacerdotes, eod.
9 *Sacerdotis vel presbyteri officium.*
10 *Sacerdotum summa ecclesiastica dignitas.*
11 *Sacerdos generali appellatione quilibet dici potest.*
12 *Presbyteræ mulieres quæ dicantur.*
13 *Sacerdotis nomen continet episcopos omnes, & summum pontificem.*

14 *Presbyter*

14 *Presbyter, & episcopus pro eodem olim, & dignitas.*
15 *Episcopus in ecclesia maior, in domo presbyteris aequalis.*
16 *Sacerdotis aut presbyteri munus*
17 *Sacerdotes publica persona.*
18 *Sacerdotes erant iudices.*
19 *Sacerdotes in bellis:*
20 *Sacerdotium gradatim tantùm post alios ordines confertur.*
21 *Sacerdotes in lege natura ex genere, non electione.*
22 *Primogeniti erant iure sacrificuli in lege natura.*
23 *Sacerdotes publici primi, Enos, Noë, Melchisedech, primogeniti, pro quibus tribus Leui seruiuit Deo, Moses.*
24 *Sacerdotij Mosaici reditus unde.*
25 *Decima sacerdotibus gentilium, & Dei distributa & data.*
Sacerdotes Aegyptij ex publico alebantur immunes à tributis eod.
26 *Sacerdotes per vices officio in lege Moysi fungebantur*
27 *Sacerdotum legis antiqua initiandorum forma, umbra nostrorum.*
28 *Ordinum sacrorum ordo & successio.*
29 *Sacerdotum ethnicorum varia farrago, & nomenclatura.*
30 *Sacrificulorum Graecorum gentilia varia nomenclatura.*
31 *Sacrificulorum gentilium in locum quomodo subrogati ordines ecclesiastici, per prouincias & loca orbis.*
32 *Sacerdotes curiones ethnicorum Roma.*
33 *Sacerdotia inter Christianos primùm distributa ab Euaristo Roma, dehinc per vniuersum orbem à Dionysio sum. pontif.*
Paraechia unde, dicta, eod. Curiones unde dicti, eod.
34 *Tituli sacerdotum quid sint, & origo.*
35 *Ecclesia bona vltra decimas & primitias addita à tempore Constantini Magni, & ratio.*
36 *Litera iustitia, & in forma pauperum in beneficiaria re quid.*
37 *Sacerdotium dicitur, & dignitas ordinis, & prouentus ecclesia.*
Sacerdotium beneficium, sanctuarium, ecclesia pro eodem, eod.
38 *Sacerdotum Christianorum & gentilium gradus honoris.*
39 *Pontificis maximi Romanorum potestas.*

1 MVLTI *dicunt*, inquit Dauid [a], *Quis ostendit nobis bona?* Respōdet autē illorū insipientiæ, *Signatum est super nos lumen vultus tui, domine.* Insinuans animæ nostræ propriā inesse naturā rationalē, à cuius lumine ea quæ facienda, quæúe sequenda sunt, docemur, potissimùm præcipua, inter singulari notione nobis inest diuini numinis cultus. Omnibus namq; innatum & quasi in-
2 sculptū est esse Deum [b]. Nec de hominibus vlla gens est, neq; tam immansueta, neque tam ferrea, quæ nō, etiam si ignoret qualem habere deceat, tamen habendum sciat, teste vel Cicerone [c]. Iuris naturæ quippe, erga Deum religio [d]. Et cultus Dei à natura inductus, etsi modus colendi fit à lege, vt au-
3 thor Aristoteles [e]. Proinde primùm in mente eo stabilito, Deū esse, eumque omnipotentem, malorum auersorem, bonorum largitorem, sacrificia ab hominum genere, quamuis diuerso modo, tamen aliquo exibita fuisse omni
4 seculo dubitandum non est. Sacrificare quippe nihil aliud, vt ait Socrates [f], est, quàm munera Deo offerre, vel viuere, aut petere ab eo: breuiter, officium
5 quod rei diuinæ faciendæ causa impendebatur. Porrò publica, & priuata sacrificia fuerunt [g]. Publica, quæ pro populo vniuerso publicè fiebant, indeque populica. Priuata, gentilitia & familiarum, quæ pro singulis familiis & personis agebantur. Omnia propria, vel peregrina, quæ aliunde transferebantur. Rursum, diurna, nocturna: vel solemnia, stata, anniuer

a Psal. 4.
b Cice. 2. De natu. Deor.
c Idem, 1. De legib.
d L. veluti, de iust. & iur.
e Aristot. 5. Ethico.
f Plato, in Eutyphro
g Sext. Pompeius.

anniuersaria, calendaria, & similia: in lucis, nemoribus, montibus, templis exhibita. Quamobrem simul diuinis rebus ita authoratis, operæpretium fuit, vt essent qui eas curarent, qui templa reficerent, eaque sarta tectáque custodirent, & sacrificia ex regula facerent, vt ait Aristoteles [a]. Fueruntque sacrificia, quæ sacerdotem necessariò exigerent, secundum Platonem [b]. potissimùm in vero Dei cultu, in quo maximè cauendum; ne eo abutamur nimia religione seu superstitione, vel contemptu. Vtrumque enim periculosum. Et ideò ratione priori, *Caue*, inquit Dominus [c], *ne holocaustum offeras in omni loco, vt gentes: sed in loco, quem dominus elegerit in vna tribuum vestrarum*. Propter autem negligentiam in sacrificiis admissam, vindictam Dei proximam esse, exempla Nadabi, & Abiu [d], & Heli fidem faciunt cum aliis [e]. Atque Herodotus [f] piaculum fuisse apud Aegyptios tradit immolasse hostiam non notatam à sacerdote, qui priusquam immolaret, explorabat diligentissimè, an munda esset: deinde alligato canabo cornibus, applicitáque terra sigillari anullo impressa, mundam esse notabat. Cui tamen videtur aduersari Macrobius [g], dum asserit nunquam fuisse licitum Aegyptiis pecudibus, aut sanguine; sed solis precibus & thure Deum placare. A sacris sacerdotes dici Varro affirmat [h]. Sacerdotes quasi sacra dantes [i], composito nomine à sacer, & δῶς, δοτός. Dicti presbyteri quoque, propter dignitatem [k]: quia olim & nunc in optimis rebuspublicis, seniores dignitates & honores maiores delatæ [l]. Et sicut apud Latinos recepta est phrasis, nihil esse antiquius, pro honoratius: sic & apud Græcos. Vt apud Iulium Pollucem [m] ἀεὶ ἐστὶ πρεσβύτερον, pro ἀεὶ τιμιώτερον. Forsan & sacra antiquiora. Ideò & eorum sacrificuli, presbyteri non absurdè dici possunt. Sic Herodotus, τὰ γὰρ τοῦ θεοῦ πρεσβύτερα ἐποιεῦντο, ἢ τὰ τῶν ἀνθρώπων, antiquiora ac potiora dicebat quæ sunt Dei, quàm hominū. D. Hieronymus [n], *Sextus*, inquit, *seniorum ordo est, qui sacerdotibus datur, qui presbyteri dicuntur, qui præsunt ecclesiæ Dei, & Christi sacramenta conficiunt. Ii autem in benedictione cum episcopis consortes ministeriorum sunt, nec vlla in conficiendo corpore Christi ac sanguine, inter eos & episcopos credenda distantia est &c.* Idem alibi [o] ait, in scripturis sanctis presbyteros meritò & sapientia eligi, non ætate; & senis nomen per verbum presbyteri à septuaginta interpretibus explicari in veteri Testamento, & ita præceptum fuisse Mosi [p], vt eligeret presbyteros, quos sciret esse presbyteros, hoc est, qui eo honore digni sunt. Nam teste D. Ignatio [q], sacerdotium, summa est omnium honorum, qui in hominibus consistunt. Quòd si quis inhonorauerit Deum, inhonorat & dominum nostrum Iesum Christum primogenitum omnis creaturæ, & solum natura principem, & sacerdotem Dei. Apparet autem ex his nomen sacerdotis & presbyterorum generali quadam nota latius posse diffundi, quàm pro ordine sacro initiatis, & quicunque quodlibet offert sacrificium, hoc modo potest dici sacerdos, vt & D. Petrus dixit, nos Christianos factos esse Christo regale sacerdotium [r] &c. Atque alia ratione quoque D. Augustinus [s] explicat verba Apocalipseos c. 20. ita. *Quod D. Ioannes in Apocalipsi dicit, in istis: secunda mors non habet potestatem, adiunxit, atque ait, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum eo mille annis. Non vtique de solis episcopis & presbyteris dictum est, qui propriè iam in ecclesia vocantur sacerdotes: sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes: quoniam membra sunt vnius sacerdotis, de quibus apostolus Petrus: plebs* (inquit) *sancta, regale sacerdotium.* Et in Laodicensi concilio [t], presbyteræ mulieres dici apud Græcos explicatur, quas Latini dicunt viduas & matricurias. Continentur itaque & sacerdotis nomine, pontifices, episcopi, archiepiscopi, & summus pontifex: quia & verbum כהן choen, sacerdos, continebat & magnum sacerdotem, & inferiores. Vocabant sum. pontificem כהן גדול Et in ecclesia nunc quoque Christiana maiores sacerdotes, quales sum. pont. & episcopi, pro apostolis: minores

in

[a] Aristot. 6. Polit. c. fin. & 3. Polit. c. 10.
[b] Plato, 6. de Le.
[c] Deutero. 12.
[d] Leuit. c. 10.
[e] 1. Reg. c. 2. 3. & 4.
[f] Herod. lib. 2.
[g] Macrob. lib. 1. Saturn. c. 3.
[h] Varro, 4. de ling. Latin.
[i] can. cleros § sacerdos, 21. dist.
[k] d. can. cleros § presbyteri.
[l] l. vt gradatim, de muner. & honor. in P. l. semper, de iur. immunit. in P.
[m] Iulius Pollux, in 2.
[n] D. Hierony. in epist. de septem gradibus ecclesiæ.
[o] Idem lib. 2. in Esaiam cap. 3.
[p] Exo. 18.
[q] D. Ignat. epist. 10. ad Smirnenses.
[r] 1. Petri cap. 2.
[s] D. Aug. lib. 2. de ciuit. Dei, c. 10.
[t] can. 11. [illegible]

in septuaginta duobus discipulis sunt designati [a]. Summus sacerdos in æternum dominus Deus noster Iesus-Christus [b], qui & primùm dedit potesta-
14 tem sacerdotij D. Petro cum primatu [c]. Docet etiam D. Hieronymus idem esse presbyterum, & episcopum, sed illum habere nomen dignitatis, hunc officij. Vide eum hæc luculenter explicantem [d]. Vocantur ἐπίσκοποι, quasi superintendentes. Atque tantùm gradu supra sacerdotes, & alios presbyteros vno, constituit episcopum: quia ex presbyteris per illos vnus electus est, qui cæteris præponeretur in schismatis remedium, ne vnusquisque ad se trahens, Christi ecclesiã rumperet. Simile, si exercitus imperatorẽ faciat: aut diaconi eligant de se quem industrium nouerint, quem archidiaconum nominent [e].
15 Sic omnes presbyteri episcopi non erant, cùm tamen episcopi omnes presbyteri essent, quia ex iis non erant electi, & tales esse debeant [f]. Alioquin gradum, quem non habent, non possunt conferre [g]. Vnde episcopus in ecclesia vel consessu presbyterorum sublimior sedere debet: intra domum verò collegam presbyterorum se esse cognoscat, statutum, & sedens stare
16 presbyterum patiatur [h]. Præcipuum munus presbyteri, & ordinationis eius statuitur, conficere domini sacramenta, vt Epiphanius Ioanni Episcopo Hierosolymorum scribit [i]. Quod & iura pontificia testantur [k], præcari & benedicere dona Dei. Sic & ad Hebræos D. Paulus, [l] כל כהן הנלקח מבני אדם &c. id est, vt versio vulgaris habet: *Omnis pontifex qui ex hominibus assumitur, pro hominibus constituitur in his quæ apud Deum aguntur, vt offerat donaria & victimas pro peccatis.* In Hebraica veritate, non omnis pontifex, sed omnis cochen sacerdos. Quanquam & hæc versio habeat, πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος &c. id est, *omnis princeps sacerdotum ex hominibus assumptus &c.* Probabilior tamen Hebraica versio. Et ita etiam de omnibus sacerdotibus, intelligenda esse tradita à D. Paulo docemur [m]: quorum & ministerio & peccata delentur à Deo [n]. Proinde & audit exomologe-
17 ses, & bonus peritúsque esse debet [o] in distinctione lepræ & lepræ. Pro hominibus autem sacerdotes offerunt sacrificia, quia publicæ personæ sunt [p]. Et priuati sacra hæc tractare non possunt, aut non initiati, vel promoti ad hanc dignitatem [q]. Sunt & alia sacerdotum officia, quæ longum esset per singula referre, & facilè ex antiquis elici possunt historiarum monumentis: tum gentilium, tum eorum, qui veri Dei habuerunt cultum.
18 Erant inter cætera apud Aegyptios iudices sacerdotes, authore Aeliano [r].
19 Aliud officium apud Vtopienses [s], vt decernentibus prælio copiis, seorsum illi, non admodum procul, considant genibus, sacris vestibus induti, tensis ad cœlum palmis, primùm omnium pacem, proximè suis victoriam, sed neutri cruentam parti comprecantes: vt & vincentibus, præcurrant in
20 aciem, & sæuientes in profligatos inhibeant. Requiruntur autem in presbytero ordinando, primùm ea quæ in diacono & inferioribus ordinibus, per quos ascendere gradatim debet presbyter [t]. Proinde adesse debent pro-
21 bi mores, ætas, eruditio, & reliqua, de quibus paulò post. In veteri lege naturæ & Mosaica sacerdotes fuerunt ex genere, non electione consti-
22 tuti: sic notant Rabini [v], ante sacerdotium Aaronis, primogenitos Hebræorum iure primogenituræ habuisse vestem sacerdotalem & dignitatem sacerdotij, ius offerendi Deo, & duplicem partem bonorum paternorum: aliquando tamen omnes sine delectu officij sacrificia obtulerunt, vt Cain
23 & Abel [x]. Enos tamen ex forma cœpit inuocare nomen domini, & fuit publicus, vt opinor, Dei sacerdos [y]. Sed & Noa hoc munus gessit, nam & is ædificauit altare domino, & obtulit holocausta [z]. Post quem quoque & legitur de Melchisedecho, quòd esset tempore Abrahami sacerdos altissimi [a]. In exitu etiam ex Aegypto filiorum Israël, Deus iussit sibi sanctificari, omnes primogenitos [b]. Subinde cùm non omnes primogeniti tribuum Israël essent idonei, imò inepti ad cultum &

a ca. 1. 21. distinct.
b Psal. 109.
c can. in nouo, 21. distinct. Matth. 16.
d D. Hierony. in epist. ad Titum c. 1. ad verba illa, & cõstituas per ciuitates presbyteros, to. 9. & in epistola Euagrio scripta, to. 2. can. legimus, 93. distinct. ca. olim, & can. seq. 95. distin.
e Idem, in epist. Euagrio scripta.
f c. ex literis, de excess. prælat.
g can. gratia, 1. q. 1. can. ventum, eod. can. Daibertum, 1. q. 7. ca. quomodo, de consecra dist. 4.
h in concil. Carthag. can. 4. & can. episcopus in quolibet, cum can. seq. 95. distin. in conc. Martini Papæ.
i Episto. Epiphã. est inter epist. D. Hieronym. quia ab eo conuersa, to. 2. oper. & in can. ecce ego, 95. distinct.
k can. perlectis, 25. dist. ca. dictum est, 1. q. 1. can. sacerdotes. 6. q. 1. can. quia episcopus, 3. q. 1.
l ad Hebræ. c. 5.
m in can. ipsi sacerdotes, 1. q. 1.
n d. can. ipsi.
o can. 1. de pœnit. distinct. 1.
p l. 1. §. huius studij, de iust. & iur. in P.
q Leuit. c. 17.
r Aelia. lib. 14. de var. histor. c. 34.
s Thomas Morus, li. 2. Vtopiæ.
t c. 1. de cler. per salt. promouen. lib. 5. Decret. titu. 29.
v glo. ex Rabinus, in c. 25. & 27. Genes.
x Genes. 4.
y Genes. 4.
z Genes. 8.
a Genes. 4. ad Hebræ.
b Exo. 13.

ministerium diuinum, voluit pro illis sanctificari tribum vnam Leui [a]: quia reliquæ hac dempta sacrificarunt idolo vituli aurei, si credimus Rabino Salomoni [b]. A quo tamen alij dissentiunt: etsi fatendum sit, tribum hanc adhæsisse Mosi in vindicanda idololatria vituli: dictum enim illis tunc; *Consecrastis [c] hodiè manus vestras domino, vnusquisque in filio & fratre suo.* 24 Neque eundum inficias lege tradita in monte à Mose sacerdotij, regulas præscriptas, cuiúmque diuinum ex lege factum: & annonam illis ex sacrificiis & oblationibus in peregrinationem deserti constitutam [d]. Adepta deinceps terra pollicita, eaque diuisa, iura illorum firmata fuerunt, additæ eis decimæ & primitiæ bonorum, in partem illorum: non enim Leuitis distributa est pars in possessionem [e]. Sicut & apud ethnicos, sacerdotes decimas capere soliti erant [f]; ex thure, quod ex Arabio Sabotam deferretur. Et in Thomna [g] diuidebantur portiones, ex cinamomo decimæ inter Aegyptios sacerdotes. Vltrà tamen ex publico nutriebantur sacerdotes Aegyptij, eratque terra illorum immunis ab omni pensitatione tributaria, & onere [h]. Scri- 25 bit & Aristoteles [i] sacerdotibus Græcorum fuisse commessationes necessarias institutas circa ædes sacras. Vestigia etiam manent Romanorum apud Pomponium Lætum [k], decimas idolis religionis gratia fuisse exibitas, & sacerdotibus eorum, dum de politiis & Pinatiis scribit, dicens. *Herculem priscum in Euandri ara decimas soluisse, & in foro Boario, illi aræ proxime, etiam ex voto posteros exhibuisse decimas: certúmque habitum, vt qui vellent diuites fieri, soluère decimas Herculi, indéque M. Luculli factas opes.* Et sicut mi- 26 nisterium exibebant diuinis Leuitici generis, sic & sacerdotio fungebantur qui ex genere Aaronis erant: ita enim placuit, initiatique sunt & consecrati domino in sacerdotes in æternum [l]. Diuisit & Dauid posteà multitudinem harum tribuum in certos ordines, vt per vices fungerentur & sacerdotio, & ministerio [m]. Erat autem certa forma [n] initiandi 27 sacerdotes in lege antiqua, quæ ceremoniis mysteria futuri sacerdotij Christiani referebant. Translata porrò lex, cùm translatum quoque est 28 sacerdotium in aduentu domini nostri Iesu Christi [o], qui fuit verus & summus sacerdos, seipsum pro nobis hostiam offerrens Deo patri [p]. Electi ab illo apostoli [q], dehinc septuaginta duo discipuli. Apostolis successerunt episcopi [r], & diaconi [s], fuerunt & sacerdotes & presbyteri. Et crescente Christianorum numero, clericorum ordines dispositi [t]. Oecono- 29 mia autem omnis clericorum vni Deo disposita est & consecrata, non sicut apud ethnicos diuersis: apud quos sicut copia erat Deorum conficta, sic & varia farrago sacrificulorum singulorum idolorum, vt Flamines, Diales, Martiales, Quirinales, Viminales, Vulcanales, Carmentales, Falacer, Palatualis, Furinalis, Pomonanus, & iis similes. Plures & sacerdotes vt Potitij, Pinarij, Aruales, Salij, Fœciales, Patres patrati, Galli magnæ matris Ideæ, Dunmuiri sacrorum, Titij sodales, Lupertij, Popi, & id genus alij [v], quibus Roma abundabat, in sua superstitione & impietate ante habitam Dei veri notitiam. Quemadmodum & apud alias gentilium nationes, eiusdem instituti sacrorum receptorũ varij fuerunt administri, potissimùm apud Græ- 30 cos, qui cùm sapientiores aliis videri vellent, sibi acerbum in falsa religione sacrificulorum cumularunt, indéque prodierunt, ὑπηρέται, subministrantes: ζακόροι, ministri: νεωκόροι æditui, purgantes domũ sacram: ἱερουργοί, administrantes sacrificiis necessaria: καθαρταί, purgarionibus deseruientes: χαλαζοφύλακες, grandinum & tempestatum obseruatores: ὀργεῶνες, iisdem mysteriis initiati: θυταί, sacrificuli: προφῆται, prophetæ: ὑποπροφῆται, subprophetæ: θυοσκόοι, vates, qui & χρησμῳδοί, μάντεις, θυομάντεις, & iis similes. In quorũ locum patres nascentis ecclesiæ suffecerunt veræ religionis & Dei veri administros, & eorum ordines, eradicatis zizaniis, atque diuisis prouinciis patriarchæ positi, vbi erant archiflamines: episcopi, vbi flamines: sacerdotes Dei idolorum

sacerdo

a Numero.c.3. & 7.
b Rab. Salo. in comment. ad 32.c. Exo.
c Exo.32.
d Exo.c.28. & 29.
e Numer. 18. & 34. Iosue, 14.c. quamuis, c.1. & c. prohibemus, de deci. c. causa carpeosis, de verbo. signific. can. 8.16.q. 7. Ezechi. cap.44. D. Cyprian. Epist. lib. 1. epist. 9.
f Plin. lib. 12. cap. 14.
g Idem, lib. 12.c. 19.
h Genes. 47.
i Aristot. lib. 7. Polit.
k Pompo. Let. de sacerdot.
l Exo.29. Leuit.8.
m 1 Paral.c.23. & c.3. Lucæ, 1.
n hãc formam vide descriptam Exo. 29. & Leuit. 8.
o c. translato, de constitutio. can. in nouo, 21. distinct.
p ad Hebr.c. 6. & 8.
q Matth. 10. ad Ephes.4.
r can. vlt. 63. distin. can. in nouo, can. videntes, 12. q. 1. can. dominus, 93. distin.
s can. diaconos, can. diaconi septem, & can. diaconi qui, ead. dist.
t can. cleros, 21. distinct.
v de quib. omnib. & eorum electione, vide Nicola. Gruchium, lib. 2. de comitiis Roma. c. 2.

sacerdotibus oppositi [a]. Et Romæ, vbi erat caput totius idololatriæ & orbis, caput & sedes posita præcipua sanctitatis [b]. Erant anteà apud Romanos, curiones sacerdotes, à curiis ex lege Romuli eligendi idolis ministrantes, qui curiarum suffragio creabantur [c]. Et iis præpositus curio magnus, qui suffragio populi comitiis creabatur, authore Liuio [d]. Christiano autem populo aucto Romæ, & Euaristus primus [e] sacerdotes distribuit per singulas vrbis Romæ curias, qui præberent sacramenta, & sacra alia populo: illi autem quibus præberentur, vicissim necessaria suppeditarent victui eisdem. Inde partes illæ vrbis distributæ, dictæ parœchiæ, & curiones, & subditi parochi, à verbo Græco παρέχειν, id est, præbere. Meminit D. Cyprianus [f] primitias & decimas illis deberi. Per vniuersum deinceps orbem circa annum domini 266. Dionysius summ. pontifex idipsum fieri curauit, distributis locis singulis curionibus assignatis: pro reditibus decimis, quæ intra limites distinctos continerentur [g]. Et proinde isti curiones proprij sacerdotes dicütur, quibus animarum commissarum cura demandatur singulariter [h]. Hinc & titulos exigi in creandis sacerdotibus statutum, id est, ecclesias proprias, quibus sufficerentur, & vnde titulum noménque presbyteri sumerent [i]. Quamuis posteà pro illis patrimonium vitæ sufficiens tantùm requisitum sit [k]. Ecclesiis quoque adiuncta sunt, quæ ad nutriendos cultus diuini ministros, potissimùm sacerdotes proprios, essent necessaria: & vltra decimas & primitias alia bona temporalia, hæreditates, & patrimonia, potissimùm à tempore Constantini, qui ita fieri permisit [l]. Anteà enim non erat licitum, nec cùm ecclesia inter Iudæos esset vsurpatum: nam futurum transferendam ecclesiam in gentes præuidentes apostoli, omnia vendebant & prætium in commune ad pedes ferebant apostolorum. At translatione facta, & experientia edocti, ob tyrannorum persecutionem, cultum diuinum dissipari, & cessante persecutione ægrè resarciri, cùm deficerent bona, placuit & temporalia ecclesiis addi retinenda [m]. Et ita ecclesiarum reditus, ministris etiam inferioribus suffecère [n]. Et cautum, ne basilicæ siue templa sine congrua dotatione redituum construerentur [o]: vt qui altari seruirent, de altari possent viuere [p]. Non enim alligandum est os boui trituranti [q]. Idcirco codicilli, seu literæ quædam, seu rescripta summi pontificis dicuntur iustitiæ ad futura beneficia, quibus iubetur episcopo conferre beneficium clerico pauperi, quem sine titulo ordinauit: dictæ iustitiæ, quia iustum est eum alere, quem pauperem ordinauit [r]: aliter dictæ in forma pauperum, quia in ea forma tantùm pro pauperibus clericis conceduntur [s]. Hinc prouentus, qui sacerdotibus debentur, sicut & dignitas ipsa sacerdotium dicitur, cùm apud ethnicos, tum etiam apud nos. Sic Liuius [t], *Gens Potitia, cuius ad aram Herculis familiare sacerdotium erat &c.* Meminit Modestinus [v], cautum lege Iulia de ambitu, ne sacerdotium à populo peteretur. Hermogenes [x] quoque propter sacerdotium adeptum, posse dissolui matrimonium bona gratia tradit, vsurpant ita Cæsares & iuris pontificij authores, pro eo quod alio nomine beneficium dicimus. Etsi sciam sacerdotium & pro presbyteratu, quamuis non adsint fructus ei ecclesiastici, accipi [y]. Et communi vulgarique nomine dici beneficium [z], quod & sacerdotium, sanctuarium [a], ecclesiáq; [b] dicitur. Sacerdotium vnum præcipuum omnibúsque commune officium est, verùm accedunt illis aliundè tituli & qualitates, quæ augent dignitatem singulorum. Alij namque simpliciter sacerdotes, alij curiones, alij episcopi, alij archiepiscopi, patriarchæ, pontifex summus [c] &c. Quemadmodum & ordo dignitatum sacerdotum apud gentiles erat, qui ex suorum idolorum dignitate, quos vocabant Deos, vt plerumque gradus habebat. Sicque Festus tradit [d], inter sacerdotes illorum maximum fuisse regem, deinde Dialem, post hunc Martialem, quarto loco Quirinalem, quinto pontificem Maximum. *Et quo in conuiuijs supra omnes rex accubabat, Dialis suprà Martialem, Mar-*

Margin numbers: 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38

a can. vrbes, can. episcopi, can. in illis, 80. distinct.
b can. beati Petrus & Paul. 2. q. 7.
c Dio. Halic. libr. 2.
d Liuius, libr. 7. Deca. 3.
e Platina, in Euaristo.
f D. Cyprian. epist. 9. lib. 1.
g c. 1. & can. ecclesiast. 13. q. 1. can. 1. 90. dist. n. can. episcopi, 70. distinc. c. pastoralis, de ijs quæ fiunt à præl. sine cons. capit. Polyd. Virgil. libr. 4. cap. 9.
h c. omnis vtriusque, de pœni. & remiss.
i can. 1. & 2. 70. dist.
k cap. 3. & c. tuis quæstionibus, de præb. ap. Grego.
l l. 1. de sacro. eccl. C.
m can. futuram, & ca. videntes, 12. q. 1.
n c. saluator, de præbend. in Extrauag. communib.
o can. nemo, de consecra. distin. 1. c. 2. de cēsib. ap. Greg. c. ad audientiam, 10. 1. de eccles. æd. f.
p c. 1. c. episcopus, c. extirpandæ, §. 1. & c. cum secundum apostolum, de præben. capit. cùm sit Romana, de simon.
q Deutero. 25. ad Gal. 6. D. Matth. 10. D. Mat. 6. D. Luc. 9.
r c. si pro clericis, & c. si pauper, de præben. in 6. c. non liceat, can. episcopis, de præb. De literis iustitiæ, & rationibus earum, vide Lapum, alleg. 70. & Ioannem Staphileum, in noua forma expectat. Ioan. Andre. & Dominic. in c. si pauper, de præb. in 6. Rebuff. tit. de rescripti in forma communi, & in forma pauperum, de prouisi benefic.
s c. postulasti, c. si pauper, c. si pro clericis, de præb. in 6.
t Liui. lib. 9.
v Modesti. in L. 3. ad leg. Iul. de ambit.
x L. vitricus, §. n. de donat. int. vir. & vxo. in P.
y L. quicunque. iūcta authen. seq. si quis episcopus, de epis. & cler.
z c. nemo, de elec. in 6. c. trāslato, de constitut.
a c. beneficiū, de reg. iur. in 6. clem. 2. de iudic. c. cum in cunct. 2. § 3. de elect.
b c. consuluit, de iur. patro.
c c. fin. ne prxla. vices suas.
d Sext. Pomp. Fest. in lib. de verb. sig. in ver. ordo sacerdotum.

tialis supra Maximum, is dein supra pontificem. Rex, quia potentissimus: dialis, quia vniuersi mundi sacerdos, qui appellatur Δῖος: Martialis, quia Mars conditoris vrbis parens: Quirinalis, socio imperij Romani Curibus ascito Quirino. Pontifex Maximus, quòd iudex atque arbiter habetur rerum diuinarum & humanarum, hæc Festus. 39

De personis, quæ ordines conferunt. Cap. 9.

1. *Ordines conferunt sacros episcopi.*
2. *Ordines minores conferunt alij, quàm episcopi, & qui.*
3. *Ordines conferens debet esse proprius prælatus ordinati.*
   Dimissoriæ literæ quid, & à quibus concedantur pro ordinibus. eod.
4. *Ordinati ab hæreticis, schismaticis, & huiusmodi prælatis, nam habeant ordines.*
5. *Ordinandus non est Græcus clericus à Latino episcopo.*
6. *Monachus ordinandus non est sine permissione abbatis.*

ORDINES conferunt episcopi, & iidem episcopum ordinant, seu consecrant [a]. Possunt & minores ordines conferre alij, quàm episcopi [b]: vt abbates [c], si agatur de monachis illis subditis [d]: dummodo per manuum impositionem prælati in ecclesia facti fuerint, sine schismate [e]. Proprius esse debet prælatus, qui confert [f], vel oportet mandatum eius interuenire, id est, literas commendatitias, seu, vt vocant dimissorias [g]. Quas tamen non concedunt inferiores prælatis, vel eius officiarij, vel alij citra priuilegium [h]: nisi episcopus speciali mandato hanc potestatem dederit suo vicario, vel is episcopus longè absit. Quo casu vicarius in spiritualibus quoque concedit [i], vt sede vacante capitulum [k], vel capto ab hostibus prælato: nam tunc & capitulum eadem iura exercet, quæ mortuo eo [l]. Ordinati ab hæreticis excommunicatis, schismaticis, simoniacis, depositis, suspensis, interdictis, vera conferunt sacramenta, & verum corpus Christi conficiunt, dummodo in forma ecclesiæ catholicæ perficiãt [m], quoad caractherem, non quoad executionem: contrà, si formam omittãt [n]. Neque extra formam ecclesiæ verus locus est sacrificio [o]. Episcopus dum ordinat, consilium clericorum suorum adhibere debet, iuxta Carthaginẽ. 4 synodum, quæ refertur à Gratiano in ca. episcopus sine cõsilio, 24. dist. Græci clerici à Latinis episcopis ordinari non debent, si in ritu ordinandi sunt contrarij [p]. Nec ab episcopo ordinandus religiosus, si prælati eorum contradicunt [q].

[Marginal numbers: 1, 2, 3, 4, 5, 6]

a tota 75. distinct.
b c. 1. de ordin. ab episc. qui renuntia. episcop.
c c. cùm contingat, de ætate & qualit. can. abbatibus, 69. distin.
d c. abbates, de priuileg.
e can. Lugdunensis, 9. q. 2.
f c. veniens, de præscript. c. cùm contingat, de ætat. & qualit. in Tridentino concilio, sessio. 7. de reformatio. can. 7. d. ca. Lugdunensis, 9. q. 2.
g de quib. vide 70. 71. & 72. distinct.
h c. 3. de tempor. ordinat. in 6.
i c. 2. & 3. de offi. vicar.
k d. c. 3. §. 1. & 2. de tempo. ordinat.
l can. pen. de suppl. negli. prælato.
m Hostien. in sum. de temp. ordinat. per can. secundum 19. distin. can. declarauit, & ca. dominus, 2. q. 1. ca. quod quidam, eod. ca. offendiror, & can. quomodo, de consecrat. distin. 4.
n c. 1. de schismati.
o can. extra catholicam, 1 q. 1.
p c. cùm secundum regular, c. 9. de tempo. ordinat. vide & c. quod translationem, c. 11. eod.
q c. ad aures, de tempor. ordin.

De personis, quæ ordinari possunt. Caput 10.

1. *Ordinandorum qualitates animi, corporis, & bonorum inspiciendæ.*
2. *Ordinandi vita secreta sit à vulgo, & qualis debeat esse.*

3 Casti

3 Castitatem vouent subdiaconi, diaconi, presbyteri.
Non lectores, & inferioris ordinis.
4 Ecclesia Orientalis non suscipit in ordinibus votum castitatis perpetuum, & de Orientali ordinatorum coniugio.
Conuiuijs nuptiarum arcentur subdiaconi, diaconi, presbyteri. eod.
5 Sacerdotes expedit esse pauciores bonos, quàm plures indignos.
6 Ordinandus probandus esse debet ante examinationem.
7 Ordinandorum examinatio quid contineat.
8 Bigamus ad quos ordines promoueri non potest.
Bigamus censetur meretricem ducens, vel cognoscens suam vxorem adulteram. eod.
9 Illiterati omnino non ordinandi, sed possunt & ij ordinari, qui mediocri scientia sunt imbuti.
Tonsura prima illiteratis non confertur. eod.
Ordinandis quæ, & qualis conditio exigatur, pro diuersitate ordinis. eod.
10 Sacerdotis quæ debet esse saltem scientia.
11 Episcopo quæ debet inesse scientia.
12 Ordinatus illiteratus recipit ordinis characterem.
Illiteratus suspendendus ab ordine, donec didicerit. eod.
13 Electio illiterati iure irrita.
Episcopus pulsus episcopatu, quòd Donatum non legisset, nec nouisset Grammaticam. eod.
14 Serui quando ordinari poterant.
15 Ordinandorum qualitas corporalis, ne sint vitiati &c.
Corporis vitia quæ impediunt ordinationem. eod.
16 Furiosi ordinari non possunt.
17 Natalibus iustis orti debent esse ordinandi.
Canonici regulares possunt esse illegitimi. eod.
Monachi possunt esse illegitimi. eod.
18 Filij illegitimi cur ab ordinibus arceantur.
19 Illegitimos dispensare in quibus beneficiis possit episcopus.
20 Pœnitens non ordinatur, curialis luxuriosè viuens.
21 Ordinati probati esse debent, & bonæ famæ.
Prouinciarum rectores probandi antequàm eligãtur, in vita & moribus. eod.
22 Ordinandorum ætas in singulis ordinibus, idem 23. ætas in singulis ordinibus minoribus & maioribus requisita. eod.
23 Ordinans & ordinatus ante legitimam ætatem quomodo plectantur.
24 Mulieres ad nullum sacrorum ordinum promoueri vel ordinari possunt.
Apud ethnicos contrà sacerdotes erant. 25.
25 Sacerdotes & ministri sacrorum qui, & quomodo delecti apud ethnicos.

1 ORDINANDORVM qualitates plures sunt obseruandæ. Primùm, illæ quæ animum respiciunt. 2 quæ corporis sunt; dehinc, quæ bonorum. Quæ sunt communes omnibus ordinibus: nempe [a], vt vita eorum à vulgari absit, & à mundi discreta voluptatibus, ab spectaculis, pompis, conuiuiis publicis, & priuatis parum castis, ab vsuris, à fraudandi studio, amore pecuniæ, secularibus negotiis, ambitione honorum, dolo, odio, detractione, æmulatione, inuerecundo & præcipiti incessu & sermone: non frequentent fœminas, castè viuant, obediant senioribus, non se extollant, psalmis, hymnis, canticis incumbant. Sint sine crimine grauiore [b], sine infamia [c]. 3 Castitatem promittunt & vouent perpetuam subdiaconi, diaconi, presbyteri, & supe

a Isidorus, de vita clerico. & in can. his igitur, 23. dist.

b 1. ad Timoth. 3. & can. vnum orarium, 25. distin. c. fin. de purg.

c can. præcipimus, 24. distinct.

superioris gradus clerici [a]: nō lectores, & inferiores [b]. Qui enim perpetuò debēt altari assistere, perpetuò ab vxoribus abstinere debēt [c]: sicuti & ad tēpus qui expeditius vacare debēt orationi, ex præcepto D. Pauli [d], & hoc in Occidentali ecclesia. Nā Orientalis in ordinationibus votū castitatis non suscepit

4

perpetuū [e]. Proinde in ecclesia Occidentali vetitum, ne subdiaconi, diaconi, presbyteri, & alij quibus ducere vxores prohibetur, interlint nuptiarum conuiuiis [f], ex concilio Agatensi. Demosthenes Christianè hac de re quoque sentit [g]: ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι, δεῖν τὸν εἰς ἱερὰ εἰσιόντα, καὶ χερνίβων καὶ κανῶν ἁπτόμενον, καὶ τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς ἐπιμελείας προστάτην ἐσόμενον, οὐχὶ προειρημένων ἡμερῶν ἀριθμὸν ἁγνεύειν, ἀλλὰ τὸν βίον ὅλον ἡγνευκέναι τοιούτων ἐπιτηδευμάτων, οἷα τούτῳ βεβίωται. id est, *ego enim arbitror, qui sacras ædes ingrediatur, qui malluuia & canistros attingat, qui curæ diuinarum rerum præsit, eum non modo ad certum aliquot dierum tempus castum esse debere: sed per omne spatium ætatis ab istiusmodi studiis fuisse purum oportere, in quibus ætatem iste consumpsit.* Refert eadem verba in fine orationis contra Androtionem. *In summa,* inquit Clemens [h], *tales ad ministerium eligantur*

5

clerici, qui dignè possint dominica sacramenta tractare: melius est enim Domini sacerdotium paucos habere ministros, qui possint dignè opus Domini exercere, quàm multos inutiles, qui possint graue onus ordinatori adferre. Debéntque esse sine crimine manifesto [i]. Et in concilio Carthaginensi 3. [k] prohibitum, vt nullus examine-

6

tur clericus, nisi probatus vel examine episcoporum, vel populari testimonio populorum. Proinde feria quarta ante sabbathum ordinationis [l], id

7

est, ante ordinationem tribus diebus, debent archidiaconi sistere episcopo, seu præsentare ordinandos, vt episcopus eos probet, vel examen eorum committat viris sacerdotibus bonis, & prudentibus, in diuinis lectionibus & ecclesiasticis sanctionibus exercitatis, qui inquirant ordinãdorum genus, patriam, ætatem, institutionem, locum vbi educati sint: si sint instructi in lege Dei, si catholici, & de similibus. Bigamus in casu necessitatis

8

quidem potest promoueri vsque ad subdiaconatum [m], non autem ad alios maiores ordines [n]. Diuisit enim in secundo coniugio, & in bigamia carnē suam [o], & incontinentiæ signum exhibuit [p]. Neque ad viduitatem, quam ipse spreuit, suadendam idoneus [q]. Quare qui meretricem vel concubinam duxerit, & viduus voluerit ordinari, non admittitur, exemplo bigami [r]. Nec qui se commiscuit cum propria vxore, quam sciebat & constat commisisse adulterium, ex Neocesariensi concilio, & Martini pappæ [s]. Illi-

9

terati penitus, non debent ad ordines promoueri [t]: mediocris tamen sciētiæ sufficit [v]. Imò nec tonsura prima omnino illiterato confertur [x]. Nec cum hoc dispensare potest episcopus, vt fiat clericus [y]: nam ecclesia viris literatis ad sui regimen indiget [z], & ex clericis ad alios ordines ascensus patet. Ius autem diuinum repellit ab officio sacerdotem, qui imperitus est [a], vt & facilè facultas cedendi episcopatui concedatur ei, qui propter ignorantiam se meritò indignum arbitratur [b]. Pro diuersitate tamen graduum ordinis, & diuersi gradus scientiæ necessarij: vt quò maiores, eò maior debeat esse scientia. Et in summa, vt scientia sufficiat, scire quæ ministerij & officij sui sunt. Sic cùm cura maior in sacerdote, quàm in inferioribus, & maior episcopi, & difficilior summi pontificis: ideò & in his delectus scientiæ habendus est. Et saltem sacerdoti necessaria sunt [c] ad discendum, sacra-

10

mentorum liber, lectionarius, antiphonarius, baptisterium, computus, canones pœnitentiarij, psalterium, homiliæ per circulum anni, dominicis diebus, & singulis festis aptæ. Episcopus autem debet notitiam habere no-

11

ui & veteris testamenti [d], iuris pontificij: nec sine illis possunt commodè onus sibi impositum exequi: neque alienus negotiorum secularium omnino, & imperitus esse debet [e]. Prophanas autem scientias & scripturas legere prohibetur, aut vix permittitur, & nisi cum sobrietate [f]: & quatenus ad faciliorem scripturarum diuinarum explicationem conducunt [g]. Notant ta-

12

men

- a can. lex continentiæ, 31. distin. & 10. 32. distinct. in can. pen. 27 distinc. 10. & 8. distinct. l. cum qui, l. 19. & authē. multò magis, de episcop & cler. C.
- b d. auth. multo magis, d. can. lex continentiæ, ca. si quis & ca lectores, 32. distinct.
- c can sacerdotibus, & can. episcopos, & seq. 31. distinct.
- d 1. ad Corinth. 7.
- e can. aliter, 31. dist.
- f ca presbyteri, 34. distinct.
- g In orat. contra Timocratem.
- h can. tales ad ministerium, 23. distin.
- i c. ex tenore, & c. fi. de tempo. ordin.
- k ca. nullus, 24. dist.
- l can. quando episcopus, & can. fin. 24. dist. c ad nostram, de offi. archid.
- m can. lector, 34. dist.
- n can. vnius, 26. dist. titul de biga non ordin & can præcipimus, 34. distinct.
- o can. acutius, 26. distinct.
- p ca præposuisti, 30. distinct.
- q can. vna, 26. distin.
- r cae. maritum, 33. dist. ca. curandum, d. can. præcipimus, 34. distin. can. qualis, 30. q. 5.
- s ca si quis vxorem, & can. si laici, 34. distinct.
- t can 1 36. distin. ca. ventum, 1 q. 1. ca. præcipimus, 34. distinc. § clericos, de sanct. episco. in authen.
- v c cùm nobis olim, extr. de electio.
- x c. fin. de tempo. ordinat. in 6.
- y Innocen. in c. dilectus, eo apud Grego. vide Cardinalem de Turre Cremata, in ca. si in laicis, 41. distinct.
- z cap. cùm ex eo de elect. in 6. [illegible]
- a Osea, c. 4.
- b c. nisi cùm pridem §. pro defectu, de renunciat.
- c can. quæ ipsis, 38. dist. & tot. distinct.
- d can. penult. & fin. 36. dist & can. omnes psallentes, & seq. 38. distinct.
- e can. 1. 40. distinct.
- f tota 37. distinct.
- g can relatum, 37. distinct.

men interpretes illiteratum omnino ordinatum, accipere ordinis characterem[a]. Suspendendus tamen hic erit ab exercitio, donec se idoneum & 13 sufficientem huic gradui reddiderit[b]. Quanquam & electio illius qui illiteratus est, ipso iure sit irrita[c]. Et Honorius 3. sum. pontifex amouit ab episcopatu promotum, qui fassus fuisset nunquam Grammaticam didicisse, nec Donatum legisse[d]. Nec huic suspensio concessa, vt disceret: cùm ignomi-14 niosum sit eum, qui alios vt doceat constituitur, doceri[e]. Non ordinabantur seruilis conditionis homines, quin prius essent à propriis dominis libertate donati, ex concilio Triburiensi, & Toletano[f]. De facto tamen ordinatus seruus, verè ordinem suscipit[g]. Fugitiuus tamen, & per fraudem ad gradus conscendens seruus, deponitur, & domino restituitur, distinctione adhibita, c. 2. de seruis non ordin. Cæterùm in his quæ corporis sunt ordinandorum, considera primùm quæ se offerunt corpora, posteà morbos, 15 dehinc ætatem. Repelluntur itaque ab ordinibus, corpore vitiati, & imminuti enormiter[h]: sicuti & olim à ministerio Dei ex præcepto antiquæ legis[i], qui maculam habebat, cæcus, claudus, grandi, vel paruo, vel torto naso, fracto pede, manens, lippus, gibbosus, albuginem habens in oculo, habens iugem scabiem, impetiginem, quæ etiam mysticè de vitiis animi intelliguntur, prout explicatur in Pastorali Gregorij[k]. Atque ita potius accipienda, quàm ad literam tradunt interpretes sacri. Neque omnem maculam repellere, vel claudicationem, vel similia quæ non impediunt exercitium 16 ministerij, & quæ sine culpa contigerunt ordinando[l]. Remouentur & pro-17 culdubiò ab ordinibus furiosi, & epileptici[m]. Ordinandus insuper iustis natalibus natus esse debet[n]: nisi tales fuerint ingressi monasteria, vel sint canonici regulares[o]. Nisi malimus illos sequi, qui tradunt & religionem ingressos illegitimos quoque arcendos ab ordinibus: verùm facilius cum illis ab episcopo dispensari[p]. Sic Philo Iudæus[q], *In sacerdote & hominum*, inquit, *genus examinatur, vt sit inculpabile, & competens partibus suis corpus vlaue-*18 *quaque integrum*. Sex autem rationes adfert præpositus, cur arceantur illegitimi[r], & aliquas Hostiensis[s]; quibus addendus canon si gens Anglorum, 56. dist. Porrò dispensatio huic malo medetur, tota 56. dist. c. nisi cùm pridem §. personæ de renunciat. c. per venerabilem, qui fil. sint legit. Verùm episcopus in minoribus dispensat, & in beneficiis, quæ ab iis possunt teneri in aliis, nequaquam[t]. At in promotione debet nominatim exprimi illa dispensatio natalium: nam promotione ipsa, ad ordines, vel beneficia quæ iustos exigunt natales, non censetur tacitè dispensatum, etiamsi is qui confert ordines, dispensare possit aliàs expressè[v]. Dispensabit itaque episcopus in minoribus, & pro canonia etiam cathedralis ecclesiæ, dummodò non sit dignitas[x]. Poterit & sum. pontifex dispensare in omnibus ordinibus & 20 beneficiis, vt non egeamus episcopi tunc ope[y]. Non ordinatur pœnitens[z], aut curialis, vtpote rationibus & debitis implicitus[a]: nisi post deposita onera quæ continent rationum redditionem[b]. Neque is qui in luxu aliquandiu vixerit, etsi posteà resipuerit. Sic enim scriptum in canonibus Nicephori[c], *Si quis ad annos viginti, & deinceps dissolutè & in luxu vixerit, deinde* 21 *studiosus apparuerit virtutis, non ordinetur: sacrum enim impollutum est*. Et in summa probatos & ornatos esse oportet ordinandos à bono testimonio. Sic enim & fieri in ecclesiæ nascentis tẽpore solitũ: sicut Lãprydius docet[d], dum tradit Seuerũ Cæsarẽ, antequàm rectores procuratoresq; ad prouincias regẽdas mitteret, nomina eorũ proposuisse, hortando populũ, vt si quis quid haberet criminis probaret manifestis rebus, si nõ probaret subiret pœnã capitis; diceréq; eum, graue esse, cũ id Iudæi & Christiani facerent in prædicãdis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunæ committerentur & capita. In sacerdotibus potissimùm vitam quoque incontaminatam esse debere, docet Deus, dum iussit eos deferre

in

a Innocen. & Ioan. Andr. in c. cùm in cunctis, de elect. & Card. de Turre Crec. in can. illiteratos. 38. d. stinc.
b Io. Bernardi. Dia. in practi. criminal. cap. 18.
c c. cum in cunctis, cap. 7 & c congregato, c. 55. de electio. & c. ap. Gregor.
d c. fin. de ætat. & qua lit. ord. ap. Grego.
e § damna, de sancti. epist. in authẽ col. 9.
f can. cor nenientibus, 1. q. 7. can. vl. lib. lib. ma. 1. q. 1.
g can. nulli, & can. de seruorum, 54. dist. cap. 1. & 2. de ser. non ordin.
h Praepos. in summa 54. dist. Cardinal. inibi.
i can. illiteratos, 36. d.
k Leuit. 21.
in ca. hinc etenim, 50. distinct.
l Host. en. in sum. de corpo. vitia. facit c. 2. & c. fin. eiusd. tit. & ca. latur præsentium, 55. distinct.
m ca. qui part. m. eo. can. communiter, 33 distinct.
n can. examinandem, & can. seq. 56. distinct. c. cùm in cunctis, de elect. Deutero. 23.
o non in gre dietur manser & c. ver 56 distinct. c. 1. de fil. presbyt. & in titu & cap. cùm in cunctis, de elect. can. de inceftis, 1 s. quaest. 3.
p vide glo. explican tem hanc quæst. in distinct. 56. in ver. presbyterorum.
q Philo Iud. in decalo.
r Praepos in can. 2. 56 distinct.
s Hostien. in summa. de filijs presbyter. §. qua est cau-sa.
t c. 1. de fil. presby. gloss. late, in e. vni. in ver. dispensare, de ætat. & qualit. in 6.
v Ioan. And. in addit. glo. c. 1. in verb. bene fidei, de fil. presbyt. in 6.
x c. 2. end.
y can. ex pœnitentibus & ca. illud, ca. cannnea, 50. distin. can. placuit, eod.
z can. 1 & 2. 53. dist.
a c. vni. de oblig. ad ratio. ordin.
b d. e. vni.
c in cano. Niceph. Confess lib. 2. iur. Oriental.
d Lampryd. in vita Alex. Seueri.

in pectore האורים ואת התמים, *haurim veeth hathumim, id est, illustrationes & puritates* [a]. Consideramus etiã in ordinãdis ætatis maturitatẽ [b]. In prima tonsura & minoribus aliis ordinibus sufficit, & ab infantiæ annis qui septem sunt [c], quis potest clericatus officio donari [d]: in acolytatu olim & subdiaconatu 14. [e] aliquando viginti anni requisiti [f]. Posteà in subdiaconatu, 18. annus: in presbyteraru, 25 [g] sufficere visum est. Ordinans puerum 13. annorum in diaconum à collatione ordinum suspenditur, & ordinatus vsque ad legitimam ætatem ab executione eorundem [h]. In episcopali ordine, 30. expectandus annus [i]. Constitutio regia ex consultatione comitiorum habitorũ Aureliæ, in presbyteris creandis statuit 30. annos, cum probitate morum, articulo 12. Sexus quoque perpendendus: nam mulieres à sacro ordinis cuiusq; charactere arcentur: non enim ordinantur iure Christiano, nec sacra tangere [k], nec prædicare, nec confessiones seu exomologeses peccatorum audire, vel absoluere, aut benedicere possunt [l]. Ethnicis seu paganis in statuendis sacrificulis & suis sacerdotibus, multa quoque fuerunt obseruata: delata tamen sacrorum cura & mulieribus. Extántque adhuc antiquarum rerũ publicarum de illis leges. Et primùm Platonis hæc lex [m], *Sacerdotes tam viri quàm mulieres ædituì constituendi sunt, partim delectione, partim sorte. Quæ ad sacerdotum electionem pertinent, Deo committenda sunt, vt quemadmodum illi placitum, ita diuina fortuna cui tributum id sit, sortes ferat: in eorum autem qui sortis suffragiũ consecuti sunt examinatione, ille est comprobandus, qui integer sit atque legitimus. Deinde, à domo quàm maximè munda, expers quoque cædis, omniúmque huiusmodi quæ aduersus leges cõmittuntur: cuius pater matérue similiter vixerint. Sacerdotium non diuturnius, quàm annuum: nec pauciores annos, quàm sexaginta natus sit, qui secundum sacras leges, res diuinas est tractaturus.* Eadémque de mulieribus sacris, quæ de viris statuta intelligantur. Morem Romuli lege inductum eligendi ad sacra gentium pertractanda, descripsit Dionys. Halicarnasseus, his verbis [n]: *Cùm alij*, inquit, *temerè plerumque ac inconsideratè sacerdotes eligant, quidam licitatoribus proponentes hunc honorem, quidam committentes sortibus, ipse Romulus, neque venalia voluit esse sacerdotia, neque sorti subdita, sed lege sanxit, vt ex singulis curiis legerentur bini, annum egressi quinquagesimum, qui virtute ac genere præcellerent cæteros, censúmque sufficientem haberent, & integro essent corpore. Iis non ad certum tempus, sed in omnem vitam eum honorem concessit, immunibus propter ætatẽ à militia, & propter priuilegium exemptis ab vrbanis negotiis. Quoniam autem quædã sacra fieri per mulieres oportebat, quædam etiam per pueros patrimos matrimósque vt iis quoque quantum posset, consuleret: voluit vxores cum suis maritis fungi sacerdotio, etsi quæ sacra viros obire vetaret mos patrius, ea relinqui fœminis, in eiúsque ministerij partem debitam venire etiam &c.* Aristoteles neque agricolas, neque artifices, neque quemquam vilium exercitiorum sacerdotem esse deputandum tradit, propter honorem Deo exhibendum [o].

a Exod. 28.
b c. cum in cunctis, e. 7. de electio.
c l. si infantis, C. de iur. delib.
d can. de his quos, 28. distin. ca. in singulis 77. distinct.
e d. cap. in singulis.
f ca. quicunque, 77. distinct.
g can. de his, 28 dist. can. vlt. de tempo. ordinat. in 6. clem. sin. de æta. & qual. ap. Clemen.
h c. vel non est compos, c. 14. de temp. ordin. c. ex ratione, de æta. & quali.
i d. c. cùm in cunctis, de electio.
k c. sacratas, 23. dist.
l can. noua, de pœnit. & remiss. can. mulierem, 33. q. 5.
m Plato, 6. De legib.
n Dion. Halic. in 2. antiqu. Rom.
o Aristot. libr. 7. Polit. c. 8.

De modo & forma ordinationis faciendæ. Caput II.

1 *Ordinari nemo debet sine titulo. De titulo clericorum ibi plura. eod.*
2 *Titulus presbyterandi cuius reditus esse debeat. eod.*
Titulus presbyteralis inalienabilis, nec obligari potest. eod.
Scrutinium in ordinandis quid, & quale.
3 *Ordines quis dicatur furtiuè suscipere, & 4.*
4 *Ordines quo tempore conferri possint.*
5 *Ordines conferri debent ordine, non per saltum, & inordinatè.*

Modus

1 MODVS ordinandi est, vt non absolutè fiat ordinatio, sed cum titulo, id est, cum ecclesia vel ecclesiastico beneficio, ex concilio Chalcedonensi [a], in qua cautum, vt ordinatio cuiusque fieret, aut in ecclesia suæ ciuitatis, aut in martyrio, vbi scilicet sunt reliquiæ martyrum, aut in monasterio, alioquin irritam esse, quòd pertinet ad executionem, non quòd ad ordinem. Idem & in concilio Vrbani papæ Placentiæ habito statutum [b]. Et proinde rectè prospectum, ne clericus vnius ciuitatis & ecclesiæ alicuius, in ecclesia aliena ordinari possit sine consensu proprij episcopi, ex cuius ordinatione habuit titulum [c]. Hodie tamen in ordinatione non exigimus, vt ordinandi habeant ecclesiam aliquam pro titulo, sed loco ecclesiæ sufficit, aut exigitur idoneum patrimonium, vnde viuere possiut: quod est tituli nomine, sine quo episcopus non debet ordinare [d]. Vel si sine eo ordinet, tenetur ei alimenta exhibere, donec beneficium sufficiens ei conferat [e]. Similiter si repentina clade patrimonium eius exhaustum est: cùm enim propria non sufficiunt clericis ecclesiasticis, ecclesiastica habere debent [f]. Ne clerici in opprobrium ordinis clericalis mendicare cogantur [g]. Aurum enim habet ecclesia, non vt seruet, sed vt distribuat pauperibus [h]. Et fures sunt & latrones, qui conseruant vel propria faciunt, quæ supersunt ex beneficiis, & patiuntur tot egenos esse. Quòd procuratores seu negotiorum gestores Dei & pauperum tantùm sint, bonáque illis & ecclesiis illorum destinata sunt, non vt se solùm nutriant, sed & vt alant pauperes. Sicut & tempore institutionis ecclesiæ, omnia vendebant Christiani, & prætium venditorum ad pedes deferebant apostolorum, vt illi singulis distribuerent egenis pro modo indigentiæ [i]. Proinde qui domestici fidei sunt pauperes, multò magis bonorum ecclesiasticorum participes esse debent [k]. Constitutionibus regiis quoque comitiorum Aureliacensium [l] statutum ex iuris ratione, ne prælati presbyteros sine reditu aliquo vel beneficio creent, quibus se alere possint: eáque causa cautum, vt de eo reditu prius testatio fieret coram iudice ordinatio per quatuor ciues, qui sine fraude & bona fide asseruerint patrimonium presbyterandi esse reditus quinquaginta ad minus librarum, pro quibus qui ita testantur, teneantur annuatim, si non adsint ordinato. Et insuper statutum, vt hic reditus temporalis inalienabilis esset, & extra omnem aleam obligationũ & hypothecarũ, post tempus ordinationis presbyteri, & pendente eius vita. Sancitum quoque in iure, vt si alterius episcopi iussu ordinandi generali episcopus sine titulo ordinet, ipse qui ordinauit, teneatur alere: si speciali iussu certos ordinet, is qui iussit. Quòd si ordinentur à non suo episcopo, ex dimissione seu cum literis dimissoriis alterius dioceseos clerici, non qui ordinat, sed qui permisit vt ibi ordinarentur, alere debet, donec titulum vel beneficium nacti fuerint [m].

2 Dehinc in maioribus scrutinium præcedit ordinationem, per quod archidiaconus qui assistit episcopo, eidem dicit, *postulat sancta mater ecclesia hunc diaconum vel subdiaconum ad onus diaconatus vel presbyteratus assumi*: & interrogatus, num dignus sit, respondet, *In quantum humana fragilitas nosse sinit, se eum dignum arbitrari* [n]. Quomodo autem & quare fiat, antè indicauimus.

3 Accedit sententia superioris, quæ accedere debet: alioquin si sine ea, vt si examinationem non fuerit passus, dicitur quis furtiuè ordines suscipere, & castigatur [o].

4 Prætereà temporibus legitimis ordinatio fieri debet ab episcopis, nempe maiorum ordinum, tantùm in ieiunio quatuor temporum, & sabbatho ante dominicam de passione: minorum tamen fieri potest dominicis & aliis festiuis diebus [p], in quibus maiores ordines non conferuntur ab episcopis, quamuis possint & tunc à sum. pontif. conferri [q]. Verùm ordinatus à pappa, sine licentia sum. pontif. ad superiores ordines non promouetur [r]. Cæterùm extra prædicta tem-

[a] refertur in can. 1. 70 distinct.

[b] in can. 2. 70. distin.

[c] tot. 71. distin.

[d] c. 2. & c. cùm secundum. de præben. & c. 4. eod. (c. 2. & c. ruis quæstionibus, c. 23. de præbend.)

[e] c. cùm secundum. de præben. & c. 4. eod.

[f] can. illi autem, 12. q. 1. can. clericos, 1. q. 2. gloss. in d. c. tot. quæstionib.

[g] ca. diaconi, 93. dist.

[h] can. aurum, 12. q. 2.

[i] Actuum, 5.

[k] ad Galat. 6. 1. ad Timoth. 5.

[l] art. 12.

[m] c. si episcopus, cap. 37. de præbẽ. in 6.

[n] c. vnl. de scruti. in ord. facien.

[o] tex. & glo. in c. 1. in ver. furtiue, de eo qui furti. ordin. suscep.

[p] c. 1. & 3. de tempo. ordinat.

[q] c. 1. eod.

[r] can. cùm in distri. bucadis, eod.

pora ordinatus ordinis recipit characterem, sed non nisi pœnitentia imposita & ea impleta permittitur administratio [a]: quia tempus non est de substantia ordinis [b], sed ex iuris positiui cōstitutione. Et proinde trangressio punibilis. Vt & animaduersione dignum est, si duo sacri ordines vno die conferantur, id enim & prohibitum quoque est [c]: & qui contulit episcopus etiam mandato Metropolitani, à potestate conferendi suspenditur [d]. Et furtiuè etiam quis ob id dicitur ordinatus [e]. Obseruandum quoque est, vt ordines serio & gradatim, non inuerso ordine conferantur [f]. Qui enim id molitur, pœnitentiæ subiiciendus est, postquam ordo prætermissus suppleri potest [g]. Inordinatè tamen ordinatus puniendus, & interim suspendendus [h].

a c. consultationi, eo. c. cum quidam, c. si. eod.
b glo. in d. c. consultationi.
c c. literas, c. 13. eod.
d c. dilectus, c. 15. eo.
e c. 9. & fin. de eo qui furti. ordin. suscep. lib. 5. Decretal. tit. 30.
f can. solicitudo, 52. distin.
g c. 1. de cler. per salt. promouen. lib. 5. Decret. tit. 29.
h ca. salonitanæ, 63. distinct.

FINIS LIBRI XVI.

DE

DE PERSONARVM EX CAVSA BENEFICIORVM DISTINCTIONE ET DE BENEFICIIS.

LIBER. XVII.

Tractandorum in hoc libro summa. Caput I.

1 Methodus futura tractationis de beneficijs.

1 SED hæc hactenus dicta sufficiant speciali nota, de personarum ecclesiasticarum distinctione, & earum quæ aliquid ecclesiasticum pertractant. Nunc operæpretium est, vt quia in beneficia generaliter incidimus, de illis in vniuersum quædam persequamur, vt facilius personarum beneficiatorum dignitates & iura appareant. Dicemúsque quid beneficiũ, eius species & nomenclaturas, erectiones, extinctiones, collationes, & prouisiones, & quæ in his, qualésue personæ cõsiderandæ. Et de vacatione, & iudiciis eorum. In quibus quantum assequi potuimus, Deo iuuante, ea quæ vsui quotidiano necessaria videbantur, & quibus egemus circuncisis fimbriis, quas poteramus explicare, transtulimus.

De finitione beneficij. Cap. 2.

1 Beneficij apellatio lata.
2 Beneficij ecclesiastici definitio.
3 Beneficium habet distinctam portionem.
4 Beneficium impropriè dicitur sine fructibus & reditu.
Canonicus ad effectum & in herba quis, nec propriè canonicus nisi ad effectũ, eo.
Canonicatus diu non potest esse sine prabenda, eod.
5 Qui habet beneficium in expectatione, non permutat illud.
Mandatarij non sunt beneficiati quandiu expectantur, eod.
Beneficium ecclesiasticum constat officio diuino, & reditibus.
7 Beneficia ecclesiastica nec emi, nec vendi possunt, quare.
8 Beneficia cum quibus oneribus dari poßint.
9 Beneficia ecclesiastica gratis conferenda.
10 Beneficiatorum quale est officium diuinum iniunctum.
11 Horas canonicas, seu officium diuinum non dicens beneficiarius, an teneatur ad restitutionem fructuum ex beneficio perceptorum.

12 De residentia, seu assiduitate beneficiatorum in loco beneficij.
Beneficium omne, etiam minimum, exigit residentiam.
13 Residentia in loco beneficij quando excusata, & 14.
14 Episcopo assidens excusatur à residentia, & percipit fructus suæ canonia, exceptis diarijs.
15 Beneficia perpetuò, non ad tempus possidenda dantur.
Beneficium eiurare nemo cogitur, cbd.
16 In commendam quæ beneficia ad tempus dantur.
17 Beneficium ecclesiasticum non datur iure hereditario proximis.
18 Beneficiarius de fructibus beneficij testatur in Gallia.
19 Beneficia ecclesiasticis conceduntur, laici interdum eorum capaces.
20 Beneficia teneri non possunt sine canonica institutione.
21 Beneficij ecclesiastici veri notæ.

QVEMADMODVM sacerdotij appellatio arcta nimiũ videtur, ad significãdos eos, qui ecclesiastica bona in titulũ possident, vtpote quòd omnes nõ sint sacerdotes: ita & beneficij nomẽ latius est, & ad alia, quàm ea quæ cõceduntur & ecclesiasticis personis cõuenire possunt, pertinet. Beneficiũ namque largitionis est species, & beneuola concessio gaudiũ tribuens capienti, capiensq; tribuendo [a]. Qua finitione & beneficiũ principis contineri potest, quòd latius interpretari debemus [b]: itẽ & auxiliũ legis, quod & beneficiũ dicitur, quale restitutio in integrũ [c], epistola Adriani [d], & feuda seu clientelæ [e], cõmodatum [f], relictum, & donum omne [g]. Et proinde illa quoque finitio impropriè transfertur ad ecclesiastica bona, quæ nomine beneficij dicuntur, quia latior suo finito, contra regulas finitionum [h]. Tum etiam quòd feudalis illa beneficij finitio nõ possit quadrare ecclesiastico beneficio, bona tamen cum venia eorum, quibus diuersum placuit. Quorũ ex albo est Paulus Romanus antiquus interp. [i] qui ait, beneficiũ dici, quòd bona faciat: alij autem ad hoc omnino transferunt, vt Panormitanus [k], Polyanthea [l], Ioannes de Selua [m]. Proinde diuidimus beneficiũ, in ecclesiasticum, de quo locuturi sumus, & non ecclesiasticũ, de quo alibi. Beneficij itaq; ecclesiastici alia erit finitio, vt sit distincta, & spirituali muneri coniuncta sortium ecclesiasticorum portio, certis ædibus sacris in hoc assignata, vt perpetuò per clericos ad vitam vtenda clerico legitimè assignetur. Distincta portio est in primis: nam antè quàm distinctio fiat, non est beneficium [n]. Diximus autẽ & paulò antè quomodo distincta sunt beneficia, & decimæ per summos pontifices, per loca, & regiones per Euaristum & Dionysium. Portio porrò hæc, fructus continet: ideo beneficium sine fructibus impropriè est [o]. Quare canonicus creatus sub spe, seu, vt dicunt, cum expectatione præbendæ, qui dicitur canonicus in herbis, receptus. Item mandatarij apostolici, in ecclesia vbi completus est numerus canonicatuum, vel præbendarum non vacantium, non censentur beneficiati, nec capiunt diaria, seu quotidianas distributiones, nec annonam, quam grossam vocant, vel de mensa, vt conclusum in Rota est [p]. Subscribit & Ioan. Staphileus auditor quoque Rotæ [q], & Panormita [r]. Quamuis enim præbenda possit esse sine canonicatu [s], tamẽ canonicatus sine præbenda esse non potest [t]; nascitur namque præbenda ex canonicatu, tanquam mater ex filia [v]. Atque ideo episcopi sine episcopatu, vt comites Palatini sine comitatu, impropriè dicuntur episcopi, & comites [x]. Vt & alij nomine tenus tantùm tales [y]. Accedit, quod qui habent canonicatum sub expectatione præbendæ, non habent ius in re, sed ad rem [z]. Nec qui huiusmodi habent expectatiuas, nõ possunt beneficium expectatum (cùm beneficiati non dicantur) cum alio permutare, vt tuentur interpretes [a]: quia nec ius ad rem permutari potest, secundũ Fridericũ de Senis [b]. Quocirca quamuis iure cõmuni

a §. 1. in quib. caus. cessend. amicit. Seneca, lib. 1. de benefic.
b l. fin. de constitut. princ. in F. cap. cum dilectis, in fine, de donatio. c. olim, de verb. signif.
c l. tutores, l. 3. de restitut. in integ.
d
e sæpe in libris Feudorum, vt titu. de duob. fratr. de nouo benef. inuest.
f l. in commodato § sicut commod.
g c. cum liberum, de sepultu.
h l. 1. § dolum, de dol. F.
i Paul. Roma. in tracta. de pensio. eccles.
k Panor. in c. ad audientiam, de præscrip. & cap. vni. de commod.
l Polyanthea, tracta. de benef.
m Io. de Selua, tract. de benefi. par. 1. q. 1.
n c. ex parte huiusmodi, de concess. præben.
o c. si quis obiecerit, 1. q. 3. Panor. c. de multa, de præb. vide Gom. in reg. cancella. de annali possessione, c. relatum, de præbend.
p In decis. Rotæ 445. titu. de præb. in nouis.
q Ioan. Staphi. in tract. gratiar. expectatiuar.
r Panor. in cap. cum Martinus, de constitut.
s c. super specula, de magist. & d. c. cum Martinus.
t can. si quis obiecerit, 1. q. 1. & cap. relatum, de præb.
v d. c. relatum, & c. dilectus, de præben.
x Iason, in l. id quod, num. 23. de leg. 1.
y vide glo. in can. pudor, 1. q. 2.
z cap. fin. de concess. præb. in 6. c. quodam, eod.
a Docto. in c. vni. de rer. permut. in 6.
b Frider. de Sen. in tract. permutat.

muni nemo possit habere duo beneficia, cum animorum cura, vtpote incompatibilia [a]: tamē qui vnū cum cura habet, potest nihilominus aliud per mandatum impetrare, nec primū ideò vacat, nisi consequatur reipsa quod expe-
6 ctat [b]. Dicitur in finitione posteà, quòd hæc portio beneficiaria sit spirituali muneri cōiuncta: quia duo sunt quæ faciunt beneficium, diuinū obsequium & prouentus [c]. Et meritò ecclesiastici prouentus illis subtrahuntur, quibus subtrahitur ecclesiæ communio [d]: cùm non detur beneficiū, nisi propter offi-
7 cium, quod qui non exequitur, & priuati beneficio debet [e]. Hinc colligere facilè est, omnem pactionem pecuniariam, & nundinationē à beneficiis conferendis, vel transferendis procul ablegandam: ecclesiastica quippe hæc munera diuini iuris sunt, nec merce vel pretio comparari possunt citra labem & notam symoniæ [f]. Neque sacra in commercio hominum sunt [g]. Explicat autem latius Ioannes à Selua illam quæstionem, Num beneficium sit quid
8 spiritale, quam ideo consulere potes [h]. Recipitur nihilominus expressio oneris in collatione eius quod inest naturæ beneficij: veluti si Theologalis lectura conferatur cum onere lecturæ, residentiæ, & prædicationis verbi Dei [i]. Sic & de aliis quibusdam, quæ possunt tacitè exprimi sine vitio symoniæ [k]. Vt & Deus sub conditione D. Petro dixit, *Si diligis me, pasce oues meas* [l]. Et vt plerumque quæ tacitè accedunt, nominata, seu expressa non officiunt [m].
9 Ex præcedentibus colligitur quoque, beneficium à collatore gratis debere conferri, neque eum sibi quicquam ex collatione reseruare posse [n], nec sibi
10 conferre [o]. Prætereundum porrò nō est diuinum officium dici quod benefi-
11 ciatis adhæret, horas canonicas, seu ex regula precationes [p]. Defenditque Caldetinus [q], clericum nulla rationabili causa excusatum, non exequentem hoc pensum, id est, non dicentem horas canonicas, teneri ad restitutionem fructuum ex beneficio perceptorum: quia, inquit, propter non residentiam priuantur clerici beneficio, & eius fructibus [r]: & datum ob causam, causa non secuta, repeti potest [s]. Quorum tamen opinionem iure non sequitur Cardinalis, eiusque assecla Panormita. Sed cum distinctione, de qua in c. 1. de celebrat. missa. numero 8. tractat Panor. Cùm quòd omittentibus diuinum officium alia pœnitentia imponatur [t]: tum etiam quòd diuinum hoc officium non fuerit sola causa instituendi beneficij, sed vt & pauperes clerici de patrimonio Christi nutriti mendici non sint [v]. Et certè alia sunt officij presbyteralis præter preces, vt diximus, velut sacrificium missæ, exomologeses, & similia. Quò fit, vt etiam ego istorum postremæ subscribā sententiæ. Porrò quomodo, & quo ritu dici debeant horæ canonicæ, & in quo versentur, iura
12 exprimunt [x]. Adiicimus finitioni deinde, portionē hanc esse certis ædibus assignatā, ex quibus nascitur titulus & nomē beneficij: ad hoc caput refertur dotatio ecclesiæ. Proinde quia ædibus assignatur portio, exigimus in beneficiatis, in illis assiduitatē seu residentiam, ne conductitiis presbyteris ecclesiæ cōmittantur [y]: & vt fiat satis voluntati fundatorū. Quæ si omittatur cōtumaciter, inducit beneficij priuationē [z]: omne enim beneficium, quantumuis sit minimū, exigit assiduitatē iure cōmuni [a]. Sic Iustinia. Cæsar [b] sancit, eos tantū clericos & monachos immunitatis beneficio à cura & tutela gaudere, qui apud sacrosanctas ecclesias, vel monasteria permanent, non vagantes, & qui circa diuina ministeria non sunt desides: *cum propter hoc ipsum*, inquit, *illis indulgeamus beneficium, vt aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis ministeriis inhæ-*
13 *reant*. Neque tamen me latet, conniuentia quadā, quam tuentur consuetudine & statuto ecclesiarum, quædam beneficia esse, quæ assiduitatem non exigant [c]: quando indulgetur pluralitas beneficiorum vel si vnio fit ex cau-
14 sa [d]. Scio & casus esse, in quib' venia absentiæ ab episcopis & iure cōceditur, vt ei qui in seruitio episcopi est, qui omnes prouentus nihilominus accipit,

a tot. decis. 445. in nouis, c. dudum, de electio, c. de multa, de preben. ap. Grego c. gratia, de rescript. in 6.
b cap. non potest, de preb. in 6. gloss. in clem. si plures, co. in constit. Ioan. 22. in c. execrabilis, de preb. in extrauag. comm.
c can. si quis obiecerit, 1 q. 3.
d cap. pastoralis, de appell.
e c. fin. de rescript. in 6. can. cor, can. si quis sacerdotum, 81. dist. c. can. eos qui post diaconatum, 32. dist. o. cap. latores, de cler. excommu. minist.
f Actuum, 8. can. sanctorum, 1. q. 1. can. quam pie, 1 q. 2. can. si quis obiecerit, 1. q. 3. c. fin. de pact. c. consuluit, de symo. c. constitutos, & c. veniēs, de transact.
g l. inter stipulantem, § sacram, de verb. oblig.
h Ioan. de Sel. in 1. par. tract. de benefi. quæst 7.
i gloss. in §. sequitur, certificationes, vers. taliter, in sec. voluerit, de collatio. in prag. sanctio.
k c. significasti, de electio.
l can. olim, de resti. spol.
m l. mutio, § sub conditione, de iurel.
n c. 1. & to. rubr. vt eccles. benef. sine quoq. diminutio. contex. c. a thæc, de preb. ap. Gregor.
o c fin. de institut. c. præsenti, de collat. in concor.
p c. 1 de celeb. miss. ap. Gregor. & in Clem. & extrauag. com can fin. 92. dist. sanct. Pano. in d. c. 1. num. 7 de celeb. miss.
q Cald. in d. cap. 1. de cel miss.
r c vni. de cler. non resid. in 6.
s l. 1. § fin de donat. & to t tit de cond. ob caus. da
t can. si quis in clero, 7. q 1.
v cap. 1. de preb can. diacon. & c 93 dist.
x in can. pen. 12 dist. clem vlt. de celeb. missa titu. quomodo diuinum officium dicēdum sit, cum 4. seq. in prag. sanct. & titu. qualiter hora. dic sunt extra chor.
y can pen & fin. 21. q. 2 c. quoniam, ne prel. vic. suas.

z c. 2 & c c a tum, & c. relatum, de cler. non resid. c. conquerente, c. ex parte, eod tit. a c quis nonnulli, & c. quia in tantum, & ferè tot. tit. de cler. non resid. c. ex parte, de off. vica c. peruenit, de appella. ca. sanctorum, 70. dist. c. execrabilis, circa finem, de preben. in extra. n. commun. b l. generaliter sancimus, l. 40 de epis. & cler. C. c c. cum iamdudum, de preb. d late per glo. § sed & insuper, in ver. pluralitatis, de collatio. in pragmat. sanct. c. extirpandæ § 1. de preb.

exceptis quotidianis distributionibus, vel diaris [a]. Ei quoque qui familiaris pappæ est, indulgetur [b]; & eis qui studiorum causa, ex consensu, & licentia episcopi absunt [c]: dummodo in ciuitate, vel loco vbi legitur publicè resideant, non aliter [d]. Excusantur & infirmi, ecclesiæ negotiis vacantes, de quibus, & quando recipiant distributiones quotidianas, & integros fructus, tractatur in clem. 1. de cler. non resid. & c. cùm non deceat, de electio in clem. Qui tamen omnes, non obstante priuilegio, si ecclesia patiatur ministrorum defectũ, reuocari ad ecclesiam possunt [e]: alioquin ex fructibus beneficiorum tantumdem impenditur, quod sufficiat ministris subrogandis, reseruato absentibus residuo [f]. Meminimus subinde in finitione, perpetuò apud clericos 15 istam portionem remanere beneficij, vt ostendamus beneficia in perpetuum vtenda, non ad tempus concedi; vt possessores non possint ad cessionem cogi [g]: Neque alius viuo ritè titulato in locum eius subrogari, non secus, quàm matrimonio constante, alius non potest in locum coniugis subrogari [h]; quia nec matrimonium ad tempus contrahi potest [i]. Nec alij quidam actus legitimi [k]. Sed nec inter ethnicos olim licuit apud Romanos cuiquam viuo pontificatum adimere, quantumuis scelerato: ideóque Iulius Cæsar recusauit pontificatum Lepidi, eo viuente, sibi à populo oblatum [l]. Neque tamen 16 ignoro, ob singularem summã potestatem, quæ pontifici maximo cõceditur, licere pappæ ad tempus etiam conferre beneficia, quod dicimus dare in cõmendam [m]: cumque posse permittere beneficia, retinere vsque ad voluntatem sui bene placiti [n]. Cæterùm verba illa finitionis, per clericum ad vi- 17 tam vtenda, edocent clericum non posse vltra vitam fructibus gaudere, vel de illis vltima voluntate disponere [o], vel eius proximos iure successionis beneficium nancisci [p]: nam sanctuarium Dei iure hæreditario obtineri non potest [q]. De fructibus tamen perceptis posse nunc beneficiatum testari, ait 18 Ioan. Andreas [r]. Quod negat fieri debere Panormitanus [s]. Sequimur in Gallia tamen Andream. Indicant & postrema finitionis verba, beneficia non 19 nisi clericis conferri posse, atque laicos prorsus eorum esse incapaces [t], iure communi videlicet. Nam & speciali priuilegio laici possunt possidere beneficia: vt notant Innocentius, & Abbas, aliique [v]. Sicuti & in multis regni sui ecclesiis rex noster canonicus est. Et beneficia possident ecclesiastica ex priuilegio senatores curiæ concilij magni, etiã vxorati. Et hæc omnia obtinent, dummodo legitimè fiat institutio. Nam beneficiũ sine canonica institutione 20 obtineri non potest, & ab eo qui potestatẽ habet conferendi [x]. Sicque in sum- 21 ma Panormitanus, consilio 47. quod incipit, *Illud quæritur*, beneficium ecclesiasticum sex notis cognoscitur. 1. vt iure communi conferatur à potestatem habente, 2. vt qui confert, nihil possit iure sibi ex eo retinere, 3. vt tantùm de eo clerico prouideri possit, 4. quod habeat aliquid spiritualitatis annexũ, 5. quod sit perpetuũ, 6. quod omnis pactio, seu nundinatio reiiciatur, de quibus & Ancharanus, in regulam primam, de reg. iur. in 6. q. 1. Et Decius, in rubr. de rescrip.

a cap. de cætero, de cler. non resident. c. ad audientiam, eod.
b c. cum dilectus, 14. eod.
c c. relatum, eod. tit. c. sup. specula, de mag. tit.
d c. tua fraternit. 85. de cler. non resi.
e c. ex parte, eod. tit.
f c. pen. ult. eod.
g c. fin. de cler. ægrotan. cap. vni. de capel. monach. in 6. ca. scripsit, ca. qualiter, can. quamuis triste, 7. q. 1.
h can. sicut vir, 7. q. 1.
i c. fin. de condi. appos.
k l. actus legitimi, de reg. iur.
l Dion Cassius, lib. 49.
m c. si gratiosè, de rescript.
n can. pastoralis, 7. quæst. 1.
o c. 1, & 2, & c. cum in officijs, de testam. c. pen. de pecu. cleric.
p cap. 1. de success. ab intest. authẽ. licentiam, de episcop. & cler. C.
q c. consuluit nos, de iure patro. can. apostolica, 8. q. 1. c. ex transmissa, de fil. presbyt. c. ad extirpandas, eod.
r in glo. c. præsenti, de offi. ordin. in 6.
s in cap. fin. de pecu. cleri. vide & eundem in c. cum in officijs, de testam.
t c. cùm adeo, de rescript. c. ex literis, de transf. c. 2. de iu. patr. clem. quia cõtingit § vt autē, de relig. domib.
v Innoc. & Abbas, in c. quanto, de consuet. glo. in can. benè quidẽ, 96. dist. in ver. præter Romanum.

De diuersa beneficiorum nomenclatura, vnde personæ ecclesiasticæ diuersas appellationes capiunt. Caput 3.

1 Beneficiorum ecclesiasticorum diuisio in propriè & impropriè beneficia.
Propriè beneficia maiora, & minora quæ, eod.
Prælati appellatio non pertinet ad ecclesiæ rectorem simplicem, eod.

2 Beneficium

2 Beneficiorum 3. diuisio, in habentia curam animorum, & non habentia.
Cura animorum quid. eod.
3 Beneficia cum cura, non nisi presbyteris actu, vel qui intra annum tales fiant, conceduntur.
4 Curionis officium.
5 Curata beneficia ratione iurisdictionis qua habeant,
6 Beneficia non curata, simplicia dicta.
7 Beneficia regularia & non regularia qua, & ex præscriptione talia.
Beneficia regularia regularibus, secularia secularibus debita. eod.
8 Commenda, vel beneficium in commendam datum quod.
9 Beneficia duo, vnum in titulum, aliud in commendam habere quis potest.
10 Commendatur beneficium dupliciter, in vtilitatem ecclesia, aut præpositi.
11 Beneficia villa murata, & non murata, & quibus villa murata conferri possunt.
12 Villa murata qua dicatur.
13 Beneficia alia ecclesia collegiata, alia non collegiata.
14 Ecclesia simplex, vel capella qua.
Collegiata ecclesia qua.
15 Ecclesia conuentuales, religiosa, monasteria, cœnobia.
Ecclesia cathedrales qua. eod.
16 Beneficia alia cum dignitate, alia cum personatu, alia cum officio, administratione, præpositura.
17 Dignitas ecclesiastica & alia quid.
18 Beneficia nominata, & innominata qua.
Assisij ecclesiarum qui. eod.
19 Beneficia electiua, & non electiua qua.
20 Beneficia patronata, & non patronata.

1 SED non vno modo beneficia appellata sunt, sed variis: & proinde personæ quæ ea possident, variè quoque nuncupatæ. Aperiamus igitur necesse est diuisiones eorum. Prior, quædam propriè beneficia, quædam impropriè dicta. Propriè dictorum beneficiorum, alia maiora, alia minora vocantur [a]. Inter maiora, summus pontificatus, qui & beneficium dicitur [b]. Maiora à minoribus ex collatione distinguuntur. Et certum est quoque, quæ nomen habent prælaturæ, maiora dici posse, vt pontificatū summum, patriarchatum, archiepiscopatum, episcopatum, abbatiam: prælati 2 autem appellatione non continentur ecclesiarum rectores [c]. Tertia distinctio, vt alia beneficia habeant curam animorum, alia minimè [d]. Cura animorum dupliciter consideratur, vt notat Innocentius [e]: primùm, quando is, qui beneficio præficitur, tenetur sacramenta præbere certis personis, nempe parochianis eius loci: item prædicare, proponere verbum Dei, confes-3 siones audire [f]. Quocirca & ista beneficia requirunt præfectos esse actu sacerdotes, seu presbyteratu insignitos, vel qui tales fiant post adeptum sacerdotium intra annum [g]. Non enim aliter possunt deseruire beneficio, ligare vel soluere, vel pascere, nisi potestatem acceperint. Annus autem computandus ex eo tempore, quo quis adeptus est pacificam beneficij possessioné, vel per eum stetit quominus haberet. Et cessante alio legitimo impedimento promotionis ad presbyteratum [h]. Vocamus hos beneficiatos, rectores, 4 curatos seu curiones, vicarios perpetuos, pastores, vt suo loco diximus. Pa-5 storis autem officium legendum apud Ezechielem c. 3. Secundò curata beneficia dicuntur, respectu curæ iurisdictionis contentiosæ seu forensis, quæ beneficiis quibusdam annectitur [i]. Huiusmodi competit visitare, inquirere,

a c. pen. de verbo. signif. c. maioribus, de præben.
b c. 1. de maled. can. cleros § pontifex, & can. nemo, 21. distinct. can. sacrosancta, 22. distinct.
c gloss. per text. in clem. dudum § nos autem, in ver. prælati. de sepult. in clem.
d c. cum singula, de præb. in 6. c. de multa, eod. c. cum satis, de offi. archi.
e Innoc. in d. c. cùm satis.
f clem. dudum § verum, de sepultu. c. 1. de sepult. ap. Grego. c. 2. de paroch. c. omnis vtriusque sexus, de pœnit. ca. placuit, de pœnit. distin. 6.
g c. licet canon, de elect. in 6.
h c. commissa. de elec. in 6. vide quæ latè de his tractat Rebuffus, in praxi benefic. in tit. de non promot. intra annum, quan. priua. vel excus. censem. & in tit. de dispēs. de non promouendo.
i c. execrabilis § fin. de præb. in extrau. commun. c. dudum, de electio. in 6.

procurationes recipere, suspendere, absoluere, excommunicare, & absoluere [a]: quæ etiam sine beneficio aliquando possunt [b]. Non curata beneficia sunt, quorum præfecti prædicta munera non habent, sed horis dicendis tantùm obstricti sunt [c]. Dicta beneficia simplicia [d], ex his duobus composita beneficia, quæ principaliter sine cura sunt, vt prioratus, sed habent annexam curam animorum, pro qua habent vicarios perpetuos [e]. Quarta diuisio, beneficiorum alia esse regularia, alia secularia: regularia regularibus, id est, monastici instituti personis debentur: secularia aliis clericis secularibus, id est, qui monasticam vitam vel regulam non sunt professi [f]. Hæ qualitates beneficiis vt plerumque accedunt ex præscripto fundationis, si in ea regularibus deputetur personis vel secularibus [g]. Interdum tamen regularia à secularibus, & contrà secularia à regularibus possidentur personis legitimè, per præscriptionem quæ recepta est, si per 40. annos continuos secularis ecclesia à regulari persona sit possessa: vt tunc immutata censeatur qualitas, & censeatur regularis, hoc est, quæ à regularibus possit haberi. Et contrà, si regularis per totannos à seculari sit possessa [h]: nam ordinarij iuris est 40. annorum tempus sufficere in præscriptione rerum ecclesiasticarum inter ecclesias [i]. Dummodo in hac possessione beneficij concurrat cum tempore titulus, id est, institutio, & bona fides: alioquin enim non mutaretur qualitas beneficij solo tempore, vtpote substantialibus deficientibus præscriptionis, titulo & bona fide [k]. Porrò ex regularibus & secularibus beneficiis, tertia quædam species conflari potest beneficiorum in commendam, vt dicimus, datorum, quando summ. pontifex ex priuilegio regulari personæ beneficiũ dat seculare: vel contrà, seculari regulare. Hinc intelligimus, quod circumferetur duas ecclesias aliquem habere posse, in titulum vnam, aliam in commendam [l]. Commendantur autem ecclesiæ bifariam, aut in vtilitatem ecclesiæ, aut in vtilitatem commendatarij: in primo casu, non est titulus beneficij, sed potius custodia, à qua quis remoueri potest. Diuersum in secundo, vt explicat latè Gomesius [m], & glossa pragmaticæ sanctionis concilij Basiliensis [n]. Alia quinta diuisio, seu distinctio à loco, vt alia dicantur villæ muratæ, alia non muratæ: sic enim expedit distingui ob præficiendorum distinctionem. Nam quæ villæ muratæ sunt, non possunt conferri in Gallia, nisi graduatis in aliqua probata Academia, aut qui triennio saltem in Theologia, aut in altero iurium, ciuilis, vel pontificij, aut in vtroque studuerint [o]. Villæ hic nomen, more Gallico, pro ciuitate intelligitur, vel oppido muris cincto, populoso. Sicuti & in iure pontificio aliquando [p], non pro villa rustica, vel ædificio rustico, vt apud Latini sermonis authores, apud quos, Varrone teste [q], villa quasi vehilla, à vehendo: quòd in eam fructus ex agro inuehantur, & inde in vrbem euehantur. Ioannes 22. summ pont. [r] ciuitates videtur eas tantùm nominate, vbi episcopus sit. Alij autem videntur muratam villam dicere, in qua sit mercatus, & nundiuæ: quod certè non est verum perpetuò. Sexta diuisio, alia esse beneficia ecclesiarum collegiatarum, alia non collegiatarum, quæ & simplices dictæ ecclesiæ [s]: quarum differentiam vel patroni solius diuersus assensus iudicat [t]. Simplex ecclesia & capella dicitur, in qua vnus, vel duo, vel plures clerici ordinantur, non vt corpus faciant vel collegium qui nec syndicum, nec sigillum cōmune habent [v]: non enim omnis adunatio clericorum facit collegium, alioqui vbique essent collegia. Vix enim potest esse presbyter seu sacerdos sine duobus vel vno clericis, qui secum psallant, & in altari administrent, erudiántque filios parochorum [x]. Qui tamen collegium non faciant: quia in collegio faciendo forma exigitur superiorisque licentia [y]. Nec numerus personarum enim constituit, cùm sufficiant tres in eo constituendo [z], & per vnum ius collegij retineri possit [a]. Porrò ecclesiæ collegiatæ, regularium personarum dicuntur conuentuales [b], cœnobia: aliæ capitula [c]. Omnis ecclesia cathedralis

6 7 8 9 10 11 12 13 14

[a] d. c. dudum.
[b] nota. in c. cùm sa tis, de offic. archid. cap 1. eod.
[c] c. 2. de institutio.
[d] c. fin. de præb. ex Gregor.
[e] c. super eo, c. 6. eo. in Sex. c. extra pandæ, § quia vero, eo. titu. ap Gregor.
[f] cap. cum de beneficio, eod. in 6 § statuimus, de collatio. in concordatis Galliæ. & sum pontif. clem. 2. de elect. ap. Clem.
[g] gloss. in § idem ordo, in ver. regularibus, de collat. in prag. sanctio. Ioan. de Sel in tracta. de benefic. q. 4. nu 13
[h] Rota, in decis. 32. incip. fuit dubitatum, in nouis, Ioã. Staphil. tract. de lite. grat. & sec. speciali forma e.
[i] c. de quarta, de præscrip. c. cum eccl. le sia, de cau. poss. & authen. quas actiones, de sacr. eccles.
[k] c. vigilanti, de præscript. latè docet in specie proposita Rebuffus, in § volumus, de collatio. in concord. Gall. in verb. regularia.
[l] can. qui plures, 21. q. 1. c. nemo deinceps, de electio. in 6 vbi gl. in ver. commendare, ploca tradit, de commenda.
[m] Gomes. in reg. cancell. de public. resignat. q. 4. & in reg. de trienna. possess. reg. 5.
[n] gloss. in § licet, in ver. euidenti causa, de electio. in pragm. sanct.
[o] § statuimus, in 2. de collat. in concord. § in ecclesijs, de collat. in conc. Basilien. seu pragm. sanct. & cōtit. reg.
[p] vt in c. venerabili, c. 23. de censib. lib. 3. Decret titul. 29. & in c. ad eudiẽtiam, in 1. de eccle. ædifica.
[q] Verro lib. 1. De re rust. cap 2.
[r] c. statuimus, de præben. in extrauag. cōmunib.
[s] c. nob s, de iur. pat.
[t] c. dilecta, de excess. prælato.
[v] c. vnusquisque, de vita & honest. cler.
[x] l. 1. de colleg. illic. in P. l. 1. § quibus permissum est, quod cuiusq. vniuers. nomi. in P.
[y] c. 1. de electio. ap. Grego. l Neratius, de verb. signific.
[z] l. 1 § sent, quod cuiusque vniuers no mi in 1.
[a] c nobis, de iure patro.
[b] Panoc. in c. edocere, & c. capitulum, de rescript.

lis collegiata est: quia episcopus caput, membra, & consilium eius, capitulum, quod debet in institutione & destitutione clericorum adhibere secum [a]: quanquam omnes ecclesiæ collegiatæ cathedrales non sint. 16 Septima diuisio, vt alia dicantur habere dignitatem, alia personatum, quædam officium, administrationem alia, alia præposituram [b]: quorum differentiam vide apud Siculum [c], & Archidiac [d]. 17 Dignitatis nomen potest latè accipi, pro qualibet prærogatiua in ecclesia, quæ alio nomine personatus dici potest [e]. Verùm singulariter dignitas dicitur, facultas administrandi in aliqua ecclesia cum aliqua iurisdictione [f]: tutius tamen erit in vi istorum nominũ, dignitatis, personatus, officij, sequi mores ecclesiarum, & in qua significatione, sententia, & obseruatione huiusmodi sint nomina. Inter dignitates ea quæ præest, dicitur prælatura, quare episcopus & abbas prælati erunt [g].

18 Octaua beneficiorum diuisio, vt alia sint nominata, alia innominata: innominata dicuntur, quæ generali tantùm nomine beneficij significantur, vel canoniæ, vel præbendæ [h]. Sunt & inter innominata, quæ possident assisij dicti, in ecclesiis [i]: & quæ habent in ecclesiis in minoribus constituti, quæ vocãtur tituli [k]. Nominata ea dicuntur, quæ vltra generalem appellationem beneficij, proprio nomine intelliguntur, vt episcopatus, patriarchatus, abbatia, cura animorum, prioratus, & alia similia. 19 Nona, alia esse beneficia electiua, ad quæ per electionem quis vocatur: alia ad collationem pertinentia [l]. Et electiua dicuntur, quæ facta electione exigunt confirmationem superioris [m]. Per electionem electus consequitur ius habitu in prælatura: per confirmationem, exercitium illius actu [n]. 20 Subinde decima distinctio, vt alia sint patronata, alia sine iure patronatus, libera in collatione ordinarij. Patronatum est beneficium, ad quod vacatione adueniente, præsentat idoneum clericum episcopo patronus, & sine cuiusque præsentatione rectè non instituit episcopus [o]: præterquam in casu negligentiæ patroni, & si per eã deuoluatur potestas ad eum vt superiorem, & aliis casibus, de quibus proximo agetur capite Deo fauente.

a c. nouit, c. 4. & c. quanto, c. 5. de his quæ fiunt à præla. sine cos. capit. lib. 3. Decretal. tit. 11. Cardi. in clem. vt ij, col. 3. in 2. quæst. de ast. & qualit.

b c. 1. de consuetud. in 6 c. de multa, de præb. c. exe crabilis, eod. in extrauag. cõmunib.

c Ab. Panor. in c. de multa, in 1. de præben.

d Archid. in c. 3. de consue. in 6.

e glo. 1. in c. quia nõnulli, & in c. ad aures, de rescrip. & in c. de multa, de præben.

f glo. & Archidia. in d. c. 1. de consuet.

g c. 2. de iudic. apud Greg. de his in tit. de regia ad prælatio. nominatio. in conuentio. Galli. & pontificis sum.

h can. ex multis, § sõ statuimus, 1. q. 3.

i de quib. in c. per. de cler. non resid.

k c. 2. de præb.

l a. cùm in illis, c. 16. §. illis vero, de præben. in 6.

m gloss in clem. quia contingit, § vt autem, in ver. electio. de religio. domi. Cardina in clem. 1. § adhoc, de præb.

n nota. in ca. quãto, 61 distinct. Cin. & Barth. in l. priuato eum, de iocisd. om. iudi. C.

o can. decernimus, 16 q. 7.

De iure patronatus ecclesiæ. Cap. 4.

Lib. 3, Decret. tit. 38.

1 *Ius patronatus ecclesiasticum quid.*
2 *Ius patronatus ecclesiasticum adhæret spiritualitati.*
Ius patronatus quare exigit institutionem episcopi.
3 *Ius patronatus per se vendi non potest, vel cedi.*
4 *Ius patronatus indiuisibile, & quomodo ad plures hæredes vnus pertineat.*
5 *Patroni plures in præsentando debent conuenire.*
6 *Patronis pluribus existentibus, à maiori parte eorum præsentandus instituendus est.*
7 *Ius patronatus honorem habet in prærogatiua præsentandi.*
Præsentatio patroni requiritur in patronato beneficio conferendo. eod.
Præsentatio quale ius conferat præsentato. eod.
8 *Beneficia & ecclesiarum cura ad solicitudinem pertinent episcopi.*
9 *Patronatus seipsum præsentare non potest.*
Episcopus sibi conferre non potest beneficium. eod.
Ex patronis pluribus vnus illorum ab aliis præsentari potest. eod.
10 *Præsentatio instituendi, & per patronum, & per procuratorem eius fieri potest,*

& per

& per literas.

11 Patroni laici, & clerici: & intra qua tempora præsentare illi debeant.
Patroni clerici non variant in præsentatione, laici contrà. eod.

12 Patronus laicus variare potest tantùm, antequàm vnũ ex præsentatis instituatur, non posteà.

13 Præsentato indigno per laicum, eo repudiato intra tempus quadrimestre patrono datum potest laicus alium, & alios præsentare: nec repudiato indigno episcopus pleno iure potest conferre.
Contrà, si præsentetur indignus à patrono ecclesiastico.
Oeconomus pendente tempore præsentandi datur ecclesiæ vacāti ab episcopo. eod.

14 Præsentandi ius quando admittitur patronis, & plena collatio ad episcopum pertineat.

15 Ius patronatus quibus modis in perpetuum amittitur.

16 Iure patronatus priuatur, qui episcopum curauit occidi.

17 Ius patronatus non amittitur ex condemnatione criminis in alium, quàm in proprium episcopum admißi.

18 Ius patronatus quibus modis acquiratur.

19 Iuris patronatus onera.

20 Patronus ecclesiæ tenetur congruum ei redditum aßignare, aut supplere.
Patronus dicitur defensor, aduocatus, vicedominus, custos, gardiam habens ecclesiæ suæ. eod.

21 Patronus in casu inopia, & liberi eius ali debent ab ecclesia patronata.

22 Institutio præsentati cur exigitur episcopi.
Institutio debet fieri necessariò idonei præsentati, aliter recurritur ad superiorem. eod.

23 Institutionis, significationis, & acceptionis, & cum collatione differentia.

24 Sede vacante capitulum beneficia vacantia non confert, præsentatos tamen instituit.

25 Patronata & familiaria fuisse ethnicis sacerdotia.

DEFINIVNT interpretes [a] ius patronatus, vt sit ius honorificum, onerosum & vtile, competens alicui in ecclesia, pro eo quod de diœcesani consensu ecclesiam fundauit, cōstruxit, & dotauit ipse, vel is à quo causam habuit, solus vel alio cōcurrēte. Quæ finitio latius explicabitur, vt naturā patronatæ ecclesiæ, & qualitates beneficij eius generis euoluamus paucis. Dicitur ius patronatus, ius ecclesiasticum, quia spiritali, id est, sacro annectitur [b]: vt quæ religiosis locis adhærent, religiosa censentur [c]. Non tamen per se est ecclesiasticū: quò fit vt & laicis competat, qui alioquin à ministerio sacrorum arcentur. Et quia annexum huic aliquid spiritale, pro eo requiritur episcopi institutio, & officium in eorum exequendo iure [d]: nemo enim de manu laici potest ecclesiam, seu eius regimen accipere spirituale [e], neque ab eo qui suis sumptibus ecclesiam ædificauerit vel fundauerit [f]. Facit quoque illud spiritale annexum, vt ius patronatus vendi per se non possit: quia & periculum simoniæ imminet [g], & res sacræ non recipiūt æstimationem [h]: quæ tamen æstimatio pretij per æqualitatem facit emptionem [i]. Cæterùm cùm vniuersitate bonorum vendita transite in emptorem dubium non est, veluti quodam accessorij iure [k]. Vt & eo modo obligari potest [l]. Et quia ius patronatus habet iuris naturam, erit indiuisibile [m]: & ideo vni patrono pluribus succedentibus hæredibus apud omnes in solidum remanet ius patronatus, quamuis sint extranei [n]. Et transit non solùm in masculos, sed etiam in fœminas [o]. Et quanquam plures esse patroni possint in dote constituenda [p], tamen diuidi ius nequit. Possunt tamen conuenire patroni, vel eorum hæredes, vt alternis vicibus præsentent [q], & ita hoc iure vtan

(margin numbers: 1, 2, 3, 4, 5)

a hāc finitionem tradit & latißimè explicat Rochus, in tracta. de iure patron. Ioan. Andre. & Panor. partim in rub. de iure patron.
b c. de iure patronatus, de iur. patron.
c l quæ religiosis, de rei vend. in P.
d c. præterea, de iur. patro. c. illud, c. cū laici, c. nullus, eod. titu. can decimas, 16 q. 7. cap. cùm & plantare, de priuileg.
e c. sacrosancta, & c. necessaria, de electio. ca. si quis deinceps, ca. non placuit, can. quoniam, 16. q. 7.
f can. piæ mentis, 16. q. 7.
g can. 1. 1. q. 1. c. quærelam, de simon. l. sacra loca, in fin de ret. diuis. in P. §. fin. de empt. cum simil:b.
h l. 1. de contrahen. empt. in P. l. 1. de rer. permut. in P.
i c. cum seculum, de iur. patro. ca. nemine m, 16. q. 7. l hac legem, de contrah. empt.
k c. ex literis, de iur. patron.
l c. 1. eod.
m c. 1 de iur. patron. cle fin. eod. tit. ap. Clem.
n glo. in can. quoniā inuestituram, 16. q. 7. clem. fin. de concess. preb.
o glo. in can. in summis, 63 distin.
p d. clem. fin. de iur. patro.

ueantur, ne contrario concursu se mutuò impediant [a]. Conuenire etenim in præsentando debent plures hæredes vnius: nam vnum solum repræsentant, in stirpésque succedunt in hoc, non in capita, siue æqualiter, siue pro minore parte succedanr, nihil enim interest [b]. Quæ & in iure patronatus 6 libertorum recepta ferè sunt [c], & in aliis iuribus [d]. Quòd si plures essent patroni, à maioris partis consensu præsentatus instituendus est [e]: quòd si duo tantùm sint patroni, & duos præsentat, institutio alterutrius in electione & 7 arbitrio est episcopi [f], quamuis alij dissentiant. Ius hoc patronatus tertio loco honorem confert patrono, & honorificum dictum: præcedit enim honore in ecclesia patronata [g]. Sed alius honor & præcipuus, in præsentando episcopo præficiendo ecclesiæ: non enim potest prouidere ecclesiæ sine præsentatione patroni episcopus [h]. Non tamen per præsentationem plenum ius datur administrationis ecclesiæ præsentato, sine institutione episcopi; non 8 enim patronus confert pleno iure [i]. Omnes namque basilicæ pertinent ad curam & solicitudinem episcoporum [k], nisi aliquo priuilegio eximantur [l]. Et institutio, & destitutio præfectorum ecclesiarum propriè pertinet ad episcopos [m]. Neque etiam patronus, quia hunc honorem præsentandi habet, ideò administrandi res dotales, seu ecclesiæ patronatæ, potestatem habet [n].
9 Neque seipsum, sed alium præsentare potest [o]: sicuti nec seipsum episcopus potest instituere, vel sibi suæ collationis beneficium conferre [p]: vt nec tutor sibi author esse [q]. Quamuis non inficior, si plures sint patroni, quin vnus ex illis ab aliis tamen præsentari possit, vel filius alterius [r]: sicuti ex decurionibus, qui seipsos tutores dare non possunt, vnus ab aliis rectè datur [s].
10 Porrò præsentatio instituendi fieri potest non solùm per patronum, verumetiã & per procuratorem, eius nomine & mandato: nam & electio fieri potest mandato dominiã procuratore [t], imò & per literas quis potest præsen-11 tare [v]. In hac tamen potestate, & qualitas patronorum, & tempora distinguendo sunt: nam patroni, aut laici, aut clerici sunt: laicis quatuor menses dantur ad præsentandum, clericis sex: quia laici ante institutionem possunt variare, id est, plures præsentare alios post alios: clerici non possunt. Ideo vt maturius præsentandum eligant, longius tempus conceditur [x].
12 Variatio tamen illa licita in laico, quandiu vnum ex præsentatis non instituerit episcopus: nam post præsentationem & institutionem reiicitur præ-13 sentatio [y]. Licita tamen si præsentet laicus indignum, & repudietur ab episcopo: nam potest & tunc intra tempus illi concessum, alium præsentare, & plures, inter quos tamen est potestas episcopo eligendi quem velit, & vt dicimus, locus est gratificationi [z]. Nec ante tempus hoc concessum pleno iure episcopus spreto patrono laico conferre potest, sed tantùm de œconomo ecclesiæ patronatæ prouidet pro fructibus regendis [a]. Diuersum tamen in præsentatione indigni, facta ab ecclesiastico: nam tunc episcopus, spreta illa præsentatione, pleno iure confert, cùm ius præsentandi ecclesiasticus amiserit, indignum præsentando: neque possit vnquam variare, facta præsentatione semel, id est, alium non possit præsentare [b]. Vt contrà, si ille præsentatus sit idoneus, non possit alium ei præponere episcopus [c]: dummodo præsentatio fiat vacante beneficio. Nam ante vacationem præsentatio inutilis, & adueniente ea, non obstante prima, rectè alium vel primum præsen-14 tat: nec dicitur ideò variare [d]. Quando autem ius præsentandi amisit patronus, plena collationis potestas penes episcopum est siue patronus sit ecclesiasticus, siue laicus. Amittunt autem potestatem præsentandi, & ita ius patronatus, vel pro vna vice, vel in perpetuum. Pro vna vice, hoc est, ratione occurrentis præsentis vacationis, si ecclesiasticus, vt dictum est, indignũ præsentet: vel si is, vel laicus non præsentet intra tempora illis constituta, laicus intra 4. menses, ecclesiasticus intra sex: tunc enim deuoluitur potestas ad episcopum, authoritate concilij Lateranensis [e]. Dehinc & pro oc-

cur

---

[a] vt apud Iulia in l. quoties duobus, l. 41. de vsufruct. & quemad. qui vtatur, lib. 7. P. titu. 1. Papi. l. 2. §. fin. quib. mod. vsusfru. amitt. eod. lib. titu. 4. l. itinere, de seruit. rust. in P.

[b] clem. fin. de iur. patro.

[c] l. fin. eod. in P.

[d] l. si sepulchrum, de religio. & sumpt. funer. in P. l. vlt. de seruit. in P.

[e] vide Panor. in cap. quoniam, de iure patro. facit c. ecclesia, in 1. de electio.

[f] glo. in can. si plures, 16. q. 7. Innocen. in c. 1. de iur. patro. Panor. in c. cum te, eod.

[g] cap. nobis, §. fin. de iur. patron.

[h] can. monasterium, & ca. decernimus, 16. q. 7. c. ex insinuatione, de iur. patro.

[i] c. quod autem. & c. illud prætereundũ, c. ex cõstitutione, & c. consuluit, c. relatum, de iur. patron. ap. Grego. ca. si plures, & ca. monasterium, 16. q. 7.

[k] can. omnes basilicæ, eod. ca. obitum, 61. dist. cum similibus ibi nota.

[l] c. cùm & plantare, de priuileg.

[m] c. cùm ex iniũcto, de hæreti. c. 1. & 2. de capel. monacho.

[n] can. nouerunt, 10. q. 1. c. præterea. de ius. patro.

[o] c. consuluit, & cap. per nostras, eod.

[p] c. fin. de institutio.

[q] l. 1. de autho. tuto. in P.

[r] glo. in d. c. consuluit, de iur. patronat.

[s] l. vbi absens, de tuto. & cur. dat. ab ijs &c.

[t] l. si is qui Stichum, de procurat. in P.

[v] glo. in can. non debet, 63. dist. iuxta l. si procuratorem, de procurat. in P.

[x] cap. 1. § fin. de iur. patro. in 6.

[y] c. quod autem con sulis, de iure patro.

[z] c. cùm autem aduocatus, eod.

[a] c. cùm vos plerumque de offi. & pol. iudi. ordin.

[b] c. cùm autem, de iure patrona.

[c] d. cap. cùm aduocatus, eod.

[d] c. fin. eod.

[e] c. 2. de supp. negl. prælat. c. 1. § fin. & c. si vero, de iur. patro. t. cum te, eod. c. 1. § fin. eod. titul. in 6.

currenti necessitate deuoluitur ad illum ius, si quando plures sint patroni principales, qui sine graui scandalo in nominatione seu præsentatione non possint conuenire [a]. Ordine seruato, vt primùm quandiu controuersia, eorum agitatur, episcopus interim ostium claudat ecclesiæ patronatæ, amotis sactis lipsanis seu reliquiis, donec conuenerint [b]. Dehinc vt à maiori parte electus, & maioribus præstans meritis admittatur: quod si id sine scandalo fieri non possit, ipse episcopus prouideat [c]. In perpetuum patronus hoc ius amittit, si donet illud aut cedat alteri, quod licet etiam sine licentia episcopi [d]: tamen plena collatio episcopi est, sed præsentationem expectare debet intra tempora fieri ab eo, in quem ius translatum est. Nisi simoniacè qui habet ius illud, in se transtulerit: nam in pœnam dignus est qui priuetur iure patronatus [e]: Priuatur & is perpetuò hoc iure, qui per se vel per alium procurauerit episcopum, vel rectorem ecclesiæ, cuius est patronus, occidi: vt nec is, nec hæredes eius vsque ad quartum gradum possint hoc iure vel honore potiri [f]. Per condemnationem tamen alterius criminis, hoc ius non eripitur, nec à filiis patroni: quia hoc ius habet solùm authoritate canonis, quo non priuatur, nisi à solo papa [g]. Conceditur namque hoc ius patronatus, potissimum laicis, singulari quodam beneficio & priuilegio, fauore ecclesiarum, vt ad constructionem & dotationem earumdem imitentur [h]. Proindè fauor ille ecclesiarum remanet delicto etiam interueniente. Acquiritur antem ius patronatus fundatione ecclesiæ [i], ædificatione facta suis sumptibus [k], dotatione, seu additione prouentuum [l], ex contractu translatione facta cũ vniuersitate [m], successione [n]. Constátque ex præcipuis modis acquirendi, onus etiam esse ius patronatus patrono potius, nempe quòd ex bonis eius propriis natum sit, vt & inde aliud sequatur, videlicet solicitudo patroni in his conseruandis, quæ elargitus ipse est, vel ij à quibus causam & ius habet: dare namque operam debet, ne bona ecclesiæ patronatæ pereant vel detrimentum patiantur, eámque ob causam monere præfectum, posteà episcopũ, iísque negligentibus mederi incommodo, regem ipsum [o]. Quia si congrui non sint reditus ecclesiæ patronatæ, ipse cogitur per episcopum supplere quod sufficiat pro alimentis præfecti præsentati, & ad iura episcopalia soluenda [p]. Dicitur & patronus ideo defensor [q] ecclesiæ, & aduocatus [r]: quia eius habet patrocinium, vicedominus, custos, gardiam habens [s]. Quocirca quoque nec ei delinquenti ius hoc adimendum, quod onerosum alioquin ei est, aliquando etiam vtile, vt dum ad inopiam peruenit: nam eo casu ne sit ingrata ecclesia patronata, patronum & liberos eius alere tenetur [t], habita ratione bonorum ecclesiæ, & qualitatis personarũ patronorum [v]. Animaduertendum autem est, in hoc iure patronatus constituendo, episcopi cõsensum, vt diximus in finitione, requiri, & tũc dicitur ius patronatus spiritualizatum, id est approbatum ab episcopo: quo nomine eximuntur ab hac tractatione oratoria, simplicésque capellæ, quæ beneficia nõ sunt propriè. Cùm nemo sine episcopi cõsensu possit ædificare ecclesiam [x]. Quare alia ratione, propter authoritatem ab episcopo interpositam, ipse episcopus habet in eo patronatu ius institutionis, id est, facultatem intra ecclesiam, vel in ecclesia statuendi præsentatum. Relatiuumq; hîc fit verbum institutionis, ad præsentationem alterius: nã ea institutio libera nõ est collatio, sed si fiat præsentatio admitti debet ab episcopo, alioquin si repudiet, patet via refugij: vt dicũt, in refutum ad archiepiscopum. Lata alioqnin est institutionis appellatio, quæ interdum pro collatione accipitur, nempe pro cõcessione libera beneficij facta ab episcopo iure communi, vel ab alio ex priuilegio, cuius collationis, & prouisio species est [y]. Interdum institutio, pro cõfirmatione electi, quam facit episcopus [z]: & pro approbatione episcopali collationis ab alio quàm episcopo factæ, dicta authorizabilis institutio [a]. Item aliquãdo pro trãslatione possessionis, quam dicũt installationem, & inductionem, in realem

Marginal numbers: 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23

a c. 3. de iur. patron.
b c. 2. eod.
c d. c. 3. eod.
d c. 1. in princip. eod. in 6.
e c. quia clerici quidam, de iur. patro. c. tuarum, de priuileg. ca. priuilegiũ, 21. q. 3.
f c. peo. de pœn. incip. in quibusdam.
g gloss. in can. filijs, 16. q. 7.
h c. 3. & c. cùm dilectus, de ius. patro.
i c. nobis, eod. ca. piemeotis, 16. q. 7.
k can. monasterium, eod.
l can. filijs, & can. quicunque, 16. q. 7.
m c. cùm seculum, & c. ex literis, de iur. patron.
n clem. 2. eod.
o ca. filijs, 16. q. 7.
p c. 2. de iur. patro. ap. Clem. cap. 1. de præb. in 6 c. extirpanda, §. quod verò, cod. titu. ap. Gregor.
q can. frigentius, 16. q. 7.
r c. quia clerici, de iur. patron.
s c. præterea in 2. de iur. patro.
t c. nobis §. fin. eod. can. quicunque, 16. quæst. 7.
v can. vlt. 10. q. 3. d. sed etsi quid §. 1. de vsufr. 10 P.
x can. nemo, de consecra. dist. 1. can. qui religiosis, cum §. seq. 18. q. 2. & fin. §. fin. de eccle. ædific.
y glo. in rub. de institutio. in 6. vide & de alijs acceptionibus Ioan. Immolã. in c. ex frequentib. & c. cũ venissent, de iur. patro.
z c. cùm olim, de maior. & obed. & to. tit. de electio.
a vt in c. cùm satis, de offi. archid.

realem possessionem [a]. Propriè tamen permultum interest inter collationem 24 quæ est libera, institutionem, quæ necessaria, & præsentationem [b]. Ideò collatio sede vacante loco episcopi à capitulo de beneficiis fieri nequit, institutio debet [c]. Quod & in vicario obseruatū est [d]. Sed hæc hactenus de beneficiis iuris patronatus dicta sint, quibus plura me posse addere non diffiteor: verùm quia patronatus huius materia & quæstiones, proprio tractatu & celebri explicantur à Rocho, ad eum remittam lectores, ne fuci instar labores 25 aliorum suppilemus. Hoc tantùm adiiciam, apud antiquos idolis seruientes, fuisse olim quoque in diuino cultu quædam sacerdotia patronata, dicta gentilia, id est, generis seu familiæ certæ, quæ reditus annuos sacrificulis suis præbebat. De quibus meminit Cicero de Aruspicum responsis, & alij. Sic Michas vir in monte Ephrain idolum sibi fecit, & ei extruxit ædiculam, fecit Ephod & Theraphin, id est, vestem sacerdotalem, constituitque ibi sacerdotem, & illi reditus, vt habetur in libro Iudicum Israëlis [e].

a de quo in c. adhuc. c. tūm nostri. eod.
b c. cùm in illis. § cū autem, de præben. in 6.
c c. cum olim, de ma io. & obed. ap. Grego c. 1. de institut. io 6. c. 2. ne sede vacan ap. Grego c. 1. eod. tit. in 6.
d c. ex frequentibus. de institut. ap. Grego. c. fin. de offic. vica. in 6.
e Iudic. 17. & 18.

De erectione seu constitutione beneficiorum. Caput 5.

1 Beneficiorum origo. Beneficij fundatio & creatio quid, eod.
2 Beneficij restitutio quid.
3 Beneficia quot modis extinguantur, & restituantur, & 14.
Beneficia quare extingui possunt,
4 Sacra res à sanctitate eximi possunt.
5 Beneficia intereunt vnione.
De vnione beneficiorum, & quid vnio, eod.
6 Vnio beneficiorum tripliciter fit.
Beneficij impetratio non exigit mutationem vnitæ ecclesiæ.
7 Vnionis faciendæ rationes.
8 In vnione facienda vocandi ij, quorum interest.
9 Beneficium extinguitur, fundatione eius reprobata.
10 Beneficia occupata ab hostibus an intereant.
11 Ecclesiæ parietibus omnino subrutis, an remaneat beneficiū, & 13. & seq. vsq; ad 22.
12 Altare portatile quid, & priuilegium eius.
13 Euocatio sacrorum, quæ prophanum reddebat locum.
16 Vnio à quo fiat, & dissoluatur.
17 Ecclesia polluta non est iterum consecranda, sed reconcilianda.
Ecclesia quibus polluatur, eod.
18 Ecclesia polluta quomodo, & quibus reconcilietur Deo.
19 Ecclesiæ consecrandæ ceremoniæ.
Ecclesia semel consecrata, iterum consecrari non debet, eod.
20 Templa ethnicorum quomodo ædificabantur, & sacris inaugurabantur.
21 Ecclesiæ & beneficia vt restaurentur.
22 Beneficiorum transmutatio quæ, & quatenus permissa.

1 QVIA in superioribus beneficiorum diuersa qualitas, generali quadam nota nos docuit ecclesiasticarū personarū diuersitatē, series postulat, vt de erectione beneficiorū agamus, ex qua vel in qua facilè status & qualitas beneficiorū, vt à matre originē accipit. Erectio itaq; beneficiorū fit, noua fundatione, restitutione status antiqui beneficij, & immutatione. Noua fundatione, creatum beneficium dicitur à Clemente v. pont. summo [f], & Innocen. [g] 3. Fundatio illa noua fit, quādo augmētatur numerus præbendarū, vel

f clem. 6. de rescrip.
g in c. dilecto filio, de præben.

vel eccleſia, vbi prius non erat, erigitur: vt ſi ab Iſmaëlitis, ſeu Agarenis ciuitates & regna à Chriſtianis recipiantur [a]. Reſtitutione fit erectio, cùm extinctum beneficium reſtauratur: tótque modis videtur fieri reſtitutio, quot contrariis extingui vel ſupprimi poteſt. Idcircò non alienum erit, de extinctione ſeu peremptione beneficiorum agere, priuſquam de reſtitutione, quæ peremptionem refert, dicamus. Ergo beneficia extingui & ſupprimi poſſunt, vt amplius non ſint, vel nõ faciant nomen: primùm, quando canoniæ, vel præbẽdæ extinguuntur [b] fructuũ inopia: ſicuti & augmẽtantur pro fructuũ abũdantia [c]. Nec nos remoretur, quòd videtur habere quæſtionem, num poſſint tolli beneficia, vel perimi, cùm Deo ſemel dicatũ alios in vſus transferri nõ poſſit [d]: ſiue ligna ſint eccleſiæ [e], ſiue veſtimenta [f]. Nam neceſſitas, & maior cauſa huic rei gratiam facit aliquando, & honeſtas eccleſiaſtica, & ratio quædam ſingularis pro negotiorũ occurrentiũ modulo, vt res alioquin inalienabiles [g], propter alimenta [h], & ob redemptionẽ captiuorũ alienari poſſunt [i], etſi debita vrgeant eccleſiam [k]. Atque iure ciuili traditũ eſt lege aliqua, rem ſacrã poſſe prophanã fieri [l]: in quo notat iuriſconſultos Cicero, dũ ait [m], *Cùm leges antiquæ ſacrorũ vetarent interitũ, adinuenit ſubtilitas iuriſconſultorũ, ſenes conſtituere ad coëmptiones ſacrorũ, interimendorũ cauſa faciẽdas*. Sed & alio modo ſecũdò intereunt beneficia vnione, quando duo vel plura beneficia in vnũ in perpetuũ cõiunguntur, id enim eſt vnio [n]: illud enim quod alteri vnitur, extinguitur, neq; amplius per ſe vacare dicitur [o]. Et tunc propriè vnio, omiſſis duabus vnionis ſpeciebus [p]. Vnio quippè tripliciter fieri dicitur: primùm, cũ duabus eccleſiis vnus & idẽ præficitur [q]: 2. quãdo vna eccleſia alteri vnitur, quo caſu quæ vnitur, amittit ius ſuũ, & eo vtitur, cui fit vnio [r], intacto remanente iure epiſcopi [s]: 3. fit vnio, cùm ſimul vniuntur eccleſiæ, nec vna alteri ſubiicitur: & tũc ex duabus quod melius eſt retinetur [t]. Et ad hoc tres vnionis modos reliqui, quos adferunt Hoſtienſis & Godofredus, referri poſſunt. Et quæ fiunt incorporationes & annexiones, quæ eius generis ſunt: nam annexæ eccleſiæ cum illis eædem cenſentur quibus annectuntur, vt non valdè interſit in impetratione beneficij, adiicere annexas eccleſias, ſi modo principalis exprimatur, & valor verus annexarum, vt tradit interpres antiquus regularum [v] cancellariæ Innocentij pap. 8. Vnionis cauſa rationem habet, vel propter nimiam vicinitatẽ eccleſiarũ, cùm vtraq; facilè per vnum regi poſſit: vel cùm altera caret populo ob incurſiones hoſtium, vel morborũ luem, vel aliam ob cauſam. Sicuti certis de cauſis imperatores ex duabus dignitatibus vnam facere poſſunt, vel vnam alteri vnire [x]. Item & propter alterius beneficij inopiam. Quare & in vnionibus verus valor vtriuſque beneficij exprimi debet, & vocari oportet in loco, & vt dicunt in partibus, antè, quorum intereſt. alias non valet, vt deciditur regula cancellariæ Pauli pap. 3. de vnionibus. Tertio loco extinguitur beneficium, quando reprobatur eius fundatio vel erectio: veluti primò, ſi in præiudicium ædificetur parochiæ capella, & opus nouum fuerit nuntiatum, debet deiici poſteà ædificatum [y]. Item ſecundo caſu, quo & ſubſtrahitur eccleſiæ epiſcopalis dignitas, ſi aliqui propriũ paſtorem occiderint [z]. Et 3. ſi deiiciatur eccleſiæ moles & ædificiũ [a]. Quartò extingui vidẽtur beneficia, quæ ab hoſtibus fidei occupantur [b]: vel ſaltem ſuſpenſo cultu diuino prope interitum ſunt, vt non poſſit aduerſus ea currere præſcriptio, tanquam viduata paſtore [c]. Et iure ciuili religioſa, ſacráue loca eſſe deſinunt, ab hoſtibus occupata [d]. Accedit quoque ad interitum eccleſiarum, cùm parietes funditus ſubruti ſunt, nec remanet altare conſecratum. Si tamen pars aliqua conflagratione vel inundatione, vel alio modo intereat eccleſia, remanere beneficium dicitur: & in primo caſu eccleſia reædificata debet denuò conſecrari, in altero nequaquam [e]. In concilio

a vt in c. 1. de verbo. ſig. in 6.
b c. cùm acceſſiſſent, & c. ex parte, de cõſtitut.
c c. fin. de verb. ſign. ap. Grego.
d cap. ſemel Deo, de regu. iur. in 6. c. 1. de princip. de rer. permu.
e ca. ligna, de conſecrat. diſt. 1. & c. ſacræ, de rer. diuiſio.
f can. veſtimenta, de conſecr. diſt. 1.
g titul. de reb. eccleſ. non alie. in auth. l. iubemus, de ſacroſan. eccleſ.
h can. aurum, 12. quæſt. 2.
i l. ſancimus, l. 17. de ſacroſan. eccleſ. C. ca. apoſtolicos, ca. & ſacrorum canonum, can. ſicut omnino, 12. q. 2.
k authen. præterea, de ſacroſanct. eccleſ. C.
l l. inter ſtipulantem § ſacram rem, de verb. obligat.
m Cic. pro Mure.
n c. ſicut vnire, de exceſſ. prælato.
o Doctor. in l. cùm acceſſiſſent, per illum textum, de cõſtitut. Ludoui. Gomes, in regul. cancell. de trien. poſſeſ. q. 2. Ioan. Andre. ad cle. 1. de ſupplen. negli. prælato.
p de quib. per glo. in c. 1. in ver. vniendu, & ibi interp. ne ſede vac. apud Grego. glo. in ca. & temporis, 16. q. 1. in verb. vnire.
q can. & temporis qualitas, 16. q. 1. c. 1. ne ſede vac. ap. Grego.
r capit. recolentes § fin. de ſta. monachũ.
s c. 1. de religio. domib.
t arg. ca. medicamentum, de pœnit. diſtinc. 1. glo. in reg. 11. cancellar. Innocen. 8.
v ca. & temporis, 16. q. 1. c. 2. de religio. domib. ca. fin. § honeſtatis, 25. quæſtio. 1.
x § illud, vt iudi. ſine quoq. ſuffr. in authen. collat. 2.
y c. 1. de eccleſ. ædific. l. 2. & l. prætor ait, § ſtor, de ope. no. nuncia.
z can. fin. 25. quæſtio. 2.
a ca. & hoc diximus, 16. q. 7. ca. placuit, de conſecratio. diſtinct. 1.
b can. paſtoralis, 7. q. 1. c. tanta Roma. na, de electio.
c c. ex tranſmiſſa, de præſcrip. ca. prima actione, can. ſi ſacerdos, 16. quæſtio. 4.
d l. cùm loca, de religio. & ſumpt. fun. in P.
e capit. ligneis, & capit. propoſuiſti. iuncta gloſſ. in verbo reconciliari, de conſecrat. eccleſ. can. eccleſijs ſemel, & can. de fabrica, de conſecrat. diſtinct. 1.

tamen

tamen Triburiensi concessum est, vt sicubi à Normanis, Selanis, Vngaris, à malis Christianis, aut alio quocunque malo ecclesia fuerit incensa & combusta, liceat in capellis interim cum tabula consecrata missas peragere [a]. Tabula consecrata hîc videtur supplere locum ecclesiæ, vel stabilis altaris: sicut altare portatile [b], quod vbicunque locorum & maximè in bello circunferre potest. Ne defectu ædium consecratarum, vbi opus est, quis carere cogatur pabulo cœlesti, hócque antiquitus permissum Christianis, & vt Sozomenus ait [c], & Nicephorus Calisti [d] hæc tabula vicem tabernaculi præstitit. ad quã diaconi & sacerdotes ministrabãt ministeria diuina, iuxta illatas ceremonias ecclesiæ. Veruntamen hîc duco annotandum, non ideò beneficiũ extingui omnino, quòd omnino ecclesia fuerit diruta: nam distinctio beneficiorum non pendet ex ædificio, sed ex sacramentorum administratione, & decimarũ vel redituum assignatione: & quia possit reædificari iterum ecclesia. vel alibi officium, vel onus beneficij impleri. Quibus præcognitis, facile erit iudiciũ, quomodo restituantur vel reuiuiscant beneficia singulis interemptionibus contrarias causas opponentes: quia restitutio, est prioris status reparatio [e]. Vt quia in primo capite diximus extingui suppressione beneficiorũ vel deficientibus fructibus, apparebit restitutionẽ fieri reuocatione suppressionis, & fructuum incremento [f]. Et in secundo, si approbentur ædificationes ecclesiarum antè reprobatæ, vel si operis noui nunciatio tollatur, si episcopalis vel alia ecclesia in pristinum restituatur locum dignitatis, si ecclesia deiecta reficiatur, & excitetur, & consecretur iterum, si ab hostili occupatione euincatur, veluti iure postliminij [g]. Nisi quando constat locum omnino profanum factum: vtpote quando Deus locum contemnit, & testimonio aliquo diuino deseruisse eum ostenditur. Sicuti refert Iosephus [h], ante excidium Hierosolymitani templi, à sacerdotibus noctu sacrificantibus auditam fuisse vocem ex adytis dicentem, *migremus hinc*. Erat & moris Romanorum in obsidionibus ciuitatum, priusquam irrumperent, euocare earum deos, vt vocabant tutelares, & ita loca à sacris liberare, vt refert Macrobius [i], qui & euocandi ritum tradit. Sic apud Liuium [k], dictator Veios capturus euocauit Iunonem Veiorum conseruatricem, & pollicitus Romæ templum. Quod paucis explicat Vlpianus [l] verbis. *Qui sanctum*, inquit, *locum liberare à religione volunt, solent inde sacra euocare*. Dehinc & quæ vnione extincta sunt, per vnionis solutionem restituuntur: hoc enim naturale, eodem vinculo quo quid vinctum est dissolui [m]. Episcopus in sua diœcesi beneficia vnit, & distinguit: summus autem pontifex episcopatus [n]. Episcopus tamen non vnit ecclesias sine consensu sui capituli, & patroni, quem tamen non exigit summus pontif [o]. Et quando vnio fit ad vitam alicuius tantùm, eo mortuo beneficium reuiuiscit, in propriamque redit naturam: quia vnio hæc temporalis cum tempore extinguitur [p]. Sed si ecclesia polluta fuerit, reconcilianda quidem Deo orationibus est: non tamen ideò denuò consecranda, vt si ab hæreticis profanata sit [q]. Nam, vt ait Optatus Mileuitanus [r], non potest esse ecclesia penes hæreticos, sed scimus quod omnes ecclesiæ hæreticorum sunt prostibula, & meretrices: vnus sponsus, vna ecclesia. Sic polluta homicidio, vel sanguinis effusione, vel semine, vel adulterio reconcilianda [s]. Item si in ea sepeliatur excommunicatus [t]: nam & tunc parietes sunt abradendi [v]. Reconciliatio autem fit per aquam lustralem exorcizatam, per solum episcopum, non autem per sacerdotem simplicem [x]: idque per aquæ & vini mixtionem & salis, cum aspersione, & missa [y]. Refert autem Abdias Babilonicus [z] contemporaneus apostolorum, D Bartholomeum in ecclesia purificanda, quæ prius erat templum idôli Astaroth, crucem per latera infixisse, & benedixisse. Verùm illa sanctificatio ad nouam potius consecrationem, quàm ad purificationem sanctificatæ anteà, pertinet

Margin numbers: 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18

[a] in ca. concedimus, de consecr. d. st. 1.
[b] c. quoniam, de priuileg. in 6.
[c] Sozome. libr. 1 historiæ tr part. c. 9.
[d] Niceph. Cal. lib. 7. histo. titu. 46.
[e] ca. nos sanctorum, & c. r. iniustus, 15. q. 6. & 6. q. 1. cum æ ...
[f] ... c. quia ... de ... & ... de ... C. l. t. ... in ...
[g] c. cùm accessissent, de constitutio.
[h] l. cum loca, de religio. & sum. funer. in l'. ca. pastoralis, 7. q. 1.
[i] Iosep. lib. 7. de bello Iudaico, cap. 12.
[i] Macrob. libr. 3. Satur. cap. 7.
[k] Liuius, libr. 5. Deca. 1.
[l] Vlp. l. sacra loca, l. 9. de rer. diuis. ff.
[m] l. nihil tam naturale, de reg. iul. int. in P. ... c. ... titu. ... Gr. ...
[n] c. sicut vnire, de excess. prælator.
[o] c. pastoralis, de donatio.
[p] Gomes, in re ... de ... quæst. 3.
[q] can. ecclesiis Arrianor. & can. Arrianorum, & can. Arapiros, de consecrat. dist. 1.
[r] Opta. Mileuit. lib. 3. & in prin. a. con. Donati.
[s] can. si ... de adulte c. propositi. ... & c. fin. de consecrat. ecc. le. Leuit. c. 14. & 15. can. si motum, consecrat. dist. 1.
[t] c. p. consuluisti, de consecrat. eccles.
[v] can. ecclesia, in f. & 2 de consecrat. di. dist. 1.
[x] c. aqua per episcopum, de consecrat. eccles.
[y] can. de fabrica, de consecrat. distin. 1.
[z] Abdias Babil. in histo. Apostol.

pertinet. Et ideo ritus varij sunt. Nam cùm construenda est, episcopus debet vocari, ciuitati qui locum designet, crucémque ibi publicè figat, inquirat de reditibus sufficientibus ad alimenta præficiendorum [a]. Sunt & alia, quæ ad consecrationem ecclesiarum, & altaris pertinent, de quibus consulendus Ioan. à Selua [b], & Durandus [c]. Vide & can. 1. de consecrat. dist. 1. lib. 3. Reg. c. 6. Neque ecclesia consecrata, est iterum consecranda [d]; nisi, vt diximus, ex integro corruerit, funditus deleta fuerit [e]. Erat & apud ethnicos mos restaurandi, & ædificandi, seu conseruandi templa per pontifices suos: vt obseruare possumus ex Liuio, dum ait [f], Cornelium Batbatum pontificem maximum, coactum ex consensu populi verba præire in dedicatione ædis Concordiæ in ara Vulcani, cùm more maiorum negaret, nisi consulem, aut imperatorem posse templum dedicare. Item ex verbis epistolæ Aureliani ad Ceionum Bassum, apud Flauium Vopiscum [g]. *De Palmyrenorum bonis*, inquit, *habes gemmas regias: fac cohonestari ex his omnibus templum: mihi & immortalibus, gratissimum feceris: ego ad senatum scribam, petens vt mittas pontificem, qui dedicet templum.* Alius & referendus Cornelij Taciti locus [h], in quo & ceremoniæ dedicationis priscæ gentilitatis referuntur, his verbis: *Vndecimo calendas Iulias, serena luce, spatium omne quod templo dicabat euinctum vittis, coronisque: ingressi milites, quibus fausta omnia, fœlicibus ramis: dehinc virgines Vestales cum pueris puellisque patrimis matrimísque, aqua, riuis, & fontibus, amnibúsque hausta, perluere. Tum Heluidius Priscus prætor, præeunte Plauto Heliano pontifice, lustrata bone tauríque area, & super cespitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruámque, præsidésque imperij precatus, vti cœpta prosperarent, sedésque suas pietate hominum inchoatas diuina ope attollerent, vittas, quibus ligatus lapis innixique funes erant, contigit. Simul cæteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, eques, & magna pars populi, studio lætitiáque connixi, saxum ingens traxère: passímque iniectæ fundamentis argenti auríque stipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed vt gignuntur. Prædixère haruspices, ne temerarentur opus saxo, auróne in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta.* Hæc Tacitus. De sacro Capitolij templo restituto à Vespasiano tradit, cura L. Vestini equitis quem monuerunt contracti haruspices, vt reliquiæ prioris delubri in paludes aueherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur. Postremò restaurantur ecclesiæ & beneficia, quando pristini & ante sublati fines restituuntur [i]. Sed tertio loco fit beneficiorum erectio, quando mutatio fit formæ beneficij: veluti si ex capella fiat parochia, ex parochia episcopatus, & ex episcopatu archiepiscopatus [k]: si ex capella simplici fiat collegiata, ex collegiata canonialis [l], ex regulari secularis, vel contrà ex dispensatione: iure enim communi inhibita est hæc commutatio [m].

a can. nemo, de consecra. dist. 1. c. 1. de censib.
b Ioã. à Sel. in 1. par. tracta. de benefic. q. 5. nu 65. & seq.
c lib. 1. Rationalis diuinor. offi. c. de ecclesi. dedicat.
d can. ecclesijs, de cõsecr. dist. 1. c. 1 & 6. de sacram. nõ iter. c. 1. de aposta.
e d. can. ecclesijs, Leuit. 14. in fine, arg. l. demum, de cõtr. empt. in P. can. de fabrica, de cons. distinct. 1.
f Liui. lib. 9. deca. 1.
g Vopis. in Aurel. vita.
h Cor. Tac. lib. 20.
i vt in capit. pen. de paro.
k vt in extrau. saluatos, de preben.
l vt in can. si episcopus, 12. q. 2.
m can. quæ semel, 19. quæst. 3.

De collatione beneficiorum.
Caput 6.

1 *Continuatio e. & num prius de collatione, quàm vacatione beneficiorum dicendum.*
2 *In collatione beneficiorum quæ consideranda.*
3 *In tutoris datione quæ consideranda.*
4 *Beneficia tantùm idoneis sunt conferenda, & qui illi.*
5 *Beneficia laicis non conferuntur ecclesiastica.*
6 *Fœminæ capaces aliquorum beneficiorum.*
Fœminæ non accipiunt primam tonsuram clericalem, eod.
7 *Beneficium cum simplici tonsura quale.*
8 *Curam habens animorum beneficium, exigit sacerdotem: studiorum tamen causa per*

per quinquennium differtur promotio.

9 *Mores beneficiandorum quales esse debeant.*

10 *Scientia beneficiatorum quæ requiratur.*

11 *Aetas quæ legitima in sacerdotijs obtinendis.*

12 *Episcoporum & prælatorum ætas.*

13 *Episcopus qui indigno beneficium confert quomodo puniendus.*

14 *Regere alios non debet, qui se nequit gubernare.*

15 *Abbati quæ debet esse ætas.*

16 *Aetas prælatorum in Gallia quæ esse debet.*

17 *Aetati beneficiandorum dispensatur à sum. pontif. ex causa.*
Aetatis gratia non fit, nisi duorum annorum, eod.

18 *Episcopi iuuenes non contemnendi.*
Iuuenum prudentia aliquando senum vincit peritiam, eod.
Sed rarò contingentia non sequenda, eod.

19 *Canonicis ætas quæ requiratur.*

20 *Aetas beneficiandorum in non curatis beneficijs quæ requiratur ex antiquo & nouo iure.*

21 *Beneficiandi mores, eod.*

22 *Qualificatus beneficiarius quis.*

23 *Præbenda sacerdotalis tantùm presbyteris ætatis legitimæ, non ante tempus presbyteris factis concedenda.*
Curio debet fieri presbyter intra annum, & quomodo hoc intelligendum, eod.

24 *Beneficio priuatur, qui non est clericus.*

25 *Beneficium habens vxorem per verba de præsenti ducens, eo priuatur.*

26 *Beneficia regularia regularibus, secularia secularibus conferenda.*

27 *Beneficia regularia regularibus ordinis tantùm eius beneficij conferenda.*

28 *Monachis mendicantibus nulla beneficia ecclesiastica concedi possunt.*

29 *Monachis quibus, & quæ beneficia liceat habere.*

30 *Monachi eligi possunt in episcopos.*

31 *Episcopus à quibus debet esse immunis.*

32 *Beneficium conferri non potest ex illegitima coniunctione nato.*

33 *Beneficium paternum filius legitimus, & naturalis immediatè à patre capere non potest, mediatè potest.*

34 *Spurij filij non admittuntur in beneficia paterno, nec nati ex illis, etiam legitimati & dispensati ad beneficia.*

35 *Spuriis quis dispensat ad beneficia.*
Dispensatio illegitimis à quo fieri debet, eod.

36 *Dispensatio natalium ad sacros ordines non porrigitur ad beneficia.*
Dispensationes ad beneficia à casu in casum similem, vel maiorem non producuntur, eod.

37 *Dispensatio per simplicem signaturam ad pluralitatem beneficiorum.*
Per, fiat vt petitur, quot contineat beneficia, eod.

38 *Beneficium conferri debet ei, qui idioma loci intelligat.*

39 *Linguarũ & idiomatis intelligentia quid iuuet homines, & quid noceat ignorãtia.*

40 *Patronus debet præsentare episcopo clericum diœcesẽos, qui intelligat idioma, & intelligatur.*

41 *Alienigena in Gallia beneficia ecclesiastica non potest possidere.*
Albinus in Gallia quid, eod.
Naturalitatis, seu affiliationis in regno literæ, eod.

42 *Alienigena in Britannia, Hungaria, Bononia, Verona sacerdotia habere non possunt.*

43 *Beneficiandorum in Gallia qualitates.*

44 *Beneficia quæ vacant certis mensibus, quando graduatis, aut nominatis, vel alijs debeantur.*

Graduatorum studij tempus praescriptum, eod.
Insinuatio literarum studij graduum quo tempore fieri debet, eod.
45 *Benefi ia villa murata conferri debent graduatis.*
46 *In nominationibus Academia, nominatus debet exprimere beneficium quod possidet, & valorem.*
47 *Litera expectatiua ad beneficia debent exprimere possessa beneficia per impetrantem, & qualitatem eorum.*
48 *Nominationes, qua ab Academia dantur ad beneficia, referuntur ad qualitatem persona secularem, vel regularem.*
49 *Nominatorum ad beneficia praefertur antiquior, qui eo anno debitè quae oportet insinuauerit.*
50 *Gratificationi inter graduatos quando locus sit.*
51 *& 52. Beneficia conferri quibus non possint.*
52 *Bannito nō cōfertur beneficiū, & tantùm relegatione possesso beneficio nō priuatur.*

COGNITA origine, distinctione, & erectione seu restitutione, & suppressione beneficiorū, antequam peruenire possimus ad personas sacerdotum, mediū quoddā agnosci debet collationis & possessionis beneficiorū: cui proximè vacationis speculatio innectitur. Sed prius ne de collatione, quàm de vacatione dicendum sit, dubium quoddā moueri posset: vix enim est alterum sine altero cognosci, vt alterum sine altero non possit esse. Nisi erectione facta vacationem existimemus, quae tamen vacatio verè non est, nec vacare dicatur quod prius possessum non est: priuatio enim praesupponit habitum [a]. Et collatio perconsequens prior post electionem, quamuis post primam collationem non dicantur posse conferri, priusquam vacent [b]. Ergo de collatione prius dicamus, in qua quatuor perpēdenda capita: genus beneficij, de quo suprà diximus in diuisione eorum. Nam forma mandati habet causam determinatā, quā sequi oportet in cōferendis beneficiis, vt expressio vnius generis beneficij ad aliud non porrigatur [c]. Qualitas secundò inspicienda personarū, quibus conferuntur, vt materia: tertiò, qualitas eorum qui conferunt: & quartò, modus conferendi, vt forma. Sic Hermogenianus [d] in tutoris datione cōsiderat, an is tutorem acceperit, cui fuerit dandus, in is derit qui dare potuit: isue datus, cuius dandi facultas erat, & num pro tribunali decretum interpositum sit. Summa autem prioris capitis haec: beneficia non esse conferenda nisi idoneis [e]. Capacitas prouidendorum consistit in ordine legitimis moribus, scientia, & aetate, & qualitate [f]: quae in ordinibus ritè exhibendis requirūtur, iam suprà exequuti sumus. Desideramus autem in personis, quae beneficium accepturae sunt, ordinem ecclesiasticum praecedere, vt cooptati sint in numerū eorum, qui in sortem domini se transferunt: Laicis enim conferri beneficia nequeunt [g]. Demptis his beneficiis, quae mulieribus conferri possunt Vestalibus: quae, quia clericatus beneficio gaudere nequeunt, sine clericatu eligi possunt ad prioratuum administrationem [h]. Neque enim aliquam mulierem licere tonsurare statuit Alexander 3. summ. pontifex [i]. Verumtamen in masculis obseruandum est, interdum sufficere clericatus ordinem in beneficio obtinendo [k], quod ideo dicitur beneficium cum simplici tonsura. Aliquando & maiores ordines requiruntur aliis beneficiis praeficiendo, vt putà subdiaconatus: & alij minores etiam ex dispensatione, si de ecclesia agatur, quae curam animorum habet annexam [l]. Atque tunc oportet intra breue tempus ad presbyteratum promoueri praefectum, vt suprà diximus in diuersitate nomenclaturae beneficiorum, in tertia diuisione: nisi dipensatio fiat causa studiorum per septennium, vel quinquennium, quo casu sufficit intra annum ad subdiaconatum promoueri [m]. Mores praeficiendorum beneficiis eodem modo perpendendi,

[Marginal numbers: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]

a c. ad dissoluēdam, de despons. impub. l. decem, de verb. oblig. l. Iulianus, de diuor.
b c. 2. de concess. praeben.
c c. cùm in illis, c. 16. §. 1. & 2. cap. cùm, de nom. sacerd. c. 17. & can. el cui, c. 29. & c. fin. de praeb. in 6.
d Hermog. in l. naturali, l. 7. §. si quaeratur, de confir. tute.
e c. graue, cap. 29. de praeben. c. causam quae, de elect. ap. Grego. l. vt gradatim, de munec. & hon. in P. c. relatū, c. 9. de concess. praeben. libr. 3. Decret. titu. 8. c. 2. de institutio.
f c. 4. de aeta. & qual. c. cùm in cunctis §. inferiora, de electio. c. dudum, in 2. eod. titu.
g c. 2. de institutio. c. cum, adeo, de rescript.
h c. indemnitatibus, de electio. in 6.
i in c. vxoratus, c. 8. de conuersio. coniugato. libr. 3. Decreta. titu. 32.
k c. ex literis, de trās.
l c. praeterea, de aeta. & quali. lib. 1. Decret. titu. 14.
m in reg. cancell. Pauli Pa. 3. de non promouen. ad sacros ordi.

pēdendi, quo tradidimus in ordinatione faciēda: nam olim ordinationi, beneficiorum datio in titulum cōiuncta erat [a]. Atque probum argumentum

10 est, vt qui non possit ordinari, incapax sit beneficij [b]. Sciētia, seu eruditio in beneficiandis paulò maior, quàm in ordinandis requiritur, in parochialibus potissimùm ecclesiis: quia onus prædicandi quoque eis incumbit, & notio & iudicium peccatorum in foro pœnitentiali [c]. Nec tanta sufficientia in

11 sacerdotalibus præbendis, quanta in curionibus [d] exigitur. Aetas legitima adesse [e], tempore collationis [f] institutis debet: atque ideò in decanatu, archidiaconatu, & beneficio curam animarum habente annexam, exigitur, vt prouisus 25. annum attigerit, & scientia & moribus commendatus existat, ex concilio Lateranensi [g]: quamuis olim trigesimus annus exigeretur in presbyterandis [h], quales debent esse ad regimen parochialium ecclesiarum vo-

12 cati [i]. Et trigesimus quoque hodie ex eodem concilio exigitur in prælatis [k], nec dispensari posse per episcopum minori 25. annis contra cōcilium Late-

13 ranense, vel in episcopo minori 30. an. placuit [l]. Episcopus porrò, qui hominem insufficientis scientiæ, vel inhonestæ vitæ, vel ætatis illegitimæ prouidendo approbauerit, suspenditur à perceptione proprij beneficij, donec

14 veniam mereatur: nec indigni successorem potest confirmare [m]. Et certè indecorum est, eos ad regimen aliorum promoueri, qui seipsos non norunt gubernare [n]: vnde exigit D. Paulus [o] in eligendo episcopo, vt sit suæ domui

15 benè præpositus. In abbatia, quia in aliis quàm episcopatu sufficiūt 25. anni [p], puto & totidem sufficere conferenda: nisi ius prælaturæ & trigesimum exi-

16 gat, quódque melius est. In Gallia sufficiunt 27. anni ad prælaturam obtinendam, & eius ætatis virum potest nominare rex summo pontifici, dummodo aliæ qualitates desideratæ adsint, ex cōuētionibus Gallicis [q]. At ad monasteria, & prioratus conuentuales, & electiua alia regularia beneficia, ad quæ rex Galliarum nominat, sufficiūt anni 23. dummodo nominatus aliter

17 idoneus sit [r]. Verùm arbitror ex causa posse per summ. pontif. dispēsari ætati, si prudentia & rerum scientia eam suppleat [s]. Sicuti veniam ætatis solet princeps iuuenibus probis moribus instructis cōcedere, dummodo impleuerint 20. annum, & mulieres 18.[t] Regula autem cancellariæ Pauli Pa. 3. super ætatis defectu gratiam posse fieri tantùm duorum annorum tradit, habi-

18 ta prius informatione idoneitatis. Erat iuuenis Timotheus episcopus à D. Paulo præfectus, vt ex verbis epistolæ ad eum missæ constat [v]; μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, id est, *nemo iuuentutem tuam contemnat, sed esto forma vel exemplum fidelium in sermone &c.* Cuius exemplo D. Ignatius [x] Damam episcopum Magnesiorum iuuenem, honorandum esse docet Salomonis & Iosue quoque exemplo, *Quia non longi*, inquit, *temporis spatium, sed spiritus sanctus scientes & sapientes reddit.* Possunt esse quamuis rarò cani iuuenis sensus, vt Danielis prudentia senum malitiam aliquando vicit, & sæpe vasa innocentia, & pura iuuenum Deus inhabitare non dedignatur, & erudire præter vulgarem hominum ordinem: neque enim perpetuò ipsi homines sua loquuntur, sed Deus est, qui in illis loquitur. Verumtamen non sunt temerè exempla eorum, quæ rarò accidunt, sequenda: cùm periculum animarum ex episcopotum præfectura non leue sit, sed pernitiosissimum. Et vix iuuenis, qui non expertus est ætate rerum varios casus, potest hanc pastoralem curam probè, quantumuis literarum peritus, exequi. In senibus est prudentia, & iam in iis quantum illorum valeant artus in pugna hac spiritali, licet annotare: in iuuenibus promptus quidē ad dignitatis ambitionem animus, & ad bibendum calicem inexpertæ vires & dubiæ, & neophitorum ordinationi succrescit superbia [y]. In nō curatis beneficiis & minoribus, & intra pupillarem ætatem, quem posse canonicum esse etiam ecclesiæ cathedralis nō ambigitur [z]: dum pueri nō sint: quamuis curata non possint consequi [a]. Et hæc est sententia glossarum [b]. Quibus repugnabant alij, vn-

a can. 1. & 2. 70. dist.
b Interp. in c. si eo tēpore, de rescr. in 6.
c clem. dudum, de sepul. can. adijcimus §. 1. 16 q. 1. Panor. in c. omnis, de pœniten. & remissio.
d cap. cùm in illis, de præben. in 6.
e c. cum te, de ætа. & quali. c. nihil est, de electio.
f c. si eo tempore, c. 9. de rescript. in 6.
g c. cùm in cunctis, capit. 7. § inferiora etiam, de elect. ap. Grego. clem. generalem, de æta. & quali. cap. licet canon. c. 4. de elect. in 6.
h can. si triginta, & can. presbyter, 78. distin.
i c. præterea, de æta. & qualit. can. sicut, 21. q. 2. c. 2. de æta. & qualit.
k d. c. cùm in cūctis, de electio.
l glo. in c. cùm dilectus, in ver. æta. de electio.
m c. nihil est, c. 44. de elect. ap. Grego. d. cap. cum in cunctis §. 2.
n c. indecorum, de æta. & qualit.
o 1. ad Timoth. 3.
p d. c. cùm in cunctis § inferiora, de electio.
q § 1. de reg. ad prælat. nominat. in cōcord.
r § monasterijs, de regi. ad præl. nom. in concord.
s c. fin. de despon. im pub.
t l. 2. de his qui veniæ ætа impetr. lib. 2. C. titu. 45.
v 1. ad Timoth. 4.
x D. Ignati. epist. 6.
y c. ex eo, cap. 22. de electi. in 6.
z vide c. super inordinata, c. 15. cuncta glos. in ver. pueri, de præb. ap. Greg.
a in d. c. ex eo, & in per inordinata.

de ſequi oportet nunc regulam cancellariæ 17. quæ ſtatuit prouiſiones, ſeu conceſſiones, vel mandata de prouidendo de cathedralium eccleſiarum canonicatibus, ſeu præbendis, non valere, niſi prouiſus 14. ſuæ ætatis annum compleuerit: & ſi fiant de canonicatibus, & præbendis eccleſiarum collegiatarum, decimum, niſi expreſsè in prouiſione per ſumm. pontif. ætatis fiat diſpenſatio. Notátque ibi glo antiqua ordinarium non poſſe in his diſpenſare, aut minoribus illa beneficia conferre. Cæterùm alia beneficia minora poſſe conferre maioribus ſeptennio, vt ſi portio ſit quæ nox ſit canonialis collata, arg. l. de prætio, de publ. in rem actio. In concilio tamen Tridentino ſtatutum, ne etiam in minoribus ordinibus conſtitutus, poſſit ante 14 annum beneficium obtinere[a]. Vltra ætatem legitimam iura exigunt in eo, qui præficiendus aliis eſt, ſummoperè bonos mores, quibus & exemplo cum doctrina poſſit aliis prælucere, eóſque interdum præferunt iuſtis natalibus[b]. Dehinc qui adipiſci vult beneficium, debet eius conditionis eſſe, quæ præſcripta eſt naturæ beneficij, vocant ideò qualificatum qualitatibus requiſitis[c]: vt ſi theologalem præbendam nanciſci velit, ſit Theologus bachalaureus formatus, qui per decem annos ſtuduerit, qui legere ſeu interpretari ſacras ſcripturas, & prædicare poſſit[d]. Sacerdotalis præbēda ſacerdotibus in ætate legitima conſtitutis tantùm, non illis qui non ſunt presbyteri, vel ante ætatem legitimam facti ſunt, conferenda[e]: quamuis ante ætatem ordinatus recipiat verum ordinem & characterem, ſuſpenditur tamen ab exercitio[f]. Datus nihilominus prouiſis de cura parochiali annus ad adipiſcendū presbyteratum, computandus à die adeptæ pacificæ poſſeſſionis beneficij, & alio impedimento legitimo ceſſante[g]: niſi etiam ob ſtudium literarum per ſeptennium diſpenſetur, vt fieri poteſt[h]. Sed in omnibus beneficiis oportet tempore collationis, eſſe clericum, id eſt, tonſuratum, aliter non poteſt poſſideri beneficium[i]: ſine tonſura prima enim laicus quis eſt, & laici incapaces beneficiorum ſunt, vt paulò antè in principio iſtius capitis diximus. Sed & clericum oportet eſſe ſine vxore: nam qui vxorem duxit, etiam per ſimplicia verba de præſenti, & ſine copula, incapax eſt[k]: & ſi habeat beneficium, ſtatim amittit[l]. Regularia regularibus perſonis beneficia, ſecularia ſecularibus conferenda[m]. Neque conferendo beneficium regulare ſeculari, vel contrà, cenſent ideo diſpenſatum: niſi in ſignatura vel prouiſione, de commenda expreſsè fiat mentio[n]. Ruſum regularia, vt prioratus eccleſiarum, vel adminiſtrationes, non debent concedi alterius ordinis monachis, quàm eius per quos ſolita ſunt hactenus poſſideri, ſine authoritate ſummi pontificis[o]: hique debent expreſsè eſſe profeſſi regulam ordinis, vel qui emittere omnino profeſſionem, & habitum ſuſcipere teneantur, ex concilij Tridentini Decreto[p]. Quanquam ſenatuſconſulto Pariſienſi anno 1534. 21. Februarij iudicatum ſit, oportere præcedere prouiſionem profeſſionem expreſſam, & certam, nec ſufficere tacitam, vel expreſſam ſine die[q]. Monachis autem mendicantibus nulla beneficia concedi poſſunt[r]. Quia enim expreſsè votum emittunt abdicationis proprietatis, & paupertatem profitentur, incapaces ſunt redituum & prouentuum animalium[s]. Habent tamen iſtæ mendicantium ſacræ familiæ, prioratus ſuos, ſed non ſunt beneficia, ſed adminiſtrationes ſui ordinis, & regulæ. At alij monachi non mendicantes poſſunt beneficia poſſidere ſibi conuenientia, & ex electione, & confirmatione[t]: propriè tamen parochialibus eccleſiis præfici nō poſſunt[v], quia ſecularia beneficia ſunt. Placuit tamen monachos poſſe eligi in epiſcopos, dummodo ſine controuerſia eligantur, & cum conſenſu ſuorum prælatorum, non alio modo[x]: & abſoluantur à iugo ſuæ profeſſionis[y], tamen non debent mutare habitum, nec ſubſtantialia ſui ordinis[z]. Neque monachiſmus ſolus eſt impedimentum, quominus quis gradum epiſcopalem conſcendat, neque numeratur inter ea, à quibus eſſe immunis debet, qui in epiſcopum,

[a] Seſſ. 7. titu. de refor mat. can. 5.
[b] c. Innotuit, c. 20. de electio.
[c] §. præfatique ordinarij, de collatio. in concord. Gall.
[d] §. ſtatuimus inſuper, de collat. in cō cord. c. fin. de magiſt. ap. Grego.
[e] c. ei cui de benefi. cio, c. 29 de præb. in 6.
[f] c. vel non eſt compos, de tempo. ordinat.
[g] c. licet canon, & ibi gloſſ. & c. commiſſa, de electio. in 6. c. licet, de præben. in 6.
[h] gloſſ. in c. licet canon, in verb. idem tempus, & cap. cùm ex eo, de præbend. in 6.
[i] c. ex literis, c. 6. de tranſact.
[k] in extrauag. Ioan. 22. antiqua decis. quæſt. Tholoſ. 361.
[l] cap. 1. de eler. coniug. & ibi Collec. deciſio. capel. 219.
[m] c. cum de beneficio, c. 5. de præben. in 6 §. volumus, de electio. in concordatis, c. nullus, de electio. ap. Grego.
[n] in regul. cancell. Pauli PP. 3. titul. de commendis.
[o] c. cùm ſingula, cap. 32. de præb. in 6.
[p] in concil. Triden. ſeſſin. 4. in Decre. de reformat. can. 21.
[q] Papus, lib. 2. Rhapſo. areſt. tit. 4. ar. 6.
[r] Antiq. interp. in regul. 3. cancella. Innocentij 8.
[s] clem. exiui, § cùm que annui redit. de verb. ſi. n.
[t] can. doctos, can. ſi monachus, & ſeq. 16 q. 1.
[v] can. de monachis, § fin. & ca. ſeq. 16. quæſt. 1.
[x] c. quoniondam, 24. de elect. o. in 6. c. quàm ſit, § nullus. 18 q. 2. can. ſi quis monachus, 16 q. 1. & ſi legi, col. 1. tit.
[y] can. 1. 18 q. 1.
[z] can. de monachis, 16. q. 1.

pum,

pum ordinatur, quæ in concilio Toletano 4. collecta sunt, & referuntur à Gratiano in suo Decreto, in ca. qui in aliquo, 51. dist. Alia qualitas quoque consideranda in beneficiis conferendis, vt sint personæ, quibus conferuntur, ex legitimo matrimonio procreatæ [a]: nisi cum iis dispensatum fuerit, ob morum probitatem, & vitæ integritatem, & literarum scientiam, super natalibus [b]. Sic filiis legitimis & naturalibus presbyterorum, nempe genitis ex matrimonio sine bigamia, ab eo qui vxore mortua presbyter fuit factus, potest prouideri de beneficio iure communi, etiam in ecclesia patris [c], & de paterno beneficio, quod pater tenuit anteà mediatè, & dummodo id beneficium immediatè non fuerit à patre possessum [d], vt euitetur successio in beneficiis ecclesiasticis [e]: nam tunc est opus dispensatione [f]. De filiis autem presbyterorum illegitimis, Clementis 7. est constitutio anni 1533. qua inhibetur, ne posthac spurij recipiantur in beneficio paterno, nec cum legitimatione, dispensatione, vel alio modo [g]. Quare & oporteret fieri mentionem in dispensatione dictæ prohibitionis. Idipsum & in nepotibus locum habere etiam legitimè natis ex spurio, vt non possint consequi beneficium auitum, iudicatum Tholosæ anno 1534 [h]. Sed quis beneficiandos natalibus restituet iustis? quis potest dispensare? Hic distinctio adhibenda est, an beneficia sint simplicia, an verò dignitates, vel curata. Et rursum in simplicibus, an is, cui conferenda sunt, sit filius illegitimus presbyteri, qui habuit idem beneficium in eadem ecclesia, in qua filius institui debet, an in alia: & si pater illegitimus habuit in eadem ecclesia simplex beneficium seculare, veluti canoniam, debet dispensatio fieri à sum. pontif. ab episcopo non potest [i]. Extra ecclesiam paternam, & in beneficio simplici seculari, dispensat episcopus, si cura non imminet animarum: in personalibus autem, dignitatibus, & curatis, tantùm summus pontifex [k]. Hic obseruare dignum est dispensationem natalium, vt possit quis promoueri ad sacros ordines, nõ produci, vt dispensatus quis censeatur ad obtinenda beneficia [l]: nec dispensatus ad habendum beneficium curarum, censetur dispensatus ad obtinendã dignitatẽ: nec valet argumentũ in dispensatione à simili, vel à maiori, vel à minori [m]. Nec dispensatus super natalibus ad effectũ obtinendi beneficiũ & ordinem, potest impetrare dispensationem super pluralitate beneficiorum: non facta mentione de defectu illegitimatis, seu natalium, vel ordinum [n]. Atque in regula cancellariæ Innocentij 8. 50. cautum, vt concedi tantùm possint graduatis, vel è magnis parentibus illegitimè natis, per simplicem signaturam dispensationis, per fiat vt petitur, quatuor beneficia, etiã si sint præbendæ cathedralium, vel collegiatarum ecclesiarum, & maiores post pontificalem, & post principales in collegiatis ecclesiis: aliis verò per fiat, tria: & per fiat vt petitur, quatuor, si petantur. Dummodo canonicatus & præbendæ cathedralium ecclesiarum, vel dignitates non existant.

Deinceps alia qualitas in iure præficiendis exigitur, vt sint regnicolæ, vel idioma nouerint eorum, quibus præficiuntur in parochialibus ecclesiis, vt habetur in regula cancellariæ Romanæ Gregorij 11. & Eugenij 4. Cùm enim rector siue pastor ecclesiæ [o], parochorum debeat audire exomologeses [p], illis verbum Dei interpretari [q], eos visitare [r], hoc munus rectè impleri nõ potest per eos, qui nec possunt intelligere loquentes, nec intelligi possunt. D. Augustinus facilius animalia diuersi quamuis generis sibi sociari tradit [s], quàm diuersæ linguæ eiusdem speciei homines, & diuersitatem linguarum hominem ab homine alienare. Et D. Paulus [t], *Si nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus.* Et inter signa iræ maioris Dei in populum apud Hieremiam [v], illa imprecatio est, *Adducam super vos gẽtem, cuius ignorabitis linguam, nec intelligetis quid loquantur.* Et in Deuteronomio [x], *Adducet super te dominus gentem de longinquo, cuius linguam intelligere non possis.* Nec voluit seuerius punire superbiam ædificantium turrim Babelis, quàm per

32 33 34 35 36 37 38 39

[a] c. innotuit, cap. 22. de electio. c. per venerabilem, c. 13. §. fin. qui fi. sint legit. lib. 4. Decret. tit. 17. c. nisi cum pridem §. personæ, de renunciat. c. cum in cunctis, de elec.
[b] Deutero. 21.
[c] d. cap. innotuit, de el. & ca. Cenomanensem, 56. dist.
[d] c. ad hæc, de fil. presbyt.
[e] c. ex transmissa, eo.
[f] c. præsentium, eod. c. Constitutus, cap. quoniam, c. ad extirpandas, eod. tit. & ita iudicatum
[g] Pap. Rhap. arresto. lib. 2. titu. 4. art. 1. & ea tua, eod.
[h] vide Pap. libr. 2. Rhapsf arest. tit. 4. art. 1.
[i] Idem, vbi sup ar. 2.
[k] c. cùm decorem, & c. ad abolendam, & ibi glo. in ver. non valere, e dilectus, & c. fin. de fil. presbyt. op. Grego.
[l] c. expressum e. 1. eo. in 6. & c. fin. eod. op. Grego. c. innotuit, §. 1. de elect. op. Gregor.
[m] de Sancto Geminian. c. 1. de fil. presbyt. in 6 Angel. Cum in ver. beneficium, num 12.
[n] Geminianus, in c. fin. de fil. presbyt. in 6. d. c. fi. & ibi Gemin a.
[o] cap. quamuis, de re iudic. ca. quicquid, 1. q. 1.
[p] c. omnis, de pœnit. & remiss.
[q] clem. 2. de sepult. ca. ecce, 95 distin. c. inter cætera, de offi. o. d. cum simil.
[r] lib.
[s] Prouerb. 27. Eccles. 12 capit. sedes apostolica, de præben. in extra. leg. 22. D. August. lib. 19. de ciuita. Dei, c. 7.
[t] 1. ad Corinth. 14.
[v] Hierem 5.
[x] Deutero. 28.

per linguæ confusionem, vt quid vellent mutuò non intelligerent [a]. Contrà, Deus sacrosanctum regni æterni euangelium publicaturus, voluit variis linguis loqui Apostolos [b]. Refert Cardinal [c]. Hugonem antiquum interpretem dicere solitum, patronum debere præsentare episcopo clericum eiusdem diœceseos, qui intelligat, & intelligatur. Hoc etiam tradit Rochus de Curte, in tracta. de iure patronatus, in verbo, *honorificum*, q. 18. In Gallia etiam exterus, seu alienigena est incapax beneficiorum, ex priuilegio regni; & impetrata ab illis possunt ab incolis impetrari [d], cuiuscunq; generis sint, nec potest dispensari à pappa alienigenæ, vt sine literis naturalitatis impetratis à principe nostro, possit beneficia consequi in hoc regno Galliæ [e]. Cæterùm si post adeptionem beneficij alienigena, qui albinus, id est, alibi natus dicitur, obtinuerit à principe, valebit adeptio, & retinere poterit beneficium, vt refert Rebuffus fuisse in senatu Parisiensi iudicatum [f]. Odiosas tamen notabis has concessiones naturalisationis ad consequenda beneficia, & ea ratione aliquando reuocatæ sunt à Ludouico 12. quas concesserat antè Carolus 8. & nondum sortitæ erant effectum [g]. In Britannia quoque cautum: *Sacerdos Gallicus, sacerdotium in Britannia ne occupato*. Bononiæ quoque statuto sacra beneficia, seu publica munera numquam conferuntur exteris [h]. Illud ipsum in Hungaria seu Pannonia seruatum [i]. Et cautum Veronensi statuto [k]. In Gallia itaque exigimus, vt is cui confertur beneficium sit regnicola, vel ius regnicolæ impetrauerit. Deinceps, vt quibus prælaturæ dantur, sint magistri in theologia saltem, vel licentiati, vel doctores, aut licentiati in alte ro iuriũ, iuris ciuilis, aut canonici, in vniuersitate approbata: sint graues personæ, 27. annorum saltem, nominati à rege summo pontifici intra sex vel nouem mẽses. At in minoribus beneficiis, distinctio adhibetur beneficiorum debitorũ graduatis nominatis, & graduatis simplicibus, & aliàs idoneis, per mẽsium anni distinctionẽ, in quibus beneficia vacauerint [l]. Nam beneficia vacãtia in mense Iulij, & Ianuarij [m] debent conferri graduatis, saltem bachalaureis nominatis, qui in vniuersitate regni priuilegiata per debitum, seu præscriptum tempus studuerint, nempe [n] magistri, seu licentiati, aut bacchalarij in theologia, per decenniũ: per septennium doctores licentiati, in iure canonico, ciuili, & medicina: quinquennium magistri, aut licentiati in artibus: cùm tamen sexennium bachalaureis simplicibus in theologia sufficiat: quinquennium bachalaureis iuris ciuilis, vel canonici, nisi nobilibus sint parentibus orti, quo casu iuris ciuilis & canonici bachalaureis trienniũ sufficit [o]. Debet tamen constare de nobilitate, attestatione propria, quæ insinuari debet vnà cum aliis literis seu codicillis gradus, & nominationis. Exigit & constitutio regia, & conuentiones Gallicæ, & summi pontificis, vt qui gradus assequuntur, sint graduati in vniuersitate, seu Academia, non sub bulla: sint dehinc nominati [p], quódque literas præsentauerint eis, à quo beneficia obtinere desiderant, gradus & nominationis debito tempore, nempe quadragesimæ [q]: & posteà petant vacantia beneficia, & prosequantur [r]. In mense Aprilis [s], & Octobris, beneficia quæ vacauerint, debentur quoque graduatis: sed non sunt affecta solis nominatis, verùm etiam & simplicibus, qui literas suorum graduum cum tempore studij debitè insinuauerint. At in reliquis mensibus [t], Maio, Iunio, Augusto, Septembri, Nouembri, Decembri, Februario, & Martio, beneficia vacantia possunt liberè præsentatis à patronis, & sine præsentatione conferri ab ordinariis, alterius qualitatis hominibus, alioquin tamen idoneis. Hoc obseruato, vt si beneficium sit villæ muratæ, teneantur illud conferre graduato, vel ad illud præsentare aliquem graduatum seu simplicem, seu nominatum [v], & qui saltem studuerit in altero iurium, vel in theologia per triennium. Obseruamus quoque in qualitate nominationum, vt in literis nominationum exprimi debeat beneficium, quod tunc quis possidet, & vetus eius valor, alioquin inutiles illis sunt.

[a] Genes. 11.
[b] Actuum, 2.
[c] Ca din in c. significasti, de iure patro na.
[d] glo. in proœ. Prag. sanctio in ver. ex terorum, in constitut. Ludo. 12. subs *des presidens & conseillers*. Et in stylo parla. de præhen. ordin. 3. Rebuff in prax. de pacif. possesso. num. 217.
[e] Rebuff in 1. par. prax. benefic. in rep. de idiomate.
[f] Reb. in d. regul. glo. 1.
[g] *aux ordon. du Roy Loys 12. aux modifications art 81.*
[h] Barba. concil. 23. vol. 3.
[i] c. bonæ, in § fin. de postul prælatu
[k] Bal. consi. 46. vol. 5.
[l] hæc omnia in §. 1. de regia ad prælat. nomi. in concord. Gall.
[m] §. præfatique ordinarij, de collat. in concord. de mensib. vide titu. de regia facult. primi mensis nominat in concord.
[n] §. præterea volumus, de collatin. in concord.
[o] Idem in ordinatio. nouis Ludoui. 12. artic. 7. 9. & 11. & in antiq. art c. 5. in § videlicet, de collat. in prag. sanctio.
[p] § volumus, de collat. in concord.
[q] d § præfatique, & §. teneantur, de collat. in concord.
[r] d. § teneantur, & § fin. eod.
[s] d § præfatique ordinarij.
[t] eod.
[v] § statuimus quoque, in 2. de collatio. in cõcord. § in ecclesijs autem, eo. titul. in pragma. sanct. in constitut. antiq. Ludo. 12. 16. artic. 6.

ſunt [a]. Quia ſi quis poſſidet beneficium, vel beneficia habentia prouentus ducentorum florenorum vel aureorum de camera, non poteſt in vim gradus
47 & nominationum, petere beneficium vacans [b]. Eſtq́; regula generalis in gratiis ad beneficia, ſeu in expectatiuis beneficiorum: vt qui eas impetrat, teneatur beneficij quod poſſidet verum valorem exprimere, alioquin impetrationes nullæ ſunt [c]. Item & aliæ qualitates beneficij in gratiis, ſeu mãdatis exprimi debent, quòd curata vel alterius generis: aliter nullæ. Quãuis in aliis impetrationibus qualitatis expreſſio omiſſa non noceat [d]. Cæterùm ſingulare eſt & notabile, collationem factam in vim gradus alterius beneficij graduato habenti beneficium ducentorum florenorum auri, ipſo iure non eſſe irritam, & ideò non eſſe eius incapacem: verumtamen poſſe alium graduatum illud beneficium petere à collatore, & ita proſequi. Quia poſtquàm huic graduato non debetur in vim gradus, ergo alteri debebitur [e]. Item notabile, quòd antequàm ſit prouiſum graduato inſinuanti vſque ad prædictam ſummam 200. aureorum, poterit petere aliud beneficium compatibile tamen cum primo, licèt prius haberet vnum, vel plura [f]. Non poterit tamen incompatibile petere, nec conſequi, niſi prius habita diſpenſatione [g]. Dico autem præcedere debere diſpenſationem ipſam acceptationẽ: nam diſpenſatio poſterior non firmat acceptationem [h], nec rehabilitat in
48 præiudicium alterius [i]. Nominationes porrò quæ dantur, tantùm conceſſæ cenſentur ſecundum perſonatum quibus dantur qualitatem: nempe ſi regulares ad regularia, ſi ſeculares ad ſecularia tantùm [k]. Nec diſpenſatio hîc ſummi pontificis iuuare poteſt confuſionem & mixtionem qualitatum [l].
49 Obſeruatur quoque, vt in menſibus, quibus debentur beneficia graduatis & nominatis, antiquior præferatur, qui eo anno literas ſtudij, gradus, nominationis, & atteſtationem nobilitatis, ſi eius vtatur priuilegio, inſinuauerit tẽ-
50 pore congruo. Quòd ſi concurrant nominatim eiuſdem anni, doctores licẽtiatis, licentiati bachalaureis (demptis bachalaureis formatis in theologia, quos fauore ſtudij theologiæ, licẽtiatis in iure ciuili, aut canonico, aut medicina præferri placuit) bachalaurei iuris pontificij aut ciuilis magiſtris in artibus, præferuntur [m]: in beneficiis autem debitis ſimplicibus graduatis, qui gradus quoq; literas debitè inſinuauerint, collatores & patroni poſſunt præferre eiuſdem qualitatis quem volent, &, vt dicitur, eſt locus gratificationi [n]. Sicut in nominatis, ſi concurrant doctores cum doctoribus, & licentiati cum licentiatis, bachalaurei cum bachalaureis eiuſdem facultatis, ordinis, & anni, electio erit libera collatori: quòd ſi diuerſæ eſſent facultatis gradibus paribus, theologus canoniſtæ, canoniſta ciuiliſtæ, ciuiliſta medico,
51 medicus artium graduato præfertur [o]. Subinde dicimus beneficia, potiſſimùm curata, non poſſe conferri furioſis [p], coniugatis [q], vel deſponſatis per verba de præſenti, quia & eo ipſo facto poſſeſſa amittunt [r]: nec promotis per ſaltum [s], vel extra tempora ordinatis [t], vel vno tempore ſacros plures accipientibus ordines [v], bigamis [x], ſchiſmaticis [y], ſimoniacis [z], reo criminis læſæ maieſtatis [a], ſortilego [b], ſacrilego [c], relegato ſeu bannito: quia non po-
52 teſt deſeruire, & ita iudicatum in ſenatu Tholoſano an. 1539. in vigilia natiuitatis domini, licèt beneficio, quod ante condemnationem habet, quis nõ priuetur [d]. Minus conferri poſſunt falſario literarum pappæ [e], excommunicato [f], ſuſpenſo ab officio & beneficio [g], apoſtatæ [h], ſodomitæ, qui peior homicida [i], publico concubinario monito nec emendato [k]: homicidæ [l], quia non poteſt promoueri ad clericatum [m], proinde nec militi, qui bellum frequentauit [n]: morbo comitiali detento [o], periuro [p], ſi de periurio fuerit per ſententiam damnatus [q], vſurario publico [r] & manifeſto.

a § volumus autem, de collat. in concord. §. item quod vniuerſitates, eod. titul. in prag. ſanctio.
b d §. volumus, & §. quod ſi quis et dictis, eod. titul. de collat. in prag. ſanctio.
c in reg. cancell. 61. clem. 1. de præb. ſa cit c. poſtulaſti, & ca. ad audientiam, de reſcrip.
d Rota, in decis. eos. in antiquis.
e hoc probat & annotat Rebuffus, in §. volumus, ad ver. in vim gradus, de collat. in concord.
f Rebuff in d. §. in ver. non poſſit, per c. quamuis primũ, de præben. in 6.
g c. ordinarij, §. 1. de offic. ordin. in 6.
h c. quamuis, de reſcrip. in 6.
i c. per venerabilem, qui filij ſint legit.
k expreſ. in d. §. volumus, in concord. c. cùm de beneficio, de præb. in 6. cap. poſſeſſiones, de reb. eccle non alie. l. pleonm, § equitij de vſu & habit.
l d §. volumus, verſ. inſuper, de collat.
m hoc in §. ſtatuimus quoque. §. 1. de collatio. in concor.
n proximè citato §. ſtatuimus, & in ordinat. Ludoui. 12. art. 28.
o d. §. ſtatuimus, & §. exhortamur, de collat. in pragma. ſanctio.
p vide de his & ſeq. Rebuff in tract. de pacif. poſſeſſ. a numero 283. vſque ad numerum plures.
q c. 1. e. cùm decorẽ, de cler. coniuga.
r c. 1. de cler. coniug. in 6.
s Præpoſ. in can. ſollicitudo, 52. diſtinct.
t c. cùm quidam, de temp. ord.
v c. dilectus, & c. literas, eod.
x c. vnic. de biga. in 6.
y can. nos conſuetudinem, 12. diſt. cap. quia diligentia, de electio.
z c. cùm clerici, & ibi Panor de pact. c. nobis, & ſeq. de ſimonia.
a glo. in ca. ſatis peruerſum, 56. diſtin.
b Rebuff. de pacif. poſſ ſ. n. num. 281.
c c. venerabilem, de elect.
d Rebuff. de pacif. poſſeſſo num 202.
e c. ad falſariorum, de crimi fal.

f c. poſtulaſtis, de cleric. excom. g c. cùm bonæ, cum glo. de æta. & qualit. c. cùm dilectus, de conſuet. cum ſimilib. h 2e. pen. & fin. 50. diſt, 1 can mulier, 33. q. 1. k §. 3. de publ. concub. in concord. l Apoca. c. fin. ibi, foris homicidæ. m c. accedens, de accuſat can. ſi quis omnem, 2. q. 7. can. ad aures, de æta. o Panorm. in can. miror, 50. diſt. & can. ſtudeat, ibidem Rebuff. de pacif. poſſeſſ nu. 211. o c 1 de cleri ægrot. can. communio, 33. diſtinct. p caput querelam, de iureiur. cap. conſtitutus, in 1. de appellat. & ibi interpræ. cum ſimilib. q cap. cùm non ab homine, de iudic. r can, de Petro, 47. diſtinct.

De

De qualitate conferentium beneficia. Caput 7.

1 *Beneficia conferunt tantùm clerici, non laici.*
2 *Beneficia conferre ex priuilegio quomodo laici poßint, & qui.*
Pontificis summi electio in potestate regis Galliæ olim. eod.
Ad beneficia nominat rex Galliæ. eod.
3 *Summum pontific. cardinalatum qui conferant.*
4 *Prælatos quis eligant,*
5 *Beneficiorum collatio iure ordinario pertinet ad episcopum diœceseos.*
6 *Capitulum sede vacante non confert beneficia collationis episcopalis, præsentatos tamen instituit: communis etiam collationis cum episcopo confert beneficia, & permutationes admittit.*
Collatio beneficiorum inter fructus episcopales. eod.
7 *Episcopus ante confirmationem non confert beneficia episcopatus.*
8 *Archiepiscoporum, & Patriarcharum in beneficia potestas.*
9 *Summ. pontifex qua beneficia iure proprio confert.*
10 *In beneficiorum collatione concurrit summ. pontifex cum ordinariis, & qui potior tempore potior iure.*
11 *Legatus à latere summ. pontif. in beneficiorum collatione concurrit cum ordinariis, non alij legati mißi, aut nati.*
Legati apostolici priuilegia remißiuè. eod.
12 *Beneficiorum tituli iuris positiui, & in arbitrio summ. pontificis sunt.*
13 *Graduatus insinuans quando præueniat summ. pontif. in collatione beneficiorũ.*
Patroni præsentatio præuenit collationem Papæ. eod.
14 *In præuentionibus ordinarij, & summi pontificis obseruanda.*
15 *Beneficia confert & vicarius loco episcopi.*
16 *Vicarius episcopi quando confert beneficia præsente episcopo.*
17 *Collatio beneficiorum ad alios quàm ordinarios pertinet consuetudine, priuilegio, præscriptione,*
Collationis beneficij capituli cum episcopo vnà, vel disiuncti modi. eod.
18 *Collatio beneficiorum ad laicos, & mulieres interdum pertinet.*
19 *Collationum ius & fructus beneficiorum quomodo ad regem Gallorum pertineat.*
20 *Parochiales ecclesiæ non veniunt in ius regaliæ principum.*
21 *Imperatoris & regis Apuliæ ius in beneficia.*
Hungariæ ius in beneficia. eod.
22 *Aragoniæ regis ius in beneficia ob Mauros depulsos.*
23 *Regaliorum in beneficiis causæ quædam.*
24 *Decimas laici quomodo poßidere possunt.*
25 *Regum authoritas in sacra.*
26 *Reges ethnici aliquando sacra tractarunt, & fecerunt,*

IN conferendis beneficiis prior regula collatorum constituenda est, clericos esse debere qui conferant: ideo hanc omnino iure communi potestatem fuisse à laicis personis secretam [a], quia ecclesiastica non possunt tractare [b], vt sæpè diximus [c]. Verumtamen ex priuilegio quædam potestas illis in beneficia conceditur, quæ non vsurpatur ex propria authori

1 2

a 63. dist. c. sacrosancta de electio. can. si quis deinceps, 16 q. 7. cap. Massana, cap. quisquis, de elect. cap. imperium, 10. dist.
b c. quamuis sit graue, de decimis, cum similibus.
c can. Adrianus, can. in synodo, 63. distin. can. vota, §. 1. ca. quia sancta, co-

authoritate: vt in electione summi pontif. olim Galliarum imperatori permissum ius. posteà eiuratum [a]. Habet & ex priuilegio rex Galliarum ad prælaturas nominationem [b]. Item & in aliis, si sibi ius illud in fundatione retinuerit, & summ. pontifex approbauerit [c]. Quandoque & aliis laicis ex priuilegio collatio permittitur beneficiorum [d].
3 Itaque iure communi hodiè sum. pontificatus conceditur per collegium cardinalium [e], cardinalatus à sum. pontifice [f]: quamuis ex concilio Basiliensi aliis cardinalibus reseruetur electio [g].
4 Ad prælaturas ecclesiarum, in quibus est capitulum, iure ordinario eligit capitulum [h], seu congregatio, vel collegium, & singuli ex illis vocem habent electionis, vt in capitulo, si sint in subdiaconatu ordine: non aliter [i]: confirmatio electionem sequitur, sed de his posteà.
5 In aliis beneficiis, collatio iure ordinario pertinet ad episcopum eius diœceseos sub qua sint [k]: quia omnes basilicæ eius curæ in sua diœcesi commissæ [l]. Hácque etiam in parte solicitudinis dati coadiutores episcopi summo pontifici, vt partitis oneribus mãdata cœlestia faciliùs executione demandentur [m]: vocati námque in partem solicitudinis, non in plenitudinem
6 potestatis [n]. Proinde sede vacante, capitulum non potest beneficia conferre, quamuis præsentatos instituere possit [o]: quòd collatio propriè ad ius episcopale pertineat, & inter fructus episcopales successoribus episcopis reseruanda sit [p]. Nisi interim summus pontifex contulerit, vel nisi ad episcopum & capitulum collatio cõmuniter pertineat: nam vacante sede, tunc solùm capitulum confert [q], non aliter: sed tantùm vacanti beneficio œconomum potest constituere [r], sicut & ex causa permutationis beneficia
7 concedere, si credamus Panormitano [s]. Itaque constat episcopum, qui suo iure confert, esse ordinarium collatorem beneficiorum [t], si modò is episcopus confirmatus sit: nam electus solùm ante confirmationem conferre non potest beneficia, etsi alia ei quædam, vt in episcopo diximus, permittantur
8 episcopalia [v]. Cæterùm dum de episcoporum potestate circa beneficia agitur, non valdè difficile est obseruare hæc eadem locum habere in archiepiscopis & patriarchis, & summo pontifice: singuli enim habere dicuntur episcopatum, in quo tamen alij aliis maiorem dignitatem & potestatem
9 in quibusdam nacti sunt, vt apparebit ex serie dicendorum. Summúsque pontifex etiam confert beneficia iure proprio solus, vt deuoluta [a]:
10 item si ei subiecta tantùm sint [y]: vel transferendi sint episcopi [z]. Concurrit autem cum episcopi cuiusque potestate summus pontifex in conferendo, ideò iuri præuentionis est locus inter prouisos de vno & eodem beneficio à summo pontif. & ab ordinario, vt potior tempore, sit potior iure [a]. Est enim pastor generalis vniuersi gregis catholici & Christiani summus pontifex, alij in partem tantùm solicitudinis vocati, vt dictum est [b].
11 Quare & legatus à latere summi pontificis, qui cardinalis est, potest quoque in prouincia sibi commissa per concursum conferre beneficia [c]. Quod aliis tamen legatis missis, vel natis ratione adeptæ ecclesiæ non licet: nisi specialiter concedatur [d]. Quam quæstionem latiùs videbis explicatam apud Ioannem de Selua [e], per sexaginta duo contraria, vbi fusè de potesta-
12 te legati apostolici, & eius priuilegiis. Summus pontif. in causis beneficialibus habet plenissimam potestatem [f], episcopi semiplenam, secundum interpretes [g]: & papa concessit collationem beneficiorum episcopis. Estque per cõsequens, reuocandi ei potestas, vt & legem ex arbitrio reuocat [h]. Quia & tituli beneficiorum sunt de iure positiuo [i]. Ita iure ordinarios priori concessione præuenit [k], & mandatis. Non secus quàm cùm plures eiusdem negotij possunt esse iudices, alius alium præuenire & alij præferri potest [l].

a can. tibi, 63. distinctio. can. ego Ludouicus, can. constitutio, ead. distinct.
b de regia ad prælat. nom. in concord. Roleuc, o tact. de iure regal.
c can. Eleutetine 18. q. 7. c. quando, de ecclis. & ibi Panor. c. dilectus, in 3. c. 14. de præb.
d vt in d. c. dilectos.
e capit. licet, de electio. ap. Gregor. c. vbi, eod. titu. in 6.
f clem. ne Romani, de electio.
g § fin. de numero & qual. cardinal. in prag. sanctio.
h capit. 1. & capit. cùm terra, capit. ne pro defectu, de electio. § 1. eod. titul. in prag. sanct. can. congregatio, 16. quæstio. 17. ca. obbas, can. abbatem, 19 quæstio. 2. cap. omnes, de iur. patro.
i clem. 2. de ætat. & quali.
k capit. cum te, de rescript. capit. conquerente, de offic. ord. capit. cùm venissent, de institut.
l capit. 1. de capel. mona. capit. cùm ex iniuncto, de hæreti.
l can. nullus, & can. omnes basilicæ, 16. quæstio 7. can. regenda, 10. quæstio. 1. can. omnes basilicæ, de consecr. distinct. 1. capit. 2. de institu.
m capit. mandata, de præsumpt.
o cap. ad honorem, de autho. & vsu pallij, ap. Grego.
o capit. 2 ne sed. vac. ap. Grego capit. 1. eod. titul. in 6. can. presbyteri, 24. distin. cap. 1. de institu.
p glo. in c. cùm olim, de maio. & obed.
q d. c. vni. ne sed. vac. in 6.
r capit. cùm vos, de offi. ord.
s Panor. in cap. cùm olim, de maio. & obed. lo. sex. dubitatione.
t d. capit. cùm vos, de offi. ord. & extra. Ioan. 22. execrabilis.
v c. nulli, capit. transmissam, capit. quali ter, de electio. ap. Grego. c. auantia, eod. titu. in 6.
x cap. licet, de suppl. neg. prælat.
y capit. fin. de econo ciatio.
z capit. 1. de transla. episc. ap. Grego.
a cap. si à sede, & capit. dudum de præbend. in 6. b capit. ad honorem, de autho. & vsu pallij. c capit. 1. de offic. lega in 6. capit. dilectus, eod. ap. Grego. d Io. d. c. 1. de offic. leg. in 6. e Io. de Sel. tracta. de benefi. 2. par. q. 3. f c. 2. de præb. in 6. clem. 1. vt lit. pend. c. proposuit, de concess. præbend. g glo. in can. consequens, 17. dist. Racha in c. quod translationem, num. 9 c. cum seq. de off. lega. h c. 1. de constitutio. i ca. 1. 22. dist. Panor. in c. constitutus de relig. domib. k c. dudum § nos igitur, de præben. in 6 c. pen. de rescri. in 6. l l. si quis posteà quàm, de iudic. Io F. c. pen. de for. compet.

pertinet. Et ideo ritus varij sunt. Nam cùm construenda est, episcopus debet vocari, ciuitati qui locum designet, crucémque ibi publicè figat, inquirat de reditibus sufficientibus ad alimenta præficiendorum [a]. Sunt & alia, quæ ad consecrationem ecclesiarum, & altaris pertinent, de quibus consulendus Ioan. à Selua [b], & Durandus [c]. Vide & can. 1. de consecrat. dist. 1. lib. 3. Reg. c. 6. Neque ecclesia consecrata, est iterum consecranda [d]; nisi, vt diximus, ex integro corruerit, funditus deleta fuerit [e]. Erat & apud ethnicos mos restaurandi, & ædificandi, seu conseruandi templa per pontifices suos: vt obseruare possumus ex Liuio, dum ait [f], Cornelium Barbatum pontificem maximum, coactum ex consensu populi verba præire in dedicatione ædis Concordiæ in ara Vulcani, cùm more maiorum negaret, nisi consulem, aut imperatorem posse templum dedicare. Item ex verbis epistolæ Aureliani ad Ceionum Bassum, apud Flauium Vopiscum [g]. *De Palmyrenorum bonis*, inquit, *habes gemmas regias: fac cohonestari ex his omnibus templum: mihi & immortalibus, gratissimum feceris: ego ad senatum scribam, petens vt mittat pontificem, qui dedicet templum.* Alius & referendus Cornelij Taciti locus [h], in quo & ceremoniæ dedicationis priscæ gentilitatis referuntur, his verbis: *Vndecimo calendas Iulias, serena luce, spatium omne quod templo dicabat euinctum vittis, coronísque: ingressi milites, quibus fausta omnia, fœlicibus ramis: dehinc virgines Vestales cum pueris puellísque patrimis matrimísque, aqua, riuis, & fontibus, amnibúsque hausta, perluere. Tum Heluidius Priscus prætor, præeunte Plauto Heliatio pontifice, lustrata boue taurísque area, & super cespitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruámque, præsidésque imperij precatus, vti cœpta prosperarent, sedésque suas pietate hominum inchoatas diuina ope attollerent, vittas, quibus ligatus lapis innixique funes erant, contigit. Simul cæteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, eques, & magna pars populi, studio lætitiáque connixi, saxum ingens traxêre: passímque iniecta fundamentis argenti aurique stipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed vt gignuntur. Prædixêre haruspices, ne temerarentur opus saxo, auróue in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta.* Hæc Tacitus. De sacro Capitolij templo restituto à Vespasiano tradit, cura L. Vestini equitis quem monuerunt contracti haruspices, vt reliquiæ prioris delubri in paludes auveherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur. Postremò restaurantur ecclesiæ & beneficia, quando pristini & ante sublati fines restituuntur [i]. Sed tertio loco fit beneficiorum erectio, quando mutatio fit formæ beneficij: veluti si ex capella fiat parochia, ex parochia episcopatus, & ex episcopatu archiepiscopatus [k]: si ex capella simplici fiat collegiata, ex collegiata canonialis [l], ex regulari secularis, vel contrà ex dispensatione: iure enim communi inhibita est hæc commutatio [m].

19 20 21 22

a can. nemo, de consecra. dist. 1. c. 1. de censib.
b Ioã. à Sel. in 1. par. tracta. de benefic. q. 5. nu 65. & seq.
c lib. 1. Rationalis diuinor. offi. c. de eccles. dedicat.
d can. ecclesijs, de cõsecr. dist. 1. c. 1. & 6. de sacram. nõ iter. c. 1. de aposta.
e d. can. ecclesijs, Leuit. 14. in fine, arg. l. domum, de contr. empt. in P. can. de fabrica, de consf. distinct. 1.
f Liui. lib. 9 deca. 1.
g Vopis. in Aurel. vita.
h Cor. Tac. lib. 20.
i vt in capit. pen. de paro.
k vt in extrau. saluator, de præben.
l vt in can. si episcopus, 12. q. 2.
m can. quæ semel, 19. quæst. 3.

De collatione beneficiorum.
Caput 6.

1 *Continuatio c. & num prius de collatione, quàm vacatione beneficiorum dicendum.*
2 *In collatione beneficiorum quæ consideranda.*
3 *In tutoris datione quæ consideranda.*
4 *Beneficia tantùm idoneis sunt conferenda, & qui illi.*
5 *Beneficia laicis non conferuntur ecclesiastica.*
6 *Fœminæ capaces aliquorum beneficiorum.*
   Fœminæ non accipiunt primam tonsuram clericalem, eod.
7 *Beneficium cum simplici tonsura quale.*
8 *Curam habens animorum beneficium, exigit sacerdotem: studiorum tamen causa per*

per quinquennium differtur promotio.

9 *Mores beneficiandorum quales esse debeant.*

10 *Scientia beneficiatorum quæ requiratur.*

11 *Aetas quæ legitima in sacerdotijs obtinendis.*

12 *Episcoporum & prælatorum ætas.*

13 *Episcopus qui indigno beneficium confert quomodo puniendus.*

14 *Regere alios non debet, qui se nequit gubernare.*

15 *Abbati quæ debet esse ætas.*

16 *Aetas prælatorum in Gallia quæ esse debet.*

17 *Aetati beneficiandorum dispensatur à sum. pontif. ex causa.*
Aetatis gratia non fit, nisi duorum annorum, eod.

18 *Episcopi iuuenes non contemnendi.*
Iuuenum prudentia aliquando senum vincit peritiam, eod.
Sed rarò contingentia non sequenda, eod.

19 *Canonicis ætas quæ requiratur.*

20 *Aetas beneficiandorum in non curatis beneficijs quæ requiratur ex antiquo & nouo iure.*

21 *Beneficiandi mores, eod.*

22 *Qualificatus beneficiarius quis.*

23 *Præbenda sacerdotalis tantùm presbyteris ætatis legitimæ, non ante tempus presbyteris factis concedenda.*
Curio debet fieri presbyter intra annum, & quomodo hoc intelligendum, eod.

24 *Beneficio priuatur, qui non est clericus.*

25 *Beneficium habens uxorem per verba de præsenti ducens, eo priuatur.*

26 *Beneficia regularia regularibus, secularia secularibus conferenda.*

27 *Beneficia regularia regularibus ordinis tantùm eius beneficij conferenda.*

28 *Monachis mendicantibus nulla beneficia ecclesiastica concedi possunt.*

29 *Monachis quibus, & quæ beneficia liceat habere.*

30 *Monachi eligi possunt in episcopos.*

31 *Episcopus à quibus debet esse immunis.*

32 *Beneficium conferri non potest ex illegitima coniunctione nato.*

33 *Beneficium paternum filius legitimus, & naturalis immediatè à patre capere non potest, mediatè potest.*

34 *Spurij filij non admittuntur in beneficio paterno, nec nati ex illis, etiam legitimati & dispensati ad beneficia.*

35 *Spuriis quis dispensat ad beneficia.*
Dispensatio illegitimis à quo fieri debet, eod.

36 *Dispensatio natalium ad sacros ordines non porrigitur ad beneficia.*
Dispensationes ad beneficia à casu in casum similem, vel maiorem non producuntur, eod.

37 *Dispensatio per simplicem signaturam ad pluralitatem beneficiorum.*
Per, fiat vt petitur, quot contineat beneficia, eod.

38 *Beneficium conferri debet ei, qui idioma loci intelligat.*

39 *Linguarũ & idiomatũ intelligentia quid iuuet homines, & quid noceat ignorãtia.*

40 *Patronus debet præsentare episcopo clericum diœceseos, qui intelligat idioma, & intelligatur.*

41 *Alienigena in Gallia beneficia ecclesiastica non potest possidere.*
Albinus in Gallia quid, eod.
Naturalitatis, seu affiliationis in regno litera, eod.

42 *Alienigena in Britannia, Hungaria, Bononia, Verona sacerdotia habere non possunt.*

43 *Beneficiandorum in Gallia qualitates.*

44 *Beneficia quæ vacant certis mensibus, quando graduatis, aut nominatis, vel alijs debeantur.*

Graduatorum studij tempus præscriptum, eod.
Insinuatio literarum studij graduum quo tempore fieri debet, eod.

45 *Beneficia in villa murata conferri debent graduatis.*
46 *In nominationibus Academiæ, nominatus debet exprimere beneficium quod possidet, & valorem.*
47 *Literæ expectatiuæ ad beneficia debent exprimere possessa beneficia per impetrantem, & qualitatem eorum.*
48 *Nominationes, quæ ab Academia dantur ad beneficia, referuntur ad qualitatem personæ secularem, vel regularem.*
49 *Nominatorum ad beneficia præfertur antiquior, qui eo anno debitè quæ oportet insinuauerit.*
50 *Gratificationi inter graduatos quando locus sit.*
51 *& 52. Beneficia conferri quibus non possint.*
52 *Bannito nō cōfertur beneficiū, & tamùm relegatione possesso beneficio nō priuatur.*

COGNITA origine, distinctione, & erectione seu restitutione, & suppressione beneficiorū, antequam peruenire possimus ad personas sacerdorum, mediū quoddā agnosci debet collationis & possessionis beneficiorū: cui proximè vacationis speculatio innectitur. Sed prius ne de collatione, quàm de vacatione dicendum sit, dubium quoddā moueri posset: vix enim est alterum sine altero cognosci, vt alterum sine altero non possit esse. Nisi erectione facta vacationem existimemus, quæ tamen vacatio verè non est, nec vacare dicatur quod prius possessum non est: priuatio enim præsupponit habitum [a]. Et collatio per consequens prior post electionem, quamuis post primam collationem non dicantur posse conferri, priusquam vacent [b]. Ergo de collatione prius dicamus, in qua quatuor perpēdenda capita: genus beneficij, de quo suprà diximus in diuisione eorum. Nam forma mandati habet causam determinatā, quā sequi oportet in cōferendis beneficiis, vt expressio vnius generis beneficij ad aliud non porrigatur [c]. Qualitas secundò inspicienda personarū, quibus conferuntur, vt materia: tertiò, qualitas eorum qui conferunt: & quartò, modus conferendi, vt forma. Sic Hermogenianus [d] in tutoris datione cōsiderat, an is tutorem acceperit, cui fuerit dandus, in is dederit qui dare potuit: isue datus, cuius dandi facultas erat, & num pro tribunali decretum interpositum sit. Summa autem prioris capitis hæc: beneficia non esse conferenda nisi idoneis [e]. Capacitas prouidendorum consistit in ordine legitimis moribus, scientia, & ætate, & qualitate [f]: quæ in ordinibus ritè exhibendis requirūtur, iam suprà exequuti sumus. Desideramus autem in personis, quæ beneficium accepturæ sunt, ordinem ecclesiasticum præcedere, vt cooptati sint in numerū eorum, qui in sortem domini se transferunt: Laicis enim conferri beneficia nequeunt [g]. Demptis his beneficiis, quæ mulieribus conferri possunt Vestalibus: quæ, quia clericatus beneficio gaudere nequeunt, sine clericatu eligi possunt ad prioratuum administrationem [h]. Neque enim aliquam mulierem licere tonsurare statuit Alexander 3. summ. pontifex [i]. Verumtamen in masculis obseruandum est, interdum sufficere clericatus ordinem in beneficio obtinendo [k], quod ideo dicitur beneficium cum simplici tonsura. Aliquando & maiores ordines requiruntur aliis beneficiis præficiendo, vt purà subdiaconatus: & alij minores etiam ex dispensatione, si de ecclesia agatur, quæ curam animorum habet annexam [l]. Atque tunc oportet intra breue tempus ad presbyteratum promoueri præfectum, vt suprà diximus in diuersitate nomenclaturæ beneficiorum, in tertia diuisione: nisi dipensatio fiat causa studiorum per septennium, vel quinquennium, quo casu sufficit intra annum ad subdiaconatum promoueri [m]. Mores præficiendorum beneficiis eodem modo perpendendi,

1 2 3 4 5 6 7 8

a c. ad dissoluēdum, de despens. impub. l. decem, de verb. oblig. l. Iulianet, de diuer.
b c. 2. de concess. præben.
c c. cùm in illis, c. 16. §. 1. & 2. cap. cui, de nom. sacerd. c. 27. & can. el cui, c. 29. & c. fin. de præb. in 6.
d Hermog. in l. naturali, l. 7. §. si quæratur, de confir. tuto.
e c. grauer, cap. 29. de præben. c. causam quæ, de elect. ep. Grega 4. vt gradatim, de manez. & bon. in P. c. relatū, c. 9. de concess. præben. libr. 3. Decret. titu. 8. c. 2. de institutio.
f c. 4. de æta. & qual. c. cùm in cunctis §. inferiora, de electio. c. dudum, in 1. eod. titu.
g c. 2. de institutin. c. cum, adeo, de rescript.
h c. indemnitatibus, de electio. in 6.
i in c. vxoratus, c. 8. de conuersio. coniugato. libr. 3. Decreta. titu. 32.
k c. ex literis, de trāsf.
l c. præterea, de æta. & quali. lib. 1. Decret. titu. 14.
m in reg. cancell. Pauli Pa. 3. de noe promouen. ad sacros ordi.

pēdendi, quo tradidimus in ordinatione faciēda: nam olim ordinationi, beneficiorum datio in titulum cōiuncta erat [a]. Atque probum argumentum 10 est, vt qui non possit ordinari, incapax sit beneficij [b]. Sciētia, seu eruditio in beneficiandis paulò maior, quàm in ordinandis requiritur, in parochialibus potissimùm ecclesiis: quia onus prædicandi quoque eis incumbit, & notio & iudicium peccatorum in foro pœnitentiali [c]. Nec tanta sufficientia in 11 sacerdotalibus præbendis, quanta in curionibus [d] exigitur. Aetas legitima adesse [e], tempore collationis [f] institutis debet: atque ideò in decanatu, archidiaconatu, & beneficio curam animarum habente annexam, exigitur, vt prouisus 25. annum attigerit, & scientia & moribus commendatus existat, ex concilio Lateranensi [g]: quamuis olim trigesimus annus exigeretur in presbyterandis [h], quales debent esse ad regimen parochialium ecclesiarum vo- 12 cati [i]. Et trigesimus quoque hodie ex eodem concilio exigitur in prælatis [k], nec dispensari posse per episcopum minori 25. annis contra cōcilium Late- 13 ranense, vel in episcopo minori 30. an. placuit [l]. Episcopus porrò, qui hominem insufficientis scientiæ, vel inhonestæ vitæ, vel ætatis illegitimæ prouidendo approbauerit, suspenditur à perceptione proprij beneficij, donec 14 veniam mereatur: nec indigni successorem potest confirmare [m]. Et certè indecorum est, eos ad regimen aliorum promoueri, qui seipsos non norunt gubernare [n]: vnde exigit D. Paulus [o] in eligendo episcopo, vt sit suæ domui 15 benè præpositus. In abbatia, quia in aliis quàm episcopatu sufficiūt 25. anni [p], puto & totidem sufficere conferenda: nisi ius prælaturæ & trigesimum exi- 16 gat, quódque melius est. In Gallia sufficiunt 27. anni ad prælaturam obtinendam, & eius ætatis virum potest nominare rex summo pontifici, dummodo aliæ qualitates desideratæ adsint, ex cōuētionibus Gallicis [q]. At ad monasteria, & prioratus conuentuales, & electiua alia regularia beneficia, ad quæ rex Galliarum nominat, sufficiūt anni 23. dummodo nominatus aliter 17 idoneus sit [r]. Verùm arbitror ex causa posse per summ. pontif. dispēsari ætati, si prudentia & rerum scientia eam suppleat [s]. Sicuti veniam ætatis solet princeps iuuenibus probis moribus instructis cōcedere, dummodo impleuerint 20. annum, & mulieres 18.[t] Regula autem cancellariæ Pauli Pa. 3. super ætatis defectu gratiam posse fieri tantùm duorum annorum tradit, habi- 18 ta prius informatione idoneitatis. Erat iuuenis Timotheus episcopus à D. Paulo præfectus, vt ex verbis epistolæ ad eum missæ constat [v]: μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, id est, *nemo iuuentutem tuam contemnat, sed esto forma vel exemplum fidelium in sermone &c.* Cuius exemplo D. Ignatius [x] Damam episcopum Megnesiorum iuuenem, honorandum esse docet Salomonis & Iosue quoque exemplo, *Quia non longi,* inquit, *temporis spatium, sed spiritus sanctus scientes & sapientes reddit.* Possunt esse quamuis rarò cani iuuenis sensus, vt Danielis prudentia senum malitiam aliquando vicat, & sæpe vasa innocentia, & pura iuuenum Deus inhabitare non dedignatur, & erudire præter vulgarem hominum ordinem: neque enim perpetuò ipsi homines sua loquuntur, sed Deus est, qui in illis loquitur. Verumtamen non sunt temerè exempla eorum, quæ rarò accidunt, sequenda: cùm periculum animarum ex episcoporum præfectura non leue sit, sed pernitiosissimum. Et vix iuuenis, qui non expertus est ætate rerum varios casus, potest hanc pastoralem curam probè, quantumuis literarum peritus, exequi. In senibus est prudentia, & iam in iis quantum illorum valeant artus in pugna hac spiritali, licet annotare: in iuuenibus promptus quidē ad dignitatis ambitionem animus, & ad bibendum calicem inexpertæ vires & dubiæ, & neophitorum ordinationi succrescit superbia. In nō curatis beneficiis & minoribus, & intra pupillarem ætatem, quem posse canonicum esse etiam ecclesiæ cathedralis nō ambigitur [y]: dum pueri nō sint: quamuis curata non possint consequi [z]. Et hæc est sententia glossarum [a]. Quibus repugnabant alij, vn-

a can. 1. & 2. 70. dist.
b Interp. in c. si eo tē pore, de rescr. in 6.
c clem. dudum, de sepul. can. adijcimus §. 1. 16 q. 1. Panor. in c. omnis, de pœnitem. & remissio.
d cap. cùm in illis, de præben. in 6.
e c. eam te, de æta. & quali c. nihil est, de electio.
f c. si eo tempore, c. 9. de rescripti in 6.
g c. cum in cunctis, capit. 7. § inferiora etiam, de elect. ap. Grego clem. generalem, de æta. & quali. cap. licet canon, c. 4. de elect. in 6.
h can. si triginta, & can. presbyter, 78. distin.
i c. præterea, de æta. & qualit. can. sicut, 21. q. 1. c. 1. de æta. & qualit.
k d. c. cùm in cunctis, de electio.
l gl. in c. cùm dilectus, in ver. æta. de electio.
m c. nihil est, c. 44. de elect. ap. Grego. d. cap. cum in cunctis §. 1.
n c. indecorum, de æta. & qualit.
o 1. ad Timoth. 3.
p d. c. cùm in cunctis § inferiora, de electis.
q § 1. de reg. ad prælat. nominat. in cō cord.
r § monasterijs, de regi ad præl. nom. in concord.
s c. fin. de despon. im pub.
t l. 2. de his qui veniam ætatis impetr. lib. 2. C. titu 45.
v 1. ad Timoth. 4.
x D. Ignatius, epist. 6.
y c. ex eo, cap. 14. de elect. in 6.
z vide c. super inordinata, c. § 5. vnde glos. in ver. pueri, de præb. ap. Greg.
a in d. c. ex eo, & super inordinata.

de sequi oportet nunc regulam cancellariæ 17. quæ statuit prouisiones, seu concessiones, vel mandata de prouidendo de cathedralium ecclesiarum canonicatibus, seu præbendis, non valere, nisi prouisus 14. suæ ætatis annum compleuerit: & si fiant de canonicatibus, & præbendis ecclesiarum collegiatarum, decimum, nisi expresse in prouisione per summ. pontif. ætatis fiat dispensatio. Notatque ibi glo antiqua ordinarium non posse in his dispensare, aut minoribus illa beneficia conferre. Cæterùm alia beneficia minora 20 posse conferre maioribus septennio, vt si portio sit quæ nox sit canonialis collata, arg. l. de pretio, de publ. in rem actio. In concilio tamen Tridentino[a] statutum, ne etiam in minoribus ordinibus constitutus, possit ante 14. annum beneficium obtinere. Vltra ætatem legitimam iura exigunt in eo, qui præficiendus aliis est, summoperè bonos mores, quibus & exemplo cum doctrina possit aliis prælucere, eósque interdum præferunt iustis natalibus [b]. Dehinc 22 qui adipisci vult beneficium, debet eius conditionis esse, quæ præscripta est naturæ beneficij, vocant ideò qualificatum qualitatibus requisitis [c]: vt si theologalem præbendam nancisci velit, sit Theologus bachalaureus formatus, qui per decem annos studuerit, qui legere seu interpretari sacras scripturas, & prædicare possit [d]. Sacerdotalis præbēda sacerdotibus in ætate legitima constitutis tantùm, non illis qui non sunt presbyteri, vel ante ætatem legitimam facti sunt, conferenda [e]: quamuis ante ætatem ordinatus recipiat verum ordinem & characterem, suspenditur tamen ab exercitio [f]. Datus nihilominus prouisis de cura parochiali annus ad adipiscendū presbyteratum, computandus à die adeptæ pacificæ possessionis beneficij, & alio impedimento legitimo cessante [g]: nisi etiam ob studium literarum per septennium dispensetur, vt fieri potest [h]. Sed in omnibus beneficiis oportet tempore collationis, esse clericum, id est, tonsuratum, aliter non potest possideri beneficium [i]: sine tonsura prima enim laicus quis est, & laici incapaces beneficiorum sunt, vt paulò antè in principio istius capitis diximus. Sed & clericum oportet esse sine vxore: nam qui vxorem duxit, etiam per 25 simplicia verba de præsenti, & sine copula, incapax est [k]: & si habeat beneficium, statim amittit [l]. Regularia regularibus personis beneficia, secularia 26 secularibus conferenda [m]. Neque conferendo beneficium regulare seculari, vel contrà, censetur ideo dispensatum: nisi in signatura vel prouisione, de commenda expresse fiat mentio [n]. Rursum regularia, vt prioratus eccle- 27 siarum, vel administrationes, non debent concedi alterius ordinis monachis, quàm eius per quos solita sunt hactenus possideri, sine authoritate summi pontificis [o]: iique debent expresse esse professi regulam ordinis, vel qui emittere omnino professionem, & habitum suscipere teneantur, ex concilij Tridentini Decreto [p]. Quanquam senatusconsulto Parisiensi anno 1534. 21. Februarij iudicatum sit, oportere præcedere prouisionem professionem expressam, & certam, nec sufficere tacitam, vel expressam sine die [q]. Mona- 28 chis autem mendicantibus nulla beneficia concedi possunt [r]: Quia enim expresse votum emittunt abdicationis proprietatis, & paupertatem profitentur, incapaces sunt redituum & prouentuum animalium [s]. Habent tamen istæ mendicantium sacræ familiæ, prioratus suos, sed non sunt beneficia, sed administrationes sui ordinis, & regulæ. At alij monachi non mendican- 29 tes possunt beneficia possidere sibi conuenientia, & ex electione, & confirmatione [t]: propriè tamen parochialibus ecclesiis præfici nō possunt [v]: quia secularia beneficia sunt. Placuit tamen monachos posse eligi in episcopos: 30 dummodo sine controuersia eligantur, & cum consensu suorum prælatorum, non alio modo [x]: & absoluuntur à iugo suæ professionis [y], tamen non debent mutare habitum, nec substantialia sui ordinis [z]. Neque monachis- 31 mus solus est impedimentum, quominus quis gradum episcopalem conscendat, neque numeratur inter ea, à quibus esse immunis debet, qui in episco-

pum,

a Sess. 7. titu. de reformat. can. 5.
b c. Innotuit, c. cu. de electio.
c § præfatique ordinarij, de collat. o. in concord. Gall.
d §. statuimus insuper, de collat. in cō cord. c. fin. de magist. ap. Grego.
e c. ei cui de benefi. c. in, c. 29 de præb. in 6.
f c. vel non est compos, de tempo. ordinat.
g c. licet canon, & ibi gloss. & c. commissa, de electio. in 6 c. licet, de præben. in 6.
h gloss. in c. licet canon, in verb. idem tempus, & cap. cùm ex eo, de præbend. in 6.
i c. ex literis, c. 6. de transact.
k in catraneq. Tozn. a c. antiqua decis. quæst. Tholos. 361.
l cap. 1. de cler. con iug. & ibi Collec. decisio. capel. 339.
m c. cùm de benen cio, c. 5. de præben. in 6 § voluntas, de electio. in concordatis, c. nullus, de electio ap. Grego.
n in regul. cancell. Pauli P. A. 3. tmul. de comm. ndis
o c. cùm singula, cap. 3 2. de præb. in 6
p in concil. Triden. sessio. 4. in Decre. de reformat. can 10.
q Papus, lib 2. Rhapso. arest. tit. 4. ar. 6.
r Antiq. interp. in regul. 2. cancella. Innocentij 8.
s clem. exiui, § cùm que annui redit. de verb. si. n.
t can. doctos, can. si monachus, & seq 16 q. 1.
v can. de monachis, § fin. & ca. seq. 16. quæst. 1.
x c. quorundam, 24. de electi. n. in 6. ca quàm sit, § nullus. 23 q 2. can. quia monachus, 16 q. 1 c. si. legi, ep. 1. t. tul.
y can. 1. 18 q. 1.
z can. de monachis, 16. q. 1.

pum ordinatur, quæ in concilio Toletano 4. collecta sunt, & referuntur à 32 Gratiano in suo Decreto, in ca. qui in aliquo, 51. dist. Alia qualitas quoque consideranda in beneficiis conferendis, vt sint personæ, quibus conferúrur, ex legitimo matrimonio procreatæ [a]: nisi cum iis dispensatum fuerit, ob morum probitatem, & vitæ integritatem, & literarum scientiam, super 33 natalibus [b]. Sic filiis legitimis & naturalibus presbyterorum, nempe genitis ex matrimonio sine bigamia, ab eo qui vxore mortua presbyter fuit factus, potest prouideri de beneficio iure communi, etiam in ecclesia patris [c], & de paterno beneficio, quod pater tenuit anteà mediatè, & dummodo id beneficium immediatè non fuerit à patre possessum [d], vt euitetur successio 34 in beneficiis ecclesiasticis [e]: nam tunc est opus dispensatione [f]. De filiis autem presbyterorum illegitimis, Clementis 7. est constitutio anni 1533. qua inhibetur, ne posthac spurij recipiantur in beneficio paterno, nec cum legitimatione, dispensatione, vel alio modo [g]. Quare & opotteret fieri mentionem in dispensatione dictæ prohibitionis. Idipsum & in nepotibus locum habere etiam legitimè natis ex spurio, vt non possint consequi beneficium auitum, iudicatum Tholosæ anno 1534 [h]. Sed quis beneficiandos natalibus 35 restituet iustis? quis potest dispensare? Hic distinctio adhibenda est, an beneficia sint simplicia, an verò dignitates, vel curata. Et rursum in simplicibus, an is, cui conferenda sunt, sit filius illegitimus presbyteri, qui habuit idem beneficium in eadem ecclesia, in qua filius instirui debet, an in alia: & si pater illegitimus habuit in eadem ecclesia simplex beneficium seculare, veluti canoniam, debet dispensatio fieri à sum. pontif. ab episcopo non potest [i]. Extra ecclesiam paternam, & in beneficio simplici seculari, dispensat episcopus, si cura non imminet animarum: in personalibus autem, di 36 gnitatibus, & curatis, tantùm summus pontifex [k]. Hic obseruare dignum est dispensationem natalium, vt possit quis promoueri ad sacros ordines, nõ produci, vt dispensatus quis censeatur ad obtinenda beneficia [l]: nec dispensatus ad habendum beneficium curatum, censetur dispensatus ad obtinendã dignitatẽ: nec valet argumentũ in dispensatione à simili, vel à maiori, vel à minori [m]. Nec dispensatus super natalibus ad effectũ obtinendi beneficiũ & ordinem, potest impetrare dispensationem super pluralitate beneficiorum: non facta mentione de defectu illegitimatis, seu natalium, vel ordi- 37 num [n]. Atque in regula cancellariæ Innocentij 8. 50. cautum, vt concedi tantùm possint graduatis, vel è magnis parentibus illegitimè natis, per simplicem signaturam dispensationis, per fiat vt petitur, quatuor beneficia, etiã si sint præbendæ cathedralium, vel collegiatarum ecclesiarum, & maiores post pontificalem, & post principales in collegiatis ecclesiis: aliis verò per fiat, tria: & per fiat vt petitur, quatuor, si petantur. Dummodo canonicatus & præbendæ cathedralium ecclesiarum, vel dignitates non existant.

38 Deinceps alia qualitas in iure præficiendis exigitur, vt sint regnicolæ, vel idioma nouerint eorum, quibus præficiuntur in parochialibus ecclesiis, vt habetur in regula cancellariæ Romanæ Gregorij 11. & Eugenij 4. Cùm enim rector siue pastor ecclesiæ [o], parochorum debeat audire exomologeses [p], illis verbum Dei interpretari [q], eos visitare [r], hoc munus rectè impleri nõ potest per eos, qui nec possunt intelligere loqnentes, nec intelligi possunt.

39 D. Augustinus facilius animalia diuersi quamuis generis sibi sociari tradit [s], quàm diuersæ linguæ einsdem speciei homines, & diuersitatem linguarum hominem ab homine alienare. Et D. Paulus [t], *Si nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus.* Et inter signa iræ maioris Dei in populum apud Hieremiam [v], illa imprecatio est, *Adducam super vos gẽtem, cuius ignorabitis linguam, nec intelligetis quid loquuntur.* Et in Denteronomio [x], *Adducet super te dominus gentem de longinquo, cuius linguam intelligere non possis.* Nec voluit seuerius punire superbiam ædificantium turrim Babelis, quàm per

a c. innotuit, cap. an. de electio. c. per venerabilem, c 13 §. fin. qui fil. sint legit. lib. 4. Decret. titul. 17. c. nisi cùm pridem §. personæ, de renunciat. c. cum in cunctis, de elec. Deuteron. 23.

b d. cap. innotuit, de el. & c. Cenomanensem, 56. dist.

c c. adhæc, de fil. presbyt.

d c. ex transmissa, eo. c. præsentium, eod.

e c. Consiituens, cap. quoniam, c. ad extirpandas, eod tit. & ita iudicatum Pap. Rhap. arest. lib 2 titu 4 art. 1. c ex tua, eod.

f vide Pap. lib 2. Rhaps. arest. tit. 4 art. 1.

g Idem, vbi sup. ar. 2.

i c. cùm decorem, & c. ad abolendam, & ibi gl. in ver. non valere, c. dilectus, & c fin. de fil. presbyt. ap Grego.

k cupientes in c. 1. en. in 6. & c. fin. eod. ap. Grego. c. innotuit, §. . . de elect. ap Gregor.

l de Sancto Gemin. in c. 1. de fi presbyt in 6 Angel. Clava. in ver. beneficium, num 21.

m Geminianus, in c. fin. de fil. presbyt. in 6.

n d. c fi. & ibi Geminia.

o cap. quamuis, de re iudic. ca. quicquid, 1. q. 1.

p c omnis, de pœnit. & remiss.

q clem. 2. de sepult. ca. ecce. 95 distin. c. inter cætera, de offi o. d. cum simi. lib.

r Prouerb. 27. Ecclesi 12 capit. sedes apostolica, de præben. in extrau. Ioan. 22.

s D. Augusti. lib. 19. de ciuita. Dei, c. 7.

t 1. ad Corinth. 14.

v Hierem 5.

x Deutero. 28.

per linguæ confusionem, vt quid vellent mutuò non intelligerent[a]. Contrà, Deus sacrosanctum regni æterni euangelium publicaturus, voluit variis linguis loqui Apostolos[b]. Refert Cardinal[c]. Hugonem antiquum interpretem dicere solitum, patronum debere præsentare episcopo clericum eiusdem diœceseos, qui intelligat, & intelligatur. Hoc etiam tradit Rochus de Curte, in tracta. de iure patronatus, in verbo, *honorificum*, q. 18. In Gallia etiam exterus, seu alienigena est incapax beneficiorum, ex priuilegio regni, & impetrata ab illis possunt ab incolis impetrari[d], cuiuscunq; generis sint, nec potest dispensari à pappa alienigenæ, vt sine literis naturalitatis impetratis à principe nostro, possit beneficia consequi in hoc regno Galliæ[e]. Cæterùm si post adeptionem beneficij alienigena, qui albinus, id est, alibi natus dicitur, obtinuerit à principe, valebit adeptio, & retinere poterit beneficium, vt refert Rebuffus fuisse in senatu Parisiensi iudicatum[f]. Odiosas tamen notabis has concessiones naturalisationis ad consequenda beneficia, & ea ratione aliquando reuocatæ sunt à Ludouico 12. quas concesserat antè Carolus 8. & nondum sortitæ erant effectum[g]. In Britannia quoque cautum: *Sacerdos Gallicus, sacerdotium in Britannia ne occupato*. Bononiæ quoque statuto sacra beneficia, seu publica munera numquam conferuntur exteris[h]. Illud ipsum in Hungaria seu Pannonia seruatum[i]. Et cautum Veronensi statuto[k]. In Gallia itaque exigimus, vt is cui confertur beneficium sit regnicola, vel ius regnicolæ impetrauerit. Deinceps, vt quibus prælaturæ dantur, sint magistri in theologia saltem, vel licentiati, vel doctores, aut licentiati in altero iuriũ, iuris ciuilis, aut canonici, in vniuersitate approbata: sint graues personæ, 27. annorum saltem, nominati à rege summo pontifici intra sex vel nouem mẽses. At in minoribus beneficiis, distinctio adhibetur beneficiorum debitorũ graduatis nominatis, & graduatis simplicibus, & aliàs idoneis, per mẽsium anni distinctionẽ, in quibus beneficia vacauerint[l]. Nam beneficia vacãtia in mense Iulij, & Ianuarij[m] debent conferri graduatis, saltem bachalaureis nominatis, qui in vniuersitate regni priuilegiata per debitum, seu præscriptum tempus studuerint, nempe[n] magistri, seu licentiati, aut bacchalarij in theologia, per decennium: per septennium doctores licentiati, in iure canonico, ciuili, & medicina: quinquennium magistri, aut licentiati in artibus: cùm tamen sexennium bachalaureis simplicibus in theologia sufficiat: quinquennium bachalaureis iuris ciuilis, vel canonici, nisi nobilibus sint parentibus orti, quo casu iuris ciuilis & canonici bachalaureis trienniũ sufficit[o]. Debet tamen constare de nobilitate, attestatione propria, quæ insinuari debet vnà cum aliis literis seu codicillis gradus, & nominationis. Exigit & constitutio regia, & conuentiones Gallicæ, & summi pontificis, vt qui gradus assequuntur, sint graduati in vniuersitate, seu Academia, non sub bulla: sint dehinc nominati[p], quódque literas præsentauerint eis, à quo beneficia obtinere desiderant, gradus & nominationis debito tempore, nempe quadragesimæ[q]: & posteà petant vacantia beneficia, & prosequantur[r]. In mense Aprilis[s], & Octobris, beneficia quæ vacauerint, debentur quoque graduatis: sed non sunt affecta solis nominatis, verùm etiam & simplicibus, qui literas suorum graduum cum tempore studij debitè insinuauerint. At in reliquis mensibus[t], Maio, Iunio, Augusto, Septembri, Nouembri, Decembri, Februario, & Martio, beneficia vacantia possunt liberè præsentatis à patronis, & sine præsentatione conferri ab ordinariis, alterius qualitatis hominibus, alioquin tamen idoneis. Hoc obseruato, vt si beneficium sit villæ muratæ, teneantur illud conferre graduato, vel ad illud præsentare aliquem graduatum seu simplicem, seu nominatum[v], & qui saltem studuerit in altero iurium, vel in theologia per triennium. Obseruamus quoque in qualitate nominationum, vt in literis nominationum exprimi debeat beneficium, quod tunc quis possidet, & verus eius valor, alioquin inutiles illis sunt.

40 41 42 43 44 45 46

a Genes. 11.
b Actuum, 2.
c Ca. dix. in c. significasti, de iure patrona.
d glo. in proœ. Prag. sanctio in ver. exterorum, in consti. tut. Ludo. 12 rubr. *de præsidente & consiliariis*. Et in sty. parla. de præben. ordin. 3, Rebuff in tract. de pacif. possesso. num. 17.
e Rebuff in 1. par. pract. benefic. in reg. de idiomate.
f Reb. in d. regul. glo. 1.
g *aux ordon. du Roy Loys 12. aux modifications* art 21.
h Barba. concil. 23. vol. 2.
i c. bonæ, in § fin. de postul. prælatn.
k Bal. cons. 46. vol. 1.
l hæc omnia in §. 1. de reg. ad prælat. nomi. in concord. Gall.
m §. præfatique ordinarij. de collat. in concord. de mensib. vide tim. de regia facult. primi mensis nominat. in concord.
n §. præterea volumus, de collatio. in concord.
o Idem in ordinatio. nibus Ludoui. 12 artic. 7. 9. & 11. & in antiq. artic. 5. in § videlicet, de collat. in prag. sanctio.
p §. volumus, de collat. in concord.
q d. § præfatique, & §. tenebantur, de collat. in concord.
r d. § teneantur, & §. sacro.
s d. § præfatique ordinarij.
t eod.
v § statuimus quoque, in 2. de collatio. in cõcord. §. in ecclesijs autem, eo. titul. in pragmat. sanct. In constitut. antiq. Ludo. 12. regis artic. 6.

ſunt [a]. Quia ſi quis poſſidet beneficium, vel beneficia habentia prouentus ducentorum florenorum vel aureorum de camera, non poteſt in vim gradus 47 & nominationum, petere beneficium vacans [b]. Eſtq; regula generalis in gratiis ad beneficia, ſeu in expectatiuis beneficiorum: vt qui eas impetrat, teneatur beneficij quod poſſidet verum valorem exprimere, alioquin impetrationes nullæ ſunt [c]. Item & aliæ qualitates beneficij in gratiis, ſeu mãdatis exprimi debent, quòd curata vel alterius generis: aliter nullæ. Quãuis in aliis impetrationibus qualitatis expreſſio omiſſa non noceat [d]. Cæterùm ſingulare eſt & notabile, collationem factam in vim gradus alterius beneficij graduato habenti beneficium ducentorum florenorum auri, ipſo iure non eſſe irritam, & ideò non eſſe eius incapacem: verumtamen poſſe alium graduatum illud beneficium petere à collatore, & ita proſequi. Quia poſtquàm huic graduato non debetur in vim gradus, ergo alteri debebitur [e]. Item notabile, quòd antequàm ſit prouiſum graduato inſinuanti vſque ad prædictam ſummam 200. aureorum, poterit petere aliud beneficium compatibile tamen cum primo, licèt prius haberet vnum, vel plura [f]. Non poterit tamen incompatibile petere, nec conſequi, niſi prius habita diſpenſatione [g]. Dico autem præcedere debere diſpenſationem ipſam acceptationẽ: nam diſpenſatio poſterior non firmat acceptationem [h], nec rehabilitat in 48 præiudicium alterius [i]. Nominationes porrò quæ dantur, tantùm conceſſæ cenſentur ſecundum perſonarum quibus dantur qualitatem: nempe ſi regulares ad regularia, ſi ſeculares ad ſecularia tantùm [k]. Nec diſpenſatio hîc ſummi pontificis iuuare poteſt confuſionem & mixtionem qualitatum [l].

49 Obſeruatur quoque, vt in menſibus, quibus debentur beneficia graduatis & nominatis, antiquior præferatur, qui eo anno literas ſtudij, gradus, nominationis, & atteſtationem nobilitatis, ſi eius vtatur priuilegio, inſinuauerit tẽ-50 pore congruo. Quòd ſi concurrant nominatim eiuſdem anni, doctores licẽtiatis, licentiati bachalaureis (demptis bachalaureis formatis in theologia, quos fauore ſtudij theologiæ, licẽtiatis in iure ciuili, aut canonico, aut medicina præferri placuit) bachalaurei iuris pontificij aut ciuilis magiſtris in artibus, præferuntur [m]: in beneficiis autem debitis ſimplicibus graduatis, qui gradus quoq; literas debitè inſinuauerint, collatores & patroni poſſunt præferre eiuſdem qualitatis quem volent, &, vt dicitur, eſt locus gratificationi [n]. Sicut in nominatis, ſi concurrant doctores cum doctoribus, & licentiati cum licentiatis, bachalaurei cum bachalaureis eiuſdem facultatis, ordinis, & anni, electio erit libera collatori: quòd ſi diuerſæ eſſent facultatis gradibus paribus, theologus canoniſtæ, canoniſta ciuiliſtæ, ciuiliſta medico, 51 medicus artium graduato præfertur [o]. Subinde dicimus beneficia, potiſſimùm curata, non poſſe conferri furioſis [p], coniugatis [q], vel deſponſatis per verba de præſenti, quia & eo ipſo facto poſſeſſa amittunt [r]: nec promotis per ſaltum [s], vel extra tempora ordinatis [t], vel vno tempore ſactos plures accipientibus ordines [v], bigamis [x], ſchiſmaticis [y], ſimoniacis [z], reo criminis læſæ maieſtatis [a], ſortilego [b], ſacrilego [c], relegato ſeu bannito: quia non po-52 teſt deſeruire, & ita iudicatum in ſenatu Tholoſano an. 1539. in vigilia natiuitatis domini, licèt beneficio, quod ante condemnationem habet, quis nõ priuetur [d]. Minus conferri poſſunt falſario literarum pappæ [e], excommunicato [f], ſuſpenſo ab officio & beneficio [g], apoſtatæ [h], ſodomitæ, qui peior homicida [i], publico concubinario monito nec emendato [k]; homicidæ [l], quia non poteſt promoueri ad clericatum [m], proinde nec militi, qui bellum frequentauit [n]: morbo comitiali detento [o], periuro [p], ſi de periurio fuerit per ſententiam damnatus [q], vſurario publico [r] & manifeſto.

a §. volumus autem, de collat. in concord. §. item quod vniuerſitates, eod. tital. in prag. ſanctio.
b d §. volumus, & §. quod ſi quis ea dictis, eod. titul. de colla. in prag. ſanctin.
c in reg. cancell. 61. clem. 1. de præb ſe ex c. poſtulaſti, & ca. ad audientiam, de reſcrip.
d Rota, in decis. 202. in antiquis.
e hoc probat & ennotat Rebuffus, in §. volumus, ad ver. in vim gradus, de collat in concord.
f Rebuff in d. §. in ver. non poſſit, per c. quamuis primò, de præben in 6.
g c. ordinarij, §. 1. de offic. ordin. in 6.
h c. quamuis, de reſcrip in 6.
i c. per venerabilem, qui filij ſint legit.
k expreſ. in d. §. volumus, in concord. c. cum de beneficio, de præb. in 6. cap. poſſeſſiones, de reb. eccle non alie. l. plenum, § aquilij. de vſu & habit.
l d §. volumus, verſ. inſuper, de collat.
m hæc in §. ſtatuimus quoque. §. 1. de collatio. in concor.
n proximè citato §. ſtatuimus, & in ordinat. Ludoui. 12. ar. 12.
o d. § ſtatuimus, & §. exhortamur, de collat in pragma. ſanctio.
p vide de his & ſeq. Rebuff in tract. de pacif. poſſeſſ. a numero 285. vſque ad numeros plures.
q c. a. e. cùm decorẽ, de cleri. coniuga.
r c. 1. de cler. coniug. in 6.
s Præpoſ. in can. ſollicitudo, 52. diſtinct.
t c. cùm quidam, de temp. ord.
v c. diſtrictius, & c. literas, eod.
x c. vni. de bige. in 6.
y can. nos conſuetudinem, 12. diſt. cap. quia diligentia, de electio.
z c. cum clerici, & ibi Panor de pact. c. nobis, & ſeq. de ſimonia.
a glo. in ca. ſatis peruerſum, 56. diſtio.
b Rebuff. de pacif. poſſ ſo. num. 202.
c c. venerabilem, de elect.
d Rebuff. de pacif. poſſeſſo. num 203.
e c. ad falſariorum, de crimi fal.

f c. poſtulaſtis, de cleric. excom. g c. cùm bene, & inde gloſſ. de æta. & qualit. c. cùm dilectus, de conſuet. cum ſimilib. h ca. pen. & fin. 50. diſt. i can. mulier, 15. q. 1. k §. 1. de publ. concub. in concord. l Apoca. c. fin. ibi, foris homicidæ. m c. accedens, de accuſat can. ſi quis omnem, 1. q. 7. can ad aures, de æta. n Præpoſi. in can. miror, 50. diſt. & can. ſtudeat, ibidem Rebuff. de pacif. poſſeſſ no. 211. o c 3 de cleri ægrot. can. communio, 33. diſtinct. p capit. querelam, de iureiur. cap. conſtitutus, in 2. de appellat. & ibi interpræ. cum ſimilib. q cap. cùm non ab homine, de iudic. r can. de Petro, 47 diſtinct.

authoritate: vt in electione summi pontif. olim Galliarum imperatori permissum ius. posteà eiuratum [c]. Habet & ex priuilegio rex Galliarum ad prælaturas nominationem [b]. Item & in aliis, si sibi ius illud in fundatione retinuerit, & summ. pontifex approbauerit [c]. Quandoque & aliis laicis ex
3 priuilegio collatio permittitur beneficiorum [d]. Itaque iure communi hodiè sum. pontificatus conceditur per collegium cardinalium [e], cardinalatus à sum. pontifice [f]: quamuis ex concilio Basiliensi aliis cardinalibus re-
4 seruetur electio [g]. Ad prælaturas ecclesiarum, in quibus est capitulum, iure ordinario eligit capitulum [h], seu congregatio, vel collegium, & singuli ex illis vocem habent electionis, vt in capitulo, si sint in subdiaconatu ordine: non aliter [i]: confirmatio electionem sequitur, sed de his posteà
5 In aliis beneficiis, collatio iure ordinario pertinet ad episcopum eius diœceseos sub qua sint [k]: quia omnes basilicæ eius curæ in sua diœcesi commissæ [l]. Hacque etiam in parte solicitudinis dati coadiutores episcopi summo pontifici, vt partitis oneribus mādata cœlestia faciliùs executione demandentur [m]: vocati námque in partem solicitudinis, non in plenitudinem
6 potestatis [n]. Proinde sede vacante, capitulum non potest beneficia conferre, quamuis præsentatos instituere possit [o]: quòd collatio propriè ad ius episcopale pertineat, & inter fructus episcopales successoribus episcopis reseruanda sit [p]. Nisi interim summus pontifex contulerit, vel nisi ad episcopum & capitulum collatio cōmuniter pertineat: nam vacante sede, tunc solùm capitulum confert [q], non aliter: sed tantùm vacanti beneficio œconomum potest constituere [r], sicut & ex causa permutationis beneficia
7 concedere, si credamus Panormitano [s]. Itaque constat episcopum, qui suo iure confert, esse ordinarium collatorem beneficiorum [t], si modò is episcopus confirmatus sit: nam electus solùm ante confirmationem conferre non potest beneficia, etsi alia ei quædam, vt in episcopo diximus, permittantur
8 episcopalia [v]. Cæterùm dum de episcoporum potestate circa beneficia agitur, non valdè difficile est obseruare hæc eadem locum habere in archiepiscopis & patriarchis, & summo pontifice: singuli enim habere dicuntur episcopatum, in quo tamen alij aliis maiorem dignitatem & potestatem
9 in quibusdam nacti sunt, vt apparebit ex serie dicendorum. Summúsque pontifex etiam confert beneficia iure proprio solus, vt deuoluta [a]:
10 item si ei subiecta tantùm sint [y]: vel transferendi sint episcopi [z]. Concurrit autem cum episcopi cuiusque potestate summus pontifex in conferendo, ideò iuri præuentionis est locus inter prouisos de vno & eodem beneficio à summo pontif. & ab ordinario, vt potior tempore, sit potior iure [a]. Est enim pastor generalis vniuersi gregis catholici & Christiani summus pontifex, alij in partem tantùm solicitudinis vocati, vt dictum est [b].
11 Quare & legatus à latere summi pontificis, qui cardinalis est, potest quoque in prouincia sibi commissa per concursum conferre beneficia [c]. Quod aliis tamen legatis missis, vel natis ratione adeptæ ecclesiæ non licet: nisi specialiter concedatur [d]. Quam quæstionem latiùs videbis explicatam apud Ioannem de Selua [e], per sexaginta duo contraria, vbi fusè de potesta-
12 te legati apostolici, & eius priuilegiis. Summus pontif. in causis beneficialibus habet plenissimam potestatem [f], episcopi semiplenam, secundum interpretes [g]: & papa concessit collationem beneficiorum episcopis. Estque per cōsequens, reuocandi ei potestas, vt & legem ex arbitrio reuocat [h]. Quia & tituli beneficiorum sunt de iure positiuo [i]. Ita iure ordinarios priori concessione præuenit [k], & mandatis. Non secus quàm cùm plures eiusdem negotij possunt esse iudices, alius alium præuenire & alij præferri potest [l].

a eco tibi, 63. distinctio. can. ego Ludouicus, can. constitutio, ead. distinct.
b de regia ad prælat. nomi. in concord. Roicus, o uact. de iure regal.
c can. Eleutetios. 18. q. 2. c. quando, de cēsib. & ibi Panor. c. dilectus, in 3. c. 14. de praeb.
d vt in d. c. dilectos.
e capit. licet, de electio. ap. Gregor. c. vbi, eod. titu. in 6.
f clem. ne Romani, de electio.
g § fin. de nomen & qual. card nal. in prag. sanctio.
h capit. 1. & capit. cùm terra, capit. de pro defectu, de electio. § 1. eod. titul. in prag. sanct. can. congregatio, 16. quæstio 17. ca. abbas, can. abbatem, 18. quæstio. 2. cap. oobis, de iur. patro.
i clem. 2. de ætat. & quali.
k capit. cum te, de rescript. capit. conquerente, de offic. ord. capit. cùm venissent, de institut. capit. 1. de capel. mona. capit. cùm ex iniuncto, de hæreti.
l can. nullus, & can. omnes basilicæ, 16. quæstio 7. can. regenda, 10. quæstio. 1. can. omnes basilicæ, de consecr. distinct. 1. capit. 2. de institu.
m capit. mandata, de præsumpt.
n cap. ad honorem, de autho. & vsu pallij. ap. Grego.
o capit. a nob. sed. vac. ap. Grego. capit. 1. eod. titul. in e. cao. presbyteri, 14. distinctio. cap. 1. de instit.
p glo. in c. cùm olim, de maio. & obed.
q d. c. vnic. ne sed. vac. in 6.
r capit. cùm vos, de offi. ordi.
s Panor. in cap. cùm olim, de maio. & obed. in sea. dubitatione.
t d. capit. cùm vos, de offi. ord. & ea. tia. Ioan. 22. execrabilis.
v c. nosti, capit. transmissam, capit. qualiter, de electio. ap. Grego. c. euattio, eod. titu. in e.
x cap. licet, de suppl. neg. præl.
y capit. fin. de renunciatio.
z capit. 1. de transla. episc. ap. Grego.
a cap. si à sede, & capit. dudum de præbend. in 6. b capit. ad honorem, de autho. & vsu pallij. c capit. 1. de offic. lega in 6. capit. dilectus, eod. ap. Grego. d in d. c. 1. de offic. leg. in 6. e Io. de Sel. tracta. de benefi. 2. par. q. 1. f ca. de prob. in 6. clem. 1. vt lit. pend. c. proposuit, de concess. præbend. g glo. in can. conseq. 11. dist. Baldus in c. quod translationem, num. 92. cum seq. de off. lega. h c. 1. de constitutio. i ca. 1. 25. dist. Panor. in c. constitutus de relig. domib. k c. dudum §. nos igitur, de præben. in 6 c. pen. de rescri. in 6. l l. si quis posteà quàm, de iudic. in P. c. pen. de tes. compet.

Sicut & papa etiam potest præueniri per ordinarium in collatione. Et in 13 Gallia quoque, quando ante mandatum summi pontificis de prouidendo, graduatus conditionis requisitæ interpellauit episcopum vel capitulnm vel alium collatorem, sibi conferri beneficium [a]: tunc papa, vt præuentus, non potest præuenire eum in eo. Idipsum quoque verum est, si ante collationem papæ præsentauerit patronus, quanquam præsentatus post prouisionem alterius à papa factam institutus fuerit [b]. Cæterùm in præuentio- 14 nibus summi pontificis, & prælatione imperrantium, obseruandum est, vt impetrantes sint qualitatis requisitæ in beneficiis collatis, vel sint dispensati legitimè ab eo, qui potestatem habet. Item nulla collatio pontificis summi non præuenit ordinarium, vt si contra priuilegia & conuentiones Galliæ, & summi pontif. fiat [c]. Nec præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum [d]. Et quod nullum est, effectum non producit [e]. Sicuti etiam si præueniat summus pontifex conferendo contra regulam cancellariæ 18. de verisimili notitia, vel si ex dolo imperrantis præuentio fiat: putà, quia vt præueniret & deciperet ordinarium, celauit mortuum vltimum possessorem, donec impetrauerit [f]. Vel quando fieret fraus regulæ cancellariæ de publicandis resignationibus. Nec confert iure præuentionis sum. pontifex quæ iure regali ad regem pertinent [g]. Loco epis- 15 copi vicarius eius potest conferre beneficia, si episcopus illi specialiter concedat & mandet, non aliter [h]. Nec tamen ideò minus potestas penes ip- 16 sum episcopum remanet conferendi, etiamsi sit & penes vicarium illius: quare & poterit is conferre [i]. Derogat namque reipsa episcopus conferendo mandato, & generi per speciem derogatur [k]. Atque vicarij officio suo non funguntur, nisi absente episcopo, vel cùm is non potest, vel non vult officium præsens exercere [l]. Præter ordinarium episcopum seu eius 17 vicarium, conferunt & alij, vel ratione consuetudinis probatæ, vel in vim priuilegij vel præscriptionis. Quocirca consuetudine vel statuto seu vsu, præbendarum collatio ad alios pertinere potest quàm ad episcopos [m]. Et aliquando capitulum beneficia confert capitulariter, & vt dicunt, in communi: interdum singulares eius capituli canonici, vel iure capituli, vel iure proprio canoniæ, vel ratione dignitatis, vel personatus, vel officij, vel de consuetudine, vel statuto ecclesiæ, vel ratione præbendarum [n]. Ea ratione interdum episcopus confert vnà & coniunctim cum capitulo, interdum de consilio & assensu capituli: vt & capitulnm secundum statuta, interdum disiunctim sine episcopo, & aliàs cum consilio episcopi [o]. Conferunt ex priuilegio laici [p], imo aliquando 18 & mulier, vt comitissa Flandriæ [q]: nisi caput quod de ea meminit intelligamus donationem præbendarum, esse præsentationem, vt alibi etiam donatio pro præsentatione accipitur [r]. Refert & Rota, ad abbatissas collationes quoque pertinere [s]: sicut & aliæ, quæ priuilegio conferunt [t]. Et interdum episcopatibus œconomum, & visitatorem ecclesiis vacantibns constituit, qui præbendas eius & beneficia confetunt, vt in cano. obitum, 61. dist. & ibi glo. pen. & in can. non liceat, 12. q. 2. Literis quoqne summi pontificis aliquando cõmittitur receptio canonici & collatio aliis, quàm episcopis [v]. Rex Galliæ in certis ecclesiis vacantibus, quæ iuris regaliæ sunt, 19 pendente vacatione beneficia vacantia, quæ ad eius ecclesiæ collationẽ pertinẽt, confert, & fructus alibi percipit [x]: donec pontifices promoti, sacramentũ fidelitatis ab illo acceperint. Quod priuilegiũ agitatũ fuit sub Nicolao 3. sum. pont. in curia Roma [y]. Et conseruatũ in Gallia, vt constat constitutione regia Philippi Pnlchri an. 1334. mensis Octobris. Qnamobrem in vacatione

a in constitut. regijs titul. des graduez, ar tic. 14. Rebuff. in tit. de mand. apostol. in § declarantes in cer. mate præuentionis.
b Rebuff. in d. §. declarantes.
c Idem in tit. de reseruat. & in § declarantes, de mand. apostol. ad ver. iure præuentionis.
d reg. iur. in 6. non præstat.
e l. gesties, qui satisdare cog. in F.
f Arest. d. cit. 137. capit. in d. decl. prou. c. fl. ordin. reg. p[illegible] blis. an. 1539. art. 56. facit c. 1. de populat. ap. Gregor.
g c. generali, de elec. in 6. Rufeus, tracta. de iure regal. 10.
h cap. fin. de off. vica. in 6.
i Ioan. Andreas, in c. si capitulo, in glo. ad verb. exequatur, de concess. præben. in 6. glo. in c. dudum, & c. quamuis, s. cod. titul. in 6.
k l. generi, de regul. ior. l. sanctio legũ, de pœn. in F.
l c. cum nullus, § episcopo, de tempor. ordin. in 6. facit l. iudicium soluitur, de iudic. in F. vide plura de potestate vicarij circa beneficia, apud Ioannẽ de Selua, in tracta. de benef. quæstio. 16.
m c. fin. de præbend. in 6. c. ex frequentibus de institutio. oppella. Grego. capit. si capitulum, de concess. præbend. in 6.
n capit. fin. de præbend. in 6. cap. cum in illis, eod.
o vt in. capit. 1. de sed. vacan. in 6. capit. cum ecclesia, de elect.
p vt in cap. dilectus, in 3. de præbend. apud Grego. cap. cum inter de consuetud. can. Adrianus, in 2. 63. distin. hocque late prosequitur Ioan. de Sel. in tracta. de benef. par. 1. quæstio 23. in eiusque part.
q vt in c. dilecto, de celib.
r capit. fin. de concess. præbend.
s Rota, decis. 190. in antiquis.
t capit. dilecta, de præbend. capit. in cat., eod. in 6. Zabarella, consilio 636.
v vt in capit. 4. de rescript. in 6. capit. in eis conceditur, de præbend. in 6.
x Archid. in can. imperium, 10. distinct. Specul. in titul. de sede vacan. vltim. col. ibi, item etiam reges, Rose. in tract. regalio. in 3. par. præfatio, plura de origi. reg. Corset. in tract. de potestate reg. quæstio. 32.
y Ioan. And. in capit. 2. post Ioan. Mona. ibi, num. 3. de præbend. in 6.

harum

harũ ecclesiarum regalium, manus ei iniicit, ponitque sub tutela sua [a], & œconomum constituit, qui fructus sede vacante colligat, & recipiat eo modo, quo viuens præpositus faceret. De hoc iure sic meminit concilium Basiliense [b], dum de taxatione quintæ partis valoris agit beneficiorum, *exceptis beneficijs, quorum ius patronatus, præsentatio, collatio, institutio, vel prouisio ad regem iure regaliæ vel aliàs pertinet*. Et ad hoc ius plura capita pontificum referenda sunt [c]. Habet & ius hoc rex Angliæ in quibusdam ecclesiis cathedralibus sui regni [d], vt præbendas earum conferat, & alia bene-

20 ficia sede vacante, (exceptis parochialibus ecclesiis, quæ non cadunt in regalia:) illo etiam tempore percipiat temporalia, & fructus [e], & collationes beneficiorum ad eum pertineant, quæ in fructu sunt [f], vt & præsenta-

21 tiones, electiones, & similia [g]. Imperator quoque priuilegium habet, quo ei permittitur in qualibet ecclesia Alemaniæ iubere recipi vnum: appellanturque collationes illæ hodiè, primariæ præces, teste Speculatore [h]. Et rex Apuliæ, cui vult dat beneficia [i], & Hungariæ quoque [k]. Verùm plus est regalia in Gallia, quàm priuilegium illud imperatoris, cùm & custodiam & fructus ecclesiarum recipiat ex permissione concilij generalis: dummodò de nouo in ecclesiis præter antiquam consuetudinem nihil vsurpet, quo casu vetantur regalia [l]. Non enim in omnibus ecclesiis ius regaliorum regi

22 competit, sed in aliquibus. Vrbanus. 2. sum. pontifex Petro regi Aragoniæ, quòd Mauros expugnasset & depulisset, decimas, primitiásque, & omnia cõcessit beneficia iurispatronatus omnium ecclesiarum & ciuitatum, à quibus fidei hostes eiecerat, vt ipse & sui successores in perpetuum quibus vellent

23 conferre possent, exceptis episcopatibus [m]. Cur autem potius in aliquibus, quàm in omnibus ecclesiis permissum ius fuit regaliorum, rationem habere potest: vel à fundationis causa [n], in qua qui fundat, vel dotat, potest hoc sibi reseruare, vt adueniente vacatione fructus suos faciat [o]. Itaq; in ecclesiis, & monasteriis, quæ fundationis regiæ sunt, legitima hoc pacto eiũt regalia. Vel quia feudi regij sunt ecclesiæ, & ideo mortuo præposito ad regẽ feudũ redit, & beneficia quæ ex eo feudo erecta sunt [p]. Ita fructibus ad regem deuolutis collatio beneficiorum ad regẽ pertinet [q]. Item etiã ratione vsus vel antiquæ consuetudinis [r], cuius initij non extat memoria: nã & illa præscriptio imme-

24 morabilis laicis potest cõcedere ecclesiastica alioquin prohibita. Vt in decimis patet exemplũ quas possidere nequeunt [s]: & tamen immemorabili præ-

25 scriptione rectè habẽt [t]. Posset hîc regũ adferri authoritas, & eorũ cõsecratio, quæ participes illos sacrorũ quodãmodo facere videtur [v]. Sicut & apud Iudæos regibus circa ecclesiarũ ministros concessa potestas sede pontificia vacante, aut quãdo reformabãt tẽplorũ ædes vel ministeria, vt annotare licet in Dauide [x], Salamone [y], Iuda Machabæo [z]. Verùm hæc non sufficit authoritas, alioquin cõmunis esset omnibus aliarum gentium regibus, quibus tamen id nõ cõceditur. Et proinde rectius dixerim cum fundatione, feudo, consuetudine, authoritate & priuilegiũ concurrere, quod principibus Gallicis Christianis, vtpote in sedem & fidem apostolicam deuotissimis & officiosis, con-

26 cessum est [a]. Nec inficias eundum, Christianis regibus hoc ius concedi potuisse, sicuti & ethnicis regibus Romanis concessum interdum sacra publica facere, vt extincto regio nomine, rex sacrificulus constitutus est, cuius sacerdotium posteà pontifici subiectum erat: ne nouæ libertati, additus nomini honos officeret [b]. *Regis*, inquit, Dio. Halicar [c]. *hæc eximia munera fuerunt, primùm, vt sacra curaret, atque sacrificia, per eúmque gereretur quicquid ad placandos deos pertinet. Deinde, vt morum patriorum & legum haberet custodiam, & iuris, siue naturalis, siue quod scripta & pacta continet &c.* Et de imperatore Dion Cassius, *semper*, inquit, *Imperator summum pontificatum gerit, & inauguratur omnibus sacerdotijs, idque fit, vt omnes religiones & sacrificia in sua habeat manu* [d]. Idipsum apud Aegyptios obtinuisse Plato testatur [e], & apud alias quas-

a vide Boër decis. 2. nu. ne 9.
b § item quod dictũ, de annat. in prag. sanct.
c c. cum inter vos, de consue. c. dilectus, 3. de præbend. can. Adrianus, can. ego Ludouicus, 63. distinct.
d vt in c. ex diligenti, de iure patro.
e gl. antiq. in § item quod dictũ, in ver. regaliæ, de annat. in prag. sanct.
f glo. in c. cùm nullum, de maior. & obed.
g Prob. in tract. prag. sanct. 4. 21. part. primæ.
h S. ccn. tit. de præben. § restat, vers. item nota Boër. in decis. 32. nu. e. 2.
i glos. in summa 17. quæst. 7.
k Bald. in l. præscripta, 2. col. de præc. imper. offer.
l c. generali, c. 13. de elect. in 6.
m Francisc. Tara. libr. de reb. Hispa. in Alphonso 6.
n c. generali, § qui vero, de elect. in 6.
o can. Eleutherius, 18. q. 2. c. præterea, in 2. & c. nobis, de iur. patron.
p facit can. in sacris, 10. q. 1. Felin. in c. cùm venerabilis, 22. col. de except. Cardinal. consil. 122. incip. quidam habens feudum.
q c. ex diligenti, de iure patrona.
r d. c. generali § qui verò, de elect. in 6.
s c. prohibemus, de decim.
t c. cùm apostolica, de his quæ fiunt à prælat. sine consen. cap.
v c. 1. de sacra vnct.
x 1. Paralipo. c. 24.
y 3 Reg. c. 3.
z 1. Ma hab. c. 3. vide caeleros, circa medium d. c. 23.
a can. ego Ludouicus § idemque, & can. Adrianus, 63. dist. meminit in can. hinc est, in ver. sine regali prouisione, 16. q. 7. can. in synodo. ead. q. 1.
b Pompo. Læt. de sacerdo. in honorem regia, hunc sacris præfectum tradit Diony. Halicar. in 6.
c Dio. Halicar. lib. 2. antiq. Roma.
d Dion Cass. libr. 53. histo.
e Plato. in lib. ciuili vel de regno.

dam nationes Aristoteles [a]. Imò senatus Roma. aliquando in honorem Iulij Cæsaris constituit, vt si illi filius nasceretur, is summus pontifex esset [b]. Caius Caligula Imper. Germanici & Agrippinæ filius, matrem suam Augustam & Augusti sacerdotem fecit, omnésque Vestalium honores tribuit, eosdem sororibus quoque suis dedit [c].

a Aristot. lib. 3. Polit. c. 10.
b Dion. Cass. lib. 44. histo.
c Idem lib. 59.

De iuribus regaliorum. Cap. 8.

1 Regalia durant vsque ad adeptionem possessionis corporalem.
2 Regaliorum sunt commenda.
3 Regalis collatio publicanda.
4 Regalista mortuo colligante ab ordinario prouiso, in locum litigantis subrogatur.
5 Regalistam sine aliqua exceptione tenetur capitulum admittere.
6 Regalistæ collatio non vitiatur omissa qualitate eius.
7 Regalia beneficia non confert per præuentionem summus pontifex.
8 Regalia quæ sint beneficia.
9 Regalia ecclesiis remitti possunt.
Regalia in alios, quàm reges transferri nequeunt, eod.
10. 11. 12. 13. In regalia quæ vacationes incidant.
14 Regaliorum iura rex confert etiam infanti.
15 Rehabilitatio ad beneficium incompatibile non conceditur in præiudicium iuris regaliorum.
16 Regaliorum controuersia ad curias tantùm supremas pertinet.
17 Rex confert in regaliis præbendas vnitas & suppressas.
Regaliorum priuilegia iudicata, eod.
18 Regaliorum iura in quibus ecclesiis regi non competant.
19 Collationis plenum ius in quibusdam ecclesiis regni.
20 Regaliorum ius non habet locum in ecclesiis, quæ curam habent animarum.
21 Regaliorum iure quæ conferantur beneficia à rege.

PORRO priuilegia regia, quæ regalia dicuntur, plura sunt, 1 quæ colligit Ruseus proprio tractatu. Primum, vt si sedes beneficij nõ sit repleta tam de iure quàm de facto, aperiatur via regaliorum iuri [d]: vnde si collatio alicui facta sit ab ordinario canonicè, nec is apprehenderit possessionem corporaliter, vacat beneficium iure regaliorum. Aliud, vt beneficium 2 possessum in commendam quocunque tempore quis obtinuerit semper cadat in regalia [e]. Tertium, quòd si quis habuerit collationem à rege in vim a- 3 perturæ, vt dicunt, regaliorum, & illam non publicauerit, sed suppresserit, secundus impetrans præfertur primo impetranti, potissimùm quando est in notabili negligentia per lapsum triennij [f]. Quartum, si litigant regalista, 4 & ab ordinario prouisus, qui pendente lite cesserit, vel mortuus fuerit, regalista consequitur voces, vt dicunt, sedem, iura, & emolumenta beneficij, perinde ac si nulla lis mota fuisset: quamuis alius superueniat, nouè, qui ius & litem defuncti prosequatur [g]. Quintum, capitulum non po- 5 test reiicere regalistam, quin teneatur eum recipere, etiam si constaret eis de iniustitia & defectu tituli [h]. 6. In impetratione à principe facta beneficij rega- 6 liorum, non vitiat gratiam omissa qualitas, quæ expressa remorari posset principem.

d in constit. reg. Philip. Pulchri, & ita iudicatū refert Ruseus, in 1. priuilegio regalio.
e Ruseus, in 2. priuil. rega.
f Idem Ruf. explicat in 4. priuileg. reg.
g Idem in 5. priuil.
h Idem in 6. priuil.

7 principem à collatione [a]. 7. Quod ea beneficia pappa iure præuentio-
8 nis non confert, sed solus rex [b]. Octauum, cadunt in regalia non tantùm
beneficia vel præbendæ, quæ in erectione ecclesiæ fuerunt fundatæ, sed
9 ea quæ postea instituta [c]. 9. Regalia possunt à rege ecclesiis remitti [d].
Non tamen in alios, quàm reges transmitti possunt, quia hoc ius est an-
10 nexum diademati seu coronæ [a]. Decimum, quòd rex apertis regalis
non solùm prouidet præbendis & dignitatibus ecclesiæ cathedralis, per
mortem naturalem vel renunciationem, sed etiam si quis irregularita
tem contraxerit immiscendo se sæuis & enormibus, vel habitu mutato
miles secularis factus fuerit, vel homicidium fecerit, aut periurium in-
11 currerit, statim, non expectata sententia priuationis [f]. 11. Vt si episcopus
vel archiepiscopus promoueatur ad cardinalatum statim in regalia cadat se-
12 des [g]. 12. Vacante ecclesia iure regaliorum, si is qui beneficium habet ad
eius collationem pertinens, fuerit excommunicatus à propontifice seu offi-
ciali pro debito ciuili, & denunciatus talis fuerit publicè, potest rex iure
13 hoc conferre illud [h]. 13. Per acceptationem secundæ præbendæ vocat pri-
mum collatum iure regaliorum, & ad regem reuertitur [i]. 14. Beneficia
quæ vacarunt ante aperturam regaliorum, si regaliorum quoque tempore
vacent, iure regaliorum conferri possunt [k]. 15. Beneficium vacans vel de
iure vel de facto, nonobstante quod possessor possederit per triennium
vel 20. annos pacificè, conferri à rege possunt pendente iure regaliorum [l].
14 16. Quod & si 14. annis natis tantùm præbendæ metrapolit. ecclesiarũ con-
ferantur, tamen iure regaliorum vacante ecclesia, à rege septenni possunt
15 conferri [m]. 17. Dum ius regaliorum regi aduenit, & beneficium per in-
compatibilitatem vacet, non potest Roma. pontifex per dispensationem
16 suam, rehabilitare personam in præiudicium regaliorum [n]. 18. Cognitio &
determinatio collationum beneficiorum in regaliis vacaturorum, ad curias
supremas solas, siue de possessoria, siue de petitorio agatur, pertinet [o]. 19.
17 Hoc iure competente, potest rex conferre præbendas vnitas & suppressas [p].
20. Regalista non tenetur in impetratione mentionem facere de beneficiis
aliàs iure regaliæ obtentis [q]. 21. Rex aduenientibus regalis facit fructus
suos pendentes, siue vina, siue grana sint, aut reditus annui quocunque
nomine censeantur: & est in electione regis, sequi locationem à præmor-
tuo episcopo factam, & stare colonis, & percipere fructus, vel ab ea abire.
Sicut est receptum in domino feudi respectu vassalli sui, deficiente homi-
ne seu vassallo [r]. 22. Constitutiones apostolicæ, vel statuta & consuetu-
dines ecclesiarum non impediunt aut vincunt regem, quin possit vti
& frui pro voluntate iure suo regaliorum [s]. 23. Si resignatio facta fuit in
fauorem certæ personæ & non aliàs, apertis regaliis potest rex conferre al-
teri, quàm illi in cuius fauorem eiuratio facta est, & tenet collatio re-
gis [t]. 24. Collatio regis potest fieri sub conditione, si nostris temporibus
vacauerit beneficium, quando ignoratur quo tempore vacatio occurit: licèt
ex dispositione iuris communis, actus legitimi similes non recipiant diem
vel conditionem [v]. 25. In translatione episcopatũ vel archiepiscopatum, non
censentur aperta regalia, nisi à die præstiti consensus illius qui vult transfe-
ri, & postquàm absolutus fuerit à priori vinculo episcopatus [x]. 26. Per fe-
loniam per episcopum, aut archiepiscopum commissam, & per manifestam
rebellionem in principem, non dicitur sedes vacare iure regaliorum, vt
rex possit interim iure regaliorum beneficia vacantia conferre [y]. 27. Rega-
lia semel aperta, semper durant, neque obitu regis superueniente expiraot,
donec prælatus iuramentum fidelitatis actu ipso præstiterit [z], & perso-
naliter, non per procuratorem [a]. 28. Rex recipit iuramentum fidelitatis
per suos legatos in curia Romana existentes, à prælatis in ea curia
prouisis [b]. Nec tamen si dilationem concedat prælato ad præstandum

a Idem in 7. Priuil.
b Idem in 9 pri.
c Idem in 8. priuil.
d Idem, in 11. pri.
e Idem priuil. 16 vide & priuilegium 27.
f Rufus priuilegio 12. explicat.
g Ruf. explicat priuilegio 8. & 4.
h Idem priuil. 10.
i Idem priuil. 13.
k Idem priuil. 22.
l Idem priuil. 23.
m Idem priuil. 24.
n Idem priuil. 25.
o Rufus, in 26. priuil.
p Idem priuil. 18.
q Idem pri. 29.
r Idem pri. 30.
s Idem pri. 31.
t Idem pri. 32.
v Id. pri. 33.
x Ruf. pri. 34. In translatione & locum habere priuil. 41. docetur.
y Ruf. priuil. 35.
z Ruf. pri. 36.
a Ruf. pri. 43.
b Idem pri. 37.

sacramentum, ideo impeditur regaliorum ius aure præstationem in conferendis beneficiis [a]. 29. Ad eum modum hoc iure confert rex beneficia vacantia in regaliis sede vacante, quo confert episcopus viuens, exceptis ecclesiis parochialibus [b]: nisi illæ essent annexæ præbendis, quas confert [c]. 30. Non potest impetrari beneficium in regaliis, nisi à 30. annis [d]. 31. Aperto iure regaliorum, beneficium eius collationis non potest per resignationem causa permutationis conferri à summo pontifice, sed vacat in regaliis: nisi resignatio ea fiat coram rege, aliter semper vacabit, donec rex prouiderit [e]. 32. In regaliis si rex conferat vna die beneficium vacans iure hoc, nec expediatur prouisio sub sigillo regio, & sequenti die idem beneficium conferat alteri cum subscriptione & sigillo literis appenso, potior nihilominus prior [f]. Sic & prior, & si vna die facta duobus sit collatio, præfertur [g]. 33. Rex si nominauerit ex priuilegio apostolicæ sedis in certis ecclesiis metrapolitanis & cathedralibus, si posteà aperiantur regalia, potest omisso eo quē collatori nominauit, iure proprio cōferre iure regaliorū, nonobstāte insinuatione & nominatione prius debitè factis [h]. 34. Indultum apostolicum de non consecrandis episcopis infra tempus iuris non facit quominus vacet beneficium iure regaliorum, si aliàs eo non existente indulto, vacaret [i]. 35. Rex iure regaliorum conferendo præbendam, vel alia beneficia simplicia, tenetur sequi naturam & qualitatem beneficij actu fundationi appositam [k]. 36. Licet in regia prouisione regalistæ nulla reperiatur, de defectu naturalium quem patitur impetrans, mentio facta, si prius per Roma. pontif. super prædicto defectu natalium ad obtinenda quæcunque beneficia simplicia fuerit dispensatus, nihilominus valida est prouisio [l]. 37. Capellanias & alia simplicia beneficia in hospitalibus existentia, rex iure regaliæ confert [m]. 38. Beneficia pertinentia ad decanum, & capitulum, & archidiaconum coniunctim seu diuisim, non conferuntur à rege iure regaliorum, sed tantùm illa sede vacante, quæ ad episcopum pertinent [n]. 39. Apertis regaliis rex pensionem super fructibus dignitatis, etiam quando ad successores episcopatus vel dignitatis extenditur, soluere non tenetur [o]. 40. Vacantibus regaliis œconomi, receptores, & alij officiarij seu procuratores illis commissi, non possunt animalia in caulibus seu grangiis locorum episcopatus extrahere, vel de illis disponere: quia talia animalia sunt conscripto loco data, sicut oues, boues, & iumenta cum pullis, & reseruantur futuro successori, quòd sine illis deterior esset fundi commoditas vel domus [p]. 41. Custodes, seu exactores regaliorum non possunt vacante sede decimas authoritate regis accipere, sed tenentur eas futuro successori conseruare [q]. 42. Curatores regaliorum constituti sede vacante, durantibus regaliis non possunt incidere arbores cæduas, nec piscari in viuariis ichthiotrophiis prælaturæ ante tempus debitum, neque alia agere, per quæ deterior fieri posset reditus annuus prælaturæ [r]. 43. Durantibus regaliis rex non tenetur ad onera vel seruitia, ad quæ episcopus in vita tenebatur [s]. 44. Ex constitutione Philippina, vt postquam episcopus sacramentum fidelitatis præstiterit regi, requiratur quòd actualis & realis traditio fiat rerum temporalium episcopo per officiales regios, quibus ipsa temporalia episcopatus gubernanda fuerunt commissa: nec sufficit quod tollatur, seu vt dicunt leuetur manus regia per gentes computorum, id est, per præfectos ei curiæ: id enim ita exigitur, vt prælatus possit conferre præbendas & dignitates suæ ecclesiæ, & vti temporalibus sui episcopatus [t]. 45. Rex non tenetur electum confirmatum in episcopum, si non sit consecratus, ad iuramentum fidelitatis admittere: nec regalia cessant per solam confirmationem. Quia adhuc ecclesia dicitur vacare, sed claudentur, id est, expirabunt & cessabunt regalia, secuto iuramento [v]. Et hæc priuilegia per conclusiones satis abundè explicauit Ruseus in suo tracta. regaliorum: vt satis mihi factum putauerim

&

a Ruf. priuil. 38.
b Idem pri. 39.
c Id. pri. 40.
d Id. pri. 41.
e Idem pri. 44.
f Id. pri. 45.
g Ruf. pri. 46.
h Id. pri. 47.
i Id. pri. 48.
k Id. pr. 49.
l Id. in 50. priuil.
m Id. pri. 51.
n Idem pri. 52.
o Id. pri. 53.
p Id. pri. 54.
q Idem pri. 55.
r Id. pri. 56. ex cōst. Phil. Pul. de droict de regale.
s Ruseus, priuil. 57.
t Idem pri. 58.
v Id. pri. 59.

& lectoribus, summa capita indicis loco hic per epitomen transferre, ne 18 aliena mihi plagiarius vsurpem. Plura & videre poteris apud Aegidium Magistrum, in decisionibus & tractatu regaliorum. Qui ex registro cameræ rationum seu computorum notat [a], ius hoc regaliorum non competere regi in omnibus episcopatibus sui regni: sed tantùm in prouincia Senonensi, & eius suffraganeis, excepta diœcesi Antisiodorensi, in qua decani & capitulum dicuntur fecisse permutationem cum rege. Item docet ius hoc ei esse in tota prouincia Remensi, excepta diœcesi Cameracensi: in tota prouincia Bituricensi: exceptis, Lemouicensi, Cathurcensi, Ruthenensi, Albiensi, Mimatensi: & in tota prouincia Turonensi, excepta Maclouiensi, Trecorensi, &c. In prouincia Burdegalensi solùm: & in tota Normania. At in tota prouincia Auxitanensi, & Arelatensi, & consequenter in 19 tota lingua Oxitana, nihil habere iuris regaliorum. Aliud ius regaliæ inuenitur, in ecclesiis, quæ ad plenam & liberam collationem regis pertinent, in quibus nec summus pontifex, nec alius quispiam ius aliquod habet, præter solum regem, qui solus ordinarius collator est quale ius illi est in præbẽdis seu canoniis sanctarum capellarum Lutetiæ, Biturigum, Saltus Vincenarum, & in ecclesiis collegiatis de Clery, Sancti Quintini, Virginis Mariæ 20 Montisbrisoni, & similibus [b]. Singulari notatione tamen dignum est, ius regaliorum, quòd ad collationem beneficiorum pertinet, non habere locũ in beneficiis, quæ curam animorum habent. Sic enim ordinatio regia scripta est, in camera [c] computorum: *Dum episcopus alicuius episcopatus, vbi dominus rex habet regaliam, ab humanis decedit, immediatè per obitum seu mortem ipsius est regalia in dicto episcopatu aperta, & succedit rex loco boni & legitimi administratoris in omni temporalitate dicti episcopatus, confertq; beneficia non curata, & hoc durante* 21 *tempore ipsius regaliæ &c.* Confert itaque solùm beneficia simplicia, quales canoniæ, præbendæ, capellaniæ, & similia. Curata autem sede vacante iure cõmuni conferentur, si communis collatio cum capitulo, ab illo capitulo: si solius episcopi, vel reseruantur, vel à summo pontifice conferũtur [d]. Cur autẽ non possit curata conferre rex beneficia, vt simplicia, diuersitatis rationem adfert Aegidius Magister: quod si is cui conceditur cura, debet habere institutionem authorisabilem ab episcopo, quod pertinet ad curam populi, & sacramentorum administrationem [e]. Quare non potest à rege prouideri in eo cura, quia non potest ea authoritas conuenire alij, quàm episcopo.

[a] cap. 4.

[b] meminit Pap. li. 3. Rhapsod. arest. arest. 2. titu. 2.

[c] istam ordinat. transcripsit in suis decisio. Aegid. Magi. tract. regal. cap. 3. & explicat c. 4. differentiam. Citat & Probum & Rufeũ eiusd. sent.

[d] cap. vni. per tot. ne sed. vac. in 6.

[e] Panor. in c. authoritas, circa medium, de institutio. per c. vni in 6 ne sed vacan. Ioan Andre. in c. de monacho, de præbend.

De iure deuoluto. Cap. 9.

1. *Collatio beneficiorum tribus modis ordinariis impeditur.*
2. *Deuolutio quid.*
3. *Deuolutio iuris ab eo, qui habet in aliũ fit per donationẽ hæreditatis viuentis, non obtemperando voluntati defuncti, non vindicando mortem defuncti, non petẽdo hæreditatem suo tempore &c.*
4. *Deuolutio potestatis conferendi vel eligendi duplici causa fit.*
5. *Deuolutio fit ad proximum superiorem electione facta indigni.*
6. *Eligens indignum priuatur iure eligendi pro ea vice quare.*
7. *Deuolutio in causa graduatorum.*
8. *Deuolutionis iure impetratio ob incapacitatem prouisi odiosa.*
   Impetrans per incapacitatem alterius nõ adipiscitur de facto possessionem. eod.
9. *Deuolutio ob negligentiam conferendi.*
   Lateranenses synodi 7. & vnde ita dicta. eod.

10 Lateranum palatium Romæ.
11 Lateranenses 7. Synodi quo tempore habitæ.
Nicolai 2. sum. pontif. tempus. eod.
Berengarij error quando damnatus. eod.
Concubinæ adempta sacerdotibus. eod.
12 Successio in prædiis sacerdotalibus sublata.
13 Turcis arma subministrare prohibitum.
Beneficiorum pluralitas prohibita, & promissio antequàm vacent. eod.
Epulæ lautiores episcopis prohibita. eod.
Venationes prælatis prohibita. eod.
14 Deuolutio ob negligentiam conferendi, vel ob electum indignum statuta in 4. Synodo Lateranensi.
15 Paganorum officia interdicta.
16 Germanorum vnitas consilio procurata.
17 Concordata quando peracta.
18 Beneficia intra sex menses saltem conferenda, aliter deuoluuntur collationes ad superiorem, & 23.
19 Optio beneficij intra 20. dies fieri debet, aliter expirat.
20 Patronus laicus intra 4. menses, ecclesiasticus intra sex debet præsentare, aliter deuoluitur ius.
21 Mandatarius ad beneficia acceptare debet beneficium vacans intra decem dies.
22 Electio episcop. & archiepiscop. & aliorum maiorum prælato. fieri debet intra tres menses: alioquin ius deuoluitur.
23 Beneficium conferens iure deuoluto. antequàm deuolutio fiat, nihil agit: ideo & post deuolutionem iterum conferre potest.
Beneficium sum. pontifex confert, quod deuoluto iure conferri potest, per concursum. eod.
24 Deuoluta per negligentiam ordinariorum collatio ad sum. pontif. redit ad ordinarium post mensem.
25 Nominatio regis ad prælaturas fieri debet intra sex menses.
26 Deuolutionum ex negligentia ratio.
27 Negligentia pœnam habet.
28 Conferendi potestas cur tantùm habeat semestre tempus.
29 Sex menses quibus peragendis negotiis constituti.
30 Sex menses conferendorum beneficiorum à quo tempore incipiant. & 31. 32. 33. & 34.
31 Ignorantia quæ excusat à mora, & culpa.
Ignorantia crassa & supina quæ. eod.
32 Nominandi facultas regi Gallorum à quo tempore currat.
33 Menses conferendi in curia Romana à quo tempore currat.
34 Voluntas & potestas perficiunt actus simul.
35 Suspensio episcopi non deuoluit eius iurisdictionem ad superiorem.
36 Impedimentum quod excusat à præscriptione lapsus temporis semestris collationis.
37 Impedimentum legitimum quando excusat à lapsu temporis.
38 Deuolutio ad quem fiat. & 40.
39 Patriarcha Lugdunensis priuilegium in deuolutione, & 40.
41 Deuolutio electionis episcopi ad quem fiat.
42 Deuolutio à vicario episcopi ad quem fiat.
43 Deuolutio ab exemptis episcopis ad quem fiat.
44 Capitulum sede vacante iure deuoluto confert.
45 Instituendi præsentatos digniores nullum definitum tempus episcopo.
46 Patronatui quando, & quomodo summus pontifex derogat.

ERRA ordinariorum collationem beneficiorum impediunt præcipuè, deuolutio, reseruatio, mandatum [a]. Deuolutio ecclesiastica, est translatio potestatis, quæ datur in beneficia ab aliquo, in alteram personam ex facto vel negligentia, potestatem habentis. Non omnis potestatis translatio, deuolutio est: contrà tamen, deuolutio translatio est, siue in rebus secularibus, siue ecclesiasticis consideretur. Exempla breuiter promã ex prophanis negotiis. Primum, in petenda & consequenda hæreditate: si quis enim viui ignorantis hæreditatem, vel cognati alicuius partem donauerit bonorum, non potest vti iure successionis [b], sed ad alium deuoluitur. Item si quis falsum accuset testamentum, nec obtinuerit, priuatur potestate petendi in eo testamento sibi relictum [c]. Eo modo si hæres monitus soluere legata relicta in testamento, contempserit, anno elapso successionis petendæ ius deuoluitur ad substitutos, & alias suo ordine personas [d]. Ob negligentiam quoque, si quis neglexerit vindicare mortem defuncti, cùm posset & teneretur, nec præuentus ab alio est, amittit ius succedendi [e]. Aliud exemplum in bonorũ possessione petenda, cuius ratione gradibus præstituta sunt singulis certa tempora, quæ si elabantur, deuoluunt ius peritionis ad alios [f]. Ius petendi tutores filiis quoq; à matre, in proximos ob negligẽtiam deuoluitur [g]. Proinde vt alienæ à beneficiis deuolutiones excludantur, reliqua verba finitioni deuolutionis rei beneficiariæ adiecta sunt: quæ euoluunt substantiam deuolutionis, quæ fit in causa beneficiali. Et in primis nos admonent deuolutionem fieri in alium duplici de causa, vel quia is qui priuatur iure collationis, vel alia potestate, putà electione, indignum dedit [h]: vel quòd intra tempora præscripta suo munere functus non est [i]. Qui abutitur sibi concessa potestate, dignus est qui eam amittat [k]. Si igitur quis scienter indignum ad beneficia elegerit, potestatem amittet pro ea vice eligendi alium, ex decreto concilij Lateranensis [l], deuoluitúrque potestas ad eum qui proximè præesse dignoscitur [m] ex concilio generali, etiam si de episcopatibus ageretur, emendato iure, quo electione facta scienter indigni prælati, ius electionis non deuoluebatur ad proximum superiorem, sed ad summum pontificem solùm [n]. Porrò non redit ius ad delinquentem ea vice, vt in eo, in quo deliquit, puniatur [o]. Et quia qui semel elegit, iam functus est officio suo, nec retractare suum factum potest: sicuti in eo, qui sententiam semel dixit, receptum est [p]. Cuius notio per appellationem ad proximum superiorem deuoluitur [q]. Statutum & in concordatis Gallicis [r], vt si episcopus, vel alius conferendi habens potestatem, beneficia graduatis & nominatis decreta, aliter qualificatis quàm statuitur, conferat, nullam esse collationem, & per refutum eiusdem, graduatum & qualificatum posse recurrere ad proximum superiorem: & ab eo rursum pari modo committente, ad alium superiorem ad quos deuolutum est ius cum iisdem qualitatibus, quibus conueniebat, conferri ab ordinario beneficium. Notabis hanc impetrationem iure de uoluto, ex eo capite, quòd incapaci sit beneficij facta co'latio, esse aliquomodo odiosum, vt pote de beneficio viuentis [s]. Quamobrem placuit statui regia huius regni constitutione [t], ne impetrans hoc iure deuoluto per incapacitatem ingrediatur facto possessionem beneficij adepti, alioquin priuetur iure, si quod habet: neque adiudicari sequestrum ratione illius deuoluti. Nam altero de facto possidente cum titulo, pro eo præsumitur, etsi malè possideat [v]. Et esset quædam species spoliationis & intrusionis, cum ab ea possessione deiicere, prætextu tituli adepti, quod iura non sinunt [x]. Porrò ex negligentia fit deuolutio authoritate concilij Lateranensis, vel alia iuris authoritate, quæ vt liquidò constent, annotandum est, inueniri septem synodos, dictas Lateranenses à loco vbi coactæ fuerunt. Nam Romæ in Cælio monte erat antiquitus palatium, seu ædes eximiæ familiæ nobilissimæ Laterano

Marginal numbers: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

[a] vt in c.4 de referi. in 6. c.11 cum concedimus, c.19. de præben. in 6.
[b] Marc. iurisc. in l. in fraudem, l. 2. de iis quib. vt indig. lib. 34 P. ...
[c] Paul. in l. pen. & legatum, de iis quib. vt indig. in P. l. lilic, C. eod. l. Papinianus, §. meminisse, de inoff. testam. in P.
[d] auth. hoc amplius, C. de fidei. com. § si quis autem non impleuerit, de hæred. & Falc. coll. 1.
[e] l. 1. & 9. C. de iis qb. vt indig.
[f] tota l. 1. de succes. sui. & dolib. ...
[g] l. 2. § si mater, ad Senatusc. Tertull. in P.
[h] c. cum in cunctis, c. 7 §. fin. de elect. dist. 63. Grego.
[i] c. ne pro defectu, c. 41 eod.
[k] l. Iudæos, de Iudæis C. l. qui sine, de nego. gest. P. ca. vbi 74 distinct. cũ similib.
[l] c. cùm Vintonien. sis, c. 15 & c. per inquisitionem, c. 18. de electio. & c. ne pro defectu.
[m] d. c. ne pro defectu.
[n] Idem, in §. si quis vero de collat. in concord.
[o] c. dilectus, de concess. præben.
[p] arg. l. si fugit. ... de ser. fugiti. lib. 6 C. ...
[q] l. Iudex post. aquã, & l. Paulus, de re iudicat. l. ... C. de ten ... experi. ...
[r] c. bonæ memoriæ, in 1. & 2. & c. cùm venientes, c. ne pro defectu, § 1. & c. quia propter, de elect. expressim in c. si compromissarius, de electi. in 6.
[s] §. si quis verò cuiuscunque, de collatio in concord. cap. 1. & 2. de concess. præben.
[t] in constit. Henri. 2. touchant les impetrations des benefices vacants par capites 3 ... an. 1550. 4 Iulij art. 15.
[v] l. 1. in. C. de rei vind.
[x] c. cùm nostris, & c. literas, de concess. præb. c. cum qui, de præb. in 6 l. ex. tat, quod met. cau. P. l. creditores, ad l. Iul. de vi priua.

teranorum, de quibus & Iunenalis meminit [a],

Clausit, & egregias Lateranis obsidet ædes
Tota cohors.

Siquidem Iulius Lateranus vir quoque egregius, consul designatus, iussu Neronis interfectus est [b]. Vbi ædes illæ erant, posteà D. Ioannis basilica ædificata est, dicta etiam anteà Basilica Constantini, quòd fuerit à Constantino magno donata Siluestro summ. pontif. authore Blondo [c]. Eo loci synodi septem coactæ sunt: prima sub Nicolao 2. Sabaudo sum. pont. in qua damnatus error Berengarij, & pseudopontifex, præscriptáque eligendi summum pontif. forma per solos cardinales [d]. Hic fuit pont. max. anno domini 1057. Secunda sub Calixto 2. Burgundo, coactis 900. patribus, in qua contra Turcam constitutum, & decreta contra imperatores Germanorum à prioribus pontificibus stabilita, & ademptæ cócubinæ sacerdotibus & clericis, vt scribit Albertus Kranrius [e]. Tertia synodus Laterani habita sub Innocentio 2. circiter annum domini 1135. coactis mille patribus, in qua potissimum decretum, ne quis in prædiis sacerdotalibus sibi successorem constituere posset, teste Othone præsule Frigingense [f]. Quarta sub Alexandro 3. sum. pontifice, patria Senensi, circiter annum domini 1170. In qua ne quis Turcis arma subministraret etiam cautum, prohibita sacerdotiorum pluralitas [g], eorumdémque ante vacationem promissio [h]. Prælatis prohibitæ epulæ lauriores, venationes, & huiusmodi plura [i]. Insuper vt per negligentiam collatorum deuolueretur ius conferendi, vel ab episcopo ad capitulum, vel à capitulo in episcopum, vel ad superiorem proximũ archiepiscopum [k], &c. vt latius posteà dicemus Deo fauente. idémque seruaretur, si indignum elegissent [l]. Quinta fuit maxima synodus sub Innocentio 3. coactis in concilium 7. archiepiscopis, & 1300. aliis prælatis, circa annum domini 1210. teste Paulo Aemilio [m]. In qua plura decreta tunc in Iudæos & Turcas, paganorũ officia interdicta [n]. Iussum Metropolitanis ad mores corrigendos singulis annis concilia prouincialia cogerent: & episcopis, vt synodos per suas prouincias celebrarent [o]. Et quædam statuta circa præsentationes patronorũ [p], aliaq; de aliis capitulis plura. Sexta Lateranensis synodus sub Eugenio 4. Veneto peracta anno domini 1446. teste Platina, qua prospectum, vt Germani qui nec Romano, nec Allobrogi principi adhærebant, reducerentur ad vnitatem. Septima habita in Laterano sub Iulio 2. contra Turcas, quam transtulerunt concludendam Pisis cardinales, vt scribit Paulus Iouius [q]. Dehinc insectare, tractatúque habito super derogatione pragmaticæ sanctionis in aliquibus, tempore Leonis decimi eius successoris, & Francisci primi regis eius nominis Gallorum, conclusum fuit Lateranense concilium, & conuentiones seu concordata posteà ibi publicata & approbata [r]. Ergo hac distinctione conciliorum obseruata, dico in concilio Lateranensi quarta statutum fuisse, ne diu præbendæ ecclesiasticæ seu quælibet alia officia in aliqua ecclesia vacẽt, & vt infra sex menses personis, quæ dignè administrare valeát, conferantur [s]. Verùmtamen hoc conciliũ non derogat breuioribus tẽporibus, in beneficiis adipiscendis speciali iure præstitutis, quæ in suo remanẽt statu. Siquidem si de beneficio agatur, quod per optionem alicui cócéditur, is, cui optandi ius competit, intra 20. dies optare debet [t]. In præsentatione facienda vacantium, laicus intra quatuor menses, clericus intra sex debet præsentare, aliàs deuoluitur ius [v]. Mandatarius, cui motu proprio mandatum ad beneficium dedit summus pontifex, intra decem dies, post præsentationem mandati factam ei, cui dirigitur, à die vacantis beneficij & scientiæ, debet acceptare quod vacauerit: aliter posteà liber ordinarius in collatione est, iure pontificio [x]. In regno tamen hoc Galliarum mandatarius non potest requirere, vel interpellare collatorem ordinariorum, nisi elapso

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21

[a] Iouenal. Saty. 10.
[b] Iul. Capit. in Aurel.
[c] Blond. libr. 1. instaur. Ital.
[d] can. in nomine Domini, 23. dist. Platina, in Nicolao.
[e] Alber. Krantz. lib. 5. c. 40.
[f] Otho Frigingen. li. 7. c. 23.
[g] c. 3. de cleri. non resid.
[h] c. 2. & 3. & c. ex tenore, de concess. præben.
[i] c. cum apostol. de censib.
[k] c. quia diuersitaté, & c. 2. de concess. præb. cum similib.
[l] c. cum Vintoniensis, & c. per inquisitionem, de electio. ap. Gregor.
[m] Pau. Aemil. libr 6.
[n] c. Iudæi, c. ita quorundam, c. ad liberandam terram sanctam, c. ex speciali, de Iudæis.
[o] c. sicut olim à sanctis patribus, de accusat.
[p] c. in Lateranensi, de præbend. c. cum & plantare, de priuileg.
[q] Paulus Iouius.
[r] scribitur in proœm. concordatorum, & in epistola Leonis 10. & titulo, de approbat. concord.
[s] c. 2. de concess. præben.
[t] c. fin. de consuetu. in 6.
[v] c. vnic. de iure patr. in 6.
[x] cap. si pluribus, de præben. in 6.

22 elapso mense à die præsentationis mandati [a]. Maiores quoque dignitates, vt episcopales, archiepiscopales, abbatiæ, & similes, intra tres menses pastorem habere debent: alioquin ab iis qui ius eligendi habent ad proximiorẽ potestatem facultas deuoluitur [b]. Aliæ verò dignitates inferiores, reliquaq; beneficia, ex concilio Lateranensi debent conferri intra sex menses, siue per electionem [c], siue per collationem [d], tam à primo collatore, quàm ab alio in quem fit deuolutio [e]. Incipit enim elapso termino eius à quo deuoluitur, nõ antè, dari ius ei, ad quem fit deuolutio, quique tot habet menses eadémque 23 iura, ac prior in beneficio vacanti. Neque ante tempus deuolutionis, facta collatio ab eo, ad quem deuoluitur, valet: nisi & alia posteà fiat. Et ita iudicatum, etsi quidam pugnent [f]. Neque mutantur qualitates primæ beneficij & personatum, quibus debentur, per deuolutum [g]. Vt etiam papa semper cum ordinatio, qui, vel sine negligentia, vel iure deuoluto conferre potest, 24 possit per concursum cõferre, & iure præuentionis [h]. Cæterùm si iure deuoluto gradatim peruenerit collationis potestas ad summum pontificem, impeditur potestas ordinariorum tantùm per vnum mensem, ex cõcilio generali: quo elapso, rursum ad ordinarios primos redit potestas [i]. Sunt tamen quidam qui rati sunt, illud verum esse tãtùm in beneficiis vacantibus in curia Romana, aliter quàm iure deuoluto, vt ait Rebuffus [k]. Neque summo pontifici dari posse tempus ad supplendam eius negligentiam, quia non ha- 25 beat superiorem [l]. nec inferior corrigit superiorem [m]. Sed addamus hodiè ex conuentionibus Gallicis & summi pontificis, dari sex menses regi ad nominationem faciendam summo pontifici instituẽdorum in prælaturis, à die vacationis computandos: & si nominatus primùm intra sex menses inuẽtus non fuerit à summo pontifice idoneus, conceduntur alij tres menses ad aliũ nominandum idoneum, quibus elapsis temporibus, ius plenum conferẽdi 26 sine nominatione regia, ad sum. pontificem pertinet [n]. Ratio deuolutionis pro diuersitate iuris deuoluti diuersa erit, quare & diuersum nec idem in omnibus tempus. Ad deuolutionem tamen, quæ fit ex negligentia potestatem habentium, referri potest ea quæ est præscriptionum, ad euitandam segnitiem dominorum, eamque castigandam inductam esse [o]. Néue iura ecclesiarum sub incerto sint [p]. Nec enim licuit inter ethnicos impunè vineam suam inenltam habere, vt Romani eum, qui indiligẽter fundum suum arasset, vel vineam pro derelicto habuisset, nota infamiæ afficiebant, teste Gellio [q]. Vinea autem Domini Dei Sabaoth, ecclesia est [r]: & Christianorum hominum cõgregationes, messis, & segetes [s]: operarij, curiones, & prælati. Et ne diu ecclesiæ in suspenso sint viduatæ pastoribus & præfectis, deuolutiones inductas iura expressè profitentur: cùm diuturna vacatio periculosa & dispendiosa sit animabus, & ecclesiis [t]. Deficiente enim pastore, lupus sæuit facilè in gregem, rapit, mactat, vel dispergit oues [v]. Et postremò, vt obuiam eatur auaritiæ prælatorum, qui diutius vacare permitterẽt ecclesias, vt fructus vacantium vsurparent: cùm permissum sit illis fructus vacantium 27 colligere, & habere: post collationem, nequaquam [x]. Et in pœnam negligentiæ deuolutionem quoque inductam conuenit inter interpretes [y]. Sicuti & iudex ob negligentiam suam, administratione sua priuatur, alio in locũ eius subrogato [z]. Et laici, si negligant seculares ius dicere conquærentibus clericis, conueniri possunt coram ecclesiastico iudice [a]. Vt si vassallus seu dominus cliẽtelaris negligat iustitiam reddere vassallo, priuatur iurisdictione, quæ ad ordinarium deuoluitur [b]. Sunt & aliis in reb. negligentiæ similiter vel propemodum nocẽtes casus, quos Gomesius colligit 214. ad finem commentariorum reg de triennali possessore in Epilogo casuum negligen- 28 tiæ. Cur autem semestre tempus diffinitum sit collatoribus ordinariis ex cõcilio

a titu. de fac. mand. in concordat.
b c. ne pro defectu, c. postquàm, 30 distin. c. quam, & ibi interp. de electio. in 6.
c cap. cum nostris, capit. dilectus, capit. postulastis, de concess. prabend.
d cap. 2. eod.
e capit. fin. de suppl. negli. prælato.
f vide Pap. libr. 3. aresto titul. 7. are. 2. qui ita iudicarunt, & Docto. in capit. 2. de præbend. in 6. Felin. & alij in cap. cùm ex officij, de præscript. Boer. decis. 70. Rebuf. in tract. nominatio. quæstio. 7. nume. 12. Iac. d'Ayma in proce. concord. fol. 75. col. 2. & sequen.
g clem. vni. de supp. negli. prælat. §. si quis verò, de collatio. in concord. vide Rebuff in tracta. nominatio. q. 8. nume. 11.
h capit. quia diuersitatem, & ibi Panor. nota. 5. de concess. præbend. vide Rebuff. in pra. benefic. titul. de deuolutio. nume. 46. 47. 48. 49.
i capit. 3. de præben. in 6.
k Rebuf. in §. 1. de regia ad præl. nomina. in ver. intra sex menses, & in pra. al. in titu. de deuolut. nume. 5.
l ca. aliorum, 9. quæstio. 3.
m cap. 1. cùm inferior, de maior. & obed.
n §. 1. de regia ad præl. nominat. in concord.
o capit. vigilanti, de præscriptio. capit. quia diuersitatem, de concess. præbend. capit. fin. de suppl. negli. præla. can. placuit, §. potest, 16. q. 1.
p l. 1. de vsucap.
q Gell. libr. 4. capit. 13.
r Esa. 3. 5. Hiere. 2. 12. Michea 3. & clemen. 1. de sum. trin. Matthæi 21. Mar. 12. Luce 20. Apocal. 14.
s Matthæi, 9. Luc. 10. D. Ioan. 4. can. in nono, 21. distinctio.
t c. quàm periculosum, de electio.
v capit. ne pro defectu, eod.
x capit. vel. vt ecclesi. benef. sine quaqua diminutio. confer. ap. Gregor capit. auaritiæ, de elect. in 6.
y glo. in capit. duobus, de rescript. in 6. in capit. quanquam, de electio. in 6.
z l. si quos, C. de offic. præf. præto. orient.
a capit. cùm sit, & capit. si clericus, de foro competen.
b gloss. in cap. cæterùm, de iudic.

cilio

cilio Lateranensi ad conferendum potiùs quàm aliud, prætermissa forsan ratio à summo pont. consultò est: quia hæc quæstio esse ex earum numero videtur, quas arbitrarias vocant interpretes, siue iuris positiui, secuti Accursium [a], & Ioannem Andream [b]. Quarum nulla vix alia potest dari ratio, quàm quòd ita nomothetis placuit [c]. Proinde placuit concilio hic terminus sex mensium, & sufficere visus est ordinariis collatoribus. Exempla quoque id efficere aliorum negotiorum potuerunt, in quibus sufficiunt ad negligẽtiam conuincendam sex mensium, vt in absentia clericorum [d], in ædilitio edicto [e], in dilationibus [f], in appellationibus [g], & in similibus. Adde archiepiscopos, & episcopos iure teneri visitare prouinciam singulis annis [h], saltẽ bis in anno iure Decretalium [i]. Et ideò quia visitando in semestri edoceri possunt de vacatione ecclesiarum, illud tempus sufficiens visum est ad cõuincendam negligentiam. Quare & semestre hoc tempus, vel aliud datum ad eligendum, præsentandum, vel conferendum, initium numeri capiet à tempore notitiæ vacationis veræ vel præsumptę, & cessante legitimo impedimento, quo quis officio suo fungi non potest [k]. Sicuti enim non succurritur negligentibus, ita necessitate rerum impeditis auxiliari æquum est [l]: nec morosus quis dicitur, nisi sciat, vel scire potuerit, & debuerit quæ facere oportet [m]. Vt scire, & scire posse paria [n]. Nec diuinare quisquam tamẽ cogitur [o]: potissimùm si de facto alieno agatur, cuius ignorantia excusat [p], & dummodo ea non sit supina & deperditi hominis, quæ crassa dicitur & inexcusabilis [q]. Quemadmodum & in affectata ignorantia receptum est, quæ æquatur scientiæ [r]. Ea enim affectata ignorantia est, ex quo quis scire potuit, sed noluit vel dissimulauit [s], quod ex argumentis & coniecturis liquere poterit [t]: alioquin enim vbi scientiæ probatio non est, quis præsumitur potiùs ignorasse, quàm sciuisse [v]. Et hæc certè videtur in episcopo crassa ignorantia, ignorare beneficium vacare, si vacet, inquam, de iure & de facto, vt per mortem, cùm teneatur, vt dictum est, singulis annis prouinciam suam visitare. Quare fit tunc deuolutio tempore elapso: cõtrà, si de iure fuerit vacatio solùm, quæ illi incognita esse potest impunè [x]. Sic currit tempus à die quo scire debuit, vt & in aliis collatoribus vel patronis [y]. Et in Gallia nominationis potestas & tempus ad prælaturas sex mensium, vel nouem in repetita nominatione currit regi à tempore vacationis, non à tempore scientiæ [a]: quia expresse, verba illa à die vacationis currere dictum est [a]. Sicuti & in beneficiis vacantibus in curia Romana dictum est [b], post mensem à vacatione cœpta numerandum, redire ius collationis ad ordinarios: & in ecclesiis nupertimè ædificatis à die quo cœperunt perfici seu consecrari, currunt conferendi sex menses: quia ab eo tempore dicuntur vacare [c]. Quæ omnia tamen, vt paulò antè monui, intelligi debent, si qui præsentare, nominare, eligere, conferre debebat, potuerit id munus exequi: siquidem impedimento concurrente, non nocet lapsus temporis. Vt si suspensus vel excommunicatus fuerit episcopus [d], vel vacet sedes: quo casu non currit temporum ecclesiasticarum præscriptio [e]. Neque negligentia est, vbi non negligens adest voluntas: cùm potestas requiratur ad perficiendam voluntatem & actum [f]. Nec nocet scientia, si potestas non sit exequendi cognita [g]. Per suspensionem quidem ecclesiasticam, à iudice vel lege prolatam, interdicitur officium vel exercitium aliquod competens personæ, ad certum tempus tamen [h], sicuti & per excommunicationem. At propterea episcopo excommunicato culpa, & maleficio suo, non dicitur eius iurisdictio ad episcopum superiorem deuolui: quia hoc in iure expressum non est, sed alia pœna

29 30 31 32 33 34 35

a Accurs. in l. 3. §. initium. in ver. ratus, de postulan. in P.
b Ioan. Andr. in c. 2. in ver. restringere, de iudic. in clem.
c [illegible] c. si quando, de rescript. facit l. non omnium, de legib. in P. ca. in istis, 4. distinct.
d c. ex tue, de cle. nõ resident.
e l. cùm sex, de ædil. edic. in P.
f l. 1. de dilat. C.
g l. sancimus, C. de appell.
h c. 1. & fin. de cẽsi. in 6. c. conquerẽte de offi. ordin. can. episcopum, can. de [illegible] cap. placuit, 10. q. 1.
i c. cùm venerabilis, de censib. c. excommunicamus, §. adijcimus, de hæret. extra.
k c. 2. & c. quia diuersitatem § fin. de cõcess. preb. c. licet, de supp. negli. prælat. cap. de multa, §. [illegible] quoque, de præb. [illegible] l. annua, de calumnia. in P. l. cùm sex mẽses, de ædil. edict. in P. can. biduum, 2. q. 6. vide Rotam, decis. 16. in nouis.
l l. nõ enim, ex quib. cau. ma. in P.
m l. quod te, de reb. cred. in P. l. si ea lege a causa, de verb. oblig. in P.
n l. Iulianus, ad SC. Macedon. l. in bonorum possessione, de bonu. poss. in P.
o c. 1. § 1. vt eccles. bene. sine dimin. confer. l. si cùm fideiussor, §. si cum debitor, mãd. in P. l. si putator, ad l. Aqu. in P.
p l. fin. pro suo in P. l. quisquis, C. de ec[illegible] & l. error facti, C. de iur. & fac. ignor.
q l. plurimùm, & l. nec supina, eod. in P. l. iuris regula §. 1. versi. recte Labeo, eod. titu. cap. 1. de ordin. ab episco. qui renuncia episc. c. apostolicæ, de cler. excom. muni. can. consuetudo, 8. dist. ca. fin. 3. q. 4.
r c. 2. de tempo. ord. in 6. c. cum inhibitio, de clãdest. desponsat.
s l. qui contra, de incest. & inutil. nupt.
t c. 8. de renunciat. in 6.
v l. verius, de probat. c. præsumitur, de regul. iur. in 6. x ita concludit Rota, in decis. 16 [illegible] si propter negligentiam, in nouis. Ioan. de Sel. in tract. de benefi. 3. par. q. 59 gl. in §. visum, in ver. computandum, de collat. in prag. sanct. Rebuf. in praxi, tit. de deuolutio. num. 10. & sequentib. y c. vni. de iure patr. in 6. a §. 1. de reg. ad præl. nomi. in concord. a in d. § 1. b c. statutum, c. 3. de preb. in 6. c c. quoniam, c. cum propter, de iure patro. vide Lapum, alleg. 9 [illegible] Feder. de Sen. 129. d c. quia propter, de conc. preb. l. vni. § fin. C. de annal. except. l. sancimus §. donec, C. de iur. delib. l. in rebus, de iure dot. C. can. biduum, 2. q. 6. e c. de quarta, c. auditis, c. cùm nobis, de præscript. c. 1. & fin. ne sed. vac. f l. multum interest, C. si quis alt. vel sibi. g l. scientiam, ad l. Aquil. l. in omnibus, de noxal. actio. in P. l. seruus ignorãte, C. eo. h glo. in c. ad reprimendam, in ver. in canonibus, de offic. ordin. glo. in clem. cupientes, de pœn. in ver. suspensi, vbi variæ species suspensionis.

impoſita.

imposita[a]. Et suspensus quidem nec eligere, nec eligi potest[b]: sed neque archiepiscopus, qui potest supplere in causa negligentiæ eius officium, partes eius subit, ob causam delicti: nec casus negligentiæ ad alium casum extendendus est[c], nec fit deuoluto[d]. Et impeditur quidem ob prædicta episcopi potestas, sed non currit aduersus eam tempus, & ita restituta perseuerat: vt de seruitute itineris ab alluuione intercepti, & posteà
36 restituti, traditum est[e]. Subducitur etiam ab omni negligentia, vt tempus lapsum culpa careat, aliud quoduis impedimentum legitimum inuito eo, qui potestatem habet, adueniens[f]. Sic impeditis postulare, vel præsentare, propter pestem intra tempus, non currit præscriptio. Quamobrem nec deuoluitur ius ad episcopum[g]. Idem in casu hostilitatis[h],
37 vel aliis legitimis impedimentis[i]. Si tamen impeditus non possit remouere ipsum impedimentum, alioquin non excusaretur[k], debet protestari de impedimento, quòd per eum non stetit, nec stat &c. aliter post impe-
38 dimentum sublatum, non ageret[l]. Citra impedimenta igitur legitima & ignorantiam probabilem, elepso tempore fiet deuolutio iuris: ad quem autem fiat, varia habet quæstio capita solutionis. Paucis ergo explico, eritque in hac princeps & communis regula, deuolutionem fieri ad proximum superiorem, non ad inferiorem. Sic si prælati regulares non conferant beneficia suo tempore regularia, episcopi locorum, in quibus beneficia sita sunt, conferunt[m]. Si patroni negligant intra tempus sibi præstitutum præsentare, vel si alium quàm debitè qualificatum ex tenore concordatorum præsentent, ius deuoluitur ad eum qui instituere debet[n]. Si eligentes negligant, ad confirmantem[o]. Et si ab inferiore facienda sit collatio ex consuetudine, priuilegio, statuto, vel alio modo, ad episcopum fit deuolutio: & ab episcopo, ad archiepiscopum[p]: ab eo, ad papam, non ad patriarcham[q].
39 Excepto patriarcha Lugdunensi seu primate, ad quem & fit deuolutio ex
40 consuetudine regni ab archiepiscopis[r]. Olim quando ad episcopum & capitulũ pertinebat collatio siue coniunctim siue diuisim, altero negligente ad alterum deuoluebatur collatio[s]: nisi in his quæ deuoluta sunt ad episcopum. Nam tũc ex negligentia episcopi deuolutio fiebat ad eius superiorem[t]. Hodie quoque ex consuetudine totius regni Gallici, vt ait Rebuffus[v], si collatio pertineat ad episcopum & capitulum, deuoluitur collatio non ad capitulum, sed ad archiepiscopum: si tamen ad capitulũ pertineat solùm, ad episcopum
41 fit deuolutio[x]. Notandum tamen in electione episcopi distinguendum esse, num deuolutio fiat propter indignum electum, an propter negligentiam eligendi. Et rursum, quando electio fit scienter indigni, qui eligunt, priuantur quidem potestate eligendi ea vice[y]: sed eo casu, deuolutio fit non ad archiepiscopum, sed ad papam[z], quando videlicet omnes electores siue simul & semel, siue separatim, scienter indignum elegrint. Quòd si non omnes elegerint indignum, sed aliqui eorum dignum, ad alios etiam minores numero deuoluitur ius; non ad summum pontif[a]. At si propter negligentiam eligentium, non ex delicto fiat deuolutio, ad archiepiscopum, non ad papam peruenit[b]. Si vicarius episcopi malè conferat, vel si ab eo deuo-
42 lutio fiat, ad archiepiscopum, non episcopum eius vicarij fit[c]. Ab exem-
43 ptis episcopis collatoribus, ad papam fit deuolutio[d]: ab exemptis regularibus, ad episcopum loci beneficij, qui authoritate apostolica confert[e]. Capitulum quoque sede vacante episcopali, potest conferre beneficia deuoluta ad episcopum ex negligentia vel delicto inferioris[f]. Nam
44 si sede vacante præbendæ vacent, illæ non conferuntur iure deuoluto à capitulo[g]: quia collatio beneficiorũ in fructu episcopi sunt[h], ideò reseruan-

a c. 1. de suppl. negl. prælat. in 6.
b c. cùm dilectus §. quia verò, de consuetud. c. 1. in fine, de postul. prælat. c. cùm inter Ramondum, de electio. c. cum bonæ, de ætat. & qualit.
c cap. quanquam, de electio. in 6.
d c. si compromissarius, eod.
e l. si locus, quemad. ser. amitt. in P.
f c. cupientes §. insuper, & c. concessa, de electio in 6. c. significante, de pignor. l. 2. § 1. & 2. si quis cautio. in P. l. non solum §. vlt. de excusa. tutor. l. si tui, quib. ex caus. maio. in P. l. sio. ad l. Rhod. de iac.
g Bald. consil. 459. lib. 4. Incip. sanctissimæ recordat. omnis, de Ripa, tract. de peste, fol. 27.
h c. ex transmissa, de præscript. can. primus act. one, 16. q. 3. vide Benoffam, in tractat. de pacific. possess. num. 312. & seq.
i Quæ sint illa vide Rebuffum, in §. 1. in ver. impedimento cessante, de collat. in concord.
k c. fin. de elect. c. 2. de testib.
l in reg. de pacific. poss. & in eam Rebuff. no. 110. facit c. fin. de appellat. cap. reseruatus, vers. dummodo, de rescrip.
m clem. vnic. de suppl. negli. prælat. & ibi gloss. in ver. loco.
n d. clem. vnica, iuncta gloss. in verbo dispositionem, gl. in § quod si quis cuiuscunque, in ver. proximo, de coll. in prag. sanct. Rochus in tract. de iure patrona. in ver. honorificum, q. 23.
o c. 2. de supplen. neglig. prælat. Decius in c. fin. de elect. in 6. Panor. in c. 1. co. situ. ap. Grego nomine, 10.
p c. 2. de concess. præben.
q c. licet, de suppl. negl. prælato.
r Rebuff. in praxi beneficior. tit. de deuolutio. num. 14.
s c. vnic. ne sede vacan. in 6. c. 2. de cõcess. præben.
t Innoc. & Panor. in d. c. cùm in cunctis, glos. in § item circa, vers. visum, in ver. legatorum, de collatio. in pragma sanct. atq. c. ne pro defectu, in fine, de electio.
v Rebuff. in praxi benefic. in titu. de deuolutio. nume. 23. Imola, in clemen. si du beneficio, quæst. 2. de præben. in 6.
x d. c. 2. de concess. præb.
y c. cùm in cũctis, & c. innotuit, de electio.
z c. quanquam de electio. in 6.
a c. congregata, de elect. gl. in d. c. quanquam, in ver. deuoluetur.
b vide d. gl. in c. quanquam, & Anchara & vide D'ayma. in §. 1. de reg. ad prælat. nom. ost. in ver. computandus.
c Reb. docet in tracta. nominat. q. 14. num. 63.
d c. licet, & c. sicut, de supplen. negl. prælat.
e c. cùm singula, de præb. in 6. clem. vnica, de supp. negl. præl.
f c. cùm olim, de maio. & obed. Ioan. And. in c. quanquam, de electio. in 6. vide Rebuff. in praxi, titu. de deuolutio. nume. 92.
g c. 2. ne sede vacan.
h glo. in d. c. cùm olim, de maio. & obed.

da futuro successori [a]. Singulare illud est, quòd in institutione facienda ab episcopo præsentatorum, digniorum nullum definitum est tempus, & ideò ob non factam institutionem non deuoluitur ius ad superiorem, sed potest qui præsentauit suo tempore, etsi post præsentationem lapsum fuerit tempus ad præsentandum datum, interpellare pro institutione episcopum [b]. Et potest recurri ad superiorem, qui præfigit terminum inferiori ad institutionem faciendam [c]. Et ideò in refutum vel denegationem, tunc recurritur ad superiorem. Sic & in acceptatione facta intra mensem ex mandato, negante executore: quia nullum tempus executori est definitum [d]. Et ita expresè definit Rota in decisione 212. incipiente, *secundum omnes*, in nouis. Quare nec sum. pontifex iuri præsentationis, ante institutionem facit præiudicium patrono, nisi dixerit deuolutum fuisse per vacationem temporis ad eum beneficium, id est, præsentatione non facta suo tempore, vel deuoluto iure ad episcopum & alios negligentes beneficium patronatum, & quod ita vacauerit: vel nisi in prouisione adiiciatur, dummodo patronorum accedat assensus. Aliter enim non censetur iuri patronorum derogare, vt docetur ex regula cancellariæ 40.

45

64

a c. quia sæpe, de electio. in 6. clem. penul. eod. tit.

b c. cùm inter. de electio.

c c. reprimendum, de offi. ordina. cap. grau, de praben.

d not. in clem. cùm ei quem, de concessio. prabend.

De reseruationibus beneficiorum. Caput 10.

1. *Reseruatio beneficiorum quid, & à quo fiat.*
2. *Reseruationes beneficiorum generales & speciales summi pontificis, vel præter ius, vel in corpore iuris.*
3. *Beneficia quæ dicantur vacare in curia Romana.*
4. *Reseruationes speciales beneficiorum quæ.*
5. *Reseruationes beneficiorum quæ abolitæ sint & permissæ.*
6. *Reseruationes in corpore iuris quæ sint summi pontificis.*
7. *Pensionis reseruationes vsque ad quam quantitatem in beneficiis renunciatis permissæ.*
8. *Pensio iusta quæ, & eius reductio.*

SECVNDO dicebamus potestatem ordinariam in beneficia, impediri per reseruationes: quæ autem illæ sint, & quales, nunc tradendum est. Reseruatio beneficiorum dicitur, quando quis sibi retinet beneficium, vt alij quàm ipse voluerit, conferri non possit. Fitque à summi pontif. legato, & ab ipso summo pontifice. Legatus authoritate suæ legationis apostolica, sibi reseruabat beneficij collationem in ecclesia aliqua, vel inter ordinarij collationes, quam reseruationem restrinxit Bonifacius 8. [e]. A summo pontifice fiebant reseruationes generales, & speciales: & istæ vel sunt præter ius vel in corpore iuris clausæ. Extra ius sunt generales, quando sum. pont. reseruat suæ collationi dignitates maiores post pontificalem, in cathedralibus & metropolitanis ecclesiis [f]. Item vbicunque sum. pontifex se immiscuit, vel si ipse cõtulit, & quæstio moueatur vel de eius prouisione, vel nullitate, vel in dignitate prouisi, reseruantur hæ notiones & beneficia ipsius potestati [g]. In corpore iuris [h] vnica tantùm reseruatio inuenitur generalis, nempe beneficiorum, quæ dicuntur vacare in curia Romana, personarum videlicet existentium & decedentium in summi pontificis comitatu, quæ conferri possunt à solo summo pontifice intra mensem à tempore vacationis

1

2

3

e c. præsenti, c. 3. de offi. lega. lib. 3. sexti tit. 15.

f vt in reg. cancella. a 3. & seq. & extra Ioan. 22 execrabilis. de praben. & in extrau. ad regimẽ

g Panor. in c. interdilectos, coll. pen. de excess. prælato. c. vt nostrum, de appellat. Rom. con. 335. circa primum.

h hoc disputat glo. antiq. in reg. canc. 33 alias sextũ erat Probus in c præsenti, de offic ordin. in 6 & Rebuff. §. 1. de reseruat. in concord Gomes, in reg cancell. de triennali posse q. 31. vbi tractat 7. reseruationes in corpore iuris clausas, vide eũ.

cationis,& posteà ab ordinariis [a]. Porrectúmque hoc ius ad beneficia personarum curialium, qui extra curiam mortui sunt, peregrinationis, infirmitatis, vel recreationis causa absentes, intra duas dietas legales: item ad nuncios apostolicos à curia abeuntes, vel ad curiam Romanam pontificis rede- 4 untes [b]. Specialis reseruatio est, quando summus pontifex sibi nominatim collationem alicuius beneficij reseruat: vel si in collatione beneficij ex resignatione, cum pensionis retentione permittat regressum, si non soluatur, vt possit eius authoritate apostolica sine alia prouisione beneficium repete- 5 re [c], vel alio modo. Hodiè omnes reseruationes beneficiorum improbatæ sunt [d], exceptis vacationibus, in curia, & in ciuitatibus & villis muratis, quæ graduatis [e] & nominatis debentur vi pragmaticæ sanctionis, & concordatorum [f]: item quæ vacant officialium sedis apostolicæ [g], nisi iure regali vacent in Gallia, vt pronunciatum senatusconsulto Parisiensi an. 1338. 3. Iulij [h]. Sunt & receptæ reseruationes, quas sibi fecit & sedi apostolicæ summus pontifex in conuentionibus Gallicis [i], maiorum dignitatum & prælaturarum, vt possit solus eas conferre, postquam intra nouem menses rex Gal- 6 liarum ad eas non nominauerit idoneum. Inter reseruationes in corpore iuris clausas. s. inter collationes quas ius commune reseruat summo pontifici, Gomesius [k] ponit translationem episcoporum [l], prouisionem episcopatus vacantis per depositionem [m], & per casum c. quanquã, de electio. in 6. si episcopus captus est à paganis, vel à schismaticis [n]: si prouidendum sit, eo quòd episcopus propter senium, aut impedimentum aliud corporale, perpetuum non possit officium suum exercere [o]: si summus pontifex dederit beneficium vacans antè in commendam, idque ex interpretatione potiùs doctorum [p], quàm iuris expressa dispositione, ideò non rectè superioribus annumeratur. Alius tamen proximè accedit, quando cathedralis ecclesia clero & populo Christiano caret, quo casu reseruatur collationi summi 7 pontificis [q]. Sunt aliæ reseruationes in collatione beneficiorum factæ per summum pontificem, quando per ipsum imponuntur pensiones: iure namque pontificio interdum probatæ reseruationes pensionis, vsque ad mediam [r] partem fructuum beneficij, à summo tamen pontifice, non alio concessæ. In patria tamen consuetudinaria, & in Gallia, ad tertiam vsque partem reformari solet, relictis duabus beneficiario [s]. Quinimo & iusta dice- 8 tur pensio, qua deducta supersit beneficiario, vnde se alere, & onera beneficij possit ferre [t]. Datúrque hæc pensio communiter in quantitate fructuum: in Gallia etiam [v] in pecunia numerata, vbi pensio permissa in tribus casibus, si beneficium litigiosum, pro bono pacis [x]: 2. ne dispendium nimium resignans ex resignatione patiatur [y]. aliter tamen quàm ex permutatione facta: vel si permutatum beneficium sit, ratione inæqualitatis redituum in fructibus permittitur pensio [z].

a c. 1. & 3. de præb. in 6.
b c. præsenti, de præben. in 6.
c vide Rebuf. in §. 1. de reseruatio. in Concord.
d eod. tit. & in prag. sanctio.
e §. præfati, 2. de collat. in concordat.
f §. statuimus, eod.
g cap. ad regimen, de præb. in extrauag. communib.
h Reb. in §. 2. de reseruat.
i titu. de reg. ad prælat. nominat. in concord.
k Gomes. in reg. de trien. possess. q. 3 8.
l c. quod translationibus, de offi. lega. c. fi. de translat. episco.
m c. inter, de translat. episc. c. post translationem, & c. nisi, de renunciat.
n c. si episcopus, & ibi glo. si. de suppl. negli. prælatu. in 6.
o c. 1. §. si autem episcopus, de cleri. ægro. in 6.
p Feder. in trac. permuta. q. 15. Rome. consil. 140. Rebuf. in Praxi benefic. titul. de reseruat. nume. 12. & 18.
q clem. in plerisque, de elect.
r c. suscepta, eod. in extr. Ioan 22.
s Reb. in Praxi benef. titu. de reseruatio. nu. 18. 19. 20.
t c. de monachis, c. vacante, c. cum causam, de præben. c. 2. de censib.
v Reb. d. tit. de reseruat. nume. 21.
x c. nisi, de præbend.
y c. super hoc, de renunciatio.
z c. ad quæstiones, de rer. permutat.

De mandatis apostolicis ad beneficia, & de mandatarijs. Cap. II.

1 *Mandatum apostolicum impedit collationem ordinarij.*
2 *Mandatum apostolicum quid.*
Mandatorum apostolicorum origo & successus.
3 *Litera perceptoria summi pontificis qua.*
4 *Litera executoria ad beneficia qua.*
5 *Mandatum apostolicum dat ius ad futura beneficia.*

Mandata à summo pontif. ad beneficia dantur semel in vita & quando, & quare, eod.

6 *Mandatis qui ordinarij grauari possint.*
7 *Mandata cur solus pontifex dat.*
8 *Mandati forma in Gallia.*
9 *A mandatis quæ beneficia censentur excepta, & 10.*
10 *Mandatarijs non debentur beneficia villa murata, nisi graduatis.*
11 *Mandatarij præferuntur graduatis nominatis.*
12 *Mandatario beneficia non debentur, nisi à præsentatione post mensem.*
13 *Mandatario tantùm beneficium petitum & acceptatum primus vacans debetur.*
14 *Mandatarijs ex duobus quis præferatur.*
15 *Mandati vis quomodo perimitur.*

TERTIO loco, ordinariorum potestas mandatis apostolicis impeditur[a]. Mandatum apostolicum, est omne rescriptum, per quod summus pontifex mandat & iubet alicui de beneficio prouideri[b]. Hoc mandatum ab initio tantæ non fuit efficaciæ, ac nunc est: nam à principio pōtifices maximi primùm monitorias dabant literas, quibus vt precibus monebant ordinarios, conferrent beneficia mandatariis, quas cùm facilè contemni ab ordinariis collatoribus viderent, inuenerunt præceptorias, per quas illud ipsum iisdem præcipiebant: quibus etiam nonobstantibus, collatio ab ordinariis aliis facta, quàm mandatariis valebat, etsi punirentur ordinarij contumaces[c]. Quamobrem & inuentæ dehinc sunt literæ executoriæ, per quas mandabatur, vt executores compellerent ordinarios ad conferendum[d]. Verumtamen neque istæ literæ ligabant ordinarium, quin posset alij cui vellet, quàm mandatario conferre: nisi mandatum hoc haberet clausulam seu decretum irritans collationes contrarias, tunc enim mandatum ligabat manus ordinarij sine alia insinuatione seu præsentatione facienda eidem ordinario[e]: vel nisi mandatarius fuisset creatus canonicus[f], aut si executor inhibuisset ordinario vel collatori alio collationem, & suæ collationi reseruasset[g]. Si quidem & executoribus per literas executoriales dederunt summi pontif. potestatem conferendi, si recusaret eandem collationem, vel negligeret ordinarius[h]. Per hoc mandatum datur ius ad futura vacatura beneficia, per quemlibet Romanum pontificem semel in vita dumtaxat, tempore sui pontificatus per literas in forma mandati[i]. Idque ratione incundi sui aduentus, honoris gratia. Sicuti proconsulibus prouinciam recenter ingredientibus, quædam honoris causa olim dari solebant[k]. Item 2. in signum recognitionis iuris supremi. Et 3. quia postquam summus pontifex grauatur, vt nominationibus academiarum, & principis Galliæ, beneficiorum potior pars debeatur aliis, quàm anteà, & cùm reseruationes illi ademptæ sint[l]: æquum visum est, vt in hac prærogatiua honoretur[m]. Ea tamen lege, vt ordinarium non possit grauare etiam vno mandato, nisi habeat collationem 10. beneficiorum: habentem autem collationem quinquaginta & vltrà, in duobus dumtaxat. Ita tamen quod in eadem ecclesia cathedrali vel collegiata, vnum collatorem pro tempore in duabus præbendis non grauet[n]. Mandatum itaque hoc ad beneficia vacatura à solo pontifice manere potest[o], propter alius authoritatem supremam in beneficia & plenam[p]: alioquin odiosa sunt mandata de prouidendo de beneficio antequàm vacet, tum propter ambitionem eorum, qui postulant[q]: tum etiam, quia odiosum est per se & funestum, viuentis beneficium impetrare. Ideo conciliis inhibitum sacrosanctis, veluti votum mortis captandæ habens[r]. Proinde & semel permittitur pontifici summo hoc iure vti tempore sui pontificatus, nec potest iam grauatam vel bis pro modo

Marginal numbers: 1, 2 (beside first lines); 3; 4; 5; 6; 7.

a c. dilectus filiot, in a. c. dilecto, c. interentem, de præb. sp. Gregor. Panor. in c. olim in fin. de verbo signif.
b c. mandatum, cum 2 seq. de rescript. c. si capitulo, de cō cess. præbend. in 6.
c c. si soli, de concess. præb. in 6. c. dilectus, 1. de præbend.
d de tribus superioribus literis in c. capitulum, c. literis, c. ex insinuatione, de rescript.
e c. ubi qui, eo. in 6. notat in cap. si soli, de concess. præb. in 6. gloss. in §. statuit autem, in vers. censeatur, de colla. in prag. sanctio.
f c. si postquàm, de præb. in 6. c. duorum, de rescript. in 6. Felin. in c. ad audientiam col. 2. vers. literæ non dā tur, de rescrip. vide de his & supe l. 1. glo. in §. it m voluit, in vers. diligendam de collat. in pragm. sanctio.
g c. ubi qui, de rescr. in 6. & dic. si soli.
h c. si apostolica, de præb. in 6. c. si capitulo, de concess. præbend.
i §. 1. de mand. apost. in concordā.
k l. si in aliquem, de adil. procons. lib. 1. P. titu 27.
l titu. de reg. ad prala. nominat. & ex collat. in concord. & titu. de reseruatio. inhibia. in prag. sanctio.
m a1, ad l. cum qui, de iurem.
n d. §. 1. de mād. apost. in concord. in §. volens, & § item voluit, de collat. in prag. sanct. constitut. Lando 1. a. artic. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
o glos. in c. 1. in vers. vacaturis, de præb. in 6. c. dilectus, in 3. de præbend. Felio. in c. mandata, de præsum.
p c. 2. de præb. in 6. clem. 1. in fine, vt lit pend.
q c. quamuis, de præbend. in 6.
r c. 2. de concess. præben. c. ne captādæ, c. detestanda, eod. in 6.

modo beneficiorum ordinariam potestatem iterum grauare mandatis. Non licebit ergo legato etiam à latere mandata hæc cõcedere. Quamquam iure cõmuni suæ collationi vacaturum beneficium possit reseruare [a], excepto regno Galliæ, in quo placuit ex præscripto concilij Basiliensis vltimi, tolli reseruationes [b]. Quocirca hodiè certa forma mandatorum præscripta est in Gal-

8 lia, secundum quam oportet omnia mandata de prouidendo, siue ad regularia, siue secularia beneficia pertineant, concipi [c]: per quam remittitur expressio beneficiorũ ab impetrante possessorũ, in aliis gratiis necessaria [d]. Exigítque in Gallia mandatum esse generale, aliàs non valet, vt placuit senatui Parisiensi [e]: licèt olim & alibi hodiè, quàm in Gallia, mandata dirigerentur singularia vel ad dignitates tantùm, vel ad canonicatus [f], pro certa persona & certo beneficio [g], & incerto [h]. Atque in ea forma in summa omnes formæ antiquæ, quibus ordinarius ad conferendum cogebatur, continentur: quæ diuersæ erant, quas vide collectas apud Ioannem Andreã Perus. & alios in cap. si soli, de præbend. Rebuffum in commentat. ad §.

9 1. de manda. apost. in concordat. ad verba, *in forma mandati*. Verùm ab illa forma generali, vt non contineantur mandato, censentur excludi beneficia electiua in Gallia [i], quæ ad regis nominationem pertinent [k], & quæ in curia Romana vacant, quia reseruantur papæ [l]: vt & beneficium similiter specialiter reseruatum dicitur non compræhensum [m]. Sicuti nec compræhenduntur sub mandato, id est, non debentur mandatariis in vim mandati litigiosum, regularia secularibus, & contrà, & diuersi ordinis quàm sit impetrans, vnitum, paternum, vacans causa permutationis, non liberum vt collatum absenti, de nouo fundatum, vacans per mortem episcopi præbendatarij, quod optioni subiicitur: quæ omnia probat Rebuffus in §. declarantes, in ver. compræhensa, de manda. in concorda. Item nec compræhenditur patronatum [n]. Nec ea, ad quæ impetrans erat inhabilis tempore dati mandati: hoc enim tempore capacitas exigitur [o]. Quid si dispensatus ad hæc sit? latè vide apud Ruseum [p]. Continentur tamen sub mandato ea, quæ purè, liberè, & simpliciter in manibus ordinarij renunciata sunt [q]: quia

10 hæc resignatio pura inducit vacationem, & morti æquipollet [r]. At non debentur mandatariis beneficia villæ muratæ, si non sint qualitatis requisitæ [s]. Nec ea quæ sunt iuris patronatus laicorum, de quibus papa non intelligitur velle disponere [t]: vt neque comprænduntur ea, quæ vacante sede cadunt in regalia, & quæ eo iure à principe in Gallia conferun-

11 tur [v]. Cæterùm tanta est horum mandatorum [x] de prouidendo, in forma legitima impetratorum potestas, vt mandatarij præferantur aliis expectantibus beneficia, quia apostolici expectatores sunt, & ideo eius ratione præferendi [y]. Et proinde præferuntur etiam in Gallia in beneficiis, quæ sub mandatis continentur, ordinariis collatoribus, & graduatis simplicibus & nominatis [z]: quanquam graduati prius acceptauerint, quàm mandatarius, & quamuis beneficium vacans eius generis esset, quod destinaretur

12 graduatis [a]. Verùm obseruandum hîc est, mandatarium antequam vti possit iure mandari, debere mandatum ordinario semel præsentare [b]. Nam à præsentatione, post mensem tantùm vacans debetur beneficium [c]: dummo-

13 do petitum à mandatario & acceptatum fuerit. Tenetur enim in Gallia requirere & acceptare ad summum intra sex menses beneficiũ primò vacans [d], post præsentationẽ mãdati: alibi, quàm in Gallia, intra tempus ad acceptandũ sibi præstitutum [e]. Et quia tenetur ita acceptare primo beneficium vacans, si illud in vim mandati ei conferatur, extinguitur mandatum [f]. Verùm si illa

a c. cùm dilectos, de iure patronat. cap. præsenti, & c. deliberatione, de præben. in 6.
b titu. de reseruat. in pragmat. sanct.
c titu. de for. mand. in concord.
d cap. ad aures, c. in nostra, & c. si proponente, de rescri. c. si motu proprio, cap. non potest, de præben. in 6.
e Rebuff. in praxi, tit. de claus. mand. nu. 29. & 30.
f c. executor, c. si soli, de præb. in 6.
g c. ex parte, in 1. de off. deleg.
h c. mandato, de præben. in 6.
i vt in clemen. 3. de præben.
k § 1. & 2. de regia ad prælat. nomina. in concordat.
l c. 1. de concess. præben. in 6.
m Aufrer. decis. Thol. 414.
n vide glo. Rebuffi, in §. præfatique ordinarij in ver. patronal. de collatio. in prag. sanct. Lapum alleg. 94. dominus papa, col. 1. Rochus, Curt. tract. de iu. patr. in ver. ius, quæst. 7.
o c. si eo tempore, de rescrip. in 6.
p Rose. de mand. apost. 2. par. nume. 2. & seq.
q Rusc. hoc tractat. lib. de manda. apostol. 2. par. nume. 14 & seq. text. expre in cap. dudum, 14 de præb. in 6.
r c. 2. de renunciat. in 6. c. 1. de rer. permu. in 6. expresse c. dudum, de præb. in 6.
s Rebuf. in § declarantes, in verbo, cõprehensa, de mãd. in concord. per c. quia sæpè, de præbend. in 6. vide contrarium Boër. decis. 225.
t c. cùm dilectus, de iure patro. gloss. & Docto. in c. 3 de præb. Panor. in c. quanto, de iudic.
v Rose tracta. regal. in 1. par. præfat. nume. 11. & in 2 par. tracta. de mãd. apostolo. nume. 22.
x hîc loquimur de forma expectatiuæ mandati, alio enim sunt formæ expectatiuarum apostol. literar. quas Gallia non recipit, §. volens, de collat. in pragm. sanct. & de quib. Staphil. proprio lib. & in cap. tibi qui, de rescript. in 6.
y cap. ij qui, de præb. in 6.
z §. & vt obuietur litibus, de mandat. in concord.
a d. §. & vt obuietur, & ibi Rebuff. in ver. nominatis.
b capit. tibi, & capit. penul. de rescript. in 6. capit. si capitulum, de concessio. præbend. in 6.
c in forma mand. in concord.
d Reboff. in §. nósque, in ver. præferendos, de colla. & in for. mand. in concord.
e gloss. in clement. extra, in ver. mensem, de concessio. præbend. Felin. in capit. capitulum, de rescript.
f capit. si motu, & c. non potest, de præbend.

3 *Regula de verisimili notitia qua, & quare sit recepta in Gallia, & consideratio per sequentes numeros.*
4 *Regula de verisimili notitia locum habet in ordinariis.*
5 *Verisimilis notitia mortis beneficiati, & quomodo metienda.*
6 *Cursores quidam expeditissimi, & 7. Indacus cursor praestantissimus. eod.*
7 *Philippides cursor eximius.*
Heraclitus Perineus cursor. eod.
8 *Bancarij beneficiorum diem & horam, quibus cursores proficiscuntur impetraturi beneficia scribunt.*
9 *Cursorum publicorum institutio à quo cœpit.*
10 *Beneficiatum mortuum celare non licet, & quid de eo statuatur.*
11 *Beneficium viuentis impetrans per obitum, eo mortuo non potest impetrare.*
13 *Beneficia purè conferri debent, & quid purè, & sine simonia.*
14 *Collatio beneficij quando, & quomodo palàm fieri debet.*
15 *Regula cancellar. Roma. de publicandis resignationibus.*
Renunciationes beneficiorum intra quod tempus publicandae. eod.
16 *Renunciationes quomodo publicandae.*
17 *Beneficia duobus modis in summa acquiruntur, electione, collatione.*
Electio in quibus beneficiis locum habet. eod.
18 *Electio quid.*
19 *Postulatio in beneficiis quid.*
20 *Postulare qui possunt.*
21 *Postulatio admissa vim electionis habet.*
22 *Postulari qui possint.*
23 *Postulatio à quibus fit.*
24 *Nominatio ad beneficia quid.*
Nominatio quando tribuit ius nominato. eod.
25 *Nominatio academiarum ad beneficia quid est.*
26 *Variatio quae, & quando permissa in postulatione, & electione, & nominatione.*
Postulationis & nominationis consensus & diuersitas. eod.
27 *Electio valdè adipiscendi beneficium probatus modus quare.*
28 *Electionis triplex forma.*
Electio per inspirationem spiritussancti. eod.
29 *Electio per scrutinium quomodo fiat.*
30 *Electionis formula per viam compromissi qua.*
31 *Electionum formula in quibus seruanda sit beneficiis.*
32 *Electioni faciendae qui, & num omnes vocandi.*
33 *Electio quo loco facienda est.*
34 *Eligendi alia formula per breuia, sortes.*
35 *In electione quae consideranda.*
36 *Electio sacerdotum ethnicorum à populo fiebat.*
37 *Principibus laicis cur ius aliquod in inuestitura episcoporum.*
38 *Nominat ad praelaturas Andium regulus, & Alanconius nomine regis.*
39 *Nominationis regis ius ad electionem remissum.*
40 *Eligere qui non possunt ad beneficia.*
41 *Eligi quae persona nequeunt.*
42 *Electionis peragendae modus.*
Sepeliri debet mortuus antequàm alius in eius locum eligatur. eod.
Electionis vocem quibus committere, & quomodo absens possit. eod.
43 *Electorum iuramentum ante electionem.*
44 *Scrutatores electionis quomodo eligant.*
45 *Electionis publicatio bis fieri debet, & quomodo.*
46 *Episcopi inthronisatio quomodo fiat.*
Electio quando ab electoribus iterari potest.

COMPREHENDITVR vno capite & regula quæstio, qualiter & quomodo beneficia concedantur: nempe, vt canonicè dentur [a], id est, secundum præscripta legum pontificalium. Non enim omnes modi possessionis, seu melius detentionis beneficij, legitimi sunt: & ideò quædam in genere, quædam alia in specie in proba beneficiorum datione obseruari operæpretium est. Primùm, beneficium vacare debet, antequàm certum detur, potissimùm si per obitum alicuius [b]: ad euitandas ambitiones, & habēdi impias cupiditates, votúmque improbatum mortis captandæ, si de viuentis bonis fieret donatio. Vt in iure etiam ciuili exosæ sunt etiam istæ donationes bonorum viuentium, & pacta de futura successione [c], vt suo loco Deo fauente tradetur [d]. Et qui scienter passi sunt, se in viuorum sacerdotū locum poni, ab ecclesiastica communione pelluntur [e], & deponuntur [f]: nisi viui iusta aliqua ratione depositi sint legitimè [g]: vel impetrentur per incapacitatem, vel alio modo, quàm per obitum. Huc tamen non pertinent nominationes, academiarum reseruationes, gratiæ, mandata, de quibus paulò antè dictum est, quæ dant aliquod ius ad beneficia vacatura: nam illa non sunt propriè de beneficio personæ viuentis, cùm non respiciant certum possessorem. Et multa sint genera vacandi alia, quàm per obitum, per quæ possunt effectum prouisiones illæ sortiri. Nos autem de beneficio post mortem alicuius certi, & ex morte illius obtinendo, agimus nunc. Et extat regula cancellariæ 28. quæ dicitur de verisimili notitia, ad euitandas fraudes in beneficiis, & vt ambitiosis via præcludatur, & conscientiæ puritas adsit [h]. Qua cautum, vt impetrationes beneficiorum cuiuscunque generis, non possint impetrari à summo etiam pontifice, ex obitu quarumcunque personarum: nisi post obitum, & ante gratiam seu impetrationem, tantùm temporis effluxerit, quod interim vacationes ipsæ, de locis in quibus personæ prædictæ decesserint, ad eiusdem pontificis notitiam verisimiliter potuerint peruenire. Quæ regula recepta est in Gallia pro lege, aduersus quam nec papa in regno dispensat, & ita iudicatum [i]: vno casu dempto, nempe si qui mortuus est, antè resignauerit seu eiurauerit beneficium in fauorem eius qui misit Romam, & obtinuerit beneficium in vim resignationis cum clausula, vel aliàs quouis modo vacet, etiam per obitum eiusdem resignantis, & cum derogatione regulæ de verisimili notitia. Nam tunc mortuo renunciante ante impetrationem etiam breui tempore, & ante tempus quo fieri nequit, vt verisimiliter tunc peruenerit notitia ad summum pontificem mortis, tempore impetrationis, valet impetratio illa per obitum, etsi per regulā 28, cancellariæ de infirmis resignantibus & morientibus intra viginti dies, renunciationem impugnet. Et ita iudicatum sæpè, eò quòd hìc impetrans per resignationem & obitum iustum habeat principium, nempe resignationem, quod tollit suspicionem captandæ mortis: facta tamen muneratione dierum à tempore, quo quis ad curiam summi pontif. arripuit iter, vsque ad tempus prouisionis vel admissæ renunciationis. Vt illud tempus sit legitimum, etsi à die illa itineris cœpti non sit verisimilis notitia obitus tempore prouisionis: si modò appareat tēpore exhibitæ procurationis vel die præcedente mortuum esse renunciantem [k], dolo & fraude, & aliis impedimētis cessantibus. Habétque locum hæc regula de verisimili notitia in ordinariis, vt non possint per obitum conferre, priusquàm, verisimiliter potuerint cognoscere eum mortuum, ob cuius mortem conferunt: eædem enim rationes in ordinario locum habent, quæ in summo pontifice. Et ita iudicatum Tholosæ in senatu, & Parisiis [l]. Idémque obtinere in legato summi pontificis tradit glo. antiqua in prædictam regulam 28. Quia conuenit saluti animæ hæc regula, & iuri communi, ne captetur mors alterius: ideò extendenda, & doli, qui in fraudem istius legis fiunt, circumcidendi sunt. Quales hi, qui fiunt

1 2 3 4

a c. 1. de regul. iur. in 6.

b c. 2. & 3. de concess. præben. c. ex tenore, eod. c. detestanda, c. suasit, eod. in 6.

c l. fin. de pact. C. l. ex eo, C. de inutil. stip. l. stipulatio hoc modo concepta, de verb. oblig. in P. cum simi. b. d in successio. ab initio.

e c. 1. de concess. præben.

f can. in primis, 2. q. 7. & can. cum q., & can. non fuerit, 7. q. 1.

g can. eos, 7. q. 1. can. postquàm, 7a. d. st.

h istæ rationes ponūtur in praec. reg. huius, dum publicata fuit à Ioan. 23. sum. pont. Gomes. in illam reg. in præfat.

i Pap. in Rhapsodiæ. arresto lib. 3. titul. 4. arest. 1. & 3.

k ita iudicatum refert Papus, lib. 3. titul. 4. Rhapso. arresto. arest. 2. & 5. Rebuffus, in § declarato, ad ver. iure permutation. de col. la. in concor. Et nota, quia contrarium alias iudicatum in Rota Et hāc quæst. late examinat Gomesius, in reg. de ver. simili noti. q. 3.

l Pap. d. lib. 3 titu. 4. art. 6. hoc etiam tenet & disputat & soluit contrariam sententiam in reg. de verisi. notitia obitus q. 1. Decius cons. 198. incip. in causa domini, col. fin. Ioan. Francis. de Sancto Nazario de Ripa, cum b. 1. positio in tit. de legib. & longa consuet. Ante omnes glossator antiquus pragmat. sanction. tit. de collatio. in ver. faciendas.

fiunt in curia Romana, vt cùm aliquando veniente cursore, is obtinet quidẽ signaturam, sed & posteà singulis diebus impetrat alias: vt post obitum verisimili notitia mortis habita, impetrasse videatur. Quod tamen si detegatur,

5 infirma. ...um vt in fraudem factum erit. Porrò verisimilitudo illa metienda est spatio itineris, à loco vbi mortuus est, vsque ad locum vbi collatio facta est, num verisimiliter nuncius mortis eo tempore potuerit peruenire à die vero obitus. Quare hîc iudices locorum interstitia perpendere debent, si possit ita celeriter nuncius peruenire communi natura, vel ratione expeditioris cursoris. Sunt enim aliqui cursores, qui expeditius aliis itinera peruo-

6 lant, diligentiáque maiori perficiunt. Vt memorat Suidas [a], Indacum quendam fuisse sub Leone Cæsare Marciani successore, leua manu robustiorem, sed valentissimis pedibus & celeritate præstantem, velociorem Euchide, Assopo, Chryssomanso, & Echione, & aliis, qui celeritate pedum celebrabantur. *Is enim*, inquit, *in eundo conspiciebatur, & rursum euanescebat fulguris instar per præcipitia, non currenti magis quàm volanti similis: quam enim viam, homo mutatis equis perficere non poterat, eam hunc pedibus suis perficere asserebant.* Narrat &

7 idem Suidas [b], Philippidem cursorem nocte vna mille quingenta perfecisse. Et [c] Heraclitum Perineum ob celeritatem in admiratione fuisse: vnde & prouerbium de vsura: Θᾶττον ὁ τόκος Ἡρακλείτου Περινίου τρέχει, id est, *celerius currit vsura Heraclito Perineo.* Inuenit Theodosius Imperator, teste Cassiodoro [d], quendam virum, animo habitúque corporis fortissimum, qui tanta velocitate veredos agebat, vt tribus diebus peruenerit ad terminos Romanorum

8 & Persarum, & rursus totidem remearet Constantinopolim. Vult cõstitutio Henrici 2. regis [e], vt mensarij, quos banquarios vocant, teneantur scribere in registro diem & horam, quibus cursores beneficiorum ad Romanam curiam, vel legatos imperaturi beneficia proficiscuntur. Itaque si cursorum probetur in indiuiduo diligentia, certè verisimili notitiæ non erit locus, sed veritati: vt putà, si doceatur tempore mortis in eo loco cursorem fuisse, vbi mortuus, & tempore mortis, & eundem cursorem ad locum, vbi impetratio facta est, peruenisse. Ideò verisimilitudo accipitur hîc, non de celeriore expeditione probata: vt si aliquando aliquis eò peruenerit intra breuissimũ tempus, non etiam de segniore, sed quod fieri vt plerumque solet maritimo vel terrestri cursu diligenti, per cursores [f] publicos dispositos, vel priuatos,

9 per mutationes frequentes equorum. Quorum institutum, & antiquum, & vtile est, quodq; & tribuit Cyro Xenophon [g]: Herodotus, Xerxi [h]: Sueto-

10 nius, Augusto [i]. Demitur tamen ex verisimili notitia, tempus quo dolo malo post mortem beneficiati, cadauer vel corpus eius celatum est: nam si quis ita celauerit, vt interim posset Romam mittere ad impetrandum beneficiũ mortui per obitum, & præuenire ea arte ordinarium, non recipitur impetratio, nisi à tempore, quo cognitus fuit obitus, & ita iudicatum [k]. Ne quis ex suo dolo lucrum consequatur [l]. Quod & arbitror verum, siue is qui obtinuit, ita reticuerit, in fraudem, siue ex fraude illa, alius obtinuerit: aliter

11 non [m]. Accedit ad superiora alia regula cancell. 20. [o] per quam statutum, vt si quis supplicauerit sibi de beneficio quocunque, tanquam per obitum alicuius licet tunc viuentis, vacante prouideri, & posteà per obitum eius vacet prouisio dicto supplicanti per obitum huiusmodi de nouo facienda, nullius

12 sit roboris vel momenti. Ergo si beneficium impetretur, vel conferatur per mortem alterius, oportet constitisse de morte eius: in aliis etiam conferendis oportet vacent, antequam conferantur. Cùm viuentes alioquin suo iure non sint sine causa, vel facto suo priuandi [p]. Et rescripta principum, vel aliorum censentur concessa sine præiudicio alterius [q], etsi preces veritate

13 nitantur [r]. Deinceps beneficia dari purè, palàm, liberè, & siue diminutione [s]:

14 purè, id est, sine pacto & conditione [t], ne simonia locum habeat, quàm puniri valdè diximus in criminibus, dum de sacrilegio agimus. Si palàm non fiat,

a Suidas, in Indaco.
b Suidas, in Hippia.
c Idem in verbo Θᾶττον.
d Cassiodor. lib. 14. sacræ histor.
e Constit. Henri. 2. *de la reformation des prouisions des benefices* ar. 1551 mense Iulij art. 9.
f hoc explicat Gomes. in d. reg. de verisi. noti. q. 5.
g Xenoph. li. 8. Cyripæd.
h Herod. in Vrania.
i Sueto. in Augusto.
k Pap. lib. 3 Rhapsodiarum tit. 4 art. 4. & tit. 10 art. 3.
l c. sedis apostolicæ, & c. ex tenore, de rescript.
m arg. l. 1. si quis aliquam de testa. prohib.
n hanc fuse explicat Gomes. in reg. de impetrantib. benefic. viuent. Feli. in c. in nostra, in 37. conclusion. de rescript. De Selua, in tractat. benefic. 3. par. q. 12.
o reg. 6. cancellariæ, de non toll. iure quæs. alteri 28.
p l. a § si quis à principe, ne quid in lo. pub. in P. l. nec auus, C. de emanci. c. quamuis, & c. si propter, de rescri. in 6. etiam si motu proprio concedatur gloss. in clem. si Romano, de prob. facit l. 2 & l. rescripta, de prec. imper. offer. C.
q l. fin. de diuer. rescrip. lib. 1. C. tit. l. 26. c. ad de rescr. ap. Grat.
r tot. tit. de eccl. benef. sine quoq. diminut. conf. c. de monachis, c. constitutum, de præb. c. grauis, c. prohibemus, de censib.
s c. si de pacto c. cum pridem, eod. cum. quàm pio, & q. 2. can. per laicos, 16. quæst. 7.

fiat, suspecta est collatio in illis, in quibus de fraude dubitari potest [a], in aliis nequaquam: dummodo testibus præsentibus fiat, & secretario, vel duobus præsentibus tabellionibus, vt cautum fuit senatusconsulto Parisiensi anno 1527. 7. Iunij [b]. Quare & lata est regula cancellariæ 34. de publicandis resi- 15 gnationibus, ad vnguem in Gallia obseruata [c]: qua cauetur, vt renunciatio beneficij facta in curia Romana, publicetur in loco beneficij intra sex menses: si extra curiam, intra vnum mensem, à tempore bullæ expeditæ, non à tempore consensus procuratoris resignantis ad expeditionem illarum computandos, & intra id tempus is, cui renunciatum est, adipiscatur possessionem, alioquin suppressio illa collationis seu renũciationis præsumitur fraudulenta. Et si post sex menses, vel vnum, & ante publicationem resignans moriatur in possessione, beneficium dicatur vacare per eius obitum, nec ex renunciatione ius competat. Obseruandum tamen hanc regulam locum habere, si post vnum vel sex menses resignans moreretur, & post mortem vellet in vim renunciationis resignatarius vti titulo. Nam si post vnum aut sex menses viuat resignans, nihil interest quo tempore publicet eiuratione͂, etiamsi post triennium vel amplius publicata fuerit, dummodo viuente resignante publicetur, vt sæpè iudicatum fuit [d]. Sic electiones clandestinæ 16 reprobantur [e]. Forma publicandi resignationes & prouisiones seu collationes beneficiorum in constitutione Henrici 2. 23. Iulij an. 1550. tit. *de la reformation des prouisions des benefices, notaires apostoliques* &c. art. 13. & 14. Vt si de beneficiis collegialium ecclesiarum agatur, fides fiat adeptionis possessionis per secretarium seu scribam capituli: vel in refutum capituli, per notarium cum duobus testibus. In aliis autem, vt fiat publicatio in suggestu ecclesiæ beneficij, in mercatibus, & conuentibus publicis illius loci, aut per insinuationem factam quæstoribus sacris ecclesiæ, operariis, parochianis: vel etiam insinuatis titulis collatoribus ordinariis, & patronis. In sum- 17 ma formulæ acquirendorum beneficiorum duæ sunt, ad quas aliæ referri possunt: nempe electio & collatio, quæ institutio aliquando dicitur [f]. Electio locum habet in prælaturis collegiatarum ecclesiarum, fitq́; ab ipso collegio seu capitulo [g]. Vnde secundum Goffredum, electio est, alicuius per- 18 sonæ idoneæ ad dignitatem vel societatem, sodalitiumúe sacrum canonicè, & seruata forma, facta vocatio [h]. Electio complectitur postulationem & nominationem, & sine his factam vocationem, quæ electio dicitur: & magis latè & impropriè collationem quandoque & præsentationem [i]. Postulatio ad beneficia est præparatiua electionis [k]. Atque prout in re beneficiaria accipitur, omissis aliis postulationis acceptionibus. Postulatio, est concors 19 capituli, vel aliorum petitio, superiori facta de promouendo aliquem in prælaturam, qui propter aliquod impedimentum vel defectum, quo tamen postulatus omnino non est inhabilis, iure communi eligi non poterat. Po- 20 stulant qui eligere possunt, omnes, vel maior eorum pars & sanior [l]: qui postulatione semel superiori præsentata, non possunt resilire ab ea, sed superioris expectant responsum [m]. Habétque admissa postulatio vim electionis, 21 vt alia opus non sit, postulatione admissa ab eo, qui ius confirmandi habet [n]. Sola tamen postulatio ius non tribuit postulato: quia potest improbari seu reiici per superiorem, si illi videatur: & si approbet, id ex gratia pendet, & fit [o]. Nisi forsan is postulatus valdè sit idoneus, & superior superiorem habeat, ad quem recurri potest, vt eius postulationem cogar eum admittere [p]. Postulantur autẽ, vt finitio notat, quibus oportet suppleri vt possint eligi, 22 quendam defectum eius quod desideratur in electo, vt ætatis [q], natalium [r], quod sit alterius diœceseos clericus [s]: non autem si emendatio vitij vel incapacitatis omnino postuletur [t]. Ideò sit hæc regula firma, postulationem 23 ei superiori fieri tantùm, qui possit supplere, & ita dispensare & gratiam facere, aliter inutilis est. Veluti clericus à suo prælato ab altera diœcesi peti debet,

a c. vni § porrò, vt ec clesi benef. l. non existimo, de administratio. can. clericus, 21 dist.

b Rebuff. in sub. de collatio. in concord. in 4. editio.

c Idem in Praxi benef. par. 3. subt. de reg. de public. resig. vbi rationes adfert, pluraque sena tusconsulta secundum eas collecta apud Papum, lib. 3. titu. 1.

d Pap lib. 3 Arest. titul. 1 arest. 2. & 6. Roma. cons. 387 incip. quoad primũ, col. 2.

e c. quia propter §. fin. de electio.

f cap cum in illis, de præben. lo 6. c. auctoritate, de institutio.

g c. 3 §. ne pro defectu, de electio. cap. cũm pro ecclesia, de can. post. § 2. de elect. in pragm. sanct.

h Accedit limi. in c. vni. in ver. vera, de postula. prælat. in 6. & probat c. cũm in cunctis c. cũm ecclesia Vulterana, c. quia propter, de elect. c. cum nobis, de nobis.

i Frider. de Senis, cons 70. incip sa ctum est tale, col. fin Rochus tracta de iur. patro. col. 6. facit c. cũm ecclesia Vulterana, de elect. o.

k collige ex c. 2. de postulat. prælat. in 6. ex cap. innotuit, c. 3 o. de elect. ap. Grego.

l c. 3 de post prælat. c. innotuit § fin. de elect. arg. can. 1. 2. 3. 4. 5 dist.

m c. bonæ memoriæ, in 2. de postul. prælat.

n Hostien. in sum. in d. titul. de postul. præ in § quis sit ef fectus, per d. c. innotuit § fin. de electio c. bonæ, in 2 § fin de postul. prælat. & 10. 23 distin.

o c. 3. & pen. de postulat. prælatu.

p glo. in c. 3. in verb. quam gratiam, eo. per c. nullus, de iure patronat.

q c. cũm nobis olim §. pen. & fin. de electio. c. dudum, in 2. §. fin. eod. tit. c. à multis, de ætat. & qualit.

r c. innotuit § fin. de electio.

s ca. pr natus, 71. distinct.

t c. 1. & 2. de postul. prælat. c. scriptum est, de electio.

debet [a], sic in similibus. Neque ante admissam postulationem, postulatus vt electus seu institutus recipiendus est: alioquin electores, qui id commisetunt, priuantur potestate eligendi [b]. Nominatio, est duorũ, trium, vel plurium vt idoneorum electionis causa, delectus [c], & expressio. Nominatio certitudinem personarum, vel per nomen & cognomen, vel alio modo, vt intelligantur, sine dubio demonstrat [d]. Dico, duorum vel plurium: quia & vnius interdum potest nominari, sed illius nominatio est potius electio, ex qua acquiritur ius aliquod nominato [e]. Sic hodiè rex ex conuentionibus Gallicis debet nominare papæ vnum grauem magistrum seu licentiatum in theologia, aut iurium doctorem, aut in altero iurium licentiatum, & legitimæ ætatis, ad prælatoris & alia beneficia maiora electiua [f], iuxta formam c. quia propter, de electio. Huiusmodi nominatio est, ea electio, quæ fit tractatu & deliberatione antè habita in creando rectore, & decurionibus [g]: quæ tribuit ius, licet aliquando non sit perfectum, si confirmatio petenda vel appellatio sit interposita: vt ex causa, potest aduersum nominationem intercedi [h]. Nominant academiæ ad beneficia vt idoneos, plures graduatos, quibus debentur ea beneficia, quæ certis & definitis mensibus vacãt [i], vt etiam antè diximus. Ideò horum nominatorum nominatio dicitur ius quoddam, nominato legitimè qualificato, beneficia certo tempore ei præstituto vacantia, petendi & acceptandi, competens, vt definit & explicat Rebuffus [k]. Postulatio affinis videtur nominationi: quia vt plerumque ante præsentatam vtramque, in vtraque admittitur variatio, posteà nequaquam [l]. Sicut nec electione publicata, eandem non licet mutare electoribus [m]. Tamen in postulatione pro defectu aliquo, & vnius fit delectus, & præsentatio in nominatione plurium vel duorum, inter quos & primò nominatus censetur dignior [n]: quibus nec postulatio conuenire potest [o]. Electio ex modis legitimis præcipuus est, quo beneficia conferuntur: nemo enim sibi sumere debet honorem, nisi vocatus à Deo, tanquam Aaron [p]. Fitque ex pluribus: nam vbi vnus tantùm, vix electio saltem propriè dici potest [q]. Vocatio porrò hæc legitima, in triplici forma est [r]. Antiquior est per spiritus-sancti inspirationem, quæ imitatur Dei, domini nostri Iesu-Christi electionem discipulorum & apostolorum [s]. Et eam, quam apostoli vndecim de duodecimo in locum Iudæ Iscariotidis [t] fecerunt. Hæc videtur ea esse, in qua omnes eligentes communiter in electione sine vitio celebrata, in vnum consentiunt [v]: nempe tractatu prius habito. Quemadmodum vnanimes Christiani elegerunt septem diaconos, tempore apostolorum [x]: & ipsi ecclesiæ maiores Paulum, & Barnabam, Silam & Iudam [y]. Secunda electionis forma per viam scrutinij [z], in qua moris est omnibus eligentibus in vnum conuocatis, ab iis tres deligi ex collegio, qui exquirant seu scrutentur vota singulorum separatim, & secretò, eaque per se vel tabellionem scribant, & posteà publicent, publicata conferant, & numerent vota. Quibus peractis, vnus de capitulo omnium nomine seu capituli, per verba numeri singularis eligit [a] eum, in quem maior & sanior pars capituli consensit [b]: non quem minor pars elegit, quamuis maior pars posteà subsequentem consensum ratificauerit [c]. Nam ratificatio consensus in electione tantùm recipitur in his, quæ præcedunt & sequuntur electionem [d], non quæ ipsam respiciunt: in singulari enim cõsensu diuisio videtur inesse. Tertia eligendi forma compromissi, quando per compromissum aliquibus iure idoneis clericis [e] conceditur eligendi potestas [f]: vel determinatè, veluti ea lege, vt compromissarij eligant secundum vota singulorum, quæ scrutari tenebuntur [g], aut alio modo: vel absolutè compromisso in eos facto. Qui per vnum quoque electionem declarant [h] eius, qui vicit numero votorum [i]. Nec renocari potest

Margin numbers: 24 (tunt, priuantur), 25 (intercedi), 26 (Rebuffus), 27 (censetur dignior), 28 (pluribus), 29 (siæ maiores), 30 (singulari).

a can. literas, 63. dist. can. electionia, 86. distin. can fraternitatem, 71. dist.
b c. bonæ memoriæ, c. 21 de electio.
c can. 1. 85. dist. archid in c. nulla, de electio. in 6. & ca. quanto, col. 2. 63. distinct.
d l. 1 & seq de lib. & posth. in P. l. certũ, si cert. peta.
e c. cum olim, de re iudic gla. in c. quare to, 61. dist. & in ca. contra, 16. q. 7.
f §. 5. de reg. ad prælat. nominat.
g vt in § præterea, vt iudi. sine quoq. suf fra in auth. l nomi natione, C. de decuriæ. lib. 10. tit. de peric. nominatio. eod lib.
h vt in l. vel. si prop. inimici. fac. sit crea. li. 10. C. l. vel. de pos o ad name. nominatio. eod. li. C.
i § volumus, & §. præterea, & §. monemus, de collat. in concord.
k Rebuff. in tract. nominat. q. 4. & seq. & probatur per d. §. præterea §. præfatique ordinarij, de collat.
l c bonæ, ie 2. de postulat. prælato. Cal de ti. conf. 5. incip. an nominatus, tub. de electio Bartho. in l absenti, de donat. in P.
m c publicato, de electio.
n c. quorundam, de electio. in 6.
o c. 1. de postul. prælat. in 6. c. Innotuit, de elect. ap. Greg.
p c qualiter, de electio.
q Panor in c cùm ecclesia Vulterrana, not. 2 de elect. c. 1. eod. can. congregatio, 16. q. 1.
r can. quia propter, 42. dist. c. quia propter, de electio.
s Matth. 10. Luc. 6. Mar. 3. & 6.
t Actuum, 1.
v c. quia propter §. nisi. de concess. preben.
x Actuum. 6.
y Actuum, 15.
z d. c. quia propter.
a c. sicut, c. 21. de electio. in 6.
b c. dudum, & c. ecclesia vestra, de electio.
c c. aeditis, c. 29. ce. arg. can. quante, & ca plebs, 63. distin. can. licet, 8. q. 1. c. in Genesi, cap. quia propter, de elect.
d clem. in causis, de elect. c. cùm dilecti § verùm, de testib. c. bonæ, ie 2. §. fi. de postul prel.

e cap. cùm contingat, de arbitr. f d. c. quia propter, de electio. g capit. cùm dilecti, eod. capit. cùm expediat, eod. in 6. h c. sicut, in 7. de electio. in 6. c. cum ab vno, de re iudic. in 6. i c. si cui, c. 23. de electio. in 6.

hæc

hæc potestas compromissis data re nõ integra [a]. Sicut & perfecta à compromissariis electione, compromittentes tenentur admittere electum ab illis, nisi contra formam compromissi appareat electum [b]. Istarum trium electionum formula vna necessariò adhibẽda est in prælatis, & episcopis eligendis: [31] in minoribus autem beneficiis electiuis, istæ solemnitates ad vnguem sequendæ non sunt, sed sufficit maiorem partem & saniorem eorum, qui eligere debent, consensisse in electum [c]. Omnibus scilicet electoribus con- [32] uocatis: nam facta electio non vocatis omnibus, etiamsi vnus tantùm omittatur, irrita est [d]. Qua non obstante poterit fieri secunda electio [e]. Et ita vocandi illi, qui commodè vocari possunt [f], vt qui sunt in prouincia [g]: nisi periculum sit in mora, si prouincia latius pateat, quàm expectari vocãdos patiatur eligendi necessitas [h], vt quia tempus ad eligendum posset elabi [i]. Adhibendáque erit & consuetudinis in eligendo antiqua obseruatio, num vocentur absentes [k]. Sicuti & quãdo de loco, vbi fieri solita est electio, quæ- [33] ritur [l]: quamuis honestius est fieri in ecclesia [m]. Erant antiquis etiam cõ- [34] suetudines aliæ circa electiones, vt fierẽt vel scriptis breuibus, vt apud Occitanos [n]: vel sorte, vt electus sorte D. Mathias: prohibita deinceps in ecclesiasticis electionibus [o]. Exemplaq́; inspiratione diuina perfecta, in cõsequentiam trahi non debent, vt deinceps temerariæ & casuali committantur improbitati, etsi in litibus dirimendis, & vbi æqua iura concurrunt, pacis causa permittãtur aliquando sortes [p]. Breuiter per anacephaleosin, in electioni- [35] bus considerabimus beneficia vacantia, personas, & actum eligendi. Beneficia debent esse electiua, non alterius generis: rursum, maiora electionum aliquam formulam c. quia propter, de electio. exigũt, alia non tantam. In Gallia electiones ad prælaturas sublatæ sunt, & postulationes, & ius eorum ad nominationem regiam translatum est [q]: in aliis aliquando receptæ. In personis considerãmus eligentes, & eligendos, vt sint idoneæ. Quibus porrò non inhibetur electio expressè, permissa est. Prohibetur itaque laicis, etiã regibus & principibus in beneficiis [r]. Aliquãdo tamen propter schismata & ambitionem ecclesiasticarum personarum, & ob populi temeritatem, & duram ceruicem, & odium in ecclesiasticas personas, potissimùm nascente ecclesia, cleri & populi adhibitus est consensus & testimonium, vt omnibus episcopi & clerici probarẽtur [s]: vt alibi superiori libro diximus in episcopo. Sic apud Ethnicos põtifex maximus, & rex sacrificulus, & flamines à populo [36] creati seu electi: põtifex quidem, tributis comitiis: rex, centuriatis: flamines, curiatis: tum quum reliqui sacerdotes à collegiis cooptarentur. Quos omnes postea Cneus Domitius ad comitia populi tributa transtulit anno ab vrbe 651. Mario & Oreste Coss. Cuius legem post à Sylla sublatam, & iterum à Tito Labieno trib. pleb. Cicerone consule relatam, iterum M. Antonius consul post Cæsaris dictatoris necem abrogauit. Qua in sequenti anno, vnà cum cæteris Antonianis legibus, senatusconsulto sublata, res iterum ad populi comitia redit [t]. *Post decessum Iulij Cæsaris*, inquit Dion [v], *veritus Lepidum M. Antonius, ne in actiones suas inquireret, Pontif. Max. constituit: quod vt facilius efficeret, electionem summi pontifi is iterum à populo ad pontifices transtulit.* Author Diony. Halicarnasseus [x], ex lege Romuli cautum, vt à curiis singulis sacerdotes eligerentur. Et hoc ipsum inter Christianos aliquando populo, aliquo modo, concessum diximus. Verùm paulò post rerum experientia docuit, quantum corruptionis, & vanitatis, & temeritatis esset in populo: & ideo nec eius voces esse admittendas placuit [y], neque eius requiri consen- [37] sum, nisi forsan post electionem, vt probet, admittatur. Principibus aliquid iuris ex priuilegio & propter beneficia in ecclesiam apostolicam concessa, indultum est, potissimum Gallicis, vt archiepiscopi electi & episcopi, suarum prouinciarum ab illis inuestituram acciperent [z]. Vtq́; occurreretur hæreticis, & tumultibus, néue præponerentur illis inscij, qui regno insidiari

a c. in causa, c. 30. de elect. ap. Grego.
b c. cùm dilectus, c. 32. eod.
c glo. in d. c. si cui, de elect. in 6. in ver. concilium.
d c. bonæ memoriæ. in 2. c. 36. c. quod sicut, c. venerab. lem, de elect. ap. Greg. c. cùm olim, de arbit. ca. obeuntibus, 63 dist.
e c. constitutus, de appella.
f c. in Genesi, c. bonæ memoriæ, de elec. c. cum in ecclesijs, c. 35. de præb. in 6
g d. c. quia propter, vl de can. factus est, 7. quæst. 1.
h c. cùm inter vniuersas, de electio.
i ver. in c. ne pro defectu. de elect. & latius sup.
k glo in c. eorum di lectio, c. 35. in ver. in prouincia, de electio.
l c. cùm terra, de electio. c. in causis, c. auditis, c. in Genesi, eod. titu.
m c. quā fronte, de appellat
n Boer. q. 1. nu. 6. & 19.
o c. fin. de sortile. & ibi Doctores, libr. 5. Decret. titul. 21. can. non statim, & can. non exemplo, 26. q. 2.
p l. si cum ambo, ff. ad. hercil. un. in P. l. si qui sunt, C. commu. de lega.
q § 1. de reg. ad prælat. nominat.
r can. si quis deinceps, 16 q. 7. capit. Messana, de el ct. ca laicis, ca. nullus, ca Adrianus, ca. Valentinianus, 63. distin.
s ca plebs, & can. sequen. ca fi. 63. dist. ca in nomine, 23. distin.
t Vide Manutium, in suo libro de legib. & Carol. Si, oni. lib. de antiq. iure ciuium Romano c. 9.
v Dion Cass. libr. 44. histo.
x Dio. Halic. lib. 2.
y c. 2. de electio. ca. si ergo, 8 q. 1. ca de cernimus, 16. q. 7. l. decernimus, C. de pœn.
z can. Adrianus, & seq 63. dist. ca. hunc est etiam, 16. q. 2.

ſidiari poſſent. Hoc ipſum priuilegium & ad Hiſpaniarum regem prorogatum [a]. Verùm electio illis partim adempta, partim ab illis ſponte eiurata [b], & canonicis, capitulo, & religioſis eccleſiarum conceſſa [c]: legibus illis impoſita, & formulis ex variis capitulis, de quibus ante dictum eſt, & nuperrimè ex concilio Baſilienſi titulo de electio. Quibus tamen derogatum in Gallia concilio Lateranenſi, concordatis ſummi pontif. & regis, in prælaturis, in §. 1. de regia ad prælatu. nominat. non in aliis electiuis [d].

38 Et hodiè etiam reguli Andium, & Alenconius hac nominationis prærogatiua vtuntur in ſuis ditionibus, regis permiſſu, ſed ita, vt

39 huius nomine ac poſtulatione diploma pontificum poſtuletur [e]. Ceſſerat & hoc ius nominationis rex Galliarum in conſtitutionibus comitiorum Aureliæ habitorum art. 1. epiſcopis & archiepiſcopis, quibus permiſſa electio, nempe vt vacante epiſcopatu nominarentur per archiepiſcopum prouinciæ, capitulum, per 12. nobiles electos ab vniuerſis diœceſſeos nobilibus, & per duodecim ciues delectos à reliquis ciuitatis epiſcopalis ciuibus, vel archiepiſcopalis, ſi de archiepiſcopatu ageretur: & per alios eius archiepiſcopatus epiſcopos, in vnum coactos, nempe tres viri idonei & ſufficientes regi, qui ex illis vnum nominaret ſummo pontifici. Verùm illa conſtitutio malo maximo regni contemnitur, & ſine electionis huius formula rex, vt anteà, nominat

40 ſum. pontifici prælatos. Sed hæc nominatio alterius iuris eſt, quàm electionis, in qua id firmum, laicos non poſſe eligere, nec hæreticos [f], ſuſpenſos [g], quibus interdictum ne eligant abſque ſuperioris authoritate [h]. Qui ſemel indignum ſcienter elegerunt, non repetunt etiam electionem [i]. Nec eligunt negligentes, poſt tempus eligendi elapſum [k]. Item nec excommunicati maiori excommunicatione [l], aliter ſi tantùm minori [m]: item interdicti [n], vel qui ſcienter ſine priuilegio in loco interdicto celebrarunt [o]. Pupilli [p] in eccleſiis cathedralibus, qui non ſunt ſubdiaconi, non habent vocem in capitulo, vel in electione [q]: nec in eccleſiis regularibus, qui regulam expreſsè vel tacitè profeſſi non ſunt [r]: nec conuerſi [s]: non procuratores nomine abſentis iuſtè impedi-

41 ti, ſi habeat votum ſcriptum, aliter contrà [t]. Perſonæ autem quæ non poſſunt eligi, generaliter illæ ſunt quæ beneficia illa, ad quæ eliguntur, poſſidere nequeunt. Sic non eligitur illegitimus [v], excommunicatus maiori vel minori excommunicatione [x], laicus [y], ſuſpenſus interdictus [z], aliàs ex vitio reprobatus [a], neophytus ſeu non profeſſus, ſi de regulari eccleſia agatur [b]. In epiſcopum tamen eligi poteſt nouitius [c]. Neophytus tamen in fide, qui nuper fidem amplexus eſt Chriſtianam [d], in epiſcopum eligi vel ordinari non debet, ne in ſuperbiam erigatur [e]. Nec is qui morbo contagioſo laborat incurabili [f]: plura habens cum electiuo incompatibilia beneficia [g]: qui non eſt de eadem ſocietate & collegio, ſeu, vt dicunt, de gremio eccleſiæ vacantis, ſi in ea ſint idonei [h]. Hoc tamen de honeſtate, non de neceſſitate: nam & de alio idoneo electio facta valet [i]. Non eligitur rurſum illiteratus in epiſcopum [k], non concubinarius [l], & ex concilio Baſilienſi qui actualiter vt dicunt, id eſt, re ipſa in ſacris or-

42 dinibus non eſt conſtitutus. Modus eligendi, & actio ex formulis conſtat: ſed explico breuius, primùm debet vacare eccleſia, & vidua eſſe paſtore [m], & paſtor qui deceſſit ſepeliri, antè enim electio facta non valet [n]. Dehinc intra tres menſes ad electionem perueniendum [o]. Debent in ea adeſſe qui ex capitulo vel collegio, & alij qui adeſſe ſolent [p]: & ſi quem alium capitulum velit vocare, qui de iure intereſſe non po-

a can. cùm longè, 63. diſtinct.
b ca. ego Ludouicus, eod. diſtinct.
c can. ſacrorum, eod.
d Rebuf. in §. monaſterijs, in ver. capitulis, de reg. ad præla. nomina. in concord.
e Chopin. de doman. lib. 3. titu. 10.
f can. fin. 9. q. 1.
g c. cùm d. lectus §. quia vero, de conſuetu. c. cùm bonæ, de ætat. & qualit.
h c. fin. de elect.
i c. cùm in cunctis, c. innotuit, de electio.
k capit. ne pro defectu. eod.
l ca. ut. conſtitutus, de appell.
m capit. fin. de cler. excom. mini.
n capit. cùm inter, de electio.
o capit. is qui, de ſen. ten. excom. in 6.
p capit. eo, de electio in 6.
q capit. vt hi qui, de ætat. & qual. in clement.
r capit. ex eo, de electio. in 6.
s Pederi. conſ. 109. pec. c. etſi Chriſtus, ibi, vos & conneceſi, quod eſſet fruſtratoe, &c. de iureiuran.
t capit. ſi quis, de electio. in 6.
v capit. cùm in cunctis, de electio. capit. Innotuit, eod.
x capit. ne conſtitutis, in 1. de appell. capit. fin. de cleri. excom.
y capit. quiſquis, de electio. niſi en cauſa, can. ſtatuimus § 1. 61. diſtinct.
z capit. 1. de poſt præl. capit. cum dilectus, de conſuet. capit. cùm inter, de elect.
a capit. gratum, de poſt. prælat. capit. inper eo, de elect.
b capit. cùm cauſam, capit. cùm in magiſtrum, capit. ad noſtram, de electio. capit. nullus, eod. in 6. clem. cum ratione, eod. can. miſerum, 61. diſtinct.
c d capit. nullus, de electio. in 6.
d can. ſicut, 48. diſtinct.
e can. 1. eod. diſtinct. 1. ad Timoth. 3.
f capit. cùm inter canonicos, de elect. capit. tua, de cleri. ægrot.
g capit. dudum, in 2. §. inſuper, & § pen. & fin. de electio.
h capit. ne pro defectu, in fin. à contra. ſen. de electio.
i Hoſtien. in ſumma, in § quis eligitur, de electio capit. cùm inter, eod.
k can. epiſcopum non oportet, 61. diſtinct. cap. cùm in cunctis, de electio cap. niſi cùm pridem § ne pro defectu, de renunciat.
l can. fin. 33. diſtinct. can. maritum, & ibi glo. 34. diſtinct.
m c. cupientes, de elect. c. vt circa, c. quia ſint, eod in 6 can. non ſufem, 7. q. 1. can. Nouatianus, eod.
n capit. bonæ, in 2. & ibi glo. de electio.
o cap. ne pro defectu, & c. cùm in cunctis, eod. can. poſtquam, 50. diſtin. can. obeuntibus, 63. diſt.
p c. in Geneſi, c. in eccleſijs, 2. c. Cumana, c. congregato. cap. bonæ, in c. de electio. c. cùm eccleſia, de cau. poſſeſſ. capit. conſtitutus, de appellat.

est [a], vnà oportet electuros conuenire [b]. Ideò qui in loco, vel ciuitate vbi electio facienda est, degunt, vocantur vel citantur ad sonitum campanæ [c], vel more solito, quo congregatur capitulum. Absentes canonici vocantur, vt in actu alio capitulari [d]. Quidam secundum tempus & loci intercapedinem in prouincia existentes, vocantur ad diem certam, & expectantur: si mora iuri electionis non præiudicet, & si commodè vocari possint [e], idque per litteras, vel per nuncium fit [f], monitione facta vt ad electionem veniant die & loco certis. Si non veniant absentes iusto impedimento prohibiti, vel sine iusto, consentientibus aliis canonicis, possunt per litteras absentes voce sua committere [g]: si modò committant vni de capitulo [h]: nam extraneo non possunt inuitis canonicis præsentibus [i]. Dico autem posse voces absentes per litteras committere, non per litteras dare vel exprimere [k]. Conuenientes itaque hoc modo legitimi electores, & eorum procuratores in ecclesia, ibi spiritum-sanctum inuocent [l]: & concilium Basiliense ideò audire debere eosdem primùm missam de spiritu-sancto tradit [m]. Quem humiliter inuocare debent, vt dignum pastorem possint eligere [n]. Et proinde requirit esse eosdem contritos & confessos, & sacrosanctum Domini nostri IESV-CHRISTI corpus præsumpsisse. Ingressi conclaue, debent tractatum habere de modo futuro electionis, an per viam compromissi, an strutinij, aut spiritus-sancti sit facienda. Et ex concilij Basiliensis 43 forma iurabunt in manibus eius, qui capitulo præsidebit, ipséque præsidens in manibus eius, qui proximè eum sequitur: quod promittant Deo & sancto, sub cuius nomine dedicata est ecclesia, se electuros, quem credent futurum ecclesiæ in spiritualibus & temporalibus vtiliorem, nec promissione, vel datione alicuius rei temporalis, vel prece, aut aliter qualitercunque directè vel indirectè facturos. Dehinc procedendum ad scrutinij vel compromissi formulas, vel via spiritus-sancti, vt superiùs dictum est. In via scrutinij tres scrutatores de capitu- 44 lo [o]; plures vel pauciores, dumtamen vnus solus non sit, constituendi sunt, & de eo conscribi debet instrumentum publicum [p]. Subinde scrutatores secedant ad angulum ecclesiæ, vel loci [q], eo separatim compellant singulos vocem habentes, incipientes ab eo, qui primam habet electionem [r]. Ibíque quemlibet moneant, vt semotis odio, timore, amore, prætio, prece [s], in eum consentiant, qui magis ecclesiæ vtilis, & idoneus videbitur, adiurantes vt id faciat per Deum viuum, & sanctissimam Trinitatem, patrem, filium & spiritum-sanctum, sub animæ suæ periculo. Respondétque tunc quilibet examinatus, credo talem esse meliorem, & eum nomino & eligo in pastorem. Et hæc omnia in formam publicam rediganrur. Posteà scrutatores inter se conferre debent de meritis eligendi quæ visa sunt canonicis, collatione facta numeri ad numerum, zeli ad zelum, eligere debent eum, in quem maior pars capituli consensisse videbitur [t]. Atque canonici singuli se debent subscribere instrumento electionis scrutatorum. Qui posteà publicant electionem, vel nomine suo iubent publicari capitulo. Publicatio porrò electionis bis fieri debet, in capitulo coram ca- 45 nonicis [v], & iterum pulsata campana ibidem per vnum ex scrutatoribus publicatur coram clero & populo ad pulsum campanæ conuocato [x]. Hac 46 peracta decantari debet hymnus, *Te deum laudamus*. Decantato hymno episcopus, si præsens est, ad altare portatur ecclesiæ cathedralis, & ibi in cathedra episcopali constituitur. Nisi electus consentire recuset ele- 47 ctioni, vel post consensum renunciet [y] iuri suo, aut fortè diem claudit extremum, aut propter occultum eius vitium anteà irritetur electio: quibus casibus, electores, qui iam functi erant officio suo infra iuris

a c. scriptum, de electio.
b d. c. in Genesi, cap. quanquam, eod.
c c. in causis, eod.
d auth. hoc ius porrectum, & ibi Barthol. & Docto. de sacrosanct. eccles. C.
e c. cùm in ecclesijs, de præbend. in 6. c. cùm inter, & c. ne pro defectu, de electio. c. sicut & si autem, eod.
f glo. in c. cotam, & c. Cumana, de electio.
g cap. scriptum, cum glos. & c. quia propter, de electio. c. si quis iusto, eo. in 6.
h d. c. quia propter, & ibi gl. & Docto.
i cap. constitutus, de appell.
k c. si quis iusto, in fine, & ibi interp. de electio. in 6.
l c. contra, de electio.
m §. 1. eod. in prag. sanct.
n In extrau. Ioan. 22. d. c. quia propter §. nisi, de electio.
o d. c. quia propter,
p hac Barbatius, ... de episcop. 3. par. 3 lib. num. 1. 2. & 3.
q cap. quod sicut, de electio. c. qua fronte, de appellatio.
r c. auditis, de elect.
s iuxta c. accusatio, 4. q. 5. & ca. qua liber, 11. q. 3.
t iuxta c. quia propter, de electio. & c. in Genesi, eod.
v c. in causis, c. cùm inter, c. quia propter, eod.
x d. c. in causis, & d. c. cùm inter, & can. licet, 8. q. 1.
y Renunciare potest electioni, priusquam ad superiores referatur examen, c. cùm inter canonicos, de electio. c. inter corporalia, de transl. epis. c. 2. de renunt. in 6.

iuris terminum eligendo, habebunt à dissensu, renunciatione, morte, vel irritatione, ac si vacatio noua esset, tempus integrum ad aliam electionem celebrandam[a].

De confirmatione electionis. Caput 13.

1 Confirmatio sequitur electionem,
Confirmatio dat administrandi ius, eod.
2 Confirmatio à quo fiat. & 5.
Capitulum sede vacante quando electos confirmet.
3 In confirmatione facienda qui vocandi sunt.
4 Electio quid.
5 Legatus sum. pontif. etiam confirmat in prouincia sibi directa.
6 Pontif. summi electio non habet confirmationem.
Imperatoris electionem papa confirmat, eod.
7. 8 Confirmatio exigitur electo ante administrationem, aliàs priuatur iure quaesito & exceptiones.
8 Abbatissa electa ante confirmationem possunt administrare.
9 Confirmatio non validat inualidam electionem.

1 CONFIRMATIO sequitur electionem[b], tribuitque ius administrandi[c]: Ius enim competit electio ex electione[d]. Ita electio praelatum facit, sicut & imperatorem[e].

2 Confirmationem concedit superior, vt episcopus, & alij superiores gradatim[f], & capitulum sede vacante episcopali[g], quia confirmare est iurisdictionis episcopalis, quam exercet capitulum sede vacante[h]. Imò si electio alicuius dignitatis pertineret ad capitulum, & confirmatio ad episcopum, vacante sede capitulum eliget & confirmabit[i], quia duplici iure fungitur[k]. Verùm hic obseruandum, capitulum sede vacante, electos confirmare posse in ecclesiis inferioribus, vt abbates: sed electum episcopum non exemptum non confirmat, sed archiepiscopus[l], etiamsi is non fuerit consecratus[m]: Archiepiscopum, Primas seu patriarcha & Papa[n]. In exemptis papa adeundus, vel eius in ea prouincia legatus[o]: si modò exempti immediatè subsint papae, contrà si mediatè, vt sunt prouinciales, ministri ordinis minorum, qui quamuis sint exempti, tamen habent generalem ordinis superiorem,

3 à quo debent confirmari[p]. In confirmatione facienda, ante ciendi, seu vacandi ij, qui intercedunt seu se opponunt electioni, nominati quidem, si nominatim intercedant; vel si electi ab aliqua tantùm parte sint: quòd si omnium concors sit electio, generaliter vocari debent ij, qui possunt vel velint aliquid electioni obiicere, praestato die & loco, quibus confirmatio facienda erit, veniant dicturi causas improbationis, electionis, & impediendae confirmationis[q].

4 Electio dat principium, confirmatio perfectionem, ingressus officij possessionem[r]. Sic confirmatio secundũ Cardinalem[s], est iuris quaesiti per electionẽ corroboratiua declara-

Mm 2 tio.

a c. si electio, c. 16. de electio. in 6.
b cap. postquàm, de electio.
c c. transmissam, cap. nihil est, eod. capit. cùm in cunctis, eo. §. cùm iamdudum, de praeben.
d c. fin. de elect. in 6. not glo. in ca. quam 10. 63. dist. quam sequitur Panor. in c. 3. c. quod autem, & c. nobis, de iure patron.
e can. legimus, 93. distinct.
f c. nosti, de electio.
g c. cùm olim, de maio. & obed.
h c. 1. ne sede vacan. in 6.
i glo. & Doctor. in c. pen. de supp. negli. praelato. Rebuff. in § si quis verò, in ver. dispositiones, de collatio. in concord.
k l. si cõsul. de adopt.
l d. cap. cùm olim, de maio. & obed. can. illud, 64. dist. c. cùm dilectus, de elect.
m can quoniam, 100. dist. c. nosti, c. transmissam, de elect.
n can. quia igitur, & ibi glo. 63. dist. c. 2. de transla. episc.
o cap. si abbatem, de electio. in 6.
p vide Angel. Clauas. in ver. confirmatio 1. nume. 4.
q in c. fin. de elect. in 6. c. bonae memoriae, in 2. eod. sp. Grego. c. 1. § facta, eod. in prag. sanct.
r Bald. in rubri. de elect. col. fin.
s Card. in clem. 1. §. nos itaque, 20. notab. de iureiur.

7 Episcopus à quibus consecratur.
8 Archiepiscopus à quo consecratur.
9 Papa, patriarcha, primates à quibus consecrentur. Imperatorem quis coronet. eod.
10 Consecrandi episcopi modus, & tempus.

1 CONFIRMATIO consecrationem prælati debet præcedere, non sequi in iis, quibus consecratio accedit: aliter non valeret [a]. Quia consecratio est, periodus electionis, 2 dedicatio electi facta Deo: id enim generaliter nomen consecrare significat, Deo dicare, & sacrare. In episcopis necessaria est consecratio, in abbatibus benedictio [b]. Verùm diuerso modo: nam episcopus non dicitur, nisi consecratus sit [c]. Et proinde potest repelli per exceptionem ne fiat episcopus, vsque ad consecrationem [d]. 3 Licet ante consecrationem electus possit concedere indulgentias, conferre beneficia, & ea quæ non sunt ordinis, sed iurisdictionis [e]. At abbas electus, & confirmatus in abbatem, abbas ante benedictionem dicitur, & in negligentiam, vel contumaciam superioris, qui nolit eum benedicere, ipse suos monachos benedicere potest, non benedictus, aliáque eius prælaturæ munia obire [f]. Quorum differentiæ ratio, quòd per consecrationem episcopi conferatur ordo [g], vnde dicitur ordinatio [h]: non autem per 4 benedictionem abbatis [i]. Sunt & abbatiæ, quæ non egent benedictione: vt & quædam abbatissæ non sunt solitæ benedici, ratione consuetudinis 5 præscriptæ [k]. Et proinde beneficia electi, & confirmati in abbatem, post adeptam pacificam, vacant ante benedictionem [l]. Episcopus autem potest sua beneficia retinere vsque ad consecrationem, vel lapsum temporis 6 de consecrandis inclusiuè [m]. Consecratio episcoporum & aliorum superiorum, vltra tres menses differri non potest: nisi ex causa rationali [n], impedimentum iustum interueniat, veluti hostilitatis [o], discordiæ circa ele- 7 ctionem, vel confirmationem, & similium [p]. Consecratur episcopus non exemptus ab archiepiscopo cum duobus episcopis prouincialibus, aut per tres comprouinciales episcopos vocatos seu requisitos ab archiepiscopo per literas, eósque consentientes [q]: exemptus autem consecratur 8 ab episcopo, vel eius mandato. Archiepiscopus ab omnibus suis suffraganeis cum consensu primatis, ad ecclesiam matricem vocatis [r]. Hodiè ta- 9 men papa præscripsit sibi ius consecrandi omnes metropolitanos [s]. Patriarcha, primas, & cardinales à papa vel eius mandato [t], papa ab episcopo Hostiensi [u], qui & coronat imperatorem [x]. Quòd si non adhibeantur prædicti episcopi, & archiepiscopi in cõsecrationibus, possunt contempti petere suspendi ordinatum ab executione officij, velut in electione petunt ir- 10 ritam fieri [y], aliáque grauior pœna imponitur [z]. Cùm consecrantur episcopi, inunguntur sacro chrismate in capite, & manibus, nec omitti potest vnctio hæc [a]. Tempus quo consecratio fieri debet, est dum sacra liturgia peragitur inter epistolam & Euangelium [b]. Dum autem papa consecratur, antequam hymnus decantetur angelicus, die dominica [c], hora tertiarum [d], in ciuitate præcipua diœceseos [e], in ecclesia [f].

a c. prouide. de elec. in 6. glo & Decio. in c. cum olim, de dolo.
b cap. 1. de supp. negli. præ. a. lib. 1. tit. 10. clem. 2 § statuimus, de stat. monach. p clem
c capit licet, de transl latio episco capit. cum, de his quæ fiūt à præ'a. sine cons n. capitu. Panor. in c. cum te. de rescrip.
d capit super his, de accusat. capit. nosti, de electio.
e Panor. in c. suffraganeis, in fine, de electio. &c. Grego.
f capit. 1. de suppl. negli. prælat. capit. meminimus, de accusatio.
g nota. in proœmio Sex.
h can. quoniam quidam, 75. distin.
i vide Oldra consil. 14. & gloss. ant. in § cæterum tamen, in ver. benedictionis, de electio. in Pragmatica sanctio.
k vide clem. 1. in § statuimus, iuncta gl. in ver. solitæ, & ver. benedici, de sta. monacho.
l per cap. de multa, de præbend. & ibi Innocen. notat in d clem. 2.
m capit. cùm in cunctis, de electio. gl. in cap. si gratiosè, de rescrip. in 6.
n can quoniam quidam, 75. dist. ca. 2. 71. distinctio. can. quoniam, 100. distinctio.
o can fraternitatem, 71. distinct.
p ca. de Syracusanæ 12 dist.
q cap. nec episcopi, de tempor. ordinatio.
r can fin. 51. dist. ca. 1. 66 distin. & cap si archiepiscopus de temp ordin. ca placet. 65 distinct.
s glo. in can. fin 1. distinct. per can pudenda, 24. quæstio. 1. vide Barthachi. de episco. 2. par. lib. 3.
t d. ca. pudenda, cùm ibi notat, 24. q. 1.
u can. in nomine Domini, 23. dist.
x c. antiqua, de priuileg.
y cap. quod sicut, de electio. can non debet, 65. distinct.
z Ang. de Claus. in sum. in ver. 1 consecratio. num. 2.

a capit. 1. in princ. de sacr. vnct. in 3. Decretal. titu. 15. b capit. quod sicut § super eo, de electio. c can. fin. 51. distin. can. quod dic, 75. distinct. d gloss in d. capit. fin. 51. distin. can. tempus, & can. ordinationes. & ibi gloss. adfert rationes, 75. distinctio. e c. fin. 30. distin. f d. capit. quod sicut § super eo.

De collatione beneficiorum in genere, & in specie: dehinc de collatione libera, & eius formis. Caput 15.

1 *Collatio beneficiorum sine electione.*
2 *Collatio quid.*
3 *Collationis diuisio.*
4 *Collatio quæ libera, & à quo fiat.*
5 *Collatio libera sine literis fit.*
6 *Collationis modi.*
7 *Literarum expectatiuarum ad beneficia decem species.*
8 *Mandatorum ad beneficia formulæ.*
9 *Literæ ad beneficia diuersorum finium, & nominum.*
10 *Collationum species à formis prouidendi.*
11 *Signatura in beneficijs quid est.*
12 *Signaturæ forma.*
13 *Breue summi pontificis quid, & quomodo differat à signatura.*
14 *Annullus piscatoris in breuibus summi pontif. vnde.*
15 *Breui quæ expediuntur.*
16 *Signaturæ gratiæ triplex forma, per fiat, per concessum, per placet, & de singulis.*
17 *Signatura per fiat cæteris paribus, præfertur signaturæ concessum.*
18 *Signatura ad effectum gratiæ bullas exigit*
Bullarum expediendarum necessitas, eod.
Signatura sumptum de registro fidem non facit, eod.
19 *Signatura sola beneficij an det ius adipiscendæ possessionis beneficij, nisi bullis expeditis, & 20.*
20 *Beneficij possessio accipitur cum simplici signatura verificata in Gallia quomodo.*
21 *Bulla quid, & vnde transcribatur.*
22 *Prouisio noua summi pontificis quid.*
23 *Literarum nouæ prouisionis, & perinde valere differentia, & 25.*
Proinde valere rescriptum quid, eod
24 *Prouisiones nouæ & confirmationes quibus casibus concedi soleant in curia Romana.*
26 *Concordia beneficiorum à solo papa confirmari possunt.*
27 *Confirmatio in forma speciali summi pontificijs tribuit ius nouum.*
28 *Prouisio seu rescriptum, si neutri, & si nulli.*
Si neutri, & si nulli rescript. eod.
Si alteri rescriptum, eod.
29 *Subrogationis rescriptum.*
30 *Subrogati in ius litigatoris per prouisionem quomodo procedant in Gallia.*
31 Main leuee aux benefices *mortuo collitigante quid.*
32 *Subrogatus in locum beneficiarij præmortui non est damnandus ad restitutionem fructuum indebitè à prædecessore perceptorum.*
33 *Subrogatus tantùm à die subrogationis ad expensas damnandus quando, & ad prædecessores.*
34 *Subrogatio intra annum & diem in curia peti debet.*
35 *Commenda quid.*
36 *In commendam quando dari dicuntur beneficia.*

37 *Commen*

37 Commenda ad tempus, & ad vitam.
Capitulum in commendam dat beneficia, sede vacante ad tempus. eod.
38 Commendæ duo fines, vtilitas ecclesiæ, & commendatary.
Commenda quæ reuocabilis. eod.
39 In commendam quæ beneficia solita dari sint.

1 PER collationem iure pontificio beneficiis aliis, quàm prælaturis prouidetur, vel ab vno, vel à pluribus, sine collegio tamen [a]. Et hodiè etiam prælaturæ, in Gallia, ab electionum potestate exemptæ collatiuæ sunt: nam ad nominationem regis conferuntur à summo pontif [b]. 2 Collationis nomen latè patet, & ad alia quàm sacerdotia pertinet, vt notat plenè Rebuffus [c]: verùm hîc, pro instituto sermone [d], pro donatione beneficij vacãtis accipitur. Potissimùm quando libera est: nam ea ad liberalitatem pertinet, & donatio dicitur [e]. Hæc collatio aut motu proprio concedentis fit, 3 aut ad petitionem impetrantis [f]. Et rursum collatio, aut libera est, aut non 4 libera [g]. Libera est, cùm is qui potestatem habet conferendi, spontè & liberè confert [h]: & potest alterum alteri, idoneum tamen, præferre [i]. Fitq; interdum, vt diximus, à laicis, capitulo, abbatibus, episcopis, patriarchis, & 5 summo pontifice [k]. Libera cum literis, & sine his, verbo perficitur [l]: nec ritus, seu solemnia in hac requiruntur, non vocatio occupãtium beneficia [m]. Vt constet tamen de collatione exigi tradit Rota [n], vt præsentibus saltem duobus fiat testibus. Cætera de substantia collationis sunt, de quibus paulò antè, vt ab idoneis & idoneis fiat, canonicè, purè, in perpetuum, palàm &c [o]. 6 Conferũt ordinarij beneficia iure proprio, ex priuilegio, iure deuoluto: iisdẽ & modis summ. pontif. & vacatura, & vacantia. Et ferè tot conferendi sunt [p] diuersæ formulæ. Ad futura beneficia dantur prouisiones, per literas gratiæ, 7 expectatiuas. & mandata. Expectatiuarum decem species [p]. Prima, quando creatur canonicus in vna ecclesia tantùm, cum reseruatione ecclesiæ conferendæ [q]. 2. quando creatur canonicus in duabus ecclesiis [r], quæ contra dispositionem est iuris communis [s]. Vt 3. si creetur in tribus, aut pluribus [t]. 4. quando creatur canonicus in vna ecclesia, & in alia datur, vt dicunt, ad largam [v]. 5. Vt canonicus creatus plura possit consequi præstimonia vsque ad certam summam in literis expressam [x]: frequentata forma in Hispania. 6. Quãdo in duabus collationibus datur ad largam [y]. 7. pro prælato [z]. 8. pro re- 8 gulari [a]. 9. Pro pauperibus clericis [b]. 10. Pro pauperibus graduatis [c]. Totidem sunt formæ mandatorum, de quibus aliqua diximus in mandatis anteà, reliqua videri possunt apud eundem Staphileum [d] quæ pertinent ad vaca- 9 tura, vt & nominationes. Sed illæ collationes non sunt, sed media ad collationem assequendam: vt & aliæ postulationes [e], literæ electionis [f], translationis [g], annexionis, vnionis, & incorporationis [h], administrationis, quando datur coadiutor suspecto de dilapidatione bonorum ecclesiæ [i], leproso [k], 10 & aliis id genus per viam œconomatus [l]. Plures species prouisionum vacantium beneficiorum sunt, ratione formæ prouidendi, vt simplex collatio & 11 deuolutum, & signatura gratiæ, & bullæ. Signatura, est scriptura in papyro à summo pontifice, vel eius delegato conscripta, partis, vel impetrantis 12 beneficium, supplicationem papæq; concessionem breuiter continens [m]. Signatura seu applicatio papyro, bulla membrana scribitur. Et signatur in medio supplicatio post petitionem supplicantis, & post signaturam scribuntur 13 ea, quæ summus pontifex vult concedere. Hæc sigillo non ornatur, quapropter differt & à breui apostolico, quod est diploma [n], seu rescriptũ à papa, seu pœnitentiario magno concessum, scriptura videlicet exigua, in paruis

a nota in c. authoritate, de institutio.
b § 1. de electio & reg. ad prælat. nomi.
c Rebuff. in rubr. de collat. in Concord.
d c. intelligẽtiam, de verb. sig.
e c. fin. de offi vica. in 6. c. proposuit, cap. quia diuersitatem, c. cum nostris, c. pa. vlt. de concess. præben.
f c. si motu, & c. si tibi, de præb. in 6.
g trad. in c. relatum, de præb.
h d. c. relatum, ibi de glo.
i § statuimus, de collatio. in concord.
h vide Rebuf par. 1. Prax. benefic. titul. de collat.
l ca. institutionis, 25. q. 2. nota. in c. eam te, de rescript.
m c. licet episcopus, c. 33. de præb. in 6. a. cùm in illis, § cũ autem, eod.
n Rota, decis. 641. in nouis.
o de quibus anteà dictũ, & vide compilata 1 Rebuffo in 3. par. Prax. benef. sub rub. requisita ad collationem bonam.
p quas tractat ex professo Staphileus, in tracta. de lite. gratiæ.
q c. si postquam, de præben.
r Staph. vbi sup. in 2. for.
s ca. sanctorum, 70. distinctio.
t Staphil. in 3. for.
v Idem in 4. for. ex Ioan. Andr. & Domi. in c. si is cui, de præbend in 6.
x Idem in for. 5.
y Id. for. 6.
z Idem for. 7.
a Id. for. 8.
b Id. for. 9. per cap. si propter, de præben. in 6.
c Id. in for. 10.
d Idem in formis mandati.
e tot. libr. de postu. prælat.
f c. quia propter, de electio.
g c. inter corporalia, c. quanto, c. fin. de transl. episc.
h ne quib & for. horum glo. & interp. in c. 1. ne sede vac. in c. sicut vnire, de excess. prælat. clem. si vna, de reb. eccles. non alien.
i c. venerabili, de offic. delega.
k c. tua, de cler. ægro.
l can. illud, 12. q. 2. c. cùm vos, de off. ordin.
m explicat hanc finitio. Rebu. in 1. par. Prax. benef. titu. de signatura, & in frequen. tit. eius formam adfert, & probat.
n hæc capit. Rebuff in 3. par. Prax. benef. titul. de Breui aposto. vbi quæ per illud concedi soleant, explicantur & 1 Ioan. Staphileo, in tracta. litera. gratiæ in fin. de rescrip. aposto. in forma breuis.

concessa negotiis, in papyro vt frequenter, cera rubea, anuloq; piscatoris sigillata, ac signo secretarij subscripta. Anulus piscatoris refert formam sigillandi quàm D. Petrus etiam per breue signatum hoc anulo, si sequatur bullę expeditionem, illi derogare possit [a]: non tamen solet huic breui, sicut in signatura summus pontifex subscribere, sed eius secretarius, mentione facta anuli piscatoris. Et ita breue non est omninò vel simpliciter supplicatio, sed aliquid mixtum [b]. Neque breue ab beneficiorum collationes pertinet, sed ad ea quæ iustitiæ sunt; & dum dantur recuperatores, vel dispensationes [c]. Vidi tamen summum pontif. contulisse inquisitoris hæreticæ prauitatis officium, in forma breuis, & sub anulo piscatoris. Quia & hoc munus ad iustitiæ exercendæ causam pertinet, vt potius commissio & officium, quàm beneficium sit. Signatura ad beneficia, & alia conceditur obtinenda. Porrò signatura gratiæ triplici modo facta inuenitur: per fiat, & per concessum est, & per placet. Formulæ verbi, fiat, sunt, aut simpliciter per fiat, aut per fiat vt petitur, vel fiat motu proprio. Formæ concessum sunt, concessum vt petitur, vel concessum in forma, in præsentia D. N. Papæ N. Cardina. vel concessum L. Cardi. Forma placet, in commissionibus iustitiam committentes, frequés est. Quando papa signat supplicationes, fit signatura per formulas fiat: quando autem eas non signat, sed aliis distractus negotiis committit earum signaturam alicui cardinali, vel prælato, vt videant commissiones cum referendariis, illi tunc non vtuntur hodiè in gratiosis, verbis *fiat*, sed *concessum* [d], vel, *placet domino N. Papæ consilio &c* [e]. Quando papa nouam gratiam facit, signat per *fiat vt petitur*; & quando est reformatio, per *fiat*, addita tantùm prima litera sui proprij nominis, *vt fiat A*. Cùm tamen in bullis ponat nomen, suiq; pontificatus annum, summus pontifex per verbum *fiat*, statim perficit gratiã, etiam sine expeditione bullarum [f]. Atque si concurrant impetrans per signaturam, *fiat*, & alter *per concessum*, nec constet de prioritate horæ, ambobus eadem die impetrantibus, præfertur qui obtinuit per *fiat* ex reg. cancellariæ 31. propter authoritatem signantis [g]. Verumtamen quòd pertinet ad effectum, gratiæ non censentur in signatura perfectæ, vt de illis secundum illas iudicari possit, nisi bullis expeditis, ex regula cancell. 25. & 29. id est, nisi reductis signaturis in mundum [h]. Nec ante literas confectas quis dicitur habere canonicum titulum [i]: nisi commissiones iustitiæ fiant per verbum, *placet* [k]. Quorum signatura est rescriptum ad lites, & plenissimè interpretandum [l]. Sic executor datus in expectatiuis non potest fulminare, vt dicunt, processum, nisi visa bulla [m]. Et de iure communi gratia sub quadam tacita conditione, si literæ expediantur, concedi videntur [n], per quarum expeditionem forma & perfectio gratiæ datur [o]. Ita gratia per solam supplicationem informis [p]: quia eius clausulæ solent in literis extendi [q]. Nec sumptum de registro supplicationum signatarum fidem facit in iudicio [r]: nisi sumptum literarum expeditarum extrahatur [s]. Sunt autem literæ expeditæ, quando in plumbo sunt [t]. Proinde de iure qui nanciscitur beneficij possessionem literis nõ confectis, licet habeat supplicationem, omne ius quod habet amittit [v]. Verumtamen Rota tuetur secundum Gomesium [x], & seruat, quòd possessio canonicè ex simplici signatura capi possit, nisi in consistorialibus. Et Cassiodorus [y] ait, signaturam præbere in beneficiis saltem coloratum titulum. Atque Rebuffus [z] tradit regulam de pacificis possessoribus procedere, si quis possederit pacificè beneficium per triennium cum simplici signatura. In Gallia hodiè, signatura agnita, vel verificata, vt dicunt, per banquarios seu mensarios, vacante sede Romana, fauore pauperum, vel viuente pontifice itineribus interceptis ob bella vel alio modo, vim bullarum habet: atque curiæ parùm disquirunt, num bullæ obtentæ sint pro beneficiis modicis, & ita iudicatur [a]. Et in maioribus, etsi signatura non sufficiat ad vindicias habendas beneficij seu recredentiam, tamen pro facienda sequestratione tituli, sufficit

Marginal numbers: 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20

[a] §.3. da constit. in 6. c. exterum, de resc.
[b] glo. antiquas, in reg. cãcell. 29. Gomes. in reg. de non iudic. iuxta sua. supplicat q. 2. in fine.
[c] vide d. Staphil. & Rebuff. vbi sup.
[d] Gomes. in d. reg. de nõ iudic. iuxta sua. supplica. q. 16.
[e] glo. in reg. cancell. 25.
[f] can. Institutionis, & ibi gloss. 25. quæstio. 2. text. cum gl. in clem. dudum §. nos enim, de sepul an. Gomes vbi sup.
[g] ... in cap. si à sede, de præb. in 6.
[h] vide glo. antiq. in d. reg. 25. Bald in c. 2. a col. per quos Sa Ioanest. colla. 10. facit l. contractus, de fid. instrum. Aliæ signaturæ requirunt quoque literarum expeditionem ex regul. cancell. 37. 58. 69.
[i] Ioan. de Milija, in ver. gratia apostolica.
[k] d. reg. cancell. 25.
[l] Innocent. in cap. si episcopus, de reb. eccles. non alien. l. 3. de offi præS.
[m] Idem in c. prudentiam, de offi deleg.
[n] Aegid. cons. 20. in 3. col. vers. & puto.
[o] Rota, decis. 27. de rescrip. in no. Aegidius, decis 736.
[p] Rota decis. 19. de concess. præben. in nouis.
[q] Rebuff. in 3. par. signat. nu. 7. & 2. in Pra. benef.
[r] Aegid. decis. 252.
[s] Rota, decis. 623. in antiq.
[t] c. licet, de cri. falsi Felin. in c. ea diligenti, de simon.
[v] Idem in c. veniens, in 2. col. de accusat. text. in extrauag. iniunctæ, de electio.
[x] Gomes. in reg. cancell. de non iudi. iux. for. supplic. q. 5. vide Rebu. in 1. par. Pra. benefic. tit. de missio. in possess. num. 59.
[y] Cassiod. fin. decis. sub. de restit. spol.
[z] Reb tract. de pacif. possesso. num. 50.
[a] de his ita iudicatũ tradit Pap. libr. 2. Arresto. arrest. tit. 5. art. 3. & 4.

21 cit: vt iudicatum fuit[a]. Bulla, sicut instrumentum à prothocolo[b], à signatura oritur. Bulla hîc dicitur, prouisio extensa bulla insignata: nam bulla propriè dicitur plumbum pendens, siue sigillum auro vel argento exceptũ[c]. Nec bulla ante appositum sigillum, scriptura dici potest[d]. Norunt omnes nomen bullæ esse Latinis vsurpatum pro re tumida, seu in aqua sunt guttæ, quæ orbiculantur, vel id quod in torquibus pendet, bullæ vel cordis in modum. Ab ea forma authorata post signaturam prouisio, bulla dicitur, nempe scriptura in membrana plumbo, auro, vel argento funiculis pendente iure insignita, salutationem cum narratione, ac papæ concessionem, aliaque ne-

22 cessaria continens, secundum Rebuffum[e]. Sed hæc hactenus de prouisione signaturæ, & de bulla. Nunc de alia collatione agamus, quæ dicitur noua prouisio summi pontificis, quæ est veluti confirmatio prioris[f]. Differtq; à simplici prouisione, quòd noua præsupponit alium titulũ, simplex non vtiq;[g]. Eius nouæ prouisionis impetrandæ ratio est, vel quia impetrans dicit se dubitare, num electio, præsentatio, vel confirmatio, vel collatio ab episcopo facta, vel eius vicario, subsistere possit: & in summa ea ad maiorem securi-

23 tatem datur. Si tamen collatio prius eius beneficij, vel prouisio etiam inutilis à summo pontifice emanasset, non datur noua prouisio, sed aliæ literæ impetrantur, perinde valere, id est, rescriptum vt perinde valeat talis prouisio, ac si ritè tunc temporis facta fuisset[h]. Hæc noua prouisio nec infirmat primam, sed ius ei cumulat, si illi priori aliquod adfuisset: & si nulla ea fuisset, tamen noua prouisio subsistit, vtæque principalis, vt notat Rebuffus[i] post

24 Gomesium. Additq; non concedi regulariter in curia Romana hanc nouam prouisionem & confirmationem[k]: exceptis tribus casibus, vnionum[l], militiarum seu præceptoriarum Hierosolymitanorum S. Iacobi, vel aliorum militum, & in electionibus monialium ad regenda monasteria[m], non tamẽ

25 prioratuum. Sicut nec confirmatio in beneficialibus vix datur in curia Romana, sed perinde valere[n]: quæ differunt, quòd confirmatio tantùm à die concessionis valet, nec retrotrahitur[o]: perinde valere verò retrotrahitur ad

26 priorem concessionem. Concordiæ etiam confirmatio fit à papa, sed non per cancellariam, quòd de mero imperio & maximo existat[p]: quia subolet simoniam[q], ideò à pappa tollitur suspitio solùm. Species prouisionum, quibus conseruantur beneficia, sunt ista duo rescripta confirmationis, & perinde valere: suppletur enim ius per ea, quòd dubium vel nullum erat defectu

27 eius quod suppletur[r]. Confirmatio porrò hæc in forma speciali est, & ideo tribuit ius nouum[s], propter potestatem summ. pontificis[t], qui quia & sciẽtia firmat inualidum, vult & potest: & ita de nono videtur nullum actum

28 erigere[v]. Alia etiam collatio seu prouisio summi pontific. quæ dicitur in forma, si neutri, vel si nulli, id est, per quam impetro beneficium, de quo litigant aliqui, & confert summus pontifex, vel mandat conferri hac lege, si neuter litigantium ius habuerit in beneficio[x]. Item si alteri, quãdo vnus ex collitigantibus à summo pontifice impetrat gratiam, & confertur, si alteri litigatorum non competat. Et tunc rescriptum conseruans beneficium, si à collitigantibus impetretur, non si à tertio aliòue quodam. Neque tamen per illud rescriptum ius alteri iam quæsitum tollitur[y]. Ideo victus trina sententia, hoc rescripto si neutri, vel si alteri, non iuuatur: quia beneficium alteri adiudicatum est, & lis finita est, de qua mentio fieri debet in his re-

29 scriptis. Diuersum ab his aliud rescriptum de subrogatione in locum præmortui litigatoris: nam per hoc papa confert ius, quod habebat mortuus collitigans ei, quem vult subrogari[z]. Fit & subrogatio per resignationem etiam litigantis, vt per eius mortem[a]: isq; subrogatus aliis præfertur, si intra

30 mẽsem subrogationem petat[b]. Praxis in Gallia est, vt postquam aliquis subrogatus fuerit in ius alicuius à papa, is accipiat seu nanciscatur possessionem in vim subrogationis papæ, & posteà impetret literas regias, quibus petat se subroga

a Pap. eod. lib. & titu. arresto 1.
b § 1. de tabellio. in authent. coll. 4.
c glo. in clemen. 1. in ver. aurea bulla, de iureiur. gl. in. antiq. in reg. cancell. 34. & 69. facit c. licet, de crimi. fal.
d Alex. cons. 215. in cap. visis probatio. in 2. vol.
e explicat hanc finitio. Reb. in 1. par. Pra. bene. in bullæ declaratione, vide c. licet, & c. quàm graue, de crimi. fals.
f c. post electionem de concess. preb.
g glo. in reg. cancella. 62. Gomes. in reg. de annua. poss. q. 2.
h Reb. explicat in d. 2 par. Prax. titu de no. prouis. & simpl. num 2 & 4.
i Idem vbi sup. nu. 13. 14. & seq.
k vt in c. quia & post electionem, de cõcess. preb.
l c. exposuisti, de pb.
m c. indemnitatibus, de electio in 6.
o c. fin. de confir. vti. vel inuti.
n c. quia diuersitatẽ, de cõcess. preb. & tot. d. tit. de conf. vtili vel inut.
p c. quod translatioem, de offic. legat.
q c. ex parte, de offic. deleg. cap. cùm pridem, de legat.
r vide Rebuff. in 2. par. Prax. benef. in titul. de rescript. perinde valere.
s c. 1. de translatio. c. quoties, de pact. vide capit. quia diuersitatem § mandamus, de concess. preb. & ibi interp. & c. 2. ne sede vac. arg. l. legata inutili ter, l. 29. de leg. 1. in P.
t c. proposuit, de cõcess. preb.
v arg. l. adoptio, de adopt. in P. Barth. in l. more maio. de iurisd. omn. iudic. Imola, in c. literas, de concess. preben.
x Reb. in 2. par. Prax. benefic. in titul. de rescri. si neutri, vel si nulli.
y cap. quamuis, de rescrip. in 6. c. super eo, de offic. delega. reg. cancell. 16. de nõ toll. iure quæsito.
z c. si, vt lit. pẽd. in 6.
a c. 1. & 2. eod.
b reg. cancell. 27. de subrogan. collitigant. in quam fusè scripsit Gomes. & Rebuff. in 2. par. Prag. benefic. rub. de subrogatio. vide Rotam, decis. 307. incip. nota quod secundum, & decis. 419. nota nũquid, in antiquis.

subrogari in ius, possessionem, & instantiam mortui. Si tamen præmortuus in possessione fuerit, alia adeptione possessionis opus non est [a]. Cõtinuatq; si velit litem per procuratorem mortui, vel alium constituet, cum quo procuratori collitigantis superstitis tenetur litem peragere seu persequi [b]. Non potest autem subrogatus nouum iudicium incipere, sed prius in personam mortui prolatum, potest petere executioni demandari, vel recredentiam, & coram eodem iudice tantùm, vt iudicatum à senatu Parisiensi 9. Februa. 1526 [c]. Cæterùm subrogatos præueniunt interdum collitigantes superstites, 31 qui petunt manum regiam & impedimentum omne, quod in beneficio ob litem impositum est, amoueri: & vt dicunt, petunt *la main leuée* [d]. Subrogatio 32 iuris & instantiæ est, non facti prædecessoris: vnde illud singulare, subrogatum non teneri ad restitutionem fructuum indebitè à suo prædecessore perceptorum: quia nihil iuris in eo habet [e]. Et ita iudicatum Paris. senatusc. mense Februar. 1539. Nec ad expensas cum eo factas tenetur, nisi à die subro- 33 gationis; vt decisum senat. eiusdem curiæ 1508. 7. April. ante Pascha: nisi subrogatus susciperet simpliciter in se litem, seu, vt dicunt, processum & eramenta causæ, ex sententia eius senatus 7. April. 1516. post Pascha in conuentibus iuridicis apud Pictones habitis: vel nisi subrogatio petatur post sententiam vindiciarum, seu, vt clarius loquar, post sententiam recredentiæ, & primi capitis possessorij; quo casu non recipietur subrogatus, nisi fructus & impensas omnes repedat & restituat, vt iudicatum ab eodem senatu 11. Maij, 1542. & hæc me docuit Rebuffus [f]. Obseruatur quoque, vt quis subroga- 34 tionem in curia petere debeat, quando agitur de possessorio, intra annuũ [g]: aliter non auditur. Quia interdicta annualia sunt [h]. Item vt qui subrogari desiderat & petit, statim exhibeat titulum suum, vt appareat aduersario an intra annuum veniat [i]. Ad collationes & earum nomen commenda quoque 35 pertinet [k], quæ & promissionis nomine venit [l], & est canonica institutio, seu titulus canonicus [m], etsi in titulum non detur ecclesia, mortuoq; commendatario censetur vacare beneficium hoc, vt alia in titulum possessa [n]. Itaque solet etiam summ. pontifex prouidere per commendam, quando beneficium dat in custodiam: quo casu custodiam habens non facit fructus suos [o], sed restituere debet [p], nisi in concessione id expresserit summ. pont. vt possit fructus in suos conuertere vsus, vt solet. Per commendam fit pro- 36 uisio, quando cui prouidetur, non potest esse vel dici ecclesiæ concessæ titularius: vel quia aliam habet iam, & cùm ea non possit aliam habere in titulum [q]. Est enim matrimonium quoddam inter ecclesiam, & eius præpositum [r], vt odiosum tam sit quem habere plura beneficia [s], quantum plures vxores. Quamuis non eam inficias, plura in titulum dari hodiè, si modò non sint incompatibilia [t], etsi nominatim dispensatio hoc indulgeat, vt possit quis habere in titulum contra c. cùm singula §. prohibemus, de præb. in 6 [v]. vel quia beneficium incompatibile est cum qualitate personæ, cui conceditur. Sic regulare seculari, & seculare regulari commendatur: sine expressa enim concessione, non licet ea illis possidere [x]. Eo modo religiosus sui ordinis beneficium in titulum habet, alterius autem ordinis in commendam: alioquin pro mõstro esset, vt duobus subiectus duo capita haberet [y]. Idipsum in aliis defectibus & impedimẽtis poteris coniicere. Cõmenda vel ad tẽpus, 37 vel ad vitã alicui fit [z]. Ad tẽpus commendat beneficium vacans se de vacã- re, idoneis capitulum: sine collatione tamẽ ad sex vsque menses, vel ad breuius tempus [a]. Et si intra sex menses non fuerit episcopus, vel à superiori nõ sit beneficio prouisum, potest commendam prorogare, ex necessitate, vt ecclesiæ seruatur [b]: & hoc sine præiudicio iuris eius qui conferre potest, qui confert etiam non vocato commendatario [c]. Tamen si illud à summ. pontifice impetretur, qui impetrat, debet de commenda mentionem facere, aliter subreptitia est prouisio [d]. Sed & summus pontifex ad tempus commen- dat, si

a Rebuff. d. tab. de subrogat. num. 10.
b Rot. decis. 440. in exp. & agens, in antiq.
c Reb. vbi sup. num. 40. & 41.
d d. cem tamen re. quisite adhib. de quib. Rebuff in tra. de sent. execut. qu. 1. glo. 4.
e Prob. in c. præsentium, de offi. lega. Fern. & in c. possessor, de reg. iur. in 6 [illegible]
f Reb. in 1. par. Prax. benef. num. 46 47. 48. 49.
g Idem vbi sup. nu. 51.
h L. 1. de interd. in f.
i gloss. & Doctor. in c. [illegible] in 6. & ibi Gemin.
k Reb. in §. [illegible] 2. in ver. confessio, de collat. in Concord. & in 3. par. Prax. benef. [illegible] glo. 4.
l Idem in 3. par. Prax. in reg. quod quis intellig. [illegible] c. dudum, in 2. de elect.
m vide Reb. de pacif. possess. nume. 42. 43. 44.
n c. nemo, de electio. in 6.
p can. placuit. 10 q. 3.
q c. dudum, in 2. de elect. c. [illegible] 21. q. 1.
r c. [illegible] vir, 7 q. 1.
s c. de multa, de præb.
t quæ sunt incompatib. vide Rebuff in 3. par. Prax. benef. tit. de disp. ratio. [illegible] compatibilia.
v vide Rebuf. in d. 3. par. tit. de dispens. cum ætate [illegible] num. 13.
x c. monachi, de stat. monacho. c. [illegible] c. [illegible] de elect. cap. cùm de benef. in 6. de præb. in 6. clem. 1. de electio. [illegible] in concord. cap. nullus. de elect. in 6. c. 1. de capel. monacho.
y c. 1. ne sede vac. [illegible]
z c. extirpãdæ, § quia vero de præb. c. ne cato, de elect. in 6.
a c. significatum, de præben. in c. nemo, de elect. in 6.
b vide Rebuff. par. 1 Prax benef. titu. de deuolutio. nu. 77.
c c. si vero, & ibi glo. de iur. patron.
d glo. & Doct. in d. c. nemo, de electio. Rebuff. de deuolo. [illegible] nu. 84.

dat, si velit minori 18. annorum prouidere de beneficio curato: nam concedit beneficium in commendam, vsque ad 18. annos, & posteà in titulum [a]. In perpetuum, siue ad vitam dum conceditur commenda, vice tituli est: nam ad tempus collatio fieri nequit beneficij [b]: etsi in collatione papa secundi beneficij possit dispensare, vt vtrumque retineat, dummodò intra annum alterum eiuret [c]. Quæ dispensatio non prodest, non impleta conditione [d]: nisi dispensationis prorogatio antequam elaberetur annus, peteretur 38 ad vitam, secundum Rebuffum [e]. Commenda vel fit ad ecclesiæ vtilitatem, vel personæ, dum fit in perpetuum dum viuet is, cui commendatur, etiam à summo pontifice: illa reuocari potest, si sit ab alio quàm summ. pontif. hæc nequaquam ab eo facta [f]. Imò si custodia à summo pontif. commendata 39 fuerit ad vitam, nec reuocari posse placuit sine causa [g]. Notantur quædam beneficia, quæ non solent in commendam dari, veluti S. spiritus in Sicilia, S. Ioannis Hierosolym. S. Antonij, Beatæ Mariæ Theutonorum ex constitutione Alexandri sexti de signatura gratiæ: quia fratribus illius ordinis dari debent in titulum [h]. Item & officium claustrale.

a Reb. par. 1. Prax. benefic. titul. de commendat. nu. 8.
b c. si gratiosè, de rescrip. can. satis peruersum, 56. dist.
c extra. execrabilis, de præb. in extra. Ioan 22.
d c. super eo, & c. vtrum, de condit. apposi.
e Reb. in 2. par. Prax. tit. de dispens. sup. defre ætat. nu. 4.
f can. constitutum, 7. q. 1. can. ubitum, & can. seq. 61. dist. c pen. & fi. de sup. negli. prælat.
g c. satis peruersum, 56. dist.
h Reb. titul. de commend. nume. 41. in 1. par. Prax. benefic.

De collatione necessaria, seu non libera. Caput 16.

1 *Collatio non libera quæ est.*
2 *Optio beneficiorum quomodo obseruanda.*
3 *Institutio collatio necessaria.*
4 *Inuestitura pro institutione beneficij.*
5 *Possessio beneficij non transfertur collatione, sed adipiscenda est.*
6 *Possessio benefi. ij quemadmodum adipiscenda.*
7 *Possessio benefi. ij intra quod tempus adipiscenda.*
8 *Possessionis in beneficiis vtilitas.*
Possessionis triennalis vtilitas in sacerdotiis. eod.

1 COLLATIO non libera, & necessaria est, illa per quam collator tenetur certis personis velit nolit conferre, veluti mandatario [i]. Facit & præsentatio idoneorum per patronos coactam collationem [k]. Itē nominatio quæ fit ad prælaturas summo pontifici, intra sex vel nouem menses à rege Galliæ [l]. Et ea quæ ab Academiis fit scholasticorum, contingentibus illorum temporibus [m], de quibus lariùs paulò antè tractauimus, facit & collationem non liberam receptio in canonicum præcedens vacationem [n]. 2 Et optio concessa in beneficiis [o]. In qua oportet sequi consuetudinem, nempe in præbendis & canonicalibus, non distinctis actualiter, decem annorum: in distinctis 40. ann. vt fusè & rectè explicatur in decisionibus Rotæ [p]. Item renunciatio in fauorem alicuius, vel causa permutationis: siquidem in aliis, quàm in quorum fauorem fiunt, collationes factæ non valent [q]. 3 Est & institutio quæ fit ab episcopis in collationibus ab inferioribus factis, collatio necessaria, per quam approbat factum [r]: vel si sede vacante, per capitulum fiat. Sic enim institutio est, approbatio facta per episcopum collationis, ab alio, quàm à se vel iussu suo, vel à summo pontifice factæ, de beneficiis in sua dioe

i cap. tibi qui, & c. si duobus, de rescrip. in 6. c. si tibi, & c. seq de concess. præbend. in 6. §. 1. de mand. apostol. in concord.
k ca decernimus, 16. q. 7. c. illud, de iure patrona.
l §. 1. de regia ad prela. nominat. in concord.
m §. qui verò & § vlt. de collat. in concord.
n c. relatum, & c. dilectus, de præben. c. cùm super de concess. præben.
o c. fin. de consuetu. in 6.
p Rota, decis. 460. in cip. quæritur quanti temporis tien de consuet in nouis, vbi de optione plu re.
q clemen. vnic. de rer. permu. clemen. 2. de renunciatio. c. vlim §. 2. de restit. spoliat.
r c. 1. de constitut. in 6. Panor. in c. post electionem, de concess. præb.

diœcesi existentibus. Nam per illos prouisi debent episcopo præsentari & approbari per illum antequam quicquam legitimè administrare possint [a]. Quæ approbatio in maioribus beneficiis & prælatutis dicitur confirmatio, de qua suprà dictum est: in minoribus beneficiis & præbendis, institutio [b]. Et quia aliquando illa institutio fit per concessionem possessionis, seu, vt dicitur, per installationem & inuestituram, aut per traditionem alicuius rei corporalis, institutio quoque pro inuestitura vsurpatur [c]. Sed præcedere inuestitutam acceptatio beneficij, si absenti conferatur, debet [d]: post eam possessionis figuratæ datio, per pilei, aut clauium, aut anuli traditionem [e]. Et hanc sequitur realis & actualis adeptio possessionis, vel inductio in possessionem. Beneficij collatio, vel institutio non transfert possessionem, vnde & adhibenda est [f]: alitet quis, potissimùm in hoc regno Galliarum, possessorio vti non potest remedio, etiamsi in ius alterius sit subrogatus [g]. Potest autem quis induci in possessionem, per clericum, siue notarium, seu presbyterum, adhibitis duobus testibus, iuxta mandatum episcopi vel archidiaconi [h]. Et hæc inductio quidem post collationem facti est, nullum ius tribuens, sed primum exequens [i]. Verùm alio possidente necessario est ius prætendenti, vt agat possessorio, sine quo si alium vellet propria authoritate spoliare, intrusus diceretur, & ius quod habet amitteret [k]. Sed nemine possidente dicitur habere plenum ius prouisus, sine appræhensione possessionis, & tunc in illo administrare beneficio poterit [l]. Proinde nemine possidente beneficium, non est vllum præstitutum tempus ad adipiscendam possessionem beneficij. Si autem alius possideat, contrà, distinctione facta an is qui possidet, eiurauerit ei, qui ius præsuponit, an verò beneficium possideatur ab alio aliter. Nam in primo casu, extat regula cancell. 34. de qua aliquid paulò antè: qua cautum, resignationes beneficiorum in Romana curia factas, infra sex menses: extrà autem, intra mensem publicari debere, vbi beneficia sunt, scilicet si moriatur resignans antè, vt explicauimus [m]. Et dummodò semestre tempus non fuerit protogatum à summo pontifice, quod posse fieri iudicatum fuisse in senatu Burdegalensi refert Boërius [n]. Quòd si aliter, quàm per renunciationem collatum fuerit alicui beneficium, is tenetur intra annum à die adeptionis possessionis aduersatij computandum, suam possessionem adipisci: alioquin in hoc regno excludetur à possessorio [o]. Extat reg. cancellariæ 32. qua impettans beneficium pacificè possessum à viuente, tenetur posteà intra sex menses litem mouere & finire intra annum, alioquin impetratio nulla est. Quam regulam explicat Gomesius per octoginta quatuor quæstiones. Sed sex menses in Gallia ad annum extenduntur, non vltrà: hæcq; est vtilitas adeptæ possessionis. Sicut & alia in sacerdotiis, vt qui pacificè per tres annos beneficium cum titulo colorato possederit, tutus sit & præscribat aduersus alios impettantes, vt habetur in regula cancellariæ 33. quam fusissimè explicat Gomesius per sexaginta tres quæstiones, & Rebuffus tractatu de pacificis possessoribus. Extat & rubtica de pacificis possessoribus in concordatis, quam dilucidiùs explicat Rebuffus, quàm opus sit persequi.

a §.4. & c. cùm venissent, de institut. c. præterea, c. consultationibus, de iure patron.
b Hostien. Ioan. Andre. Panor. in titul. de institutio.
c in c. adhæc, de offi. archi §. 1. de cósuetud. recti feudi, c. cùm aliquibus, de rescrip. in 6.
d c. si tibi absenti, de præben. in 6.
e c. 3. de his quæ fiũt à maio. par. cap. li. 3. Decre. titu. 11. c. adhæc, de offic. archid.
f c. cùm Bartolinus, de re iudic. gloss. c. per tuas, de donatio.
g Rebu. in § declarantes ad ver. successore, de manda. apostol. in concord.
h Reb. in § 1. de for. mand. apostol. in ver. inducentes, in concord.
i c. cùm olim, de re iudic. Roma. cons. 337. incip. quoad primum, col. 2.
k c. eum qui, de præben. in 6.
l Panor. in c. transmissam, de electio. Rochus, de Curte, tract. de iur. patron. in ver. ius, q. 5.
m & vide Reb. ad tit. de for. mand. ad verb. inducentes, Boërium, decis. 312. nume. 2. Extat constitut. regia Henrici 2. mens. Iunij 1550 *de la reformation des prouisions des benefices*, art. 13.
n Boer. d. 312. decis. num. 3.
o Boër. vbi sup.

De vacatione beneficiorum. Cap. 17.

1 *Vacatio beneficij quid.*
Vidua vacans mulier. eod.

2 *Refer*

2 *Reservationes beneficiorum in Gallia sublatæ.*
3 *Vacationum modi quot.*
4 *Vacat facto tantùm beneficium, non iure.*
5 *Vacatio ipso iure quomodo contingat beneficij.*
6 *Vacatio ipso iure beneficij ex quasi delicto 10. modis fit.*
7 *Vacatio beneficij ipso iure ex quibus delictis.*
8 *Vacatio seu priuatio beneficij in quibus inducenda criminibus per sententiam, & 11. crimine quolibet commisso non vacat beneficium, eod.*
9 *Vacationis ipso iure & per sententiam differentiæ.*
10 *Beneficium criminosi quo tempore impetrari potest, & renunciari.*
12 *Vacatio ipso iure & facto per renunciationem, & mortem.*
13 *Renunciatio legitima quid.*
14 *Renunciatio de alijs, quàm de beneficijs fieri potest.*
15 *Renunciari quæ possint beneficia.*
16 *Renunciari potest beneficium ante adeptam possessionem, & bullis non confectis.*
17 *Renunciare non potest beneficium legitimè minor.*
18 *Renunciari vel permutari non potest beneficium vnitum.*
Commendatum beneficium an possit permutari, & renunciari, eod.
Renunciare qui non possint liberè, eod.
19 *Renunciationis causa legitima.*
20 *Renunciatio cum reseruatione pensionis odiosa.*
21 *Renunciatio quibus fieri possit.*
22 *Renunciatio fit expressè & tacitè quibus modis.*
Renunciatio, & cessio beneficij in quo differant, eod.
23 *Renunciatio expressa quid.*
Renunciatione expressa facta, non datur regressus ad beneficium sine noua collatione, eod.
24 *Renunciatio quomodo valeat facta coram alio, quàm superiore.*
25 *Ad renunciandum procuratio quomodo noctu fiat.*
Luminaria tria procurationi noctu facienda exacta, eod.
Procuratio ad resignandum quomodo fieri debeat, eod.
26 *Renunciatio expressa vel simplex, vel conditionalis est, & quid vtraque.*
27 *Renunciatio in fauorem quid.*
Et quod non fiat coram ordinario sed purè, eod.
28 *Renunciatio in fauorem coram summo pontifice tantùm fit, & nisi ea admissa vacat beneficium.*
29 *Renunciatio cum reseruatione pensionis, & non aliàs.*
30 *Renunciationis cum accessu & regressu quæ, & in Gallia improbata.*
31 *Renunciatio à morituro facta ea lege, vt sibi restitueretur beneficium, si conualesceret, conditionem habet implendam.*
32 *Renunciatio ex causa permutationis, & non alia, & de eius natura.*
33 *Permutatio beneficiorum, & quando quis redire ad permutatum propria authoritate sine noua collatione potest.*
34 *Permutatio beneficiorum consensum quando, & quomodo requirat patroni.*
35 *Permutatio beneficiorum cum concordia non fit coram ordinario, & quare.*
Concordia in beneficijs quatenus permissa, eod.
36 *Renunciationes beneficiorum coram quibus fiant.*
37 *Renunciatio beneficij fieri potest per se, per alios procuratores.*
38 *Procurator ad renunciandum & acceptandum, certus & nominatus debet esse.*
39 *Procurator ad acceptandum & renunciandum beneficium simul non potest fieri.*
40 *Procuratio ad beneficia acceptanda, vel curanda, anno expirat, & reuocari antè potest.*
41 *Procuratio non expedita reuocata, expediri non potest à notario sine falsi crimine.*

De vacatione beneficiorũ etiam nunc dicendũ necessariò est, ne beneficiarius falsò titulũ sibi vsurpet. Proinde breuiter vacatio beneficij erit, destitutio clerici, qui in titulũ beneficium tenet, aut illius à beneficio separatio. Quo sensu vacanté mulieré iurisconsultus Martianus dixit, pro vidua [a]. Sic mortuo cõmendatario, cùm nõ detur ex ea beneficiũ in titulum, non dicitur iure vacatio, nec potest cõferri ab ordinario, vt vacans id beneficium quod per cõmendam sibi reseruare videtur sum. pontifex. Tamen in Gallia contrariũ verius, cùm cõmendatarius ad vitam à sum. pontifice impetrans, similis vero titulario sit, & omnes reseruationes in Gallia fuerint sublatæ [b]. Vacatio pluribus modis inducitur, quorũ aliquos colligit Rebuffus [c]. Sed vt facilius intelligantur, dico beneficia vacare, aut ipso facto tantùm, aut ipso iure, aut per sententiam, aut iure & facto simul. Ipso facto tantùm non iure, vt si quis vi vel metu coactus eiurauerit beneficium, vel de possessione deturbatus: nam verè non vacat [d]: vel si metu regis [e] renuntiet. Item quando beneficium collatum est absenti, & adhuc non est acceptatum [f]; vacat enim de facto, non de iure [g]. Ipso iure vacat & amittitur beneficium, quando per iuris constitutiones quis priuatur beneficio, eo ipso quòd quid fit ab aliquo, & quãdo propter ipsum factum sine sententia priuationis [h], illud potest ab episcopo, vel alio potestatem habente, conferri: quanquam is qui ipso iure priuatur de facto beneficium possideat, nec possit ab ea reali detentione sine vocatione priuari [i]. Porrò ipso iure vacat, vel ex quasi delicto titularij, vel ex delicto. Et quasi delicto primùm, si sine dispensatione quis consecutus sit beneficium habens curam animarum, habens aliud simile anteà, quod vacabit [k]: si sit dispensatum, contrà [l], 2. Eodem modo vacant per coniugium beneficiati [m]. 3. Si intra annum, post adeptam pacificam possessionem ecclesiæ parrochialis, citra impedimentum, non promoueatur ad sacros ordines & presbyteratum: post annum enim vacat ipso iure, & impetrari potest [o], incipiente anno à die pacificæ possessionis. 4. Irrita electione [o], tamen ante annum, cum alio permutare & eiurare rectè potest in fine anni possessor [p]. 5. Vacat prior ecclesia, consensu adhibito per episcopum translationi [q], scilicet adepta possessione [r]. 6. Ingressu religionis [s]. 7. Si electus intra mensem non consentiat electioni oblatæ, vel intra tempus ad id sibi præstitutum [t]. Vel 8. si post consensum intra tempus trium mensium non petierit confirmationem [v]. Et 9 si intra tres alios post confirmationem, non petat consecrationem [x]. 10. Si non publicatur suo tempore intra sex menses renunciatio facta in curia, & extrà, intra mensem [y]. Per delictũ ipso iure amittit quis beneficia, & ea vacare dicuntur. Primò si per simoniã ea adipiscatur, eáq; sit manifesta, diuersum enim in occulta [z]. 2. Si sit possessor hæreticus [a]. 3. Si assassinus [b]. 4. Si falsarius literarũ apostolicarũ [c]. 5. Si percutiat, aut prosequutus sit cardinalé [d]. 6. Si propria authoritate & vi beneficia adipiscatur [e]. 7. Calumniatus electionem, nec probans accusationem, & intra tempus triennij, per quod ob id suspenditur, se ingerit administrationi [f]. 8 Si Sodomita [g]. Et in his tantùm delictis vacant beneficia ipso iure, per delictum in reliquis sententia, quæ priuationem statuat, desideratur, antequam vacent, vt notant interpretes [h]. Neq; etiã ob quodlibet crimen, huiusmodi priuationis sententiam ferre oportet, sed ob grauiora, in quibus iudici canones permittant [i]. Proinde etsi quis de crimine aliquo condemnetur, quod non inducat ipso iure vacationem, tamen non censentur vacare eius beneficia: veluti si reus homicidij capitali sententia damnetur [k]. Igitur hæ annotandæ differentiæ singulares, inter vacationes, quæ fiunt ipso iure, & quæ per sententiam seu declarationem vacationis. Quòd quando vacatio ipso iure

1 2 3 4 5 6 7

a Martia. in l. qui cœtu, l. 3. § fin. ad l. Iul. de vi publ. lib 48 P.... 1.
b Rebuff. in 2. par Prax. benefi. nu. 39
c Idem in § nonalle 2.41, in reg. ad præsa. nomi in ver. vacantibus, in Concord. & in Praxi benef. 1. par. de mod. amitt. benefic.
d c. ad aures, de his quæ vi met. caus. fiunt.
e c. ad audientiam, eod.
f c. si tibi absenti, de præben.
g Boër. deci. 2. nu. 41.
h Interp. in c. querelam de iureiu. glo. in c. commissa, in ver. iusto impedimento, de elect. in 6. Felin. in c. inquisitionis. de accusat. glo. in l. iubemus, l. 14. § œconomus, in ver. priuetur, de sacros. eccles. C.
i vt in c. licet episcopus, in a. de præb. in 6.
k c. cùm singula, c. si plures, in 6. cap. de multa, eod. sp. Gangos. c. cum nostris, de concess. præb.
l c. dudum, in 2. de electio.
m c. 3. & c. diuersis, de cler. coniugat. cum simil. lib.
n c. licet canon, & c. commissa, de elect. in 6.
o c. considerauimus, & c. super, eod.
p Rota, decis 187. antiqu. quod tenens, in anti. Aufier. decis. cap Thol. 471. etsi Rota pugnet contraria 333. vide Rebuff in 3. par. Prax. benefic titul. de non promo. intra annum, num. 17.
q can. in epibus, 7. quæst. 1.
r gloss & Docto. in can. si quis iam trãslatus, 21. q. 2. c. quãto, de transla. episc. cap. cùm singula, §. prohibemus, de præb. in 6.
s c. beneficium, de regul. in 6. cap. ex transmissa, de renũciat. can. consuldar, 12. q. 1.
t c. quam sit, de elec. in 6. in extra. o. si religiosus, de elect. in extrau. comm.
v d. c. quam sit.
x c. cùm in cunctis §. cùm vero, de elect.
y reg. cancell. 34.
z c. insinuatum, de simon. extra. cùm detestabile, eod. vtul. in extr. com. vid. decis. cape. Tholos. 438.
a c. ad abolendum, de hæret. c. cùm secundum, eod. titu. in 6.
b c. 1. de homicid. in 6 c. in quibusdam, de pœn. c c. ad falsariorum, de crim. fal. d c. fœlicis, de pœn in 6. e c. eum qui, de præb. in 6.
f c. 1 § fin. de elect. in 6. g c. clerici, de excessib. prælato. h Interp. in c. querelam, de iureiu in c. clericis, ne cleri. vel mon. &c. i c. sæpe peruersum, 35. dist. Phil. Decius, in c. 2. de rescr. arg c. fraternitati, de cler. excom. k Propos. in c. studeat, 50 dist. o. Bald in l cùm fratrem sol. 1. de ijs quib vt indig. C. Felin in c. 2. de rescr. Aufrer. in decis. 107. & 436. Collect. in c. inquisitionis, de accusatio. Rebuff. in tracta. de pacif. posse. nume. 261. & 262.

inducitur

inducitur propter crimen, possessor eius beneficij fructus tenetur restituere [a] 10 perceptos vel percipiendos, à die commissi criminis. Quandu autem alio modo, à die litis contestatæ, vel a tempore priuationis. Item cùm ipso iure vacat beneficium, etiam ante sententiam delicti declaratoriam, impetrari potest beneficiũ: in aliis requiritur prius sententia codemnatoria, atque ante illam rectè reus poterit beneficium eiurare, seu renuntiare [b]. Potest tamen nihilominus pendente illa accusatione & ante sententiam impetrari benefi- 11 ciũ, lite pendente [c]. Per sententiam etiam vacabũt ea. quæ adimuntur, quando intra certum tempus decretum, qui possident non docent de titulo [d]: si non resederit monitus [e]. Atque adhuc, si quis sit condemnatus & priuatus sententia, si appellatio fuerit ab eo interposita ea pendente potest eiurare be- 12 neficium [f]. Ipso iure & facto vacant beneficia per veram renunciationem & mortem titularij [g]. Et ita sunt diuersa genera vacandi, vt aliud sub alio non 13 contineatur [h]. Renunciatio est iuris proprij refutatio seu remissio secundum Cardinalē [i]. At legitima erit, consideratis rebus ipsis, beneficiis, & personis eiurantiũ, & eorũ quibus fit, & modo renunciationis. vt hæc legibus proben- 14 tur [k]. Sunt res variæ quibus applicari potest renũciationis vis, vt priuilegia [l], actiones [m], iura alia [n], & lites [o], & similia, item & harum rerum quædam præteritæ, quædam præsentes, quædam futuræ, quibus renunciatur [p]. Verùm intra fines beneficiorum tractationem renunciationis continebimus, & omittemus quæ in summa tituli de renunciatione tradit Hostiensis, quæ possint renunciari, vbi nihil de beneficijs, cùm tamen titulus idipsum deside- 15 raret. Beneficia itaque hîc sunt quæ eiurari possunt propria, non ea quæ alterius sunt [q]: nemo enim dat, quod non habet [r]. Latúsque est hîc disputationis locus, quòd vulgare sit, de rebus alienis neminem priuatum disponere 16 posse [s], sine domini voluntate. Potest & aliquis renunciare beneficium impetratum, vel sibi collatum, antequam adeptus fuerit possessionem eius, antequam & bullæ seu literæ suæ prouisionis fuerint expeditæ: dummodo collatio ei facta sit, & ita iudicatum [t], quia per illam collationem ius illi 17 competit: sed ante collationem non potest fieri [v]. Obseruandum tamen non omnem, qui beneficium habet, resignare seu eiurare id posse: nec eum qui potest ex nutu, sed ex certis causis. Itaque non renunciant minor 14. annor. [x] furiosus, vel mente captus, qui non contrahere potest [y]. Veruntamen Boërius vsque ad 25. an. potestatem pœnitendi in reuocanda renunciatione à minore producit, si antequam conferat is, in cuius manus renuncia- 18 uit, pœnituerit: nisi ante 25. annum sit factus doctor minor [z]. Qui possidet quoque beneficium vnitum, non potest permutare vel eiurare: quia nec illud vacare dicetur [a]. Singulare tamen est in Gallia, vt beneficium commendæ possit cum alio titulari permutari, & renunciari etiam coram ordinario: quia apud nos commenda habetur pro vero titulo [b], extra Galliam negatur [c]. Neque prætextu senectutis, si vtilis sit, abdicare se potest quis beneficio [d]: nec abbas exemptus sine licentia papæ renunciare abbatiæ po- 19 test [e]. Item is non potest renuntiare beneficio legitimè, qui aliquam causam non habet ex iis quæ renuntiationem permittunt, potissimùm si agatur de episcopatibus, de quibus in c. nisi cùm pridem, de renunciat [f]. Illæ porrò causæ sunt, conscientia criminis, debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, scandalum graue, irregularitas personæ. Datur enim prælatura, non ratione præpositi tantùm, sed populi cui præficitur, vt prosit [g]. Et æquum est quemque in ea vacatione ambulare,

a Panor. in cap. item cum quis, de restit. spoli. l. aequ. l. cum qui, de his quib. vt indig. in P. vide gl. in § fancimus, in ver. nominete, de incest. nup. coll. 3. in auth. & Accur. in auth incestas, in ver. ... & a, de incest. nup. C. Rebuf. de pacif. posse. nu. 205.

b gloss. in capit. cum missa, ad ver. iusto impedimento, de eisdem in 6. Felin. in c. ... de accusat. Rebuff. in tract. de pacif. possess num. 261. vide Boer. decis. 206. nume. 1. 2. 3.

c vt ait Domi. cons. 105. Boer. decis. 206 nume. 5. & 9.

d c. ordinarij, de offi. ord. in 6.

e c. ex parte, cum 1. § q. de cler. non residen.

f Boer. decis. 206.

g Rebuff. in tract. de pac. f num. 262. per l. qui a latronibus § ... de test.

g vide Boer. plura ... quod ita vacent decis. 2. nume. 1.

h cap. susceptum, de rescrip. in 6.

i Card. in rub de renunciatione in 6.

k l. legitima conuenti. de pact. in P.

l l. si quis in conscribendo, de pact. & de episco & cler. C.

m l. quint. tut. l. 14. §. si vendita, de ... ed. in P. authen. præsente, de fideiuss. in C.

n l. matri, de inoffic. test. item in P. l. iubemus, C. ad Velleia.

o l. pulignam liti, C. de pact.

p vt tr. statuit in l. 1. C. de pact. l. de alim. ... de trans. C. l. cum hi, eod. titul. in P capit. ... de rescrip.

q cap. dilecto, de præben. cap. statuimus, & cap. ad apostolicam, de regula. cap. fin de crimi. fal.

r l. si vniuersæ, C. de lega. l. traditio, de acqui. rer. domi. in P. l. ol situate, de offi. procons.

s l. fin. § un. de pact. C. vt res ... alios acta, C. l. in re mandata, mand. C. l. nemo caterus, de iudi.

t Pap. li. 2. Rhap. Arest. tit. 9 arr. 1.

v Boer. decis. 2. nume. 4. & decis. 108 gloss. in c. 1. in princ. & in ver vacabat. & vers. ex parte, in ver. vacet, de concess. præben. in 6. text. in cap. proposuit, eod. ap Grego. x c. si annum, de iudic. in 6. Angel. de Clau. in sum. a in ver. renunciatio, nume. 2 y vide Hostien. in sum. de renunciat. § quis renunciare, Gomes. in reg. de infir. renun. q. ... facit l. in negotijs, de reg. iur. in P. z Boer. decis. 2 ... & videtur, nu. 5. & 6.

a Federi. in tract. permu. benef. quæst. 53. Rebuff. in 3. par. Prax. benef. titul. de vica perpet. nume. 16. & in reg. de vnionib. gloss. 9 nume. 9. per capit. ex parte, t. de offic. delega. b Federi. d. tracta. permu. benef. quæst. 13. Rusena, tracta commen. quæstio. 6. Ita obseruari & tradit Rebuff. in Prax. benef. titul. de commen. nume. 13. c Joan. Franc. in tracta. de offic. & pot. capit. sede vacante, quæstio 3. petitio 2. col. 2. d cap. 1. de renunciat. apud Grego. e capit. fin. eod. f Facit & capit. literas, eod. g can. si qui episcopi § ecce cum honoris, 1. quæstio. 1. ca. qui episcopi: um, 8. quæstio. 1.

ad quam vocatus est [a]. Et postquam quis ecclesiæ alicui coniunctus, veluti vxori fuit [b], nõ debet ab vxore quærere solutionẽ [c], nec recusare laborẽ, si ei vtilis sit [d]. Sed nescio nũ hodiè renũciationes præter has, alias causas habeãt legitimas, quas tamen legitimas dicunt: prætexunt enim fucũ, quòd beneficiũ fuit patris, auunculi, vel proximi: ideò proximis resignãt, sæpè filiis spuriis & nepotibus. Et hæc abominatio potiùs est, dũ hæreditaria ecclesiastica bona facere nituntur cũ suæ salutis iactura certissima, & incidunt in prohibitionẽ concilij Pictauiensis, & aliorum canonũ [e]. Et sunt aliqui tam stolidi episcopi, vel eorũ vicarij, qui & iustã illam causam putant, quòd in domo alicuius herois beneficiũ successiuè fuit, ideò & illis esse donandũ, vel eorũ hippocomis, aut agasonibus, aut pincernis. Est & alia abusus addita renũciationis causa, vt quia eiurãs inhiat pinguiori beneficio, quod nõ potest assequi vel possidere simul cũ eo sufficienti quod habet, & ita minus eiurat, & pinguedinẽ, non onus venatur. Et sæpius si totũ suæ nõ reseruat capsæ, & si fiduciario nõ tradit, tamẽ pẽsionem oppiparã sibi reseruat in eo, cũ prætextu ne maximũ ex eiuratione consequatur detrimentũ, tanquam si ius in beneficio ei esset, aut veluti onus aliquod & seruitium diuinum ei impenderet, aut penes se retineret, quod tamen omnino eiurat, vt nec aliquam partem, imò non memoriam retineat: verè in eo fur & latro, præter fundatorum animum & mentẽ sibi bona vsurpans quæ non dantur nisi propter officiũ [f]. Vt mihi improbiores videantur istæ pensionũ constitutiones, debitæ his qui eiurãt nec deseruiunt, diuisionibus beneficiorũ in quibus & diuinũ officium ab iis qui diuidunt fructus auctus videtur: quia ab vtroq; præstatur, & nihilominus prohibitæ meritò sunt concilio Turonensi [g], Videnturq; in fraudem legis hæ pensiones admissæ, proindè vt reliquæ, quæ in fraudẽ fiunt, improbãdæ [h]. Verùm videant qui eas admittunt, reddituri de his rationẽ. Et caueant aliam frequentiorẽ causam, scilicet vendẽdi cõmertia: simonia namq; vt plerumq; facinat oculos. Ceterùm personæ, quibus renũciantur vel eiurantur beneficia, distingui probè nõ possunt, nisi prius repetamus dupliciter fieri renunciationẽ beneficij, tacitè, & expressè. Tacitè quis renunciare censetur propter iuris regulas suo beneficio, si illud habeat pro derelicto: nam & tunc vacare censetur [i]. Sic & tacitè, adeptione secundi beneficij incompatibilis cum primo, primum eiurat [k]: vt si beneficiũ curarum habens, nõ promoueatur intra annum [l]: cedendo liti super beneficium motæ [m]: vel per triennium non prosequendo litem [n]. Sic cessio ibi differt à renunciatione, vt in aliis notat glo. antiqua reg. cancell. 43. Hæc renunciatio valet, etsi facta non sit superiori qui potest conferre, & vt dicunt, etsi non fit facta in manibus superioris [o]. Idem de renunciatione iuris ad rem [p]: aliter in renunciatione iuris in re, quæ non tenet nisi fiat in manibus superioris. Nec quis perdidit dominium & proprietatem beneficij, donec superior eam eiurationem ratam habuerit [q]. Sic tacitè beneficium litigiosum quis potest remittere sine superiore, quando notabile est dubium, an ius habeat [r]. Renunciatio expressa est ea, quæ spontè fit verbis, & explicitè à titulario, per quam statim priuatur beneficio: & si ea admissa non sit [s], si purè fiat. Neque renuncianti datur regressus ad eiuratum beneficium sine noua collatione, etiam in casu regressus reseruati expressè [t]. Cæterùm quamuis renunciatio non valeat, quòd ad superiorem pertinet, si in manibus eius facta non sit, (nam potest illum si velit in beneficio non obstante renunciatione retinere:) tamen quòd pertinet ad eiurantem purè & expressè, valet, & definit esse titularius [v]. Ita & valet, quòd pertinet ad resignantem, facta coram laico, vt non repetat beneficium ex priori titulo [x]. Quare qui renuntiat sine superiore, licet nõ perdat ius, tamen perdit possessorium: ideò non poterit agere possessorio coram

a ad Ephes. 4.
b ca. sicut vir, 7. q. 1.
c Prio. ad Corinth. 5.
d c. nisi cum pridem § potiò, de renunciat. can. quis, non potest, 13. quæstio. 4. e. ad Timoth. 2.
e in capit. 1. de præbend. can. apostolica, 1. quæstio 1. capit. præsentium, de fil. presby. capit. conquerente, cap. ex transmissa, eod. capit. ad hoc, de decim. capit. consoloit, de iur. patron. capit. ad decorem, de institutio. vide capit. graue, de prebend. capit. vno, vt eccles. benefi. can. Moyses. 9 quæstio. 3. contra renunciantes plurimis.
f capit. fin. de rescri. in 6. can. eos, can. si quis sacerdotum, a 1. distinct. can. præter hæc, 32. dist. 1. latores, de cler. excom. minist. c. pastoralis, de appell.
g capit. maioribus. capit. 9. & cap. cùm causam, cap. 16. de prebend.
h vt not. Reboff. in §. volumus, de collatio. in ver. permutationis, in Concord.
i c. 1. de offi. vicar. c. ex parte, 1. de cler. non residen.
k c. de multa, de prebe. c. gratiæ, de rescrip. in 6. clemen. gratiæ, eod. titul.
l c. licet can. de electio. in 6.
m l. postquam liti, C. de pact.
n titu. de pacif. possess. in concord. & regul. cancell. de trien. posse. Paris. in vol. 4. incip. in epistola. & consil. 145. cum ex facto, col. 2. eo. vol.
o c. de multa, de præben. glo. in §. 1. de solutio, clementi. literis, io prag. sanctio. io ver. renunciasse.
p c. 1. de trãsl. episco cum ibi nota. cap. si electio, de electi. in 6. Rota, decis. 326. titu. de coire possess. in antiquis, & decis. 290 de renũcia in antiq.
q c. fin. de renunciat. c. quod in dubijs, & ibi no. Innocent. & Docto. eo. tit. Ioan. And. io reg. is qui tacet, de regul. iur. in 6.
r c. 2. de in integ. resti. Panor. in d. c. quod in dubijs.
s Disputat Rota, in decis. 351. titul. de renunciatio. & de restitut. spoliato. incip. si opponatur, in nouis.
t can. quàm periculosum, 7. q. 1. not. in c. inter cætera, de præben. & in c. cùm vniuersorum, de rer. permu. c. vni. eod. in 6. fusè hæc explicantur in decis. Rotæ 28. titu. de rer. permut. in nouis. v Rota, in decis. 312. in nouis. x d. c. quod in dubijs, & c. 5. de renunciat.

iudicibus

25 iudicibus secularibus secundum Angelum [a]. Quamobrem dum resignatio, vel constitutio procuratoris ad resignandum fit noctu, debent ad esse tria luminaria [b], si interdiu fenestræ apertæ, vt cognosci resignans indubiè possit à notario & testibus, vt ait Cæpola [c]. Atque hodiè ex regia constitutione subscribi, seu subsignari debet hæc procuratio, seu mandatum ad renunciandum manu infirmi, præsentibus duobus testibus, qui domicilium habeant & noti sint, vbi procurationes fiunt, nec sint proximi vel domestici eiurantium: aut si se non potest subscribere resignans, debent iidem testes se subscribere, & notarius apostolicus, qui procurationem conscribit, debet in ea causas exprimere, ob quas is non potuerit subsignare, vt

26 apparet ex constitutione Henrici 2. [d]. Resignatio expressa, vel est simplex, vel conditionalis. Simplex pura est, sine pacto aliquo vel conditione: alia, contrà [e]. Pura facta resignatione vacat beneficium, & liberè

27 conferre potest cuicunque idoneo voluerit ordinarius [f]. Conditionalis vix recipitur, attamen aliquando & frequens est illa, quæ fit in fauorem alicuius, cui conferri eiurans desiderat beneficium, & non aliàs: nec alio modo quæ non potest fieri coram ordinario, vt nec alia conditionalis [g]; quia esset simonia ea renunciatio [h]. Et quamuis eiurans possit ordinarium rogare, vt conferat alicui sine metu simoniæ [i], si modo sit idoneus, aliter enim in simonia peccaret [k]: tamen non tenetur ordinarius illi conferre, pro quo rogatum est [l], cùm illa collatio post resignationem sit sui arbitrij. Nec legatus summ. pontif. etiam hanc resignationem in fauorem admittere potest: nisi ea de re potestatem nominatim acceperit: eò quòd illa conditio simoniacam pactio-

28 nem inducat [m]. Et proinde hæc renunciatio in fauorem potest à summo pontif. admitti, qui simoniam purgare potest, non ordinarius [n]. In hac resignatione singulare, vt si papa non admittat eam, semper remaneat resignans beneficij dominus [o]. Et non censeatur facta, nisi prouisio fiat illi, in cuius fauorem facta est renunciatio [p], isque acceptauerit [q], & vi prouisionis illius missus fuerit in possessionem [r]. Sic enim textus prouisionis admonet fieri, & mens conditionem aponentis quæ in forma in specie definita impleri debet [s]: & deficiente causa & conditione, non cense-

29 tur facta donatio [t]. Inter conditionales etiam resignationes est illa, quæ fit sub reseruatione pensionis, & non aliàs, vel reseruatis fructibus, vel parte eorum, quæ tantùm à summo pontifice ad euitandam simoniam

30 admitti potest, qui plenum ius in beneficia habet [v]. Item & illa resignatio conditionalis, quæ cum regressu fit, vt si is cui confertur præmoriatur, redeat beneficium ad resignantem, & resignans retineat semper quosdam fructus beneficij. Item cum accessu, idque ex causa publicæ vtilitatis [x]. Sed istas conditiones latiùs non persequar, cùm reseruationes omnium fructuum, & regressus & accessus, in regno Franciæ non probentur per istas renunciationes, quæ senatusconsultis ideò sæpè improbatæ sunt [y], & hodiè expressè concilio Tridentino etiam coadiutoribus [a]. Singulare tamen placitum curiæ secreti sacti concilij, quo Henricus 2. rex in causa Ioannis Benedicti, qui eiurauerat beneficia in fauorē Francisci Semelle sui vicarij anteà moribūdus, fide ab eo accepta, vt si à morbo, quo laborabat, euaderet, restitueret ei beneficia resignata. Decreuit namq; cogendū eum Semelle reiurare Benedicto beneficia, & iussū ordinarij, cuius collationis essent, eidē Benedicto conferre, damnaro Semelle ad sumptus, & ad fructuum perceptorum restitutionem 29. April. 1558. Est alia conditionalis,

31 causa permutationis facta, resignatio: nam aliis, quàm compermutantibus beneficia non censentur eiurata, nec aliis conferri possunt [a]. Quare si quis resignet beneficium in manibus ordinarij, causa permutationis mecum faciendæ, & mihi conferatur, & antequam ego quod habeo & debeo ex causa eadem resignem, mortuus fuerit resignans, vtrúmque beneficium

a Rebuf. in 9. par. Prax. benef. titu. de resig. nat. apic. nu. 33. Angel. in l. pen. de offi. præf. in P.
b argu. l. 1. § ista, de ven. insp. c.
c Cæpo. in l. 2. de verb. sign.
d Henr. 2. constitut. des impetrations des benefices ecclesiast. 24. Iul. j 1550. artic. 9
e cap. tua nos, de simonia.
f a. 1 & to. tit. de renuncia.
g gloss. & Doctor. in c. ex parte, 2. de offi. deleg.
h can. quam plo, 1 q. 2. c. cum pridem, & c. fin. de pact.
i d. c. tua nos, de simon.
k can. sunt nonnulli, 1. q. 1. cap. tuam, de ætat. & qual. proic. in cap. ordinatos eccl. 1. quæst. 1.
l d. c. tua nos.
m gloss. & Doct. in c. pactiones, & c. cùm pridem, de pact.
n c. ex parte, 1. de offic. deleg. Panor & alij in rubr. de simon. Reb. in 3. par. Prax. benefic. titul. de resignat. condit. quam in fauorem vocan. num. 1. & 2. & seq.
o c. ansi r, de præben.
p c. vel, de rer. permut. in 6. clem. vni. de renunciat.
q non intelligitur dimissum quod nondum ablatum est l. nec vtilem, ex qb. caus. maio. in P.
r Reb. in d. tit. de resigna. condi. in fauo. num. 14. 15. 16. 17. 18. 19.
s l. Meuius, l. 54. l. est quidam, de condit. & demonstra. in P. lib. 35. tit. 1. l. 9. de condi tio. insert. C. lib. 6 titu. 46.
t l. 2. §. fin. de donat. in P. cum simil.
v c. 2. de præb. in 6. Reb. in 3 par. Prax. benefi. de resignat. in fauorem nu. 25.
x Idem d. 3. par. titu. de regressib.
y Idem in rubri. de reseruatio. in concor.
a In concil. Triden. sess. fin. titul. de reformat. gener. ca. 7.
a clem. 1. de rer. permuta.

meum erit, nec cogar meum eiurare. Quòd si ab altera parte, facta resignatione, altera recusante, moriatur in possessione recusans, vacat beneficium eius per mortem [a]. Nisi fierent permutationes, vel resignationes illæ in fraudem nominatorum, & graduatorum in Gallia: nam tunc illis deberentur ab ordinariis [b]. Et certè verum est, ante permutationem & collationẽ vtrinque faciendam, resignatione vacare verè beneficia, aliter beneficia viuentium conferrentur, vt latè explicat D'ayma [c]. Sic enim consideramus in permutatione valida beneficiorum, vt cõmunis compermutantium voluntas accedat, & consensus [d]. Item eorum, ad quos pertinet beneficiorum electio, præsentatio, & collatio [e]. Et ita resignentur beneficia [f], vt permutentur spiritualia spiritualibus, ius in re cum iure in re, & non ad rem, vel contrà [g]. Consensus ex causa permutationis tantùm resignatione facta, limitatam causam habet expressam & conditionalem, sine qua facta non fuisset: quare, quamuis olim decretalium iure vacarẽt resignatione facta hac causa beneficia, & possent alteri conferri ab ordinario [h], tamen hodiè iure nouissimo placuit, ne possint aliis, quàm permutantibus conferri [i]. Imò de consuetudine non petitur noua collatio, quando quis redit ad proprium beneficium, resignatione ex causa permutationis non sortiente effectum [k], veluti si beneficium compermutantis fuerit euictum [l]: etsi iuris rigore diuersum videri verius posset, & secundum consuetudinem in Gallia iudicatum in senatu Paris. 1525. 2. Maij, & in vigilia Beatissimæ Mariæ 1539. [m] Quare qui beneficium tanquam pacificum conpermutanti dedit, & lis mota fuerit tenetur qui dedit litigiosum, vt author pro euictione eius qui accepit, & litem suscipere & prosequi: alioquin, qui pacificum pro eo dedit, potest reuerti ad suum [n]. Diximus autem consensum patroni laici requiri in collatione ex causa permutationis facienda, si beneficium sit patronatum [o]: alioquin enim posset irrita esse collatio, spreto patrono. Quod intelligendum est, si patronus contemptum prosequatur, non aliter. Et sic collatio hæc ex causa permutationis necessaria annullanda, non tamen nulla ipso iure dicitur, vt accidit in collatione alia, quæ fit vacante beneficio per mortem, vel resignationem simplicem [p]. Et ita iudicatum fuisse tradit Guido Papæus, & Rota [q]. Idem de consensu illorum, quorum est electio, dicendum est [r]. Verùm sufficit & patronos & eligentes requiri, nam non obstãte illorum dissensu potest ex causa permutationis fieri collatio ab ordinario. Et sic iudicari tradit Rebuffus [s]. Spiritualia spiritualibus hic permutantur, vt æqualitas saltem qualitatis rerum in ea permutatione adsit, & elidatur nundinationis & simoniæ suspicio [t]. Beneficium vnum cum alio, vel cum pluribus minoribus permutatur [u]: sine fraude tamen, dolo, vel pactione. Nam pactio, quam vocant concordiam in permutatione, cùm habeat simoniam [x], ab ordinario cessatore, qui ei non potest dispensare, non potest admitti: sed tantùm à summo pontifice, vel eius legato habente potestatem [y]. Quocirca in hac concordia non debent contrahentes pacisci absolutè, nisi & quatenus approbabitur à superiore [z]. In renunciationibus, quæ cum conditione fiunt, vel quæ aliter exigunt collationem, regula generalis erit: renunciationem fieri debere in manibus superioris eius, qui potestatem habet conferendi [a]. Summus tamen pontifex liberè potest se pontificatu abdicare, & illum eiurare [b]: superiorem enim non habet. Superior in hoc casu is est, qui potest inuitum priuare beneficio [c], & qui diœceseos episcopus est, in qua beneficium sit. Nec potest alius, etsi ex priuilegio vel aliàs conferat beneficium, alterius diœceseos admittere renunciationem [d]. Cæterùm potest quis eiurare beneficium, & per se, & per procuratorem: quòd per se possit, ex superioribus planum est: per procuratorem

32 33 34 35 36

hæc tradit, & ratio nib firmat Rebuf. titul. de permuta. num. 28 & 29.
b §. volumus, & ibi Rebuff in tit. de permutation. de collatio. in concord. fa cit etiam parte, in 1. de offic. deleg.
c D'ayma, in proœ. Concor. fol. 119. col. 2. super clem. 3. de rer. permut dum dicit reli- nata &c. & glo in c. si propter, in ver. vacabunt, de rescr. in 6. & ibi Phili. Frãc. Andre. Dominicus.
d c. 1. de rer. permut.
e clem vni. eod. titu.
f c. 1. eod. in 6.
g c. si de rer. permut. Host en. in summa eius titul, § quid potest permutari.
h c. inter, de præben
i cap vni. de rer per mut. in 6. clem. vni. eod.
k Ioan. Andre. in d. c. vni. in 6.
l Reb in tract. de paci possesso. num. 145. & in 5. par. Prax. benef de per mut. t. benefic. nu me 32.
m Reb. vbi sup.
n cap. si beneficia, de præb. in 6. Rebuff vbi sup. nume. 36.
o gloss. in clem. vni. de rer. permutat. Curt. in tract. iur. patron. in ver. honorificum, q 9.
p can. decernimus, 16. q 7. gl in c cum dilectus, de iur patrona. in ver. præsentare.
q Guido Pap. decis. 374. ita etiam Rota decisio, decis. 307. de rer permu. incip. permutatio facta per ordina rium, in nouis.
r d. clem vni. de rer permu. Rebuf. in 5. par Prax. benef. titul. de permut. nu me. 21.
s Reb. d. num. 21. facit Federic. in tra ctat de permut. benef q 24
t c. fi. de rer. permut. cap ad quæstiones, eod. Matthæ. de afflict q Neap. 17.
u c. cum venerabilis, & ibi Ioan. Andr. de except.
x c. cùm pridem, de pact. Panor. in cap. cùm vniuersorum, 7. nota de rer. [illegible] Pa[illegible] conf 130. col. 2.
y d. c. cum pridem, & c fin. de pact.
z c quæsitum, & cum vniuersorum, de rer. permu Decius con sil. 341. incip. ad plura.
a c ad audientiam, & ibi gloss in ver. ad quot, de rescript, quæ vi met cau. fin c. admonet, c. quod in dubijs, de renunciat. b c. 1. de renunciat. in 6 de pontif. sum. qui renunciarent, vl. de Gomez. in reg. de infir. resignatio. q. 1. Ioan. Bu[illegible] tract. de renunciatio pappa. c gloss in clem. vni. in ver. in manibus, de renunciat.
d gloss. & Cardin. in cle. vni. 7. q. de rer. permut. Stapiulæ. in 2. modo vacan. num. 15.

autem,

autem, & renunciare & acceptare posse quem beneficia conuenit inter interpretes, & firmat vsus. 38 Porrò procurator ad renunciandum fit in speciali mandato [a], certus, vel nominatus [b]: nec procuratio sine nominatione certi procuratoris, vt dicunt, in albo valet: quia nec alienatio sine speciali mandato tenet [d]. Sicut & in procuratore ad acceptandum dictum est [c]: quamuis acceptatio sine procuratione facta ab eo cuius nomine fit, rata haberi possit, & validetur [f]. Nihil tamen interest, clericus sit an laicus procurator; vterq; enim constitui potest: honestius tamen fiet, si clericus sit [g]. Formam procurationis ex Henrici 2. regis constitutione attulimus, dum agemus de renunciatione expressa. 39 Obseruamus hîc procuratorem eodem mandato seu procuratione constitui non posse ad permutandum, acceptandum, & renunciandum, vel contrà, simul [h]. 40 Dehinc placuit sanatusconsultis ne procuratorium seu mandatum duret vltra annum, nec posteà in vim eius fieri posse resignationes, vel prouisiones [i]. Antè posse, si modò procurator reuocatus non fuerit re integra, & dummodo ante reuocationem cognitam, resignauerit: nam cùm reuocari possit procurator, reuocatus nihil agit, si cognouerit ante factam sui reuocationem, non aliter [k]. Etenim non eadē sunt resignare, & procuratorem ad resignandum facere: nam illa reuocari non potest, vt diximus, hæc re integra potest [l]. Imò si facta resignatione per procuratorem, antequam is consenserit, reuocetur, reuocatio valida est [m]: & desinit esse procurator, cùm consensus eius, procurationis sit potior pars, & sine eo non expediantur bullæ, vt statuit regula cancellariæ 43. Boër decis. 41 348. nu. 1. Si tamen antequam notarius expedierit procurationem, ei fuerit facta reuocatio manifestata, nihil operatur procuratio deinceps expedita, & notarius pro falsario habebitur [n]. Sed & sine intimatione reuocatur procurator, si moriatur interim re integra qui constituit [o]. Et si procuratio esset facta ad resignandum ex causa permutationis, sufficeret intimari reuocationem parti re integra: nam post eam monitionem si quid fiat, dolo fieri dicetur [p].

a c. cùm olim § quia vero, de off. deleg. l. mutinatiuum ... conuenit ... § si procurator, ne ... reiut. in P.
b l. 2. de procur. § n. in l. tutor incertus, de testa. tute.
c Chassa. in consil. Burg. rubr. *des droicts & appart. à gens mariez* § 5. in ver. *sans procuration*, num. 8. Boër. decis. 274.
d c. qui ad agendum, de procurat. in 2. c. Id quod nostram, de reg. iur.
e Docto. in cap. accedens, de procur. e. si. de procur. in 6. clemen. non potest, eod. c. procurator, de electio. in 6. § l. ... in ver. procuratorem, de collat. in pragma. sanct.
f Docto. in d. c. accedens, & gloss. in c. quam sit de preb. in 6. gloss. & Doct. in c. nonnul. i. de an script.
g d. gloss. in d. ver. procuratorem, Panor. in c. decreuimus, de iudic.
h Rot. decis. 329. alt. de procurat. incipit, vtrum quis possit cōstituere, Reb. tract. nominat. q. 14. num. 132.
i Ita iudicatum fuisse tradit Rebuff. de pac. f. possi. nume. 143 & 3 par. Prax. benef. titu. de procuratore ad resignā. num. 18 Extat constit. Henri 2 titul. *de la reformation des procureurs, notaires & banquiers* art. 10. *de l'an* 1553 *en Mars.*
k clem. vn. de renūciat. cap. si duo, vbi Docto. de procurat. e. fin. eod. titul. in 6. facit l. si forte, de offic. præsid. in P.
l Rebuff. in § t. de subie. element. item in ver. resignatione, in concord.
m Reb. vbi sup. vers. anno limitatur.
n Idem in 3. parte Prax. benefic. titul. de reuocat. procuratoris nume 9.
o F lin. in c. ex par. decani, Fallen 3. de rescrip. l. mandatū, & ibi Bal. c. mand.
p Docto in c. fin. de procu. in 6. vide de hoc Rebuff. & de alijs 14 causis, in quibus non est opus, reuocationem notam fieri procuratori in glo. fin. ti. de subiat. e emē ti. liter. in concurd.

De modo renunciationis. Cap. 18.

1. *Renunciantes quid iurant prius.*
2. *Renunciatio beneficij sine vi & metu fieri debet, & quis metus rescindat eam.*
3. *Intrusi in causa beneficiali qui dicantur.*
4. *Simonia ipso iure priuat beneficio possessorem.*
5. *Renunciatio dolo facta corruit.*
6. *Renunciatio fieri debet secundum regulas cancellariæ de infirmis resignantibus, & de publicand. resignat.*
7. *De regula de 20. diebus renunciationis, & in quibus locum habeat vel non, & 10.*
8. *Officium regale in Gallia renuncians, debet superuiuere per 40. dies.*
9. *Regula de 20. diebus non habet locum in renunciatione facta coram ordinario.*

1 Qvi renunciant vel eorum procuratores, prius iurant eam sine dolo, vi, metu, aut simonia factam [q]. 2 Renunciatio itaque debet esse spontanea, & vi impulsiua metuúe facta reuocatur [r]. Sicut & alia hisdem modis extorta [s]: & aut nulla est [t] renunciatio, aut saltem annullanda [v]. Quod & in procuratoris ad renunciandum constitutione intelligi debet [u]. Me-

q c. super hoc, de renunciat. regu. cancell. 43. r c. nisi cùm pridem, de renunciat. c. 2. & 4. de his quæ vi met. cau. fiunt, can. presbyteros, 50. dist. c. solicitè, de restitut. spolia. c. sciant, de elect. in 6. s tota l. 1. & toto titu. de his quæ vi met. cau. fiunt, in P. & C. c. requisisti, & cap. gemmam, de sponsal. l. si C. eod. t Inocen. ium ... decis. 274 fuit dubitatum, in nunis, de renunciat. Butrigar. in c. ad aures. de his quæ vi met. cau. fiunt, & decis Tholos. 185. v secundum Calderi. in consil. 1. de renunciat. per c. super illo, eod. u Panor. in c. abbas, de his quæ vi met. cau. fiunt, facit c. ad audientiam, & ibi gloss. & capit. cùm dilectus, eod. titul.

tus hic iustus intelligi debet, qui habet restitutionis causam, & cadere potest in constantem virum [a]: iustus, id est, probabilis, & non leuis [b], qui & proximorum esse potest [c], & ipsius collatoris [d]. Atque ideò in Gallia ita vi & metu spoliatus, vti potest remedio possessorio reintegrandæ, cui si obiiciatur renunciatio, ea non obstante iudex possessionem restituet, vel vindicatione ad possidendum ita extortum [e] tuebitur. Sed operæ pretium est prius iniustam vim probare illatam: nam ea quæ iustè infertur, pro vi non habetur [f]: veluti si in controuersia beneficij, iudex detegat aliquem iniustè re ipsa illud possidere, potest eum cogere sententia excommunicationis, & aliis modis illud eiurare vel renunciare, scilicet dum dimittitur illi ipsum de facto [g]. Veluti qui restituere iussus est, si non obsequatur, manu militari cogendus est [h]. Neque qui improbam habent possessionem, titularij dicuntur [i] & beneficiarij, sed intrusi: quales sunt omnes, qui non intrant in beneficium per ostium, aut sine canonica institutione [k]: & qui interrogari cur possident, nihil aliud quod respondeant habent, quàm quòd possideant [l]. Item illi qui sine titulo sunt, & causa possidendi [m], si possessionem nanciscantur beneficij ante collationem [n]: vel post collationem, propria authoritate alio possidente, possessionem capiant [o]. Mandatum enim collatoris est expectandum [p], & quidam authoritatem & mandatum ipsam collationem & institutionem interpretantur [q]. Quibus addere possumus alias intrusionis species, quas tradit Felinus [r], in quibus si per iudicem ademptio vi fiat, non dicetur iniusta vis, nec metus ille resignationem rescindet. Similiter neque vis illegitima illata post renunciationem rescindet actum priorem legitimum & liberum [s]; vel si, post renunciationem vi metuúe factam, purgata vis metusńe fuerint, vtpotè si facto spoliationis, & restitutioni pacto renunciasset, vel iuramento [t], quanquam non valeat renunciatio beneficij facta post spoliationem [v], & tamen restitutioni spontaneæ renunciari potest [x]: & inuiolabiliter seruabitur iuramentum [y]. Debet etiam esse à simonia libera renunciatio [z]: nam semper probata simonia, priuat beneficio, siue publica, siue occulta sit, simoniacum possessorem ipso iure. Proinde beneficium poterit ita obtentum vel resignatum, impetrati vt vacans ipso iure: & posteà poterit probari simonia [a]. Et quamuis collatio ex causa illa resignationis simoniaca non valeat, tamen qui resignauit, non potest illud beneficium repetere, nec ille qui simoniacè adeptus est retinere [b]. Dehinc sine dolo debet esse renunciatio [c]; quia in omnibus, & in causis potissimum beneficialibus, bona fides interuenire debet [d]; & liber consensus in resignatione exigitur [e]. Cui obiicitur, vt vis & metus, ita & dolus [f]. Insuper obseruare oportet in resignationibus, regulas cancellariæ Romanæ curiæ duas. Altera est, de infirmis resignantibus [g], Altera de publicandis resignationibus [h], de qua suprà diximus, dum egimus de modis legitimis dandi beneficia, dumq́; palàm dari debere probauimus. Igitur de priori nunc tantùm. Prior statuit, vt collatio facta in vim resignationis, vel resignatio facta in fauorem non valeat, nisi resignans in infirmitate constitutus superuixerit per 20. dies [i]. Ne ecclesiasticis facultatibus quis abutatur, & ne cùm instare vitæ periodum arbitratur, audeat veluti testamento aut iure testamenti, sanctuarium Dei transferre [k]. Item ne per huiusmodi resignationes, ordinariorum ius, vel expectantium beneficia fraudentur. Cur autem in hac regula 20. dies potius, quàm plures vel pauciores adiiciuntur, disputat Gomesius in regulam de infirmis resig. q. 25. Numerandósq́; dies 20. à die præstiti consensus per resignantem

3 4 5 6 7

a c. ad audientiam, eod. l. metum, in 1. de eo quod met. cau. in F.
b capit. fin. de appellat.
c c sciant, de elect. in 6.
d clem. multorum, de pœnis.
e glo. in § ad tollendas, in ver. liberè, de elect. in pragm. sanct.
f L. 3. § 1. de eo quod met. cau. in F. l. nec magistratus, de iniur. in F.
g cap quia diuersitatem, de cocess. præbend. capit. ad aures, de excessib. prælat. capit. relatum est, de iure pa ro. capit. ex insinuatione, eod. capit. accepta, de restit. in integ.
h l. qui restituere, de rei vendic. in F. capit. cùm aliquibus, de re iudic.
i l. improbus, C. de acquir. possess.
k capit. relatum, de iure patron.
l l. qui interrogatus, de petit. hæred. in F Bald. in capit. nihil est, de elect.
m l. nullo, l. nec vlla §. omnibus, de acquiren. possess.
n Panor. in cap. cùm iamdudum, per illum text. de præbend. capit. in sede vacante, capit. pastoralis, de priuileg.
o capit. ad aures, de excess. prælat. capit. eum qui, de præbend in e. cau. placuit, 16. quæstio 6. l. si ex stipulatione, de acqui. rer. dom. de Selua, tractat. de benefic. per 1. quæstio. 15.
p capit. a. ne sede vacan. capit. cùm venissent, de restitu. spoliat.
q Panot. & alij in capit. cum iamdudum, de præbend. Felin. in capit. in nostra, de rescript. in capit. venientes, de accusation.
r Felin. in d. cap. in nostra, Reb. in § 1. de pacif. possess. in ver. violentoe, in concor.
s Lapus, allegat. 33.
t gloss. in capit. super hoc, in ver. resignationis, de renunciat. Rota, decis. 61. incip. nota quod post spoliationem, tit. de renunciat. in antiq.
v capit. solicitè, de restitut. spoliatn.

x Rota, d. decis. 81. & 428. incip nota quod si spolierus, titu. de renunciat. in antiq. & decis. 216. incip. nota quod existenti in possessione, in antiq. y authen. sacramenta puberum, C. si aduers. vendit. z capit. super hoc, & ibi gloss. in ver. pecuniæ, de renunciat. a Rebuff. 3 pàt. Prax. benef. de simo. in permutatio. nume. 12. b Idem ibi sup. nume. 2. gloss & Doctor. in capit. constitutus, de trans. Guido Pap. consi 178 frater Hu. a &c. c d. capit. super hoc, de renunciat. d capit. cùm dilectus, de electio. e d. c. super hoc. f L. metus §. si metu quod met. cau. g Reg. 18. h Reg. cancell. 34. i d. reg. canc. 18, & ibi gloss facit capit. a de renunc. in 6. Guillel. Bened. in repet. c. Raynutius, in ver. in extremis positus, num 26. de testa. Explicat hanc reg. Rebuffus in 3. par. Prax. benefic. titu. de regul. de infir. resig. & Gomes. explicat per 41. quæstiones. k capit. 3. de praben. cum plerique, 8. quæstio. 1.

supplicat

ſupplicatione ſignata in q. 31. Et quomodo de momento in momentum dies computandi, q. 37. & glo. antiq. in illam reg. 18. cancell. Et Rebuff. in eandem 10. in 3. par. Prax. benef. Et hanc regulam fusè probat Gomeſius locum habere in renunciatione facta papatus per ſummum pontificem [a]. Item in cardinalibus [b], & eorum familiaribus [c], in exemptis ab ordinariis [d], in fratribus regularibus habentibus dignitates collatiuas [e]. Item in cõmendis perpetuis, non autem in temporalibus eiuratis [f], & in infirmo qui renunciauit iuri ſuo quæſito in beneficio, vi alicuius gratiæ [g], & in renunciatione ex cauſa permutationis [h]. Dubitat & de reſignatione facta cum retentione fructuum [i]. Aſſerit autem & in beneficiis patrimonialibus, qui perpetuò dantur in titulũ [k]. At non habet locum in imperatore, qui renunciauit imperio ex conſenſu electorum [l]: nec in ſenibus renunciantibus [m]: in intrantibus mare, & renunciãtibus metu tempeſtatis [n]: nec in peſte infectis [o]: in infirmis vulnere non lætali [p]: & in eo qui ſanus erat tempore renunciationis & conſenſus ſumm. pontif. quamuis poſteà fuerit infirmus mortuus intra 20. dies [q]. Item nec in beneficiis conſiſtorialibus, id eſt, quæ conceduntur per reſignationem in conſiſtorio papæ, nec in beneficio vnito [r], nec in tranſlationibus penſionum [s], vel in eiuratione beneficij patronati cum licẽtia patroni [t]. Nec in officiis curiæ Romanæ, potiſſimùm ſecularibus, quæ teneri poſſunt ab vxorem habentibus, & in aliis quibuſcunque mixtis cum ſpiritualibus [v].

8 In Gallia, in officiis prophanis renunciatis inter manus regis, qui renunciat debet ſuperuiuere per 40. dies: vnde quando officij regij admittitur renunciatio, ſolet rex in literis excipere, dummodo reſignans infirmus non ſit, & viuat per quadraginta dies [y]. Receptum tamen eſt in Gallia eam regulam de viginti diebus ſeu de infirmis, locum habere in beneficiis & officiis eccleſiaſticis collatis à rege iure ſuo [z].

9 At inter omnes quoque conuenit tãdem, regulam illam non habere locum in reſignatione facta coram ordinario: quia coram eo non fit reſignatio in fauorem, & ipſe liber in conferendo eſt, vt ei cui conferre rogatus eſt, vel alij poſſit concedere: quod non habet locum in renunciatione, quæ coram ſummo pontif. fit in fauorem, & non aliàs. Et ſic eſt neceſſaria & conditionalis, & ita iudicatum [a]: quamuis

10 in contraria ſit ſententia Gomeſius [b], & alij. Quando intra 20. dies reſignans moritur ex eadem infirmitate, quamuis verè vacet beneficium per reſignationem poſt impetrationem [c], ob eam mortem nullam: tamen cenſetur vacare per obitum, vt reſignatio habeatur pro non facta [d]. Neque per clanſulas generales, vt illa, vel alias quouis modo vacet poſitas in ſupplicatione reſignationis mortui infra 20. dies, comprehenditur iſte modus vacationis per obitum ſictè inductus, per dictam regulam de infirmis quia prædicta reſignatio hic annulatur, vt latè docet Gomeſius [e]. Receptum eſt tamen ſumm. pontif poſſe huic regulæ de infirmis derogare, & legatũ cum poteſtate derogandi creatum, ſi modò expreſsè deroget [f]. Et ita placitis ſupremarum curiarum ratum eſt [g].

[a] Gomeſ. q. 2.
[b] quæſt. 3.
[c] quæſt 4.
[d] quæſt. 5.
[e] quæſt. 5.
[f] quæſt. 13.
[g] quæſt. 18.
[h] Idem quæſt. 19.
[i] quæſt. 20.
[k] quæſt. 21. & 23.
[l] Gomeſ. iacet q. 2. in hanc reg. de infir. reſig.
[m] Idem quæſt. 7.
[o] Idem quæſt. 8.
[n] quæſt 9.
[p] Idem quæſt. 11. gl. antiq. in reg. cancell. 18.
[q] Idem Gomeſ. ead. quæſt. 12.
[r] quæſt. 14.
[s] quæſt. 15.
[t] quæſt. 16.
[v] quæſt. 17.
[x] quæſt. 22.
[y] In decis. Franciſ. Mar. 224. in prima parte Reb. in reg. de infir. glo. 5. in 3. parte Prax benefi.
[z] Pap. lib. 3. Rhapſo. areſt. titu. 2. art. 5. & 2.
[a] Idem vbi ſup. art. 10. titu. 2. lib. 1.
[b] Gomeſ. in dict. reg. de infir. quæſt. 26.
[c] alioquin collatio nulla de beneficio non vacante, c. 1. & 2. & c. cùm noſtris, de conceſſ. præben.
[d] gloſſ. in clem. 1. de immunita. eccleſ. Gomeſ. ind. reg. de infir. reſign. q. 30.
[e] Idem Gomeſ. eod. quæſt. 34.
[f] Idem in d. reg. q. 39. & ſic Rebuf. in illam reg. gloſſ. 2. nume. 24 & 25. & in §. præfatique ordinarij, in ver. vacare, de collat. in concord.
[g] Pap. lib. 3. Rhapſo. areſt. titu. 2. art. 5.

De vacatione per mortem titularij. Cap. 19.

1 Vacat beneficium ipſo iure per mortem.

1 Recte etiam beneficium dicitur vacare iure & facto, per mortem vltimi poſſeſſoris veri titularij. Nam beneficia tantùm conceduntur ad vitam vtenda, vel fruenda, & regenda, vt docuimus in finitione beneficij, nec de his diſponi poteſt, vel iure hæreditatis conſtitui [h]. Mors ſeparat corpus & animam [i], & hæc eſt mors naturalis, de qua hîc intelligimus, quæ

[h] c. 3. de prob.
[i] l. ſi mater, C. de inſtitutio. & ſubſtit.

quæ non continet ciuilem, ſicut nec in aliis beneficiorum quæſtionibus [a]. Et cùm mors omnia ſoluat [b], ſoluet & ius, vſus, vel vſufructus beneficiarij in beneficio [c], morte eius: vt in vſufructu alterius generis receptum eſt [d].

a glo. in c. ſuſceptum, in vet. non morte. de reſcri. in 6. & in c. quamuis, in 1. de præb. in 6.
b § dum autem, in authen. de nupt. col. 4.
c c. 2. & c. fin. de locato c. fin. ne prælati vic. ſuas, clem. 1. de reb. eccleſ. nō alie.
d § finitur, de vſufr. l. 1. § ſi quib. mod. vſusfr. amitt.

De beneficio litigioſo. Cap. 20.

1 *Beneficium litigioſum quod dicatur.*
2 *Beneficiorum lis de poſſeſſorio aut petitorio,*
3 *Beneficiorum poſſeſſio & titulus coram iudicibus ſecularibus in Gallia tractatur contrà iure canonico.*
4 *Vnionis beneficij controuerſia agitur coram iudice regio in Gallia.*
5 *Poſſeſſorij iudicij pro beneficiorum litibus methodus.*
6 *Dilationes quot danda in iudicio poſſeſſionis beneficiorum.*
7 *Poſſeſſorij duæ prouiſiones, vindiciæ ſeu recordantia, & ſequeſtratio.*

SVPERIORA pertinent ad beneficia, quæ cuiuſque dici poſſunt, vel nullius ſunt: nempe ad beneficia iuſtè poſſeſſa, vel vacantia. Poſtrema nunc his adiicienda eſt conſideratio, perſonarum poſſidentium beneficia, de quibus incertum aliquandiu eſt, num verè poſſideantur, an verò iniuſtè, an num vacent. Ea erunt litigioſa, controuerſia coram iudice mota, poſtquam à iudice competenti citatio emanauit, & aduerſarium citatum peruenit, vel per eum factum eſt quominus ad notitiam perueniret: dum in citatione talia ſunt expreſſa, per quæ plenè poſſit inſtrui, de quibus in iudicium conuenitur [e]. Porrò iudicium omne & controuerſia beneficiorum, vel poſſeſſorium reſpicit, vel petitorium [f]. Iudices vtriuſque idonei iure canonico pontifices ſunt, ſeu epiſcopi ordinarij [g]. In Gallia tamen magiſtratus regij de his litibus, vbi de poſſeſſorio ſeu interdicto retinendæ, ſeu *maintenue ou complainte*, & recuperandæ cognoſcunt [h]: quamuis Fernandus hoc durum ſatis & vſurpatum exiſtimet, multis rationibus [i]. Quas tamen vna mea ſententia temperare poterit ratio ita expedire fieri, & dum de poſſeſſione tuenda, vel defendenda quæritur, potius ad ſeculares poteſtates recurrendum, ad quas gladij temporalis executio pertinet contra huiuſmodi prædones & ſpoliantes, quos eccleſiaſtica cenſura vix à temeritate poſſet compeſcere. Sed & lites beneficiorum, quæ ad ius regaliorum pertinent, & ea ratione collationis regiæ ſunt, vel aliter eius liberæ collationis, ſiue petitorio ſiue poſſeſſorio agatur iudicio, ſenatus Pariſienſis cognoſcit & ſopit [k]. Cognoſcunt & regij iudices in Gallia de poſſeſſorio vnionis controuerſiæ [l]. Sed & in concilio Baſilienſi, tit. de cauſis, approbantur iuriſdictiones in litibus beneficiorum. Et placuit ſenatui Pariſienſi interdicta retinendæ poſſeſſionis, de omni re ſpirituali coram iudice laico proponi, & pro decimis [m]. Prius de poſſeſſione, quàm de proprietate in omnibus ferè iudiciis agendum eſt [n]: quanquam vtriuſque quæſtio ſimul proponi poſſit [o]. Præuenta tamen poſſeſſorij in curia regia quæſtio, in Gallia impedit ne agi poſſit alibi de petitorio [p]. Illius porrò poſſeſſorij iudicij methodus hæc eſt. Primùm neceſſe eſt obtinere ab officina æquitatis ſiue cancellaria regia diploma retinendæ, ſeu *Complainte en cas de ſayſine & nouuelleté*, ſeu intra annum [q], à die turbatæ poſſeſſio

e Clem. 2. vt lit. pendén. c. non poteſt, de procur. c. vt circa, de electio. in 6. c. proceſſerunt, eod. clem. 1. cauſam, de electio. cum ſimilib.
f c. fin. de iudic. tit. de cau. poſſeſſ. & propriet.
g c. 5. & 10. titul. de foro compet. & de iud.
h Guido Pap. deciſ. 3. diſputat. Interp. in cap. fin. de Iudic. Cardin. Zabare. in clem. diſpēdioſam, de iudic. § 1. de cauſis in prag. ſanct.
i Bererg. Fernan. in repet. § nihil commune, l. naturaliter, de acq. poſſe. in 3. præfat. num. 2.
k Caro. Mo. in. in regu. cācell. de infir. reſig. n. 180.
l Rebuff. in § 1. de cauſis, in concorda.
m notat Rebuff. in cō men. ad conſtitut. regi. Tomo 2. Rub. des matieres poſſeſſ. pos. artic. 2.
n l. ſi de vi, de iudic. in P. § retinendæ, de interd.
o c. cùm dilectus, de cau. poſſe.
p Conſtitu. Franc. 1. publicata an. 1539. artic. 41.
q ead. conſtitu. art. 52.

1
2
3
4
5

ſeſſionis [a]. Tradit & Rebuffus annum computandum in beneficiis poſt adeptam poſſeſſionem titularij, & non à die mortis prioris titularij, vel vacationis, & ita iudicatum [b]. Interdum à ſeneſcharchiis, iſti codicilli quærimoniæ ſeu retinendæ ſolent impetrari, quando illi iuridici ſolent iure ſuo, ſiue commiſſione negotij hac de re cognoſcere, cuius generis eſt ſeneſcharchus Cadurcenſis [c]. Horum deinceps diplomatum executio per apparitores fit, & dies nomine impetrantis dicitur aduerſario, vt ſiſtat iudicio coram iudice legitimo, vel eo cui dirigitur reſcriptum [d], inſtructus & paratus ad litem 6 agitandam, nulla alia poſtulanda dilatione [e], niſi pro copia facienda, vocát communicationem, titulorum, quæ neceſſaria eſt, vna legitima cócedatur [f]. Interim autem, ſi de vi timeatur, ſequeſtratur beneficium, ne ad arma proſiliant litigantes [g]. Poſteà lis conteſtatur, qua audita, iudex aliam eámque vnicam dilationem conſtituit [h], ad edendos ſeu producendos titulos, quibus vti decreuerint poſſeſſores & litigantes, quorum quilibet ſe dicit iure poſſidere, quæ dilatio niſi à ſenatu prorogari nequit. Hîc nullorum teſtium allegatio vel editio admittitur. Et tunc partes iudicis ſunt, habita titulorum ratione, ſecundum eum vindicias vel recredentiam ferre, qui ius apparentius in beneficio videbitur habere [i], vel ſi non liceat ſequeſtrare. Sunt enim 7 duæ prouiſiones in interdicto poſſeſſorio, vindiciarum, & ſequeſtri [k]. In beneficialibus quippe cauſis oportet poſſeſſionem colore aliquo tituli fulciri [l], ne vitioſus ad eam detur ingreſſus [m]; potiſſimùm cùm in beneficiis quæratur de iure [n]. Niſi forſan agatur interdicto recuperandæ, ſeu vt dicunt reintegrandæ vel reſtituendæ poſſeſſionis: quia tunc ſufficit ſine exhibitione tituli, probare ſe fuiſſe in poſſeſſione tempore motæ litis, & ſpoliatum fuiſſe [o]. Atque ante omnia reſtitutio fit [p]. In interdicto retinendæ non item, quia habet cauſam proprietatis annexam [q]. In vindiciis non deſideramus exactá iuris probationem [r]. Verumtamen hic pro quo ſententia de momentanea poſſeſſione fertur, ſatiſdare debet de fructibus reſtituendis [s], ſi opus fuerit reſtitui poſteà. Subindè in pleno poſſeſſorio lis eſt perſequenda, teſtes ſi quos litigantes allegent recipiendi audiendíue ſunt, & tandem ſummariè & de plano finis negotio imponendus [t].

a in conſtit. Caroli 7. in prim. a. artic 70. & conſtitut. Franc. 1. art. 61. in publica. an. 1539.
b Rebuff. in coniectura ad conſtit. regi. tomo 2. conſtit. tit. *des matieres poſſeſſoires* 2.
c Aufrer. in ſti. parlam. ad tit de cau. nouita. ad § illum, item in caſu nouitatis.
d in pri. conſtitutio, Caro. 7. art. 71.
e in conſtit. Caro. 7. primis art. 61. & Caro. 7. art. 38.
f conſtitu Franciſ. 1. an. 1539. art. 46. & 47.
g arg. l. æquiſſimum, de vſufr. P. clemen. vni. de ſequeſtrat. poſſe. & fruct.
h in conſtit. Franc. 1. an. 1539. art. 47.
i eo. art. 46 an. 1549. & Caroli 7. in primis, art. 58. l. fin. C. de edict. D. Adriani toll.
k Rebuff. in coniecturaris in conſtit. regias, tomo 2. titul. *des matieres poſſ.* art. 1. nume. 2.
l cap. ad decimas, de reſti. ſpoliato. in 6. Præpoſitus, in ſum. 3. q. 1.
m c. 1. de eo qui mitt. in poſſeſſ. in 6. Specul. in tit. de teſte, § nunc videndum, verſ ſed pone ago, glo. in clem. vni. de cau. poſſeſſ.
n c. licet cauſam, de probatio. glo. vlt. in cle. vni. de cau. poſſeſſ.
o Aufrer. deciſ. quæſtio. Tholoſ. 13. l. ſi quis ad ſe fundũ, C. ad l. Iul. de vi publ.
p can. redintegranda, 3. q. 1. to. tit. de reſti. ſpoliat.
q l. 1. § quædam, de interd. in P.
r c. in literis, de reſti. ſpol. interp. in clem. vni. de cau. poſſeſſ.
s l. 5. C. vti poſſidet.
t clem. diſpendioſam, de iudic. clem ſæpe, de verb. ſignific.

DE

FINIS LIBRI XVII.

DE PVBLICIS ET ALIIS SECVLARIBVS PERSONIS.

LIBER XVIII.

De principibus generaliter, & de illegitimis. Cap. 1.

1 Principatuum, & principum diuisio.
2 Principum illegitimorum species.
3 Othonis imperium.
4 Didij Iuliani nundinale imperium.
Iulianus Imperator magus, capite damnatus.
5 Gyges Imperator Lydorum ex nece domini.
Darij imperium. eod.
6 Regna occupata, sunt magna latrocinia.
7 Regnum vi occupatum, vi tantùm retinetur, & infœlicem habet exitum.
8 Reges in tyrannos quare degenerent.
Tyberij Cæsaris vitium, eod.
Caij Caligulæ Cæs. vitium. eod.
Claudij Cæsar. vitium. eod.
Galbæ Cæsa. vitium, & mors, eod.
Domitiani Cæsaris vitia, & mors. eod.
Commodi Cæsa. vitia, & mors. eod.
9 Antonini Caracallæ vitia & mors. Auiti Cæsa. vitia, & mors. eod.
10 Gallus Cæsa. crudelis, & mors eius.
Adorari voluit Constantius 2. Cæsar. eod.
11 Darij superbia.
Rex regum dici voluit Darius, & consanguineus deorum. eod.
12 Reginam reginarum se vocari voluit Cleopatra.
13 Conuiuiorum inuentores Pisistratidæ.
14 Regnorum fatum, & morbi.
15 Principatum vsurpantes illegitimi.
16 Reges & principes temporales, & annui. Bœtarchia quid. eod.
Reges bini annui Carthagine. eod.

HACTENVS dictum est de principibus & personis publicis ecclesiasticis, deque eorum cura, & solicitudine, ministerio, & sacerdotiis eorum. Agendum nunc est, de publicis aliis personis secularibus, principibus, magistratibus, & aliis. Principatuum publicorum alij spirituales, alij seculares [a], vt diximus: & horum alij legitimi, alij illegitimi dicuntur. Illegitimi sunt, qui vel malis artibus ad legitimum imperium conscendunt, vel illud legitimè consecuti, malè exercent, & tyran

1 2

[a] can. imperium, & ca. quoniam, 10. dist. & can. cum ad verum, 96. dist.

& tyrannicè imperant: vel qui illegitimum, & præter morem sibi nouum statuunt imperium. Priorum suppetunt exempla eorum, qui regno aliquo, quale Othonis Imperatoris, qui necato Galba, scelestè imperium, & pecunia 4 consecutus est [a]: vt & Didius Iulianus. Nam inter Didiū Iulianum, & Sulpitianum clausis portis vrbis Romæ, occiso Pertinace, auctioni expositum est imperium & licitationi à militibus: addictione autem vicit Iulianus, & ita Imperator nominatus. Quem tamen populus respuit, indignus alioquin imperio, qui & magiæ causa multos necauit pueros, necatus ipse, & capite 5 à senatu damnatus, & Seuerus imperator nominatus [b]. Sic impiè ex nece domini Caudaulis, Gyges imperio Lydorum potitus est, cuius & vltio in abnepotem Gygis venit [c]. Darius etiam Histaspis filius, dolo imperium 6 Persarum nactus [d]: tandem & ipse miserè obtruncatus [e]. Occupata regna omnia, & vi inuasa remota iustitia, nihil aliud sunt, nisi magna latrocinia: quia nec ipsa latrocinia nihil aliud sunt, quàm parua regna, vt ait D Augustinus [f]. Vt & eleganter & veraciter Alexandro Magno compræhensus pyrata, & interrogatus quo scelere impulsus, mare infestum haberet vno Myoparone (id est nauicula pyratica) respondit: Eodem, inquit, quo tu orbem terræ [g]. Sic Lucanus [h], Alexandrum Magnum fœlicem terrarum prædonem vocat,

> *Terrarum fatale malum, fulménque quod omnes*
> *Percuteret populos, pariterque & sydus iniquum*
> *Gentibus.*

7 Regnorum horum exitus post illegitimum initium etiam infœlicissimè successit. Regnum enim malis artibus comparatum, & vi retentum non potest perdurare [i]: quia non manent in officio qui vi continentur, sed ad primam occasionem & leuem offensionem dissoluuntur illorum fœdera. Dum spes est in armis, ipsum quidem floret, & vi effici possunt res, sed tempore collabitur. Et vt ædificiorum fundamenta oportet firma esse, ita & causas 8 negotiorum iustas esse. Inter principes, qui legitimè quidem nacti sunt imperij dignitatem, sed qui pessimè & tyrannicè regnarunt, plures enumerare possem, si hic non iura interpretari, sed historiam perscribere vellem. Itaq; supersedebo, & intra fines operis me continebo. Et in summa certum puto, quod rex & tyrannus omnis est, tandem aliquando, libertatis inimicus, & legibus infestus [k], vbi paternum amittit animum. Nec fieri potest, quin nimia principum vsurpata licentia in animo imperandi indigno, multas & ferè intolerabiles nō excitet tragœdias, & ita imperium in tyrannidem non degeneret, quæ longa distinctione inter se dissident, vt diximus in Feudis circa finem. Neque nisi rarò inuenimus vllos principes legitimè vocatos, qui nimia vt ebrij licentia, in aliquod insigne vitium non inciderint. Tyberius Cæsar crudelis & simulator [l]. Caius Caligula inconstans, prodigus, luxuriosus, parricida, incestuosus cum sororibus, adulter cum aliis [m]. Claudius Cæsar, vxoris Messalinæ & famulorum suorum mancipium [n]. Galba pecunia inexplebilis, ideò occisus à militibus [o]. Tempus imperij Vitellij nihil aliud, quàm ebrietas, & comessationes, ita & turpiter à suis militibus occisus, & ad gemonias proiectus [p]. Domitianus fraudulentus, simulator, crudelis, incestuosus cum nepte: tandem quoque à duobus suis cubicularijs Parthenio & Sigero necatus [q]. Sub Commodo degenerante à probo patre Antonino, respublica venalis, & magistratus: athlætáque is potius, quàm Cæsar, & voluptatis prodigium: tandem & ab athlæta Narcisso in balneo suffocatus [r]. 9 Antoninus Caracalla crudelis, lubricus, parricida fratris Getæ, gladiator, tandémque à Macrino, quem occidere decreuerat, obtruncatur [s]. Auitus Cæsar, dictus Sardanapalus, tantæ mollitiei & luxuriæ, vt alios in his quoslibet superarit: tandem etiam necatus, & capite abscisso cū matris corpore in Tybetim proiectus [t]. Crudeles Constantius & Gallus Cæsa [v]. Et Cōstantius 2.

a Xiphil. ex Dione, in Othone.
b Idem ex Dio. in Didio Iuliano Herod. in 2. histor. Cæsar.
c Herodot. in 1.
d Iustin. in 1.
e Q. Curt. li. de gest. Alexand. & Iustin. in 1.
f D Augusti. libr. 4. de Ciuit. Dei, c. 4.
g Cic. 3. de Rep. vt refert Nonius Marcellus.
h Luca. lib. 10.
i Demosth. Olynth. 2.
k Idem orat. 2. contra Philip.
l Dion, lib. 58. histo.
m Idem, lib. 58.
n Idem lib. 60.
o Xiphili. ex Dio. in Galba.
p Idem in Vitellio.
q Idem in Domitia.
r Idem in Commodo.
s Idem in Caracal.
t Xiphil. in aulro & Pseudo Antonl.
v Ammia. Marcelli. lib. 14.

interfector, & successor Galli, superbissimus, primúsque extero ritu, & regio more instituit adorari, cùm anteà semper ad similitudinem iudicum, salutaros principes legerimus [a]. Mos autem ille mutuatus à regibus Persarum, qui volunt se adorari ab adeuntibus [b]. Quàm superba & ridicula Darij Arsani 11 filij formula, qui totius orientis monarchiam tenebat, qui antequàm vinceretur ab Alexandro Magno, imperiosissima legatione se regem regum ac consanguineum Deorum, Alexandrum verò famulum suum appellauit [c]. Vt Cleopatra etiam eò insolentiæ prouecta est, vt reginam reginarum se ap- 12 pellaret [d]. Narrat Idomeneus, Pisistratides Hippiam & Hipparchum filios 13 scilicet Pisistratidis, conuiuia comessationésque inuenisse, quapropter equorum, aliorúmque multorum apud illos erat copia, & ex eo fuisse graue eorum imperium [e]. Non percurram aliorum regnorum priuata exempla, sed 14 sufficiet res omnes, ipsáque imperia, & ad summum virtutis perducta, & viribus collabi. Et vix filios & successores in regno quantumuis legitimo imitari patres, vel similes esse maioribus, imò nec sibi ipsis. Nam quos labor & virtus per electionem ad regna euehit, vel successio legitima extollit, sæpè, & vtplerumque res secundæ corrumpunt, vel satellites, seu consiliarij improbi, & rerum nimium fœlix successus, & voluptas. Quamobrem paulatim imperia, regna, & principatus senescunt, ægrotant, concidunt, & intereunt, aliáque noua resurgunt. Quò respexit forsan vaticinium, si ex iis quæ vidimus, fidem futuris habeamus, Bissinæ Bissini Thoringorum regis vxoris, quæ, vt author Aymonius [f], futuras regum Gallorum successiones, visionibus Childerico regi dilucidè ostendit: quas qui legerit, non minus mirabitur, quàm si Sibyllæ oracula legisset. Sed omnibus porrò rebuspub. ruinæ & miseriarum causas subiecerunt præcipuè duo vitia crudelitas, & luxuria. Vtrumque in Tarquinio Superbo finem imposuit regno Romanorum [g]. Mollities & luxuria monarchiæ Assyriorum per Ninum vsurpatæ ab Arsace [h]. Quæ & regnum transtulit in Carolum Martellum Galliæ. His accedit rerumpub. gubernandarum ignorantia, quæ præcipites agit principes, & ob quam ordinata peruertunt, egenria ope contemnunt, aut prætermittunt, discrimen nesciunt inter rectorem & subditos, omnia confundentes, in quibus dignitatem conseruare imperij oportet, remissi: in quibus imperium remittere, tyranni. Vera autem imperij regij expressio, in filiorum gubernatione est: nam & in hos imperium regium dicitur [i]. Quod enim genuit, quódque per amicitiam præest, & per ætatem, idipsum est idem, quod species quædam regij imperij. Et sic Homerus Iouem omnium regem, hominum, deorúmque patrem vocat. Natura enim excellere regem oportet, genere autem esse eundem. Quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum. Illegitimi quoque habiti sunt principes, qui 15 imperium sibi vsurparunt nouum, & præter morem & consensum populi, ex temporali perpetuum sibi fecerunt principatum. Quemadmodum decemuiri Romæ tentarunt. Item & Sylla in dictatura semestri, & Iulius Cæsar in imperio. Naturale quippe pluribus visum est, ducibus subijci & imperium in se concedere: at minimè quibusdam tutum, semper vni vel pluribus fidere, vel omni tempore principatum, vel absolutè concedere. Sicuti lex 16 erat Thebis, quæ morte multabat, si quis diutius imperium retinuisset, quàm lege præfinitum erat. Ex qua lege in iudicium Epaminundas vocatus est, ex agro Laconico reuersus, quamnis tunc vicisset fusis Lacedæmonijs, quòd Bœotarchiæ, id est, imperio, contra legem quatuor menses addidisset [k]. Romæ consules, ad quos imperij summa deferebatur, annui tantùm [l]. Carthagine quoque, singulis annis bini reges creabantur [m].

DE

[a] Idem lib. 15.

[b] Aemil. Prob. in Conone, Xenoph. in Agesilao.

[c] Quint. Curt. lib. 3. de gest. Alex.

[d] Suidas, in vet. ὑβάσιλισσα.

[e] Athenæ. lib. 12. Dipnosop. c. 13.

[f] Aymoni. libr. 1. histor. Frãco. Cap. 8.

[g] Liui. in 1. & 2. Dionys. Halicar. lib. 4. Eutop. in 1. Oros. in 2. & alij.

[h] Iustin. in 1.

[i] Aristot. lib. 1. Polit. cap. 8.

[k] Aemil. Prob. in Epaminu. Aelian. lib. 13. de Var. histo. Plutar. in Apophteg. reg. in Pulit, & in Pelopida.

[l] Liui. in 1. & 2. Dionys. in 4. Eutrop. in 1. Oros. in 2. D. Augusti. de Ciuita. Dei, c. 16. libr. 3. & alij.

[m] Aemil. Prob. in vita Hannibalis.

De legitimis principibus. Cap. 2.

1 Imperia & regna tribus modis hominibus contingunt, armis, electione, successione.
2 Imperia iusta armis quæsita quædam. Regna in Gallia plura, eod.
Regna Alemanorum sublata, eod.
3 Reges electione facti quomodo, & variè.
4 Regna ex infeudatione in clientelam data.
5 Electione fiunt principes spirituales, & seculares.
6 Monarchia, & monarcha quid.
7 Imperator quis dicatur.
8 Reges Romanorum qui, & quot.
9 Consules Romanorum quando cœperunt.
Dictator Romanorum, eod. Magister militum Romanorum, eod.
10 Imperatoris nomen Romanorum quando cœpit. Cæsares, eod.
11 Reges Albanorum, Syluij: Aegyptiorum Pharaones: Alexandriæ, Ptolomæi.
Parthorum, Arsacidæ: Latinorum, Murani.
12 Augusti vnde. Pij Cæsares à quo dicti, eod.
13 Principi magistratuum, & populi delata potestas.
Regnum, nobilis seruitus, eod.
14 Regum duæ artes, militaris, & legum.
15 Regnum bifariam sumptum, secundum legem, & secundum genus.
16 Lacedæmoniorum duo reges, & ex prosapia Herculis.
17 Hiala rex ex genere delectus.
18 Imperij secundum genus historia, & successio.
19 Coriti, designati reges, post mortem viuentis dicti.
20 Cæsares designati imperatores post mortem patris dicti.
Princeps iuuentutis quis, eod.
Princepes in Hispania filius successurus in regno dicitur, eod.
Despota Græcis qui, eod.
21 Monsieur *in Gallia successurus in regno.*
Delphinus in Gallia quis, eod.
22 Familiæ & regna moriuntur.
Regna generis, quæ ob genus interemptum defecerunt.
23 Imperium quando translatum in Carolum Magnum.
Et quando translatum ab eius genere in Saxones, eod.
Quando electioni commissum imperium, eod.

1 2 IMPERIA, regna, & principatus, triplici modo potissimùm decernuntur hominibus, armis, electione, successione. De Regno quod armis paratum est, prostant exempla passim, sed potissimùm iustum illud quod Israëlitis, depulsis idololatris regibus, contigit [a]. Et iustum quod in vindictam eiusdem populi delinquens stabilitum aliquantulum Babylonijs supra Israëlem [b]. Iustum imperium ex iusta caussa sibi parauerant Christiani Hierosolymitanum: iustum Carolus Magnus in Sarracenos, & contra Atrianos Cæsares nactus, vi illos loco cedere cogens. Existimatur & lex bellorum iusta, victũ victori inseruire, & inferiorẽ potentiori. Quò factum est, vt reguli qui plures erant in Galliis, tandẽ sub vnius imperiũ venerint regis Frãcorum:

[a] vt constat ex tota historia Iudicum.
[b] 4. Reg. c. penult. 2. Paralipo. cap. fin.

vt regnum Suessonum, Neustriæ, Aureliæ, Aquitaniæ, Burgundiæ, Lugduni, Biturigum, Tholosæ, Aluerniæ, & alia quæ in prouincias, ducatus, comitatus, & marchionatus translata sunt. Sicuti & tempore belli ad Tolbiacum initi Clodoueus victor regulos Germaniæ sustulit, vt author Beatus Rhenanus in 2. Electione fiunt principes & reges, vel infeudatione, 3 vel via electionis solemnis: seu suffragiis populi fiebant consules Romæ expulsis regibus, illi dictatorem dicebant, hic eligebat magistrum equitum. Ante consules, senatus inter regem tempore regum faciebat. Infeudatione 4 pluribus regna data sunt, & dantur hodiè à superioribus: à summo pontifice, in prouinciis & regnis, quæ suæ sunt potestatis, vel quæ illi hominium debent, & fidem iurant. Quale est rex Hierosolymorum, Siciliæ Aragonum &c [a]. Dantur & regna in feudum ab imperatore, quæ sui sunt hominij, & imperij. Facit & iis si velit noua. Illud ipsum & facit Turcarum imperator, & pretiosus Ioannes qui plura habent sub se regna tributaria, & suæ fidei. In summa per electionem fiunt legitimi principes, spirituales & 5 temporales. Legitimi principes spirituales fiunt per electionem illi, de quibus dictum est alibi, videlicet summus pontifex, patriarchæ, cardinales, & alij præpositi antistites. Secularis porrò principatus & legitimus electiuus erit, siue sit vnius, vel plurium: vnius est, monarchia & regnum: plurium, aristocratia optimatum: oligarchia, paucorum: democratia, populi. De quorum præstantia disputat Dion [b], & in epito. Polybij [c], & 6 nos alibi. Pendet ab iis magistratuum potestas & electio. Monarchiæ nomine, administratio illa continetur, quæ vnum tantùm habet dominum, qui superiorem non agnoscit. Sed absolutè monarcha totius orbis dominus est. Ego plures annotaui, qui se orbis dominos dicerent, nullum autem qui talis esset adhuc præter vnum, eúmque solum Deum inueni, & eius vicarium vnicum papam in orbe Christiano: alij sua opinione, & adulatorum inflati ventis, tantùm monarchæ. Deus solus rex regum, & Dominus dominantium [d]: & solus æternè imperans [e]. Alexander se monarcham dixit, sed si quis illius imperium expendat, plures nationes inueniet illi non subditas, nec quidem Romanos. Imperatores Romanorum etiam orbis dominos dicunt [f]. Sed quàm alienum hoc ipsum sit à veritate, manifestum est. Sed istos omittamus, & similium monarcharum paganorum, & Turcarum, vanos titulos, vt ridiculos. At fatebimur eos esse in regno & imperio proprio monarchas, quandiu præualent subditis. Tales & dicemus reges, qui à benè regendo nomen habent [g]: vt imperatores ab imperio. Conniuemus & alium vanissimum titulum, quem sibi vsurpant æternitatis [h]. Et ne in falsis illis insignibus & infulis immoremur, de im- 7 peratore quædam percurramus, quæ ad iuris ciuilis pertineant cognitionem, & de regno Romanorum, & administratione reipublicæ eorundem. Imperator apud Plinium [i] dicitur, qui certum hostium numerum sua manu occidisset. Secundum M. Terentium Varronem [k], Imperator ab imperio populi, qui eos, qui id attentassent, opprimeret hostes. Strabo [l], imperatores præstantissimos eos fuisse dixit, qui post maris & terræ acquisitionem, in ciuilem cœtum homines coëgerunt. Cicero cum Plinio consentit [m], oportuisse eum, qui imperator dici vellet, sua manu mille aut duo millia hostium occidisse, vel seruitutis liberatorem fuisse. Explicat idipsum Alexander ab Alexandro [n]. Duces etiam imperatores dicebantur, 8 quòd imperarent militibus. Ex duce militum, vel latronum factus fuit rex Romulus, & post eum alij nomen obtinuerunt, vsque ad Tarquinium Superbum septimum, & postremum ducem, qui regis nomen habuerit, à primo Romulo, cui successerunt ordine Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Martius, Tarquinius Priscus, Seruius Tullius, & vltimus Tarquinius Superbus qui regnarunt per annos 243. [o]. Primus vi constituit imperium alij

a de istorum regnorũ infeudatione, vide quæ diximus in feudis, cùm de personis idoneis agimus.

b lib. 44. & 56.

c lib. 7.

d Apoca. c. 19.

e Psal. 9. & Exod. 15.

f l. benè à Zenone, de quadriennij præscri. C. l. deprecatio ad l. Rhod. de iact. in P § omnes verò populi, in proœmio Institutionũ

g ca. clerus, versic. pontifex, 21. distinct.

h in l. 2. de fabricensib. lib. 10. C.

i Plinius lib. 7. naturæ histor.

k Varro, 4. de ling. Lat.

l Strab. 3. Geograph.

m Cicero, Phil. 14.

n Alexan. ab Alexã. lib. 3. Genial. dier. cap. 2.

o de his regibus Liuius, in 1. & Flor. Paul. Diacon. in 2. de princip. Roma. Sextus Rufus. Consul. In Epitom. histor. Plinius, de vir. illust. Dionys. Halicar. in toto primo volumine Oros. in 2. c. 5. & 6. August. lib. 2. de ciuita. Dei, cap. 19. l. 2. de orig. iur. Ouid. 2. Fastor.

alij, partim successione, partim electione facti reges: & aliquo eorum deficiente & mortuo, interdum, vt ait Dionysius Halicarnassæus, intertex à

9 senatu electus est. Ob scelus adulterij in Lucretiam commissi per Tarquinium Superbum expulsi reges, & nomen regium à populo Romano: aliúdque nomen secundò, imperantium, consulum videlicet annuorum ex electione inductum est [a]. Et nono post anno Tarquinio exercitum inducente, dictatoris potestas semestris addita cum magistro equitum [b]. Electi consules dicebant dictatorem, hic magistrum eligebat. Successere posteà Tribuni, censores, consules iterum, decemuiri, rursum consules, & dictatores electi.

10 Donec Iulius Cæsar sibi pro nomine principatus Imperatoris nomen, quod à militibus acceperat, retinuit: & reipublicæ gubernationem vsurpauit [c]. [d] Cuius successores, etsi imperatoris appellatio regia potestate inferior esset [e], pro insigniori titulo se imperatores nominari maluerunt, quàm reges. Forsan & alia ratione, quòd nomen regis summoperè Romanis esset exo-

11 sum. Ita & Cæsares quoque ab eo dici voluerunt [f]. Sicuti & Albanorum reges Siluij, à Siluio posthumo 3. eorum rege [g]. Aegyptiorum reges, Pharaones: Alexandriæ, Ptolomæi [h]: Parthorum, Arsidæ: Latinorum, Murani.

12 Sic & Cæsares Romani ab Augusto vel Octauiano, dici voluerunt Augusti [h]: is autem à populo Augustus, quasi venerandus, cognominatus est, teste Dione [i]. Sic & Pij ab Antonino Pio imperatore [k], cui erat è Gallia transalpina paternum genus, è Nemausense pater Aurelius Fuluius, ingenio clarus & doctrina, atque mitis, nitidæque literaturæ, Numæ Pompilio comparatus: cognominatus Pius à senatu varias ob causas,

13 quas recenset Iulius Capitolinus [l], & Vulcatius Gallicanus [m]. Ad hanc potestatem, alia omnis magistratuum qui imperabant, populique Romani deuoluta est, vt suo loco in iure ciuili & positiuo explicammus [n]. Ita ad hanc sultim reipub. cura pertinet [o], debétque studere princeps, vt subditi in quiete & pace viuant [p]. Et publicis occupari negotiis [q], & alta mente retinere quod Antigonus rex filio suo, quem se immodestiorem & violentiorem quàm par esset, gerere videret, dixit:

14 *An non nouisti, fili, regnum nostrum nobilem esse seruitutem* [r]? Regum duæ sunt artes præcipuæ, militaris, & legum [s]: vt pacis, & belli tempore rectè rempub. gubernet, & tueatur. Arma & leges mutuo auxilio egent [t]. Et princeps ad iudicandum potissimùm, & regendum bonis legibus populum, præpositus est [u]: & pectus eius scrinium & promptuarium debet esse legum omnium [x], atque philosophia plenum [y]. Et tum demum fœlices respublicas dixit Plato, si aut philosophi ad regnum promouerentur, vel reges, philosopharentur [z]. Non oportet certè nauitam nauigandi imperitum, naui regendæ præficere, alioquin periclitantur qui in ea sunt, potissimùm furentibus ventis, & concitato mari. Nec quoque reipublicæ gubernacula commissa imperitis successus vel exitus habent fœlices, vbi illa potissimùm seditionibus æstuat. Sic enim optimè Mitylenæus poëta Lyricus Alcæus, rempublicam perturbatam, & statum, per nauim allegoricè designat sub Mycillo tyranno Mitylenæorum, apud Heraclidem [a].

a prædicti fidem faciunt au.hores
b Eutrop. in 1 Oros. in a.c 6.
c Plutarch. in vita Cæsaris.
d Donatus Acciaiolus, in vita Caroli Magni.
e Spartia. in Aelio Vero.
f Eutrop. in 1. Rom. prin.
g Ioseph. lib 8. Antiquita. c 6.
h Philip. Beroald. in Sueton. in Iulio Cæsar. c. 8.
i Dio Cass. lib. 53. histor.
k §. fin. vt liberti de cæter. autec nō indigeāt annulo. col. 6. titu 6 in anthen.
l Iulius Capitol. in vita Antonini Pij.
m Vulcat. Gallica. in Auidio Cassio.
n § sed & quod principi, de iure natura. l. 2 § nouissime, de orig. iur. l. 1. de cōstitutio. princip.
o l. 1 § hoc etiam nihil omnino, de vet. iur. enucl. ca. Zonaras Tomo 3. l. 3 [illegible], de officio prætor.
p §. 1 de hæred. & falcid. in authent. l. 2. de offic. præf. vigil P.
q § 1. vt diui. iussion. subscrip. habeant glos. offi. quæstor. in authent.
r § adhæc, vt cum de appel. cogno. in authent.
s Aelia. lib. 2. de varia histor. c. 20.
t §. 1 in proœmio Institut.
u l 2. de Institutis. Cod. confirm. C. l. qui resistere, de rei vend. P.
x 1. Reg. 8.
y l. omnium, C. de testam.
z l. penult. C. de his qui b. vt indig.
a Heraclides, libro Allegoriarum Homeri.

En asperum, inquit, ventorum
Marisque flatum conciti
Fluctus feruntur, hinc & hinc,
Nos puppis in medio vehit,
Grauisque tempestas premit,
Iam corruit in sentinam,
Cui malus alligatur.

ea lege & conditione, vt proximus regis hæres dominus diceretur [a]: vocabant
22 Allobroges quippe suos principes, Delphinos [b]. Fuerunt quatuor monarchiæ principales orbis per successionem in filios translatæ, donec incuria, vel vi in aliã ditionẽ trãslatæ sunt, vel deficiẽte genere: deficiũt enim, & senescũt quoq; familiæ, & moriũtur, vt regna. Expertũq; illud in monarchia Galliæ, quæ etiam ter mutauit succedendi ordinem: non tamen in alterius regis ius, quàm proprii transiuit, ex quo confirmata fuit. Imperio quoque Romano idipsum accidit sæpè, & series familiarum in eo turbata & expuncta
23 est. Et tandem desiit ipsum imperium in oriente, & translatum in occidentẽ, in Carolum Magnum Franconiæ natum in Germania, filium Pipini regis Galliarum & Bertæ, anno domini 801. anno 21. imperii Constantini & matris Helenæ. In cuius familia remansit ad mortem vsque Ludouici Balbi regis Galliarum, post cuius à vita obitum, translatum est in Saxones Allemanos, penes quos iure successionis quoque à patre in filios peruenit, vsq; ad tempora trium Othonum, quorum postremus veneno dato à Romanis, Romæ mortuus est. Qua ratione Gregorius 5. natione Saxo, qui pulso ab Othone antipapa Iohanne 17. dicto, restitutus in sedem erat, vt imperii dignitas apud Germanos suos maneret, Synodo congregata sanctionem tulit de imperatore deligendo, quæ vsque in hodiernum diem obseruatur, anno 994. [c] electoribus Germanis constitutis [d]. Post quorum electionem triplex diadema, seu tres coronas suscipit, primam Aquisgrani in Coloniensi diocesi: secundam, in Modiciense ciuitate à Mediolanensi archiepiscopo: postremam Romæ à summo pontifice [e].

a Vincentius Lupanus, in commentarijs de magistratibus & præfecturis Francorum.

b Paul. Aemil. libr. 8. in Philippo Longo.

c extat constitutio. in c. venerabilem, de electio.

d de quib. gloss. in c. ad apostolicæ, circa finem, de re iud. in 6. x

e gloss in c. Romani, § porrò, de iure iuran. in clement.

De Populo. Cap. 3.

1 *Publicum quid.*
2 *Populus quid.*
Collegium quot constat personis. eod.
Plebs quot constat personis. eod.
Turba quot constat personis.
Gens & gentiles quid, & vnde. eod.
3 *Populus diuisus à Romulo ordine, & dignitate, & quomodo.*
4 *Populo permissa ex lege Romuli.*
5 *Democratia quibus constet.*
6 *Democratia quid, & finis.*
7 *Grauum imperium reciprocum.*

1 QVOD populi est, rectè publicum dicitur: quasi populicum [f]. Et publica, quæ sunt populi, potissimùm quæ sunt populi Ro-
2 mani propriè: aliorum autem, per similitudinẽ [g]. Populus dicitur multitudinis cœtus, ratione communis iuris, & vtilitatis vnitus: vt definisse Ciceronem in libro de republica, cuius pars interiit, testatur D. Augustinus [h]. Duo vel tres faciunt congregationem, & collegium [i], quod per vnum retinetur [k]. Decem faciunt populum, & plebem [l]: turbam, quindecim [m]. Gens quoque pro populo accipitur [n]: quãuis alio modo gens, & genus, & gẽtiles à gignẽdo, cognati dicantur [o]. Diuisit Romulus populum Romanũ, ordine, & dignitate.
3 Multitudinem ordine, in tribus: tribus, in curias: curias, in decurias. Digni-

f § consequẽs, de suspect. tutor. §. 1. de pub. iudic.

g l. bona ciuitatis, & l. cum qui vectigal. de verbor. si. nifi. l. inter publica, eo.

h Diuus Augustinus, lib. 19. de ciuit. c. 21.

i capit. 1. de electio. l. Neratius, de verbor signifi.

k l. sicut, § fin. quod cuiusf vniuer. nom.

l can vnio, 10. q. 3. c. 3. & ibi gloss. de electio.

m l. prætor ait, in 3. vl bonor. rap. P. & ibi Bart.

n § ius autẽ ciuile, §. quod verò, de iure na. gent. & ciuil. l. omnes, §. 1. eo. tit. P. can. ius gent. 1. distin.

o l. pronũciatio § familiæ, & l. sæpe, de verbo. signific.

tate, in patritios & plebeios [a]. Posteà & diuisus populus in senatores, equites, & plebem. Et proinde ex recenti diuisione compositus est populus ex patritiis seu senatoribus, equitibus, & plebe [b], de quibus, & de diuisione populi secundum ordinem, iam diximus alibi [c]. Romulus permisit tria populo: Magistratus creare: ius belli inferendi: & consilium dare, & consiliũ dicere, iusq́; legis sanciendæ [d]. Et in lege 12. tabularum cautum ita erat [e]: *Creatio magistratuum, iudicia populi, iussa vetita cum sciscentur, optimatibus vota plebi libera sunto.* Pulsis tamen regibus populus omnem potestatem sibi vsurpauit, eamq́; per certa tempora, & circumscriptè exercendam optimatibus, consulibus, senatui, & aliis magistratibus & ducibus concessit. Postea rursum transtulit in principem [f]. Democratia definitur duobus extremis, potestate summa populi, ac libertate. Et libertas illa, vt liberum sit quodcunque velis æquum facere, vt scribit Aristoteles [g]. Finis popularis administrationis, libertas: quæ consistit, vt per vices imperent ac pareant, & iustũ populare æquũ habeant secundũ numerum, non secundum dignitatem: Et accidat, vt quicquid multitudo statuerit, id ratum iustumúe necessariò dicatur [h]. Democratia populi respublica dicitur, quæ eò diuturnior fuit, quò magis leges conseruauit, & duxit optimas, vt de democratia Atheniensium ait Pausanias [i]. In democratia cõmunicatio dignitatum per vices, videtur quandam cõtinere naturalem gubernationem, quale de gruibus scribit Athalaricus rex Gothorum. *Grues*, inquit, *moralem quandam nouerunt exercere concordiam: inter quas nulla priuata queritur, quia iniquitatis ambitus non habetur: vigilant vicissim, communi cautela sese custodiunt. Sic honor nullus admittitur, dum omnia sub cõmunione seruantur. His etiam volatus vicaria æqualitate disponitur, vltima fit prima, & qui primatum tenuit, esse posterior non recusat &c. voluntariè seruiendo, libera sunt* [k].

4 5 6 7

a Dio. Halicar. in 2.
b §. plebs, de iure nat. gent. & ciuil. l. plebs, de verbo. significat.
c in c. 9. de iure ciuili numero 12. lib. de iuris arte.
d Dionys. Halicar. in 2.
e Cicero, 3. de legib.
f hæc omnia in tota l. 2. de orig. Iur. P.
g Aristot. 5. Politi. capit. 9.
h hæc & plura, de hac democratia, & membris eius Politiæ Aristoteli. libr. 6. c. 2. & sequentibus.
i Pausanias.
k Cassiador. lib. 9. Variarum capit. 2. in edicto contra curiales.

De Magistratibus in genere. Cap. 4.

1. *Magistratuum potestas vnde & nomen.*
   Magister populi dictator. eod.
2. *Magistratuum diuisio remissiuè.*
3. *Magistratus in quorum locum suffecti.*
4. *Magistratuum publica persona, & potestas.*
5. *Iudicia in portis ciuitatum fiebant.*

A Potestate olim populi, Imperatoria vel regia nunc, pendent magistratus eorumq́; potestas [l]. Anteà non ita, quando omnia manu regia fiebant [m], & per se reges iudicarent, quando vt iudicarent reges eligebantur: vt Deioces à Medis [n], & Saul ab Israëletico populo [o] electi sunt. Et id nomen explicat: quia apud Paulum [p], magistros & magistratus dici constat, qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus, quibus præsunt, debent, & à monendo & monstrando. Tum autem dici cœptus magistratus, cùm à populo magister populi, id est, dictator creatus est, vt author Pomponius Lætus [q]. Sicut & magistrum populi, dictatorem esse explicat Cicero 1. de finib. Et Varro [r], *Magister equitum, quòd summa potestas huius in equites & accensos, vt est summa populi dictator, à quo is quoque magister populi appellatus. Reliqui, quòd minores quàm hi magistri, magistratus: vt ab albo, albatus.* Et vox magistratus significat eos, qui in potestate aliqua sunt constituti, vt

1

l l. 2. ad legem Iul. de ambi.
m l. 2. in pri. de orig. iur.
n Herodot. in 1.
o 1. Reg. c. 8.
p l. quis præcipua, l. 57. de verbor. & rer. signific.
q Pompo. Lætus, lib. de Magistra.
r Varro, lib. 4. ling. Latinæ.

Cicero ait [a], *videtur igitur hanc esse magistratus vim vt præsit pr scribátque recta & vtilia, & coniuncta cum legibus. Vt enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus: verèq; dici potest magistratum esse, legem loquentem: legem autem esse mutum magistratum.* Aliquando etiam magistratus, pro potestate ipsa seu of-2 ficio accipitur. Distinctiones porrò magistratuum hîc non ponemus, nec alia quæ ad singulorum pertinent authoritatem, & iurisdictionem, vel potestatẽ: quia de his in perfecta iudiciorum enucleatione, cùm de personis sermo fiet, agetur. Et iam satis arbitror me dixisse, in præludiis optimi Iuriscon-3 sulti [b]. Interim sciendum magistratus propriè suffectos esse in locum populi, & principis, vel aliorum, qui per se potestatem quam habent, vel exercere nolunt, vel non possunt: non enim omnia per nos ipsos exequi possumus, semper & vbique. Et proinde magistratibus opus fuit, qui consiliis suis, atq; specie ipsa, dignitatem reipub. sustinerent [c]: eamq́; vt ait Iustinianus quo-4 que, sibi commissam per partes gubernarẽt [d]. Sicuti enim principes, sic & isti vicarij eorum, publicam curam suscipiunt, nomine principum, non suo. vnde & publicæ personæ dicuntur [e]. Et principes ciuitatis à Modestino [f]. Et authoritatem principis, vt olim populi, referunt [g]. Iusq; publicum & in sacerdotibus, sic in magistratibus, quod ad statum rei Romanæ, id est, reipub. pertineant [h]. Sicuti etiam principes legum publicarum habẽt [i] potestatem, sic & istis legum concesserunt executionem & conseruationem [k]. Vnde & pro anima legibus sunt magistratus: alioquin enim parum est iura in ciuitate esse, nisi sint, qui ad effectum ea deducant [l]. Idcirco horum potestas siue iurisdictio, dicitur de publico introducta, cum necessitate iurisdicẽdi [m]: 5 cum imperio sæpè [n], & cum maiestate Imperij [o]. Omnibusq; horum copia patere debet [p]: & ideo Deus iussit Mosi [q], in portis ciuitatum fieri iudicia, sic dicens: *Iudices & magistratus constitues in omnibus portis tuis, quas dominus dederit per singulas tribus tuas, vt iudicent iusto iudicio, nec in alteram partem declinent.* Et Amos propheta [r], *odite malum, diligite bonum, & constituite in porta iudicium, si fortè misereatur dominus. Est igitur*, inquit Cicero [s], *proprium munus magistratus intelligere se gerere personam ciuitatis, deberéque eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, & iura describere, & fidei suæ commissa meminisse.* Diximus iam alibi de iudicum, & magistratuum decore, & quæ in illis requirantur in morum grauitate, religione, & sapientia. Et idcirco abstinebo à tractatione, & sufficiet indicasse, vbi ea explicuerimus [t].

a Cicero, 3. de legib.
b libro 2. præludiorum, c. 31. 32. 33. 34.
c Cicero, Dial. 2. de legib. in fine & principio. 3. lib.
d Iustin. in § final. in proœmio Institut.
e § penul. de Attiliã. tutor.
f in l. spadonem, §. si ciuitatis princeps, de excusa. tutor.
g l. 1. de offic. præfect prætor. in P. l. 3. ad leg. Iul. de Annona.
h l. 1 § publicum, de Iustit. & Iur. in P §. huius studij, eod. titul. apud Iustinia.
i l. leges vt generales, & l. leges sacratissimæ, C de legib.
k l. iniuriarum actio § 1. de iniur. in P. l. 3 § sed vim, de eo quod met. cau. P.
l l. 2 § post originẽ, de orig. Iuris.
m Interpret. post glo. in l. 1. de iurisd. & omnium iud. P.
n l. potestatis verbo, de verbor. signific.
l imperium, de iurisd. omnium iudi. P.
o in l. penul. de Iustitia & Iur. P.
p l. obseruandum, de offic. præs.
q Deuter. c. 16. c.
r Amos, 5. c.
s Cicero, 1. officior.
t dixi libr. 2. præludiorum c. 15. 16. 17. 18.

De personarum priuatam vitam agentium generibus. Cap. 5.

1 *Ciuitatum diuidendarum primus inuentor, & in quas partes diuisit.*
Hippodamas Euryphontis Milesius. eod.
Ciuitati optimæ quot hominum genera adesse debent.
2 *Indorum multitudinis distinctio in quot species hominum.*
Sapientum apud Indos munus. eod.
Agricolarum securitas apud Indos. eod.
Pastorum habitatio apud Indos extra vrbes, & oppida. eod.
Milites Indorum quales. eod.
3 *Episcopi Indorum qui & munus.*
4 *Personarum consideratio priuatarum, & earum qualitatum in iure.*
5 *Personarum diuisio in iure secundum scientiam, & artificium.*
6 *Persona scientia factiua.*

Hippo

HIPPODAMVS Euryphontis Milesius, diuisionem ciuitatum primus inuenit, & primus aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu. Constituit ciuitatem multitudine decem millium, in tres diuisam partes. Faciebat vnam partem artifices, alteram agricolas, tertiam propulsatores belli atque arma tenentes.[a] Apud Indos septem potissimùm genera hominum[b]. Primum locum sophistæ habebant, seu sapientes, quibus nulla operis necessitas imposita, quàm vt suis diis pro salute communi sacrificia facerent: diuinarent de temporibus anni, aut si quæ publica calamitas immineret. Secundum genus erat agricolarum, qui neque bella curant, nec arma habent, nec tempore belli infestantur etiam ab inimicis. Tertium eorũ, qui οἱ νομέες, οἱ ποιμένες τε καὶ βουκόλοι, καὶ οὗτοι οὔτε κατὰ πόλιας οὔτε ἐν τῇσι κώμῃσι οἰκέουσι, νομάδες τέ εἰσι, &c. id est, sunt pastores, armentarij, bubulci. Et isti neque vrbes, neque pagos inhabitant: sed in montibus degunt, & tributum ex armentis & pecore pendunt, auesq́ & agrestes feras venantur. Quartum genus, τὸ δημιουργικόν τε καὶ καπηλικὸν γένος, id est, opificum & negotiatorum genus, qui ex artificibus tributa persoluebant. Quo genere etiam & nautæ continentur. Quintum genus eorum, qui πολεμισταί, id est, milites dicuntur, qui solùm bellis deseruiebant. Sextum genus faciebant οἱ ἐπίσκοποι καλεόμενοι, episcopi, dicti οὗτοι ἐφορῶσι τὰ γινόμενα, κατά τε τὴν χώρην, καὶ κατὰ τὰς πόλιας, καὶ ταῦτα ἀναγγέλλουσι τῷ βασιλεῖ, ἵνα περ βασιλεύονται Ἰνδοί, ἢ τοῖς τέλεσι ἵνα περ αὐτόνομοι εἰσί, id est, ij quid in vrbibus, quid in agris agatur, inquirunt, eaque regibus, si per reges gubernentur: aut magistratibus, si liberæ sint ciuitates, denunciant. Septimum genus, est hominum Indicorum, eorum qui de rebus ad publicum pertinentibus consultant: idq́ vel cum rege, vel per vrbes, quæ liberæ imperium tenent. In iure considerabimus quoque istas personarum distinctiones, propter diuersa illarum priuilegia, & naturã. Itaque Indorum sequuti partitionem, de sapientibus siue philosophis erit prima personarum notio, & de iis, qui eò tendunt, per gradus: de omnibus enim agit iurisconsultus, qui scientiam aliquam vel artem profitentur. Sed vna diuisione generali, omnium harum personarum nomenclaturas complectemur, vt memoriæ tenacius, quæ proximè explicanda sunt inhæreant. Igitur ratione scientiæ & cognitionis, diuidimus personas: in eas quæ habent cognitionem aut scientiam, vel infusam, seu intellectualem, vel speculatiuam, vel practicam. Infusam habent prophetæ, & diuini. Speculatiuarum scientiarum scij, vel habent realium, vel rationalium cognitionem. Qui realium habent scientiam, dicuntur vel mathematici, vel physici, vel metaphysici. Mathematici in quadruplici sunt differentia, nempè arithmetici, geometræ, musici, astrologi, vel astronomi. Speculatiuarum rationalium personæ, sunt grammatici, dialectici, rhetores, poëtæ, historiographi, iurisconsulti. Practicæ scientiæ participes in actiua sunt, qui gerunt honores & munera ciuilia, illi qui œconomi dicuntur. Et qui mores regunt, inspiciunt, & corrigunt, censores: quorum nomenclaturæ variæ sunt. De honoribus & censoribus, vt de aliis magistratibus Deo fauente, in iudiciorum personis agetur. De munerum administratoribus paulò infra. Ad practicam sciẽtiam seu factiuam pertinent milites, de quibus in re militari. Artifices, agricolæ, pastores, armentarij, bubulci, suarij, de quibus mox. venatores, piscatores, aucupes, de quibus diximus alibi[c]. Nautæ, negotiatores, propolæ, mercatores, institoresque &c[d]. Fabri lignarij, ferrarij, metallarij, monetarij, architecti, figuli, aurifices. Medici, chirurgi, obstetrices, iatraleptici. Mechanici alij, pictores, baphici, sculptores, celatores, statuarij, plastici, scribæ, pistores, & huiusmodi, fullones, textores, sartores, &c. Item milites, qui in multiplici differentia.

De

[a] Aristotel. lib. 2. Politic. cap. 6.
[b] ex Arriano, libro rer. Indicarum & Strabone.
[c] dum egimus de extraordinarijs criminibus, de venatione.
[d] de his tractabitur Deo volente, in cõtract. emptionis & venditionis, & de nundinis, & dum de lege Rhodia in quasi cõtractibus, de exercitoria actione, & de institoria.

De prophetis & diuinis. Cap. 6.

Sop
1 *hist Indis vates.*
2 *Sophistæ olim philosophi dicebantur.*
3 *Prophetæ nomen quid significet.*
Prophetia præteritorum, præsentium, & futurorum. eod.
4 *Prophetæ boni, & mali.*
Prophetæ quando cessarunt in populo Israëlitico. eod.
5 *Prophetarunt mali & impij homines verè.*
6 *Sibyllina oracula cuius sint.*
7 *Sibylla mortua adhuc diuinat in sortibus.*
8 *Lunæ apparens facies.*
Sibylla creditur. eod.
9 *Sibyllarum numerus.*
Sibyllinorum librorum combustorum historia. eod.
Sibyllæ nomen quid significet: eod.
10 *Sibyllini libri Romæ custoditi, & consulti publicè, & quando.*
11 *Sibyllinis libris Christiani fidem non adhibebant.*
12 *Larginus Proculus prædixit cum vitæ suæ discrimine diem mortis Domitiani.*
Domitiani tyranni mors præuisa, & laniatus à canibus. eod.
Apollonij Tyanæi visio in morte Domitiani.
13 *Antonini Caracallæ imperij prædictio.*
Vates, & diuini gentilium eximij, 12. 13. 14.
14 *Oenones vates.*
Helenus vates. eod.
Cassandra vates. eod.
Chalcas vates. eod.
15 *Diuinationis & prophetiæ differentia.*

1 SOPHISTÆ, id est, sapientes apud Indos dicebantur, qui futura vaticinabantur, quæ ad reipublicæ vtilitatem pertinebant, vt diximus ex Arrio [a]. Et, vt Terentius ait [b], *Istuc est sapere, non quod antè pedes modo est, Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt Prospicere.* 2 Et Sophistæ dicti sunt olim, qui posteà philosophi: rerum enim consideratione attentiori, rebus futuris, prospiciebant. Verùm ista cautio futurorum, ex causis naturalibus facta, propriè non pertinet ad professionem, vel diuinationem, sed ad prudentiam, & astrologiam. 3 Prophetæ nomen, sumpto latè vocabulo, & eum qui futura prædicit [c], & eum qui sacra scripturarum diuinarum mysteria interpretatur abdita, continet [d]. Genus propheriæ vniuersum triplieiter diuiditur, in futurum, præsens, & præteritum. Et Mosis est prophetia dum narrat de creatione Adami, & de tempotibus repetiris ab origine. Tum etiam prophetia est eius, quod est occultum inuentu: vt dum D. Petrus furtum Ananiæ & Saphiræ detexit. Sed magis propriè prophetia, quæ euentura longè pronuntiat [e]. 4 Prophetarum alij boni, & prophetia illorum vera: alij mali, & prophetia vera: alij pseudoprophetæ, & prophetia vel vsurpata diuinatio, falsa. Veri prophetę, sunt & boni à Deo, ad id munus electi, qualis Elias, Helisæus, Enoc, Esaias, Zacharias, Hieremias, & alij similes, qui omni tempore ferè fuerunt in populo Dei, vsque ad Aggęum, Zachariam, & Malachiam, quibus mortuis

[a] Arrius, lib. rer. Indica.
[b] Terentius, in Adelphis.
[c] can. si qualibet, §. Abraam, 22. q. 2.
[d] can. sit rector, 43. distinct. Exod. 7. ibi, Aaron erit propheta.
[e] D. Chrysostomus, in 2. procemio in Psalmos tomo 2.

tuis cessauit prophetia in Israël, anno à creatione mundi 3404. vt scribunt Hebræi in suis Chronicis[a]. Prophetarunt alij homines, quamuis improbi essent, & habent aliqui mali spiritum propheriæ, sed non ad meritum, aliis non sibi vtiles, vt innuitur ex sacro eloquio, dum Deus dicit non nosse eos omnes, qui dicunt se prophetasse in nomine eius, & à se reiicit, vt operarios iniquitatis[b]. Prophetarunt Balaam, quamuis impiissimus[c], & Saul persecutor prophetæ[d], & Caiphas prophetauit, cùm esset pontifex, quòd expediebat vnum hominem mori pro populo, ne tota gens periret[e]. Et plures alij, quorum ore spiritus-sanctus, vt instrumento vsus est. Etenim prophetia, donum gratiæ est[f]. Annotauimus & plures vates veridicos inter gentiles, non suo quidem merito, sed ad eorum malitiam adhuc proprio ore conuincendam. Sunt Sibyllina oracula veridica, si tamen ea non sint alicuius mulieris quæ Deum non nouerit, admiranda. Opinor enim Erythream saltem eam, cuius nobis residua sunt excussa fragmenta & responsa, Deum verum nouisse: Etenim in eius oraculis legimus, eam se profiteri vxorem vnius filiorum Noachi, iactatamq; vndis in arca, vt quæ intra esset vnà cum leuiris & glossis[g]. Atque se Dei iussu, oracula literis mandasse testatur, his verbis[h]:

> πάντα γὰρ οἶδεν
> ἀθάνατος ὁ σωτὴρ, παντεπίσκοπος ὅς μ' ἐκέλευσεν
> ἀγγέλλειν ὑμῖν ἵνα μὴ φρεσὶν ἐξαπόλησθε,
> id est, *omnia enim scit*
> *Immortalis saluator, qui omnia obseruat, quique me iussit*
> *Annunciare vobis, ne mentibus pereatis.*

a In lib. sepher golâ, Zutha.
b Matthæi, c. 7.
c Numerorum, c. 22.
d 1. Reg. c. 19. & 18.
e Diui Ioan. cum. c. 11.
f et hoc fusè explicat D. Chrysostomus homi. 25. in Matthæ.
g vide in Sibyllinis oraculis excussis Græce & Latine ex versione Castalionis lib 1. pag. 61. & libr. 8. in fine pag. 151.
h lib. 1. Sibyllinorum oraculor. p. 50.

Aiunt, vt scribit Clemens Alexandrinus[i], Delphis in curia ostendi petram quandam, supra quam dicitur sedisse prima Sibylla, quæ Helicone venerat, educata à Musis, cùm esset filia Lamiæ Sidoniæ. Sidonius autem dicit in versibus, ne mortuam quidem à diuinandi arte cessasse Sibyllam, & id quidem, quod ex ea in aëre recessit post obitum id esse, quod in sortibus diuinat & auguriis: Ex eo autem quod mutatum est in terram corpore, exortam vt consentaneum est herbam, quam, cùm eam bestiæ, quæ in eo loco essent comedissent, scribit perfectam futuri cognitionem per exta hominibus significasse: eius autē animam existimat esse faciem, quæ apparet in Luna. De numero Sibyllarum, non est quod post tot aliorum labores repleam chartas: illorum etenim opera prostant pertrita[k]. Ferunt ad Tarquinium Priscum, vel, vt alij volunt, Tarquinium Superbum, vnam Sibyllarum, oraculorum libros detulisse secundum aliquos nouem, secundum alios tres, & pro eis trecentos Philippæos postulasse, regémque aspernatum pretij magnitudinē, & mulieris insaniam derisisse: illam autem conspectu regis tres ex nouem, vel secundum alios vnum ex tribus combussisse, ac pro reliquis idem pretiū postulasse, Tarquinium multò magis insanire putasse, eam tamen denuò tribus aliis exustis, vel secundum alios altero, in eodem pretio perseuerasse, motumq; fuisse regem, ac trecentis aureis emisse. Testis Plinius[l], Dionysius Halicar.[m], Solinus[n], Gellius[o], Seruius[p], Suidas[q], qui & Sibyllæ nomen dicit esse λέξιν ῥωμαϊκὴν ἑρμηνευομένην προφῆτιν, id est, dictionem Romanam significantem Prophetam seu vatem. Est & Sibylla, ac si dicas deorum consilium. Vt Aeoles dicebant σιὸς, deos, & βόλλην, consilium. Conseruabantur autem Romæ summa cum veneratione libri Sibyllini, qui magnis in negotiis consulebantur: veluti quando contra Voscos bello moto, Romæ laboratum est victus inopia, & magnus metus fuit ne in totum deficeret, terra fructus negante[r]. Sub Claudiano quoque, quo tempore Marcomani cuncta vastabant[s]. Sub Galieno, pro pestilentia sedanda[t]. Et sæpissimè aliis quoque tem

i Clemens Alexandrinus, lib. 1. Stromatέων.
k collige de his multa Viues in comment. ad c. 23. lib. 18. de ciuita. Dei Di. Augusti. Onuphrius, libro de Sibyllis & Sibyllarū oraculis. Lactantius, ex Varrone li. 1. contra gentes c. 6. Suidas, & alij.
l Plinius, lib. 34. c. 1.
m Dionys. Halica.
n Solinus, c. 7.
o Aulus Gellius.
p Seruius, lo 4. Aenei. vers.
q Suidas.
r Dionys. Halicar. in 4.
s Flauius Vopiscus, in vita Aurelia.
t Iulius Capitolinus, in Galieno.

temporibus. Dignum tamen notatu est, Christianos nunquam his fidem adhibuisse, quod colligo ex Vopisci verbis dicentis ad senatum, cùm esset controuersia de inspiciendis libris Sibyllinis, Aurelianum scripsisse: *Miror patres sancti, vos tandiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, proinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium tractaretis* [a]. Sed nec per solas Sibyllas aliquando permisit verum prædici Deus, sed etiam per alios.

12 Sic Larginus Proculus prædixit in Germania Domitiani diem, quo excessit è vita. Hac causa Romam missus, damnatus capite, tamen executione remorata, Domitianus eo interiit die, & absolutus à Nerua imperij successore, 40. sestertia dono accepit. Alius qui Domitiano & vitam & genus mortis prædixit, & eum laniandum à canibus, quod accidit. Nam cùm rogo vrendus esset, imbre ignis extinctus est: vbi canes vinctum reperientes, laniarunt. Item Apollo Tyanæus, quo tempore ab Stephano Liberto occidebatur, cùm in præcelsum atque editum ascendisset conuocata magna populi turba, siue Ephesi esset, siue alibi dixit, *Rectè Stephane, euge Stephane, percute homicidam, percussisti, vulnerasti, occidisti* [b].

13 Quidam vates in Africa prædixit Macrinum præfectum prætorio Antonini Caracallæ, & filium eius Diadumenum imperaturos, quod accidit [c].

14 Oenone, Cebrenis filia, vxor prima Alexandri filij Priami, Alexandro prædixit, futurum eum rapturum Helenam ex Europa, & bellum suæ patriæ inducturum, & quod ipse in bello esset sauciandus, & à nemine sanandus. Erat enim numine correpta sæpè, & futura enunciabat [d]. Quum etiam idem Alexander raptor Helenæ, in Græciam transire decreuisset, Helenus vaticinari cœpit Graios venturos, Ilium euersuros, parentes & fratres hostili manu interituros, si Alexander sibi ex Græcia vxorem adduxisset. Idipsum & Cassandra vaticinata [e]: Chalcas in exercitu Græcorum vates futurorum eximius [f]. Omitto recensere reliquos, qui in hac diuinationis arte floruerunt, & sæpè vera, sæpius tamen mendacia protulerunt: vtpotè potius dictante diabolo, quàm spiritu-sancto loquuti. Quemadmodum illi pseudoprophetæ, qui diuinationes suas proferentes dicebant, *Hæc dixit Dominus*, cùm tamen non fuisset eis locutus Dominus, nec misisset eos [g]. Plura de diuinatione & speciebus eius & pœna criminis alibi diximus, quæ suo loco videto [h].

15 Differentia insignis inter diuinationem, & prophetiam, quam adfert D. Chrysostomus [i], est: quòd vates gentilium, qui responsa canebant & oracula, multa quidem dicebant, eorum autem quæ dicebant, nihil sciebant. Sed non ita facit spiritus-sanctus, sed permittit, vt cot cognoscat quæ dicuntur. Et Hermas discipulus D. Pauli apostoli, *Discernitur*, inquit, *prophetia & spiritus Dei ab spiritu falso. Quia Dei spiritus desursum est, quietus, humilis, sine nequitia, sine desiderio vano huius seculi, homine omni se facit humiliorem: non semper omnibus, nec de singulis loquitur, interrogatus, sed cùm Deus vult. Spiritus autem terrestris, est & fatuus, & homo, qui eum habet, primam vult cathedram, est improbus verbis suis, in delicijs, in voluptatibus multis, & mercedem accipit diuinationis* [k].

[a] Flauius Vopiscus, in Aureliano.
[b] Xiphilinus, ex Dione in Domitiano, Philostratus, lib. 9. de vita Apollonij Tyanei.
[c] Idem Xiphilinus, in Antonino Caracalla.
[d] Parthenius, in Eroticis, c. 4. ex Nicandro, lib. de poëtis.
[e] Dares Phrygius, li. de excidio Troiano.
[f] Dictys Cretēsis li. 2. de bello Troiā.
[g] Hieremiæ, 14. & 29. Ezechiel. 13.
[h] In criminibus diximus, dum egimus de maleficijs & mathematicis.
[i] D. Chrysostomus, Homilia in Psal. 44. tomo 3.
[k] Hermas, lib. 2. Pastoris, mādato, vel c. 11.

De philosophis. Caput 7.

1 *Philosophi nomen quid, & quis primus eo se nominauit. Pythagoras primus se dixit philosophum.eod.*

1 *Sophistæ nomen quando in desuetudinem abiit, & immensum cœpit esse. eod.*
Sophistæ qui, eod.
Protagoras Prodicus mercede docuit philosophiam primus, & Gorgias.
2 *Philosophia quid, & distributio in tres species, & plura membra.*
Philosophiæ qui partes tantùm exercuerunt seorsum, & qui omnes, eod.
3 *Philosophia omnis in actione, & contemplatione.*
Philosophia vera mores componit, eod.
4 *Philosophia vera in vsu & memoria, non in verbis & disputatione.*
5 *Philosophi contemplatiui inutiles & odiò habiti.*
6 *Pythagorici philosophi in Italia combusti.*
Plato vendi iussus, eod.
Epicurei locis honestis pulsi, & alij philosophi vrbibus. Item 7. & 8.
7 *Pœna melle nudum inungi, & apibus exponi.*
9 *Aristotelis, & Aristotelicis philosophis inimicus Carracallus.*
10 *Philosophi cur a muneribus non excusati.*
11 *Monachi extra claustrum non debent, vt audiant physicam vel medicinam.*

PHILOSOPHVS nomen habet compositum, vt sit is qui amans est & studiosus sapientiæ [a]. Et hoc nomen sibi primùm imposuisse ferunt Pythagoram, reiecto nomine sophistarum vel sapientum, veluti arrogantiæ pleno. Post quem, sapientiæ qui eum secuti sunt professores, idipsum sibi vsurparunt. Et paulatim sophistæ nomen quod erat amplissimæ antiquitus dignitatis, dedecori quodammodo esse cœpit: honósque paulatim interiit, postquam Prothagoras Prodicus, & Gorgias auditoribus sapientiam, vel philosophiam vendiderunt, vt ait Themistius [b]: atque qui vel quæstus, vel ostentationis causa philosopharentur, posteà dicti sunt sophistæ [c]. Philosophia, est cognitio omnium optimarum rerum, & in his exercitatio [d]. Philosophia, vt ait Cicero, in tres partes distributa est, in naturæ obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores [e]. Sic Zeno primus Citticus, libro de oratione, & Chrysippus in primo etiam de oratione, & primo physicorum Appollodorus & Ephillus, Eudromus, Diogenes Babylonius, & Possydonius, tripartitam esse dicunt philosophiæ rationem. Aliam quippe physicen, ethicen aliam, tertiam logicen dici. Has verò partes, Appollodorus locos vocat, Chrysippus verò & Eudromus species, alij genera. Enimuero philosophiam animanti similem dicunt: ossibus ac neruis logicen; carnibus, ethicen, animæ physicem conferentes. Siue rursus ouo: esse quippe superficiem logicem, sequentia ethicen, intima & penitus abstrusa physicen. Ordo autem harum varius. Quidam primam logicen, secundam physicen, tertiam ethicen statuunt, vt Zeno Chrysippus & alij: quidam alij mutant ordinem.

Cleantes sex philosophiæ partes ait, dialecticam, oratoriam, moralem, ciuilem, naturalem, theologicam [f]. Possunt & ista membra ad tria referri superiora, quæ diuisione antiqua Hebræorum fluxit, vt monet Eusebius, & inde etiam hausisse Platonem [g]. Qui primus tres illas species philosophiæ coniunxit, cùm anteà separatim circa illas aliqui philosopharentur, non in omnibus [h]. Primùm enim philosophia in physica erat contemplatione. Hic adiecit posteà Socrates ethicen, & Plato posteà vtrúsque logicen, & laceram philosophiam coniunxit.

a Cicero, Officior. lib. 3. & De leg. lib. 1.
b Themistius, in sophistis oratio. 4.
c Cicero, De orator. De: Academica quæst. or., & Socrates κατὰ φύσιν. Plato in Gor., & Aulus Gellius, noctium lib. 10 c. 22.
d Cicero. 3. de Ora.
e Cicer. de Ora.
f hæc & plura Diogenes Lærtius, in 7. lib. in Zenone.
g Eusebius, libr. de Præpara. Euangelica
h Aristotel lib. 7 Philosop. Diogenes Lærtius in Platone, Apuleius, in dogmate Platonis.

Coluerunt

Coluerunt tantùm differendi rationem Gorgias & Euthydemus, Zeno, & omnes Elearici, qui dialecticæ studuerunt. Mennon ad mores priuatos instituendos se conuertit, vt & Eutyphro, Philebus & Crito, & septem sapientes, Thalete excepto: Alij ad publicos, & ad res publicas & leges formandas vt Plato: alij ad res naturales indagandas, vt Timæus, Thales, & eius discipuli: alij ad μετὰ τὰ φυσικά, vt Parmenides, & Sophista, Platonici.

3 Vniuersa porrò philosophia in actione & contemplatione versatur: proinde duæ eius eruut partes, harum altera actiua, altera contemplatiua dici potest. Actiua ad agendam vitam, id est, ad mores instituendos, pertinet: contemplatiua, ad conspiciendas naturæ causas, & syncerissimam veritatem [a]. Socrates, in actiua: Pythagoras, in contemplatiua excelluisse creditur: Plato vtramque perfecit. Et ideo insectatur [b] eos, qui tantùm futili & inani philosophia detinentur toto vitæ tempore, qui sophismatis & dialecticis gryphis vitæ degendæ necessarium tempus reponunt, & senescunt in illis. In quos etiam Architrenius sæpè inuehitur. Diuus Paulus & de ea loquitur, *videte*, inquit, *ne quis vos decipiat per philosophiam. &c* [c]. Vera philosophia, ad morum compositionem & rectam institutionem pertinet [d]. Quia virtutum omnium disciplina est, quæque in publicis simul & priuatis negotiis excellit. Ciuitates & tempub. si nihil prohibeat, constanter & fortiter & peritè administrat. Quare Vlpianus, iurisconsultos, qui in nodis controuersiarum decidendis versantur, veram tradit profiteri

4 philosophiam [e]. Afranius poëta veram sapientiam opinatus est, esse filiam vsus & memoriæ: vt qui sapiens rerum humanarum esse velit, non libris solis, nec disciplinis rhetoricis opus ei sit, sed oportere eum versari quoque, exercerique in rebus comminus noscendis, periclitandisque, omniáque act eaa & euenta firmiter meminisse. Versus Afranij recitat Aulus Gellius, hos, [f]

Vsus me genuit, mater peperit memoria.
σοφίαν me vocant Graij, vos sapientiam.

Et Macedo philosophus, cuius & meminit Gellius [g], nihil fieri posse indignius & intolerantius dicebat, quàm quòd homines ignaui ac desides, operti barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ in linguæ verborúmque artes conuerterent: & vitia facundissimè accusarent, intereuntibus ipsi vitiis madentes. Atque ideo rectè Iuuenalis [h],

Vltra Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent
Qui curios simulant, & Bacchanalia viuunt.

Improbant hanc sophistarum garrulitatem iura pontificia [i]. Nam via ad cognitionem sui ipsius, & tandem Dei, philosophia vera est: qui autem argutiis vtitur, & vita abutitur in verborum pugnis & contentionibus, aberrat à scopo & via, quam philosophia perquirit & sequitur, & contra ipsissimam philosophiam philosophia abutitur. Qui enim se planè, & Deum cognouerit, non inutilem se putabit & perperàm vel sibi solùm creatum, sed & proximis, & patriæ, & omnibus, si quid & illis prodesse possit. Neque philosophum dico, qui sapientiam amat, nisi ipse quoque sapiat: aliter enim & aliquando impij, latrones, & similes, philosophi dicerentur, qui velint nolint amant sapientiam, quæ pulchra per se & amabilis est.

5 Cùm tamen ipsi nec sapiant, nec sapere studeant. Eruntque & isti personati philosophi, qui muti & paralytici intra priuatos parietes latent, sibi & aliis inutiles,

a D. Augustinus, lib. 8. De ciuitate Dei cap. 4.
b Plato, in Gorgia. Gellius, lib. 10. c. 22.
c ad Coloss. c. 2.
d Gellius, lib. 5 c. 1. & 10. c. 22.
e l. 1. de iustit. & iur.
f Gellius, lib. 13. cap. 8.
g dicto cap.
h Iuuenal. Saty. 2.
i ca. omnem, & can. legimus, 37. distin.

Pondus iners terræ, & fruges consumere nati.

Vel certè infœlicis ingenij habendi sunt, qui per ea tempora, quibus alij in philosophia multa profecerint, vel proficere possunt, nihil se didicisse, nec per totam vitam profitentur, quod possit vsui reipublicæ esse. Satius fuisset illos addici glebæ vel alio corporali mancipatos fuisse artificio, quo sibi, & aliis potuissent vtiles esse. Scio tamen postremis temporibus, philosophos eos tantùm dictos esse, qui speculationi rerum, & sophisticis inuolucris intenti, se à communi hominum vita separarunt, & spontaneam paupertatem elegerunt, saltem diuitias contemnebant [a]. Et aliquando pilosophantium horum turbæ & cœtus odio fuerunt rempublicam administrantibus: quòd otiosis declamationibus, cùm praxim non nossent scientiarum quas profitebantur, seditiones & tumultus concitarent: putabant enim qui boni erant, inter illos tam facilè rempublicam posse componi & emendari, vt erat illis facilè de republica optimè constituenda disputare & opinari, reuera ignari non tam facilè facta & actus perfici, ac voces formantur à lingua: & leges antiquas, etsi non omnino vtiles, meliores tamen esse nouis, quæ reipublicæ faciem immutarent, vt alibi docuimus. Erant & alij inter illos superbi sub palliolo & larua philosophica, qui dum opinionem sapientiæ præter alios sibi arrogabant, & contradicendi studio, vt sua firmarent, tenerentur, omnia perturbabant. Et proinde in ea regione Italiæ, quæ tunc magna Græcia appellabatur, cœtus Pythagoricorum ob clandestinam coniurationem concrematus fuit, magna rerum publicarum mutatione facta, vtpote principibus ciuitatis cuiusque temerè interfectis, vt ait Polybius [b]. Plato iussus venundari à Dionysio tyranno Syracusano [c]. Epicurei Roma senatusconsulto sunt exacti. Et Messenij, in Archadia, eos, qui eodem quasi præsepi pasti essent, expulerunt. Quos & pestes adolescentum esse dicerent, & philosophiæ labem imprimere, propter molitiem & impietatem. Eos itaque ante Solis occasum agro Messenio excedere iusserunt: iisque pulsis fana lustrari, à sacerdotibus, à Timuchis (sic enim à gerendis honoribus suos magistratus appellant) totam vrbem purgari, tanquam à sordibus & sentina quadam liberam. Ferunt & à Lyctiis in Creta ex Epicureis eò profectos pulsos esse, legémque populari sermone scriptam, quæ effœminatæ sapientiæ ac degeneris & turpis inuentores & diis inuisi Lyctio pellerentur. Quod si quis eò per audaciam venisset contempta lege, eum in catasta vinctum iuxta curiam dies viginti nudum melle & lacte perfundi, vt ab apibus & muscis consummaretur in totum: quibus exactis, si superstes esset, adhuc muliebri veste inductum, de saxo præcipitari iusserunt, vt author Suidas [d]. Quomodo autem mathematici, aliique diuini electi sint Roma, dicitur dum in criminibus de his agimus. Philosophos qui rebus innouandis studerent, deuitandos suadet Agrippa Octouiano [e]. Vespasianus philosophos omnes ob nimiam dicendi libertatem, Stoicos, & Cynicos vrbe expulit, præter Musonium: & Demetrium, & Hostilium in insulas relegauit [f]. Plures tempore Domitiani occisi, quòd studio philosophiæ operam darent [g]. Antoninus Caracallus, philosophos, qui sunt Aristotelici nominati tam magno odio est prosecutus, vt voluerit libros Aristotelis comburere, atque Aristotelicis sodalitates, & cætera commoda quæ habebant in Alexandria sustulerit, criminatus eos, quòd Aristoteles causa mortis Alexandri visus esset [h]. Imperator Valens paruifacit philosophos imò contra eos contorquet philosophiam, nec admittit eam ad excusationem munerum personalium. *Turpe enim*, inquit, *est, vt patriæ functiones ferre non possit, qui etiam fortunæ vim se ferre profitetur* [i]. Minus etiam admittitur in illis philosophis patrimonialium munerum

6 7 8 9 10

[a] l. sed & reprobari, § 7 de excusatio. tutor. lib. 27 P. ti. 1. l. in honoribus §. Philosophis, de vacatio. muner. in P. l. professio, de muner. sib. patrimoniali. li. 39. C.

[b] Polybius, lib. 2. histor.

[c] Aemilius Probus in Dione.

[d] Suidas, in Epicuro.

[e] Dio Cassius, lib. 52. histor. Roma.

[f] Xiphylinus, ex Dione, in Vespasiano.

[g] Xiphylinus, ex Dione in Domitiano.

[h] Xiphylinus ex Dione, in Antonino Caracallo.

[i] l. reddatur, l. 2. de professor. & medicis, lib. 10. C. titul. 52.

munerum exceptio, dum patrimonia habent, imo & philosophia illos[a] conferre debere arguit, cùm contra professionem bona possideant[a]. Et ex substantia maximè manifestum sit, eos non esse philosophos[b], sed potius philosophos velle videri, vt eo prætextu ditentur. Sunt tamen qui veram philosophiam authoritate publica docent, à muneribus immunes[c]. In concilio Turonensi prohibitum fuit religiosis professis votum regularis vitæ, monasterium exire ad audiendam physicam vel medicinam sub prætextu consulendi languentium fratrum corporibus. Pœna transgressoribus imposita[d], quod & firmauit Honorius 3. sum pontif.[e].

11

a l. professio, l. 1. de muneribus. patrimo. lib. 10. C.
b Vlpia in l. sed & reprobari, l. lec. ; de excusa. tutor. P.
c l fin. de prof. ssor. & med. lib. 10. C.
d l sed & reproba 2. § Rowa philosophantem. cap. 3. ne cleri. vel mona lib. 3. 2 2. 50. Decret.
e c. super specula, c. 10. eod titu. ne cleri. vel mon.

De Mathematicis. Caput 8.

1 *Mathematica disciplina permissa.*
2 *Numerarij seu tabularij qui.*
Calculator, calculus quid, eod.
3 *De Geometris.*

1 AVGVSTVS Imperator, Mathematicos, Geometras, & architectos, qui diuisiones partium omnium, incisionésque seruant, mensurísque vtuntur, ad par studiũ discendi & docēdi lege compellit, immunitatéque donat[f]. Arithmetici qui numerandi artem tenent, & docent, in iure probantur, vtpote reipublicæ, vel negotiis eius necessarij. Horum nomine continentur, numerarij, qui posteà à Iustiniano tabularij dicti sunt[g]. Et calculatores, qui ad calculum numerant, qui professorum etiam immunitate donantur[h]. Numeratum olim & nunc calculis, id est, lapillis, nemo dubitat: vnde & prostat titulus De errore calculi, scilicet vt non noceat, sed retractetur[i]. Et indicat Persius[k],

2

Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

3 Musici, qui dicantur & de eorum diuersa nomenclatura, ex his quæ de musica diximus, lib. 12. Syntaxeωn c. 3. & sequentibus collige. De Geometria, & partibus eius, diximus lib. 13. Syntaxeωn. De Astrologia, autem lib. 8. Geometriæ autem discere atque exercere, publicè interest. Ars autem mathematica vana, diuinatio videlicet, omnino interdicta est[l]. Mensuratione terræ, in finibus regundis, & terminis describendis egemus[m]. Geometræ à terræ mensura dicti sunt, & agrimensores: qui tamen à tutelis non excusantur, nisi à principe curam arte illa egentem susceperint[n].

f in l. 2. de excusatione artificum lib. 10. C. titu. 64.
g l. 2. de numerarijs & actoariis lib. 12. C. titu. 50.
h l. 4 de professor. & medic. lib. 10. C. ti. 52.
i de errore calculi, lib. 2 C. titu 5.
k Persius, Saty. 5.
l l. 2. C. de malefic. & mathe. libr. 9. titu. 18.
m titu. finium regundorum, & nos alibi suo loco tit. si mensor fals. mod. dixerit.
n Scæuola, in l. Geometræ, l. 45. de excusatione, tutor. in P.

De Physicis, & Metaphysicis. Caput 9.

1 *Physici, metaphysici, & theologi qui.*

PHYSICI dicuntur, qui rerum naturas considerant, & inquirunt: quomodo autem illud fiat, & de physica satis abundè diximus lib. xi. Syntaxeωn. Physici, olim philosophi nomine dicti sunt, & de philosophis iam dictum est. Iis continentur & metaphysici, qui altiora, & abstracta contemplantur, de quibus diximus lib. 10. Syntaxeωn. Quorum etiam nomine & continentur theologi, qui arcana & diuina pertractant mysteria, & de rebus quæ naturalem inquisitionem excedunt: de quibus & egimus in sacramentis, & in rebus sacris, & lib. 7. Syntaxeωn. Et agitur in titulis De summa trinitate, & fide catholica, in vtroque iure, ciuili & pontificio, & diuino. Et de sacrosanctis ecclesiis, de episcopis & clericis, de quorum etiam nos ordinibus & officiis, & sacerdotiis, diximus propriis locis. Physicæ appellatione iuris pontificij authores & comprehendunt medicinam, quam & prohibent religionem & claustrum professis [a]. 1

[a] In c. sententiam, c. 3. & c. super specula, ne cler. vel mo nac. ap. Gregor.

De personis vacantibus speculatiuis rationalibus scientiis. Caput 10.

1 *Scientijs speculatiuis rationalibus personæ vacantes.*
2 *Grammatici qui immunes à muneribus.*
Professores literarum, rhetores, & dialectici, eod.
3 *Poëtæ non habent immunitatem.*

INFERIORES ordine personæ, quæ speculatiuis tantùm rationalibus vacãt, & necessariæ tamen, vt basis & fundamentum aliarum, sunt primùm Grammatici, qui litteris cognoscendis, coniungendis, & proferendis, & in componendo sermone studium adhibent, de quorum arte pauca nos tractauimus lib. 16. Syntaxeωn. Grãmaticos sequuntur dialectici, seu sophistæ: rhetores seu oratores. Qui quãdo sunt probati, & recepti ab ordine ciuili, ad erudiendam iuuentutem, iisdem studiis publicè, consequuntur, vt omnium liberalium studiorum professores, immunitatem & vacationem à muneribus [b]: scilicet si ex numero eorum professorum sunt, qui vacationem habent, non aliter [c]. Qui tamen pueros primas literas docent, (vt arbitror in hunc ordinem non allecti publicum) immunitatem à ciuilibus muneribus non habent. Sed ne cui eorum, id quod supra vires sit indicatur, ad præsidis religionem pertinet: siue in ciuitatibus, siue in vicis primas literas magistri doceant [d]. Poëtæ hoc priuilegio, aut vlla immunitatis prærogatiua non iuuantur [e]: nec calculatores, vt diximus. De poëtica videbis explicationẽ, lib. 19. nostrarũ Syntaxeωn, & de historia, & historiographis, lib. 20. 1 2 3

[b] l. his, l. vel. §. ingenuarum, de vacat. munet. P. l. oratione, l. 4. l. medicos, § & de professor. & medic. lib. 10. C.
[c] Modestinus, l. si duas habent, l. 6. de excusat. tutor. P.
[d] Vlpia. in l. 2 § si de vacatio. & excu. munet. lib. 50. P. ti. 5.
[e] l. 3. de professor. & medic. lib. 10. C.

De iurisconsultis. Caput 11.

1 *Iurisconsulti verè philosophi.*
2 *Iurisconsultorum antiquorum responsa pro lege, & quando, 3.*
3 *Auditorium iurisconsultorum quid.*

4 *Iuris ignorantia non excusat, vbi est copia iurisconsulti.*
5 *Iurisconsultorum opera in omnibus vsus Alexander Seuerus.*
Iurisconsulti qui fuerunt familiares Alexandro Imperatori.
6 *Papiniani mors.*
7 *Monachus iura ciuilia audire prohibitum.*

1 IVRISCONSVLTI aut iurisperiti, & legum doctores, circa speculatiuam primùm versantur, & veram philosophiam, æqui boniq́; cognitionem [a]: & eam posteà vtilitati publicæ,
2 peracto legitimo studiorum curriculo, communicant [b]. Atque qui diu versati in ea disquisitione erant, olim responsa dabant consulentibus, quæ pro lege habebantur, quum & quandiu cum ea authoritate respondendi facultas data est [c]. Ad Iurisconsultos veteres olim sic adibatur, authore Cicerone [d], vt non solùm de omni iure ciuili, verùm etiam de omni officio aut negotio referretur: in conficiendis testamentis, contractibus, & obligationibus adhibebantur, eorúmque responsa iudices sequebantur. Auditorium idcirco habere dicebantur
3 iurisconsulti, vt legimus de auditorio Aemilij Papiniani [e]. Et adhibebantur in consilium à magistratibus ipsis iurisconsulti [f]. Reddebant porrò responsa post longam in foro causarum exercitationem: quo tempore oratores senectute graues, deposito causarum forensium onere, domi, quo suam etiam tum dignitatem tuerentur, ius respondere solebant. Et ita Cicero [g], sub Crassi persona iuris interpretationem, non solùm ad vsum forensem, sed etiã ad decus & ornamentum senectutis sibi comparasse dicit. Et in solio sedentes iura priscos iurisconsultos respondisse idem tradit [h]. Et de se, *Ego verò*, inquit [i], *ætatis potius vacationi confidebam, cùm præsertim non recusarem, quominus more patrio sedens in solio, consulentibus responderem, senectutisque non inertis, grato*
4 *atque honesto fungerer munere.* Paulus refert Labeonem respondisse, iuris
5 ignorantiam non excusare eum, qui iurisconsulti copiam haberet [k]. Alexãder Seuerus imperator, negotia & causas prius ab scriniorum principibus & doctissimis iurisperitis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinariéq; atque ita sibi referri voluit. Familiaresq́; iurisconsulti ei fuerunt, Fabius, Sabinus Sabini filij, Cato, Domitius Vlpianus, Aelius Gordianus Gordiani imperatoris pater, Iulius Paulus, Põponius, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Tryphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, ferè omnes discipuli splendidissimi Papiniani, omnes iuris professores, vt author Aelius Lampridius [l].
6 Qui tamẽ Papinianus iussu Bassiani siue Antonini Caracallæ filij Seueri, percussus fuit securi, & à militibus occisus [m]. Simulq́; cum eo filius eius, & Pe-
7 tronius, aliiq́; quòd Getæ fratris partes fuissent secuti [n]. Statutum in synodo Turonensi, ne monachi ordinem regularem professi claustrum exeant, legum ciuilium audiẽdarum causa, pœnis etiam id facientibus imposita excommunicationis [o]: *quia absurdum est clericis, imò etiam opprobriosum, si se peritos velint ostendere esse disceptationum forensium* [p].

a l. 1. de iustit. & iure.
b § fin. in procemio. P.
c §. responsa prudentum, de iure natural. gent. & ciuil. l. fin. § fin. de orig. iur.
d Cicero, 3. de orator.
e l. lecta, si certum petat. in P.
f Gellius, libr. 13. c. 13.
g Cicero, 1. de orator.
h Cicer. 1. de ora.
i Cicero, 1. de legib.
k l. regula est, l. 9 §. sed iuris ignorantiam, de iuris & facti ignorant. in P.
l Aelius Lampridius, in Alexandro Seuero.
m Aelius Spartianus, in Antonio Caracalla.
n eod Spartianus, & Xiphilinus ex Dione, in Caracalla Antonino.
o In c. 3 & cap. super specula, c. 10 ne clerici vel monach.
p Institurr, in l. repetita, 36 de episcop. & cleri. C.

De gerentibus munera ciuilia, & eorum generali distinctione. Cap. 12.

1 *Honor municipalis quid.*
Honor à munere quomodo discernatur, & differant. Item 10.

Munus quomodo honorem contineat. eod.
2 *Munus & donum, & onus continet.*
Immunitas vnde. eod.
3 *Municipes qui.*
4 *Munus publicum & priuatum quid.*
5 *Munerum ciuilium diuisio.*
6 *Munerum personalium diuisio, & finitio.*
7 *Munera patrimonialia quæ, & mixta.*
8 *Munera alia ordinaria, extraordinaria, rebus adhærentia indicta.*
9 *Professores artium oneribus hospitiorum militum, & angariarum immunes.*
10 *Munera, & honores in quibus differant: in quibus conueniant, & 11.*
12 *Honorum gradus, & distinctiones.*
Honor delatus à principe dignior cæteris. eod.

PERSONÆ aliæ distinguuntur ratione honoris vel muneris, quod gerunt in ciuitate, municipio, vel republica. Honor municipalis est administratio reipublicæ cum dignitatis gradu siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens [a], & ita à munere, quod potest esse sine honore & dignitate secernitur [b]. Inter honores sunt magistratus, decurionatus, & reipublicæ administratio [c]. Et munerũ quoq; appellatione veniunt honores, & ita honor munus dicitur [d]. Sed ea ratione, qua munus pro officio accipitur, non quando pro onere munus. Nam tunc, vt diximus, honor à munere differt: & ita verum est, quod dicitur, honorem sustinenti munus inferri non posse: & contrà, munus sustinenti, honorem deferri posse [e]. Et videtur lex constituere honores duplices personarum, & patrimoniorum [f]. Sunt enim res, quæ possessoribus dant dignitatem, vt comitatus, feuda nobilia, & id genus alia. Munus æquiuocationem habet ad donum, & ad onus quod cùm remittitur, vacatio muneris dicitur, & inde immunitas. Et ad officium, vnde & munera militiæ, id est, officia [g]. Munus Martiano, quod necessariò subimus, more, lege, imperioue eius, qui iubendi habet potestatẽ. Et ita distinguitur ab appellatione muneris, quod pro dono sumitur: cùm dona sint, quæ nulla, necessitate iuris, officióue, sed spontè præstantur. Ita latius patet muneris appellatio, quàm doni, quia omne donũ dici munus potest nõ donũ omne, munus [h]: habet enim munus omne causam quandã, ob quã fit, quod donũ non habet [i]. Honor itaq; cũ dignitate erit munus, & sine dignitate esse possit. Munus secundum Varronem, quòd muniendi causa imperatum, à quo etiam municipes, qui vnà muneribus fungi debent, dicti [k]. Munus aut publicum, seu ciuile, aut priuatum. Publicum munus dicitur, quod in administranda repub. cum sumptu sine titulo dignitatis subimus [l]. Munus publicum, inquit Pomponius, est officium priuati hominis, ex quo commodũ ad singulos vniuersósq; ciues, remq́; eorũ, imperio magistratus extraordinario peruenit [m]. Hinc & municipes illi qui aliquo loco munera, id est, officia municipalia capiũt [n]. Priuatũ cõtrà erit munus, cuius vtilitas ad priuatas pertinet personas. Est & quoddã munus publicum authoritate, & priuatum vtilitate: nempe quod authoritatem habet à publica causa, sed vtilitatem singulorum, vt singulorum, non vniuersos simul respicit, quale munus tutelæ, & curæ. Hermogenes Iurisconsultus, munera ciuilia, in personalia, & patrimonialia diuidit, vt Vlpianus [o]. Arcadius Iurisconsul. tertium membrũ addit mixtorum [p]. Personaliũ & quædã cũ dignitate & honore, quædam sine dignitate. Personalia munera sunt, quæ animi prouisione & corporalis laboris intentione, sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur: veluti tutela, cu

a Callistratus, in l. honor, l. 14. de munerib. & honor. lib. 50. P. titu. 4.
b vt in l. honores, l. 8. de decurion. in P. l. cui muneris, l. 32. l. rescripto, l. 6. §. sciendum, eod.
c d. l. cui muneris. l. 32. & l. rescripto, l. 6. de munerib. & honor.
d l. si quis magistratus, l. 3 de munerib. & honor.
e Modestinus, l. honorem, 10. eo.
f Vlpia. l. rescripto, l. 6 §. sciant, & §. sciendum, de muner. P. l. 10. de vaca. munez. P.
g Paul. l. munus, l. 18. de verbor. sign.
h Martianus, in l. munus, l. 214. de munerib. & hono.
i Paulus, l. interdum, 194 de verbor. significa.
k Marcus Varro, 4. de ling. Latina.
l l. honor, §. 1. de munerib. P.
m l. pupillus, l. 239. §. pupillus, de verbor. signific. P.
n d. dict. l. munus tribus modis in l. 18. de verbor. sign. fic. l. 1. ad municipa. in P.
o l. 1. de munerib. in P. l. rescripto, l. 6 §. sciendum est, eod. titul.
p in l. 18. l. muneris, de munerib. in P.

7 la,cura,calendarij curatio,quæstura tyronũ seu equorũ productio &c[a]. Patrimonialia sunt,quæ sumptibus patrimonij & damnis administrantis expediuntur[b]. Et ex his,quædam possessoribus iniunguntur,siue municipes sint, siue non sint:qualia quæ agris vel ædificiis indicuntur: alia quæ non nisi municipibus & incolis[c]. Mixta sunt,in quibus corporale ministeriũ & patrimo-
8 nij onus inest. Horũmq; omniũ munerũ, quædã ordinaria quædã extraordinaria sunt[d]. Rursum munerũ alia rebus adhærẽt,alia indicuntur:adherẽt prædiorum collatio, viæ stratio, angariarum exhibitio, hospitum susceptio, ad-
9 uersus quæ nulla priuilegia excusant[e]. Nisi de his nominatim concessa, veluti nominatim immunes facti sunt ab angariis,& hospitio militum,profes-
10 sores artium liberalium[f]. Differentiæ plures inter honores, & munera, vltra eam,quæ oritur à nominis diuersitate[g]: veluti quòd ad decurionatum, nemo post quinquaginta annos vocatur inuitus, quamuis si consenserit decurionatui etiam post 70. rectè gerat: non tamen munera subire cogatur[h]. 2. surdus & mutus omnino excusantur ab honoribus, nõ à muneribus[i], scilicet patrimonialibus: nam à personalibus excusantur[k]. 3. Vacatio muneris excusat à munere,sed non ab honore[l]. 4. Senium excusat à munere, quod implendum labore & corpore,non autem ab honoribus, qui peraguntur cõ-
11 silio[m]. Commune vtrisque in ciuitatibus & municipiis honores & munera municipij per vices,& ætates,& gradus, iure antiquitatis distribui & deferri[n]. Item hoc generaliter communicant inter se honores & munera, vt in vtrisque considerandi sint primùm ipsi honores, cuius gradus & dignitatis sint, & munera qualia sint: dehinc personæ,quibus deferantur honores vel munerum administrationes:dehinc lex,ex qua deferuntur[o]: & formula seu
12 ordo à lege constitutus. In honoribus ipsis gradus sunt multi,aliiq; aliis maiores & minores,& digniores. Honorum quippe alij municipales, alij regij seu ab imperatore concessi,qui potiores in dignitate[p]. Et qui principi digni visi sunt,multò magis in anterioribus sunt adiuuãdi,vt ait Iustinianus Cæs.[q] Atque princeps qui magistratum dedit, omnia necessaria censetur eidem decreuisse[r]. Et vt scribit Theodericus Gotthorum rex senatui Romano, non est maius meritum, quàm gratiam inuenisse regnantium. Nam quibus fas est de cunctis optimos quærere,videntur semper meritos elegisse[s]. Cæterùm magistratuum & honorum delatorum à principe vel populo, olim gradus maiores & minores fuisse apparebit latius, cùm de magistratibus, & eorum iurisdictione agetur.

a dicta l. munerum l. 18.
b dicta l. munerum, §. fin.
c l. rescripto, l. 6. §. fi. de muner. & honor.
d l. omnes omnino, l. 4. de anno & tribut. libr. 10. C. l. 1. de indictio. en. lib. 10. C.
e l. sunt munera, l. 11. de vacat. minor P.
f l. in honoribus, l. 10 §. angariarum, de vaca muner.
g l. si idem, C. de codicil.
h l. 2. §. fin. de decurion. libr. 50. P. titul. 2.
i Paul. l. honores, l. 7. §. 1. de decurin. P. l. 1. C. qui mor. se excus. libr. 10. C. l. frater, de excusat. tutor. § item surdus, quib. non est permiss. fac. testam.
k l. 1. qui morb. se excus.
l Iabolen. l. cui muneris, l. 12. de muneri. & honor.
m l. 2 §. corporis, de vaca muner. li. 50. titul. 5.
n l. 3. §. præses prouinciæ, de munc. & hon. P.
o Callistra. in l. honor. 14. §. de honoribus, de munerib. & hon in P.
p l. 2. de albo scribendo, lib. 50. P tit. 3.
q l. restituendæ, l. 6. de offic. diuersor. iudic. lib. 1. C. tit. 8. § eos autẽ, vt iud. sine quoq; suf. in authen.
r Vlp. l. quidem cum filium, l. 57. de re iudica. lib. 42. tit. 1.
s Cassiodor. lib. 1. Variar. epistola 43.

De honoribus municipalibus,& diuersa ex illis personarum distinctione. Caput 13.

1 *Honorum municipalium quædam species.*
2 *Decurionatus quid,& decuriones qui,& quare inducti,& decuria quid, & 4. Coloniæ ad exemplum ciuitatis Romanæ compositæ. eod.*
Tribus & tribuni quid. eod.
Curiones & curia quid. eod.
3 *Decuriæ iudicum quæ, & quot.*
5 *Decurionum personæ cuius debent esse qualitatis,& qui possint esse decuriones.*
Salarium ex publico quidam decuriones accipiebant. eod.

Hono

Honores seu officia quæ possit subire. eod.
6 *Honoribus & muneribus qui excusentur.*
7 *Bona & facultates honores gerentibus requiruntur.*
8 *Equitum electio ex censu,& aliis rebus quando Romanis.*
9 *Decurionatus constituendi census.*
10 *Dos vxoris non obligatur pro decurionatu mariti.*
11 *Honoribus fungi quis cogitur in loco originis.*
Munera vbi quis subire,& honores cogatur. eod.
12 *Municipes qui dicantur.*
13 *Municipem quæ faciant, & 16.& 17.18.*
14 *Maternam originem qui sequantur potius quàm patris.*
15 *Patria propria,& communis quæ.*
16 *Manumissio facit municipem.*
Libertus patronorum sequitur originem,& domicilium. eod.
18 *Incolatus municipem facit.*
19 *Domicilium vbi quis habere dicatur, & 21.*
Peregrinari quid. eod.
20 *Incola ciuitatis quis dicatur.*
Aduena quis. eod.
Scholasticus decennio alicubi habitans incola fit. eod.
22 *Domicilij transferendi libertas quando.*
23 *Domicilium in diuersis locis quando quis habere dicatur.*
Domus sola in aliena ciuitate domicilium non facit. eod.
24 *Domicilium vbi habet miles.*
25 *Domicilium vxoris, sponsæ, & viduæ vbi sit.*
26 *Domicilium vbi habere dicatur relegatus.*
27 *Honoribus & muneribus gerendis postulatus ab origine, patria, domicilio, cui concedendus.*
28 *Honores & munera non continuanda inter patrem,& filium, & alios.*
29 *Honorum repetendorum quæ intercedant interstitia temporum.*
30 *Honores & munera ordine municipibus deferri debent.*
Legatio decernenda primatibus. eod.
31 *Honoribus maioribus functi, minoribus quando possunt affici.*
32 *Honorati quomodo,& quo ordine sunt in albo scribendi.*
33 *Filij patri dignitatem addunt maiorem.*

INTER honores municipales, est ordo decurionum, optionum, duumuirorum,& magistratuum municipalium, defensorum ciuitatum, legatorum. Et hinc annotamus pro instituta tractatione, alios decuriones dici, alios duumuiros, alios municipales magistratus, alios defensores ciuitatis, alios legatos. [1] Decurionatus, est dignitas municipalis [a], [2] & honor [b] plebeius. Ex cuius ordine eliguntur tantùm ad duumuiratus honorẽ,& ad alios, quibus fungi plebeij nõ possunt [c]. Sicq; statuit Augustus, vt ad subeunda patriæ munera, dignissimi meritis & facultatibus curiales eligãtur [d]. *Decuriones*, inquit Pomponius [e], *quidam dictos putant, ex eo quod initio cùm coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur consilij publici gratia conscribi solita sit.* Vocat ferè semper hos, consilij causa delectos, Plinius Secundus buleras, in epistolis,& curiam bulem [f]. Porrò in coloniis decuriones instituti sunt, exemplo reipublicæ Romanæ, ad cuius imitationem illæ instructæ sunt: & vt ait Gellius [g], maiestatis & amplitudinis Po. Rom. istæ coloniæ, quasi effigies paruæ simulachraq; esse quædam videntur. Sicq; Iustinia

[a] Papinia lo l. spurij. l. 6. de decurio. li. 50. P. titul. 2.
[b] l. ad decurionatũ, l. 5. de vacatio. munér. lib. 50. P. tit. 5.
[c] Paul. l. honores, l 8. §. is qui non sit decurio, de decurion. in P.
[d] l. ad subeũda, l. 46. de decurio. lib. 10. C. titu. 31.
[e] Pompon. l. pupillus, 239. §. decuriones, de verbor. signi. in P.
[f] Plinius, li. 10 epist. 116. & alibi.
[g] Gellius, lib. 16. capit. 13.

stinianus explicat [a]: *οἱ τὴν πολιτείαν ἡμῖν παλαὶ κατασήσαντες ᾠήθησαν χρῆναι κατὰ τῆς βασιλευούσης πόλεως μίμησιν, ἀθροῖσαι καθ' ἑκάστην πόλιν τοὺς εὖ γεγονότας καὶ ἑκάστῃ σύλλογον δοῦναι βουλήν, δι' ἧς ἔμελλε τά τε δημόσια πράττεσθαι, ἅπαντά τε γίνεσθαι κατὰ τάξιν τὴν προσήκουσαν*, id est, *qui nobis olim constituerunt rempublicam, ij ex vsu fore rati sunt, si ad imitationem regia vrbis per singula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam senatoria curia constituerent, per quam & publica tractarentur, & omnia rectè fierent, & ordine.* Populum autem Romanum ordine & dignitate diuisit Romulus: ordine, in tres partes, quas tribus vocauit: qui illis præerant tribuni dicti. Dehinc tribus singulas in decem diuisit partes, quas curias dixit, quarum præfecti curiones. Curiæ rursum in decem curias diuisæ, quarumq; præfecti decuriones dicti [b]. Itaque primi singularum decuriarum, vt scribit Varro [c], decuriones dicti: et decurio à decuria Nono Marcello, vt à centuria, centurio. Placuit autem hoc nomen decurionis pro honoribus minoribus vsurpare, non habita ratione numeri, sed quod in diuisionibus superioribus, decuriones à Romulo in populo fuerint inferiores præfecti, habentes tamen sub se curam eorum qui in decuria erant. Et proinde decuria effertur pro classe & ordine quolibet, neglecto numero denario, vt & apud Vegetium [d]. Decurio is dicitur, qui non tantum decem, sed triginta duobus præest militibus. Et apud Ciceronem [e], decuriones municipiorum, pro senatoribus eorum. Sic & Plinius [f]: *D. Augusto*, inquit, *decurias ordinante, maior pars iudicum in aureo anulo fuit: ijq; non equites, sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum, iudicum quoque non nisi quatuor fuère decuria primò, vixque singula millia in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis: seruatúmque in hodiernum est, ne quis ex nouis ciuibus in his iudicaret.* Et posteà [g], *decuria quoque ipsa pluribus discreta nominibus fuère, tribunorum aris, & selectorum, & iudicum. Præter hos etiamnum nongenti vocabantur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis, tandem & quinta decuria à Caio adiecta. Et in ferreo anulo iudices equitésque intelligebantur.* Tradunt decuriam fuisse Romæ classem & ordinem à decies centenis iudicibus appellatam, qui in singulis curiis sedebant. Hincq; erat decuriatio, in curias descriptio: & decuriatus, in curiam adscriptus. Erant & in palatio principis decuriones, in curia & inter senatores eius & silentiarios [h]. Meminit Suetonius [i], exēplo vrbis Romæ, decurias iudicum in coloniis & municipibus, ab Augusto ordinatas. *Ad hunc modum*, inquit, *vrbe, vrbanísque rebus administratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum à se frequentauit, operibúsque, ac vectigalibus publicis, plurifariam extruxit: etiam iure ac dignatione vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit, excogitato genere suffragiorum, qua de magistratibus vrbicis decuriones colonici in sua quisq; colonia ferrent: & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent, &c.*

4 Itaque decuriones erunt in municipiis, qui adlecti sunt in ordinem ex pluribus idoneis ad munera & honores, de quibus lex municipalis disponit, numero, non quidem denario considerato, sed alio constituto, & determinato, qui vbi plenus non est, alij in locum deficientium subleguntur [k]: quia ex vtilitate ordinis est, ordinem semper plenum habere [l]. Ita secundum ordinem quo adlecti sunt, nisi quid aliud impediat, deferuntur decurionibus honores [m]: eosq; illi subire, & munera, exemplo tutorum coguntur [n]. Et eo nomine si non subierint, ad damnū reipub. tenentur [o]. Ordo gerendorū etiā honorum adhibitus, facit ne promiscua facultate, liceat prius maiorē magistratū, quàm minorem suscipere, neque omni ætati, nec continuare honores quisquam possit [p]: neque quia magnos honores sequuntur munera magna, ideo maioribus omissis, minores contra ordinem acceptare quisquam possit [q].

5 In personis decurionum & aliorum honorum consideramus, vt sint huic muneri idonei, qualitate & patrimonio [r]. Qui non prohibentur, decuriones esse possunt [s]. Minores 25. annis quidem decuriones esse possunt ex causa tantùm,

---

a in nouella consti. tut. 38.

b Dionys. Halicar. lib. ...

c Varro lib. 4. de lingua latina.

d Vegetius, lib. 2. c. 14. de re milit.

e Cicero, pro Sexto Roscio & pro Cluentio.

f Plinius, lib. 33. c. 1.

g Plinius, lib. 33. c. 2. vbi vide reliqua de equestri & iudicū decurijs. vide & Suetonium, in Augusto, c. 32.

h de quibus in l. 1. & 2. & 10. tit. de silentiar. & decurion. lib. 12. C. titul. 16.

i Suetonius, in Octauio, c. 46.

k l. 2. de decurion. li. 50. P.

l l. 1. §. spurius eod. titul.

m l. rescripto, l. 6. de muner. P. l. vt gradatim, 11. eod.

n l. si quis magistratus, l. 9. eod. l. nam quod, ad Trebell. in P. l. filios, C. de decurion. tacit. l. 8. C. de suspect. tutor. l. 1. de admi. tut. P. §. penul. de satisda. tutor.

o l. Lucius Titius, l. 21. ad municipal. P.

p l. honor, l. 14. §. final. de muner.

q Vlp. in l. 1. § qui in fraudem de vaca. muner. lib. 50. P. titul. 5.

r l. rescripto, l. 6. de muner. & hono. l. vt gradatim l. 11. eod.

s l. expertes, l. 16. de decurion. li. 10. C.

tantùm, & sportulas accipiunt, verumtamen suffragia non ferunt [a]. Salariũ enim quidã accipiebant de publico decuriones [b]. Non possunt decuriones creari nauicularij [c], creati tamen muneribus compelluntur fungi [d]. Reiiciuntur & submoti ab ordine ob crimẽ ignominiosum [e]. Item debitores reipublicæ, ex anteriori administratione reliquatarij: nisi prius soluerint [f], vel cauerint, seu fideiussores dederint: quia & tunc soluisse videntur [g]. Ex alia tamen causa vt ex mutuo debitor reipub. eius honoribus fungi potest [h]. Item reiiciuntur à nouo honore, criminum rei facti, ante sententiam absolutionis [i]: tamen antiquum & possessum retinent [k]. Cæterùm sine legitimo accusatore, nemo ab honoribus arcetur [l]. Impuberes non sunt ad honores admittendi, etiam penuria personarum, nisi alia sit lex municipalis [m], & nisi, idq; rarò, ad tribunatum [n]. In adultis tamen, aliter statuitur [o]: quamuis in decurionatu, & patre pro infante se obligante, infantem decurionem fieri responsum sit [p]. Admittuntur etiam alioquin idonei, cuiuscunque superstitionis sint, iure ciuili [q]. Spurij quoque idonei probi, & moribus, & facultatibus: nisi alij legitimi cum illis concurrant, quibus cedunt. Idem de natis ex incestu. Nec impedienda est dignitas eius qui nihil admisit [r]. Quãuis in aliis dignitatibus sine gratia vix admitti possint [s]. Nec reatus patris impedit honores filij [t]. Excusantur tamen à decurionatus honore & aliis muneribus, infantes minores 25. maiores 50. annis [v]. Verum minoribus ætatis annos tot, quot filios susceperunt, liberi supplent [x]. Honor quoque excusat à munere, sed non munus ab honore [y]. Aliqui namq; habent vacationẽ munerum, verùm non ideò excusantur ab honoribus suscipiendis [z]. Quidam etiam, qui iure possunt excusari propter necessitatem & penuriam hominum, ad honores nouos vel repetitos præter legem vocantur [a]. Alij qui excusationem legitimam habent, eam alibi quàm apud iudicem non possunt opponere ex arbitrio [b]. Quia & quædam excusationes tempore & causa aboleri possunt, vt paupertatis, adauctis facultatibus [c], legationis, intra tempora legationis, & concessæ vacationis, non posteà [d]. Comites ita tempore præsidum, proconsulum, procuratorum Cæsaris simul & à muneribus [e], & honoribus excusantur. Proinde notione dignum iudiciali qui excusantur in perpetuum, & qui ad tempus. Sunt qui non possunt dare operam ciuilibus officiis, ob valetudinem, vel ob sacerdotium perpetuum. Quare meritò excusantur, & ob similes causas, ob quas impediantur quoque rebus suis superesse [f]. Qui spontè autem honorem decurionatus subiit, cum excusare se posset, ab albo eximi nequit posteà, licet se annosum dicat [g]. Verumtamen si pacta quædam adiecta sunt & conditiones in suscipiendo honore, conseruari oportet, vt vltrà, qui excusare se poterat, non teneatur [h]. In metallum damnatus & restitutus, perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera & honores vocatur: nec opponet fortunam & casus tristiores suos, ad hoc solùm ne patriæ idoneus ciuis esse videatur [i]. In tempus tamen relegatus & reuersus, in ordinem redigi sine rescripto principis non potest [k]. Milites quandiu militant & sunt in castris excusantur à muneribus municipalibus, videlicet personalibus [l]. Corporalia munera fœminis ipse sexus denegat, quominus honores vel munera iniungantur [m]: paucis exceptis [n]. Excusationem ab honoribus non dat decurionatus, etsi ipse honor sit [o]. Aetas 70. annorum, nec quinque liberi ab honore non excusant, nisi à sacerdotio prouinciæ [p]. Nec patria potestas impedit, quin filiusfamilias ad honores vel munera euocari possit [q]. Non debent autem nauicularij decuriones creari [r]: si tamen honorem decurionatus agnouerint, compellendi sunt subite munera publica [s]. Vtensilia vendentes, licet ab ædilibus cedan- 6

a Callistra. l. non tantum § 1. & Papinia nus, in l. spurij, l. 6. § 3. de decurio. P. l. ad temp. l. 8. de muneri. P.
b l. Herennius, l. 10. de decurion. in P.
c Paul. l. Seuerus, l. 9. § 1. de decurio. P.
d l. semper, 5. § fi. de iure immunita. P.
e l. 3. & l. ad tempus, 3. de decurio. P. l. ordine, 15. ad municipal. P.
f l. rescripto, 6. § debitores, de muner. & hon. P. l. 1. de debitor. ciuita.
g dicta l. rescripto, § plane.
h dicta l. rescripto, § sed debitor.
i l. reor, l. 7. de muneri. P.
k l. libertus, l. 17. § in quæstionibus, ad municipa. P.
l dict. l. rescripto, § si quis.
m l. 2. § 1. de iure immunita. libr. 50. P. titul. 6.
n l. fin. C. de testam. mili. l. Lucius, 6. § fi. ad municipal. P.
o l. eã filius qui ætat. se excu. l. non tantum, § 1. de decurio. P.
p Paul. l. Lucius Titius, l. 21. § pro infante, ad municipal. P. l. 1. de muner. & honor. lib. 10. C.
q l. omnes, l. 49. de decurion. libr. 10. C. l. 3. § fin. de decurio. P.
r l. spurij, l. 6. & l. 3. § spurios, de decurion. in P.
s c. 1. de filijs presbyter. c. 3. eo. l. legem, & l. fin. C. de natural. liber.
t l. 3. § quod si pater, de muner. & honorib. P.
v l. 2. § fi. de decur. P. l. eo reipub. de munerib.
x l. 2. de minor. 25. ann. P.
y Modestin. l. honor. l. 9. de munerib. & honor. P.
a l. cui muneris, l. 22. eod.
a l. vt gradatim, § quoties, Papinia. l. æstimationẽ, l. 16. § 60. de munerib. & honor. l. honor, l. 14. § fin. eod.
b l. 1. de vacat. muner. lib. 50. P. tit. 5.
c l. honoribus, l. 10. § zostis, de vaca. muner.
d l. legato, l. 12. de vaca. muner.
e dicta l. legato, l. eos, de excusa. muner. l. abesse, qu b. ex caus. maior. P.
f Vlp. l. ptor, eos, l. 13. de vaca. & oner.

l. infamia, l. 8. de decurion. libr. 10 C. g l. 3. de decurion. libr. 10 C. l. 1. 2. 3. de ijs qui sponte public. munér. subeunt. lib. 10. C. titu. 41. l. penul. § fin. de iure immunita. l. fin. de priuil. veteranor. l. à decurionatu, de vaca. muner. P. h l. 2. de iure immunita. in P. l. 1. & fin. de his qui sponte pub. munera obeunt. lib. 10. C. titul. 43. i l. 3. § si in metallum, de muner. & honor. in P. b Papin. l. imperatores, l. 13. de decurio. P. l dicta l. 2 § 1. m dicta l. 3 § corporalia. o de quibus 10 l. 1. de reg. iur. l. vnic. de mulierib. & in quo loco, &c. li. 10. C. ti. 62. p l. 2. & l. in honoribus, l. 8. de vacat. muner. P. l. semper, l. 5. de iure immunita. ... l. ad decurionatum, l. 5. de vacatio. muner. de decurion. lib. 10. C. r l. Seuerus, § fin. l. 6. de decurio. P. s l. semper, l. 5. § fin. de iure immunita. P.

tur,

tur, tamen decuriones possunt esse [a]. Libertus si ius aureorum anulorum adeptus non est, nec restitutus natalibus, decurio esse non potest: & si se ingerat, aut passus est se creari, punitur, & remouetur [b]. Idem de seruo statutum [c]. Transmarina legatio à municipibus alicui ad principem decreta, biennij vacationem munerum ciuilium & honorum tribuit [d]: & quandiu est in legatione [e], & à tempore quo electus est [f]. οἱ ἐπ' ἀτιμίᾳ τῆς διακρίσεως ἀποκινηθέντες τῆς στρατείας, οὐδεμίαν τιμὴν δύνανται ἔχειν, ἢ πράττειν [g]: id est, *ex quacumque causa cum ignominia militia electi, nullos honores obtinere, aut gerere possunt.* Si quis desertorem prodiderit, mediocris loci ingenuus immunitate quoque potitur [h]. Facultates porrò & honori publico conueniunt, & ideo constitutio, qua cautum est, prout quisque decurio creatus est, vt ita magistratum adipiscatur, toties seruari debet, quoties idoneos & sufficientes omnes esse contingit. Cæterùm si ita quidam renues & exhausti sunt, vt non modò publicis honoribus impares sint, sed etiam vix de suo victum sustinere possint, & minus vtile, & nequaquam honestum est, talibus mandari magistratum: præsertim cùm sint, qui conuenienter reipub. & suæ fortunæ, & splendori publico, possint creari. Quamquam nec locupletiores hoc prætextu legis debeant præferri [i]. Quemadmodum in equitum decuriis quatuor, exigebantur quadringenta millia sestertia in censu, vt ait Plinius [k], & Martialis [l].

Quadringenta secat, qui dicit σῦκα μέγιστα,
Vno credis equo posse sedere duos?

Donec ad tres iudicum decurias Augustus quartam addixit ex inferiore censu, quæ ducenariorum vocaretur, iudicaretque de leuioribus summis [m]. In decurionatu etiam obtinendo centum millia requisita testatur & Plinius in Epistolis Romantio Firmo scribens [n], *Esse,* inquit, *tibi centum millium censum, satis indicat quòd apud nos decurio es: igitur vt te non decurione solùm, verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates trecenta millia nummûm.* In perpendendis facultatibus, honorum & munerũ subeundorum gratia, dos vxoris deducitur [o]: quia vxor, cuius dos [p] pro marito decurione conueniri non potest [q]. Nec enim quia in primipilo dos est obærata fisco [r], ideo putandum est obligatam ciuitati, vel municipio: quia ciuitas non habet fisci erga debitores priuilegia [s]. Consideratur & lex municipalis vel alia priuata, cui adhæret conditio & formula concedendi honores municipales, item substantiam & accidentia. Lex communis est, vt quis teneatur honoribus fungi in loco originis propriæ vel aui, vt nec adoptio eum liberet, quæ tamen eum nouis adstringit, vt vbi pater adoptiuus est, teneatur quoque gerere, à quibus nihilominus emancipatione liberatur [t]. Et ita lex honores & munera decernit municipibus & incolis etiam inuitis [v], aliis qui stant tantùm sine domicilij electione in ciuitate, minimè [x]. Municipes dicuntur propriè munerum participes, recepti in ciuitatem, vt nobiscum munera facerẽt: sed nunc quoque abusiuè municipes dicimus cuiusque ciuitatis ciues, vt putà campanos, puteolanos [y]. Gellius ferè, sed significantius eadem refert: & inter colonias, & municipia latè distare, & melioris conditionis esse quàm colonias municipia: cùm municipia suis legibus moribúsue vti possint, coloniæ autem Romanorum, iura institutaque omnia populi Romani, non sui arbitrij haberent. *Municipes itaque,* inquit, *sunt ciues Romani, ex municipijs suo iure & legibus suis vtentes, muneris tantùm cum populo Romano honorarij participes, à quo munere capessendo appellati videntur, nullis alijs necessitatibus, neque vlla populi Romani lege adstricti: cùm nunquam populi Romani eorum ager factus esset.* Et posteà distinguit inter municipes ratione honoris ab iis, qui etiam suffragij ius habebant. *Primos autem,* inquit, *municipes sine suffragij iure, Cerites esse factos accepimus, concessúmque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, sed negotijs tamen*

Marginal numbers: 7 (at "potitur"), 8 (at "textu legis"), 9 (at "In decurionatu"), 10 (at "lia nummûm"), 11 (at "fisci erga"), 12 (at "tùm sine domicilij").

a l. eos qui, §. fin. de decurion. ff.
b l. 1. si seruus aut libert. ad decurionat. aspirau. lib. 10. C. tit. 32.
c l. 2. eo. tit. si seruus aut liber &c.
d l. 5. de legation. li. 10. C. titu. 63.
e l. 4. C. eod. de legation.
f Scæuola, l. legato, l. 5. eod. titu.
g Iustinia. in legib. militarib. l. 2.
h l. 1. de desertorib. lib. 12. C. titul. 46.
i Vlpian in l. rescripto, l. 6. de muner. & honor.
k Plinius, lib. 33. c. 2.
l Martial. lib. 5.
m Sueton. Tranquill. in Augusto. c. 32.
n Plinius Secundus, lib. 1. epistola. Romantio Firmo.
o l. Lucius Titius, §. idem respondit, in 3. ad municipal.
p l. in rebus, C. de iure dotium.
q l. vxorem, l. 21. de decurio. lib. 10 C. l. 2. & 3. ne vxor pro mar C.
r l. satis, quib. caus. pig. tac. contrahu. C. l. 4. de primipilo, lib. 12 C.
s l. simile, l. 10. & l. Lucius Titius, l. 21. §. fin. ad municipa. in ff.
t Paulus, l. ordine, l. 15 § fin. & Hermogen. l. sed si is, l. 16. in princip & §. in adoptiuo legis libertus l. 17 ad municipal. l. in adoptio. de adoption. C.
v l. 1. & fin. de municip lib. 10 C. tit. 38. l. priuilegio. 6. de incol. lib. 10. C. l. 3. de munerib. in ff.
x l. 1. de incolis, libr. 10 C. tit. 39.
y Vlp. l. 1 ad municipal. ff. Paul. l. munus tribus modis, l. 18. de verb. sign.

atque oneribus vacarent [a]. *Fuerunt namque varij generis ciues Romani, nempe alij coloni, alij municipes, alij ex præfectura aliqua, alij ciues modò Romani. Nam qui ex nullo municipio, nulla colonia præfecturáue Romana erant, sed in vrbe, suburbanóue agro nati, vel ex seruis, & villis gentibus externis, libertate, vel ciuitate donatis, speciali priuilegio, quartum quoddam genus ciuium constituebant.* Variæ proinde istæ ciuium nomenclaturæ, sicut & externæ gentes, in Romani populi amicitiam aut ditionem venientes, varij generis ac conditionis erant, vt aliæ liberæ, aliæ fœderatæ, aliæ stipendiariæ, aliæ Latinæ [b]. Municipem itaque, teste Vlpiano [c], aut natiuitas facit, aut manumissio, aut adoptio, aut domicilij electio, seu incolatus [d]. Natiuitatis locus proprius, & patris [e], & aui [f] facit aliquem municipem. Ita origo erit propria, & aliena cōsideranda. Qui ex duobus campanis natus est, matre & patre, campanus est: at si pater alterius originis, quàm mater, patris non matris originem domicilium patris filius sequitur [g]; quamuis in matris natus sit ciuitate [h]. Nam certè tunc, natiuitate propria verius est eius loci esse municipem, non matris causa. Qui tamen patrem iustum non habet, primam originem à matre enumerare debet [i]. Legitimatum tamen naturalem sequi originem patris naturalis, exemplo adoptiuorum voluit Accursius [k]. Sed & singulari iure ex filiabus murilegulorum, & alienæ originis hominibus nati sequuntur iura maternæ conditionis [l]. Sicut ex inquilina domus imperatoris natus [m], & ex adscriptitia & seruo [n], quíue ex matre, quæ priuilegiato loco nata est [o]. Porrò quilibet habere patriam censetur, vbi natus est [p], videlicet propriam: participat autem cum paterna, vt & communem habere videntur omnes omni [q]. Manumissio dicitur facere municipem, vt seruus manumissus, seu libertus eius censeatur originarius ciuitatis, & in ea munera, & honores subire cogatur, in qua natus est manumissor patronus, & habet domicilium [r], nec solus ille libertus, sed filij eius [r]. Et si plures sint patroni, omnium quoque libertus sequitur originem, & domicilium [s]. Adoptio quoque facit, vt quis municeps fiat, etiam in loco cuius est adoptans municeps, vel originarius, vel ratione domicilij, hisque locis vltra propriam originem & patris naturalis, munera cogitur subire [t]: veruntamen si emancipatur ab adoptiuo patre, desinit esse filius, & ciuis ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat factus [v]. Incolatus etiam cum domicilio subiicit aliquem muneribus [x], & domicilium municipem facere ita potest [y]. Difficile autem est sine domicilio quemquam esse, quamuis aliquando, si quis nauiget vel iter faciat domicilio relicto, quærens quò se conferat, vel vbi consistat, sine domicilio sit [a]. Ciues, inquit Augustus, facit origo, manumissio, allectio, vel adoptio: incolas autem, ex edicto Adriani, domicilium. Nec ambigitur in eodem loco singulos habere domicilium, vbi quis larem, rerúmque ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet: vnde cùm profectus est, peregrinari videtur, & si redit, peregrinari destitit [a]. Incola non est ciuitatis, qui in agro permanet: quia non vtitur præcipuis eius ciuitatis [b]. *Incola est*, inquit Pomponius, *qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Græci πάροικον, vocant: nec tantùm qui in oppido morantur incolæ sunt, sed etiam qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum se quasi in aliquam sedem recipiant* [c]. Est incola & quem Græci προσήλυτον, appellant, Latini aduenam [d], dummodò sedem elegerit: alioquin enim ad alios pertinet, quàm incolas aduenæ nomen. Siquidem neque qui studiorum causa alicubi morantur, ideo incolæ sunt, nisi decennio morati sunt [e], nec qui frequentius locum inuisunt aliquem, vel alia de causa inibi quàm animo habitandi degunt, incolæ sunt, nec domicilium habere

13 14 15 16 17 18 19 20

a Gellius lib. 16. c. 3.
b vide Alciatum, 1. Paterg. cap. 14. Bodecum annota. posterio. u P.
c Vlpian. in l. 1. ad municip. P.
d dict. l. 1. ad municipal. Paul. l. municipes, l. 228. de verbor. signific. P. l. assumptio, l. 6. ad municip. P. l. 4. de municipib. lib. 10. C.
e d. l. assumptio, §. 1. ad municip. P. l. 3. de municipib. lib. 10. C. titul. 38. l. exemplo, l. 36. de decurion. l. 10. C.
f Paul. l. libertus, l. 17. §. in adoptiua. ad municipal.
g l. c. §. qui a duobus, ad municipal. l. exemplo, 16. de decurion. lib. 10. C. l. filius, l. 44. eod.
h l. 3. de municip. tit. 10. C.
i Neratius, l. eius qui, l. 9. ad municipal. P. Vlp. l. 1. § fin. eod. titu. l. eos, l. 22. de decurio. C. lib. 10.
k Accur. in d. l. 4. l. 3. de municip. lib. 10. C.
l l. ij qui, l. 12. de murilegu. lib. 11. C. titul. 7.
m nati, 19. de decurion. lib. 10. C.
n l. ne diutius, l. 20. de agricol. & censit. libr. 11. C. titul. 47.
o l. 3. §. qui ex duobus, ad municipal. P. l. neque Dotibeum l. 6. de decurio. lib. 10. C.
p Vlpian. l. qui ex vico, 30. ad municipal. P.
q l. Roma, 33. ad municip. P. Vlp. l. in vrbe Roma. l. 17. de statuliberis. P.
r d. l. assumptio, §. fin. l. libertus, l. 37. §. ex causa, l. filij, 22. l. eius qui, 27. ad municipal. 10. P. l. 3. de municipib. lib. 10. C. tit. 13.
s l. si quis, l. 7. ad municip. P.
t l. ordine, l. 15. §. fi. ad municipal.
v Hermog. l. sed etsi, 20. l. 16. ad municipal. l. in omnium, de adop. P. l. penul. §. sed hæc omnia, C. eod. titu.
x l. 1. de municipi. & origin. lib. 10. C. titul. 38. l. 1. 3. 4. 5. 6. de incolis, lib. 10. C. titul. 39.
y l. filij, l. 22. § municipes, ad municipal. P.
z Paul. l. eius qui, 27. §. Celsus, & seq. ad municipal. P.
a l. ciues, l. 7. de incolis, lib. 10. C.

b Modest. l. scire oportet, l. 34. ad municipal. P. c Pomponius, in l. pupillus, 239. § incola, de verb. sig. d dicta l. pupillus, § aduenam.
e l. 2. de incol. lib. 10. C.

ibi

21 ibi dicuntur [a], & tamen aduenæ sunt [b]. Cæterùm aliis de causis quis domicilium quàm ratione longæ seu decennalis habitationis sibi alicubi constituisse videtur tacitè, vt si pergulam, officinam, horreum, armarium, tabernam conduxit, ibique distraxit, vel egit: quia is perinde conuenitor, ac si haberet ibi domicilium [c]. Et qui alicubi diutius habitat, censetur ibi elegisse domicilium [d]. Eligitur enim & dignitate, quale habent in vrbe Ro. electi in senatores [e]: retento etiam primo alio, quòd ad honores, non autem quòd ad munera pertinet [f]. Atque re & facto transfertur domici-
22 lium, non nuda contestatione [g]. Libertas autem concessa est habendi & transferendi [h], dummodo quis iam ad munera designatus non sit, vel honores non gerat in eo loco à quo transferre desiderat: tunc enim non licet,
23 antequam his perfunctus sit [i]. Sic domicilij ratio temporaria est [k], & ex destinatione. Quò fit, vt aliquando, quamuis difficile sit, duobus locis æqualiter instructis, vtrobique ex destinatione esse domicilium, si æqualiter quis in vtroque frequentet [l]. Sola tamen domus comparatio vel
24 possessio, in aliena ciuitate domicilium non facit [m]. Miles domicilium ha-
25 bet, vbi inhæret [n]. Vxores domicilium & forum maritorum sequuntur, vt etiam viduæ, quandiu viduæ remanent, vt & dignitate mariti gaudent, hoc tempore, & munera vt incolæ subeunt [o], dummodò matrimonium sit legitimum: alioquin enim non ibi muneribus fungi cogi possunt, vnde mariti sunt earum, sed vbi ortæ sunt [p]. Habetur enim pro nullo, & perinde, ac si non esset [q]. Quemadmodum nec desponsata, scilicet per verba
26 futuri matrimonij, ante contractas nuptias, non mutat domicilium [r]. Relegatus & domicilium habere potest in eo loco à quo arcetur [s]: nam & inibi procuratorem habere potest [t]. Interim tamen & domicilium quoque habet
27 necessarium in eo loco, in quem relegatus est [v]. Concurrunt aliquando in deferendis muneribus loca originis propriæ, paternæ, domicilij, & alia quæ diximus, quotum muneribus obnoxius quis est in singulis municipiis, & iurisdictioni municipali [x]. Quo casu, originis causa potior est [y]: quia non sunt eodem tempore honores, in duabus ciuitatibus ab eodem gerendi [z]. Porrò de iure incolarum, quos quæque ciuitas sibi vendicat, præsidum prouinciarum cognitio est. Et si quis se negat incolam esse, apud eum præsidem prouinciæ agere debet, sub cuius cura est ciuitas, à qua vocatur ad
28 munera, non apud eam, ex qua se dicit oriundum [a]. Lex alia de honoribus est deferendis à decurionibus, vt de honoribus non continuandis à pa-
29 tre in filium, in eadem domo [b]: videlicet si in eius sit potestate, non autem si emancipatus filius [c]. Ab honoribus ad honores eosdem, quinquennij datur vacatio: triennij verò ad alios. Legatione autem perfunctis, biennij vacatio concessa est [d]. Nec volens quidem continuare vel repetere honores temporarios potest [e], aliter in legem Iuliam de ambitu incidit: cùm publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant [f]. Ne ve ambitione & frequentia ordinationis, & continuatione curæ, & per quandam machinationem munus renouando, fiat aliquibus infinita prædicta gubernatio [g]. Decuriones hinc eximuntur, qui possunt, si velint, non autem inuiti, honores iterum repetere [h]: quia hi potius consilij gratia, & ratione oneris honores habent. Et in aliis adhuc consiliariis licet omnibus iudicibus illustri præditis potestate consiliarios eosdem secundò & tertiò sibi & sæpius adiungere: quia qui semel bonus cognitus est, non debet ob hoc solùm, quòd iam probatus est, improbari [i]. Cogit etiam necessitas, & penuria hominum, magistratus & honores repetere, si alij idonei non repetiantur [k]: si etiam expedire videatur, ciuitas, vel decuriones & ad honores, non expectato curriculo annorum, eligere potest, vt in defen-

a dictâ l. 2. & 3. de incol. C.
b l. hæres absens, l. 19 § proinde, de iudic. in P. lib. 5. titul. 1.
c dicto §. proinde & l. eius qui, l. 27. ad municipal. P.
d l. lex Cornelia, § si tamen, & §. dumū de iniur. in P.
e l. ciues, l. 7 & l. senatores, l. 8. de incol. lib. 10 C.
f l. penul. de senator. in P. l. municeps, 23. ad municipales P. l. filij, 22. §. senator, & seq. eo. titul.
g l. domicillium, 20. ad municip. P.
h Martin. l. nihil est impedimento, l. 32. ad municipa. in P.
i l. incola, 34 ad municipa. P.
k Paul. l. libertus l. 17 § patris, ad municipal. l. non vtique, 4 & l. Labeo, eod.
l l. eius qui, 27. § celsus, ad municipal. P.
m l. libertus, l. 17. §. sola domus, ad municipal. P.
n Hermog. l. municeps, l. 23. §. fin. ad municipal P.
o l. fin. de incol. lib. 10 C. l. filij, l. 22 §. vidua, & l. fin. §. itē rescripserunt, mulierem, ad municipal. P. l. exigere, de iudic P.
p Callistra. in l. de iure l. 37. § fin. ad municipal. P. l. vnic. de mulieri. & in quo loco. lib. 10 C. titu. 62.
q § si aduersus, de nupt. jr.
r Modestinus, l. ea quæ, l. 32. ad municipal. P.
s l. eius qui, l. 27. § fi. ad municip. P.
t l. Papinianus exuli, de minor. P.
v l. filij, 22. §. relegatus, ad municip. P.
x l. incola, & his, 29. ad municipal. l. 1. de municipi. lib. 10. C.
y l. libertus, 17. § præscriptio, ad municipal
z dicto § præscriptio. l. fin. C. de assessor. l. 1, quemadmodum ciui munera indicuntur lib. 10. C tit. 42.
a Callistrat. in l. de iure, l. 37. ad municipal.
b l. 2. de muneri. & honorib. non continuan. lib. 10. C. titul. 41.
c l. 2. de filijsfami. & quēad. pro ijs pat. teneat. lib. 10. C. ti. 62.
d Gordian. in l. ab honoribus. l. 2. de muneri. & honor. non continuan. lib. 10 C. cum simili. ibi nota. l. Paulus respondit, l 8. de legation. in P.
e l. honor municipalis, l. 14 § gerendorum, de muneri. in P l. octauo, l. 5. lib. 9. C. tit. 32.
f l. vni. ad leg. Iul. de ambit. lib. 9. C. tit. 24.
g §. fi. de defensor. ciuita. in auth. colla. 3. titul. 3.
h l. 1. de munerib. & hon. lib. 10 C. Diuus Seuerus, l. 38. ad municip. quando in eorum fauorem concessa sunt tempora, non aliter.
i l. liceat, l. 12. de assessor. li. 1. C. ti. 32.
k l. honor municipalis, l. 14. §. fi. & l. æstimatione 16. § fi. de mune. & honorib l. vt gradatim, § quoties, eo.

fore constat: nullo videlicet reluctante [a]. Deinceps alia lex, vt ordine vnusquisque municipum honoribus & muneribus legatione fungatur, prout quisque prior in ordinem adlectus est; aliter sequentes non coguntur subire [b]. Verumtamen ordo decurionum non inspicitur, quando legatio decernenda: de primatibus, desiderat personas [c]. Sic & statuit lex de gradibus magistratuum decemuiralis, *Magistratibus minoribus ad ampliorem honoris gradum, primus ascensus esto* [d]. Videlicet si digni, & idonei sunt, vt diximus, ita enim verum est, honores non ordinationibus, sed potioribus dandos [e]. Proxima hinc lex, maioribus honoribus functos ad minores deuocari non oportere [f]: præterquam si aliorum ciuium copia non sit, qui obsequiis ciuilibus fungi nequeant [g]. Huc pertinet lex, vt decuriones secundum legem municipalem describantur: quod si lex cessat, dignitates erunt spectandæ, vt scribantur eo ordine primi, quo quisque eorum, maximo honore in municipio functus sit: postea per gradus, qui secundis. Et mox qui nullo honore functi sunt, prout quisque eorum in ordinem venit [h]. Potiores dignitates à principe, quàm à municipio concessæ [i]. Præfertur & in albo decurionum patet, non habenti filios, cæteris paribus [k]. Et idem ordo in dicendis sententiis in consilio decurionum, qui in describendo albo seruandus est [l]: etiam ratione plurium liberorum [m].

a in § fi. de decrefor. ciuit. in authent. gte.
b l. vt gradatim, de muneri. ff. l. 4 §. ordine, de legatio. ff. l. c. de muneri. patrim. maior. libr. 10. C. titu. 41.
c dicto § ordine.
d Cicer. 3. de Legib. d. l. vt gradatim, & l. potioribus, de aff. sic præfect. vrb. C. l. honor. § gerenda rum, de mun. & honor. ff. l. quæ vtilitet l. 47. de negotiis gest. lib. 1. ff. titul. 5. ca. sicut neophytus, 48. distin.
e Paulus, l. honores, l. 7. de decurio. ff.
f l. 2. & 3. quemadmo l. ciuil. muner. indicantur, lib. 10 C. titu. 42.
g d. & l. 3. quemadmod. ciui. munera indicant. l. honor, § fin. l. vt gradatim § quoties, de muner. & hon.
h l. 1. de albo scribe. lib. 50. ff. titu. 3.
i l. 2, eod. titul.
k l. in albo, l. 9. de decurione libr. 10. C.
l l. 1. § fin. de alb. scribe.
m l. spurij l. 6. de decurionib.

De munere, officio, & potestate decurionum, & priuilegijs eorum. Caput 14.

1. *Decurionum officium libros memoriæ componere, iudicare.*
2. *Decurionum decreta quæ, & quomodo firma.*
3. *Ambitiosa decreta quæ dicuntur.*
4. *Salarium ex publico quando decurionibus constituere permissum est.*
   Præceptores à quibus eligi debent. eod.
5. *Decuriones nominant ad munera vt idoneos suo periculo.*
6. *Venditio bonorum curialium cum decreto decurionum.*
7. *Decurionum alia munera, & onera.*
8. *Domos curiales in ciuitatibus quas habent, tenentur reparare & nouas construere.*
   Curialium successio, eod.
9. *Decurionum priuilegia.*
10. *Decurionum in officio delinquentium pæna.*
11. *Decuriones habent immunitates ab extraordinarijs muneribus.*
12. *Decurionibus locationes agrorum publicorum, & alia prohibita.*

FLAVIVS Vopiscus [n], ad ordinem decurionum pertinuisse ait, res gestas, & approbatos authores describere, quod quidem in vrbe pontificibus incumbebat. Habebat & album, λεύκωμα; & librum, in quo iudices & iudicia describebat memoriæ gratia, vocant matriculam [o]. Munus aliud illorum, sententiam ferre de quibusdam: vnde decreta illorum promanant, firma & stabilia, vt quod semel ordo decreuerit, non rescindatur, nisi ex causa, quæ reipublicæ conducat [p]. Et dummodo legitimè & sufficienti numero decuriones conueniant [q]. Lege autem municipali caueatur, vt ordo non aliter habeatur, quàm duabus partibus adhibitis [r]. Item ne ambitiosa sint decreta eorum, alioquin irrita sint [s]. Vt & huiusmodi aliorum iudicum sententiæ [t]. Ambitiosa decreta videntur illa, quæ largiuntur ex publico sine vtilitate publica, & quæ magis ad captandam gratiam

n Vopiscus, in Tacito. Vuolphan. Lazius, lib. 3. commentar. reip. Rom. c. 9.
o de albo, titul. de albo scriben. in ff. li. 50. titu. 3. Vlp. l. si quis, l. 7. de iurisd. omn. iud. in ff. & Symmachus, lib. 3. episto. ad Theodo.
p Callistrat. l. quod semel, l. 5. de decretis ab ord. facien. li. 50. ff. ti. 9. l. nominationum, l. 45. de decur. li. 10. C. l. aliud est, l. 121. § referatur, de regul. iur. ff.
q l. 2. de decret. ab ord. fac.
r l. 3. eod. tit. de decret. ab ord. fac. l. nominationum, l. 45. de decurion. li. 10. C. c. qui sicut, de electio. l. nulli quoque voluer. in nomine. ff.
s l. ambitiosa de decret. ab ord. facien. in ff. l. 2. de decret. decur. lib. 10. C.
t l. fin. si rector. vel corr. fals. excus. sit lib. 3. C. titu. 63.

tiam aliquorum in fauorem decurionum, qui statuunt fiunt [a]. Exemplo eorum qui candidati circuebant popu um, & suffragia mendicabant vel largitione, vel alio modo, ad obtinendos magistratus, vel honores, vt suo loco de ambitu diximus. Ita communi iure prohibitum præbere salarium ex publico, sine speciali principis licentia [b]. Permissum tamen est decurionibus decretis suis, antistibus liberalium artium, & medicis, immunitates præbere [c], & salaria de publico constituere [d]. Quod & in professoribus aliis literarum, & doctoribus legum receptum est: quibus Constantinus imperator iubet mercedes & salaria reddi, quò facilius liberalibus studiis, & memoratis artibus multos instituant [e]. Et Vlpianus rectè putat, & horum electionem, potius committendam & permittendam ciuibus, quàm præsidi prouinciæ, vt quia de illorum personis, in medicorum electione, & suorum agatur periculo [f]: multò magis dum de iuuentutis agitur institutione, in quo animæ grauior iactura [g]. Nominant ad certa munera decuriones quosdam vt idoneos solemniter in curiam conuocari, suo videlicet periculo: nam si non nominandum nominauerint, & ipse prouocauerit apud præsidem prouinciæ, & obtinuerit, sumptus litis à nominatore recipit [h]: alioquin enim is qui nominatus est, si non appellauerit, vel si se non excusauerit, tenetur subire magistratum. Et si aufugerit, requiritur, & captis pignoribus, seu eius bonis permissis eis, qui in locum eorum ad munera vocabuntur, coguntur: atque inuenti posteà, biennio munus illud, quod refugerũt, subire cogũtur [i]. Adhibet quoq; ordo decurionũ, vel maior pars, decretũ in vẽditione rerũ immobiliũ curialiũ, vel curia, quæ non nisi decurione probante causam venditionis, fieri potest [k]: alioquin autem fisco bona vendicantur alienata, & tantumdem [l]. Interponunt & decretum in syndico eligendo [m]; conficiunt statuta, quibus teneantur tantùm, qui sciuerint, non alij [n]. Munera quoque alia decurionatus sunt plura: inter cætera, vt teneãtur curiæ, cui adscripti sunt atque filij eorum inseruire, nec vllam ausint affectare militiam [o], nullum munus vel officium extra municipium capere possint, & retrahãtur [p]: nisi in certis priuilegiatis dignitatibus [q]. Quinimo & licet duumuiris, seu ei qui præest decurionibus, si præsidis desit copia, propria authoritate manus iniicere in suum fugientem, vel alibi existentem decurionem, & curiæ suæ vendicare ad examen cognitoris deducendũ [r]. Neque enim per vicariũ seruire possunt, nisi speciali priuilegio muniantur [s].

Singulatim quoq; vrbium curiales, etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates, quas olim habuerint domos, vel de nouo ædificare coguntur, illic semper muniis inseruituri, & aucturi propriarũ ciuitatũ frequẽtiã [t]. Proinde decedẽtibus curialibus & succedẽtibus extraneis, curia sibi vẽdicat quartã partẽ bonorũ [v]: per quam auxilium & opem conferunt ciuitatibus, vel municipiis propriis [x]. Quando autem curialibus, curiales filij, vel fœminæ curialibus nuptæ succedunt, vel extranei curiales: tunc in totũ nulla deductione quarta facta, siue ex testamento, siue ab intestato succedunt [y]. Inter viuos verò distractio prædiorũ curialiũ facta, aliam in iure habet consideratiõẽ [z]. Inter priuilegia decurionũ, vt facultatibus lapsis alimẽta decerni permissum sit [a]: ne torqueantur, etsi decuriones esse desierint, in honorẽ pristinæ dignitatis [b]: ne in metallũ damnentur, nec in opus publicũ, nec ad bestias, nec fustibus cædãtur [c]: nec in opus possint adiudicari metalli, nec furcæ subiici, vel viui exuri, nec quoq; parentes vel liberi decurionum siue suscepti ante, siue tempore decurionatus sint [d]. Et proinde in capitalibus criminibus, relegatione vel deportatione tantùm puniũtur [e], vel multa pecuniaria [f]. Adoptiui filij decurionũ & hoc gaudent priuilegio [g]. Item auus decurionis, ne nepotes decuriones nota auita afficiantur, imo & per patrẽ decurionatu amisso, filius priuilegiis vtitur decurionis. Et eodem quoq; relegato, vt in filio senatoris placuit ante

a l. præses prouinciæ, l. 10 C. de ecctraniae. b l. 1. de præb. salar. lib. 10. C. titu. 36. c l. 1 de decret. decurio. lib. 10. C. d l. 4. de decret. decur. vbi ratio. e l. medicos, l. 6. § si. de professor. & medic. lib. 10 C. tit. 30. f Vlpia. in l. 1. de decret. ab ordin. facien. P. g l. sancimus, C. de episc. & cler. h l. 2. C. de decurion. lib. 10. i l. si ad magistratũ, l. 18. de decurio. li. 10 C. l. mutilegali, de mutileg. lib. 10. 32. C. k l. 1. 2. 3. de prædijs decurionum sine decret. non alien. lib. 10. C. tit. 33. nouella 38. § perfecerunt & nouella, 87. l l. ordine, l. 7. § in frontem, de decurio. lib. 50. P. tit. 1. m l. nulli, quod cuiusque vniuersi. n l. fin. de decret. ab ordi. facien. P. o l. qui desertũ, l. 17. l. ne qui officium, 18. & l quamprimum, l. 33. & l. si quis decurio, l. 35. de decurio. li. 10. C. l. militantibus. p l. 2. de decurion. in P. l. si quis decurio. l. 28. l. curiales, 35. & l. fabricenses, 22. l. quidam ignauiæ, l. 38. l. omnes omnino, l. 50. l. Alexandrinis, 56. de decurio lib. 10. C. l. vnica, si curial. relicta ciuitate rus habitare maluerit, li. 10 C. tit. 37. l. 2. de priuileg. corporator. vrb. Romæ, lib. 12. C. tit. 14. q l. curialibus, l. 66. de decurio. li. 10 C. r l. generali, lege, l. 54 de decurion. li. 10. C. s l. nullus, l. 60. de decur. lib. 10 C. t l. singulari, l. 1. de mil. priuat. li. 8. C. tit. 10. v l. 1 & 2. quando & quib. quarta pars debeatur, libr. 10. C. tit. 34. x l fin de his qui spõte pub. munera subeũt. li. 10 ti. 41. y l. 1 § fin. & l. 2. quãdo & quib. quarta pars debea. lib 10. C. nouella constit. 38 § post hæc videamus, & § quoniam verò, vsq; ad § ad hæc quartam. & constitut. 101. §. quod si decurionis, cum sequent. z l. 1. de impouend. lucratiua descrip. lib. 10. C. tit. 35. a Hermogen. in l. de decurionibus, l. 8. de decurio. in P. b l. fin de decurion. in P. l. 4. C. eod. c Martia. in l. 3. de priuil. vetera. lib. 49. P. ti. 18. d l. moris, 9. §. sed enim, §. liberos, & seq de pœnis in P. l. 1. §. simili quãdo appella sit l. penul. ad legem Cornel. de sicar. l. decurionum, & l. decurionẽ, de pœnis C. l. antepenul. & fi. C. de quæstio. l. 2. § in fil j, de decurio. P. l. omnes iudices, 33. eo. C. e l. inter pœnas, de interdict. f l. quinque, 57. & l. cum qui, 58. de decurio. lib. 10. C. g l. cum adoptiuum, l. 4. de decurion. lib. 10. C.

relegationē cōcepto &c [a]. Veruntamē si decuriones, vel alij qui aliquod officium gerunt, in ipso officio deliquerint, veluti si decoctores sint pecuniæ publicæ, vel fraudulēti in adscriptionibus illicitis, vel immoderati in exactione fuerint inuenti, etiā à iudicibus ordinariis plumbatorū ictibus subiiciuntur [b]: dum agitur criminaliter, cùm ciuili iudicio alia patiātur in iure enumerata [c]. 10

Decuriones quoq; ab extraordinariis muneribus sunt immunes: quoniā satis onerantur, si ciuitatis munera congruè per eos gerantur [d]. Quare nec ideò quòd consulant ciuitati vel municipio, sunt cogendi, prætio viliori frumentū quod annonæ temporalis est, patriæ suæ præstare [e]. 11

Prohibetur decurionibus, ne per se, vel per subiectam personā prædia publica seu ciuitatis cōducāt, vel colant [f]. Succedentes tamen conductoribus rectè conductiones retinent [g]. Item prohibetur vectigalia alia exercere [h], procuratores [i], fideiussores, mandatorésue locantium esse [k]; néue tabelliones sint [l]. 12

a dicta l. 2. §. in filijs, de decurion. 10 P.
b l. quilibet principalium, l. 40. de decurion. lib. 10. C.
c l. 2. de exactor. tribut. lib. 10. C. l. penult. de excusa. muner. lib. 10. C. l. dehinc, de super exactor. trib. eo. libr. 10. C. l. iudices, l. 32. de dignita. libr. 10. C.
d l. curiales omnibus, l. 31 de decurion. lib. 10. C. l. humiliores, de susceptor. nod. lib. 10. & l. 2. de silentiarijs, libr. 10. C.
e Paul. l. decuriones, l. 6. de administrat. rer. ad ciuita. pertin. lib. 50. P. tit. 8. l. non debere, ad municipal. eu. libr. 50. P.
f Vlpia. l. 2 §. quod quis, de administr. rer. ad ciuit. pertinet. lib. 50. P. titul. 8. l. curialis, l. 36. C. locati. l. si quis pro curatione, de decurio. lib. 10. C.
g l. decurio, 4. de decurio. C. arg. l. milites, §. fin. de re milita. P.
h l. spurij, l. 6. §. decurio, de decu. P.
i l. si quis procurationem, l. 34. de decurio. libr. 10. C.
k dicta l. curialis.
l l. cameris, l. 15. de decurio. libr. 10. C.

De optionibus. Caput 15.

1 *Optiones qui dicti inter decuriones.*

VARRO [m] optiones ex decurionibus fluxisse sic notat, *Itaque*, inquit, *primi singularū decuriarum, decuriones sunt dicti, qui ab eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni. Quos hi primò administros ipsi sibi adoptabant, optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionē tribuni faciunt.* De iis loqui Cæsares, Honoriū & Theodosium, arbitror, dū aiunt in susceptoribus creandis, antiquam consuetudinem, quæ de Irenarcha & optione est, obseruandam esse [n]. Sic Theodosius & Valentinianus, curialibus subiungit optionem, tanquā apparitorē, *Nisi fortè*, inquiunt, *curialis, aut apparitor, vel optio, vel actuarius, vel quilibet publici debiti exactor siue compulsor, possessorū vel collatorū habuerit cautionē &c.* [o] Scio quid diuersum sentiat in hac re Alciatus [p], verùm mihi videtur verior mea sententia. Firmat hanc eandē Sextus Pompeius, in libris de Verborū significatione, *Optio*, inquit, *qui nunc dicitur, anteà appellabatur accensus: is adiutor dabatur cēturioni à tribuno militū, qui ex eo tempore, quē velint centurionibus permissū est optare, & nomē ex facto sortitus est &c.* Et Paulus apud eūdē Festū, *Optio, est optatio, sed in re militari optio appellatur is, quē decurio aut centurio optat sibi rerū priuatarū ministrū, quò facilius obeat publica ministeria.* Et optionatus, vt decurionatus & pontificatus dicitur. 1

m Varro, lib. 4. de lingua Latina.
n in l. penul. de iure fisc. lib. 10. C. tit. 1.
o l. 2. de apochis publi. lib. 10. C. titul. 22.
p dicta l. penul. de iure fisc. lib. 10. C.

De duumuiris. Caput 16.

1 *Duumuiri qui, & munus.*
Consules, capitolini, eschenini, duumuiri municipales, eod. & 5.
2 *Duumuirorum municipalium eligendorum formula.*
3 *Duumuirorum municipalium annalis administratio.*
4 *Duumuiri quādo deposita administratione cōueniuntur. Et quādo pro collegis. eod.*
6 *Duumuiri, & triumuiri, & decemuiri Romanorum.*
9 *Duumuirorum capitalium munus.*
8 *Duumuiri quinquennales, adilitij sacri qui.*
9 *Decemuiri Lacedamonum.*

ACCVRSIVS duumuiros præesse decurionibus [q] tradit: Iustinianus similes municipales duumuiros defensoribus aliis locorum facere videtur, vt eandem habeant potestatem in municipio duumuiri, ac defensores in aliis locis, in quibus constituuntur [r]. Et duumuirum ordini decurionū etiam præesse, vel interesse apertè docet Papinianus [s]. Et Paulus, dum non nisi 1

q Accurs. gloss. 5. in l. generali l. 54. de decurio. lib. 10. C. & in l. duumuirum, l. 53. eod. titu.
r in l. fin. de iudicijs, lib. 3. C tit. 1.
s l. imperatores, l. 58. ad municipal. P.

nisi decurionem duumuirum creari posse tradit[a]. Hi, vt arbitror, magistratus municipales sunt, quos hodiè eligi videmus in singulis municipiis, oppidis, & ciuitatibus, qui alicubi dicũtur consules, apud nos capitolini, Burdegalæ iurati, Lutetiæ escheuini. Et proinde illorum tractatio est vtilis, quòd quotidiana fit: & pleniùs attingenda, vt ait Paulus in similibus[b]. Duumuiri municipales, à consilio decurionum seu burgensium legitimè congregato & conuocato, nominari debent, eáque electio seu nominatio ad nominatum per officialem publicũ perferri debet, vt vel munus accepter, vel prouocet[c].

2 Debet itē nominatione ritè facta per præsidem vel proconsulē, vel prouinciæ iuridicũ confirmari. Idcirco, si constat sine ordine, nullo actu ex lege habito duumuirum creatum, sed tantùm vocibus populariũ postulatum, eisq́ tunc proconsulem, quod facere non debuit, consensisse, creatio nulla atque appellatio in re aperta, superuacua est[d]. Sequendæ in nominatione & electione horum nunc, ciuitatum & oppidorũ consuetudines, & leges municipa-

3 les. Administratio horum, & magistratus annalis est, nisi ob pertinaciam, quòd munus hoc recipere subterfugerint, duplicetur in pœnam tempus[e]. Exemplo forsan consulum Romanorum[f], duumuiri in aliis ciuitatibus annui, cum potestate in municipes, constituti & electi: sicuti & de decurionibus, consilióue publico ciuitatis, nempe ad exemplum Romanæ ciuitatis, senatus, delectos fuisse diximus. Nam & duumuiri habent pro territorio, in quo fasces suæ iurisdictionis exercent, meras propriè ciuitatis tantùm[g]: nisi aliæ iurisdictiones aliorum locorum priuilegio alio, vel iure alio, vt quilibet domini habeant. Quemadmodum plerumque contigit ciuitatibus habere,

4 vt Cadurcorum. Sed tamen & post annum pro administratione rerum ciuitatum, & in duumuiros, si non in vtilitatem ciuitatis gesserint, etsi benè, & in rempublicam, datur actio ex contractu magistratuum municipalium[h]. Si plures creantur duumuiri, & illud potest adiici creationi, vt mutuo periculo teneantur, quo vicariis damnis sint obstricti: alioquin antequam quis pro

5 collega possit conueniri, eius nominator discutiendus esset[i]. Possemus forsan in municipiis duumuiros, ad imitationem tribunorum pleb Romanorum inductos, dicere, in quorum locum & forsan in frequentioribus ciuitatibus sunt quidam, qui in decuriones seu burgenses, & ciues potestatē habent: vt Lutetiæ est, quem vocant, *Le preuost de Paris*, Burdegalæ *le mere*, Tholosæ & alibi, vicarius dictus, *le viguier*. Qui & possent quoque dici aliquomodo defensores ciuitatum. Et hoc modo capitolini, escheuini, iurati, consules ciuitatum, non duumuiri, sed magistratus potius alij erant mu-

6 nicipales. Verùm nec ignorandum est hanc duumuirorum appellationem & mutuatam quoque à generali formula Romanæ ciuitatis, in cuius administrationis genere, & duumuiri, & triumuiri, & decemuiri, & alterius numeri viri præpositi negotiis quibusdam certisue dicebantur, ad plebis euitandam suspicionem. Erantq́; diuersi isti duumuiri, & triumuiri, septemuiri, & similes[k], pro diuersitate negotiorũ, quibus tot viri præficiebantur: vt

7 capitales, ædilitij sacrorũ, quinquẽnales, nauales. Duumuiri capitales causas criminũ distinguebant, iudicabant, & perduellionis diem reis dicere solebant. Sicut ex Liuio constat, dum de Horatij, vt perduellionis reo, crimine & iudicio agit[m], & alibi de M. Manlij damnatione agens[l]. Vlpianus horũ duumuirorum etiam in municipiis ait esse potestatem carcerum, & dimittēdi à custodia[n]. Sicut & Pomponius, dum enumerat triumuiros monetales æris, argenti, auri flatores, & triumuiros, addit capitales, qui carceris Romæ custodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, eorum interuentu fieret[o]. Erant & Romæ duumuiri quinquennales, à potestate iudicij temporis

8 quinquennalis accepta[p]. Duumuiri ædilitij seu sacri erant, qui ædes dedicabant, qui expiationes vel melius execrationes, lectisternia, ad placanda sua

9 idola faciebant, publicas ædes locabant[q]. Reliquos non persequar. Admonebo

Qq 4

a in l. honores, l. 7. §. et qui de decurion. in P.

b l. legatum, de libera lega. in P.

c l. 2. de decurion. li. 10. C.

d Vlpian. in l. si constat, l. 13. de appellation lib 49 P. tit. 1. l. nominationem, l. 17. eod. tit. de appella. lib. 7. C. titul. 62.

e l. si ad magistratū, l. 16. de decurion. lib. 10. C. titu 31. l. in honoribus, l. 13. §. si de action. in P.

f l. 2. § exactis, de origine iur.

g l. duumuirum, l. 53. de decurion. li. 10. C.

h l. in honorarijs, l. 31 § fin. de action. lib 44 P. tit. 7. vbi gloss distinguit inter ... ciuitas, de reb. cred in P.

i l si ita duumuiri, l. 3. quo quis ordine conuenie lib. 11. C. titu. 35.

k l. 2. §. deinde cum esset necessarium, de orig. iur. P. de quib. omnib. eidem Alexan. ab. Alexan. capit. 16. lib 3. Vuolphang. Lazi. lib 3. reipu. ro. c. 2. & 3.

l Liuius, lib 2.

m Liuius, lib. 6. Deca. 1.

n Vlpian. in l. si quis vxori, l. 13 §. si fugitiuum, de furt. lib. 47. P. titu 2.

o Pompo. in l. 2 § eodem tempore constituti, de origine iur lib. 1. P titul. 2.

p Meminit Spartian. in Adriano.

q meminit Liuius, li. 5 & 6. Deca. 1. & lib 3. Decad. 3.

nebo tamen Lysandrum apud Lacedęmonas, elegisse decemuiros in Lacedæmonum singulis ciuitatibus, sed eos tantùm qui amicitia, coniugio, vel obsequio, vel hospitio essent coniunctissimi, vel quòd sibi placuisset se facturos spopondissent, vt omnia pro nutu suo regeret, & crudeliter ageret[a]. Vnde colligimus hos duumuiratus, & decemuiratus municipiorum accedere ad quandam quatenus licet, aristocratiam, vel popularem per vices administrationem summam, relictis negotiis communibus aliis magistratibus inferioribus, municipalibus.

a Aemilius Probus, in Lysandro. Diod. Sicul. lib. 14. Xenoph. in 3. Hellen.

De magistratibus municipalibus. Caput 17.

1 *Magistratus tribus mensibus ante subeundam administrationem nominantur. Magistratus municipales plures pro vno sunt. eod.*

2 *Magistratibus municipalibus quæ concessa in iure dicundo potestas. Appamiensium respublica libera. eod.*

EX decurionibus quoque ad magistratus municipales nominantur, idque ante tres menses, quàm subire magistratum debeant[b]. Isti autem magistratus municipales vnam tantum potestatem, etsi plures sint, referunt: quia vnum administrant, vt collegæ magistratum[c]. Habent iure definitam dignitatis curam, & notionem. Atque in summa, ea quæ magis imperij sunt, quàm iurisdictionis, magistratus municipales facere non possunt: nec illis permittitur in integrum restituere aut iubere, bona rei seruandæ causa possidere, aut dotis vel legatorum seruandorum causa[d]: nec supplicium à seruo sumere, quamuis modica castigatio eis non sit deneganda. Solent maiores iudices magistratibus istis ea committere, quæ celeritatem desiderant, & requirunt, ob moram nociuam, expediri citius: vt in damni infecti cautione patet exemplum[f]. Et inter conuenientes, etiam de re maiori apud magistratus municipales agetur[g]. Sed & in quæstione iurisdictionis magistratuum municipalium præcipuè animaduertendum est, quid in eorum priuilegiis & legibus vel antiquitate, vel principis authoritate firmatis præscriptum sit, illudque ratum habendum. Quod ex epistola Plinij Secundi ad Traianum, & responso Traiani perspicuum est, dum Apamienses obiecerūt Plinio proconsuli, habuisse se priuilegium & vetustissimum morem, arbitrio suo rempublicam administrandi, quod & probauit Traianus[h].

b l. 4. de magistratib. muner. & pal. l. 9. C. e. tit. 57.
c l. magistratus, l. 25. ad municipalem ff.
d Paul. l. pæque, l. 26. ad municipal. lib. 50 ff. tit. 1.
e l. magistratibus, ff. de iurisd. & omni. iudic. Pa. lib. 2. tit. 1.
f l. 4. de damno infect. & l. 4. lib. 39. ff. tit. 2.
g Paul. ... l. conuenire ... magistr. l. 28. ad municipal. ff.
h Plinius Secundus, l. 10. epistolarum, epistola 46 & 47.

De defensoribus ciuitatum. Cap. 18.

1 *Defensores ciuitatis, & locorum duplices, siue dignitate, & non eadem.*

2 *Defensores vnde dicti.*

3 *Defen-*

3 *Defensores locorum à quibus eligi debent.*
4 *Defensorum electio à quo confirmetur.*
5 *Defensorum temporalis administratio cum iudicandi potestate, & iurisdictione.*
Curatorum ciuitatis, & defensorum penè simile officium. eod.
6 *Defensorès quos habeant administros.*
Defensores sine iussu principis non deponunt administrationem impunè. eod.

1 DEFENSORES ciuitatum sunt in duplici ratione: alij namque sunt, qui nomine ciuitatis causas eius, lites atque negotia curant, vt actores & syndici [a], vt dicemus Deo fauente suo loco, in iudiciorum personis, dum de procuratoribus agemus. Alij defensores ciuitatum sunt cum potestate & magistratu, de quibus hîc agimus: qui & locorum defensores dicuntur, si ciuitates vel municipia non sint, vel si ab iis non denominentur [b]: vt & prouinciarum defensores alij, quibus latior cura, & plures res & ciuitates defendendæ commissæ sunt [c]. Potest & in ciuitate defensor solus, & cum defensore alij magistratus municipales [d]: vt inde constet, & posse eo-
2 rum esse separatam iurisdictionem & potestatem, & concurrentem. Defensores dicti sunt à cura rerum quibus præpositi erant, vt eas ab omni iniustitia liberas vindicarent: vnde & paterna voce dicti ita defensores, vt
3 ait Iustinianus, vt eripiant à malis iniuriam patientes [e]. Defensores ex ciuitatum nobilioribus habitatoribus eligi debent, quemadmodum & de duumuiris diximus: neq; licitum est municipibus munus impositum repudiare, quacunq; præemineant dignitate, secundum videlicet circulum idoneorum [f]. Non tamen ex ordine decurionum, vel cohortalium, sed aliorum, qui capaces inueniuntur [g]. Ex decreto reuerendissimorum episcoporum, necnon clericorum, & honoratorum, possessorum & curialium, qui sacrosanctæ religionis imbuti mysteriis, hoc in primis sub gestorum testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per de-
4 positiones cum sacramenti religione celebrandas patefecerint [h]. Electi confirmantur à præfecto prouinciali, iuramento illi præstito, quod omnia secundum leges ac ius acturi sint [i]: olim à clarissimo prouinciæ iudice præ-
5 fecto præfectoriano [k]. Defensorum munus olim erat quinquennale [l], ex nouellis autem Iustiniani est biennij [m]. Quibus etiam illis officium iudicis impartit Cæsar, vt honestiores appareant [n]: quod quidem anteà habuerant [o], verùm successu temporis viluerat [p]. Cassiodorus in formula defensoris cuiuslibet ciuitatis [q], tradit eius officij esse, commertia ciuibus secundum temporum qualitatem, æquabili moderatione disponere: definitè seruare quæ iussissent statuta prætia: tuncque defensorem implere officium suû, si ciues suos nec legibus patiatur opprimi, nec caritate consumi. Idipsumq; officium postremum alibi [r] ad curatores ciuitatis refert in formula curatoris ciuitatum, nempe vt merces non ad nutum mercatorum, sed æquabili prætio veneant. Gratianus, Valentinian. & Theodos. CCC. Theodoro defensori formam defensionis præscribunt [s]: vt defensor parentis vicem plebi exhibeat: non patiatur rusticos vrbanósque descriptionibus affligi: officialium insolentiæ, & iudicum procacitati, salua reuerentia pudoris, occurrat: ingrediendi cùm vellet ad iudicem, scilicet prouincialem, liberam haberet potestatẽ: non pati super delegationem solitam quicquam exigi: nec ipsum exigere damna vel spolia, ab iis quos liberorum loco habet. Addunt Honorius & Theodosius, curæ defensorum esse, ne possessores maioribus mẽsuris & ponderibus à susceptoribus prægrauentur, & eos deprehensos, ad iudicium cum fraudis deprehensæ iudicio dirigere [t]. Hoc officium est personale

---

a In l. 1 § personalis, de muneri & honor. in ?. l. final. §. defensores, eod. titul.
b l. 3 de defensor. ciuit. lib. 1. C. titul. 56
c l. 4 C. eod.
d collige ex l. in hac, l. 3 de donation. lib. 8. C. titul. 54.
e Iustin. §. 1. nouell. 15. titul. de defensor. ciuita. in authẽ.
f authen. præsides, C de episcopal. audien. §. interim & § 8 qua vero, de defensor. ciuita. in authent.
g l. 2. de defensor ciuit. lib. 1. C. titu. 56.
h l. iubemus, l. 7. de episcopal. audientia, lib. 1 C. titul 7. & auth. præsides, eod. titu & § interim, de defensor. ciuit. in auth l. defensores, ita l. 8. eo tit. C.
i §. iusiurandum, de defensor. ciuit. in authen.
k d. c. §. iusiurandum, & §. 1. de defensor. ciui. in authen. l. defensores, l. 8 C. eo. titu.
l l. 4. C. de defensor. ciuit.
m § iusiurandum, & §. fin. eod. titul. in nouel.
n In §. 1. vers. nos igitur eod. titu. in nouellis.
o l. 1 C. de defensor. ciuit.
p §. 1. eod. titu. in nouell.
q Cassiodor. libr. 7. Variar. c. 11.
r Cassiodor. libr. 7. cap. 12.
s l. in defensoribus, l. 4. de defensor ciuit. C. Idem & l. 5. & 5. eod.
t l. iubemus, l. 9. eo. de def. ciui. C.

sonale, in quo nec vicarios admittit ius, nec habere cōcedit [a]. Cognoscit porrò & iudicat defensor ciuitatis in ciuilibus negotiis vsque ad quinquaginta solidos, actis tamen iudicialibus interuenientibus: de debito iusto, deseruo per fugam elapso, extera maiora, rectori prouinciæ insinuando [b]. Iure nouellarum, vsque ad trecentos aureos [c]. Apud defensores ciuitatum, insinuationes donationum & aliorum monumentorum fiunt [d]: per eos cōtumaciæ, tumultus in ciuitate sedantur [e]. Audient etiam leuiora crimina, & castigationi competenti tradent, & maiorum criminum reos detrudent in carcerem, & mittent ad prouinciæ præsidem [f]. Adsunt defensori per nouellam constitutionem, ex prouinciali officio, exceptor, & duo officiales, qui ea, quæ ab illis decernuntur, adimpleant [g]. Ipsi autem defensores nec ante tempus publicam subitam solicitudinem eiurare possunt, nisi gratia eis fiat à principe [h]; alioquin in crimen læsæ maiestatis eum incidere statutum est [i]. 6

a §. nulla existente licentia, eod. titul. in authent.
b l. 1. C. de defen. ciui. & l. defensores ciuitatum l. 7. cod.
c §. & iudicare, cod. tit. in authent.
d dict. §. nulla existente in his, l. 30. de donat. lib. 8. C. tit. 54.
e § deinde eos, de defensor. ciuit. in authent. l. 5. C. eo.
f § audient, eod. tit. in auth. l. per omnes l. 6. & l. defensores, l. 7. C eo. tit.
g §. ex prouinciali, de defensor. ciuit. in authen.
h l. fin. C. eo. titu.
i §. si quis autem, de administratorib. in authenticis, colla. 7. titu. 6.

De legatis. Cap. 19.

Lib. 50. tit. 8. P. Lib. 10. C. tit. 63.

1 *Legati ciuitatum & municipiorum qui, & à quibus creentur.*
2 *Legationum liberarum, & non liberarum distinctio.*
3 *Oratores dicti legati.*

ALIA species personarum gerentium honores ciuitatis constituitur in legatis, quibus mandata reipublicæ ad principes vel alios deferenda, vel exequenda committuntur, ex consilio ciuitatis vel municipij, interueniente magistratu summo loci eius [k]. Isti autem vel præsentes, vel absentes creantur: absentibus mittuntur mandata exequenda [l]. Et proinde neque isti tenentur, si gratuitam habeant legationem referre per se gesta, sed per alium possunt remittere ad municipes [m]. Legationum aliæ liberæ, sine mandatis reipub. & tamen cum honore muneris: aliæ cum honore & munere. Et harū vltimarum aliæ gratuitæ, aliæ cum legatitio, id est, salario, de quibus, & de iuribus, & priuilegiis legatorum, tractamus abundè in criminibus, dum de crimine læsæ maiestatis agimus proprio titulo de legatis. Sextus Pompeius Festus in libris de verborum significatione, *oratores*, inquit, *ex verbo ἀρᾶσθαι dicti, quòd missi ad reges nationésque, deos solerent ἀρᾶσθαι, id est, testari: ij modò dicti sunt legati.* 1 2 3

k l. fin. de legationibus lib. 10. C. titul. 63. l. 1. eod. in P.
l Modestinus, l. Titio, l. 16. ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
m l. si absenti, l. 11. de legatio. in P.

De appellatione hominum ratione munerum, & de muneribus sine honore. Caput 20.

1 *Munerum personalium quædam enumeratio.*
Annona cura. eod. Sitona. eod. Frumentatores. eod.

Curato

Curatores diuersi. eod. Episcopi qui ciuiles. eod.
Aedium sacrarum custodes. eod.
Rationibus publicis tractandis munera quæ distincta. eod.
Xenoparochi. eod. Episiathmia. eod.
Cretatores. eod. Mareschaux de logis. *eod.*
Camelasia, & camelarij. eod. Mastigophori. eod.
2 *Munerum patrimonialium quorundam enumeratio.*
Ad munera personalia qui teneantur. eod.
Decaprotia, & decemprimatus. eod.
Hospites suscipere munus patrimoniale.
Equos alere curiales munus est patrimoniale.
3 *Prostasia quid. Sacerdotia munus. eod.*
4 *Munera quomodo à iudice sint distribuenda ciuibus.*
5 *Munera quæ quis non tenetur subire.*
Equorum fiscalium munus sublatum. eod.
Glebæ onus sublatum. eod.
6 *Salgamum, & alia militibus non præbenda.*
7 *Vacationum munerum species duæ, pleniores & exiguæ, temporales perpetuæ.*
8 *Vacationes seu excusationes munerum perpetuæ.*
9 *Personales immunitates quæ transeant ad hæredes.*
10 *A muneribus personalibus, & patrimonialibus excusati.*
Artifices qui gaudent immunitate personalium munerum. eod.
11 *Muneribus vilibus quorum patrimonia non teneantur.*
Hospitia qui non præstent. eod.
12 *Munera sordida & vitia quæ dicantur.*
13 *Ad excubias tenemur ecclesiastica personæ tempore necessitatis.*
14 *Munerum excusatio ratione vitiosæ electionis.*
15 *Muneribus excusati ratione officij.*

1 MVNERA personalia, quæ honorem non habent, plura sunt enumerata ab Hermogene [a], & Arcadio [b] iurisconsultis: quæ nomen aliquod tribuunt etiam eis, quibus conceduntur. Vt defensio ciuitatis, ex qua syndicus: annonæ cura, vnde σιτῶναι, sitomerræ, frumentatores, οἱ τὸν σῖτον ἀγοράζοντες, καὶ ἀποτιθέμενοι, & qui seruabant σιτοφύλακες, qui præfecti σιτολόγοι, & coactores. Iis adduntur, qui curam habent exigendi census prædiorum publicorum, aquæductus, calefactionis thermarum, tutela pupillorum, cura adultorũ, prodigorum, furiosorum, & aliorum, & bonorum, vnde exactores, curatores operum, adultorum, prodigorum, & tutores [c]: curatores bonorum, calendarij rei vehicularis, angariarum: & præfectura disciplinæ publicæ, & corrigendorum morum, vnde irenarchæ [d]. Episcopi [e], qui præsunt pani, & cæteris rebus venalibus in ciuitate, custodes ædium sacrarum, ναοφύλακες, & æditui νεωκόροι. Archiuis præpositi ἀρχειῶται [f], rationibus publicis conficiendis, perscribendisq́; logographi: & qui in tabulas publicas referunt, tabularij. Qui peregrinis salem & alia præbebant xenoparochi, portuum præfecti limenarchæ. Mansionum seu hospitiorum designatio ἐπισταθμεία: vnde dicti mansionarij, designatores hospitiorum, vel cretatores: quia creta signent hospitia, nobis *mareschaux de logis*. Qui curam habent camelorum, seu camelasiæ, vnde camelarij [g]. Adde defensores iudices [h]: mastigophoros, qui agonothetas in certaminibus comitantur. Operarum quoque præstationes, personalia erant munera, quæ sublatæ posteà sunt à prouincialibus tributa
2 pendentibus [i]. Inter munera patrimonialia elæemporia, olei comparatio:

a Hermogen. in l. 1. de munerib. in P.
b Archad. in l. fi. eod.
c dicta, l. 1. & fin.
d dicta l. fin. § irenarchæ, & l. 1. de irenarch. lib. 10 C. & l diuus de custo. reorum in P.
e d. l. fin. §. item episcopi.
f d. l. fin. §. hi quoq.
g d. l. fi §. camelasia.
h l. 1 § 1 & l fi. § defensores, & §. iudicandi eod.
i l. vnic. ne operæ à coll&oribus exigantur, lib. 10. C. titul. 24.

olprionia,

ospti onia, leguminum comparatio [a], possessionibus indicta: agminales equi, mulæ, angariæ, veredi, ad quæ tenentur domini rerum, etsi non sint municipes: & qui fœnus exercent, veterani, primpilares, pontifices [b], & alij alioquin priuilegio excusati à muneribus [c]: nisi expresso priuilegio ab iis releuentur à principe [d]. Ad munera quoque patrimonij pertinent collationes, quæ quotannis præstantur, pro modo agri in frumento, vel alia specie [e]: item munera vehicularis, nanicularis, decemprimatus [f]. Quamquam Africanus referat: Herennium Modestinum notando, & disputando optima ratione decreuisse, decaprotias, id est, decemprimatus tributa exigentes, esse inter mixta munera personalia, & patrimonialia [g]. Decaprotiam Vlpianus tamen magis patrimonij onus putat, & inde decaprotos dici, quibus imponatur [h]. Exactio tributorum, onus patrimonij quoque est [i]: & munus hospitis in domum recipiendi [k]. Equos curiales alere, munus quoque patrimonij [l]. Munera quoque protestasiæ & sacerdotiæ [m], legerem prostasiæ. Nam Plutarchus scribit [n], Latinos vocare πατρωνείαν, quam Græci dicunt προστασίαν, cùm quispiam pro alio liti se opponit, & eius defensionem suscipit, euentumq; præstat: vnde pro patrocinio sumitur. Sacerdotia verò hîc, puto dici reditus, vel collationes ad sacra facienda, sicut & nos sacerdotia, beneficia dicimus. Sunt munera quoque patrimonialia superindictiones [o]. Cæterùm ad præsidis prouinciæ curã pertinet prospicere munera & honores in ciuitatibus æqualiter iuxta ordinem & vices, secundum ætates & dignitates, ac gradus munerum honorúmque qui antiquitus statuti sunt, iniungi, ne sine discrimine, & frequentius ciuibus oppressis, simul viris & viribus respublica destituatur [p]. Proinde rectè statutum diximus, vt qui ad munera nominantur, ante administrationem subeundam tribus mensibus nominentur, vt interim, si nominatus causas excusationis appellatione obiiciat illæ decidi possint [q]. Eò quoque spectat consilium cogendum curialiũ, per quos fieri debet nominatio [r], non ex arbitrio quorumdam, considerata muneris qualitate, & persona, & patrimonio, num possit nominandus rectè obire munera imponenda [s], & num ea is teneatur subire: quædam enim potest reiicere. Vt si respublica imposuerit alicui necessitatem statuarum principi ponendarum, ei qui non promisit, non esse obtemperandum rescripsit Imperator [t]. Et opera quædam reipublicæ sunt, quæ inuitis liberis hominibus committi non solent, nec possunt [v]. Multa quoque patrimonij & personarum iure posteriore Codicis sublata sunt, quæ anteà obtinuerunt: veluti, ne liceat rusticanæ plebi, quæ capitationem suam, congruamq; annonam præstat, equorum fiscalium vel mularum imponere, vel alia eius capere [x]. Sublata etiam onera glebæ, follis, septem solidorum, quæ erant collationes ex prædiis [y]. Item prohibitum, ne tribuni, comites, præpositi, milites, nomine salgami, calcitras, lignum, oleum, non pabulum pro suis animalibus, vel pro se ipsis, non angarias etiam à suis hospitibus extorqueant: nec volentibus etiam hospitibus accipiant, pœna indicta facientibus [z]. Atque sunt quædam concessiones priuilegiorum singulares, quæ vacationem, vel immunitatem, vel excusationem a muneribus præbent. Vlpianus autem vacationum duo genera facit, vnum plenius, cùm & militiæ datur. Aliud exiguum cùm nudam muneris vacationem acceperint [a]. Quædam enim vacationes ab omnibus muneribus eximunt: aliæ à certis tantùm. Quædam etiam sunt temporales vacationes, & excusationes: aliæ perpetuæ. Vt temporalis, conceditur eis qui reipublicæ causa absunt [b]. Item munera personalia, quandiu quis corpore est inhabili, ei non conceduntur [c]. In patrimonialibus, quandiu quis destituitur facultatibus, temporariam habet excusationem [d]. Et qui 75. annorum, & qui quinque liberos habet incolumes à ciui-

a ... Iabolenus, in l. cui, l. 32. & Arcadius, in l. fin. l. 18 § penul. de munerib. & honor. b Neratius, in l. tempus, l. 4. de vacat. munet. c l. fin. § amplissi, de munerib. P. d l. 4. § deficientium, & seq. de muneri. P.

libus

libus excusantur [a], non à patrimonialibus, vel honoribus [b], nec ab aliis ciuilibus si capti, vel mortui [c]: Qui procurant patrimonialia principis, quandiu administratione detinentur [d], excusationes & immunitates sordidorum munerum patrimonialium habent temporales: Nam contemplatione personarũ & dignitatis, dãtur, nec in hæredẽ transeunt [e]. Est & excusatio, ob operam medicationi exercitus præbitã [f]. At quamuis conductores vectigalium principales publicani, habeant immunitatẽ, tamen conductores conductorũ

8 non habent [g]. Perpetuò excusantur veterani à muneribus ciuilibus: nõ à patrimonialibus [h]. Corporalia munera fœminis ipse sexus denegat, quominus iniũgantur [i] personalia videlicet, sed patrimonialia subeũt, vbi habẽt posses-

9 sionẽ [k]. Personis datæ immunitates, hæredibus nõ relinquũtur: sed & generi posterisq; datæ, ad eos, qui ex fœminis nati sunt, non pertinent [l]. Itaque immunitates generaliter tributæ, eo iure vt ad posteros transmitterẽtur, in per-

10 petuum succedentibus durant [m]. Obseruamus hîc quosdam habere à muneribus ciuilibus excusationes, nõ tamẽ à patrimonialibus: qualis miles veteranus, primipilaris, põtifex [n], minor 25. an. qui decaprotiã subit, quia patrimonij magis [o]. Medici, archiatri, grammatici, professores literarũ, doctores legum ab omnibus personalibus & sordidis habent vacationẽ [p]: non autem à patrimonialibus [q]. Nisi quæ eis specialiter remittantur, quemadmodum plura remissa sunt [r]. Sic athletis triplici certamine victoribus, immunitas à ciuilibus [s], non à patrimonialibus data [t] infirmitas corporis à munerib[us], quæ infirmus non potest obire, personalibus excusat, ab aliis minimè [v]: studentes in academia aliqua priuilegiata, habent excusationẽ vsque ad 25. annũ à muneribus personalibus, à patrimonialibus non item [x]. Et à personalibus habẽt excusationem artifices quidã, cò quòd eorũ ars vtilis reipublicæ sit, nec debeãt inde auocari, & filios suos possint erudire, à patrimonialibus non vtiq; [y]: nisi speciali nota concedatur, vt factum quibusdam [z]. Idipsum in præpositis labo-

11 rũ, iudicio principis [a]. Et sunt ad huc alia munera vilia quædã extraordinaria, à quibus aliquorũ hominum facultates releuantur, veluti senatorum, & qui illorum sunt [b]. Consistorianorũ comitũ, notariorũ principis, & cubiculariorũ, excubiculariorum eiusdem [c]. Et quæ patrimonij sunt principis, quamuis ab aliis locationis nomine colantur [d]. Cõmunicatum & hoc priuilegiũ illustribus personis aliis [e], rhetoribus, grammaticis [f], ecclesiis quoq;, & bonis personarũ ecclesiasticarum [g]: quia nec hospites suscipiunt [h], fiscalia tamen tributa prædiorũ coguntur persoluere [i]. Humilioribus etiã aut extraordinariis officiis, curiales non occupantur, ne publica vacillet vtilitas [k]: nec pariter silentiarij, decuriones palatij principis [l], sacris scriniis præpositi, à libellis & ab epistolis principis [m]. Palatini, eorumq; filij & adiutores [n], Cornicularij præfe-

12 cturæ, primiscrinij, numerarij [o], & similes. Munera sordida dicuntur, cura confectionis pollinis, panis excoctio, obsequium pistrini, paraueredorum, aut parangariarũ præbitio operæ, in calce excoquenda obsequia, iumenta curare, materiam lignorũ atq; tabulata præbere [p]. in casibus tamẽ certis omnes immunes conferunt, vel ob necessitatem, vel vtilitatem publicam ob quam, vt ad refectionẽ viatum & pontiũ, & ecclesiæ, & patrimonium principis cõferre debẽt [q]. Cõferunt vniuersi cõparationi translectioniue specierũ, nec excusantur tẽpore expeditionis ab angariis, parãgariis, plaustris, & similibus mune-

13 bus necessariis [r]. Imò & ecclesiastica persona, impellẽte necessitate ad custodiã murorũ, ex excubias vrbis, vt se & ecclesias cõmissas sibi conseruent, te-

14 nẽtur & cogũtur [s]. Ex modo quoq; eligendi vitioso, repudiãtur rectè munera,

a l. 1. §. quamuis. & § suis de muneribus & honoribus P.

b l. 1. §. qui numero liberorum se excusat. lib. 10. C. tit. 51. l. de personalibus, l. 5. C. eod. l. ne pater filiorũ loco, l. 3. C. eod.

c l. 1. qui numero liberorum se excusant, lib. 10. l. neque, C. eod.

d l. 2. quemadmodum liberorum vel paupertate se excusent. lib. 10. C. tit. 51.

e l. administrantes, de excusat. tutor. in P. l. 1. de excusatione munerum lib. 10. C. tit. 47.

f l. eam legem, l. 14. & sequẽ. eod. titul. de excusat. muner. lib. 10. C.

g l. 1. de profess. & medic. lib. 10. C. tit. 52.

h l. 1. quib. muneribus excusentur qui post impletam &c. lib. 10. C. tit. 55.

i l. à muneribus, l. 6. de vacat. muner. Qui veterani vide l. pen. & fin. de his qui non impletis stip. lib. 10. C. tit. 54.

k l. 3. §. corporalia, de muner. in P.

l l. patrimoniorum, de mune. & hon. & l. 1. C. l. 2. de muliebr. & in quo loc. lib. 10. C. l. hoc priuilegium de iudic. P. exceptis priuis, de quib. l. 2. de regul. iur. P.

m l. § fin. de iure immunitat. lib. 50. P. tit. & l. semper, §. immunitas eod. titul. l. 10 honoribus § vacationem, de vaca. & excusa munerum, in P. l. sordidorum, se excusat. muner. lib. 10. C. priuilegia, de sing. iur. P. de excusatione natorum ex filio l. ne, l. iure pactum l. 18. de pact. P. l. ne quisquis, & l. non est, de verbor. sign.

n l. Modestinus, l. 1. in nominibus, l. 4. de iure immunit. P. cum l. ult. ibi nota tie à glos.

o Maximum. ol l. à muneribus, l. 6. de vaca. munerum. P. l. fin. §. patrimoniorum, in 1. de muneribus in P. l. 1. & l. de priuileg. veteran. P.

p l. 1. §. decaprotiarum, de muner. & hon. in P.

q l. medicos, l. 6. & l. fin. de profess. & med. lib. 10. C. tit. 52.

r l. professio, de muneribus patri. lib. 10. C.

s l. fi. §. ab huiusmodi & § si de mune. & hon. P. l. sunt muner. de vaca mune. P. l. archiatros, de metat. lib. 12. C. l. his honoribus, § angariarum, de mune. P.

t l. 2 de athlet. lib. 10. C. tit. 53.

u l. qui immunitate, de muner. & hon. lib. 10. C.

v l. 1. 2. 3. qui morbo se excusant. lib. 10. C. tit. 50.

x l. 1. & 3. qui aetate vel professione se excusant. lib. 10. C. tit. 49.

y enumerãtur ij artifices, in l. 1. & 2. de excusa. artific. lib. 10. C. tit. 64. l. penult. §. penult. de iure immunit. P.

z l. negotiatores, de excusat. mune. lib. 10. C. tit. 47.

a l. vnic. de præpositis labor. lib. 12. C. tit. 18.

b l. 4 & l. nemo, 5. l. quoniam, 7. de dignitat. lib. 12. C. tit. 1.

c l. maximarum, l. 13. de excusat. muner. lib. 10. C. tit. 47.

d l. euidentes, l. 16. eo. tit. de excusa munerũ. l. priuatis, 11. eod. l. 1. & l. fin. de priuil. domus August. lib. 11. C. l. 1. ex locatione. prædior. ciuil. lib. 10. C.

e l. fin. & l. maximarum, de excusat. muner. lib. 10. C.

f dict. l. maximarum, & l. fin. § 1. de mune. & hon. P.

g l. placet, l. 5. de sacrosanctis eccles. lib. 1. C. tit. 2. l. 2. de episco. & cler. lib. 1. C. tit. 3. l. presbyteros, C. eod.

h l. 1. C. de episc. & cler. l. 2. de immunitate ecclesia. lib. 3. Decret. tit. 49.

i dicta l. placet, & l. de his clericis. l. 3. de episc. & cler.

k l. humilioribus, l. 14. de susceptor. lib. 10. C. tit. 70. l. 1. de curat. vrb. Rom. eo. lib. & l. si quis procuratione, l. curiales, de decur. eo. lib. 10. C.

l l. 3. de silentiar. lib. 12. C. tit. 16.

m l. iubemus, l. 4. & 9. de proxim. sacror. scrinior. lib. 12. C. tit. 19. & l. 1. de magistris sacror. scrinio. eo. lib. tit. 9.

n l. 1. & l. ab officiis, 6. l. palatinos, de palatin. sacrar. largit. lib. 12. C. tit. 24. l. 1. & 2. de priui. leg. eorum qui in sacro palat. militant. lib. 12. C. tit. 29.

o l. 1. & 3. de apparitor. praef. praetor. lib. 12. C. tit. 53.

p l. maximarum, de excusatio. muner. lib. 10. C.

q l. ad instructiones, l. 7. & l. iubemus nullam & l. nemine, de sacrosanct. eccles. l. absit, de priuileg. dom. August. lib. 11. C.

r l. maximarũ, §. sordidorũ de excusat. munerũ, tit. 47. l. 1. 2. 3. de quib. mune. vel praestatio nemini liceat se excusat. tit. 48. lib. 10. C. l. nullus, 21. de cursu pub. lib. 12. C. tit. 51. l. neminem, de sacros. eccles. C.

s c. 2. de immunitate ecclesiar. apud Greg.

vt si non rectè consilium decurionũ initum sit, vt diximus [a]: si alius prior ad munera debuerit nominari, quàm electus [b]: si propter inimicitias, non æstimatione vera & cõmodo reipublicæ, creatio fiat [c]. His enim de causis & similibus, quibus tãtùm alicuius vexandi causa creatio fit apellatione interposita fiet creationis retractatio, & sumptuũ aduersus temerè & inuidiosè nominãtes fiet repetitio [d]. Ratione dignitatis & officij electorũ & creatorũ, plures excusantur à personalibus munerib[e], vt ex superioribus liquet: sicut adhuc comites præsidũ, proconsulũ, procuratoris Cæsaris [e], sacerdotiũ habentes à quo nõ possint sine religione discedere [f], apparitores magistrorum militũ [g], frumẽtarij [h]. 15

a l. a de decurionib. lib. 10. C. tit. simil.
b l. vni. de potior. ad munera nominan. lib. 10. C. titu 4 3. l. potine, de lege 3. l. 3 § praeses, de mu nari. & honor.
c l. vnic. si propter inimici. creat. lecta sit lib. 10 C. ti. 66.
d l. 1. de sumptuum recupera. lib. 10 C. tit. 67. l. eiusd. C. de appella. l. 3. de vacat. munet. in P.
e Paul. l. legato, l. 16. § fin. de vacatio. muner. in P.
f Vlpia. l. praetor, l. 19. eo. P. l. omnes, C. de episc. & cler.
g l. 1. de apparitor. magistror. milit. lib. 12. C. titul. 55.
h l. 6. l. eos qui Romae, l. 9 § fin. de vacatio muner. P. l. neui ... de muner. lib. P.

De artificibus diuersis. Cap. 21.

1 *Artificium quid.*
2 *Artificum, & eiusdem quoque artis quid differat.*
3 *Artificium à professione artis quid differat.*
4 *Officium & artificium quomodo differant.*
5 *Officium vnde declinetur, & duplex esse, perfectum, & medium.*
6 *Artificium auget æstimationem serui.*
7 *Artificum plurium nomenclatura.*

ARTIFICII nomen plures cõtinet sub se species, quæ artem factitiam seu manualem exhibent certis præceptis definitam, quæ videlicet ingenio & arte perficiatur. Qua ratione etiam ars Grãmaticæ dicitur apud iurisconsultos artificium [k], videlicet quòd & in orthographia quæ eius est pars, manus officiũ quoddam desideretur, in benè pingendo, & emendatè scribendo. Itaque vt inter artificia est differẽtia, ita & inter artifices quoq; vnius eiusdem artis ratione, ingenij, doctrinæ naturæ & institutionis [l]: cùm omne artificium incrementũ discendo vel experientia recipiat [m]. Vt qui artificem promiserit vel dixerit, nõ vtiq; perfectũ præstare debeat, sed ad aliquem modum peritũ, vt neq; eum summæ scientiæ accipias, neque rursum indoctum esse in artificio: sufficiẽtque talem esse, quales vulgò artifices dicuntur [n]. Artificiũ à professione artiũ putamus differre, quòd professio in docendo vel discendo artes liberales consistat: artificiũ, in mechanicis versetur maximè tractandis [o]. Martianus quoq; iurisc. rursum putat, officium latius nomen esse, quàm artificiũ. Et officium artificio adepto mutari, non autem artificiũ adepto officio [p]. Officiũ eius interpres [q] arbitratur, cõtinere omne ministerium siue artificiũ sit, siue sine artificio. Et propriè tamẽ sine artificio officiũ habere eos, qui ministerium tantùm præbent: cuiusmodi ait esse mulionẽ, agasonem, opilionem, saltuariũ, armigerum, dapiferum, cocum, pastorẽ, ostiariũ, pistorẽ, & similes eius generis sine arte. Nã artifex, vt Varro ait, ab arte dicitur [r]. Officium porrò ab efficiendo, quasi efficium, & propter sermonis decorem, vna mutata litera, in officium, vt ait D. Ambrosius [s], qui & alias duas adfert nominis declinationes. Sed hæc magis placet ab efficiendo, quòd officium sit illud, quod quemque pro conditione suæ personæ facere deceat. Ita erit ἔργον, seu opus cuiusque, siue perfectum velis, quod Græci κατόρθωμα vocant, quod omnes numeros virtutis continet [t]: siue medium, quod pertinet ad institutionem vitæ cõmunis [v]. Sic oratoris officium est, quod facere debet orator, vt finis cuius causa facere debet [x]. τὸ καθῆκον dicunt Græci, quod decẽs est, quod cõuenit cuiq;, vt exponit M. Tull. Cicero. [y] *Sed vt aliud ex alio, inquit, mihi non est dubium, quin quod Græcis καθῆκον, nos officiũ: id autem quid dubitas, quin etiam in rempub. præclarè caderet? Nonne dicimus consulis officiũ, senatus officium? præclarè conuenit, aut da melius.* Ex quibus verbis elucẽt propè innumerabilia iuris ciuilis capita, quæ de officio loquũtur vario modo, videlicet, quia non eadem sunt munia omniũ, nec omnibus omnia cõueniunt: eóq; pertinent Rubricæ de officio

Marginal numbers: 1, 2, 3, 4, 5.

i vide quæ diximus de mechanicis artibus, lib. 34. Syntagmaton. c. 5.
k l. duo societatem, pro socio. P.
l Vlpia. in l. inter artifices, l. 31. de verbor. oblig. lib. 45. P. titu. 1.
m l. legatis seruis, 63. § ornatricibus, de leg. 3. P.
n Vlp. l. sciendum est, l. 19 § illud sciendum est, de ædil. edict. lib. 21. P. titu. 1.
o gloss. Rubricæ in titul. de excusat. artific. lib. 10 C. tit. 64.
p Martian. in l. legatis seruis, l. 61 § si ex offi. 10, de legat. 3. lib. 32. P. tit. 1. & Africanus, l. textoribus, l. 59 eod. tit.
q glossa in d. § si ex officio.
r Varro, lib. 4. de lingua Lat.
s D. Ambros. lib. 1. offi. ior.
t Cicer. 1. offic. or.
v Cicero, 3. de finib.
x Idem 1. de inuentio.
y Cicero, lib. 16 epistolar. ad Atticum epistola omnium 338.

de officio præfecti prætorio Orientis, Illyrici, Africæ, vrbis, de officio magistri militum, de officio magistri officiorum, de officio comitis sacrarum largitionum, & similium. De officio diuersorum iudicum, de officio eius cui mandata est iurisdictio &c. In æstimatione faciẽda cõditionis seruilis, & cõsequenter plebis, pluris æstimabantur imbuti aliquo artificio, quàm illi qui nullam norent artem [a], & officium præstare tantùm possent. Cæterùm artifices diuersi muneris adfert Callistratus [b], & Augustus quoque [c]. Sunt autem illi architecti [d], medici [e], pictores, statuarij, marmorarij, lecticarii seu actuarij, clauicularij, quadrigarij vel quadratarij, structores seu ædificatores, sculptores [f] ligni, musearij, deauratores, albini [g], argentarij, branbaricarii [h], diatretarii, ærarii, fusores, signarii, fabricatii, bracharii, perticarii, libratores [l], figuli, aurifices, vitrarii, plumbarii, specularii, eborarii, pelliones, fullones, carpentarii, sculptores, dealbatores, cusores, trigarii, cisiarii, bracthearii.

a l. 1. §. ac autem. de commu. seruo manum ff lib. 7. C. tit. 7. l. fin. §. sancimus, commu. de legat. lib. 6 C tit. 43.
b Callistratus, in l. final. de iure immunitat. lib. 50 P. tit 6.
c August. in l. vnica, de excusatio. artificum, lib. 10. C. titul. 64.
d de ij. post ea.
e de his paulo post. de alijs vide Alciatum, in l. vnic. de excus. artif. C.
f lex de sculptore, seu celatore gemmarum, & quando teneantur, & quomodo, l. item quæritur, §. si gemma, loca. P. l. si seruus seruum, § si calicẽ ad legẽ aquil. in P.
g de aurificib. in l. 2 § 1. loca in P.
h Branbaricarij & argentarij pro codẽ, in lib. qui notitia prouinciarũ vtriusque imperij. dum de præpositis branbaricariorũ seu argentariorum agit.
l libratores erant, qui modum & formam in aquis educendis exhibebãt, de quib. Traianus epistola 41. lib 10. epistolar Plinij 2. & l. 2. de excus. artif.

De architectis. Caput 22.

1 *Architecti ars circa quæ versatur, & architecturæ partes.*
2 *Aedificandi architectis dictæ leges.*
Aedificator quandiu de operis vitiis teneatur. eod.
3 *Aedificans ædificium perficere cogatur.*
4 *Aedificare non licet in muris vel portu ciuitatis, vel loco publico.*
5 *Priuatorum ædificiorum struendorum leges.*
6 *Sepulchrorum ædificandorum leges.*
7 *Balneorum extruendorum leges. Furnorum & pistrini ædificandi leges. eod.*
Gypsarij extruendi lex. eod. Calcis fornacis ædificandæ lex. eod.
Fullonicæ officinæ struendæ lex. eod. Vitrarij, & ferrarij fornacis ædificandi lex. eod.
8 *Furnus bennarius quis, & quomodo quæratur.*
Molendini seu pistrini bennarij usus, quale, & quomodo quæratur. eod.
9 *Cloacarum leges quædam.*
10 *Fabri lignarij.*

1 ARCHITECTVRAM inter fabriles artes in Syntaxibus nostris constituimus, & ibi abundè de ea diximus [k]: vnde & si egeas depromere possis. Verùm prout iurisconsultè agendum nũc est, quædam iuri familiaria recenseo. Architectus, & eius ars circa tria versatur, quæ in iure quoque considerantur: quia & partes Architecturæ tres sunt, ædificatio, gnomice, machinatio. Aedificatio diuisa est bipartitò, vna est mœnium & communiũ operum, in publicis locis collocatio: altera est priuatorum ædificiorum explicatio. Publicorúmq; distributiones sunt tres, è quibus vna est defensionis, altera religionis, altera oportunitatis. Defensionis est, murorũ, turrium, portarum ratio, ad hostium impetus perpetuò repellendos excogitata. Religionis, immortalium, fanorum, ædiúmq; sacrarũ collocatio. Oportunitatis, omnium locorum ad vsum publicum discretio: veluti portus, fora porticus, balnea, theatra, inambulationes, & similia, quæ fieri debent habita ratione firmitatis, vtilitatis, & venustatis [l]. Ad hæc opera publica conficienda instituenda, reparandáue & curator publicorum operum creatur [m]. Priuata autem
2 ædificia ex arbitrio dominorum fiunt [n]. Sunt tamen & in publicis & priuatis ædificiis leges dictæ architectis & fabris, quas scire & seruare eos expedit. In publicis, veluti vt de vitio operis teneantur vsque ad quindecimum annum [o]. Alia lex Ephesi, dura conditione, sed iure non iniquo constituta,

k lib. 10. Syntax. artis mirabi.
l vt de his Vitruu. lib. 1. c. 3. l. 1. de excusa. artif. libr. 10 C.
m vt l. 1. de operib. pub. P lib 50. P. tit. 10 & per totum de curatoribus reip. et summa p'uro.
n est titul. de ædific. priua. lib. 3 . C. titu. 10.
o l omnes quibus, l. 7. de operib. publ. lib. 7. C.

vt architectus cùm publicum curandum opus recipit, pollicetur quanto sumptu id sit facturum: tradita eius æstimatione bona, obligatur magistratibus, donec opus sit perfectum. Eo autem absoluto, cùm ad dictum impensa respondent, decretis & honoribus ornatur. Item si non amplius, quàm quarta in opere consumitur, ad æstimationem est adiicienda, & de publico præstatur, nec vlla pœna tenetur. Cùm vero amplius quàm quarta in opere consumitur, ex eius bonis ad perficiendum, pecunia exigitur [a]. Alia lex, vt qui opus publicum etiam propria liberalitate extruere incipit, imperfectum non possit relinquere, sed ipse, vel hæredes eius cogantur implere [b]. Quod expressè cauit in monasteriis constitutio nouella, quam refert Constantinus Harmenopolus: quæ & ne imperfecta eorum remaneat structura, cogi posse eorum hæredes statuit [c]. De priuatis quoque ædificiis plures leges, quarum aliquas indico. Vna est, ne ædificare liceat in muris, vel potius ciuitatum [d]. Alia huic proxima, ne liceat ædificare opus, in loco publico, contra ornatum, & faciem aspectúmque decorum ciuitatis: vtque ædificatum diruatur, nulla opposita præscriptione [e], vel principis rescripto [f]. Néue aliquæ ædes deiiciantur, si inde etiam deformetur ciuitatis decor [g]. Priuata ædificia absint decem pedes à publicis, ne periculum ex illis his accidat [h]. Aliæ leges in titulis πανδέκτων ex interdictis seu edictis prætoris, ne quid in loco sacro ne quid in loco publico, ne quid in flumine publico, & in §. tertia diuisio, De interdictis apud Iustinianum. Fuerunt leges de crassitudine parietibus imponẽda secundũ cõtabulationes & contignationes, de quibus in seruitutibus oneri ferendi diximus ex Vitruuio [i], Plinio [k], & aliis. Alia Solonis lex iure ciuili Romanorum recepta, quam etiam alibi explicauimus, quam Caius refert [l]. Sumptuum etiam modum in sepulchrorum ædificatione, constituit lex duodecim tabularum [m]. Sicuti & Aegyptij, qui in sumptuosa sepulchra, non nisi talentum expendere permittebant: in mediocria, minas viginti: in humilia, parum quid sumptus [n]. Balnea priuata constructurus dare debet operam, vt camini à vicino distent, ob rationem, quam adfert Harmenopolus [o], Vitruuius [p], & Iurisconsultus [q]. Oportet quoque pistrinum à domo, & furno vicini sex pedes seiungi, propter incendiorum periculum [r]. Figulinus furnus, si ad boream vel ortum spectat, vbi vicina domus habet fenestram, viginti cubitis ab ea distare debet: si ad notum vel occasum, magis duodecim: si in austrum vel occidentem triginta [s]. Gypsarius distabit a vicini ædibus vnius tecti, fenestris in gypsarium prospicientibus caminum, ad ortum vergentibus vel septentrionem octo cubitis, ad occasum vel meridiem quatuor [t] &c. Calcis viuæ fornax, distet ab omni quouis ædificio centum cubitis, propter pestilentem & grauiorem ab ea missum vaporem: ab area autem, quinquaginta cubitis [v]. Opificia infectorum & fullonum absint ab ædibus planis, sex cubitis, & besse, vt euanescat eorum fumus pestilens, & extra periculum deflagrationis sint [x]. Vitrarij & fabri ferrarij, qui bipennes, falces, statuas, & magna organa & machinas faciunt, ob periculum ignis, & pestilentem corpori vaporem, ne in vrbe opificia habeant, vel si habeant, in locis solitariis construantur [y]. Quilibet in suo potest furnum seu clibanum panarium ædificare, nisi ab alio iure prohibeatur [z]: puta ob conuentionem, vel morem, seu consuetudinem legitimam, quibus placuerit, inter incolas loci vel pagi alicuius vnum esse, domini vnius putà clientelarij, vel alterius, qui eius oneris causa certum exigat censum vel vestigal, seu pensionem [a]. Vocant furnum bennarium, qui non ratione beneficiarij tituli, quod quis sit dominus, vt dicunt, iustitiæ inferioris competit, sed aut ex titulo vel præscripta & immemoriali consuetudine [a]. Sicque quibusdam in locis domini inferioris iurisdictionis, in pago præcipui, hoc ius possunt subditis imponere [b], nempe ex consuetudine recepta: alioquin iure

Margin numbers: 3 (Alia lex), 4 (De priuatis), 5 (Priuata ædificia), 6 (Sumptuum), 7 (Balnea), 8 (Quilibet).

a Vitruuius, in proœmio lib. 10. de Architect.
b l. 1. de pollicita. in P.
c Constantinus Harmenop. lib. 3. Epit. iuris c. 8.
d l. penul. & fin. ne quid in loc. pub.
e l. præscriptio, de operib. pub.
f arg. l. 2, de precib. impera. offer. C. l. vlt. si cõtra ius vel vtilita. pub.
g l. 2. de æd. si. priuat. lib. 8. C. tit. 10. l. senatus, de contrahẽ. emp. P. Paul. l. cætera, l. 43. Marci a. in l. fideicommissa, l. 117 § ædes, de leg. 1.
h l. si cui, & l. penul. de [illegible] priua. C.
i Vitruuius, lib. 2 c. 8.
k Plinius, lib. 35. c. 14.
l l. fi. finium regundor. lib. 10. P. tit. 1.
m Cicero, 2. de leg.
n Diodor. Sicul. lib. 2. Bibliothec. c. 3.
o Harmenop. lib. 2. epit. iur. c. 4.
p Vitruuius, lib. 5. c. 10.
q l. quidam Iberus, de seru. vrba. prædior. P.
r Harmenop. d. c. 4. & Vitruuius, lib. 6. c. 9.
s Harmenop. vb. sup. de furnis figulinis, & calcis, meminit, & Paul. in l. velut., l. 6. de seruitut. inst. prædio c.
t Harmenop. vbi sup.
v Idem ibid.
x Idem ibid.
y Idem ibid.
z Inst. Fab. in § aquæ de actioni.
a In consuetud. Turonensib. titulo. De basse iustice artic. 33. Du Maine, tit. de bas iusticiers art. 24.
b Vt en la coustume de Anjou, artic. 33. tit. des seigneurs téporels & tit. de la distinction des iurisdictions artic. 33. cum simil.

iure non licet, Itaque si præscripta sit consuetudo, quæ ratione præscriptiònis iustam facit seruitutem [a], per contrariam prohibitionem poterit adimi iustè [b], etiamsi de iure fiscali agatur [c]: pactitia tamen constiturio bennarij furni conseruanda, ob æquitatem pactorum [d]. Idipsum & censeo, si authoritate principis hoc ius quæsitum sit, ne alteri quàm certo liceat clibanum eo loci habere [e]. Et ita docuit seruari Papæus [f]. Quod & in pistrinis seu molendinis, & torcularibus bennarijs obseruandum est, ex doctrina eiusdem Papæi [g], & Bartholi [h]; qui & volunt sine titulo etiam præscribi posse, ne alibi quàm certo loco molantur grana, néue alio torculari præmantur vuæ, vel alibi coquatur panis [i]. Atque ita iudicatum fuisse in senatu Burdegalensi, anno 1522. pro domino Podij de Verdonne aduersum eius pagi incolas tradit Papus [k]. Huic tamen rei temperamentum adhibuit arestum Tholosanum 1548. vt si dominus pistrini, non iubeat contundi grana intra 24. horas, dominus granorum, seu tritici vel alterius generis, aliò 9 possit ad molendum impunè transferre [l]: sed in viam. Circa cloacas construendas adhuc dictæ leges, quæ ad salutem securitatémque ciuium pertinent [m]. Et ad priuatorum quoque periculum, & vicinorum damnum: vnde nascitur prohibitio, si ius non sit seruitutis [n]. Habent & aquæductus suas leges, de quibus in rebus publicis seu vniuersitatis proprio iam egimus 10 titulo. Fabri quoque lignarii, & horum artes superioribus annecti possunt, qui & tignarij dicuntur fabri, quòd tigna dolent, & ex illis ædificent [o]: qui, vt & cæteri ædificatores omnes, in construendis operibus leges municipales sequi debent, ne contra eas aliquid fiat.

a l. 1. C. de seruitut.
b l. 2. C. eo. de seruit.
c l. si manifestæ, C. eod. titul. de serui.
d l. sicut, C. de actio. l. in commodato, §. sicut, commoda. P.
e l. quominus, de fluminibus, in P. l. quod principis, de aqua pluuia P.
f Guido Papæus, quæstio. 298.
g Guid. Pap. vbi supra.
h Barthol. in dicta l. quominus, de fluminib. P.
i per l. si quis diuturno, si seruit. vendi. la P.
k Papus, in Rhapsodia arestor. lib. 12. tit. 3. arest. 3.
l Idem Papus, vbi supra aresto. 2.
m l. 4. §. si quis riuos, de operis noui nunciat. l. 1. §. 1. de cloac. P.
n l. ius cloacæ, de seruitu. tit. gen lib. 8. P. l. 2. de seruit. rustic. P.
o Caius, in l. fabri §. fabris de verbo. signific.

De agricolis. Caput 23.

1 *Agricolatio primum opus homini impositum.*
2 *Agricolæ fuerunt viri prisci præstantiores qui.*
Scipio agricola. eod.
3 *Ager quid.*
4 *Agricolarum septem species. Censiti agricolæ qui. eod.*
Clientes, censuales, obliarij. eod.
Coloni tributarij qui. eod.
5 *Coloni propriè qui publici & priuati, antiqui noui.*
6 *Coloni adscripti qui.*
7 *Originarij coloni qui.*
8 *Inquilini coloni qui.*
9 *Coloni perpetuò obligati.*
Curiales perpetuò curijs obligati. eod.
Mariandyni perpetui coloni. eod.
Arnaæ perpetui coloni. eod.
Menestæ qui. eod. Penestæ qui. eod.
10 *Mendicitas fictitia pœna, amißione libertatis, punita.*
11 *Mancipia rustica quæ, & species.*
12 *Rustici qui.*
13 *Agricolarum Indorum natura, & munus, securitas tempore bellorum, prohibitione arma deferant.*

14 *Agricolarum ingenuorum differentia, qui sua colunt, & aliena rura: & eorum qui aliena colunt triplex genus.*
Partiarij, coloni qui. eod.
15 *Villici & coloni quid rerum dominis debeant.*
Locationi fundi quæ accedunt & præstantur. eod.
16 *Agricultura materia quæ.*
17 *Instrumenta rustica enumerata.*
18 *Rustica quædam leges Græcè Iustiniani, de partiario fructus interuertente, non colente.*
Vsura à rusticis quæ capienda. eod.
19 *De hortulanis, & seplasiarijs.*
Hortulani artifices. eod.
Fossores non sunt artifices. eod.
20 *Hortulanorum leges. Summarij homines æstimatores qui. eod.*
21 *Seplasiarij, & eorum lex. Pigmentarij. eod.*
Venena quæ liceat habere, & vendere. eod.

AGRICOLARVM fuit hominum prima conditio & status: [1] à Deo ipso agricolatio homini mandata post peccatum, & antè. Primùm enim Deus creatos parentes in paradisum introduxit, vt operarentur & custodirent illum [a]: & subinde expulsis inde, vt terram cum labore verterent, & in sudore panem, id est victum, compararent, statuit [b]. Adamus agricola: Cain agricola [c]. Sic & apud Zachariam, *Non sum propheta: homo agricola ego sum; quoniam Adam exemplum meum, ab adolescentia mea* [d]. Agricolæ etiam antiqui, plures præstantiores viri, de quibus & iam diximus in lib. 27. Syntaxeωn c. 1. & de arte agriculturæ sequentibus cc. in eodem libro. [2] Atque Horatius primis & fœlicibus seculis, homines omnes in agris vitam egisse beatam testatur.

Beatus, inquit [e], *qui procul negotijs,*
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore.
Nec excitatur claßico miles truci,
Nec horret iratum mare,
Forúmque vitat, & superba ciuium
Potentiorum limina.

Scribit Seneca [f] Scipionem majorem abluere solitum corpus rusticis fessum laboribus, & exercuisse corpus suum opere, & terrã, vt mos erat priscis, subegisse. Agricola ab agro qui colitur, dictus est. [3] Est autem ager locus, qui sine villa est, vt ait Vlpianus [g], & Florentinus [h]. Varro agrum dictum putat [i] terram, quòd in ea aliquid agerent fructus causa. Græcis item ἀγρὸς παρὰ τὸν ἄγειν, quòd in eo aliquid fiat semper, vel in eo aliquid, veluti præda capiatur, nempe fructus. [4] Agricolæ in iure in septuplici sunt differentia [k]. Primùm censiti, qui descripti sunt in census libro pro terra, & eius ratione quam possident [l]: putant & conscriptos terras seu agros possessos non potuisse alienare [m]. Et mihi non displicet censitos colonos hodiè dici posse clientes dominorum, quos vocant obliarios, seu censuales, *Seigneurs censuels*, qui liberi sunt, & omnia tributa præstant censibus, dumtaxat adscripti [n]. Dici & possunt tributarij coloni nexu tantum tributi, ob res obligati, & ideo abire liberè à possessione possunt, & vendere ius suum, permittente domino, vt dicimus, directò [o], persolutis illi laudimiis seu authoramento, & saluo ei iure prælationis, iuxta formam iuris emphytheotici agri [p]. [5] Coloni dicuntur deducti in aliquem locum agricolæ, agricolendi causa, quemadmodum dicti

a Genes. c. 2.
b Genes. c. 3.
c Genes. 4.
d Zacharias, c. 13.
e Horatius, lib. Epodon ode. 2.
f Seneca, epistola 1. lib. 13.
g Vlp. in l. ager, l. 27. de verbor. signific.
h in l. fundi appellatio. l. 211. eod. titu.
i Varro, lib. de ling. Latina.
k examinat glos. rubricam in titul. de agricol. & censi. li. 11. C. glo. in quib. caus. coln. censi li. eo. 11. C. titul. 47.
l l. forma de censib. in P.
m l. ij penes quos, & ibi gloss. in verbo suis, de agricol. & censit. lib. 11. C.
n & horum colonorum natura explicatur in l. 2. & 3. in quibus caus. colnm dom. accusar. poss. lib. 11. C. tit. 49. item l. 4. de agricol. & censi. libr. 11. C.
o de quibus & intelligi potest l. 1. de colon. Illyricanis libr. 11. C titul. 52.
p l. fin. de iur. emphyteo. lib. 4. C. tit. fin.

dicti coloni & coloniæ populi ad habitandum aliquò missi: à ciuibus ita differentes qui priores eo in loco erant, quàm coloni fuerint adducti. Etsi alij superinducãtur ad reparãdas colonias,& antiqui & noui coloni rectè dicuntur. Et apud Ciceronem [a], colonus est, qui fundum pensione colendum accepit à priuato: exemplo colonorum reipublicæ, qui vt plerumque ad captas bello ciuitates & agros incolendos, cum pensionis præstatione annua mittebantur: paucis exceptis, vt duodecim coloniæ Romanorum, quæ immunes à pensione erant. Vnde coloniæ publicæ, & priuatorum: cum

6 sint qui agros reipublicæ colant,& priuatorum [b]. 2. Alij coloni dicuntur adscripti, quibus lex seu conditio à maioribus constituta, vt eos perpetuò æternitatis iure colonos retineat, ita vt illis non liceat ex his locis, quorum fructu releuantur, abscedere, nec ea deserere, quæ semel colenda susceperunt. Et domino fundi ita tenentur, vt sine pœna etiam suscipientis non possint abscedere [c]. Cuius conditionis sunt coloni Palestini [d], Thracenses [e], Illyricani [f], & alij quidam [g]. Illi enim perpetuò adhærent agro, vt nec momento quidem temporis debeant separari à gleba, vel honoris, vel alterius obsequij, vel officij causa [h], conditione quidem ingenui, sed actu, terræ cui adscripti, serui [i]. Et ita quodammodo serui eorum, quorum possessio est [k]. Attamen si coloni adscriptitij per triginta annos coluerint fundum domini, libertate quidem plena potiuntur, rus tamen proprium tenentur incolere [l]. 3. Originarij alij coloni, qui ex adscriptitiis nati, eiusdem sunt condi-

7 tionis ac patres, nomine tantùm distincti [m], debentq; & illi terræ inhærere

8 semper, quam patres eorum colendam susceperunt [n]. 4. Inquilini coloni erunt, qui alibi, quàm vbi nati sunt, habitant, & agros colunt; vel qui alibi habitant, alibi agros colunt: vt propriè colonus, qui in agro, quem colit, habitat [o]. Transferri enim coloni ab alio in alium locum possunt, si vtriusque fundi vel loci vnus sit dominus, & in quolibet eorum habeat colonos [p], donec ab eius ditione alter locus exeat: quo casu, ei qui posteà prædium nanciscitur, tenetur propriam sobolem propriorum colonorum restituere translatorum [q]. Quando autem, & quomodo cum solo & sine solo alienari possint hi coloni, vide disputatum, in l. quemadmodum, l. 7.

9 & ibi glossemata, de agricol. & censit. C. xi. lib. 11. Coloni hi omnes videntur perpetui fuisse, qui principiò ex lege vel pacto, se & suos culturæ subiecerunt nexu certi soli [r]: non secus, quàm curiales, qui se & suos curiæ in perpetuum obligant, dum fiunt curiales [s]. Sic olim Mariandyni, sese Heracleotis subiecerunt, polliciti se pro mercede in posterum perpetuò seruituros, si sibi necessaria suppeditarent, stipulatione canentes ne vllius eorum fieret venditio extra regionem Heracleotarum, sed in ipsa solùm propria regione [t]. Quemadmodum &, vt ait Archemachus 3. Euboicarum, ex Bœotis qui Arneam coluerunt, qui non recesserunt in Bœotiam propter amorem regionis, seipsos Thessalis in seruitutem dederunt, ex stipulatione, ne se extra regionem reciperent, neque occiderent: ipsiq; regionem illis colentes tributa persoluebant. Qui sic ex stipulatione autem manserunt, seséq; ipsos dediderunt, tunc menestæ vocati sunt, posteà penestæ,

10 quorum multi ditiores erant ipsorum dominis [v]. Sunt & quinto loco alij coloni, ratione pœnæ perpetuò colonatui addicti eius, qui fictitiam mendici-

11 tatem, & corporis simulatam aliquorum ægritudinem detexisset [x]. Sexto, alij coloni esse possunt, dicti propriè mancipia rustica, serui comparati à patrefamilias, vt fundo imponerentur [y]. Suntq; & illi in multiplici differentia, colentes, exercentes agros, præpositi eorum, villici, saltuarius, qui fructuum conseruandorum gratia paratus sit, pistor, tonsor familiæ rusticæ, mulieres panem rusticis coquentes, villam seruantes, molitores ad vsum rusticum parati, focariæ villicæ [z], panificæ rusticæ, laniæ, fullones [a]: bubulcus, arator, pu-

12 tatores, fossores, pastores [b]. Septimo sunt coloni omnino liberi & ingenui

Rr 4 rebus

a Cic. pro Cecinna.
b l. 1. vt nemo ad suũ patrocinium suscipiat rusticanos. li. 11. C. titu. 53.
c l. 1. de colon. Palestinis, lib. 11. C. tit. 50.
d d. l. 1. de col. Palest.
e l. 1. de colo. Thracensib. lib. 11. C. titul. 51.
f l. vnic. de colon. Illyricanis, eo. li. 11. titu. 52.
g l. omnes omnino, l. 6. l. seruos, l. 22. l. colonos, l. 15. l. colonos, 18 cum simil. de agricol. & censit. lib. 11. C. & in legibus rusticis Iustinian. ti. 1. c. 17.
h dicta l. colonos, l. 15 & proximè citatis ll.
i dict. l. 1. de colo. Thracens.
k l. 2. & 3. vt nemo ad suũ patrocin. resp. rusticanos libr. 11. C. titu. 53. l. ne diutius l. 20. de agricol. & censi. vbi gl. in verbo intelligitur, tradit differentias inter seruos, & adscriptitios.
l l. penul. §. 1. de agricol. & censit. C.
m l. 1. de colonis Illyricen. lib. 11. C. l. originarios, 11. de agricul. & censit. C.
n l. cum satis, l. 22. §. cùm autem Anastasius, de agricol. & censit. lib. 11. C.
o l. definimus, l. 13. & ibi gloss. 1. de agricol. & censit.
p dicta l. definimus, & c. 1. de Iudæis li. 5. Decretal. titul. 6. l. quoties, C. famil. erc. leun.
q l. definimus, in fin.
r l. 2. de colon. Palest. lib. 10. C.
s l. cum ea, 23. & sequen. l. omnes qui curiali, 43. l. ro[illegible] l. in successione, l. 43. de decurion. lib. 10. C. titu. 31 l. vnic. si curial. relicta ciuita. rus habitare maluer. lib. 10. C. titul. 37.
t Athenæus, libr. 6. dipnosoph. c. 7.
v Athenæus, dicto capit. 7.
x l. vnic. de mendicant. valid. lib. 11. c. 25.
y l. si mancipia, l. 19. de fundo instruct. lib. 33. P. titu 7. l. cũ de lanionis, 18 §. cum fundum l. quæsitũ § quæ tum, & l. sciee, eod. titul. l. 10 lege, l. 204. de verbo. signific.
z l. instrumenta, l. 8. de fundo instruct. in P.
a l. quæsitum, & l. 12. § Trebatius, eo tit.
b d. l. cum de lanionis, § de bubulco, & §§ seq. eod.

rebus suis operam dátes, rustici vel ruricolæ dicti [a]. Apud Indos γεωργοὶ, seu agricolæ, secundum genus hominum post sophistas seu sapientes est: qui neque arma habent, quibus in bello vtantur, neque bellicas res curant, agros colentes, regibus liberisq; vrbibus tributa pendentes [b]. Sicuti & iure Insubrum inhibitum rusticis arma vel lanceam portare, vel gladium: alioqnin iudex vel arma tollere, vel pro illis viginti solidos exigere potest [c]. Nam & illi agricolæ etiam sæuientibus ad rabiem vsque mutuò prouinciis, inter medios hostes erant sacrosancti & intacti, agriq; eorum apud Indos, illiq; iuxta eos tranquillè aut arationi, aut vindemiæ, vel frondationi, vel messi vacabant [d]. Et hoc ipsum in imperio seruandum Romano cauisse videtur constitutio Friderici Cæsaris. *Agricultores*, inquit [e], *circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacumque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum rusticam curam pertineat, inuadere aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum, ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, & infamia notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus* Agricolarum seu colonorum, qui sibi viuunt & liberi sunt in rure, duæ possunt constitui species: vna eorum, qui sua colunt rura: alia eorum, qui aliena: quorum triplex differentia, vel cum mercede locantium operas suas vna: alia eorum qui parte fructuum aliqua accepta ex cultis remanẽte rerum proprietate dominis, alienis insudant: vnde & isti coloni partiarij [f], dicuntur, à parte Græcis μορῖται: μορὰ γὰρ τὸ μέρος [g], id est, morte pars est, vnde mortitæ Græcis. Et apud Athenienses teste Plutarcho [h], ἑκτήμοροι, plebeij dicebantur, quòd sextam fructuum partem diuitibus soluerent. Tertia porrò species eorum est, qui fundos alienos conducunt colendos ad certum tempus sub pensione, vocamus [i], *en arrantement*, ad suam vtilitatem, non dominorum, quiq; fructus suos faciũt, vbi primùm decerpti fuerint [k]. Eorum porrò qui sua colunt rura, potestas & arbitrium rerum suarum est, vt dominorum in propria, liberum [l]: atque priuilegia colonorum omnia illis integra sunt. Eorum autem, qui aliena colunt rura, non ita libera: sed primùm ex lege locationis omnia agere debent in alienis, quarum curam susceperunt, & culturam ex ea præstare [m]. Deinceps, & ea quæ communiter ex bona fide præstantur, præter ea quæ expressè placuerũt, veniunt, veluti ex tacita conuentione; vt quæ de relocatione tacita dicuntur, si dominus patiatur post elapsum locationis tempus, colonum esse in fundo [n]. Veníq;, vt si villa non reficiatur, vel stabulum, vel vbi greges coloni stare opoteat, vt præstetur actione ex conducto [o]. Vt dominus deducere teneatur ex pensione, omnedamnum quod in fructibus contigit colono, vi tempestatis calamitosæ cui resisti non potest, vt purà fluminum, graculorum, sturnorum, vredinis inassuetæ, terræ motus [p]. Vt eiecto colono propter aliquam etiam legitimam causam, restituantur ei in res expensæ vtiliter pet eum factæ [q]. Materia autẽ, circa quam agricultura vel coloni versantur, terra est, quæ omnibus agricolis prostat communiter: verùm, alij aliis conditionibus & legibus eam colunt, vt dixi. Ita terra ipsa & diuersas leges agricolæ quoque accipiunt, ex voluntate dominorum, vel pacifcentium vel secũdum conuentiones, vel secundum iuris regulas. Quæ omnia & res & personas, & modos colendi & fruendi continent. Et quæ accuratè persequũtur iurisconsulti. In rebus distinguũt, num propria an aliena: nũ censualis, libera, seruiẽs, alodialis, feudalis, vel alterius generis sit, de quibus suis locis tractatur. His accedũt instrumenta quæ quærendorum, cogendorum, conseruandorumúe fructuum gratia necessaria sunt. Quærendi causa sunt boues, pecora stercorandi causa, vasa vtilia, aratra, ligones, sarculi, falces putatoriæ, bidentes, & similia Cogendi causa torcularia, corbes, falces messoriæ, fœnariæ, quales vindemiatorij, exceptorij, quibus vuæ exportantur. Conseruandi, vt dolia, cupæ

a de quib. in l. 1. de agricol. & censi li. 11. C. l. 1. & 2. ne rust. cani ad vllum obseq. deuocẽt. li. 11. C. tit. 54. titu. coll. motoautem agricolæ &c. in authentica.

b Arrianus, libr. rer. Indicarum. Strabo. 15.

c §. siquis rusticus, de pace tenen. & eius violator. libr. 2 Feudor. titu. 27.

d Arrian. in Indicis.

e § agricultores, de statutis & consuet. contra liberta. eccles. editis colla. 10. auth. agricultores. quæ res pignori obli. poss. libr. 8. C. titu. 17.

f Caius, l. si merces. l. 25. § vis maior, locati, lib. 19. P. titul. 2.

g Helychius, in voce ἑκτήμορος.

h Plutarch. in Solone.

i de istis colonis pos sim in titulo loca. in P. vt postea explicabimus.

k Paul. in l. si apes, l. 26. §. 1. de furtis, lib. 47. P. tit. 2.

l l. in re mandata, C. manda. l. nemo ex teris, C. de Iudæis.

m Vlpian. in l. ex conducto, l. 16. locat. P. lib. 19 l. Si merces, l. 25. § conductos. eod. titu.

n Vlp. l. item quæritur, 14 §. pen. & l. qui ad certum tempus, l. 13. locat. in P. l. in rebus, in fin. de prætar. P. cũ simil.

o l ex conducto, 16 loca. P.

p dicta l. ex conducto, § si vis tempestatis, & l si vno anno. l. 37. cum seq. § 1. & 2. & l. si merces, l. 25. §. vis maior, eod. tit. loca. P. l. licet, C. eo. titu. c. fin. de loco.

q l. penul. loca. P.

cupæ[a]. &c. Numerant & inter instrumenta personas, agricolas, colonos, & præpositos illorum, villicos, monitores[b], & alios de quibus paulò antè. Ars autem agriculturæ & plura alia in rebus & personis desiderat, quàm nunc explanemus, cùm id institutū tractationis iuris non patiatur, & alibi etiam

18 proprio libro pertractauerimus[c]. Rusticas quasdam leges Græcè edidit Iustinianus, ad diuersa capita pertinentes, inter præcipuas, & singulares illæ sunt. *Si colonus partiarius citra voluntatem domini in agro demesso manipulos eius interuerterit, ceu fur, ab omni perceptione excludetur*[d]. Alia, *si colonus fundo suscepto ἐφ' ἡμισείᾳ, id est, sub lege medietatis fructuum percipiendæ, debito tempore eum non excoluerit, sed sertus granum coniecerit, nihil ex fructibus percipito. ὅτι ψευσάμενος ἐχλεύασε τὸν τῆς χώρας κύριον, quod mendaciis fundi dominum deluserit*[e]. Et iterum[f], ἐὰν γεωργὸς λάβῃ παρά τινος γεωργοῦ ἀπορήσαντος τὸ ἡμισείᾳ ἀμπελῶνα πρὸς ἐργασίαν, καὶ ὁ κλαδεύσῃ κατὰ τὸ πρέπον ἢ γυροσκάψῃ χαρακώσῃ, καὶ διασκαφήσῃ αὐτὴν, μηδὲν ἐκ τῆς ἐπικαρπίας λαμβανέτω. id est, *Si colonus ab alio quopiam colono inope, vineam sub lege medietatis colendam receperit, nec vites vt oportet putarit, vel vineam foderit, statumine suffulserit, scrobes fecerit, nihil ex frugibus percipito.* Alia[g] & præstantissima: *Si quis lege medietatis percipiendæ, fundum coloni peregrè profecti colendum susceperit, & posteà mutata sententia eum reliquerit, duplum fructuum percipien lorum dependito.* Aliæ leges Iustiniani de agricolarum terris non oppignerandis ob mutuum, inter nouellas ponuntur. Item ne plus fœnoris ab illis exigatur pro debito, quàm pro singulis modiis terum aridarum mutuatarum, octaua pars annuatim, & pro singulis solidis,

19 siliqua vna[h]. Ad agriculturam vtcumque pertinent hortulani, olitores, herbarii, seplasiarii. Hortus olitorius ad reditū & necessitatem potius, quàm ad voluptatem pertinet, vt constat ex Iuliano[i]. Nec addubito hortulanos quoque inter artifices annumerandos, si modò agricultura est ars, vt verè est, quemadmodum constat ex libris Varronis, Columellæ, & aliorum de re rustica, ex Theophrasto, & aliis, qui de colendis aruis, herbis, & stirpibus, præcepta tradiderunt: fossores tamen, & euulsores, non putat Ludouicus

20 Romanus artifices[k]. Hortulanis Iustinianus in nouellis leges posuit[l]. Primùm circa fraudes & auaritiam illorum: ii enim cùm hortos à dominis acciperent locationis titulo insitos, vili prætio olus tantùm æstimabant: elapso autem tempore conductionis, vltra veram & iustam æstimationem compendii sui causa. Ea propter statuit, vt talis hortus restituatur, qualis receptus fuerit, siue cum sterquilinio, siue sine eo. Atque ipsam olerum æstimationẽ faciendam non per hortulanos solùm, sed adhibitis cum iis, illis quos vocant summarios, quiq; harum rerum peritiam habent, sacrosanctis pertactis Euangeliis. Statuens insuper, vt si quis incultam terram elocet, persoluatur mer-

21 ces excultæ terræ. De seplasiariis, qui tam cultas, quàm incultas norunt & colligunt herbas & radices, easque præparant; quin ad artem pertineant medicinæ, non est ambiguum. Et de illis quoque, & pigmentariis cautum, ne cui temerè cicutam, salamandram, aconitum, pythiocampas, buprestim, mandragoras, aut vlceramenti causa cantharides, dent: alioquin pœna legis Corneliæ de sicariis ex senatusconsulto imminente. Atque prohibitū mala venena habere vel distrahere, nisi per se antidotum faciant, aut alexipharmacum, vel aliis venenis mixta remedio sint[m].

[a] l. instrumēta fundi. 8 de fundo instructo. lib. 33. P. tit. 7. l. quæsitum, l. 12. §. 1. eod. titul. nos de his plura libr. 27. Syntax.

[b] d. dicta l. instrumenta.

[c] in lib. Syntax.

[d] Iustinianus, in legibus Georgicis, tit. 2. περὶ κλοπῶν leg. 1.

[e] Iustini. in dictis legibus titu. 3. περὶ ἐφ' ἡμισείας, l. 1.

[f] eo. tit. l. 2.

[g] eo. tit. l. 4.

[h] constitutio. nouell. 33. & 32. tit. nulli caientem agricolæ tenere illius terram. in authen. tit. 5. & 4 colla. 4.

[i] l. æquissimum, l. 17. de vsufruc. lib. 7. P. titu. 1.

[k] Ludoui Romanus, singulari 651. incipiente, nunquid coquus.

[l] nouella. 64. περὶ τῶν κηπουρῶν.

[m] l. 3. §. alio senatusconsulto, ad leg. Cornell. de sicar li. 48. P. tit. 8. l. quòd interpè, l. 35. § veneni, de contrahend. emptio. lib. 18. P. tit. 1. facit l. qui venenū l. 236. de verbor. significa. P.

De pastoribus. Cap. 24.

1 *Pastoralis cura, pars agricultura.*
2 *Pastorum distinctio.*

Pastores

Pastores partiarij qui, & lex eorum. eod.

3 *Pastorum appellationes ab animalibus custoditis diuersa, & leges.*
Caprarij lex. eod.

4 *Bubulcus quis, & eius lex. Artifices bubulci. eod.*
Agasones. eod. Muliones. eod. Equisones. eod.

5 *Suarij immunitate donati.*

6 *Phasianarij pastores. Anserum pastores. eod.*

7 *Pascua herbarum mortiferarum locans quomodo puniatur.*

8 *Pastorum armenti leges, de amißione animalis, comestione à lupo, de damno ab animali dato, de animali læso, luxato, interempto.*

9 *Agaso, an dominus teneatur de damno dato ab equis & mulis.*

10 *Equus dans damnum quem obliget.*

PARS rusticæ vitæ, in illis qui armenta & oues pascunt, consistere videtur. Et ex duobus filiis primi agricolæ Adami, alter pastor ouium Abel, alter agricola erat. Pastores absolutè videntur dici ouium custodes, euiusmodi diximus [a] olim fuisse præstātissimos viros. Pastorū alij mercenarij, alij partiarij, alij domini animaliū. Primi operas suas vel diurnas, vel mēstruas, vel annuas locant [b]. Partiarij extra sortē, quam capitale vocant, fœtum cum dominis animalium partiuntur, restituuntq; soluta societate sortem plenam [c]. Videtur enim hîc iusta societas, in quam dominus animalia confert: pastor verò operam, & industriam [d]. Sibi & tertio loco animalia seruat & pascit, qui aliorum non vtitur opera. Appellationes pastorum tot sunt, quot ferè genera animalium, quæ custodiuntur & ad pascua ducuntur. Sic Iulianus de caprario meminit, dum ait custodem caprarum non teneri iudicio locati casum præstare, si sine fraude capræ à latronibus abactæ sunt [e]. Caprario legem rusticam Varro dicta recenset: *ne coloni in agro surculario capras cōpascant* [f]. Bubulci sunt, vel custodes boum, vel qui cum illis arant [g]: atque Celsus, *qui pascendos vitulos accipiunt, habere artem, & tamquam artifices, si quid imperitia peccauerint, teneri ac pro culpa, tradit* [h]. Sunt & iis annumerandi agasones [i], equisones, muliones [k]. Sunt & suarij pastores, siue porcinarij, qui ciuitatis vel municipii cuiusdam porcos pascunt, & ducunt in pascua publica: donati etiam olim immunitate vilium munerum [l]: estque prætor vrbis iudex illorum constitutus [m]. Neque mirum, si & porcinarii appellatione contineantur, cùm & porci pecorum veniant [n] nomine. Accedunt & phasianiarii, & pastores anserum, commemorati à Paulo iurisconsulto [o]. Animalia & pascua, res sunt quibus pastores incumbunt. Proinde leges de pastoribus ab illis pendent, & ea quæ de pascuis alibi tractauimus, huc pertinent, quæ suo loco videnda sunt [p], vt & ea, quæ de lege aquilia dicta sunt. Inter præcipuas & insigniores horum leges, istæ obiter erunt recensendæ. *Qui saltum pascuum locauit, in quo cùm mala herba nasceretur, & ex hu pecora vel demortua sunt, vel deteriora facta sunt: si sciebat, quòd interest præstat, si ignorabat, pensionem non petit* [q]. De armentariis est titulus in legibus Iustiniani proprius [r], περὶ ἀγελαρίων, quo leges eorum traduntur. Prior, vt indemnis sit ab amissione bouis, si eo die quo amiserit, indicauerit domino, contrà, si non indicauerit. 2. non teneri de boue interempto à lupis, si cadauer domino indicet: singularis autem illa 3, ἐὰν ἀγελάρις βοῦν λαβὼν ἀπὸ γεωργοῦ ἕωθεν, καὶ χωρισθῇ ὁ βοῦς τοῦ πλήθους τῶν βοῶν καὶ ἀπελθὼν εἰσέλθῃ ἐν χωραφίοις, ἢ εἰς ἀμπέλους, καὶ ζημίαν ποιήσῃ, τὴν μὲν ζημίαν διδότω πᾶσαν ὁ ἀγελάριος, τοῦ δὲ μισθοῦ αὐτοῦ μὴ στερείσθω. id est. *Si bos armentario mane traditus pascendus, à reliquo armento segregatus in sata vel vineas digressus fuerit, pauperiémque fecerit, pauperiem factam præstato armentarius, non tamen*

Margin numbers: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

[a] diximus libr. 14 Syntaxeon, c. 5.
[b] Iulianus, in l. si quis fundum, l. 10 §. Impetatos, locat. in P.
[c] l. si pascēda, leg. 9. de pact. lib. 2. C titul. 3.
[d] l. si nō fuerim, 19. pro socio, lib. 17. titul. 32.
[e] Iulia. in d. l. si quis fundū, § si loca. P.
[f] Varro.
[g] l. cum lanionis, l. 18 §. de bubulcis, de fundo instructo, lib. 33. P. tit. 7.
[h] l. si quis fundum, l. 18. § Celsus, locat. lib. 19. P. titul. 2.
[i] de quib. mentio apud Alphenum in l. fin. si quadru. pauper. fac. dic. lib. 9 P. titu. 1
[k] de quibus Africanus, in l. cum quæ ritur, 59. § seruus, & l. seruus, § muliones, de lega. 1. in l. vrbana, de verb. significat.
[l] l. 1. de suarijs, libr. 11. C. titul. 16.
[m] l. 2. C. eod. de suarijs.
[n] l. seruis legatis, §. penul. de legat. 2.
[o] l. auibus, legatis, l. 64. de lega. 3. lib. 32. P. tit. 1.
[p] proprio titulo de pascuis in rebus patrimonij principis tractauimus, lib. 3. c. 13.
[q] l. sed addes, §. 1. in ca. P. l. penul. C. de ædili. edict.
[r] in legibus rusticis Iustinia. titul. 5.

men mercede sua priuator. Alia, *Mortuo boue si armentarius sine fraude sua periisse iuret, indemnis est: idem si luxatus exosculatusq; fuerit casu. Si tamen conuictus iureiurando præstito, de periurio fuerit, per duos vel tres idoneos testes:* γλωσσοκοπηθεὶς, τὸ ἀζήμιον τῷ κυρίῳ τοῦ βοὸς ποιείτω: *lingua mutilatus, indemnitatem bouis præstato.* Alia postrema, ἐὰν ἀγελάρχης μετὰ τοῦ ἐν χερσὶν αὐτοῦ ξύλου ἀπολλύσῃ, ἢ κλάσῃ βοῦν, ἢ ἐκτυφλώσῃ, οὐκ ἔστιν ἀθῷος, ἀλλὰ ζημιωθήτω· εἰ δὲ μετὰ λίθου κρούσῃ ἀζήμιος ἔστω. id est, *Si armentarius baculo quem manu gestabat, vel bouem occiderit, vel membro mutilauerit, vel eluscarit, non est extra noxam, sed damnum præstato: si verò lapide eum pe-*

9 *tiuerit, à damno liber esto.* Hypothesis de mulionibus, & damno dato à plaustro ex culpa eorum, qua ipsi non dominus mulorum teneātur, tradit Alphenus [a]; contrà, si mularum facto, quia reformidassent, & ita plaustro conuerso vel acto, aliquem obtruncassent, vt dominus non muliones vel agasones teneātur. Item & distinctiones de damno dato ab oneratis iumentis supra mo-

10 dum, vel illis ductis per viam peiorem, de quibus suo loco vide [b]. Mulio si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, si hæ alienum hominem obtriuerint, culpæ nomine tenetur, vel si propter infirmitatem accidat. Idemq; iuris in persona eius, qui, quo vehebatur, propter imperitiam vel infirmitatem retinere non potuit [c]: videlicet si alius firmior retinere potuisset [d]. Bartholus notat agasones, qui impellunt equos, teneri clamare, vt via decedant, obuii: alioquin reos culpæ esse [e].

[a] in l. si ex plagis, l. 51. §. in cliuo, ad leg. Aquil.

[b] l. qua actione, §. sed si quis plus, ad leg. Aquil. P. l. 2. §. quad. pauper. fecis. dica. P.

[c] Casus, l. Idem iuris, l. 9. §. mulieré, ad leg. Aquil. P.

[d] §. impetu, de leg. Aquil. ap. Iust.

[e] Barthol. in summario l. si putator, ad leg. Aquil. P.

De medicis. Cap. 25.

1 *Quid medicina, & species remissiuè.*
2 *Medici digniores professoribus artium.*
  Medicorum species. eod.
  Incantatione curantes non sunt medici. eod.
  Medici circulatores. eod.
  Parabolani medici qui. eod.
3 *Obstetrices inter medicos.*
4 *Archiiatri medici.*
  Medicorum immunitates. eod.
  Antonius Musa medicus Augusti. eod.
5 *Medico donatio facta num valeat.*
6 *Medici imperitia nocens plectenda.*
7 *Medicus qui sanauit & mercedem accepit, recurrente morbo non tenetur sanare.*
8 *Medicinam qui non possunt exercere.*
  Monachis interdicta ars chirurgica. eod.
9 *Medici ne porrigant medicinam, antequàm agroti aduocauerint spirituales medicos.*
  Medici ne quid suadeant agrotis in periculum animæ. eod.
10 *Medicis deponentibus de vulnere letali, vel non, creditur.*
11 *Medicorum relationes de morborum iudicio, quomodo exploranda à iudicibus.*
12 *Medicorum relatio de vulnere non letali facit, vt si moriatur vulneratus, non teneatur vulnerans de homicidio.*
13 *Obstetricum relationes quomodo à iudicibus perpendenda.*

Quid

QVID medicina[a], quotúe eius species, & medicorum genera [1] iam fusè explicauimus lib. 28. Syntaxeωn artis mirabilis: potissimùm c. 1. 2. 3. 4. Ideo ea, quæ in iure de hac materia euoluuntur, paucis & obiter annotasse, vt de cæteris, sufficiet. Vlpianus medicos salutem hominum agere scribit, & ideo eos [2] præponit liberalium artium professoribus[a]. Annumerans inter medicos, qui alicuius partis corporis, vel certi doloris sanitatem pollicentur, vt putà si auricularius, si fistulæ, vel dentium: Non tamen si incantauit, vel imprecatus est, *& vt vulgari verbo*, inquit, *in pesterum vtar, si exorcizauit.* Non sunt ista medicinæ genera, tametsi sint, qui hos sibi profuisse cum prædicatione adfirment[b]. Sunt & περιοδευταὶ, medici circulatores, cõnumerati[c], & parabolani, qui ad curanda debilium corpora deputantur, sexcenti in Alexãdria ciuitate, arbitrio eiusdẽ ciuitatis antistitis[d]. Appellatione quoq; me- [3] dici, & medicæ cõtinentur[e], & mulieres, quæ inter medicos enumeratæ sunt: alibi obstetrices dicũtur, atq; eodẽ prætio, quo medici, æstimantur, sexaginta solidorum[f], & artem habere dicuntur[g]. Inter medicos, quia illæ medicamenta exhibeant, obstetrices ponit Vlpianus quoque[h]. Sunt & ex medi- [4] cis quidam dicti archiatri, id est, principis medici, vel qui principales medici & præcipui sunt, videlicet delecti, à decurionibus ex publico salarium accipientes[i]. Comitatum archiatrorum constituit dignitatem Cassiodorus, eiusq; formulam tradit[k]. Meminit de hac dignitate comitatus archiatri Augustus Cæsar, & ei, vicatij & ducis qui administrauerit priuilegia concedit[l]. Narrat Zonaras[m], Augustũ, cùm esset cõsul, & sanatus fuisset ab Antonio Musa, ei concessisse inter cætera ius aureorum anulorum, nec non immunitatem, & pariter medicis aliorum hominum, immunitatem omnium tributorum, & onerum publicorum: quod & testatur Dion[n]. Medicorum [5] leges quædam singulares, vna Vlpiani, vt si medicus, qui, dum ægrum curaret, eundem compulit medicamenta aduersa inferendo, vt ei possessiones suas contra bonam fidem venderet, præses prouinciæ factum coërceat, itemq; restitui iubeat[o]. Imperator Valens ait, pati se medicos potissimùm publicos capere quæ sani offerunt, non ea, quæ periclitantes pro salute promittunt[p]. Alia lex, vt sicuti medico non imputatur mortalitatis euentus, [6] ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debeat: prætextu enim humanæ fragilitatis, delictum decipientis in periculo homines in noxam esse non debet[q]. Nemo enim affectare id debet, in quo scit, vel intelligere debet suam infirmitatem, vel imperitiam periculosam alij fore[r]. Et Proculus ait, *si medicus seruum imperitè secuerit, vel ex locato, vel ex Aquilia competere actionẽ*[s]. Et Caius idem iuris esse ait, si medicamento perperam vsus fuerit: sed & qui benè secuerit, & dereliquerit curationem, securus non erit, sed culpæ reus intelligitur[t], siue gratis, siue mercede conductus operas medicus suas adhibuerit[v]. Itaque si obstetrix medicamentũ dederit, & inde mulier perierit, Labeo distinguit, vt si quidem suis manibus supposuerit, videatur occidisse: si verò dederit, vt sibi mulier offerret, in factum actionem dandam, vtpote, quòd magis causam mortis præstitisse, quàm occidisse videatur[x]. Et vulgò tamen occidisse videtur, qui & causam mortis præbuit[y]. Atque mors ægri ex medici inscitia, rectè imputatur[z] eidem. Num autem medicus, [7] qui à podagra liberare aliquem promiserat, pacta mercede & accepta, morbo sublato, eodem recurrente teneatur sine mercede curare, & acceptam restituere, pluribus disputat glossella quædam, & concludit negatiuè[a]. Medi- [8] cinæ exercere artem inhibitum est, potissimùm chirurgicam subdiaconis, diaconis, sacerdotibus, quæ incisionem, vel adustionem inducit[b]. Et multùm monachus dicitur delinquere, officium chirurgi vsurpando, quod sibi minimè congruit[c]. In modo curandi, lex illa consilio generali imposita[d], [9] vt cùm medici primùm ab ægroris, videlicet graui infirmitate, & quæ non

indi

a l. 1. § medicorum, de varijs & extraord. cognitio.
b dicta l. 1. §. medicus.
c à Modestino, l. si duas, l. 6. § 1. de excusatio. tutor.
d l. parabolani, l. 18. de episcop. & cler.
e l. 1. § fin. animali quæ arte, de com mu. serno. manumiss. lib. 7. C. titu. 7.
f l. fin. commu. de lega. lib. 6. C. titu. 43.
g in l. 1. in princ. de ventre inspiciend. lib. 25. P. titu. 4.
h l. 1. § sed & obstetrices, de varijs & extraor. cognit. P.
i l. 5. de decret. ab ord. facien. in P. archiatri, l. 9 & l. si quis in archiatri, l. 10. de professor. & medi. lib. 10. C. titul. 52.
k Cassiodor lib. 6. Variarum, c. 19.
l in l. vnic. de comitibus archiatris sacri palatij lib. 12. C. titu. 13.
m Ioannes Zonaras, 2. tomo Annaliũ.
n Dion Cassi[9], li. 53.
o l. 3. de varijs & extraord. cognit. in P. l. illicitas de offic. præsi. & l. si per impressionem, quod met. caus. C.
p l. archiatri, l. 9. de professor. & medic. lib. 10. C. ti. 52.
q Vlpia. in l. illicitas, l. 6. §. sicuti medico, de officio præsi. lib. 1. P. titul 18.
r Caius, in l. idem iuris, § mulionem ad leg. Aqui. lib. 9. P. titul. 2. §. imperitia, iniuria, de lege Aqui. ap. Iust. ... l. cum plures, §. seruum, loca. l. imperitia, de reg. iur. l. damni de damno infec. P. l. si quad. paup. fecisse dica. P.
s l. qua actione, l. 7. § fin. ad leg. Aqui. in P. §. impariti a. & § sicuti, eod. tit. ap Iustin. l. si quis fundum loca. P.
t Caius, l. idẽ iuris, l. 8. ad legẽ Aquil. P.
v glo. 1. nota in d. l. idem iuris.
x Vlpia. in l. idẽ si obstetrix, l. 9. ad leg. Aquil. in P.
y Iuliano. in l. ita vulneratur, l. 52. ad leg. Aquil.
z Alphenus iuris. in l. si ex plagijs, l. 53. ad leg. Aquil.
a gl. in l. mariti, l. 61. loca. lib. 19. P. titu. 2.
b c. 3. & c. sententiã, c. 9 ne cler. vel monach. lib. 3. Decretal. titul. 50.
c c tua nos, c. 19 de homic. lib. 5. Decretal. titu. 12.
d in c. cũ infirmitas, c. 13. de pœnit. & remiss. l b 5. Decretal. titu 38.

indiget cleri remedio, afflictis, vocabuntur; ipsos anteà moneant, & inducant, vt medicos aduocent animarum, vt postquàm fuerit infirmo de spirituali salute prouisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur. Cùm causa cessante, nempe peccatis, ob quæ sæpè morbi à Deo immittuntur, cesset effectus. Dehinc alia in eodem consi. ne quis medicorum pro corporali salute aliquid ægroto suadeat, quod in periculum

10 animæ conuertatur [a], cùm anima multò pretiosior sit corpore [b]. Medicis peritis deponentibus de vulnere, num sit mortale, vel curabile, credi par est [c], vel alijs in sua arte peritis [d]. Imò vni tantùm, si vnum tantùm ciuitas habeat [e]. Nam & iurisconsulti, vnius medici testimonio, in legibus constituendis de

11 his quæ ex medica scientia & physica pendent, contenti fuerunt [f]. Caueant tamen iudices qui relationes medicorum super vulnera factas diiudicant, num pretio, vel amore, vel alio modo illegitimo extortæ sint, an non adhibita vulnerum, vel morbi debita consideratione: ex his enim sæpè imponunt rei ad vitandam debitam vltionem iudicibus, & ipsi vulnerati sæpè ad exacerbandam vindictam, censuram aduersus vulnerantes, seueriorem procurant fieri. Et Paulus iurisconsul. iubet, ictus singulos diligēter inspici [g].

12 Quod enim relatum est semel à medicis vulnus non fuisse letale, hoc efficit, vt si posteà vulneratus moriatur, præsumatur mortuus ex cura non adhibita, vel mala custodia [h]: & ex culpa vulnerati, veluti quòd non adhibuerit medicum, vel malum adhibuerit [i]. Idem in obstetricibus obseruare debet iudex, vt perquirat si bonæ famæ, & honestæ, si nihil obiiciatur, si expertissimæ in arte [k]: nam istis creditur, si de virginitate probanda, vel de venere inspiciendo, vel impregnatione, vel potentia coëundi, agatur [l]. Admittuntur autem & probationes contra mulieres huiusmodi, & contra eorum inspectionem: quia sæpè corrumpuntur illorum iudicia, & sæpè quoque manus fallitur, & oculus obstetricum [m].

a dic. c. cùm infirmitas § fin.
b dict. § fin. & can. præcipimus, 21. q. 1. & can si habes 24. q. 3. l. sancimus, C. de sacrosan. eccles.
c l. semel l. 6. de re milit. lib. 12. C. tit. 35. & ibi Barth. Rebuf. de Platea, Luc. de Penna, lege si in ripa. tradit et hoc latè Barthol. in l. 1. de ventre inspicien. in P. per eū textum. Boërius, decisio 313. numero 22. 23. 25. Barthol. Alberic. & alij in procemio P. & in l. si ad legem Cornel. de sicar. P. Iacob. de Bellovis. in tracta. criminal. titu. de quæstionibus. Decius, consil. 415 numer. 11.
d l. 1. si mēs. fal. mod. dix. in P. l. lacus, de acquiren. rer. dom.
e § quod autem, de non alien. reb. eccles. in authen. Barthol. in dict. l. 1. numero 4. de vent. inspic. P.
f l. septimo mense, de stat. hominum, in P. § vnum, de testatio. & ea quæ par. in 11. mens. colla. 4.
g Paul. l. fin. ad leg. Cornel. de sicar.
h Ioan. de Platea, in l. semel, de re milit. lib. 12. C.
i l. quod si nolit, § 1. § si mancipium, de ædil. edict. lib. 21. P titu 1.
k c. fraternitatis, c. 6. de frigid. & malef. lib. 4. Decretal. tit. 15.
l L. 1. de vent. inspicien. P. c. propositi, et c. causam, de probatio. c. fin. de frigid. & maleficia.
m dicto c. causam, c. 14. de proba. ep. Gregor. can. nec aliqua, 37. q. 1.

De variis artificibus obiter. Caput 26.

1 *Pistores.*
2 *Textores artifices, & eorum leges.*
3 *Fullones qui, & de quo teneantur. Item 4.*
4 *Sarcinatores qui, & ad quid teneantur pro rebus acceptis.*
Vestium damna penes sutorem vel fullonem, ad quem pertineant. eod.
Sutor retinere potest vestem pro mercede futura. eod.
5 *Tinctorum lex.*
Baphia Romani imperij. eod.
6 *Balneatores viliores histrionibus.*
Balnea publica, priuata. eod.
7 *Balnea num prohibenda, vel necessaria.*
8 *Coqui an inter artifices.*
9 *Laniones, & eorum instrumenta.*

PISTORES erant olim Romæ, vt nunc vbique, qui ex lege constitura panem faciebant, & vendebant. Erant pistores in palatio Cæsaris, mancipia & subiecti comitum horreorum, qui ad dignitatem, vel officium aliud non poterant conscendere [a]. Dabatur quippe olim palatinis annona in panibus coctis, nec licebat in frumento exigere [b]: Africanus numerat inter artifices textores [c]. Istis lex à Deo olim imposita, ne vestimentum ex lana linóue contexerent [d]. Prohibitum iure Romanorum priuatis habere vestes sericas intextas auro [e]. Erant principis olim textores, mancipia videlicet ei arti addicta, quos qui occultasset ternis libris auri plectebatur [f]. Fullones sunt, qui lauant, tingunt, poliunt, vel curant vestimenta. Vt sarcinatores, qui sarciunt. Artifices quoque leges habent in iure positas: nam primùm si sine mercede constituta vel promissa quis fulloni polienda curandáve vestimenta, aut sarcinatori dederit sarcienda, mandati competit actio [g]: si mercede constituta, locati: si sine constitutione mercedis, tamen ea spe, vt constitueretur posteà, præscriptis verbis in factum [h]. Qui sarciendum quid, vel poliendum conduxit, culpam præstare debere, & quòd imperitia peccauit: nam ibi culpam esse Celsus respondit: quippe, vt artifex, inquit, conduxit [i]. Neque enim quis debet affectare opus, in quo scit, vel intelligere debet, imperitiam suam alij fore damnosam [k]. Si vestimenta tua fullo perdiderit, si possis facilè condicere, condicis, & petis sumptibus fullonis: sin minus, potes ex locato cum fullone experiri: iudex fullonem tibi condemnabit, tuas autem actiones tibi ei præstare compellet [l]. Nam potest dominus condictione furtiua, & rei vendicatione, aduersus furem qui accepit à fullone agere: quamquam actio furti soli fulloni competat, non domino, si modò fullo qui tenetur domino sit soluendo [m]. Vlpiani alia singularis, & vsui quotidiano accomoda lex. Si fullo vestimenta polienda acceperit, eáque mures roserint, ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cauere, & si pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit, ex locato actione tenebitur, etiamsi ignarus fecerit [n]. De materia fullonum, tractat Speculator, tit. de execurione sententiæ, §. 6. versi. 10. Vlpianus etiam aliam addit legem ex Trebatio, posse prohiberi fulloni, qui fullonicas circa fontem perennè currentem instituit, ne aquam contineat, néue eam spurcam immittat [o]. Iulianus etiam refert, eum cui legatus est vsusfuctus domus, meritoria ibi facere non debere, videlicet neque diuersoria, neque fullonica [p]. Subuenitur etiam sutori, vt possit retinere vestem pro mercede futuræ [q]. Tinctores legem habent impositam, ne priuatorum vsibus tingant lanas colore simili colori muricis, néue purpuram [r]. Erant in repub. Romana per prouincias imperij certa loca destinata pannis tingendis, vbi baphia erant, id est, officinæ tinctorum, & illis procuratores præpositi: veluti procurator baphij Tarentini, Calæbriæ: procurator baphij Salonitani, Dalmatiæ: procurator baphij Cissensis, Venetiæ & Histriæ: procurator baphij Syracusani, Siciliæ: procurator baphiorum omniũ per Africam: procurator baphij Girbitani prouinciæ Tripolitanæ: procur. insularum Balearium in Hispania: proc. baphij Telonensis Galliarum: procur. baphij Narbonensis [s]. Balneatores sunt balnearibus mancipati obsequiis, qui dicuntur deterioris & vilioris cõditionis, quàm histriones ab Vlpiano [t]. Erãt olim valnea, & publica & priuata, & nũc quoque alicubi. Publicũ omnibus patebat, vt qui prohiberetur ab eo, posset etiã experiri actione iniuriarũ [v]. Publicis & expensis fiebant istabalnea publica [x]. Sunt prouinciæ quædã, quæ balneorũ habent necessariã & salutarẽ causam, ob æstus pellendos solis, & feces ob sudorẽ concretas depellendas. Cuiuscunque modi tamen sint constitutionis cœli loca, putarunt alij ad voluptatem potius & ad effœminandos homines balnea esse inuenta, & improbanda, nisi ad depellendos morbos, vel ex aliis de causis necessariis adhibeãtur: quo casu & clericis religiosi [y], & omni die, etiam festo [z],

permit

a l. 3. de pistorib. lib. 11. C. titu. 15. l. 1. de frument.
b vrb. Constantinopolita. lib. 11. C. titul. 23.
c l. textoribus, l. 59. de lega. 3. libr. 32. P. titu 1.
d Deuterun. c. 22.
e l. 1 & 4. de vestib. olobet. lib. 11. C. titul. 8.
f l. qui textrini nostri, l. 6. de murilegul. libr. 11. C. titul. 7.
g § fin. de mandat. apud Iustinian. lib. 3. titu. 2.
h Caius, l. si tibi polienda, l. 24. de pr[æ]scrip. verb. libr. 19. P titu. 5. §. 1. de locat. apud Iustinia.
i Iulian. in l. si quis fundum, l. 1u. § Celsus, loca. in P. lib. 19. titu. 2.
k l. Idem ratio, in fine ad leg. Aquil. P. §. imperitia, eo. tit. apud Iustinia.
l Iabolen. in l. cũ in plures, l. 62. §. vestimenta ipsa, P.
m l. itaque, de furt. P. §. fulloni, de obligat. quæ ex delict. nasc.
n Vlp. in l. item quæritur, l. 13. § si fullo, loca. P.
o Vlp. in l. apud Trebatium, de aqua pluuia arcend. libr. 39. P. titu. 3.
p in l. æquissimum, l. 27. § fin. de vsufruc. lib. 7. P. titu. 1.
q Bald. in l. fin. C. cõmoda. facit Vlpia. in l. huius enim, l. 6 in fin. qu. potior in pig. habe. in P.
r l. auctep. & fina. de vesti. holoberis, libr. 11. C. titu. 8.
s in libro qui Notitia prouinciarum vtriusque Imper.
t Vlpia. in l. sed & si quid, de vsufruct. lib. 7. P. titu. 1.
v l. 2. §. si quis in mari, ne quid in loc. pub.
x vt videre est apud Plinium, Secũdum lib. 10. Epist. 38.
y can. omnes qui, 33. quæst. 1.
z ca. peruenit, de cõsecrat. d. 3.

permittuntur. Atque cùm rex Maurorũ Toletã ciuitatẽ amisisset, & palantes[a] milites eius adorti fuissent, & vicissent septẽ comites Alphonsi Sexti eius nominis regis Hispaniarum in loco vulgo dicto Alcaçar de Cõsnegna, Rex Alphonsus calamitatis huius causam suorũ animis nimia mollitie effœminatis imputãs, balnea, aliáq; id genus illecebras quas Mauri Toleti constituerant, sustulit, & populum ad pristinam virtutem & seueritatem reducere est conatus[a]. Coqui inter artifices connumerantur à Caio[b], & à Martiano[c], Iurisconsf. quod & tuentur Ludouicus Romanus[d], & Felinus[e], & Franciscus Cremensis[f]. Andreas porrò Barbatia multis disputat[g], coquum habere officium: verùm & officium & artem habere simul placuit[h]: & coquum principis habere dignitatem tuetur Baldus[i]. Neque etiam est qui ambigat, certa esse præcepta benè condiendi edulia, si modò legerit librum Platinæ de honesta voluptate. Putant & alij, & verum est, partem vnam medicinæ in delectu ciborum, & in illis præparandis versari, quæ διαιτητικὴ est.

9 Sed nos de coqui consideratione, arte, & officio, alibi plura diximus[k], quæ non repeto. Coquorum veluti officiarij, & administri sunt laniones, quorum instrumenta quædam refert Paulus[l], quæ pro lanianda, & vendenda carne necessaria illis dicit, nempe mensas trutinas, pondera, ferramenta, cultros, dolabras, &c.

[a] Francisc. Tarapha, li. de reb. Hispania. in Alphonso 6
[b] Caius, in l. si quid venditus, l. 19 § si. de æ'dil. ed & sibr. 21. ff. titu. 1.
[c] l. seruus legatus, l. 61. § si tuus seruus, de lega. 3. libr. 32. ff. titu. 1.
[d] Ludo. Roma. in sing. 51.
[e] Felinus, in c. 1. in princip. de offic & potesta. iudic. delega.
[f] Franciscus Creme. sing. ula. 88
[g] Andrea. Barbatia, ad titu. ne officio ordinar.
[h] [illegible] de conlect. dist. 2.
[i] Bald. ad rub. quis dicat dux, march. in vsib. feudorum.
[k] lib. 18 Syntaxeon artis mirab. c. 56.
[l] Paul. in l. [illegible] de la[illegible] de fructu & c. li. 33. ff. titu. 7.

FINIS LIBRI XVIII.

14 *Agricolarum ingenuorum differentia, qui sua colunt, & aliena rura: & eorum qui aliena colunt triplex genus.*
Partiarij, coloni qui. eod.
15 *Villici & coloni quid rerum dominis debeant.*
Locationi fundi quæ accedunt & præstantur. eod.
16 *Agricultura materia quæ.*
17 *Instrumenta rustica enumerata.*
18 *Rustica quædam leges Græcè Iustiniani, de partiario fructus interuertente, non colente.*
Vsura à rusticis quæ capienda. eod.
19 *De hortulanis, & seplasiarijs.*
Hortulani artifices. eod.
Fossores non sunt artifices. eod.
20 *Hortulanorum leges. Summarij homines æstimatores qui. eod.*
21 *Seplasiarij, & eorum lex. Pigmentarij. eod.*
Venena quæ liceat habere, & vendere. eod.

AGRICOLARVM fuit hominum prima conditio & status: 1 à Deo ipso agricolatio homini mandata post peccatum, & antè. Primùm enim Deus creatos parentes in paradisum introduxit, vt operarentur & custodirent illum[a]: & subinde expulsis inde, vt terram cum labore verterent, & in sudore panem, id est victum, compararent, statuit[b]. Adamus agricola: Cain agricola[c]. Sic & apud Zachariam, *Non sum propheta: homo agricola ego sum: quoniam Adam exemplum meum, ab adolescentia mea*[d]. Agricolæ etiam an- 2 tiqui, plures præstantiores viri, de quibus & iam diximus in lib. 27. Syntaxeωn c. 1. & de arte agriculturæ sequentibus cc. in eodem libro. Atque Horatius primis & fœlicibus seculis, homines omnes in agris vitam egisse beatam testatur.

Beatus, inquit[e], *qui procul negotijs,*
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore.
Nec excitatur classico miles truci,
Nec horret iratum mare,
Forúmque vitat, & superba ciuium
Potentiorum limina.

Scribit Seneca[f] Scipionem maiorem abluere solitum corpus rusticis fessum laboribus, & exercuisse corpus suum opere, & terrá, vt mos erat priscis, subegisse. Agricola ab agro qui colitur, dictus est. Est autem ager locus, qui si- 3 ne villa est, vt ait Vlpianus[g], & Florentinus[h]. Varro agrum dictum putat[i] terram, quòd in ea aliquid agerent fructus causa. Græcis item ἀγρὸς παρὰ τὴν ἄγραν, quòd in eo aliquid fiat semper, vel in eo aliquid, veluti præda capiatur, nempe fructus. Agricolæ in iure in septuplici sunt differentia[k]. Primùm 4 censiti, qui descripti sunt in census libro pro terra, & eius ratione quam possident[l]: t putant & conscriptos terras seu agros possessos non potuisse alienare[m]. Et mihi non displicet censitos colonos hodiè dici posse clientes dominorum, quos vocant obliarios, seu censuales, *Seigneurs censuels*, qui liberi sunt, & omnia tributa præstant censibus, dumtaxat adscripti[n]. Dici & possunt tributarij coloni nexu tantum tributi, ob res obligati, & ideo abire liberè à possessione possunt, & vendere ius suum, permittente domino, vt dicimus, directò[o], persolutis illi laudimijs seu authoramento, & saluo ei iure prælationis, iuxta formam iuris emphyteotici agri[p]. Coloni dicuntur 5 deducti in aliquem locum agricolæ, agricolendi causa, quemadmodum

a Genes. c. 2.
b Genes. c. 3.
c Genes. 4.
d Zacharias, c. 13.
e Horatius, lib. Epodon ode. 2.
f Seneca, epistola 1. lib. 13.
g Vlp. in Lages, l. 27. de verbor. signific.
h In l. fundi appellatio. l. 211. eod. tit.
i Varro, lib. de ling. Latina.
k examinat glos. rubricam in titul. de agricol. & censi. li. 11. C. glo. in quib. caus. colo. censi li. eo. 11. C titul. 47.
l l. forma de censib. in P.
m L. ij penes quos, & ibi gloss. in verbo suis, de agricol. & censit. lib. 11. C.
n & horum colonorum natura explicatur in l. 2 & 1. in quibus caus. coloni domi. accusar. poss. lib. 11. C. tit. 49. & dicta l. 4. de agricol. & censi. lib. 11. C.
o de quibus & intelligi potest l. 1. de colon. Illyricanis libr. 11. C titul. 52.
p l. fin. de iur. emphyteo. lib. 4. C. tit. fin.

dicti coloni & coloniæ populi ad habitandum aliquò missi: à ciuibus ita differentes qui priores eo in loco erant, quàm coloni fuerint adducti. Et si alij superinducātur ad reparādas colonias, & antiqui & noui coloni rectè dicuntur. Et apud Ciceronem [a], colonus est, qui fundum pensione colendum accepit à priuato: exemplo colonorum reipublicæ, qui vt plerumque ad captas bello ciuitates & agros incolendos, cum pensionis præstatione annua mittebantur: paucis exceptis, vt duodecim coloniæ Romanorum, quæ immunes à pensione erant. Vnde coloniæ publicæ, & priuatorum: cùm sint qui agros reipublicæ colant, & priuatorum [b]. 2. Alij coloni dicuntur adscripti, quibus lex seu conditio à maioribus constituta, vt eos perpetuò æternitatis iure colonos retineat, ita vt illis non liceat ex his locis, quorum fructu releuantur, abscedere, nec ea deserere, quæ semel colenda susceperunt. Et domino fundi ita tenentur, vt sine pœna etiam suscipientis non possint abscedere [c]. Cuius conditionis sunt coloni Palestini [d], Thracenses [e], Illyricani [f], & alij quidam [g]. Illi enim perpetuò adhærent agro, vt nec momento quidem temporis debeant separari à gleba, vel honoris, vel alterius obsequij, vel officij causa [h], conditione quidem ingenui, sed actu, terræ cui adscripti, serui [i]. Et ita quodammodo serui eorum, quorum possessio est [k]. Attamen si coloni adscriptitij per triginta annos coluerint fundum domini, libertate quidem plena potiuntur, rus tamen proprium tenentur incolere [l]. 3. Originarij alij coloni, qui ex adscriptitiis nati, eiusdem sunt conditionis ac patres, nomine tantùm distincti [m], debentq; & illi terræ inhærere semper, quam patres eorum colendam susceperunt [n]. 4. Inquilini coloni erunt, qui alibi, quàm vbi nati sunt, habitant, & agros colunt: vel qui alibi habitant, alibi agros colunt: vt propriè colonus, qui in agro, quem colit, habitat [o]. Transferri enim coloni ab alio in alium locum possunt, si vtriusque fundi vel loci vnus sit dominus, & in quolibet eorum habeat colonos [p], donec ab eius ditione alter locus exeat: quo casu, ei qui posteà prædium naneiscitur, tenetur propriam sobolem propriorum colonorum restituere translatorum [q]. Quando autem, & quomodo cum solo & sine solo alienari possint hi coloni, vide disputatum, in l. quemadmodum, l. 7. & ibi glossemata, de agricol. & censit. C. xi. lib. 11. Coloni hi omnes videntur perpetui fuisse, qui principiò ex lege vel pacto, se & suos culturæ subiecerunt nexu certi soli [r]: non secus, quàm curiales, qui se & suos curiæ in perpetuum obligant, dum fiunt curiales [s]. Sic olim Mariandyni, sese Heracleotis subiecerunt, polliciti se pro mercede in posterum perpetuò seruituros, si sibi necessaria suppeditarent, stipulatione canentes ne vllius eorum fieret venditio extra regionem Heracleotarum, sed in ipsa solùm propria regione [t]. Quemadmodum &, vt ait Archemachus 3. Euboicarum, ex Bœotis qui Arneam coluerunt, qui non recesserunt in Bœotiam propter amorem regionis, seipsos Thessalis in seruitutem dederunt, ex stipulatione, ne se extra regionem reciperent, neque occiderent: ipsiq; regionem illis colentes tributa persoluebant. Qui sic ex stipulatione autem manserunt, seseq; ipsos dediderunt, tunc menestæ vocati sunt, posteà penæstæ [v], quorum multi ditiores erant ipsorum dominis [v]. Sunt & quinto loco alij coloni, ratione pœnæ perpetuò colonatui addicti eius, qui fictitiam mendicitatem, & corporis simulatam aliquorum ægritudinem detexisset [x]. Sexto, alij coloni esse possunt, dicti propriè mancipia rustica, serui comparati à patrefamilias, vt fundo imponerentur [y]. Suntq; & illi in multiplici differentia, colentes, exercentes agros, præpositi eorum, villici, saltuarius, qui fructuum conseruandorum gratia paratus sit, pistor, tonsor familiæ rusticæ, mulieres panem rusticis coquentes, villam seruantes, molitores ad vsum rusticum parati, focariæ villicæ [z], panificæ rusticæ, laniæ, fullones [a]: bubulcus, arator, putatores, fossores, pastores [b]. Septimo sunt coloni omnino liberi & ingenui

Margin numbers: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12

a Cic. pro Cecinna.
b l. 1. vt nemo ad suũ patrocinium suscipiat rusticanos. li. 11. C. titu. 53.
c l. 1. de colon. Palestinis, lib. 11. C. tit. 50.
d d. l. 1. de col. Palest.
e l. 1. de colo. Thracensib. lib. 11. C. titul. 51.
f l. vnic. de colon. Illyricanis, eo. lib. 11. titu. 52.
g l. omnes omnino, l. 6. l. seruos, l. 22. l. colonos, l. 15. l. colonos, 18. cum si. mil. de agricol. & censit. lib. 11. C. & in legibus rusticis Iustinian. ti. 1. c. 17.
h dicta l. colonos, l. 15 & proximè citatis ll.
i dict. l. 1. de colo. Thracens.
k l. 2. & 3. vt nemo ad suũ patrocin. reip. rusticanos libr. 11. C. titu. 53. l. ne diutius l. 20. de agricol. & censi. vbi gl. in verbo intelligitur, tradit differentias inter seruos, & adscriptitios.
l l. penul. §. 1. de agricol. & censit. C.
m l. 1. de colonis Illyricen. libr. 11. C. l. originarios, 11. de agricol. & censitis. C.
n l. cum satis, l. 11. §. cùm autem Anastasi. de agricol. & censit. lib. 11. C.
o l. definimus, l. 13. & ibi gloss. 1. de agricol. & censit.
p dicta l. definimus, & c. 1. de iudæis li. 5. Decretal. titul. 6. l. quoties, C. famil. ercisc.
q l. definimus, in fin.
r l. 2. de colon. Palest. lib. 11. C.
s l. curiales, 25. & sequen. l. omnes qui curiales, 48. l. in filijs, l. in successione, l. 43. de decurion. lib. 10. C. titu. 31. l. vnic. si curial. relicta ciuita. rus habitare maluer. lib. 10. C. titul. 37.
t Athenæus, libr. 6. dipnoso c. 7.
v Athenæus, dicto capit. 7.
x l. vnic. de mendicant. valid. lib. 11. c. 25.
y l. si mancipia, l. 19. de fundo instruct. lib. 33. P. titu 7. l. cũ de lanionis, 18 §. cui fundum l. quæsitũ §. quæ itus, & l. fetsæ, eod. titul. l. in lege, l. 204. de verbo. signific.
z l. instrumenta, l. 8. de fundo instruct. in P.
a l. quæsitum, & l. 12. §. Trebatius, eo. tit.
b d. d. l. cum de lanionis, § de bubulco, & §§ seq. eod.

rebus suis operam dátes, rustici vel ruricolæ dicti [a]. Apud Indos γεωργοὶ, seu agricolæ, secundum genus hominum post sophistas seu sapientes est: qui neque arma habent, quibus in bello vtantur, neque bellicas res curant, agros colentes, regibus liberisq; vrbibus tributa pendentes [b]. Sicuti & iure Insubrum inhibitum rusticis arma vel lanceam portare, vel gladium: alioquin iudex vel arma tollere, vel pro illis viginti solidos exigere potest [c]. Nam & illi agricolæ etiam sæuientibus ad rabiem vsque mutuò prouinciis, inter medios hostes erant sacrosancti & intacti, agriq; eorum apud Indos, illiq; iuxta eos tranquillè aut arationi, aut vindemiæ, vel frondationi, vel messi vacabant [d]. Et hoc ipsum in imperio seruandum Romano cauisse videtur constitutio Friderici Cæsaris. *Agricultores*, inquit [e], *circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacumque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum rusticam curam pertineat, inuadere aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum, ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, & infamiæ notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.* Agricolarum seu colonorum, qui sibi viuunt & liberi sunt in rure, duæ possunt constitui species: vna eorum, qui sua colunt rura: alia eorum, qui aliena: quorum triplex differentia, vel cum mercede locantium operas suas vna: alia eorum qui parte fructuum aliqua accepta ex cultis remanēre terum proprietate dominis, alienis insudant: vnde & isti coloni partiarij [f], dicuntur, à parte Græcis μορῖται: μοιρὰ γὰρ τὸ μέρος [g], id est, morte pars est, vnde mortitæ Græcis. Et apud Athenienses teste Plutarcho [h], ἑκτήμοροι, plebeij dicebantur, quòd sextam fructuum partem dituitibus soluerent. Tertia porrò species eorum est, qui fundos alienos conducunt colendos ad certum tempus sub pensione, vocamus [i], *en arrantement*, ad suam vtilitatem, non dominorum, quiq; fructus suos faciūt, vbi primùm decerpti fuerint [k]. Eorum porrò qui sua colunt rura, potestas & arbitrium rerum suarum est, vt dominorum in propria, liberum [l], atque priuilegia colonorum omnia illis integra sunt. Eorum autem, qui aliena colunt rura, non ita libera: sed primùm ex lege locationis omnia agere debent in alienis, quarum curam susceperunt, & culturam ex ea præstare [m]. Deinceps, & ea quæ communiter ex bona fide præstantur, præter ea quæ expressè placuerūt, veniunt, veluti ex tacita conuentione: vt quæ de relocatione tacita dicuntur, si dominus patiatur post elapsum locationis tempus, colonum esse in fundo [n]. Venítq; vt si villa non reficiatur, vel stabulum, vel vbi greges colonι stare oporteat, vt præstetur actione ex conducto [o]. Vt dominus deducere teneatur ex pensione, omne damnum quod in fructibus contigit colono, vi tempestatis calamitosæ cui resisti non potest, vt putà fluminum, graculorum, sturnorum, vredinis insuetæ, terræ motus [p]. Vt eiecto colono propter aliquam etiam legitimam causam, restituantur ei in res expensæ vtiliter per eum factæ [q]. Materia autē, circa quam agricultura vel coloni versantur, terra est, quæ omnibus agricolis prostat communiter: verùm, alij aliis conditionibus & legibus eam colunt, vt dixi. Ita terra ipsa & diuersas leges agricolæ quoque accipiunt, ex voluntate dominorum, vel paciscentium vel secūdum conuentiones, vel secundum iuris regulas. Quæ omnia & res & personas, & modos colendi & fruendi continent. Et quæ accuratè persequūtur iurisconsulti. In rebus distinguūt, num propria an aliena: nū censualis, libera, seruiēs, alodialis, feudalis, vel alterius generis sit, de quibus suis locis tractatur. His accedūt instrumenta quæ quærendorum, cogendorum, conseruandorumúe fructuum gratia necessaria sunt. Quærendi causa sunt boues, pecora stercorandi causa, vasa vtilia, ararra, ligones, sarculi, falces putatoriæ, bidentes, & similia. Cogendi causa torcularia, corbes, falces messoriæ, fœnariæ, quales vindemiatorij, exceptorij, quibus vuæ exportantur. Conseruandi, vt dolia, cupæ

[a] de quib. in l. 1. de agricol. & censi. li. 11. C. l. 2. & 3. ne rust. cani ad vllum obseq. deuocēt. li. 11. C. titu. 54. titu. null. mutuantem agricola &c. in authentica.
[b] Arrianus, libr. rer. Indicarum. Strabo. 15.
[c] §. si quis rusticus, de pace tenen. & eius violator. libr. 2 Feudor. titu. 27.
[d] Arrian. in Indicis.
[e] § agricultores, de statutis & consuetu. contra liberta. eccles. editis colle. 10. auth. agricultores, quæ res pignori obli. poss. libr. 8. C titu. 17.
[f] Caius, l. si merces, l. 25. § vis maior, locati, lib. 19. P. titul. 2.
[g] Helychius, in voce ἑκτήμοροι.
[h] Plutarch. in Solone.
[i] de istis colonis passim in titulo locati in P. vt postea explicabimus.
[k] Paul. in l. si spes, l. 26. §. 1. de furtis, lib. 47. P. titu. 2.
[l] l. in re mandata, C. manda. l. nemo ex rectus, C. de Iudæis.
[m] Vlpian. in l. ex conducto, l. 15. locat. P. lib. 19 l. si merces, l. 25. § conductos cod. tito.
[n] Vlp l. item quæritur, 14 §. pen. & l. qui in certum tempus, l. 25. locat. in P. l. in rel-us, in fin. de precar. P. cū simil.
[o] l ex conducto, 16 loca. P.
[p] dicta l. ex conducto. § si vis tempestatis, & l si vno anno. l. 17. cum suis § 1. & 2. & l. si merces, l. 25. §. vis maior, eod. tit. locat. P. l. licet, C. eo. titu. c. fin de loca.
[q] l. penul. loca. P.

eupæ [a]. &c. Numerant & inter instrumenta personas, agricolas, colonos, & præpositos illorum, villicos, monitores [b], & alios de quibus paulò antè. Ars autem agriculturæ & plura alia in rebus & personis desiderat, quàm nunc explanemus, cùm id institutũ tractationis iuris non patiatur, & alibi etiam

18 proprio libro pertractauerimus [c]. Rusticas quasdam leges Græcè edidit Iustinianus, ad diuersa capita pertinentes, inter præcipuas, & singulares illæ sunt. *Si colonus partiarius citra voluntatem domini in agro demesso manipulos eius interuerterit, ceu fur, ab omni perceptione excludetur* [d]. Alia, *si colonus fundo suscepto ἐφ' ἡμισείᾳ, id est, sub lege medietatis fructuum percipienda, debito tempore eum non excoluerit, sed serius granum coniecerit, nihil ex fructibus percipito. ὅτι ψευσάμενος διεχλεύασε τὸν τῆς χώρας κύριον, quod mendaciis fundi dominum deluserit* [e]. Et iterum [f], ἐὰν γεωργὸς λάβῃ παρὰ τινὸς γεωργοῦ ἀπορήσαντος τῇ ἡμισείᾳ ἀμπελῶνα πρὸς ἐργασίαν, καὶ οὐ κλαδεύσῃ κατὰ τὸ πρέπον οὔτε σκάψῃ χαρακώσῃ, καὶ διασκαφήσῃ αὐτὴν, μηδὲν ἐκ τῆς ἐπικαρπίας λαμβανέτω. id est, *Si colonus ab alio quopiam colono inope, vineam sub lege medietatis colendam receperit, nec vites vt oportet putarit, vel vineam foderit, statumine suffulserit, scrobes fecerit, nihil ex frugibus percipito.* Alia [g] & præstantissima: *Si quis lege medietatis percipiendæ, fundum coloni peregrè profecti colendum susceperit, & posteà mutata sententia eum reliquerit, duplum fructuum percipiendorum dependito.* Aliæ leges Iustiniani de agricolarum terris non oppignerandis ob mutuum, inter nouellas ponuntur. Item ne plus fœnoris ab iilis exigatur pro debito, quàm pro singulis modiis rerum aridarum mutuatarum, octaua pars annuatim, & pro singulis solidis,

19 siliqua vna [h]. Ad agriculturam vtcumque pertinent hortulani, olitores, herbarii, seplasiarii. Hortus olitorius ad reditũ & necessitatem potius, quàm ad voluptatem pertinet, vt constat ex Iuliano [i]. Nec addubito hortulanos quoque inter artifices annumerandos, si modò agricultura est ars, vt verè est, quemadmodum constat ex libris Varronis, Columellæ, & aliorum de re rustica, ex Theophastro, & aliis, qui de colendis aruis, herbis, & stirpibus, præcepta tradiderunt: fossores tamen, & euulsores, non putat Ludouicus

20 Romanus artifices [k]. Hortulanis Iustinianus in nouellis leges posuit [l]. Primùm circa fraudes & auaritiam illorum: ii enim cùm hortos à dominis acciperent locationis titulo insitos, vili prætio olus tantùm æstimabant: elapso autem tempore conductionis, vltra veram & iustam æstimationem compendii sui causa. Ea propter statuit, vt talis hortus restituatur, qualis receptus fuerit, siue cum sterquilinio, siue sine eo. Atque ipsam olerum æstimationẽ faciendam non per hortulanos solùm, sed adhibitis cum iis, illis quos vocant summarios, quiq; harum rerum peritiam habent, sacrosanctis pertactis Euangeliis. Statuens insuper, vt si quis incultam terram elocet, persoluatur mer-

21 ces excultæ terræ. De seplasariis, qui tam cultas, quàm incultas norunt & colligunt herbas & radices, eásque præparant; quin ad artem pertineant medicinæ, non est ambiguum. Et de illis quoque, & pigmentariis cautum, ne cui temerè cicutam, salamandram, aconitum, pythiocampas, buprestim, mandragoras, aut vlceramenti causa cantharides, dent: alioquin pœna legis Corneliæ de sicariis ex senatusconsulto imminente. Atque prohibitũ mala venena habere vel distrahere, nisi per se antidotum faciant, aut alexipharmacum, vel aliis venenis mixta remedio sint [m].

[a] l. instrumẽta fundi. § de fundo instructo. lib. 33. P. tit. 7. l. quæsitum, l. 12. § 1. eod. titul. nos de his pluta libr. 27. Syntax.
[b] d. ita l. instrumenta.
[c] in lib. Syntax.
[d] Iustinianus, in legibus Georgicis, tit. 2. περὶ γεωργῶν leg. 1.
[e] Iustini. in dictis legibus titu. 3. περὶ ἐφ' ἡμισείας, l. 2.
[f] eo. tit. l. 2.
[g] eo. tit. l. 4.
[h] constitutio nouell. 33. & 32. tit. vnllũ calentem agricolæ tenere illius terram. in authen. tit. 3. & 4 colla. 4.
[i] l. æquissimum, l. 17. de vsufruc. lib. 7. P. titu. 1.
[k] Ludoui. Romanus, singulari 631. incipiente, nunquid coquus.
[l] nouella. 64. περὶ τῶν κηπουρῶν.
[m] l. 3. § 1. allo senatusconsulto, ad leg. Corneli. de sicar. li. 48. P. tit. 8. l. quòd sæpe, l. 15. § veneni, de contrahend. emptio. lib. 18. P. tit. 1. facit l. qui venenũ l. 236. de verbor. significa. P.

De pastoribus. Cap. 24.

1 *Pastoralis cura, pars agriculturæ.*
2 *Pastorum distinctio.*

Pastores partiarij qui, & lex eorum. eod.

3 *Pastorum appellationes ab animalibus custoditis diuersa, & leges.*
Caprarij lex. eod.

4 *Bubulcus quis, & eius lex. Artifices bubulci. eod.*
Agasones. eod. Muliones. eod. Equisones. eod.

5 *Suarij immunitate donati.*

6 *Phasianarij pastores. Anserum pastores. eod.*

7 *Pascua herbarum mortiferarum locans quomodo puniatur.*

8 *Pastorum armenti leges, de amissione animalis, comestione à lupo, de damno ab animali dato, de animali laeso, luxato, interempto.*

9 *Agaso, an dominus teneatur de damno dato ab equis & mulis.*

10 *Equus dans damnum quem obliget.*

PARS rusticae vitae, in illis qui armenta & oues pascunt, consistere videtur. Et ex duobus filiis primi agricolae Adami, alter pastor ouium Abel, alter agricola erat. Pastores absolutè videntur dici ouium custodes, cuiusmodi diximus [a] olim fuisse praestantissimos viros. Pastorũ alij mercenarij, alij partiarij, alij domini animaliũ. Primi operas suas vel diurnas, vel mẽstruas, vel annuas locant [b]. Partiarij extra sortẽ, quam capitale vocant, foetum cum dominis animalium partiuntur, restituuntq; soluta societate sortem plenam [c]. Videtur enim hîc iusta societas, in quam dominus animalia confert: pastor verò operam, & industriam [d]. Sibi & tertio loco animalia seruat & pascit, qui aliorum non vtitur opera. Appellationes pastorum tot sunt, quot ferè genera animalium, quae custodiuntur & ad pascua ducuntur. Sic Iulianus de caprario meminit, dum ait custodem caprarum non teneri iudicio locati casum praestare, si sine fraude caprae à latronibus abactae sunt [e]. Caprario legem rusticam Varro dicta recenset: *ne colont in agro surculario capras cõpascant* [f]. Bubulci sunt, vel custodes boum, vel qui cum illis arant [g]: atque Celsus, *qui pascendos vitulos accipiunt, habere artem, & tamquam artifices, si quid imperitia peccauerint, teneri ac proculpa, tradit* [h]. Sunt & iis annumerandi agasones [i], equisones, muliones [k]. Sunt & suarij pastores, siue porcinarij, qui ciuitatis vel municipii cuiusdam porcos pascunt, & ducunt in pascua publica: donati etiam olim immunitate vilium munerum [l]: estque praetor vrbis iudex illorum constitutus [m]. Neque mirum, si & porcinarii appellatione contineantur, cùm & porci pecorum veniant [n] nomine. Accedunt & phasianiarii, & pastores anserum, commemorati à Paulo iurisconsulto [o]. Animalia & pascua, res sunt quibus pastores incumbunt. Proinde leges de pastoribus ab illis pendent, & ea quae de pascuis alibi tractauimus, huc pertinent, quae suo loco videnda sunt [p], vt & ea, quae de lege aquilia dicta sunt. Inter praecipuas & insigniores horum leges, istae obiter erunt recensendae. *Qui saltum pascuum locauit, in quo cùm mala herba nascerentur, & ex his pecora vel demortua sunt, vel deteriora facta sunt: si sciebat, quòd interest praestat, si ignorabat, pensionem non petit* [q]. De armentariis est titulus in legibus Iustiniani proprius [r], περὶ ἀγελαρίων, quo leges eorum traduntur. Prior, vt indemnis sit ab amissione bouis, si eo die quo amiserit, indicauerit domino, contrà, si non indicauerit. 2. non teneri de boue interempto à lupis, si cadauer domino indicet: singularis autem illa 3, ἐὰν ἀγελάρης βοῦν λαβὼν ἀπὸ γεωργοῦ ἕωθεν, καὶ χωρισθῇ ὁ βοῦς τοῦ πλήθους τῶν βοῶν καὶ ἀπελθὼν εἰσέλθῃ ἐν χωραφίῳ, ἢ εἰς ἀμπέλους, καὶ ζημίαν ποιήσῃ, τὴν μὲν ζημίαν διδότω πᾶσαν ὁ ἀγελάριος, τοῦ δὲ μισθοῦ αὐτοῦ μὴ στερείσθω. id est. *Si bos armentario mane traditus pascendus, à reliquo armento segregatus in sata vel vineas digressus fuerit, pauperiémque fecerit, pauperiem factam praestato armentarius, non tamen*

a diximus lib. 34 Syntaxeon, c. 5.
b Iulianus, in l. si quis fundum, l. 10 § Imperator, locat. in P.
c l. si pascẽda, leg. 9. de pact. lib 2. C titul. 3.
d l. si nõ fuerint, 29. pro socio, lib. 17. titul. 32.
e Iulia. in d. l. si quis fundũ, § si loca. P.
f Varro.
g l. cum lanionis, l. 19 §. de bubulco, de fundo instructo, lib. 33. P. tit. 7.
h l. si quis fundum, l. 12. §. Celsus, locat. lib. 19. P titul 2.
i de quib. mentio apud Alphenum in l. fin. si quadru pauper. fec. dic. lib. 9 P. titu. 1
k de quibus Aphricanus, in l. cum quaeritur, 59. §. seruus, & l. seruus, § muliones, de lega. 3. in l. vrbana, de verb. signific.
l l. 1. de suarijs, lib. 11. C. titul. 16.
m l. 2. C. eod. de suarijs.
n l. seruis legatis, §. penul. de legat. 3.
o l. auibus, legatis, l. 64. de lega. 3. lib. 32. P. tit. 3.
p proprio titulo de pascuis in rebus patrimonij principis tractauimus, lib. 3. c. 13.
q l. sed addes. §. 1. locat. P. l penul. C. de aedili. edict.
r in legibus rusticis Iustinia. titul. 3.

men

men mercede sua priuator. Alia, *Mortuo boue si armentarius sine fraude sua periisse iuret, indemnis est: idem si luxatus exosculatusq́; fuerit casu. Si tamen conuictus iureiurando prastito, de periurio fuerit, per duos vel tres idoneos testes:* γλωσσοτομηθεὶς, τὸ ἀζήμιον τῷ κυρίῳ τοῦ βοὸς ποιείτω: *lingua mutilatus, indemnitatem bouis prastato.* Alia postrema, ἐὰν ἀγελάρης μετὰ τοῦ ἐν χερσὶν αὐτοῦ ξύλου ἀπολλύσῃ, καὶ κλάσῃ βοῦν, ἢ ἐκτυφλώσῃ, οὐκ ἐστὶν ἀθῷος, ἀλλὰ ζημιούσθω: εἰ δὲ μετὰ λίθου κρούσῃ, ἀζήμιος ἔστω. id est, *Si armentarius baculo quem manu gestabat, vel bouem occiderit, vel membro mutilauerit, vel eluscarit, non est extra noxam, sed damnum prastato: si verò lapide eum petiuerit, à damno liber esto.* Hypothesis de mulionibus, & damno dato à plaustro ex culpa eorum, qua ipsi non dominus mulorum teneātur, tradit Alphenus [a] contrà, si mularum facto, quia reformidassent, & ita plaustro conuerso vel acto, aliquem obtruncassent, vt dominus non muliones vel agasones teneātur. Item & distinctiones de damno dato ab oneratis iumentis supra modum, vel illis ductis per viam peiorem, de quibus suo loco vide [b]. Mulio si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, si hæ alienum hominem obtriuerint, culpæ nomine tenetur, vel si propter infirmitatem accidat. Idemq; iuris in persona eius, qui, quo vehebatur, propter imperitiam vel infirmitatem retinere non potuit [c]: videlicet si alius firmior retinere potuisset [d]. Bartholus notat agasones, qui impellunt equos, teneri clamare, vt via decedant, obuii; alioquin reos culpæ esse [e].

[a] in l. si ex plagis, l. 52. §. in cliuo, ad leg Aquil.
[b] l. qua actione, §. sed si quis plus, ad leg. Aquil. P. l. 1. §. quad. pauper. fecisl. dica. P.
[c] Caius, l. idem iuris, l. 9. §. mulierē, ad leg. Aquil. P.
[d] §. impetu, de leg. Aquil. ap. Inst.
[e] Barthol. in summario l. si putator, ad leg Aquil. P.

De medicis. Cap. 25.

1 *Quid medicina, & species remißiuè.*
2 *Medici digniores professoribus artium.*
 Medicorum species. eod.
 Incantatione curantes non sunt medici. eod.
 Medici circulatores. eod.
 Parabolani medici qui. eod.
3 *Obstetrices inter medicos.*
4 *Archiiatri medici.*
 Medicorum immunitates. eod.
 Antonius Musa medicus Augusti. eod.
5 *Medico donatio facta num valeat.*
6 *Medici imperitia nocens plectenda.*
7 *Medicus qui sanauit & mercedem accepit, recurrente morbo non tenetur sanare.*
8 *Medicinam qui non possunt exercere.*
 Monachis interdicta ars chirurgica. eod.
9 *Medici ne porrigant medicinam, antequàm agroti aduocauerint spirituales medicos.*
 Medici ne quid suadeant agrotis in periculum anima. eod.
10 *Medicis deponentibus de vulnere letali, vel non, creditur.*
11 *Medicorum relationes de morborum iudicio, quomodo exploranda à iudicibus.*
12 *Medicorum relatio de vulnere non letali facit, vt si moriatur vulneratus, non teneatur vulnerans de homicidio.*
13 *Obstetricum relationes quomodo à iudicibus perpendenda.*

Quid

1 QVID medicina[a], quotúe eius species,& medicorum genera iam fusè explicauimus lib. 28. Syntaxeon artis mirabilis: potissimùm c. 1. 2. 3. 4. Ideo ea, quæ in iure de hac materia euoluuntur, paucis & obiter annotasse, vt de cæteris, sufficiet. 2 Vlpianus medicos salutem hominum agere scribit,& ideo eos præponit liberalium artium professoribus[b]. Annumerans inter medicos,qui alicuius partis corporis,vel certi doloris sanitatem pollicentur, vt putà si auricularius,si fistulæ, vel dentium: Non tamen si incantauit, vel imprecatus est, *& vt vulgari verbo*, inquit, *in posterum vtar, si exorcizauit.* Non sunt ista medicinæ genera,tametsi sint,qui hos sibi profuisse cum prædicatione adfirment[b]. Sunt & περιοδευταὶ, medici circulatores, cõnumerati[c], & parabolani,qui ad curanda debilium corpora depurantur,sexcenti in Alexãdria ciuitate,arbitrio eiusdẽ ciuitatis antistitis[d]. 3 Appellatione quoq; medici,& medicæ cõtinentur[e],& mulieres,quæ inter medicos enumeratæ sunt: alibi obstetrices dicũtur,atq; eodẽ prætio,quo medici,æstimantur,sexaginta solidorum[f], & artem habere dicuntur[g]. Inter medicos, quia illæ medicamenta exhibeant, obstetrices ponit Vlpianus quoque[h]. 4 Sunt & ex medicis quidam dicti archiatri, id est,principis medici, vel qui principales medici & præcipui sunt, videlicet delecti, à decurionibus ex publico salarium accipientes[i]. Comitatum archiatrorum constituit dignitatem Cassiodorus, eiusq; formulam tradit[k]. Meminit de hac dignitate comitatus archiatri Augustus Cæsar,& ei, vicarij & ducis qui administrauerit priuilegia concedit[l]. Narrat Zonaras[m],Augustũ,cùm esset cõsul, & sanatus fuisset ab Antonio Musa,ei concessisse inter cætera ius aureorum anulorum, nec non immunitatem, & pariter medicis aliorum hominum, immunitatem omnium tributorum,& onerum publicorum: quod & testatur Dion[n]. 5 Medicorum leges quædam singulares, vna Vlpiani, vt si medicus,qui,dum ægrum curaret, eundem compulit medicamenta aduersa inferendo, vt ei possessiones suas contra bonam fidem venderet, præses prouinciæ factum coërceat, itemq; restitui iubeat[o]. Imperator Valens ait, pati se medicos potissimùm publicos capere quæ sani offerunt, non ea, quæ periclitantes pro salute promittunt[p]. 6 Alia lex,vt sicuti medico non imputatur mortalitatis euentus, ita quod per imperitiam commisit,imputari ei debeat: prætextu enim humanæ fragilitatis, delictum decipientis in periculo homines in noxam esse non debet[q]. Nemo enim affectare id debet, in quo scit, vel intelligere debet suam infirmitatem, vel imperitiam periculosam alij fore[r]. Et Proculus ait, *si medicus seruum imperitè secuerit, vel ex locato,vel ex Aquilia competere actionẽ*[s]. Et Caius idem iuris esse ait,si medicamento perperam vsus fuerit: sed & qui benè secuerit, & dereliquerit curationem,securus non erit, sed culpæ reus intelligitur[t], siue gratis, siue mercede conductus operas medicus suas adhibuerit[v]. Itaque si obstetrix medicamentũ dederit,& inde mulier perierit, Labeo distinguit,vt si quidem suis manibus supposuerit, videatur occidisse: si verò dederit,vt sibi mulier offerret, in factum actionem dandam, vtpote, quòd magis causam mortis præstitisse, quàm occidisse videatur[x]. Et vulgò tamen occidisse videtur, qui & causam mortis præbuit[y]. Atque mors ægri ex medici inscitia, rectè imputatur[z] eidem. 7 Num autem medicus, qui à podagra liberare aliquem promiserat,pacta mercede & accepta,morbo sublato,eodem recurrente teneatur sine mercede curare, & acceptam restituere, pluribus disputat glossella quædam, & concludit negatiuè[a]. 8 Medicinæ exercere artem inhibitum est, potissimùm chirurgicam subdiaconis, diaconis,sacerdotibus,quæ incisionem, vel adustionem inducit[b]. Et multùm monachus dicitur delinquere, officium chirurgi vsurpando, quod sibi minimè congruit[c]. 9 In modo curandi, lex illa consilio generali imposita[d], vt cùm medici primùm ab ægrotis, videlicet graui infirmitate,& quæ non indi

a l.1. § medicorum, de varijs & extraord. cognitio.
b dicta l. 1. §. medicos.
c à Modestino, l. si duas, l.6. § 1. de excusatio. tutor.
d l. parabolani, l. 18. de episcop. & cler.
e l. 1. § fin autem ali qua arte, de commu. seruo. manumiss. lib. 7. C. tit. 7.
f l. fin commu. de lega. lib. 6. C. titu. 18
g in l. 1. in princi. de ventre inspiciend. lib. 25. P. titu. 4.
h l. 1. § sed & obstetrices, de varijs & extraor. cognit. P.
i l. 1. de decret. ab ord. faciend. in P. archiatri, l. 9 & l. si quis in archiatri, l. 10. de professor. & medi. libr. 10. C. titul. 52.
k Cassiodor lib. 6. Variarum, c. 19.
l in l. vnic. de comitibus archiatris sacri palatij, lib. 12. C. titu. 13.
m Ioannes Zonaras, 2. tomo Annaliũ.
n Dion Cassi', li. 53.
o l. 3. de varijs & extraord. cognit. in P. l. illicitas de offic. præsi. l. 1. si per impressionem, quod met. caus. C.
p l. archiatri, l. 9. de professor. & medic. lib. 10. C. ti. 52.
q Vlpia. in l. illicitas, l. 6. §. sicuti medico, de officio præsi. lib. 1. P. titul. 18.
r Caius, in l. idem iuris, § mulionem ad leg. Aqui. lib. 9. P. titul. 2. §. imperitia, § iniuria, de lege Aqui. Iust. inst. l. qui ... plures, §. ... locati, l. imperitia, de reg. iur. l. ... de damno infec. P. l. 1. si quad. paup. fecisse dica. P.
s l. qua actione, l. 7. § fin. ad leg. Aqui. in P. § imperitia, & § sicuti, eod. tit. apud Iustin. l. si quis fundum loca. P.
t Caius, l. idẽ iur. 8, l. 8. ad legẽ Aquil. P.
v glo. 1. nota in d. l. idem iuris.
x Vlpia. in l. itẽ si obstetrix, l. 9. ad leg. Aquil. in P.
y Iulian. in l. ita vulneratus, l. 51. ad leg. Aquil.
z Alphenus Iurisc. in l. si ex plagis, l. 52. ad leg. Aquil.
a gl. in l. mariti, l. 61. loca. lib. 19. P. tit. 2.
b c. 3. & c. sententiã, c. 9 ne cler. vel monach. lib. 3. Decretal. titul. 50.
c c tua nos, c. 19 de homic. lib. 5. Decretal. titu. 12.
d in c. cù infirmitas, c. 13. de pœnit. & remiss. l b. 5. Decretal. titu. 38.

indiget cleri remedio, afflictis, vocabuntur, ipsos anteà moneant, & inducant, vt medicos aduocent animarum, vt postquàm fuerit infirmo de spirituali salute prouisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur. Cùm causa cessante, nempe peccatis, ob quæ sæpè morbi à Deo immittuntur, cesset effectus. Dehinc alia in eodem consil. ne quis medicorum pro corporali salute aliquid ægroto suadeat, quod in periculum

10 animæ conuertatur [a], cùm anima multò pretiosior sit corpore [b]. Medicis peritis deponentibus de vulnere, num sit mortale, vel curabile, credi par est [c], vel alijs in sua arte peritis [d]. Imò vni tantùm, si vnum tantùm ciuitas habeat [e].

Nam & iurisconsulti, vnius medici testimonio, in legibus constituendis de

11 his quæ ex medica scientia & physica pendent, contenti fuerunt [f]. Cauere tamen iudices qui relationes medicorum super vulnera factas diiudicant, num pretio, vel amore, vel alio modo illegitimo extortæ sint, an non adhibita vulnerum, vel morbi debita consideratione: ex his enim sæpè imponunt rei ad vitandam debitam vltionem iudicibus, & ipsi vulnerati sæpè ad exacerbandam vindictam, censuram aduersus vulnerantes, seueriorem procurant fieri. Et Paulus iurisconsul. iubet, ictus singulos diligenter inspici [g].

12 Quod enim relatum est semel à medicis vulnus non fuisse letale, hoc efficit, vt si posteà vulneratus moriatur, præsumatur mortuus ex cura non adhibita, vel mala custodia [h]: & ex culpa vulnerati, veluti quòd non adhibuerit medicum, vel malum adhibuerit [i]. Idem in obstetricibus obseruare debet iudex, vt perquirat si bonæ famæ, & honestæ, si nihil obijciatur, si expertissimæ in arte [k]: nam istis creditur, si de virginitate probanda, vel de ventre inspiciendo, vel impregnatione, vel potentia coëundi, agatur [l]. Admittuntur autem & probationes contra mulieres huiusmodi, & contra eorum inspectionem: quia sæpè corrumpuntur illorum iudicia, & sæpè quoque manus fallitur, & oculus obstetricum [m].

[a] d. c. cum infirmitas § fin.
[b] dict. § fin. & can. præcipimus, 21. q. 1. can. si habes 24. q. 3. l. sancimus, C. de sacrosan. eccles.
[c] l. semel l. 4. de re milit. lib. 12. C. tit. 36. & ibi Barth. Raynal de Platea, Luc. de Penna, lege si in ripa. tractat hoc latè Barthol. in l. 1. de ventre in spiciend. in P. per eũ textum. Boërius, decisio 321. numero 21. 28. 31. Barthol. Alberic. & alij in proœmio P. & in l. si. ad legem Cornel. de sicar. P. Iacob. de Bellovis. in tracta. criminal. titu. de quæstionibus. Decius, consil. 415 numer. 12.
[d] l. 1. si mẽs. fal. mod. dix. in P. l. lacus, de acquiren. rer. dom.
[e] § quod autem, de non alien. reb. eccles. in authen. Barthol. in d. l. 1. numero 4. de vent. inspic. P.
[f] l. septimo mense, de stat. hominum, in P. §. vnum, de restitutio. & ea quæ par. lu. 21. mens. col. 4.
[g] Paul. l. fin. ad leg. Cornel. de sicar.
[h] Ioan. de Platea, in l. semel, de re milit. lib. 12. C.
[i] l. quod si nolit, § 1. § si mancipium, de ædil. edict. lib. 21. P. titu. 1.
[k] c. fraternitatis, c. 6. de frigid. & malef. lib. 4. Decretal. tit. 15.
[l] L. 1. de vent. inspicien. P. c. proposuisti, et c. causam, de probatio. c. fin. de frigid. & maleficia.
[m] dicto c. causam, c. 24. de proba. 39. Gregor. can. nec aliqua, 37. q. 1.

De variis artificibus obiter. Caput 26.

1 *Pistores.*
2 *Textores artifices, & eorum leges.*
3 *Fullones qui, & de quo teneantur. Item 4.*
4 *Sarcinatores qui, & ad quid teneantur pro rebus acceptis.*
Vestium damna penes sutorem vel fullonem, ad quem pertineant. eod.
Sutor retinere potest vestem pro mercede futura. eod.
5 *Tinctorum lex.*
Baphia Romani imperij. eod.
6 *Balneatores viliores histrionibus.*
Balnea publica, priuata. eod.
7 *Balnea num prohibenda, vel necessaria.*
8 *Coqui an inter artifices.*
9 *Lanistes, & eorum instrumenta.*

permittuntur. Atque cùm rex Maurorũ Toletã ciuitaté amisisset, & palantes[a] milites eius adorti fuissent, & vicissent septẽ comites Alphonsi Sexti eius nominis regis Hispaniarum in loco vulgo dicto Alcaçar de Cõsnegna, Rex Alphonsus calamitatis huius causam suorũ animis nimia mollitie effœminatis imputãs, balnea, aliáq; id genus illecebras quas Mauri Toleti constituerant, sustulit, & populum ad pristinam virtutem & seueritatem reducere est conatus[c].

8 Coqui inter artifices connumerantur à Caio[b], & à Martiano[c], Iurisconsf. quod & tuentur Ludouicus Romanus[d], & Felinus[e], & Franciscus Cremensis[f]. Andreas porrò Barbaria multis disputat[g], coquum habere officium: verùm & officium & artem habere simul placuit[h]: & coquum principis habere dignitatem tuetur Baldus[i]. Neque etiam est qui ambigat, certa esse præcepta benè condiendi edulia, si modò legerit librum Platinæ de honesta voluptate. Putant & alij, & verum est, partem vnam medicinæ in delectu ciborum, & in illis præparandis versari, quæ διαιτητικὴ est.

9 Sed nos de coqui consideratione, arte, & officio, alibi plura diximus[h], quæ non repeto. Coquorum veluti officiarij, & administri sunt laniones, quorum instrumenta quædam refert Paulus[l], quæ pro lanianda, & vendenda carne necessaria illis dicit, nempe mensas trutinas, pondera, ferramenta, cultros, dolabras, &c.

a Lucius Marin. Siculus, li. de reb. Hispan. in Alphonso 6
b Caius, in l. si quid venditor, l. 19 § si. de ædil. ed. & lib. 21. P. titu. 1.
c l. seruus legatus, l. 61. § si tuus seruus, de lega. 3. libr. 32. P. titu. 3.
d Ludo. Roma. in sing. 31.
e Felinus, in c. 1. in princip. de offic. & potesta. iudic. delega.
f Franciscus Cremẽ. singula. 93
g Andreas Barbatia, ad titu. de officio ordinar.
h ... natales, de consecr. dist. 3.
i Bald. ad rub. quis dicat. dux, march. in vsib. feudorum.
k lib. 28 Syntaxeon artis mirab. c. 16.
l Paul. in l. ... de instructo & ... li. 33. P. titu. 7.

FINIS LIBRI XVIII.

DE MILITARIBVS PERSONIS, ET RE MILITARI.

LIBER XIX.

De militibus, & paganis, & militia inermi. Caput I.

1 *Militia ars est.*
2 *Homines milites, aut pagani.*
Pagani qui. eod. Et paganismus & paganicum, & 4.
3 *Semipaganus qui apud Persium.*
4 *Milites vnde appellati.*
5 *Latrones qui milites, & quare dicti.*
6 *Militia, & militum species.*
7 *Militiæ spiritualis diuisio.*
Angelorum militia. eod.
8 *Militia literaria in quibus inuenitur.*
Militia apparitorum, & aduocatorum. eod.
Professores legum post 20. annos comites fiunt. eod.
9 *Militia palatina inermis quæ.*
Palatini milites diuersi generis. eod.
10 *Militia ex casu quæ.*
11 *Militia honoraria.*

MILITES artem habent quandam quoque adquisititiam, vt alibi docuimus [a]: & ita inter artifices annumerari eos par est. [1] Ab illis itaque nata & alia personarum distinctio, quæ, & publicas, & priuatas personas potest complecti: vt alij dicti sint pagani, alij milites. [2] Pagani propriè dicuntur, qui habitant in pagis vel oppidis rusticis, à fontibus ita dicti: quia circa fontes soliti erant antiqui ædificare domos & villas, aquationis faciliotis causa, vt ait Festus. sic ἀπὸ τῶν πηγῶν π in κ, Doricè mutato, pagi & pagani rustici. Vt & Persius [b], semipaganum, videlicet semidoctum, non omnino ablutum, vel saturũ fonte musarum, qui poëtas reddere dicebatur. Sic enim intelligo potius, quàm semirusticum, vt dicam semipaganum, quasi semifontanum, non omnino aqua fontis participem. verborum & contextus id docet.

Nec fonte labra prolui caballino,
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, vt sic repente poëta prodirem.
Heliconiadásque, pallidámque Pirenem
Illis relinquo quorum imagines lambunt
Hedera sequaces: ipse semipaganus,
Ad sacra vatum carmen adfero nostrum.

Sic opinor, Diuus Augustinus rectè vocat ethnicos seu infideles idololatras, paganos, velut barbaros, & ignaros veræ legis. Et inde paganismus, [4] error

a lib. 25. Syntaxeon, cap. 3.

b Persius, in principio.

ertor, siue infidelitas quibus verbis & Cæsares Christiani in eadem significatione vsi sunt, titulis, ne Christianum mancipium hæreticus, vel pag. nus, vel Iudæus habeat [a]: & de paganis, & sacrificiis eorum [b]. Hinc sacrificia quoque pagana prohibita apud summos pontifices [c]. Alio modo omnes pagani sunt, qui non sunt armati milites, vt apud Iuuenalem [d].

citius falsum producere testem
Contra paganum possis, quàm vera loquentem
Contra fortunam armati.

Et apud Suidam pagani etiam opponuntur militibus, etsi vrbani sint, nempe ἀςράτωτοι. adferétque hunc locum συνήθων γυναικί τι καὶ ἀςρατέα καὶ παγανοί. In iure nostro ciuili familiaris est hæc pagani dictio, pro eo qui non est miles [e]. Paganum peculium castrensi oppositum [f]. Et paganicum ius, quod castrense non est, dicitur, & habere in paganico [g]. Paganorum itaque tot erunt species & sectiones, quot supra hominum differentias ex qualitate distinctas commemorauimus, qui iure communi vti dicuntur, nisi si quod priuilegium illis singulariter aliunde contingat. Neque itaque de illis plura, sed de militibus agendum erit. Milites, inquit Vlpianus [h], appellantur, vel à mollitie, id est, per antiphrasim, à duritia quam pro nobis sustinent, aut à multitudine, aut à malo quod arcere solent, vel à numero mille hominum, vt miles sit quasi millesimus quisque: & ad priorem accedit Sextus Pomponius Festus [i], ad postremam, Valla [k]. Militum species eorum, qui regi adstabant, latronum est. Latrones, inquit Varro [l], dicti à latere, qui circum latera erant regi, atque ad latera habebát ferrum, quos posteà ab stipatione stipatores appellarunt, & qui conducebantur. Ea enim merces Græcis dicitur λάτρον. Ab eo veteres poetæ nonnumquã milites appellant latrones: quòd vtique milites cum ferro, aut quòd latent ad insidias faciendas. Sic Ennius [m]: *Hæc, est fatus vbi, latrones dicta facessunt*, Quibus & adstipulatur Nonius. Idem Varro quoque [n], rationem nominis militis significantius attulit. *Milites, inquit, dicti, quòd trium millium primùm legio fiebat, ac singulæ tribus Tatiensium, Rhamnensium, Lucerum, millia singula militum mittebant.* Militia omnis constat pugna, quæ est impugnatio, aggressio, & defensio: Et quia variis modis quis pugnare, obsistere & resistere dicitur, eadem similitudine, milites erunt diuersæ speciei, militia quoque diuersa, in nomine consentiens, in pugna & armorum ratione distinguenda. Idcirco, vt paucis omnem euoluamus æquiuoci affinitatem, dico militiam, quo nomine & intelligi par est milites & arma, esse vel spiritualem, vel corporalem, seu, vt loquuntur patres, carnalem [o]. Rursum, spiritualis, vel est purorum spirituum inter se, vel cum hominibus, vel animæ cum corpore: vel ecclesiastica clericorum, vel secularis laicorum. Angelos esse dictos milites constat, & militiam summorum angelorum [p], bonorum [q], qui pro Dei pugnant voluntate, malorum: qui aduersantur, quique impiè volunt, vt dij adorari. Vnd & militiam cœli quidam contrà dei mandata dicuntur adorasse [r], siue dicamus stellas, siue spiritus immundos, vtrumque enim probo. Pugnauit angelus Dei Michaël, & angeli eius, cum dracone angelísque eius in cœlo, à quo eum pepulit [s]. Et apud Danielē [t], *angelus ei ait, princeps regni Persarum restitit mihi vno & viginti diebus. Et ecce Michaël vnus de principibus primis venit in adiutoriū meum, & ego remāsi ibi iuxta regem Persarum, pugnam & virtutem angelorū homines in exercitu Senascherib experti* [v]. Et Iacob cùm rediret in patriam [x]. Describit & pugnã & certamen quod habemus quotidie cum dæmonibus, item arma spiritualia nobis necessaria, D. Paulus ad Ephesios epistola [y]. In summa; in carne ambulantes, non tamen secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum consilia destruentes [z] &c. Hanc animæ militiam & contra vitia & contra dæmonas, omnes quidem exercent, Christiani potissimùm homines, & aduer

a lib. 1. C. titu. 13.
b eo. lib. 1. C. tit. 14. & titul. de Iudæis, ap Grægos.
c cap. licet nobis, de præben.
d Iuuenal. Saty. 16.
e l. frustra, l. 7. de testam. lib. 12. C. l. ius nostrum, de regu iur. § 1. de test. milit. ap. Iustinian. l. milites, l. 12. § fin. de custod. reoru, lib 48. P. tit. 4. l. hæreditate, l. 19. § filius familias, paganus, de castren. pecul. in P. lib. 49. titul. 17.
f l. fin. de inoffic. testam. C. lib 3. C. tit. 28.
g l. 1. de testamen. militis lib. 6. C. tit. 21.
h Vlp. in l. 1. § fin. de militar. testament. lib. 29. P. titul. 1.
i Sextus Pompo. Festus, lib. de verb. signifi.
k Laurent. Vall. libr. 1 Elegant. c. 34.
l Varro. li. 6. de ling. Latina.
m Ennius, annali. 1.
n Varro, in 4.
o in c. nisi bella, 23. quæst. 1.
p Iob c. 25.
q Lucæ, 2. can. nostra facta, can. de illis, can. hi duo. can. peior, de consecra. dist. 3.
r 4. Reg. 21. Hierem. 19.
s Apoca. c. 12.
t Daniel. c. 10.
v 2 Paralipp 32.
x Genes. 32.
y ad Ephes. capi. 6.
z 2 ad Corin. 10. C. nisi bella. 23. q. 3.

ſum ſtimulos inferioris, & irrationalis partis [a] laborant: cùm militia hominis vita ſit ſuper terram [b]. Et Seneca [c], *atqui viuere, mi Lucili, militare eſt*. Verùm magis ex profeſſo clericis illa militia curæ eſt. Et de iſtis dictum, nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſecularibus, vtei placeat qui ſe probauit: nam & qui certat in agone, non coronabitur, niſi legitimè pugnauerit [d]. Militant enim clerici Deo diuerſis officiis & ordinibus [e]: de quibus ait Zacharias [f], *circundabo domum meam ex ijs qui militant*: mihi militum Chriſti arma, orationes & lachrimæ [g]; nec quis Deo, & hominibus ſimul rectè militare poteſt [h]. 8 Alia quoque eſt ſpiritualis pugna & militia, quæ perſonis etiam non eccleſiaſticis conuenit; iſtique milites quando ingenio, vel rationibus, vel officio contendunt & laborant, pro ſalute humani generis & reipub. cuiuſmodi ſunt primùm, qui certamine literario verum excutiunt. Cuius concertationes D. Paulus [i] pugnas dicit verborum, & interdum vanas & inutiles, vt ſophiſtarum. Erat militia in prætorio duplex, apparitorum & aduocatorum. Apparitorum Vlpianus deſcribit [k]; & horum manus dicitur militaris [l]. Aduocatorum militiam Cicero, vrbanam vocat, reſpondendi, ſcribendi, cauendi [m]. Nec minus etiam militare videntur aduocati ſeu patroni cauſarum, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, ſe & alios à calumniis & iniuſtitia defendunt [n]. Vnde & illis dicitur, exemplo militum armatæ militiæ, eſſe peculium quaſi caſtrenſe [o]. Ratione officij, proximi ſacrorum ſcriniorum literatam quoque militiam gerere dicuntur. Quare & illis completo tempore ſuæ militiæ, à principe donabantur cingulo comitiuæ ſacri conſiſtorij in diem vitæ [p]. Priuilegium quoq; militiæ & peculij quaſi caſtrẽſis, conceſſum proconſulibus, præfectis legionũ, præſidibus prouinciarum, & aliis adminiſtrationibus à principe præpoſitis, memorialibus agẽtibus in rebus, magiſtris ſtudiorum liberalium, archiatris, & aliis omnibus, qui ſalaria vel ſtipendia accipiunt publica [q]. Et imperator Valens grãmaticos, ſophiſtas, legũ profeſſores, qui per viginti annos probè munere docendi functi ſunt, annumerari & honorari cũ iis, qui ex vicaria ſint principis dignitate iubet, & inter comites [r]. 9 Militia inermis, palatina quoque, de qua Sidonius meminit [s]: vnde Palatini milites, quicumque in auguſtorum miniſterio fuerunt, quos modo aulicos [t] vel curiales dicimus; iura quoque de iſtis tractant [v]. Iſti non armis militabant, ſed menſis & conſiliis opem ferebant. Erantque aliqui eorum comites palatini domeſtici comitatenſes & mittendarij, id eſt, qui mitti poſſent, vel idonei eſſent, vt mitterentur ab imperatore ad regendas prouincias [x]. Erant & palatini ſacrarum largitionũ & rei priuatæ, militari dignitate decorati [y]. Inter palatinos milites cõnumerantur præpoſiti ſacri, vel principis cubiculi: memoriales, qui ſcriniis memoriæ epiſtolarum, libellorum, ſacrarúmque diſpoſitionum referũtur, & comitatenſes palatini, & ſingularum vrbium [z]. Et iſti omnes caſtrenſe peculium habere dicuntur [a]. Dignitate etiam æquãt iura, præpoſitos cubiculi auguſti & auguſtæ, præfectis prætorio, præfectis vrbi, & magiſteriæ dignitati peditum & equitum [b]. Dicuntur & aliqui in ſchola veſtis ſacræ militare, priuilegiis militum donari [c]. 10 Militia quoque inermis ex caſu appellata quædam, de qua & meminit Iuſtinianus [d], quando propter aliquem caſum fortuitum officiarij principis, officium ſuum minus implere poterant, & eis coadiutores dabant: eamque caſu militiam dictam in alios transferre licebat, vt tradit Lælius Taurellus [e]. Quod Arcadius Cæſar ſua conſtitutione latè explicauit [f]. 11 Poſſumus iſtis adiungere honorariam militiam, quæ citra cingulũ militiæ conceditur. Quales & milites ſeu equites princeps facit togatos, amplexu vel alio modo ſeu codicillis: qui vidẽtur milites oſtentionales dicti apud Lampridium [g], nempe oſtentationis cauſa & honoris gratia facti, milites.

a 1. D. Petr. 2.
b ca. 3. verſi. & quindo confecta. diſt. 1. Iob. c. 7. dicus Auguſtin. 19. de ciuita. c. 27.
c Senec. li. 16. epiſto.
d 2. ad Timotheum 2. c. 3. c. ſed nec pro curationes, ne cler. vel mon. ap. Greg. ca. conſequens, 88. diſtinct.
e can. ſi officia, 59. diſtinct. can. reprehenſibile, 11. q. 8.
f Zachar. c. 9.
g can. conueniot 11. quæſt. 8.
h ca. apoſtolorum, & can. ſeq. 31. q. 3.
i 1. ad Timo 6. ad Titum 3.
k Vlp. in l. in eadem cauſa, 20 quib. cauſ. maior.
l l. qui reſtituere, de rei vend. in P.
m Cicero, pro Murena.
n l. aduocati, de aduocat. diuer. iudiciorum.
o l. fori, l. 4. de aduocat. diuerſorum iudiciorum, lib. 2. C. titul. 7.
p l. proximos, l. 3. de proximis ſacrorum ſcriniorum, lib. 12. C. ti. 19. l. vnicuiq. l. 7. l. peculiari. l. 5. eo. titul.
q l. fin. §. 3. & § in his itaque, de inoffic. teſta. li. 3. C. tit. 28.
r l. vnic. de profeſſor. qui in vrbe Cõſtantinopoli. lib. 12. C. titu. 15. mãſta sub. & gloſſ.
s Sidonius, lib. 3. epiſtola ad Eutropiũ.
t innuit l. 2. & 3. de priuileg. eorũ &c. lib. 12. C. titul. 29.
v l. ſcriniis, de palatinis ſacrarum largition. lib. 12. C. titu. 24. & tit. de priuileg. eorum qui in ſacro palatio militant eo. lib. 12. C. titu. 29.
x l. 3. l. placeat, 8. de palatinis ſacra. largition. libr. 12. C.
y l. inter alias, l. 13. & l. iubemus, l. 14. eo. titu. de pala. ſacrar. largit.
z l. 2. de priuileg. eorum qui in ſacro palat. mili. libr. 12. C.
a dict. l. 3. de priuil. eorum qui in ſacro pala. milit. l. vni. de Caſtrenſ. omnium palati. peculio. lib. 12. C. titu. 31.
b l. 3. de præpoſitis ſacri cubiculi, lib. 12. C. titul. 5. & l. 1. de præfectis prætorio vrbis. eodem lib. titul. 4.
c in l. is qui in ſchola, l. 3. de caſtrenſianis & miniſterianis lib. 12. C. ti. 26.
d Iuſtinia. nouella 52. & 97.
e Lælius Taurellus, libr. de militijs ex caſu, ad Antonium Auguſtinum.
f Arcad. in l. fin. de proximis ſacrorum ſcriniorum libr. 12. C. titu. 19.
g Lamprid. in Alexan.

DE

De militia armata. Caput 2.

1. *Militia armata quæ.*
2. *Bella & pugnæ vnde oriantur.*
   Bellorum leges à iure gentium quare poſita aut recepta. eod.
   Hoſtis quis eod. Prædo quis. eod.
3. *Bellum ex quibus cauſis iuſtum ſit, & 7. 11. 13.*
   Bellum quomodo ſolemniter indicebatur. eod.
4. *Pugnæ initij faciendi ſigna ante inuentionem tubæ.*
   Fax proiecta initium pugnæ dabat. eod.
5. Heraux, *ſeu caduceatores Gallici, & eorum munus.*
6. *Sacerdotes in exercitu inſtructo pugnantibus cur aderant apud Iudæos.*
7. *Pax belli finalis cauſa, & obedientia.*
8. *Milites in inſtitutione rerumpub. additi quare cæteris.*
9. *Gladij poteſtas magiſtratuum.*
10. *Arma lex temperat & regit.*
11. *Homicidio excuſatur, qui interimit authore lege, vel iubente principe.*

1 MILITIA corporalis, & armata, à qua milites armati dicti [a], eſt, cùm armis corporalibus extrinſecus, vel cominus vel eminus certatur: quamuis in ea plurimùm ingenium valeat, cùm non tantùm vi corporis, ſed virtute animi militia procedat [b]. De qua nunc dicendum, & de eius militibus, qui & à 2 iure nomine armatæ militiæ à ſuperioribus diſtinguũtur [c]. Pugnarum ſeu bellorum & controuerſiarum fontem ex concupiſcentiis hominum & malitiis procedere notarunt ſacræ literæ [d], & iuriſprudentiæ noſtræ authores [e]. Bella autem legitima à iure gentium inducta, vt ab eodem, diſcretæ gentes, regna condita, agris termini impoſiti [f]. Nec tamen bellum dico per ſe iuris eſſe alicuius, ſed decernendi belli leges: bellum quippe à belluis, & ferino quodam ingenio manat, & inde dictum autumat Feſtus, & innuit Cicero [g]. Imò maiori immunitate peccant in eo homines, quàm feræ rationis expertes: neque enim vnquam inter ſe leones, aut inter ſe dracones, qualia homines bella, interſe geſſerunt [h]. Animalia enim cum ſuo genere pacificè, degunt, congregantur, & ſtant contra diſſimilia. Et, vt ait Xenophon [i], εἰρήνη δ᾽ αὖ μέγα ἀγαθὸν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, πόλεμος μέγα κακόν. Pax videtur eſſe homini maximum bonum, bellum magnum malum: quia ab illa εὐθυμίᾳ, animi tranquillitate, quam Democritus ſummam fœlicitatem ſtatuit, vt & alij ſtoici concordiam, homines auocet. Et imperio, vt ait Cornelius Tacitus, vtendum non eſt, vbi legibus agi poteſt [k]. Quamobrem in hac corrupta hominum natura, quæ ad diſſentiendum prona eſt [l], & facilè temetè concitatur, aliquomodo conſenſu publico gentium proſpectum eſt. Et leges iuſti vel iniuſti belli, & modus inferendi adiectus, ſecundum quæ tantùm liceat. Sic Vlpianus, *Hoſtes*, inquit, *ſunt, quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipſi populo Romano. Cæteri verò ſunt latrunculi, & prædones* [m]. Quod ſequitur Pomponius [n]. Ita Cicero tradit [o], Pyratam non eſſe perduellionis nomine comprehenſum, id eſt, non eſſe hoſtem, cum quo bellum definitum, ſed communem omnium eſſe hoſtem. Vocabant enim antiqui quos nos hoſtes dicimus, perduelliones; & latrones, hoſtes [p]. Marcus

a. §. quiſquis autem. quib. mod. natur. effici. legit. coll. l. 6. tit. 5.
b. Salluſtius, in princ. coniurat. Catil.
c. l. item miles qui, de re iudic. in F.
d. d. Iacobi, c. 4.
e. l. properandum, C. de iudic. c. Forus de verb. ſign.
f. l. ex hoc iure, de Iuſtit. & iur. in F. l. ius autem gẽtium, eod. titu. apud Iuſtinia.
g. Cicero. 3. officior.
h. D. Auguſtinus lib. 12. de ciuit. Dei, c. 22.
i. Xenophon, ἐν τῷ ἱέρωνι.
k. Cornel. Tacitus, li. 3. annal.
l. l. cum poter § diſſimilis, de legat. 2.
m. Vlp. l. Hoſtes, l. 24. de capti. & poſtlimi. reuer. lib. 49. F. titu. 15.
n. Pompo. l. hoſtes, ff. 115. de verbor. ſignifica. lib. 50. F. titul. 16.
o. Cicero, 3. offic.
p. Cicer. 1. officio ſ. Caius, l. quos nos hoſtes, l. 234. de verb. ſignific. F.

a Cicero in offic.

b Livius, in 1.

c Fenestell. cap. 9 de sacerdotijs.

d Aulus Gellius, lib. 16. c. 4.

e Dionys. Halicar. li. 2. histor. Roma.

f Plutarch. Proble. ma 62.

g canonus militare, 1. distinct.

Tull. Cicero [a], belli æquitatem sanctissimè feciali populi Romani iure, præscriptam scribit: ex quo intelligi possit, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut pro rebus repetendis geratur, & antè denunciatum, aut indictum sit. Liuius [b] quoque & Fenestella [c], de forma belli per fæcialem indicendi tradunt, quæ fiebat verbis conceptis, inmisso in hostes telo vel hasta sanguine infecta. quibus & testimonium adferunt, Gellius [d], Dionysius Halicarnass [e]. Plutarch [f]. Atque inter militaria iura hæc in pontificiis sanctionibus [g], belli inferendi inuenitur solemnitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostes vel pugnæ commissio, signo dato receptio. Flagitij militaris disciplina, stipendiorum modus, dignitatis gradus, præmiorū honor, prædę diuisio, reseruata principis portione. Erant & ante pugnæ congressum publicæ quædam, & inuiolatæ quædam ceremoniæ: vt ante vsum receptæ in bellis tubæ, moris erat vt vates antè præcederet, lauro coronatus, ac facem gestans ab hoc vim belli vtrique abstinebant. Talem vocabant πυρφόρον, vnde & prouerbium, nec ignifer quidem reliquus factus [h]. Quod & colligitur ex Euripide [i], dum agit de concursu, & certamine Etheoclis & Polynicis fratrum.

h Gell. lib. 3. c. 5.

i Eurip. in Phœniss. actu 1.

> ἐπεὶ δ' ἀφείθη πυρσὸς, ὡς τυρσηνικῆς
> σάλπιγγος ἠχὴ, σῆμα φοινίου μάχης,
> ἦξαν δρόμημα δεινὸν ἀλλήλοις ἔπι. id est,
> *Vbi autem missa fax esset, ceu Tyrsenicæ*
> *Tubæ clangor, signum cruentæ prælij,*
> *Sæuo impetu ruerunt in se inuicem.*

Narrat & eodem loco Euripides, eosdem ante pugnam in procinctu, & suos deos orasse. Antonius Panormita autem bellum indici etiam solitum per ferream chirothecam tradit [k]. Ammianus Marcellinus [l], alterius signi meminit, dum agit de oppugnatione Amidæ ciuitatis Romanorū facta à Grimbate Chiorum rege cum Persis. *Vix, inquit, vbi Grimbates hastam infectam sanguine ritu patrio, nostrique more coniecerunt faciales, armis exercitus concrepans, inuolat in muros.* Cùm belli fidem dabant inter se Galli, vel datis obsidibus peragebant, vel exacto iureiurando & dato ab omnibus collatis signis militaribus, quæ erat more eorum, vt ait Iulius Cæsar, grauissima cerimonia, ne facto initio belli à reliquis desereretur [m]. Liuius ait apud antiquos ex cōsensu morem indicendi bellum [n], fuisse per fæcialem hastam ferratam aut sanguineam præustam ad fines hostium ferentem, & non minus quàm tribus pubetibus præsentibus dicentem, *Quòd populi priscorum Latinorum, hominésque prisci Latini populo Romano Quiritiū bellū fecerūt, deliquerunt: Quod populus Romanus Quiritiū bellum cū priscis iussit esse, senatúsue populi Romani Quiritium censuit, consensit, consciuit, vt bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego populusq́; Romanus, populo priscorum Latinorum, hominibúsque priscis Latinis bellum indico, facióque. Quod, vbi dixisset, hastam in fines eorum emittebat.* Additq; Liuius, *Hoc tum modo, ab Latinis repetitas res, & bellum indictum, moremq́; eum posteros accepisse* [o]. Gellius ex Cincio De re militari 3. libro, refert, fæcialem populi Romani, bellū indicentem hostibus, telumq; in agrum eorū iacientē, ita loquutum: *Quod populus Hermundulus, hominésque populi Hermunduli bellum fecere, deliquerúnque, quodq́; populus Romanus Hermundulo, hominibusq́; Hermundulis bellum indico, facióq;* [p]. Sallustius namque addit senatum decreuisse suo populiq; iniussu nullum potuisse fœdus fieri [q]. Caduceatores seu fæciales Gallici, Heraldi dicuntur regij, quibus mos est gestandi pacis tempore spinter & armillam: in præliis autem paludamentum, quod eos tutos reddit ab omni iniuria. Ij nomen à quadam prouincia accipiunt finguli, vt heraldus Aquitaniæ, heraldus Normaniæ. &c. Hos in verba principis adigi, immunes esse, monomachiis

k Antonius Panor. mi lib. 3. de dict. & fact. Alphon. cap. 9.

l Ammian. Marcelli nus, lib. 19.

m Iulius Cæsar, lib. 7. Commētar. de bel lo Gallico.

n Liuius, libr. 1. ab vrb. condi.

o hoc idem refert Fe nestella libr. de sacerdotijs, cap. 9. ex Liuij 1. Plutarch. problema 62. Dionys. Halicar. nassæ 2.

p Gellius, lib. 16. ca pit. 4.

q Sallust. in bello Iugurthino.

machiis & decursionibus interesse oportet. Denique si de pace ineunda agitur, si induciæ petuntur, si bellum indicitur, petasati caduceatores ij mittuntur. per hos maxima quæq; negotia geri etiam consueuerunt. Si de leuioribus agatur, per tympanistas & tubicines, id expeditur, habéntque isti heraldi, & fecialis Romanorum & patris patrati officium, vt annotat Vincentius Lupanus [a]. Hostes etiam regni Galliarum dici eos, quibus bellum indixit

6 publicè rex plurium authoritate firmat Nicola. Boërius [b]. Aderat in exercitu Hebræorũ sacerdos domini, qui cohortaretur ad pugnam aduersus hostes populũ, & moneret ne timerent, quod dominus cum illis esset, & pugnaret pro illis contra aduersarios, & esset eos liberaturus de periculo [c]. Admittuntq; etiam idipsum iura canonica, vt sacerdos ea de causa intersit pugnæ iustæ [d], iniustæ autem minimè: alioquin fit irregularis [e]. Quamuis nec in bello iusto sacerdotes pugnare possint, nec contra infidos seu infideles, catholicorum loca inuadentes [f], nec duces esse possint [g]: repugnat namque sacerdotio sanguinem fundere, vt nec clerici sentẽtiam sanguinis seu mortis, in reos ferre possint [h]. Et ideo dictum Dauidi est, pio alioquin viro & qui prælia domini gesserat, à Domino, *Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me* [i].

7 Iustum itaque habitum est bellum, quod primo habet legis authoritatem [k], vel principis, in cuius manu & potestate arma sunt [l]: qui antequam illud moueat, & cùm exercet vindictam, id ob quod suscipit, debet expendere, num sit iustum, finémque, videlicet pacem. Bellum enim nisi ob legitimas causas gerendum est: quarum illa prior, vt qui in pace viuere nolunt & rebellant, cogantur. Sic enim arma, & leges quæ pacis sunt, mutuo se fouent auxilio [m]. Et qui iussus, sententiæ pacis & iudicis parere contemnit, manu militari cogendus est [n]: quia executio pars iudicij potissima est, quæ ad effectum sententiam ducit [o]. Et iura nostra, & forensis laus, & industria nostra latet in tutela & præsidio bellicæ virtutis, & omnia quæ in imperio sunt, & status ciuitatis per eam defenditur [p]. Bella ita suscipienda sunt, vt in pace viuatur sine iniuria [q]: quia nec leges & iudicia esse

8 possunt pace sublata. Idcirco in omni ferè institutione rerum publicarum obseruare licet, semper milites fuisse additos: vt illi alias reipublicæ partes, &, personas defenderent [r]. Bellum cogit, inquit Aristoteles, homines esse iustos, & temperatos [s]. Et fortitudo, quæ bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel ab hostibus, socios, plena iustitia est [t]. Et Augustus ea quæ indicta sunt soluenda in vsum exercitus principis, pro cõmuni salute solui dixit [v], & Iustinianus [x]: vt & Alexãder Seuerus dicebat se magis milites seruare, quàm seipsum: quòd salus publica in iis esset, eosq;

9 ægrotos inuisebat, & suis expensis curari iubebat [y]. Sic etiam magistratibus opus fuit gladio, & armata quadam militia vti, vt iudiciorum vigor in medio poneretur, ne quisquam sibi valeret permittere vltionem [a], néue sua authoritate quilibet ad arma temerè veniret [a]. Proinde dicuntur habere gladij potestatem, ad animaduertendum in facinorosos homines [b]: vltor enim iniquitatum gladius est [c], à maiore potestate illis concessus [d], vel à princi-

10 pe [e], qui à Deo habet [f]: vel à lege [g], cuius anima est magistratus [h]. Nam & lex bella, & eorum iura temperat, vt constat ex disciplina militari, & titulis de re militari. Et vim armatam cohibet & punit [i]. Qui simul in communione viuunt, vt ait Aristoteles, necessarium est ipsis habere arma, quibus, & magistratibus parere inobedientes compellantur,

11 & quibus vis propulsetur externa [k]. Aliæ causæ belli suscipiendi iustè à Platone explicantur. *Animaduerti*, inquit Alcibiades [l], *ad arma nos prouocari, cùm vel decepti, vel aliqua re coacti sumus, & aduersus iniustos.* Et Aristotel. *bellum suscipiendum est in eos, qui rempublicam, aut eius fine amicos, siue socios iniuria violare moliuntur* [m]. Iustum item est bellum, quod ex edicto geri

a Vincent. os Lupanus, lib. 1. de ma. istratib. & præf. antiq Francorum.
b Nicola. Boerius, decisio. 178. numero 1. & 14
c Deutero. c. 20.
d ca. igitur, & ibi gl. fin. 23. q. 8 gloss. pe nol. in can. scitote. atis, 7. q. 1. ca. Maximinianus, 23. q. 1.
e Innocent. & Panormitan. in c. petitio, de homici.
f in dicto c. petitio. & in c. ex multa, de voto. 1.
g Panor. post Hostiensem in c. sententiã sanguinis, colla 4. ne cleri. vel monach &c.
h dict. c. sententiam sanguinis, & c. cum clericis, ne cleri. vel monach cap. in archiepiscopatu, de raptor. cum simil.
i 1. Paralipom. c. 22.
k l. 1. & 2. quando liceat vnicuiq; sine iudic. se vendic. C.
l can. quid culpatur, & can. militare, 23. q. 1. l. vnic. vt armor. vsus insci prin. & c. lib. 11. C.
m l. 1. de Iustinianeo Codi. confirm. C. lib. 1.
n l qui restituere, de rei vendica. in P.
o l. executioras, C. de exsecutione rei iudicata.
p Cicero, orat. pro Muræna.
q Cicero, 1. offic. Arist. 8. Polit.
r Idem Cicero, Philip. 8.
s Aristot. li. 7. Polit. cap. 19.
t can. fortitudo, 23. quæstio 3.
v In l. 2. de exactor. tributorum, lib. 10. C. titu. 19.
x Iustitiam. in §. publicorum, autem, tributorum, de manda. princip. in auth. coll. 3. titu. 4.
y Lampryd. in Alexan. Seuero.
a l nullus, C. de Iudæis.
a l. æquissimum, de vsufruct. in P.
b l. imperium, de iurisdict. omn. iudic.
c ca. nõ solũ, 23. q. 5.
d ca. est iniusta, & ca. ille gladiũ, 23. q. 4.
e l. & quia, l. 6. de iurisdict. omn. iud. P.
f ad Roma. c. 13.
g dicta l. & quia.
h l. 2. § post originẽ, de origine iur.
i l. si quis in tantam, C. vnde vi, & titul. de vi & vi arma.
k Aristotel. lib. 7 Politic. c. 8.
l Plato, in Alcibiade 2. vel de natur. hom.
m Aristoteles in Rhetor. ad Alexan. in persuasione dictum.

geritur de rebus repetẽdis, aut propulsandorum hominum causa [a]. Naturalis defensio est contra vim [b]. Et Epaminundas Menecleidi dissuadenti Thebanis bellum, & suadenti pacem: *fallis*, inquit, *verbo ciues tuos, quòd hos à bello auocas: otij enim nomine seruitutem imponis. Nam paritur pax bello, itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graeciae esse vultis, castris est vobis vtendum, non palestra*: vt refert Aemilius Probus [c]. Suadet Demosthenes [d] Atheniensibus, alendas esse perperuò quatuor legiones, & tempore belli & pacis, ne ex improuiso posthac eos hostis inuaderet, sed suppetiae praesto essent, si egerent. Diuus Augustinus tradit, excusari ab homicidio, qui Deo authore bella gesserunt: aut qui personam gerentes publicae potestatis, secundum eius leges, hoc est iustissimae rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Non enim ille occidit, qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum gladius est vtenti [e]. Ideo plerumque bella geruntur, vt ad pietatis iustitiaeq́; societatem, victis facilius consulatur [f], permissaq́; à Deo, vt priscis temporibus, pro fide & republica Christiana propaganda, dummodo absit desiderium fundendi sanguinem [g], vel praedãdi: siquidem intentio mala, licitum per se bellum, iniustum facit [h]. Generalis intentio quippe & finis gerendi belli, pãcis studium, duo capita habet, vt mali coërceantur, & boni iuuentur, & subleuentur [i]. Et ita etiam bella pro ecclesiae tutelã suscepta meritum habent [k], vt qui in illis ciciderint, salutis aeternae fiant participes [l]. Et summa laus est, militiae vtilitatis communis causa intendere [m].

12

13

a can. iustum est, bellum, 23. q. 2.
b Lvt vim, de iust. & iur. P. l. scientiam, § qui cùm aliter, ad leg. Aquil. P. l. 3. § v m vi, de vi & vi arma. P. cum simil.
c Aemil. Prob. in Epaminunda.
d Demosthen. in omnib. Philippicis, maxime in 4.
e Diuus Augustin. lib. 1. de ciuit. Dei, cap 21. can. miles, 23. q. 5.
f can. paratus, & ca. apud. 23. q. .
g can. si non, & can. displicet, 23. q. 4. & can. noli, 23 q. 1.
h can. militare, 23. quaest 1.
i ca. apud veros, 23. q. 1. dicto can. displicet, 23. q. 4.
k can omnium, & 2. seq. 23 q. 5. & 23. quaest. 8.
l dicto ca. omnium, & ca. omni timore, 23. q. 8.
m ca. summa 25. q. 1.

De personarum militantium distinctione. Cap. 3.

1 *Militia armata in summa diuisio, & exercitus.*
2 *Milites alij lege probati, alij reiecti.*
3. & 4. *Milites beneficiarij tantùm olim ciues Romani, & qui deligi poterant.*
4 *Capite censi ciues qui, & quando militare licuit illis.*
Proletarij qui, & quando militarent. eod.
Bona obsidis loco rempub. gerentibus. eod.
5 *Militiam detrectasse graue scelus, & acerrimè punitum, & exempla.*
6 *Militare ciues debebant Romani ex lege Decennio.*
7 *Milites ciues quàm peregrini tutius militant.*
8 *Serui militare non possunt.*
Manumissio seruorum tempore belli facta reuocata. eod.
9 *Seruorum bella & rebelliones.*
10 *De statu suo dubitantes à militia reiecti.*
Militare qui prohibiti. eod. & 11.
11 *Poëta ne militet.*
Aetas militaris 17. annor. eod.
12 *Militia immunitas quibus data.*
13 *Milites Romani ex certis populi classibus delecti, & de modo deligendi. Item 25.*
14 *Cingulum insigne militiae.*
15 *Militum delectus quomodo fieret.*

16 Mili

16 Militum varia nomenclatura ab ordinibus, armis, & aliis.
17 Militum in Gallia numerus & ordo per Carolum 7. institutus, & per alios reges.
Franci archerij in Gallia qui, & immunitates eorumdem. eod.
Franci talpini milites in Gallia Heluetij. eod.
Aduenturerij milites in Gallia qui. eod.
Legiones 7. peditum in Gallia à quo institutae. eod.
Colonellus praefectus legionis. eod.
18 Militum alij obtemperantes, alij imperantes.
Manipulus, manipularisue quid. eod.
19 Vexillaris quot militibus praeesset. Cohors quid. eod.
Tribunus militum quis, & quare sic dictus. eod.
20 Legio ex quot militibus perficiebatur.
Legionum varia species. eod.
Legatus legiones administrabat absente pratore.
21 Phalanx quot milites continebat.
22 Acies ex quibus perfecta, & species, & partes.
Centurio quis. eod.
Primipilus quis eod.
Pilum quid. eod.
Miles non dicebatur, priusquam in ordines transferretur. eod.
Tyro quis. eod.
23 Veterani & veteres milites qui.
24 Volones milites.
25 Euocatio militum quid.
Addicti milites qui. eod.
26 Milites desertores, perfugae, hostes, pradones &c. eod.
27 Cornicularij milites qui.
Eques auratus quis. eod.
Militibus quae donabantur in signum & praemium strenuè gesti. eod.

1 MILITIA armata constat exercitu triplici, pedestri, equestri, classico: ea constituta tripliciter, sacramento, coniuratione, euocatione [a]. Ab exercitio militum exercitus dictus [b]. Exercitus habebat ordines, acies, principia, globos, in quibus milites certo ordine consistebant. Acies duae generales, antesignatorum, & postsignatorum. Hae sub se habebant ordines distributos, de quibus videndus Vegetius [c]. Naualibus praeliis pugnantes pedites dici possunt [d]. In terra pedestris & equestris militia, & milites [e]. Sub his contineri potest elephantum, & turribus depugnantium copiae, & cur-
2 ruum phalanges. In vniuersum milites legibus alij probati, alij per easdem à militia reiecti iure Romano. Soli ciues Romani hoc iure beneficiarij mili-
3 tes fieri poterant [f]. Neque tamen ex ciuibus omnes idonei: nam nec capi-
4 te censi, & proletarij, in militiam allegebantur. Capite censi illi, qui nullo aut modico aere censebantur, qui vel habebant tantùm extremum censum aeris, videlicet 375. vel nec ipsum possidebant, tenuissimi & pauperrimi: cùm tamen proletarij, mille quingentum aeris, in censum deferrent. Vtrique nisi in tumultu maximo scribebantur: quia familia aut tenuis, aut nulla illis esset, & res pecuniaque familiaris obsidis vice pignorisque esse apud rempublicam videbatur: amorisque in patriam fides, firmamentumque in ea erat [g]. Et primus C. Marius, capite censos milites scripsisse traditur, cùm id factum
5 antè nulla memoria extaret. Graue delictum habitum est detrectare munus militiae, & grauius quàm appetere. Nam & qui ad edictum olim non re-

a de quibus tractat Volphan. Latius, lib. 4. comment. hist. Roma. c. 1.
b l. 2. § fin. de milit. testam. in P. l. 2. de his qui not. infa. P.
c Veget. libr. 2. de re milita.
d l. 2. de capti. & postl. reuers. libr. 49. P. titu. 15.
e l. pen. de milit. testam lib. 29. P. titu. 1. l. 1. & 2. de oppositor. magistra. milit. lib. 12. C. tit. 53. l. non omnes §. 3. de re milit. P.
f Cic. pro Arch. poeta, & libr. 6. famil. epistol. 20.
g Gellius, lib. 16. c. 10.

spondebant, vt proditores libertatis in seruitutem redigebantur [a]. Et qui filium suum subtrahebat militiæ, belli tempore, exilio & bonorum parte multandus est: si in pace, fustibus cædi iubetur. Et requisitus iuuenis, vel à patre postcà exhibitus, in deteriorem militiam dandus est [b]. Lotharius imperator, legem hanc statuit [c], vt quicunque liber homo à suo comite fuerit admonitus, aut ministris eius, ad patriam defendendam, & ire neglexerit, & exercitus superuenerit ad istius regni vastationem, vel ad contrarietatem nostrorum fidelium, capitali subiaceat sententiæ. Vastius qui pedestri imperio præerat, dum sub Paulo pontif. Max. tempore Caroli Maximiliani Christiani in fidei hostes in Africam irent, more militari in quosdam milites animaduertit, qui pertesi nauseam maris, & longinquæ nauigationis incommoda reformidantes, conceptas de victoria spes malignè extenuare, stipendij tenuitatem detestari, consternatamq; multitudinem, vt signa desererent, seditiosis sermonibus cœperant, & authores inuolutos saccis, profundo mari spectante classe submersit, teste Paulo Iouio [d]. Ammianus de Gallis fatetur hoc encomium, *Nec Gallorum al quando quisquam, inquit, vt in Italia, munus martium pertimescens, pollicem sibi præcidit, quos murcos appellant* [e]. Caius Vatienus, qui ne bello Italico militaret, sibi manus sinistræ abscideat digitos, à senatu bonorum publicatione, vinculisq; perpetuis punitus. Et Traiani temporibus, patet, qui ne filius militaret, cum inhabilem reddiderat militiæ, deportatus est [f]. Lex erat, vt ciues Romani decennio militarent authore Cornelio Tacito [g]. Demosthenes suadet Atheniensibus, & melius & tutius esse ciues ipsos militare, quàm per milites peregrinos, à quibus asserit causam esse, cur res malè gererentur [h]. Et Polybius ait, magnam stultitiam esse, præsidium præsertim barbarorum hominum inducere, quod aut viribus, aut multitudine magis quàm ciues polleant [i]. Periculosum quippe est vti ope & auxilio eorum, qui cum natiua ambitione pugnandi multitudine præualent; dum enim superiores viribus vident iis quibus auxilio venerunt, haud facilè regnandi vel prædandi causa, arrepta leuissima qualibet occasione se abstinent. Acciditq; sæpe, vt peregrina accita auxilia, oppida & regna sibi commissa inuaserint: vel statim, vel paulò postquam dimissi fuerunt, vel saltem ad hostes ab iis addictione superati, vt venales transferint. Probabantur idcirco & milites, qui se offerebant, ante quàm in numeros & ordines referrentur [k]. Et primùm quidem à magisteria potestate seu ducibus probationes fiebat, & electiones: Zeno autem Cæsar & alij, principi soli reseruauit [l]. Non possunt militare serui, vel ignorantibus, vel scientibus dominis [m]: & ex Martiani responso, capite puniuntur si attentent [n]. Dio quoque seruis vbique interdictum fuisse militare testatur, eisq; fuisse capitale, si nomen suum militiæ inscripsissent: nisi interdum penuria hominum. Quemadmodum factum Lacedæmoniis ad Messenam pugnantibus, & Romanis in bello Punico accidit. Et Octauio & Lepido rempub. obtinentibus, seruus inter milites & numeros inuentus, de rupe Tarpeia deiectus est [o]. Idemque Octauius victo Pompeio omnibusq; imperii æmulis, seruos in bello ciuili, ob bella in militiam adscitos & ita manumissos, dominis reddi iussit, cùm illa manumissio tempore bellorum coacta videretur vi bellorum, nec acclamatione populi, vel discessione senatus, quemquam dominum inuitum ad serui manumissionē cogi debere sensit [p]. Et Plinius [q], de duobus seruis à Sempronio inter tyrones inuentis à Tiberio responsum accepit, quia in numerum militum nondum essent: si lecti essent, inquisitorem peccasse: si vicarij essent, penes eos culpam esse qui dedissent: si ipsi non incerti suæ conditionis se obtulissent, animaduertendum in illos. Meminit tamen Liuius, Titum Gracchum Volonum seruorum legiones libertate donasse, vt pugnarent contra hostem [r]. Fuerunt nihilominus bella per seruos rebellantes gesta, sed illa præter

ter

6 7 8 9

a Arrianus Iuris. in l. 4. § qui post desertionē, de re militar. lib. 49. P. titu. 16.
b dicta l. 4. § qui filium.
c l. 1. de ijs qui ad patriam defendendam ire neglexerunt, lib. 3. legum Longobardorum.
d Paulus Iouius, lib. 34. histor. sui tempor.
e Ammia. Marcellin. lib. 15. histor.
f Valerius Maxim. lib. 6 c. 3.
g Cornel. Tacit. libr. 4. annal.
h Demosthenes, Olynthia. 1.
i Polybius, lib. 2. histor.
k l. 1. § militar. poss. lib. 12. C. titul. 34.
l l. pen. de re milit. lib. 12. C. tit. 36. l. 2. de cohortal. li. eo. 12. titul 63. l. In his, C. & l. penul. & fin. de diuers. offic. eod. lib. 12. C. titu. 60. l. probatorias. l. 9. eod.
m l. penul & fin. qui milit. non poss. lib 12. C. l. 2. de tyroni. eo. lib. 12. C. tit. 44.
n l. ab omni militia. l. 11. de re milit. li. 49. P. tit. 16. l. generali, C. de tabular.
o Dio Nicæus, lib. 48.
p Orosius, lib. 6. c. 22.
q Plinius, lib. 10. epistolar.
r Liuius, lib. 24. ab vrb. condita.

terius belli censentur,& illegitima:quale ab Euno Syro in Sicilia,cũ sexaginta millibus hominũ excitatum,quos Perpenna tandem vicit[a]. Vt M. Aquilius alios à Cleone Cilice in eadẽ insula coactos. Simile in Italia bellum seruile ab Spartaco & Chryso motum, à Q. Vario prætore, & M Crasso tandem cõ-

10 fectum [b]. Fuit & aliud in vrbe, Herodiano Sabino duce tentatum [c]. Non militabant quoque, de statu suo controuersiam patientes, aut ab hostibus redempti, priusquam se luissent [d]. Non proditores, transfugæ, qui capite puniũtur, & pro hostibus potius, quàm pro militibus habentur [e], non curiales, cohortales, decurionũ filij [f], coloni, vel saltuenses [g], negotiatores [h], profugi, ad bestias damnati, in insulam deportati, exules, relegati, intra tempus exilij, rei capitalis criminis, adulterij vel aliquo iudicio publico damnati [i], qui paren-

11 tes maleficos dixit [k]. Cùm Eupolis filius Sosipolis Atheniẽsis, comicus poëta, qui vicerat in septem fabulis, naufragio perijsset in Hellespõto, in bello Laconico, edictum factũ est, ne quis poëta militaret [l]. Non cogũtur quoque militare, qui vel priuilegio, vel ætate excusantur. Adolescentes Romani in toga prætexta erant vsque ad 17. annum, quo anno togam puram & virilem accipiebant [m]. Et tunc in viros recepti, militaris ætatis esse incipiebant, & sic Titus Liuius [n] in anno 17. constituit ætatẽ militarem. Nullus tyro, vagus, aut

12 veteranus, aut cẽsibus obnoxius ad militiam accedat [o]. Remittebantur à militia inter Hebræos lege Dei, qui ædificarant domum nouam, qui plantasset vineam nec adhuc eam fecisset esse communem: qui despondcrat vxorem, nec adhuc acceperat eam; formidantes, & corde pauidi [p]. Habebant & olim quidam priuilegium, ne militarent nisi certo loco, quod tamen necessitas plerumque sustulit, vt cum Chartaginenses essent in Italia, & minus iuuentutis haberent duces, coacti sunt præter sanctam vacationem militãdi alibi quàm in colonia, nomina sua dare militiæ coloni maritimi, Hostiẽses, Alsicases, Au-

13 xuræ, Minturnenses, Sinuesani, Senenses, vt ait Liuius [q]. Milites ex certis populi classibus Romæ deligebantur, non ex omnibus centutiis [r]: in quo repræhendit Marium Salustius dicens [s]: *huiusmodi oratione habita, Marius postquam plebis animos arrectos videt, propero commeatu, stipendio, armis, alijsq́; vtilibus naues onerat &c. ipse interea milites scribere non more maiorum, neque ex claßibus, sed vt cuiusque libido erat, capite censos plerosque.* Plinius refert fortissimos viros & strenuissimos milites ex agricolis gigni [t]. Polybius de formando milite more Romano sic ait: *facto delectu militum ex tribubus, sacramento tribuni singuli, maximè idoneũ adigunt profiteri obtemperaturum se ducibus proculdubio, atque eorũ mandata se pro viribus executurum, deinde reliqui id omnes facturos sese ordine promittunt* [v].

14 Cingulũ vt insigne militiæ dabatur militib[9], videlicet zona cũ gladio. Quod colligitur ex Suida in Auxentio. *cùm enim*, inquit, *iuberetur ille à Licinio imperatore ethnico vuam pedibus Bacchi subijcere, & ipse recusasset Christianus, iussusq́; id facere vel militiam relinquere, ille nihil cunctatus*, inquit, *Zonam soluit, & alacer palatio excessit*. Papinianus etiam in equestri militia, eum qui confestim cingendus est, inter milites numerat: vt priuilegijs vti militaribus possit, si iam

15 assumptus sit in comitatum principis [x]. *Roma*, inquit Polybius, *à his milites iurare coegerint, denunciato die singulis legionibus ac loco, ad quem adesse debeant inermes, ex congregatis deligunt minimos ætate, fortunaq́; perquam tenuis in pilanos: ijs adultiores in eos, quos hastatos vocant: ætate ac robore præstan-*

16 *tes in principes: natu maximos in triarios. &c* [y]. Ex militibus legitimis quidam diuersa sortiuntur nomina. Ab ordinibus, vt gregarij [z], manipulatij, legionarij, triarij &c. Alij à diuersitate armorum, vt caligati, quos viliores dicit Iustinianus [a], hastati, pilani, vnde titulus de primipilo, lib. 12. C. de quibus omnibus Varro, libr. 4. de ling. Lati. Quibus subiungit tubicines, à tuba qua canebant, liticines, classices à classe &c. Sunt & equitum alij loricati, cataphtacti, ex equo sagittis vtentes [b], leuis armaturæ, velites siue expediti dicti ab Aeliano [c] à Dione, in Nerone, psyli. Alij grauis armaturæ &c. Alij electi, perpetui, additi, suffulti, ciues,

Tt stationarii,

a Florus lib. 56. Abbre. P. Crasso. Oros. lib. 5. c. 4. Augusti de ciuit. Dei, lib. 3. c. 26.
b Florus, li. 95. Abbreuia Orosi. libr. 5. c. 25. Eutrop. lib. 6 c. 2. D. August. de ciuit. Dei lib. 3. c. 26. & 25.
c Liuius, in 4.
d Vlpian. in l. qui statu, l. 8. de re militar. P.
e Marcian. in l. proditores, l. 7. de re milit. in P.
f l. 2. & 4. qui milit. non poss. libr. 12. C.
g l. 3. c. eo. qui milit. poss.
h l. vn. c. negotia. ne militent lib. 12. C. titu. 35.
i Arrian. in l. qui cũ vno, l. 4. cum 3. §§. de re milit. P. l. 2. § miles, de ijs qui not. infam. in P.
k l. 1. de obseq. a liber. & libert. parẽt. vel pat. præstand. in P.
l Suidas, in verbo, ἱππαία,
m Sueton. in Augusto.
n Liuius, li. 5. deca. 3.
o l. 1. de tyronib. lib. 12. C. titu. 44. l. final. de veteran. lib. 12. C. titu 47.
p Deuteron. c. 20. 1. Machab. cap. 3. Iudic. 7.
q Liuius, libr. 7. deca. 3.
r vide Nicolaũ Gruchium, de comitijs Roma. lib. 1. c. 1.
s Salustius, in bello Iugurthino.
t Plinius lib. 18. c. 5.
v Polybius, lib. 6. histor.
x Papin. in l. penul. de militar. testam. lib. 29. P. titu. 1.
y Polybius, in 6.
z l. fin. de milit. veste, lib. 12. C. titu. 40.
a in §. quisquis autẽ, quib. mod. natur. effic. legiti. colla. 6. titu. 1. in auth.
b Liuius, in 5. belli Macedo.
c vide Aelia. in ta[illegible]

ſtationarij [a], ſtipendiarij. Carolus 7. rex Gallorum poſt Anglos è Gallia expulſos, regnum per bella exacta lacerum præſidiis,munitionibusq́ firmauit, exemplo Cæſaris Adriani. Et primùm equeſtrium militum turmas centenarias,& quinquagenarias inſtituit. Fuitq́ numerus cataphractorũ Francicorũ ad mille quingentos,qui in præſidiis vrbium collocarentur. Poſteà quinque millium peditum cohortes deſcripſit, habitusq́ delectus agreſtium peditũ, hos francos archieros dixêre, quòd liberi ab omni tributo fierent, dum militarent, & arcu ſagittisq́ vterentur. Et iſti regnicolæ erant. Mortuo autem Carolo 7. tempore Ludouici 11. ab eo Heleutiorum ad quinque millia ſtipẽdium accepêre. Dicti & ſagittarij fráci Talpini,id eſt *ταπεινοὶ*, humiles,ruſtici, & bucolici milites. Et qui eos virtute ſuperabant militari, & exercitatione, aduenturierij,i,ad omnem euentũ parati,ſoldati ſeu ſolidati. Dehinc Franciſ. 1. rex ſeptẽ pedeſtres legiones inſtituit. Legio 6. millibus conſtabat, præfectus eius colonellus dictus à colonia. Erant chiliarchi 6. ſingulis legati duo & ſigniferi. Et ij immunes. Iuſſit & is quinquaginta millia peditũ deligi, quibus ſtipendium ab vrbibus muro cinctis ſolueretur. Et iis aliud genus militię addirũ euocatorum proceũ, qui ad bãnũ vocati ſuis ſumptibus tribus anni mẽſibus militant. In ſumma ſunt alij imperãtes,alij qui eis obtemperent. Sic enim militaris diſciplina conſeruabatur. Liuius [b] ordinem obtemperandi & imperandi paucis ſic refert. *Cùm polluta*, inquit, *fuit ſemel militaris diſciplina, non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus conſulis, non conſul magiſtri equitum, non magiſter equitum dictatoris parebat imperio.* Decurio decem militibus vtplerumque, manipularis 20. id eſt, duabus decuriis imperabat, teſte Volaterrano [c]: cuius inſigne fœni manipulus perticæ alligatus, vt ait Ouidius [d]. Vexillaris ſub vexilli ductu habebat 183. milites: vt cohors ſexcentos, quibus præerat tribunus,qui vnum ſignum ducebat; dictus ita,quòd iura militibus ſuis tribueret,quos & ſacramentis adigebat, & quæ eorum erant, curabat, vt arma, veſtes, valetudinem, & ſimilia. Suffragio populi aliquando creatus, poſteà à militibus [e]. Legioni præfectus ſub ſe, nempe in legione, habebat ſexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes decem [f], & interdum plures,interdum pauciores. Nam erãt legiones quædam perſectæ, extraordinariæ,ordinariæ, quadratæ &c [g]. Legionem adminiſtrabat legatus, & abſente prætore & quæſtore. Plures, totq́ legati, quot legiones. Phalanx apud Macedones, Dardanos, Græcos, maior legione,& militum octo millia, vel myriadem,decem ſcilicet millia:de quibus videndus Vegetius [h]. Ex his omnibus acies inſtruebatur, quibus & diuerſæ partes, & ſingulis præpoſiti diuersè. Erant enim variæ formæ aciei, frons, ſubſidia, cuneus, orbis, globus, forfices, ſerra, alæ, turres, vt ſcribit Gellius [i], & Aelianus [k]. Centuriaræ erant cohortes, centuriis præfecti centuriones. Primipilus, qui quatuor centuriones, & eorum milites regebat,isque & caput legionis dicebatur [l]. Liuius Salonium tribunum militum & primum centurionem fuiſſe,quem nunc primum pilum, inquit, vocant, tradit [m]. Iulius Cæſar P. Seſtium Baculum dixit primipili centurionẽ, ab haſtula,pilus dictus. Et hic aquilæ vexillo præerat,& quatuor centuriis [n]. Dicitur etiam à Liuio primus haſtatus, pro primipilo [o]. Pilum porrò quaſi perillum, quòd hoſtis ab eo periret, ſecundum Varronem [p]. Qui in eos ordines ſcribebantur, milites dicebantur, non antè [q]: nam prius erant tyrones. Proinde alij tyrones, alij veterani. Tyrones erant in ſcholis militaribus artem diſcentes [r], qui nondum erant ſcripti inter fortiſſimos milites [s]: & ideò poſtremum locum in ſcholis militaribus tenebant [t]. Romanis veterani erant, qui à militia immunes erant, poſtquam per viginti annos militaſſent, vt ait Suidas, in verbo *βέτερανος*. Cum iis milites facit Iulius Cæſar vercres, quos diſtinguit à modo conſcriptis & ab imperitis rei militaris, quos tyrones dicimus [v]. Alii voluntarii, alii inuiti. Et voluntarii volones dicti etiam ſunt. Gallis, *aduenturiers & ſoldats de bonne voye.*

Milites,

[Margin numbers: 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24]

a l. 3 §. fin. de offic. præf. vrb. lib. 1. P. tit. 12.
b Liui. lib. 3 decad. 1
c Volaterranus, lib. 13.
d Ouidius, 3. Faſtor.
e Liuius, li. 8. decad. 3. & lib. 7. & 3. decad. 1.
f Gellius, lib. 16. capit. 4.
g vide Vuolphgan. Lazium, lib. 5. Cõmẽtar. reipub. c...
h Vegetius, lib. 2. de re militar. c. 2.
i Gellius, lib. 19. capit. 9.
k Aelian. proprio li. de re militar.
l Vegetius, in 2. de re militar.
m Liuius. lib. 7. decadis primæ.
n Vegetius, lib. 2. capit 9.
o Liuius, lib 2. deca 3. dum agit de oratione Spurij Ligustini centurionis
p Varro libr. 4 de ling. Lat. De iure primipili titul. de primipilo, libr. 12. C titul. penult.
q l. ex eo, de teſtam. in P.
r l. 2. de tyronib li. 12 C. titul. 44. de horum ſcholis in titul. de priuileg. ſchola. lib. 12. C. tit. 30.
s l. ex eo, de teſtam. militi. in P.
t l. final. de tyronib. lib. 12. C.
v Iul. Caſ. lib. 6. Comment. belli Gall.

25 Milites, antequàm sacramentum præstarent, primùm euocabantur, posteà addicebantur, & demum sacramento adigebantur. Euocare erat, ad diuersa loca diuersos cogere exercitus, & delectu habito scribere exercitum [a]; vt euocatio equestris, est computatio in numerum equitum. Addicti milites, qui inclinante imperio tyrones nuncupati sunt. Sic intelligendus locus Liuij, *merces seditionis*, inquit, *proposita, confestim seditionem exuerunt. Nam & addicebantur multi, & ad Pranestini famam belli, nouas legiones scribendas patres censebant. Hinc inclinante imperio, tyronica cogere dici cœpit*, vt apud Ammianum Marcellinum [b]. Cæterùm post electionē fiebat in ordines distinctio, inauguratio 26 militum, & stipendiorum assignatio. Rursum militum sunt alij, qui perstant in officio, alij qui desciscunt, vt emansores, desertores, perfugæ. Erant duplicarij, quibus ob virtutē vt duplicia cibaria darētur institutū, teste Varrone [c]. Alij verè milites, nostri: alij hostes, prædones, latrones, latrunculi, perduelles, proditores. Alij à triumphis, & victoriis, & muneribus, quibus à principe 27 vel ciuibus distincti, vt torquati. Donabantur milites corniculis argenteis, in signum strenuitatis; vnde corniculati. Item torquibus aureis, & cingulo, & baltheo ob egregia facta, quæ ornamenta hodiè versa sunt in calcaria, & auri præcincturam. Hinc cingulo donari dicimus, more prisco, gladio percuti, & auratum fieri equitem, & illustris cinguli dignitate præcingi, vt apud Cassiodorum legimus [d]. Plinius donatos etiam strenuos tradit [e], hastis puris, phaleris, torquibus, armillis, coronis, ciniciis, aureis muralibus, gramineis præstantissimis, & aliis [f].

a inuenit Liuius, lib. 2. decadis, 3.

b Ammian. Marcellin. lib. 19.

c Varro, libr. 4. De lingua Lat.

d Cassiodor. 9. Variarum, ad Colossum comitem.

e Plinius, lib. 7. cap. 28.

f de quibus abundè idem Plinius, libr. 22. c. 3. 4. 5. & libr. 33. c. 2.

De sacramento militari, & missione à militia. Cap. 4.

1 *Sacramentum militare duplex.*
2 *Iuramentum militare fiebat duci, pollicibus eleuatis, gladijs, strictis, ceruicibus admotis.*
Autheramentum militare quid. eod.
Iuramenti militis formula. eod.
3 *Missionis à militia tres species, explicataq; honesta.*
Veterani 20. ann. militauerant. eod.
4 *Vacatio militiæ ex priuilegio data temporalis.*
5 *Veterani agris donabantur.*
6 *Missio causaria quæ. Causarij milites. eod.*
7 *Missio ignominiosa.*
Sacramento solui qui milites dicantur. eod.
Exautherati milites qui dicantur. eod.

SACRAMENTVM militare seu iuramentū duplex. Alterum est, quod præsides & milites limitanei in inauguratione & singulis annis, calēdis Ianuarij dicebant, idq; propriè sacramētū nominabatur [g]. Alterum, quo milites duci suo obstringebantur, omnia se strenuè facturos quæ præcepisset, neque deserturos eum militiamque illius, iurantes. Idque non solum 2 pollicibus eleuatis fiebat, verum etiam strictis gladiis, ceruicibusq; admotis perficiebatur [h]. Sacramento autem exhibito miles habebat authoramētum, id est, militandi in militia legitima facultatem. *Cùm delectus*, inquit Gellius [i], *antiquitus fieret, & milites scriberentur, in iusiurandum eos tribunus adigebat in hac verba, In magistratu C. Lælij. C. filij consulis, L. Cornelij P. filij Coss. in exercitu, decemq; millia passuum propè, furtum non facies dolo malo solus, nec cum pluribus &c.* Additque, *Militibus autem scriptis dies præfiniebatur, quo die adessent, & vt citati Coss. responderent: deinde ita concipiebatur iusiurandum, vt adessēt his additis exceptionibus, nisi harumce, quæ causa erit, funus familiare, feriæ vendemiales, calendaq; &c.*

g de hoc iuramento Suetonius, in Galba, & Cornelius Tacitus, in 1. & 18.

h de hoc sacramento Liuius, in 2. & 3. decad. 3. & libr. 7. decad. 1. Polyb. in castrameta. Roma. Veget. 2. de re milit. Nonnus Marcellus, lib. 11.

i Gellius, lib. 16. capit. 4.

Huic sacramento connexa missionis à militia tractatio, quæ triplex erat, honesta, causaria, & ignominiosa [a]. Sacramento soluebantur in honesta missione, & in inhonesta aliquando [b]; sed vtplerunque pro honesta: sacramento remouebantur in causaria: sacramento abiiciebantur in ignominiosa, vt hæc exemplis illustrauit Vuolphangus Lazius [c]. Missio honesta fiebat, vel finito bello dimisso milite, accepto diplomate à duce suo; vel non finito, si annos stipẽdiorum quis compleuisset, ita emeritis stipendiis dimissione facta [d]. Anni porrò viginti erant, per quos, antequam veterani dicerentur, & honestaria militia solui, oportuerat in legione vel vexillatione militasse; & tunc decursis omnibus stipendiis, & vacationem à ciuilibus habebant muneribus & honoribus, & priuilegia veterani [e]: isti dicuntur dimissi cum honore, quibus ætas, & iusta stipendia dicuntur adesse apud Cornelium Tacitum [f]. Dabatur & militibus honestissimis vacatio militiæ, ante illud tempus viginti annorum à principe ex priuilegio [g], vtplerumque per quinquennium [h]. Data & anni Q. Fabio, & Q. Fuluio. CC [i]. Dabantur & ex gratia vacationes centurionibus, quas remitti flagitatum fuit sub Nerone [k]. Sicuti & statutum sub Theodosio, ne quis vacationem obtineret à principe temporalem, nisi ex iustis causis, illisq; probatis [l]. Quæ differebat idcirco à veteranorum vacatione: quia illa temporalis & sine priuilegiis veterani, ista perpetua & cum priuilegiis [m]. Idcirco & veterani rude donati, in colonias mittebantur vt pro nauata opera tot annos reipublicæ agros acciperent, vt meminerunt Liuius [n], & Tacitus [o]. Causaria missio est, quæ propter valetudinem corporis, vel ægritudinem animi à militia soluebat, quòd quis ideo minus idoneus militiæ renunciaretur [p], vt ob prouectæ ætatis senium, ob quod est & causaria honesta missio [q]. Et sic de similibus, vnde & milites causarij apud Liuiũ [r], & Tacitum [s]. Ignominiosa missio est, cùm quis propter delictum sacramento soluitur [t]: at propriè soluebantur sacramento veterani, exauthorabantur autem puniendi [u]. Exauthorare est, insignia militaria detrahere [x]. Sic enim & omnia priuilegia militaria vnà adimuntur, & ignominia notantur [y] exauthorati.

a l. milites, l. 13. § missionum, de re militar. in P. l. 2. §. ignominiosa, de his qui notant. infa. l. lib. 9 titu. 2.
b l. miles, ad leg. Iul. de adulter. P.
c Vuolphan. Lazius, libr. 4. comment. reipub. Roma. c. 7.
d Liuius, li. 9. decad. 4. Martian. in l. milites, §. missionum, & dicto §. ignominiæ.
e l. penul. & l. fin. de iis qui non implet. stipen. sacramento soluti sunt, lib. 10. C. titu. 54. l. viginti, de re militar. li 12. C. l. 1. de excusatio. veteran. lib. 5. titu 65.
f Cornel. Tacit. libr. 20. Annal.
g dicto §. ignominiæ.
h apud Liuium, lib. 3. decad. 3.
i Liuius, libr. 9. decad. 3.
k Cornel. Tacit. libr. 18.
l vnic. de iis qui à princip. vacat. accepe. lib. 10. C. tit. 44.
m l. 2. de his qui non implet. stipen. libr. 10 C. titul. de priuileg. veteran. in P.
n Liuius, lib. 2. decad. 3 in orat. Q. M. Po... centurionis.
o Cornel. Tacit. in 1. sub finem.
p l. 2. § ignominiæ, de iis qui nota. infa. P. l. milites, § missionum, de re militar. P.
q l. penul. de iis qui non implet. stipẽd. sacra. soluti sunt, lib. 10. C.
r Liuius, libr. 3. decad. 2.
s Cornel. Tacitus, in oratio. Drusi ad tumultuantes Illyrici legiones.
t dicta l. 2. §. ignominia & dicto l. milites, §. missionum.
u vt apud Ammian. Marcellinum, libr. 24.
x dicta l. 2. §. ignominiæ.
y dicto §. ignominiæ, l. testamenta, de militar. testa. in P. l. relegatorum, §. fin. de interd. & releg. in P. l. 1. de iis qui non implet. stip. sacra. soluti sunt, lib. 10. C.

De legibus militaribus. Cap. 5.

1 *Militarium legum in tria capita digestio.*
2 *Armorum cura imposita militibus, & 3. 4. 5. 6.*
Arma in bello amittere vel alienare, militi capitale. eod.
3 *Clypei sui, num saluus esset, Epaminunda letaliter vulnerati cura.*
4. 6. 7. *Gladium conseruare in bello & extra bellum, militibus bonis commendatum valdè.*
7 *Gladium in palatio principis deferre prohibitum.*
8 *Arma deferre & habere priuatis prohibitum.*
9 *Senatus armorum tractandorum facultatem concessit.*

DISCIPLINA militaris suas leges habet paulò diuersas à communibus, cùm & priuilegia multa sint huic concessa, præter & cõtra iuris communis dispositionem. Has in tria capita distribuimus ratione rerum, personarum, officij, & modi militandi, & ratione negotiorũ & priuilegiorum. De rebus primùm, i. tes militares constituemus, arma, annonam, vestimẽta, hospitia, prædia illis distributa, & feuda, de quibus alibi. In personis, qui possint militare dicẽdum, de quo paulò antè. De officio eorum, in militia, & pœnis

pœnis, si illud omittant. In negotiis porrò, & illis vetita, & indulta traduntur. Arma itaque milites magis tractare & scire, quàm iura debent [a]. Et inhibita illis aliorum, quàm armorum cura & solicitudo [b]. Iussum militibus in bello cum periculo capitis arma seruare. *Miles*, inquit Modestinus, *qui in bello arma amisit, vel alienauit, capite punitur: humanè militiam mutat* [c]. Paulus iurisc. cum distinctione, *arma alienasse*, inquit, *graue crimen est, & ea culpa desertioni exæquatur, vtique si tota alienauerit: sed si partem eorum, nisi quod interest. Nam si tibiale vel humerale alienauit, castigari verberibus debet.: si verò loricam, scutum, galeam, gladium, desertori similis est. Tyroni in hoc crimine facilius parcitur; armorumq́ custodi plerumque eadem culpa imputatur, si arma militi commisit non suo tempore* [d]. Et Marcellus, *arma postliminio reuerti negantur, quòd turpiter amittantur* [e]. Epaminundas in pugna Mantinea contra Lacedæmonios acriter vulneratus & letiferè, pendente pugna noluit ferrum spiculi infixi euellere: vbi autem pugna absoluta, quæsiuit, saluus ne esset clypeus suus, quo ostenso & saluo, intelligēs quoque fusos fuisse hostes, iussit euelli ferrum, dixitq́, satis vixi, inuictus enim morior. & ita mortuus est [f]. Lacedæmonæ mulieres filijs suis, quos in militiā mittebant, hoc mandare & præcipere solebant cùm clypeum dabant, vt redirent, ἢ σὺν τούτῳ, ἢ ἐπὶ τούτου, aut cum eo, aut in illo. Monentes, vt aut scutum referrent, aut super clypeum mortui referrentur [g]. Malebant enim strenuè mori filios, quàm arma cum ignominia amittere. In quam ne incideret Romanus Marcus Catonis filius, Pauli Aemilij gener, cùm post multa facinora egregia in pugna contra Macedonas, gladium amisisset, non prius quieuit, quin inter hostium turmas, cum socijs iuuenibus multis prostratis, inter cadauera animaduersum tandē non repetiisset, dolens ne in manus hostium gladius suus perueniret [h]. Sic Chabrias Atheniensis cùm fortissimè pugnaret in naui, ea in rostro percussa cùm cœpisset sidere, maluit in ea fortiter cum armis occumbere, quàm omisso clypeo ad proximas naues enatare saluus [i]. Neque leges eos militari priuilegio donari voluerunt, qui animum despondent, & turpiter voluntariè se dedunt hostibus, etiam armis victi [k]. Sic Aristoteles [l], προστάττει δὲ ὁ νόμος, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα, id est, *lex autē, viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum in ordine tenere, non fugere, non arma abijcere.* De horum etiā ignominia Isocrates significat Lacedæmonum sententiā, dū ait [m], *eos qui pro regibus non audent mortem oppetere in prælijs, maiore ignominia affici, quàm qui ordines relinquūt, & clypeos abijciunt:* & alibi Aristoteles [n], αἰσχρὰ ἐστι, ὅσα ἀπὸ κακίας ἔργα ἐστίν, οἷον ἀποβάλλειν ἀσπίδα, ἢ φεύγειν, ἀπὸ δειλίας γάρ. id est, *turpia sunt & flagitiosa omnia, quæ oriuntur à nequitia: veluti arma abijcere, & fugere, quæ oriuntur ab ignauia, seu timiditate.* Apud Iulium Cæsarem [o], miles quidam qui in bello Britannico clypeum amiserat, quamuis victor, tamen ab imperatore veniam petiit. Arma itaque sunt propria militum insignia & instrumenta, quibus nec honestum illis est carere, & opprobrium ea amittere. Quod mordicus Galba sensit, & defendit aduersus aliorum opinionem aduersariam: is enim ob alia laudatus ridebatur maximè, quòd in itinere semper gladium accingeret iam senex, & corpore imbecillis [p]. Alius Theridates Romam veniens, vt videret Neronem, dum Neronem conueniret, iussus gladium quem gerebat deponere, noluit, sed potius maluit eum clauis vaginæ affigere [q]: receptum enim erat & obseruatum antè, ne quis in domo seu palatio principis arma deferret sine eiusdem permissione, & eius rogatu [r]. Hócque etiam militibus vetitū, qui alioquin alibi deferre possunt, & debent. Adempta aliis, id est, non militibus, facultate, quibus nec fabricare, nec quibus permisū fabricare, vēdere priuato, cui nec habere licet, permissum est [s]. Nec licet rustico lanceā, gladiū, vel arma portare. Nam mercatori, nisi si pertranseat prouinciam, quo casu gladium suum sellæ alligare debet, vel vehiculo, non vt quem lædat inno-

Tt 3 centem,

[a] l. sciimus, §. 1. de iur. delib. C.
[b] l. milites, de loc. C. l. milites. 3. & l. militares de re militar. lib. 12. C.
[c] Modest. l. 3. §. miles, de re militar. in ff.
[d] Paul. in l. qui commeatus, l. 14. §. arma, de re milit. ff.
[e] l. 2. de captiuis & postliminio reuers. lib. 49. P. titu. 15.
[f] Aemil. Probus, in Epaminund. Diodor. Sicul. libr. 15. Bibliotth. Pausa. in Archadicis. Cicero, 5. epistol. famil. epistola ad Luccium.
[g] Q. filium Valerius Max. lib. 3. c. 2. vide Plutarc.
[h] Plutarch. in vita Pauli Aemilij.
[i] Aemil. Prob. in eius vita.
[k] Paul. in l. postliminio carent, l. 17. de capti. & postlim. reuer. lib. 49. P. titul. 15.
[l] Aristoteles, 5. Ethicor.
[m] Isocrates, oratio. de pace.
[n] Aristotel. 2. Rhetoricor.
[o] Iul. Cæsar, libr. 5. de bello Gallico.
[p] Xiphilin. ex Dione, in Galba.
[q] Idem Xiphilinus, in Nerone.
[r] §. nemo, & §. ad palatium comitis, de pace tenenda, in vsib. feudor. l. vnic. vt armor. vs. inscio princ. interd. sit, lib. 11. C. tit. 46. excepto casu l. fin. de praposit. sacri cubicu. lib. 12. C. titul. 5.
[s] toto titulo de armis in authenticis, colla. 3. tit. 35. l. vnic. tit. quorum vsus interdict. est lib. 15. C. Theodo. titul. 15.

centem, sed vt à prædone se defendat [a]. *Lege Iulia*, inquit Martianus, *de vi publica tenetur, qui arma, tela domi sua, in agróue, vel in villa, præter vsum venationis, vel itineris, vel nauigationis coëgerit* [b]. *Nisi* vt excipit Vlpianus, *arma commercij causa habuerit, hæreditatéue ei obuenerint* [c]. (9) Annotatum quoque est antiquitus à senatu Romano, armorum mouendorum concedi facultatem etiam sub Romulo primo Romanorum rege, vt scribit Claudianus, his verbis [d],

Neglectum Stilico iam per tot secula morem
Retulit, vt ducibus mandarent prælia patres,
Decretóq; toga fœlix legionibus iret
Tessera.

a §. si quis rusticus, & §. mercator, de pace tenen. libr. 2. Feudorum tit. 27.
b Martia. in l. 1. ad leg. Iul. de vi pub. lib. 48. ff. titu. 6.
c Vlpia. in l. 2. ad l. Iulia. de vi pub. ff.
d Claudian. in laudib. Stiliconis.

De annona militari. Cap. 6.

1 *Annonæ ciuiles.*
2 *Annona militaris, & in quibus adulijs quotidiè præbebatur.*
3 *Opinatores qui, & officium, & 4.*
4 *Annona quomodo fiebat distributio.*
Annona æraria quæ. eod.
5 *Annonam exercitus missam nemo priuatus emere potest.*
6 *Tribunorum officium circa annonam.*

(1) SVNT in iure reditus seu pensiones, quæ panes ciuiles dicuntur [e], quandoque annonæ ciuiles [f], & salaria, in diuersis speciebus de publico ministrata [g]. Quandoque & de priuato [h]. Annonæ militaris erant ea, quæ victus causa dabantur militibus, De annona hac & publica, nos alibi, vnde pauca subnectã. Præbebant autem qui erogabãt annonam militarem, tẽpore expeditionis, in dies duos bucellatum, in tertio panem: vno die vinum, alio die acetum: vno die lardum, biduo carnem veruecinam [k]. Singulis diebus annona itaque præbebatur, & per capita, idest, singulis, vt dictũ est. Erant & alia quoque, stato tempore, intra annum præbenda, quæ si tunc recusarent fisco post annũ deferebãtur [k]. Nec eorũ quæ quis petere potuisset tẽpore fertilitatis aut recusasset, poterat repetere tempore caritatis prætium [l]. Post calendas Nouembres militibus pro annona vini, vinum nouum, non vetus tribuebatur: quoniam veteris dispendiosa esset erogatio [m]. Tribuebatur & equitibus fœnum [n]. (3) Qui annonarias species exhibebant, opinatores dicuntur, qui exigebãt à prouincialibus [o], cum quibus nec poterãt cõmertium inire, aut ab illis species mercari, ne fraus ita annonæ fieret [p], & insisteret vt id quod debetur, intra anni metas acciperẽt [q]. (4) Distribuebant autem illi per breuia [r], seu pictatia authentica [s], vel in speciebus, vel æstimatione facta, vnde & ærariæ dicebantur annonæ [t] fideliter ab actuario seu erogatore, prout iuramentum eorum profitetur, præstandæ [v]. Quas si quis immutauerit, pœna sacrilegij qua violantes constitutiones principis, puniuntur [x]. Officium quoque opinatorum, species delegatas annonarias curare excoqui, vt panis bucellatus coquatur ab ijs, quibus priuilegium singulare immunitatem nõ præstat vel consuetudo [y]. Cæterùm σῖτον τῷ στρατοπέδῳ πεμφθέντα οὐδεὶς ἀγοράζειν δύναται. (5) annonam exercitui missam, nemo emere potest: & qui comparauerit, si honestioris fortunæ, confiscatione bonorum multatur: si abiectioris, capitali supplicio afficitur [z]. (6) Officium tribunorum etiam est, frumentationibus commilitonum interesse, frumentũ probare, mensuræ fraudẽ coërcere [a].

e in l. fin. §. fin. de iure dot. lib. 5. C. tit. 12. & nouella 99.
f §. hæc ergo, de non alien. reb. eccle. in authen.
g l. priuilegia, C. de sacrosan. eccles.
h dicta l. fin. §. fin. de iur. dot. C. l. fin. de eroga. milit. anno. lib. 12. C.
i l. 1. de erogatio. militar. anno. libr. 12. C. titu. 38.
k l. fortissimi, l. 6. de eroga. mili. anno lib. 12. C.
l l. nulli militarium, l. 7. eod.
m l. iubemus, l. 10. en.
n l. prouincialium, commodis, l. 8. eo. titul.
o l. opinatoribus, l. 12. & l. ijs scholaribus, l. 14. de erog. milita. anno l. 1. de excoctio. & translatio. militar. anno. lib. 12. C. tit. 39.
p dict. l. opinatoribus, & l. 2. de susceptor. lib. 10. C. titu. 70.
q l. missi opinatores, l. 7. de exact. tribu. lib. 10. C. titu. 19.
r l. excellentia, l. 9. de erogat. militar. anno.
s l. actuarij, l. 5. de eroga. mili. anno.
t l. septem diebus, 16. & l. annonas l. 5. eo. tit. C.
v l. iubem' per hãc, l. 16. eod. titu.
x l. lege repetita, l. 19. eod. titu.
y l. 1. & 2. de excoctione & transla. militariũ annona. lib. 12. C.
z l. 4. e. in legib. Iustiniani militaribus Græcis.
a l. officium, l. 12. §. fin. de re mil. ff.

De

De veste militari. Cap. 7.

1 *Vestes militares quo tempore anni dabantur.*
Canon exactus ob vestem militarem. eod.
2 *Stipendia militum vestes, annona, tergora boum, arma.*
3 *Nudi pugnabant Heruli, & Gessata.*

1 QVEMADMODVM militibus statæ annonæ erant, sic & vestes certis temporibus illis præbebantur, à calendis Septembris vsque ad calendas Aprilis[a]. Aliquibus fortissimis videlicet & honoratioribus in pretio, aliquibus autem vt gregariis in specie[b]. Et harum vestium onera canon ex prouinciis exigebatur[c]. 2 Tradit Liuius[d] militibus in stipendia datam non solum pecuniam, sed etiam vestimenta, potissimum hyeme, & frumentum: distributa & in stipendia militibus tergora boum, vt innuit Cornelius Tacitus[e], dum ait Drusum Frisiis transrhenanis populis tributum iussisse, vt in stipendia militum tergora boum præberent. Sic & Polybius tradit, arma, vestes, & frumentum, quæ militibus dabantur imputari eorum stipendiis[f]. Plutarchus tamē[g], lege Sempronia tradit, imminuto stipēdio, cuilibet militi vnam datam vestem. 3 Forsan Heruli vestium militarium indigni [illegible]n fuerunt, vt Romani: nam ij pugnare nudi soliti erant, solis campestribus pudenda tegentes, vt scribit Cicero[h], & Vulcatius Gallicanus[i]. Polybius Gessatas huiusmodi describit. *Qui trans alpes,* inquit, *Rhodanum habitant, & propterea quòd militiam mercenariam obeunt, Gessata vocantur, (nam id ea dictio significat,) reges habebant, bello Insubrum Gallorum cum Romanis peracto, Congolitanum & Aneroestem. ij cum Boiis & Insubribus pugnantes contra Romanos, ob magnitudinem animi & incredibilem gloriæ cupiditatem abiectis subligaculis & scutis, nudi tantùm ante omnes stabant, rati per eum modum aptiores sese & magis expeditos ad bellum fore: siquidem densæ in his locis sentes implicarent vestes, & vsum armorum præpedirent*[k].

a l. 1. de militari veste, lib. 12. C. tit. 40.
b l. fin. eo. tit. de militari vest. C.
c l. 2. & 3. C. eod.
d Liuius, lib. 7. decad. 3. dum agit de Pub. & Cn. Scipionum literis ex Hispaniis ad senatum missis & lib. 6. seq.
e Cornel. Tacitus, 4. Annal.
f Polybius, lib. 6.
g Plutarch. in vita Grachi.
h Cicero, pro Cœlio.
i Vulcatius Gallicanus, in Auidio Cassio.
k Polybius, lib. 2. histor.

De hospitiis militum. Cap. 8.

1 *Hospitium alimentis connumeratur.*
2 *Hospitia militaria in castris tentoria, & alibi domus.*
Hospitiorum designatores, mensores. eod.
Metator quis. eod. Metatum quid. eod.
Metationis castrorum forma. eod.
Tentorij erigendi vel deponendi in castris lex. eod.
Forriers *quare nominati, eorum pœna si quid extorqueant ob liberationem hospitij. eod. & 11.*
Hospitiis signati nomen delere, falsi habet pœnam. eod.
3 *Hospitiorum militum leges quædam.*
4 *Hospitij diuisio inter dominum, & hospitem militem vt fiat.*
5 *Hospitij nomine quæ militibus hospitibus debentur.*

6 *Salgama quæ hospitibus prabenda.*
7 *Metatoris liberatio ab hospitio, non potest alio hospitio onerari.*
8 *Hospitij onus patrimoniale munus, & qui eo non teneantur.*
9 *Hospitiorum immunitas alios non onerat.*
10 *Hospitia militum euntium in bellum, & redeuntium vbi debent constitui.*

INTER alimenta, & hospitia ad habitandum connumerari, quia sine his non potest commodè quis viuere, palàm est [a]: quamquam hospites inter peregrinos sint, nec propriè habitare dicantur [b]. Proinde de hospitiis militum agendum. Erant hospitiorum militarium duæ species, in castris videlicet, & in domibus: in castris tabernacula & tentoria erant. Qui ea hospitia distribuebant mensores & designatores à Vegetio dicti [c]. Metatores vocant iurisconsulti [d]; & mensores etiam [e]. In castris metatum, erat spatium loci, intra quod militem se continere & hospitari oportebat. Et Sidonius Apollinar [f]:

Contrahis, aggrederis, superas, includis, & vt te
Metato spatio castrorum Sardica vidit,
Obsidione premis.

De castrorum metatione & de forma seu figura, & quæ obseruanda in illa, plura colligit Alexander ab Alexandro, quæ apud illum videto [g]; & apud Polybium [h], vbi & lex, ne cui militum prius liceat erigere, vel deponere tentorium suum, quàm tribunorum imperatorisue tentorium erigatur deponaturue. Signabant creta, vel alia re metatores hospitia manu propria, nomine hospitis in foribus domus: quod si quis deleuisset, falsi pœna tenebatur [i]: à foribus & hodiè isti vocantur qui metati, apud nos *forriers, mareschals de logis*. Leges de hospitiis militum dictæ sunt: quarum prima erit, vt illicita ministeria sub prætextu adiuuantium militares viros, ad concutiendos homines procedentia prohibeantur, & deprehensa coerceantur à præside prouinciæ. Et caueatur, ne tenuis vitæ homines, sub prætextu aduentus officiorum, vel militum, limine vnico, id est, eius quòd pauperi necessarium est, vel limine seu habitatiuncula vnica, vel breui supellectili, ad aliorum vsus translatis, iniuriis vexentur. Ne quid sub nomine militum quod ad vtilitates eorum in commune non pertinet, à quibusdam propria sibi commoda iniquè vendicantibus, committatur [k]. Lex alia diuisionis domus inter hospitem, & dominum, qua insolentia militum continetur, vt distincta domo in tres partes, duas dominus sibi liberas habeat, tertiam verò, hospes: ex tribus primam eligit primùm dominus, secundam hospes, tertia domino relinquitur. Nisi hospites illustres sint: quia tunc media domus pars ijs relinquitur. Eo tamen in omnibus his obseruato, vt ergasteria mercium causa, extra diuisionis partes dominis libera sint: nisi equites hospites sint, quibus si stabula deficiant in domo, pars aliqua ergasteriorum sine magno incommodo domini, stabulo deputatur, pœna aliter quam diximus tentantibus, si illustres sint 30. librarum auri imposita, cæteris militia priuandis [l]. Hospitiorum nomine domini tenentur præbere hospitibus, quæ habitationis causa tantùm necessaria sunt, non etiam ea animalium pascua vel hominum escas. Quinimo & miles, qui ea exigit, & dominus qui etiam ea sponte exhibet, pœna affici debent [m]. Ideo enim stipendia, & annonas milites accipiunt, ne prouinciales onerent [n]. Forsan vetitum non erit salgama rustica militibus petere, videlicet τὰ ταρίχη quæ condita ad vsum domini seruantur, vt puta mala, pyra, ficus, vuas, rapas: nam ea vili prætio sunt, vt innuit Columella dum ait [o]:

[a] l. verba victus, de verbor. signi. P.
[b] l. 2. § habitare de his qui deiecer. vel effuder. in P. l. denotam. l. 1 de metat. lib. 12. C.
[c] Vegetius, 2. de re militari.
[d] l. fin. de metat. & ep demetic. lib. 12. C. tit 41.
[e] l. 1. & 2. de metat. epidemi. lib. 12. C. l. 1. de mensor eo. lib. 12. c. tit. 28.
[f] Sidon. Apollin. in Panegyrico Anthemio dicto.
[g] Alexand. ab Alexand lib. 1. genial dier. c. 12.
[h] Polyb. lib. 6. epit. vid. Ioseph. de bell. Iudai.
[i] l. 2. de metatis, lib. 12. C.
[k] Vlpia. in l. illicitas, l. 6. §. illicita ministeria, cum §§. seq. de offi. præsid. lib. 1. P. tit. 19.
[l] L. 2. de metat. lib. 12. C. & l. hac lege, 10. §. si qui illustres, eo. tit.
[m] l. denotam, l. 5. de metat. lib. 12. C. l. 3. de erogat. milit. anno lib. 12 C. l. 2. ne rusticani ad vllum obseq. deuocen. lib. 11. C. titu. 54.
[n] dicta l. 3. de eroga. milit. anno.
[o] Columella, lib. 10.

Tempo

Tempore non alio vili quoque salgama merce,
Capparis, & tristes inula ferulaq; minaces
Plantantur.

Verùm cautum, ne quis militum, aut tribunorum, aut præpositorum, salgami nomine exigat ab hospitibus suis culcitras, oleum, lignum: nec etiam volentibus iis hospitibus auferat [a]: néue balneum à domino ædium postulet [b]. Liceat propria authoritate militem expellere cuique domino, si prægrauandi causa in possessionem venerit, nec crimen aliquod pertimescat: 7 cùm sibi arbitrium vltionis suæ sibi sciat esse concessum [c]. Qui hospitia præbuerunt metatoribus, siue quolibet pacto eis satisfecerint, nullam vel pen-8 sionis vel discutionis domus gratia molestiam sustinere coguntur [d]. Hospitij onus, munus patrimoniale est [e]. Idcirco quemadmodum diximus à muneribus patrimonialibus liberos quosdam esse, sic & ab hospitiis quosdã releuari annotandum est. Quamuis non omnes, qui à patrimonialibus excusantur, ab hoc immunes sint, sed quibus indultum lege est: quales sunt archiatri principis, & vrbis Romæ, literarum magistri, & artium liberalium professores, insignesq; pictores, & doctores legum, scilicet professores [f]. Item consules, & patritij tres domos habent ab hospitio liberas, & hæredes eorum: horum filij, pater, mater, soror, frater, vxor, duas. Consules tantùm duas semis, & hæredes eius vnam semis. Si solum consul, eodem modo. Præfecti & magistri militum, dum viuût, duas: hæredes eorum, vnam: magistri officiorum vel quæstores, vnam semis: hæredes eorum, vnam. Comites domesticorum & protectorum, sacrarum vel priuatarum largitionum, singulas: hæredes eorum, dimidias, vt statuit Arcadius [g]. Immunes quoque facit Leo, decem tribunos post primicerium, ab hospitiis in domibus, quas habent in vrbe Constantinopolitana [h]. Item & prætoria ordinariorum iudicũ [i], 9 & fabricensium domus [k]. Qui autem immunes ab hospitiis sunt, non debent vicinos onerare: nec debent, vt illi onerentur, immunitatem impetrare [l]. Cæterùm & annotandum est, militibus ex bello redeuntibus, vel 10 in bellum euntibus non semper hospitia in domibus priuatorum constituẽda esse: sed & in turribus murorum iuxta solum, non autem in superioribus contignationibus, forsan metu proditionis, sed in pedeplanis, vt loquitur Iustinianus [m]. Sed & Plutarchus notat, morem fuisse Romæ, exercituũ ducibus vrbem non ingredi [n]. At dum in præsidio milites sunt, placuit Francisco I. eius nominis Regi Gall. intra mœnia vrbium hospitari debere [o], vtq; si quis ex ciuibus, vel caminũ vel stabulum domus suæ corruperit deiecerítue, ne milites reciperet, domo ita illis reddita inutili, cogeretur resarcire & reficere, & mobilia inde eiecta restituere in formam pristinam. Cæterùm supellectilia militibus concedi cum inuentario iudice loci authore, & ex eodem restitui, antequàm inde migrent [p]. Edidit & idem rex ca-11 put aduersus metatores militum, vt si quis prætextu officij aliquid à dominis domorum extorserit, ne ibi hospitia designaret vel designaret hospitia, furca suspendatur [q]. Demum vt qui ab exercitu cum commeatu impetrato & subscripto à suo duce recedunt, non hospitentur gratis, sed in publicis hospitiis, more aliorum viatorum [r].

a l. vnic. de salgamo hospit. non præbẽ. lib. 12. C tit. 41.
b l. hoc prospectum est, de metat. lib. 12. C.
c l. deuotum, l. 5. eo. titul.
d l. omnes, l. 9. de metatis, lib. 12. c. 9. C.
e l. 3. de muneribus patrimonial. lib. 10. C. l. 3. §. munus, de muneri. & honori. in P.
f l. archiatros de metatis, lib. 12. C. l. medicus & l. fina. de profess. & med. l. b. 10. C. tit. 51. l. fi. §. fin. de muneribus. & honori. in P.
g in l. hac lege. l. 10. de metatis, lib. 12. C.
h l. fina. eod. titul. de meta.
i l. custos, l. 5. C. eod titul.
k l. fabricensium, C. eod.
l l. omnes qui, l. 9. de meta. libr. eo. C.
m Iustinian. in l. deuotissimus, l. 7. de metatis, lib. 12. C.
n Plutar. in Pompeij vit.
o *ordonnances du roy François sur le faict de la guerre, art. 3.*
p ea. constitut. arti. 7. & 8.
q ead. cõstitutio. art. 23.
r eodem artic. 26.

De prædiis & castris militibus assignatis. Caput 9.

1 *Prædia militaria.*
Prædia in vsum vel opem militiæ à priuatis relicta.
2 *Castella militum limitanea.*
3 *Magistri militum cura circa castella limitanea.*

IN feudorum tractatione docuimus, aliquando distributos fuisse agros, potissimùm limitaneos, militibus, vel pro onere militiæ [a], quos ipsi suo labore curarent, eosdem & defenderent, omni tributo remisso [b], de quibus iterum non loquar, sed addam, & à priuatis etiam in vsum militiæ fundos relictos aliquoties, vt ex illorũ prouentibus militibus frumenta darentur [c]. Erant & castellorum loca, in oris regni, quæ ab aliis quàm à militibus non poterãt detineri, vt si priuati castellani inuenti essent non milites, capitali sententia plecterentur [d]. Quia priuato custodia limitis imperij committi non debet [e], propter periculum vicini hostis & proditionis. Quinimo & cura magistri militum olim erat, ob eundem metum, vt etiam castella per milites possessa limitanea, & ciuitates per limites constituras, quæ ad iustam magnitudinem accederent, ita disponeret & circumciderer, vt per paucos possent defendi & tutò conseruari [f].

1 2 3

a vt l. in agris, de acquis. rer. domi. in P. l. omnes fundi, l. 8. de fundis patrimo. lib. 11. C. ti. 61.
b l. fi. de fundis limit. lib. 11. C. tit. 59. l. in nomine domini, de offic. præfec. præto. Affri. lib. 1. tit. 10.
c l. 1. de fundis limitor. lib. 11. C.
d l. 2. eo. tit. de fundis patrimon.
e l legatum, de oper. pub. publ. in P.
f dicta l. in nomine domini §. interea, de offic. præfec. prætor. Affri.

De officiis militum, & pœnis in illis delinquentium. Cap. 10.

1 Militare crimen quod dicatur.
2 Militares leges de non detrectanda militia, de se non dedendo, de obedientia præpositorum mandatis.
3 Pugnandum non esse, nisi iussu imperatoris exercitus, exemplis vindicta docetur.
4 Militum contumacia plectenda.
5 Militibus vallum, aut agmen non licet excedere.
6 Miles manus inferens, aut eum deserens, aut contumax præposito quomodo puniendus. & 12.
7 Seditionem mouens in exercitu miles, vt puniatur.
Commilitonem vulnerantis pœna. eod.
8 Leges de disciplina militum ab Aureliano præscripta.
9 Pugnæ initium apud Romanos præcedebat adoratio Dei.
Religio in castris obseruata. eod.
Pleniluni in pugna obseruatio. eod.
10 Miles ab auditu tubæ distans inter hostes.
11 Miles deflectens à via itinerante exercitu puniendus.
12 Ordines deserere pœnam habet capitalem.
Custodiam deserere capitale. eod.
Sortitio ad pœnam militare supplicium. eod.
Stare pœna militaris. eod. & 55.
Scutum præ se ferre pœna militaris. eod.
13 Stationem relinquere capitale.
14 Militiam duplicem nemo habeat.
Commeatum quo tempore militibus dare non liceat. eod.
16 Desertionis crimen diuersum & pœna, & 17.
Desertor quis. eod. Emansor quis dicatur. eod.
17 Fugitiuus quis. Erro quis. eod.
18 Pugnantibus aliis non pugnare capitale, & 21.
19 Pœna militaris milites inter sarcinas & captiuos ponere, fractis hastis.
20 Miles iniussu magistratus, ne aliò se transferat.
21 Miles ne commilitonem pugnantem deserat.
Transfuga qui.

Officium

1 OFFICIUM regentis exercitum in duobus consistit, videlicet in danda & conseruanda militari disciplina [a]. Quam qui offendunt, militare crimen committunt: vt si extra hanc disciplinæ rationem delinquant, commune crimen admittere

2 dicuntur [b]. Leges militares formulam, & viuendi, & officij præscripserunt, quarum aliquas recensebo, additis pœnis eorum qui ab his declinant: & ita delictum militis est, quod aliter, quàm disciplina militiæ exigit, committitur, vel segnitie, vel contumacia, vel desidia [c]. Prima erit, ne quis munus militiæ detrectet, nec ei se vel suos substrahat, alioquin pœna imminente legibus imposita [d]. Ne se dedat cui non licet, hocq; crimen augetur, vt in cæteris delictis, dignitate, gradu, specieq; militiæ [e]. Obediant milites præpositis, & mandata eorum exequantur: aliter peccatum desertoris subeant [f]. Ne prohibita à duce faciant, vel mandata omittant: alioquin capite puniantur, etiamsi res benè gesserint [g]. Q.

3 Fabius Rutilianus magister equitum à Lucio Papyrio cursore dictatore virgis iussus cędi, quòd exercitum eduxisset aduersus Samnites sine eius iussu, quamuis eos fudisset [h]. Vt & Posthumius Tiburtus, & Manlius Torquatus, filios etiã prouocatos ab hoste & victores, iusserunt occidi, quòd nõ expectato

4 Imperatoris iussu pugnassent [i]. Et multò grauior cõtumacia erit ipso contemptu. Nam vt docet exemplo & responso Pub. Crassi Mutiani Gellius, corrũpitur & dissoluitur officium Imperatoris, si quis ad id quod iussus est, non ob-

5 sequitur, & consilio ducis non considerato, arbitrio respondeat [k]. Qui agmen excesserit, ex causa vel fustibus cæditur, vel mutare militiam solet. Nec non & si quis vallum transcendat, aut per murum castra ingrediatur, capite punitur: si verò fossam transiliit, militia reiicitur [l]. Hoc enim & in

6 muris publicis & fossis capitale perpetuò fuit crimen [m]. Qui manus intulit

7 præposito, capite puniendus. Augetur & hoc crimen qualitate, seu dignitate præpositi [n]. Sicut & contumacia, irreuerentia omnis aduersus ducem vel præsidem militis, capite punienda est [o]. Eadem capitalis pœna ei imposita,

7 qui præpositum suum deseruerit, vel protegere noluerit [p]. Ad contumaciã seditio pertinet mota inter milites, quæ si atrox, capite punitur: si intra vociferationem, vel leuem, habet è gradu militiæ reiectionem [q]. Lex Rotarij inter Langobardos, animæ, id est, vitæ periculum in eos statuit milites, qui contra principem, vel in eum quem illis præposuerit, eam mouerit [r]. Scipio Africanus, in castris Hispaniæ seditiosos milites, nudos protrahi iussit, & ad palum deligatos, virgisq; cæsos securi percuti, vt author Liuius [s]. Sed plura alibi de seditiosis suo loco in crimine læsæ maiestatis humanæ. Porrò qui commilitonem vulnerauerit, si quidem lapide, militia reiicitur:

8 si gladio, capite plectitur [t]. Leges militares Aurelianus Cæsar tribuno præscripsit huiusmodi [v]: *Nemo pullum alienum rapiat, ouem nullus contingat, vuam nemo auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua quisque contentus sit. De præda hostium, non de lachrimis prouincialium habeat. Arma tersa sint, ferramenta Samiata, calciamenta fortia: vestis noua veterem excludat. Stipendium in baltheo, non in popina habeat. Equum sagmarium suum defricet, captum animal non vendat, mulum centuriatum communiter curet. Alter alteri quasi seruus obsequatur, à medicis gratis curentur, aruspicibus nihil dent, in hospitiis castè*

9 *se agant. Qui aliter fecerit, vapulet.* Romani quoque, qui maius momentum in religionis obseruantia, quàm in vincendis hostibus posuerunt, initio pugnæ ex more Deos suos adorare & venerari soliti erant [x]. Lacedæmoniis ante plenilunium in aciem prodire, lege non licebat [y], Aliquando & Iudaicus populus à bello abstinuit sabatho, ob Dei honorem; donec necessitas

10 Machabeos legem & vitam illo die arma sumere coëgit. Lex alia militaris, militem ab auditu tubæ exercitus distantem, in hostium referebat nume-

11 rum [z]. Alia Alexandri Cæsaris, vt si quis de via in alienam possessionem deflexisset

---

a l. officium § 1. de re milit. F. lib. 49. tit. 16.
b L. 2. eod.
c L. omne delictum, L. 6. eod.
d l. 4 § grauius autem, & §§. seq. eod.
e L. 2. § fin. eod.
f L. 3. § si præsides, eo.
g l. 3. § in bello. eod. de re milit. l. omne delictum § contumacia, eod. simil. lex 12. in militarib. Iustinia.
h Valer. Max. lib. 4. c. e. Eutrop. lib. 2. Plin. lib de vir. illustrib.
i Val Max. lib 9. c. 3. Oros. lib 3. c 9.
k Gelli. lib. 1. c 13.
l In l. 19. milita. leg. Iustinian. l. 3 § in bello, de re milita. vide Constan. Harmeno. lib. 1. tit. 16.
m l. fin. de rer. diuis. in P.
n In l. omne delictũ §. 1 de re milit. eo. homo christianus, quod dicit. in l. 11. & 12. & 13. leg milit. Iustinian.
o d. l. omne delictũ § contumacia, l. milites agrum, l. 13. § irreuerens, de re milit. P.
p l. 3. § nouissimè & d. l. omne delictum, § fin. eod. tit. l. 1. & l. 3 § cum dominus, ad Syllan. P. & l. 31. leg. milita Iust.
q l. 3. § qui seditionem, de re milita. P. & l. 13. leg. milit. Iustin.
r l. 5. tit. de malefic. lib. 3. leg. Langob.
s Liu. lib. 8. decad. 3.
t l. omne delictum, l. 6. § si quis commilitonem, de re militia in P.
v Flaui. Vopisc. in Aureliano.
x Plutarch. in vita Marce. Cæl Rhod. lib. 5. c. 27.
y Suidas, in Hippia.
z App. Alex. in Lybico.

deflexisset, pro qualitate loci aut fustibus subiiceretur in conspectu eius Cæsaris Alexandri, aut virgis [a]. Sic Philippus rex Macedonum Aphthonetum flagris cecidit, quod cùm sitiuisset, acie deserta, digressus ab itinere in publicum hospitium diuertisset [b]. Refert & Appianus eos qui seditionem in exercitu concitassent, qui custodiam, aut ordines in bello reliquissent, sorte delectos morte multatos [c]. Est enim digna obseruatione lex, ordines ne quis deserat. Atque pœna aliquando non seruari ordinis, ignominiæ causa stare, & scutum præ se ferre. Qua damnatus sub Lysandro classis Lacedæmoniorum præfectus Dercyllides à Pharnabazo accusatus [d]. Suidas autem apud Romanos capitale fuisse tradit deseruisse munus suum, stationem seu aciem [e]. Modestinus eum qui stationis munus relinquit, plusquam emansorem esse dicit, & pro modo delicti, aut castigari, aut gradu militiæ deiici [f]. Et ex eodem, legio si deficiat, solet militia auocari [g]. Gratia. Valens, Theodos. CCC. iubent, ne milites & tribuni per possessiones vagentur, sed vt remaneant cum signis propriis, & in mansionibus solitis ac publicis: alioquin grauiori supplicio indicto [h]. Hinc mutuatur rationem lex, ne quis duplicem tractet eodem tempore militiam [i]: quia militia assiduum exigit militem, nec momento abeuntem. Imò lex Iustiniani Græca sanciuit [k], vt miles capite puniatur, qui tempore pugnæ, vel dum acies ordinatur, statione aut signo relicto fugerit, aut ex loco prosiluerit, in quo ordinatus, cadaueris spoliandi causa, aut ad hostes temerè prosequendos, vtpote qui ordines aciei dissoluerit, & sociis suis insidias parasse videatur. Imò nec licet à numeris ad alios numeros milites transferre, nisi augusta maiestas vtilitatis publicæ causa hoc fieri iusserit [l]. Neque ipsis ducibus permissum passim tempore belli commeatum militibus dare, pœna capitali & dantibus & accipientibus imminente [m]: nisi paucis & ad breue tempus, & non vrgente opposito hoste [n], & expositis prius causis profectionis [o]. Gracchus cõsul in secundo bello Punico, exercitum Volonum, quòd in prælio socios deseruissent, iussit stando cibum capere per omne belli tempus [p]. Desertionis crimen gradus habet, quia diuerso modo habet delictum. Siquidem desertor in iure dicitur ciuili, qui per prolixum tempus euagatus reducitur [q], & qui belli tempore abierit à signis [r]. In quo postremo differt ab emansore, qui is est, qui postquam diu vagatus est, in castra reuertitur [s]. Iis proximus est, qui ad diem commeatus non venit, & in eum perinde, ac in desertorem & emansorem statuendum: facta tamen prius copia dicendi, num qua iusta causa detētus excusari potuerit [t]: & qui commeatus spatium excessit in eadem causa est [v]. Edictum Germanici desertorem militem faciebat, qui diu affuisset: vt is inter emansores haberetur. Leuius tamen delictum emansoris, velut in seruis, erronis: grauius desertoris, vt in seruis fugitiuis [x]. Planè fugitiuum dicunt leges eum, qui ita consilio capto à domino aufugit ne ad illum posteà reuertatur. Erronem verò pusillum, fugitiuum, qui non quidem fugit, sed frequẽter sine causa vagatur [y]. Examinantur autẽ causæ semper emãsionis, quis, & vbi quis fuerit, quid egerit: & datur venia valetudini, affectioni parentũ & affinium [z]. Pietas enim in proximos sæpè præsumptionem doli mali pellit. Et si seruum fugientem persecutus est, vel si qua huiusmodi causa fuit [a]. Nec omnes desertores similiter puniuntur, sed habetur ordinis, stipendiorum ratio, gradus militiæ, loci, muneris deserti, antè actæ vitæ: si solus, vel cum aliis deseruerit: num crimen desertionis solùm sit, vel aliud habeat coniunctum, & temporis, quo in desertione fuerit. Qui in pace deseruit eques, gradu pellendus: pedes, militiam mutat. Qui autem in bello, vterque capite punitur. Crimen adiectum desertioni grauiorem addit pœnam. Desertor ex prima desertione, capite punitur in vrbe inuentus: alibi, ex prima desertione destituitur, ex secunda capite punitur. Desertor se offerens, ex indulgentia principis in insulam deportatur [b]. Iustinianus tamen mitius agens, ait desertorē qui

Marginal numbers: 12, 13, 14, 15, 16, 17.

a Lampryd. in Alexā. sacri l. 3. vers. sed qui agrum, de re milit. in F.
b Aelian. lib. 14. de var. histo. c. fin.
c Appia. lib. 3. bella. ciuil.
d Xenoph. lib. 3. rer. Græcar.
e Suida. in verb. λειποταξία
f l. 3 § qui stationis, de re milit. F.
g d. l. 3. § fin.
h in Libri … l. 11. de re milit. lib. 12. C.
i l. ne qui milit. non poss. lib. 12 C. facit l. fi. de off. ... C. & c. de militia, de præben.
k l. 22. in legib. milit. Iustinia.
l l. cunctis publicam, l. 14. de re mili. lib. 12. C. glo. in … ad apostolicam in ver. ad prohibendum, de regula.
m l. 1. de commeat. lib. 12. C. titu. 43. l non omnes § 1. de re milit. F.
n l. per hanc § vt nu ... eod.
o l. nemo miles, l. 13. eod.
p Liuius, libr 4. de cad 3.
q Mo ... stinus. l. 3. § desertores, de re mi litari. in F.
r l. 1 § desertor, de desertorib. lib. 12. C. tit. 46.
s d. l. 3. § emansor.
t d. l. 3. § si ad diē commeatus.
v l. qui commeatus, l. 14. de re milit.
x l. 4. § edictum Germanici, de re militari. in F.
y Vlpia. in l. quis est fugitiuus, l. 17. cum suis §§. & § erronē de ædilitio edict. lib. 21. F. tit. 1.
z l. 4 § examinatur de re milit in F.
a Vlpia in l. 3 § si filius que tenetur de libero ho exhib. lib. 43. F. tit. 29. l. a. de excep. in F.
b l. non omnes, l. 5. cum seq. §§. de re militar.

qui sponte processerit, peccati anterioris supplicium timere nõ debere [a]: qui desertorem scienter receperit & celauerit in domo vel agro, & is capite punitur, & domus fisco defertur [b]. *Si quis*, inquit Carolus Magnus, *adeo contumax aut superbus extiterit, vt dimisso exercitu absque iussu aut licentia regis domum reuertatur, & quod nos Theutonica lingua dicimus erisflex fecerit, ipse vt reus maiestatis periculum vitæ incurrat, & res eius fisco nostro seruentur* [c]. Scipio militarem disciplinam apud Numantiam corrigens, quem militem extra ordinẽ deprehendit, si Romanus esset, vitibus; si extraneus, fustibus cęcidit [d]. Aliquando, si miles ad exercitum non rediisset, consul eum, & bona eius vendere iussit [e].

18 Tempore quo est pugnandum, non pugnare, & ita munus suum deserere, grauius crimen est: vtpote proditionis speciem habens, & seuerius idcirco, & morte vindicatur. Eo nomine Lætus dux exercitus Seueriani Cæsaris, capite damnatus, post commissum prælium Lugdunense, quòd aliis pugnantibus à prælio spectator abstinuisset [f]. Eadem ratione & Metius Suffetius dux Albanorum, cum exercitu ab Alba, à Tullio Hostilio in auxilium accitus contra Veientes, cùm à pugna se substraxisset in montem, vt pugnantium videret exitum, & fortiori posteà se iungeret, vt proditor in diuersas partes distractus, arboribus in diuersa tendentibus, pœnas meritas rependit [g]. Scribit & Gregorius Turonensis [h] Clodoueum Francorum regem indignatum contra Charaticum in auxilium vocatum, quòd is, dum cum Siagrio pugnaret rex, eminus stetisset neutram partem adiuuans, exitum expectans, vt cum eo qui vinceret amicitiam iniret. Et ideo tandem capitali cum filio eum supplicio affecisse. De his etiam, qui non pugnant aliis pugnantibus, in proditorum serie, dum ageremus de crimine imminutæ humanæ maiestatis, egimus Subiungam tamen aliam pœnam, quæ

19 etsi capitalis non sit: attamen sæuior ob ignominiam diuturniorem videtur nobilibus, & genere illustri natis. De qua apud Ammianum Marcellinum [i], qui refert tertiariorum equestrem numerum à legionibus incusatum, quòd cùm ipsæ aduersum hostium irrumperent acies, illi paulatim dilapsi alacritatem penè totius minuissent exercitus: vnde commotus ad indignationem iustam imperator exercitus, ademptis signis, hastisq; diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta, & sarcinas, & captiuos, agere iter imposuit, ductore eorum qui fortiter solus decertarat, aliæ turmæ apposito, cuius tribunus turpiter prælium deseruisse annunciabatur. Abiectos quoque fuisse sacramento

20 alios quatuor, ob flagitium simile vexillationum tribunos. Huc addenda Lacedæmoniorum lex, quàm ab Aegyptiis acceperunt, neminem bellatorum citra magistratuum consensum aliò se conferre [k].

21 Lex Rotharij Langobardorũ regis, *Si quis contra inimicum pugnando, collegam suum dimiserit, aut astalium fecerit, si eum deceperit, & cum eo non pugnauerit, animæ suæ detrimentum patiatur* [l]. Fustuarium etiam apud Ciceronem meruit, qui cõsulem reliquerit [m]. Et Frãcis etiam, deseruisse exercitum capitale, quod illis sua lingua, *Herischlitz* [n]. Defunctorum in desertione bona, confiscari Marcus & Antoninus CC. statuerũt [o]. Disciplina antiqua Romanorum secundum Polybium, ex desertoribus pluribus, quidam eorum omnibus militibus sorte eximuntur, arguuntur, fuste cæduntur, nulla deprecatione admissa. At reliqui, hordeo illis pro tritico demenso, extra vallum munimẽta tendere iu-

22 bentur [p]. Inter desertores transfugæ quoque annumerandi, qui malo consilio & proditoris animo patriam relinquũt [q]. Sed desertoribus quibusdam leuior pœna. Magis delinquit emansore desertor, & desertore transfuga: & ita oblatus desertor, vel à se, vel ab alio, ex quibusdam causis pœnam euitat desertionis [r]. Deportatur tamen qui non, nisi post quinquennium, se obtulit: nisi minuenda pœna sit deteriore militia, si pater filium offerat, ne ad supplicium pater videatur obtulisse [s].

[a] in l. 1. §. desertor, de desertor. lib. 12. C.

[b] l. 2. eod. titu.

[c] in constitutionib. Caroli Magni, in capitularib. addita ad leges Langobardor. titulo, de desertoribus.

[d] libr. 58. Epitoma. Liuij.

[e] libr. 15. Epitoma. Liuij.

[f] Herodian. libr. 3.

[g] Liuius, lib. 1. deca. 1. Oros. lib. 2. c. 4.

[h] Grego. Turonens. lib. 2. historiæ Fräcorum c. 41.

[i] Ammian. Marcell. lib. 25.

[k] Isocrates, oratio. 5. quæ inscribitur Helenæ encomiũ.

[l] lib. 1. legum Langobard. tit. de malefic. 6.

[m] Cicero, 5. Philippica.

[n] Beatus Rhena. lib. 2. rerum Germanicarum.

[o] l. 4. de re milit. lib. 12. C.

[p] Polybius, lib. 6.

[q] Paul. in l. postliminium, l. 19 § transfugæ, de capti. & postlimi. reuo. lib. 49. P. titu. 15.

[r] l. 4. §. editum, de re milit. in P.

[s] l. militem, 13. § desertorem, eo. tit. P.

Transfugas, sicut & consiliorum nostrorum renunciatores, scilicet hostibus, aut viuos exuri, aut furca suspendi debere respondit Paulus [a]. Atque Modestinus, eum qui ad hostes transfugerit & redierit, torquendum esse, & ad bestias damnandum, respondit [b]. Marcellus, transfugas, vbicunque inuenti fuerint, quasi hostes interimere licere quoque statuit [c]. Quod & probat Iustinianus in desertoribus, si illi armis resistẽdum esse putarint [d]. Arrianus iurisc. ei qui transfugit, & posteà multos latrones apprehendit, & transfugas demonstrauit, posse parci, ex edicto Adriani C. tradit: & tamen pollicenti ea, nihil permitti oportere [e].

a Paul. l. si quis aliquid, l. 38. de pœn. lib. 48. P. titul. 19.
b Modest. in l. 3 l. si q l. de re milit. P.
c l. eiusdem, l. 9. §. 1. ad leg. Cornel. de sicar. lib. 48. P. ti. 8.
d in l. 2. de desertor. lib. 12 C.
e l. non omne § fin. de re milit. P. 41 g. l. quisquis, § fin. ad leg. Iul. maiest. C l. 3. c. de iis qui se deferunt.

Leges circa segnitiam militum. Cap. II.

1 *Miles laboribus assuetus esse debet.*
2 *Militum pauidorum, & primò fugientium pœna.*
3 *Excubias relinquentium pœna.*
Excubiarum circuitio, & mutatio & partitio vigiliarum. eod. & 4.
4 *Tribunus vigilias circuire debet, & pœna non circuentis.*
Pœna viuum sepeliri, eod.
5 *Pingues habiti ignaui, & equo priuati.*

MILITES inter cætera & laboribus duratos, & vigilantes esse par est: cùm in bello non liceat bis peccare: *Miles,* inquit Seuerus Cæs. *labore probatur, non mollitudine* [f]. Et Vlpia. *milites,* inquit, *appellantur à mollitia,* id est duritia, quam sustinent, per antiphrasim [g]. Quemadmodum quoq; Sextus Pompeius Festus notat [h]. In hac igitur etiam disciplinæ militaris parte, & leges constitutæ in pauidos & segnes. Prior illa, *Qui in acie prior fugam fecit, spectantibus militibus, propter exemplum, capite punitor* [i]. In pari pœna caligatus est, qui metu hostium, langorem simulauit [k]. Qui filium suum, vt anteà diximus, subtrahit militiæ belli tempore, bonorum parte multatur, & exilio: si in pace, fustibus cædi iubetur: filius in deteriorem militiam mittitur [l]. Qui filium debilitauit, delectum per bellum indictum, vt inhabilis militiæ sit, deportatur [m]. Pusillanimes quoque existimati, qui se impatientia alicuius doloris, aut tædij vitæ, aut morbi, aut furoris, aut pudoris, vulnerauerint vel mortẽ consciuerint, & cum ignominia mittuntur; & si nihil horum prætendant, capite puniantur [n]. Iustinianus, eum qui flagitiosa ignauia delitescit inquiti, & inuentum degeneris mortis gladium subire iubet, atque rectores prouinciæ, qui hoc crimen vel gratia vel dissimulatione distulerint vindicare, patrimonij & existimationis damno subiicit, & priores officij capitali supplicio [o]. Polybius quoque testatur, probro fuisse inter milites Romanos, falsò dicere apud tribunos se strenuè gessisse in hostes, dispositiones, præsidij locum metu reliquisse, telum aliquod ob metum abiecisse [p]. Qui excubias palatij deseruerit, capite punitur [q]. Callistratus autem notat milites custodias derelinquentes in periculum deduci, & pro modo negligentiæ vel coërceri, vel militiam mutare, vel vltimo supplicio affici [r]. Quod Neratius firmat [s]. Epaminundas, cum custodias stationesque circuiret, vt disciplinam exemplo stabiliret, sopitum militem gladio trãsfixit, asserens quod qualem inuenerat, talem reliquerat. *Castra metatis,* vt ait Polybius, *tribunus exigunt à singulis nihil furto è castris ablaturos: posteà excubias circa castra vallata ponunt, vigilias & circuitiones noctu agunt, scilicet Romani. Aliqui præcedenti die admoniti per singulas vigilias, & aliqui certas circuunt, alij post eos sequuntur. Qui circuit à singulis vigilibus accipit notas & suas tesseras. Si inueniat vigiles dormientes,*

vel

f Herodianus, lib. 2. histo. Cæsarum.
g l. 1. §. milites autẽ, de militar. testam in P.
h Pomp. Festus, lib. de verbor. signific.
i l. omne delictum, l. 6. § q in acie, de re milita in P.
k dicta l. omne §. explorator.
l l. 4. §. qui filium, eo. titu. P.
m d. l. 4. §. cum qui filium.
n dict. l. omne delictum, l. 6. § qui se vulnerauerit, eod. l. si quis, aliquid. § fin. & l. respiciendum, § ad de pœn. in P. l. 3. & 2. de bonis eorum qui mor. sibi consciuerũt, l. in fraudem, § eius, de iur. fisc. cum simil. in P.
o Iustinia. in l. 1. §. 6. de desertorib. lib. 12. C.
p Polyb. in 6.
q Paul. l. qui excubias, l. 10. de re militar in P.
r l. milites, l. 12. de custod. reorum lib. 48. P. tit. 4.
s l. fin. eod. tit. de custo. reor. in P. & ibi simil. ibi nota.

vel reliquisse custodiã, cũ socijs attestationes accipit, & manè apud tribunos producit tesseras, ex quibus cognoscitur qui reliquerint custodiã, & tribuno custodia vocato, res agitatur; si damnetur, fusti caeditur. Idem & si quis vigiles eos calumnietur[a]. Fuisse in castris vigilias quatuor ternarum horarum, vbi & singulis ignes noctu, tradit Diodor. Siculus[b]. Inter ea quae officij, quae plura sunt[c], tribunorũ sunt, & illud est, circuire vigilias seu excubias[d]. Quamobrem P. Pilius triumuir nocturnus, à Pub. Aquilio tribuno plebis accusatus, nam haec cura ad aediles tribunosq; plebis pertinebat, populi iudicio concidit, ob id, quòd vigilias negligentius circuerat[e]. Opilius Macrinus, tribunum qui excubias deseri passus est, rotali carpento super annexum, per totum iter viuum atque exanimem traxit[f]. Apud Pliniũ, Liuium, & alios, canes qui custodiae causa nocturnae, in capitolio alebãtur, quòd obdormissent, nec detexissent hostium aduentum, Romae furca fixi & suspensi sunt, vt hominibus exemplo essent, non esse custodias & vigilias segniter agendas, vel omittendas. Leonem Basilij imperatoris filium, Caesarem etiam, excubiarum maximè curam gessisse, factũ eius singulare testatur, de quo Luithprandus meminit[g]. Is enim vt experiretur diligentiam custodiarum & excubiarum, quae ob metum vicinarum gẽtium disponuntur singulis noctibus per ciuitatem Constantinopolim, edicto, vt si quis noctu eat, caesus carceribus mancipetur, vt posteà mane de eo iudicium habeatur, ipsemet incognitus solus, noctu in custodias data opera se coniecit, dicens se proficisci in lupanar, & corrupta prima custodia duodecim aureis, processit, inciditq; in secũdam, quam & 20. aureis datis, euasit: in tertiam posteà veniens, caesus & carceribus mancipatus. Verùm ipse se declarans carcerum praefecto, in sedem veniens, postcà exilio multauit primam & secundam custodiam, & tertiae harum & alia bona dedit. Ad diligentiam militarẽ pertinet lex antiqua Francorum, ab Herinero rege 19. eorum lata, huiusmodi. *Princeps sub rege Francorum in potestate ducali constitutus, diligenter sibi commissam prouinciam tueatur. Quòd si negligentia eius subintrauerint hostes regionem, si gentem laeserint nostram, aut si incolas terrae spoliauerint, medium bonorum suorum regis marsupio pendat, & dux non sit amplius, sed priuatus viuat honore. Si volens introitum hostibus permisit, sepeliatur viuus, aut capite puniatur: vxores verò eius cum liberis, & rebus omnibus regis ministerio cedant*[h]. Ignauiae signum arbitrati sunt in milite antiqui, pinguem esse: ideo censores, vt tradit Gellius, nimium pingui homini & corpulento equum adimere soliti erant, minus idoneum eum rati cum tanti corporis pondere ad faciendũ equitis munus, sine ignominia tamen[i].

a Polybius, lib. 6.
b Diodor. Sicul. libr. 19 Biblioth.
c vndecim munera, & officia tribunorum militum, adfert & probat lib. 4. Cõmentar. reip. Roma. c. 10. Vuulphangus Lazius.
d Martia. in l. officiũ, l. 12. § fio. de re militar. in P.
e Valer. Maximus, lib. 8. c. 1.
f Iulius Capitol. in Macrino.
g Luithprãdus Tonnensis, de reb. per Europam gestis, lib. 1. c. 3.
h Ioannes Tritemius, lib. 3. Breuiarij historiae Francorũ, in 19. rege.
i Aulus Gellius li. 7. c. 22.

Delictorum aliorum in militibus poenae ex aliis legibus. Cap. 12.

1 *Militis furantis poena, & virginem corrumpentis, extorquentis pecuniam transeundo.*
2 *Milites vt plerumque iniquissimi quare.*
3 *Milites mortui sepeliendi.*
4 *Praeda diuidenda lex Dauidis.*
Praedam cum hostibus diuidens, viuus comburendus. eod.
5 *Impedimenta milites ne ducant.*
6 *Milites sua animalia à pascuis publicis & priuatis contineant.*
Milites oppidano pro suis equorumúe alimentis gratis quippiam, sinéue mercede extorqueant. eod.
7 *Chirographum intercipiens miles puniendus.*
8 *Scorta in exercitu non ducenda.*

9 *Milites ex cuius permißione, & quomodo ab vnius duci in alterius ducatum transferantur.*

10 *Militis legendi causa as non accipiendum.*

11 *Pœna militares quadam in summa.*

ALIÆ superioribus annectendæ leges: *Qui aliquid per vim sustulerit, in illis ipsis locis, in quibus peccauerit, in crucem tollatur* [a]. ὁ ςρατιώτης βιαζόμενος κόρην καὶ φθείρας αὐτὴν, ῥινοκοπείσθω: δὸς αὐτῇ καὶ τὸ τρίτον τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως [b]. Id est, *Militis, qui vi puellam corruperit, nasus amputator: data insuper tertia bonorum suorum parte, Miles quocunque loco furetur rem qualemcumque, duplum reddat, militiaq́ eijciatur* [c]. Reliqua vide de furto, proprio titulo de furtis. Non autem est omittenda lex Iustiniani, quæ quotidianum crimen habet [d]. οἱ ἔξαρχοι, καὶ οἱ ὁπόσοι ἂν διασώζοντες τὸ ςράτευμα, ἐὰν ἀργυρολογῶσι τὰ χωρία, τὸ διπλάσιον καταδικάζονται. *Duces, & quotquot exercitum obseruant, si à locis qua transeunt pecunias extorserint, in duplum condemnentur.* Monuit D. Ioannes Baptista, vt milites contenti essent stipendiis suis, neminem concuterent, nemini calumniam inferrent [e]. Militibus quoque edixit Pertinax imperator Romanus, ne cui ex populo contumaciam facerent, néue quem viatorem pulsarent [f]. Quæ lex fuit, & est maximè necessaria, cũ semel sanguine efferati animi, vix mansuetudine contineri possint. Et, [2]

Nulla fides pietasq́ viris, qui castra sequuntur:
Venalesq́ manus, ibi fas, vbi maxima merces [g]. Et vt loquar cũ Lucano [h],
Quemq́ sua rapiunt scelerata in prælia causa,
Hos polluta domus, legesq́ in pace timenda,
Hos ferro fugienda fames, mundiq́ ruina
Permiscenda fides, nullum furor egit in arma;
Castra petunt magna victi mercede.

Statuit Iustinianus etiam, ne qui relictis militaribus castris, se ad depredationem, vel latrocinium cõtulerint, seueritatẽ iudicis euadant [i]. Anastasius Cæs. eosdem iubet à grauamine subditorum abstinere [k]. Lex quoque alia, vt sepeliantur mortui milites. Hac de causa Athenienses decem imperatores suos, & quidem à pulcherrima victoria redeuntes, capitali iudicio condemnarũt, quòd militum corpora, licet maris sæuitia interpellante, sepulturæ nõ dedissent, vt scribit Valer. Maxim [l]. Belli lex alia, victos in victorum potestate esse, de qua iam egimus in seruitute personali. De præda alia Dauidis, æqualem partẽ esse militum pugnãtiũ & remanentiũ ad sarcinas [m]. Et de præda quoq; paulò post inter acquisitiones rerũ ex iure gẽtium. Addẽda lex, vt qui scelerata factione inita cum barbaris facultatẽ depredationis in Romanos, seu suos dederit, viuus comburatur: idipsum si eam alio modo factã, cũ illis diuiserit [n]. Cauit Franciscus I. huius nominis, ne quis miles in expeditione duceret clitellarios, seu arcarios, impedimẽta videlicet, quæ dicuntur *bagage* [o]. Et vt militum animalia à pascuis publicis, & priuatis simul prohibeantur, statuit ius [p] ciuile, & sancit Francisc. I. rex Gall. vt suis sumptibus, & sibi & suis equis milites escas compararent, néue earũ nomine oppidis infesti essent; aliter latrũculatoris marischarchorũ notio & coërcitio esset, vel eo dissimulãte iudicũ locorũ. Insuper, vt æstimatione iustè imposita rebus venalibus, eadẽ mercentur [q]. Nihil nisi ab spontaneis dominis capiant, & eorum nomine, vel soluãt, vel caueant chirographis. Et ne licentia armorum abutantur, aduersus bonã fidẽ, & sub spe solutionis futuræ mutuãtes, atque in eos, qui, vt ait Iuuenalis [r], [3] [4] [5] [6] [7]

Vana supervacui dicunt chirographa ligni,

statuit vt miles, qui extorserit chirographum ab huiusmodi creditoribus metu, vel vi, vel ijsdem illicitis medijs sibi acceptilationem fieri coëgerit, vel extortum ruperit incideritúe, exemplari supplicio à latrunculatore vel magistro militum, siue, vt vocat, gubernatore, subiiciatur [s]. Alia lex eiusdẽ optimi Gallorum principis, ne milites in aciẽ scorta propria ducãt, [8]

néue

a Vulcatius Gallicanus, in vita Cassij.
b in legib. militaribus Iustiniani, l. 36.
c l. 32. eod.
d l. 43. eod. titul.
e Diu. Lucas, c. 3.
f Herodian. lib. 2.
g Luca. lib. 10.
h Idẽ Lucanus, li. 1.
i l. fin. de desertorib. lib. 12. C.
k l. fin. §. erit autem, de re mili. lib. 12. C. idem Iustinia. in l. 3. de eroge. militar. anno. lib. 12. C.
l Valer. Maximus lib. 9. c. 8.
m 1. Reg. 30. & Ioseph. lib. 6. Antiquit.
n l. si quis barbaris, l. 9. de re militari. lib. 12. C.
o in cõstitutio. Francisc. 1. *sur le faict de la guerre*. arti. 4.
p l. 1. & 2. de pascuis pub. & priuat. lib. 11. C. titu. 60.
q in constitu. Francisc. 1 *sur le faict de la guerre*, artic. 5. & 6.
r Iuuenal. Saty. 13. & final.
s in dicta constitutio. Francisc. 1. articulo 15.

neue communia & vulgaria, equo donent, permissione facta cuilibet eas equo deturbare,& equum sibi habere iure dominii [a]. Aristoteles mulieres in exercitu,magis turbam inferre quàm hostes tradit [b]. Scipio,scorta,aruspices, vates,castris expulit [c]. Alia lex,nemo milites à locis, in quibus consistunt, ad alia loca sine principis authoritate speciali transferat; magister militum causam transferendi, si vtilis sit reipub. inquirat,& principi insinuet [d]. Commisit tamen Franciscus, I. Galliar. rex hoc negotium omne ducibus militum, vt tamē non liceat ex ordine vnius ducis ad aliū se trāsferre,nisi cōsulto duce, & eo cum eo ad quem transferūtur conueniente epistola mutuò subscripta;imminente alioquin pœna, quòd ære diruti sint, videlicet priuentur stipēdiis,equis, & armis, & in posterum inhabiles, ordine deturbati, ad militiam habeantur [e]. Lege Iulia quoque de repetūdis cauetur,ne quis ob militem legendum mittendumúe æs accipiat [f]. Sed longum esset leges alias, criminaq; militaria,& pœnas persequi. Proinde,vt paucis me expediam inde, generaliter monebo,ex ducis & imperatorū iussu præscribi mandata, quæ instar legū sunt,inter milites: & ex arbitrio eorumdem, vtplerumque pœnas adiici,quæ sunt,vel pecuniaria multa, munerum interdictio, militiæ mutatio, gradus deiectio, ignominiosa missio [g], aliquando fustigatio [h], verberatio [i], ad metalla suffodienda ablegatio,& tentorii mutatio [k], ex hybernis in campum eiectio castrorum [l],sanguinis missio,cùm solui ignominiæ causa militi vena iubebatur [m]. Inter ignominiosas castigationes, stare tota die tunicatum, discinctum ante prætoriū [n]. Aliæ quoque plures,quas videto apud Alexandrum ab Alexandro [o]. Militarium itaque pœnarum aliquæ interdum & capitales sunt,vt ex superioribus legibus constitutum est [p]: aliæ castigationes. Temperantur autem pœnæ,vel ob tyrocinium delinquentis [q], vel licentia militari per vinum aut lasciuiam ad delictum incitata [r], miseratione [s], & ob alia quæ tradidimus in delictorum tractatione in principio,dum de peristasibus criminū in genere agimus. Ignominiosam missionem pœnæ aliæ comitantur,quæ infamiā sequūtur, vt præcludatur via honorib [t], nec morari possint in illis locis, in quibus specialiter arguuntur [u], neque ingredi ciuitatem [v]. Ne recipiatur, posteà militare volens, ignominia missus, etsi posteà absolutus sit [x].

De obsidibus. Cap. 13.

1 *Obsides quas ob causas dantur.*
Sunt inter captiuos, non testantur: inter Christianos liberi. eod.
2 *Cœlia virgo obses fugiens hostibus reddita.*
3 *Obsides pro fide rupta à dantibus puniti morte.*

1 Obsides, ad soluendam inimicorum seu hostium obsidionē dantur,& ad fœdera sancita firmanda,vel in fidei pignus. Proinde & istorum cognitio, & iura ad militiā pertinere mihi videntur: & ij in potestatem eorum,quibus dantur, transeunt, & ita inter captiuos & subditos potestati hostiū esse eos apparet. Sicuti Martianus ex Commodi rescripto ait, *Obsidum bona in obsidione quæsita, sicut captiuorum, scilicet decedentium, omnino in fiscum esse cogenda* [y]. Vt nec de his testari possint [z]. Sicut nec qui apud hostes sunt [a], nisi vel impetrauerint hoc beneficium expressè à principe [b], vel vsum togæ Romanæ, vel nisi ciuibus adscripti fuerint [c]. At detinentur hodiè obsides inter principes ciuitatesque Christianorum,non tamquam serui, cùm liberi homines pignori obligari nō possint [d]: sed vt eorum periculo & custodia compellantur, qui eos dederunt

 fidem

a in d. constit. Fran. artic. 33. vide Alexan. ab Alexā lib. 3. Genial. c. 15.
b Aristotel. libr. 2. Polit.
c Suidas, in verbo [illegible].
d l. milites, l. 14. de offic. magist. mili. lib. 1. C. titu. 29. & l. contra publicam, l. 14. de re militar. libr. 10. C.
e *Ordonnance du Roy François premier, sur le faict de la guerre*, artic. 6.
f l. eodem lege, l. 6. §. lege Iul. ad leg. Iul. repetund.
g l. 3 §. pœna, de re militar. in P.
h dict. l. 3. §. in bello.
i l. qui commeatus, § fin. eod. titu.
k Liuius, libr. 5. decad. 3.
l Liuius, lib. 6. & 9. deca 3.
m Gellius, lib. 10. capit. 8.
n Sueton. in Augusto, de discipli. militar.
o Alexan. ab Alex. lib. 2. Genial. dier. cap. 13.
p l. 3. 4. 5. 6. in l. 3. 34 de re milit. in P.
q l. 3 § si plures, & l. 4 in fine & l. 14. de re milit. P.
r in l. 6. §. per vinū, eod.
s l. 4. §. qui filium, l. non omnes, l. 5. §. qui in desertione, & l. milites, l. 33. §. fin de re milit. P.
t l. 3. de re militar. lib 12. C cū simil. ibi nota. & in l. 1. de infami libr. 10. C. l. 2 § ignominiae, de his qui notantur infam.
v Modest. inst., in l. sed & milites, l. 10. § scribit autem, de excusa. tutor. in P.
x l. 4 §. ignominia missos, de re milit. in P.
y l. diuus Commodus, l. 31. de iure fisci, lib. 49. P. tit. 14.
z Vlpia. l. obsides, l. 11. de testament. lib. 28. P. titul. 1.
a Caius, in l. eius qui apud hostes, l. 8. eod. titul. de testam. P.
b dicta l. obsides.
c Martian. in l. sed etsi excepto vsu l. 31. de iure fisci in P.
d l. qui filios, quasi res pignori obligari non possunt, C. l. fin. de pignor. apud Grego. cum simil.

fidem datam præstare. Quod & iure pontificio probatum est [a], quod pertinet ad ius retentionis, sine libertatis & status diminutione. Quamuis seruituti accedat, non posse è loco certo liberè abire [b]: potissimùm dum consensus obsidis accessit, qui se ad id obligauit, & ob quem posteà inuitus detineri potest, vt fides impleatur [c]. Quamobrem repetita & restituta est Cælia virgo nobilis Porsennæ, quæ clam ad suus transfugerat; quia pignore pacis adempto, fœdus violatum videretur [d]. Et verum nihilominus est, obsides luere delictum eorum, qui pro fide eos dederunt, si fidem ruperint: vt Romæ. postquàm Volsci bellum integrarunt, trecenti anteà dati pacis obsides, ab Appio Claudio in forum adducti, spectante & approbante populo virgis cæsi, securi percuti iussi sunt [e].

a c. exposita, c. 11. de arb tr. libr. 2. Decretal. titul. 42. c. ex rescripto, de iureiuran. & ibi Panormita. can. vt pridem, 13. q. fin.
b l. 3. de libero homi. exhib. P.
c Ioan. Faber in § fi. de iure personarũ, Guido Papæ. decisio 41.
d Liuius, lib. 2. deca. 1. Plinius, libr. de viris illustrib.
e Dionys. Halicarna. libr. 6.

De negotiis, & priuilegiis militum. Caput 14.

1 *Milites quæ bona in prouinciis, in quibus militant, possunt acquirere.*
Equus militaris extra prouinciam militarem non mittendus. eod.
2 *Miles non debet exercere artem ludicram.*

NEGOTIA quædam militibus vetita sunt, quæ paganis tamẽ concessa sunt; & rursum quædam singulari iure illis tributa, quæ non conceduntur paganis. Vetatur itaque militibus, primùm ne prædia in prouinciis, in quibus militant, comparent, etsi alibi possint acquirere [f]. Et in prouincia, si paterna eorum fiscus distrahat [g]. Item & domum licet inibi impunè emere, cùm cesset in ea ratio, cur prædia comparare non possint; ne culturæ studio, militia sua auocentur [h]. Quo fit etiam, vt nec locare prædia possint [i], patcissimè eis commeatus detur, nec militarem equum extra prouinciam ducere permittatur, nec ad opus priuatum, piscatum, venatum miles nõ sit mittendus, & cæt [k]. Et Gratianus imperator, colonos militare vetat, prohibet & iis, qui castrensibus stipendiis otia quieta meruerunt, iam veteranis constitutis, tela in vsum vomeris, ligonisque conuertere [l]. Non debet miles ciuitatis curas arripere. alioqui priuilegiis omnib[us] militaribus nudatur [m]: qualia sunt munera personalia, quæ illis inhibentur [n]. Militem qui artem ludicram fecerit, vel in seruitutem venire se passus est, capite puniendum Menander scripsit, teste Marcello [o].

f Martia. in l. milites, l. 9. & in l. milites agrum, l. 13. de re mili. in P. l. non licet, & l. qui officij, de contrah. empt.
g dicta l. milites, l. 9. & l. auterrus, §. quod à præside, de iure fisc. P. l. filius, de inoffic testam. P.
h dicta l. milites, agrum, l. 13.
i l. milites, C. locat.
k l. officium, l. 12. §. patennus, de re militar. in P.
l l. fin. de mancipiis, & colo. patrimonialium & saltuensium &c. lib. 11. C. titu. 62. l. milites, 15. de re militari lib. 12. C.
m l. militares, l. 16 de re militar. libr. 12. C.
n d. l. milites 15. de re milit. lib. 12. C. l. armata, qui petant tutor. C.
o Marcellus, in l. quædam delicta, l. 14. de pœn. lib. 48. P. titu. 19.

De peculio castrensi. Cap. 15.

1 *Peculium castrense quid.*
2 *Peculij castrensis mobilia, non etiam immobilia sunt.*
Peculio castrensi quæ annumerantur. eod.
3 *Peculium castrense nullo modo quæritur patri, nec quasi castrense, nec venit in collationem.*
4 *Peculij castrensis, vel quasi actio, & dispositio ad filiumfa. pertinet, non ad patrem.*
5 *Testari potest filiusfa. de peculio castrensi, vel quasi.*
6 *Peculium castrense quomodo ab intestato ad patrem pertineat.*

Quæ

1 Quæ singulari iure concessa militibus sunt, priuilegia dicũtur, personis & rebus indulta, & personis & actibus eorum simul. In rebus, singulare est peculium castrense, nempe id omne, quod à parentibus vel cognatis filiofamilias in militia degẽti donatum est, vel quod ipse filiusfa. in militia ab aliis acquisiuit, quod nisi militaret acquisiturus non esset [a]. Verùm hic 2 obseruandum est, donata à patre ita demũ in peculium castrense filiifa. militis fore, si mobilia sunt, vel ex mobilibus cõparata, nõ autem si prædia vel alia immobilia, occasione quamuis militiæ donentur [b]. Item nec alia quæ aliũdè, & alia occasione filiofamilias aduenerũt, vt hæreditas matris, & alia quæ acquisiturus esset sine militia [c]: ea enim castrensia non sunt, neque quæ vxor dederit filiofamilias militi, non tamen militiæ causa [d]: contrà, si quid eidem dederit legaueritue, contemplatione militiæ [e]. Idipsum in alio instituente militem filiumfal. vel ei donante perpendendum est, vt si cõtemplatione militiæ fiant tantùm, & in militiæ tempore iuris peculij castrensis sint, non aliter, sed sit alterius peculij [f]. Fiunt & empta ex peculio castrensi, id est, eius pecunia, eiusdem conditionis, cuius sunt castrẽsia [g]: vt res succedat in locũ prærij fauore militiæ, vt in quibusdam aliis [h], non tamen omnibus [i]. Peculij castrensis 3 singulare est, vt cùm filiusfamilias propter militiam nõ liberetur à patria potestate [k], & idcirco videatur patri omnia, saltem quod ad vsumfructum pertinet, quærere [l]: nihilominus tamen castrense illi proprium & præcipuũ est peculium, & à patris iure omnino liberum, & ea quæ detulit in militiam cõcedente patre [m]: nec pater enim in adoptionem dando, alij nec in familia retinendo vel emancipando ei auferre peculium potest [n]. Neque patris creditores id vendere, vel aliter inquietare possunt: nec patre mortuo cum fratribus id commune est [o], id est, non confertur eum successione patris: nec quasi castrense [p]. Vt non possit pater filiifamilias militis seruum, qui in eius peculio est, manumittere testamẽto, vel ei libertatem legare efficaciter, nisi forsan filius ante patrem mortuus, patrem fecerit hæredem, vel ab intestato ad eum 4 peruenerit filij castrense peculium [q]. Habet itaque actionem persecutionẽq; castrensium rerum semper filius, etiam inuito patre: & quamuis paterfamilias militiæ tempore, posteà se arrogandum dederit [r]; imò & cõtra patrem agit [s], & sine voluntate patris alienat [t]. Et si quid seruus peculij quærit vel stipulatur, non patri, sed filiofamilias, cuius est peculium, acquirit [v]. In summa Iuuenalis priuilegium hoc militum his versibus absoluit [x].

Solis præterea testandi militibus ius
Viuo patre datur: Nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cuius regimen pater.

5 Disponit namque filiusf. de peculio castrensi vel quasi castrensi testamento, vel vltima alia voluntate [y], & iure communi post militiam, & iure singulari 6 militari, tamquam de propriis bonis & patrimonio [z]. Si tamen intestatus decedat, pater peculium castrense filiifamilias retinet, non tamquam hæreditatem, sed tamquam peculium: quòd si testatus sit, ad hæredem, vt hæreditas peruenit [a]. Si tamen filiusfam. hæres fuit alterius, pater qui ab intestato retinet peculium, illi hæres fit vt filio [b]. Et in casu, quo miles filiusfamilias, recusauerit aditionem hæreditatis, quę ei ex castrẽsibus occasionibus veniat, datur patri adeundi licentia, vt ad illum perueniat pleno iure, cum dominio & vsufructu, ac si pater fuisset ab initio hæres institutus, cum oneribus [c]. Peculium ita vt iure pristino apud patrem remanet, & acquisitiones quoque iacente hæreditate à seruo peculiari factæ [d]. Tenetur tamen pater, qui castrense peculium intestati filii retinet, æs alienum intra modum eius, & annũ vtilem iure prætorio soluere. Et si testamẽto hæres scribatur, perpetuò ciuiliter vt hæres conuenietur [e]. Sunt & alia priuilegia, quæ militibus aliis etiam quã

a Põpon. in l. castrense, l. 11. de castrens. pecul. lib. 49. P. tit. 17. l. 1. de castrens. pecul. lib. 12. C. tit. 37.
b dict. l. 1. C. de cast. pecul. l. si filius, C. famil. ercisc.
c dicta l. 1. de castrẽ. pec. C. dict. l. castrense, eod. in P.
d l. si militi, l. 8. & l. si forte, l. 9. eo. tit.
e dicta l. si militi, & l. si forte, & l. diuus Adrian. eo. tit.
f l. 4. de castrẽs. pec. lib. 12. & C. l. miles, l. 5. l. hæreditate, l. 19. l. pater militi. l. 15. & l. dotem filiofamil. 16. & l. 4. famil. ercisc. lib. 3. C. tit. 38.
g l. 1. §. si. de castrẽs. pec. lib. 12. C. l. 3. eo. tit. in P.
h l. si vt proponis, de rei. vend. C.
i l. Si certa, eo. tit.
k l. 3. de castrens. pecul. lib. 12. C.
l l. cum oportet, de bon. a. quæ liber. eam sim. l. placet, de acquir. re. poss. in P. §. 1. per quas pers. nob. acquir.
m l. 4. de castren. pecul. in P. & l. ea nota, l. 10. eod. l. 3. C. eo. ti. l. cũ oportet, l. 6. § exceptis, de bon. quæ liber. lib. 6. C. tit. 60. nouella consti. 22. §. quoniam verò semel.
n l. pater qui dat, l. 11. de castren. pec. in P.
o § ex hoc intelligere, quib. non est permiss. fac. test. li. 2. Institut. tit. 12.
p l. filius licet, l. 13. & l. si de colla. lib. 6. C. tit. 20. l. 1. § nec castrense, de colla. bonor. in P.
q Mattia. in l. ex castrensi, l. 19. Tryphon. l. hæreditatis, l. 19. § pater, & l. si de castren. pec. in P.
r l. 4. § 1. & S. de castrens. pecul. in P.
s l. si quis vxoria, de iur. in P. l. imperator, ad Senat. Trebellia.
t l. 1. de castrens. pecul. lib. 12. C.
v l. pater militis. § fernans: eod.
x Iuuenalis, Satyra. finali.
y l. 1. quib. non est permiss. fac. testament. ap Iustinia. lib. 2. Instit. tit. 12. l. penult. & l. qui testa. fac. poss. lib. 6. C tit. 22. l. final. de inoffic. testa. C.
z l. pater qui castrẽ. l. 17. §. pater, de castrens. pec.
a l. 2. de castren. pec. in P. l. proponebatur, l. 9. eo. P. l. intelligitur. 5. C. eo. tit.

b l. 1. eo. tit. in P. c l. si § similique modo, de bon. quæ liberis. lib. 6. tit. 61. d l. filiusfamilias, 14. eo. tit. P. e l. pater qui castrense, l. 19. & l. 2. & l. proponebatur, eod. tit. P. l. filius, ad leg. Cor. de falsis in P.

filiis

filiisfamilias concessa sunt circa testandi priuilegium, de quibus interim vidẽdus Azo in summa [a], nos autem suo loco alibi in testamentis, Deo iuuãte, agemus de illis.

a Azo in summa, tit. de milit. test. in C.

De priuilegiis personis militum concesis, & veteranis. Cap. 16.

1 *Priuilegia personalia militum.*
Ignorantia iuris excusat milites.
2 *Militum iniuriæ ægrè vindicantur.*
3 *Militia paterna filiis data.*
4 *Veteranorum militum priuilegia, & immunitates.*
5 *Veterani ex quibus causis amittunt priuilegia.*
6 *Iniuriarum causa per procuratorem ab illustribus tractatur.*
7 *Pactum de futura successione inter nobiles validum.*
8 *Militarium priuilegiorum ratio.*

PRIVILEGIA personis militum quoque concessa sunt, quorum aliqua accipe: nempe, vt iuris ignorantia, vel error in exceptione, suo loco proponenda, & omissa à milite antè sententiam, restitutionem habeat in integrum [b]. In aliis etiam à iure inductis solemnitatibus, militiæ munus releuat: cùm magis milites arma, quàm iura scire expediat [c]. Aliud militiæ priuilegium apud Iuuenalem [d]. 1 2

Commoda, inquit, tractemus: primum communia, quorum
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat, excussos prætori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis liuoribus offam. &c.

Filij primipilariorũ paternam sequuntur conditionem: & filij qui ex officialibus nati sunt, in parentũ militiam vocantur [e]. Veteranis immunitates concessæ onerum & munerum in vniuersis locis ciuilium, & operum publicorũ, collationum, & vectigalium, quæ in nundinis præbentur [f]; vt nec volenti permittatur, nec inuiti militare cogantur [g], nullis iniuriis incongruis pulsentur [h], separentur à cæteris in pœnis, vt non dentur ad bestias, nec fustibus cædantur [i]. Veteranis & liberis eorum, idem habetur honor qui & decurionibus [k]. A nauium fabrica excusantur, non constituuntur exactores tributorũ [l]: si tamen veterani se passi sunt in ordinem decurionum legi, ex consensu illorum tacito, muneribus fungi coguntur [m]. Quòd si allecti in ordinem non sunt, sed spontè aliquod munus susciplant ciuitatis, ex eo ad alia cogi subeũda non debent [n]. Subeunt autem veterani vectigalia, & patrimonij onera solemnia [o]: veluti viæ sternendæ, & angariationis nauium [p]. Amittunt priuilegia veterani, si latrociniis sese dederunt [q]. Fauetur nobilitati maximè, quãdo illustres viri inde fiunt, & quando militant: vt neque iudicio, in causa iniuriarum, cogãtur adesse, sed possint per procuratorem litem exercere [r]. Possunt & pacto hæreditatem suam donare inter viuos, licet in paganis improbetur pactum de ea [s]. Et certè, dum res & status militaris ad verũ reducitur, vix aliæ personæ mihi videntur priuilegiis, aut maiori cõmiseratione dignæ, siue boni sint, siue mali milites ob eorum vsum: imò & peiores & truculẽtiores huic muneri meliores, ϛρατιῶτα οὐκ ἄνθρωπε, inquit Philemon [t], καὶ σιτούμενε ὡς τὰ ἱερεῖα, ἵν᾽ ὅταν ὁ καιρὸς τύχῃ. id est. 3 4 5 6 7 8

ô miles non homo, qui pasceris
Quemadmodum victima, vt cum tempus fuerit immoleris.

Et incitãdi priuilegiis sunt mortem oppetere, quam omnes natura refugiũt. Et ita vita & morte sceleratorum priuilegiata bonorum hominũ, salus & bona

b l. 1. de iur. & fact. ignor. lib. 1. C. tit. 18.
c l. fin. C. de iure delib. lib. 6.
d Iuuenal Saty. 16.
e l. 1. & 2. de filiis official. militarium, qui in bello moriunt. lib. 12. C. tit. 48.
f l. 1. de veteran. lib. 12. C. titul. 47. l. 2. de priui. veteran. lib. 49. P. tit. 18.
g l. fi. C. eod. titul. de veteran.
h l. prouidendum, l. 2. eo. C. de veteran.
i l. 1. & 3. de priuileg. veteran. libr. 49. P. tit. 18.
k l. 3 de priuileg. veteran.
l l. fin. eo. tit.
m dict. l. fi. de priui. decur. l. voluntar. C. de excusat. tutor. l. 2. C. de his qui spontè munera subeunt. l. penul. §. fi. de vaca muner. in P.
n l. 1. de priuileg. veteran. in P. l. 3. C. de his qui spõte munera subeunt.
o dict. l. 2. § fi. de priuil. veteran. P. l. 2. & 3. de munerib. patri. C.
p l. vix l. 4. de priuil. veteran. in P.
q l. 3. de veteran. lib. 12. C.
r l. fi. de iniur. lib. 9. C. tit. 36. l. quicũq; iuncta auth. sequ. de honor. C. l. quoties, de dignit. lib. 12. C.
s l. licet, C. de pact. vide de hoc Nicola. Boerium, decisio. 204. oumero. 1, 4. & 5.
t Philemõ comicus, vt habetur in sententiis comicos.

na eum modico detrimento conseruatur. Sunt & boni & strenui pariter milites, qui pro reipublicæ salute occupati, meritò priuilegiis honorantur, vt benè meriti, alij ad benè merendum eisdem allecti.

De priuilegiis militum circa illorum iudicia. Cap. 17.

1 Milites coram suis ducibus conueniendi.
Magisteria dignitatis iurisdictio.eod.
2 Iurisdictio magisteria in milites quatenus extendatur.

1 STATVIT Iustinianus milites cōueniri, tam in causis ciuilibus, quàm criminalibus coram ducibus suis [a]: duces & milites coram magisteria potestate: sic enim dueibus iurisdictio concessa est, vt non imminuatur magisteriæ administrationis eius prouinciæ, vbi duces sunt, potestas [b]: videlicet inter militares viros, & reum militatem aut ciuiliū quæstionū [c]. Cùm miles, nisi à suo iudice coërceri non possit.

Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Seruato, miles ne vallum litiget extra
Et procul à signis. Iustissima centurionum
Cognitio est igitur de milite &c [d].

Sic officium regentis exercitum, in obseruanda, sicut in regenda militari disciplina versatur, inque delictis secundum suæ authoritatis modum castigan-
2 dis [e]. Quò fit, vt iurisdictio magisteria, vel militaris, tum maximè in milites solummodò locū habeat, quando de crimine militari quæstio est contra militem. In alio autem communi crimine, placuit distinctionem adhiberi; vt si illud atrox sit, iudex eius loci, in quo miles deliquit, habeat cognitionem & coërcitionem: si autem leue, vel medioctre, habeat tātùm notionem, remittat autem coërcitionem ad magistrum militum [f]. Sancerunt quoque Theodosius & Valentinianus CC. milites armatæ militiæ, cùm in militia sunt, vel in commeatu legitimo, posse vti pro ciuilibus negotiis fori præscriptione, non autem inermis militiæ milites, si cōueniantur pro publicis functionibus, vel priuatis negotiationibus [g], quæ militibus armatis interdictæ sunt [h]. Ex constitutione regis Galliarum Caroli 5. vetitum est, ne pendente tempore hostilis belli tunc vrgentis, quisquam nobilis aut ignobilis, alteri vel mutuò sibi bellum mouerent, clam aut aperto marte: atque decretum in huiusmodi, inquietos iudices locorum, putà seneschalcos vel iuridicos, ius dicere posse, & armata manu compescere [i]. Franciscus primus huius nominis rex Gall. statuit quoque, vt stipendiis suis contenti viuant milites: etiam equites, ademptā licentiam, ne in oppida frumentādi causa exirent, ne quicquam ab his caperent, néue victum inde extorquerēt gratis, & si comperti fuerint ita prædas vel concutiones agere, notionem & coërcitionem primùm concedit latrumculatoribus marescarchorum, & demùm illis vindictam dissimulantibus, iudicibus locorum ordinariis [k]. Theodosius & Valentinianus, apparitoris magisteriæ potestatis causam de statu, de curia vel officio cohortali, vel de tributis vel functionibus ab eo debitis, in prouincia motam coram rectore prouinciæ, per prouocationem suspensam, terminari debere à præfecto prætorio simul & magistro militum, statuerunt [l].

a in l. fin cū suis. §§. de re mili. lib. 12. C. tit. 36.
b dicta l. fin. §. fi. de re milit. l. magisteria, l. 6. de iurisdi. omnium iudic. C. lib. 3. titul. 13. l. 6. vbi quis de curiali vel cohortali aliaue conditione cōuenia. lib. 3. C. tit. 23.
c dict. l. magisteria.
d Iuuenal in Saty. 16.
e l. officium, l. 12. in princ. & fine, de re militar. in P.
f glossa in d. l. magisteriæ, per l. fina. in fine, de accusation. in P. & l. fin. in princi de re militar. lib. 12. C. argumento § penul. vt cle i. apud proprios episcop. in authentica, tenina in l. 1. t. & 4. de officio magistri militu. lib. 1. C. tit. 29.
g l. vnic. in quib. cau. militan. fori. præscrip. vti non poss. lib. 3. C. tit. 25. l. 3. de offic. magist. mil. lib. C.
h l. fin C. loca & tit. negotia. ne milit. lib. 12. C.
i constitu. Caroli, 5. artic 9. in primis.
k *à l'ordonnance du Roy François premier, sur le faict de la guerre,* art 5.
l l. eo. casu, l. 33 de appella. lib. 7. C. tit 62.

De magisteria militari dignitate. Cap. 18.

1 Magister quis dicatur,
2 Magister populi dictator.
Magister equitum quis. eod.

Præ

3 *Præfectus prætorio quis.* 4 *Magister peditum.*
5 *Magistri militum prouinciales.*
6 *Conestabulus Galliarum. Mareschalli Galliarum, & eorũ potestas eod. & num. 6.* Preuostz de mareschaux *qui. eod. Latrunculatorum potestas eod.*
7 *Latrunculatores de quibus non cognoscant.*
8 Prendre en partie *latrunculatorem, aut iudicem quando quis possit.*
9 *Indicta potissimùm capitalia præcipitanda non sunt.*
10 *Latrunculatores summariè & de plano iudicant.*
11 *Iurisdictionis conestabuli & tribunorum militum in Gallia leges.*

QVIA superiori capite meminimus de potestate magisteriæ administrationis, visum est nõ alienũ à methodo, de ea pauca annotasse. Magister dicitur is, cui alicuius rei præcipua cura demandatur [a]. Proinde latissima eius, vti rerum est appellatio. Quare eã restringimus nunc ad res & personas militares, quibus summa militiæ cura demãdata est. Cicero magistrũ populi, dictatorẽ vocauit [b]. Et hic erat militũ omniũ per consequens magister. Verumtamẽ dictatori magister equitũ additus est, qui, vt ait Polybius, apud Romanos magistratus erat officio dictatoris subiectus, qui tenebat in exercitu eius locum, si quando illum abesse necessitas reipub. cogetet [c]. Quales tribuni celerũ apud priscos Romanorũ [d] reges, tales ferè apud dictatores, expulsis regibus, magistri equitũ: & vt dictatori ius summũ in populũ fuit, ita in omnes milites & accensos, magistro equitum [e]. Deinde cõstituto imperio ad vicẽ magistri equitũ, præfectos prætorio institutos esse, à quibusdã scriptoribus traditũ est. Nã cùm apud veteres, dictatoribus ad tẽpus summa potestas crederetur, & magistros equitũ sibi adlegerent, qui associati principali curæ, militiæ gratia, secundã post eos potestatẽ gererent, regimentis reipublicæ ad imperatores perpetuò trãslatis, ad similitudinẽ magistrorum equitũ, præfecti prætorio à principibus adlecti sunt, data eis pleniore licẽtia ad disciplinæ publicæ emendationẽ [f]. Inclinante subinde imperio & magister peditũ factus, quẽ, inquit Vuolsgãgus Lazius [g], hodiè vocamus suprẽmum regimentorũ. Et cùm olim, qui in officio præfecti prætorio erat, & magister esset equitũ & militũ, tandẽ mutata forma, separata officia sunt. Atq; crescẽte imperio, per prouincias magistri militum creati: vt in partibus orientis Constantinopoli, magistri equitũ & peditum præsentiales duo: & alij tres, equitum & peditum per oriẽtẽ: equitũ & peditũ per Thracias: equitũ & peditũ per Illyricũ [h]. Sub dispositione seu cura vnius magistri militũ pręsentatis, erãt vexillationes palatinæ 5. vexillationes comitatẽses, septẽ: legiones palatinæ, sex: auxilia palatina, 18. Sub alterius viri illustris magistri militũ pręsẽtialis dispositione, alteri[*] ordinis vexillationes palatinę, sex: vexillationes palatinę, sex: vexillationes comitatẽses, sex: legiones palatinæ, sex: auxilia palatina, 17. quarũ nomina & distinctiones notat liber, qui Notitia vtriusq; imperij dicitur. Porrò sub dispositione magistri militũ per orientẽ comitatẽses vexillationes, septẽ: legiones comitatẽses, nouẽ: pseudocomitatẽses, decẽ. Officiũq; magisteriæ potestatis per orientem, cardinale habitũ: & per orientẽ 25. magistri militũ. Sub dispositione illustris viri magistri militum per Thracias, vexillationes palatinæ, tres: comitatẽses, quatuor: & legiones plures comitatẽses: & per Thracias magistri militũ quindecim. Sub dispositione viri illustris magistri militũ per Illyricum, vexillationes comitatenses duæ, legio palatina vna: auxilia palatina, sex: legiones comitatenses, octo: & pseudocomitatẽses, nouẽ. Et alij magistri militũ per Illyricũ. Addidit & creauit cũ orientalibus magistris alium magistrũ Iustinianus per Armeniã, sublato comite, cui cõmisit Armeniã primã & secundã, & Anzetenã, Astheænam, Balabethenã, & Zophenã, & pontũ Polemoniacum [i]. In imperio occidẽtali erat magister peditũ in præsenti, magister equitũ in præsenti: magister equitũ per Gallias, vltra viũ illustrẽ præfęctũ prætorio Italiæ diœceseos Sub dispositione viri illustris magistri peditum pręsentalis, erãt comites certi militũ, vt Italiæ, Africæ, Tingitaniæ, tractus Argẽtoratẽsis, Britanniarum, littoris Saxonici per Britannias. Duces limitum decẽ, Mauritaniæ Cæsariensis,

a l. cui præcipua, de verbor. signif.
b Cicero, 5. de Finib.
c Polyb. lib. 3. histor.
d de quib. Dionys. Halicarn. lib. 2. antiq. Roman.
e l. 2. §. populo deinde aucto, de orig. iur. P. Fenestellali. de magistratibus c. 9. ex lib. 2. decadis pri. Liuij. Eutrop. lib. 1. c. Euse. de temporib. Dionys. Halicar. in 5.
f hæc omnia ad verbum scribit Aurelius iurisconf. in l. 1. de offic. præfect. prætor. lib. 1. P. tit. 11. & Põpo. in l. 2. §. populo deinde, & § hĩc magistratum, & §. iis dictatorib. & §. quod ad magistratũ, de orig. iur. libr. 1. P. tit. 2.
g Vuolfgã. Lazius, libr. 4. de repub. Roma. c. 9.
h in lib Not. vtriusque Imperij, hæc & quæ sequuntur.
i l. si de offic. magist. milit. lib. 1. C. tit. 32.

riẽsis, Tripolitani, Pānoniæ secũdæ, &c. Legiones palatinæ 12 vt Iouiani, Herculiani seniores, &c. Auxilia palatina 65. vt cornuti seniores, bracchati &c. Legiones comitatẽses, 32. pseudocomitatẽes, 18. quę numerãtur in Notitia vtriusque imperij. Sub dispositione viri illustris & magistri equitũ prę sentalis, vexillationes palatinæ 9. vexillationes comitatẽses plures in prædicto libro relatæ, vbi & de illis, quæ cum viro illustri comite & magistro equitũ Galliarum erãt.

6 In regno nostro Galliarum, magister equitũ conestabulus est dictus aliquãdo, seu comes stabuli sacri, cuius & meminerũt iura Romana [a], antiquis *Messer*, de quo nos fusè alibi [b]. Sũt & tribuni militũ quatuor, ad quos post magistrũ militũ rei militaris summa refertur, vocamus marescarchos, vel *mareschauls*, quibus ea potestas in milites, quę magistri equitũ. Eorumq; partes sunt castris locum eligere, vnde à nõnullis magistri castrorum dicti sunt, milites in officio cõtinere, in quos vitæ & necis potestatẽ habent, q munus latrunculatoribus demãdant, qui ideo dicti sunt, *Preuotz de mareschaulx*, qui propemodum similes illis, quos irenarchos iura dicunt [c], emẽdãdæ disciplinæ publicæ & moribus præfecti. Quibusq; absq; prouocatione ex regio edicto licet emãsores, apolidas, aggressores, per lasciuiã quid agẽtes, mulierum stupratores, pœna capitali afficere [d]: demum & qui de omni crimine militari cognoscunt. Et proinde isti latrunculatores magistri militum, vel tribunorum sunt perpetuò castrorũ & exercituum comites, vt prospiciãt quieti subditorum seu regnicolarum, caueãtúe ne vlla opprimãtur à militibus seu à latronib⁹ iniuria, quàm subitò, & quàm citius fieri poterit vlcisci debent [e]. Quibus annexi sunt easdẽ ob causas latrunculatores prouinciales, quibus eadẽ cura demãdata est; ea tamẽ lege, vt seneschalchos iuridicosq; & iudices locorum ordinarios cõsulãt, & cũ illis cõferant acta, quæ in reos sibi subditos fecerint, vel quæ inquisierint, vt

7 iudicium ex illorum notione celeriter inferatur [f]. Dicta fuit omnibus latrunculatoribus tamẽ lex, ne de delictis & criminibus nõ militaribus cognoscãt eorum, qui tẽpore, quo delinquunt, domiciliũ alicubi & larẽ fouẽt, sed remittant ad iudices ordinarios cum illorum anacrisi [g]: nullum enim est illis certũ

8 territorium, vt iudicatũ in senatu Parisiẽsi, anno 1388. Eodẽq; senatuscõsulto placuit, vt si prouocatione ab illis interposita quis eos aduersarios citet, dicũt *prẽdre en partie*, & benè prouocatũ sentẽtia iudicetur, possint multa, & ad sumptus dãnari [h]. Porrò latrunculatores, & alij cuiuscumq; gradus iudices, tãquã aduersarij in ius vocãtur prouocatione, scilicet, *sont prins en partie*, quando ex officio, sine accusatore vel delatore, vel nõ seruatis iuris solẽnitatibus iudicãt: quia in eo casu, accusatoris vices agunt [i]. Ideo animaduertẽdum est illis, ne reos aliter iudicẽt, quàm secundũ acta & probata [k], & secundum probationes, quæ sint luce meridiana clariores [l]: de quibus scriptura iudiciali, quã vocãt, *le procez*, cõstet [m]. Nec sũmario & pręcipiti iudicio, adimẽda est reis defensio, quę

9 est naturalis: nec inauditum cõdẽnari morte oportet [n]. Sic enim iniuria, ex eo q iure faciundum cõmissum potestati est, nasceretur cõtra legũ præscripta [o], & præcluderetur innocentibus vel temerè suspectis, vel calumniosè delatis, purgãdi criminis occasio, vita cum loquẽdi facultate, supplicio intercepta, & daretur latrunculatoribus grassandi impunè occasio; cùm tamẽ satius sit nocentẽ absolui, quàm insontẽ dãnari [p]. Proinde cùm in minimis & ciuilibus negotiis, iubeatur iudici, vt plena disquisitione ea examinet [q], multò magis, vbi de vitæ hominis agitur discrimine, cautius & diligentiori calculo res examinari & perpẽdi debet [r]. Nec arbitrio vnius hominis, iudicis videlicet cõmitti debet: neq; vt id cõmittatur à principe iustè impetrari potest: & si impetretur, inutiliter fiet. Quod enim negotij totius cognitionẽ tollit, & vires principalis negotij exhaurit, sine graui alterius partis dispẽdio cõuelli nõ potest [s]. In lege Iulia de repetundis caput est, vt iudex, qui ob hominẽ necãdũ pecuniã acceperit, vel nõ acceperit, calore tamẽ inductus, interfecerit vel innocẽtẽ, vel quẽ punire non debebãt, vel capite plectantur, vel in insulã deportentur, vt pleriq; puniti sunt [t]. Oportet itaq; hos latrunculatores prius crimina reorũ iurisdictionis suæ discutere, quàm damnare, nec ordine turbato prius damnare & deinceps probationes quærere & literis mãdare. Non enim

præ

---

a in l. 1. de comitib. & tribu. schola. lib. 12. C. tit. 11.

b diximus in Feudis, cap. 1. quo de comitibus tractamus.

c l. vni. de irenarch. lib. 10. C. tit. 75. l. diuus, de custodia reor. in P. l. 18 §. irenarchæ, de muneribus & honor. in P.

d extat cõstitutio regia Frãcisci primi, tit. *de la iurisdiction des preuostz de mareschaulx & leurs lieutenantz*.

e in constitutionib. Aurelianæ editis, in comitiis generalibus, art. 26. 47. 61. eisde. Edidum de hors iurisdictione in §. 5. de prohibit. feud. alien. per Federic. in vsib. feudor.

f in dict. constit. Aurelia. arti. 69.

g eadem constitu. art. 70.

h Papon, libr. 4. Rhapso. arestor. tit. 13. arest. 2. Aufrerius in stylo parlam. in arestis, aresto. 46.

i Barthol. in l. 1. §. si publico, ad leg. Iul. de adul. P. Innocẽtius, in c. in nostra, de procurat.

k l. illicit. §. veritas, de offic. præs. in P.

l l. fi. de probat. C.

m c. quoniam contra, de proba. ap. Gregor.

n l. 1. ad le. Cornel. de sica. lib. 48. P. ti. 8. l. 3. de re milit. in P. Clem. pastoralis, de re iudic.

o l. meminerint, vnde vi C.

p l. absentẽ, de pœnis.

q l. iudices, l. 9. & in theo. inbemus, de iudic. lib. 3. C. tit. 1. § sed hoc, vt cùm de appell. cognos. in authent. coll. 8. consti. 11. c. audiantem, 30. q. 5.

r l. addictos, de episcop. audiẽ. C. l. ad dictos, de appella. C. § vbi periculum, de electiõn. in sex.

s l. 2. de precib. imperat. offer. libr. 1. C. tit. 21.

t Marcellus, in l. lege Iulia. l. 7. § fina. ad le. Iuliã repetundar. libr. 48. P. tit. 11.

præpostera diligentia vita homini adempta à iudice restitui potest: & prius à probatione, quàm ab executione incipiendum est [a]. Non diffitemur tamen, sæpius hos latrunculatores sommariè & de plano animaduertere debere in latrũculos, & reos suæ iurisdictionis: imò & expedit ita fieri, & ea ratione demãdata cura est, vel ad pacãdã seditionem, vel ad tollendã prouocãdi & euadẽdi scelestissimis hominibus occasionem. Verùm cõstare debet primùm sceleris esse reos, vel q̃ deprehendãtur in scelere, vel testimonia plana & dilucida sint, quę nõ possunt suppleri vllo modo clausula illa, vt de plano & summariè procedatur [b], vt nos alibi, Deo fauente, docebimus [c]. Leges iurisdictionis magistri equitum, seu conestabuli, & tribunorum militum, quæ iure Gallico ex constitutionibus regũ definiuntur [d], docentur constitutione Iohannis regis Gall. Cautum itaq; magistrum equitum cognoscere de apparitoribus armorũ, quos vocãt *sergentz d'armes*, si illi cõueniãtur actione personali, nõ etiã si agãt. Similiter & de causis ius dicere tribunorum seu mareschatchorum & eorum subpræfectorum, si in acie sint & conueniãtur actione personali, nõ autem si ipsi agãt. Porrò ad curiã magistri equitum, & quatuor tribunorum, quę notionem habet Lutetiæ in mensa marmorea, res bellicæ pertractãdæ referũtur, omnia crimina patrata per milites, qui sub signis & numeris militant regiis, siue ij sint equites, siue pedites, in acie vel stationibus, seu præsidiis existẽtes: causæ captiuorum belli, & redemptionum eorumdem, de præda, & aliis bellicis negotiis. Si quidã stipendiarij contumaces sint in præpositos, siue si, ordinibus relictis, sine commeatu exercitum reliquerint. Si præpositi nomeris stipendiariis, ex ordinibus abiiciãt sine causa prius inscriptos. De negotiis quæ suboriuntur cõtra exploratores, proditores, trãsfugas, desertores militię: de causis & litibus maximè personalibus, quæ sunt inter admissarios, dictos *huißiers*, & feciales, tubicines & alios milites, de rebus militaribus vel occasione militiæ: de deditionibus ciuitatum, castrorum, vel oppidorum ex incuria vel perfidia præpositorum: de cõtumacia eorum, qui in euocatione militiæ nõ adsunt, vocant *defaillans au ban & arriereban*. De solutione stipendiorũ militum: de criminibus quæstorum militarium circa solutionem stipendiorum: de delictis & concussionibus latrũculatorum, mareschalchorũ, vel subpręfectorũ, & apparitorum eorũ: & de cõtrouersiis, quæ inter eos oriuntur ob depositionẽ seu exauthorationẽ ab officio. Itẽ de codicillis gratiæ, quæ militibus vel quæstoribus dãtur ob cõmissum delictum militare, vel circa militiã.

a l. 3. de executio. rei iudica. lib. 7. C. tit. 53.

b §. 1. & ibi gloss. in verbo, summariè, fuse docet. titul. quom. d. in læsæ maiest. crimi. proceden. sit, in extrauagan. post vsum feudorum.

c in tit. de iudiciis, dum de ordine iudiciorum agetur.

d vide constitutiones regias in tomo 2. Rebuff. rubric. *de la iurisdiction du connestable*, & seq.

De collegiis militum. Cap. 19.

1 De collegiis remißiuè.

SED hæc hactenus de personis, & rebus militaribus dicta sint. Superest, vt pro superioris libri implenda fide, hoc loco de collegiis, & personarum, ob illa, nomenclatura ageremus. Cæterùm paulò anteà dum de personis à rebus sacris distinctis tractaremus, expedita est hæc pars proprio capite de collegiis: & de militum sodalitiis sacris Melitensium Hierosolymitanorum, & aliorum dictum est. Quocirca non recantabimus hîc eadem, sed ad alia me transferam.

FINIS LIB. XIX. ET SECVNDAE partis Syntagm. Iur. vniuersi, De Personis.